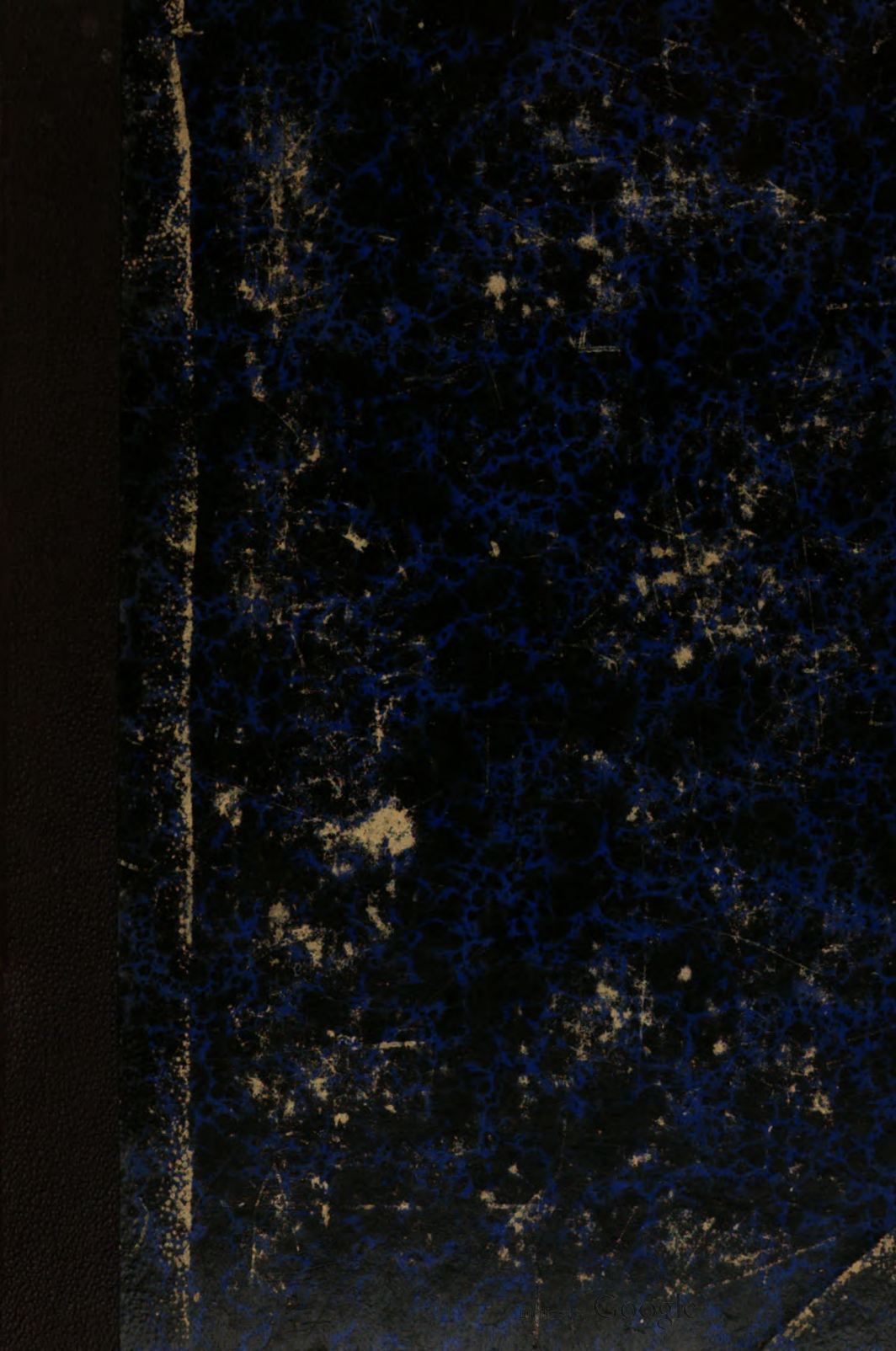
Digitized by Google

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

1-2

1-67, 64-71,

67+5,

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

GODINA I.—II

IZDALO GA: PRAVNIČKO DRUŽTVO U ZAGREBU.

UREDIO GA U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

DR. BLAŽ LORKOVIC.

Dr. [illegible] stor.
ZAGREB, [illegible] 23.

U ZAGREBU,
TISKOM DIONIČKE TISKARE
1875.

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

K
Arhiva grada Zagreba

Digitized by Google

K1
M57
v. 1-2

SADRŽAJ.

Br. 1. Govor predsjednika pravničkoga družtva presv. g. Franje Schmidta, rečen 28. veljače o. g. u glavnoj skupštini družtva nakon proglašenoga konstituiranja. Str. 1. — Ob ubroju kazneno-pravnom. Napisao dr. Napoleon Špun-Strižić. Str. 2. — Zakonska osnova o mjestnih sudovih i o bagatelnom postupku. Od prof. dra. Al. pl. Bresztyenszkoga. Str. 12. — Kazneno-pravni slučaj. Od Š. Str. 24. — Mjenbeno-pravni slučaj. Od dra. V. Str. 24. — Izviešće o radu pravničkoga družtva. Str. 25. — Svatovska i bratska pogibija. Od Vuka Vrčevića. Str. 29. Viestnik. Str. 33. — Poziv na predplatu.

Br. 2. Nekoliko rieči o zakonu od 21. studenoga 1874 ob ustroju sudova prve molbe. Od dra. Lavoslava Šrama. Str. 37. — Temeljna načela za organizaciju hrvatske službene štatistike i njezin prvi zadatak. Napisao prof. dr. Vrbanić. Str. 44. — O zastari quaerelae inoff. testamenti". Str. 54. — Gradjansko-pravni slučaj. Priobćio dr. L. V. Str. 64. — Rad hrvatskoga sabora od god. 1872—1875. Str. 67. — Viestnik.

Br. 3. Osnova stečajnoga reda za njemačku carevinu. Napisao prof. dr. Al. pl. Bresztyenszki. Str. 74. — Temeljna načela za organizaciju hrvatske službene statistike i njezin prvi zadatak. (Svršetak.) Napisao prof. dr. Vrbanić. Str. 94. — Gradjansko-pravni slučaj. Str. 104. — Književnost (Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium). Str. 108. — Viestnik.

Br. 4. Mladi naraštaj u jurističkoj praksi. Str. 113. — Pravničko družtvo u Zagrebu. Str. 121. — Gradjansko-pravni slučajevi. Str. 126 i 127. Priobćio M. Savić. — Kazneno-pravni slučaj. Priobćio M. Savić. Str. 130. — Dopis od dr. R. M. Str. 131. — Seljani oženili kaludjera. Od Vuka Vrčevića. Str. 133. — Književnost: Zbornik pravnih običaja u južnih Slovena itd. Osnovao, sakupio i uredio dr. V. Bogišić, ocjenio sveučilištni prof. dr. J. Haněl. Str. 138. — Viestnik. — Članovi pravničkoga družtva.

Br. 5. Koji blagdani imaju se smatrati kao praznici? Napisao odvjetnik M. Ivić. Str. 149. — Neosnovani iztražni zatvor i odšteta. Str. 153. — Mjenbeno-pravna razpravica od I. Pirke. Str. 169. — Gradjansko-pravni slučaj. Str. 171. — Kazneno-pravni slučajevi. Priobćio B. Str. 174 i 175. — Hrvatski jezik i zajednički zakoni. Str. 176. — Književnost: Zbornik pravnih običaja itd. (Nastavak.) Str. 179. — Viestnik.

Br. 6. O pojmu trgovca i trgovačkoga posla po novom trgovačkom zakonu. Napisao prof. dr. Vrbanić. Str. 189. Utok u postupku o

Digitized by Google

zadružnoj diobi. Od Ivana Zahara. Str. 210. — Razjašnjenje §. 919. o. g. z. Napisao I. Pirka. Str. 215. — Može li se po čl. 82. mj. z. prihvatnik proti naledjovniku prigovorom, da je mjenica samo prividno naledjena uspješno poslužiti? Od Iv. Pirke. Str. 217. — Gradjansko-pravni slučaj. Str. 218. — Kazneno-pravni slučaj. Priobćio I. H. Str. 220. — Red strogih izpita na fakultetu pravo- i državoslovnom. Str. 221. — Sveučilištna slava. Od —ć. Str. 223. — Književnost: Zbornik pravnih običaja u južnih Slovena itd. (Svršetak.) Str. 226. — Viestnik. — Članovi pravničkoga družtva.

Br. 7. Imadu li vlastela pravo točiti vino za vrieme urbarskoga vinotočja i u onih mjestih, gdje neimaju vlastite svoje krčme? Napisao Josip Župčić. Str. 237. — Osvrt. Od dra. B. Str. 247. — Produženje (prolongacija) platežnoga roka neprekida zastare ni po §. 1497. o. g. z. ni po čl. 80 mj. reda, već se njim po §. 1379. odmiče dan dospjetka na kasniji rok i tim se do toga roka po §. 1478 o. g. z. odgadja početak zastare. Napisao I. Pirka. Str. 255. — Može li se po čl. 82. mj. r. privatnik proti „naledjovniku“ prigovorom „da je mjenica samo prividno naledjena“ uspješno poslužiti? Napisao prof. dr. Fr. Vrbanić. Str. 258. — Actio negatoria po hrvatskom tekstu §. 523 o. g. z. Od Ivana Zahara. Str. 262. — Gradjansko-pravni slučajevi. Str. 268. — Kazneno-pravni slučaj. Str. 265. — Književnost: Soukromé obchodní právo rakouské. Sepsal dr. Antonín Randa, řádný professor práv na universitě Pražske. Sešit I. V Praze 1876. Od —l. Str. 272. — Sveučilište. Iz govora ovogodišnjega rektora magnifica dra. St. Spevca. Str. 274. — Viestnik. — Poziv na predplatu.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

God. I. Lipanj 1875. **Br. 1.**

Govor

predsjednika pravničkoga družtva, presv. g. Franje Schmidta, rečen 28. veljače o. g. u glavnoj skupštini družtva nakon proglašenoga konstituiranja:

Veleštovana gospodo!

Čast mi je u dio pala, da sam izabran predsjednikom prvoga pravničkoga družtva u zemlji našoj, koje se je evo danas konstituiralo.

Taj je izbor po mene tim dičniji, što u slavnom ovom sboru vidim muževa učenih, muževa odličnih po znanju i zvanju, — muževa, kojim bi izkušana njihova učenost, a možebiti i zanimanje prije dopustilo podvrći se toli častnomu pozivu, nego li meni.

Kako medjutim rekoh, slavni taj sbor je pronašao mene odlikovati svojim povjerenjem, koje ja najiskrenijom zahvalnoštju primam već s toga, da udovoljim patriotičnoj svojoj dužnosti, i da se tim oddužim, u koliko mi slabe moje sile dopuštaju, i družtvu samomu.

Istina, gospodo, velika nam je zadaća, koju izpuniti imamo, jer ako u obće zatajiti nesmijemo, da nam zemlja nije preobilato nadarena sredstvi za razširenje sveobće svjetske prosvjete i da nam je u tom pravcu još mnogo šta poduzeti, a to nam je naročito priznati, da nam upravo pravosudje stoji na nekom stepenu, koji nas mora poticati na podvostručeni rad, hoćemo li, da budemo uzporedjeni ostalim naprednim narodom.

Evo, gospodo, vidimo da je od nedugog vremena u tom pravcu mnogo koristna i naprednoga učinjeno, da su mnogi potrebiti zakoni stvoreni, da se reorganizacija sudstva u cieloj zemlji oprezno a zajedno i brižno izvadja, i da će nam ne-

Digitized by Google

davno otvoreno sveučilište odgajati mlade sile, kojimi ćemo bez tudje pomoći osjetljivoj nestašici doskočiti moći.

Još je manjkao zavod, koji bi sve pravničke sile u složan rad sakupiti, crpljena izkustva pojedinoga drugomu priobćiti, i tako znanje pravosudja sveobćom pravničkom imovinom načiniti pomogao. Nu evo ga. Tako ćemo za kratko vrieme tudje verige odvislosti odbaciti.

Gojimo dakle pravosudnu znanost i domaće pravosudje, pa podupirajmo složnimi silami zavod, bez kojega se ni kod nas neće izpuniti sveta ona poslovica: „justitia regnorum fundamentum".

Ovo, veleštovana gospodo, biti će nam tim laglje, što nam je providnost božja upravo u ovo doba duševnoga preporoda na čelo zemlje postavila muža, kojega prosvietljena njegova uvidjavnost, osobna učenost i mudrost u svakom smislu usposobljuje, da usreći zemlju dobro uredjenim pravosudjem i koji sa velikom žrtvom i napornim radom to doista i čini.

Veleštovanoj gospodi za podieljeno mi povjerenje i tako visoko odlična družtva u dio padše odlikovanje opetovano se zahvaljujem i to tim srdačnije, što ste mi u pomoć dali tako odličnu gospodu, u domovini kao pravne strukovnjake i osobite rodoljube poznatu.

Na uspomenu ovog dana (ustav sa svoje stolice kao i svi prisutni), Bog poživi našeg premilostivog kralja i vladara Franju Josipa I. —

Bog poživi našeg obće obljubljenog, svietlog bana Ivana Mažuranića! (Burni dugotrajni živio).

Ob ubroju kazneno-pravnom.

Napisao

Dor. Napoleon Špun-Stržić,

kr. državni nadodvjetnik i viećnik banskoga stola.

(Čitano u skupštini pravničkoga družtva 15. svibnja t. g.)

Poredak etični nazivlje se starim izrazom slovinskim „nravstvenost" (naravstvenost).

Kano kod mnogih inih pojmova filozofijskih proniknuo

Digitized by Google

je i ovdje genij naroda našega do dubljine, koju je znanost istom nakon dugotrajnoga umovanja razsvietlila i upoznala.

Današnjoj je znanosti sviet etični upravo stanje čovječjemu plemenu per excellentiam naravno; gdje „ethos“ manjka, nema normalnoga stanja ljudskoga.

Čovjek — Aristotel ga već nazvà „ζοῶν πολιτικον“ — radi svoje naravi stvara organizme družtvene, temeljeć ih na „zakonih etičnih“, koji su opet proiztekli iz naravi čovječje.

Ovi su zakoni vazda rezultat spoznanja teoretičnoga; jer si čovjek — po prirodjenom si nagonu umujuć — o svakom prikazu objektivnoga svieta stvara obćeniti sud. Umom razlaže pojmove u sastavine (= razum), a rezultate slaže u jedinstven nazor (= sud, soud = suud), koji mu pak mjerilom služi za djelatnost njegovu. I budući da izpravnost — istinitost — toga suda mora ovisiti o temeljitosti i obsegu ukupnoga znanja ljudskoga, s toga se onaj obćeniti sud mora mienjati prama visini intelektnoga razvoja.

Odtuda dolazi raznoličnost etičnih sustava i uredaba u raznih dobah historije; svaki od tih sustava prikazuje visinu, koje se je narav ljudska dovila — oni uviek odgovaraju stepenu obćenitoga razvitka naroda, sliedeć zakon neprestanoga razvoja i napredka.

Tako je etični poredak: spoznanje uporabljeno na život praktični.

Organizam etični odgovara uviek značaju plemena čovječjega, i svaki čovjek ima obćenitu sposobnost za život u okviru njihovu kano i sposobnost za spoznanje zakona etičnih. Ova je sposobnost imanentna čovjeku: ona je istovjetna s umnom snagom njegovom i obuhvaća mu cjelokupni život — mišljenje i čine — pod svoj domašaj.

Budući da je poredak etični posljedak razumne naravi čovječje i da se s toga u njem prikazuje najshodnija forma subivstvovanja ljudi: moramo u uzdržanju i razvoju toga poredka nazrievati dobro, i obratno u narušaju njegovu zlo.

Ako prema tomu uzmemo u obzir djelatnost pojedinoga čovjeka unutar organizma družtvenoga, prikazuje nam se u

Digitized by Google

svakom činu, koji u skladu stoji sa zakonom etičnim, kano djelo dobro, a usuprot u svakom činu, koji se onim zakonom opire, kano djelo zlo.

To je podloga etičnoga suda o djelu kojem.

Spoznavši tako obćeniti pojam dobra i zla obraćamo se na područje prava.

Hoteći razmotriti posebnu struku povreda poredka etičnoga, kako se on pokazuje u životu pravnom, valja nam se ponajprije na sadržaj pojma pravnoga obazrieti.

Vrhovni princip prava jest: osoba — njezina vanjska sloboda i nepovredivost prama drugim osobam. Osoba je tu pojedinac čovjek, kano i skûp više pojedinacâ: u udružbi, obćini, državi. Da svatko uz drugoga slobodan biti može, odmjeruje pravo svakomu položaj stalan, s jedne ga strane ograničujuć a s druge strane štiteć od nasrtaja proti vanjskoj slobodi. Ovaj sustav — poredak pravni — očevidno je temelj svemu obstanku i razvoju života etičnoga; naruši li se on, oduzimlje se podloga razumnu subivstvovanju ljudi. Ovo se spoznanje izražava u jednoj od najduhovitijih klasičnih bajka: Kada svi bozi ostaviše sviet na izmaku zlatne dobe, ostade jedina boginja pravde — Astrea — da osigura čovječanstvu obstanak.

Tako nam se prikazuje pravo kano počelo svieta etičnoga i ideal pravnoga sustava jest: podpun sklad izmedju obćih zakona etičnih i uredaba pravnih.

Povreda sustava pravnoga ukazuje se prema tomu vazda kano etično zlo.

Nu uza to se povreda prava posebnim svojstvom razlikuje od etičnoga zla u obće. Jer dočim se zakon etični u obće vredja svakom opriekom proti uzoru, štono ga stvorì um o savršenstvu čovjeka, dakle i opriekom, koja se odnosi samo na nutarnji život: ograničuje se povreda prava na sukobe, kojim je objekt vanjska sloboda osobe u najširjem smislu. Prema tomu je povreda prava samo djelom vanjskim izvediva.

Djelom ili činom nazivljemo svaku promjenu u svemiru; u prvom je redu s toga svako djelo sa gledišta etičnoga

Digitized by Google

indiferentno, kano što je u obće objektivna narav sama po sebi etično indiferentna: nit je dobra niti zla.

Istom posredovanjem umnoga razmatranja dodaje čovjek djelu stanovit značaj. Čovjek si stvara etični (ili, po terminologiji sliedbenikah Herbartova sustava filozofijskoga, „estetični") sud o djelu. Ovaj etični sud nastaje uviek tako, da se sadržaj pojedinoga djela omjeri ob obćeniti zakon etični. Odnošaj sklada ili oprieke, koji se prikaže iz onoga omjera, predstavlja djelo dobrim ili zlim. Bez ovoga uzporedjenja nema kvalitativnoga razvršćenja čovječjih djela.

Etnografijska izsliedjivanja pružaju nam veoma zanimivih podataka za utvrdjenje ovoga nazora. Spomenut ću samo jedan primjer, koji po sadržaju svojem stoji u najužjem odnošaju prama problemu prava kaznenoga i posebice prama predmetu našega razmatranja: mislim najme osvetu.

Narodom nekojim, stojećim na najnižem stepenu razvoja kulturnoga — tako zvanim divljakom — jest osveta predmetom indiferentnim. Da li se je tko za pretrpljenu povredu osvetio ili ne, neizazivlje niti pohvale niti priekora.

Tečajem prvoga napredka kulturnoga pako postaje osveta predmetom etičnoga razsudjivanja: etični ju sud naroda polucivilizovanih povladjuje, pače čini ju odlučnom dužnošću junačkom, kako to i u nekih dielovih našega naroda izražava stara poslovica: „tko se neosveti, taj se neposveti."

Posve protivno shvaćanje nalazimo napokon na višjem stepenu razvoja kulturnoga: tu je osveta etično priekorna, jer se u njoj nazire izraz zvierske strasti i zloradosti, nedolikujuće oplemenjenu mišljenju čovječjemu.

Veliku množinu podobnih prikaza na polju života pravnoga nalazimo u poviesti prava u obće, a naročito u poviesti prava kaznenoga. Cjelokupno pravo kazneno nije ino već etični sud družtva državnoga, odnosno zakonarske mu vlasti, o stanovitih djelih ljudskih; s toga je zakonarstvo kazneno uviek mjerilo etične visine, koje se je narod dovio.

Zakonarstvo kazneno možemo punim pravom nazvati kodifikovanim izrazom etičnoga suda o stanovitih narušajih prav-

Digitized by Google

noga poredka. Ono prema obćim zasadam etičnim ustanovljuje, koje djelo da se zlim smatra.

Ovo ustanovljenje zla djela (zločinstva i t. d.) ima vazda dvostruk sadržaj: ponajprije se normira obseg i način narušaja, u kojem se smatra kakovo izvjestno kaznjivo djelo („objektivni učin"); zatim se pak izriče zasada: kada, pod kojimi se uvjeti drži, da je narušaj predstavljajući objektivno zločinstvo, potekó iz zle (zločinstvene) razpoložbe kojega čovjeka. U prvoj stavci leži smisao objektivan, a u drugoj se stavci izriče etični sud o priekornosti (krivnji i kaznjivosti) kojega subjekta.

Ovaj subjektivni etični sud jest ubroj.

Po svakdanjoj uporabi izraza znači ubroj toliko kano: sud, da li stanovito kaznjivo djelo ima uzrok svoj u slobodnoj volji kojega čovjeka.

Da uzmognemo doći do temeljita spoznanja u tom pitanju, valja nam razmotriti fiziologični izkon i bivanje djelatnosti u čovjeka.

Djelo čovječje potiče od voljc. Volja je čovjeku imanentna sposobnost: promieniti dano stanje ili oprieti se promjeni, dakle: budi pozitivno budi negativno odredjivati, razpolagati sa sobom. Kano ovakova obćenita sposobnost prirodna jest volja ponajprije prikaz etično indeferentan; niti se može nazvati dobrom niti zlom. Ona je puka forma, prazna mogućnost (potentio).

S obzirom na stepene u razvoju ove obćenite sposobnosti možemo razlikovati trovrstan prikaz volje: „refleks", „instinkt" i „slobodnu volju".

Refleksom nazivlje fiziologija takovu reakciju organizma na vanjske utiske, koja nije potekla iz odlučka našega, dakle reakciju „nehotičnu". Ovakovo pregnutje očevidno nemože biti predmetom etičnoga suda: ono podpada posvema u područje li fizičnoga — životinjskoga — bivstvovanja.

Isto valja i ob instinktu (nagonu). Instiktivna djelatnost — „raditi cilju svojemu shodno ali bez znanja o tom cilju" — u obće se kod čovjeka prikazuje samo ondje, gdje sviesti, suda, nema. Tu dakle već s toga manjka podloga za etični omjer.

Digitized by Google

Preostaje nam dakle samo treća forma, koju nazivljemo u svakdanjem životu voljom slobodnom.

Genij našega jezika spaja s izrazom „volja“ pojam biranja. „Voliti“ znači u sjevernih nariečjih slovinskih: birati, a i naš izraz „voliti“ reći će toliko kano: izmedju više stvari dati jednoj prednost, dakle odabrati ju. I doista u ovom shvaćanju slovinskom leži duboka istina.

Htjeti nešto, a neznati što? očevidno nije volja već puka dispozicija, koja može istom dovesti do volje; a postat će iz te dispozicije volja, čim odaberemo predmet, koji hoćemo. Da bude volje, nuždno je dakle, da se je ona fiziologična sposobnost, ona potencija slegla u njeki predmet: objekt volje. A da uzmognemo odabrati taj predmet, moramo imati stanovitu predstavu (misó) o njem; jer dok o njem predstave neimamo, nemožemo imati ni motiva, zašto ga biramo.

Dapače za svako ganuće volje, bilo ono pozitivno, t. j. da proizvede kakovu promjenu (da učini čin), ili negativno, t. j. da se promjeni odupre (da uzdrži status quo, dakle da zaprieči čin proti utisku protivnomu): nuždna je dvostruka predstava. Prvo je nuždna predstava ob ugodnosti ili neugodnosti sadanjega položaja, a zatim je nuždna druga predstava ob ugodnosti ili neugodnosti onoga položaja, koji bi imao nastati usljed izpunjenja volje.

Odtuda sliedi, da je predstava odlučni momenat kod volje; jer predstava odredjujuć volji predmet, daje onoj formalnoj dispoziciji eksistenciju realnu: ona — može se reći — stvara pravu volju.

Predstava može biti svjestna ili nesvjestna.

Veliku množinu slučajeva, u kojih nesvjestna predstava voljom kreće — ovamo spada pretežna većina pregnuća života strogo fizičnoga — mimoilazimo ovdje posvema; jer ti slučaji uprav poradi nesvjestna postupka nemogu podpadati pod udar suda etičnoga.

Kriterij svjestnosti jest emancipacija predstave od volje: kada jedna prama drugoj u oprieku stupi, prikazuje nam se

Digitized by Google

stanje svjestno. Čim je ova oprieka očitija, tim je svjestnost predstave jasnija.

Kako predstava odlučuje o predmetu volje, tako će se o „slobodnoj volji“ u smislu etičnom samo onda moći govoriti, ako je volja dobila predmet svoj svjestnom predstavom. Što nazivljemo „slobodnom voljom“ jest posljedak intelekta, koji daje predstavi sadržaj njezin.

Ovaj uzki savez izmedju „slobodne volje“ i intelektnoga življa sklonuo je Spinozu na glasovitu izreku: „voluntas et intellectus idem“.

Radi prevage, koju izvršuje predstava glede kretanja volje, jest sloboda volje vazda samo uvjetna: ona ovisi o predstavi svjestnoj. Bez svjestnosti o njoj ni govora nema.

Sloboda (sjeverno-slov. „svoboda“) znači: biti svoj. Raditi slobodno znači: reagirati na primljene utiske onako, kako to donosi sa sobom imanentni zakon vlastite — „svoje“ — naravi. Grčki izraz „autonomia“ (samozakonstvo) izcrpljuje podpuno dotični pojam.

Budući pak da čovjek, imajući svjestnu predstavu, polag izbora svoje vlastite predstave upravlja voljom i njoj sadržaj daje, s toga se on za svako djelo, poteklo iz svjestne predstave, odgovornim čini. On je postupao „autonomno“ — slobodno, jer je po svjestnoj si predstavi odabrao ovaj, a ne onaj objekt svojoj volji.

Tim si i možemo raztumačiti prikaz, da svaki zločinac sám sebe krivim drži za zlo djelo svoje, i obratno svatko, tko dobro djelo učini, scieni, da je stekó pravo na priznanje.

U slučaju zla djela, počinjena po čovjeku u stanju svjestnu moradijaše po gore razloženu razmatranju prije čina nastati borba izmedju predstava sebi protivnih. S jedne strane bijaše tu predstava ob etičnoj dužnosti (odnosno kaznenopravnoj ustanovi), koja ono djelo zabranjenim označuje; s druge pak strane stajaše predstava ob ugodnosti, koju će činitelju pružiti rezultat izvedena djela (n. pr. obogaćenje, osveta i t. d.) Jedna je predstava morala suzbiti drugu: i jer se je činitelj poveo

Digitized by Google

za onom, o kojoj si je svjestan bio, da se opire poredku etičnomu, stoga je kriv.

Glavni momenat ubroja leži prema tomu u svestnosti odnosno u vlastitu sudu činitelja o kvalitetu predstave, po kojoj je odredio objekt volje.

Odtuda sliedi, da stanje svjestnosti, koje može ubroju temeljem služiti, sadržaje uviek: 1) spoznanje o sámu sebi (samosviest) t. j. takovu visinu razvoja intelektnoga, gdje je čovjek podoban sebe, odnosno svoja djela, učiniti objektom svojega mišljenja; zatim 2) spoznanje o vanjskom svietu ili razbor, i napokon 3) spoznanje ob etičnih dužnostih čovječjih.

Ovakovo stanje svjestnosti istovjetno je s normalnim razvojem intelekta. Puchta ga nazivlje „juristischer Verstand", jer iz njega sliedi mogućnost razpoznati pravo od nepravde. Francezki kazneni zakon upotrebljuje zanj izraz „discernement", što znači toliko kano razbor u obće.

Gdje je ovako svjestna predstava odabrala stanovit objekt volji, gdje je dakle nastao sklad izmedju nje i pravca volje, tamo predleži „slobodna volja"; i budući da je to puko nutarnje razpoloženje, koje istom voditi ima k vanjskomu djelu, može se ono stanje nazvati nutarnjom slobodom volje.

Svjestnost, odnosno rezultujuće iz nje stanje „nutarnje slobode" volje jest podloga ubroju.

Nu za razsudjenje sa stanovišta kazneno-pravnoga, koje mora vazda držati pred očima vanjsko djelo, nemože ova nutarnja sloboda volje pružati dovoljno gradiva, već je nuždno, da i djelo, koje iz pregnuća onakova sliedi, bude u skladu sa predstavom i voljom. Ovaj sklad izmedju predstave i volje s jedne strane i izmedju djela s druge strane prikazuje nam se kano vanjska sloboda volje.

Ako je djelo poteklo usljed slučajnoga utiska, stojećega izvan predstave i volje činiteljeve — kada dakle onoga sklada nema — izključen je ubroj kaznenopravni. Slučaji ovamo spadajući daju se svesti na dvie kategorije. Ili najme činitelj kraj podpuna sklada izmedju predstave i volje nehotice promaši odabrani objekt; ili pak činiteljeva predstava i volja stoje u

Digitized by Google

očitoj oprieci s djelom, koje izvodi. Prva od ovih kategorija prikazuje bludnju: činitelj nezna što radi; a druga prisilu: činitelj radi ino nego li hoće.

Vanjska sloboda može prisilom biti ograničena budi absolutno budi relativno. U prvom je slučaju činitelj puki mekanički vršioc tudje volje: on sám ni nije u pravom smislu djelatan. Kod relativne prisile (kamo spada nuždna obrana i stanje fizične nevolje) ovisit će ubroj ob usilnosti (intenzivnosti) upliva vanjskoga naprama subjektivnomu razpoloženju osobe, tomu uplivu izvrgnute.

Iz ukupnoga razmatranja našega crpimo posljedak: da je temelj ubroju intelektni elemenat u čovjeka i da je prema tomu ubroj samo ondje dopustiv, gdje volja u stanju „nutarnje i vanjske slobode“ stupi u sukob s pravnim poredkom, odnosno sa zakonom kaznenim.

Subjektivno svojstvo koje osobe: da se djela njezina podvrgavaju ubroju, nazivljemo ubrojnošću. I budući, da se ubrojnost osniva na intelektnoj snazi dotične osobe, s toga ćemo morat dopustiti i razne stepene ubrojnosti. Tih stepena bit će onoliko, koliko ima gradacija od podpuno jasna spoznanja u čovjeka stojećega na visini razvoja umnoga — pak do jedva probudjene svjestnosti u čovjeka težko zakrnjivšega: jedno možemo sravniti sa svjetlošću biela dana, a drugo sa sumrakom večernim. Ni jedno niti drugo, pored sve velike različnosti, još nije tmina — nesvjestnost.

U najnovije doba potaknut bje u njemačkoj literaturi kaznenopravnoj zanimiv priepor o pitanju: da li priznati valja „umanjenu ubrojnost“ (verminderte Zurechnungsfähigkeit)? U osnovi novoga kaznenoga zakona za sjeveronjemački savez (sada za njemačku cesarevinu) dopušteno bijaše izrikom stanje „umanjene ubrojnosti“, a zdravničko povjerenstvo, kojemu bje dotična osnova na očitovanje izručena, proglasi onu ustanovu za velik napredak u zakonarstvu kaznenom. Pomenuto načelo ustadoše braniti Mittermeier, Schwarze, Rönne, dočim ga odlučno pobijahu naročito Berner i Jessen.

Po našem shvaćanju stvari nemože biti dvojbe, da ubroj-

Digitized by Google

nost nije za svakoga — inače načelno pod ubroj podpadajućega — čovjeka jednaka. A kada glasoviti inače učitelj kaznenoga prava Berner, pobijajuć razloge „umanjena ubroja“, navodi, da oni isti razlozi samo „umanjuju krivnju — nemožemo u tom nazrieti izcrpljujućega riešenja ovoga toli dosežnoga pitanja. Zapitati nam je: zašto da je manja krivnja?

Načelo: da je ubroj kaznenopravni uvjetovan razvojem intelektnim, dovodi do praktičnoga posljedka, da si na polju kaznenoga prava sve više čovječnost put otvara. Slika „zločinca“ gine sve više ter se mjesto nje mislećemu motriocu prikazuje slika nesretnika, koji je u obćenitom razvoju — prečesto bez ikakove svoje krivnje — zaostao izpod visine postojećega poredka etičnoga.

Čovječni pravac, kojim je najnovije kazneno zakonarstvo u civilizovanih naroda pokrenulo, naročito se zasvjedočuje 1. u pravilu: da se kazan neupotrebljuje, gdje se njezina svrha i inim načinom dade polučiti (ovamo spada: kaznjivost mnogih čina ovisna o zahtjevu oštećenika — „Antragsdelikte“ — zatim: oprost radi pokajanja); 2. odstranjenje kazni sramotećih (bijenje, okovi) i 3. odstranjenje absolutnih (nedielivih) kazni ter postepeno ovršenje kazni od energične strogosti do uvjetnoga dopusta.

U pogledu ove posljednje točke može se upravo kraljevina Hrvatska ponositi sa zakonom odgovarajućim zahtjevom današnje znanosti, pošto je Nj. Veličanstvo blagoizvoljelo potvrditi nedavno zakon ob uvjetnom dopustu kaznenika.*)

Na ovaj si način krči stazu teorija klasične dobe, koja je u kazni nazirala sredstvo, da se zločinstva zapriečuju, a ne da se vrši odmazda, koja je u posljednjih konsekvencijah samo po formi različna od osvete. Načelo kazni „ne peccetur“, koje je prije skoro dvie tisuće godina Seneca razvio, obladjuje nad sredovječnim načelom kazni „quia peccatum“.

Napredak spoznanja ljudskoga o životu i naravi istovjetan je s napredkom prave čovječnosti. Stoga nam je dužnost po

*) Dok se je ova razprava pod štampom nalazila, providjelo je Nj. Veličanstvo prev. sankcijom i hrvatski zakon ob ukinutju okova. Op. ur.

Digitized by Google

zasadi velikoga mislioca Spinoze: „actiones humanas non ridere, non lugere neque detestari, sed intelligere“.

Zakonska osnova

o mjestnih sudovih i o bagatelnom postupku.

Najvažniji posao, što će ga naš sabor u ovom svom posliednjem zasjedanju imati, je nedvojbeno riešenje pitanja o mjestnih sudovih i o bagatelnom postupku. Odnosne dvie zakonske osnove, izradjene prošloga ljeta po enquetnom povjerenstvu, predložila je bila vlada saboru još u prošlom zasjedanju.

Svrha, koju je vlada pri tom pred očima imala, bijaše ta, da se i u nas, kao i u drugih državah, uvede uz instituciju miriteljnih i obranbenih sudova, za gradjansko-pravne prepore manje vriednosti, hitar i kratak postupak pred takovim sudcem, koji daje svojim strukovnim znanjem i položajem jamstva, da će valjano i točno vršiti povjerenu mu zadaću.

Držeći vlada, da su u nas postojeći odnosni zakoni nedostatni, predložila je saboru u rečenih osnovah sliedeća glavna načela:

Pridržav institut mjestnih sudova, koji je u Hrvatskoj i u Ugarskoj uveden naredbom minist. nutarnjih posala i pravosudja od 26. svibnja 1860., br. 130 d. z. l., ograničuje vladina osnova, sastojeća od 15 §§., njihovu uredovnu vlast samo na to, da stranke glede prepora do 30 for., moraju pred njimi nagodu pokušati (§. 2.); pa samo ako ova nije pošla za rukom, što će mjestni sud potvrditi, vlastne su stranke povesti parnicu pred kr. kotarskim sudom, koj će istu po ustanovah druge zakonske osnove, t. j. bagatelnoga postupka, razpravljati i riešiti (§. 11).

Suditi pako smije mjestni sud samo onda, kad mu se stranke dobrovoljno i naročito podvrgnu, te se ujedno i odreknu svih pravnih liekova proti toj rješitbi. (§. 8.)

Sbude li se to, suditi će mjestni sud po svojem najboljem znanju i uvjerenju, moći će upotriebiti dokazala, koja mu se, po njegovom razboru, potrebnimi i shodnimi učine, nu nesmije zaprisizati ni stranaka, ni svjedoka niti vještaka. (§. 9.)

Digitized by Google

Ako se stranke pred mjestnim sudom nagode, ili ako se podvrgnu rješitbi istoga gore rečenim načinom, te mjestni sud prepor rieši: tada je ovaj konačno i riešen, pa i djelovanje mjestnoga suda dovršeno; ovrhu na temelju takove nagode ili presude izvadjao bi kot. sud. (§§. 7. i 8.)

Glavna razlika medju ovom vladinom zakonskom osnovom i prenavedenom naredbom od g 1860. stoji u tom, što vladina osnova nedaje mjestnim sudovom uredovne sudbenosti, koja im po upitnoj naredbi pripada.

Da bude ovo pitanje jasnije, spominjem u kratko postanak rečene naredbe od g. 1860.

U Austriji bijaše nakon dogodjaja g. 1848. i 1849. izrečeno sa državnim i pravno jedinstvo (Rechtseinheit), te su prama tomu uvedeni: ob. gradj. zakon, kazneni zakon i postupnik itd. Nu glede gradjanskoga parbenoga postupnika nije to jedinstvo izvedeno. Dočim je najme u današnjoj t. z. Cislajtaniji i nadalje ostao u krieposti Josipov (josefinski) postupnik sa cielom povorkom naknadnih zakona i naredaba, uveden je u Ugarskoj i Hrvatskoj naredbom minist. pravosudja od 16. rujna 1852. t. z. privremeni gradjanski postupnik.

Nu toli u Cislajtaniji valjajuće parbeno pravo kao i naš priv. postupnik pokazaše se za gradjansko-pravne prepore manje vriednosti odviš kompliciranim, dugotrajnim i skupim.

I radi najmanje svote trebalo je ići kotarskomu sudu, udaljenomu često 3 i više ura, valjalo je zametnuti t. z. protokolarni postupak, a dozvoljen je bio cieli aparat pravnih liekova proti sudačkim riešitbam.

Dugotrajnost i trošak postupka nije stajao upravo u nikakovu razmjeru sa neznatnom svotom petita.

Da se tomu zlu doskoči, izdana je bila spomenuta minist. naredba od g. 1860., nu kao za pokus samo za Ugarsku i našu domovinu.

Tako zvani bagatelni prepori, t. j. oni o novčanih svotah — kao glavni predmet ili surogat za osobne činitbe ili pokretnine — do 100 for. u većih gradovih, do 60 for. u manjih gradovih i uredjenih trgovištih, a do 25 for. u seoskih občinah

Digitized by Google

— bijahu oduzeti nadležnosti kot. sudova. Za razpravu i riešavanje ovih bude ustrojen u svakoj občini mjestni sud, sastojeći od načelnika il zamjenika mu kao predsjednika i dvojice občinskih zastupnika kao sudaca. Razprave vode se skroz ustmeno i neposredno; najprije valja nagodu pokušati, neuspie li ova, riešiti će sud prepor po svom najboljem znanju i uvjerenju. Glede dokazala ustanovljuje ova naredba isto, što i vladina zakonska osnova o mjestnih sudovih u §. 9.

Stranka, koja sa rješitbom mjestnoga suda nije zadovoljna, može podnieti kot. sudu pritužbu, uslied koje će se prepor pred istim razpravljati na novo po ustanovah gradj. parbenoga postupnika.

Nenadilazi li petit 25 for., riešava kot. sud prepor konačno, nadilazi li pak rečenu svotu, dozvoljava se priziv na banski stol samo onda, ako je kot. sud rješitbu mjestnoga suda promjenio.

U pravilu nedosudjuje mjestni sud nikakovih troškova (izim biljegovine).

Ovrhe izvadja sam mjestni sud.

Ova je naredba doskora izgubila kriepost svoju u Ugarskoj, judexcurialna konferencija uzpostavi §om. 24. prijašnje ustanove zakonskoga (čl. 20. 1836.) i običajnoga prava, a zak. članak 54. 1868 stavi „občinske sudove“ na sasma drugi temelj, kako ćemo niže viditi.

Minist. naredba od 26. svibnja 1860. ostala je dakle samo u našoj domovini u kreposti.

Sa teoretičnoga gledišta može joj se prigovoriti, da predaje sudačku vlast osobam, koje neimaju strukovnoga pravničkoga znanja, prem je ono i u bagatelnih pravnih preporih neobhodno potrebno; da podieljuje sudbenu vlast političkim organom (občinam), da stoji u oprieci sa načelom podpunoga odieljenja pravosudja od uprave kao i sa načelom o neodvisnosti i stabilitetu sudaca. Sa teoretičnoga gledišta može se priznati, da će ti sudovi doznačene im prepore brzo i jeftino riešavati, nu da će njihove rješitbe i temeljite i valjane biti, za to nemogu se naći garancije u tako ustrojenih sudovih.

S toga cislajtansko zakonodavstvo nije ni htjelo tu instituciju

Digitized by Google

prihvatiti, nenadajuć se od nje ni sa praktičnoga gledišta povoljnim rezultatom.

Cislajtansko zakonodavstvo izradilo je posebni postupak u bagatelnih preporih, koji je 27. travnja 1873. postao zakonom.

Taj se zakon sastoji od 90 paragrafa, podieljuje nadležnost c. kr. kotar. kao bagatelnim sudovom, osniva se na načelu čiste ustmenosti, javnosti i neposrednosti, na načelu teorije uvjerenja glede dokazala i pravomoćnosti osude kot suda, proti kojoj se samo ništovna žalba dozvoljava.

Teorija i praksa hvale suglasno taj zakon. Preurediv naše domaće zakonodavstvo ustrojstvo sudova s temelja, i to poglavito prama načelom moderne teorije i suglasno sa modernimi zakoni, mislila je zemaljska vlada, da uredba mjestnih sudova, kakovu stvori minist. naredba od 26. svibnja 1860., neodgovara i u naših zakonih prihvaćenim načelom o sudstvu.

Prigovori, navedeni sa teoretičkoga gledišta, nemogu se oprovrći sve dotlje, dok budu pravna razmjerja i zakoni komplicirani kako su danas; a čim je manje inteligencije u narodu, tim veću važnost imadu ti prigovori. K ovomu teoretičnomu gledištu dolazi jošte i zakonsko.

Naš zakon od 28. veljače 1874., o sudačkoj vlasti, izriče — suglasno sa zakoni cislajtanskimi (državni temeljni zakon od 21. prosinca 1867.) i ugarskimi (čl. 4. 1869.) — dva velevažna temeljna načela: 1.) posvemašno razlučenje pravosudja od uprave (čl. 2.) i 2.) definitivno i doživotno imenovanje svih sudaca po Nj. veličanstvu. (čl. 8.)

Primjer, što ga dade Cislajtanija, s kojom imademo mal ne sasma iste zakone, bagatelnim zakonom od 27. travnja 1873. kao i primjer, što ga pruži Ugarska, s kojom su nam opet drugi odnošaji toli slični, uvedenjem občinskih sudova (§§. 475—480. čl. 54.: 1868.) nije mogao a da nedjeljuje i na našu vladu, valjalo je predložiti ukinuće naredbe od 26. svibuja 1860., imenito onoga načela, da mjestnim sudovom pripada uredovna sudbenost u gradj. pravnih preporih.

A da se blagodati ostalih načela, izrečenih u spomenutoj

Digitized by Google

naredbi, uzdrže, bude izradjen bagatelni postupak prama cislajtanskomu, a bagatelnimi sudovi budu proglašeni kot. sudovi.

Tim je mislila vlada sasma zadovoljiti zahtjevom teorije, dovesti u sklad „brz i jeftin postupak“ i sa garancijami „valjanoga i temeljitoga riešavanja“ po primjeru Cislajtanije, s kojom imademo, kao što rekoh, iste gotovo zakone i napokon dosliedno izvesti temeljna načela zakona od 28. veljače 1874.

Trebalo je ipak jošte jedno stanovište u obzir uzeti: praktično najme.

Da se uzmogne izreći valjan sud i s ovoga gledišta, vrlo su nuždni poprièčni statistički podatci o tom, koliko je od tužba pred mjestnim sudom nagodom, a koliko presudom riešeno i koliko je pritužba proti tim rješitbam na kot. sud uloženo?

Nu enquetno povjerenstvo nije imalo onda tih podataka; a medju članovi povjerenstva bijaše raznih nazora o praktičnoj vrednosti mjestnih sudova. Poznato nepovoljno stanje ciele občinske uprave dalo je naslućivati, da niti glede mjestnih sudova resultati nisu povoljni.

Nu zagovarali su se ti sudovi ipak u toliko, što se njimi daje prućim se strankam prilika, da nemoraju ići daleko do kotarskoga suda, nego da mogu doći pred mjestni sud, pa da se tu uslied nagovora nagode ili da se njegovoj riešitbi i dobrovoljno, odrekav se svih pravnih liekova — ka obraničkomu sudu — podvrgnu; a tim da se strankam ipak prištedjuje dosta troška i gubitak vremena, a kot. sudovom dosta posla.

Branila se ta vrlo praktična misao o mjestnih sudovih kao miriteljnih ili obrambenih i sa gledišta stranoga positivnoga prava. Gore navedeni §§. 475—480 ugarskoga postupnika od g. 1868. ustanovljuju „občinske sudove“ kao miriteljne i obraničke u preporih do 30 for. i to tako, da kot. sud samo onda tužbe o tih svotah prima, ako je uredovnom svjedočbom občinskoga suda izkazano, da je pokušana, ali da nije uspjela nagoda, dotično da se stranke nisu niti riešitbi dobrovoljno podvrgle.

Sličnih ustanova nalazimo i u francezkom postupniku (Code de procedure civile art. 48—58) i u njekih njemačkih, po francezkom sastavljenih postupnicih. Statistički izkazi francezki doka-

Digitized by Google

zuju, da se ovom institucijom mnoge parnice zapriečuju. (Paraquin, die französische Gesetzgebung. III. st. 81.)

Drugom svojom osnovom predlaže vlada, da se za kotarske kao bagatelne sudove uvede bagatelni postupak za prepore do 30 for., koji kod mjestnih sudova nisu riešeni.

Taj je postupak, imajući 87 §§., sasma izradjen po cislajtanskom, promjene su neznatne, udešene prama ostalim našim zakonom i okolnostim; bitne, načelne promjene nalazimo jedino u tom, što se može bagatelni postupak samo onda zametnuti pred kot. sudom, kad je uredovno izkazano, da je pred mjestnim sudom pokušana ali da nije uspjela nagoda (§. 75. točka 2.) i zatim što se onim razlogom ništetnosti, koje i cislajtanski zakon navadja, dodavaju jošte dva nova, smjerajuća onamo, da se stranka što više štiti proti rješitbi bagatelnoga sudca, koja je i sa materijalnoga gledišta očito nevaljana (§. 75. točke 9. i 10.), pa ako banski stol ništovnu žalbu, poprimljenu s razloga točke 10. §. 75., obnadje opravdanom, imati će kotarski sud izreći novu osudu uvaživ razloge banskoga stola. (§. 78.)

Zakonodavni odbor hrvatskoga sabora prihvatio je nazor vlade, da sadanje naše parbeno pravo neodgovara posvema u uvodu označenim svrham, pa da se mora institut mjestnih sudova preustrojiti, a uz to da valja uvesti i bagatelni postupak za malovažne prepore kod kotarskih sudova.

Nu glede samoga načina, kako bi trebalo te promjene izvesti, nije rečeni odbor sporazuman sa vladom, pa je izradio posebnu „osnovu zakona o mjestnih sudovih i o postupku u pravnih poslovih manje vriednosti.“

Izradak zakonodavnoga odbora sabora riešava dakle oba pitanja u jednoj osnovi, sastojećoj od 163 §§., od kojih se 86 proteže na mjestne sudove. Glede samih mjestnih sudova stoji osnova zakonodavnoga odbora na sasma drugom stanovištu, nego li vladina, a razlikuje se u mnogih točkah bitno i od ministarske naredbe od 26. svibnja 1860.

§. 22. odborove osnove daje tim sudovom uredovnu, za stranke **obvezatnu** sudbenost u gradjansko-pravnih preporih,

Digitized by Google
KNJIŽNICA
Arhiv... grada Zagreba

slično upitnoj ministarskoj naredbi od g. 1860, samo što povisuje nadležnost u seoskih občinah do 30 for.

O samom ustrojstvu mjestnih sudova govori osnova u §§. 1 do 21.

U tom pogledu odklanja se ona od jednostavnih načela, izraženih u §§. 4—7 rečene ministarske naredbe g. 1860., s kojimi se i vladina osnova u bitnosti slaže.

Odborska osnova odredjuje, da mjestne sudce, zamienike i prisežnike bira občinsko zastupstvo svake godine; ustanovljuje nadalje tko može (§. 8), tko nemože (§. 9) biti izabranim i tko smije odkloniti izbor (§. 10), a aparat za te izbore sličan je onomu, što no je ustanovljen u posebnoj zakonskoj osnovi za porotnike.

Obavljeni izbor mjestnoga sudca i zamienika mu potvrdjuje ban, dotično, ako se po tri puta potvrda uzkrati, imenuje ban iste (§. 7.)

U pravilu neimaju članovi mjestnoga suda kao takovi nikakve plaće ni nagrade, nu iznimice mogu veće občine dati mjestnomu sudcu nagradu.

Glede do sada navedenih točaka stoji dakle ta odborska osnova u opreci sa gore označenimi nazori teorije ob ustrojstvu sudova, sa našim zakonom od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti, koji govori u obće bez ikakve iznimke o sudcih, a napokon i sa ustrojstvom sudova u ostalih dielovih austro-ugarske monarkije.

Ako je odbor namjeravao — možda pogledom na povoljne praktične rezultate nekih mjestnih sudova — taj institut svakako s uredovnom presudnom sudbenošću uzdržati, tada bi bilo možda i dosadanje ustrojstvo istih dovoljno, a nebi trebalo svake godine sudca i prisežnike napose birati.

Možebiti hoće tim odborska osnova da zadovolji načelu odieljenja sudstva od uprave; ali tad još uviek nije zadovoljeno drugim nemanje važnim zahtjevom: stabiliteta i strukovnoga znanja sudaca. Aparat za izbore ukazuje se, osobito za seoske občine, odviš kompliciranim; nalaže u cielosti odviš tereta i pojedincu, koj se globom sili da primi i vrši zvanje mjestnoga sudca ili

Digitized by Google

prisežnika, a i povećim občinam, koje se eventualno upućuju na plaćanje mjestnoga sudca.

Sam postupak pako, koji bi imao, po odborskoj osnovi, za te sudove valjati, ukazuje se odviš kompliciranim, pretežna većina članova ovih sudova nebi ga razumiela. Našemu seljaku ili zanatliji bolje bi odgovarale sasma kratke ustanove — košto su n. p. one ministarske naredbe od 26. svibnja 1860. — nego li duga povorka §§., koji živo sjećaju na bagatelni i na gradjanski parbeni postupnik, po kojem mogu samo pravu vješti sudci uspješno postupati.

Tko tu osnovu pročita, uviditi će, da će članovi mjestnoga suda težko razumieti i valjano moći uporavljati ustanove §§. 24. o nadležnosti, §§. 30, 46, 47 73, o spajanju nesuvislih tražbina u jednu tužbu, o razlučenju razprave o raznih dielovih takove tužbe, o preinačenju tužbe i o djelomičnih presudah o predmetih iste tužbe.

§. 30. dozvoljivajuć nagodu pod prisegom, ne samo da stoji u opreci sa upitnom ministarskom naredbom od g. 1860, koja nedozvoljuje nikakovih prisega pred mjestnim sudom, i sa načelom o što većem restringiranju prisega, nego se stavljaju za mogućnost te prisege takovi uvjeti, koje može opet samo pravu vješt sudac lahko razabrati.

I propisi o dokazu preobširni su. Mjestnim sudovom, koji sude po svom najboljem znanju i uvjerenju, odgovara mnogo bolje ona kratkoća glede dokaza, koju nalazimo u vladinoj osnovi i u pomenutoj ministarskoj naredbi od g. 1860.

Uz to ostavlja odborova osnova glede dokaza djelomice načelo neposrednosti (§§. 52 i 61.), a u §. 55. dozvoljuje posredni (umjetni) dokaz, koji bi morao, barem po stilizaciji ovoga §a, sudac uvažiti.

Tim dolazi osnova, stojeća po §. 54. na stanovištu teorije „uvjerenja“, sama sa sobom u neko protuslovje. Posredni dokaz može samo pravnik-sudac valjano upotrebiti.

Napokon dozvoljava §. 71. osnove dosudjenje parbenih troškova, čega u pravilu niti ministarska naredba od 26. svibnja 1860. niti vladina osnova nedozvoljuju.

*

Digitized by Google

Odborova osnova dozvoljava proti osudam mjestnoga suda kao pravni liek priziv na kotarski sud s odgodnom moći.

Uslied pravodobno uloženoga „priziva“ razpravljat će se cieli prepor jošte jednom pred kotarskim sudom (§. 91) stranom po istih ustanovah, koje za mjestni sud valjaju, stranom pako po onih cislajtanskoga i vladinom osnovom prihvaćenoga bagatelnoga postupnika. Tako bi se ovaj postupnik u svojoj cielosti rabio samo u drugoj molbi; u prvoj pako tek onda, kad bi se stranke dobrovoljno podvrgle glede većih prepora — do 500 for. — kotarskim kao bagatelnim sudovom (§. 131.)

Taj postupak pred kotarskimi sudovi uslied poprimljenoga priziva proti osudi mjestnoga suda jest opet neposredan i ustmen, dozvoljene su i novote i nova dokazala (§. 93.)

Kotarski sud može riešiti razpravu ili meritorno ili pako može osudu mjestnoga suda ukinuti kao ništetnu sa sličnih ništovnih razloga, kakovih navodi i cislajtanski bagatelni postupnik (§. 124.)

Osuda samoga kotarskoga kao bagatelnoga suda može se napadati samo s razloga ništetnosti, glede kojih se odborova osnova sasma slaže sa vladinom.

Tako omogućuje osnova saborskoga zakonodavnoga odbora, da se o t. z. bagatelnih preporih dva puta povede redoviti postupak, jedan put pred mjestnim, a drugi put pred kotarskim sudom, a svaki će sud prepor neposredno i posvemašno razpravljati i riešiti.

U tom se opet ta osnova odaljuje od načela, prihvaćenoga u cislajtanskom bagatelnom postupku i u vladinoj osnovi, od načela, koje već dugo valja u francezkom i sličnih mu njemačkih postupnicih, da se u bagatelnih preporih samo jedanput neprizivno sudi, što svakako mnogo više odgovara pojmu brzoga i jednostavnoga postupanja, a nezadaje toliko troška.

U XIII. glavi (§§. 141—159) govori odborska osnova ob ovrhi. Izrekav povlast mjestnih sudova, da smiju i oni sami izvoditi ovrhu na pokretnine, ustanovljuje ujedno osnova vrlo kratak ovršni postupak, koji sasma odgovara svrsi. Ovrha sastoji pravilno samo od dva stepena: pljenitbe, dotično popisa i prodaje;

Digitized by Google

procjena odpada u pravilu; za cielu ovrhu valja samo jedan put moliti, najme za prvi stepen, jer se drugi stepen, na koliko ovršno pravo nije medjutim prestalo, ureda radi u kratkih rokovih izvodi.

Sudbeni izaslanik izručuje unišlu kupovninu voditelju ovrhe do iznosa njegove tražbine s p. p.

Nastane li potreba diobe ili posebne razprave o kupovnini, tada ju razpravlja mjestni sud, nu samo ako se slože svi interesenti; neima li toga, tad će taj posao obaviti, po gradjanskom postupku, kotarski sud.

Osnova vlade usuprot pridržaje u §. 84. glede ovrhe „obćenite propise". Sada u nas valjajući dotični propisi gr. p. postupnika daleko su kompliciraniji.

Nu vlada, predloživ svoje osnove saboru, nije podnipošto mislila na propise gr. p. postupnika, jer je istomu enquetnomu povjerenstvu povjerila izradak nekih promjena sada valjajućega ovršnoga postupka, koje su i bile po primjeru drugih novijih zakona i cislajtanskoga izradka u gore označenom smislu izradjene.

Dočim se dakle ustanove odborske osnove ob izvadjanju ovrhe same preporučuju, nebi se ipak mogla zagovarati ustanova prva, da najme ovrhu mjestni sud izvadja.

Bila ovrha jošt tako jednostavna može se u tečaju iste poroditi pitanja, koja se mogu jedino kr. sudovom povjeriti.

Kao što se nije u nekih predielih Njemačke i u Ugarskoj ukazala valjanom institucija posebnih ovršnih organa, nestojećih sa kr. sudovi u užjem savezu, tako se nebi valda niti kod nas postigao bolji rezultat organî mjestnoga suda.

Vladina osnova ovlašćuje samo kotarske sudove na izvadjanje ovrha, i to onda, kad se je prepor kod mjestnoga suda riešio nagodom ili dobrovoljnim podvrgnućem.

Kako se iz dosada navedenoga razabire, razlikuje se bitno elaborat saborskoga odbora od vladinih osnova osobito glede mjestnih sudova. Vlada upitala je za mnenje i kr. stol sedmorice o svih tih osnovah; a ovaj prihvati sasma stanovište vlade.

Elaborat saborskoga odbora odgovara, kako je to gore kod pojedinih ustanova iztaknuto, u istinu manje nego li vladine osnove zahtjevom teorije, modernim zakonom, imenito onim u

Digitized by Google

Cislajtaniji, stoji u očitoj oprieci sa našim zakonom od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti te je nadalje pogledom na elemente, od kojih bi pretežno veći dio mjestnih sudova sastojao, odviše kompliciran, a napokon postoji po toj osnovi još više zakonska mogućnost, da se svaki najneznatniji prepor dva puta razpravlja.

Zakonodavni odbor uzeo je u obzir povoljni praktični rezultat, polučen kod nekih mjestnih sudova, sastavljenih od uglednih i vrednih osoba, koje mogu skloniti pruće se stranke na nagodu ili se ove njihovim rješitbam podvrgnu, te neidu pred kotarski sud.

I vlada je reflektirajuć upravo na tu okolnost zato pridržala u kreposti institut mjestnih sudova, ali ga nastojala dovesti ujedno u sklad sa cielim našim novim ustrojstvom sudova, nedirnuv u načela zakona o sudačkoj vlasti.

Ako su mjestni sudovi u istinu narodu omiljeli, tada će on i nadalje moći pred njimi nagode sklapati ili podvrći se dobrovoljno rješitbi njihovoj, vladina osnova ne samo da mu tu priliku i nadalje ostavlja, već ga na to i potiče; a nuka ujedno i mjestni sud da svojim razborom i ugledom nastoji prepore dovršiti. S druge strane pako nesili parbenike na to, da moraju prepor pred mjestnim sudom — prama kojemu neimaju povjerenja — a drugih garancijah nemože se tu tražiti — razpravljati i ondje ga dat riešiti, koju će rješitbu sjegurno kod kotarskoga suda pobijati i stvar na novo razpravljati.

Vladine osnove zaslužuju toli sa teoretičnoga i zakonskoga koli po svoj prilici i sa praktičnoga gledišta prednost pred osnovom saborskoga zakonodavnoga odbora.

* * *

Kad je već bio napisan i u tisak predan ovaj članak, zadje pitanje o mjestnih sudovih u novu fasu, koju je svakako potrebno navesti.

Svietli ban sazvao je nakon 1. saborske sjednice nekoliko pravnika u konferenciju*), da razpravlja pitanje o rečenih osno-

*) Članovi konferencije, kojoj predsjedaše svietli ban, bijahu gg.: septemvir Barac, dr. Derenčin, narod. zastupnik i izvjestitelj zakonodavnoga odbora; odsječni savjetnik pravosud. odiela Stanković, držav. nadodvjetnik dr. Špun-Strižić, profesor dr. Bresztyenszky i viećnik kr. sudb. stola (bivši zagreb. gradski sudac) Tompa. Opaz. Ured.

Digitized by Google

vah, imenito stanovište vlade prama osnovi saborskoga zakonodavnoga odbora. Prisustvovao je konferencijam i g. nar. zast. dr. M. Derenčin, izvjestitelj saborskoga odbora.

Preuzv. g. ban predloži statističke izkaze o djelovanju mjestnih sudova, iz kojih se u obće vidi povoljan rezultat djelovanja ovih sudova; mnogo je parnica pred njimi konačno r i e š e n o.

Narodni zastupnici, proučiv rečene osnove i stanje stvari u svojih dotičnih kotarih, misle, da se tim sudovom ostavi i nadalje uredovna sudbenost.

Svietli ban očitova na temelju izkazanih povoljnih statističkih rezultata, da se neprotivi zahtjevu narodnih zastupnika i da će, ako to sabor zaključi, pred Nj. Veličanstvom zagovarati sa praktičnoga stanovišta uredovnu sudbenost mjestnih sudova. Ali da neće moći zagovarati spojenje obiuh osnova u jednu, kao niti onaj postupak, što ga izradi zak. odbor za mjestne sudove, jer da nebi pogledom na elemente, od kojih ti sudovi sastoje, odgovarao svrsi.

Pošto je g. izvjestitelj sab. zak. odbora pristao na to, da ostanu te dvie osnove razdieljene, i usvojiv nazor svietloga bana i članova konferencije o potrebi ujednostručenja zakona o mjestnih sudovih, uze konferencija razpravljati pojedine §§. te budu uz druge poglavito oni §§. izpušteni, dotično promienjeni, koje sam u ovom mom članku kao svrsi neodgovarajuće označio.

Glede ovrhe bude pogledom na nerazmjerni trošak, što bi ga izvadjanje iste po kotarskih sudovih, imajućih sada toliki teritorialni obseg, prouzročilo, pridržano načelo izraženo u osnovi zak. odbora, nu ujedno budu dodane neke ustanove, koje imadu zapriečiti svaku zloporabu kod ovrhe. Imenito moći će ovrhu obustaviti samo kraljevski kotarski sud.

Glede pitanja o bagatelnom postupku izjavi se konferencija za vladinu osnovu uz promjenu, koja nastade sada potrebnom tim, što je mjestnim sudovom podieljena uredovna sudbenost.

G. dr. Derenčin zastupati će ovdje u glavnom nacrtane nazore pred saborskim zakonodavnim odborom.

Dr. Šandor Bresztyenszky.

Digitized by Google

Kazneno-pravni slučaj.

Bludnja u činu. §. 2. sl. e. k. z.

Na občinskom pašnjaku sela D. sagradio si ciganin S. dozvolom občine kolibu, u kojoj je do 12 godina mirno stanovao.

Kad je g. 1873. u pograničnih mjestih marvinska kuga biesnila, upotrebljivan je ciganin S. kao derač poskapaloga blaga.

Budući je S. više puta kući svojoj (gore rečenoj kolibi) dolazio, da presvuče odielo i budući je blago sela D. kraj kuće S-ove na pašu prolaziti moralo, uplaše se žitelji sela D. za svoje blago držeć, da S. raznosi kugu i da će jim blago okužiti. Zamoliše s toga občinsko poglavarstvo, da odstrani S-a; ali bude im odgovoreno, da se to nemože učiniti, jer da ga pošastno povjerenstvo treba; nu S-u bude ipak naloženo, da kolibu svoju plotom ogradi, što je i učinio.

Žitelji sela D. misleć, da odredba ova za sigurnost blaga njihova nije dovoljna, i da se S. sasvim odstraniti mora, dodju 27. travnja 1873. dogovorno na pašnjak i nekolicina njih zapali kolibu.

Postupajući sud riešio je obtuženike po §. 288. k. p. zločinstva paleža, utemeljiv osudu svoju na §. 2. sl. e. k. z.

Kr. banski stol usuprot proglasio je obtuženike krivimi zločinstva paleža, izrekav, da nepredleži bludnja po §. 2. sl. e. k. z.

Kr. stol sedmorice vrhovnom rješitbom od 23. svibnja 1874. br. 464.: „uvaživ, da su okrivljenici priznali, da je učin paleža uslied prediućeg dogovora, daklem promišljeno izveden, zatim da okrivljenici tečajem iztrage i konačne razprave niti netvrdiše, da su bili u mišljenju, da upitnim paležom nečine zločinstvo, dapače da su priznali, da su falili, al da su se kuge bojali; —

uvaživ sve gore navedene okolnosti nemože se na korist okrivljenika ustanova §. 2. sl. e. k. z. u nazočnom slučaju uporabiti, pošto o bludnji prigodom upaljenja kuće oštećenikove, koja okrivljenikom nedade u činu spoznati zločinstva, ni govora biti nemože“ potvrdio je osudu kr. banskoga stola. *(Priobćio Š.)*

Mjenbeni slučaj.

Kada se podnesu prigovori proti mjenbenomu platežnomu nalogu, može li tužitelj tražiti platežni nalog na osjeguranje mjenbene svote?

Proti platežnomu nalogu, izdanomu po kr. žup. sudb. stolu u Zagrebu dne 19. lipnja 1874. broj 1749. podniela je tuženica D. prigovore.

Odlukom od 27. kolovoza 1874 br. 2658 izdao je isti sud nalog, da imade tuženica položiti u sudbene ruke za osjeguranje tražbine tužiteljeve gotovinu od 150 fr. pod pretnjom ovrhe.

Digitized by Google

Proti odluci ovoj podniela je tuženica žalbu ništovnu navodeć, da može tražiti tužitelj, u slučaju nepravomoćna platežna naloga, ovrhu do osjeguranja po §. 8. min. naredbe od godine 1850. br. 52., ne pako naloga, da se položi gotovina u sudbene ruke pod prietnjom ovrhe.

U slučaju, kad nije izdao sud ex primo decreto platežnoga naloga, već je urekao ročište za preslušanje stranaka, pa kad tuženi razpravu zateže, može tužitelj tražiti nalog, da se mjenbena svota osjegura i to po §. 13. min. nared. od godine 1850.

Razlika medju slučajem §. 8. ter 13. ministarske naredbe jeste golema. — U slučaju §. 8. predleži nepravomoćni platežni nalog, dočim u slučaju §. 13. vjerovnik neima izprave, na temelju koje bi mogao tražiti osjeguranje. Da bude i za taj slučaj obezbiedjen, morao je stvoriti zakonodavac posebnu ustanovu §. 13. — Banski stol odputio je žalbu ništovnu rješitbom od 23. rujna 1874. broj 9302. Razlozi: Što se po propisu §. 8. mj. p. tužitelju u slučaju, ako je dužnik proti platežnomu nalogu prigovore podnio, na zahtievanje ovrha radi sjegurnosti mora dozvoliti, koje se osjeguranje po §. 17. mj. post. ima dati na način, koj je člankom 25 mj. reda ustanovljen.

Kr. stol sedmorice potvrdio je rješitbe nižih sudova naredbom od 14. studenoga 1874. broj 1030 ovim obrazloženjem: „Promotriv, da po §. 318 grpp. može biti mjesta utoku na treću molbu, ako je druga molba odluku prvoga sudca potvrdila, samo u slučaju očite nepravde §. 335 g. p. p. ili učinjene koje ništetnosti §. 339 g. p. p.; vidiv, da u nazočnom slučaju niti jedan niti drugi momenat §. 318 g. p. p. nije izkazan, jer čim je tužitelju po §. 8. m. n. tečajem razprave prosto bilo zahtjevati eksekuciju sigurnosti radi, koja se po §. 17. m. r izvesti ima na način u čl. 25. mjb. zakona propisani, mogao je takodjer tražiti mandat za položenje svote od 150 for., za sigurnost mjenbenog duga od 100 for. kamata i troškova, bez da je neposredno zahtievao na temelju §. 8. m. n. ovrhu sigurnosti radi, koju će tužitelj tražiti moći onda, ako utjecateljica mandatu nezadovolji, jer tko može tražiti više, najme ovrhu sjegurnosti radi, može tražiti i manje, najme mandat za položenje novaca u sudbene ruke sjegurnosti radi“. *(Priobćio Dr. V.)*

Izvieśće o radu pravničkoga družtva.

U ovoj rubrikì priobćivati će „Mjesečnik“ o glavnih i mjesečnih skupštinah družtva i o svem što se u njih radi izuzev one razprave, koje, pročitane u skupštini, budu štampane na drugom mjestu. Dostojnije nemože se začeti pako ovo izvieśćivanje, nego priobćiv zapisnik o prvoj glavnoj skupštini, gdje se je družtvo konstituiralo. Izpustiv govor predsjednikov, priobćen na čelu lista, evo ostaloga diela zapisnika:

Digitized by Google

I.

Zapisnik od 28. veljače 1875.,

sastavljen o konstituirajućoj skupštini „pravničkoga družtva“ u Zagrebu, u II. dvorani sveučilišta Franje Josipa I.

Prisutni:

Blažić Dionis, Bledšnajder Milan, Bresztyenszky Šandor dr., Čučković Uroš dr., Fabianec Ivan, Frank Josip dr., Gvozdanović Vjekoslav dr., Hanel Jaromir dr., Herrenheiser Šišman, Jordanić Nikola, Ključec Gjuro, Kos Antun, Kranjčić Gjuro, Lorković Blaž dr., Marjanović Luka dr., Mazzura Šime dr., Mikec Leonida, Molnar Gjuro, Novak Antun, Peklić Metel, Pliverić Josip dr., Posilović Stjepan dr., Rojc Antun dr., Rušnov Adolf, Šaj Ferdinand, Sakač Bartol, Šauff Adalbert, Seunig Vinko, Sieber Josip, Šmidt Franjo, Spevec Stjepan dr., Špun-Strižić Napoleon dr., Stojić Ivan, Šušković Milan, Vidrić Lovro dr., Vojnović Kosta dr., Vrbanić Franjo dr., Zoričić Antun.

Predmet.

Po privremenom odboru „pravničkoga družtva“ u Zagrebu sazvana je za danas u 4 sata poslje podne konstituirajuća skupština „pravničkoga družtva“ u Zagrebu, u kojoj se predsjednik i 12 odbornika birati ima.

Pošto su se gore navedeni članovi „pravničkoga družtva“ u II. dvorani sveučilišta Franje Josipa I. sakupili, otvori u $4^1/_2$ sata član privremenoga odbora, gosp. dr. Napoleon Špun-Strižić skupštinu, pozdravi prisutne članove, razloži svrhu skupštine i pozove ju, da pristupi k izboru predsjednika i dvanaestorice odbornika.

Od prisutnih 38 članova predano bi 38 glasovnica, na što privremeni predsjednik velemožni gosp. dr. Napoleon Špun-Strižić u odbor za škrutinium imenova: gg. Gjuru Kranjčića, Ferdu Šaja i dra. Josipa Pliverića te ih zamoli da škrutinium odmah preduzmu.

Nakon obavljenog škrutiniuma proglasi privremeni predsjednik, velemožni g. dr. Napoleon Špun-Strižić posljedak istoga sastojeći u sliedećem:

Izabrani su

za predsjednika:

presvietli gospodin Franjo Šmidt, predsjednik sudbenoga stola u Zagrebu sa 29 glasova,

za odbornike:

gg. dr. Šandor Bresztyenszky, profesor na pravoslovnom fakultetu sveučilišta Franje Josipa I. sa 37 glasova; dr. Blaž Lorković, profesor (kao gore) sa 35 glasova; dr. Šime Mazzura, odvjetnik u Zagrebu sa 36 glasova; Mato Mrazović, odvjetnik u Zagrebu sa 35 glasova; dr. Antun Rojc, kr. javní bilježnik u Zagrebu sa 36 glasova; Adalbert Šauff, od-

Digitized by Google

vjetnik u Zagrebu sa 23 glasa; dr. Lavoslav Šram, odvjetnik u Zagrebu sa 30 glasova; dr. Napoleon Špun-Stržić, kr. državni nadodvjetnik u Zagrebu sa 36 glasova; Milan Šušković, viećnički tajnik sudbenoga stola u Zagrebu sa 34 glasa; Marko Tajčević, prisjednik stola sedmorice sa 35 glasova; dr. Lovro Vidrić, odvjetnik u Zagrebu sa 34 glasa; Franjo Zarda, c. kr. nadodvjetnik u Zagrebu sa 37 glasova.

Velemožni gosp. privremeni predsjednik pozdravi iza toga presv. g. predsjednika u ime družtva i pozove ga, da zauzme predsjedničtvo.

Pošto je presv. g. predsjednik uz živahno odobravanje prisutnih predsjedničku stolicu zauzeo, proglasi „pravničko družtvo“ u Zagrebu konstituiranim. (Iza toga progovori slovo, što ga priobćujemo na čelu lista.)

Iza toga zamoli presv. g. predsjednik odbornika Milana Šuškovića, da do konstituiranja odbora preuzme službu tajnika i da sastavi zapisnik o skupštini ovoj.

Budući na poziv predsjednikov nitko nikakova predloga staviti imao nije, budu po odredbi g. predsjednika družtvena pravila pročitana.

Iza toga predloži presv. g. predsjednik, da se velem. g. dru. Napoleonu Špun-Stržiću za njegov trud i nastojanje oko utemeljenja družtva pravničkoga zahvala u zapisnik uvrsti, što bje jednoglasno primljeno.

Napokon predloži g. odvjetnik Ivan Fabianec, da se današnji govor presv. g. predsjednika rieč po rieč u zapisnik uvrsti, što skupština jednodušno prihvati i na to zaključi i digne presv. g. predsjednik sjednicu, a zapisnik bude zaključen i podpisan.

Dr. Špun-Stržić. s. r. *Fr. Schmidt. s. r.*
Milan Šušković. s. r.

II.

Prema ustanovi družtvenih pravila držana je bila 15. svibnja o. g. prva skupština. Članova sakupio se liep broj, do 40 sve samih profesora, sudaca i odvjetnika. Druga dvorana u sveučilištnoj sgradi baš se je bila pristojno napunila.

U opredieljeno vrieme otvori predsjednik družtva, presvietli gosp. Fr. Šmidt skupštinu sliedećim slovom:

Veleštovana gospodo!

Pravničko družtvo označi si kao svrhu „promicanje i razvoj prava u teritoriji i praksi“.

Pravila nam propisuju, kakovih se družtvo ima sredstva laćati, da se prikuči ovoj svrsi. Medju timi sredstvi čitate eno u §. 2. pravila kao prvo: „predavanja, zajednički razgovori i razjasnjivanja, zatim pri-

Digitized by Google

občivanje pravnih slučajeva iz svih struka pravosudja i pravnoga zakonarstva". — Prema ovoj ustanovi pravila odbor je urekao na današnji dan prvu skupštinu pravničkoga družtva.

Danas dakle izilazi družtvo naše iz stadija dosadanjih priprava na ozbiljan rad; — danas koracnù prvi put na jednoj od staza, što ih ožnačuju naša pravila, i kojimi se ide do cilja.

Držim, veleštovana gospodo, suvišnim Vam pravnikom po zvanju i po ljubavi prema nauci, dokazivati, koliko koristna i poučna mogu donositi ovaki sastanci. Dozvolite mi tek da svratim pozornost Vašu na to, kako su razprave, čitane na sastancih ovakih družtva, obstojećih u zapadnom dielu monarkije, stekle obćenito uvaženje i svestrano priznavanje i u učenjačkih krugovih. Ustmenimi pako razgovori bistre se pojmovi, izpravljaju krivi nazori, a obrazovanost juristička nedvojbeno se diže i razvija.

Da i naši sastanci mogu roditi istim blagoslovnim plodom, o tom sam ja, gospodo podpuno uvjeren; hoće se tomu tek dvojega: uztrajnosti i dobre volje.

Bude li ovoga dvojega, ona ustanova naših pravila moći će se točno držati, koja naredjuje držanje ovakih skupština svakoga mjeseca. Predmeta za teoretičke razprave pruža u obilnoj mjeri široko polje pravo- i državoslovnih nauka; — praktični svakdanji rad većine članova ovoga družtva daje na stotine pobuda razmišljanju, pretresivanju i ustmenu razgovoru. Tim će pako najprije medju nami u glavnom gradu, a kasnije i u ostaloj nam domovini zavladati svežiji život, življe prianjanje, pa težnja dublje proniknuti u pravne ideje, i ove jasnije shvatiti.

Veliki probitak, što bi odatle za nas morao nastati, nije potrebno ovdje pobliže opisivati.

Pozdravljam Vas od srca, veleštovana gospodo članovi, na prvoj ovoj skupštini, u ovoj dvorani našega mladoga hrama znanosti, od kojega će i družtvu našemu priticati nedvojbena pomoć i snaga. Dao Bog te se množile ovakove skupštine bez broja, i mi se nasladjivali njihovim radom.

A sada molim velemožnoga gosp. dra. Napolen Špun-Strižića, da izvoli čitati svoju razpravu."

Na svršetku govora pozdrave skupštinari g. predsjednika sa živio a tada uze velemožni g. dr. Napoleon Špun-Strižić govoriti svoje predavanje, koje se čita na drugom mjestu ovoga lista.

Medju skupštinare razdieljen bje i naslov predmeta za sliedeću skupštinu, koja će se držati mjeseca lipnja.

Digitized by Google

Svatovska i bratska pogibija

po narodnom pripoviedanju dogodivša se pri svršetku sedamnaestoga vieka u Paštroviće.)*

Ostavi brata a biraj svata.
Nar. posl.

Vukac Šćepčev, vraćajući se pred noć kući iz pazara ozbiljne ćudi i zanešene pameti, svi ga mladi poljubiše u ruku, i pošto mu primiše oružje, sjede i zapali čibuk. Zovnut će sina Andriju i reći mu: Poći ćeš sutra rano do zeta Nikole, do moje tazbine, kod pobratima Staniše i kuma Jova, i reći ćeš im, da po svaki način dodju sutra prije podna do mene. Uzgred glasni se popu Andriji i zamoli ga, da i on dodje. — U mladjega nema pogovora, nego otide kao što mu je otac naredio; a Vukac sutradan okupi braću, striceve i rodjake, i na tajnu će im reći: Znadite kako će jutros doći Šćepac Vukčev samotreći, da prosi za svoga sina moju šćer Andju; kuća je starinska i na glasu kao najprva u našu komunitad (obćinu), imutnja i zadružna, a momak ugledan; a sad će doći i pop i nekolicina naših prijatelja; nego što vi govorite, hoću li mu je dati? — Svaki po nekoliko promisli pa odgovoriše: Ako bi bilo od Boga sudjeno, da Bog dâ bilo i sretno po našu i po njegovu kuću! — Malo stavše, evo i popa i sviju onih, kojima je bio poručio da dodju; i tek što se bijahu po dvaput rakijom obredili i razgovor započeli, dotrča Stana Vukčeva i kaže mužu: Evo prosiocâ u dobri čas i sa velikom srećom, da Bog da! — Šćepac se s vrata od avlije oglasi: Je li tko od ljudî doma, možemo li napried? — Iztrčaše mladji i uvedoše Šćepca i družinu mu u kuću, a kad dodje na kutnji prag zavikat će: Pomoz Bog u ovi pošteni dom! s desnom nogom napried da se sinovi radjaju a djevojke udavaju. — Prihvate im oružje i posjedaše, pa kad se za zdravlje upitaše, reći će

Šćepac: Kô što o čem mi o dobru, a Bože pomozi i namjeri dobri čas! Kamo te, Vukče! moj novi — i sretni da Bog da — prijatelju! Znaš li što jučer u pazaru govorismo? Ja sam evo došao sa ova moja dva brata da prosim tvoju šćer Andju za moga sina Stanišu; evo rakija (izvadi iz torbice čuturu) a evo jabuka i u njoj prsten; napi se rakije pak mi napij.

Prihvati Vukac čuturu i napija Šćepcu: Zdrav si mi novi i sretni, da Bog da, prijatelju! rukom ručio a srdcem veselio! o čem god zborili to i tvorili! što god radili i glavili, ajer i sreću imali, a duše ne ogriešili!

---

*) „Pravo“ priobćuje kadšto vrlo zanimivih crtica, sakupljenih neumornim patriotom g. Vukom Vrčevićem. Mislimo, da ćemo ugoditi čitateljem „Mjesečnika“ preštampav jednu tih crtica izričuć nadu, da će g. Vrčević i našemu listu po koju poslati. Ured.

Digitized by Google

vazda se za zdravlje pitali a nikad se ne omrazili; svi, braćo, zdravi a i ja s vami! — Popi rakiju, i svak na okolo, napijajući shodnu zdravicu, i ugovoriše svadbu o prvome Mitrovudne.*) — Ručaše a po ručku kad krenuše, tri njihove puške oglasiše svemu selu savršenu vjeridbu.

Na osam dana pred Mitrovdan opet ova trojica dodjoše i ugovoriše, po običaju, koliko će doći svatova i kakovi će biti darovi. Vukac će poslati svoga sina na sve strane kroz Paštroviće, da na svadbu zove prijatelje, zetove, kumove i pobratime, a on će njegovom glavom pozvati braću i rodjake. — Na večer Mitrovadne evo svakoga tko je mislio doći, sa običnim darovima (kao n. p. peciva, pogače, kolače, kanavete, rakije i vina). Ljudi sjede, piju rakiju i razgovaraju se ozbiljno, a nevjeste i djevojke pjevaju svatovske pjesme:

Što u dvoru žubor stoji, što ono vele?
U Vukca se šćer udaje te se vesele.

Andja nam se svatovima nada,
Umiva se ružom i bosiljem;
Cvieće bere u kiti ga veže,
Da daruje dva ručna djevera,
A darove za dične svatove i t. d.

Na Mitrovdan u samanu zoru svak se u kući digao i svak veselo o svome poslu: kolje se vô, navrću se peciva, napunjaju se sudovi rakije a u bardacima toči vino, i napravlja se trpeza kaono ti kad se nadaju svatovima; a Vukac? on sjedi krajem vatre u težkim mislima i pr[illegible] čibuka kadikad uzdahne veleći sam u sebi: Bože mi daj sprama dobru! — Upitat će ga brat Andrija: Ma što je to, Vukče, jutros te si nešto sjetan i neveseo? — Ne pitaj me, brate; — reći će mu Vukac — noćas sam grdan san sasnio: puče iz vedra neba grom i udari po sred šljemena od kuće, a zatim suha munja te svu kuću zažeže; svak tko u kući bijaše skočismo da vatru gasimo, ali ni na jednome glave ne bijaše, a svak u krv ogreznu; u ovom se strahu probudih, pa i sad sav od straha drhtim; može Bog dati da se zbije na laž a ne na istinu; nego, Andrija moj po griehu brate! ako Boga znaš! gledaj da bude sve u redu, jer ti znaš što su naši svatovi, i da u jajetu dlaku traže; neka im sve po volji bude, i svaka stima i čast i način.

Evo svatovâ. Posjedoše za gotovom trpezom; sjedoše dva stara svata (svatovski i kutnji) jedan do drugoga u čelo trpeze, a dvie vojvode u zasjedu (u dno trpeze). Svak muči nitko ni u nos.

---

*) Na daleko svadbu odgodiše;
Dok ja skupim kićene svatove,
A djevojka pripravi darove.
Nar. pjesma.

Digitized by Google

Stari svat od svatovâ gleda, je li svak sio gdje je komu mjesto, a stari svat od doma broji svatove, da nije došao koji više nego što su bili ugovorili. Sve u redu. Prije nego su počeli piti rakiju zovnut će vojvode: O poštena zasjedo! dobre vi sjede. — Oni obojica skoče na noge: Čujemo pošteni stari svate! — Je li svaki naš sio gdje mu je mjesto? — Svak je na svome mjestu i na broj, osim dva djevera te su uz djevojku, a sad će i oni doći dok je vide i daruju. — Popiše rakiju.

Stari svat od doma. Gdje si, domaćine Vukče, sretni i čestiti prijatelju! Okićena ti je trpeza sa izabranom gospodom, dičnom oružanom kitom naše braće svatova, nego iznosi što je za gospodu svatove. — Vukac prebroji očima svatove i nadje 35, pa odtrča i nose momci gologlavi šest pečenih brava s glavom (po narodnom običaju na svako šest svatova po jedno pecivo). — Svatovi povadiše noževe iza pasa i izkomadiše peciva na svatovsku. — Evo nečuvene pogibije: Da bi višu čast nanio starome svatu od svatova, prihvati rukama glavu od peciva, pak je metnu pred svatovskim starosvatom veleći mu: Na, pošteni stari svate, da ti je čast! Glava glavi ide.*)

Kad ovu rieč čuše svatovi, pogledaše se mrko u na okolo i — nesrećom — svi kao iz jednoga grla zavikaše starome svatu od doma: A što! zar smo mi svi ovdje tvoji repovi, je li? — Prevrnuše trpezu punanu mesa i hljeba, pa počeše komaditi noževima staroga svata od doma, a nadstojnici okolo trpeze puškama iza pasa najprije staroga svata od svatova pa onda jedni druge tako, da kroz ne punan sat nijedan od mužkih glava u kući ne ostade živ, nego u krv na jednoj gomili.

Pucnjava pušaka, klepet mačeva i noževa, vriska bjesnih momakâ, jauk birane mladosti umirajućih ranjenika, kukanje i lelek žena i djevojaka, i piska nejake djetce, a ženâ komšija vikanje iza glasa: tko je vitez! i gdje li ikoga za Boga! tko je Paštrović, za krst častni pomagaj! — okupi kroz blizu dva sata svakoga tko pušku nosi s kraj na kraj Paštrojevića. — Kad vidješe šta je i kako je, ni u jednome kapi krvi ne ostade od čuda, a bogme i od straha da jedan drugoga ne ubije. — Zavikat će popovi: Braćo! kumimo vas nebom i zemljom po tri puta! svak u miru. — Uhvatiše medjusobnu vjeru, iznieše sve mrtve pred kućom, svaki svoga traži, a poznati ga ne može od krvi i od ranâ, ali najposlje svak svoga poznade, oplaka i ožali; načiniše 58 mrtačkih nosila, i svak svoje ponese i u sobstvene grobnice ukopaše.

Kroz osam dana zaosobice nisi mogao ništa drugo čuti ni vidjeti u čitavoj občini osim tužbe pokajnicâ, kukanje majka za svojim sinovima, šišanje samoranih sestarâ za braćom; nisi mogao vidjeti mužke glave

*) Stariji je svat od svatova ono što i kutnji domaćin svojoj čeljadi, t. j. on sve pazi i gleda da ne bude kojemu svatu nešto krivo, a svatovi su ga dužni slušati i počitovati.

Digitized by Google

bez crne kape ni ženu bez crne krpe na glavi; bratske se oči mrko i nemilo susretahu, jer svakome svoja bratska krv jošt pred očima dimnjaše.*)

Bankada Paštrovska (ondašnji narodni sud ovako se zvao) sastade se i ugovoriše, da ovu bratsku pogibiju na domaći način umire. Poručiše za sve kaludjere od 4 manastira (Duljevo, Praskvica, Režević i Nadlug) i za sve starešine od svakojega bratstva, da se sastanu u prvu nedjelju na Reževićku rieku, dje se dieli obćina na dvie jednake polovine. — Dodje nedjelja, a okupi se svak tko je od posla; posjedaše na jednoj livadi, i poslje dugog razgovora, pregovora, dogovora i nagadjanja, svi jedinodušno i jednokupno napisaše sliedeći

Bratski mir.

U ime Boga i svete Trojice, odkuda proiztiče svaka pravda i istina, a za slavu Hrista i Bogorodice i svih božjih ugodnika, koji sjede na okolo prestolja Božjega, sastadosmo se danas na Reževićku rieku sva bankada naše komunitadi, bratski sudci, pa svi glavari i starešine, i od sva četiri manastira igumani i kaludjeri, naši duhovni otci mirotvorci; i pošto razabrasmo od koje se ruke dogodilo medjusobno bratsko poklanje u kući Vukca Šćepčeva iz desne i svatovâ Šćepca Vukčeva iz lieve bande Paštrojevića, vidjesmo i razumjesmo, da je panulo s obe bande 58 mrtvih glava; nabrojismo poimenice sve pogibše i nitko medju njima se ne desi iz tudje krajine, nego sve naša žalostna braća, izginuše u nemiloj zavadji i osveti junačkoj; promislimo: tko pogibe? — brat Paštrović; — a tko ga ubi? ubi ga brat Paštrović! — Sudimo danas za uviek: Prvo: prebismo krv za krv a glavu za glavu, i odsudismo, da nitko nikome nije ni krnje pare dužan, no kam tamo a kam ovamo; a u drugu: sudimo, da po danas nikad nijedan domaćin od Paštrovske komunitadi nema izpeći u svojoj kući pecivo s glavom kao dosad, nego bez glave**). — Ovo pismo bi podpisano od svijuh nas, koji se danas namjerismo, i potvrdjeno od mohurova (pečatâ) sva četiri manastira i od bankade za znak vječnoga bratskog mira i buduće medjusobne sloge i ljubavi. A u najpotonju svi jednoglasice rekosmo: Upokoji, Bože, duše našoj pogibšoj braći, a poživi ostavše u pravoj bratskoj ljubavi, sreći i napredku. Amin.

Vuk Vrčević.

---

*) Žale majke jedine sinove,
A srodnici srodnike njihove;
Zaručnica zaručnika svoga,
A sestrica brata jedinoga.

Pjesma „Boj na Kosovu“.

**) Ovaj je običaj trajao do 1841., dok sam ja u Budvi živio, a može biti da se i dandanas — ako ne svugda a ono po mnogim kućama — uzdržava.

Digitized by Google

Viestnik.

(Hrvatski sabor.) Na 26. prošloga mjeseca sastao se opet hrvatski sabor u posliednje zasjedanje. Ovo neće dugo trajati. Od znamenitijih predmeta, koji će se u ovom zasjedanju razpravljati, spominjemo zakonsku osnovu „o mjestnih sudovih i postupku u pravnih poslovih manje vrednosti“. Ovu je osnovu izradio zakonodavni odbor sabora; govori se o njoj u povećem članku ovoga lista.

(Promjene u sudstvu i upravi.) Povodom reorganizacije uprave i sudstva izvedene su i velike promjene u osoblju sudbenom i upravnom. Prostor ovoga lista nedopušta nam priobćiti diljem imena novo imenovanih činovnika jedne i druge struke. Nu nikako nemožemo zatajiti radosti, što je predsjednik pravničkoga družtva presv. g. Franjo Schmidt imenovan definitivno predsjednikom kr. sudb. stola županije zagrebačke. — Želimo u ostalom od srca, da se izpune liepe one nade, što se spajaju s ovom reorganizacijom.

(Dra. Andriju Gostišu), načelnika pravosudnoga odiela kr. zemaljske vlade, zakopasmo onomadne na groblju sv. Jurja. Bio je čovjek pun gradjanskih kreposti, značajan, poznat kao jedan najvrstnijih pravnika u Hrvatskoj. Štogod je mladjih pravnika u našoj domovini slušalo nauke na pravoslovnoj akademiji, svi spominju dubokom hvalom trudni ali unarni rad dra. Gostiše, kao bivšega profesora privatnoga prava na nekadanjoj pravoslovnoj akademiji. Bilježke njegovih predavanja još i danas mnogi pohranjuju a i često pregledaju. Umro je žalibože prerano za nas. Njega sjećat će se još dugo i mnogi; ali ima još jedno sredstvo, da mu se digne trajni i dični spomenik. Pokojnik biti će valjda imao izradjena svoja toliko cienjena predavanja privatnoga prava; neki nam kazuju, da je pisao komentar gradjanskomu zakonu. Prijatelji pokojnikovi učinili bi upravo narodu liepu uslugu, da se pobrinu, kako da se rukopis štampom izda. Potežkoća nemislimo da bi tu bilo, a nebi jamačno zapelo izdavanje o pitanju novčanom, jer bi se za tako koristonosno poduzeće našlo i nakladnika. Gostišino djelo našlo bi mnogo kupaca. Mi smo uvjereni, da bi se tim mnogim učinila velika usluga, a hrvatska pravoslovna knjiga obogatila liepim djelom. Zato preporučamo što toplije ovu stvar svim, koji bi mogli tu u ovom smislu što učinti.

(Odlikovanje.) Nj. Veličanstvo podielilo je presvietlomu g. Marku Tajčeviću, prisjedniku kr. stola sedmorice, kao vitezu reda željezne krune 3 razreda po pravilih reda viteštvo sa pridievkom „balkanski.“ Presv. g. Tajčević odbornik je pravničkoga družtva.

(Iz odborskih sjednica pravničkoga družtva.) U ovom listu priobćivati će se i važniji zaključci odbora pravničkoga družtva. Medju vrlo važne spadaju i ona dva, što ih je odbor prihvatio u posliednjoj svojoj sjednici, držanoj 27. svibnja. Jedan tiče se pravničkoga sjezda (Juristentag), a drugi izdavanja zakona i naredaba, postojećih u našoj domovini.

Velika znamenitost sastanka množine pravnika iz ciele domovine može samo spasonosno djelovati. Udruživanje i dogovaranje radja ne samo na polju produkcije materijalnih nego i duševnih dobara vrlo blagoslovnimi rezultati. Mjesto ikakova dokazivanja, dovoljno je samo prstom pokazati na ono, što svakim danom vidjamo kod inih naroda pa i kod kuće. I medju pravnici u našoj domovini osjeća se sve više potreba udruživanja; ta je potreba privela u život „pravničko družtvo“, a odbor ovoga potonjega odredi pružiti sgodu cielosti pravnika po Hrvatskoj i Slavoniji, da se sastanu i porazgovore, što bi se dalo u nas još učiniti, da se nedostatci u zakonarstvu poprave, izvedu ovdje ondje koristne promjene ili stvore nove institucije. U tu svrhu zaključio je odbor prav-

ničkoga družtva ovo dvoje: a) da se sazove sjezd pravnika (Juristentag) u našoj domovini i b) da se taj otvori — ako bude ikako moguće — 19. listopada o. g. kao na dan, kada je prošle godine otvoreno bilo hrvatsko sveučilište. Nu pošto ovakov sastanak zahtieva različitih priprava, to je odmah izabran veći odbor od 11 lica, koji će izraditi program za sastanak, staviti se sbog toga u dogovore i porazumljenje s ostalimi pravnici izvan Zagreba. U odbor izabrana su sliedeća gg.: dr. Al. pl. Bresztyensky, prof. prava; dr. Franjo Burgstaller, prisjednik c. k. krajiškoga banskoga stola; Nikola Krestić, odvjetnik; dr. Šime Mazzura, odvjetnik; Matija Mrazović, odvjetnik; dr. Antun Rojc, kr. javni bilježnik; dr. Stjepan Spevec, prof. prava; dr. Napoleon Špun-Stržić, kr. drž. nadodvjetnik; dr. Leopold Šram, odvjetnik; Marko Tajčević, vitez balkanski, prisj. kr. stola sedmorice i Franjo Zarda, drž. nadodvjetnik kod c. k. krajiškoga odsjeka banskoga stola.

Drugi zaključak upravljajućega odbora tiče se takodjer vrlo znamenitoga predmeta. Počam od g. 1850. ovamo uvelo se kod nas množina zakona i naredaba, razštrkanih po različitih državno- i zemaljsko-vladinih listovih. Tih listova danas više nije moguće dobiti, a neima niti onih zakona u hrvatskom prevodu, koji su bili na pose štampani. Ovo je velika nestašica, koju osjećaju činovnici, ali još u većoj mjeri odvjetnici pa i znamenit dio občinstva, kojemu treba poznavati ovaj ili onaj zakon, ovu ili onu naredbu. Da se toj nestašici doskoči, zaključio je odbor pravničkoga družtva predstavkom zamoliti vis. kr. zemaljsku vladu, neka izvoli odrediti, da se svi od g. 1850. pa do 1868. izdani zakoni i naredbe, postojeće još u kreposti, u koliko nisu jur napose izdane, štampaju napose, pri čem bilo bi nuždno, da se u jednakoj mjeri štampaju zakoni i naredbe spadajuće u pravosudnu i upravnu granu.

(Sankcionirani zakoni.) Previšnjim riešenjem Nj. Veliè. od 17. svibnja o. g. sankcionirane su sliedeće zakonske osnove hrvatskoga sabora: Osnova o kaznenom postupniku; o kaznenom postupku u poslovih tiskovnih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju i ob ukinuću okova; a previšnjim riešenjem od 22. travnja zak. osnova ob uvjetnom dopustu kažnjenika.

(Književne viesti.) Radnja jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti već je do sada izniela na vidjelo liepih rezultata i na polju pravo- i državoslovja. Mi ćemo se na taj rad u budućem broju potanje osvrnuti te donieti točan pregled onoga, što je do sada naša akademija u tom pogledu učinila budi izdavanjem pojedinih razprava pravo- i državoslovnoga sadržaja u svom „Radu“, bud štampanjem posebnih djela. Medju ovimi posliednjami moramo spomenuti i najnoviju radnju g. Bogišića „Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena.“ O tom djelu donieti će „Mjesečnik“ do brza i potanju ocjenu iz vješta pera.

Cielu pozornost svraćamo naših pravoslovaca na literarni podhvat jugoslavenske akademije, kojega važnost nemožemo dosta naglasiti. Taj znanstveni zavod namjerava naime izdavati „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium.“ Redakciju preuze sveučilištni prof. dr. Jaromir Hanel; položena je dakle u vrstne ruke. Doznajemo, da će možda već ove godine izaći prvi svezak. Mi ćemo i ob ovom podhvatu, kojemu vriednost netrebamo opetovano naglasivati, drugom sgodom i obširnije progovoriti.

(Statističko vieće) Doznajemo iz pouzdana izvora, da je svietli ban već imenovao statističko vieće. Službene novine nisu još priobćile imena dotičnika. Mi ćemo statistički ured i rad njegov pratit onom pažnjom, koja mu se svagdje na svietu daje sbog velike važnosti, koja statistici raste od dana na dan.

Digitized by Google

Ubaviest

p. n. gospodi članovom „pravničkoga družtva.“

U skupštini „Pravničkoga družtva“, koja će se obdržavati 19. lipnja 1875. u 5 sati poslje podne u sveučilištnoj sgradi, povesti će družtveni član gosp. odvjetnik dr. Š. Mazzura govorničku vježbu u smislu §. 2. sl. b) družtvenih pravila:

„O zastari querelae de inoff. testamenti“.

U tu svrhu stavljaju se sliedeća pitanja:

1. Da li zastara počimlje od dana proglašenja oporuke?
2. Da li možda od dana, kada su nasljednici predali svoje nasliedno očitovanje?
3. ili pak od dana, kada su uslied protuslovnih naslova odpućeni nasljednici na put parbe?

Gosp. dr. Mazzura brani 2. pitanje.

Predsjednik pravničkoga družtva:
Schmidt s. r.

POZIV.

„Pravničko družtvo u Zagrebu“ opredieli si kao svrhu „promicanje i razvoj prava u teoriji i praksi.“

Medju sredstvi, kojimi će se družtvo služiti, da se dovine one svrhe, navode pravila njegova i izdavanje strukovnoga lista „Mjesečnika“.

Ona svrha pravničkoga družtva opredieljuje pravac i zadatak „Mjesečniku“, kao organu družtva. Radeć oko „promicanja i razvoja prava u teoriji i praksi“ ovaj će se list truditi, da bude vjernim tumačem pravnih nazora, ogledalom pravnih idea, kako ih je znanost pravo- i državoslovna do sada razvila i utvrdila prateć dalnji razvitak njezin onolikom pomnjom, kolika se od lista ove ruke može tražiti. S druge strane „Mjesečnik“ veliku će pozornost svraćati domaćemu zakonarskomu radu; on će na dalje izticati prednosti, ali kazati i mahne u životu i kreposti postojećih zakona; upozorivati kako bi je trebalo u praktičnom životu uporavljivati, a kakova je uporava nedostatna ili pače protivna smislu ili duhu zakonâ.

U kratko: bit će mu zadaća, da spoji teoriju sa praksom

Digitized by Google

u što moguće podpunijoj mjeri, nebi li tako bio ne samo organom pravničkoga družtva, nego i pravoslovnim organom cieloga naroda hrvatskoga.

Dosliedno tomu „Mjesečnik“ priobćivati će:

a) znanstvenih razprava iz svih grana pravo- i državoslovnih znanosti;

b) zakone i zakonske osnove, u izvadku ili ciele, kritike pojedinih ustanova postojećih zakona, ocjene zakonskih osnova i obrazložene predloge, da se postojeći zakoni promjene ili novimi zamiene;

c) važnije sudbene odsude i rješitbe, te prosudjivati pojedine pravne slučajeve;

d) izviešćivati o književnoj radnji na polju pravo- i državoslovja svih prosvjećenih naroda priobćivajuć pojedina djela, a o znamenitijih donoseć i kritike. U ovom radu osobito će pomno prigledati književnosti slavenskoj ove struke;

e) objavljati sve promjene, promaknuća kao i izpražnjena mjesta u sudstvu i upravi; registriranje trgovačkih firma, proglašenje i dokinuće stečaja i ovim slične objave naći će mjesta u ovom listu; a napokon

f) donositi će i oglasa.

Sa svih strana naglašivana i duboko osjećana potreba prinuka odbor pravničkoga družtva da uskori izdavanje ovoga lista. Odlični pravoslovci u Zagrebu obrekoše mu svoju pomoć, a takovoj se nada i od prijatelja napredka iz ostalih mjesta naše domovine. Poduzeće ovo može samo onda napredovati, ako ga prigrle svi pravnici u našoj domovini onim uvjerenjem, da mi sada, imajuć u vlastitih rukuh podpuno zakonarstvo u vrlo važnih granah državne uprave, kraj ustrojena sveučilišta niti možemo a niti smiemo oskudievati s ovakova lista.

„Mjesečnik“ pravničkoga družtva izlazi svakoga mjeseca jedan put najmanje na dva štampana arka. Članovi pravničkoga lista dobivaju ga bezplatno; za ne članove ustanovljuje se ciena na 8 for. a. v. Pojedini brojevi stoje 80 nv. a. v. Nečlanovi neka šalju predplatu administraciji „Mjesečnika,“ u dioničkoj tiskari (svilarska ulica, vlastita kuća) a tu mogu takodjer članovi platit svoj prinos. Rukopisi neka se šalju uredničtvu (bregovita ulica k. br. 753.)

Od oglasa plaća se 5 nvč. za 1 petit redak prostora, a 30 nvč. uvrstbine.

Uredničtvo.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

God. I. Srpanj 1875. **Br. 2.**

Nekoliko rieči o zakonu od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudova prve molbe.

Piše Dr. Lavoslav Šram.

I.

Zakon „ob ustroju sudova prve molbe u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji“ stupa u život. Ovaj, ustavnim putem donešeni, po Njegovom Veličanstvu sankcionirani zakon mora da svakoga veže; on mora biti ravnalom, dok se zakonodavnim putem ino neodredi.

U tom dakle pogledu neima se što primjetiti.

Medjutim svaki donešeni zakon postaje podjedno predmetom ocjenjivanja, znanstvenoga prosudjivanja, jednom rieči: svaki zakon mora da podnosi razglabajuće kritizovanje, koje se dieli na propitivanje dotičnih motiva, t. j. na opravdanje zakona, i opet na propitivanje onih nedostataka, koji se u zakonu ukazuju.

Tako biva bar u inih naprednih naroda, a tim se djeluje na budnost narodnje pravne sviesti, uzdržava se neposredni i zamjeniti dodir medju praktičnim životom s jedne, i medju osvježujućom theorijom s druge strane, pa se tako osigurava organički razvitak postojećih zakona, a da nepadnu u pogubnu stagnaciju.

Ako je istina, da neima ništa savršena pod suncem, niti onakova ma samo relativna dobra, koje nebi boljim biti moglo, to nemože niti pojedini zakon da bude ino, nego postepena samo etappa u postizavanju najvišega državnoga cilja, nego podloga za dalnji blagotvorni napredak.

„Nunquam retrorsum“ samo po sebi nemože da bude dovoljnim geslom, te svjestni državljanin znati će se isto tako nazadovanja čuvati, kao god i neprestanog stajanja na jednoj te

Digitized by Google

istoj točki, jedno bo kao i drugo ubija svaki promak, svaki intenzivni boljak.

Predposlav ova razmatranja, kušati ću prema slabim svojim silam zapodieti o rečenom zakonn kritiku, kakovu čuveni Warnkönig (u svom znamenitom djelu „Juristische Encyclopaedie, organische Darstellung der Rechtswissenschaft), označuje, veleći na strani 86. „Daher hat das Rechtsstudium, um wahrhaft wissenschaftlich zu sein, drei Richtungen zu verfolgen, es muss systematisch, historisch und philosophisch sein. Es sind durch dasselbe drei Hauptfragen zu lösen, 1) was ist Rechtens, 2) wie ist es Rechtens geworden, 3) ist es vernünftig, dass es Rechtens sei, oder welches sind die höchsten Anforderungen der Rechtsidee, und inwieferne entspricht denselben das wirkliche Recht?“ A na strani 99. „Durch ein für alle Zeiten sanctionirtes Gesetzbuch wird der weitere Fortschritt des Rechtes offenbar gehemmt, und der ganze Rechtszustand so zu sagen ein erstarrter.“ Medjutim ovi moji, na brzu ruku pisani redci nemogu biti van prvim samo korakom na polju znanstvenoga ocjenjivanja poput uzaziva na bolje i vrstnije sile, da se i one sličnomu radu požrtvuju. Tim sastat i bistriti će se misli o vrlinah i manah rečenoga zakona, pa s vremenom, uz nastojanje svih nas, dobivati gradivo za dalnji zakonodavni rad. Neimajući pako nit s daleka budi kakovih praetenzija, biti će mi veoma drago, odgovorno na moje nazore čitati i protivne, pa ću, budu li pisani u okviru pristojne objektivnosti, na njih odgovarati, na koliko me nebi o protivnom uputili.

II.

Upitni zakon posljedak je zakona od 28. veljače 1874., napose drugoga članka mu, koji naredjuje, da se ima sudbenost od uprave i u prvoj molbi odieliti. O shodnosti i blagodatnosti ove ustanove netreba mi govoriti, te prema tomu valjalo je

a) postaviti sudove prve molbe

b) naznačit njihov djelokrug.

Sudovi prve molbe mogu biti ili kolegialni ili inokosni, a a kako je ova djelitba sama po sebi od osobite važnosti, primietiti ću tuj koju.

Digitized by Google

O sudbenoj vlasti, dieliti pravdu i izricati o preporih odlučnu ustanovu, koja ima dotične stranke vezati, mnogo se jur pisalo i razpravljalo.

Tuj dolazimo ponajprije na pitanje: što je pravo, pravda (Recht, Gerechtigkeit)?

Od raznih i tolikih definicija spomenuti ću samo nekoje.

Plato — u svojem djelu o državi (prevod od Schleiermachera, Berlin 1870) nazivlje pravdu, dobro činiti dobromu (ili kako on veli: prijatelju, jer samo dobri može se smatrati prijateljem), a zlo zlomu (neprijatelju); a na drugom mjestu nazivlje pravdu (u subjektivnom smislu) ono naravno razmjerje izmedju krieposti, po kojem se jedna drugoj podredjuje u težnji za „ideom o dobru", kako on to nazva; a obratno, nepravda je nerazmjerje, priečeće ovu težnju.

Hugo Grotius (de jure belli et pacis) imade, sboreći tu o pravu u objektivnom smislu svedenom na pojam „zakon" (lex) uz dvie jošte i onu treću definiciju:

Pravo jeste pravilo etičkoga rada, vezuće na ono, što je pravo.

Kant (Metaphysik der Sitten) naznačuje pravom skup onih uvjeta, pod kojimi se dade spajati volja jednoga sa voljom drugoga prema obćenitom zakonu o slobodi. Hegel („Encyclopaedie der philosophischen Wissenschaften") veli „die Realität der Freiheit — a to će po njegovoj terminologiji reći — die Einheit des vernünftigen Willens, des objectiven Gesetzes, der an sich seienden absoluten Idee, mit dem einzelnen Willen) überhaupt als Dasein des freien Willens ist das Recht"; dočim Krause (u svojem toli izvrstnom djelu „das System der Rechtsphylosophie") veli: „das Recht ist das organische Ganze der von der Freiheit abhängigen Bedingungen des organischen Ganzen des Vernunftlebens".

Jer se nemogu ovdje potanje baviti dotičnimi definicijami, pozvati ću se samo na djelo čuvenoga Ahrensa „Die Rechtsphylosophie oder das Naturrecht" napose na njegov uvod, u kojem razvoj ove znanosti i pojedine teorije obširno razlaže, pa ću napose u pogledu ovdje u konkretni obzir dolazećega privatnoga

Digitized by Google

prava spomenuti samo dvojicu, od kojih svaki zauzimlje uzorno mjesto, pa je onaj prvi svakako, a potonji u nekom smislu posebnu školu osnovao.

Savigny (Sistem des heutigen römischen Rechtes) razumieva pod pravom (u subjektivnom smislu) doseg osobne volje, kakono se našom privoljom normira (Ein Gebiet, worin ihr — der Person — Wille mit unserer Einstimmung herrscht) a Unger (System des österreichischen allgemeinen Privatrechtes) razumieva pod pravom (u objektivnom smislu) pravilo, po kojem se pravni odnošaji pojedinih osoba zamienito uredjuju.

Sudačka vlast sastoji se dakle u tom, da dieli pravdu, t. j. da u pojedinih konkretnih slučajevih pronadje pravu mjeru. Ova vlast korrolar je državne idee; država bo imajući zadatak udjelotvoriti odnosno omogućiti sve zadatke ljudske, mora da u sebi ujedinjuje svu vrhovnu vlast, odnoseću se na rečeni zadatak i napose mora stojeć na etičkoj podlozi da kori i osudjuje nepravdu, a pravdu da uzčuva.

Kako god je ova vlast u idei absolutna, to se opet, budući glede svog izražaja zavisna o konkretnom povodu, u praktičnom obziru i glede svoga realnoga dosega ukazuje relativnom, t. j. sudačka vlast nedjeluje van uslied nastaloga napadanja na pravno ravnovesje, a djelovanje ide joj tamo, da uzdrmano ravnovesje uzpostavi.

Imajuć tako sudac uzvišeni upravo zadatak, biti nosiocem i vršiteljem pravne idee in concreto, bijaše mu ugled vazda tim veći, čim je dotična država naprednija, a u takovoj opravdanim se priznaje onaj postulat, da sudačku vlast treba obdariti svimi onimi jamstvi, bez kojih nemože uzvišenomu svomu zadatku valjano odgovarati.

Ova jamstva dielio bi ja u absolutna i relativna. U red absolutnih ide tako zvana sudačka neodvisnost, neodgovornost, nepremjestivost i nesvrživost, unutar dakako granica dotičnoga zakona; a u red relativnih idu one konkretne ustanove, koje se prema posebnim odnošajem koje zemlje donose, pa se tiču dovoljnoga dotiranja sudaca, preduvjeta za stečenje sudačkoga mjesta,

Digitized by Google

njihove obskrbe za slučaj iznemoglosti, pa i same sudbene organizacije u obće.

Zadatak ovih redaka nalaže mi, da se bavim potonjimi samo ustanovami, napose preduvjeti za stečenje sudačkoga mjesta i načelt o samoj organizaciji.

Propitav obie točke zajednički, konštatovati ću na kratko, da je tuj bilo raznolikih faza, dok se je do današnjega stanja dospielo, a ove faze da su uzpored polazile sa fazami, što ih imadjaše državna idea i pravoslovna znanost.

U najstarijih knjigah — napose u sv. pismu — imade podataka, da je sudbena vlast starija bila od same države, jer su kod Židova n. pr. starci razpravljali prepore i o njih sudili još i onda, kadno židovi nebijahu jošte članovi teritorijalne države, već samo članovi nedržavnoga družtva, a tako biva djelomice jošte i danas kod onih iztočnih naroda, koji žive poput nomada. Buduć tuj patrimonialna forma, nastala iz razmaknuća obitelji na sve to veće družtvo, nametnuo je ovaj patrimonijalni odnošaj svoje obilježje i samomu sudstvu, pa tako bijahu prvi sudci poglavice obitelji, a kod veće razgranjenosti ovih, poglavice koliena (tribus) te patrimonijalni ovaj značaj ostade i onda, kadno se družtva popeše do teritorialne, na monarhičko uredjene države; tad bo su sami kraljevi neposredno pravdu krojili.

Predstavljajuć danas vladar državnu souverenost, usredotočuje se i danas u monarkiji u njem pojam sudbene ovlasti u toliko, da se pravda dieli u vladarevo ime, ali bez njegovoga budi neposrednoga budi posrednoga upliva.

Danas, de regula, sude u privatnopravnih preporih sudci pravnici, kao iznimka postoji u Englezkoj civilna porota, a u Austro-ugarskoj monarkiji, u Francezkoj, u jednom dielu Njemačke i u Rusiji imade trgovačkih sudišta, sastojećih po francezkoj systemi od samih, a po mješovitom sustavu, od nekolicine prisjednika trgovaca.

Što se organizacije sudova tiče, može se ova sa dvojakoga gledišta razmatrati, najme s onoga sudbenoga sustava, i opet sa gledišta teknike, po kojoj sudovi uredjuju, te prema kojoj moraju pravo ištuće stranke postupati.

Digitized by Google

Ono prvo gledište obsiže sudbenu organizaciju u strogom smislu, a ovo drugo dolazi pod imenom postupnika, oba pako medju sobom su u tiesnom savezu i u zamienitosti tako ipak, da prednost i prevaga ide postupnik, pa se imadu sudovi prema postupniku, a ne obratno priudesiti. Razlog tomu posve je naravski.

Uslied toga osvrnut ću se ponajprije, na postupnik. Pošto se nemogu ovdje baviti naznačivanjem onih raznih faza, što ih je postupnik prešao počam od publikacije Gneja Flavia pa do najnovijega vremena, iztaknuti ću samo nekoje glavne točke.

Kad se je srednji viek sve to više udaljivao od one prvobitne neposrednosti i razvezanosti glede pronadjenja prave istine u prepornih pitanjih, osnovan bijaše postupnik na stalnu dokaznu teoriju, privezanu opet strogomu processualnomu formalizmu, pa se je po tom sastojao glavni zadatak u tom, da se pronadje tako zvana formalna, po stalnih najme mjerodavnih formah izpitana, pa naznačenimi tamo dokazali ustanovljena istina, pustiv iz vida, da se pravda nemože van sa materijalnom ili, bolje govoreć (istina je bo samo jedna) s istinom slagati, pa neobazriev se ni na to, da je takova, tobož formalna pa praesumirana samo istina, često neistina, dosliedno da mjesto pravde radja nepravdu.

Samomu sudcu bijase mjerodavno djelovanje na razvoj parbe u toliko uzkraćeno, što nije mogao van samo na temelju po strankah predloženoga materijala postupati, pa ponudjena po njih dokazala ispitati, — postupak bijaše pismen, na razne stege i processualne opreze privezan; po tom dakle spor, dugotrajan i skupocjen.

I teorija, a jošte više praktični um uzeše ovakva načela osudjivati, pa se počelo razpravljati o reformiranju postupnika. Upoznavši kao poglavite mane onu do ukočenosti dospjelu razpravnu maksimu, onaj tegotni formalistični aparat i pismenost, mislilo se je na ove točke privezati reforme.

U tom pogledu iztaknuti mi je pruski postupnik, uveden kao prvi dio tako zvanoga „Corpus juris Fridericiani“ 26. travnja 1781., te u djelomičnom preradjivanju obnarodovan patentom od 6. srpnja 1793., zatim austrijski općeniti postupnik (österr. allgemeine Gerichtsordnung) od 1. svibnja 1781. i francezki „Code

Digitized by Google

de procedure civile“ od god. 1806., jer je svaki ovih sa svojega posebnoga gledišta znamenit.

Pruski postupnik pošao je s jedne strane predaleko pa je u nakani da predusretne pretjeranoj razpravnoj maksimi, u civilnih preporih sudcu izručio preveliku, u pravokrug stranaka zadiruću vlast inkvizitornog upliva, a sasvim tim nije se približio načelu neposredne ustmenosti, dok nebijaše, djelomice, summarnim postupkom god. 1833. i 1846. reformiran.

Obći austrijski postupnik htio je da izmedju ona dva načela — razpravnoga i instruktivnog (inkvizitornog) postupka — stvori neki kompromiss, pa je, udaljiv se od obćenitoga postupka (gemeines Processrecht) u nekih točkah s veće strane opet pridržao obsežni onaj aparat, ustupiv medjutim gdje igdje sudcu neki instruktivni upliv. I taj je strogo pismeni, a tomu nebijaše niti onim — g. 1845. zavedenim — tako zvanim summnarnim postupkom doskočeno. Pendant ovomu potonjemu bijaše onaj naš g. 1836. (čl. 20.) uvedeni i g. 1840. (čl. 11.) ponešto razširen tako zvani verbalni postupak, koji medjutim ovomu pojmu nije odgovarao.

Francezki pako postupnik, odlučno na načela ustmenosti osnovan, razvezav djelomice sudcu u pogledu dokazivne teorije ruke, ostavlja sastavljanje i razvoj processualnoga materiala samim strankam, pa je u toliko stvorio odlučnu epoku na polju processualnih teorija, što su u francezkom postupniku usadjena načela služila za podlogu svakomu dalnjemu reformatornomu radu u rečenom pogledu.

U tom pogledu spomenuti ću samo hanoveranski postupnik od 8. studenoga 1850., bavarski od 29. travnja 1869. pa najnovije, do sada jošte zakonom nepostale osnove i to onu u Cislajtaniji, koju je dolnja kuća carevinskoga vieća jur razpravila pa upravo sada njemačkomu državnomu saboru predležeću osnovu o parbenom postupniku za cielu njemačku carevinu.

Povukav sada paralelu medju ovimi radnjami i našim, u nas valjajućim parbenim postupkom, konstatovati ću na kratko, da ovaj potonji neodgovara nijednomu danas mjerodavnih uvjeta, pa da je prieka nužda, čim prije reformirati ga.

Digitized by Google

Tim sam se medjutim od zadatka ovih redaka ponešto udaljio, pa ću, da se povratim svomu zadatku, nadovezati sliedeća pitanja:

Dočim je u zakonu od 21. studenoga 1874. pretežni dio sudbenosti predan sudcem inokosnim, može li se uztvrditi, da će inokosno sudstvo u obće moći svomu zadatku valjano odgovarati?

Imade li u inokosnom sudstvu većih garancija za svrsi shodno, točno i valjano uredovanje, nego li u kolegialnom, ili obratno?

Priznavajuć prieku nuždu reforma na parbenom postupku, ide li današnja sudbena organizacija reformatornomu radu u susret, ili u oprieku?

Ovimi pitanji baviti ću se u sliedećem broju.

Temeljna načela

za organizaciju hrvatske službene statistike, i njezin prvi zadatak.

Piše prof. dr. Vrbanić.

Zakonom od 18. veljače 1875. „ob ustroju ureda i vieća za zemaljsku statistiku u Hrvatskoj i Slavoniji“, postavljen je temelj organizaciji naše službene statistike; dalnja provedba te organizacije prepuštena je u §. 4. banu, jer se odredjuje, da ban saslušav prije statističko vieće imade urediti posebnimi naputci djelokrug statističkoga ureda i statističkoga vieća. Odlučna točka za sretan i valjan uspjeh naše službene statistike neleži dakle prema tomu u pomenutom zakonu, gdje se samo u načelu ustrojavaju dva organa službene statistike: jedan savjetujući a drugi izvršujući, već u tih naputcih, koji će imati ustanoviti djelokrug tih organa.

Budući da je u provedbi spomenutoga zakona jedan korak već učinjen tim, što su imenovani članovi statističkoga vieća i osoblje statističkoga ureda, to će trebati sada prije svega urediti djelokrug za oba ova organizma, kako to i odredjuje §. 4., te istom onda početi raditi na polju same službene statistike. Usljed toga stavlja nam se pitanje: na kojih se temeljnih načelih mora osnivati dje-

Digitized by Google

lokrug tih organa službene statistike, a zatim: kojoj grani službene statistike imat će ti organi prije svega obratiti svoju pozornost?

I.

Kod odgovora na ovo pitanje osvrnuti nam se je najprije na statistički ured, koji će morat biti glavnom podlogom ciele službene statistike. Da bude pako taj statistički ured zaista pravim motorom službene statistike, treba da se sagradi na pravom i čvrstom temelju, i osnuje tako, da bude rad njegov odgovarao i zahtjevom znanosti i zahtjevom zakonodavstva i uprave, a da nebude pukom mašinom, u koju će ulaziti gomila brojeva u svrhu, da ih statistički ured u čitavih foliantih izdaje pa tim pruža trgovcem jeftiniji papir za prodaju njihove robe. Da statistički ured u taj položaj zbilja nedodje prvim je uvjetom, da on pogledom na svoju strukovno-znanstvenu djelatnost bude skroz samostalnim i neovisnim, te samo u službenih i disciplinarnih odnošajih podredjen zemaljskoj vladi. Prva nuždna posljedica ovoga načela jest, da se statistički ured nebi smio kod vlade ustrojiti poput inih odsjeka vladinih, već kao poseban samostalan ured, koji će neposredno i pod svojim vlastitim pečatom obćiti sa svimi oblastmi, privatnimi zavodi i društvi, kad god bude morao ili po nalogu zemalj. vlade ili na molbu druge koje oblasti izvesti kakav statistički operat, ili kad mu bude valjalo usljed zaključka statističkoga vieća sabirati statističke podatke.

Nebude li statistički ured u svojoj strukovno-znanstvenoj djelatnosti samostalnim i neovisnim, morale bi nedvojbeno nastati dvie posljedice, od kojih je jedna gora od druge. Prva: u službovanje statističkoga ureda uveo bi se obični bureaukratski postupak, koji je za obično uredsko službovanje doduše donekle potrebit, nu koji bi za poslovanje znanstveno, kao što je poslovanje statističkoga ureda, bio nesnosljiv i ubitačan; a pokraj toga bi takav postupak poslovanje statističkoga ureda bez nužde zavlačio i raztezao. Druga: bude li statistički ured ovisan i nesamostalan, tada će njegovim poslovanjem upravljati ne predstojnik toga ureda, već predstojnik odnosnoga vladnoga odjela;

Digitized by Google

nazori i mnenja statističkoga ureda bila bi u tom slučaju skroz naravi savjetujuće isto tako kao što su i mnenja pojedinih odsjeka zemaljske vlade. Nuždna posljedica toga položaja bila bi, da bi službena statistika postala pukom službavkom uprave; a statistički ured pukim mehaničnim aparatom u organizmu uprave, usljed česa bi za službenu statistiku nestalo znanstvene podloge, bez koje je cielo poslovanje statističko puko poredanje brojeva, koje ubija i duh i tielo. Samostalnost i neovisnost u strukovno-znanstvenom pogledu, prvi je dakle postulat za organizaciju statističkoga ureda. Buduć da medjutim i ovo načelo samostalnosti dopušta, da u pogledu službenom i disciplinarnom statistički ured spada pod zemaljsku vladu, to bi moglo nastat pitanje, kojemu odjelu da se taj ured priključi? Izvede li se gore navedeno načelo samostalnosti i neovisnosti, to je svejedno kojemu od odjela da bude statistički ured u spomenutih odnošajih dodieljen. Najnaravnije i kao jamstvo, da se u tu samostalnost i neovisnost statističkoga ureda zbilja neće s nijedne strane dirati, bilo bi, da se taj ured ne podredi nijednomu od naših vladnih odjela, već upravo neposredno banu, odnosno predsjedničtvu zemaljske vlade.

II.

Ustanovom §. 1. zakona od 18. veljače 1875. gdje se veli: „za rukovodjenje službene statistike u Hrvatskoj i Slavoniji, i za provedbu zakonskoga čl. XXV.: 1874. ugarsko-hrvatskoga sabora o zemaljskoj statistici...“, dolazi naš statistički ured već po samom zakonu u neki doticaj s ugarskom službenom statistikom, a usljed toga naravskim načinom i s organom njezinim t. j. s magjarskim statističkim uredom u Pešti. Nastaje s toga potreba, da se u statutu, koji se ima izdati za naš statistički ured, rieši pitanje: u kojem će odnošaju stajati naš statistički ured napram peštanskomu? Riešavajuć to pitanje valjalo bi i opet u obzir uzeti i zahtjeve znanosti i zahtjeve uprave; valjalo bi na to gledati, da naša statistika radi toga odnošaja nebude manjkava i nepodpuna, a s druge strane da i naše domaće zakonodavstvo i naša domaća uprava budu imali pri ruci sve one podatke, koji

Digitized by Google

su za njihov uspješan rad i njihovo poslovanje od nužde. Dakako da bi prije svega valjalo riešit pitanje: imali Ugarska na temelju nagode pravo, stvarati u Pešti takav statistički ured, koji bi svoj djelokrug protezao i na našu domovinu? Nu kako je stvar već de facto riešena zak. čl. XXV: 1874. sabora ugarskoga, i zakonom od 18. veljače 1875. sabora hrvatskoga, nespada u djelokrug ove razprave razložiti, što bi u tom pogledu po nagodi bilo pravo, što li ne, što li po samo stvar koristnije i bolje, premda bi bilo vrlo zanimivo posebnom razpravom riešiti ovo pitanje. Toliko medjutim nepobitno stoji, a priznaje to i ustanova §. 2. zakona od 18. veljače 1875., da Hrvatskoj na temelju hrvatsko-ugarske nagode i na temelju zak. čl. II: 1869. hrvatskoga sabora pripada pravo, da si uredi službenu statistiku za one predmete, koji spadaju u podpunu „autonomiju“ naše domovine.

Kada dakle po zak. čl. XXV: 1874. ugarska službena statistika, dakle i organ njezin, peštanski statistički ured svoj djelokrug protezati ima i na našu domovinu, pa kad se s druge strane po zakonu od 18. veljače 1875. hrvatski statistički ured ustrojava „za rukovodjenje službene statistike u Hrvatskoj i Slavoniji, i za provedbu zakonskoga čl. XXV. 1874. ugarsko-hrvatskoga sabora o zemaljskoj statistici“, to je smisao ove zakonske ustanove samo tako moći u suglasju dovest, da bude ugarska službena statistika, dakle i organ njezin, peštanski statistički ured svoj djelokrug u pogledu sabiranja statističkih podataka protezao samo na one predmete, koji su na temelju nagode Hrvatskoj i Ugarskoj zajednički budi u pogledu zakonodavstva i uprave, budi samo u pogledu zakonodavstva (§. 10. zak. čl. I: 1868.); a sabiranje statističkih podataka u pogledu poslova „autonomnih“ da se izključivo prepusti hrvatskoj službenoj statistici, dakle organu njezinomu zagrebačkomu statističkomu uredu.

U pogledu statističkoga poslovanja, na koliko se ono odnosi na poslove zajedničke, moguće je medjutim obzirom na postupak samo dvoje: ili će hrvatski ured sabirati statističke podatke, koji se odnose na predmete zajedničke, te jih onda slati ugarskomu

Digitized by Google

statističkomu uredu u Peštu, ili će jih ovaj ured sam sabirati neposredno, i tim stegnuti posao hrvatskoga ureda li na predmete naravi „autonomne.“ Pitanje je sada, koji je od ovih načina obzirom na znanstvenu i praktičnu važnost statističke i koristniji i bolji? Bez otezanja izjavljujemo: onaj prvi t. j. da hrvatski statistički ured sam sabire one podatke, koji se odnose na zajedničke predmete, te da jih onda šalje uredu ugarskomu. Razlog tomu evo ovaj je:

Budući da se na temelju gornjega našega razlaganja djelokrug ugarske službene statistike po zakonu ima protezati na poslove zajedničke, a djelokrug hrvatske službene statistike na predmete „autonomne“, to bi po naravi stvari bila dužnost peštanskoga statističkoga ureda sabirat sve podatke o predmetih zajedničkih. Kad bi ugarski statistički ured sam neposredno sabirao te podatke, tim bi se načinom djelovanje toga centralnoga organa neposredno protezalo na našu domovinu, dakle na područje, u kojem vladaju odnošaji skroz različiti od odnošaja u Ugarskoj; usljed toga nebi bilo možno, da taj središnji ured vlastitim okom motri sve one odnošaje, koje bi valjalo unaprediti u domovini našoj, dočim bi se s druge strane njegov statistički rad po naravi stvari protegnuo kadkada i na takovo poslovanje, koje je kod nas neizvedivo, a tim bi možebit i nehotice statističko iztraživanje naših odnošaja u nazad došlo. Jer je pako zadatak statistike zadovoljit ne samo teoretičnomu iztraživanju, već napose i praktičnim svrham, a imenito svrham uprave državne, to bi bila ona pripomoć, koju ima statistika pružiti, vrlo slaba, bude li ju pružao organizam takav, koji je od životnih odnošaja, koje iztražiti valja, dalek, t. j. koji svoj rad uredjuje po obćenitom kakovom naputku, onako kako to samo dopuštaju obće okolnosti i način poslovanja toga organizma. Da ova pripomoć statistike za poslove države bude od koristi, mora taj organizam bit u neposrednom doticaju sa promjenami državnoga života, on mora točno poznavati posebitost onoga žiteljstva, kod kojega pojedine okolnosti valja iztražiti; on mora biti kadar što kraćim putem i u što kraćem vremenu iztražiti pojedine podatke upravo onako, kako jih zahtieva svrha uprave i kako se nalaze u onom vre-

Digitized by Google

menu, kad jih uprava treba. Mnogi predmeti, koji su po hrvat.-ugarskoj nagodi zajednički, u tako su uzkom savezu sa tako zvanimi predmeti „autonomnimi," da za prosudjivanje jednih valja točno poznavati i druge, te da se državna uprava jednih dotle valjano unaprieditи nemože, dok se u najtanjih potankostih nepoznavaju i drugi. Kad bi dakle ugarski statistički ured neposredno sabirao podatke o zajedničkih predmetih, tada bi i zajedničkoj upravi i zemaljskoj vladi manjkalo podataka i pouzdanih i potrebitih za prosudjivanje stanovite okolnosti. Zar bi n. pr. ministarstvo financija moglo doznati iz pukih iztraživanja peštanskoga statističkoga ureda ili u obće iz izvješća svojih organa, kolikimi je tereti obterećena Hrvatska, nebude li ujedno točno znalo, kolike terete nosi narod usljed občinskih nameta? Pa ipak je ono prvo predmet zajednički, a ovo drugo strogo „autonomni"; pa ipak se bez poznavanja občinskih tereta nemože izvesti nijedna valjana porezna operacija. Ili, zar bi ugarski sabor mogao stvorit i valjanih zakona u predmetih obrta i trgovine jedino na temelju statističkih podataka peštanskoga ureda, koji se odnose na te predmete, nepoznavajuć točno odnošaja ratarstva, odnošaja radnje, odnošaja ciene i odnošaja družtvenih klasa? Pa ipak ono prvo spada na poslove zajedničke, a ovo drugo na poslove „autonomne". Neuzmu li se jednako na oko svi odnošaji državnoga i socijalnoga života, koji su medjusobom prepleteni kao tanke niti, to će svako iztraživanje biti nedostatno i površno. Prigovorit će se možda ovoj tvrdnji: lahko će naša vlada upotrebiti izviešća ugarskoga ureda, a magjarska našega ureda; tim će jedna i druga doznat sve što joj treba. Nu uzmemo li na um, da izdavanje statističkih publikacija treba dulje vremena, dočim državni život bez obzira na to dalje napreduje, te iziskuje bezodvlačnu pripomoć nečekajuć dok budu te publikacije tiskane; uvaživ nadalje, da se mnoge okolnosti ili u obće nepubliciraju, ili barem ne u onom obsegu, u kojem su sabrane, to ćemo se lahko uvjeriti, da bi ovakova nadoknada bila vrlo problematična. Iz ovih razloga sliedi nepobitno, da bi bilo i u interessu našem i u interessu samih Magjara, kad bi naš statistički ured **sam neposredno** preduzimao iztraživanja statistička

Digitized by Google

i ob onih predmetih, koji su zajednički nam i Ugarskoj. Tim bi se s jedne strane unapredila i naša domaća statistika, dočim bi s druge strane i centralni ured peštanski dobio organ, bez kojega on nebi mogao svomu zadatku zadovoljiti.

Takovim omjerom hrvatskoga statističkoga ureda napram peštanskomu nebi se medjutim, kao što se misli, nimalo povriedila njegova samostalnost i neovisnost, jer bi se ovo načelo imalo tako izvesti, da bi naš ured u skupljanju podataka, koji se odnose na predmete zajedničke, bio jedino vezan izpuniti skrižaljke, kako jih odnosno zajedničko ministarstvo, dakako u dogovoru sa peštanskim statističkim povjerenstvom, ustanovilo bude; nuz to pako imalo bi našemu uredu biti slobodno, ako za potrebito pronadje, rubrike ove skrižaljke razširiti po svojoj potrebi. Tu se dakle o kakvoj podredjenosti našega ureda napram peštanskomu nemože ni govoriti. Kad bi, dato sed non concesso, ovaj prigovor podredjenosti bio temeljit, pa kad ovakove ustanove u zakonu i nebi bilo samo da se izbjegne svakoj tobožnjoj podčinjenosti te kad bi se naš ured ustrojio li za predmete tako zvane „autonnmne“, to bi ipak i neglededć na ustanovu zakona od 18. veljače 1875., po § 45. hrvat.-ugarske nagode, radi pomanjkanja posebnoga zajedničkoga organa za sabiranje statističkih podataka naravi zajedničke, naš ured bio obvezan neposredno izvršivati odredbe središnjih vlasti, na koliko se one odnose na statistiku, a tim bi naš statistički ured došao u još neugodniji a po samu stvar u još pogubniji položaj. U ostalom nam se čini, da bi se na temelju spomenutoga odnošaja jednoga statističkoga ureda napram drugomu dalo izvesti podpuno suglasje iz medju oba statistička ureda; jer se tu neradi o uredih, kojimi je izvršivati kakovn političku funkciju, već o uredih, kojim je glavna svrha raditi u interessu znanosti — i tim posredno u interesu uprave, jer se tu radi o uredih, koji već po svojoj naravi i onako imadu nastojati, da svoj rad urede, na koliko je samo moguće, po načelih, kako jih ustanoviše medjunarodni statistički kongresi.

Pogledom na sve te razvijene okolnosti, imalo bi po našem sudu glasit drugo načelo, na kojem treba osnovat hrvatski sta-

Digitized by Google

tistički ured: Hrvatski statistički ured sasvim je neovisan od peštanskoga; obzirom medjutim na zahtjeve znanosti i obzirom na nagodbom utemeljeno državno zajedinstvo kraljevine Hrvatske i kraljevine Ugarske ima se nastojati, da postupak i način iztraživanja jednoga i drugoga ureda budu što sličniji. Podatke, koji se odnose na predmete ustanovljene u §. 6., 7., 8. i 9. zak. čl. I: 1868. (zajedničke poslove), iztražuje hrvatski statistički ured sam ili na poziv zajedničkoga ugars. ministarstva, il po odredbi zemalj. vlade, nu kod toga sakupljanja obvezan je svoj postupak tako urediti, da bude mogao izpuniti, skrižaljke ustanovljene po zajedničkoj vladi, premda mu slobodno stoji i preko toga za svoju porabu ove skrižaljke razširiti te sabrati i druge podatke, koji se odnose na predmete zajedničke. Tako sabrani materijal ima hrvatski statistički ured preraditi u dva exemplara, od kojih jedan zadrži sa svoju porabu, a drugi pošalje zajedničkoj vladi.

III.

Čim se je nastojanjem medjunarodnih statističkih kongresa statistička metoda uzela rabiti kao sredstvo, da se njezinom pomoću na polju narodnoga i državnoga gospodarstva, na polju prigledbe fizičnoga i duševnoga života čovječjega, iztraže odnošaji najraznovrstniji, čim se u današnje doba ide sve više za tim, da se istina iztraži putem izkustva, da se pojedini podatci sabiru i uredjuju, da se iz pojedinosti zaključuje na obćenitost, da se u tobože slučajnih i svojevoljnih pojavih pronadje zakon, po kojem pojavi nastaju; čim oni, koji se bave takovim iztraživanjem nastoje, da se kod toga posla sigurno i lahko služe — koliko se samo dade — statističkom tehnikom: to je od neobhodne nužde, želimo li točno upoznati okolnosti, koje iztražujemo, da si iztražitelji prije svega budu svjestni svrhe, u koju se sabiru odnosni podatci, a zatim, da jim skroz i skroz poznata bude sustavna tehnika svih tih predmeta.

Svako statističko pitanje, koje se kani iztražiti, može se rješiti jedino ovim šematičnim putem. Premda se ta stvar vrlo jednostavnom čini, premda se misli, da je vrlo lahko postaviti pitanja, na koja valja statističkim iztraživanjem odgovoriti, to su ipak rezultati

Digitized by Google

statističkoga iztraživanja uz svu gomilu brojeva, uz sva mnogobrojna propitkivanja vrlo nepodpuni i vrlo nesigurni, a to s toga, jer se na pitanja, koja valja staviti, nepolaže dostatna važnost, jer se nemisli, da bi jasnija i valjanije izvedena metoda, bez ikakvoga većega truda, sve te nedostatke odstranila.

Kod statističkoga promatranja neradi se samo o tom, da li je dotična metoda za promatranje odnosnoga predmeta s a m a po s e b i valjana, već se radi o tom, da se to promatranje izvede organički tim načinom, da statistička iztraživanja u jednom području budu nadopunjkom i podporom u drugom području. Uzmimo n. pr. samo statistiku ratarstva i statistiku stočarstva, kolik savez postoji medju jednom i drugom, te kako će se obširno kod statističkoga iztraživanja imati staviti pitanja, da bude jedna grana drugu nadopunjivala.

Da se s toga svim nedostatkom doskoči, da pitanja za statistička iztraživanja budu stavljena tako, da uzmognu zadovoljiti gore navedenim zadatkom, uvedena su u novije doba tako zvana centralna statistička vieća t. j. takova povjerenstva, koja ujedinjuju veći broj višjih činovnika raznih centralnih oblasti u državi i drugih znanstveno-naobraženih strukovnjaka. Ustrojstvo ovih statističkih vieća, kako ga je Cörnig god. 1855 u Parizu predlagao, te kako se je god. 1860 u većini država stalo izvadjati, neosniva se možebiti na misli, da ta povjerenstva ravnaju statističkim poslovanjem, ili da budu oblast, koja stoji n a d statističkim uredom, već na nakani, da ta povjerenstva točno i u pravo doba upoznaju statistički materijal, koji se nalazi u različitih strukah državne uprave, da ona ustanove formu, pod kojom valja taj materijal sabrati i način, kojim ga treba preraditi, te da tako prištede dvostruki posao, a cieli statistički rad da učine obćenitijim i koristnijim. Ako je prema tomu zadatak statističkomu vieću nastojati, kako će sve grane državne uprave u svih predmetih pristupnih statističkomu iztraživanju postupati zajednički, sustavno i po osnovi obzirom na potrebe zakonarstva i uprave i javnoga života u obće, a obzirom na zahtjeve znanosti napose, kako će se statistički podatci iztraživati točno i pouzdano, te kako će se tako zadobljeni rezultati shodno preradjivati i upo-

Digitized by Google

trebljivati, to je najnaravnije pitanje: tko imade biti članom toga vieća, da ono ovomu zadatku uzmogne zadovoljiti? Odgovor je skroz jednostavan, a rješava ga u načelu zakon od 18. veljače 1875. gdje se veli: članovi toga vieća jesu: zastupnici pojedinih upravnih struka i vještaci. Ovo u zakonu jednostavno izrečeno načelo, moralo bi se u odnosnom statutu potanje precizirati, te točno označiti: kako da budu zastupane te pojedine upravne struke, jer bi se inače moglo dogoditi, da bi s nedovoljnoga zastupanja pojedinih upravnih struka cieli rad statističkoga vieća, a usljed toga i statističkoga ureda, bio nepodpun i površan. Kad bi kod nas sustav ministarstva bio onako uredjen kao u državah posve samostalnih, tada bi se i ovo u zakonu izrečeno načelo jednostavno tim dalo izvesti, da se ustanovi: neka svako od postojećih ministarstva po jednom ili dvojici zastupnika u statističkom vieću zastupano bude. Nu kako je u nas usljed nagode sustav ministarstva skroz inače uredjen, nego li u drugih državah, te za zajedničke poslove u samoj Hrvatskoj i Slavoniji neimamo posebnih ministarstva, već samo posebnih oblastih, koje su podredjene zajedničkom ministarstvu u Pešti, to bi se u nas obzirom na poslove zajedničke moralo izreći načelo, da u statističkom vieću zastupana mora biti svaka posredna oblast, koja je nadležna za poslove zajedničke, jer bi u svakom drugom slučaju moglo nastati, da pojedine upravne grane nebudu zastupane. Kad bi se n. pr. reklo, da za poslove ministarstva za poljodeljstvo obrt i trgovinu i za poslove ministarstva za javne radnje i komunikacije ima biti u vieću po jedan ili makar po dva zastupnika, to bi se dogodilo, da za pojedine struke tih ministarstva: za brzojave i pošte i trgovinu, za željeznice i državne ceste, za koje u nas postoje posebne oblasti, nebude nikakovih zastupnika u vieću, te bi usljed pomanjkanja savjeta takovih muževa, kojim je skroz poznata odnosna upravna grana, bila sasma nepodpuna i manjkava statistička promatranja nesamo dotičnoga područja već i onoga, koje stoji s njim u savezu. Od neobhodne je dakle nužde, da po jednom zastupniku budu u vieću zastupani: ravnateljstvo pošta, brzojava i željeznica, državni mjernički ured i jedan član trgovačke komore, a pokraj toga imala bi general-

Digitized by Google

komanda kao vojnička oblast zastupana biti sa dva člana: jednog za strogo vojničke, a drugog za sanitarne poslove. S toga je skroz pogrješno tvrditi, da u statističkom vieću netreba zastupnika svih ovih upravnih grana, već da je dosta njih jedan ili dvojica. Ova tvrdnja pokazuje podpuno nepoznavanje (? Ured.) sávislosti i važnosti ovih upravnih grana toli u narodno-gospodarstvenom, koli u socijalnom pogledu, a neizbježiva posljedica te tvrdnje bila bi ta, da bi promatranje pojedinih grana uprave, koje spada na zajedničke poslove, bilo ili nikakovo ili opet nepodpuno i netočno.

(Svršetak sliedi.)

O zastari „querelae inoff. testamenti".

U drugoj skupštini pravničkoga družtva, koja je držana pod predsjedničtvom presviet. gosp. Fr. Schmidta u sveučilištnoj sgradi dne 19. lipnja t. g., poveo je društveni član g. dr. Š. Mazzura govorničku vježbu o zastari „querelae inoff. testamenti".

Govornik razlaže, tko se je po rimskom pravu mogao poslužiti spomenutom „querelom"; veli da je pripadala nuždnim nasliednikom, te iz zak. I. Digesta „de inoff. test." navodi citat: „Omnibus tam parentibus quam liberis de inofficioso licet disputare".

Kasnije legislacije, koje su zanemarile mnogu tančinu rimskoga prava, pustile su s vida strogosti ove žaobe. Naš gradjanski zakonik u §. 1487. spominje tužbu na uništenje očitovanja posliednje volje; ova se tužba podieljuje svakomu, tko sudi, da je oporukom, bilo s nutrnjih bilo s vanjskih formalnosti nevaljalom, u svojem pravu povriedjen.

Govornik misli, da bi se ova tužba mogla nazvati querelom inoff. testamenti" akoprem priznaje, da se ona bitno razlikuje od „querelae" rimskoga prava.

Govor je danas, veli dr. Mazzura, o tužbi označenoj u §. 1487. o. g. z. na uništenje očitovanja posliednje volje, koja po propisu ovoga §.-a, zastaruje u tri godine dana.

Nastaje pitanje, od kada počimlje teći zastara?

Odbor pravničkoga družtva iztaknuo je poznata tri pitanja, nu imade ih mnogo više. Tvrde neki:

1. da zastara počimlje teći od dana smrti oporučitelja;
2. od dana proglašenja oporuke;
3. od dana predanih nasljednih očitovanja;

Digitized by Google

4. od dana kad je odluka, kojom je sud primio nasljedna očitovanja, postala pravomoćnom;

5. od dana, kada je sud odredio, da se imade na temelju oporuke ili pak na temelju nasliedstva iz zakona povesti ostavinska razprava, — koje je mnenje jednako s onim:

6. od kad su nasljednici uslied protuslovnih naslova odpućeni na put pravde.

Govornik tvrdi, da zastara tužbe na uništenje očitovanja posljednje volje počimlje teći od dana predanih nasliednih očitovanja.

Glavno načelo glede vremena zastare izraženo je u §. 1478. o. g. z., gdje je ustanovljeno, da je za zastaru dovoljno, da se neizvršuje, za stanovito u zakonu označeno vreme, kakovo pravo, „koje po sebi mogaše biti izvršivano".

Pošto se zastara prekida samo tužbom, to će za nasliednika početi teći vrieme zastare od onoga dana, kad je on bio u stanju podići tužbu na uništenje očitovanja posliednje volje.

Sastavljajuć tu tužbu prva misao, koja će se nametnuti, biti će nedvojbeno misao ob aktivnoj i pasivnoj legitimaciji ad causam, najme: tko da tužbu prodigne, proti komu?

Obzirom na aktivnu legitimaciju biti će ovlašćen podići tužbu tko scieni, da je oporukom povredjen u svojem nasliedovnom pravu. To može biti samo nasliednik. Pa zaista §. 547. o. g. z. doslovce veli: „Čim je nasliednik prihvatio nasliedstvo, glede toga on zastupa oporučitelja. U obziru trećega obojica se drže za jednu osobu. Prije nego je nasliednik prihvatio zaostavštinu, ova se tako smatra, kao da ju pokojnik još posjeduje". (Haereditas jacens.) Govornik scieni zato, da se nasliednik, koji je prihvatio nasliedstvo, tim prihvatom legitimira na podignuće svih mogućih tužba, koje se odnose na ostavinu, dakle i na tužbu uništenja očitovanja posliednje volje.

Obzirom na pasivnu legitimaciju zakon govori još jasnije. Po propisu §. 811. o. g. z. „vjerovnici nisu dužni čekati dok se očituje nasliednik, već im je slobodno prijaviti svoja prava proti masi i zahtievati, da joj se postavi skrbnik".

Iz ove zakonske ustanove sliedi dakle nepobitno, da nasliednik, koji se je očitovao na nasliedstvo, samo zato što se očitovao, postaje pasivnim pravnim subjektom naprama svim onim, koji žele reklamirati ma budi kakovo pravo iz ostavine.

Govornik zaključuje: dakle prihvatom nasliedstva, nasliednik postaje u svih ostavinskih poslovih pasivnim i aktiv-

Digitized by Google

nim subjektom pravnim, to jest: može tužiti i može biti tužen. Za njega od ovoga časa sva ostavinska prava postaju izvršiva, dakle i pravo tužbe na uništenje očitovanja posliednje volje te u smislu §. 1478. o. g. z. počima mu se od ovoga časa računati zastara.

Ako bi se oporučni nasliednik očitovao poslje zakonitoga, ovomu bi tekla zastara od dana nasliednoga očitovanja oporučnoga nasliednika, iz razloga što oporuka, ako se na njezinom temelju nije nitko očitovao, nema nikakve pravne krieposti.

Ovaj nazor, veli govornik, da je poduprt i rimskim pravom i citira zak. 8. §. 10. de inoff. test., gdje se naročito veli: „quoniam ante aditam haereditatem nec nascitur querela". Dakle prije, nego li su bila predana nasliedna očitovanja, uzimalo se je po rim. pravu, da nebijaše još „actio nata".

Govornik veli, da će proći na oprovrgnuće ostalih jur navedenih nazora, ako se nitko neprijavi za rieč."

Odvjet. g dr. Šram prihvaća mnenje izraženo u prvoj točki, da zastara počimlje teći od dana proglašenja oporuke. Priznaje, da veći dio interpretatora gradjanskoga zakona pristaje uz mnenje, koje brani i dr. Mazzura. Nu razlozi, navadjani na obranu toga mnenja da ipak nisu njega mogli uvjeriti ob ispravnosti i temeljitosti istoga.

Govornik misli, da i za ovaj slučaj valja ono pravilo „valenti agere curit praescriptio". Od onoga indi momenta, kad dotičnik dolazi u položaj, da može u obće činiti koraka za ostvarenje svoga prava počimlje teći i zastara za nj. Tu se dakle namiće važno pitanje: da li taj momenat počimlje od dana, kada su nasliednici predali svoje nasliedno očitovanje, kako to tvrdi g. dr. Mazzura braneć ovo mnenje u točki 2. izraženo, ili pako od dana proglašene oporuke? Govornik tvrdi, da taj momenat nastaje u ovom potonjem slučaju. Čim je oporuka proglašena, nasliednik dolazi odmah u položaj, da vrši svoje pravo; proglašenjem oporuke dolazi dotičnik do znanja iste, pa ju od toga dana može napadati „ex titulo inoff. testamenti".

Tu se istim tvrdi, da se nemože postupati proti samoj oporuci; dok neima nasliednog očitovanja, dok neima pravnoga subjekta dotle da nemože ni govora biti o mogućnosti „agere". Nu on (govornik) tvrdi, da ta okolnost nemože biti zapriekom. Ako i nema još podnešena nasliedna očitovanja, to se ipak prava proti ostavini mogu uztražiti. Obći gradj.

Digitized by Google

zakon sadržaje ustanovu, po kojoj dotičnici, imajuć pravo glede ostavine, netrebaju čekati, dok se podnese nasljedno očitovanje. §. 811. odnosno §. 814. o. g. z. daje takovim pravo, da mogu tražiti, neka se postavi curator ostavini, proti kojemu se tada može postupati; „haereditas jacens“ dobiva tim svoga zastupnika.

Mnije dakle, čim je oporuka proglašena, tada da nastaje i momenat, gdje dotičnik može raditi, a taj momenat istovjetan je sa momentom, kada je dotičnik doznao za onu oporuku. Drugi komentatori gradjanskoga zakona tvrde protivno, a medju njimi, kako je već rečeno, i dr. Unger. Nu glede ovoga posljednjega primjećuje govornik, kako Unger u sličnom slučaju brani upravo protivno mnenje. U slučaju najme §. 951. o. g. z. (quaerela ad rescissionem inofficiosae donationis mortis causa) dana je mogućnost nasliednikom oporučitelja tražiti od nadarenoga razmjerni dio onoga, što je protuzakonito previše dobio. U tom slučaju podiže se „quaerela inofficiosae donationis“, pa Unger tvrdi, da ova zastaruje u tri godine, računajuć od dana smrti oporučitelja. Unger navodi za razlog tomu, što postaje zahtjev proti nadarenomu u onom vremenu — najme u vremenu smrti — konkretno osnovanim. Dr. Šram drži, da isti razlozi vojuju i za mnenje, koje on brani i koje je sadržano u točki 1. a nemogav ovdje računati vrieme zastare od dana smrti (tada se bo oporuka jošte nepoznaje) mora da se ovo računa od dana proglašene oporuke.“

Iza ovoga uze rieč odvjet. g. dr. L. Vidrić. „U §. 1487. o. g. z., veli on, neima „querelae inoff. testamenti“, nego u tom §. sadržani su svi razlozi, radi kojih možemo napadati posliednju volju (absutna i relativna ništovnost).

Da uzmognemo prosuditi, kada začme teći zastara tužbe po §. 1487., valja pitati, kakovih vrsti tužba ima u nasliednom austr. pravu?

Imademo dvie: tužbu §. 823. o. g. z. (haereditatis petitio) nakon uručene ostavine, ter tužbu §. 125 i 126. zakona od godine 1854. br. 208. d. z. l. Tužba prva jest condemnacionalna, a druga praejudicialna. Prvom tražimo nasljedstvo, drugom pravo za nasljedstvo. Unger u svom „Erbrecht“ nazivlje prvu Erbschaftsklage a drugu Erbrechtsklage. Da možemo bolje prosuditi ove tužbe, nuždno je osvrnuti se na izvanparbeni postupak.

Po aust. pravu sud ureda radi prima ostavinu na razpravu. U Austriji nemože se bez sudbene intervencije preuzeti

Digitized by Google

ostavinska imovina (797. 798. 819 o. g. z.). Drugčije po rimskom pravu. Rimljani nisu razpravljali ostavina, nasljednik je nastupio bez sudbenog posredovanja ostavinu. A čim je stupio nasljednik po rimskom pravu u posjed ostavine „nata erat querela inoff.“ Po staro-njemačkom pravu valjalo je načelo: „le mort saisit le vif“, „mortuus aperit oculos viventis“. Nu u austrijskih pokrajinah ovo se je načelo sve više zabacivalo. Stranom pravna sjegurnost, stranom pako težnja, da se poluči za državu čim veća daća (Erbschaftssteuer), bijahu povodom, da je država sve to više predavala razpravu ostavine u sudbene ruke. U českom pravu imala se je svaka oporuka predati vieću (Rat, ad magistratum), ter ju tamo pred rodjaci i prijatelji proglasiti. Šest nedjela dana imao je nezadovoljnik vremena ustati proti oporuci. Ovaj ustanak zvali su Česi „odpor“. Po preradjenom zemaljskom redu Ferdinanda II. od god. 1627. morala se je svaka oporuka upisati u zemljištne knjige (Landtafel) — ako su dobra, kao predmeti baštine bila unešena u javne knjige, — a nezadovoljniku otvoren bje rok od 3 godine i 18 nedjelja za pobijanje oporuke. Ova ustanova predje u §. 1487. o. g. z., pa je kraćemu roku zastare ratio legis to, što sud razpravlja ostavinu sa relativno pravim nasljednikom, pa nebi bilo umjestno, da se zastara produlji, jer bi tim neizvjestnost na dugo vremena postavljena bila, a svakomu je lahko u roku od 3 godine saznati sadržaj oporuke. Jedino s uredbom, da sud ostavinu razpravlja, možemo dovoljno raztumačiti ustanovu §. 1487. o. g. z.

Pachmann (zastara str. 46.) veli: pošto u Austriji neima nasljedstva bez sudbene razprave, to bude sud prihvativ oporukom izkazana nasliednika pravim. Ali pošto je ipak moguće, da se tim komu god krivica nanese, jer sud nemože znati razloga, iz kojih bi resultirala ništovnost oporuke; to je nuždno, da se pruži mogućnost pobijati ono, što je sud priznao, t. j. oprovrći što je do sada obstojalo. Zastara počimlje dakle onda, kada sud postavi temelj, koji valja pobijati. Ovo pako nastaje po austr. pravu onda, kada je sud prihvatio oporuku za temelj ostavinske razprave, ter odputio ostale nasliednike na put pravde. Unger Sistem §. 116. op. 19. Erbrecht §. 22. op. 6. podpuno usvaja ovo mnienje, tako isto Kirchstetter komentar k. §. 1487. o. g. z. A ovo je jedino pravo i osnovano mnenje. Po izvan parbenom postupniku mora sud ureda radi tražiti pravog nasliednika (Legalitätsprincip).

Digitized by Google

U tu svrhu proglasuje oporuku, pita za bližnje rodjake, traži, da se pretendenti očituju, da li prihvaćaju nasljedstvo, prosudjuje podnešena nasliedna očitovanja, pa ako opazi, da si nasliednici protuslove, pozivlje ih na sumarnu razpravu, da razvidi, koji da je (relativno) pravi nasliednik, pa učiniv to, tada izjavlja, taj ili onaj jest relativno pravi nasliednik, a vi ostali odpućujete se na put pravde, da dokažete bolje nasliedno pravo.

Tuj dakle leži u izreci suda onaj momenat, koj radja tužbu, jer tek tada imamo osobu, koja se priznaje ovlaštenom, da joj bude ostavina predana, da se njoj po §. 145. izpp. može povjeriti uprava ostavine itd. Da izvadjamo početak zastare od dana proglašenja oporuke ili od dana predanih nasliednih očitovanja, morali bismo tvrditi, da tužbu mora podići i onaj, koga bude sud priznao nasliednikom u smislu §. 125. 126. izv. pp. A morali bismo dopustiti i to, da bi onda, kada je izteklo vreme od triuh godina, od dana proglašene oporuke ili podnešenoga očitovanja do dana odpućenja na put pravde, gubio onaj pravo na podignuće tužbe, koga je sud u smislu §. 125. 126. na put pravde uz stanoviti rok odputio.

Ovakova pako šta nemožemo tvrditi, jer bi protuslovili pozitivnomu zakonu; na koliko god bio nespretan zakon od godine 1854. br. 908. d. z. l. de lege lata nemožemo računati zastare tužbi na pobijanje nasliedne volje inače, nego od dana, kada je sud odputio nasliednike protusloveće na put pravde.“

Odvjetnik g. Schauff: „Koliko su goder duhovito i liepo razvijali predgovornici nazore svoje, ipak scienim, da se teorija njihova u praksi neće uzdržati, i zato mislim, da ću nazore te konkretnimi praktičnimi slučajevi najbolje pobiti: Uzmimo primjer:

A. — čovjek neznatan — umre bez naredbe posliednje volje, ostaviv dva sina. Ovi uvjereni, da im otac malo ili ništa imadjaše, ni nimalo se nepobrinuše za njegovu ostavinu, pa tako niti nebje sudu njegova smrt prijavljena, niti nasliedno očitovanje podnešeno, a kamo li ostavinska razprava zametnuta. Za neko vreme nadje prvorodjeni sin medju pokojnikovimi spisi razteretnicu od 1000 for. te misleć, da ova ide njega kao prvo-rodjenoga sina, prisvoji si ju jednostavno nepitajuć suda ni razpravne oblasti, pa je tečajem podpunih 30 godina svake po godine kupone dizao. Po izmaku 30. godine uputiše znanci mladjega brata, da ima i on pravo na

Digitized by Google

polovicu upitne razteretnice, budući da je preživio ostavnika, te mu tako smrću otca nastalo pravo nasljedstva, i to po smislu §. 727 obć. gr. zak. pravo zakonita nasliedovanja.

U ovom slučaju, mislim, da neće nitko dvojiti, da mu je po smislu §. 1478 i 1479 obć. gr. zak. zastarjelo pravo podići tužbu na dobavu zakonitoga nasliednoga diela, ako je od dana očeve smrti t. j. od dana nastaloga nasliednoga prava — §. 536 ob. gr. zak. — 30 godina minulo.

Da su dakle razvijani nazori gg. predgovornika temeljiti, tad bi prenapomenutomu mladjemu bratu pripadalo pravo zaiskati, da se smrtovnica iza pok. otca sastavi i ustanovi rok za podnešenje nasliednih očitovanja i tako ostavinska razprava povede, t. j. tim, što se prvorodjeni sin nije iza smrti otčeve nasliedno očitovao, prekinuta bi bila zastara, te bi počela tek teći danom podnešenoga iza već dovršene zastare nasliednoga očitovanja; a toga, dopustite mi veleštovana gospodo, neće vas nijedan uztvrditi.

Okrenimo sada slučaj te recimo:

A. čovjek neznatan, umre ostaviv naredbu posliednje volje, kojom imenuje prvorodjenoga si sina B-a svojim nasljednikom mukom mimoišav drugoga sina C-a. Oba brata uvjerena, da im otac i onako nije ničesa imao, nisu se brinula dalje za cielu ostavinu, pa tako niti je bila oporuka proglašena niti se je tko na ostavinu nasliedno očitovao. Poslje nekoga vremena nadodje B. na jednu, medju ostavnikovimi spisi nalazeću se razteretnicu od 1000 for., te budući uvjeren, da ova pripada njemu kao jedinomu oporučnomu nasliedniku, nju si je — pošto mu se brat C., nadahnut istim uvjerenjem, neuzprotivi, nepitajuć suda niti mareć za kakovu ostavinsku razpravu, jednostavno prisvojio.

Poslje 4 godina sjeti se brat C., da bi njega po §. 762. i 776. obć. gr. zak. svakako išao nuždni dio.

Pitam ja sada, pošto §. 1487. naročito kaže, da pravo uništiti očitovanje posljednje volje i iskati nuždni dio zastaruje izza 3 godina, — pitam, rekoh, kako se dade ovaj konkretni slučaj sa razvijanom po gg. predgovornicih teorijom i goripomenutim §. 1487 spojiti? Po naročitoj ustanovi ovoga §-a ima se querela „de inofficiosităte testamenti“ zastarelom smatrati; dočim zastara po nazoru gg. predgovornika — pošto niti predleži smrtovnica, niti proglašena oporuka, a niti nasliedno očitovanje — jošte niti nije započela.

Digitized by Google

Ja scienim, da ovi nazori stoje u očitom protuslovju sa §. 1487 i ostalimi ustanovami obć. gr. zak., pa mislim, da neću zabasati, ako uztvrdim, da u konkretnom ovom slučaju zastara počimlje od dana smrti oporučiteljeve, te assertum svoj obrazložujem ovako:

Medju zakonitimi i nuždnimi nasliednici ima samo ta jedina razlika, da prvim pripada pravo na cielu ostavinu, dočim ide nuždne nasliednike samo pravo na polovicu onoga, što bi im po zakonitom nasljedstvu pripadalo po §§. 727. i 762. obć. gr. zak., u svem drugom posve su si ravni; jednomu i drugomu pripada nasljedstveno pravo po samom zakonu, jednomu i drugomu nastaje danom smrti ostavnikove nasliedno pravo §. 536. obć. gr. zak. i nuždni dio, kao po zakonu opredieljeni nasljedni dio sačinjava bezuvjetno nasliedno pravo isto tako, kao što zakoniti nasljedni dio sačinjava bezuvjetno nasliedno pravo. Kada dakle u slučaju zakonitog nasljedstva počimlje zastara bez obzira na to, da li predleži nasliedno očitovanje, danom smrti ostavnikove, počimlje i iza 30 godina — računajuć od ovoga dana, dočimlje, to neima zakonita razloga, s kojega bi se kod nuždnog nasliednika imao početak zastare tek od dana podnešena nasliedna očitovanja računati, jer jedan i drugi osniva svoj naslov na zakonu, jednomu i drugomu nastaje nasliedno pravo smrću ostavnika, i jer stoji načelo „ubi lex non dinstinguit aut restringit, judex ne distinguat aut restringat“, i jer napokon neima razloga, zašto da bude zakon blaži prama nuždnomu, nego li prama zakonitomu nasljedniku.“

Dr. Mazzura veli, da se podpuno slaže s g. drom. Šramom glede nazora, da se zastara nemože računati od dana smrti oporučiteljeve, pošto se tim danom nije moglo znati, da li je pokojnik u obće ostavio kakovu oporuku.

Govorniku je žao, što ga velešt. g. dr. Šram nije mogao uvjeriti ob izpravnosti mišlenja onih, koji tvrde, da zastara počimlje teći od dana proglašenja oporuke. Priznaje, da je zakoniti nasliednik odmah poslje proglašenja oporuke u stanju izvršivati svoje pravo, jer ga ništa neprieči a da odmah ne podnese svoga nasliednoga očitovanja. Nu to se proteže samo na aktivnu legitimaciju. Velešt. dr. Šram veli, da se po propisu §. 811. o. g. z. može postaviti skrbnik, proti komu će zakoniti nasliednik podići tužbu. Nu skrbnik masse ostavinske nema prava očitovati se u obće na nasliedstvo, on neće smieti za oporučnoga nasliednika prihvatiti nasliedstvo na temelju oporuke, pa zato zakoniti nasliednik, ako je svojim nasliednim

Digitized by Google

očitovanjem u obće postavljen u položaj, da sva prava ostavine zastupa, nije to napose naprama oporučnomu nasliedniku, koji se još nije očitovao. Ako se pako samomu oporučnomu nasliedniku postavi skrbnik, on se postavlja naročito zato, da nasliedstvo prihvati, dakle dolazi opet u pitanje legitimacija kroz nasliedno očitovanje.

Govornik veli, da oporuka, ako se na temelju iste nitko neočituje na nasliedstvo, ostaje, ma i proglašena, mrtvim naslovom. — Prigovara se, veli govornik, da sliedeć njegov nazor zastara neće nikada nastati. Nu zakon se je pobrinuo, da renitentnoga nasliednika pod prietnjom zakonskih posljedica primora, da podnese svoje očitovanje, kao što je to poznato iz ustanove §§. 118., 119., 120. izv. pp., a skrbio je za nepoznate i odsutne, kao u §§. 121. i 131. izv. pp.

Velešt. dr. Vidrić zastupa nazor, da se zastara tužbe na uništenje očitovanja posliednje volje imade računati od dana, kada su nasliednici uslied protuslovnih naslova odpućeni na put pravde; odnosno, kao što on veli, od dana, kad je sud ili oporuku ili zakonito nasliedstvo uzeo temeljem ostavinske razprave. Govornik misli, da se mnenje velešt. dra. Vidrića osniva na prekomjernu uredovnu vlast, koju on podieljuje sudu ostavinskomu. Ako su naslovi protuslovni, sud ostavinski nema prava prosuditi, tko je pravi nasliednik, nema prava stvarati u tom pogledu nikakovih zakonskih predmnjeva, jer mu toga prava zakon izrično nepodieljuje; a predmjeve osnovane su izrično u zakonu. Najbolji je dokaz zato, da ostavinski sud odpućuje nasliednike na put redovite parbe, dakle o preporih ništa neodlučuje.

Naročito po propisu §. 122 izv. pp. sud ureda radi nije vlastan prosuditi nutrnju valjanost i vriednost nijedne prijave za nasliedstvo, jer prespomenuti §. naročito veli: „Svaku prijavu za nasliedstvo, izdanu u propisanom obliku, ima sud primiti i pohraniti pri spisih razpravnih“. Rieči: „u propisanom obliku“ odnose se očevidno na propise §. 121. izv. pp. i 799. 800. o. g. z., najme, da se nasliednik mora izrično očitovati, da nasliedstvo prihvaća i to ili uvjetno ili bezuvjetno. Prijava, koja bi u tom pogledu bila manjkava, odputila bi se na popravak po propisu §. 4. gpp. Nu prijava, pa joj i manjkao dokaz o naslovu nasliednoga prava, nebi se smiela odputiti, jer tako propisuje §§. 122. i 125 izv. pp.

Istina, da po propisu §. 125 izv. pp. imade sud odlučiti tko da bude tužitelj. Nu htjeti odavle zaključiti, da se tekar

Digitized by Google

s ovom odlukom nasliednik valjano legitimirati može, značilo bi derogirati ustanovi §. 547. o. g. z., po kojoj je nasliednik čim je prihvatio nasliedstvo, vlastan bez ikakove iznimke zastupati oporučitelja, odnosno ostavinu.

Najglavniji razlog, koji sasma pobija mnenje velešt. dra. Vidrića, nalazim u dvorskom dekretu od 30. siečnja 1819. (dodat o. g. z. br. 68.), kojim je odlučeno, da se nesmije produljiti rok odredjen za podignuće tužbe, u svrhu pobijanja oporuke. U §. 125. izv. pp. veli se, da sud imade odrediti primjeran rok; ovaj će rok biti svakako manji od 3 godine; po praksi naših sudova odredjuje se na 30 ili 60 dana. Nepodnese li upućeni na put pravde tužbu u ovom roku, na tu tužbu neće se očevidno moći uzeti obzir pogledom na ostavinsku razpravu, koja će se nastaviti i svršiti. Tužba dakle ova, koju nasliednik naročito uslied upute na put pravde podiže, te koja ostavinsku razpravu obustavlja, zastaruje minućem roka po sudu od 30 ili 60 dana, odredjenoga.

Meni će se odvratiti, da odavle nesliedi, da neće nasliednik moći i mimo ostavinske razprave, prem je promašio rok po sudu odredjen, podići tužbu na uništenje oporuke, uviek u roku od 3 godine od dana upute na put pravde. Jest bez dvojbe, ali kada? Nakon prisudjenoga nasliedstva, i to tužbom označenom u §. 823. o. g. z. Nu pita se, što onda ako nasliedstvo nebude za tri godine, od dana upute na put pravde prisudjeno? Ovim se očevidno zagodni rok čini ovisnim od volje i razpoloženja referenta, o većoj ili manjoj brzini pravosudja, kao što je i rok upute na put pravde od toga odvisan.

Ja tvrdim, veli govornik, da nijedan zagodni rok nemože naći svoj začetak u volji i odluki sudca, već uvjek u zakonu.

Napokon pita se: kakovu dakle svrhu imade rok sudcem ustanovljen? Zastara se ureda radi neuvažuje po §. 1501. o. g. z., protuslovni se naslovi nemogu inače nego tužbom izravnati, ova je dakle formalnost bila potrebna, da se neka definitivnost postigne. Zato i absolutno za ništa drugo.

Mogao bi se još povesti govor o riešitbah vrhovnih sudova, o mnenju raznih spisatelja itd., ali čemu? „Mulciber in Trojam, pro Troja Stabat Apollo“. Ni bogovi u odlučnih pitanjih za cielo čovječanstvo nemogahu se složiti, kamo da se složimo, napram bogovom „mi“ profanum vulgus.“

Digitized by Google

Gradjansko-pravni slučaj.

Od kada počimlje zastara tužbi, koja traži mjesto nepokretnine njezinu vriednost; da li od dana osvojenja, ili kada je stvar dalje prodana? pa je da li su ovakove tužbe odštetne? imade li mjesta tužbam proti vlasteli na povratak selišta, ako su si prisvojila ista nakon godine 1848. ali ipak prije uvedenja o. g. z.?

Dne 29. lipnja 1852. ubì sluga muža i ženu G. K. J. B. Na gruntu neosta nitko, nu imadjahu kćer, udatu u trećem selu.

Vlastelin M. pl. K. prisvoji si selište te ga dade na svoje ime upisati prigodom uvadjanja gruntovnih knjiga.

Koncem godine 1871. prodade M. pl. K. imanje ujedno sa selištem, a kupac stupi umah u gruntovni i fizični posjed istoga.

Tužbom de praes. 15. listopada 1872. utužila je kći ubitih roditelja M. L. kao njihova nasljednica ostavinu M. pl. K. na povratak vrednosti nepokretnina s. pr. u ukupnom iznosu od 7546 for. 29 novč. navodeć, da nemože tražiti zemljišta od kupaca, koji ga kupiše od M. pl. K. vjerom u javne knjige. U odgovoru stavljen bje prigovor zaposjednuća po §. 1467, zastare po §. 1489 o. g. z. — Veli ostavina, da je bio M. pl. K. preko 3 godine gruntovni posjednik, pa da je nepokretnost zaposjeo, jer da bje possessor bonae fidei.

Osim toga prigovori ostavina, da manjka legitimatio od causam passiva, jer da je morala tuženica tražiti natrag zemljište od kupca J., jer da taj ove nepokretnine sada uživa.

U protuodgovoru bude navedeno glede zaposjednuća, da M. pl. K. nije bio bonae fidei possessor, jer da je godine 1848. proglašena sloboda seljačkog posjeda, pa da si vlastelin nije smio više selišta kao pustoseline prisvajati. Budući pako da zakon ovu zabranu diktira, neradi onaj bona fide, koji unatoč zakonu postupa. Po §. 1461, 1463, 1464 o. g. z. nije indi mogao M. pl. K. zaposjesti selišta u roku od 3 godine po §. 1467 o. g. z. Glede legitimacije bje opaženo, da nemože tužiteljica tužiti kupca, koji je bona fide na gruntovne knjige stvari, nepokretninu kupio.

Sud prve molbe odbio je tužbu odsudom od 16. veljače 1874. br. 1186.

Tužiteljica ište od tužene ostavine M. pl. K. odštetu od 7546 for. 29 novč. sprp. za osvojeno po istom pokojniku selište njenih roditelja, ležeće u mjestu B. pod br. 33. i za uzkraćeno joj kroz 22 godine uživanje istoga selišta.

Po tom je jasno, da je tužba upravljena na naknadu štete, prouzročene tužiteljici protupravnim prisvojenjem pomenutoga selišta i uzkraćivanjem prihoda od istoga ili, drugimi riečmi, tužba je po pravoj naravi svojoj tužba odštetna u smislu §. 1489 o. g. z.

Digitized by Google

A budući da je sa strane tužene učinjen prigovor zastare, to valja viditi, da li je zbilja nazočna tužba po citiranom §. 1489. utrnula.

Tužiteljica neporiče tvrdnje tuženika, da je ona jur godine 1852. saznala za štetu nanešenu joj po pok. M. pl. K. osvojenjem upitnoga selišta, a po tom valja spomenuti prigovor tuženika držati za osnovan, a tužbeno pravo tužiteljice zastarjelim.

Ono što tužiteljica u protuodgovoru o zaposjednuću i o manjkajućih za to uvjetih na strani M. pl. K. odnosno njegove ostavine navadja, nemože se uvažiti, jer se ovdje neradi o tom, da li je pokojni M. pl. K. zaposjeo upitno selište, već o tom, da li je tužbeno pravo tužiteljice, imajuće za predmet naknadu štete za oduzeto joj selište, neuporabom sa strane njezine utrnulo, a riešenje toga pitanja sasma je nezavisno o zloj ili dobroj vjeri na strani obvezanoga dužnika.

To isto valja i ob odšteti za uzkraćivano uživanje upitnoga selišta kao pripadka, jer gdje je pravo na glavnu stvar utrnulo, to nemože dakako govora biti o pravu na pripadke.

U ostalom manjka tužiteljici i aktivna legitimacija na stvar, jer rodoslovje pod A. na I. nepruža dokaza o tom, da je ista bud u zakonitu braku rodjena, bud kasnijom ženitbom svojih roditelja pozakonjena, ter kao takova zakonita nasljednica svojih roditelja. S tih razloga valjalo je tužiteljicu sa njezinim zahtjevom odbiti i po §. 573 gpp. naložit joj, da naknadi parbeni trošak.

U prizivu bi izvedeno, da nije tužba ovdje tužba odštetna, već „reivindicatio," jer zato, što traži mjesto stvari njezinu vrednost, nemienja se pravna narav zahtjeva, pošto dolazi na mjesto stvari njezina vriednost et vice versa.

A kad bi i bila tužba odštetna, zastara bi mogla teći jedino od dana, kada je M. pl. K. prodao nepokretnine dalje, jer tim danom oduzeta je bila tužiteljici mogućnost tražiti natrag nepokretnost, dakle poradja se tužba odštetna tek tim danom, a jer je bila tužba podignuta godine 1872, a nepokretnine prodane godine 1871., to neima mjesta zastari.

Kralj. banski stol potvrdio je rješitbom od 4. studenoga 1874. br. 2938 odsudu I. suda. Razlozi: Pošto se predležeća tužba nedvoumno qualificira po poglavju 30. o. g. z., tako se dakako smatrat ima kao tužba odštetna, pak budući da po §. 1489. o. g. z. svaka tužba o naknadi štete prestaje poslje triuh godina računajuć od vremena, kada je oštećenik doznao za štetu, te se to pravilo proteže na sve tužbe odštetne, poticala šteta iz čina ili propusta proti zakonu ili iz prekršaja kakove dužnosti pogodbene ili neodvisno od pogodbe, — i pošto tužiteljica naročito u tužbi izlaže, da si je pokojni vlastelin M. pl. K. u govoru stojeće selište odmah po smrti roditelja tužiteljičinih, zbivše se u lipnju 1852., prisvojio, a niti nenapominje, da je za to doznala kasnije,

Digitized by Google

počem se mora uzeti, da je saznala jur godine 1852., dočim je nazočna tužba tekar dne 15. listopada 1872., dakle poslje minulih 3 godina podnesena, to je sud prve molbe posve pravilno uvažio učinjeni na svom mjestu sa strane tuženika prigovor, da je tužbeno pravo tužiteljice zastarjelo, ter s toga razloga tužbu odputio, neupustiv se u stvar samu. Zato valja odputiti priziv i potvrditi osudu prvosudnu.

Povodom izvanrednoga previda potvrdio je stol sedmorice niže osude rješitbom od 13. ožujka 1875. br. 12. Razlozi:

Tužiteljica zahtieva u povodnoj svojoj tužbi de pr. 15. listopada 1872. br. 8892, da se tužena ostavina osudi, da je dužna za selište kuć. br. 33. u mjestu B. oduzeto joj dne 29. lipnja 1852. po pokojnom M. K. platiti u ime odštete utuženu svotu od 7546 for. 29 novč. sa 6% kamatami od dana tužbe i naknaditi joj parbene troškove.

Tužiteljica postupa dakle tužbom odštetnom ter se po tom njezina tužba ima prosuditi po ustanovah poglavja XXX. diela II. ob. gr. zakonika o naknadi štete, dotično po ustanovah poglavja IV. diela III. o. g. z. o zastari i dosielosti, u koliko je odnosni prigovor po protivniku učinjen.

Pošto su tuženici već u odgovoru prigovorili zastari po §. 1489 o. g. z., jer je od godine 1852., koje da je pokojni M. K. dotične nekretnine okupirao, više od tri godine izminulo, primjetila je tužiteljica u protuodgovoru, da prigovor o zastari, odnosno o zaposjednuću nestoji obzirom na propise §.§. 1461, 1462, 1463 i 1464 o. g. z., jer da pokojni M. K. nije bio posjednik niti zakonit, niti pošten niti istinit.

Istina je, da se po §. 1323. o. g. z. sve mora uzpostaviti u prijašnje stanje, ako se hoće dati naknada za uzrokovanu štetu, nu tužiteljica nije ni iskala uzpostave, već naknadu štete u novcu, a to ne proti sadašnjemu posjedniku dobra, dotično okupiranoga selišta, već proti ostavini, dotično proti nasljednikom onoga, koji je to selište osvojio i koji više u posjedu nije.

A kad tako, onda nemogu biti mjerodavne naprama tuženoj ostavini one zakonske ustanove, koje navodi tužiteljica već zato, što ostavina dotično nasljednici pokojnoga osvojitelja nisu u posjedu osvojenoga selišta, i jer se ne ište povratak osvojenoga toga selišta, već je tu za prosudu prigovora tuženičkoga o zastari jedino mjerodavan §. 1489 o. g. z.; jer je povodna tužba posvema, a naročito po jasnom sadržaju petita, kojim se izrikom zahtieva izplata utužene svote u ime o d š t e t e, tužba odštetna u najstrožijem smislu rieči.

Pak pošto po §. 1489 o. g. z. tužba odštetna trne za tri godine računajuć od vremena onoga, kada je oštećenik doznao za štetu, a šteta je tužiteljici nanešena odmah iza smrti roditelja njezinih, koji su umrli dana 29. lipnja 1852., iza koje smrti da je pokojni M. K. prisvojio si

Digitized by Google

cielo selište, koje bi bilo imalo po pravu nasljednom nju zapasti, što je ona po stanju stvari morala odmah i doznati, a nije uztvrdila protivno, odkuda se izvesti mora, da je već godine 1852. doznala za štetu, koja joj je tim osvojenjem nanešena. Od te godine pak do dana podnešene tužbe odštetne, dana najme 15. listopada 1872., tri su godine, koje su potrebne za utrnuće, minule davno, zato priznati valja, da je tužbeno pravo tužiteljice po zakonu doista zagodilo.

No sve uzeto da nazočna tužba nije tužba odštetna, kao što jest, to bi bila morala tužiteljica, koja išće ostavinu svojih roditelja kao zakonita njihova nasljednica, od ostavine M. pl. K. prisvojivšega si tu ostavinu kao dobro ošastno na temelju prijašnjega odnosnoga prava vlasteoskoga po §. 9 djedovinskoga patenta od 29. studenoga 1852. (d. z. l. 2 kom. LXX. broj 247) tužbu unutar roka jedne godine od dana krieposti obć. gradj. zakonika podići, što ipak učinila nije.

Buduć da po tom osude niže, kojimi je tužiteljica sa tužbovnim zahtjevom suglasno odbijena i na naknadu tuženoj strani uzrokovanih troškova parbenih osudjena, obzirom glede ovih na propis §. 573 grpp., nisu utemeljene niti na tumačenju zakona očito pogriešnom niti na predpostavi jasnomu sadržaju spisa protivnoj, niti su ništetne, pak jer je izvanredni previd proti suglasnim osudam samo u kojem od ovih slučajeva po §. 335 grpp. opravdan, valja izvanredni previd tužiteljice odputiti, ter joj nametnuti naknadu troškova, koje je tim uzrokovala stranki tuženoj za protuizvedenje. (Priobćio dr. L. V.)

Rad hrvatskoga sabora od g. 1872—1875.

„Narod. Novine“ priobćile su vrlo zanimivu statistiku o radnji hrvatskoga sabora za ovih triuh godina. Tko pročita ove redke neće moći govoriti o neradu sabora; samo sada želimo, da taj rad urodi i blagoslovom po hrvatski narod.

Ukupno imao je prošli sabor 6 sjeditba i to: od 15. lipnja do 22. kolovoza 1872., od 25. kolovoza do 29. listopada 1873., od 23. prosinca 1873. do 15. siečnja 1874., od 5. kolovoza do 25. listopada 1874., od 20. prosinca 1874. do 14. siečnja 1875. i napokon od 26. svibnja do 15. lipnja 1875. Zasjedao je pak svega 288 dana, dakle tek nešto više od četvrtine svoga zakonarskoga perioda.

Stvorio je sabor u ovom zakonarskom periodu sliedeću impozantnu povorku zakona:

1. Zakon o preinaci, dotično nadopunitbi nekojih §§. zakonskim člankom I. god. 1868. medju državne zakone uvrštene nagode, sklop-

Digitized by Google

ljene radi izravnanja državopravnih pitanja medju kraljevinom Ugarskom i Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom.

2. Zakon ob odgovornosti bana kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i odjelnih predstojnika vlade zemaljske.
3. Zakon o preinaci zak. čl. III. g. 1870. ob izbornom redu i zak. čl. od 30. prosinca god. 1873. o uzakonjenju prev. odredaba od 8. lipnja 1871. glede razvojačenja varaždinskih krajiških pukovnija, zatim vojno-krajiških občina Senja, Belovara, Ivanića tvrdje i občine Siska i sjedinjenja njihova sa kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmaaijom.
4. Zakon o pravu sakupljati se.
5. Zakon ob ustroju političke uprave u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.
6. Zakon ob uredjenju zdravstva u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.
7. Zakon ob ustroju sudova prve molbe.
8. Zakon, kojim se uredjuju činovni razredi i beriva urednika, namještenih kod sudova u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.
9. Zakon o službenom odnošaju članova državnoga odvjetničtva i o zastupanju zemaljskoga erara u gradjansko-pravnih poslovih.
10. Zakon o mjestnih sudovih i o postupku pred njimi.
11. Zakon o postupku u pravnih poslovih manje vriednosti.
12. Zakon o predsjedničtvu kr. stola sedmorice za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.
13. Zakon o vlasti sudačkoj.
14. Zakon o karnostnoj odgovornosti sudaca u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, o premještanju njihovu i o umirovljivanju proti volji njihovoj.
15. Zakon o kaznenom postupku.
16. Zakon o porabi tiska.
17. Zakon o kaznenom postupku u poslovih tiskovnih.
18. Zakon o propisu, kako se imadu sastavljati porotnički imenici za sudove tiskovne.
19. Zakon o uvjetnom dopustu kaznjenika.
20. Zakon o ukinuću okova.
21. Zakon o ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.
22. Zakon o ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo.
23. Zakon o plaćah, nagradah i mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I.
24. Zakon o mirovinah za učiteljsko osoblje srednjih učilišta
25. Zakon o izboru rektora na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Digitized by Google

27. Zakon o pravostaji za diobu zadružnih dobara na temelju zak. članka IV. g. 1870.
28. Zakon o zadrugah.
29. Zakon o odcjepljenju općina, sačinjavajućih kotar bakarski od istoimenoga municipija, i njihovu utjelovljenju županiji riečkoj.
30. Zakon o poljskom redarstvu.
31. Zakon, kojim se preinačuju nekoje ustanove zak. čl. V. g. 1870. (o pospješenju uredjenja urbarskoga).
32. Zakon o izvedenju javnih radnja i gradjevina.
33. Zakon o uredjenju posala grčkoiztočne crkve.
34. Zakon o odvjetničkom redu.
35. Zakon o vršenju disciplinarne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici.
36. Zakon o ustroju ureda i vieća za zemaljsku statistiku.
37. Zakon o razprodaji nekretnoga vlastničtva hrvatsko-slavonskih zaklada, vjerozakonske i naukovne.
38. Zakon, kojim se ukida kazan bijenjem.
39. Zakon, kojim se ustanovljuje ravnopravnost izraelićana sa sljedbenici ostalih u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji zakonom priznatih vjeroizpoviesti.
40. Zakon o proglasu zakona.
41. Zakon ob ustrojenju javne ludnice za obseg kraljevina Hrvatske i Slavonije.
42. Zakon o uzakonjenju pr. odredaba od 8. lipnja 1871. glede razvojačenja varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke pukovnije, zatim vojno-krajiških općina Senja, Belovara, Ivanić tvrdje i općine Siska i sjedinjenja njihova sa kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom.
43. Zakon o uvršćenju grada Belovara u red slobodnih i kraljevskih gradova.
44. Zakon o uzakonjenju zakona od 15. lip. 1873. ob imovnih općinah u hrv.-slav. Krajini.
45. Zakon o nadležnosti kr. kot. suda u Senju.
46. Zakon o Halskih žakladnih prebendah i stipendijah.
47. Poslovnik sabora.

Povrh toga riešio je prošli sabor proračune za potrebe nutarnje samouprave za god. 1872., 1873., 1874. i 1875.

Od vlade bijahu jošte predložene, ali su po saboru ostale neriešene zak. osnove: o utemeljenju sirotišta, o ravnopravnosti evangelikah, o uredjenju službovnih i obskrbnih plaća zem. oružničtva, o bankolomu i zak. osnova, kojom se dopunjuju ustanove zakona o karnostnoj odgovornosti sudaca.

Digitized by Google

Za cielo vrieme stavljeno je 114 interpelacija, od kojih je odgovoreno 37 i to 11 za uprave pok. Makse Price, a 26 za sadašnje vlade. Veći dio neodgovorenih interpelacija ide na račun vlade banske časti namjestnika, gosp. A. pl. Vakanovića.

Peticijâ stiglo je na sabor 465. Sve su riešene.

Viestnik.

(Druga skupština pravničkoga družtva) držana je bila 19. lipnja o. g. u opredieljenoj uri. Našao se tuj priličan broj pravnika. Pošto je tajnik pročitao zapisnik prve skupštine pozove predsjednik g. odvjetnika dra. Mazzuru, da povede rieč ob oglašenom predmetu, najme o zastari querelae inoff. testamenti. Razprava vodila se živo, ali dostojno i umjereno; učestvovahu u njoj osim dra. Mazzure još gg. dr. L. Šram, dr. L. Vidrić i A. Schauff; svaki je govornik gledao da obrani i utvrdi svoje mnenje dokazi na zakonu i pravoslovnoj nauci osnovanimi. Govore pojedinaca priobćujemo na drugom mjestu.

Čuli smo sa više strana izražavati žalbu, što članovi naših viših sudova nekako nemare za ove sastanke. U istinu niti ih je bilo u prvom a niti u drugom sastanku, koliko bi ih moglo biti. Članovi, osobito druge skupštine, bili bi vrlo rado čuli o rečenom predmetu i mnenje prisjednika banskoga ili stola sedmorice. Želimo i nadamo se pouzdano, da će drugačije biti u budućem sastanku.

(Sastanak pravnika.) U prvom broju bili smo objavili, kako je bio odbor pravničkoga družtva zaključio sazvati sastanak svih pravnika naše domovine na 19. listopada o. g. i da je u tu svrhu izabrao i odbor, koji bi imao taj sastanak prirediti. Nu medju članovi i ovoga odbora kao i medju samimi odbornici pravničkoga družtva pojavila se kasnije bojazan, bi li se u razmjerno toli kratkom vremenu mogao dostojno i po narod koristno sastanak taj prirediti i obaviti. Većina misljaše, da je to nemoguće, pa s toga bude odlučeno, da se sazov toga sastanka odgodi na dalje vrieme, a izabrani odbor da se pozove, neka živo nastoji, da bude program tako izradjen, sastanak tako prigotovljen, kako bude zaista odgovarao i dostojanstvu pravničkoga stališa i ugledu cieloga naroda, te ravan sličnim sastankom kod ostalih naroda.

(Congres austrijskih odvjetnika.) Dne 4., 5 i 6. listopada o. g. držati će se u Beču ustrojbena glavna skupština sjezda austrijskih odvjetnika (oesterr. Anwaltstag). Već su izabrani odbori, koji će prirediti sve za sastanak.

(Sastanak njemačkih pravnika) držati će se ove godine u Nürnbergu, a buduće g. 1876. u Salcburgu.

(Hrvatsko sveučilište.) Zanimat će jamačno čitatelje „Mjesečnika“ ovi podatci. Za ljetni semestar upisana su u svem 283 što redovita, što vanredna slušatelj na sva tri fakulteta sveučilišta Franje Josipa I. Od ovih najviše broji slušatelja fakultet juridički: 162 redovita, a 17 vanrednih; na fakultetu bogoslovnom ima 7 redovitih, a 71 vanredan; na fakultetu filosofičkom 26 redovitih slušatelja. Ovo je svakako za mlado naše sveučilište vrlo povoljan znak; na insbružkom pravo- i državoslovnom fakultetu n. p. bijaše g. 1873. u drugom semestru u svem upisano 138 pravnika; a mi ih već prve godine imademo 179. Na pravo- i državoslovnom fakultetu čita 5 redovitih, 2 izvanredna profesora, 2 privatna i jedan javni docent.

Digitized by Google

(Akademičke oblasti.) Na kralj. hrvatskom sveučilištu Franje Josipa obavljeni su ovih dana izbori dekana dotičnih profesorskih sborova za buduću 1875/6 školsku godinu. Profes. sbor pravo- i državoslovnoga fakulteta izabra za dekana kr. j. r. profesora dra. Aleks. pl. Bresztyenskoga; prof. sbor fakulteta bogoslovnoga: kr. j. r. profesora dra. Antuna Kržana i napokon prof. sbor fakulteta filosofičkoga: kr. j. r. profesora Franju Maiksnera.

Izbor rektora, koji bi se bio morao takodjer sada, u drugoj polovici mjeseca lipnja, obaviti — po naredbi kr. zemaljske vlade od 5. rujna 1874. — odgodjen je po naročitoj odredbi vladinoj, dok nebude sankcioniran zakon ob izboru rektora.

(Zakonske osnove.) „Narodne Novine“ priobćiše, da je kr. zemaljska vlada priredila nekoliko vrlo znamenitih zakonskih osnova, koje će doći budućemu saboru na razpravu. Naročito spominju se ove zak. osnove: 1) o konačnom razriešenju urbarsko-srodnih odnošaja; 2) ob odkupu i regulaciji regalnih prava; 3) o segregaciji pašnjaka i šuma i 4) o komasaciji zemljišta. One dvie prve zakonske osnove ujedno s obrazloženjem već je priobćio „Obzor“. — Pravo je rečeno, da su ovo „vrlo važne“ osnove, svakako spadaju medju najvažnije, o kojih će hrvatski sabor razpravljati, jer zasjecaju duboko u ekonomički život naroda. Po tom zaslužuju cielu pozornost pravnika i ekonoma.

(Književne viesti.) Obećali smo u prvom broju „Mjesečnika“, da ćemo priobćiti čitateljem statistički pregled onoga, što je jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti do sada u grani pravo- i državoslovnoj izdala bud samostalnih radnja, bud razprava pravo- i državoslovnoga sadržaja, priobćenih u organu svom „Radu“ pri čem uzimljemo u račun i onake razprave, koje zasjecaju u poviest ali koje doprinose za razsvjetljenje poviesti pravne ili pravnih uredaba.

„Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“. — Listine ob odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. I.—IV.

Vetera monumenta Slav. meridion. ed. Theiner. I. (prešlo je u vlastničtvo akademije, koja će do brzo izdati drugi dio pod redakcijom dra. F. Račkoga).

Starine I.—VI.

Od osobite su ovdje važnosti:

U I. knjizi „Spomenici za dubrovačku poviest u vrieme ugarsko-hrvatske zaštite“, izdao Matković; — Ugri u Mletačkoj; izd. Ljubić; — Zakon primanja u bratovštinu; izd. Jagić.

III. Krmčaja knjiga srpska XIII.—XVI. vijeka; izd. J. J. Sreznevski.

IV. Razhod grada Zagreba 1362. g.; izd. Rački.

V. Gradja mojih razprava u „Radu“: Listine i izprave od Mesića.

VI. Dubrovački spomenini — Rački; Krmčaja ilovička g. 1262.; Sitna gradja za crkveno pravo. Napisao Jagić

U „Radu“ pako publicirane su sliedeće razprave:

u knjizi I. Prilozi za sbirku srbskih i bosanskih listina — Rački. Obznane: Spomenik nar. običajnoga prava iz XVI. v. Izvješće o dos. radnji opisivanja nar. ob. prava. Oboje od dra. V. Bogišića.

II. Pokret na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. st. — Rački. — (Nast. III. IV.)

III. Banovanje Petra Berislavića od Mesića; — Prilozi za historiju I. prepirka lažnoga cara Stjepana maloga s dubrovačkom republikom. II. arapsko zvanično počasno nazivlje za kraljeve srpske i bugarske; — Bogišić.

Digitized by Google

V. O razvoju pravnih idea u obće i napose u području prava kaznenoga — dr. Muhić. Ob odnošajih dubrovačke sa mletačkom republikom tja do g. 1358. — Ljubić. Glavnije crte obiteljskoga pisanoga prava u starom Dubrovniku — Bogišić. Nekoliko novih izvora za historiju južnih Slavena — Maćušev.

VI. O osveti, mirenju i vraždi po negdašnjem srbsko-hrv. pravnom običaju — Petranović.

Obznane: Protokol Šabačkoga magistrata od 1808.—1812. — Bogišić.

VII. Prilozi k trgovačko-političkoj historiji republike dubrovačke — Matković.

VIII. Pleme Berislavića — Mesić.

IX. Pogled na najnovije zakonarstvo slovensko imenito poljsko i rusko — Maciejowski.

XI. Obznane. Službena statistika u Srbiji — Matković.

XV. Trgovinski odnošaji izmedju Dubrovnika i srednje Italije — Matković. Obznane: Zakonik St. Dušana izd. Novaković — Daničić.

XVI. Prisega u našem narodu — Liebbald-Ljubojević.

XVII. O odnošajih medju Dubrovčani i Mletčani za ugar.-hrv. vladanja u Dubrovniku — Ljubić. Kada i kako se preobrazi hrvatska kneževina u kraljevinu — Rački.

XVIII. Hrvati nakon bana Berislavića do muhačke bitke — Mesić. (Nast. XXII.) Obznane: Rukopisi tičući se južno-sl. povjesti u arkivih srednje i dolnje Italije — Rački.

XIX. Dopunjci i izpravci za stariju poviest hrvatsku — Rački.

XXIII. O pravu nasljedstva kod Srba — Petranović.

XXIV. Borba južnih Slavena za državnu neodvisnost u XI. v. — Rački. (Nast. XXV. XXVII. XXVIII. XXX. XXXI.

XXV. Župe u hrvatskoj državi za narodne dinastije — Brašnić.

XXVII. Obznane. Povjestni spomenici južnih Slavena, izd. Kukuljević — Rački.

XXX. O kmetstvu po srbskom običajnom pravu — Petranović.

XXXI. O upraviteljih Dalmacije za rimskoga vladanja — Ljubić.

Pisani zakoni na slovenskom jugu. — Bibliografski nacrt od Bogišića.

Izprave o smrti bana Petra Zrinjskoga i kneza Fr. Frankopana — Rački.

Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena. Knj. I. Gradja u odgovorima iz različnih krajeva slov. juga — Bogišić.

Zanimivo takodjer: Poslovice — Daničić; Rječnik iz kn. spom. srpskih — Daničić.

— Sbirka zakonah sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od god. 1871., 1872., 1873., 1874. i 1875. Službeno izdanje. Izlazi u svežčićih, ciena je svakomu 15 novč. Do sada izašlo je 6 ovakih svežčića. Poduzeće ovo koristno je pa će osobito dobro doći onim, koji nedrže sbornika al takodjer i predplatnikom onoga.

Nadamo se, da ćemo ugoditi našim čitateljem, ako svratimo njihovu pozornost na sliedeća njemačka djela:

„Erläuterungen zur strafprocesordnung vom 23. Mai 1873. Napisali Julius Mitterbacher, državni odvjetnik u Gradcu i dr. Vincenz Neumayer, odvjetnik. Ciena 7 fr. 20 nv.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

God. I. Kolovoz 1875. **Br. 3.**

Osnova stečajnoga reda za njemačku carevinu.

Napisao

Prof. dr. Šandor Bresztyenszky.

(Čitana u skupštini pravničkoga družtva držanoj 29. srpnja 1875.)

Pred četiri godine postignuto političko ujedinjenje Njemačke pokazuje se veleznamenitim gotovo za sve grane pravnoga života njemačkoga naroda.

Iza postignutoga političkoga jedinstva teži se tamo sve više i za jedinstvom prava.

Ustav sjeverno - njemačkoga saveza od god. 1867., dotično onaj njemačkoga carstva od god. 1871. ostavi istina pojedinim državam njihova zakonodavstva, nu stvori i zajedničko državno zakonodavstvo, sastojeće od njemačkoga cara, saveznoga vieća kao zastupnika pojedinih država te od neposredno izabranih zastupnika naroda.

Ovomu državnomu zakonodavstvu pripada ne samo sa političkoga već i sa gledišta razvoja prava tako znameniti djelokrug, da pred njim izčezava važnost zakonodavstva pojedinih saveznih država. Prem su ove souverene, premda imadu svoje vladare, ipak je djelokrug njihova sabora u nekih strukah uži nego li onaj hrvatskoga sabora na temelju nagode.

Njemačko državno zakonodavstvo i radi zaista pospješno na širokom si polju.

Uz cielu povorku zakona, važnih za obranu države, novčarstvo, financije, trgovinu, promet, obrt, kazneno pravo, za razna pojedina pitanja zasjecajuća u gradjansko pravo i u postupnik, nalazimo i više zakonskih osnova, koje će državni sabor do brza uzeti u pretres.

Digitized by Google

Medju ovimi nalazimo kao po publikaciji najnoviju onu o stečajnom redu za njemačku carevinu.

Obziruć se na važnost, koju imade i u novije vrieme razvoj prava u Njemačkoj za zapadnu polu naše monarkije austro-ugarske, i pogledom na to, što se opet u nas poglavito ono recipira, što u rečenoj poli postoji, mislih da ne će biti s gorega, ako se osvrnemo na najnovije pojave na polju njemačkoga zakonodavstva; zato odabrao sam kao predmet svojoj razpravi upitnu osnovu stečajnoga reda.

Danas jošte postoje u Njemačkoj razni sustavi, najraznovrstniji zakoni i propisi o stečaju.

Uz ustanove rimskoga prava, nalazimo u pojedinih državah zakona, naredba i sudbene prakse samo za pojedina pitanja ili pojedine faze stečaja.

Tako stoji sa positivnim pravom za stečaj u nekih, osobito u sjevernih pokrajinah Pruske, u kraljevini Saskoj, i u većini saskih vojvodinah, u Würtenbergu, u Hessenu (izim maloga diela) u Meklenburgu, Anhaltu, Schwarzburgu, Schaumburg - Lippeu, Waldeku i Reussu. U tih državah neima kodificiranoga stečajnoga reda.

U drugih opet vidimo pravne ustanove o stečaju istina — barem u glavnom — u jedno sabrane, al ne u posebnom zakoniku, već kao dio drugoga imenito gradjanskoga postupnika ili trgovačkoga prava.

U gradjanski postupnik uvrstiše jih Bavarska, Badenska, Hanoveranska, Oldenburg, Braunschweig, Sachsen, Gotha, Lippe Detmold.

U trgovačkom zakoniku i gradjanskom postupniku nalaze se pravne ustanove za stečaj u Elsasu, Lotaringiji (zajedno sa potonjimi francezkimi zakoni), te u onih dielovih Pruske i Hessenske, u kojih valja francezko pravo, koje uvršćuje ko što je poznato, stečaj kod trgovaca u „code de comerce“, a način ovrhe u slučaju prezaduženja drugih osoba u „code de procedure“.

Napokon nalazimo u nekih državah posebnih stečajnih redova, te tako u onih predielih Pruske, u kojih valja obće pru-

Digitized by Google

sko zemaljsko pravo i obći sudbeni red, zatim u Nasovskoj, u Hamburgu, Lübecku i Bremenu.

Tako postoje još danas razne pravne ustanove za stečaj u Njemačkoj i to ne samo u raznih saveznih državah, već i u pojedinih predielih iste države — i to ne samo u Pruskoj, već i u Oldenburžkoj i Hessenskoj.

Ali ni pravni sustav, na kojem se iste temelje nije jedan te isti, jer dočim služi državam prve kategorije obće njemačko pravo temeljem pa se zakoni i propisi od kojih neki potiču jošte iz 17 stoljeća, razilaze samo u pojedinostih ustanova — mnogo puta vrlo bitno — dočim su nadalje „code de comerce“ i „code de procedure“ dielovi francezkoga prava: stoje neki noviji stečajni zakoni ili na sasma posebnom stanovištu ili pako idu kao pruski od 8. svibnja 1855. — zatim, da dovedu u sklad sustav njemačkoga s onim francezkoga prava.

Uvjeti stečaja mogu nastati, istina kod svakoga pravnoga subjekta, nu neima dvojbe, da imade stečaj sa obćega praktičnoga gledišta najviše važnosti za trgovca. Za to i uvršćuje francezko pravo ustanove o stečaju, dopuštajuć ovaj samo kod trgovaca, u trgovačko pravo.

Čim se zamašnije razvijaju trgovina i promet, čim se više ovi unapredjuju, tim štetnijom mora da se prikaže tolika raznolikost pravnih ustanova o stečaju.

Štetne posljedice te raznolikosti paralisirane su ponešto u Njemačkoj novijimi državnimi zakoni o trgovačkih, dioničkih kornanditnih družtvih, kao i trgovačkim zakonikom; nu isti neodmažu ipak onim nepodobštinam, koje mogu nastati za sve sudjelujuće u slučaju, ako svaki vjerovnik steče svoja prava u drugoj državi po tamošnjih zakonih ili ako je prezaduženikova imovina na raznih teritorijih.

Naravno je dakle, da je pregnuće oko što većega jedinstva prava za cielu Njemačku obuhvatilo naskoro i stečajni red.

Već je savezno vieće postojavšega sjeverno-njemačkoga saveza početkom godine 1870. zaključilo, da se izradi jedinstveni stečajni red za cieli obseg državnoga saveza.

Digitized by Google

Sam izradak osnove povjeri se pruskomu ministarstvu pravosudja.

Izradjena osnova, nazvana „Entwurf einer deutschen Gemeinschuldordnung“ bijaše predložena koncem god. 1873. saveznomu vieću medjutim uskrišenoga njemačkoga carstva te priobćena pojedinim saveznim vladam i obnarodovana štampom.

Savezno vieće zaključi jošte iste godine, da se osnova dade u pretres posebnomu enquetnomu povjerenstvu, sastavljenomu od 8 pravnika i 3 trgovca. Ovo poče raditi sredinom ožujka 1874.

Uzev povjerenstvo za temelj predloženu mu osnovu, svrati svoju pozornost na novije njemačke i inostrane zakone o stečaju, kojih je i više i važnih stvoreno, kakovi su izim francezkoga od g. 1838., hanoveranski (1850.), pruski (1855.), badenski (1864.), sjevero-amerikanski (1867.), austrijski (1868.), bavarski i englezki (1869.) i danski (1872.). Povjerenstvo upotrebi materijal priposlan mu od raznih sborova i pojedinaca. Promieniv mnoge ustanove predložene mu osnove, završi povjerenstvo svoj rad uprav poslednjim srpnja 1874. i podastre ga saveznomu vieću. Ovo je takodjer neke, ali ne načelne ustanove promienilo i publicira onomadne ovako priredjenu ustanovu.

Sama osnova stečajnoga reda ima 214 §-a skupa sa dodanom joj osnovom uvedbenoga zakona (17 §-a) uhvaća 11 tiskanih tabaka.

Obrazloženje osnove ima 120 tabaka; u njem tumače se pojedine institucije sa gledišta historijskoga razvitka, sa stanovišta teoričnoga i praktičnoga te se sravnivaju sa važnijimi stečajnimi redovi, osobito sa pruskim od g. 1855.

Ta publikacija sadržaje i pregled sada u Njemačkoj, sjevernoj Americi i Englezkoj valjajućih ustanova za stečaj.

Uzev si, veleštovana gospodo taj nemali materijal za predmet razprave u našem družtvu, mislim da neće biti s gorega budem li pri tom ovako postupao: Gledat ću, da predočim najprije formu i sadržaj osnove, a zatim istom da progovorim o njezinih načelih i da ju sravnim sa drugimi postojećimi stečajnimi redovi, imenito sa našim. Prvo bez potonjega činilo bi mi se bez poseb-

Digitized by Google

noga juridičkoga interesa, a drugo bez prvoga nepodpunim, bez podloge.

Osnova sastoji od tri knjige; prva govori o stečajnom pravu, (Konkursrecht) druga o stečajnom postupku (Konkursverfahren), a treća napokon o kazneno-pravnih ustanovah glede stečaja (Strafbestimmungen). Prva i druga knjiga diele se opet na naslove, i to svaka na 8; §§-i teku cielom osnovom neprekidno.

Prva knjiga sadržaje, kako joj pokazuje naslov, materijalnopravne ustanove i to najprije obćenite, zatim one ob izpunjenju pravnih poslova i obstojanju razmjerja o pobijanju istih po upravitelju; ob izlučbi; o posebnom namirivanju iz stanovite stvari; o preboju; o masalnih i napokon o stečajnih vjerovnicih u pravom smislu rieči.

Prije nego li predstavim pojedine ustanove o rečenih materijalno-pravnih pitanjih, valja mi spomenuti, da je upravo izradak toga diela ciele osnove bio s najvećimi težkoćami skopčan. Ove pako resultiraju iz velike raznolikosti samih sustava privatnoga prava u Njemačkoj.

Od svih partija privatnoga prava zadade najviše potežkoća ona o hypotekah, zalogu i prvenstvu, pa je poglavito ovdje osnova ostavila dotične zemaljske zakone u kreposti.

Istina i glede nekih drugih pitanja ostavljeno je to partikularno pravo u kreposti, al u mnogo manjoj mjeri, pa je ipak i sama osnova glede istih neke obćenite ustanove stvorila.

Rečene su težkoće neke bile ponukale, da predlože da se izradi samo obćeniti stečajni postupnik. Ali ta se misao nije držala opravdanom pogledom na narav i zadatak stečajnoga reda.

Stečaj bo ili stvara nove ili mienja postojeće privatno-pravne odnošaje pa ima sam po sebi tako važnih materijalno - pravnih posljedica za prezaduženika, vjerovnike i dužnike mu, za vjerovnike medju sobom, da se stečajno pravo i stečajni postupnik nedadu bez uštrba sasma razdieliti. Zato i uhvaća osnova obće te partije.

Prvi naslov osnove (§§ 1—14) označuje predmet i obćenite posljedice stečaja.

Digitized by Google

Predmetom istoga je sve, što prezaduženik ima u vrieme otvorenja stečaja i to se pod ovrhu može uzeti. Ostaje mu samo pravo uživanja imovine ženine ili dječine u koliko je to potrebno za njegovo pristojno uzdržavanje kao i za uzdržavanje žene dotično za odgojenje djece u smislu zakona.

Otvorenjem stečaja prelazi uprava i razredjivanje sa massom od prezaduženika na upravitelja stečajnine.

Pravni poslovi prezaduženika, utanačeni na dan ili nakon otvorena stečaja postaju prama stečajnim vjerovnikom ništetnimi.

Nakon povedena postupka ili formalno otvorena stečaja nesmiju dužnici prezaduženika čim su saznali te okolnosti ovomu ništa plaćati; jer ako ovaj uplatu nepredade u masu, ostaju oni dužnici mase.

Upravitelj može nastaviti jur tekuće aktivne i pasivne parnice o objektih mase; propusti li prve, nastavlja ih prezaduženik za sebe, neće li pako upravitelj nastaviti onih drugih, priznaje tim tužiteljni zahtjev.

Durante concursu neima mjesta ni osjeguranju ni ovrhi na korist pojedinih stečajnih vjerovnika na ikakovu imovinu prezaduženika.

Založna i pridržna prava na predmete mase nemogu se steći nakon otvorena stečaja na štetu stečajnih vjerovnika, ma da i je naslov za to jur prije otvorenja postojao.

Razriešenje imovinske zajednice medju prezaduženikom i drugimi osobami te biva izvan stečaja. Drugi naslov (§§ 15—21) govori ob izpunjenju pravnih poslova.

Kao glavno pravilo odredjuju §§. 20 i 15 sliedeće: Ako ustanovljuju budi posebni državni budi zemaljski zakoni posljedice stečaja za stanovite pravne odnošaje, valja se držati tih ustanova, neimade li pako takovih, pripada upravitelju izbor izpuniti ili neizpuniti dužnosti, koje je prezaduženik na temelju ugovora preuzeo, nu kojih u vrieme otvorena stečaja još nije izpunio.

Glege stanovitih pravnih poslova pako odredjuje osnova — bez obzira na zemaljske zakone — sliedeće:

1) glede stalnih (fiksnih) posala ako dospije vrieme izpunitbe istih nakon otvorena stečaja: tada se nemože tražiti izpunitba.

Digitized by Google

2) glede zakupnih i najmovnih ugovora.

Tu gleda osnova na to, je li predmet bio već u uporabu predan u vrieme otvorena stečaja. Ako jest, pa je prezaduženik uzeo predmet u zakup ili najam, tada mogu obie stranke ugovor odkazati; je li on pako predmet u zakup ili u najam dao: tada se taj pravni odnošaj ukida samo prodajom predmeta.

Nije li pako predmet, što ga je prezaduženik u zakup ili najam uzeo, jošte predan, tada može samo druga stranka od ugovora odustati.

3) službovni odnošaj, u koji je tko stupio prama prezaduženiku, mogu odkazati obie stranke.

Prestane li uslied stečaja pravno razmjerje medju prezaduženikom i trećom osobom, postaje tada ova glede dotične svoje tražbine stečajnim vjerovnikom.

Za razriešenje sada navedenih pravnih razmjerja netraži osnova ino, nego očitovanje o tom; imenito nije potriebno pobijat ih.

U trećem naslovu (§§. 22—34) usuprot označuje osnova pravne odnošaje medju prezaduženikom i trećim osobam, koji se mogu razriešiti samo onda, ako jih upravitelj pobija. (Anfechtung).

Pobijati pako može samo ono, ma i ovršno izvedeno, što je po cielost vjerovnika štetno i što je nastalo u točno opredielenom vremenu. Glede toga vremena nalazimo u osnovi četiri ustanove:

1) nenaplatne odredbe (ma i samo osjeguranje) prezaduženika glede imovine ženitbenoga si druga mogu se pobijati, ako su unutar dviuh godina prije otvorenja stečaja učinjene; izim ako je prezaduženik na nje bio obvezan zakonom ili ugovorom jošte prije sklopljenim.

2) godinu dana prije otvorenja stečaja nastavši pravni poslovi mogu se u obće pobijati, ako je druga stranka znala za prevarnu namjeru prezaduženika; a napose svi naplatni ugovori prezaduženika sa suprugom, sa svimi rodjaci i tastbinom u uzlaznoj i silaznoj, a s onimi pobočne linije do drugoga stepena, kao

Digitized by Google

i one nenaplatne odredbe, kod kojih druga stranka nije znala za prevarnu namjeru prezaduženika.

3) osjeguranje ili izplata učinjena 10 dana prije obustave plaćanja ili predloga za otvorenje stečaja ili nakon toga, na korist vjerovnika, koji to jošt nije mogao tražiti, može se pobijati ako je taj vjerovnik znao za rečene okolnosti i za namjeru prezaduženika.

4) Napokon mogu se pobijati svi pravni poslovi i činitbe (izim stanovitih mienbenih izplata) prezaduženika, učinjene nakon obustave plaćanja ili predloga za otvorenje stečaja, ako je vjerovnik, na kojega su korist učinjene, iste prihvatio prem je znao da postoje upitne okolnosti.

Nu ako je drugi contrahent za obustavu plaćanja i znao, ali je dotično razmjerje nastalo šest mjeseci prije otvorenoga stečaja, tada neima mjesta pobijanju.

Pravo pobijanja zastaruje godinu dana iza otvorena stečaja. Ukine li se takovo razmjerje tada mora drugi contrahent povratiti u stečajnu masu što je dobio, a glede svoje tražbine postaje, na koliko neima prava na posebno namirenje, stečajnim vjerovnikom u užem smislu.

Pobijanju ima bezuvjetno mjesta i proti baštinikom ostavnika; nu proti drugim pravnim sliednikom samo na kolko su jim poznate bile okolnosti, s kojih imade pobijanju proti predniku njihovu mjesta.

Ob izlučenju (Aussonderung) tudjih, u masu nespadajućih stvari ustanovljuje četvrti naslov (§§ 35—38) kao pravilo, da se to izlučenje obavlja izvan stečaja; neima li pako više kakove stvari u masi, s razloga što je prodana, može creditor vindicans tražiti kupovninu. Posebnih propisa sadržaje osnova:

1) o robi, poslanoj prezaduženiku sa drugoga mjesta. Ova se može — na koliko upravitelj nebi htio preuzeti dužnosti prezaduženika — izlučiti ako ju prezaduženik jošt nije izplatio i prije otvorena stečaja na opredieljenom mjestu preuzeo;

2) o stvarih, koje si je prezaduženikova supruga durante matrimonio stekla. Tu ima izlučbi mjesta samo onda, ako nisu te stvari nabavljene iz prezaduženikove imovine.

Digitized by Google

Namirivanje tražbina iz pojedinih prezaduženikovih stvari, obterećenih založnim pravom na korist kojega vjerovnika, normira 5. naslov (§§ 39—45), koji govori ob odlučenju (Absonderung).

Osnova ostavlja i ovdje riešenje nekih ovamo zasjecajućih pitanja posebnim državnim dotično zemaljskim zakonom, tako pitanje o posebnom namirenju iz nepokretnosti; nadalje pitanje o posebnom namirenju vjerovnika i zapisovnika iz ostavštine pripale prezaduženiku prije otvorena stečaja, i napokon pitanje posebnoga namirenja iz lenskih, djedinskih i povjerbinskih dobara.

Sama osnova pako sadržaje o posebnom namirenju tražbina iz pokretnosti i prava spadajućih u masu sliedeće ustanove:

Ako su založeni predmeti vjerovniku predani, može ovaj tražiti iz njih posebno namirenje 1-o za troškove 2-o za kamate a napokon 3-e za glavnicu.

Osnova nepoznaje komplicirana vjeresiji toli štetna sustava ugovorenoga generalnoga niti mučega zaloga na pokretnosti. Ali zato priznaje i ustanovljuje točno zakonsko založno pravo na stvari nalazeće se kod stanovitoga pravnoga subjekta na temelju posebnoga pravnoga razmjerja ili zaplenjene na njegovu korist. Tražbine, za koje se podieluje to zakonsko založno pravo, resultiraju iz pravnoga odnošaja subjekta prama stvari kod njega se nalazećoj.

Budući da je taj odnošaj, držanje stvari po vjerovniku, svakomu evidentan, nesliede iz toga zakonskoga zaloga one nepodobštine, koje su naravska posljedica ugovorenih generalnih i mučećih zaloga na pokretnosti, zaloga, o kojih treće osobe ništa neznaju.

Subjekti pako, kojim osnova daje zakonsko založno pravo jesu: fiscus, zakupo- i najmodavac, zakupnik, gostionici, umjetnici, radnici, oni koji su za stanoviti predmet što činili, i osobe kojim pripada po trgovačkom zakoniku založno ili zadržno pravo.

Vjerovnici, nalazeći se u inozemstvu, stiču pravo na posebno namirenje iz stvari u njih se nalazećih prezaduženika po dotičnih inozemnih zakonih.

Osnova reflektira u § 42 na mogućnost, da bi mogao naime

Digitized by Google

kakov domaći vjerovnik, znajući da je stečaj otvoren, ili da će se otvoriti, neposredno ili posredno naplatno ustupiti svoju tražbinu inozemnomu vjerovniku, koj će se moći po inozemnih zakonih iz ručnoga zaloga za obće tražbine namiriti.

U takovom bi slučaju ostali domaći vjerovnici u toliko štetovali, što obća masa nebi dobila iz upitnoga ručnoga zaloga ono, što preostaje nakon namirenja prvobitne tražbine inozemnoga vjerovnika.

S toga zabranjuje osnova takav ustup i čini vjerovnika za svaku štetu odgovornim, izim ako je ustup najmanje šest mjeseci prije otvorena stečaja učinjen.

Napokon daje osnova i onim pravo na posebno namirenje, koji stoje sa prezaduženikom u kakovoj imovinskoj zajednici.

Ti se mogu za tražbine nastale iz te zajednice, namiriti iz diela, što ga je dobio prezaduženik prigodom razriešenja zajednice.

Šesti naslov (§§ 46—49) govori o preboju.

Preboj dolazi samo onda, ako je tražbina i dug za dotičnoga prezaduženikova vjerovnika — dužnika — postojao jur prije otvorena stečaja.

Pravna posljedica mogućnosti preboja stoji u tom, da dotični vjerovnik netreba tražiti svoga namirenja iz stečajne gromade.

Nu ma i postojao gore rečeni uvjet, neima mjesta preboju, ako je dužnik stekao prama prezaduženiku prije otvorena stečaja tražbinu ali pošto je već znao, da su obustavljena plaćanja ili da je predloženo otvorenje stečaja, pa je stečaj i sbilja najkasnije za 6 mjeseci iza upitnoga stečenja i otvoren.

Oprez, što ga ustanovljuje osnova u §. 42 u interesu domaćih vjerovnika, otegoćujuć ustup tražbina inozemnim, valja i kod preboja u toliko, što nesmije domaći vjerovnik, neovlašten na preboj, svoju tražbinu ustupiti inozemnomu ovlaštenomu na to po inozemskom zakonu.

Sedmi naslov (§§. 50—53) ustanovljuje pojam dugova mase i troškova i razmjer, u kojem se namiruju u slučaju nedostatnosti mase.

Medju prve (Massaschulden) broji tražbine nastale od posala upravitelja unutar njegovoga djelokruga; zatim one, koje

Digitized by Google

su postale iz pravnoga posla sklopljenoga sa prezaduženikom prije, nu dospiele istom nakon otvorena stečaja, pa ostaše u krieposti.

Napokon tražbine nastale s razloga, što je masa tudjim imetkom protupravno obogaćena, jer je u nju indebite plaćeno.

Medju masalne troškove pako broji osnova sve zajedničke sudbene, upravne i diobne troškove, kao i podpore, dane prezaduženiku i obitelji njegovoj.

Ako nedosiže masa za namirenje sada pomenutih dugova i troškova, tad imadu dugovi prednost, nemogu li se ni ovi podpuno namiriti, tada se svi razmjerno namiruju.

Kod masalnih troškova usuprot imadu izdatci u gotovom prednost pred zaslužbami a ove opet pred podporami.

Posliednji naslov (§§. 54 – 63) prve knjige govori o stečajnih vjerovnicih u pravom smislu, koji se iz obćenite mase namiruju.

Osnova nepoznaje više razreda, kao što stariji zakoni, kojih većina sadržaje 5 razreda; nu neukida ipak sasma svake razlike medju stečajnimi vjerovnici, nego ostavlja nekim prednost za stanovite tražbine.

Osnova nabraja vjerovnike u 8 točka §. 57, i daje onim prvih 7 točka prednost pred onimi 8. točke.

U prvu kategoriju (prednost) uvršćuje:

1) beriva služećega osoblja za 1 god. (Liedlohn) od otvorenja stečaja ili smrti prezaduženika natrag računajuć;

2) javne daće za fiška za jednu godinu od otvorenja stečaja natrag;

3) tražbine crkva, škola i javnih sjegurajućih druztva proti vatri iz posliednje godine;

4) pristojbe zdravstvenoga osoblja za jednu godinu natrag računajuć;

5) tražbine fiska sbog deficita nastala iz uprave javnom blagajnom ili imovinom;

6) istovrstne tražbine crkva, skola i javnih sjegurajnćih družtva proti vatri;

Digitized by Google

7) tražbine djece, pupila i štićenika prezaduženika iz uprave njihovom imovinom, ako nisu već minule dvie godine iza prestanka uprave i ako su tražbine jur prije otvorenja stečaja utužene.

To su zakonito povlaštene tražbine, dočim je osnova ukinula ugovoreno privilegirane.

Svaka prijašnja kategorija izključuje sliedeću, a svi vjerovnici iste kategorije medju sobom su jednaki.

Iza ovih dolaze napokon svi ostali, t. j. nepriviligirani, hirografički vjerovnici.

Sa samom glavnicom imadu jednako prvenstvo: 1) troškovi i kamati nastali dotično dospieli prije otvorenja stečaja, i 2) ugovorene kazne.

U stečaju pako nenamiruju se: a) tekući od otvorena stečaja kamati, b) postupni troškovi pojedinih vjerovnika, c) novčane globe i d) tražbine iz darovanja.

Razmjerno može se iz obće mase i realni vjerovnik namiriti, komu je prezaduženik i osobni dužnik, te koj nije namiren iz založenoga mu predmeta.

U tom naslovu vidimo nadalje ustanova o nedospielih i ob uvjetnih tražbina.

Pogledom na ustanovljeno vrieme izplate nedospiele tražbine smatraju se dospielimi: ako su ove bezkamatne, odbije se od njih kod izplate t. z. interusurium t. j. sama glavnica umanji se za toliko, koliko čine zakonske kamate za vrieme od izplate pa do dana, kada bi tražbina izvan stečaja bila dospiela.

Tražbine pod resolutivnim uvjetom smatraju se bezuvjetnimi, nu vjerovnik mora kod izplate eventualno dati sjegurnost za slučaj, ako bi se ipak resolutivni uvjet izpunio.

Za tražbine napokon, postojeće pod odgodnim uvjetom, može vjerovnik tražiti samo osjeguranje.

Osnova reflektira nadalje na mogućnost, da je više prezaduženika solidarno obvezano istomu vjerovniku, te podieljuje ovomu pravo tražiti namirenje iz svake mase sve dotle, dok nebude posve namiren.

Napokon ustanovljuje taj naslov, da se sve tražbine imadu

Digitized by Google

proračunati u novcu i to u državnoj vrednosti (Reichswährung), te označuje i način kapitaliziranja renta, opredieljenih toli po iznosu kao i trajanju svom.

Tim završuje prva knjiga sadržavajuća stečajno pravo.

Druga knjiga osnove govori o stečajnom postupniku.

Jedinstvenomu stečajnomu postupniku mnogo je manje stajalo zapreka na putu obzirom na već izradjene osnove ob ustrojstvu sudova i o parbenom postupniku za cielu Njemačku.

Ta druga knjiga normira najprije obćenite ustanove, zatim postupak kod otvorenja; ustanovljenje, upravu i razprodaju aktivne i ustanovljenje pasivne gromade; razdiobu ili izplatu; prisilnu nagodu; obustavu stečajnoga postupka i napokon posebne ustanove.

Prvi naslov (§§. 64—93) sadržavajuć obćenite ustanove, odredjuje nadležnost redovitoga osebnoga inokosnoga suda (Amtsgericht) prezaduženika i za stečaj (§. 64) subsidiarnu valjanost parbenoga postupnika (§. 65).

U §§. 66—69 navode se neke posebitosti stečajnoga postupnika, resultirajuće iz njegove naravi, kao što su o rješitbah bez predišle ustmene razprave, o vlasti stečajnoga suda ureda radi potražiti i rabiti dokazala o javnom oglasivanju stečaja i o načinu posebnoga ubaviešćivanja.

Nadalje govori se u ovom naslovu ob upravitelju stečajnine, ob odboru i o skupštini vjerovnika i o prezaduženiku.

Sud imenuje odmah jednoga il više upravitelja, eventualno uz kauciju ; skupština vjerovnika može kasnije uz potvrdu suda i drugoga izabrati. Upravitelj stoji pod nadzorom suda, koji ga može globami i odpustom kazniti.

Upravitelj je dužan, kad odstupljuje, položiti skupštini vjerovnika zaključni račun, kojemu može prigovarati prezaduženik, svaki vjerovnik i sliedeći upravitelj.

Upravitelju pripada naknada troškova i nagrada.

U §§. 79 do 84 nalazimo obćenite ustanove ob odboru vjerovnika.

Sud može takov imenovati i prije nego što se drži skupština vjerovnika, koja o tom konačno odlučuje i odbornike, koji

Digitized by Google

nemoraju vjerovnici biti, izabire. Imenovanje i izbor može opozvati sud, dotično skupština vjerovnika.

Odbor podupire i nadgleda upravitelja, imenito mora barem jedan put na mjesec pregledati njegovu pjeneznicu.

Odbor može samo onda zaključke — i to absolutnom većinom prisutnih — stvarati, ako sudjeluje pri tom većina odbornika.

I odbornikom pripada naknada troškova i nagrada. Ustanove o skupštini vjerovnika nalazimo u §§. 85—91. Istu saziva označiv dnevni red sud javno, a mora ju sazvati na zahtjev upravitelja, odbora vjerovnika ili barem petorice $^1/_5$ passiva representirajućih vjerovnika.

Za valjanost zaključka skupštine traži se pravilno absolutna većina došavših po načelu „vota ponderantur".

Bezuvjetno uvažavaju se samo liquidne tražbine: da li i u koliko se imadu i druge brojiti, ustanovljuje sud.

Na zahtjev stavljen stante sessione upravitelja ili kojega vjerovnika manjine imade sud zabraniti izvršbu zaključka skupštine, ako ovaj vriedja obćeniti interes vjerovnika.

Napokon ustanovljuje prvi naslov glede prezaduženika, da je dužan upravitelju i odboru vjerovnika davati za postupak potriebne ubaviesti (skupštini vjerovnika samo uslied sudbene odluke) i da se nesmije sa svoga prebivališta udaljiti bez dozvole suda.

Zastupnika stečajnine, (contradictora) nepoznaje poput drugih novijih zakona ni osnova, njegove funkcije obavlja upravitelj.

Iza tih obćenitih ustanova za postupak sadržaje drugi naslov pobliže propise ob otvorenju stečaja. (§§. 94—106). Otvoriti se može samo na zahtjev prezaduženika ili kojega vjerovnika, koj mora ipak izkazati vjerojatnost svoje tražbine te insolvencije prezaduženika. Ova se predmnjeva iz obustave plaćanja.

Na molbu vjerovnika za otvorenje stečaja valja preslušati prezaduženika; taji li ovaj insolvenciju, imade se sud o njoj ureda radi osvjedočiti.

Sud je vlastan u postupku ob otvorenju stečaja odrediti osjeguratelјna sredstva i glede osobe i glede imovine prezaduženika. Oglase li se ta sredstva javno, tada nemože nitko više steći zaloga na upitnu imovinu. Stečaj se nemora otvoriti, ako se iz

Digitized by Google

gromade nebi mogli pokriti niti troškovi postupka. Otvori li se stečaj proti čemu pristoji prezaduženiku pritužba, tad valja naznačiti u izroku, koji treba javno oglasiti, uru otvorenja; inače se smatra podne takovom; zatim po sudu imenovanoga upravitelja; ročište unutar jednoga mjeseca za izbor upravitelja i odbora vjerovnika i za liquidaciju; zatim rok za prijave i napokon t. z. generalni inhibitorium (offener Arrest).

Napose pako ubaviešćuju se o decretu de aperiundo concursu vjerovnici i dužnici prezaduženika, kojim se znade prebivalište, nadalje pram okolnostim oblasti, koje vode trgovačke i slične registre kao napokon i predpostavljena oblast prezaduženikova.

Kao što otvorenje oglašuje se javno a u prerečenom smislu i napose i odluka, kojom se pravomoćno ukida decretum de aperiundo concursu. Gruntovni upisi o stečaju obavljaju se po dotičnih zemaljskih zakonih.

Treći naslov (§§. 107—125) sadržaje norme ob opredieljenju, upravi i razprodaji aktivne stečajne gromade (Theilungsmesse.)

Posjed i uprava ove prelazi na upravitelja, da ju razprodade.

Upravitelj, bilo da ga sud imenuje ili skupština vjerovnika izabere, zastupa stečajnu masu prama trećim osobam sasma samostalno.

Glede njegovoga unutarnjega djelovanja pako ustanovljuje osnova sliedeće: On m o r a zaključiti poslovne knjige prezaduženika, inventirati i dat procieniti imovinu mu i sastaviti bilancu, a m o ž e odrediti uzki zatvor. Svim interesentom dozvoljeno je uviditi izprave o tom. U inventar (ovaj se samo onda neima sačiniti, kad to sud naročito odredi) imadu se unieti i stvari što no ih posjeduju treće osobe kao ručni zalog kao i tražbine prezaduženika. Dotični založni vjerovnici i dužnici ubaviešćuju se t. z. generalnim inhibitoriumom, da neka nepredaju stvari prezaduženiku, dotično da neplaćaju njemu, (izim priviligiranih založnih zavoda).

Rečeni vjerovnici imadu ujedno u opredieljenom roku pod inakom odgovornošću o ručnom zalogu i o namirenju iz istoga, ubaviestiti upravitelja i ako on zahtieva predmet pokazati te ga dati procieniti.

Digitized by Google

Upravitelj može preko suda tražiti, da mu poštarski i brzojavni uredi predadu pošiljke došle za prezaduženika, koj ih može uviditi, a samo onda tražiti, ako nespadaju u masu.

Nakon obavljena inventara može upravitelj ili koj stečajni vjerovnik tražiti, da prezaduženik položi prokaznu prisegu.

Upravitelj je vlastan tražiti ovršnu prodaju zalogom obterećenih predmeta mase; založni vjerovnici nemogu proti tomu prigovarati, već samo tražiti namirenje iz kupovnine.

Djelokrug upravitelja, odbora i skupštine vjerovnika ustanovljuje osnova glede stanovitih poslova ovako:

Ako ne obstoji odbor vjerovnika, potrebna je upravitelju privolja suda za doznaku nuždnoga uzdržavanja prezaduženika ili obitelji mu; postoji li pako odbor, tada treba njegove privolje, a skupština vjerovnika odlučuje o tom pitanju konačno.

Nepostoji li rečeni odbor, tada odlučuje upravitelj samostalno o tom, da li se posao prezaduženika ima nastaviti ili ima li prestati, odlučuje i o deponiranju novca, papira i dragocienosti; inače pako uz privolu odbora, a konačno odlučuje i tu skupština vjerovnika.

Postoji li rečeni odbor, tada mora upravitelj njegovu privolu tražiti za takovu prodaju predmeta, koja nije nuždna, i koju hoće obaviti prije likvidacije ili riešenja predloga o nagodbi, kao i za stanovite pravne poslove i čine, kojimi se razredjuje sa predmeti vriednimi preko 300 marka.

Napokon mora jedan odbornik — ako nebi skupština vjerovnika što inoga zaključila — supodpisivati upraviteljeve namire i naputnice, protežuće se na deposita.

Hoće li napokon upravitelj da proda nepokretnosti bez dražbe, ili pako cieli posao prezaduženika kako stoji, ili pravo na povračujuća se beriva, nadalje ako hoće kapitala uzajmiti, tudje obveze preuzeti, predmete mase zalogom obteretiti, nepokretnosti kupiti, i napokon ako neće nasljedstva ili zapisa prihvatiti: mora u svih ovih slučajevih imati privolu odbora; nepostoji li pako ovaj, tad privolju skupštine vjerovnika.

Prvoj takovoj skupštini podnaša upravitelj izvješće o stečaju, a ona ustanovljuje način, kako će se podnašati dalnja izvješća.

Digitized by Google

O svih poslovih, za koje mu je potrebna privola odbora ili skupštine vjerovnika, imade upravitelj unapried ubaviestiti prezaduženika, koj može moliti sud za obustavu odredbe, na koliko nije periculum in mora, ili na koliko nije dotičnu odredbu izdala skupština vjerovnika.

Ob ustanovljenju pasivne gromade (Schuldmasse) nalazimo u četvrtom naslovu (§§. 126—136) sliedećih ustanova:

Rok za prijave iznaša 1—3 mjeseca; prijave podnašaju se ustmeno ili pismeno, a sadržavaju naslov, iznos i prvenstvo tražbine.

Sudbeni pismar unaša svaku prijavu u poseban popis po traženom prvenstvu, te saobćuje ih nakon izminuća prijavnoga roka upravitelju u prepisu.

Interesentom dozvoljava se uviditi prijave.

Na ročištu za likvidiranje, koje se mora obaviti unutar dvajuh mjeseca nakon izminuća prijavnoga roka, razpravlja se ob iznosu i prvenstvu svake pravodobno prijavljene tražbine.

Neprigovori li konačno tražbini niti upravitelj niti koji vjerovnik, smatra se ista liquidnom.

Uspjeh razprave upiše se u spomenuti popis prijava, a liquidnost i na dotičnu zadužnicu ili mjenicu.

Upis liquidnosti u upitni popis ravan je pravomoćnoj osudi.

Prekasno al prije upitnoga ročišta prijavljene tražbine mogu se, ako nitko neprigovori, na istom ročištu razpravljati; tražbine pako nakon ročišta podnešene na posebnom na trošak dotičnoga prijavitelja odredjenom ročištu.

Nepriznate tražbine odpućuju se na put pravde, pa je za ove parnice u pravilu nadležan stečajni sud.

Sud ustanovljuje za opredieljenje nadležnosti potrebnu novčanu vriednost predmeta parnice po razmjeru aktivne prama pasivnoj gromadi.

Tužba smije sadržavati temelj i svotu označenu u prijavi.

Ako tko prigovara takovoj tražbini, koja je prijavitelju konačno dosudjena, ili za koju je izhodio ovršnu odluku, ili koja je providjena zaporkom ovršnosti: tada se neodpućuje na put pravde prijavitelj, već onaj, koj je prigovorio.

Digitized by Google

Nadvladavša stranka ima na temelju pravomoćne osude tražiti izpravak gore spomenutoga popisa.

Ustanoviv pasiva na likvidacionalnom ročištu, može upravitelj glasom ustanova petoga naslova (§§. 137—159) preduzeti izplatu.

Rečeni naslov luči dvovrstne izplate: 1) djelomične, kojih može više biti, čim je najme dovoljne gotovine za neke vjerovnike, i 2) konačnu, čim je ciela aktivna gromada razprodana.

Ako postoji odbor vjerovnika, odredjuje on djelomične izplate; za svaku takovu sastavi upravitelj popis tražbina, koje će se izplatiti i gotovine za to, te izloži taj popis na uvid kod suda.

Unj se pri tom uvrsćuju samo priznate tražbine; za sve druge mogu vjerovnici uvršćenje u roku od dvie nedjelje samo onda tražiti, ako izkažu tekuću jur parnicu, nedostatnost zaloga za tražbinu svoju, ili posebno pravo na uvršćenje, premda jim tražbina pod odgodnim uvjetom postoji.

Izkažu li se te okolnosti, izpraviti će upravitelj popis, a interesenti mogu proti tomu prigovore podnieti stečajnomu sudu.

Faktor, koj odredjuje djelomičnu izplatu, ustanovljuje i postotke za istu, te saobćuje to dotičnim vjerovnikom.

Bude li tako sve priugotovljeno, za djelomičnu izplatu, tada ju može jedino sud obustaviti, ako prezaduženik pravodobno podnese predlog o prisilnoj nagodi.

Za konačnu izplatu napokon postoje još te okolnosti, da ju mora sud dozvoliti; ovaj prije iste odredi kratkodobno ročište, na kojem vjerovnici primaju konačni račun i prigovaraju popisu o toj izplati.

Dignuće stečaja izriče sud, oglašuje isto te napose ubaviešćuje one o tom, koje je i ob otvorenju ubaviestio.

Novac za tražbine, kojih likvidnost jošte nije riešena, deponira se.

Nepostane li koja tražbina likvidnom, tad se dotični novac kao i sva imovina prezaduženikova, koja se kasnije nadje, a morala bi bila doći u stečajninu, obrati na izplatu nenamirenih vjerovnika.

Digitized by Google

Dovrši li se stečaj tim načinom, tad ostaje prezaduženik i nadalje dužnikom vjerovnika, koji nisu podpuno namireni.

Izim izplate poznaje osnova još dva načina o dovršenju stečaja: 1) prisilnu nagodu, 2) obustavu. O prvom načinu (Zwangsvergleich) govori šesti naslov (§§. 160—187).

Takovu nagodu može, označiv način namirenja i osjeguranja, predložiti svaki prezaduženik, o kojem neima nikakove sumnje o njegovom poštenju, sve do konačne izplate.

Prisilna nagoda proteže se jedino na stečajne vjerovnike u pravom smislu rieči.

Sud može zabaciti predlog na zahtjev upravitelja il odbora vjerovnika, ako je nagoda jur prije pokušana bila.

Nezabaci li ga sud, tad se ima odbor vjerovnika o predlogu očitovati.

Nakon toga odredjuje i oglasi sud ročište za tu nagodu ili ako je jošte moguće i probitačno, odredi i za likvidiranje i za nagodu jedno ročište.

Prisilna nagoda može se valjano sklopiti samo pod uvjeti: *1)* da na nju pristane većina prisutnih vjerovnika, 2) da ova većina representira $^3/_4$ tražbina sviuh na glasovanje ovlaštenih, i 3) da se dade svim dotičnim vjerovnikom jednaki položaj.

Napokon valja, da sud nagodu potvrdi.

Potvrdu može uzkratiti sud ili ureda radi ili na predlog i jednoga vjerovnika s razloga, što je postupak pogriešan ili jer neobstoje uvjeti potrebni za nagodu.

Postane li osuda pravomoćnom, dokine sud stečaj, oglasiv to javno i izdav poznate posebne ubaviesti.

Takova nagoda veže i one vjerovnike, koji su nadglasovani.

Od poruka ili suplatioca prezaduženikovih mogu ipak vjerovnici tražititi cielu izplatu.

Po prezaduženiku priznate i liquidne tražbine mogu se na temelju nagode odmah ovršno utjerati.

Označiv uvjete i efekt govori osnova ob dokinuću nagode.

Pravomoćna prisilna nagoda ukida se ili djelomice za pojedinoga vjerovnika, koj je prevarno prikraćen, ili posvema za sve, ako bude prezaduženik obsudjen zbog prevarnoga bankoloma.

Digitized by Google

Posliedak takova ukinuća stoji u tom, da vjerovnici zadrže sve, što jim je nagodom dano, a ono, česa su se odrekli, mogu sada tražiti podpuno.

Ukine li se nagoda zbog prevarnoga bankoloma, odredjuje sud na predlog stečaj. vjerovnika novi stečajni postupak, što djeluje po poznatih jur načelih na pravne poslove i na mogućnost preboja medjutim (i to na i iza dana obustave plaćanja ili dana prve osude, kojim se prezaduženik obsudjuje) sklopljenih poslova i nastavših tražbina.

Napokon poznaje osnova u sedmom naslovu (§§. 188—192) kao treći način prestanka stečaja **obustavu postupka**. Ovaj imade mjesta ili 1) uslied izvansudbeno postignutoga porazumka interesenta ili 2) s nedostatka mase za troškove postupka.

Pobližih propisa nalazimo samo za prvi slučaj.

Prezaduženik stavlja predlog na obustavu i podkrepi ga privolom svih prijavivših se ili svih poznatih vjerovnika.

Predlog i pristaja izlože se javno kod suda, pa pojedini vjerovnici mogu u roku od jedne nedjelje prigovarati.

Sud odlučuje ob obustavi, saslušava upravitelja i prezaduženika, dotično prigovarajućega vjerovnika.

Obustava postupka i razlog joj oglašuju se javno i uz poznate posebne ubaviesti.

Osnova nepoznaje, sliedeć modernu teoriju i novije zakone, dielomičnoga, partikularnoga stečaja, već sadržaje glede slučajeva, koji su se prije pod taj naziv subsumirali, u posliednjem (8) naslovu II. knjige (§§. 195—208) nekih posebnih ustanova, i to I. za stečaj nad imovinom dioničkih družtva, upisanih udružba (eingetragene Genossenschaft), trgovačkih družtva, komanditnih družtva ili takovih na dionice.

Te posebitosti resultiraju iz onih zakona, na kojih se temelji obstanak rečenih pravnih subjekta, te se protežu na uvjete otvorenja, na oznaku onih, koji mogu otvorenje tražiti, na jamčenje imovine drugova, nalazeće se izvan družtva, i na ograničenje dotično izključenje prisilne nagode.

Nadalje sadržaje osnova posebnih ustanova za stečaj nad ostavštinom.

Digitized by Google

Nadležan je redoviti inokosni sud (Amtsgericht) ostavnika, a otvara se stečaj na zahtjev nasliednika ili zastupnika ostavštine, ako je ova prezadužena.

Prisilnoj nagodi imade samo onda mjesta, ako stečaj traže svi nasljednici ili zastupnici ostavštine.

Napokon nalazimo posebnih ustanova za slučaj, kad no je u inozemstvu otvoren stečaj, a prezaduženik ima imovine i u Njemačkoj. U pravilu pada i ta imovina pod stečaj.

Stečajni sud za ovu imovinu jest — ako neima za prezaduženika u Njemačkoj obće podsudnosti — onaj inokosni sud, u kojega se obsegu nalazi nepokretnost, tvornica, trgovina ili obrt mu.

Treća knjiga osnove sadržaje u §§. 209—214 kaznenopravne ustanove.

Najprije označuje kažnjive čine moguće kod stečaja.

Ti jesu: 1) prevarni bankolom, kod kojega se traži nakana oštetiti vjerovnike;

2) kao drugu vrst spominje osnova jednostavni bankolom, koj se od prevarnoga tim razlikuje, što neima nakane prevariti.

3) Nadalje smatra osnova posebnim kažnjivim činom, ako prezaduženik ili dužnik, koj je plaćanja obustavio, čini platež ili osjeguranje pojedinomu vjerovniku u namjeri, dati mu bolji položaj pred drugimi, ako taj vjerovnik nebi ovo dobio u stečaju.

Krivcem tih sada spomenutih kažnjivih čina mogu postati kod trgovačkih, dioničkih družtva i udružba članovi upraviteljstva, dotično likvidatori.

Prevarni bankolom kazni se zatočenjem (Zuchthaus) eventualno i do 10 godina; a ostali spomenuti kažnjivi čini zatvorom (Gefängniss) do 2 godine.

Napokon može se i vjerovnik koji učiniti krivcem kažnjiva čina, ako naime što primi ili si dade ma bilo samo štogodj obećati za to, da glasuje u stanovitom označenom smislu. Takav se vjerovnik kazni globom do 3000 marka ili zatvorom do jedne godine.

Digitized by Google

Predočiv tako danas postanak, formu i pojedine ustanove osnove, bit će mi čast progovoriti u kojem budućih naših sastanaka ponapose o nekih načelih sa gledišta teoretičnoga i sravniti ju sa drugimi, imenito sa našim stečajnim redom, te tako izvesti ono, što sam si preduzeo, uzev si tu osnovu predmetom razprave u našem družtvu.

Temeljna načela

za organizaciju hrvatske službene statistike, i njezin prvi zadatak.

Piše prof. dr. Vrbanić.

(Svršetak.)

Sasvim se drugačije imade s upravom onih predmeta, koji po nagodi spadaju u podpunu autonomiju ili samo pod upravu zemaljske vlade. Budući da su svi poslovi tih upravnih grana na temelju čl. I. 1868. i čl. II. 1869. sabora hrvatskoga razdieljeni u tri odjela: odiel za poslove unutarnje, za bogoštovje i nastavu i za pravosudje, to bi najnaravnije bilo, da ima svaki tih odjela u vieću statističkom po jednoga ili dva zastupnika. Za odjel bogoštovni i nastavni i za odjel pravosudni neda se tomu načinu zastupanja prigovoriti, ali za odjel unutarnjih posala bio bi taj način vrlo nedostatan. Učitelji upravne nauke, a medju njimi prvi autoritet dr. L. Stein tvrde, a praktični državni život dokazuje, da je kod ustanove sustava ministarstva područje unutarnje uprave jedino, iz kojega se dade više ministarstva razviti, ovo područje unutarnje uprave dieli se opet u četiri a kad što i više ministarstva, u ministarstvo za sigurnost i poredak, za bogoštovje i nastavu, za narodno gospodarstvo (ovo je kadšto opet, kao što u Ugarskoj i u još nekih drugih zemljah, razdieljeno u dva, u ministarstvo za poljodielstvo, obrt i trgovtnu, i ministarstvo za javne radnje i komunikacije) i ministarstvo za upravu u najužem smislu ili ministarstvo družtvenoga reda. Hoće li i koliko će od ovih ministarstva postojati, to ovisi o nutarnjem razvoju države. Kod nas postoji od svih grana unutarnje uprave samo posebni odjel za bogoštovje i nastavu i za pravosudje, a svi drugi

Digitized by Google

ujedinjeni su u odjelu za poslove nutarnje. Nastaje sada pitanje, mogu li jedan ili dva zastupnika odjela nutarnjega u statističkom vieću zastupati sve upravne grane toga odjela onom točnošću i potankošću, kako to zahtjeva zadatak statistike? Odgovaramo jednostavno da nemogu, jer predstojnik odjela, u čijih se ruku doduše koncentriraju svi poslovi odjela, nije ni kraj najbolje volje ni kraj najbistrijeg uma jedino radi pomanjkanja fizičnih sila kadar udubiti se u svaku upravnu granu te ju zastupati u statističkom vieću onako, kako to njezina važnost traži; jer valja dobro znati, da neima nijedne upravne grane, koja nebi svojom važnošću u svih potankostih odlučno djelovala na životne odnošaje naroda. Ako pako sâm predstojnik odjela nebi mogao zastupati u vieću cielo područje unutarnje uprave, moći će to još manje pojedini izvjestitelji, jer ovi izuzev predmete njihova odsjeka, s upravom drugih neimaju nikakova posla. Kako bi mogao n. p. izvjestitelj onoga vladinoga odsjeka, koji se bavi cestami, ratarstvom ili drugom gospodarstvenom granom, zastupati poslove odsjeka, koji se bavi policijom ili političkom upravom, ili zadrugarstvom ili zdravstvom? Zahtjevati od pojedinca, da on zastupa i ine upravne grane s kojimi neima posla, znači precienjivati sile ćovjeka, nepojmiti važnosti statistike, to bi značilo sniziti statistiku do mašine, koja je zvana sabirati puke brojeve. Prigovoriti će se možebiti, bude li potrebno, da pojedini izvjestitelj vladnoga odsjeka dade potrebitu ubavjest, to se on može lahko pozvati u dotičnu sjednicu, a netreba zato da bude članom vieća. Ovim načinom doskočilo bi se istina ponešto gore navedenomu nedostatku, ali samo na po. Svatko, tko je iole nešto dublje zavirio u upravni život, znade, u kako tjesnom savezu stoje jedna grana upravnoga života sa drugom, kako napredak i razvoj jedne upravne grane postaje uvjetom za napredak i razvoj druge, pa kako usljed toga treba poznavati sve upravne grane, kad se želi prosuditi stanje jedno od njih. Tko nezna o kojih sve odnošajih neovisi ratarstvo, industrija, socijalni život? itd. Kad bi se s toga pojedini izvjestitelj pozivao samo prigodice u sjednice, znao bi on možebiti ubaviestiti li o

Digitized by Google

odnošajih, koji zasjecaju u njegov odsjek, ali nebi znao kazati ništa ob odnošajih, koji su u praktičnom životu u uzkom savezu s predmeti njegovoga odsjeka. Tomu se nedostatku dade doskoćiti samo tim, ako dotični izvjestitelj bude redovitim članom povjerenstva te ako mu se tim pruži sgoda, da promatra razvoj svih pojedinih grana upravnoga života, koji će biti predmetom promatranja statističkoga. Tim bi se pomoglo dvojemu; jedno: vladini bi izvjestitelji dobivali za rješitbu svojih posala čvrst i valjan temelj; a drugo statističko se opažanje samo tim može urediti tako, da se promatrajuć pojedine predmete, nepusti s vida nijedan odnošaj, koj' je s njim u savezu. Samo onda, budu li upravne grane u statističkom vieću tako zastupane, moći će statistička promatranja služiti i znanosti i upravi. S toga je vrlo nuždno, da svaki predstojnik pojedinoga odsjeka zemaljske vlade bude članom statističkoga povjerestva.

Izvede li se ovaj zahtjev, to neće biti nijedne upravne grane, koja u vieću nebi bila zastupana; pa se nebi tako lahko kod statističkoga iztraživanja izostavio nijedan odnošaj, koji bi bio iole veće znamenitosti za prosudjivanje državnoga života.

Ovo su tri najglavnije točke, na kojih se, po našem sudu ima osnivati štatut ob uredjenju statističkoga ureda i vieća. Rješe li se sretno ove tri kardinalne točke o samostalnosti statističkoga ureda, ob odnošaju njegovom napram poslovom zajedničkim i o zastupstvu upravnih struka u statističkom vieću, riešit će se po sebi i ostala važnija pitanja o kojih će trebati posebnih ustanova u tom štatutu. Kojim bi načinom imala vlada, riešavajuć ta pitanja, postupati, nije nam ovdje razlagati, do nje i do statističkoga vieća stoji da izaberu najzgodniji put.

IV.

Kad se naša službena statistika ovim načinom uredi, nastaje pitanje, kojemu će dielu statistike ona prije svega obratiti osobitu pozornost. Prije nego li odgovorimo na ovo pitanje, izpovjediti nam je, da se neslažemo nipošto s onim su-

Digitized by Google

stavom, ako se u obće takovim nazvati može, — što no u statistici razlikuje kao dielove: glavnu moć (zemlja i žiteljstvo), državnu kulturu (fizičnu kulturu, tehničku kulturu, trgovinu, duševnu kulturu) i državno ustrojstvo i već smatrajuć statistiku organičnim dielom državnih znanostih, razlikujemo u njoj poput. Steina (vidi njegov System der Staatswissenshaften I. dio) statistiku žiteljstva, statistiku narodnoga gospodarstva, statistiku socijalnu i statistiku državnu.

Premda su svi ovi djelovi statistike jedan važniji od drugoga, premda bi država jednakom revnošću morala nastojati oko svakog od tih djelovah, to se ipak neda kod nas, gdje je službena statistika istom u zametku, barem za sada ne jednaka pomnja posvetit svim ovim dielovom statistike, već želimo li doći do valjana uspjeha treba nam ići postupno, te obaziruć se prama silam na sve pojedine grane statistike, imati će statističko vieće i statistički ured glavni svoj trud uložiti najprije u jedan dio. Ovako da će se malo po malo temeljito razviti ciela statistika, te uz napredak i usavršivanje jednoga diela utirati put drugim. Taj pako dio statistike, koji moramo najprije razviti u koji prije svega sav trud uložiti, jest statistika žiteljstva.

Da se upravo ovom granom statistike ponajprije i poglavito ima baviti naša službena statistika, stvar je skroz naravna, jer je žiteljstvo „jedan od najvažnijih faktora za nutarnji život države, ono je izraz državne moći i temeljem njezinoga gospodarstva. Žiteljstvo je posljedak svih onih faktora, koji upliv aju na dobrobit i snagu pojedinaca“ (vidi Stein Verwaltungslehre. 2 Th.) Stanje žiteljstva pojedine države nije samo temeljem državnoj vlasti za ono što joj valja učiniti, već je ono jasnim znakom i za ono što je državna vlast po narod već učinila. Budući pako sve, štogod u državi biva in ultima linea samo radi ljudi t. j. radi državljana biva, to će se rezultati ustava, zakonarstva i uprave državne napokon morati odsjevati u samom žiteljstvu. Ako je pako stanje žiteljstva ogledalom, u kojem se zrcali uspjeh svih državnih institucija, to je naravska stvar, da će biti najvažniji onaj dio statistike, koji poglavito

Digitized by Google

na oko uzimlje politični i socijalni elemenat države t. j. onaj dio, koji zove prvi statistik ovoga vieka dr. Engel, demologijom. Nu da se prosude glavni uspjesi ustava zakonodavstva i uprave nije dovoljno poznavati samo broj žiteljstva, nego za prosudjivanje tih okolnosti valja dobro znati kakvoću i vlastitost državljana. Spol, dobu, duševno i tjelesno zdravlje s jedne strane, a obitelj, posjed, zvanje, obrt, zaslugu, vjeru indigenat s druge strane: to su temelji, u kojih nam se ukazuje neizmjerna množina razlikosti; a elementi za promjenu generacija: porod i smrt, ženitba i razstava braka, dolazak i odlazak to je povod neprestanoj promjeni žiteljstva i obzirom na broj i obzirom na kakvoću i obzirom na život naroda. Tako se izrazuje glasoviti Engel (Zeitschrift des preuss. blat. Bu. 1873) o važnosti statistike žiteljstva.

Pa kao što svaka dobro uredjena država točan račun vodi u upravi svoga imutka, o dohodcih i troškovih, kao o svih promjenah, koje nastaju u njenoj imovini, tako bi trebalo da država točnu knjigu vodi o stanju i o promjenah svoga žiteljstva, jer je ono najdragocieniji dio državne imovine, jer kapital potrošen za uzgoj žiteljstva, za mnogo nadmašuje svaku drugu vriednost u državi.

Pak premda je ovaj dio statistike toli važan, premda je on zakonodavstvu i upravi potrebit kao zalogaj hljeba, to je ipak cielo ovo područje kod nas sasvim zanemareno, cieli se rad u tom pogledu odnosi na popis žiteljstva (kojemu se dade vrlo mnogo prigovoriti) i na registre pučke (Standesregister), koji su netočni i nepouzdani. O statistici zdravstvenoj, o statistici družtvenih klassa i o drugih vrstih demologije neima kod nas skoro ni govora. S toga niti možemo upoznati pravo stanje naroda, niti pronaći uzrok njegovim bolestim. Ovo, što se je dosad kod nas u tom pogledu pisalo i i iztraživalo nije vriedno ni spomena; jer ili se osniva na pukoj procjeni, kao što nam se čini da su podatci i izvješća ugarskoga statističkoga ureda o našoj domovini *) ili na pukom

*) Koliko je meni poznato, nedobiva ugarski statistički ured od naše zemaljske vlade nikakovih godišnjih izvješća o gibanju žiteljstva u našoj domo-

Digitized by Google

diletantizmu i slučajnih okolnostih, kao što su najnovija prosudjivanja o kretanju pučanstva priobćivana u naših domaćih listovih.

Kod ovakove važnosti statistike žiteljstva s jedne strane i kod ovako zanemarenoga njezinoga stanja s druge strane treba da se naša službena statistika živo prihvati ovoga diela, te da s početka počme svom snagom raditi na polju demologije, jer će istom na njezinu temelju dobiti pravu podlogu za iztraživanje ostalih grana državnoga života.

Temeljem pako ovomu dielu statistike jest ona okolnost, što žiteljstvo brojem nikada jednako neostaje, što se ono neprestano mienja. Ova pako miena žiteljstva, prirastak i nazadak njegov, osniva se na porodu, ženitbi i smrti. Promotrimo li pako pobliže ove pojave, naći ćemo u njih nešto više no puka fakta, naći ćemo da su ovi pojavi posljedci onih sila, koje dieluju na polju osobnoga gospodarstvenoga i družtvenoga reda, dočim s druge strane ove okolnosti imadu najvažnijih posljedica. Budući su pako porod, ženitba i smrt čovjeka od neizmjerne važnosti po družtveni život, jer je kvantitet i kvalitet pojava njihovih najpouzdanije mjerilo za upoznavanje javnoga blagostanja, to je jedna od najvažnijih zadataka države, ova fakta promatrati, a promatranje to biva uredbom tako zvanih pučkih registra. Spomenuti već učenjak dr. L. Stein razlikuje u svom djelu: „Verwaltungslehre“ u poglavju o pučkih registrih obzirom na povjest tih registra tri epoke: crkvenu, administrativnu i statističku. Dočim crkveni elemenat shvaća porod, ženitbu i smrt kao faktum konfessionalni, a administrativni kao faktum juristični, nastoji statistika ova fakta razložiti kao fakta naravi demologične. Ova tri momenta valja na umu imati, kad se radi o unutarnjem ustrojstvu ovih registra, i o propisih ustanovljenih za upis poroda, ženitbe i smrti. Nije moguće da ovi registri jednakim

---

vini, a od političkih oblasti nemože jih neposredno takodjer dobivati, jer bi se o tom moralo kod vlade znati. Svi ti podatci toga ureda, na koliko se neosnivaju na popisu od god. 1869., nezaslužuju s toga nikakova uvaženja, jer su netočni, nepodpuni i nepouzdani.

Digitized by Google

načinom služe u sve tri svrhe, pak s toga se mora nastojati, da se s njimi zadovolji što više onoj svrsi, koja je najvažnija, a to je bez dvojbe administrativna, jer je s uneskom u te registre spojena sila božja pravnih posljedica, jer su ovi registri juristični dokaz poroda, ženitbe i smrti. Uz ovu administrativnu svrhu treba da pučki registri budu koliko je samo možno tako uredjeni, da budu odgovarali i svrsi demologije, te da što većih usluga pružaju zakonodavstvvu i upravi, znanosti i životu.

Budući su pako ti registri po državu toli važni, budući da su oni njoj ono isto, što je trgovcu njegova glavna knjiga, s toga je dužna državna vlast svu pomnju obratiti uredjenju tih registra. Naši pučki registri, premda nisu najbolji, ipak bi barem ponješto mogli odgovarati svrsi, da neima kod vodjenja i nadziranja nekih mahna, koje bi trebalo što prije odkloniti.

S toga moralo bi statističko vieće smatrati prvom si dužnošću upozoriti vladu na važnost ovih registra u administrativnom i u statističnom pogledu, te zahtjevati, da se s jedne strane rubrike tih registra preinače, a s druge strane da se uvede strogi nadzor nad onimi organi, kojim je dužnost voditi te registre. Tim bi se stvorila potrebita podloga za cieli daljnji razvoj naše domaće demologije. Glavna načela za vodjenje tih registra izdana su za nas patentom od 29. veljače 1784. po caru Josipu II., te su poslje nadopunjena mnogimi odredbami.

Neupuštajuć se u potanje razglabanje pojedinih rubrika, i niti one okolnosti, kako se često jedan faktum po dva puta unese, usljed česa izkazi postaju netočni i nepodpuni, navadjamo one okolnosti, koje se po sadanjih propisih imadu uvesti u pučki registar, i one, koje bi u statističke svrhe valjalo poznavati. Na tom temelju neka si sami čitatelji izvole stvoriti sud o valjanosti i nevaljanosti rubrika u postojećih pučkih registrih.

Po postojećih propisih ima se u registar rodjeni uvesti:	U svrhe statistike valjalo bi znati:
1. Godina, mjesec i dan poroda;	1. Mjesto poroda;

Digitized by Google

2. broj kuće;
3. krstno ime djeteta (kod židova ime, koje je djetetu dano kod obrezovanja);
4. spol djeteta;
5. da li je zakonito ili ne;
6. ime i prezime roditelja;
7. vjera roditelja:
8. ime i prezime kumova.

U registar vjenčanih ima se po postojećih propisih uvrstiti:

1. Godina, mjesec i dan vjenčanja;
2. broj kućni;
3. krstno ime i prezime zaručnika, vjeroizpovjedanje, doba i stališ njegov, ime, prezime i stališ njegovih roditelja;
4. je li bio oženjen ili je udovac;
5. i e i prezime zaručnice; vjeroizpovjedanje, doba njezina i stališ njezin: ime, prezime i stališ njezinih roditelja;
6. da li je neudata ili je udovica;
7. ime i prezime svjedoka;

2. vrieme poroda;
3. oznaka da li je rodjeno jedno diete, ili dvojci, trojci, ili nije li na jedanput rodjeno više djece;
4. spol djeteta;
5. da li je porod zakonit ili nezakonit;
6. da li je djete rodjeno živo ili mrtvo;
7. stališ, zvanje ili obrt o t c a, a kod nezakonite djece m a t e r e;
8. vjeroizpovjest otca, matere i djeteta;
9. dan poroda otčeva;
10. dan poroda materina (ili njihova doba);
11. dan kad se roditelji oženiše;
12. oznaka, koje je rodjeno djete u istom braku;
13. oznaka, koje je rodjeno djete od iste matere (bez razlike zakonitih i nezakonitih poroda);
14. oznaka da li je kod poroda trebalo lječničke pomoći ili ne.

U svrhe statistike valjalo bi znati:

1. Mjesto u kojem se je ženitba sklopila;
2. vrieme kada se je sklopila;
3. rodjendan muža;
4. „ žene;
5. rodno mjesto muža;
6. „ „ žene;
7. zvanje ili zanimanje muža;
8. „ „ „ žene (ako se je prije udaje sama uzdržavala);
9. stanje obitelji (Familienstand) muža u vrieme ženitbe;

Digitized by Google

10. stanje obitelji žene u vrieme udaje;
11. vjeroizpovjest muža;
12. „ žene;
13. izobraženje muža (znade li čitati i pisati, ili samo jedno ovoga dvojega, ili nijedno);
14. izobraženje žene (znade li čitati i pisati, ili samo jedno od toga ili nijedno);
15. koliko puta je muž prije bio oženjen;
16. koliko puta je žena prije bila udata;
17. oznaka koliko je djece legitimirano sklopljenom ženitbom, i to: koliko dječaka? koliko djevojaka?
18. stupanj srodstva obijuh ženitbenih drugova.

U registar umrlih ima se po propisih postojećih uvesti:

1. Godina, mjesec i dan smrti;
2. broj kuće;
3. ime i prezime;
4. vjeroizpovjedanje;
5. spol;
6. doba umrloga. Gdje se nalazi pregledatelj mrtvaca, ili lječnik ili ranarnik još se ima unesti
7. bolest i način smrti.

O p a z k a. Dvostrukom unesku glavni je povod ustanova, da se umrli, koji su pokopani u drugoj župi a ne u onoj u kojoj su umrli, unesti imadu u registar jedne i druge župe.

U svrhe statistike valjalo bi znati:

1. Spol umrloga;
2. dan kad je rodjen;
3. zvanje ili zanimanje umrloga, dotično kod djece do 14. godine njihovoga otca; odnosno kod nezakonite njihove matere;
4. stanje obitelji umrloga (kod onih, kojimi je preko 15 god.);
5. kod djece izpod 5 godina, da li su zakonita ili ne;
6. kod oženjenih: kako je dugo trajala posljednja ženitba, i godina kad je preostali suprug rodjen, broj preostale djece izpod 15 godina;
7. vjerozakon umrloga;
8. vrieme (dan) kad je umro;
9. po lječniku potvrdjeni uzrok smrti;

Digitized by Google

10. mjesto smrti;
11. mjesto gdje je umrli stanovao;
12. stan umrloga (u gradovih) t. j. položaj stana u visini, ciena stana;
13. kod onih, koji su u zavodu umrli, ime zavoda;
14. kod trupla koja su nadjena: kada, gdje i uz koje okolnosti je truplo nadjeno; kakvo je truplo; oznaka odiela i drugih predmeta, koji su nadjeni; znakovi na tielu, spol, vjerojatna doba i vjerojatno vrieme smrti.

Ova prispodoba medju unesci, koji se obavljaju na temelju postojećih propisa, i onimi, koji su potrebiti u svrhe statistike jasno nam pokazuju, da podatci, koje nam pružaju sadanji pučki registri nipošto nemogu zadovoljiti zahtjevom statistike. Nu drugo je dakako pitanje, je li moguće uz jednostavni propis državne vlasti iztražiti sve one podatke, koje statistika zahtjeva u svoje svrhe, te koji su potrebiti u svrhe zakonodavstva, uprave i svega državnoga života. Tu iskreno odgovaramo, da tomu zadatku nije za sada moći zadovoljiti, jer nam osim dobro razvijene medicinalne statistike (koja je prvi uvjet za dobre registre umrlih) nedostaje valjanih organah, koji bi vodili te registre, i dobre komunalne i druž. statistike, koja bi u narodu širila pojam i važnost statističkoga iztraživanja, i tim prinukala narod, da on u svakom obziru podupire službenu statistiku; bez ove podpore moći će ona jedva uspješno djelovati.*) Dok se tomu pako put utre, dokle službena statistika uvidi koje faktore može uzeti u pripomoć svojemu poslovanju, dotle

*) Da će trebati silnoga napora dok se naše žiteljstvo osvjedoči o potrebi i važnosti statistike i tim sklone na revno podupiranje uredske statistike, dokazuje ova okolnost, što se onim, koji su prvi zvani, da činom dokažu od kolike su važnosti po zakonodavstvo statistički podatci, razlaganje vladinoga zastupnika (o potnebi da kotarski sud ostane u Novom i saborska sjednica od 13. lipnja t. g.) činilo smješnim i šaljivim. Kad to čine ljudi inteligentni, kad to čine zastupnici naroda, kako da očekujemo od manje izobraženih, da i oni shvate važnost statistike.

Digitized by Google

neka se bezodvlačno odredi, da se pod strogu odgovornost župnika, rabina i pastora pučki registri voditi imadu točno i savjestno po postojećih propisih, a zatim da se izbjegne dvostrukom brojenju ili pako izostavljanju pojedinih slučajeva poroda, vjenčanja ili smrti neka se odredi, kao što je nedavno učinila vlada cislitanska, da se svi porodi, sva vienčanja i svi slučajevi smrti imadu izključivo registrirati ondje (i nigdje drugdje) gdje su ti slučajevi nastali.

Medjutim pako imali bi se spremiti potrebiti koraci, kako da se izda novi zakon o vodjenju pučkih registra, u kojem bi se imalo ustanoviti ne samo kako da se ti registri vode, već kako da se materijal o gibanju žiteljstva sakuplja i preradjuje.

Pokraj toga imalo bi se naložiti političkim oblastim, da pod vlastitu odgovornost strogo nadziru, da li se ti registri vode po propisu; ovo trebalo bi tim više učiniti, što si dosada nisu mnogo ni političke ni crkvene oblasti trle glave zato, kako se ti registri vode. Na temelju ovoga razlaganja čini nam se dakle najnuždnijim, da naša službena statistika svu svoju pomnju obrati na statistiku žiteljstva, koju treba da tako uredi, kako bude mogla odgovarati svim zahtjevom zakonarstva uprave i znanosti; a tu opet ima ona prije svega svratitį svoju pozornost mieni žiteljstva, a usljed toga na to, da se pučki registri što prije i što valjanije urede. Tim će dobiti naša službena statistika čvrstu podlogu, na kojoj će istom uspješno raditi moći na polju ostalih grana statistike.

Gradjansko-pravni slučaj.

*Srećka, što ju lutrijska sabirnica izdaje, nije izvorna dokaznica, već prepis iz matice. S toga bude li izmedj srećke i matice razlike, odlučuje sadržaj matice *).*

E. G. stavio je u lutrijskoj sabirnici F. B-a nekoliko brojeva i primio srećku (reskontu), koju je A. L. kupio od njega. Na dan žriebanja 25. srpnja 1866 izvučeni bijahu brojevi 10, 14 i 47 i na reskontu pade terno i tim sgoditak od 144 fr. a. v.

---

*) Mislimo ugoditi čitateljem a i raditi prema našemu programu, ako kadšto priobćimo važniju rješitbu i sudova prekolitavskih, pak to činimo sada priobćivajuć gore navedenu. Urod.

Digitized by Google

A. L. posla E. G-a u sabirnicu, da mu izplati sgoditak, ali mu odgovoriše, da ga neće izplatit, jer da u matici neima onih brojeva, što ih sadržaje srećka (reskonta). Na to digne A. L. tužbu pred c. k. gradskom preturom u Trstu, navede u ovoj do sada pripoviedani dogodjaj, te naglasi, da je F. B. ili netko drugi mjesto nje, očevidno pogriešila pišuć brojeve u maticu, a ta pogrieška uzročila je gubitak terna i po tom štetu od 144 fr. S toga da na F. B. pada krivnja u §. 1294. o. g. z. označena, a u smislu §. 1295 da tužitelj A. L. ima pravo tražiti, da mu se šteta naknadi.

U odgovoru priznaje se dakako, da je E. G. u lutrionici tužene igrao 5 brojeva za žrebanja 25. srpnja, ali se niječe, da su brojevi oni srećke *a*, jer se neslažu sa maticom. Niječe se, da je današnji tražitelj preko ustupa ili prodaje vlastnikom srećke postao. Na 25. srpnja izadjoše br. 10, 14 i 47, ali nit ih je tužitelj niti E. G. igrao, jer se u matici nenahode. Razlika nije se dogodila s krivnje ni s nemarnosti ili pogreške tuženice ili drugoga mjesto nje, jer je igrač dužan, da se uvjeri, jesu li mu brojevi točno u maticu upisani. Patent o lutriji od 13. ožujka 1813, kao što i objave c. k. vlade dalmatinske 27. listopada 1815 (kojom bi lutrija i u Dalmaciju uvedena „na isti način kao u c. k. državah obstoji"), §-om 4 propisuje: „tko na lutriju kod koje lutrionice igra, dužan je paziti, da mu brojevi, način igre i ciena točno u maticu budu upisani, a s toga čim se upišu, mora si dati igru pročitati, jer iza žrebanja nemože se presuditi već po samoj matici, a svaka igračeva tvrdnja, n. pr. da je druge brojeve igrao, ne smije se nikako pripustiti". O matici je dakle predmnieva juris et de jure da je točna. E. G. nije zato mogao sgoditka zahtievati, jer sgoditka nije bilo.

U protuodgovoru za dokaz ob ustupu srećke *a* tražitelju izaziva se svjedočanstvo ustupnika E. G. dopunitbenom prisegom, a i odlučna prisega nudja. Prihvaća se muče priznanje, da pri žriebanju 25. srpnja brojevi 10, 14 i 47 dobiše 144 fr. Ako matica nosi različite brojeve od srećke, kriva je tomu tuženica; a prigovori, što ih čini, i zakon, što ga navodi, vriede samo glede državne blagajne, koja je dužna, da plati samo što je u matici. Nu tuženica nije nego zakupnica, a kao takova mora svom marljivosti i nuždnom pomnjom oko svoga zvanja nastojati. Prema zakupnikom (na koje pomenuti zakon nije zaista uporavljiv) igrač ima právo a ne i duznost, da si maticu dade pročitati i predočiti. Dužnost o vršenju propisane marljivosti pripadala bi tuzenici. U najgoroj podmjeni obe bi stranke bile krive, te bi se tuženica imala osuditi, da bar polovicu sgoditka namiri. Izaziva se zatim svjedočanstvo E. G., a ob okolnosti, da je on brojeve 10, 14 i 47 igrao, nenavraćiva se prisega podaje.

Digitized by Google

Drugotnica. — Pušta se sudcu, da o pripustivosti navedena svjedoka presudi, a glede zbivšeg se ustupa, odlučna se prisega navraća. Što se tiče svjedočanstva E. G. o činu, da je on terno igrao, ono nebi podalo nego nepodpun dokaz, te je nepripustivo, kao što je i nenavraćiva odlučna prisega nepripustiva. A pokle se tim ne dokazuje, da je E. G. predrečeni terno igrao, o krivnji tuženice nema govora. Nu i da je ta okolnost dokazana, ipak obiedive krivnje ne bi bilo, a to s jasna propisa već u odgovoru naznačena zakona, koji je obćenit, a ne ograničuje se samo na to, da neposredne odnošaje izmedj igrača i državne blagajne u obzir uzme. S toga, ako je E. G. zanemario obaviti, što onaj zakon propisuje, neka sebe, sama sebe krivi sbog posljedica istim zakonom zapriečenih. Zakon duži igrača, neka izvidi, da li se matica i srećka slažu, a obvezuje prijamnika, da on taj izvid zaište. Obzirom na izričnu i stalnu dužnost, što ju rečeni zakon igraču nalaže, nije dakle ni dielom krivnja tuženice pripustiva, te nije ju osuditi ni da polovicu zahtievana sgoditka plati.

U zaključnici rečeno je, da srećka pod *a* jest dokaznica, što ju tuženica izruči i njezin podpis nosi. Kao takova čini podpuni dokaz proti izručitelju; tužitelj dakle neima dokazati, da je E. G. terno igrao, već tuženica, da je druge brojeve a ne one u srećki upisane igrao.

U protuzaključnici veli se, da srećka služi dokazom, u koliko se sa izvornim upisnikom slaže. Ne slaže li se, svake joj dokazne moći nestaje.

Svjedočbeni tužiteljem navedeni dokaz o sbivšem se ustupu i o igri naznačena terna bi pripušten; a svjedok E. G. reče, da je jednu srećku, koju neki sgoditak zapade, ustupio tražitelju uz uvjet, da bi porazdielili svotu, na koju bi se tuženica osudila; da se više nesjeća broja srećke, niti bi mogao tvrditi, da je predočena mu srećka baš ona, što ju ustupi; da ju ipak onom scieni, pokli god. 1866 nije druga sgoditka na lutriji imao.

C. kr. gradska pretura u Trstu odsudom 21. siečnja 1867 br. 171 osudi tuženicu, da tražitelju plati ne zaiskanu svotu od 144 fr., već 72 fr., i u smislu zakona prebi troškove a to sa sliedećih razloga: Uz zapisnik saslušani E. G. tvrdi, da je srećku *a* sa svakim joj privezanim právom tužitelju u vlastitost ustupio. Po zakonskoj ustanovi, da ustupnik i nastupnik sačinjaju jednu jeditu pravničku osobu prema trećim, takova izjava opravdava tražiteljev pristup u ovu parnicu, koji mu se prigovarao. — Prelazeć na glavnu stvar, treba najprije ustanoviti, da se bitna točka razmirici sastoji iz istovjetnosti igranih brojeva s onimi u srećki upisanimi; jer bi drugačje tužbi naslova nestalo, te bi se namah imala odbiti. Nu srećka *a*, o koje pismu nema prigovora, satvara do-

Digitized by Google

kaznicu po sebi, te u smislu zakona podpunim dokazom o njenom sadržaju služi. Odtud izhodi, da tužitelj ne treba po drugi put dokazati, da su igrani brojevi oni isti u srećki naznačeni; već je usuprot tuženici dužnost dokazati, da igrani brojevi jesu naproti oni u matici upisani; a taj dokaz nije ni podan ni ponudjen. A pošto je tim ustanovljena istovjetnost igranih brojeva sa onimi u srećki *a* naznačenimi, a ustanovljeno suviše, da ih 3 pri žriebanju 25. srpnja 1866, naime br. 10, 14 i 47 izišlo: to je jasno, da pokle tuženica jedan sa drugim brojem u matici izmjeni, prouzroči tražitelju gubitak terna, koji bi inače bio dobio. Tko se prima uprave javnom lutrionicom, dužan je da nuždnu marljivost upotrebi i da zvanje pravilno vrši; te bi odgovornim postao, ako bi kojekakvim zanemarom svoga zvanja kakovu štetu komu nanio. Uslied takovih načela prava, koja nahode temelja u propisu §§. 1315 i 1399 g. z., stalna je prijamniku dužnost, da u matici i u srećki igrane brojeve točno zabilježi, i da pomnjivo bdije, neka pri prepisivanju tih brojeva ne bude pogrešaka. A kô da taj obćeniti zakon nebi bio dovoljan, zakonodavac htjede, da prijamnikom takovu dužnost preporuči i u carskom patentu o lutriji 13. ožujka 1813, gdje se im nalaže, neka igraču predoče prepis dotičnih igra u obe srećke, pročitav ih glasno, da se ne bi upisali nego brojevi, što ih igrač kazuje. Tuženica ipak, po njenom muče priznanju, nije tog propisa držala, te mora podleći štetnim posljedicam svojim nemarom prouzročenim i štete tražitelju proistekavše naknaditi; niti ju od ove dužnosti oprašta, što je lutrionu upravljala na račun državne blagajne, pošto igrači na lutriji nemaju posla sa blagajnom već sa prijamnikom, koji im mora odgovarati za svaku štetu nepravilnim obavljanjem svoje službe nanešenu. Nu ako je van dvojbe, da je tuženica kriva pogreške pri prepisivanju brojeva sbivše se, nije ni tajiti, da je i prvotni oštećenik E. G. svojom nemarnosti sakrivio, da se za vrieme ne prokaza pogreška, čim se je inače učinjeni sgoditak zapriečio. A zaista E. G. u smislu pomenutoga patenta imao se svojim pravom služiti te tražiti, da mu se predoči a do potrebe i pročita prepisivanje dotičnih igra; a to tim više, što se kadkad i najtočnijemu može pogreška podkrasti. To stoji; pa kada §. 1304 g. z. odredjuje, da kad se u šteti i krivnja oštećenika stiče, mora da ju surazmjerno sa prouzročnikom štete nosi, a kad se surazmjerje ne da opredieliti, da ju oba jednako trpe, — uporaviv ovo pravično načelo na današnji slučaj, gdje se baš ne može opredieliti, kojim razmjerjem tražitelj ima nositi svoju štetu, što ju stranom sam prouzroči, dosljedno biva, da je tuženica dužna, neka mu samu polovicu naknadi. Uslied ovih razmatranja sudeća pretura nadje, da izreče kô u odsudi, i da s uzajemna dielna gubitka i s naravi parnice prebije joj medju strankami troškove.

Tuženica prijavi priziv proti odsudi, a prizivni sud trščanski pre-

Digitized by Google

sudom 17. travnja 1867 br. 1431 preinači ju ovim obrazloženjem: opaziv da je pridržanjem srećke *a* tražiteljev pristup opravdan (§§. 13 i 22 car. patenta o lutriji od 13. ožujka 1813); — opaziv da po §. 4 pat. brojevi kao što ih igrač kazuje, imaju se prijamnikom upisati u maticu, koja se s uredovne porabe čuva; — opaziv da po sliedećem §. 5 srećka igraču izručena služi jedino dokazom predane svote, i da se na njoj, polag propisana formulara, imaju suviše naznačiti broj lutrionice i mjesto i dan žriebanja, i prvi i zadnji okrajak, pod kojim se igra u matici nahodi; — opaziv da nije propisano te se igrani brojevi na njoj zabilježe, a ako su zabilježeni, to su naravno iz matice prepisani; — opaziv da kad ima razlike izmed matice i srećke, kao u ovom slučaju, ta se zaista sbila u prepisivanju, te srećka nije nikad dokazom, da je igrač brojeve na njoj naznačene igrao; — opaziv da se s toga ne može dopustiti, da srećka *a* služi dokazom, da je G. kazao br. 10, 14 i 47, a da je tužitelj imao ipak dokaz ob ovom činu donieti; — opaziv da takova dokaza on ne poluči svjedočanstvom E. G., jer je ovaj očevidno zavržan, jer nezna brojeve, što ih je igrao, a niti je mogao istovjetnost srećke ustanoviti; a da se nije dao postignuti ni odlučnom nenavraćivom prisegom, jer ju nepodupire, a pače prigovara sadržaj matice, koja no je javna dokaznica; — opaziv da pogreška, ma i sbila se, imala bi na uštrb igraču stajati, pokle sami zakon ga opominje, da bdije, neka mu se brojevi točno u matici zabilježe, što je maldane nemoguće, da se pored najveće pomnje i marljivosti kakva pogreška u sijaset brojeva ne podkrade; — opaziv da tražitelj niti tvrdi, da je igrač takovu pomnju upotrebio, itd.

Na tužiteljev priziv vrhovni sud dne 9. srpnja 1867 br. 5413 potvrdi odsudu prizivnog suda, s razloga: da srećka *a*, pokle nije nego prepis, ne dokazuje, da je E. G. igrao brojeve na njoj zabilježene, a razpre o igri imaju se po izvadku izvorne matice presuditi; i da je scieniti, kad takova dokaza nema, da pogreška nije nikakve štete prouzročila, jer brojevi, što ih smatrati igranim, nisu pri žriebanju izašli.

(Gaz. dei Trib.)

Književnost.

Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium.

Već smo u prvom broju ovoga lista donieli bili viest, da se jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti sprema izdavati juridičko-historijske spomenike južnih Slavena i da je redakcija toga vele znamenitoga djela povjerena sveučilištnomu profesoru dru. J. Hanělu.

Netom izašla knjiga 32 „Rada“ jugoslavenske akademije priobćuje

Digitized by Google

osnovu za izdavanje tih spomenika, izradjenu profesorom Hanělom; poradi svestrane važnosti priobćujemo ovdje tu osnovu.

Prof. dr. Haněl pročitao je svoju osnovu u sjednici historičko-filologičkoga razreda, a je — kako doznajemo — u skupnoj akademičkoj sjednici i prihvaćena. Spomenuv kako je u sjednici odbora za izdavanje pravno-historičkih spomenika od 29. prosinca 1874 bilo zaključeno, da se izradi nacrt, po kojem bi se imalo postupati kod izdavanja spomenika, a izradak toga nacrta da je bio njemu povjeren, nastavlja ovako:

„Posmotrivši i proučivši djelomice gradju, znamenitu za povjest prava kod južnih Slavenâ i vriednu da se privede obćoj uporabi, usudjujem se predložiti sl. odboru, neka preporuči sl. jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti izdavanje sbornika, koji bi imao sadržavati sve spomenike, znamenite za povjest prava na slavenskom jugu, i to počamši od najstarije doba sve do godine 1848, do ove godine iz toga razloga, jer se mnogi spomenici, koji bi imali doći u pomenuti sbornik, naravno razvijaju do one dobe, te nebi bilo sgodno, nepredočiti u spomenicih razvitak prava kod južnih Slavenâ sve do početka nove epoke nihova života.

Sbornik taj, koji bi mogao dobiti glavni naslov: „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, imao bi se po prilici sastojati iz četiri glavne serije:

I. Statuta et leges;
II. Urbaria et notae civitatum;
III. Acta diaetalia;
IV. Monumenta, praxim juridicam spectantia.

Potanki sadržaj ovih serija nije mi doduše jošte moguće navesti, jer u tu svrhu treba jošte mnogo studija arkivalnih, koja se mogu obavljati u vrieme izdavanja spomenikâ, spadajućih po svojem sadržaju u prvu izmedju pomenutih serija, za koju predlažem već sada sliedeće pravno-povjestničke spomenike:

1. Statuta insulae Curzolae a. 1214;
2. Statut Rogoznički a. 1235;
3. Statut grada Zagreba a. 1242;
4. Privil. nobil. de Almissio a. 1258;
5. Statuta civ. Ragusii a. 1272;
6. Zakon Vinodolski g. 1280;
7. Statuta munic. ac Reform. Brachiae a. 1305;
8. Ordinamenti de la insula de Lagusta a. 1310;
9. Statuta civ. Spalati a. 1312;
10. Stat. civ. Tragurii a. 1322;
11. Stat. comm. Lesinae a. 1331;

Digitized by Google

12. Stat. civ. Albonae a. 1341;
13. Liber de ordinam. de Melida a. 1345;
14. Zak. c. Stjepana Dušana g. 1349;
15. Statuta civ. Sibenici a. 1379;
16. Statuta Segniae a. 1388;
17. Stat. civ. & insulae Vegliae a. 1388;
18. Statuta civ. Scardonae saec. XIV;
19. Stat. Tersactensia saec. XIV;
20. Zakon poljički g. 1400;
21. Statuta comm. Castuae a. 1400;
22. Statut Grbaljski g. 1427;
23. Statuta civ. Buduae a. 1442;
24. Statuta civ. Fluminis a. 1527;
25. Statuta civ. Arbae a. 1597;
26. Statuta Jadertina saec. XVI;
27. Stat. civ. Cathari saec. XVI;
28. Stat. comm. Pagi saec. XVI;
29. Statuto di Cherso et Ossero izd. 1640;
30. Statuta civ. Varasdinensis a. 1699.

Osim ovih pomenutih imalo bi se u ovu seriju uvrstiti i nekoliko drugih, manjih statutâ kao što i povlasticâ, koje, premda se nezovu statuta, ipak po sadržaju svojem u prvu seriju spadaju, na pr. zakon općine Veprivačke, privil. Makarske i druge. Ovamo spadaju listine, izdane kraljevskom ili vojvodskom i banskom vlašću, u kojih se uredbe za različita municipija sadržavaju, kano što su na pr. listina kralja Kolomana od godine 1108 za grad Trogir, godine 1111 za Rab, kralja Gejze za Spljet od god. 1142, kralja Stjepana III. od god. 1167 za Šibenik, kralja Andrije II. za Nin godine 1205, hrv. vojvode Kolomana za Virovitieu god. 1234, za Vukovar god. 1231, za Petrinju 1240, kralja Bele IV. za Samobor god. 1242 i za Jastrebarsko 1257, bana Stjepana od god. 1251 za Jablanac, i od god. 1252 za Križevac, bana Matije od god. 1273 za banovinu itd. Ovamo idu takodjer listine srbskih, bosanskih, zetskih i bugarskih vladalaca (v. Bogišić: Pisani zakoni str. 17 sljed.).

U drugoj seriji imala bi se priobćiti ponajprije urbaria, takodjer u redu kronologičkom. Ovamo dakle idu:

1. Urbaria Jobagionum eccl. de Streza a. 1432;
2. Popis zemalja modruškoga vladanja g. 1486;
3. Urbarium oppidi et distr. de Rokonok a. 1495;
4. Urbarium villarum civ. Zagrabiensis a. 1615;
5. Urbar Novljanski g. 1653;
6. Urbarium comm. Grobnicensis a. 1685;

Digitized by Google

7. Urbario vecchio di Castuo in Istria;

8. Vrbario e Commissione delle ville sotto Gottnich;

9. Urbaria bonorum Verbovec, Rakovec, Novomesto, Zelina et Preseka ab a. 1719—1769;

10. Urbarium bonorum Verbovec, Rakovec et Lovrečina;

11. Urbarium Ribnikense ab a. 1732—1778;

kao što i mnogo drugih, koji će se tečajem izdavanja spomenikâ prve serije sakupiti. Osim urbarijâ činile bi bitni sadržaj druge serije notae et quaternae civitatum, izmedju kojih navodi se već ovdje:

1. Liber Quadernarum comm. Traguriensis a. 1266—1284;

2. Quaternarum fragmenta comm. Traguriensis et Sibenicensis a. 1370—1514;

3. Notae civ. Zagrab. a. 1370 sqq.

4. Quaternarum libri comm. Spalatensis a. 1360 sqq. — 1579;

5. Quaternae comm. Catharensis;

6. Quaternae comm. Sibenici a. 1492;

7. Quaternae civ. Zagrabiensis a. 1512—1608; i dr.;

uz ove došla bi u istu drugu seriju takodjer regesta possessionum, te napokon regulationes finium, na koliko imaju po nešto veću važnost za pravnu povjest.

Uvrstili bi se dakle — osim mnogih drugih spomenikâ pravnopovjestničkih — u ovoj seriji i razvodi, na pr.:

Razvod medjâ posjedovanja patrijarhe oglejskoga, kneza pazinskoga, obćine pazinske, vlade mletačke i drugih vlastelinâ zemlje istrijanske g. 1275.

Razvod medjâ medju Mošćenicami i Kožlakom u Istri g. 1395.

Regesta possessionum nobilium praedialium et prov. eppf. Zagrab. 1500—1670; i dr.;

U seriji trećoj priobćila bi se akta sabora hrvatskih, i to ne samo njihovi formalni zaključci (articuli), nego i zapisnici saborski u obće, u koliko se mogu sakupiti.

U četvtoj napokon seriji mogli bi izaći svi spomenici, koji nam pokazuju zakone i prava u njihovoj uporabi, dakle t. z.

libri sententiarum, inquisitionum, processuum;

instructiones judicum;

libri de officiis beneficiariorum kao što i scripta juris consultorum.

Što se pako tiče načina izdavanja, to bi taj da kako morao odgovarati zahtjevom stroge vanjske i nutarnje kritike; trebalo bi dakle osobito glede spomenikâ prve serije sravnjivati sve rukopise, te — gdje treba — s konjekturalnom kritikom ustanoviti što savršeniji tekst spomenikâ.

Digitized by Google

Uz takav tekst trebalo bi iztaknuti sve u kojem god obziru znatnije variante.

U ostalom u vanjskom obliku pojedinih spomenikâ, u interpunkciji, ortografiji itd. ima se postupati po pravilih, sada općenito već pripoznatih i usvojenih. Samo što se tiče spomenikâ, glagolicom pisanih, preporučalo bi se, izdati pored glagolskoga teksta transskripciju latinicom. Osim teksta trebalo bi za svaki spomenik izdati u uvodu kratke viesti o samom spomeniku, dakle o njegovom postanku, njegovih vrelih, udesih, osebujnostih, o njegovoj vriednosti, osobito historičko-pravnoj, dalje o posebnih načelih, kojih se trebalo možda držati kod izdanja stanovitoga spomenika itd.

Gdje spomenik izdani nije ostao nepremienjen, ondje se imaju iztaknuti i navesti svi njegovi dopunjci i dodatci; a tada bi se već u uvodu imala na nje pažnja obratiti.

Za tekstom mogao bi barem kod znatnijih spomenikâ slieditи najprije glosar sa tumačenjem svih, za pravnu povjest vriednih stvarî i riečî, i to, u koliko je moguće, izrekami samoga spomenika, dalje kazalo svih osobnih i mjestnih imenâ, nalazećih se u tekstu.

Ovim načinom moglo bi se, akoprem možda ne strogo pomenutim redom, već prema svršetku predradnjâ za spomenike stanovite serije, napredovati kod izdavanja pomenutoga sbornika, te bi samo jošte to predložio, da bude radi potrebne jedinstvenosti i radi sklada radnje povjereno uredjenje glavnomu redaktoru, ne izključujuć i druge, da urede pojedine spomenike.

Glede formata napokon predlažem kao u tu svrhu najprikladniji quart-format.

Viestnik.

(Rektor za školsku godinu 1875/6.) Kr. zemaljska vlada bila je odredila, kako smo to javili u prijašnjem broju, da se s izborom rektora ima počekati, dok nebude sankcionirana u saboru prihvaćena zakonska osnova ob izboru rektora. Nu pošto je nestalo nade, da bi previšnja sankcija mogla do skora stići, odredi vis. vlada, neka se izbor obavi još mjeseca srpnja, što je i učinjeno 15. o. m. Kod izbora sudjelovahu profesori i docenti svih triuh fakulteta, u koliko su i članovi dotičnih profesorskih sborova. Glasovanje obavljeno je pismeno. Od 19 glasujućih dobije ovogodišnji dekan pravo- i državoslovnoga fakulteta, kr. j. r. profesor dr. Stjepan Spevec 13 glasova, i tim je on rector magnificus hrvatskoga sveučilišta za g. 1875/6.

(Knjižničar sveučilišni.) Ban kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije imenovao je Ivana Kostrenčića, prvoga amanuensisa c. kr. dvorke knjižnice u Beču, knjižničarom kr. sveučilišta Franje Josipa I. Tim dakle dolazi na čelo biblioteke sveučilištne mlad čovjek, o kom vele, da ima i znanja i volje za ovaj posao. S druge strane dieli se sa zavodom tim muž najdostojniji, koji je preko četrdeset godina knjižnicom, sada universitetskom a prije

Digitized by Google

MJESEČNIK
PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

God. I. Rujan 1875. **Br. 4.**

Mladji naraštaj u juristićkoj praksi.

Pomnjivi čitalac bečkih strukovnih i nestrukovnih časopisa mogaše razabrati, kako se od nekoga vremena to više pojavljuju jadikovke, da mladi naraštaj, svršiv pravoslovne nauke i stupiv u praksu bilo odvjetničku bilo sudbenu, nedonosi sa sobom dovoljna znanja ni okretnosti; da se u obće opazuje nazadak u juristićkoj obrazovanosti mladeži.

Konkretniji izraz dadoše tim pritužbam dr. Steinbach i dr. Novak. Onaj prvi čitao je u bečkom pravničkom družtvu razpravu o reformi nauke privatnoga prava. Tom je prilikom dr. Steinbach osobito naglasio od dana na dan rastuće tužbe proti manjkavomu znanju privatnoga prava, što se pokazuje kod pravnika dolazećih u praksu, pa predloži, neka se stvori za privatno pravo ono isto, što postoji već davno za ostale discipline, naime „teorija obćega privatnoga prava“, koja bi bila najsgodnija priprava za svako partikularno privatno pravo.

Naprotiv dr. Novak, pišuć u svom listu „Allgemeine oesterr. Gerichtszeitung“ o tom predmetu, priznaje takodjer nedostatnu obrazovanost mladjega naraštaja, ali neokrivljuje s bog toga škole nego samu praksu, jer da si ova više neće da odgoji vještih i okretnih radnikâ.

„Sudac smatra auskultanta samo gostom, koji nekoliko mjesecâ kod njega ostaje; odvjetnik vidi u svom koncipientu budućega konkurenta.“

Ni jedan ni drugi nebrinu se mnogo, da se mladi čovjek usposobi za rad. Ob odvjetnicih piše izrikom — dakako ovo valja poglavito za bečke odvjetnike — „Odvjetnik nabaviv si „skupa koncipienta“ misli da je tim dosta učinio, ovaj mora

Digitized by Google

da umie sada sve raditi, odvjetnik niti ima volje niti vremena baviti se uvježbavanjem njegovim.“

„Zar da se mlad čovjek ne samo skupo plaća, nego da se velikim trudom i gubitkom vremena uvježba, da uzmogne kao samostalni odvjetnik ono, što je naučio, odmah upotrebiti ili pako da tu vještinu obrati na korist njegova kolege, koji bi mu lasno ovako uvježbana koncipienta odvabio? Ako se dakle koncipient mora držati, daju mu se na izradbu stvari, kojim je barma donekle dorasao, a ostalo obavlja odvjetnik ili sám ili pomoćju brzopisca. Da tko koncipienta upućuje u juristično konstrukciji pravne stvari, da ga podučava, kako ima postupati sa „strankami“, na što da odvjetnik pazi primajuć informacije, kako mora pače i sám upravo ne samo izpitivati nego i iztraživati: o svem tom neima ni govora. Ta tko da bude tako „benast“ pa dopusti, da njegov koncipient obći sa strankami te tako uhvati sgodu, da ih za sebe predobije? Najvolje dakle koncipientu dati posebnu odieljenu sobu, gdje može po volji i mirno raditi, koliko i što može, stranaka gotovo nikada ni nevidi.“

Pisac, govoreć iza ovoga o samih odvjetničkih vježbenicih, tvrdi, da ovi kraj sve nesposobnosti svoje dobivaju razmjerno veliku nagradu — jer mnogi odvjetnik misli, da m o r a držati koncipienta — a svaki od njih (koncipienta) da misli, da mu netreba upravo ništa učiti. „Oni su podpuno uvjereni, da su njihove radnje nešto phoenomenalna, izvanredna; sebe drže za sasma savršene pravnike; ona „starovječna“ uredba, odvjetnički izpit najme, nesmeta ih s toga ni malo a da se podpuno nepodadu užitkom slasti života ili da se nebave — politikom.

„Što se tiče spomenutoga izpita (odvjetničkoga), to dolaze izpitatelji u neugodan položaj, ili da od 10 kandidata njih 9 „bace“ ili da svih 10 „propuste“, da se barma u cjelosti nenanosi krivica. Čini se, da su izpitna povjerenstva riešila ovu alternativu u smislu obćega „propuštanja“ i tim je pala posljednja garancija za vrstni odvjetnički stališ.“

Priobćismo ovdje samo neka mjesta iz članka dra. No-

Digitized by Google

vaka, u kojem, braneć školu, obara najveću krivnju, ako su mladi juriste neokretni i nevješti, na samu praksu.

Prof. dr. Sentz ustane u 63. i 64. broju „Gerichtshalle“ na obranu škole pobijajuć nazore jednoga i drugoga malo prije spomenutih autora. Njegovo razlaganje prikazuje se mirnim, objektivnim, logičnim, u mnogih točkah upravo nepobitnim; s toga mislimo ugoditi našim čitaocem priobćiv ga diljem, možda će ono amo tamo i u nas povoljno djelovati, jer i kod nas nisu nikakova novost tužbe proti školi radi nevještine i neznanja mladjega pravničkoga naraštaja.

„Nadam se — ovako počimlje prof. dr. Sentz — da će „Gerichtshalle“ ustupiti prostora glasu profesora, koji si u ostalom ni s daleka neprisvaja pravo, njemu nepripadajuću odlučnu osudu izreći o nazorih štovane prepiruće se gospode. Ovomu je glasu samo do toga, da bludnju i istinu, što no su u žestini navale i protunavale navedene, pomoćju logike po najboljem znanju i savjestno iztaknem i jednu od druge odielim. Stvar sama po sebi dosta je znamenita. Ta radi se o naraštaju, na koji se oslanjaju nade budućnosti; radi se o pitanju, da li prama tomu naraštaju izpunjuju ili neizpunjuju svojih dužnosti škola ili praksa.

Dr. Novak i dr. Steinbach slažu se u tom, što oba priznavaju temeljitimi pritužbe o nedovoljnoj pripravnoj obrazovanosti mladeži. U tom priznanju sadržani sud bio bi vrlo tužan i neutješiv, da je opravdan. Ako škola nije znanjem obskrbila naraštaj, praksa može mu ga još manje pribaviti, jer praksa ide za sasma drugimi ciljevi, a ne za tim, da praktikante poučava u pravoslovnih naucih. Nu dade se dokazati, da onaj o mladjem naraštaju u obće i poprieko izrečeni sud sadržaje bludnjâ, predsudâ.

Mladež i mladi naraštaj nije ni za dlaku bolji ni gori, nego li bijaše prije god. 1848., nu i starost jest i ostaje „laudator temporis acti, se puero, censor castigatorque minorum“.

Priznajem, da je praksa sasma vlastna suditi o tom, da li se praktikanti mogu dobro upotrebiti. Nu mora se prigo-

Digitized by Google

voriti, ako se hoće praktikantom, koji su istom iz škole izašli, mjeriti istim mjerilom, koje se je moglo uporaviti u blagoslovljenih vremenih prije g. 1848., kad su sve pisarne vrvile praktikanti, kad je mladji radio a stariji ravnao, kad su veterani konceptualne prakse, imajući 10 do 15 godina službe te nadajuć se još uviek adjutumu od 300 fr. sr., bili ne možda iznimkom nego pravilom.

Mnenje, sud prakse može po njegovoj već naravi biti uviek samo individualan, odnoseći se n. pr. na praktikanta A. ili B., koji upravo svojim radom i ponašanjem daje povoda takovu sudu. Odnosi li se taj sud na više praktikanta, on je i ostaje partikularni. Tko radi jednoga ili više nevaljanih praktikanta osudjuje sav naraštaj mladji, taj pretvara onaj partikularni sud u obći (universalni), osudjuje i dobre, pače izvrstne praktikante, jer uz dobre ima i nekoliko nevaljanih. Nitko još nije ni kušao dokazati, da svi ili većina praktikanta nevalja.

Nu i sama ta praksa, koja se je dosa da priznavala, pače smatrala ovlaštenom suditi o praktikantih, do sada je još uviek pojam nejasan, koji bi trebalo potanko izpitati. I ta praksa nije ni s daleka onako obća, universalna, kao što je ime njeno.

Ako se razgleda sa prave strane ono, što praksom zovu, jest nešto individualna, najviše partikularna, t. j. jedan ili više predsjednika, viećnika, kotarskih sudaca, odvjetnika, bilježnika javnih i druge ovake gospode, kojim je posla sa praktikanti. Ovi individualiteti prakse nebrinu se ma baš ni malo za naučnost ili znanstvenu obrazovanost svojih praktikanta, nego traže, da poznavaju i znadu paragrafe zakona i raznih naredaba, što ih treba u praksi znati. Njim je daleko milije, ako se praktikant liepo drži slova zakona, pa da govori n. p. o tužbi smetana posjeda, o tužbi vlastničtva sbog pravnopredmnievana vlastničtva tužitelja po §. 372 o. g. z., nego da govori ob interdiktih „ad retinendam et recuperandam possessionem“ ili o actio Publiciana, kako je u školi naučio. Sud o praktikantih opredieljuju danas spretnost u prisvajanju

Digitized by Google

tehničke vještine, takt i postupak praktikanta u obćenju s ljudmi, ono, što zovu pogledom u život, što uči čovjeka u slučajevih života lučiti bitno od nebitna, stvari zajedno spadajuće u jedno spojiti, a tamo nespadajuće odieliti, a nad sve okretno poznavanje paragrafa zakona i naredaba: to su glavni zahtjevi, kojimi se odlučuje sud o praktikantih. Praksa ide za drugimi ciljevi i mjeri drugim mjerilom, nego li škola. Praktici polažu najveću važnost na to, da poslovi napreduju, da se brzo riešavaju, da neima nikakovih zaostataka. Može se dogoditi, da si nazori i mnenja temeljite ali spore škole pa hitre, brzo radeće prakse glede jednoga te istoga praktikanta sasma protuslove, a ipak mogu oba biti sasvim valjana. To donosi sa sobom razna mjera uporavljana ovdje i ondje. Praksa neima pravo, ako toga nevidi, pa ako sumnjiči radnju i sud škole s toga, jer je njen sud u oprieci sa sudom škole."

Spomenuv dr. Sentz neosnovanost prigovora dra. Novaka, da su si tobože izpitatelji na odvjetničkih izpitih prisvojili onu drugu alternativu „obćega propuščanja", nastavlja ovako:

„Predlog dra. Steinbacha smjera onamo, da se stvori neka teorija obćega privatnoga prava, koja bi služila kao priprava za studij svakoga partikularnoga prava. U ovom predlogu mora se dobro lučiti ono, što se hoće od onoga, što se izključuje i što se neće. Isto valja i o predlogu dra. Novaka, koji hoće, da se praksa sama brine za obrazovanost svoga naraštaja. Afirmativni dio obajuh predloga nestoji, negativni zaslužuje pozornosti.

Za svako partikularno pravo neima bolje priprave, nego temeljiti studij rimskoga prava, koje je i onako temelj svim (partikularnim pravom). Odkada zastigla sreća, da imamo djela Savignya, Puchte, Iheringa, Arndtsa itd., nemanjka nam ni teorijâ obćega civilnoga prava, ali nam manjka učećih se, osobito praktika, koji imadu vremena, te koji bi htjeli učiti i opet učiti ova djela onako i onom pozornošću, kako i koju zaslužuju.

Predlog dra. Steinbacha sa njegove pozitivne strane uzet

Digitized by Google

čini nam se da nestoji, mora propasti sbog nejasnoće mislî. Kakov je to predmet ono obće privatno pravo, čiju teoriju bi istom trebalo napisati?

„Obće“ jest rieč, koju rabimo, kada hoćemo izraziti pustu abstrakciju nečesa izviestno dana, postojeća. „Rekao sam to samo tako u obće“ znači, da se ono rečeno neima protezati na nikakovu izviestnu osobu; ako netko rekne, da mu u obće dobro ide, tim izrazuje, da mu u pojedinosti neide dobro. Ako se onaj „obće“ i kod privatnoga prava u ovom smislu shvaća, onda mu (privatnomu pravu) nije tim pomoženo, mora ono sadržavati pravne zasade, koje uredjuju pravne odnošaje napose i u pojedinostih.

Najčešće rabi se rieč „obće“ u smislu zajedničkoga (comune). U ovom smislu smiele bi se u teoriju obćega privatnoga prava uvrstiti samo takove zasade, koje bi bile zajedničke svim privatnim pravom. U ovom smislu daje rieč „obće“ teoriji privatnoga prava zadatak, kojega nemože nitko riešiti.

„Obće“, vele napokon idealistični filosofi, nije drugo, no idea, razumnost (die Vernünftigkeit), moć vladajuća nad svakim posebnim i pojedinim.

Ako se „obće“ uzme u ovom smislu, tad smo opet ondje, gdje smo nekoć bili, najme kod naravnoga prava, koje je samo drugo ime dobilo. Mjesto profesora imademo tu opet tumače (interprete) čistoga naravnoga prava, imamo intelektualne nazore, koji se mienjaju sa subjektivitetom profesora, od kojih svaki držao bi sebe i svoje nazore za najviše, nu pri tom bi zaboravio, ako netreba za teoriju obćega privatnoga prava ništa do jedina čista sama sebe oplodjujuća uma, da bi tada svatko mogao profesoru, koji upravo docira, praviti konkurenciju sa svojim ravnopravnim umom i intelektualnimi nazori.

Recepcija rimskoga prava u srednjem vieku jedan je od najveličanstvenijih pojava u poviesti prava. Tom recepcijom odlučila je praksa putem čina, da nepriznaje nikakove teorije obćega privatnoga prava, no li rimsko privatno pravo. Veli

Digitized by Google

se, da sova Minerve diže se da poleti istom u osvitku. Kad je naravno pravo počelo širiti osvitak oko rimskoga, tad uze njemačka znanost temeljito proučavati rimsko pravo. Što je bilo rimsko pravo prije toga iztraživanja, a što je sada? koli sjajne rezultate postigo je Unger za austrijsko gradjansko pravo tim, što je znanost romanista, napose njemačkih, upotrebio za austrijsko privatno pravo?

Istina, uza sve to još je moguće predložiti, da se zamieni studium rimskoga prava sa kakovom teorijom obćega privatnoga prava, nu takov predlog mogao bi samo onako djelovati, kao mnenje onoga Muhamedanca, koji htjede da se sve druge knjige do korana unište; jer da sve, što je dobro i onako stoji u koranu, a česa neima u njem, nije vredno da postoji. I spomenuti predlog očevidno se osniva na misli, da sve, što je dobra u rimskom pravu, ima se primiti i u teoriju obćega civilnoga prava, a što nevalja, nije vredno da se uči.

Samo kad bi bio pisac buduće teorije obćega privatnoga prava nepogriešivim, moglo bi se govoriti o predlogu Steinbachovom.

Hoteć pako govoriti o negativnoj strani predloga Steinbacha, počimljem sa riečmi uzetimi iz članka tužitelja prakse dra. Novaka: „Psuje se škola“, veli se tamo izrikom, „jer nedaje gotovih praktika. Netreba zaboraviti, da škola toga nikada nije činila a niti nemože činiti, da i vrlo naučan i vrlo marljiv čovjek, ako bi htio bez absolutno nuždne, dobrohotne upute praktično izvoditi, što je teoretično naučio, nebi jamačno od sama velika znanja ništa znao, nebi umio stvari jednostavnih razpoznati, nebi znao naći ono pravo, štono jasno i očito samo po sebi sliedi.“

Kako je to, da tužitelj prakse i branitelj škole može tvrditi, da i vrlo naučan i vrlo marljiv čovjek, stupiv iz škole u praksu, od sama silna znanja od velike nauke ništa nezna?! Ova tužba proti školi daleko više važe, nego li ona gore spomenuta te proti izpitateljem odvjetničkoga izpita navedena.

Da je tomu zaista tako, tada nebi mogli naši „absolvirani“ pravnici ništa boljega učiniti, nego da si dadu, stupiv

Digitized by Google

u praksu, prepisati nekoliko žlica vode iz Lethe, da čas prije zaborave sve, što su u školi naučili, i da počmu istom u praksi učiti, česa će trebati u životu. Naše škole u ovakovu slučaju nezaslužuju drugo, nego da se što prije dokinu (zatvore), pošto je i onako — po mnenju dra. Novaka — praksa dužna sama se pobrinuti, da joj se naobrazi njen naraštaj; pošto je škola pogledom na svrhe prakse nalik tek tamnim oblakom, koja onim, koji ju svrše, nedaje svjetla, nego svjetlo uzimlje.

Negativna strana predloga Steinbachova namjerava takodjer zapriečiti, da u praksu stupivši „absolvirani" nebudu od samoga znanja ništa znali. Razlika medju drom. Steinbachom i Novakom je ta, što jedan traži i nalazi pomoć proti tomu zlu u kompendioznoj teoriji civilnoga prava, a drugi u tom, da se nauka poslje škole nastavi u praksi. Ovo suglasje temelji se na jadnom stanju, na mahnah i nedostatcih njemačke romanističke gradjansko-pravne teorije u literaturi, česa nikako nesmijemo zašutiti.

Medju civilno-pravnimi pojavi u književnosti nalazimo ih množinu i takovih, na koje se mora protegnuti ona izreka Göthe-va: „Čini se, da su stanovite knjige napisane ne da se iz njih štogodj naučimo, nego da uvidimo, da je i pisac nešto znao." Teorije o pojedinih granah civilnoga prava n. pr. o posjedu, u kojih se pravilno radi više o razlici u riečih, nego li u samoj stvari, množe se na vrlo sumnjivi način. Profesor, koji bi htio proučiti i prokuhati sve te teorije, imao bi pune ruke posla, a pri tom nastaje još pitanje, bi li mogao izcrpiti sve posebnosti (specialnosti) romanističke učenosti, kakove su, n. pr.: mora li se kod definicije reći „animus domini" ili „animus dominantis"; napose bi li mogao izcrpsti bezkrajnu prepirku o volji posjednika. (Rieči „bezkrajna prepirka" nalaze se u jednj opazki pandekta Arndtsovih.)

Naši romaniste nisu već zadovoljni niti sa vreli rimskoga prava, hoće se tu prodrieti tja do vrela vrelâ. Rimljani su, tako već uče, temeljne misli za svoje privatno pravo recipirali od Grka, recepcija dakle prava grčkoga pravim je početkom evropske pravne poviesti. Ta prebujalost rimskim pravom

Digitized by Google

odgojne dialektike, koja se hoće da očituje u nekoj bajnoj učenosti, počimlje već i u teoriji radjati osjećanje, da se „nezna sve.“

Nije se dakle nimalo čuditi, da neki romaniste i civiliste, želeć predavanje, obuku svoju što intensivnije uprilićiti, nemogu nikako napried, da nikada nedovrše svoga predmeta.

Škola, istina, neima dati gotovih praktika, ali je dužnost škole, da neotudji znanostî životu, da neuči takovih stvari, koje nevrede drugo, nego da se, stupiv u praksu, odmah i zaborave. Pravoslovje eminentno je praktička znanost, pa se nebi nikada smiela izkriviti, nagrditi nekom gluhom i neplodnom učenošću.

Istina i vrlo revan i vrlo naučan mora u praksi mnogo toga učiti, u čem ga može opet jedina praksa uputiti. Ovamo spada u prvoj liniji tehnika prakse. Obzirom na tehničku stranu njena rada, praksa je jednaka zanatu. Tehnička vještina, okretnost može se naučiti u praksi jedino ako radiš u praksi. Sadržaj pako i obseg pojmova te pravnih zasada, s kojimi praksa radi, mora škola učiti. Praksa neima učiti pojmova i pravnih zasada, nego njimi i po njih raditi. Praksa nije visoka škola za one, koji nisu u školi učili ništa ili ne pravih stvari. Njen je zadatak, da oživotvori pravo, sve pako oživotvorenje prava stoji u zaključenju silogisma. Prvu zasadu, pravnu zasadu razpravlja škola, praksa ima gledati, da li se ona prva zasada sadržaje u kojem slučaju ili ne. Škola ima razabirati i razmišljati o pravu, a praksa pako u konkretnih slučajevih života uporaviti ono, što je pravo.“

Pravničko družtvo u Zagrebu.

Udruživanje kolievka je ljudske kulture. Zametak mu treba tražiti u ideji osobe, koja si bivstvo svoje stiče jedino doticajem sa drugimi osobami, pa samo u družtvu s ovimi može polučiti najviši razvitak, savršenost. Čovjeku je asociacija vrlo nuždna. Obdaren je svojstvom, da se može dovinuti

Digitized by Google

shvaćanju i razumievanju najviših pojmova; nu ipak manjka mu u početku njegova bivovanja i onakov instinkt, kakov imaju pčele, dabar ili druge životinje. Da si pribaviš znanja, upućen si na vlastito i tudje izkustvo, a za ovo potreban je jezik, da se izmienjuju misli i nazori; ali jezik nemože obstojati bez asociacije*.

Prvu, primitivnu formu udruživanja daje nam obitelj, pa onda prijateljstvo medju stanovitimi osobami. Odavlje razvilo se ono tečajem viekova u sveobću formu, u družtvo, u razne udružbe, u koje se sastaju pojedinci u skup, da zajednički i zajedničkom snagom poluče, što pojedinac sam nebi mogao, i da se ovako što podpunije primaknu zajedničkomu koristnomu cilju. Temelj družtva i udruživanja jest individualna sloboda i samoodluka. Družtvo sastaje, stvara se dobrom voljom svakoga pojedinca člana, svi ulažu svoje duševne i tjelesne sile, da se postigne ona svrha, radi koje se udružiše i koje pojedinac sam nebi mogao nikako postići.

Pravo udruživati se pravo je prastaro, prvobitno, pripadajuće pojedincu čovjeku i cielomu narodu. Družtva se sklapaju u prerazličite svrhe, u djelokrug njihov unose se svi oni zadatci, koje izvoditi prema svom ustrojstvu i zadatku država nemože ili kojih izvoditi neće. Tim postaju družtva s jedne strane neizbježivom nuždom gradjanskoga života, a s druge strane popunjuju život državni.

Ma da i jest pravo udruživanja vrlo staro, čovjeku prirodjeno, samo udruživanje uzelo se tek u novije doba tako razvijati, da se zaista može smatrati onim, što smo gore iztaknuli: popunjivanjem državnoga života i neobhodnom potrebom. „Duhu udruživanja novoga vieka i njim u život privedenih družtva i udružba svake ruke ima se pripisati ustrojenje poduzeća, koja su zemljam i narodom donieli veličanstvenih rezultata i probitaka“ (Komers).

Najveći dio probitaka ovakih odpada na polje produkcije materijalnih dobara, jer je asociacija na ekonomičkom polju

* Carey, nauka socijalnih znanosti.

Digitized by Google

najveličanstvenije razvijena; nu i za promaknuće duševnih interesa, za intensivno širenje prosvjete uredba asociacije urodi obilnim plodom, pa se kod prosvjećenih naroda sada živo radi oko udruživanja i u ovoj struci.

Neki su narodi prije, drugi kasnije uvjerili se o probitcih udruživanja, kako su već kamo zrake prosvjete prije doprle, a napose pojmovi ekonomije prije počeli prodirati u masu naroda. Oni prvi su sada već na materijalnom i duševnom polju daleko napred, ovi drugi pribiru sve sile, da dostignu one prijašnje.

Medju ove potonje spada i narod hrvatski. U ovom članku, namienjenom pravničkomu družtvu nije mjesto razlagati uzroke, s kojih asociacija u korist materijalnih interesa sporo napreduje. Nu toliko možemo konstatovati, da se počimlje i u nas živo osjećati potreba udruživanja, prem razumijemo vrlo dobro, da nikomu nije pomoženo jedino osjećanjem te nužde, nego treba se umah latit i posla. Na ovo mora da nas nukaju s jedne strane silni nedostatci u životu narodnom, kojim bi se dalo još najprije doskočiti pribiranjem i ujedinjivanjem razštrkanih sila, a s druge strane polučeni već povoljni rezultati u djelovanju postojećih družtva.

Jedno od najmladjih — ako ne najmladje — družtva u svrhu prosvjetnu ustrojenih jest „pravničko družtvo u Zagrebu“; postoji bo tek nekoliko mjeseca. Ovakih družtva imade u monarkiji austro-ugarskoj prilično velik broj, a medju njimi odlikuje se osobitom radinošću „Pravnická jednota“ u Pragu, koja izdaje ne samo časopis „Pravnik“, nego i drugih pravničkih spisa; zatim bečki „Juristenverein“, poznat osobito sbog liepih predavanja, što ih u njem od vremena do vremena drže glasoviti juriste — teoretici i praktici.

Prema ovomu potonjemu ustrojeno je i pravničko družtvo u Zagrebu. Ono ima biti ognjištem, oko koga će se sabirati sve pravničke sile naše zemlje a imenito one glavnoga grada, da pomognu dovinuti se one svrhe, koja je družtvu namienjena i u prvom paragrafu njegovih pravila ubilježena: „promicanje i razvoj prava u teoriji i praksi“.

Digitized by Google

Ustrojenje takova družtva bijaše zaista prekom potrebom. Domovina naša uživa barma donekle i u nekih poslovih, i to naročito u onih pravosudja, nutarnje uprave i nastave autonomiju; podignuto je sveučilište; stališ pravnički velika je broja, a veli se, da on reprezentira cviet inteligencije u hrvatskom narodu. U ovakih okolnostih moralo se je upravo ustrojiti družtvo, koje bi se moglo smatrati ročištem pravničkoga svieta naše zemlje, u kojem bi sve, što može i ima sposobnosti, radilo oko „promicanja i razvoja prava".

Pravničko družtvo postoji tek nekoliko mjeseca, ali je gledalo, da po mogućnosti odgovara svojoj svrsi. Do sada držane su redovito svakoga mjeseca, po propisih pravila, skupštine mjesečne, u kojih su čitana predavanja, preduzete bile govorničke vježbe; izdaje družtvo i svoj časopis.

Družtvo dakle uzelo se služiti svimi onimi sredstvi, što mu ih pravila propisuju, izim osnivanja pravničke čitaonice, što će na svaki način kasnije sliediti.

Ovo je svakako za prvi početak prilično dosta. Družtvo bo ima — kao svako drugo — u početku prevaliti kojekakove zapreke, medju kojimi su opet najveće: uztezljivost ljudska i novost same stvari. Kad se prevali ovo dvoje, nesumnjamo, da će zagrebačko pravničko družtvo postati važnim faktorom ne samo prosvjetnim, nego da će ga uzet smatrati dostojnim organom, koji će izricati pravna mnenja u važnih pitanjih zakonarstva, koja će mjerodavni krugovi tražiti i uvažavati. Iz našega družtva imadu poticati predlozi o reformah zakonâ u upravi i pravosudju; promjene, preinake u postojećih zakonih, na koje će se naići „zajedničkimi razgovori i razjašnjivanji", kako to čine slična družtva napose u Njemačkoj.

Da bude pravničko družtvo moglo ovako uharno raditi, nije dosta, da nastoje oko svrhe njegove samo pravnici u Zagrebu živući. Niti odredjuju pravila družtvena, a niti može biti prama svrsi družtva, prama duhu, koji njim vlada, da budu vanjski članovi ograničeni na jedino čitanje družtvenoga časopisa. Vanjski bo članovi ne samo da mogu, nego su donekle — u interesu samoga družtva — pozvani prema silam

Digitized by Google

svojim doprinositi, da se ona svrha družtva postigne. Istina, vanjski član nemože doći svaki put na svaku mjesečnu skupštinu družtva te ondje osobno uticati u rad družtveni čitajuć svoje predavanje, povedši kakovu govorničku vježbu ili potaknuv kakav predlog. Nu sve se to dade opraviti pismeno. Vanjskomu članu bit će zagrebački osobito zahvalni, ako koji izradi kakov sastavak, zasjecajući u pravoslovje, te ga podnese odboru ovoga družtva, da se čita u kojoj skupštini mjesečnoj. Da će se ovakovu zahtjevu odmah i zadovoljiti, o tom neima nikakove sumnje, predpostaviv dakako, da je sastavak po svom sadržaju i po svojoj formi u obće spretan, da se pročita. Svestrani razvoj družtva išće, da postoji što uža sveza medju domaćimi i izvanjskimi članovi pravničkoga družtva; zato može vanjski član pitat mnenje družtva u pojedinih pravnih slučajevih, tražit, da mu se ovaj ili onaj razjasni, kao što je s druge strane njemu prosto predložiti svoje nazore u pojedinih slučajevih i svoje izreći mnenje o jednom ili drugom pravnom pitanju.

Do sada nisu se vanski članovi služili tim pravom možda s toga, jer gdjekoji nisu na to ni pomišljali, drugi jer nisu znali, da to mogu učiniti. Nu točno pročitana pravila upućuju svakoga, da nijedan član pravničkoga družtva nije vezan na puko čitanje „Mjesečnika“.

Čim nastaje življe revnovanje medju članovi, tim će se družtvo krasnije razvijati. Niti bi bilo u interesu napredka družtva, niti itko na svietu želi, da se radnja družtva monopolisira *.

Pravničko družtvo može do sada zadovoljno biti sa učešćem, što ga je našlo u domaćem pravničkom svietu. Prikupio se liepi broj članova, koji će — nadamo se pouzdano — još i dalje rasti i množati se. Družtvo sa ovako plemenitom svrhom, imajuć već sada za svoje članove veći dio pravnika naše zemlje, koji razpolažu i sa velikom glavnicom duševnoga

* Jamačno bilo bi i uredničtvu „Mjesečnika“ vrlo ugodno, da mu dolazi što više gradiva od vanjskih pravnika, bili oni ili ne bili članovi družtva. Ured.

Digitized by Google

blaga, pravničke obrazovanosti: mora se ne samo uzdržati, nego i svakim danom to bujnije se razvijati, samo neka članovi njegovi pamte krasne rieči našega Preradovića:

K jednoj misli duh uznes'te!
K jednom činu dajte ruke!

Gradjansko-pravni slučajevi.

Neima mjesta tužbi na uništenje osude izrečene proti skrbniku ostavine, ako su predana nasljedna očitovanja, već ova mora biti skopčana s povratnom molbom ob noviter reperta ili radi krivnje pravdopravnika.

Hinko P. predao je proti Josipu T. tužbu na uništenje osude od 22. prosinca 1865. br. 2532 i na temelju iste vodjene ovrhe i to s toga, jer je Josip T. bio upravio svoju tužbu proti ostavini Mihe P., zastupanoj po skrbniku ad actum. Tužbu ovu temelji na §. 87 pp., jer su tužitelju polag dokazala poznati bili nasliednici Mihe P., koji su već bili dali svoja nasliedna očitovanja.

Tuženik brani se, da je ovdje neuporabiv navedeni po tužitelju §. 87 pp. i poziva se na §. 811 g. z., koj neobvezuje vjerovnika, da iznadje nasliednike dužnikove i njihovo prebivalište i zaključuje, da ta ustanova zakonska neustanovljuje ništetnost sudbene naredbe, upravljene na skrbnika ad actum iza podnešenih nasliednih očitovanja.

K tomu prigovara tužbi s razloga, što bi se imala s njom spojiti povratna molba ob noviter reperta ili radi krivnje pravdopravnika, a u ovoj može biti ništetnost izrečene osude, jer se ujedno sudi u formi i u samoj stvari.

Kr. sudbeni stol županije riečke odbio je tužitelja s njegovim zahtjevom, te je svoju osudu dne 28. prosinca 1872. pod br. 4829 izrečenu obrazložio ovako: U ovoj parnici ima se najprije riešiti, da li je uporavljiva na ovaj slučaj ustanova §. 87 pp., na kojoj tužitelj temelji svoju tužbu.

§. 87 pp. veli, da je postupak ništetan, ako se obnadje, da je tužitelj zašutio poznato mu prebivalište tuženikovo.

Uporavljivost ove ustanove pobija načelo izraženo u §. 811 g. z. Ovaj neobvezuje vjerovnika ostavine, da traži nasliednike dužnikove, i nije mu posljedica ništetnost postupka, ako su u vrieme tužbe bili nasliednici već kao takovi očitovani, dočim se po propisu §. 87 pp. tu žitelju nalaže, da traži boravište svoga tuženika, pa postupak, poveden proti skrbniku, jest ništetan, ako mu se dokaže, da je znao za boravište tuženikovo, te da je isto zamučao.

Digitized by Google

K tomu uvažujući, da se ništetnost može postići žaobom ništovnom, dok nije rok propisani minuo, a kad taj mine, može se to postići samo putem povratne molbe, u kojoj se imadu razložiti razlozi, s kojih se zahtieva ništetnost pravomoćne osude, nu ne samo u formi, već i u samoj stvari.

Uvaživ, da je ovaj put ovdje propisan i molba udešena po §. 362 i 366 pp. jedino sredstvo, jer bi se inače s puke formalnosti rušio inštitut rei judicatae i po tom stvar formi za ljubav žrtvovala.

Vidiv, da je tužitelj udario putem, koj neima odziva u propisih i načelih postupovnika, nemože se ni izreći ništetnost osude pravomoćne i po tom zadovoljiti njegovu zahtjevu.

U prizivu svom razlaže tužitelj svoje stanovište, te nastoji pobiti razloge osude prve molbe navodeć, da nije put povratnom molbom označeni, umjestan osobito tada, kada neima novih dokazala.

Kr. banski stol potvrdio je osudu prvoga suda naredbom od 9. travnja 1873. br. 2807 s razloga, što je put povratne molbe u gradjanskom postupniku podpuno opravdan.

Na izvanredni previd tužiteljev potvrdio je kr. stol sedmorice rješitbom svojom od 3. listopada 1873. br. 803 obie prije spomenute osude.

U razlozih čita se sliedeće:

Niština proti osudi mora se prijaviti u zakonitom roku sa prizivom ili previdom, a poslje kako je osuda postala pravomoćnom, ništovnici nema mjesta, valja ju dakle odputiti.

Ako je tužena ostavina Mihe P., zastupana po postavljenom skrbniku, scienila, da je tužba tužiteljeva pogledom na podnešena po nasliednicih nasliedna očitovanja, nepravilno i protuzakonito proti ostavini podnešena, ako je zastupnik ostavine propustio protiv podnešene proti ostavini tužbe, prigovor tečajem parnice staviti za predupriediti posliedice osude od 22. prosinca 1865. br. 2532, bio je tužitelju po zakonu otvoren drugi put, kako to niže osude temeljito naglašuju, nipošto pako neumjestni i zakonom neopravdani, koj se je predležećom tužbom poprimio.

Pošto dakle dolnjosudne osude nisu osnovane na očevidno pogriešnoj uporavi zakona niti na predpostavi, koja bi u protuslovju stajala sa parničnimi spisi, imao se je izvanredni previd odputiti.

Kada jedna stranka u svoje vrieme neizpuni ugovora, može druga zahtievati naknadu i nemora tražiti, da se ugovor izpuni, ako to nije više moguće. Tumačenje §. 919. g. z.

Ugovorom od 25. lipnja 1856. obvezao se trgovac A., da će trgovcu B. do 20. kolovoza 1856. nabaviti 200 centi ulja, centu za 23 f. 45 n. te ovo izručiti. Pošto trgovac A. nije izpunio ugovora, bio je trgovac B.

Digitized by Google

primuždem ovu količinu ulja, nu centu po 28 f. 30 n. nabaviti, da izpuni dužnost svoju preuzetu naprama trgovcu C. Ovim načinom štetovao je trgovac B. 950 f. i udari tužbom na izplatu ove svote sa 6% kamati od dana tužbe i troškova parnice. U prvoj molbi bude tužitelj svojim zahtjevom odbijen, nu druga molba zadovolji istomu uz uvjet ako tuženik nepoloži njemu navraćene prisege.

Ovu presudu druge molbe potvrdi c. k. vrhovno sudište, samo je u prisegi njeke rieči promienilo.

Razlozi ove dne 17. kolovoza 1858. izrečene vrhovne rješitbe jesu sliedeći:

Istina je, da §. 919 g. z. u obće kao pravilo ustanovljuje, da nijedna stranka nije vlastna zahtievati, da se ukine pogodba, već samo da se ista točno izpuni, i da joj se dade naknada.

Ali ova ustanova spominje naročito one iznimke, koje su u pojedinih slučajih u zakonu dopustive, i zato se neodredjuje, da se samo zahtievati može, da se ugovor izpuni, već se veli, da se isti „točno" izpuni.

Ako dakle ugovor u vreme ustanovljeno izpunjen nije, nemože ni više točno izpunjen biti, jer je vreme potrebito za izpunjenje njegovo izteklo, a ovo se više nadomjestiti neda. Od tud sliedi, da pravilo obćenito izraženo u §. 919 g. z. nije uporavljivo, ako nije više moguće ugovor točno izpuniti, stoga da je drugoj stranki slobodno zahtievati, da se ugovor izpuni i da joj se šteta naknadi, ili samo da joj se ovo posliednje učini.

Zato ustanovljuje zakon kod pojedinih vrsti ugovora osobite iznimke od ovoga pravila, a naročito u §. 1154 g. z. kod ugovora ob uslugah, da naručitelj nije dužan primiti naručenu stvar, ako naručenik s vlastite krivnje obećanje u vreme ustanovljeno izpunio nije.

Kod miene i po §. 1066 kod kupa ustanovljuje §. 1047 g. z., da se predmeti ugovora u pravo vreme predati i primiti imaju, i da onaj, koj svoje dužnosti neizpuni, ima odgovarati drugomu za štetu i izmakli dobitak.

Kod ovih ugovora jest dakle zakonom ustanovljena iznimka od obćenitog u §. 919 g. z. ustanovljenoga pravila.

Vidiv, da je predležeći slučaj upravo ugovor kupoprodaje, nemora tužitelj tražiti da se isti točno izpuni, što više ni moguće nije, već mu pristoji pravo zahtievati, da mu se šteta naknadi, zato je i njegov u tom gledu stavljeni zahtjev umjestan.

Kada postaje naredba prizivnoga suda, kojom se potvrdjuje osuda prvoga suda, pravomoćnom i po tom kako se računa rok naveden u §. 361 p. p.?

Andrija M. predao je 5. svibnja 1870. proti Bartolu Š. povratnu molbu skopčanu sa tužbom i to radi krivnje njegova zastupnika u par-

Digitized by Google

nici povedenoj po Bartolu Š. proti njemu radi položenja računa. Ova parnica riešena je na korist Bartola Š. osudom od 18. prosinca 1868. br. 3981, koju potvrdi v. banski stol svojom naredbom od 7. travnja 1869. br. 1488.

Naredba ova bude strankam uručena 23. travnja 1869., a proti istoj nije podnešen izvanredni previd.

U parničnih spisih branio je Bartol Š. svoj prigovor, da je ova povratna molba predana prekasno, jer je rok za predaju iste po §. 361 p. p. dopustiv minuo 22. travnja 1870. Andro M. pako tvrdio je u svojih kao i u utoku na v. banski stol i u izvanrednom na kr. stol sedmorice, da se taj rok nema računati od dana dostave, već od izmaka zadnjega dana opredieljena u osudi za izpunjenje dužnosti istom osudom prisudjene.

Pitanje ovo ovdje odlučivo riešio je prvi sud odlukom od 4. srpnja 1873. br. 2344, koju potvrdi v. banski stol naredbom od 5. studenoga 1873. br. 8396 a i v. kr. stol sedmorice naredbom od 7. veljače 1874. br. 108.

U razlozih ove visoke rješitbe čita se sliedeće važno obrazloženje:

Uvaživši, da Andro M. ište povratu u prijašnje stanje radi krivnje pravdopravnika,

uvaživši, da se ova povrata po §. 361 p. p. ima zaiskati najdulje za godinu dana, odkada je postala pravomoćnom osuda izrečena u stvari glavnoj,

uvaživši, da osuda postaje pravomoćnom, čim proti njoj neima daljega pravnoga lieka krieposti suspensivne, a to valja naročito i glede dvijuh jednoglasećih osuda, pošto se neobustavlja ovrha istih, ako se i uloži previd izvanredni, počem u takovom slučaju osuda drugomolbena postaje pravomoćnom, čim bude dostavljena strankam;

uvaživ, da za pravomoćnost osude nije od potrebe, da izteče rok, uz koj se ima zadovoljiti dužnosti osudom naloženoj, u kom je pogledu posve kriv nazor utjecatelja Andre M., — odredba bo, kojom se opredieljuje stranki rok za izpunjenje koje dužnosti, ima se smatrati kao ciеloviti dio same osude, proti kojoj odredbi ili posebno ili zajedno s ostalimi dielovi osude mjesta biti može pravnomu lieku priziva ili previda, a tako rok opredieljen po §. 300 p. p. za izpunu koje dužnosti, neupliva u pravomoćnost presude, pošto je rok pravomoćnosti po zakonu opredieljen stalno i neprekoračivo, dočim onaj za izpunjenje dužnosti u osudi naznačen zavisi o razsudi sudca,

uvaživ, da je prema tomu presuda banskoga stola od 7. travnja 1869. br. 1488, kojom se potvrdjuje osuda sudbenoga stola županije riečke od 18. prosinca 1868. br. 3981, postala pravomoćnom jur dne 23. travnja 1869., kada je naime obim strankam dostavljena, dakle da

Digitized by Google

je povratna molba Andre M. podnešena izza 22. travnja 1870. predana prekasno, jer je minuo rok ustanovljen u §. 361 p. p.,

uvaživ po tom, da su niži sudovi posve pravilno odputili povratnu molbu utjecateljevu neupustiv se u prosudjivanje same stvari,

uvaživ napokon, da nit u pitanju razpravnih troškova utjecatelj nema razloga napadati suglasne rješitbe nižih sudova, pošto je nadvladana stranka dužna naknaditi sav trošak prouzročeni njezinu protivniku, ter joj se nesmije naknada toga troška oprostiti bez važnih razloga §. 573 g. p. p., kojih ovdje nema,

uvaživ indi, da se nemože reći, da su odluke nižih sudova očito nepravedne, a neima ni slučaja ništine označena u §. 339 p. p., po čem se pokazuje previdni utok neumjestnim i zato se odpućuje.

Priobćio ***M. Savić.***

Kazneno-pravni slučaj.

Uzazvano pasivno držanje naprama poglavarstvenomu izaslaniku, vršećemu nalog svoga poglavarstva nepodpada pod §. 279 k. z.

Redarstvo u gradu S. naloži stražmeštru gradske čete, da putem ovrhe utjera od gradjanina S. globu od 50 f. Izaslanik taj uputi se na mjesto i dobije od ovršenika privolenje da mu zaplieni kukuruz.

Hoteć kukuruz mjeriti i odnieti, prizove radnike, nu ovim reče ovršenik, da neće više kod njega zasluge imati; našto ovi odustaše od mjerenja, pače se i drugim zaprietiše, da nesmiju mjeriti kukuruza. Videć izaslanik, da nemože izvršiti onoga naloga, neizvede isti.

Učin ovaj prijavljen je bio kao zločin smetanja javnoga mira, nu nadležni kr. sudbeni stol županije zagrebačke zabaci tu prijavu, te ju posla kr. sudb. stolu županije riečke na uredovanje.

Nakon dovršene iztrage odluči ovaj kr. sudbeni stol odlukom svojom od 17. travnja 1874. br. 524, da učin ovaj nemože biti označen prestupkom §. 279 k. z., već da spada pod naredbu minist. od 20. travnja 1854. br. 96. d. z. l.

Na priziv drž. odvjetničtva preinačio je kr. banski stol naredbom svojom od 10. lipnja 1874 br. 5429 prvosudni zaključak, te pronašao da se ovaj učin ima subsumirati pod §. 279 k. z. jer nalazi, da je povjerenstvo faktičnim odporom zapriečeno bilo u izvršenju danoga naloga, koj je po tom ostao neovršen, pošto su već poslujući radnici uslied uzaziva odstupili od radnje.

U prizivu na kralj. stol sedmorice razlaže se medju ostalim ovo:

Da odpor zahtievan u §. 279. k. z., može samo onda nastati, kad se ima vršiti zakon ili nalog, koj se ima bezuvjetno slušati. U ovom slučaju nema takova zakona ili naloga. Nalog poglavarstvenoga izasla-

Digitized by Google

nika nespada medju takove, koji se bezuvjetno vršiti imadu. Odpor predstavlja indi takav nalog i k tomu aktivnu silu, u ovom bo slučaju bilo je držanje passivno koje nenaliči odporu.

Visoki kr. stol sedmorice je naredbom svojom od 2. listopada 1874. br. 942 potvrdio prvosudni zaključak, po kom se ovaj slučaj ima suditi po car. naredbi od 20. travnja 1854 a ne po §. 279. k. z.

U razlozih navodi se, da je doduše ovršenik rekao onim, koji su kukuruzu mjerili, da kod njega nebudu više niti krajcare zaslužili, a i da su ovi radnici svoje sudruge nagovarali i pretnjami pozivali, da se neodazovu pozivu izaslanika poglavarstvenoga.

Zatim naglasuje se, da izjava ovršenikova učinjena radnikom ne može se smatrati uzaziv na odpor proti izaslaniku poglavarstva i da poziv radnika učinjen sudrugom, ako i je pretnjom skopčan bio, nemože se smatrati uzazivom na odpor proti izaslaniku poglavarstva, jer isti radnici nisu službenici poglavarstva gradskoga a i nisu imali dužnost pokoriti se nalogu izaslanikovu.

K tomu se izvadja, da bi ob uzazivu više ljudi na pripomoć ili odpor proti izaslaniku gradske oblasti, vršećemu dani nalog po §. 279 k. z. samo onda govora biti moglo, da je izaslanik kroz gradske službenike, na izaslano povjerenstvo spadajuće, nalog izvršivao, pa bi tada bili ljudi prizvani, da to vršenje zaprieče i osujete.

Po tom se zaključuje, da, pošto dotičnici nisu bili dužni pokoriti se pozivu izaslanikovu, u činu ovom nema oznakâ prestupka §. 279 k. z. već samo političkoga prekršaja kažnjiva po c. naredbi u uvodu spomenutoj.

Priobćio ***M. Savić.***

Dopis.

U Krapini, mjeseca srpnja *. (Dnevničari nebi se smjeli slati na ovrhu.) Svaki pravnik znade, da posjed sačinjava težku i vrlo zamršenu partiju u privatnom pravu.

O posjedu su gojili i razvijali razne nazore najveći pravnici koli rimskih toli i drugih naroda. — Nedržim za nuždno pobliže se osvrtati na te nazore; samo više mimoiduć spominjem čuvenoga profesora Iheringa, koji svojim djelom„ Zum Schutze des Besitzes“ ** razvio nove nazore, pa tim izveo pokret u ovom dielu pravoslovne nauke. Čije će mnenje u ovom pokretu održati pobjedu, pokazat će budućnost.

Kod izvadjanja ovrha na stvari izvjestne gibive (res mobiles in specie), na stvari gibive u obće od stanovite vrednosti (res mobiles in genere) i na predmete, iz kojih namjerava vjerovnik svoju tražbinu namiriti, odlučan je u pravilu posjed.

* Radi množine inoga gradiva zakasnilo. Ured.

** Valjda: „Ueber den Grund des Besitzschutzes“? Ured.

Digitized by Google

One kretne stvari, na koje se ovrha vodi, mora ovršenik u smislu zakona posjedovati, da se uzmogne po §. 360 o. g. z. zaključiti na njegovu vlastnost.

Sudovi vani obično šalju dnevničare da izvedu ovrhu. Takav izaslanik morao bi znati prosuditi, da li je u konkretnom slučaju ovršenik u smislu zakona posjednik zaplieniti se imajućih stvari ili ne. A toga on nemože, jer mu manjka pravno naobraženje, koje se nesastoji samo u tom, da poznaje §. 40 g. p. p.; i jer bi kadšto i vješt pravoslovac imao posla, dok bi došao na čisto.

Nu dnevničar kao sudbeni izaslanik ni netare si baš mnogo glave, da li je ovršenik posjednik i kakav, on je zadvoljan već tim, ako se stvari nalaze bud u kući ovršenika, bud na njegovom dvorištu, na polju, ili ako stoje pod njegovim nadzorom.

Nepitajuć mnogo, a često niti uvažujuć prigovorâ ovršenika ili trećih osoba, zaplieni što mu pod ruku dodje. Da se ovako i bez potrebe vredjaju tudja prava, neima sumnje. Istina, povredjenomu prosto stoji u smislu §. 447 g. p. p. podignuti izlučnu tužbu; ali ovom ne samo da se stvar na daleko zategne, nego često tuženi — ovdje ovrhovoditelj — podlegne.

Posljedica ovomu je pako, da ovrhovoditelj ne samo da nemože iz zaplienjenih stvari namiriti svoje tražbine, nego bude kadšto po §. 573 g. p. p. osudjen na naknadu tužitelju zadanih troškova i u onom slučaju, ako ovrhi nije prisustvovao.

Ovo su nedvojbeno važniji razlozi, govoreći proti ovomu običaju, nu ima još i drugih, koje nikako nemogu premučati.

Medju našimi dnevničari imade liep broj izsluženih voj. podčastnika, koji su vikli slušati ali i zapovjedati, te svojim neugladjenim ponašanjem često ovršenika vredjaju.

Nemože se zamjeriti ovršeniku, ako ga posjet sudbenoga izaslanika neobraduje, pa ako ga neprima onako, kako drugoga gosta. Dužnost bi tu bila upravo sudb. izaslanika, da dobrohotnim postupkom po mogućnosti umiri razdražena ili zlovoljna ovršenika, a ne da ga bahatim ili osornim ponašanjem još jače draži.

Često sudbeni izaslanik hotimice izazivlje ovršenika, samo da ga dovede u sukob sa kaznenim zakonom. (Ako se ovo gdje dogodi, trebalo bi svom strogošću proti takovu bezdušnu čovjeku postupati. Mi ćemo radje uzeti, da se ovaki slučajevi skrajne izkvarenosti nedogadjaju. Op. ured.)

Prema ovomu nije ni čudo, ako se često ovršenik digne proti dnevničaru kao sudb. izaslaniku; dočim se to vrlo riedko dogadja sudbenim osobam, jer njihov ugled, razborito ponašanje i ozbiljnost neda do toga ni doći.

Digitized by Google

Ja držim, da izašiljati dnevničare na ovrhu ne odgovara nipošto slovu zakona, pošto ovaj govori o sudbenih osobah (n. pr.: „sudac ima sudbenoj osobi naložiti, da tuženomu stvar oduzme i uz primku tužitelju izruči“ itd.), a dnevničar nije sudbena osoba u pravom smislu ove rieči. Uvjeren sam, da bi se mnogim nepodobštinam na put stalo, da se dnevničari ne šalju na ovrhu. Ovo će biti jasno, uzmemo li na um, da su dnevničari od danas do sutra, pa da gdjekoji imajuć prekarnost svoga položaja pred očima nepostupaju svagda onako, kako bi morali.

Dr. *R. M.*

Seljani oženili kaludjera.

(Po narodnom pripoviedanju dogodivši se okolo polovice osamnaestoga stoljeća u Hercegovini.)

Kaludjere, da te oženimo. —
Da je prosto, kad ste navalili.
*Nar. poslovica.**

Starinska i oglašena porodica Zotović iz Ljubomira, trebinjskog kadiluka, bila je vazda odabrana kolievka, koja je od koljena do koljena odnjihavala odlične popove, kaludjere, pa kao što se zna i dvie vladike, koji su sedjeli u prastarom i nekad oglašenom a danas opustošenom manastiru Tvrdoš (jedan sat daleko od Trebinja k zapadu), kojemu je sva Hercegovina u eparhiji pripadala.

U kneza Miloša Zotovića rodiše se zaoseb pet djevojaka a nijedna mužka glava. Čovjek razuman i bogobojazljiv, hvaljaše neprestano Boga i moljaše mu se dan i noć, a mnoge milostinje manastirom i crkvam pa i sirotinji davaše s tom namjerom i uhvanjem spram Boga, da će i njega obeseliti kad tad s jednom dajbudi mužkom glavom. Najposlje obeseli ga Bog s porodjenjem dva blizanca sina. Stara mu ih majka Ješna obabi, pa da bi djeca živjela, držeć se starinskog običaja, prije nego ih povi, izidje na jedan duvar pred oborom, pa će zavikati što joj grlo dava: „Čuj puče i narode! rodi vučica dva vuka, svemu svietu na znanje a vučićem na zdravlje“. A Miloš sa obornih vrata iz velike puške: dasn, pa iz male: taam! Glas pušaka obeseli cieli komšiluk, i svak od radosti izmetnu po jednu pušku, a u samu zoru evo ti ženâ i djevojaka na babine i na veselje s maslom i jajima, s rakijom i sa špici, pak će djevojke sad zapjevati u kolo običnu pjesmu:

Što u dvoru žubor stoji, što ono vele?
U Stanka se sin rodio te se vesele:

* Evo kako narodne poslovice iz istinog dogodjaja postaju. A kad u Hercegovini pa i po Crnoj Gori i Boki Kotorskoj ima množtvo porodice „Kaludjerović“, nema sumnje, da su se i onamo — naravno od nevolje — nekad kaludjeri ženili.

Digitized by Google

Majka mu se obradova, sestre raduju,
A babajko braću prima, čaše dieli;
Sretna majko i babajko, živio vi sin!

Prvo krštenje mužke glave, prvo veselje u kući od svoga srdca našemu Milošu. Kad ih je krstio, sazove množtvo svojte i prijatelja na pir, i nadjede imena jednomu Dmitar a drugomu Jovan. Kad su ih u crkvu poslali, obojicu djece omrčiše izpod desnoga uha garevinom zemljanoga lonca i po čelu izmedju obrva, da ih ne bi tko na krštenju urekao; a da bi živjeli, zakleše popa i kuma najstrašnijom kletvom, da nikomu ne kazuju ni da je oboje mužko, ni kako im je ime, nego da je jedno mužko i da mu je ime Živko, a drugo da je žensko, ime joj Jokna. Ovimi su ih imeni zvali za punanu godinu, i nitko izvan kućne čeljadi nije u komšiluku znao, da je oboje mužko, ni kako im je ime.

Taman kad se godina navršila, u samanu zoru trenut će se iza sna naš knez Miloš, i kao izvan sebe probudi si ženu zovijući: Digni se, da Bog da se kadgod naspala! brzaj u manastir Duži, pozdravi mi staroga igumana Janičiju, neka brza k meni i neka donese sobom molitvenu knjigu, petrahilj i pričešće. Stara mu mater Ješna sjede na postelji, pak će ga upitati začudjena: Šta je, sinko Milo, Bog mi s tobom i angjeli božji jutros? — Nije za pričanje ni za kazivanje, majko; prije nego sunce grane a kad dodje iguman Janičije, imam što pripoviedati. — Ovo govoreći, obuče se, umije i uždi kandilo pred ikonom, počne se moliti Bogu metanišući: Hriste Bože, pomiluj mene grešnika! Gospodi pomiluj — Gospodi pomiluj! Da vaskrsne Bog i da se raztoče naletnici njegovi, završujući: Pomozi Bože grešnim rabom tvojim!

Otide Miloševa žena po igumana, a majka mu Ješna diže se, staknu vatru, navjesi ručak i zapreta pogaču pod sahsijom. Evo i staroga igumana i nosi u torbici nuždne crkvene stvari, i zavikat će s vrata od kuće: „Mir i blagoslovenije domu semu“, i: „Hriste Bože, pomiluj i spasi nas. Amin!“ Svak od kućne čeljadi skoči na noge, potrča na vrata i s najvećim strahopoštovanjem pristupiše mu k ruci. Pošto popiše rakiju i pošto ručaše, izvesti će knez Miloš igumana pred jednom pojatom na guvno, da mu san tumači. Skide kapu, prekloni glavu i reče: Blagoslovi, duhovniče! i odrieši me od mnogo mojih grjehova. — Iguman nad glavom učini mu znak krsta s desnom rukom, veleći mu: Bog milostivi da te oprosti i blagoslovi, duhovno čedo Miloše!

Miloš. Prošle noći (ozbiljno i namrgodjena čela pripovieda) snilo mi se: bijasmo svi seljani digli krste i ikone te ih nošasmo preko polja; pop učaše nekakve krupne molitve na izust, a sav narod vikaše — dva i dva —: Gospode pomiluj! Idući dodjosmo litijom do pred moju kuću, i tu nekako odpočinusmo, dok se sve od jednom naoblači i stušti nebo vala da je gospodaru Bogu kao da bi ponoći, pa pušta Bog kišu kao iz

Digitized by Google

mješine, te sav narod pobježe i zbi se u moju kuću; polovica naroda od žalosti i straha drhtaše, a polovica božje pjesne pjevaše. Dok opet — kaono ti kad Bog naredi — ogrija sunce i kroz jednu mazgalu (rupu) od kuće uprlo bijaše sjajnu zraku na sina mi Dimitriju, a na drugoga mi Jovana padaše krvava kaplja; pa pošto se narod razmetnu, doleće nad Dimitriju nekakvo diete pod krilima u biele haljine kao snieg i zapanu ga govoreći mu: „Blagodat božja na tebe“. — U tom se strahu ja probudih; nego mi kazuj, vječne ti kuće! na što ovaj san sluti?

Iguman (dugo misli). Moj Miloše! u naravi ima još mnogo takovih tajna, koje su samo jedinomu Bogu poznate, a ljudskomu umu nepostižne. Ako je iole snu vjerovati, tvoj san znači nešto krupno, i, koliko moja pamet osjeća, dvojako. Ja bih te nešto svjetovao, ali će težko za tebe biti, pak se bojim da me nećeš poslušati, i tako na mene i na tebe težki grieh natovariti; a znaš, moj duhovni sine, da nije lasno s Bogom ratovati.

Miloš. Zbori slobodno, otče! Ja znam da božja volja iz tvojih pravednih i svetih usta vazda iztiče, a svaki smrtni, koji se Boga boji, dužan te je slušati, ako mu se i neće.

Iguman. Kad je tako a ti znadi, da tvoj san ne znači ništa drugo, nego da jednoga od tvojih dva blizanca sina daruješ Bogu, koji je tebe obdario sa dva, a to Dimitriju. Kad diete podraste, pošalji mi ga u manastir da nauči knjigu, pa da ga s vremenom zakaludjerim. Ostaje ti — Bogu na amanet — drugi sin Jovan, i kad Bog hoće, veli se: u devet (sinova) hvala, a u jednom hrana; a drugoga ostavit ćeš da te u vječnoj čituli spominje i na oni sviet duši mjesto u carstvu nebesnom namjesti. Sad čini što hoćeš, dvie te volje kao kadiju.

Miloš (promisli). Valaj, otče! kad me Bog obdario sa dva sina, evo ti obećah jednoga, a to Dimitriju, kao što mi ti veliš, po jutros neka je božji i tvoj.

Kad Dimitrije podraste, posla ga otac u manastir na nauku, a kad uzraste do 22 godine svojih dana, zakaludjeri se pod ime „Dionisije“. Miloš sad nakani Jovana ženiti; izprosi mu djevojku, ugovori svatbu, okupi svatove i dovedoše mu je. Tko je mogao opisati radost otca mu Miloša, kad je dočekao, da vidi prvo i posljednje veselje od svoga srdca? a k tomu da mu drugi sin kaludjer Dionisije pod odeždom i kamilavkom svog brata vjenčava? No kaže se: „gdje je sreća tu ima i nesreće, a gdje je radosti može biti i žalosti“, kao što se ovo oboje u Miloševoj kući dogodilo. Evo šta i na koji zlokobni način.

Taman svatovi doveli pred crkvu djevojku, i poslaše dvie muštulukčije, da dovedu Jovana, da se vjenčava, pa kad ga otac i majka s običnim blagoslovom spremiše na vjenčanje, mlada, gojna, pod oružjem

Digitized by Google

i u najljepšem vjenčanom nakitu, on pri polazku pozdravi otca i rodbinu iz velike puške, a ovo isto učiniše i dvie muštulukčije. Nesrećom omakne se nekako jednomu od ove dvojice mala puška iza pasa, te Jovana zgodi izpod lieve sise i pade na oborna vrata, izustivši cigle sliedeće tri rieči·

Prvom reče: Aoh moja majko!
Drugu rieč: Krv moju alalim (praštam)!
Trećom, jedva: primi, Bože, dušu!

Lelek i kukanje otca i majke, sestara i sve kućne čeljadi, pa i sabranih na pir prijatelja nad mrtvim Jovanom, prodrije do crkve i do sviju svatova. Kad svatovi razabraše, što se je dogodilo, svi kao od kamena ostadoše, a stari svat, udarivši se rukom po koljenu, zapliva u duboke nekakve misli. Kaludjer Dionisije svlači sa sebe odeždu i petrahilj pa htjede da odleti k mrtvomu bratu kao izvan sebe, ali

Stari svat uhvati ga za ruku pitajući ga: Kuda ćeš sad, Dionisije?

Kaludjer. Kako gdje! da li mi nije brat jedini, što sam imao, poginuo?

Stari svat (zavikat će). O svatovi, o braćo, zaklinjem vas današnjom Miloševom nesrećom a našom nenadnom brukom i sramotom! ne pustimo ga! (Skočiše svi i nedadoše mu poći, a stari svat dalje): Dovedosmo djevojku: kud bi nam svim duša pred Bogom a obraz pred svietom, da ovoliko biranih svatova pustimo ovaku mladu vilu, pa da sama vrati se otcu i majci, ni žena ni vjenčana, niti udovica obljubljena; a sve za sve, braćo! promislite da se danas za uviek izkopala kuća našemu knezu Milošu. Svak neka stavi ruku na prsa, pa neka na sebe pomisli, kako bi mu bilo, da mu se — Bože učuvaj — dogodilo što i Milošu. Nego hajte, braćo, da ja sam polovicu maknem grieha na moju dušu a vi svi polovicu (svak upre oči i sluša); hajte, velim, da vjenčamo kaludjera Dionisiju s ovom nesudjenom Jovanovom zaručnicom. Zar je tako višnji Bog naredio da bude. Što vi, braćo, govorite?

Svi svatovi (jednoglasice povikaše): Tebi, stari svate, iz usta u najsretniji čas, a Gospodu Bogu u uši narodni glas! Tako neka bude, a grieh na našu dušu.

Kaludjer. Ma jeste li pri sebi, ljudi? Bog vi i veliki sveti Jovan! tko može osveštani lik oskvrniti? tko može vienac sveštenički pogaziti, i tko se smije moje kamilajke i brade dotaknuti osim jednoga vladike? Ni on, po crkvenom pravilu, ne može me lišiti sveštenstva bez zakonitog uzroka. Prodjite me se, ljudi; ja vas crkvom, koju služim, zaklinjem! nemojte na sebe gnjev božji kalemiti, a od mene bruku i grdilo graditi, nego . . . . . .

Digitized by Google

Stari svat (presječe mu rieč i jedko reče): Ne znamo mi, Dionisije, što vaše knjige pišu, nego u muci i nevolji da biramo od dva zla jedno manje. Otcu ti se jutros kuća, onako oglašena, izkopala od mužkih glava; tudja djevojka, na naš obraz data, ne može u tudjoj kući nevjenčana, a još manje sama se povratiti svomu rodu bez svatova. Što smo naumili, ono valja i da bude, ne protiva božje volje — Bog ne dao! — nego od ljute i viteške nevolje, a znaš da se davno reklo: nužda i zakon izmjenjuje; nego svlači te kaludjerske haljine, a vi dva djevera i ti vojvodo i kume, hajte, donesite pred crkvu mrtvog Jovana, da ga po božjem zakonu sahranimo u kaludjerske haljine, a kaludjera vjenčajmo u nove Jovanove. Je li ovako, o braćo svatovi?

Svi svatovi. Tako, tako, stari svate! Što se jednom u selu ugovaralo, nije se do danas nikad pogovaralo.

Otidoše ona četvorica da donesu mrtvog Jovana, a druga dvojica svatova po popa, koji će vjenčavati.

Kaludjer. Znadite, braćo! da me živa nikad vjenčati ne ćete prije nego mi od vladike dodje dopuštenje i blagoslov, a kad .....

Stari svat (naljućen). Ma ti zborio ali ne zborio, sve ti isto biva; mi smo ti jutros i vladika i patrijar! mi ćemo te jutros po božjem redu razkaludjeriti pa vjenčati na našu odgovornost pred Bogom, sudom i ljudmi; a poslje, eto tebe a eto vladike, pa kako se načinite. Što jedan ludi uradi, stotina vladika izliečiti nisu kadri.

Donieše Jovana, oplakaše ga, ukopaše u kaludjerske haljine, a u Jovanove obukoše silom kaludjera. Dobaviše brijača i ode brijaća britva svud po svatovih od ruke do ruke u naokolo, kako bi grieh bratski podielili; obrijaše Dionisiju, kojemu će sad reći

Stari svat. Krstio si se imenom „Dimitrije“ a poslje nadjenuše ti ime „Dionisije“. Kad ti je vladika ovo ime nadjenuo, nikoga od nas nije pitao, koje će ime staviti; pa kad njega danas ovdje nije, mi te povraćamo u kršteno ime „Dimitrije“. Tako je od Boga bilo sudjeno.

Evo prispije i pop. Stotinu je krsta na sebe od čuda stavio, kad vidje Dimitriju obučena u nove haljine, obrijana i spravna za vjenčanje; no pošto mu seljani kazaše, što se je dogodilo i kako su od nevolje grieh na sebe i na svoj vrat primili, pripravi se u crkvi i počme vjenčavati.

Pripovieda se, kad je pop došao na pitanje Dimitrija:

Pop. Uzimlješ li, Dimitrije, za tvoju zakonitu suprugu ovu djevojku Milicu, koja uza te stoji? — odgovorit će mu

Dimitrije. Uzimljem, ako mi nije ni drago; ama svaka sila prokleta a ova današnja blagoslovljena bila, da Bog da! Nego, moj pope, ne dangubi, da čas prije obeselimo ožalošćenoga otca i majku.

Digitized by Google

Pop. A ti, djevojko, uzimaš li za svojega vjenčanoga druga mladića Dimitriju, kojega uz desno rame vidiš?

Milica. Red mi ga je, moj popo, uzeti; zato su me djeveri medju svatovi i doveli bez ikakve sile nego od majke dobre volje; nego brzaj, ako Boga znaš, dok nije čuo vladika, pa da mi on opet ovoga drugoga ne ugrabi.

Po vjenčanju odvedoše svatovi djevojku vjenčanu, pjevajući i puške mećući, a pop i Dimitrije prije njih otidoše na radostni muštuluk otcu i majci. Preokrenu se žalost na radost *, i s vremenom doživje naš knez Miloš vidjeti četvero unučadi, tri sina i jednu kćer, i doklen je živio, šiljao je svake godine obilatne milostinje manastiru Duži pred dušom mrtvoga Jovana, a za zdravlje živih. *(Iz „Práva".)*

Vuk Vrčević.

Književnost.

Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena. Knjiga prva. Gragja u odgovorima iz različitih krajeva slovenskoga juga. Osnovao, skupio, uredio V. Bogišić. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1874.

Knjiga XXXII. Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti priobćuje kritiku, što ju je napisao sveučilištni profesor dr. J. Hanël o tom djelu; držimo shodnim i vrlo poučnim, tu ocjenu diljem ovdje naštampati:

„Već u prvoj svečanoj sjednici jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 28. srpnja 1867. označi predsjednik njezin kao jednu izmedju glavnih zadaća akademije, sabirati i izdavati gradju za nepisano pravo, nalazeće se u običajih našega puka.

I sbilja pravo je obratila akademija pažnju i sile svoje na izpunjenje ove zadaće, jer to zaslužuje važnost njezina u podpunoj mjeri. Narodni običaji, osobito oni, koji se na pravo protežu, zanimivim i važnim su predmetom iztraživanja i razmatranja.

U svakdanjem životu malo se obazire narod, osobito taj, na koji su neznatno uplivali tudji elementi, na pisane zakone, naredbe vladine itd., već se vlada u raznovrstnih svojih odnošajih ponajviše po posebnih svojih pravih, po zakonih, koji su se izradili njegovim životom, te se ustalili njegovimi nazori i običaji.

---

* Iza tmine i sunce ogrije,
Iza tuče vedrije je nebo,
Iza plača veselije poješ.

Digitized by Google

Ciele generacije živu niti nepoznajuć zakonika, koji jim je dala vlada, niti se nebrinuć za pisane zakone. One živu u sferi njihovih potriebâ osebujnim životom, javljajućim se kao rezultat dosadašnjega njihovoga razvitka, razvitka cieloga njihova narodnoga bića. U narodnih običajih pako odsieva se isto biće; bez njihova poznavanja nije moguće niti ovoga spoznati.

S toga razloga su već više puta izvrstne sile nastojale oko sakupljanja narodnih običajâ, da se točnije progleda u karakter narodâ *.

Pače i pojedine vlade su se brinule oko postignuća istoga cilja, te su dale povod sakupljivanju osobito pravnih običajâ narodnih, da tako postignu najsigurniji temelj za razmatranje i shvaćanje narodnoga karaktera, te za sgodno i dosadašnjemu razvitku naroda primjereno zakonarstvo **.

---

* Da samo malo iz mnogobrojnih radnjâ na ovom polju iztaknemo, spomenut ćemo radnju *Макарова* — Древныя и новыя борбы, клятвы и присяги русскія (Въ трудахъ и лѣт. ист. и древн. ч. IV. кн. I.); *Снегирева* — Русскіе въ своихъ пословицахъ; *Erbena* — Písně a říkadla; *Kulde* — Svadba v nár. Československ.; *Sušila* i dr.

** U tom obziru odlikovala se je osobito vlada ruska, te se neće valjda neumjestnim smatrati, ako u kratko samo iztaknemo korake, koje je ona učinila, da se sakupe narodni pravni običaji. Već g. 1847 i 1848 razposlalo je rusko ministarstvo državnih imanjâ (министарство Государственыхъ имуществъ) naputak, po kojem je tražilo od mjestnih палатъ Госуд. имущ. viesti o pravnih običajih kod vladinih seljakâ glede reda nasliedjenja u seljakâ u obće, osobito pako o pravu dosluženikâ na nasljedstvo. Uredne viesti na temelju toga naputka izdane su u Журн. минист. Госуд. имущ. 1861 г., te se tamo nalazi članak *Барыкова* — Наслѣдованіе у государственихъ крестянъ, napisani na temelju onih viesti. Nu taj članak, premda već po samom predmetu svojemu vrlo zanimiv, neizcrpljuje nit iz daleka cielo pitanje, s jedne strane sbog nepodpunitosti podatakâ, s druge pako sbog toga, što se proteže samo na jedan razred seljačkoga pučanstva.

Iste godine 1847., kad se je ministarstvo počelo brinuti za sabiranje pravnih običajâ narodnih, razposlalo je Императорское Русское Географическое Общество takodjer naputak, po kojem su se svi, želeći raditi na korist etnografije, imali dojaviti, da će dostaviti po stanovitom planu opisivanje mjestnih odnošajâ. Po ovom naputku imalo se je takodjer medju drugim paziti i na pravne običaje. Gradju, koju je ovim putem общество dobivalo, izdavalo je, počamši od g. 1853, въ Этнографическомъ Сборникѣ. Njekolicina izmedju članakâ, tamo objelodanjenih, sadržava sbilja zanimive viesti o pravnih običajih. Al viesti ove su većinom nepodpune i samo odlomci, čemu je glavni uzrok taj, što sakupljači etnografičke gradje nisu mogli, niti možda sbog pomanjkanja pravničkoga izobraženja nisu znali paziti na potankosti pitanjâ; napokon niti nije bio pomenuti naputak glede pravnih običajâ podpun niti točan, usljed česa niti rezultati nisu mogli mnogo valjati. Al buduć se je već težnja za sakupljivanjem pravnih običajâ probudila bila, nastav-

Digitized by Google

Svaki dakle, kojemu stoji do iztraživanja pravnoga života kod Slavenâ, s radošću je pozdravio odluku akademije, s toplim je učešćem pratio napredak rada u izpunjenje one odluke uložena, o kojem su od god. do god. razlog davali izvještaji o sabiranju narodnih pravnih običajâ, objelodanjeni u Radu jugoslav. akademije. Željno se je dakle izgledavao rad, koji je imao predočiti plodove ovih radnjâ. Ovo je ona gradjevina, koju smo gore iztaknuli, i o kojoj kanimo nekoliko rieči na prvom mjestu svoga književnoga razgleda prosboriti.

Rad, što ga je evo Bogišić osnovao, skupio, uredio, prikazuje nam se kao debela knjiga od LXXIV (—VI predgovor; VI—LIX pristup; LXI—LXXIV pitanja, na koja se u ovoj knjizi odgovora), te 714 stranâ velike osmine.

Budući je g. Bogišić u pristupu k pravomu sadržaju sbornika iztaknuo temeljna načela za svoju radnju u obće, te za njezino izdanje u stanovitoj formi, to budi i nam dozvoljeno, obazreti se ponajprije na pristup. Obsežnost njegova dosta nam daje povoda k tomu.

Prije svega obraća g. Bogišić pažnju našu na nedostatak harmonije pače opreku, vladajuću s jedne strane medju pravničkom naukom, s druge pako faktičnimi odnošaji družtveno-pravnoga bivovanja narodnog na slovenskom jugu.

Taj pojav pruža mu izlazište razmatranju o važnosti narodnih pravnih običajâ, o nuždi njihovoga sakupljanja, kao što i o potrebi izdanja njegove radnje.

Okolnost, što se zakon i pravni običaj sudovâ nenalazi u suglasju sa nazori, koji postoje i glede pojedinih pravnih odnošajâ i glede svega prava u obće kod puka, osobito kod nižih nepismenih razredâ njegovih, tumači g. Bogišić kao posliedicu hotimičnoga udaljivanja „izučenih“ pravnikâ od narodnoga, dakle i potrebam naroda najprikladnijega te-

---

ljala se je radnja u tom obziru, te se pojavilo više članakâ, posvećenih, ovomu predmetu. Tako je napisao urednik Аркива истор. и практ. слѣдбній — *Калачовъ* članak, naštampani u istom sborniku 1859 g. II. kn.: „Юридическіе обычаи крестьянъ въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ; и Журн. Минист. Юст. 1862 г. naštampan je članak *Мулова*: „О значеніи нар. юридическихъ обычаевъ.“ Isti pisac počeje g. 1862 u časopisu „Вѣкъ“ štampati članak „О народныхъ обычаяхъ“, koji je imao biti naputkom za sakupljače gradje za sbornik narodnih pravnih običajâ. God. napokon 1867 (?) izdalo je этнографическое отдѣленіе Имп. Русск. географич. общества, te razposlalo po zemlji: „Программу для собиранія народныхъ юридическикъ обычаевъ“ u kojoj se nalazi za uvodom, sadržavajućim kratku ocjenu narodnih pravnih običajâ, te pregled proradnjâ u svrhu njihovoga sakupljenja umni i dosta obširni naputak za sakupljače. U naputku tom se nalaze ne samo stanovita pitanja, već se ova i primjeri razjasnjuju, što je od osobite važnosti za točno shvaćanje pitanjâ, dakle i sgodnost samih odgovorâ.

Digitized by Google

melja prava, hotimičnoga prisvajanja tudjih, rimskih, te u obće zapadnih nazorâ, kao posljedicu napokon objesti, koja prezirnim okom gleda na seljaka, koji si nije osvojio načela ove „ratio scripta“, sadržajuće naputak za točno shvaćanje svih pravnih odnošajâ u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, koji nije „učenim“ putem došao do pravničkoga znanja. Zato dovikuje g. B. našim učenim pravnikom rieči Puchte: „Oni se mogu svemu drugomu prije priljubiti, nego li tomu, što je narodno, svaku drugu formu prije pojmiti i izraditi, nego li narodnu, vole se svakomu drugomu djelovanju posvetiti, nego li narodnomu, pače i to, što učine narodnoga posla, odgovara tako slabo cijeli, da rezultatima nije nikako moguće druge privući k narodnomu radu.“

Premda nekanimo postati branitelji izučenih naših pravnikâ, premda podpuno priznajemo, da su oni djelomice tomu krivi, što se zakonarstvo više puta neprikazuje — kako bi imalo — kao izražaj rezultatâ dosadašnjega razvitka ideje prava u stanovitom narodu: to se ipak nemožemo složiti sa mnienjem g. B., da je često nesuglasje zakonâ i pravnih običajâ posljedica puke samovolje pravnikâ, te da se njim izključivo pisati može u grieh.

G. Bogišić predpolaže, da su t. z. izučeni pravnici uplivom svojim kod krojenja prava doveli do zakonarstva, koje se je udaljilo od narodnoga svojega temelja, a time došlo do opreke s pravnimi nazori, u sviesti naroda se utvorivšimi.

Glede prava rimskoga, koje je i g. B-u izhodištem, i glede njegova upliva na narodno pravo, osobito u Njemačkoj, često se je to doduše dokazivalo — akoprem u novije doba i u tom obziru dosta se temeljito o tom dvoumi —; ali niti se nemožemo prilagoditi mnienju g. B., te pripoznati, da je rimsko pravo uporabom sa strane pravnikâ pokazivalo pomenuti upliv na pravo i zakonarstvo u Slavenâ, niti ne bismo mogli važnost, koja ide rimsko pravo te pravnike izučivše ga glede Njemačke, uobćeniti glede svih tudjih pravâ, koja su pokazivala upliv kod Slavenâ.

Učeni pravnici dobili su kod Slavena razmjerno mnogo kasnije, i to znatno manji upliv na razvitak prava zakonskoga, nego li je to bilo u Njemačkoj; dočim je n. p. u prvoj polovici XIII. stoljeća Eike iz Repgowa pisao svoj Sachsenspiegel u toj nakani, da preprieči, koliko se može, širenje rimskoga prava u sudovih njemačkih: izabrali su žitelji devet gradova vinodolskih jošte oko 1280. do 40 staracâ, koji su pamtili pravo svojih otacâ, da ga daju na pismo metnuti *, postali su dakle za-

* „... izbraše se od vsakoga grada vinodolskoga ne vse starijši na vkup na ke vijahu da se bolje spominjahu v zakonih svojih otác, i od svojih déd, ča bihu slišali, i njim narediše i ukazaše tesnim zakonom, da bi vse dobre stare izkušene zakone u Vinodolu činili položiti v pisma ...“

Digitized by Google

koni isto tako pod neposrednim uplivom i nadzorom samoga naroda, kao što to bilo kod Germana u doba pobilježenja njihovih pravâ narodnih *, gdje nije bilo niti traga jošte uplivu prava rimskoga, te neima takodjer niti u vinodolskom zakonu traga uplivu niti prava tudjega, rimskoga, niti sudjelovanju izučenih pravnikâ.

I kod drugih slavenskih narodâ, osobito Čehâ i Poljakâ, nije bio upliv izučenih pravnikâ pretežan niti odlučan za prihvaćanje tudjih pravâ. Dapače i kod Čehâ a djelomice i kod Poljakâ na saborih sakupljeni stališ plemićki, prikazujući baš ujedno i stališ izučenih pravnikâ, najviše je branio domaće narodno pravo proti uplivom tudjih pravâ. Jošte iz XVI. st. mogli bismo tomu mnogo dokazâ navesti.

Tudje pravo baš kod slavenskih narodâ nije bilo uvedeno u domaće izučenimi pravnici, ne školom, već novimi tvorbami, za koje se nisu u samom narodu, kao nosiocu prava, nalazili sgodni temelji niti elementi, uz koje bi se ono moglo priviti, te s njimi se pretvoriti u jedno, za jedinstveni kod svega naroda zajednički dalnji razvitak sposobno pravo.

Tudji pravni nazori uvukli su se kod Slavena osobito usljed postanka i razvitka novoga stališa kod njih, stališa gradjanskoga, koji je postao glavnom podporom tudjih pravnih elemenatâ u njihovom širenju i čvršćenju na uštrb domaćega prava. Ova, s djelovanjem izučenih pravnikâ u nikakvom savezu nestojeća okolnost postala je uzrokom i onoj disharmoniji, koja se je pokazala medju zakonarstvom i mnogimi pravnimi nazori puka. S početka se nisu doticale puka one promjene, prouzročene na polju razvitka prava utjecanjem moćnoga onoga faktora, puk je razvijao svoje prvobitno pravo, u njegovoj sviesti živuće, prema svojoj naravi i svojemu karakteru, nit se je obazirao na nove tvorbe oko njega, nit se je brinuo ili brinuti mogao za to, neće li doći do kojekakva sukoba u shvaćanju pojedinih pravnih odnošajâ s drugim kojim stališem.

Usljed toga sačuvao je puk u pravu svojem narodni elemenat u većoj čistoći, dočim je stališ gradjanâ u svojih raznovrstnih doticajih sa plemstvom dosta prilikâ našao, da u mnoge predjele dovuče tudje pravne pomisli.

Zato i nalazimo, da se je u pravnih spomenicih puka sačuvao mnogo čišće narodni elemenat, nego li u spomenicih, koji su postali u gradovih. Tako n. pr. baš gradski spomenici starohrvatski sadržavaju mnogo tudjinskoga, osobito talijanskoga i njemačkoga, dočim se je u statutih občinskih vjernije sačuvao slavenski karakter prava.

* Srv. n. pr. prologus legis Salicæ: „... electi de pluribus viris quattuor .... qui per tres mallos convenientes omnes causarum origines sollicite discutiendum tractandis de singulis iudicibus decreverunt ...“

Digitized by Google

Broj gradovâ, ovih nosiocâ i širiteljâ novih pravnih pomislî i mnienjâ u slavenskih zemljah, uviek se je umnožavao baš u doba, kad je poslje i usljed nutarnjih razmiricâ i vanjskih borbâ mal ne u svih zemljah slavenskih zavladala letargija, koja ne samo da nije mogla imati posljedicom odpor proti širenju tudjinstva, već je dovela do težnje, prilagoditi mu se, jer je, činilo se je, barem materijalno stanje poboljšavalo.

Umnožavanje gradovâ, kao što i stalno povećavanje njihove važnosti, bilo je uzrokom i stalnoga širenja se gradskih pravâ, koja su u brzo i glede zemljišnoga obsega valjanosti daleko nadkrilila svakolika druga prava, i glede važnosti svoje za sve stališe u zemlji drugim pravom pravilno se predpostavljala. Već se je i sam plemić često morao brinuti za to, da postane gradjaninom njekojega grada!

Nu kad je jedanput gradsko, na tudjih pomislih utemeljeno pravo zadobilo najveću važnost i najveći obseg, onda je sbilja postalo pravo, koje je valjalo i za stališ plemski, te je s početka tvorilo pravo ciele zemlje, pravom iznimnim, imajućim karakter kad kada pače i privilegii odiosi.

Tako je došlo do toga, kad je počela doba kodificiranja, da se je materijal za zakonike uzimao većinom iz ovoga prava, koje se je pokazivalo kao najobćenitije, a to je bilo baš pravo od narodnoga slavenskoga već svojim poreklom sućno razlučeno.

Time je postala razlika medju pravom, sadržaj jednoga zakonika tvorećim, te pravom, koje je jošte u mnogom obziru kod pojedinih stališa, osobito obzirom na karakter, koji je dobilo pravo plemskih obitelji, valjalo kao pravo izradjeno cielim razvitkom njihova života.

Buduć pako nije dopuštala već sama narav ovih zakonikâ — narav sbornikâ obće i izključivo valjajućih normâ — da se pripozna uza zakonik te volju zakonodavčevu koje drugo jošte pravno vrelo, buduć su na dalje imale norme u zakoniku iztaknute nositi karakter nepromjenljivosti, čega kod prava, neuvedenoga u formu zakonika, neima: nisu mogli kodifikatori niti pripoznati valjanost drugoga — nezakonskoga — prava u slučajevih, kad su sudovi zamoljeni, da urede prieporne medju strankami odnošaje.

Tako se može doduše dogoditi, da nije postigla osuda, izrečena od izučenih pravnikâ kao sudacâ, materijalnu istinu, da pače stoji upravo u opreci sa pojmovi o pravu i pravednosti, koji su se kod jedne od stranakâ utvorili na temelju nazorâ njezine okoline, na temelju njezinoga odgojenja i dosadašnjega shvaćanja pravnih odnošajâ. Nu ipak nije moguće zamjeriti ovu okolnost izučenim pravnikom kao krivnju, tumačiti to kao hotimično udaljenje od elementa narodnoga u pravu; već se ovo mora pripoznati kao posljedica historičke tvorbe, kojoj nisu krivi pravnici.

Digitized by Google

Nu sam factum, što ga g. Bogišić navodi, disharmonija u shvaćanju pravnih odnošaja sa strane juristâ i sa strane puka, disharmonija medju zakoni i pravnimi običaji — ovaj factum sbilja postoji i ne može se zanijekati; al s druge strane nisu ovomu factumu jedini pravnici krivi. Uprav oni bo traže, osobito u novije doba, sredstva, kojimi bi se dalo doskočiti tomu zlu, kao što na pr. pokazuju zakoni, koji, sami niknuvši iz praktičnoga života, i sdušno nastoje zadovoljiti njegovim uviek iznova se stvarajućim odnošajem *. (Dalje sliedi.)

Viestnik.

(Imenovanja.) Nj. c. i kr. apoštolsko veličanstvo imenovalo je Ferdinanda viteza Bajera, do sada načelnika odiela pravosudnoga kod krajiške zemaljske uprave, prisjednikom krajiškoga odsjeka stola sedmorice.

— Preuzvišeni g. ban I. Mažuranić imenovao je Vatroslava Pejčića, Rikarda Matejku i N. Rakovca prislušnici u obsegu kr. banskoga stola.

— Kr. hrvatsko-slav. zemaljsko fin. ravnateljstvo imenovalo je izučene pravnike i dosadanje vježbenike: Jurja Ilića, Mihovila Bišćana, Janka Kovačevića i Petra Brusića financijalnimi perovodjami II. razreda.

Književne viesti: Od „sbirke zakona sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije“ izašla je do sada I. knjiga i od druge pet sveščića. Čini se, kao da dalnje štampanje nekako zapinje, jer nismo dosta dugo dobili novoga sveščića.

— „Právo“ pravničko-upravni list. God. III. svezak 28. od 30 srpnja sadržaje sliedeće sastavke: R. Dr. Ihering: borba za pravo (svršetak). — V. M.: U kom roku ima se nastupiti dokaz kroz svjedoke i vještake u parnicah redovitoga postupka? — A. Kuzmanić: Razdilba zločinstvâ. — Sgodjaji: Gradjanski. Kazneni. — Književnost. — Viesti. — Nadamo se, da je uredničtvo „Prava“ već odredilo, da se Iheringova „borba za pravo“, što ju je preveo mladi i daroviti H. Hinković, štampa u posebnoj knjižici.

— Die Hauscommunionen. Eine Denkschrift von Mate Ivić. Ovo djelce, izašlo prošle godine, ocieni u izvrstnom časopisu dra. Grünhuta „Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart“ dr. J. A. Tomaschek izrekav o njem — u koliko je kao čovjek nepoznavajući institucije naših zadruga — vrlo povoljan sud. Žalimo, da nam nije ta brošurica došla do rukuh.

Sastanak njemačkih pravnika (deutscher Juristentag). 26., 27. i 28. kolovoza o. g. držan je u Norimbergu (Nürnberg) XII. sastanak njemačkih pravnika. — Pošto se i kod nas radi o sazovu takova sastanka, neće bit suvišno u kratko razložiti, o čem se je na njem viećalo. — Našlo se je tom prilikom 500 učestnika iz svih krajeva Njemačke. Grad Nürnberg napeo je bio sve sile, da tako odlične goste što dostojnije dočeka i zabavi. Kralj bavarski naloži svomu ministru pravosudja dru. pl. Fäustle-u, da pozdravi u njegovo ime pravnike i da ih uvjeri, da njihove težnje nalaze kod njega živo saučešće.

---

* Valja samo pročitati zapisnike konferencije Norimberžke, da se osvjedočimo o istinitosti pomenutoga.

Digitized by Google

U kratko: sve oblasti počam gore od kralja pa cielo gradjanstvo Nürnberga sjedinilo se, da budu sudielnici ovoga sastanka pristojno njihovu zvanju i znanju dočekani.

U prvoj plenarnoj sjednici izabra si skupština i nam od sveučilištne svetkovine poznatoga prof. dra. Gneista za predsjednika i četiri podpredsjednika; medju ovimi potonjimi nalazimo i dra. Jaquesa, bečkoga odvjetnika.

Plenarne sjednice držane su dvie, jedna 26. a druga 28. kolovoza. Savkoliki posao slegao se na odsjeke i njihove sjednice. Navesti ćemo samo neka pitanja zakonarstva, koja su u odsjecih razpravljana. Glede tutorstva stavljena bijahu ova pitanja:

1. Bi li imali vršiti nadtutorstvenu vlast, u koliko nadleži državi, sudovi inokosni ili sborni? Bi li se imalo nadtutorstvo samoj državi pridržati ili pripustiti i sudjelovanje obitelji, občine? Bi li se imao zavod nadzirajućih protututora (začastnih) za sve ili samo za pojedine slučajeve uvesti? Preporuča li se pridržanje uprave pologovne za pupilarni novac? i kojimi načeli da se opravda zahtjev, da tutori polažu jamčevinu? Ob ovih pitanjih izradjena su dva mnenja, a referentom je dr. Hauser, viećnik prizivnoga suda u Monakovu.

2. Je li shodno i izvedivo urediti pravo imovinsko ženitbenih drugova za cielu Njemačku jednim zakonom? i na kojem temelju? — Ob ovom predano je pet mnenjâ, tri izradjena od viših sudaca i dva od profesora sveučilištnih u Monakovu i Würzburgu.

3. Iz kaznenoga prava: Bi li se tužbi privatnika u njemačkom kaznenom postupku dao i veći obseg a ne samo da se digne sbog uvrede? Mnienje ob ovom pitanju izradio je poznati prof. Holtzendorf, a referenti su bili odvjetnik Stenglein i prof. dr. Gneist. — Zatim ovo pitanje: Imade li se u slučaju, da bude tko proglašen nevinim (ili da se nedigne obtužba) dati odšteta sbog pretrpljena iztražnoga zatvora? Medju mnenji na ovo pitanje stiglimi spominjemo ono prof. dra. Wahlberga u Beču i prof. dra. Ullmana u Insbrucku.

4. Zanimivo je takodjer pitanje: Bi li se imala uvesti porota u njemački gradjanski postupnik? Referenti su za ovo pitanje profesori: dr. Marquardsen iz Erlangena i Seuffert iz Giessena.

Ova su pitanja bila već na prijašnjem sastanku pravnika ustanovljena; deputacija pako, koja je priredjivala ovaj, stavi sama nekoliko pitanja, od kojih priobćujemo samo ovo: „O pravnoj naravi, nadležnosti i formi razpravnoj kod upravnih sudovâ“. — Referentom je za ovo pitanje i opet protesor dr. Gneist.

Čitajuć imena onih članova sastanka, koji su što preuzeli referate što izradili posebna mnenja, upravo nas je zatekao pretežni broj viših sudaca. Ovo dokazuje, koli živo zanimaju se sudci ovakimi pitanji. Nećemo valjda nikoga uvrediti, izrazimo li želju, da bi tako moralo i drugdje pa i kod nas biti.

Nemožemo zaključiti ovih crtica a da nepriobćimo neka mjesta iz govora dra. Fäustle-a, bavarskoga ministra pravosudja, koja liepo označuju zadatak sastanka njemačkih pravnika. „Sastanak pravnički — veli ministar — ima veliku zadaću, da unapredjuje razvoj njemačkoga prava, on sbližuje ne samo mnenja nego i osobe, daje Njemcem sgodu, da izmiene medju sobom misli i nazore neobziruć se nimalo na političko državljanstvo. Članovi njegovi donose sa sobom iz praktičnoga života veliko izkustvo, odakle možemo razabrati, da li smo u suglasju sa vremenom, za koje stvaramo zakone. Djelovanje sastanka pravničkoga zaslužuje svaku hvalu; nijedan zakonodavni zadatak nije izveden, kojemu nebi

Digitized by Google

on (sastanak) bio put utro, prije ga temeljito razpravljao. Njemački narod stoji pred gorostasnim djelom glede zakonarstva; sada valja odlučiti mrtvo od onoga što je za život sposobno.“

(G. dr. Vaso Gjurgjević,) zastupnik naroda na hrvatskom saboru, položio je prošlih dana zakletvu kod kr. banskoga stola kao odvjetnik sa sjedištem n Osieku.

(Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju.) Mjeseca kolovoza izašli komadi „Sbornika“ sadržavaju evo ove zakone i naredbe: Komad 23.: zak. čl. 21. o porezu na lov i na puške uporabljive za lov; zak. čl. 22. o porezu na kamate glavnica i na rente. — Naredbu kr. ug. ministarstva za poljodielstvo, obrt i trgovinu od 9. svibnja o. g., kojom se opredieljuju potankosti postupka pri baždarenju mjera i teža. — Komad 24.: Naredbu kr. zemalj. vlade (odiela za bogoštovje i nastavu) od 14. srpnja o. g. br. 2947, kojom se ustanovljuje školski i nastavni red za pučke škole u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. — Naredbu kr. zem. vlade od 17. srpnja o. g. br. 2948, kojom se izdaje ustrojni statut za preparandije u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Napokon komad 25. sadržaje: Naputak o djelokrugu i poslovnicih vieća i ureda za zemaljsku statistiku u Hrvatskoj i Slavoniji.

(† Dr. Ljudevit pl. Kirchstetter,) odvjetnik, preminuo je nedavno u — ludnici. Bio muž učen, njegov „Commentar zum oesterreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche“ dobro je poznat i mnogim hrvatskim pravnikom.

Ona p. n. gospoda vanjski članovi pravničkoga družtva, koja nisu do sada namirila svoga godišnjega prinosa, neka izvole to što skorije učiniti. Šalje se pako prinos neposredno blagajniku družtva g. odvjetniku Schaufu.

Dopisnica uredničtva.

— G. Dru. R. M. u Krapini. Uvjeravamo vas, da su prvi i drugi broj „Mjesečnika“ već po drugi put poslani onoj gospodi novim članovom u Krapini, koje ste vi prijavili. U Zagrebu neima dakle krivnje, ako list nedolazi, ili ako nedolazi točno. S toga bilo bi najshodnije, da se gospoda popitaju i potraže kod domaće pošte.

— G. T. N. u Irigu. Prinos članova pravničkoga družtva računa se — prema zaključku odborovom — od osnutka družtva. — Pravila ujedno sa namirom ob uplaćenom prinosu poslat će vam se za koji dan. — Na vaš onaj upit pravne naravi evo vam odgorora: Parnica se dakako uskladiti nemože, jer manjka ne možda kakov prilog, nego odgovor, a ovaj je tuženiku temelj, ono što tužitelju tužba. Kada dakle toga odgovora neima ni jedna stranka, mora se dati povrata u prijašnje stanje i sudac će naložiti tuženomu, da na tužbu dade odgovor.

— G. N. B. u Krajini. Pravničko družtvo ima članova u Krajini, ali „Mjesečnik“ ni jednoga pomoćnika.

Digitized by Google

Članovi pravničkoga družtva u Zagrebu.

Aleksić Franjo, zamjenik državnoga odvjetnika, Nova Gradiška.
Alt Dragutin, odvjetnik, Vukovar.
Andrasy Miroslav, kotarski sudac, Karlovac.
Andrić Andrija, kr. javni bilježnik i odvjetnik, Ilok.
Arnold Franjo, javni bilježnik, Belovar.
Albrecht Ivan, državni odvjetnik, Vukovar.
Baić Matija, prisjednik sudbenoga stola, Belovar.
Bader Dragutin, tajnik sudb. stola, Zemun.
Balling Otokar, c. kr. kot. sudac, Okučane.
Banjavčić Ivan Dr., odvjetnik, Karlovac.
Balogh Dragutin, prisjednik sudb. stola, Požega.
Barač Franjo, tajnik banskoga stola, Zagreb.
Barac Eugen Repenjski, prisjednik stola sedmorice, Zagreb.
Barčić Erasmo, odvjetnik, Rieka.
Blažić Dionis, prisjednik banskoga stola, Zagreb.
Begna Vjekoslav, prisjednik sudb. stola, Petrinja.
Belošević Gjuro, kotarski sudac, Ogulin.
Bledšnajder Milan, vieć. tajnik sudb. stola, Zagreb.
Brelić Franjo, c. kr. kotarski sudac, Karlobago.
Brestjenski Šandor Dr., profesor sveučilišta, Zagreb.
Birač Pavao, državni odvjetnik, Varaždin.
Boruvka Franjo, prisjednik sudb. stola, Gospić.
Broš Ignjat, odvjetnik, Vinkovci.
Bošković Kosta, kotarski pristav, Karlovci.
Bugarsku Gj. S., odvjetnik, Vukovar.
Buratti Ivan conte Dr., umirovljeni savjetnik nam. vieća, Zagreb.
Burgštaller Franjo Dr., prisjednik krajiš. banskoga stola, Zagreb.
Brusić Matija, financijalni činovnik, Rieka.
Ban Josip, sudbeni pristav, Varaždin.
Barabaš Marko, županijski tajnik, Varaždin.
Bakšaj pl. Škender, prisjednik sudb. stola, Zagreb.
Babić Milan, c. kr. državni odvjetnik, Vinkovci.
Biljčević Franjo, odvjetnik, Ilok.
Birra Petar, kot. suda pristav, Virovitica.
Balogh Vladislav, prisl. sudb. stola, Zagreb.
Bestall Julio, prisjednik banskoga stola kr. odsjeka, Zagreb.
Bakotić Ignjat Dr., odvjetnik, Rieka.
Brlić Ignjat Dr., odvjetnik, Brod.
Bäckh Gustav pl., septemvir kraj., Zagreb.
Barbot Franjo, odvjetnik, Krapina.
Benak Dragutin Dr., kr. kotarski sudac, Daruvar.
Brošhan Miroslav, sudb. pristav, Osiek.
Cekuš Dragutin, prisjednik banskoga stola, Zagreb.
Celebrini Miroslav, državni odvjetnik, Požega.
Cirić Izidor, nar. tajnik, Karlovci.
Cziraky Franjo, podžup. perovodja, Požega.
Cuculić Tomislav vitez, prisjednik stola sedmorice, Zagreb.
Cuculić Vladislav vitez, tajnik zem. vlade, Zagreb.

*

Digitized by Google

Čermak Josip, prisjednik sudb. stola, Nova Gradiška.
Česky Mato, odvjetnik, Nova Gradiška.
Čučković Uroš Dr., namjestnik drž. nadodvjetnika, Zagreb.
Čepolo Pavao, vieć. tajnik sudb. stola, Varaždin.
Čalogović Adolf Dr., pristav krajiš. banskoga stola, Zagreb.
Čegetek Franjo, kr. kotarski sudac, Sisak.
Derenčin Marijan, Dr., kr. javni bilježnik, Rieka.
Daubach Mirko, odvjetnik, Zagreb.
Deželić Gjuro, gradski senator, Zagreb.
Dimitrijević Stjepan Dr., kr. javni bilježnik i odvjetnik, Ruma.
Dobošević Livijo, pristav sudb. stola, Vukovar.
Erhartić Franjo Dr., odvjetnik, Varaždin.
Egersdorfer Aleks. Dr., prislušnik, Zagreb.
Fabianec Ivan, odvjetnik, Zagreb.
Farkaš Šišman, prisjednik banskoga stola, Zagreb.
Frank Josip Dr., odvjetnik, Zagreb.
Francisci Hinko, podžupan, Krapinske Toplice.
Femenić Gjuro, prisjednik sudb. stola, Zagreb.
Fodrocy Aleksander, veliki župan, Rieka.
Ferić Franjo, kr. državni odvjetnik, Varaždin.
Florian Gjuro, predsjednik sudb. stola, Vinkovci.
Frušić Ivan, sudbeni pristav, Osiek.
Freiberger Hinko pl., predsjednik kraj. septemvirata, Zagreb.
Franić Josip, podžupanijski tajnik, Koprivnica.
Galac Dragutin, umirovljeni predsjednik sudb. stola, Požega.
Georgievič Pajo, kr. kotarski sudac, Miholjac.
Gerloci Ljudevit, odvjetnik, Križevac.
German Vatroslav, odvjetnik, Karlovac.
Gindl Josip, kotarski pristav, Petrinja.
Gojković Živko Dr., odvjetnik, Karlovci.
Gvozdanović Vjekoslav Dr., odvjetnik, Karlovac.
Gvozdanović Vladimir, kotarski sudac, Bošnjaci.
Gažić Stjepan, kotarski pristav, Koprivnica
Gregorčić Hinko, kr. kotarski sudac, Koprivnica.
Hadžić Milan, kotarski pristav, Djakovo.
Halper Julijo, državni odvjetnik, Petrinja.
Hanël Jaromir Dr., profesor sveučilišta, Zagreb.
Hauer Josip, kotarski sudac, Petrinja.
Hegedić Krunoslav, kotarski pristav, Gjurgjevac.
Hergešić Ljudevit, prisjednik sudb. stola, Vukovar.
Herić Dragutin Dr., tajnik ministarstva trgovine, Budapešt.
Hernheiser Šišman, sudbeni pristav, Zagreb.
Hochstädter Rudolf, prisjednik sudb. stola, Gospić.
Horvatić Tomo, prisjednik banskoga stola, Zagreb.
Host Antun, kotarski pristav, Karlovac.
Hrubi Kajetan, prisjednik kraj. banskoga stola, Zagreb.
Heržić Simo, prisjednik c. kr. sudb. stola, Vinkovci.
Hübl Vatroslav, prisjednik krajiš. banskoga stola, Zagreb.
Hofmann Josip Dr., kr. javni bilježnik, Zagreb.
Ivić Mato, odvjetnik, Zemun.

Digitized by Google

MJESEČNIK
PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

God. I. Listopad 1875. **Br. 5.**

Koji blagdani imaju se smatrati kao praznici?

Piše odvjetnik M. Ivić.

Proti rješenju, izdanom po c. k. sudbenom stolu u Zemunu, dostavljenom dana 30. prosinca 1873. g. bude podnešen utok kod istoga suda dana 14. siečnja 1874. g., no po ovom sudu na temelju §. 311 gr. pp. zabačen s razloga, što pravodobno nije podnešen, jer da je utok petnaesti dan podnešen. I ovo riešenje bude napadnuto, ali ga tako krajiški odsjek banskoga stola kao i onaj stola sedmorice potvrdi, a obie su molbe svoje riešenje osnivale na razlogu: što se u smislu §. 589 gr. pp. blagdani grčko-iztočne vjeroizpovjedi kao praznici smatrati nemogu, da se dakle podnos utoka na dan 14. siečnja kao zakašnjen ima smatrati.

Počem se mi s ovim nazorom neslažemo i toga smo mnenja, da se blagdani grčko-iztočnoga vjerozakona po riečima i u smislu gr. pp. kao praznici smatrati imaju, to se nalazimo pobudjeni, da naše mnenje na razlozih osnujemo, i tim ako ništa ono razpravu izazovemo, kojim povodom bi se mjerodavni krugovi mogli naći pobudjenimi, da donesu riešenje, po kojem bi se sudovi u buduće imali vladati.

Krajiški odsjek banskog stola naveo je za osnov svojega riešenja sliedeće razloge:

„Posmotriv, da se gledom na vrieme, u koje je privr. grdj. parb. post. u krepost stavljen, posumnjati nemože, da se pod izrekom: „obćeniti blagdani zakonito priznati“ razumievati imadu izključivo samo blagdani crkve katoličke; posmotriv, da se je tog tumačenja držala vaskolika praktika u krajevih, za koje je proglašen gr. pp. i to imenito obzirom na zakonski članak od god. 1723. §. 29. (S. Ladisl. L. 1. c. 38.);

Digitized by Google

posmotriv, da sve do sada ni za obseg banskog stola ovog u tom pravcu nikakva odredba zakonska nije izdana; posmotriv, da su po smislu §. 594 gr. pp. stranke nekatoličke samo riešene dužnosti, da udesivši oprez tamo spomenuti, na blagdan svoga vjerozakona pred sud doći moraju; vidiv, da se u predležećem slučaju neradi o ročištu, već o roku zakašnjenom" — potvrdjuje se napadnuta odluka, jer je po istinitom smislu zakona donešena. Kao što gore rekosmo, i odsjek stola sedmorice usvojio je ove razloge, te nam mogu služiti temeljem našeg razlaganja.

Mislimo, da je ova razprava ne samo de lege ferenda, već i de lege lata u ovom stručnom časopisu po sudsku judicaturu neobhodno potrebita, kako bi se riešenje našim okolnostim prilagodjeno izhodilo. Važnost ovog pitanja svakomu u oči pada tko u obzir uzme, da je naš u trojednoj kraljevini živeći narod na dva vjerozakona razdieljen, i da imamo sudskih okružja, u kojih narod samo jednomu ili drugomu vjerozakonu pripada.

Ustanove gr. pp., koje se ovdje u obzir uzeti imaju, jesu: §. 589, koji doslovice glasi: „Samo dani nedjeljni i obćeniti blagdani, zakonito priznani, imadu se smatrati kao praznici"; dočim §. 594 naredjuje, da nijedna stranka nije obvezana na blagdan svojeg vjerozakona pred sud doći, a §. 590 pako ustanovljuje, da se u slučaju, ako roku posliednji dan u nedjelju ili obćeniti blagdan padne, tada rok do prvoga sliedećeg djelatnika produljuje.

U ovih zakonskih ustanovah nenalazimo, da bi zakonodavac izrično naredio, da se samo blagdani rimokatoličke vjeroizpovjedi kao praznici smatrati imaju, pa počem toga ni u drugoj kojoj, ove ustanove dopunjavajućoj naredbi nenalazimo, to nam je dužnost smisao ovih ustanova iz rieči zakona i iz smjera zakonodavca dokučiti.

Mislimo prije svega, da je pogriešno, da ovdje iztaknute ustanove u smislu naredaba tumačimo, koje su prije sadašnjeg gr. pp. i u drugih okolnostih izdate, već da se tumače prema okolnostim, koje sada postoje. Po drugostepenom sudu navedeni zak. član. od god. 1723. izdan je u vremenu, kad no

Digitized by Google

je u smislu sadašnjeg državopravnog sustava rimokatolička vjera jedina zakonom priznata, tako zvana državna vjera bila, dočim su svi drugi vjerozakoni samo tolerirani bili. Naročito u Ugarskoj bilo je to načelo beziznimno uvedeno, te su se samo rimokatolički blagdani kao obćenito priznati smatrali; jer blagdani drugih vjeroizpovesti nisu imali državno, dakle ne obćenito priznanje.

Godine 1852. pako, kad je sada postojeći gradj. parbeni postupnik izdan, zavladala su već bila sasvim druga načela u obziru na razne vjeroizpovjesti, te su svi vjerozakoni ravnopravnost postigli, pak se sada nemože reći, da su samo blagdani rimokatoličkoga vjerozakona obćenito priznati, jer se državno priznanje na sve vjerozakone razprostire, koji svojih sliedbenika u austro-ugarskoj državi imadu. Iz navedenog pako sliedi, da ni uvjeti nisu istovjetni, na koji su predožujski i sadašnji zakoni osnovani.

Sadašnji gr. pp. ima svoje osnove sam u sebi i nema klice svog postanka u prošlosti, barem u obziru na upitne ustanove, počem su na ovaj zakon, kao i na svaki postojeće okolnosti bitno uplivisale, jer se zakonodavac uticaju postojećih odnošaja oteti nemože.

Kad niti u riečih zakona, niti u okolnostih, koje su u vrieme izdana zakona postojale, razloga nenalazimo, da izključivo samo jedan vjerozakon u tih ustanovah označen predpostavimo, tada imamo ove ustanove i na one vjerozakone razprostrti, koji su u državopravnom obziru ravnopravni, a to je u naših okolnostih i grčko-iztočni zakon. Za ovo mnenje govore još i drugi razlozi. Ponajprije nam je istaknuti ono staro pravno načelo, da gdje zakonodavac nerazlikuje, tu ni sudac razlučiti nesmije, počem zakon u prednavedenih ustanovah obćenitimi izrazi sve blagdane, obćenito priznane, kao praznike priznavati nalaže, to mnijemo da ni sudac ovu ustanovu suziti nema.

Isto tako moramo navesti, da je u trojednoj kraljevini zemaljski sabor po kralju potvrdjeni zaključak doneo, po kojem su Srbi i Hrvati jedan te isti narod i jednaka prava uži-

Digitized by Google

vaju, pa počem su Srbi većinom sliedbenici grčko-iztočnog vjerozakona, to i u tom obziru oni su ravnopravni sa sliedbenici rimokatoličke vjere tim više, što se u nijednoj zakonskoj emanaciji razlika u vjeroizpovjedi nečini. Pa ako bi već morali, tumačeć ustanove gradj. parb. postupnika obzirati se i uvažavati druge zakone i naredbe, tada mislimo, da imaju naknadno izdani zakoni veću vriednost, nego li oni, koji su prije gr. pp. izdani, po onoj staroj maksimi, da noviji zakon starije ukida.

Poziv na §. 594 gr. p. p. u razlozih drugoga suda nemože utvrditi nazora, da se imadu samo rimokatolički blagdani u §. 589 razumjeti, jer u ovom paragrafu govor je o blagdanih sveobće priznatih, dočim §. 594 samo one blagdane u vidu ima, koji nisu sveobće priznani, te bi mi u ovoj ustanovi prije nazreli razlog za naše mnienje, počem mislimo, da je zakonodavac namjeravao to, da nijedna stranka na svoj blagdan nije dužna pred sud doći, ako ovaj blagdan i nebi bio sveobće priznan, te se kao praznik priznati nebi mogao. I jedna i druga ustanova odnose se na sve vjerozakone, koji su po državnom sustavu ravnopravni, jer se u njih u tom obziru iznimka ne ustanovljuje. Ali obzirom na naše okolnosti ovako jednostrano tumačenje ovih ustanova ima nepovoljne posljedice, kojih ovdje nemožemo razlagati, jer bi nas to van kruga naše razprave odvelo, ali koji obziri imali bi i u tom slučaju na mjerodavne krugove uplivati, da i u tom slučaju u smislu našeg razlaganja ove ustanove protumače, kad bi kod naših sudova mnienje postojalo, da se samo rimokatolički blagdani kao praznici mogu smatrati. Na svaki način je od koristi, da se ovo pitanje svestrano razpravi, te tomu shodno i rieši, te nam je ovom razlaganju samo još to dodati, da bi se iz izraza po zakonodavcu rabljenih tumačiti dalo, da je te izraze hotimično rabio, kako bi se te ustanove po okolnostih, u pojedinih zemljah postojećih, tumačiti, tim okolnostim prilagoditi mogle. Da je zakonodavac samo jedan vjerozakon u vidu imo, to nemožemo zaključiti iz samih rieči zakona.

Digitized by Google

Neosnovani iztražni zatvor i odšteta.

Mjeseca kolovoza obdržavani sastanak pravnika iz ciele Njemačke (deutscher Juristentag) u Nürnbergu potaknù vrlo važnih za pravnika pitanjâ; medju timi izabrasmo jedno, o kojem se je na onom sastanku mnogo govorilo i na dugo razpravljalo, da ga u glavnih točkah priobćimo pouzdano se nadajuć, da će ono zanimati i naše pravnike tim više, što se napokon i kod nas počelo jednom pomišljati na reforme kaznenoga zakonarstva.

Odsjek za kazneno pravo u kongresu njemačkih pravnika poveo je bio razpravu o pitanju: bi li se imala dati odšteta za pretrpljeni iztražni zatvor u slučaju, ako bude obtuženi odriešen od obtužbe (ili ako se nepodigne tužba)? Pismeno priobćiše o tom pitanju svoja mnenja profesori: dvorski savjetnik dr. Wahlberg u Beču, dr. Niessen u Strassburgu, dr. Ullmann u Insbrucku; prisjednik višega suda u Stutgartu dr. Köstlin i prisjednik prizivnoga suda u Eisenachu, Vollert.

Mnenja ova nisu nipošto suglasna. Vollert tvrdi, da se ono pitanje ima jednostavno zaniekati; prof. Ullmann drži neku sredinu veleć, da bi trebalo odštetu dati, ali ne sa razloga prava nego pravičnosti; samo profesori dr. Wahlberg i dr. Niessen odlučno zagovaraju, da bi se odšteta morala dati. Od ovih mnienja štampom je priobćeno samo ono prof. dr. Niessena; iz njega navodimo evo najglavnije, da se razmišlja i prosudjuje.

Odmah na početku veli prof. Niessen, da od pitanja gore stavljena treba izlučiti pitanje o protuzakonitom zatvoru. Gdje se o postupku oblasti nemože već ni to predpostaviti da je zakonit, tu se neda ni čas dvojiti o dužnosti, da takovim postupkom povredjenomu valja dati odštetu. Dr. Niessen dokazuje, da je u ovakovu slučaju povredjeni mogao po rimskom, kanoničkom i germanskom pravu tražiti zadovoljštinu; sličnih ustanova da se nalazi u Sachsenspiegelu u 20. članku „Caroline“. „Ako unatoč ovim ustanovam noviji

Digitized by Google

zakoni mukom prolaze mimo pitanja ob odšteti, osniva se ova šutnja, po mom mnenju, na istom onom načelu, koje već dugo vlada cielim kaznenim pravom, da najme javna kazan absorbira svaki privatni interes. Pošto su zakonite predpostave o zatvoru vrlo elastične, to je jedva moguće konstatovati protuzakoniti zatvor, a da se nepokažu namah i znakovi zloporabe uredovne vlasti, a postupajuć próti ovomu zločinu i kazneć ga zaboravlja se na pitanje o šteti. U francezkom pravu zadržalo se starije, trieznije stanovište. Članak 117 code pénal propisuje, da valja kod protupravna zatvora dati odštetu, koja nesmie iznositi manje od 25 franaka za dan.“ Pisac tvrdi u ostalom, da se ovom ustanovom žalibože riedko kada služe u Francezkoj, jer da se pojam „protupravno“ vrlo laksno uzimlje, da se obično čuje kod sudova izprika: „prevarili smo se.“ U jedinoj Englezkoj postoje praktične garancije. Tamo su tako točno propisani preduvjeti, forma i trajanje zatvora, da nije gotovo moguće podvojiti o zakonitosti ili nezakonitosti njegovoj, a uz ovo stoji svakomu Englezu nestegnuto pravo „to apply to courts of justice for redress of injuries“.

Iztaknuv ovo vraća se dr. Niessen k postavljenomu pitanju nastavljajuć ovako:

„Država mora gledati, da se onaj gubitak vremena, koji nastaje dok bude moguće izreći osudu, nepretvori u gubitak prava. Gdje se dakle nemože neposredno izreći rješitba, tu valja kasniju pravnu pomoć osjegurati takovimi odredbami, koje će omogućiti na obie strane provedenje osude.

Najvažnija odredba ove ruke jest, kao što se znade, pritvor osoba i stvari.

Ako u građjanskih poslovih stranka izposluje zatvor, ona je nedvojbeno i dužna zatvorenomu dati odštetu, čim se naknadno pronadje, da ta sjegurajuća odredba neimadjaše nikakova pravna temelja. A tko je ta stranka, to neodlučuje; i država mora dati odštetu, čim se za osjeguranje privatnopravnih tražbina služi odredbami, koje joj sudovi dozvoljuju predpostaviv, da će se po državi izkazane vjerojatnosti dokazati kao ciela istina. U Njemačkoj obično zatvoreni i u slu-

Digitized by Google

čaju neopravdana zatvora netraži odštete, a razlog je tomu vrlo oskudno razvita uredba postupka odštetnog; u francezkom pravu uči svakdanje izkustvo, koli je pogibeljno zadirati u slobodno razpolaganje svoga sugradjanina, tu se bo moraju naknaditi ne samo troškovi nego i „dommages-intérêts“, koje sudac po svojoj volji ocienjuje; a sve to valja naknaditi čim se dokaže, da neobstoje oni preduvjeti, predpostave, pod kojimi pružaju sudovi provizorno pravnu pomoć.

Imade li razloga, da se ove zasade za kaznene stvari inače shvaćaju ili uredjuju?

Odgovarajuć na ovo pitanje, nemamo se prizivati na položaj i odgovornost sudca, tu nam bo služi za izhodište ne sudačka nego tužiteljeva funkcija. Ovo se je često prezgledalo, jer su se pitanja vodila i nadalje onom kolotečnom, na koju ih zavede inkvizitorni postupak.

Gdje je uz pasivno ponašanje države prepuštena tužba rukam privatnika, tu postoje dva sredstva na obranu proti neutemeljitoj obtužbi: najme gradjansko-pravna naknada štete i kazneno-pravna kazan. Zakonodavac može birati medju jednim i drugim, u jednostavnih slučajevih uporavit će ono prvo, u težih ovo drugo, čim se ipak neizključuje kumulacija u obima ih u jednom slučaju.

Da se malko obazremo na poviestne faze, koje prevali ovo pitanje. Kod Rimljana stoji tužitelj pod „inscriptio“, izvržen je istoj kazni, koju hoće obtuženom da nametne. Obično shvaća se ta ustanova tako, kao da bi ova naknada (talio) imala mjesta samo kod calumnije, koja se morala napose dokazati. Nu tomu nije tako. Odriešenje obtuženoga sadržavalo je već i calumniju za tužitelja, ako ga posebni razlozi ove neriešavaju. Ovaki razlozi nebijahu tako riedki, nje daje n. pr. već bližnje srodstvo; ali dočim po vrelih (rimskoga prava) pripada u ovakih slučajevih pravo tužbe „sine periculo calumniae“, tvrde ona (vrela) jasno, da je iznimice ovdje potreban još poseban razlog, ako se hoće uzeti da postoji calumnia. Protivno mnenje dovelo bi do toga, da se izrekne, da su privilegiranim oso-

Digitized by Google

bam dopuštene sve upravo calumnijalne tužbe, a da se imaju bojati ikakove kazne.

S druge strane za pitanje o naknadi neima u vrelih (rimskoga prava) jasnih dokaza. Samo glede robova, koje su usljed podignute proti njim tužbe mučili, izrečena je u l. ult. D. de calumn. 3. 6. dužnost tužitelja, da odšteti gospodara (dominus). Moguće bi bilo, da se je ona sjegurnost, što ju imadjaše uviek tužitelj „pro exercenda lite“ položiti, u slučaju neuspjeha tužbe dosudila obtuženomu; a moguće je takodjer da je za vremena Justiniana ovomu pitanju svaku praktičnu vriednost uzela uredba, po kojoj su se, kao što je poznato, tužitelji plaćali; pa su ljudi privikli zapriećenu kriminalnu kazan kao jedino sredstvo smatrati proti dizanju neosnovanih tužba. Meni se čini, ma i nebilo za to neposrednih svjedočanstva, da odgovara smislu klasičnoga prava, da se tužitelju namitala dužnost odštetiti obtuženoga, kad nije ovaj potonji vlastitom krivnjom svratio tužbu na sebe.

A što se tiče napose iztražnoga zatvora, nemože se ovaj odmah i u svem sa današnjim sravnjivati. Za vreme republike u tako je tiesnom savezu stajao (zatvor) sa kaznom, o kojoj se upravo govori, da je uviek uporabljivan bio i on čim se radilo o kazni na smrt; je li pako valjalo obtuženoga prognati, ostaviše ga na slobodi tako, da je mogao izbjeći osudi pošav sam svoje volje u progonstvo (Sravni s tim: Zumpt, Kriminalprocess str. 166 i. s.). Za vreme careva pako pritvorili bi na zahtjev tužitelja obtuženoga, nu to isto moglo se je dogoditi i tužitelju, a uporava te mogućnosti sasma se prepustila slobodnoj razsudi oblasti. Ja bih dakle mislio, da nije, izuzev hotomične calumnie, nikakova postojala odgovornost radi sama zatvora, pa da i je, ja mislim, da bi bio dotičnik morao tražiti zadovoljštinu samo od oblasti.“

Prof. Niessen razlaže za tim, kako je ovo pitanje stajalo po germanskom pravu. Starije njemačko pravo poznaje samo kazan, koja se izrekla proti tužitelju, što no je podignuo proti drugomu tužbu a nemogao temeljitost čina u njoj navedenih dokazati, pače po ustanova „Sachsenspiegela“ nije se svaki put

Digitized by Google

ni ova kazan izricala; naprotiv po rimskom pravu ne samo da je bilo mjesta kazni u ovakovu slučaju, nego se je, po svoj prilici, morala dati i odšteta. „Carolina“ pako nepoznaje za ovakov slučaj kazne, nego ustanovljuje samo odštetu, koja se sastojala u dvojem: tužitelj morade tuženomu naknadit ne samo troškove sudbene, nego i dati odštetu „za nanešenu porugu i sramotu.“ Tužitelj bijaše dužan položiti sjegurnost radi izpunitbe ove dužnosti odštetne za slučaj ako nebi sa tužbom uspio.

Ovdje vidimo dakle, da je sustav javnih kazna bio sasma ukinut, a prihvaćena dužnost dati nepravedno obtuženomu odštetu za nanešenu sramotu. Ovu potonju morao je dati tužitelj tako privatni kao i javni; a bijaše na nju obvezan i onda, ako je tuženi bio zatvoren, kako se to vidi iz ustanove čl. 13. „Caroline“. O čem se dakle danas toli živo razpravlja, to je pred 300 god. po ustanova „Caroline“ u krieposti postojalo.

Što su kašnje privatnici sve redje dizali tužbe, tomu nalazi dr. Niessen razlog poglavito u tom, što se je tečajem zadnjih stoljeća tužitelj i sudac u jednu te istu osobu bio slio. U ovakih bo okolnostih nije se moglo očekivati, da će isti onaj muž, koji je protuzakonito bacio koga u zatvor i poveo proti njemu iztragu, s bog toga svoga čina povesti proti državi tužbu na odštetu. Ovako je individuum kao takav spao na ništa, činovnik bijaše sve; „kratkovida znanost napokon pruži svoju pomoćnicu ruku, da se, tobože u obćem interesu, prava individua unište, da se kazneni postupak shvaća realizacijom kaznenoga prava i tako k onoj vlasti, što ju je činovničtvo već imalo, još mu se je metnuo pod noge stolčić sveznanja.“ Dr. Niessen nemože dosta nažaliti, što se je ona misao i ustanova ob odšteti tečajem viekova izgubila, čemu je dakako mnogo doprinielo tadanje shvaćanje države i njenih zadataka pa onda i uplivi tudjih institucija pravnih. U novije doba, čim je njemački narod polučio svoje političko jedinstvo, uzeše njegovi znanstveni odličnici pomišljati na one stare ustanove ob odšteti nepravedno zatvorena.

Digitized by Google

„Naš je narod kroz ciele viekove bio odsudjen, da se povodi za tudjim duhom i tudjimi običaji; njegovo pravo i njegova država pokazuju u mnogih crtah tudje, posudjeno lice, — sada pako kad je iza duge rezignacije zapala nas obilna sreća, dolikuje nam, da obzirnom hrabrosti gradimo vlastitu kuću, a ne možda da opet čekamo, da nas drugi narod uči, kako se brvna tešu.“ Ove rieči trebalo bi da si osobito mi Hrvati dobro zabilježimo.

„Iztražni zatvor tako se razgranio i razširio, da ga više nemožeš podpuno ocieniti. Ne samo da su predpostave iztražnoga zatvora vrlo nesjegurne, neizvjestne, čemu se neda izmaći: nego se praksa služi u velike i tom pukom mogućnosti tako, da je često udobnost iztrage jedina mjerodavna za izvedenje iztražnoga zatvora. Ako se tkogod sudu sam prijavi, tko bezpristrani mogao bi se bojati, da će onaj isti pobjeći ili se dogovarati? A ovo biva kod mnogih zločina, počinjenih osobito propustom. Žene ne mogu često, s bog pomanjkanja sredstva ili sbog nepoznavanja mjesta i okolnosti, uteći dalje no do bližnje straže sjegurnosti, a ipak sjede i one u iztražnom zatvoru. Ne riedko dementira odlučujući sudac sudca iztražnoga tim, što pusti obtuženoga unatoč rješitbi na slobodu te izvršbu one neće da obavi. Ako se k tomu uvaži, da radi nagomilanih posala zatvoreni dotle ostaje u zatvoru, dok dodje na red i njegova stvar; da proti zavlačenju posala može pružiti neku sjegurnost strogi nadzor, koji se ipak nemože protegnuti na potankosti ni pojedinosti; da se većim dielom radi ob osobah, koje imadu vrlo mršavi pojam o svom pravu i o sredstvih, kako da si ga uzdrže, da daleko većoj strani ovakih osoba niti branitelj nedolazi; uvaži li se uz sve ovo još i to, da čovjek u iztražnom zatvoru sjedeći gotovo nemože nikako oko vlastite obrane raditi: sve ovo u jedno skupiv, mora se još i danas reći, da se okrivljenomu negodi mnogo bolje nego li krivomu, da iztražni zatvor premašuje svoju svrhu, stojeću u tom, da osjegura izvršbu osude; mjesto da bude sredstvo postaje on svrhom, pa ima i pravnika, koji su pripravni označiti ga kao nuždnu posljedicu zločina,

koja se sama po sebi razumije. — Živa je istina, da se ovim poremećuje zakonito stanovište. Čin ima samo jednu pravnu posljedicu, — kazan. Ova je, obzirom na cielu suvislost, vrlo pomno normirana i odmjerena, nu medju oboje (t. j. medju čin i njegovu pravnu posljedicu, kazan) tura se sredstvo, koje nestojeć u nikakovoj svezi sa činom te izvan svake proporcije, nanosi obtuženomu zlo, koje danas, kad se cieli naš sustav kazna kreće oko gubitka slobode, naliči kazni kao jaje jajetu. Ako je naše mišljenje tako uvježbano, da smo navikli netaknuti se blizu postavljenih pitanja, jer ih sami imamo u drugoj rubrici zabilježena, to se ovo pokazuje i ovdje kao zlo; scieni se, da su sa kaznenim pravom i kazneno-pravne posljedice uredjene i obavljene, pa se podajemo strpljivošću pravoga sistematika, kad kazneni postupnik sa svoje strane postavlja posljedicâ, koje sgodimice pojedinca daleko intenzivnije zahvaćaju. Da se je držala pred očima suvislost u cielom a ne pretrgana šematizmom, neima dvojbe, da bi se bilo dopustilo, neka svrha proguta sredstvo izrekav, da kazan pada jedino na krivca, pa da kazneća država smije sredstva, što ih je pribrala da uznogne kazniti, dotičniku samo onda navrći, ako je on tomu sam svojom krivnjom dao povoda. Jamačno je vrlo nuždno ovlastiti državne organe, da postupaju sa sumnjivim kao sa krivim; ali pokaže li se ovaj preduvjet za uporabu prisilnih sredstva kao neosnovan, kriv, nitko nije vlastan napriti pojedinomu gradjaninu osim dužne pokornosti još i odgovornost za to, što se je oblast prevarila.

Država mora dakle izravnati obtuženomu bez pozitivne procesualne krivnje nametnuti zatvor.

Kod obsudjena čovjekoljubivi sudac odavno je to već učinio; komu da nisu poznate one kaznene osude, u kojih se pretrpljeni iztražni zatvor uračunava u dosudjenu kazan, prem se dakako plus minus potanko nevažu. I kazneni zakon ovlašćuje na to uračunavanje; a da nije pošao i dalje i naložio ovo uračunavanje, to je, po mom mnenju, samo posljedica, što se nisu pojedina pitanja dovoljno razlikovala.

Digitized by Google

Ali dočim se, da tako reknemo, osudjenomu naknadjuje iztražni zatvor uračunanjem u zatvor, osudom kao prava kazan izrečeni, šuti se ob onom, koji je proglašen nekrivim. Čini se kao da zakonodavac misli: „neka bude zadovoljan, što je tako dobro prošo“, a u tom odazivlje mu se i obično mnenje naroda, koje mu dakako vrlo prija. Tu se krivcu bolje godi nego li nevinomu. A ipak je u nevinom povredjen ne samo njegov nego posredno i interes same države. Jer koliko se kazneno pravosudje i mora brinuti za sebe kao i za nuždno provedenje prava, bilo bi ipak sasma neshodno, da se prama ovomu stanovištu ušutkaju svi ini razlozi. Cjelosti mora da je mnogo do toga, da nebude pojedinac u svojoj slobodi ograničavan; jedno s toga, što se tim njoj (cjelosti) namiču troškovi njegova uzdržavanja, a malo ima nade da će se ovi nadoknaditi; drugo zato, jer zatvaranjem pojedinca umanjuju se produktivne sile naroda. Država tim zarezuje sama u vlastito meso; kao što kruna (vladaoc) u Englezkoj diže tužbu radi jednoga izgubljena podanika, tako bi imala kod zatvora, koji se pokaže neosnovanim, sama kruna izreći, da se radi ob interesih cjelosti, da odšteta dana nevinom uključuje izjednačenje pretrpljene štete, pa bi i sama morala nastojati, da se odšteta dade.

Ali, tako se pita, da li je odriešeni i nevin?

Da se najprije porazumimo o značenju pojma „odriešenje“. Noviji zakoni polaze sa točke, da odriešenje djeluje kao završetak. Tko je dakle odriešen, taj je po kaznenom pravu nevin. A s kojega je razloga odriešen, da li sa formalnoga ili materijalnoga, da li je dokazivanje tužiteljevo smalaksalo, ili su dokazi obtuženoga uspieli, da li je ovlašćeni odustao od svoga predloga, da li je promašio rok, ili da li je zakonarstvo naknadno proglasilo čin onaj nekažnjivim: u kratko ma s kojega razloga sliedilo odriešenje, ovo stoji nepobitno, da proti obtuženomu nepostoji više nikakov kazneno-pravni zahtjev.

U ovom pravcu nismo se još ni danas svi otresli dojma, što no poteče iz pregnuća stara inkvizitorna postupka, da dokuči materijalnu istinu. Dok smo još nosili okove dokaznih

Digitized by Google

pravila, imadjaše smisla rieč, da je okrivljeni čin onaj počinio, ali da mu se to nemože dokazati. Čim se pako prihvati stanovište, da organi državni, pozvani izricati odluku, imadu si sami, nevezani na kakove pozitivne ograde, pribaviti uvjerenje o krivnji, mora odpasti i naglašivanje još od prije preostale sumnje kao neosnovane i nedopustive subjektivnosti. In thesi neima dakle nikakova prevejana lopova, koji bi laganjem izplivo, a što drži manjina sudaca ili pojedini daleko stojeći kritik za pravo, ti je upravo krivica. Neka se slobodno prigovara jednoj ili drugoj uredbi, n. pr. poroti, da suviše dovodi u život formalnih pravnih razloga; ali nikada nesmiemo tako zabluditi, da nebismo htjeli na formalnom temelju osnovano pravo samo radi onoga njegova temelja smatrati za pravo, i da bismo mogli vjerovati kao da mogu dva prava, jedno uz drugo, postojati. Tko bude odriešen, taj stoji pred pravom nevin.

Nu tko je pronadjen nekrivim glede čina može ipak biti kriv glede zatvora. Ovo dvoje dade se dobro dovesti u sklad. Ako čovjek, stvarno nevin sam potakne oblast na misao, da je on počinio zlo djelo, tada mora da stoji i ona zasada: nikoga nemožeš učiniti odgovornim za štetu, koju si sam zakrivio. Ovo se može jednako protegnuti na početak i trajanje zatvora. Tko bježi, ili tko sama sebe naumiče krivično obtužuje, baca na sama sebe i krivnju pa ima samu sebi pripisati, bude li priprt, predpostaviv dakako, da postoje zakoniti preduvjeti o zatvoru; tko šuti, ili laže, ili se istom na svršetku uzme braniti, pa bude uslied toga odriešen, neka pripiše vlastitoj krivnji, što je zakonom dopušteni zatvor duže trajao. Jasno je, da se ovim netraži podupiranje tužitelja, ali valja se kaniti svakoga čina, uslied kojega bi dotičnik okrivljeni vlastitom krivnjom nabavio si zatvor ili postojeći već produžio. Možda bi se reklo, da zatvoreni uviek počinjuje ovaku krivnju. Ovaj nazor vidimo već u „Carolini“ izražen; tamo se veli: svatko mora tako živjeti, da se čuva ne samo svaka opaka djela, nego i svake sjene, inače si ima sam pripisati sve, što bi odatlje poteklo. Nu izpitav ovo mnenje potanje, opaža se, da ono nestoji, da čovjek može na naj-

Digitized by Google

neviniji način doći u sumnju a po tom i u zatvor. Netrebamo drugo nego sjetiti na mogućnost, da se osobe zamiene. Nu „Carolina“ nije tu tobožnju krivnju tako ozbilno uzimala, nazor onaj imao je tužno ono kazneno sredstvo, mučila najme ponešto izkititi. Ovo postaje jasnim, čim pomislimo, da inače zakon nebi bio mogao naložiti tužitelju dužnost, da odšteti tuženoga uzprkos ovake krivnje (culpa) obtuženoga, pa bi se — a i to je očevidno — ova odšteta morala bila na onaj slučaj ograničiti, gdje bi krivnju (culpa) obtužena nadkriljivala veća culpa tužitelja ili pače njegov dolus.

Ovo nas dovodi, da ograničimo gore spomenutu iznimku. Čim bo naprama krivnji okrivljenoga stane krivnja oblasti, tada valja i ovdje načelo „culpatum culpa compensatur“. Ja bih rekao, da ovaka krivnja oblasti postoji ondje, gdje se radi o pravnoj zabludi, jer „jura novit curia“. Ovo isto moglo bi se dogoditi i glede same stvari, glede fakta, čim se pokaže, da je kazivanje obtuženoga očevidno krivo. U ovakih bo slučajevih nebi se smiela krivnja zatvorenoga držati za uzrok zatvora, nego krivnja oblasti, a tim povratili bismo se k našemu pravilu, koje možemo sada ovako formulirati:

„Tko je bez svoje krivnje zatvoren, ima se za pretrpljeni zatvor odštetiti.“ Mislim, da se neće posumnjati o tom, imade li sama država ili možda predložitelj (tužitelj) dati odštetu. Ovo pitanje moglo bi se pojaviti istom ondje, gdje povredjeni zaista uztraži naknadu, a tim se ono pogledom na naše sadanje pravno stanje niešava. Zatvor se odredjuje samo sa gledišta općega boljka, a za ovakov (zatvor) odgovara predložitelj jedino u toliko, u koliko je hotice i znajuć krivo predložio. Tada bi država ne samo kaznila predlagatelja nego kao dodatak tražila od njega i naknadu štete, nastale za nju odatlje, što je morala odštetiti nekrivo zatvorenu osobu.

Ja nezazirem nimalo ovo naše načelo uporaviti i na one slučajeve, kada se postupak proti okrivljeniku završuje obustavom, bila ova izrečena odlukom suda, ili potekla ona od samoga državnoga odvjetničtva. Jednakim načinom dadu se

Digitized by Google

po ovom načelu prosuditi oni slučajevi, kada je netko bio već osudjen pa istom uslied poprimljenih pravnih sredstva odriešen, a kod ovakih slučajeva nečini opet nikakove razlike, da li je sliedila ili ne ovršba osude. Gdje nije pojedinac vlastitom krivnjom došao u zatvor, tu je država obvezana naknaditi štetu, što no ju je pojedincu u interesu vršenja prava naniela. Ova zasada valja za sve ovake slučajeve. Dokaže li se krivnja u glavnoj stvari, može država poslužit se uračunavanjem zazatvora, a ovo bih joj bez oklievanja dopustio i ondje, gdje se kazan neda mjeriti tako, da nitko na smrt osudjeni nemože tražiti odštete; nedokaže li se pako krivnja, pripada kod vršenja pravice povredjenomu pravo po civilnih zakonih tražiti odšteta, pa ovu mogu uztražiti i njegovi nasliednici, u koliko se neradi ob osobnoj zadovoljštini, nego o naknadi u imovini.

Nu kao što se riedko dade načelo koje do s krajnih konsequencija izvoditi, tako se neda ni ovo. Pita se dakle, kako bi se ova stvar u životu pokazala? i gdje je ona medja, na kojoj da se „utilitatis causa“ inače valjanim priznato načelo napusti, jer bi se budi ob oporosti materije, budi o protivnih interesih razbilo? Zajedničko življenje namiče žrtva osobnoj našoj slobodi, a ipak nemožemo radi tih žrtvâ tražiti odštete. Umio netko ma kako izvrstno prometnuti svoje vrieme u novac, ipak mu se dogadja, da ga mora ma i proti svojoj volji odstupiti i bez naknade i nagrade. Drugačije nemože biti ni u obćenju s oblastmi; njihovi su poslovi tako ogromni, da se nemogu namah lać at riešavanja svakoga pridošla slučaja; pa kao što svaki nas mora svaki put, došav s njimi u dodir, ponešto čekati, tako nemože ni okrivljeni, proti kojemu se iztraga vodi, tražiti, da se sa njegovom stvarju onako postupa kao da je ona jedina kod suda. Prošla su vremena, kad su zločinca jutrom uhvatili, o podne osudili, a poslje podne objesili.

Hoteć dakle uvesti ovo naše načelo neobziruć se na ovu opreku naših odnošaja, pokazali bismo tim odmah i njegovu praktičnu neuporabljivost. Zato treba izlučiti sve slučajeve, u kojih se radi o zaustavi (Sistirung) budi kod redarstva budi

Digitized by Google

pred sudom. Ovdje dalo bi se o dužnosti odštete govoriti samo onda, ako bi oblasti kulposno postupale. Ako redarstvo postavi nižega službenika, koji nepoznaje nikoga, pa ovaj radi slučajne sličnosti poznata obćinara dovede pred redarstvenoga povjerenika da se legitimira, u ovom slučaju držim da je redarstvo dužno dati naknadu, zašto namješta take ljude? Ili: iztražni sudac pozove čovjeka, na poštenu rieč na slobodu puštena, za ponedjeljak preda se, pa na svršetku toga roka, opaziv slučajno čekajućega, izjavi mu, da se dogodilo pometnja, pa da će se o njegovoj stvari razpravljati istom u utorak: tada je onaj vlastan, po mom mnenju, tražiti naknadu štete. Trebalo bi najme jednom okaniti se stare methode, da se djela oblasti pravno inače prosudjuju nego li čini privatnih osoba. Odvjetnik, bilježnik, bankir: svi ovi jamče svojim imenom i svojom imovinom za svaku pisarsku pogriešku; same oblasti izvinuše se izpod ovih pravnih zasada, a oštećeni hoće neće mora se tomu podvrći. O pravnom stanju može se onda tek govoriti, ako se bezuvjetnoj pokornosti prama državi stavi o bok bezuvjetna dužnost ove dati odštetu; dok toga neima, obćinstvo je upućeno na puku lojalnost oblasti, okolnost, koja dovoljno dokazuje, da će se ovi nazori činovničtvu slabo dopasti.

Nu izključiv i slučajeve zaustave, ovo načelo nebi se još moglo rabiti. Valjalo bi, kako ja mislim, dati i oblastim „tempus modicum“, da im bude moguće razabrati stanje stvari pravno i faktično. Kao što je već sada u gdjekojih postupnicih ustanovljeno neko vrieme, unutar kojega mora n. pr. redarstvo uhićena predati sudu, i unutar kojega dužan je ovaj izreći odluku o zatvoru, tako bi se moglo naložiti oblasti, da se do stanovita vremena tako uputi u stvar, kako bude mogla razabrati, hoće li se nastavljenim zatvorom državi oprtiti dužnost odštete ili ne. Ovakovo ustanovljenje vremena dalo bi se vrlo shodno priključiti razdieljenju kaznenoga zakona odrediv, da se n. p. kod prekršaja po prilici jedan, kod prestupaka tri, a kod zločina osam dana kao tempus modicum smatra, pa za ovo vrieme nebi bio vlastan tražiti odštete ni onaj, koji

Digitized by Google

je nekriv došao u zatvor. Tim bi se pogibelj bludnje pravičnim načinom na obie strane podielila, dostojno uvažio neutralni položaj ureda, koji (položaj) sili na obzire takove, kakovi nebi bili naproti privatnim pretenzijam umjestni.

Pošto smo ovako razpravljali ob obstanku i predpostavah zahtieva na odštetu, pita se sada, kakov mu je sadržaj?

Čim se radi o protupravnom uzkraćenju slobode, bilo bi sgodno opredieliti stalne takse i to budi kao izključivu budi kao minimalnu stavku. Ovako je činio Sachsenspiegel, a tako uredjuje ih i francezko pravo. Nu drugačije mora biti u našem slučaju, gdje valja prije svega da se vodi razprava o tom, da li je u obće i kakova nastala šteta? Ja bo držim, da se danas može govoriti samo o šteti, a ne i o sramoti, kakovu spominje „Carolina". Moguće je najme, da se zatvorom nenanosi nikakova šteta, n. p. imaš li posla sa obće poznatim lienčinom ili protivnikom radnje, ili gdje bi zatvor pao u isto vrieme kada traje i strike kod dotičnoga obrta. (Mislimo, da se ovaj slučaj nebi dao subsumirati pod gornje pravilo, jer bi zatvoreni, da je slobodan, uzprkos strajkovanju mogao naći drugde posla. Ured.) Ovim nebudi rečeno, da se mora tražiti, neka se napose šteta dokaže; sud će sam, kako se to svagdje priznaje, po vlastitoj uvidjanosti ocieniti obstojanje i količinu štete. Govoreć o količini radi se i tu opet o tom, da se načelu dadne prikladna i uporabljiva forma, koja se opet nebi stekla, da se interes za ciela ovu uredbu ustanovljuje po običajnih pravilih. Valja dakle ustanoviti zakoniti, maksimalni iznos, a veće odštete od ovoga nebi država trebala dati. Scienim, da bi svota od 20 marka bila prikladna; s jedne strane mogla bi se ova uzeti kao maksimalna stavka u našem pitanju, s druge strane kao minimalna za protupravno pretrpljeni zatvor. Mimogred budi rečeno, preporučalo bi se pri tom, da se ograniči jamčenje države za svoje činovnike u onom drugom slučaju na ovu minimalnu stavku, a više od nje moglo bi se tražiti samo od onoga činovnika, koji je protupravno postupao.

A što se napokon tiče načina, kako da se ovaj zahtjev potjera, mislim da nam je tu već „Carolina" sasma dobar put

Digitized by Google

pokazala, prepustiv na to ovlaštenim, da ga mogu ili putem kaznenoga suda ili pred nadležnim gradjanskim sudcem poiskati. Za slučaj obustavljene iztrage nebi trebalo nikakove dalnje odredbe.

Na svršetku dotaknut ću se nekih točaka, što su ih kao proturazloge naveli proti momu stanovištu. To su razlozi teoretičke i praktičke naravi; ded da razgledamo one prve.

Vele: ako se po zakonu radi, nemože odatle nikada poteći dužnost dati odštetu. — Ova argumentacija sadržaje u stanovitom smislu „petitionem principii", jer se upravo o tom radi, imali se dužnost na odštetu zakonom ustanoviti? Na dalje identificira ovaj nazor nedopustljivim načinom zakon i pravo. Naši zakoniti odnošaji mogu biti vrlo lasno protupravni, pa to i jesu žalibože u mnogom obziru. Uzmimo ovo: porezna oblast zaplieni robu, jer se porodila sumnja, neima li tu defraudacije; ova se sumnja kasnje pokazala sasma neosnovanom, porezna oblast povrati uslied toga vlastniku robu prepustiv mu, neka se tješi kako najbolje umie sbog toga, jer je od robe štogod propalo ili se izkvarilo. Nije li ovaj zakoniti postupak skroz protupravan? A dužnost je svakoga čestita gradjanina za tim ići, da budu naši zakoni, koliko je to samo moguće, sadržavali pravo i samo pravo. — U ostalom ono tobožnje pravilo pokazuje se sada svagdje kao neskladno, gdje se daje pravna pomoć i prije sudčeve osude. Baciš li okom na dotične stavke civilnoga prava, možeš opaziti, da svaka provizorna odredba izdana na korist molitelja, ovomu namiće i riziko. Ako je na polju prava kaznenoga pravna sviest okržljavila, dokazuje to, da je jako ušutkana onimi zvučnimi naukami, koje traže i nazrievaju javni interes izključivo na strani države i njenih činovnika.

Izreka „qui jure suo utitur, neminem laedit" netiče se dakle naše stvari. — Ni drugi teoretični razlog nestoji čvršće. Veli se: „casus non praestantur"; postupak i zatvor mora — vele — dotičnik smatrati kao „casus", za koji nemože nikoga na odgovornost pozivati.

Ovaj nazor čini mi se sasma netemeljitim. On opredieljuje sasma krivo pojam casus-a pa, točno uzev, pripisuje apa-

Digitized by Google

ratu oblasti svojstva makine, proglasiv ga nesposobnim, da sam razmišlja i za to odgovornost preuzimlje. Ako nekomu uslied posebne sveze okolnosti pade na pamet, da ima od mene nešto tražiti, zar da ja ono njegovo mnenje i praktične posliedke smatram kao casus? Bez ikakove krivnje sa moje strane?

Ali uzmimo, da i postoji zaista takov casus, svakdanje izkustvo uči, da cjelost (državljana) odvraća posljedice toga casusa od pojedinca, u koliko bi ga taj casus postigao radi toga što pripada k državnoj cjelosti. Dosta je, ako sjetim na oštećenja, što pojedinca postignu u vremenu strke, bune ili koja trpi od neprijatelja u vrieme ratno. Glede ovakih nesgoda već postaje uvjerenje sve obćenitijim, da cjelost mora nositi pogibelji i štete nastale upravo s toga, jer ona (cjelost) postoji, pa da je dužna onomu pojedincu dati naknadu, koga one nesgode zastignu. I u ovom našem slučaju stoji stvar upravo tako, i tu se bo ništa drugo netraži, nego da cjelost nosi posljedice zabludâ radi nje počinjenih.

Da se obratimo sada k tako zvanim praktičnim prigovorom. Vele, da bi se kazneno sudstvo ovakimi odredbami sapinjalo, jer da bi mu eventualno odštećenje ruke vezalo, a državi naprtilo velik trošak, koji povisiti svaki bi se činovnik ustručavao. „Prevejani lopovi" udružili bi se, da što jače pravni institut, kakov je dužnost dati odštetu, na svoju korist izcrpe.

U svem ovom nemogu ja naći prikladna prigovora. Trošak, za državu odatlje narasli, neće biti znamenit. Državi neka bude prosto hitro i nenadano raditi; najjaču štetu sadržaje očevidno ona kombinacija, u kojoj država traži i mora tražiti, da joj se pokoriš, baciv na stran sve ostale dužnosti. Vrgneš li na drugu zdjelicu vage sve, što bi država prištedila na izdatcih potrebnih za uzdržavanje u iztražnom zatvoru se nalazećih, mislim, da upravo stanovište financijalno govori za načelo odštete. Nerazumiem dakle, kako bi ovo moglo znamenito smetati kriminalne oblasti u njihovom radu. Vlast, moć toliku imadu u sebi silu za pojedinca, da se ovaki

Digitized by Google

obziri nebi uvažavali da i postoje. U ostalom, što je komu do toga, ako uslied ove uredbe, jedan ili drugi okrivljenik ostane na slobodi, pa ako upotrebiv tu priliku pobjegne? Nestalo je vremena, kada se je, hvala budi na tom absolutnim pravnim teorijam, smatralo opasnim po pravni red i državu, ako nije svakoga tepca postigla zaslužena kazan. (Mislimo, da će uz ovo mnenje malo tko pristati. Mi barma držimo, da ni za državu ni za pravni poredak nemože biti svejedno, da li se „tepci" nekažnjeni spremaju na nove zločine ili sjede u debelu hladu. Ured.) Neizškolana pravna sviest, koju baš na kazneno pravnom polju treba visoko cieniti, smatra kazan za sredstvo, da se zločinac za uviek ili na neko vrieme učini neškodljivim; a što je drugo no priznaja te misli, ako zakonodavac odluči sasma ukinuti kontumacialni postupak? Dopuštamo, da će ljudi kušat dobročinstva prava na svoju korist rabiti, ali zato nas tako ovdje kao i svagdje drugdje štiti zakon kazneni, a „prevejani lopovi" pokazali su se već gore kao strašilo, kojega nestaje, čim se uzme cieniti i uvažavati sloboda dokaza. Nu ma se nekaznio ni ovakov zločin, što znači tada u obće nekažnjivost krivca naprama okolnosti, da nevini nenalazi zaštite? Naš od danas do sutra živući sviet kao da je zaboravio na onaj četrdeset i četiri mjeseca trajući iztražni zatvor u čuvenoj meklenburžkoj parnici s bog veleizdaje!

A ja se nadam znamenitoj zaštiti, samo neka se prizna dužnost odštećivanja. Recimo iskreno, nije nam toliko do novčanoga ravnovesja ili pače probitka, prem bi i ovim država ne tudjim nego svojim dielovom dala nove snage; nego odlučno je ovdje to, da samo na ovaj način postaje nadzor pravosudja praktičnim i plodonosnim. Čim steče ova stvar pekuniarni interes za državnu upravu, pokazivat će ona i mnogo više interesa za slobodu nevina čovjeka, pa se niti netrebamo brinuti za kontroliranje pojedinih slučajeva. A komu od toga veća korist nego upravo samoj državi? Istina, često čujemo slaviti druge narode, da oni više štuju zakon i oblasti nego li mi Niemci; nu razlog ovomu zaista postojećemu pojavu jest taj,

Digitized by Google

što je pravo tamo jače od oblasti, i jer je tamo pokornost lahka, gdje se znade, da su u protupravne zapovjedi kratke noge. Čim viša prosvjeta tim veće štovanje prava, ali i tim veća protivština proti svemu, što bi moglo mjerilu prava izmaknuti. Naša država i naše činovničtvo nalaze se na ražan način u ovakovu stanju, a u mnogom osniva se nemar gdjekojih razreda pučanstva za državu na tom, jer se u svakdanjem životu toli često dvostrukom mjerom mjeri. Čim više država cieni individum, tim više cieni individua državu.

I politika dakle i pravo nalažu, da se prihvati načelo odštete.

Mjenbeno-pravna razpravica.

Po broju 72. časopisa „Gerichtshalle“ od 9. rujna 1875. izreklo je vrhovno sudište u Beču pod 3. lipnja 1874. br. 5145 sliedeću mjenbeno-pravnu rješitbu:

„Rok uz koji ponaledjovnik u smislu čl. 16. stavke 1. m. r. praejudiciranu mjenicu prihvatniku predočiti, a u slučaju neizplate prosvjedovati mora, ima se po analogiji čl. 31. m. r. na dvie godine, računajuć od dana izdatbe, odmjeriti.“

S tom rješitbom nemogu se s prijateljiti sa sliedećih razloga:

Kad se neprosvjedovana mjenica nakon dospjetka (unutar zastarnoga roka) naledji, tad naledjovnik po čl. 16. m. r. steče pravo zavrate proti onim, koji su ovu praejudiciranu mjenicu iza dospjelosti naledjili.

To se pravo zavrate po čl. 41. m. r. samo po predhodnoj predočbi mjenice plateža radi, i nakon podignuta prosvjeda neplateža radi, vršiti može, ali se mora izvršiti po čl. 78. točki 1. najduže za tri mjeseca iza podignuta prosvjeda neplateža radi.

Pošto je pako u vrieme naledjenja (giriranja) praejudicirane mjenice zaglavnom točkom čl. 41. m. r. spomenuti platežni dan (bolje dan dospjetka) zajedno sa ona dva prosvjedovna dana nenaknadivo izminuo, tim dakle predočba mjenice toga

Digitized by Google

dana onemogućena, to se može ova, kao i prosvjedovanje mjenice neplateža radi (bez uštrba zavratnoga prava) unutar zastarnoga roka, proti prihvatniku, kad mu drago preduzeti.

Pogriešan je nazor, da se praejudicirana mjenica, kao mjenica na vid po čl. 31. m. r. uz dvie godine od izdatbe pod gubitkom zavratnoga prava, plateža radi predočiti mora, jer se tada dospjela mjenica treće godine po izdatbi već nebi mogla zavratnim pravom naledjivati, dočim ipak čl. 16. m. r. naledjivanje praejudicirane mjenice unutar zastarnog roka nikakovim drugim rokom neograničuje.

Kad bi se ipak takova praejudicirana mjenica kao mjenica na vid po čl. 31. m. r. smatrati htjela, tad bi se u tom članku za predočbu propisani dvogodišnji rok računati imao od dana dospjetka mjenice.

U tom pogledu postojeća dva mnenja, da se spomenute dvie godine

a) od dana izdatbe mjenice, odnosno

b) od dana sliedivše iza dospjetka mjenice naledje, računati imadu, nemogu biti temeljita, jer po prvom mnjenju pod a) morala bi se na dvie godine i jedan dan a dato plativa, a iza dospjetka naledjena mjenica, za osiguranje zavratnoga prava, najdulje uz dvie godine a dato, dakle jedan dan prije njezinoga dospjetka predočiti, te bi u protivnom slučaju zavratno, tek poslje dospjetka štečeno pravo utrnulo već u doba dok još ni obstojalo nije, koja absurdnost jasno dokazuje ne temeljitost toga mnenja; ali i drugo pod b) spomenuto mnenje vodi do bezsmislena rezultata, kad bi se na primjer dospjela mjenica, koje zastarni rok istom 31. prosinca 1876. iztiče, naledjila 1. siečnja 1876, ter dvogodišnji rok predočbe od naledje proračunao, da bi tada rok predočbe prekoračio rok zastarni.

Od kakove bi pako koristi mogla biti predočba već zastarjele mjenice?

Prema staroj poslovici „In medio virtus“ leži i ovdje istina u sredini, ter niti je dan izdatbe mjenice niti dan po dospjelom roku sljedivše naledje odlučan za rok predočbe, već samo medju oba ova roka padajući dan dospjetka.

Digitized by Google

Praejudicirana mjenica imade s toga narav mjenice na vid, jer se ista po dospjetku unutar zastarnoga roka po volji plateža radi predočiti može, njezina narav dakle kao tobože mjenica na vid (quasi Sichtwechsel) počima dakle od dana dospjetka.

Prema tomu je dan dospjetka za nju ujedno i dan postanka, koji je istovjetan sa danom izdatbe, po čemu se dan dospjetka kao dan izdatbe „tobožnje mjenice na vid" smatrati imade.

Pirka,
predsjednik sudbenoga stola.

Gradjansko-pravni slučaj.

Nitko se nemože sudbeno prisiliti, da obavi chalizu (obredni čin), ma se na to i ugovorom obvezao (§. 125. o. g. z.).

Kad se je A. udavala za C-a, obveza se B., brat C-ov., pismenim očitovanjem od 30. lipnja 1844. na ovo: Ako A. preživi supruga C-a neimav s njim nikakova djeteta, pa ako bi se hotjela s nova udati, a B. nebi htio sklopiti s njom propisanu tako zvanu leviratsku ženitbu, da će B. u tom slučaju obaviti po židovskih obrednih zakonih propisanu ceremoniju izuvanja cipela ili chalizu*). C. umre neostaviv nikakova djeteta; A. nakana je drugi put se udati, ali se ta druga ženitba nemože po obredu obaviti bez chalize. Uzalud je A. opominjala B-a, da izvrši svoju dužnost. Napokon digne tužbu proti njemu, u kojoj moli, neka se izrekne: „B. je dužan obaviti sa tužiteljicom obred izuvanja cipela ili tako zvanu chalizu po propisih izraelitičkih u roku po sudcu opredieljenom pod prietnjom ovrhe, i da ima tužiteljici za 14 dana, takodjer pod pretnjom ovrhe, odavlje nastale sudbene troškove naknaditi." Tuženi pri-

*) U 5. knjizi Mojsije XXV. 5—9 veli se: „Ako braća zajedno stanuju, pa jedan od njih umre neostaviv nikakova sina, to žena umrloga neima izvan kuće — postati ženom strana muža, njeziu šurjak neka dodje k njoj, neka ju uzme za ženu i pri njoj vrši dužnosti šurjaka. I ima se dogoditi: Prvorodjeni, koga ona rodi, treba da nosi ime njegova umrla brata, da se tako njegovo ime neizbriše iz Izraela. Neće li pako muž da uzme svoju nevjestu, neka podje ova gore do starješina i neka rekne: moj šurjak neće da se uzdrži ime njegova brata u Izraelu, neće da pri meni vrši šurjačtvo. I starešine njegova grada neka ga prizovu i nagovaraju. Ostane li on pri svojem i reče: Neću da ju uzmem, — tada neka pristupi nevjesta k njemu, pred licem starješina neka izuje cipelu njegovu s noge, neka mu pljune u lice i rekne: Ovako da se dogadja mužu, koji ne gradi kuće svoga brata. Njegova kuća pako neka se zove u Izraelu: kuća bosonoga (muža)." — Da se odkloni obava ove ceremonije, često se obećaje i daje novac za to.

Digitized by Google

znaje, da se je pismeno na ovo obvezao, ali navodi proti tužbovnomu zahtjevu sliedeće: Prema postojećim zakonom nemože se obavljanje chalize smatrati preduvjetom da se uzmogne nova ženitba sklopiti, jer se može uglaviti i gradjanska ženitba za nevolju (Nothciviléhe). Ako rabin nebi htio preduzeti napovjedi, niti primiti svećana očitovanja ženitbena zato, jer chaliza nije obavljena, mogu se u pomoć prizvati političke oblasti. Podpisano obvezno očitovanje protivi se državnim temeljnim zakonom, pa se napokon nudja dokaz po vještacih o tom: „da chaliza sastoji u trpljenju i obavljanju nehumanih čina, kojih tuženi kao slobodan čovjek neće i nemože podnositi.“ Tuženi moli, da se zahtjev tužbe odbije. Naprotiv ovomu nudi tužiteljica dokaz po vještacih o tom, da je po Mojsinih temeljnih načelih dozvoljeno sklopiti novu ženitbu tek nakon izvršene chalize; primjećuje na dalje, da traži neka se izpuni ugovorom preuzeta obveza, a ona da se neće udavati prema odredbi zakona o gradjanskoj ženitbi za nevolju, nego po postojećih obredih židovskih.

C. k. kot. sud u Gaji izreče odlukom, da se po tužiteljici i tuženiku ponudjeni (gore navedeni) dokazi po vještacih dopuštaju.

Na priziv obiuh stranaka promenio je c. k. viši prizivni sud u Brnu odluku prvoga suda te sudio, da se zahtjevu tužiteljice ima zadovoljiti. Evo razlogâ višega suda: „Obie stranke jednako se prizvaše proti po prvom sudu dozvoljenom dokazu po vještacih, prem u skroz protivnom praveu; tužiteljica najme s toga, jer hoće da se u smislu njenoga tužbovnoga zahtjeva tuženi bezuvjetno osudi; a tuženi s toga, jer drži, da bi se tužiteljica imala bezuvjetno odbiti. Prizivu obiuh stranaka, da se uklone, zabace dozvoljeni dokazi po vještacih, mora se zadovoljiti, jer su svi zajedno neodlučivi; jer dozvoljeni dokaz po vještacih o tom, da se chaliza nikako nesmie izpustiti, nema za sudbenu rješitbu u ovom pravom preporu s toga razloga nikakove važnosti, jer tužiteljica neosniva svoga zahtieva na načelih, sadržanih u izraelitičkih obrednih zakonih, nego na obvezi, u pismenom očitovanju po tuženiku izrikom preuzetoj, da će izvršiti chalizu, a dozvoljeni dokaz po vještacih o kakvoći onoga obreda s toga je nedopustiv, jer je u Austriji postojećimi propisi židovska religija zakonito priznata, pa s toga niti je potreban dokaz o humanosti njenih obrednih propisa, a niti je dokaz o inhumanosti njihovoj pravno mogućan. Pošto tim odpadaju ovi dokazi po vještacih, upire se osuda višega suda, pošto je tužiteljica istovjetnost svoje osobe kao bivša supruga preminuloga C-a svjedočbom, po rabinu izdanom dokazala, poglavito na tužbi priloženo izvorno očitovanje od 30. lipnja 1844., kojim se B. obveza, ako umre njegov brat C. neostaviv nikakova živa djeteta, rodjena od supruge mu, sadanje tužiteljice, da će bez oklievanja, bude li ona to tražila, izvršiti obred chalizu. Ovo dvojicom svjedoka podpisano očitovanje priznaje tuženi izrikom kao svoje od njega poteklo, a

Digitized by Google

isto je tako priznao, da mu je brat umro. Ovoj ugovorenoj činitbi nemože tuženi prigovarati, da se tužiteljica može i bez obavljene chalize udati po odredbi zakona o gradjanskoj ženitbi za nevolju, jer joj on niti smie niti može oduzeti prava samoodluke, da sklopi ženitbu po propisih zakona i obreda svoje vjere. Tuženi nemože se u ovom slučaju pozivati ni na temeljne državne zakone, jer je židovski vjerozakon u Austriji priznat, njegova načela kulta nisu dokinuta, državni temeljni zakoni netiču se ugovorenih odredaba, kao što u obće državni temeljni zakoni nisu dokinuli razne simbolične čine pojedinih vjerskih udružba.“ — Tuženi uloži previd te u njem navede još i to, da je tužiteljica bila god. 1844., kad je ono očitovanje izdano, malodobnom, pa s toga da nije mogla steći kakovo pravo; na dalje, da je on, B. najme, sam već od g. 1860. oženjen, da nemože dakle tužiteljice oženiti, pa s toga da nije ni dužan izvršiti chalize.

C. k. najviši sud bečki odbio je tužiteljicu sa cielim njenim zahtjevom, a troškove parbene, kod svih triuh instancija narasle prebio. Razlozi: „Obie stranke slažu se u tom, da je chaliza u Mojsijine vjerske obrede uvedeni, i, kako tvrdi tužiteljica, u talmudu pridržani crkveni ceremonielni čin. Moguće, da je chaliza imala razne, u Mojsijinom državnom ustavu ležeće svrhe. Sjegurno je pako to, da joj je prva svrha s jedne strane konstatovati, da šurjak nije voljan ženiti udovu brata svoga, a s druge tu okolnost crkveno-formalnim načinom, da udova nije voljna, mimoiduć bibličko-židovske ženitbene zakone, drugi put ići za tudja, strana muža, dok nije po crkvenih propisih dokazano, da je šurjak neće da ženi. Na izvršenje chalize prama tužiteljici obvezao se je tuženi izpravom, i po njem za istinitu priznanom. Nu tim se nije ništa promienilo na sućnosti i naravi chalize kao crkveno-obredna čina. Ali važnost i zamašaj židovskih ženitbenih zakona neima se tražiti u Mojsijinih propisih biblije, niti u talmudu, nego u tom pogledu odlučuje počam od g. 1812. obći gradj. zakon. Ovaj pako nepoznaje uredbe kakova je chaliza, pače §. 125 o. g. z. postavljena je javna ženitbena zapreka medju tužiteljicom i medju tuženim bratom njenoga muža tako, da je chaliza, u koliko se ovom hoće konstatovati volja tuženikova, da neće ženiti tužiteljice, koje i onako ženiti nesmie, barma suvišna. K ovomu dolazi još, da se po obstojećih zakonih, napose po temeljnih državnih zakonih od 21. prosinca 1867. (br. 142 d. z. l.) čl. 14, nitko nemože silit, da obavi kakov crkveni čin ili da sudjeluje kod kakove crkvene svečanosti, pri čem netreba razlikovati, da li se je tkogod na to obvezao ili ne kakovom posebnom izpravom. Po ovom neopravdanim se prikazuje zahtjev tužiteljice. Uvaživ dakle, da je prvi sudac odlukom dozvolio višestrane dokaze po vještacih neimajuće nikakove svrhe, uvaživ na dalje, da je na priziv obiuh stranaka, gdje je tuženi tražio u svom pri-

Digitized by Google

zivu, da se tužba bezuvjetno odbije, viši sud zadovoljio neopravdnomu zahtjevu tužbe, promienjene su obie osude uslied podnešena previda tuženikova, te tuženica odbijena, pri čem se radi razlikosti osuda prebijaju troškovi sudbeni svih triuh molba". (Allg. öst. Gerichts-Zeitung.)

Kazneno-pravni slučajevi.

Zahtjev, da se okrivljeni po §. 411. k. z. kazni, nesadržaje u sebi i zahtjeva privatna tužitelja, potrebna za kažnjivost po §. 496. k. z.

A prijavi B-a radi zlostave, priloži prijavi lječničku svjedočbu, kojom se posvjedočava, da je ista (A.) ozledâ zadobila, ali je i kraj istih ipak „bez zapreke" svoj posao vršiti mogla. Zahtievaše ona u pismenoj svojoj prijavi, da sud kazni B-a, jer je ona u svojoj časti okaljana i inače „u svojih pravih povredjena." Pri kaznenoj razpravi govorila je prijaviteljka o zlostavi, ali nije zahtievala, da se B. i radi prestupka §. 496. k. z. kazni.

Kotarski sud u Karlovcih osudom od 8. lipnja 1874. br. 564. izrekne, da je B. kriv prestupka §. 411. k. z. uzevši objektivni učin istoga §. ustanovljenim.

C. kr. krajiški odsjek banskog stola promieni rješitbom svojom od 21. kolovoza 1874. br. 5152. osudu prvoga suda, proglasi okrivljenoga po zakonu od 16. listopada 1872. nekrivim prestupka §. 411. kz., ali ga naprotiv proglasi krivim prestupka proti sigurnosti poštenja po §. 496. k. z. s razloga, što po lječničkoj svjedočbi zlostava nije imala posljedica, dočim §. 411. kz. zahtieva, da oštećenje ostavi za sobom i tragova i posljedaka, pa osudi najposlje okrivljenog na veću kaznu i veću odštetu.

C. kr. krajiški odsjek stola sedmoricc u Zagrebu ukine naredbom 28. listopada 1874 br. 415 osudu c. kr. odsjeka banskoga stola, u koliko se istom B. proglašuje krivim prestupka §. 496. kz. i to s ovih razloga:

Prijaviteljka govorila je pri karnoj razpravi samo o zlostavi, a gornje nije spominjala. S toga se na posliednju pri izricanju osude nije mogao ni obzir uzeti, kojega mnienja je i prvi sud bio, te B-a proglasio krivim samo prestupka §. 411. k. z.

Prijaviteljka prizvala se je proti osudi prvoga suda samo radi prestupka §. 411. k. z., odnosno radi kazni (što joj ni pripadalo nije) i odštete, ali se nije prizvala glede okolnosti, što sud prve molbe nije B-a proglasio krivim i prestupka §. 496. k. z.

Sud druge molbe bijaše, istina, ovlašten glede odštete upuštati se u riešenje (§. 304 k. p.), nu nije bio ovlašten kaznu pooštravati (jer glede kazni nije bilo priziva), a najmanje je bio ovlašten uzeti takovu kvalifi-

Digitized by Google

kaciju, koja predpostavlja privatnu tužbu, koja nije bila podnešena, dočim je ista karnom raspravom odklonjena.

Sud druge molbe proglasivši B. nekrivim prestupka §. 411. k. z., držao se je §. 304. k. p., nu pošto u tom pogledu neima priziva na najviši sud, nije se mogao isti u riešavanje o tom pitanju ni upuštati. A pošto je kvalifikacija suda druge molbe po §. 496. k. z. nezakonita, a po tom nezakonito i ono, što je usljed te kvalifikacije dalje izrečeno, to odpada i riešenje glede odštete. Priobćio B.

Po §. 341. k. z. kažnjiva je sama nepozornost bez obzira na objektivnu ili subjektivnu kvalifikaciju §. 335 k. z.)*

A., 16. god. star, gimnazijalac izjaše iz manastira K. širokim občinskim putem, kojim kola prolaze. Na putu pogazi mu konj ženu B., inače do 70 godina staru i gluhu; a pogazi ju tako, da joj je stao na desnu nogu i odvalio joj 4. prst od noge. Usljed te ozlede oštećena je 8 nedjelja bolovala i za rad nesposobnom bila. Sud povede iztragu protiv A. radi prestupka §. 341. k. z., jer su liečnici pronašli ozledu kao težku tjelesnu ozledu. (Prestupak proti sigurnosti života nepozornim voženjem i jašenjem.) Okrivljeni navodio je na svoju obranu, da je on oštećenoj dovikivao, neka se ukloni, ali kako je ista gluha, nije valjda toga ni čula; da je nadalje on (A) zapao medju mnogo kola, pak u takvom tjesnacu nije se ni sam sa konjem kroz kola provući mogao; i napokon, da je oštećena išla sredom puta a ne stazom, kuda pješaci prolaze, te da je po tome upravo sama kriva, što se je ono dogodilo. Obzirom na posljednu okolnost, te pošto je on (A) po navedenom od svoje strane i prema nesgodnom suticaju okolnosti sve mjere upotrebio, da štetu odkloni, nemože ustanovljenim smatrati prestupak §. 335 k. z., a tim ni onaj §. 341. k. z., jer dogodivši se čin nemože se takovim smatrati, kojega bi se štetne posljedice ili po prirodi stvari, ili po osobitih okolnostih okrivljenoga dalje predviditi.

C. k. kotarski sud u Karlovcih uzevši, da je kazivanjem oštećene i svjedoka dokazano protivno onomu, što je okrivljeni na svoju obranu naveo, proglasi istog krivim prestupka §. 341. k. z., jer po ustanovi ovoga paragrafa kažnjiva je sama nepozornost, bez obzira na objektivnu ili subjektivnu kvalifikaciju §. 335. k. z. Nepozornost je pak u ovom slučaju dokazana, jer je sve protivno onomu dokazano, što je okrivljeni na svoju obranu naveo. (Osuda od 12. veljače 1874. br. 1230.)

C. kr. krajiški odsjek banskoga stola potvrdio je tu osudu sa razloga po prvoj molbi navedenih rješitbom svojom od 13. ožujka 1874. broj. 1587. Priobćio B.

---

*) Slična slučaja nisam našao u Glaserovoj sbirci kazneno-pravnih rješitba. Op. B.

Digitized by Google

Hrvatski jezik i zajednički zakoni.

U Osieku, 20. rujna.

Dozvolite, gospodine uredniče, da svrnem vašu pozornost na predmet, koji vredi da se ga sjetite, a o kom dosada niste u vašem listu govorili. Nemislim, da vam je neznatan (Nipošto. Ured.) kao što gdjekoji pravoslovci misle, pače neki i tvrde.

Znade se, kolikom je tugom hrvatski narod gledao, kad mu je tudjinac u sudnicu, u urede upravnih oblasti, pa napokon i u samu školu uveo svoj jezik, a hrvatski iztisnuo na polje i ograničio porabu istoga na nutarnji život obiteljski. Kolika je bila velika ona tuga, tolikom se obradova radošću narod, kad je hrvatskomu jeziku povraćeno mjesto, pripadajuće samo njemu u uredu, na katedri, pače i pred prestoljem kraljevim. U svih borbah najnovijega vremena gleda se ovo mjesto jeziku naroda našega uzdržati; kakovi god elementi upravljali ovom zemljom, svaki je njih tražio osjegurati ovo gospodstvo garancijami, u zakon uvrštenimi.

Sada se hrvatskim jezikom piše, ili bi se barma — po jasnoj ustanovi zakona nagodbenoga — moralo pisati u svih uredih, kod svih javnih oblasti na teritoriju kraljevina Hrvatske i Slavonije; gdje se to nečini, vredja se postojeći temeljni zakon.

Koliko se radujemo, da je tomu zaista tako, toliko s druge strane žalimo, da se jezik naš upravo u uredih kadšto nagrdjuje. Tko nevjeruje toga, neka uzme u ruke rješitbu kakovu ili odluku gdjekojih naših sudova ili političkih oblasti, i uvjeriti će se s mjesta o tom.

Ali nisam naumio danas prosudjivati formu pisanja naših ureda. Ako nitko toga prije neučini, progovorit ću o tom prvom s godom i to obširnije. Ovaj put samo nekoliko rieči o jeziku, kakov nalazimo u zakonih izdavanih za naše kraljevine. Kao što se ti zakoni razlikuju po onom zakonodavnom tielu, koje ih stvara, u autonomne i zajedničke, tako je i različit jezik, kojim su pisani oni i ovi zakoni.

Nitko, a najmanje pravnik netraži, da bude jezik u zakonih kićen; ali hoćemo da bude pravilan, slog jednostavan i podpuno razumljiv. Nam je do toga, da zakone razumiju oni, za koje se izdavaju i koje obvezuju, da Hrvatu nebude trebalo tražiti tumača, kad dobije „Sbornik“ u ruke.

Ni zakoni, izašli iz hrvatskoga sabora, neodlikuju se osobitom pravilnošću jezika, jasnoćom sloga i potankom razumljivošću; nebih se usudio uztvrditi, da hrvatski seljak razumie dobro zakon o zadrugah. Nu ovi se ipak dadu čitati; ali dobiješ li u ruke gdjekoji „zajednički zakon“ u hrvatskom jeziku, bit će u obće koristno, a kadšto upravo nuždno, da uzmeš umah u ruke i njemački prevod. Tu se ljuto grieši proti slov-

Digitized by Google

ničkim pravilom, kako je upravo prevodiocu na um palo; a što da reknemo istom o slogu? Više metara duge periode, kojim nemožeš dočekat: kraja, a smisao nadješ tek najvećim naporom.

Da me tkogod nepokrivi, kao da pretjeravam evo samo nekoliko primjera:

§. 16. zak. čl. XI. od g. 1874. „o postupku oko odvadjanja zaobalskih voda“ (Sbornik zakona i naredba komad 15 br. 33) glasi ovako; „U takovih slučajevih pako, gdje bi odvadjanje zaobalskih voda bilo potrebito s obzira narodno-gospodarstvenoga ili obćezdravstvenoga, ili u svrhu obezbeđenja (sic! Ured.) u pogibelji se nalazećih cesta i željeznica, občina i obrtnih zavoda, te u tu svrhu niti pojedine osobe, niti družtva nebi učinila nikakovih koraka iz vlastita nagona, daje ministar za javne radnje i komunikacije sastaviti osnove i proračune, zatim račune vrhu razmjerja probiti kao i vrhu povećanja vrednosti osušit se imajućih zemljišta, te ako iz ovih proizlazi, da će višedohodak (sic!), koji se postići može na temelju vrednosti, pokriti (decken!) kamate i odplatni (amortizacionalni) iznos od glavnice, potrebite za izvjedenje radnja, tad će ureda radi pokušat ustrojiti družtvo, te ako to nebi pošlo za rukom, izhodivši predbježno shodnu odredbu zakonodavstva, dat izvesti radnje i eventualno imenovati u tu svrhu takodjer vladinog povjerenika, radnje pako i upravne troškove razporezat na interesovane zemljo-posjednike, te će ih i utjerivati putem upravnim.“

Tko da nepovikne počitav ovo: ein Königreich um ein Punctum! A kolike još gramatičke i sintaktične pogriješke, rieči skovane proti svakom pravilu!

Zak. čl. XII. od g. 1874. („Sbornik“ od g. 1874 str. 314) sadržaje trgovački i brodarski ugovor, utanačen sa kraljevinom Švedskom i Norveškom. Članak 4. toga ugovora počimlje ovako: „Odredbe predidućega članka glasiće o postupku najveću pogodnost uživajućemu narodu idućem, neprotežu se“ itd. Tko da razumie ovaj nesmisao, ako nepoznaje ovakih formula od drugih ugovora? Članci peti i šesti istoga ugovora spominju nekakve „putujuće kalfe (sic!) kuća austrijskih i ugarskih.“ Obični Hrvati znadu što su kalfe, ali svakako je novost, da se francezki commis voyageur ili njemački „Handlungsreisender“ označuje „kalfa.“ To je zaista više nego slobodan prevod.

Klasično je takodjer preveden zak. čl. XVII. od god. 1875 („Sbornik“ g. 1875. str. 417.) Za primjer evo navodimo §. 4: „Plaćanje kamata i natrag plaćanje (!) glavnice ima se obaviti . . . u Budimpešti i u Beču u austr. vrjednoti srebru“ itd. Originalan je pako §. 5. „Cienovni tečaj izdavanja (Emissionspreis) ustanovljen je tako, da isti, ako se na prvoga dne od iztaknutih za uplatu rokova napred polože kasnji

Digitized by Google

obroci, bude najmanje sa 90% neračunajuć k tomu spomenute u §. 3. tekuće kamate erarskih doznaka; i pošto je družtvo, koje taj zajam izdaje, na račun toga zajma, na ime predujma obvezanih prije nego bje konačno s klopljen, preuzelo doznaka nominalne vrednosti od 3,176.000 funti sterlinga, uz cienovni tečaj od 83½ %, to će se za preostale doznake od 4,324.000 nominalne vriednosti funti sterlinga unišle uslied podpisivanja svote odbiv 2% naručevne pristojbe (što je to? Ured.), i dodav u korist erara one, za što će ciene izdanja iztaknute u oglasih za podpisivanje nižju od ustanovljene polag gore naglašenoga svotu prikazati, odpremiti u državnu blagajnu, uz predaju primjerene svote erarskih doznaka". I ovako nakazni, nerazumljivi prevod šalju nam gospoda iz Pešte! Rado bih znao Hrvata poslovom burzovnim manje vješta, koji bi razumio ovo, o čem govori ovaj paragraf zajedničkoga zakona.

Zak. čl. „o namještanju izusluženih podčastnika" obiluje takodjer sličnimi klasiciteti. §. 1. „Oni podčastnici, koji su u stalnoj vojski, kod bojnoga pomorstva. (Ovo bi imala biti ratna mornarica) ili kod domobranskih stožera (sic!!) i odjela dvanaest godina (što je to?), i to vrieme najmanje osam godina kao podčastnici aktivno služili" itd. §. 3. počimlje: „Da se ovopoglednom pravu udovolji" itd. §. 2. zak. čl. 43. od g. 1874. („Sbornik" od god. 1875. str. 135) veli: „Ovi novački i doknadno pričuvni kontigenti imadu se pokriti iz dobnih razreda vojničkih obvezanika, koji su se rodili" itd.

Nesmiem a i netrebam dalje. Kao što je pjesak u moru i zviezde na nebu tako su bezbrojne slične jezične nepravilnosti u zajedničkih zakonih. Najsretniji je onaj, koji ih netreba čitati, a moraš li, blago tebi, imaš li pri ruci i njemački prevod. O magjarskom tekstu neću ni da govorim, jer znam da ga u nas malo tko razumie.

Da reknem istinu, neznam koga bismo morali umoliti, da se ovake mahne jezične odklone. Nu netko bi se svakako morao za to pobrinuti. Neučini li se to, onda izdavanje većine zajedničkih zakona nema svrhe, jer mnogi čitalac „Sbornika" neima toliko vremena niti volje, da se muči izpitivanjem smisla pojedinih paragrafa. Ako u Budimpešti neimaju čovjeka jednako vješta hrvatkomu i magjarskomu jeziku, žalimo tu nesgodu, ali da se tim znamenito otegoćuje poznavanje zajedničkih zakona, o tom mora da je svatko uvjeren. Medju zajedničkimi zakoni ima ih i takovih, koji duboko zasižu u živac naroda, pa bi upravo radi toga morali biti napisani pravilnim i što moguće više jednostavnim i razumljivim slogom. Mislimo ovdje napose zakone o porezih. Ako ikoje ove zakone mora da naš čovjek dobro razumie, a kako će ih razumieti, kad ih iz magjarskoga teksta na hrvatski jezik prevodi možda čovjek, koji inače neima ni pojma o porezu, nerazumie dakle stvari, a nepoznaje niti jezika,

Digitized by Google

u koji prevodi. Odatlje i razlog, da ljudi traže njem. prevode poreznih zakona, kojih kadšto ni sam porezni činovnik nerazumie.

I ovim neka bude dosta. Našoj pažnji neće izbjeći ovi zakoni ni u buduće i opazimo li, da se iztaknute ovdje mahne neodklanjaju, ukorit ćemo to još i jače. Popravit se može, samo ako ima dobre volje. Eno koli liepo se prevode zakoni, što ih izdavaju za kraljevinu Dalmaciju. Ako to može biti ondje, može jamačno i ovdje.

Književnost.

Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena. Knjiga prva. Gragja u odgovorima iz različitih krajeva slovenskoga juga. Osnovao, skupio, uredio V. Bogišić. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1874.

(Dalje.)

Ukorivši tako izučene pravnike, govori g. B. o postanku pravnih običajâ, te se i ovdje pokaže pristašem teorije Puchtine.

Da li je g. B. podpuno izcrpio ovo pitanje. o tom nećemo da sudimo; jer samomu g. Bogišiću nije stalo do toga, da podpuno iztraži izvor pravnih običajâ. Nam takodjer nije moguće izjaviti se o tom, može li se i sada jošte priznati teorija duhovitoga Puchte podpuno opravdanom, ili barem opravdanom na toliko, koliko ju opravda g. B. Jedno samo treba da iztaknemo, naime, da se je g. B., premda je priznao teoriju Puchtinu i za svoju, te sebe nasliednikom njegovim, ipak odklonio na toliko od iste teorije, da je kod osiecanja pojma običajnomu pravu samo jedan dio njezin primio, drugi pako mučke mimoišao.

Puchta naime kaže (Gewohnheitsrecht II. 20): „Ein Gewohnheitsrecht ist vorhanden, *nicht bloss* wenn der Uebung eines Satzes 1) eine gemeinsame Ueberzeugung der Volkslieder überhaupt, *sondern auch* wenn ihr 2) eine solche der Rechtskundigen, der Juristen als Vertreter des Volks zu Grunde liegt".

Po našemu mnienju nije za sigurno moguće razdieliti misao Puchtinu, kao što je g. B. učinio (sr. str. XVIII. i XX.), na dva diela, te samo jedan prihvatiti, drugi pako mukom mimoići, a ipak se proglasiti nasljednikom Puchtine teorije.

Možda bi bio sud g. Bogišića o izučenih pravnicih blažim postao usljed prihvaćenja ciele i podpune misli Puchtine.

Orisav ovako pojam pravnoga običaja i označiv uzroke pojavljujuće se disharmonije medju pravnim običajem i uporabom zakonâ, prelazi g. B. na razmatranje sredstvâ, po njegovom mnienju jedino sposobnih, da se njimi rieši kolizija, koja može postati time, što si protuslove glede jednoga te istoga pravnoga odnošaja zakon i pravni običaj.

Digitized by Google

G. B. u tom obziru se neslaže sasvim sa mnienjem Puchte, po kojem se ima ovakova kolizija isto tako smatrati, kao da bi nastupila medju pravnimi pravili jednoga te istoga izvora.

G. B. razlikuje u tom obziru dva slučaja, naime slučaj, u kojem je „zakonodavac pri svome poslu *znao* za pravni običaj i sve njegove odnošaje k pravnome institutu, o kome zakon govori i koji se nalazi u oprjeci s običajem", dalje pako slučaj, kada, „kako se iz cieloga smisla i smjera zakona vidi, zakonodavac toga običaja i njegovih odnošajâ *nije znao*, kad je zakon tvorio".

U prvom slučaju — kaže g. B. — zakon je stariji (?) i „ne može biti govora o ravnopravnosti običaja sa zakonom, nemoj u toliko, u koliko se njime može popuniti zakon"; u drugom pako slučaju „da je logično, da se smatraju u oprjeci stojeće postanove kao postanove jednoga istovietnoga izvora, te da se po običnih pravilih podvrgnu interpretaciji, kao što to Puchta i predlaže".

Moramo priznati — te se slažemo u tom obziru sa g. B., koji je takodjer samo dielomice prihvatio mnienje Puchte — da je teorija Puchte o riešenju pomenute kolizije odveć općenita, te da nebi bilo moguće u svih slučajevih s njom uspjeti. — Nu nikako nemožemo pristati uz pomisli g. B. glede predloženoga njim načina postupanja za riešenje dedukcijâ, javljajućih se kao posljedice učinjenoga g. B-em razlikovanja

G. B. kaže, da podupre svoju pomisao glede prve točke, da se nemože sumnjati o vlasti zakonodavca, može li sbilja dokinuti stanoviti pravni običaj, pače, da je zakonodavac i dužan to učiniti, ako se pokaže taj običaj štetnim ili neumjestnim.

Nu ako je tako, onda postaje pitanje, da li zakonodavac, koji može iz stanovitoga razloga njemu poznati postojeći pravni običaj dokinuti, nemože takodjer jednostavnom, u zakonu iztaknutom izrekom, da nepripoznaje ni jednoga pravnoga običaja, koji bi protuslovio zakonu, već u napred osigurati za sve moguće slučaje kolizije prvenstvo zakonu pred pravnim običajem?

Nebi li se dakle imalo smatrati pitanje o tom, da li je zakonodavac znao pravni običaj, ili dali ga nije znao, kao pitanje bez vriednosti, te u slučaju sukoba ostaviti prednost zakonu, koji se proglašuje kao izključivo valjajuća norma?

Po ovom bi dakle važnost pitanja o razlikovanju slučajevâ kolizije medju zakonom i pravnim običajem postala veoma ograničenom, te bi se moglo sumnjati o tom, da li je njimi zakonodavac hotio postojeće možda pravne običaje dokinuti ili ne.

Bi li se našlo ovakovih zakonâ, osobito dana današnjega?

I bez obzira na ovo općenito razmatranje nemožemo priznati temeljitom argumentaciju g. B. glede drugoga izmedju pomenutih slu-

Digitized by Google

čajevâ kolizije, slučaja naime nepoznavanja pravnoga običaja sa strane zakonodavca.

Jezgra argumentacije g. B. (str. XXXIV. sl.) sastoji se u tom, da zakonotvorac, koji nije znao pravnoga običaja, niti nije bio sposoban za to, da izdade zakon za taj pravni institut, glede kojega nije mu bilo poznato, kako se izražuje u pravnom običaju.

Treba scieniti, da nebi u slučaju, kad je znao zakonodavac za postojanje pravnoga običaja, tako bio odredio, kao što je zbilja učinio, već bi bio prema naravi dotičnoga instituta, izraženoj najvjernije u pravnom običaju, drugačiju ustanovu izdao, takovu naime, kakvu baš zahtieva običaj, bio bi tako rekuć pravni običaj promienio u zakonsku normu.

Nehotice čini na nas ova argumentacija utisak sophisma.

Ako potražimo u pomenutom mnienju g. B. temeljno načelo, naći ćemo u argumentaciji njegovoj nazor, da narodu pripada pravom vlastničkim ne samo razvijati pravo, već i — što je najvažnije — normirati pravne odnošaje, da i dana današnjega jošte obće valja načelo narodnoga suvereniteta, kao što je bilo možda u Rimu, gdje je bilo sve jedno, „utrum populus voluntatem suam suffragio declaret, an rebus ipsis et factis“. Nu odkada nepostoji više ovo načelo u obćenitoj valjanosti, ističe se u zakonu volja najviše vlasti u državi, suverena, volja vladaoca, monarke — monarkične pako države, čini se, lebdile su g. B. pred očima kod njegova razmatranja; jer bi inače sa svojega gledišta manje imao povoda tužiti se na zakonodavčevo neznanje pravnih običajâ, temeljećih se u sviesti naroda.

Čim se pako ističe u zakonu momenat odredbe, izlazeće od jedne vrhovne vlasti u državi, ova vrhovna vlast se pako prisudjuje ili monarku, ili njemu uz sudjelovanje elemenatâ iz naroda potičućih: onda je odredba, izlazeća od nje, te imajuća zakonski karakter, legalnom, njezina legalnost nesmije postati predmetom razpre medju onom vlasti i članovi države. Ovakovu razpru o legalnosti samoga čina zakonarstva za sigurno bi proizvelo mnienje g. B. u svojih posljedicah.

Al neobziruć se niti na to, bilo bi moguće protustaviti sophismu g. B. drugi, koji bi doveo baš do protivnoga rezultata.

Ako naime dopustismo zakonodavcu vlast, da dokine pravni običaj, koji protuslovi njegovomu ili već izdanomu ili izdati se imajućemu zakonu, i to jednostavnom izrekom, njom pako i da izključi svako obaziranje na taj običaj; ako dalje priznajemo, kao što i priznati moramo, da je zakonodavac bio dužan težiti za exclusivnošću njegove u zakonu izražene volje, ako je inače hotio, da čuva svojoj odredbi karakter zakona, kao *norme, obće obvezujuće:* zar nemožemo onda zaključiti, da je zakonodavac već samim izdanjem svojega zakona hotio zapriečiti sva-

Digitized by Google

komu — sa zakonskim se neslažećemu — mnienju o pravnom odnošaju, koji je on sada zakonom svojim uredio, da je dakle izdanjem zakona kao muče izključio svaki, zakonskoj odredbi protuslovleći pravni običaj?

Nu ako se ovo dopusti, onda u obće nemože nastati pitanje, da li je zakonodavac poznao pravni običaj ili ne; jer odgovor na ovo pitanje, makar bi se i mogao pronaći, bio bi barem sasvim bez praktične vriednosti.

Svakako se treba obazirati jošte na jednu okolnost, ako hoćemo da razmotrimo sa gledišta g. B. koliziju medju zakonom i pravnim običajem, te sredstva, kojimi da se ima dokinuti ova kolizija.

Kao što je g. B. sam iztaknuo, te sadržaj njegova djela u stotini primjerâ dokazuje, pokazuju pravni običaji provincializme, koji su kadkada od takove važnosti, da se od njih odsievaju sasvim različita medjusobno pravna mnienja.

Nu uredjeno stanje u državi predpolaže za sigurno, da čvrsto i jednako rabi pravo.

Kako bi se moglo zadovoljiti pri faktičnoj uporabi predloženoga od g. B. načina postupanja ovomu prvomu zahtjevu svake države?

Preporučao bi možda g. B. nekoju vrst professionis juris, te se nebi bojao, osobito obzirom na današnju smjesu narodnosti u mal ne svakoj zemlji, da će se time krčiti put podpunoj samovolji i pravnoj nesigurnosti?

Iz toga, što dosele navedosmo, moguće je valjda razabrati, da neće koristiti sredstva, koja g. B. predlaže, da se njimi dokine disharmonija, često se pokazujuća medju zakonom i pravnim običajem.

Al niti teorija, koju je Puchta postavio, te g. B. sasvim pravedno označio kao neizviruću iz neposrednoga razgledanja odnošajâ života pravnimi običaji uredjena, niti Puchtina teorija o dokinuću kolizije medju zakonom i pravnim običajem nemože se odobravati.

Sada bi moglo nastati pitanje: kakova dakle važnost ide pravne običaje glede pomenutih slučajâ kolizije?

Odgovor na ovo pitanje zahtievao bi dakako obširnijega razlaganja, nego li može biti razlaganje u jednom književnom razgledu; nu rezultat njegov jedva bi se mogao drugačijim načinom pojaviti, nego li tvrdnjom, da se velika doduše, te za oživotvorenje ideje prava odlučna važnost pravnih običajâ ističe ponajprije u pitanjih de lege ferenda — barem obzirom na današnji stupanj razvitka državâ i zakonarstvâ.

Pravni običaji pružaju zakonodavcu najsigurnije sredstvo, da podpuno prilagodi svoje zakone onomu stanovištu, na kojem se baš nalazi narod, za koji on hoće da izdade zakon; pravni običaji, ako se na nje uvidjavno obazire, pružaju mu ujedno i najnaravniji temelj njihovomu budućemu razvitku.

Digitized by Google

U daljnjem razlaganju uvodnih svojih pomislî u samu radu dolazi g. B. do razmatranja posljedicâ, koje se pokazuju usljed nemarenja za za pravne običaje gledе znanstvenoga stanovišta, koje dana današnjega zauzima ponajvažnija struka pravničke nauke, naime poviest práva.

Da si u kratko predočimo susljedicu mislî, koje je g. B. u tom obziru iztaknuo, treba nam kazati, da g. B. pokazuje ponajprije na razmjerno nizki stepen razvitka, koji zauzimlje u znanstvenom obziru pravna poviest prama sravnjujućemu jezikoslovlju, te smatra ovu okolnost kao posljedicu ponajprije zanemarenja uporabe pravnih običajâ kao vrela za spoznanje prava, dalje pako neopravdanoga uobćenja drugih pravnih vrelâ u zemljištnom obsegu, kao što i u dobi valjanosti njihove, u obće dakle kao posljedicu nestašice svekolike kritičnosti u postupanju pravnih povjestnikâ.

Kao faktična posljedica ove okolnosti pako treba da se iztakne, da neima danas jošte nijedne valjane poviesti prava ni jednoga naroda, kamo li bi se moglo pristupiti k izradjivanju poviesti prava „u svesvjetskom razvoju".

Moramo sbilja u obće pripoznati, da ima g. B. pravedni razlog, kada se tuži na razmjerno nizki jošte stupanj razvitka, na kojem se nalazi ova važna grana juridičke znanosti, poviest naime práva; moramo priznati, da se čine od pojedinih iztraživalacâ na polju pravne poviesti pogrješke, koje g. B. nabraja; scienimo takodjer, da ima jošte razmjerno veoma malo radjevine, koja bi mogla zadovoljiti zahtjevom štono se moraju staviti sa znanstvenoga gledišta na pravu pravnu poviest; napokon odlučno takodjer tvrdimo, da za sada jošte nije moguće, upustiti se u konstrukciju sveobće „svesvjetske" pravne poviesti.

Al nikako se nemožemo sasvim prilagoditi onim pomislim g. B., koje nam se prikazuju u razlaganju njihovom.

G. B. kaže sasvim obćenito, da nevalja veći broj postojećih radjevinâ o pravnoj poviesti zato, što nije mogao biti njihovim piscem poznat nutrnji savez pravnih institutâ, kojega nije moguće saznati iz pukoga nabrajanja jurističkih faktâ, temeljećega se skoro beziznimno na pravnih zakonih kao vrelih spoznanja.

Dielomice se i ovdje slažemo sa mnienjem g. B., te scienimo, da bi sbilja bila pravna poviest, koja bi se zadovoljavala ovakovim pukim nabrajanjem, najneplodnija stvar na svietu. Ovakova radjevina zasluživala bi možda ime pravne kronike, ali ne naslova poviesti práva.

Nu za sigurno neima razloga tvrdnja tako obćenito izrečena, da nevaljaju one raduje zato, što se temelje gotovo sasvim na pisanih zakonih i drugih, u prijašnja vremena pisanih izvorih.

I pisani bo zakoni pružaju nam za stanovite epoke razvitka práva ne samo najvažniji, već mal ne jedini izvor práva, a ipak nije moguće,

Digitized by Google

proglasiti iztraživanje onih epokâ za bezplodno i lišeno svakoga pragmatizma.

Izjavom svojom o nesigurnosti historičko-pravnoga iztraživanja, koje se temelji ponajviše na zakonih, podieljuje g. B. zakonom svih vremenâ jednaku važnost, uzpostavlja osobito zakonom današnjim i zakone starijih epokâ pravne poviesti.

Al u onih epokah moraju se zakoni za sigurno pripoznati kao pravi i istiniti izraz volje naroda, kao skup normâ, u kojih se očituju pomisli naroda o važnjih odnošajih pravnoga života njegovoga. Zato su i pobilježeni pod neposrednim uplivom i nadzorom cieloga naroda od istih članovâ samoga naroda.

Zar nam neprikazuju ovakovi zakoni — saavim pravedno i pravi narodnimi prozvani — vjerno i podpuno stupanj razvitka, na kojem se je narod desio u stanovito doba?

Ovakovi zakoni mogu jamačno bez svake zapreke služiti temeljem za iztraživanje poviesti práva one dobe, niti se nemože tomu, tko se njimi tako služi, predbaciti nepragmatizam.

U obće pako valjda neima valjanoga pravnoga poviestnika, koji bi smatrao zakone kao temelj iztraživanju práva u njegovom razvitku, kad nebi znao, te mogao sigurno se o tom osvjedočiti, da je taj zakon, kojim se želi služiti, sbilja valjao i kao praktičan zakon rabio.

Jednostavnim pravilom ili, kako to g. B. krsti, fikcijom, da zakon, pošto je proglašen bio, odmah ili poslje iztečenja naznačene vacatio legis u život stupa, ovim pravilom neće se valjda ni jedan pravi povjestnik-jurista zadovoljiti, osobito ne za starije dobe pravne poviesti, već će mu uviek lebditi pred očima pitanje glede faktične porabe zakona u životu, te će se on uviek obazirati na izvore iz kojih bi mogao crpiti osvjedočenje o tom.

Da u tom obziru važno mjesto zauzimaju takodjer pravni običaji, o tom neima dakako ni dvojbe.

Nešto sličnoga treba nam takodjer iztaknuti glede drugoga ukora, kojim je g. B. ukorio historike-juriste, naime glede uobćenja pisanih vrelâ práva i u teritorialnom i u vremenitom obziru.

G. B. kaže naime: „pokaže li se nekakav pisani izvor práva, iz kog se vidi, da je u jednome kraju ili razredu pučanstva neke zemlje živjelo ili žive u opredjeljeni odsjek vremena nekakvo pravilo, običaj ili zakon: to se mi nedovoljavamo tim, da ograničimo taj običaj, pravilo ili zakon na kraj ili na razred naroda, u kome se uprav javio i živio, nego ga odmah razprostranjujemo na cijelu zemlju pa i na više zemaljâ, krajevâ i razreda, ne obziruć se pri tom mnogo na razlike i u etnografskom i u telurskom i u ekonomnom i u istoričkom i drugim odnošajima,

Digitized by Google

koji nedopuštaju ni pomisliti, da bi to pravilo moglo u svim tim krajevima u svih razredih pučanstva jednako življeti“ (str. XXXVIII).

Ako pravni povjestnik takovim načinom postupa kod svoje radnje, onda njegova radnja jednostavno ništa nevalja, niti nezaslužuje naslova pravne poviesti, kao što ni on imena pravnoga historika, jer ovaj ima predočiti pojave na čitavom polju pravnoga razvitka pojedinih narodâ, te se neće za sigurno bez važnoga razloga upustiti u ovakovo uobćenje. Time bi mu se često moglo dogoditi, da dodje u sukob sa vlastitimi svojimi tvrdnjami, ovakovo bo uobćenje moralo bi više puta upravo zamrsiti njegovo razlaganje razvitka prava, koji se ipak organičkim načinom vrši.

Zakon, koji možda neodgovara sasvim dosadašnjemu razvitku ideje prava kod stanovitoga naroda, za koji ima ipak postati valjanim, treba da izvadja iz drugovrstnih izvorâ razlog svoje valjanosti.

Ovaj razlog pako mora pravni povjestnik proiznaći, te osim toga osobito i na to paziti, da li takav zakon u obće, te na koliko je možda sbilja u život i uporabu stupio, na kakve zaprieke je naišla ova poraba, koja je bila posljedica upliva ovih zaprieká itd.

Što se napokon tiče mnienja g. B-a o načinu, kojim se vrši sbilja recepcija tudjih pravâ, te načinu, kojim postupaju „učeni“ pravnici u tom obziru: tu dakako moramo pripoznati, da je izreka g. B., koja je ujedno i osudom „učenosti“ mnogih naših pravnikâ, u mnogom obziru sasvim pravedna. Gdjekoji „Staatswörterbuch“ ili „Rechtslexicon“ često jedinim je temeljem, na kojem počiva zakon, njegova motivacija, pače često viećanje o njem u saborih. Da li zakon tako stvoren sbilja odgovara dosadašnjemu razvitku naroda u obće, te njegovu pravnu nazoru na pose, da li barem se nalazi u logičnom savezu sa zakoni dosada već izdanimi, to je dakako drugo pitanje, na koje nebi bilo tako lako moguće ogdovoriti.

Dalnje razlaganje g. B-a možemo mučeć mimoići, jer nepruža više novoga materijala za razjasnjenje pitanja o važnosti predmeta, kojim se knjiga njegova bavi.

Tim načinom dakle mogli bismo, u priklopu s onim što smo gore naveli o važnosti pravnih običajâ, rezultat svojega razmatranja ustanoviti tako, da smatramo veoma zaslužnim nastojanje g. B., što svrati pozor učenjakâ na obsežno polje pravnih običajâ; nu da se nemožemo složiti s exkluzivnošću tvrdnjâ njegovih.

Kad bi ove tvrdnje bile sbilja temeljite, onda se u obće nebi moglo ni misliti o sagradjenju pravne poviesti jednoga naroda. Pravni povjestnik vidio bi se baš u starijih te već i po njihovoj naravi tamnijih epokah razvitka prava lišenim sredstvâ, po tvrdnji g. B-a jedino, rek bi izključivo sposobnih za spoznanje prava.

Za ove starije epoke pravnoga razvoja malo se je naime sačuvalo

Digitized by Google

spomenikâ, običajâ pravnih, tako da nebi bilo moguće na temelju samo ovom nacrtati dosta površnu sliku tadašnjega prava. Pravne običaje sadašnje pako takodjer nije moguće premjestiti jednostavno u starije dobe, jer se i pravni običaji, isto tako mienjaju tečajem vremena te usljed različitih vanjskih i nutrnjih uplivâ, kao što i njihov nosioc, sam narod.

Poslje teoretičkoga ovoga razlaganja prelazi g. B. na samu publikaciju, te obrazložuje način njezinoga postanka, kao što i uzroke, rad kojih bje knjiga baš u odabranoj formi izdana.

(Svršetak sliedi.)

Viestnik.

Spomenik Ivanu Perkovcu. 30. rujna o. g. odkriven je svečano na samoborskom groblju spomenik, što ga je podigao svojimi prinesci naš narod Ivanu Perkovcu.

Novi zakoni. Prošloga mjeseca stupiše u kriepost vele znameniti zakoni u našoj domovini: 25. rujna zakon od 17. svibnja 1875 o „kaznenom postupku“; 26 rujna pako: zakon „o porabi tiska za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju“; zakon „o propisu, kako se imadu sastavljati porotnički imenici za sudove tiskovne u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji“ i napokon: zakon „o kaznenom postupku u poslovih tiskovnih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju“. Bit će nam jamačno prilike ob ovih zakonih obširnije govoriti; za sada iztičemo, kako se napokon i u nas uvedenjem liberalnijega zakona o porabi tiska uvodi ujedno i porota u poslovih tiskovnih. Hrvatska i Slavonija bit će u cieloj monarkiji posledńje zemlje, u kojih se sada istom uvodi porota za poslove tiskovne. Mi se tomu od srca radujemo, a s nami jamačno sve, što želi u našoj domovini iskreno da bude izrazivanje misli slobodno, od česa ima poteći boljak samo za cjelost.

Sa hrvatskoga sveučilišta. Školska godina počimlje na ovdašnjem kralj. sveučilištu Franje Josipa I. prvim listopada. Tim danom počimlje upisivanje na fakultetih bogoslovnom, pravo i državoslovnom i filosofičkom. Od 5 počam pa uključivo do 14 listopada držat će se državni izpit razreda pravohističkoga na juridičkom fakultetu; a praviť će ga oni pravnici navršili drugi tečaj, koji se nisu prijavili za rok srpanjski. — Za školsku god. 1875/6 sastavljene su ovake akademičke oblasti: Rektor magnificus: dr. Stjepan Spevec, prorector dosadanji rector: M. Mesić. Dekani: bogoslovnoga fakulteta dr. Antun Kržan, pravo- i državoslovnoga dr. Al. pl. Bresztyensky, filozofičkoga, Franjo Meiksner. Prodekani: bogoslovnoga: dosadanji dekan dr. Gj. Posilović, pravo- i državoslovnoga dr. Bl. Lorković, filozofičkoga: dr. Fr. Marković, prošle godine dekan istoga fakulteta. Kr. zemalj. vlada imenovala je docenta na pravo- i državoslovnom fakultetu dra Josipa Plivarića suplentom stolice občega državnoga i medjunarodnoga, zatim hrvatsko-ugarskoga javnoga prava na istom fakultetu; na bogoslovnom pako fakultetu imenova preuzv. g. ban redovitoga profesora dra Franju Ivekovića, docentom sirskoga i kaldejskoga jezika na istom fakultetu.

Odlikovanje. Nj. c. k. apostolsko Veličanstvo podielilo je g. Nikoli Krestiću, predsjedniku hrvatskoga sabora, predsjedniku odvjetničkoga odbora zagrebačkoga, sbog zasluga stečenih oko javnih posala, viteški krst reda Leopoldova.

Digitized by Google

Premještenja i imenovanja. Andrija Markovac, prisjednik sudb. stola u Petrinji, premješten je kao takov k sudbenomu stolu u Novu Gradišku, gdje mu je povjerena uprava istoga sudb. stola; Petar Premuda kot. sudac, ide iz Koreniee u Brod, Josip Weiss kot. sudac, iz Rujevca u Rakovac (kraj Karlovca).

Imenovani su: Dragutin Willing satnik-auditor definitivnim većnikom c. k. sudb. stola u Vinkovcih, a nadporučnik-auditor Adolf Vlasak, definitivnim kot. sudcem u Novoj Kapeli; Franjo Weinert pristav c. k. krajiškoga odsjeka stola sedmorice definitivnim kot. sudcem u Ogulinu; nadporučnik-auditor Josip Perne privrem. kot. sudcem u Rujevcu; trgovac Žiga Redelstein trgovačkim prisjedn. sud. stola u Osieku; M. Bosanac i M. Cuculić definitivnimi, a Mladen Dolovčak i Ladislav Mrazović privr. perovodjami II. razreda kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade; napokon Martin Bišćan, izučeni pravnik, auskultantom u obsegu kr. banskoga stola.

Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju. Mjeseca rujna izdani su: komad XXVI sadržavajući zakone zajedničkoga sabora i to: zakon ob ustroju zemaljske statistike; zakon o preinakah potrebnih uslied novoga sustava metričke mjere i teže u zakonskih ustanovah slovećih o porezu na pivo, žestu i slador; zak. čl. o porezu na vožnju po željeznica i po parobrodih; zak. čl. o produljenju kreposti i preinaci nekojih naredaba zak. čl. XXII od god. 1868. slovećega o kućarini; zak. čl. o porezu na poduzeća i zadruge, koje moraju javno polagati račune; zak. čl. o biljegah, pristojbah i taksah; zak. čl. o porezu od služinčadi, biljara, prostorija za igre, od kolâ i od konjâ; zak. čl. o rudarskom porezu; zak. čl. o tecevinarini; zak. čl. o privremenom porezovanju šuma, koje leže u području razvojačenih krajiških pukovnija varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke, ter koje su bile do sele proste od poreza, i napokon naredbu kr. hrvatsko-slav.-dalmatinske zemaljske vlade odiela za nutarnje poslove od 14. kolovoza o. g., kojom se ustrojavaju povjerenstva za izpite občinskih bilježnika.

Komad XXVII. sadržaje: naredba kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odiela za bogoštovje i nastavu od 24. kolovoza o. g., kojom se izdaju naukovne osnove za obće pučke i gradjanske škole u Hrvatskoj i Slavoniji; zatim naredbu istoga vladinoga odiela od 8. rujna o. g., ob upravi pučkih škola.

Potvrdjeni zakon. Previš. riešenjem od 6. rujna o. g. sankcioniran je zakon hrvatskoga sabora „o mirovinah za učiteljsko osoblje srednjih učilišta u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji".

Nove knjige. Nakladom sveučilištne knjižare Franjo Župana izadje „Borba za pravo". Razpravu ovu čuvenoga Niemca dra. Iheringa, poznatu pod naslovom: „Der Kampf um's Recht", preveo je na hrvatski jezik H. Hinković. Ciena je 50 nvč. O tom predmetu u sliedećem broju više.

— „Právo" pravničko-upravni list god. III. Izdaje i uredjuje ga Antun Šimunić. Svezak 29. od 30. kolovoza sadržaje: A. dr. Pavličck: Koliko vriedi rimsko pravo i njegov sustav za novovjeko pravo u obće, a navlastito za austrijsko pravo. — A. dr. Monti: Izjasnjenje §. 808. austr. gradj. zak. (svršetak). — M. L.: Zakon vinodolski. — Sgodjaji. Gradjanski. Kazneni. — Sudsko ljekarstvo. — Književnost. — Viesti.

— „Sbirka zakona i naredaba, koje se tiču uprave seoskih občina, te zakon o zadrugah s provedbenom naredbom i opazkami". Ciena 1 for. 50 nvč. Pobližega nemožemo ništa reći ob ovoj knjizi, jer nam nedodje u ruke.

Digitized by Google

† Mato Česky, odvjetnik u Novoj Gradiski, preminuo ondje prošloga mjeseca naglom smrti.

Novo sveučilište. 4. o. m. na imendan Nj. c. kr. apostol. Veličanstva otvorit će se svečanim načinom u Černovicah u Bukovini sveučilište Franje Josipa I. Slava bit će velika, jer će pribivati svečanosti zastupnici mnogih njemačkih sveučilišta, a bit će jamačno zastupana i sva austro-ugarska, neizuzev ni bečkoga, koje će poslati onamo svoga ovogodišnjega rektora. Sveučilište imati će skroz karakter njemački; svi su profesori gotovo sami Niemci. Za sada otvorit će se samo tri fakulteta kao i kod nas: bogoslovni, pravo- i državoslovni i filozofički.

Sastanak austrijskih odvjetnikâ (Oesterreichischer Advokatentag). Budućega mjeseca imati će austrijski odvjetnici u Beču svoj sastanak. Središnji odbor, koji se bavi priredjenjem njegovim, već je i izrekao, kakovi će se predlozi sastanku predložiti. Svi ti predlozi podieljeni su u dva odsjeka, u prvi uvrstiše predloge legislativne naravi, a u drugi one, što no se odnose na odvjetnički stališ. Od predloga, u prvi odsjek uvrštenih priobćujemo ovdje samo neke n. pr. predlog dra. Meznika, odvjetnika u Pragu, ob uvedenju sudskih praznika; predlog dra. Karla viteza Feistmantela, ob uvedenju trogodišnjih odnosno petgodišnjih doplataka sudcem; predlog dra. Milanića u Beču, da se uredi sunarodni sudbeni postupak; predlog dra. Rösslera, da se stvori sunarodni trgovački zakon itd. — Od predlogâ pako u drugi odsjek uvrštenih evo ih takodjer nekoliko: Dr. K. Dostal stavlja predlog o prelazu odvjetnika k sudu; dr. Gustav Kohn predlaže, neka se dokine dvorski dekret od g. 1833., sadržavajući ustanove ob expensaru; dr. König iz Praga predlaže, da se izda zakon ob odvjetničkom izpitu; dr. Vilhelm Lichtenstern priobći predlog, kako da se reformiraju ustanove o dužnosti odvjetnika jamčiti u pristojbinskih stvarih itd.

— Izpravak. U broju 3. „Mjesečnika“, izašlom 1. kolovoza, podkralo se je u članak „Temeljna načela za organizaciju hrvatske službene statistike“ više krupnijih pogriešaka, koje žalimo, ali nadamo se, da si ih je pozorni čitatelj mogao izpraviti.

Dopisnica uredničtva.

G. M. Iviću u Zemunu. Liepa hvala na poslanom. Molimo i za buduće. O Vašoj knjizi u kojem budućih brojeva obširno.

G. B. u Karlovcih. Sve poslano uvršteno nalazite već u ovom broju. Bit će nam dragi svaki ovakov prinos.

G. M. u Varaždinu. „Mjesečnik“ nije zaboravio na državoslovne nauke, a najmanje na upravu. Pobrinuli smo se i za razprave u tom pogledu kao i za praktične slučajeve.

G. B. ovdje. Znademo da se prigovara „Mjesečniku“ ovo i ono. Nemislimo ni s daleka da nebi mogao bolji biti, pa se nadamo, da će i biti. Svaki prigovor, ako je osnovan, drage volje slušamo i uvažavamo. Ali ona stanovita velika gospoda naša stekla bi si većih zasluga, da zamoče pero, nego što na šetnji prigovaraju.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

God. I. Studeni 1875. **Br. 6.**

O pojmu trgovca i trgovačkoga posla po novom trgovačkom zakonu.

Piše profesor dr. Fran Vrbanić.

(Čitano u skupštini pravničkoga družtva, držanoj 28. listopada 1875.)

Već je bilo skrajne vrieme, da se domovina naša rieši one smjese kojekakvih zakona i naredaba, *) kojimi se uredjivahu trgovački odnošaji naše domovine, te da se jedared uvede jedan zakonik, koji će podpuno odgovarati zahtjevom prometa i trgovine. Toj potrebi zadovoljio je zak. čl. XXXVII.: 1875. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora, kojim je izdan novi trgovački zakon za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, te za kraljevinu Ugarsku. Ustanove toga zakona osnovane su podpuno na njemačkom trgovačkom zakonu tako, da ima preko polovine propisa, koji su na dlaku slični odnosnim propisom njemačkoga zakona.

Usljed toga ostale su mnoge ustanove toga zakona nepromienjene, dočim su opet neke promienjene u bitnosti svojoj. Promjena ta proteže se medjutim većom stranom samo na posebne trgovačke institucije kao n. p. na akcionarna družtva, na instituciju mešetara itd.; obćenite pako ustanove ostale su ne-

*) Spominjem ovdje samo na primjer njeke, od dosada kriepostnih zakona i naredaba: Zakonski članci ugarskoga sabora XVI, XVIII, XX, XXI. od god. 1840, i zak. čl. VI.: 1844.; privremeni naputak o uredbi trgovačkih i obrtnih posala od 20. travnja 1851. br. 62. kom. X. z. v. l., okružnica banskoga stola od 4. listopada 1852. br. 3177. o trgovačkih ponudah; c. ukaz od 26. studenoga 1852. br. 253. d. z. l., kojim je oglašen zakon družtveni; naredba ministarstva pravosudja od 15. ožujka 1855. br. 50. d z. l., kojom se za naše kraljevine uredjuje nadležnost sudbena za protokoliranje firma; naredba ministarstva unutarnjih diela, pravosudja i financija od 13. svibnja 1860. br. 123. d. z. l., o protokoliranju firma, knjiga trgovačkih i obrtničkih, o prokuri i o nadležnosti sudova trgovačkih; njemački trgovački zakon od 17. prosinca 1862. br. 5. sbornika od god. 1863. itd.

Digitized by Google

promienjene, premda neke od njih, po mojem sudu, neodgovaraju zahtjevom znanosti, te premda jih je kod stvaranja novoga zakona trebalo promieniti ako ne s drugoga razloga, a ono barem stoga, jerbo usljed nejasnosti mnogih obćenitih ustanova u zakonu, nejasnim postaju čitave inštitucije, i neglededć s druge strane na to, da s obzirom na našu domovinu upravo radi takove nejasnosti pojedinih obćenitih ustanova, lahko nastati može dvojba ob onih propisih zak. čl. I. hrvat. sabora od god. 1868., koji se odnose na odnošaje trgovine i prava trgovačkoga. — Takova obćenita ustanova jest pojam trgovca, koju naše novo trgovačko pravo rieč po rieč ustanovljuje po njemačkom zakonu.

Dopustite mi stoga gospodo, da razložim pojam trgovca kako se rabi u današnjih modernih zakonih, a imenito u našem trgovačkom zakonu, te da onda prema tomu razlaganju u tom pogledu moje mnenje izreknem.

Da se uzmogne valjano ustanoviti pojam trgovca, kako ga ustanovljuju noviji zakonici, vrlo je nuždno na um uzeti s jedne strane pojam trgovine, a s druge strane opredieliti pojam posla trgovačkoga. Ovo su uvidjeli i svi dosadanji učitelji trgovačkoga prava, pak su s toga prema pojmu trgovine i trgovačkoga posla opredieljivali i pojam trgovca. Kao što pojam trgovine, tako se kadšto u širokom smislu uzimlje i pojam trgovca, te se pod trgovcem razumieva svatko, tko budi kojim načinom sudjeluje kod prometanja (Umsatz) dobara. Nu već od vajkada uzimao se pojam trgovca i u tako zvanom pravom smislu, te se je shvaćao kao pojam različit od ostalih osoba, koje su se bavile trgovinom.

Ova ustanova pojma trgovca bila je za trgovačko pravo medjutim vrlo potrebita dotle, dokle trgovačko pravo nije pošlo s „objektivnoga“ gledišta trgovine, dokle je ono bilo posebnim pravom za stanovitu vrst osoba, dokle je ono bilo priviligiranim pravom staleža trgovačkoga; razlog tomu skroz je naravan, jer je valjalo prije svega opredieliti, tko kao trgovac tomu stališu pripada. *) Tako definira Benevenutus

*) Endemann, das deutsche Handelsrecht str. 67.

Digitized by Google

Struccha, u svom djelu „Tractatus de mercatura seu mercatore", pisan pod papom Julijanom III. (1550—1560) *) trgovca oznakom, koja je za taj pojam i kašnje bila mjerodavnom; on veli: „Mercator est, qui negotiationis seu negotiationum exercendarum questusque liciti faciendi causa, frequenter merces permutat seu emit, ut easdem distrahat". Nu odkada je idea, da je trgovačko pravo specifično stališko pravo trgovaca, izgubila svaku rationalnu podlogu, odkada trgovački zakoni nepolaze više sa „subjektivnoga" pojma trgovca, već sa „objektivnoga" pojma posla trgovačkoga, nestaje razloga, s kojega bi se absolutno imao ustanoviti pojam trgovca. Buduć se je medjutim mislilo, da subjektivno svojstvo trgovca ipak sačinjava neku granicu, preko koje se ustanove trgovačkoga prava nebi imale protezati, te da je od nužde potanje precizirati one zakonske ustanove, u kojih dolazi rieč trgovac, buduć da su napokon zakoni s tim pojmom spajati stali stanovita prava i stanovite dužnosti, to se je držalo potrebitim taj pojam u zakonu označiti.

Izhodište, s kojeg su polazili više manje svi zakonici kod ustanove pojma trgovca, bio je Code de commerce, koji u art 1. veli: „Sont commerçans seux, qui exercent des actes de commerce et en fontleur profession habituelle." Jednaku oznaku imadu prema tomu takodjer zakoni talijanski, holandezki, španjolski, portugalski, te osim drugih još i njemački i naš novi trgovački zakon.

Njemački trgovački zakon označuje umah u članku 4. pojam trgovca riečmi: „Als Kaufmann im Sinne dieses Gesetsbuchs ist anzusehen, wer gewerbemässig Handelsgeschäfte betreibt", a naš zakon povadjajuć se i u tom za zakonom njemačkim veli u §. 3. „Trgovcem u smislu ovoga zakona smatra se onaj, koji u vlastito ime, obrtimce tjera poslove trgovačke."

Razlika medju oba ova zakona postoji, kako se na prvi mah vidi, u tom, što je naš zakon jasniji u toliko, da izrično u oznaku trgovca uzimlje zahtjev, da on te poslove mora tje-

*) Goldschmidt, Handbuch des Handelsrechts str. 23, 326.

Digitized by Google

rati u vlastito ime, dočim njemački zakon taj zahtjev jednostavno mimoizlazi, a to s razloga, jerbo je on tako naravan, da ga nije trebalo ni spominjati,; pak zato nije ni čudo, da o toj točki kod viećanja njemačkoga zakona nije ni govora bilo. Upravo zato, jer se taj zaktjev za svakoga trgovca već po naravi stvari zahtieva, spominju ga svi učitelji njemačkoga prava, premda ga u zakonu izrično neima. *) Razlika dakle medju oba zakona tako je neznatna, da se bez ikakova zazora u tom pogledu skroz identičnimi smatrati mogu, pa s toga u dalnjem razlaganju neću više ni razlučivati oba zakona.

Da dakle netko u smislu našega zakona bude trgovcem, zato netreba nikakova formalna zahtjeva; niti treba da dotičnik spada kakvomu trgovačkomu sboru, niti mu treba dozvole od državne ili občinske oblasti, niti mu treba upisati se u trgovački registar, već je od potrebe, da ima nieke materijalne predpostave, koje zakon odredjuje, najme 1) da tjera poslove trgovačke, 2) u vlastito ime i 3) obrtimice.

Neima dvojbe, da je kod viećanja njemačkoga zakona, što najbolje dokazuje tečaj same razprave, najviše potežkoća zadavao upravo ovaj čl. 4. Kod prvoga čitanja kušalo se pojedince ustanoviti, tko se ima smatrati trgovcem; nu kod drugoga čitanja uvidila je konferencija, da ovakovo nabrajanje pojedinih trgovačkih razreda neodgovara svrsi, te je s toga prihvatila obćenitiju stilizaciju, kako je prešla u trgovački zakon. Prema tomu počiva glavna važnost trgovačkoga pojma na pitanju, koji se poslovi smatrati imadu poslovi trgovačkimi?

Dolazeć do ove točke iskreno mi je priznati, da se nekim oprezom upuštam u razpravu njezinu, jer mi se čini, da je teorija upravo u pogledu trgovačkih posala na krivu temelju, što najbolje dokazuje ona okolnost, da ni učitelji prava trgovačkoga, a ni postojeći trgovački zakoni nedavaju pravoga

*) Vidi: Goldschmidt ibid. str. 331, Endemann, ibid. 67, Hahn, Commentar zum allg. deutschen Handelsgesetzbuch str. 20, Makower, das allgemeine deutsche Handelsgesetzbuch str. 43., Thöl, das Handelsrecht str. 130, Stubenrauch, Handbuch des oesterr. Handelsrechts str. 42., i drugi.

Digitized by Google

pojma o trgovačkom poslu, već se zadovoljavaju pukim nabrajanjem tih posala, ili ga pako označuju oznakom nejasnom i nedostatnom. *) Da se medjutim uz svu ovu nedostatnost teorije praktični život ipak snaći može, nedokazuje još nipošto, da je teorija dobra, te da joj netreba popravka. Promotrimo stvar dublje.

Trgovački poslovi i sustav njihov temelje se poglavito na „trgovačkom obrtu", odnosno na onomu, koji taj „obrt" izvršuje: na trgovcu, ili pako na samoj unutarnjoj naravi trgovačkoga posla. Prvu vrst trgovačkih posala zovu subjektivnim ili relativnim, a drugu objektivnimi ili absolutnimi trgovačkimi poslovi. Prema tomu nastaje takodjer objektivni ili subjektivni sustav trgovačkih posala. **) Nu ovaj temelj za prosudjivanje trgovačkih posala nije dostatan, subjektivni ne zato, jer prije svega nije moći ustanoviti pojmove: trgovac, „trgovački obrt" dotle, dok se ne ustanove i neoznače poslovi, koji će se moći označiti oznakom „trgovačkoga obrta", te koji će onoga, koji jih bude izvršivao, učiniti trgovcem. Neda se stoga ustanoviti pravilo: jer je netko trgovac, zato je posao koji obavlja, poslom trgovačkim, nije bo stanoviti posao poslom trgovačkim samo zato, jer s mnogim jednakimi poslovi sačinjava tako zvani „obrt", ili zato, jer ga sklapa trgovac, već vriedi obratno pravilo, jer je neki posao poslom trgovačkim, zato je onaj, koji ga obavlja, trgovcem. A pokraj svega toga biva u praktičnom životu, da i trgovci izvan svoga redovitoga posla, a često i netrgovci sklapaju poslove onako i u onom smislu, kako to trgovci čine u svom redovitom prometu, t. j. ti poslovi hoće takodjer da se prosudjuju po pravu trgovačkom. Čim pako nastaje nuždа, da se pojedini spekula-

*) Goldschmidt I. str. 313. itd.; Endemann str. 20 itd., Makower str. 231. itd., Hahn II. str. 1., Stubenrauch str. 345., Thöl str. 113. Brinckmann str. 4.

**) Uz sustav objektivni prijanja imenito Brinckmann str. 5. ibid. „Kein Geschäft wird dadurch, dass es gewerbmässig betrieben wird, oder in Verbindung zu einem gewerbsmässigen Handelsbetriebe steht ein, Handelsgeschäft. Ein Geshäft hat lediglich durch seine Natur die Eigenschaft eines Handelsgeschäftes." Vidi u ostalom: Thöl str. 32., Stubenrauch str. 345., Hahn Bd II. str. 2 i 3 Goldschmidt §. 42., Endemann §. 5.

Digitized by Google

tivni poslovi, koji se neobavljaju po trgovcih, ili koje obavljaju trgovci, ali izvan njihovoga redovitoga posla, prosudjuju po zakonu trgovačkom, to nemože trgovačko pravo više biti pravom „obrta“ posebnoga, već pravom pojedinoga posla, pravom trgovačkoga prometa. *) Usljed ovih razloga uvidjelo se, da se ni pojam ni sustav trgovačkih posala načelno nedade opredieliti sa gledišta „subjektivnoga“, pak se je s toga mislilo, da ga valja ustanoviti po objektivnih znacih, po unutarnjoj naravi samoga posla. **) Nu i ovaj temelj, premda naravniji, ipak nije bio dovoljnim za oznaku posala trgovačkih, jer, kao što primiećuje Goldschmidt, imade i drugih posala, koji su doduše po naravi svojoj poslovi trgovački — dakle ne zato, jer jih sklapaju trgovci — nu koji se ipak kao takovi samo onda priznavaju, ako jih sklapaju trgovci, bez obzira na to, sastojao obrt trgovca u obavljanju upravo ovih ili samo drugih trgovačkih posala. S druge strane ima i takovih posala, za koje se misli, da se po svojoj naravi nemogu smatrati poslovi trgovačkimi niti onda, ako jih sklapaju trgovci; nu buduć se drži, da su ti poslovi u osobiti prilog trgovačkih posala prve i druge vrsti, buduć se misli, da se nijedna trgovina nemože ograničiti li na one trgovačke poslove, koji joj usljed redovitoga obavljanja davaju karakter trgovine, te da je za uspješni razvoj svake trgovine od neobhodne nužde, da se sklapaju još drugi neki poslovi, koji će ne samo olahkotiti i osigurati, već takodjer mogućim učiniti onaj uspjeh, koji se je kanio postići tim, što je stanoviti trgovački posao sklopljen i izpunjen: to se je činilo nuždnim, da se i ti poslovi uvrste u red posala trgovačkih. Buduć da usljed toga ni „objektivni“ ni „subjektivni“ sustav nije zadovoljio zahtjevom trgovine, moralo se udariti drugim putem, putem tako zvanoga mješovitoga

*) Pruska osnova trgovačkoga zakona polazi u članku 2 sa gledišta subjektivnoga. Tu se naime ponajprije ustanovljuje u čl. 2. tko se ima smatrati trgovcem, a zatim se u čl. 211. prema tomu dolazi do trgovačkoga posla, te se redovito posao stanoviti samo na toliko uzimlje za posao trgovački, na koliko ovu vrst posla koja osoba obrtimce tjera. (Lutz, Protokolle str. 501.)

**) Goldschmidt ibid §. 42.

Digitized by Google

sustava, po kojem se za prosudjivanje trgovačkih posala uzimlje i „objektivni“ i „subjektivni“ temelj.

Promotrimo li sada kako se je historički razvijao pojam trgovačkoga posla, to vidimo, da se je polazilo sad s jednoga sad opet s drugoga gledišta, dok napokon i teorija i praksa nisu sbilja prešle na tako zvani sustav mješoviti.

U starije doba prevagivaše tako zvani sustav „subjektivni“. Usljed obstanka cehova nije se kod trgovačkoga posla pazilo na njegovu „objektivnu“ narav, već se je svaki posao trgovca, koji je bio u savezu s trgovinom, smatrao poslom trgovačkim, te se je u slučaju razpre prosudjivao po pravu trgovačkom; zato nije naravskim načinom ni pojam trgovca ni pojam tako zvanoga trgovačkoga „obrta“ polazio sa gledišta trgovačkoga posla. Istom poslje, imenito odkad je po trgovca nestalo zahtjeva formalnoga: pripadnost njegova u trgovački ceh, te odkada je trgovački sud prestao biti sudom cehovskim, i postao sudom državnim, prosudjivali su se trgovački poslovi po nutarnjoj svojoj naravi bez obzira na to, da li kontrahenti spadaju k trgovačkomu cehu ili ne.

Ovaj razvoj vidi se najjasnije u pravu francezkom. Sustav tako zvane: Ordonance du commerce, ili takodjer Code Marchand, ili Code Savàry (g. 1622—1690) doduše je sustav mješovit, ali mu je ipak izhodište poglavito subjektivno, dočim je sustav u Code de commerce takodjer mješovit ali poglavito s izhodištem objektivnim i to tako, da je ovo izhodište temeljem za pojam trgovca u privatno-pravnom i procesualnom pogledu. Noviji trgovački zakoni kao n. p. napuljski, sardinski, holandeski i drugi povadjaju se poglavito za „Code de commerce“, nekoji ipak medjutim, kao imenito španjolski i portugijski, naglašuju izričnо, da se trgovačkimi poslovi smatraju i poslovi netrgovaca, dakle ako se obrtimice i neobavljaju. *)

Što se tiče njemačkoga trgovačkoga zakona, koji je temeljem našemu zakonu, to se je kod razprave njegove u pogledu

*) Goldschmidt ibid. str. 321.

Digitized by Google

ustanove pojma trgovačkoga posla polazilo s različitoga gledišta, dok napokon nije uglavljen sustav mješoviti.

Pruska osnova, koja je bila temeljem za razpravu nürnberžke konferencije, ponajprije ustanovljuje u čl. 2. i 3. pojam trgovca, te istom putem toga pojma dolazi do pojma posla trgovačkoga; zato i jest čl. 211. te osnove i ustanovljeno pravilo, da samo trgovac sklapati može posao trgovački, a poslovi netrgovaca, makar imali sve zahtjeve trgovačkoga posla, da se samo iznimno prosudjivati imadu po pravu trgovačkom. Protivno od ove osnove predloženo je u 46. sjednici, da se ustanovi objektivni pojam trgovačkoga posla, da se samo iznimno prosudjivati imadu po pravu trgovačkom. Protivno od ove osnove predloženo je u 47. sjednici, da se ustanovi objektivni pojam trgovačkoga posla, te da se s toga pojma predje na pojam trgovca tako, da bude trgovcem onaj, koji obrtimice obavlja poslove trgovačke. Ovaj strogo objektivni sustav zagovarao se je s mnogih strana, a uz njega branio se je živo i sustav mješoviti; nu uz sve to zadržan je ipak u bitnosti sustav pruske osnove, (samo je broj objektivnih trgovačkih posala povećan) — premda se je razprava temeljila na „objektivnih“ trgovačkih poslovih, i premda je istom poslje dovršene razprave o tom predmetu zaključeno preći na ustanovu pojma trgovca.*)

U drugom čitanju, imenito u sjednici 92. promjenila je konferencija sasvim svoje izhodište, te je na čelu prve knjige ustanovila ponajprije pojam trgovca u savezu s poslovi trgovačkimi, a zatim je odredila, da se u četvrtoj knjizi, o trgovačkih poslovih, nabrojiti imadu ponajprije „objektivni“ trgovački poslovi, zatim trgovački „obrti“, i napokon „subjektivni“ i tako zvani praesumtivni trgovački poslovi. Kod toga zaključka ostalo je i kod trećega čitanja, te je prema tomu odnosna ustanova prešla i u sam zakon.**)

Prema ovomu razvoju pojma o trgovačkom poslu neleži

*) Lutz, Protokolle str. 405—407 i 500—520.

**) Lutz, Protokolle str. 1263—1272, 1283—1291, 4560, 5056—5064, 5116—5119.

Digitized by Google

dakle (što i jest glavna pogrješka) razlika medju trgovačkimi i običnimi gradjansko-pravnimi poslovi u obće, u načinu i u naravi tih posala, već u tom, što su oni u neposrednom doticaju s trgovinom, a ovi posljednji ne. Usljed toga neodlučuje ni oblik u kojem, ni mjesto gdje se ti poslovi sklapaju o svojstvu trgovačkih posala, već stoji pravilo, da svi poslovi postaju poslovi trgovačkimi čim u doticaj dolaze s trgovinom.

Njemački trg. zakon razlikuje dvie vrsti trgovačkih posala:

a) absolutne (objektivne) t. j. takove, koji su već radi svoga objektivnoga pojava i bez obzira na osobu poduzetnika poslovi trgovački, dakle i onda, ako takav posao poduzmu i dva netrgovca makar samo jedanput. Ti su poslovi navedeni u čl. 271.; i

b) relativne (subjektivne) t. j. takove, koji se smatrati mogu poslovi trgovačkimi samo obzirom na obrt osobe, koja taj posao preduzimlje. Zakon navadja te poslove u članku 272. i 273.

Naš novi zakon, kao što u većoj strani svojih ustanova, — tako se i ovdje oslanja na zakon njemački, te razlikuje poput njega poslove trgovačke u gore navedene dvie kategorije; o prvoj vrsti govori u §. 258, a o drugoj u §. 259 i 260.

Da vidimo, da li je oznaka trgovačkih posala, kako jih označuje zakon, podpuna, te da li je ona dovoljna za definiciju trgovca, ustanovljenu u §. 3. Prije svega mi je naglasiti, da zakon u obće neustanovljuje: što se ima razumievati pod poslom trgovačkim, već se zadovoljuje, pukim nabrajanjem tih posala; usljed toga je naravno, da on s jedne strane neoznačuje svih onih posala za poslove trgovačke, koji bi se po svojoj naravi kao takovi smatrati imali, dočim opet s druge strane neima ni sigurna temelja, na kojem bi se nabrajanje tih posala osnivati moglo. Tako veli zakon u §. 258: „Trgovačkimi poslovi smatraju se: 1. Kad tko kupuje ili inako nabavlja robu i u obće druge pokretne stvari u svrhu, da se one u naravi, obradjene ili preradjene opet prodadu“. Ovoj ustanovi podpuno odgovara točka 1. čl. 271. zakona njemačkoga, samo

Digitized by Google

što su ovdje k pokretnim stvarim dodani državni papiri, akcije i drugi vrjednostni papiri, opredieljeni za trgovački promet, dočim naš zakon o tom govori u točki 3.

Kao što slog zakona pokazuje, i ne samo svi komentatori njemačkoga trgovačkoga zakona, već i zapisnici nürnberžke konferencije svjedoče,*) razumjeva se ovdje pod inom nabavom onaj pravni posao, komu je svrha uz plaću neposredno ili pako posredno steći vlastničtvo. Ovim načinom stečene stvari moraju biti nabavljene u nakani, da se opet prodadu. Usljed toga neima se smatrati nabavom u smislu trgovačkoga zakona, ako tko steče stvari kakove vlastitom produkcijom ili okupacijom, pa nije stoga ni trgovački posao, ako producent svoje proizvode prodaje; bez obzira na to, u kojem obsegu on producira, i bez obzira, da li te proizvode prodaje surove ili preradjene. Ako tko n. p. kupi ugljen u nakani, da ga dalje prodaje, ili ako tko obradjuje polja burakom, u nakani, budi da ga proda, budi da ga preradi i dobiveni slador proda, to se prodaja jednoga i drugoga nemože u smislu trgovačkoga zakona smatrati poslom trgovačkim, jerbo nabava tih proizvoda nije nabava u smislu §. 258. trgov. zakona. Pa ipak pogledamo li dublje u narav stvari, stvorimo li si pravi pojam o trgovačkih poslovih i o naravi ukupnoga prometa, morati ćemo i gore navedene poslove priznati za poslove trgovačke. Ovakova oznaka trgovačkoga posla mogla je nastati samo radi pomanjkanja pravoga temelja, i radi toga, jer kod ustanove zakona nije bio ravnalom podpuni i pravi pojam prometa.

Na temelju ovakove oznake nastaju konsekvencije, koje se nedadu riešiti. Jer uzmimo gore spomenuti primjer: kopanje ugljena i obradjivanje polja u smislu zakona nisu poslovi trgovački, nu ako se utemelji družtvo akcijonarno, koje će se baviti timi poslovi, to će ti poslovi biti poslovi trgovački, jer poslovanje tih družtva u obće podpada pod ustanove trgovač-

*) Makower ibid str. 332., Goldschmidt str. 404 i str. 416—419., Hhan str. 6 i 8 svez. II. Endemann str. 22., Lutz Protokolle st. 5171, 1273 i s. 1291 i sld.

Digitized by Google

koga zakona (§. 61. i §. 147. trgov. zakona). Veće pometnje pojmova od ove nije moglo u zakonu biti, jer ako ti poslovi nisu nikada ni bili poslovi trgovački, to nemogu toga svojstva dobiti ni onda, ako jih obavlja družtvo koje mjesto pojedinca. Ako pako ipak biva, da takovi poslovi dobivaju narav posala trgovačkih tim, što jih obavlja družtvo, kako je možno, da ovi gube tu narav te postaju običnimi poslovi ako družtvo cieli posao pojedincu proda, pa ako ga on isto tako nadalje tjera kao i družtvo? Ovi poslovi ili su već bili poslovi trgovački ili nisu. Ako jesu, tada jih je valjalo i u zakonu uvrstiti medju takove poslove; ako nisu, tada je firma družtva iz nješta, što nije posao trgovački, stvorila posao trgovački. — Ako je pako to, onda bivstvo posla trgovačkoga leži u osobnosti onoga, koji taj posao obavlja, a trgovački posao sam po sebi t. j. po svojoj naravi neima nikakova pojma; onda opet trgovački posao ovisi o pukoj vanjskoj formi, koja je opet ovisna o samovolji dotičnika; tim nestaje pojma posla trgovačkoga, jer ovaj ovisi o pukoj volji onih, koji ga obavljaju a ne o samoj stvari. Tu je dakle jasno da pojam o tom manjka. Na ovu nedostatnost upozorili su već neki članovi nürnberžke konferencije, nu budući se je mislilo, da bi se prihvatom takovoga predloga daleko premašila prava granica prava trgovačkoga, to je konferencija preko toga predloga prešla na dnevni red.*)

*) Jedan član konferencije upozorio je, „dass man wohl unterscheiden müsse zwischen dem Falle, in welchem der Produzent lediglich zum eigenem Bedarfe seine landwirtschaftlichen Erzeugnisse zu Ganz- oder Halbfabrikaten, z. B. sein Getreide zu Mehl, seine Runkelrüben zu Melis-Zucker umgestaltet, und zwischen dem Falle, wo er seine Erzeugnisse gewerbmässig für dritte Personen verarbeite. Im ersten Falle, wie z. B. bei der Vermahlung des eigenen Getreides auf sogenannten Hausmühlen sei selbstverständlich von einem Gewerbebetriebe keine Rede, daher auch der Betrieb einer Hausmühle nicht als Gewerbetrieb erscheine und zum Kaufmann qualificire. (Zašto ne?) Im zweiten Falle jedoch und z. B. insbesondere bei dem grossartigen Betriebe von Runkelrübenzuckerfabriken, welche die auf eigenen ausgedehnten Landgütern erzeugten Runkelrüben verarbeiteten, sei der gewerbmässige Betrieb solcher Fabriken offenbar ein Handelsgeschäft und mache es für die Produzenten sehr wünschenswerth, dass die für Handelsgeschäfte geltenden Bestimmungen dieses Gesetzentwurfes auf dieselben Anwendung finden. (Lutz, Protokolle str. 291).

Ova okolnost uvidjela se i kod razprava našega zakona, te su usljed toga medju trgovačke poslove u §. 259. u točki 6. uvršteni poslovi onih pro-

Digitized by Google

Pogledajmo dalje. Po ustanovi §. 262. odnosno 258. i 259. mogu predmetom trgovačkoga posla biti samo stvari pokretne, ugovori o nepokretnih stvarih nesmatraju se za posao trgovački. Razloga ovoj ustanovi nenalazimo u nürnberžkih zapisnicih, jer bo u načelu nije u konferencijah o tom predmetu bilo ni spomena, već se je radilo samo o tom, imade li se od ove ustanove izuzeti najam tovarišta. Kod prvoga čitanja zaključeno je, da se najmi o tovarištih imadu prosudjivati po pravu trgovačkom, nu kod drugoga čitanja opet je prihvaćena prvobitna osnova, a to stoga, jer da neima razloga materijalne ustanove trgovačkoga prava protegnuti i na najam tovarišta dočim opet s druge strane, da valja obzir uzeti na brzi postupak kod razprava i na običaje. Mislilo se, da bi došlo do velike smetnje, kad bi se najam jednoga te istoga prostora prosudjivao sad po običnom gradjanskom, sad opet po trgovačkom pravu, prema tomu naime, da li je odnosni prostor za obrtne svrhe iznajmio trgovac ili drugi privatnik.*) Pa kao što je konferencija najam o tovarištih s ovoga razloga izključila od pojma trgovačkih posala, to bi bila, da je došlo do načelne razprave, doista navela slični razlog i za pridržaj postojeće zakonske ustanove.**) Nu kada ugovori o nepokretnih stvarih,

---

ducenta, koji svoje vlastite proizvode preradjuju, i poslovi rudarskoga obrta, na koliko ove obrtne grane prelaze obseg malenoga obrta. Zašto nisu ti poslovi uvršteni u §. 258. medju poslove „objektivne“? Gdje je granica malenomu i velikomu obrtu? Neopredieljuje ju ni obrtni ni trgovački zakon. Nije kriterij trgovačkoga posla, kao što se je u enquetnom povjerenstvu dobro primetnulo i obćenito priznalo, u obsegu trgovačkoga posla, već u njegovoj naravi. Prigovor, da bi u protivnom slučaju svaki poljodjelac bio trgovcem, kad bi i bio osnovan, odpao bi posve, da su se ti poslovi uvrstili u §. 258. medju „objektivne“ poslove. Zašto je trgovačkim poslom, ako tko kupi 5 vagana kukuruze u nakani da ju opet proda, a nije trgovačkim poslom, ako tko kukuruzu obradjuje u nakani, da od dobivenoga ploda 100 vagana proda? Gdje je tuj kriterij trgovačkomu poslu? Ili zar se poslovi poljodjelca nesmiju prosudjivati po trgovačkom pravu? Tu se vidi, da se je nedostatnost njemačkoga zakona samo naslućivala, nu radi pomanjkanja prave podloge, ne samo da se taj nedostatak nije mogao odkloniti, već se je stvar još više zamrsila. Vidi niže.

*) Lutz. Protokole str. 1300—1302.

**) U ostalom vidi Goldschmidt str. 311., koji se izjavljuje: — — Dass es der Natur der Immobilien wiederstrebt Gegenstand eines häufigen Austaschens zu sein; dass der häufige Wechsel der Besitz- und Nutzungsrechte an diesen von manigfachen socialen, wie wirtschaftlichen Gefahren und Unzu-

Digitized by Google

kako to §. 261. trg. zakona kategorično izriče, nemogu biti poslovi trgovački, kako može osiguranje nepokretnih stvarih biti poslom trgovačkim? Jer, ili u obće ugovor o nepokretnoj stvari po naravi stvari može biti poslom trgovačkim ili ne. Ako može*) tada pojam zakona o trgovačkom poslu nije podpun; ako pako nemože, tada opet pojam trgovačkoga posla po našem zakonu nevisi o samoj stvari, već o nečem drugom, a to nešto drugo opet nije ništa nego li volja onih, koji sklapaju posao osiguravajući. Tu opet nestaje pojma poslu trgovačkom, jer ovaj neovisi o samoj stvari, već o volji onih, koji ga sklapaju.**)

---

träglichkeiten begleitet ist, dass die für den Mobiliarverkehr ausgebildeten Regeln des Handelsrechst eben darum dem selbst vermittelten Immobiliarverkehr widerstreiten, welcher umständlicherer Geschäftsformen bedarf, und dass eine den Umlauf der Immobilien fördernde Vermittelungsthätigkeit nicht geradehin zu begünstigen ist, dass endlich die wünschenswerthe Coinzidenz von Recht und Gericht die Ausschliessung des Immobiliarverkehrs aus dem Kreise der Handelsgeschäfte erfordert, da weder die Besetzung noch das Verfahren der Handelsrechte der Beurtheilung von Immobiliarstreitigkeiten und der häufig verwickelten Hypothekenverhältnisse angepast werden können.“ — Zar jim svi ti razlozi mogu oduzeti narav trgovačkih posala?

*) To priznaje i sam Goldschmidt na str. 310. „Begreiflich müssten auch unbewegliche Güter, deren sich der Handel bemächtigt, als Waare erscheinen, und ein jedes Rechtsgeschäft, welches seiner Natur oder positiver Rechtsvorshrift gemäss Handelsgeschäft ist, auch dan als solches gelten, wenn Immobilien dessen Gegenstand bilden.“

**) Po njemačkom trgovačkom pravu mogla bi nastati dvojba, imade li se osiguranje nepokretnih stvari smatrati trgovačkim poslom ili ne, jer se o osiguranju osim čl. 271. toč. 3. u njemačkom zakonu nigdje napose negovori. Tako Goldshmidt str. 518.: „Handelsgeschäft ist auch die Versicherung auf Prämie von Liegenschaften — str. 440. Objektiwes Handelsgeschäft ist, nach H. G. Art 271. Z. 3., jede Uebernahme einer Versicherung gegen Prämie, ohne Unterschied der Gefahr gegen welche versichert wird, und des Gegenstandes, welcher dieser Gefahr ausgesetzt wird“. Stubenrauch str. 254.: „Alle Arten von Versicherungen sind nun als Handelsgeschäfte anzusehen“. — Hahn str. 54. svez. II.: „Uebernahme der Versicherung einer Immobilie gegen Prämie ist .. immer Handelsgeschäft“; die „Versicherung einer Immobilie, sei es gegen Prämie oder auf Gegenseitigkeit, ist auf Seiten keines der Kontrahenten ein Vertrag über Immobilien. Nicht die sogenannte versicherte Sache ist Gegenstand des Versicherungsvertrag, sondern das Interesse, dass eine Sache eine gewisse Gefahr bestehe“.

Naproti pako Thöl I. str. 121.: „Die Versicherung einer unbeweglichen Sache ist, weil ein Versicherungsvertrag über eine unbewegliche Sache, nicht, weder durch den Versicherer noch durch den Versicherten, ein Handelsgeschäft.“

Digitized by Google

U točki 4. §. 258. navadja zakon medju absolutnimi ili objektivnimi trgovačkimi poslovi: kad tko preuzimlje osiguravanje. Neupuštajuć se u razglabanje pitanja: dali je osiguranje u obće po svojoj naravi posao trgovački, ili nedobiva li ono tu narav samo obzirom na to, jerbo je znatnim pomagalom trgovine; neizpitujuć nadalje temeljitost one tvrdnje, da se svaka vrst osiguranja uz nagradu smatra poslom trgovačkim, jer da se ovdje nalazi kriterij spekulacije s tudjom pogibelji, u čem upravo da leži trgovačko-pravni karakter osiguranja*) — tvrdimo obzirom na postanak i razvoj prava trgovačkoga, da je bio glavni razlog, zašto je osiguranje uvršteno u poslove trgovačke, što se je ono upravo razvilo u savezu s trgovinom, te što je ono od osobitoga znamenovanja po trgovinu, budući njezinom vrlo znamenitom podporom. Ako je pako to razlogom, da se osiguranje uz nagradu smatra poslom trgovačkim, zašto se zamjenito osiguranje nije označilo takovim poslom? Ili se možebiti ono neobavlja u interesu trgovine? Zar pomorska osiguravajuća družtva u zamjenu nesluže trgovini? Zar banke za osiguranje proti vatri, utemeljene li u nakani, da trgovcem pruže lahku priliku, da si robu medjusobno osiguraju, nisu u savezu s trgovinom? Ili je možebiti medjusobno osiguranje izključeno iz trgovačkih posala, jer je bitni zahtjev posla, koji će imati svojstvo posla trgovačkoga, da bude sklopljen u nakani za dobitkom, u nakani za spekulacijom, a kod osiguranja u zamjenu toga neima? Ako to, zašto nije poslom trgovačkim zakup imanja? Ili možebiti nije spekulacija kopanje i prodaja željeznih ruda? Pa ipak je ono posao trgovački, a ovo nije. Gdje je tu pojam posla trgovačkoga?**)

Po našem novom trgovačkom zakonu o tom nemože biti nikakove dvojbe, jer zakon sam u drugom dielu, naslovu sedmom sadržaje ustanove o poslovih osiguranja — gdje se nepravi razlika medju pokretnimi i nepokretnimi stvarmi — te time odredjuje, da poslovi osiguranja da su dakle poslovi trgovački.

*) Lutz Protokolle str. 1290.

**) Naš zakon spominje u §. 258. samo preuzimanje osiguranja u obće, dočim njem. trg. zakon u čl. 271. govori o osiguranju uz nagradu. Kad naš zakon nebi u naslovu sedmom napose govorio o osiguranju, i to samo o osiguranju uz nagradu, tada bi i ja nalazio razliku medju ustanovom njemačkoga i našega zakona, nu ovako mi se obe točke i ona u §. 258. i u čl. 271. čine jednakoga sadržaja.

Digitized by Google

Iz ovoga kratkoga razlaganja lahko je uviditi, da „objektivni“ trgovački poslovi, kako jih nabraja naš zakon, radi svoje nedostatnosti i nepodpunosti, nemogu nipošto biti valjanim temeljem za pojam trgovca, pak da stoga zakon na tom temelju nije mogao ni stvoriti toga pojma. Nu kad se na temelju ovako označenih „objektivnih“ trgovačkih posala, neda ustanoviti pojam trgovca, to ga je još manje moći označiti na temelju „subjektivnih“ trgovačkih posala, označenih u § 259 i 260 našega trgovačkoga zakona, jer se oni od toga pojma nikako odieliti nedadu. Ti „subjektivni“ poslovi ili nastaju u isto doba pojmom trgovca, ili ga pako već predpostavljaju. Tako se odredjuje u §. 259: „Trgovački su poslovi, ako se tjeraju kao obrt . . .“ po §. 4. pako: „trgovac je onaj, koji te poslove **obrtimice** tjera“; po tom nastaje pojam trgovca zajedno, u isto doba s pojmom posla trgovačkoga; jer ako tko jedan od posala navedenih u §. 259. tjera kao obrt, tada taj posao postaje poslom trgovačkim, ali ujedno i onaj koji takav posao tjera, upravo zato, jer ga obavlja kao obrt, postaje trgovcem. Ti „subjektivni“ poslovi mogu medjutim ujedno i predpostavljati pojam trgovca; oni postaju onda trgovačkimi poslovi, ako jih obavlja trgovac; tako se veli u zadnjoj stavci §. 259: „Ovdje naznačeni poslovi smatraju se trgovačkimi poslovi i onda, ako se nesklapaju doduše obrtimice, ali ako jih sklapa trgovac u obavljanju svoga trgovačkoga obrta“; a §. 260. ustanovljuje: „Svi oni poslovi trgovca, koji spadaju k obavku njegovoga trgovačkoga obrta, smatraju se za poslove trgovačke.“ — Po ovoj oznaci trgovačkoga posla nije definicija trgovca u zakonu ni mogla drugačije izpasti. Zakon na ime čini pojam trgovca ovisnim o pojmu trgovačkoga posla, a pojam ovoga posljednjega opet o pojmu onoga prvoga. Trgovac je, tko obrtimice obavlja poslove trgovačke, a poslovi trgovački nastaju opet, ako se stanoviti poslovi obrtimice tjeraju, ili ako jih obavlja trgovac u obavljanju svoga obrta. Glavne pako stvari: što znači tjerati obr-

Digitized by Google

t i m i c e kakav posao, i pod kojimi uvjeti nastaje takav o b r t, toga u zakonu neima. Stoga se u obće niti neda reći, što si naš zakon misli pod izrazom trgovca, on je poput njemačkoga zakona, kako Hahn veli, zašao u nieki circulus.*) Hahn misli, da bi se ovaj circulus dao riešiti, jer da pogrješka svega leži u stilizaciji, pak s toga drži, da bi odnosna ustanova zakonska imala glasiti. „Trgovac u smislu ovoga zakona jest 1) tko o b r t i m i c e obavlja t r g o v a č k e p o s l o v e navedene u čl. 271., ili 2) Tko poslove navedene u čl. 272. br. 1 do 5 obavlja obrtimice (dakle kao poslove trgovačke)". Nu ni ova stilizacija Hahnova nije kadra nadoknaditi gornjega nedostatka, jer s jedne strane ostaje pojam trgovačkih posala i sada neopredieljen, a s druge strane nije ni ovom stilizacijom riešena glavna stvar, što znači tjerati posao koji o b r t i m i c e, i pod kojimi se uvjeti posao obavlja o b r t i m i c e.?

Da se ove i slične nejasnosti odstrane, da se elementarni pojmovi prava trgovačkoga: posao, trgovački posao, obrt, oprediele, nije dovoljno upuštati se niti u kojekakva filozofična razglabanja niti u navode iz praktičnoga života, već je potrebito prije svega predstaviti si pojam ukupnoga prometa, razlikovati od ovoga pojma pojam trgovine, i na tom temelju stvoriti si gore navedene pojmove; a to opet nije moguće bez narodne ekonomije.**)

Prije medjutim nego li na tom temelju razvijem pojam trgovačkoga posla, treba da na čistac izvedem one pojmove u narodnoj ekonomiji, koji će biti podlogom momu zadatku, a

---

*) Hahn ibid. str. 19. svez. I. „Da nur wenige Arten von Geschäften von dem Gesetzbuch an sich als Handelsgeschäfte aufgefasst (Art 275.), andere dagegen nur dor Voraussetzung des gewerbmässigen Betriebs als solche erklärt werden (Art 272), andere Geschäfte endlich den Karakter von Handelsgeschäften nur dadurch erlangen, dass sie von einem Kaufmann im Betrieb seines Handelsgewerbes vorgenommen werden (Art 273), so enthält Art 4 in Zusammenhang mit Art 271 bis 273 einen Zirkel."

**) Već je dor. L. Stein u svom glasovitom djelu „die Verwaltungslehre" govoreć o zadružnom pravu izrekao važno pravilo — alles, was mann als Geschäft, Handelsgeschäft und gewerbmassigen Betrieb bezeichnet, kann man überhaupt nicht durch das Handelsgesetzbuch, sondern nur durch die Nationaloekonomie kennen lernen und wissenschaftlich bestimmen.

Digitized by Google

to su pojmovi: o gospodarstvu, poduzeću i prometu. Kod te ustanove držao sam se načela, koja je glasoviti učenjak profesor Lorenc Stein u svojoj narodnoj ekonomiji, i u svom djelu: System der Staatswissenschaften" razvio, jer ostali učitelji narodne ekonomije, po mojem sudu, ili neimaju skroz podpune oznake tih pojmova, ili jim ona posve manjka. Predjimo najprije k pojmu poduzeća. Uzmimo stanoviti skup dobara, te si mislimo ta dobra podvrgnuta pojedincu, koji svu svoju radinost upotrebljuje na to, kako će ta dobra upotriebiti u svoju vlastitu svrhu, za svoje vlastite potrebe, za svoj vlastiti gospodarstveni napredak, pak ćemo doći do pojma gospodarstva. Kod gospodarstva gospodari pojedinac za sebe, cilj gospodarstva jest, da se oživotvori individualni interes, pak stoga i velimo, da je gospodarstvo „onaj oblik u životu dobara, koji razvija stanovita pojedina osobnost unutar stanovitoga pojedinoga skupa dobara. *)" Nu pojedino gospodarstvo može svoju djelatnost i dalje razširiti; ono može ići ne zatim, da produkcijom svojom podmiri vlastite potriebe gospodara, već zatim, da podmiri potrebe ostalih, koje stoje izvan toga gospodarstva, t. j. tako zvane „obće" potrebe.

Narav i zadatak takovoga gospodarstva zahtieva, da gospodar nesamo poznaje te obće potrebe, već da nastoji kako će najviše producirati od onoga dobra, koje za druga gospodarstva ima najveću reproduktivnu vriednost. U tu svrhu treba da takav gospodar radi po posebnoj osnovi, on treba da poznaje gospodarstvenu osnovu drugih gospodarstva, on treba napokon da proračunava potrebe tih gospodarstva. (Na koliko se ovaj proračun temelji na vjerojatnoj zasluzi, zove se špekulacijom.) Usljed toga nastaje organička sveza s jedne strane medju onim gospodarstvom, koje producira za sveobće potrebe, i onim, koje proizvode za se potrebite dobiva od toga gospodarstva; a s druge strane pokazuje se ta sveza i u tom, što takovo gospodarstvo treba pripomoći drugih pojedinih gospodarstva, koja imadu elemente za razvoj njegov, a to su

*) Stein: Lehrbuch der Volkswirthschaft str. 96.

Digitized by Google

kapital, radnja i kredit. Premda se ovi elementi pokazuju kao posebna različita gospodarstva, to se ipak spajaju u jedno jedinstvo s onim gospodarstvom, koje producira za sveobće potrebe, jer mu kao uvjeti produkcije stoje na uslužbu. Takovo pako gospodarstvo, koje po osnovi uporavlja sdružene sile pojedinih samostalnih gospodarstva u svrhu, da produkcijom za sveobće potrebe steče zaslužbu, zove se p o d u z e ć e.

Ovoliko držim dovoljnim, da se uzmognu razumjeti pojmovi gospodarstva i poduzeća; spomenuti mi je samo još jedno, što će nas privesti k svrsi. Kao što je naime poznato, nemože ni gospodarstvo, a još manje poduzeće postojati samo za sebe, što je i posve naravno, jer ono prvo po zakonih ekonomičkih ide za stvaranjem kapitala, a ovo drugo opet smjera za dobitkom, a naravska posljedica toga opet jest ta, da po zakonu vriednosti, dobro iz jednoga gospodarstva prelazi u drugo; ukupnost pako kretanja, kojim to biva, zove se p r o m e t. Usljed razlike pako medju gospodarstvom i poduzećem biti će taj promet drugačiji kod jednoga, a drugačiji kod drugoga. Pojedini pako prometni akt, koji proizlazi iz gospodarstva te se k ovomu vraća, zove se „p o s l o m“ (Geschäft), a prometni akt poduzeća zove se p o s l o m t r g o v a č k i m, (Handelsgeschäft). *) Ova oznaka trgovačkoga posla, koju je izrekao, nu žalibože nerazvio profesor Stein, odgovara jedina njegovoj naravi, te ga podpuno izcrpljuje.

Da se izbjegne svakomu nesporazumku valja mi još ovdje spomenuti, da se kod poduzeća neradi samo o produkciji dobara, već da može poduzeće biti i takove vrsti, da producira vriednost i istom posredno dobra. Ovo su temeljni pojmovi narodne ekonomije, koji su svakomu manje više poznati.

Iz svega ovoga sliedi: da će na temelju pojma o poduzeću, kako ga gore razvih, biti trgovačkim poslom nesamo ako tko kupi ili inače nabavi robe ili u obće pokretnu stvar s nakanom, da se ta roba ili te pokretne stvari opet prodadu ili u naravi ili tek izdjelane ili preradjene“, već i onda, ako i sam producent svoje proizvode prodaje neglededć na obseg nje-

*) Stein: Vervaltungslehre II. III. str. 90

Digitized by Google

gove produkcije, ako samo njegovo gospodarstvo ima narav poduzeća bez obzira, da li se produkcijom bavi pojedinac ili družtvo;

da će trgovačkim poslom biti nesamo ugovori o pokretnih nego i o nepokretnih stvarih, ako se oni osnivali budu na poduzeću, jer ako se i nemože kadšto možebiti govoriti o produkciji nekretnoga dobra (n. pr. kod zemljišta) ili o prometu toga dobra, ali se može uviek govoriti o produkciji vriednosti i o prometu njezinom;

da će nadalje trgovačkim poslom biti i osiguranje uz nagradu, i osiguranje zamienito, i osiguranje nepokretnih stvari, itd.

Nu oznaka pojma trgovačkoga posla, kako ju razvih do sada, preširoka je za pojam trgovca, jer neide svako poduzeće, kao što mu pojam pokazuje, za trgovinom, isto tako kao što ni svaki poduzetnik već po običnom govoru nije trgovcem. Da se ustanovi pojam trgovca, treba poći za korak dalje, treba ustanoviti prije svega pojam trgovine, treba nadalje razlikovati trgovinu od prometa s jedne, a od obrta i industrije s druge strane. Pojam prometu već sam gore ustanovio veleć, da je promet ukupnost onoga gibanja u životu dobara, po kojem dobro koje prelazi iz jednoga gospodarstva u drugo. Tim prelazom iz jednoga gospodarstva u drugo, ili tim prometom, dobiva dotično dobro vriednost, koju za producenta imalo nije, stoga se takovim prometom doduše neposredno neproizvadjaju posebni prpizvodi, ali se proizvadja vriednost proizvoda; stoga može isto tako kao kod druge produkcije dobara, i ovakova produkcija vriednosti t. j. ovakov prelaz dobara, postati predmetom samostalnoga poduzeća; onaj pako dio prometa, kod kojega je posredovanje toga prelaza dobara samostalnim poduzećem, zove se trgovinom.*) Pa kao što se kod poduzeća ona osobnost, koja to poduzeće stvara i njim upravlja, zove poduzetnik, tako se poduzetnik onoga poduzeća, koje se zove trgovinom, nazivlje trgovcem, poslove pako takovoga trgovačkoga poduzeća možemo nazvati trgovačkimi poslovi u užem smislu.

*) Stein: Handbuch der Verwaltungslehre, str. 363.

Digitized by Google

Iz ovoga kratkoga razlaganja jasno proizlazi, da se i pojam trgovačkoga posla, a još manje pojam trgovca opredieliti neda na temelju „obrta“, dapače sliedi, da upravo tim „obrtom“ nastaje najveća nejasnost i pometnja pojmova, jer obrt i industrija idu za produkcijom dobara, a promet odnosno trgovina neproduciraju dobra već vriednost, oni davaju već produciranim dobrom vriednost, koju jim obrt i industrija nemogu dati. Samo gore navedenom oznakom moći je izbjeći općenitim i nejasnim izrazom: obrtimice, preko obsega malenoga obrta itd. Nadalje proizlazi iz ovoga promatranja, da je skroz pogrješno govoriti o kakovih subjektivnih poslovih trgovačkih, koji tobože tu svoju narav dobivaju zato, jer jih obavljaju trgovci.

Trgovački posao nije poslom trgovačkim za to, jer ga obavlja stanovita osoba, on je trgovačkim poslom, jer ga obavlja stanovito poduzeće; osobe može nestati, pa ipak se mogu pod njezinim imenom sklapati trgovački poslovi. Bi li to bilo možno, da poslove te obavlja osoba a ne poduzeće? Pak stoga i jest pravnim subjektom u trgovačkom pravu ne pojedina osoba već pojedino poduzeće. Tim dobiva poduzeće karakter osobnosti, koja se i formalno pokazuje u posebnom imenu, koje se zove „firmom“, s toga bi se punim pravom i prema naravi stvari moglo reći, trgovački posao jest posao stanovite firme. Priznaje to dakako, samo nejasno, i naš zakon veleć u §. 10, firma je ime, pod kojim trgovac svoje poslove tjera i svoje ime podpisuje, te dopuštajuć u §. 12., da se firma pod stanovitimi uvjeti prenieti može.

Kakav je oblik te firme, da li je to firma pojedine osobe ili posebnoga družtva, u stvari neodlučuje ništa. Čim dakle stanemo promatrati stvar sa gledišta narodne ekonomije, pruža nam se skroz druga slika o pojmu trgovca i trgovačkih poslova; mjesto nejasnoga, da nereknem nikakvoga pojma trgovca, kako ga označuje §. 3., dolazi pojam jasan, osnovan ne na „obrtu“ već na naravi trgovine, jer je trgovcem tko upravlja onim samostalnim poduzećem, komu je zadatkom baviti se prelazom ili prometom dobara, t. j. trgovac je onaj, koji upravlja trgovinom. Raz-

Digitized by Google

djelbi trgovačkih posala, s gledišta objektivnoga i subjektivnoga, kako ju uredjuju §§. 258, 259 i 260 našega zakona, neima mjesta, trgovački poslovi dobivaju svoju narav obzirom na poduzeće, a ne obzirom na poduzetnika, pak stoga jih je dopušteno dieliti samo na: trgovačke poslove poduzeće u obće, i na trgovačke poslove trgovine, t. j. na trgovačke poslove u širem i u užem smislu.

Pogledamo li sada, kako prema ovoj razlici stoje ustanove našega zakona, to ćemo se uvjeriti, da se skoro svi tamo navedeni poslovi uvrstiti moraju u ovu drugu vrst, premda neima nikakova racionalnoga razloga, zašto se propisi trgovačkoga prava nebi protegnuli na sve vrsti trgovačkih posala. Pravo trgovačko jest pravo poduzeća i njegovih posala, a nije pravo trgovaca; pa kao što je god tečajem vremena mjenica a s njom i pravo mjenbeno, koje je bilo izključiva povlastica trgovaca, prešla na sve slojeve žiteljstva, isto tako će se morati svakomu poduzeću dati pravo da može protokolirati firmu, a ustanove trgovačkoga prava morati će se protegnuti na sve poslove ovakove firme. Ova potreba uvidja se svakim danom, a naš zakon kao da je i sam osjećao tu potrebu ustanovljujuć različno od zakona njemačkoga u 6. točki §. 259, da se trgovačkimi poslovi, pod uvjetom dakako, smatraju poslovi onih producenta, koji svoje vlastite produkte preradjuju i poslovi rudarskoga obrta, na koliko ovaj obrt prelazi obseg malenoga obrta. *)

Napokon proizlazi iz ovoga razlaganja, da pojam trgovca za trgovačko pravo ne samo nije od važnosti već dapače da je od velike smetnje, bude li onako nespretno ustanovljen, kao što ga ustanovljuju naš i njemački zakon.

Pravo trgovačko, kao što već spomenuh, jest pravo poduzeća i njegovih posala, a pravnim subjektom toga prava nije trgovac već poduzeće, t. j. firma; ustanove toga prava neimadu dakle nikakva posla s trgovcem, već s firmom i s poslom trgovačkim.

*) Vidi opazku na strani 198.

Digitized by Google

Ovoliko mi se je činilo nuždnim razviti pojam trgovca a po tom i pojam trgovačkoga posla, neupuštajuć se u dalnje razmatranje zakonskih ustanova, imenito nejasne ustanove §. 5. Biti ću podpuno zadovoljan, budem li ovom razpravicom potaknuo naše pravnike, da podju za korak dalje, te da stanu misliti, može li se pojam trgovačkih družtva ustanoviti na temelju zakonske oznake trgovca i trgovačkog posla, ili na temelju narodne ekonomije; može li se po našem zakonu na temelju njegovoga pojma o trgovcu i trgov. poslu, ili istom na temelju narodne ekonomije riešiti pitanje, koje se zametnulo i u našem izpitnom povjerenstvu za prosudjivanje trgovačkoga zakona, dali je svako akcionarno družtvo kao takovo već družtvom trgovačkim, te da li ustanove o tako zvanih zadrugah (Genossenschaften) spadaju u trgovački zakon ili ne? Još će mi više goditi, budem li onim, kojim je povjereno zakonarstvo domovine, dao povoda razmišljavati, može li se običnim pojmom trgovca i trgovačkoga posla, kako ga ustanovljuje naš zakon riešiti pitanje, dokle siže po §. 9. nagode vlast ugarskoga sabora u pravu trgovačkom, dali zakonodavstvo o svih akcijonarnih i tecivnih družtvih spada na ugarski sabor? Ili se možebiti i tu zakonodavac nemora staviti na izhodište, koje gore označih, na temelj narodne ekonomije? Sve su to pitanja, koja zahtievaju dubokoga razmišljanja želimo li na nje odgovoriti temeljito i jasno, te na koja jednako valja odgovoriti i pravnika i zakonodavcu.

Utok u postupku o zadružnoj diobi.

Zakon o zadrugah od 3. ožujka 1874. propisuje u §. 23., da „proti odluci prve molbe pripada nezadovoljnoj stranci utok na kr. zem. vladu.“

Pošto zakonu naročito rabi izraz proti „odluci“, a ne proti „odlukam“; i pošto ta ustanova sliedi neposredno iza §§. 19., 20., 21. i 22., koji dosta mršavim načinom normiraju postupak u diobi zadruga: to se na prvi mah čini, da je zakonodavac dozvolio utok samo proti konačnoj odluci, dakle na

Digitized by Google

koncu cielo ga diobnoga postupka, a izključio ga u tečaju toga postupka.

Ovako je zakonodavca shvatila i vladina naredba od 30. travnja 1874. u §. 36. g lje kaže: „Proti pojedinim odredbam kot. oblasti, kao n. p. ustanovljenju dielova i razdiobi takovih, nemože se posebni utok uložiti, već nezadovoljna stranka ima konačno dovršenje diobne razprave čekati, te tek po uručenju 1-ve molbene odluke i diobnoga lista vlastna je u roku od 30. dana od uručbe računajući utok .... uložiti."

Spomenuto mjesto jest jedino u zakonu o zadrugah, koje ob utoku govori; al odatle ipak neće nitko izvoditi, da nikad nigdje neima utoku mjesta van samo proti konačnoj odluci u diobnom postupku. Ni vladina naredba toga neizvodi nego dapače u §. 2. veli: „Priepore o pitanju, da li koja naselbina pada pod ustanove zadružnoga zakona kao i priepore ob ovlaštenju pojedinoga člana zadruge na zadružni imetak, riešavaju političke oblasti u molbenom tečaju, i uz utočni rok propisan §. 23. z. z."

Ima dakle i drugih odluka, proti kojim je dozvoljen utok; naročito su to odluke, riešavajuće pitanje 1) da li je koja naselbina zadrugom; 2) da li je ova ili ona osoba ovlaštenik zadruge. — No ako se istom u tečaju diobnoga postupka porodi prvo ili drugo pitanje, što da učini oblast prve molbe? Ako drži, da je dotična naselbina zadrugom, zar ima dati njezin imetak procieniti, ustanoviti diobno razmjerje, po mjerniku dati izmjeriti sav posjed, pa ga porazdieliti, nedopuštajuć nikomu, da se proti njenim odlukam uteče k vladi, ter istom nakon toga obavljenoga posla, pošto je strankam prouzročeno mnogo i troška i dangube, da vlada rieši pitanje: ovo je zadruga, ili ovo nije zadruga? Izrekne li vlada, da dotična naselbina nije zadruga, onda je sav veliki, trudni i skupi posao bio utaman!

Nereci tkogodj, da se takov slučaj neće dogoditi. Ta ima naselbina, koje su prave zadruge, samo su §om 36. z. z. izuzete izpod kompetencije zadr. zakona; a to i jesu naše prvo-

Digitized by Google

bitne zadruge, jer je hrvatski narod bio prvobitno slobodan, ne pako rob. Zatim valja na umu držati i to: ako vladina naredba drži, da se pitanje o kvalifikaciji neke naselbine kao zadruge može poroditi izvan zadružne diobe, zašto se nebi moglo poroditi i u samom postupku o zadružnoj diobi?

Sve ovo valja i za drugo u §. 2. vladine naredbe iztaknuto pitanje.

Steta što zakon od 3. ožujka 1874. osim materijalnopravnih nesadržaje i sve potrebite formalno-pravne ustanove glede zadružne diobe. Al kad je već zakonodavac fiksiranje ovih potonjih prepustio uvidjavnosti vlade, a ono bar da pravničkim shvaćanjem i imajući na umu zakonodavčeve intencije iz ustanova vladine naredbe pronadjemo što je pravo.

Razumije se samo po sebi, da o riešenju zadružne diobne razmirice nagodbom nemože biti govora, jer u tom slučaju neima nitko povoda uticati se k vladi.

Vladina naredba dieli cielu diobnu razpravu u 2 štadije. Prvi štadij sastoji od mnogo i vrlo raznovrstnih posala. Ponajprije valja da politička oblast pribavi sva potrebita inštrumenta; obaviv to, ima odrediti prvo ročište, ovdje pitanje ob ovlaštenju na čisto izvesti; ima dati izabrati procienitelje, ima se namjestiti pročelnik; svi se ovi imadu zavjeriti.*) Tim je dovršen prvi štadij, a da bude praznina izmedju prvoga i drugoga štadija nečim izpunjena, imadu procjenitelji raditi svoj „operat“ — ali ova radnja nespada u nijedan od ustanovljena dva štadija, već je to samo medjučin. (§§. 25—28. naredbe.) **)

Drugi štadij počima sa drugim ročištem (u političkom uredu ili na licu mjesta?) Tu se već zna: tko je ovlaštenik i koliko ima dobiti; samo valja pomoćju procjenbenoga operata sasta-

*) Ovimi ustanovami dolazi niža politička oblast u veliku nepriliku; jer nesamo da na ovom prvom ročištu imadu biti procjenitelji izabrani, već oni moraju biti odmah i prisutni, dakle moraju na ročište doći već prije nego li su izabrani, da uzmognu biti zavjereni. Da je to pako nemoguće, nije treba pobliže dokazivati. Op. pisca.

**) Ima li se taj posao obaviti pod nadzorom oblasti ili neima, o tom vladina naredba šuti mramorkome; no ja držim za neuputno, da se onatoč ustanovam o civilnom postupku procjena obavlja bez posredovanja oblasti. Opazka pisca.

Digitized by Google

viti dielove uz obdržavanje dotičnih redarstvenih i narodno-gospodarstvenih propisa (§§. 29.— 34. naredbe). Obaviv to, ima oblast izdati odluku, dotično dielbeni list i obaviestiti dielbenike o pravu utoka (§. 35., 37.) Nakon toga ima po uputi kot. oblasti, obćinsko poglavarstvo, čim odluka postane pravomoćnom, svakomu dielbeniku pripali mu dio predati u posjed. Tim je dovršen drugi štadij i dielba je gotova.

Kako je moguće, da je vlada u te štadije osobito u prvi uvrstila tako različite poslove? Ta izmedju inštruiranja diobnih spisa, zatim ustanovljivanja ovlaštenika, izbora i zavjerenja procjenitelja ima bar toliko razlike, koliko izmedju ovih radnja pak mjeračine, sastavljanja dielova i predavanja u fizički posjed. K tomu dolazi, da obavu procjene nije znala uvrstiti u nijedan od dva štadija. *) Što je tomu uzrok? — Ništa drugo nego to, što je našla, da u §§. 12., 13. i 16. zadr. zakona ima jedno glavno pitanje: tko je ovlašten i na koliko; a u §§. 17.—22. z. z. drugo glavno pitanje: kako se ima dieliti. Drugimi riečmi: ustanovljaj prava s jedne, izlučba tomu pravu odgovarajućega diela s druge strane jesu dva glavna pitanja, oko kojih se vrti zadružni diobni postupak. To su oni štadiji, o kojih vladina naredba govori.

Prvo je pitanje tako temeljno za drugo, da se ovo bez onoga nikojim načinom neda valjano riešiti. Uzmimo praktični primjer. Jave se četiri osobe kao ovlaštenici, kao zastupnici četirijuh loza; no podžupanija uvidi, da može samo trojicu ovlaštenici priznati. Po §. 36. vladine naredbe nije četvrtomu slobodno utokom na zemaljsku vladu izhoditi priznanje svoga prava. S toga će podžupanija dati izabrati bez njegova uticaja procjenitelje; dati će s troškom skopčanu procjenu obaviti; dati će bez njegova uticaja imenovati mjernika; ovaj će napraviti osnovu za dielbu u troje; podžupanija će izaslati svoga činovnika na lice mjesta, da se osvjedoči, jesu li kod razdiobe i parcelacije obdržavana načela narodno-gospodarstvena, i propisi

*) Iza svega ovoga se najbolje vidi, kako je nuždno diobni postupak urediti, dotično §§. 25.—38. vladine naredbe skroz i temeljito revidirati.

Digitized by Google

redarstveni itd.; stranke će se truditi najmanje na dva ročišta, sav će posao biti dosta skup — a sav će posao biti uzaludan, ako usljed utoka, spomenutoga u §. 36. vladine naredbe vlada izreče: da su ne tri, nego četiri ovlaštenika.

Pošto je dakle pitanje ovlaštenja temeljem svemu dalnjemu radu, to mora biti prije svega pravomoćno riešeno. A nije ono u pojedinih slučajevih baš ni tako lahko, kako se na prvi mah čini, i kako se čini pače samoj vladinoj naredbi. Ona za konštatovanje ovlaštenja ističe malo ne kao izključivo dokazalo — rodoslovje (§§. 13., 14., 25. naredbe od 30. travnja 1874), akoprem po §. 1. zadr. zakona nisu zadrugari samo osobe rodjene ili priženjene na zadružnom selištu, nego i one, koje je 1. travanj 1848. zateko kao suposjednike, il koje su primljene u zadrugu posebnim ugovorom. Ovlaštenje zadrugara spomenutih u §. 1. a) i d) zadr. z. nemože se viditi iz rodoslovja, kad rodoslovje izdavaju župnici, koji o tih odnošajih nevode uredovnih knjiga. Valja takove odnošaje konštatovati drugimi dokazali, a ta su: priznanje zadrugara, izpovjed svjedoka, izprave, prisega. *)

S konštatovanjem ovlaštenika ima završiti u smislu zadr. zakona prvi štadij; s toga valja da politička oblast o tom odluku izrekne, i da je strankam slobodno proti toj odluci uložiti utok na kr. zem. vladu.

Tomu se neprotive niti načela pravna, jer se dio dade samo tada odmjeriti, kad je na čistu pitanje prava; neprotivi se tomu niti zadružni zakon, jer nekaže nigdje ono što u njem hoće da nadje §. 36. vladine naredbe. Kad smo pako u zadr. zakonu našli utemeljena dva štadija; kad je posve u redu, da politička oblast ob uspjehu svakoga štadija odluku izrekne; kada i §. 23. zadr. zak. dozvoljuje proti I. molbenoj odluci utok na zem. vladu: to se taj utok ima dozvoliti.

Da to još i s druge strane ogleđamo, stavljamo pitanje: koji razlozi podkriepljuju ustanove, sadržane u §. 36. spome-

*) Bilo bi željeti, da je vlada naredbom odkrojila postupak u onih slučajevih, gdje se rodoslovjem neda dokazati ovlaštenje neke osobe s razloga, što se temelji na §. 1. *a)* i *d)* z. z.

Digitized by Google

nute naredbe? Čuli smo naustice dva razloga: 1) da se dioba zadruge nezavlači; 2) da nebude vladi odviše posla. Hitnost dakle postupka i čim manje uznemirivanje vlade imadu opravdati ono, čega pravo samo opravdati nezna, nego pače sasvim protivno svjetuje.

No hitnost je samo ondje opravdana, gdje nije na uštrb ni strankam ni njenim pravom; nije pako opravdana tamo, gdje pomrsuje postupak, a strankam zadaje silni trošak. Poričemo u ostalom, da je zadružni zakon postupak dioba hotio učiniti hitnim, a u tom nas podkriepljuje §. 23. z. z., koji odmjeruje rok pravnomu lieku na 30 dana, dočim je u hitnih poslovih našimi zakoni mnogo krači rok odmjeren, n. pr. u min. naredbi od 25. siečnja 1850. na tri, u car. naredbi od 17. prosinca 1858. takodjer na tri (§. 15. *d*), u postupku o smetanju posjeda na osam dana (§. 633. g. pp.) Pa zar nekorektno postupanje brže riešava poslove, negoli korektno? Zar je „hitnomu" postupku u prilog, ako se jedan posao mora eventualno obavljati dva puta, kad se može obaviti u jedan put? — Netreba u zadružnih poslovih nikakve druge hitnosti, nego neka sve naše političke oblasti, bez razlike niže i više, s pravom ljubavi naroda svoga i imajući na umu njegovo blagostanje, savjestno i bez ikakve zavlake riešavaju njegove poslove, pak su dosta hitno radile i sebi zadušbinu stekle.

Što se pako tiče drugoga iztaknutoga razloga, netreba ga napose pobijati; ta bilo i mnogo posla, on se obaviti mora; jer nije narod radi vlade, već je vlada radi naroda.

Ivan Zahar.

Razjašnjenje §. 919. o. g. z.

U broju 4. „Mjesečnika" na strani 127. saobćen je gradjansko-pravni slučaj, gdje je vrhovno sudište izreklo: „da, ako jedna strana za ustanovljeno vrieme pogodbe neizpuni, druga strana mjesto izpunjenja pogodbe naknadu štete radi neizpunjenja tražiti može, jer uslied nepovratno minuloga vrieme točno izpunjenje (§. 919. o. g. z.) t. j. izpunjenje u ustanovljeno vrieme više moguće nije."

Digitized by Google

Ova riešitba bila bi doduše po članku 355. trgovačkoga zakona pravilna, nipošto pako nije opravdana po §. 919. o. gr. z.

§. 919. veli:

Ako jedna strana pogodbe 1) ili sasvim neizpuni, ili je 2) neizpuni u svoje vrieme, ili 3) ne u mjestu nadležnom, ili 4) ne na ugovoreni način, — tad druga strana osim a) u zakonu ustanovljenih slučajevâ t. j. u §§. 908, 909, 910, 978, 1117, 1118, 1154, 1166, 1210 ili b) kojega naročitoga priuzdržka, neima prava iskati, da se ukine pogodba, nego samo da se točno izpuni i da se naknada dade.

K onim pod a) spomenutim iznimkam zakonskim spada takodjer još i absolutna nemogućnost izpunjenja, jer već u samoj naravi stvari leži, da se nemoguće činiti nemože. To proizlazi već nedvojbeno iz prije pod a) navedenoga §. 908. o. gr. z., koji u zadnjoj stavci jasno veli, da se u slučaju, kad je izpunjenje nemoguće, jedino naknada štete tražiti može.

Budući dakle da §. 919. o. gr. z. govori o točnom izpunjenju pogodbe, to je najviše sudište toga mnenja, da tu takovo točno izpunjenje nije više moguće, pošto je medjutim za točno izpunjenje ugovoreno vrieme nenaknadivo izteklo, pa stoga da tu nastati imade najzad spomenuta, na nemogućnosti izpunjenja osnovana iznimka.

Tako bi se mogao tumačiti §. 919. o. g. z., kad bi glasio ovako:

„Ako jedna strana neizpuni pogodbe

a) nikako, ili

b) ne na mjestu nadležnom; ili

c) ne na ugovoreni način i t. d.

Budući pako da taj §. još i slučaj navadja „ako se pogodba neizpuni d) u svoje vrieme, to pokazuje tim, da se u tom slučaju povrieda pogodbe naknadnim izpunjenjem sanirati i prema tomu da se izraz „točno izpunjenje“ samo na ostale pogodbene uvjete protegnuti može, što je tim sigurnije, jer se inače nikada poradi nemogućnosti točna izpunjenja nebi moglo uporabiti pravilo izrečeno u §. 919., po kojem se, kad se pogodba neizpuni u svoje vrieme, samo točno izpunjenje iste za-

Digitized by Google

htievati može, a s obzirom na okolnost, da se §. 919. ujedno osvrće i na zakonom ustanovljene iznimke, medju koje, kako je već rečeno, i nemogućnost točnoga izpunjenja spada, to bi prema tomu bio ovaj §. i pravilo i iznimka, koja absurdnost dovoljno dokazuje netemeljitost prije spomenute riešitbe.

Proti pravilnosti ove riešitbe govore i ustanove §§. 1155. i 1166., koje bi svakako suvišne bile, kad nebi sadržavale iznimaka od §. 919. već samo opetovanje onoga, što je tim paragrafom već izrečeno.

Ivan Pirka,
predsj. sudb. stola.

Može li se po čl. 82. mj. r. prihvatnik proti naledjovniku prigovorom „da je mjenica samo prividno naledjena“ uspješno poslužiti?

Austrijsko vrhovno sudište u svojoj stalnoj praksi to zanjekuje, jer — ovo su razlozi — taj prigovor niti potiče iz mjenbenoga prava, niti se osniva na neposrednom pravnom odnošaju medju prihvatnikom i naledjovnikom.

Prigovor prihvatnika, da je mjenica samo prividno naledjena u tu svrhu, da se uzmogne utužiti, nepolazi doduše iz mjenbenoga prava, no po §. 916. o. g. z. u toliko pripada neposredno prihvatniku proti naledjovniku, u koliko je on jedino pravomu vlastniku ili njegovomu punomoćniku na izplatu obvezan, te prividnom naledjom nije moglo vlastničtvo mjenice proći na naledjovnika, niti bi se ista smatrati mogla kao ovlaštenje za utužbu, pošto se k tomu po čl. 17. mj. r. zahtieva naročita opazka „za inkasaciju“ „in procura“, ili drugi istovjetan ovlaštenje označujući izraz.

Taj se nazor ukazuje još temeljitijim u slučaju, kad prihvatnik namiri mjenbeni dug, ali mu vjerovnik, pod kojom god izlikom, nepovrati mjenice, već ju — da izbjegne prigovoru izplate — prividno samo dalje naledji, a naledjovnik ju pod svojim imenom utuži.

Takav postupak, — neglededi na moždanju kazneno-pravnu narav istoga — smiera bez dvojbe na protupravno oštećenje

Digitized by Google

mjenbenoga dužnika. Pošto je pako po §. 1301 o. g. z. za takav čin odgovoran ne samo začetnik (naledjnik), već i pomagač (naledjovnik), to za taj slučaj stoji prihvatnik po §. 1301 o. g. z. u neposrednom pravnom odnošaju napram naledjovniku, pripada mu dakle i u pitanju stojeći, na odstranjenje štete smjerajući prigovor neposredno proti prividnomu naledjovniku, pa se njim može proti ovomu po čl. 82. mj. r. uspješno poslužiti.

Ivan Pirka,
predsj. sudb. stola.

Gradjansko-pravni slučaj.

Pogodba ob sjeguranju nevalja, ako očitovanje osjeguranca sadržaje neistinitih navoda o njegovu zdravlju.

Tereza U. u 66. godini dobe svoje osjegura se kod osjeguravajućega družtva *** 22. siečnja 1870. Izpravom, o tom sjeguranju izdanom (policom) zajamčilo se je simu osjegurane Tereze, Pavlu U., 8000 for., koja svota da će mu se izplatit poslje smrti matere uz uvjet, da plaća ova svake četvrt godine na ime premije 200 fr. 80 nč.

Pošto su bila prva tri obroka uplaćena, umre Tereza U. 1. rujna 1870.

Pavao U. uztraži od osjeguravajućega družtva ***., neka mu izplati osjeguranu svotu. Nu ovo prigovori, da su se pokazale neistinitimi tvrdnje Tereze U. kao da je ona a) uviek zdrava bila, b) da je još i sada; c) da su joj roditelji u visokoj starosti s nemoći (Alterschwäche) preminuli. Terezu U. da su liečili razni liečnici u raznih bolestih, pače da nije bila zdravom ni onda, kada se je dala osjegurati, a niti da njeni roditelji nisu doživjeli one starosti, o kojoj je ona govorila. Na ovo odvrati Pavao U., da se pitanja i odgovori u ovakovu slučaju neimaju baš tako strogo uzimati, pošto neima čovjeka, koji nebi u svom životu po koji put bolovao; Terezu U. da su pregledali liečnici samoga dotičnoga osjeguravajućega družtva, pa prem su joj bile noge natekle, oči upaljene a tielo sgureno, ipak družtvo primi osjeguranje iste. Napokon Tereza U. nije preminula na onih manjih bolestih, nego na nagloj i žestokoj (upala maternice.)

C. kr. trgovački sud u Beču odbije osudom svojom od 8. studenoga 1872. br. 126.272 tužitelja bezuvjetno, a c. k. viši sud u Beču potvrdi tu osudu rješitbom svojom od 12. svibnja 1874. br. 885. i to s ovih razloga:

U izpravi sjeguravajućoj (sjegurnici) stavljeno je bilo izrikom kao uvjet, da ima pogodba sjeguravajuća nevaljanom biti, ako jedan član neistinitimi navodi u svom očitovanju izvabi osjeguranje.

Digitized by Google

Ako se uvaži, da kod tumačenja pogodbe, prema ustanovi §. 914. o. g. z., prije svega odlučuje gramatikalno tumačenje, koje u ovom slučaju govori u prilog i na korist sjeguravajućega družtva, jer ono, što bi se imalo razumievati pod pojmom „vabiti“, da najme svaka neistinitost u očitovanju već po sebi se uzimlje kao izmamljenje, to je ugovorom ustanovljeno i normirano, pa zato niti se neimaju razlozi, nastali iz okolnosti ugovarajućih stranaka uvažiti, nego se moraju kazivanjem svjedoka dokazane činjenice, po kojih neima sumnje, da po pokojnoj Terezi U. spomenuti navodi nesadržavaju čiste istine, već same smatrati dovoljnimi, da opravdaju gore navedeno strogo tumačenje pojma „izvabiti.“

Protim ovim suglasnim osudam podnese tužitelj vanredni previd, u kojem naglasi, da je bilo u interesu tužena družtva, kod ovako nesjegurna posla, kakov je bilo osjeguranje za slučaj smrti 66 godina stare Tereze U., postupati većim oprezom, da je imalo o postojećem stanju zdravlja njenoga shodnim se načinom i podpuno uputiti, pa da ma i ne sasma istiniti navodi Tereze U., koju su od samoga zavoda postavljeni liečnici vrlo površno pregledali, nemogu imat za posljedicu dokinuće sjeguravajućega ugovora, pošto je ona umrla uslied akutne bolesti, a ne uslied raznih onih manjih boli, na kojih bolovaše već prigodom osjeguravanja.

C. k. najviši sud nezadovolji ovomu vanrednomu previdu s ovih razloga:

Tereza U., imajuća već 66 god., htjede se osjegurati kod sjeguravajućega družtva „Gresham“, nu ovo ju odbije radi njene starosti. Potraživ osjeguranje za slučaj smrti kod tužena družtva, nije ipak imala razloga predpostaviti, da družtvo ovo, ma i pristalo na taj smjeli posao, neće uvažiti odgovora, što će ih ona (Tereza U.) dati na stavljena joj pitanja. Pače Tereza U. morala je upravo prema ovakovu stanju stvari osbiljno nastojati, da na postavljena joj pitanja istinito odgovori i tim odvrati nepovoljnu posljedicu — utrnuće sama osjeguranja, kakovo se u pravilih družtvenih zapriečuje. Toga ona neučini. Tužitelj dakle nemože nasivati nepravednošću, što su oba niža suda uzela, da je Tereza U. sama, krivo navedeć stanje svoga zdravlja, sjeguravajući ugovor dokinula; pa ako se on pozivlje na to, da su njegovu mater Terezu U. dva, po samom družtvu postavljena liečnika pregledala, nije to od nikakove znamenitosti, jer nije priložena svjedočba, što su ju oni liečnici tuženomu družtvu predali, a družtvu je bilo na volji, hoće li i kakovu dati važnost onoj svjedočbi, pa je ono, i neobziruć se na svjedočbu, po pravilih svojih i po očitovanju same Tereze U. vlastno bilo držati se navoda Tereze U. naproti njoj u ovom slučaju. („Gerichtshalle“.)

Digitized by Google

Kazneno-pravni slučaj.

Da li čedomorstvo ili pometnuće djeteta?

(§§. 139 i 144. k. z.)

Djevojka M. J., nezakonito zatrudniv, nastojaše da čvrstim pasanjem i drugimi sredstvi pobaci zanos, što joj ipak nepodje za rukom.

Kad se primaknù vrieme porodu, ter se nakon nekoliko žestokih porodnih hipova iz prociepa ukaže lieva djetečja noga, odreže ju ona tupim kuhinskim nožem poviš koljena, te joj se kasnije morade osakaćeno mrtvo diete umjetnim načinom izvaditi.

Liečnici pronadjoše, da je diete bilo posve razvito i živjeti sposobno, nu da je još u materinoj utrobi umrlo i — s obzirom na nemogućnost liečničke pomoći — bezuvjetno umrieti moralo, i to od prekrvarenja uslied zadane mu ozlede.

Obtužba drž. odvjetnika glasila je na zločin čedomorstva po §. 139. k. z., ali je obtuženica osudom prve molbe toga zločina nevinom proglašena te osudjena samo radi zločina pometnuća djeteta po §. 144. k. z., i to s razloga: jer manjka objekt čedomorstva, pošto neodieljeni još od matere zanos, koji samostalno još nije disao, nebijaše još „diete“ već samo „foetus“ i okrom toga, jer je nakana okrivljenice smierala, onamo, da proizvede porod takov, da čedo dodje na sviet mrtvo. (§. 144. k. z.)

Državno odvjetničtvo u svom prizivu navede proti prvomu razlogu, da i gradjanski (§. 22.) i kazneni (§. 144.) zakonik nazivlju još neporodjen zanos „djetetom“; a proti drugomu razlogu, da je nakana počiniteljice bila doduše izprva, da uništi zanos, nu kad u tom neuspie, da je poslje nakanila i diete makar u samom porodu usmrtiti.

Uztvrdi nadalje, da se učin s toga, što je počinjen već u času naravnoga poroda, ima smatrati ne više pometnućem već čedomorstvom po §. 139. k. z., koji §. zahtieva usmrćenje djeteta pravilno baš u samom naravnom porodu (bei der Geburt), dočim se za pometnuće traži hotomice i umjetno prouzročeni porod. Napokon navede za svoje tumačenje zakona i obzir pravičnosti, jer da se svakako nepravičnim ukazuje, da majka, koja iz nje izlazećemu djetetu s nakanom, da ga usmrti, čitavu nogu odreže, podpadne samo kazni pometnuća od 1 do 5 godina težke tamnice, dočim bi druga manje okrutna, koja ga iza poroda tek bez pomoći pusti, ili ga kojim blažijim načinom usmrti, podpala pod mnogo strožiju kazan čedomorstva od 5 godina, po okolnosti do 20 godina, dapače i doživotne težke tamnice.

Medjutim potvrdi druga molba ipak osudu prvoga suda s razloga: „jer čedo, koje nije dihalo, rodilo se je nepobitno mrtvo, a na mrtvu čedu nije se moglo čedomorstvo izvesti, kojemu dakle zločinu manjka

Digitized by Google

učin tim više, što se nemože tvrditi, da bi se to čedo bez svake dvojbe živo rodilo bilo, da mu se nije prije poroda noga odrezala, pošto je moglo i s kojega drugoga uzroka još u majčinoj utrobi umrieti."

Priobćio J. H.

Red*)

strogih izpita na fakultetu pravo- i državoslovnom.

§. 1. Tko hoće polučiti doktorat prava, treba da položi tri stroga izpita (rigorosa).

Kandidatu dozvoljava se polaganje strogih izpita, ako dokaže, da je kao redoviti slušalac prema propisom svršio pravo- i državoslovne nauke, radi česa ima predati svoj absolutorij dekanu profesorskoga sbora.

§. 2. Ova tri rigoroza obsižu sliedeće izpitne predmete:

I. Rimsko, crkveno pravo i privatno hrvatsko-ugarsko pravo.

II. Obće privatno pravo (austrijsko), trgovačko i mjenbeno pravo, gradjanski postupnik, pravo kazneno s kaznenim postupnikom.

III. Obće državno, hrvatsko-ugarsko državno pravo s osobitim obzirom na austrijsko javno pravo, pravo medjunarodno, filozofiju prava, političku ekonomiju (narodna ekonomija i financijalna znanost) i upravoslovje.

§. 3. Različnost vjere nečini nikakove razlike ni u pravu, ni u dužnosti polagati strege izpite iz crkvenoga prava, a niti u časti doktorskoj, koju će kandidat polučiti.

§. 4. Ova tri stroga izpita mogu se polagati redom, kako je koga volja, nego položiti se imadu svi na ovom sveučilištu.

§. 5. Strogi izpiti drže se javno, svaki traje dvie ure.

§. 6. Izmedju svaka dva stroga izpita treba da minu barem tri mjeseca.

§. 7. Izpitno povjerenstvo sastoji se pri svakom strogom izpitu od dekana (ili njegova zastupnika prodekana) profesorskoga sbora, kao predsjednika, i (u pravilu) od četvorice redovitih profesora dotičnih izpitnih strukah, kao izpitatelja (examinatora).

§. 8. Ako neima redovita profesora za koju izpitnu struku, ili ako je taj zapriečen, imat će se izvanredni profesor te struke, ako li ni toga neima, ili ako je i taj zapriečen, tada onaj redoviti ili izvanredni profe-

---

*) Sa više smo već strana bili upitani, dali postoje propisi o strogih izpitih na fakultetu pravo- i državoslovnom hrvatskoga sveučilišta. Mjesto da odgovaramo na ta pitanja držimo, da će biti najshodnije, ako priobćimo cieli red strogih izpita na spomenutom fakultetu onako, kako ga donese X. komad „Sbornika." Tim ćemo svim željam najtočnije zadovoljiti primjetiv jošte, da je ovaj red strogih ispita gotovo sasma prema austrijskom udešen. Ured.

Digitized by Google

sor pozvati k strogomu izpitu, koj dotični predmet faktično uči, ili kojega je struka onomu predmetu najbliža.

§. 9. Ako se gori ustanovljeni broj četvorice izpitatelja na ovaj način (§§. 7. i 8.) pozvanimi zastupnici izpitnih struka neizcrpi, imat će se isti (broj) nadopuniti izsred ostalih redovitih profesora.

Ostavlja se u prvom redu sboru profesorskomu, da se o naredjivanju tih članova dogovori medju sobom; nu dogovor taj ima se potvrde radi podastrieti kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za bogoštovje i nastavu.

§. 10. Ako je više redovitih profesora namješteno za istu izpitnu struku, te bi se pozvav sve, broj četirijuh izpitatelja prekoračio, tad će se oni izmienjivati u sudjelovanju kod strogih izpita.

§. 11. Predsjednik je vlastan uviek, ali dužan je samo onda pitati, ako je ujedno i nominalni profesor jednoga izpitnoga predmeta, i ako u slučaju, gdje se mienja s drugimi profesori (§. 10.), red nanj dodje. U takovu slučaju imade upitno povjerenstvo sastojati samo još od trojice članova, a predsjednik dobivati će u tom slučaju dvostruku taksu.

§. 12. Svaki član izpitnoga povjerenstva imade biti pri izpitu od početka do svršetka. Prije nego li se glasuje i zaključuje, treba se porazgovoriti o rezultatu izpita.

Glasuje pako svaki član na temelju ukupnoga rezultata izričuć notu „izvrstno“, „dovoljno“, ili „nedovoljno“.

Ukupna nota (red) izriče se po većini glasova, ako su glasovi razpolovljeni (§. 11.), tad po glasovih nepovoljnijih.

§. 13. Dobije li kandidat ukupnu notu „nedovoljno“, nemože se pripustit k dalnjemu kojemu rigorozu, nego imat će ponovit isti izpit, i to ne prije, nego li minu tri mjeseca.

Bude li tu opet bačen, moći će samo još j e d a n p u t ponoviti isti strogi izpit, i to pošto mine godina dana. Ako kandidat bude bačen i treći put, neće više nikada moći polučiti doktorata prava na ovom sveučilištu, ni nostrifikacije.

§. 14. Za svaki strogi izpit ima kandidat platit izpitninu ili taksu od 60 for. a. vr. Od ove svote dobiva predsjednik i svaki član povjerenstva po 6 for. a. vr. Nadalje 5 for. odatle ide u onu zakladu, iz koje se namiruju troškovi sveučilištne pisarne.

Za svako opetovanje strogoga izpita ima se platiti polovica ukupne takse t. j. 30 for. a. vr. A odtud dobiva predsjednik i svaki član povjerenstva po 6 for. Kad se ponavlja koj strogi izpit, neplaća se nikakov prinos u sveučilištnu zakladu.

Što ostane od svih taksalnih iznosa, dieli se na jednake dielove medju sve redovite profesore sbora.

§. 15. Što pojedinac koj bere u ime takse, bere to samo, ako je

Digitized by Google

prisutan (Präsenzgelder), i s toga može pristojbe svoje iskati samo onda, ako doista glavom učestvuje pri izpitu. Ako je koj član povjerenstva bilo sa kakova mu drago razloga zapriečen, da nemože doći na izpit, imat će se dekan pobrinuti da mu se prema §§. 8.—10. nadje zamienik.

Nego, ako se to više neda učiniti, a ipak je moguće još obavit; strogi izpit s ostalimi članovi povjerenstva, pripada onaj iznos takse onomu profesoru, koj je pitao mjesto izostaloga izpitatelja.

§. 16. Promociju obavlja pod predsjedom rektora i pred dekanom profesorskoga sbora uredni koj profesor (per turnum) kao promotor, a obavlja se uz svečanosti, koje će senat akademički na predlog profesorskoga sbora pravo- i državoslovnoga fakulteta ustanoviti.

§. 17. Taksa za promociju na ovom sveučilištu iznosi 60 for. a. v. Odtuda dobiva rektor 15 for., dekan i promotor po 5 for. Zatim ima se od ove takse dati 10 for., da se namire troškovi izdanja diplome; a što preostane od tih 10 for. ide u sveučilištnu zakladu.

Što preostane od taksa, propisanih za promociju, razdielit će se na jednake dielove medju sve redovite profesore fakulteta.

§. 18. Ovaj red za stroge izpite stupa u život s danom proglašenja.

Sveučilištna slava.

Devetnaesti listopad 1874. god. duboko je zarezan na ploči, na kojoj se pišu dogodjaji hrvatskoga naroda. I sada, poslje godine dana još se radostni i zadovoljni sjećamo onih triuh krasnih i nezaboravnih dana, kad je sav narod hrvatski slavio otvorenje najvišega naučnoga zavoda u domovini.

Svi tvrdimo, da onaj dan znači veliki pokret, da njim začimlje doba ozbiljna znanstvena i naučna rada, da će se podignućem sveučilišta ljepše razvijati i knjiga umnica, da će jugoslavenska akademija znanosti naći u sveučilištu družicu i krepko podpomaganje. I jer sve to vjerujemo, držimo da će se onaj dan svagdje i svakom prilikom harno spominjati.

Nu to još nije dosta. Potrebno je bilo pobrinuti se, da se bude onaj dan vanjskom slavom slavio neprekidno ma i ne uviek onom sjajnošću, kojom prvi put ili prve godine. Za to se pako postara senat akademički, na čem mu bila liepa hvala. Zaključio je najme, da se svake godine na 19. listopada obavlja svečana instalacija novoga rektora. Tako ćemo imat sgodu da od godine do godine slavimo dvie svečanosti, a) instalaciju najvišega dostojanstvenika, univerzitetskoga i b) uspomenu na onaj dan, kad su bila prvi put vrata toga hrama otvorena.

Ovaku svečanost obavismo 19. prošloga mjeseca prvi put: instalaciju rektora i godišnjicu otvorenja sveučilišta.

Dvostruka ta slava obavila se sjajno u sabornici, a pribivahu joj

Digitized by Google

sborovi profesorski svih triuh fakulteta, univerzitetski slušatelji, članovi sabora, najviši dostojanstvenici civilne i vojničke vlade te mnogobrojno občinstvo. Dvorana saborska, galerije, svaki kutić bio napunjen.

Prvi se uzpne na mjesto za govornike prirediено odstupajući rektor, velemožni g. M. Mesić, koji je u podužem krasnom govoru nastojao „prikazati u kratkih crtah poglavite momente u poviesti sveučilišta našega za prve godine njegova života i djelovanja.“ Taj su govor donieli sve domaće novine, s toga povadit ćemo iz njega neke znamenitije statističke podatke.

Na sva tri fakulteta djelovaše prošle školske godine 25 učitelja i to: na bogoslovnom fakultetu 4 redovita a 4 izvanredna; na pravo- i državoslovnom 5 redovitih, 2 vanredna i 4 docenta, na mudroslovnom napokon 6 redovitih profesora. Svi ovi profesori i docenti držahu prvoga polječa 38 kolegija sa 174 ure u tjednu, a drugoga polječa 43 kolegija sa 190 urâ na tjedan. Govoreć o filosofskom fakultetu primećuje govornik, da ovaj nije podpun, kao što su fakulteti bogoslovni te pravo- i državoslovni, on se bo i po samom slovu zakona ima tek popunjavati, zato su odmah u početku prve godine popunjene bile samo stolice za filozofiju, klasičku filologiju, slavistiku, obću i hrvatsku poviest.

Slušatelja bijaše upisano na hrvatskom sveučilištu I semestra 290 što redovitih što izvanrednih; a II semestra 285. Od ovih dolazi ih na sám pravo- i državoslovni fakultet prvoga semestra 183., a drugoga 181; na fakultetu filozofskom bijaše ih u oba semestra 26, na bogoslovnom prvoga semestra 81, a drugoga 78. Po narodnosti bijaše u onom broju slušatelja u zimskom semestru: 268 Hrvata, 4 Srbina iz Ugarske, 8 Slovenaca, 4 Čeha, 1 Poljak i 5 Magjara; u ljetnom semestru pako: 262 Hrvata, 4 Srbina iz Ugarske, 8 Slovenaca, 5 Čeha, 1 Poljak i 5 Magjara. Obziruć se pako na vjeru bijaše: u I. semestru 250 katolika (2 grčkoga obreda) 35 pravoslavnih i 5 izraelićana; u II semestru: 244 katolika, 37 pravoslavnih i 4 izraelićana.

Da se po mogućnosti olahkoti nauka ubogim mladićem obdareni su mnogi stipendijami što zakladnimi, što zemaljskimi, davane su razne podpore u novcu, darovanom u tu svrhu od raznih patriota; u istu ovu plemenitu svrhu darova preuzv. g. biskup djakovački Jos. Juraj Strossmayer 10.000 fr. nadajuć se, da će i drugi imućnici poći ovim putem, pa da će se tako sastaviti poveća glavnica, odakle bi dobivali čestiti i marljivi, ali inače ubogi slušatelji podpore.

Prelazeć govoriti ob učilih, sredstvih i zavodih bez kojih „sveučilištu neima života i napredka“ navodi govornik na prvom mjestu knjižnicu, koju nasliedi sveučilište od bivše kr. pravoslovne akademije. Ta je biblioteka kod otvaranja sveučilišta brojila 21.643. svezka, a koncem školske godine 1874/5 pako već 23.645 svezaka. Ovaj znameniti prira-

Digitized by Google

stak potiče ponajviše odatle, što se je, naročito za nauke filosofskoga fakulteta, nabavila liepa kolicina raznih djela, pa se može tvrditi, da je od 5000 for., što su tečajem minule školske godine doznačeni za nabavu knjiga, daleko najveći dio izdan na potrebe fakulteta filozofskoga. Uz ono sveučilištna se biblioteka umnožala i darovi raznih patriota. Za razvitak knjižnice sveučilištne pa i za polučenje svrhe njene od velika će biti zamašaja spojitba muzealne knjižnice, brojeće do 16.000 svezaka. Ova spojitba bila bi se već ljetos izvela, da je bilo — kamo smjestiti toliku knjižnicu. Od ostalih naučnih pomagala, kao što su: sbirke, kabineti itd. nije do sada ništa nabavljano, nego prepušćeno dotičnim profesorom, da oni po vlastitoj uvidjavnosti, čim budu imenovani, nabavljaju što će im trebati. — Šteta da su im u tu svrhu dosta malene svote doznačene.

Za prvo smještenje sveučilišta podignut je bio na dosadanjoj akademičkoj sgradi sa troškom od 33.874. for. drugi sprat; tim se je do duše najprešnijoj potrebi zadovoljilo, nu sveučilište ipak nije smješteno kako bi moralo biti; jer veliki gimnazij zagrebački zapremljuje sve prostorije razi zemlje i nekoliko sobâ u prvom katu. Neima s toga druge, nego gradit posebno sdanje za gimnazij. Osim one svote izdane na gradnju potrošeno je na sveučilište od 1. listopada 1874 do konca rujna 1875. u svem 61.895. for. Ovaj trošak namirio se je stranom iz sveučilištne zaklade, stranom iz ostalih dohodaka naše domovine. Sveučilištna zaklada, nastala dobrovoljnimi prilozi hrvatskoga naroda, imadjaše koncem god. 1874. glavnice 362.388 for. 21 novč.; ako se ovamo pribroji još svota obećanih ali neuplaćenih prinesaka, dobije se glavnica od 400. 645 for. $2^1/_2$ novč. zatim 10.000 car. dukata, zapis pokojnoga pl. Kukovića. A može se ovamo pribrojiti i legat pokojnoga opata i župnika Tumpića sa 4000 for., koji će se jamačno do skora izplatit.

Pripomenuv jošte najnovije korake, da se otvori matematičko-prirodoslovni razdiel na filosofskom fakultetu, imenovanje najme dvojice profesorâ i docenta za hrvatski jezik i literaturu, svrati se odstupajući rektor još jednom k mladeži te iztaknuv najprije pohvalno liepa njena svojstva opomene ju živo na neumoran i ozbiljan rad. Na tom mjestu predstavi nam razne udružbe, družtva djačka na univerziteti, poimence: medju pravnici „družtvo u podporu ubogih pravnika“, osnovano samo na korist pravnika, kojemu je plemenita svrha oskudne slušatelje prava pomagati; zatim družtvo „Hrvatski dom,“ zajedničko za slušatelje svih fakulteta, osnovano u svrhu, da „podupire nastojanje svojih članova oko duševne naobrazbe i unapredjuje im družtveni život.“ Medju slušatelji na bogoslovnom fakultetu postoje dva družtva, jedno glasbeno „Vienac,“ a drugo „sbor duh. mladeži zagrebačke“, poznato širom ciele domovine sa liepih spisâ, izdavanih na zabavu i pouku našoj mladeži.

Digitized by Google

Zahvaliv se jošte profesorom, a napose članovom akademičkoga senata na pomaganju i podpori, obavi još „zadnji čin rektorskoga zvanja“ svoga, proglašenje najme novoga rektora magnifika. Pošto je aktuar sveučilištni pročitao najprije zapisnik ob izboru, pa onda odpis kr. zemalj. vlade, kojim se onaj izbor potvrdjuje: pozove novoga rektora magnifika dra. Stjepana Spevca, da zasjedne uzvišenu stolicu, na koju ga postavi povjerenje njegovih drugova čestitajuć mu ujedno na tom odlikovanju, koje u ostalom da podpuno zaslužuje radi krasnih svojih duševnih vrlina.

Na svršetku govora pozdravi občinstvo burnim pleskom odstupljujućega, a jednakim uzhitom i nastupljujućega rektora. Pošto je prije dekan pravo- i državoslovnoga fakulteta dr. Al. pl. Brestyensky kratkim govorom pozdravio novoga rektora ističuć njegove vrline i zasluge, uzme dr. Stjepan Spevec rieč, da pozdravi najprije skupštinu, da se zahvali odstupljujućemu rektoru, a za tim se vrati k predmetu svoga inauguralnoga govora, kojemu bijaše zadatak nacrtati začetak i razvitak sveučilišta sve dok postadoše „universitas litterarum“. Mi ćemo ako ne cielu a to veći dio znamenite ove besjede u budućem broju priobćiti, pa žalimo da nemožemo toga već sada. — Svečanost u sabornici svrši se poslje 9 sati. Poslje 10 ure sakupe se gotovo svi profesori na „komersu“ u strieljani, što ga priredi djačko družtvo „Hrvatski dom“. Bijaše tu živih zdravica, šale i smieha i liepe zabave, a pozornu motriocu godila je svježost mladenačka duha pa ono iskreno poštivanje profesora od strane djaka, koje se na tom komersu na liepi način zasvjedočilo. —č.

Književnost.

Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena. Knjiga prva. Gragja u odgovorima iz različitih krajeva slovenskoga juga. Osnovao, skupio, uredio V. Bogišić. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1874.

(Konac.)

Na ovo dakle treba da i mi svrnemo okom i da obrazložimo najprije gledište, s kojega je g. B. motrio predmet svoje radnje, i koje je prouzročilo i način njezinoga izdanja.

Da opravda svoje postupanje, ističe g. B. ponajprije prigovore, kojimi bi se moglo po njegovu mnenju prigovoriti publikaciji sbog vanjske forme.

„Na prvi pogled — kaže g. B. — mnogi će možda zapitati: rad šta je trebalo na više mjestâ ponavljati one odgovore, koji su jednaka sadržaja? Pa i u opće ne bi li bolje bilo iz svega toga materijala

Digitized by Google

isključiti svakolika ponavljanja, pa makar bili izražavani izvjestiocima u različnim formama, isključiti svako mnogoslovlje odgovoriocâ, riečju iz svega sastaviti kao nekakav kodeks ili svod?“

Ove prigovore želi g. B. pobiti pokazanjem na samu prirodu priobćenoga materijala kao što i na namjenu svoje knjige.

G. B. namienio je svoju knjigu tomu, da ima „predusresti nezrelo obopćivanje pojavâ u društveno-pravnom životu“. Sama priroda materijala pako da zahtieva odabrani način priobćenja njegova, jer samo takovim priobćenjem, kao što sbilja jest, mogu se prikazati čitaocu svi provincijalizmi i svekolike i najmanje različice i stereotipni izrazi; tako samo moguće je saznati sasvim točno shvaćanje stanovitoga pravnoga odnošaja u narodu, te pokazati razlike, javljajuće se kao posljedice različitih uplivâ, koji su na pravne pomisli naroda tečajem vremenâ djelovali.

Moramo iztaknuti, da se takodjer nebi mogli složiti s onimi, koji bi htjeli onaj drugi izmedju pomenutih prigovorâ proti knjizi g. B. upraviti.

Svod pravnih običajâ nebi nam mogao objasniti individualnost pojedinih priedjelâ zemlje i slojevâ narodnih, nebi nam pružao sredstva za podpuno, točno shvaćanje pravnoga mišljenja, kako se je razvilo u svjesti naroda, te bi skoro sasvim visilo o većoj ili manjoj vještini sakupljača, kao što o boljem ili gorem njegovu poznavanju samoga naroda, hoćemo li u takovom svodu dobro saznati karakter pravnoga života toga naroda, kojega pravni običaji se predočuju.

Takav svod bio bi za sigurno samo onomu koristan, koji sam pozna iz vlastitoga izkustva biće narodno, malen broj dakle učenjakâ mogao bi ga sa svom sigurnošću upotriebiti.

S toga razloga sasvim se slažemo s time, da su se priobćili rezultati sakupljivanja pravnih običajâ u formi puke gradje. Al od ove gradje za sigurno moguće je, pače mora se zahtievati, da bude u toliko barem obradjena, da se može sbilja gradjom smatrati, a ne možda sirovinom za gradivo, makar koliko izvrstno; mora se zahtievati, da se može s ovom gradjom već započeti podignuće veličanstvene sgrade neposredno bez dalnjega prigotavljanja.

Ovo pako vodi nas baš na razmatranje pravoga sadržaja knjige g. B-a, kod kojega se dakako moramo ograničiti poglavito na vanjsku njegovu formu.

Rezultat, što se je postigao pozivom na sakupljanje odgovorâ na pitanja, razpošiljana u njekoliko tisuća iztisaka po cielom južnom Slavenstvu, taj rezultat nadkriljuje daleko sva očekivanja, koja su se mogla u obće činiti.

Malo ima pitanjâ, koja mogu nastati u različitih odnošajih pravnoga života naroda, osobito kojega slavenskoga naroda, na koja nebismo do-

Digitized by Google

bili u knjizi g. B. odgovora, osnovana na neposrednom motrenju bića narodnoga, priobćujuća nam neposredno pravne pomisli, kako su se razvile u sviesti samoga naroda, te odsievajuće najbolje njegov karakter.

Mnoge su strane pravnoga života južnih Slavenâ, koje se tek razjasnjuju odgovori nalazećimi se u knjizi g. B. Tako n. pr. može se kazati, da pravni odnošaj zadružnoga života, premda se je već mnogo i s raznovrstnih gledištâ o njem pisalo, ipak nije bio sasvim razjašnjen; obilatimi odgovori na 65 dotičnih pitanjâ naputka, izradjenoga po g. B. postao je taj odnošaj po našemu mnienju sasvim jasnim i za toga, tko nije imao prilike sam ga motriti neposredno u narodu. Isto tako i nasljedstveni odnošaji, kojih se tiče 46 pitanja naputka, podpuno se razjasnjuju odgovori, iza dotičnih pitanjâ umješténimi.

Zato se mora i veoma visoko cieniti zasluga g. B., da se je latio energično posla oko sakupljanja izražajâ narodnih pravnih pomisli na slavenskom jugu, te ih znanost može upotriebiti kao kušnike svojih istraživanjâ, da služe najboljim i najsigurnijim sredstvom spoznanja narodnoga karaktera za etnografe, pravnike, u obće sve one, kojim treba poznati najnutrašniju narav naroda u njegovom motrenju na najvažnije odnošaje života.

Što su drugdje poduzimale moćne vlade s velikimi troškovi, to je na slavenskom jugu poduzeo g. B. sam, te je velikim dielom i sam izveo načinom, koji daleko rezultati svojimi nadmašuje svekolike naše nade.

Al upravo s toga razloga, što ima knjiga g. Bogišića tako veliki značaj, što dalje nije moguće doskora možda opet sličnu radnju očekivati, osobito obzirom na to, da neima valjda drugoga, koji bi se mogao tako posvetiti ovomu poslu, kao što g. B.: s toga razloga mogli smo visoko podignuti zahtjeve naše na materijalnu i formalnu formu sadržaja knjige njegove.

U ovom zadnjem obziru — jer materijalna strana sadržaja nemože biti po svojoj naravi predmetom kritike — iztaknuti ćemo dakle njekoliko po našemu mnienju važnijih prigovorâ knjizi g. B.

Što se tiče najprije samih pitanjâ, tu je dakako već i g. B. sam izjavio, da nedrži svoj naputak tako podpunim, da se nebi mogao ili popraviti ili nadopuniti.

Mi takodjer scienimo, da bi trebalo u pojedinih partijah više pitanja. Njihova nestašica dovela je kod njekoliko odgovorâ do toga, da je odgovorioc upleo u odgovor na stanovito pitanje ubaviest o drugom odnošaju, za koji nije bio pitan. Tako n. pr. nenalazimo pitanja o „soku“; odgovorioc H. C. B. na str. 638 ćuti taj nedostatak, te govori o njem kod pitanja, koje se niti netiče instituta soka.

Dalje pako — gdje je to bilo moguće — imala su se pitanja postaviti više konkrektno; jer abstraktna pitanja, tičuća se osobito pravnih

Digitized by Google

odnošajâ, lako mogu do toga dovesti, da odgovorioc kod formuliranja odgovora pomješa subjektivno svoje shvaćanje odnošaja s osvjedočenjem naroda glede njega se razvivšim.

Tako n. pr. pokazuju odgovori na pitanja 197 (kakvu razliku čini narod medju posjedovanjem (possessio) i svojinom (dominium), 300 (kakvu razliku čini narod medju zločinom i grijehom, medju zločinom i prestupljenjem) itd., da su gotovo sasvim subjektivna mnienja, izmedju kojih jedva će koji dio biti osvjedočenjem naroda, kamo li se može ovdje govoriti o narodnom običaju!

Nu ovi prigovori nisu od tako znatno odlučne važnosti, da bi se usljed manâ, koje su jim dale povod, gubila vriednost same radnje g. B. Mnogo su važniji oni, koje smo dužni sada podignuti.

Scienimo najme, da knjiga g. B. onako izdana, kako ju je g. B. izdao, nije se imala štampati, već da je imala biti stoprv temeljem redaktorske radnje njegove, te da se je imao tek rezultat ove radnje objelodaniti.

Nalazi se bo u knjizi g. B. toliko stvari, koje u nju nespadaju, da makar tumačili njezin naslov što obširnije, čudom se moramo čuditi, kako je g. B. mogao ovu knjigu u tako nesavršenoj formi izdati.

Nama se čini, da se je redaktorska radnja g. B. ograničila na to, da poreda odgovore, iz različitih mjestâ njemu priposlane, onim redom, kojim i svoja pitanja, pa se nije niti na sadržaj ovih govorâ pomno obazirao. Postavljanje malobrojnih opazaka na dnu stranâ nemože se kao protudokaz ove tvrdnje navesti, jerbo — čini se — i ove su došle na svoja mjesta skoro slučajno, tako da su se na mnogih drugih mjestih mogle i imale s istim pravom postaviti. U tom mnienju i sam g. B. nas podupire izrekom svojega uvoda, gdje kaže (str. LVII), da su opazke „postavljene samo na ona mjesta, gdje se je na prvi pogled pokazivao kakav bitni nedostatak u tome ili drugome odgovoru".

Takova djelatnost redaktorska kod tako neizmjerno važnoga podhvata nemože se za sigurno smatrati dovoljnom.

Premda niti mi nebismo zagovarali, da se materijal, sakupljen po g. B., izdade u formi njekakva svoda, to ipak moramo izjaviti, da bi se bilo imalo mnogo odgovorâ izpustiti, budi što su sasvim suvišni, budi zato, što nespadaju po svojem sadržaju u sbornik g. B., pa su imali izostati.

Nije dakako moguće, da nabrojimo sve odgovore, koji se po našem mnienju nisu imali primiti u sbirku g. B. Samo nabrajanje ovakovih odgovora zauzelo bi nerazmjerno mnogo mjesta ovdje.

Nu da ipak natuknemo razloge, zâ što smatramo, da mnogo odgovorâ, u knjizi g. B. štampanih, podnipošto onamo nespada: razdielit ćemo sve ovakove odgovore u stanovite kategorije, te za objasnjenje njihovo navesti kakav primjer kod svake kategorije.

Digitized by Google

Čim počmemo pregledati knjigu g. B-a, opazit ćemo nerazmjerno velik broj čisto negativnih odgovorâ, u kojih odgovorioc očituje ili svoje neznanje, ili nestašicu podatakâ za odgovor na stanovito pitanje itd.

Često se takodjer dogadja, da ima glede jednoga te istoga pitanja iz različitih mjestâ jednakih negativnih odgovorâ. Koji je uzrok tomu, da je svaki ovakov odgovor na pose iztaknut?

Ako je stalo g. B. možda do toga, da iztaknućem ovakovih negativnih odgovorâ potakne na popunjenje ili popravljenje njihovo, bilo bi se podpuno zadovoljilo svrsi, kad bi bio g. B. iztaknuo zasebice mjesta, iz kojih je dobio negativnih odgovorâ.

Time bi se ne samo prištedilo veoma mnogo prostora, te bi vanjski oblik knjige postao uglednijim, već bi se i samoj baš pomenutoj svrsi bolje poslužilo. Ovakovim bo poredjanjem mjestâ, iz kojih su negativni odgovori stigli, više bi se svraćala pažnja na moguće uzroke, radi kojih su baš iz pomenutih mjestâ došli negativni odgovori, ili zašto ima baš tamo odnošajâ, koji su dali povod neznanju odgovorioca ili nestašici pomenutih podataka.

Primjera radi navesti ćemo samo odgovore na pitanje 4. Medju odgovori dolazi jedanaest puta prosti odgovor „nema“. Ovih jedanaest „nema“ moglo bi se ipak bilo stegnuti po našemu mnienju u jednu rubriku!

Kod pitanja 7 nalazimo deset ovakovih odgovorâ, kod pitanja 24. četiri itd.

Isto tako se je moglo postupati glede mnogobrojnih sasvim suglasnih, jednom riečju iztaknutih, pozitivnih odgovorâ, n. pr. „može“ itd. I ovi odgovori mogli su doći u jedinu rubriku.

Druga nepodobština, koja se je mogla pomnjivom redaktorskom djelatnošću takodjer lako dokinuti, sastoji se u tom, što se nalaze često odgovori u rubrici kod pitanja, na koje se niti neprotežu ili kojemu nikako nedolikuju.

S toga razloga imali su se ovakovi odgovori ili premjestiti na mjesto, kamo po sadržaju svojem pripadaju, ili su se imali sasvim izostaviti. Tako n. pr. ima kod pitanja 184. („Može li svak i na tudjoj zemlji tražit blago?“) odgovor iz Stroš.: „Niko ne zna, da li bi ga i gdje bilo, zato ne traže“.

Koji može ovdje biti uzrok iztaknuću ovakova odgovora? Kako dolikuje taj odgovor pitanju i kakav pravni običaj se njim razjasnjuje?

Ovakovih primjerâ, spadajućih u istu kategoriju, sijaset bi se moglo navesti. Sr. n. pr. p. 409. Nov. ad 184; Nov. ad 189; jedan dio odg. Lik. ibid.; p. 425. Dobr. ad 192 itd.

Druga je opet kategorija odgovarâ, koji dolikuju dvima pitanjima. Ovakove odgovore trebalo bi po našem mnienju razdieliti u rubrike, u

Digitized by Google

koje naravno spadaju. Tako n. pr. dolikuje odgovor str. 410. H. C. B. isto tako pitanju 184, kao što i pitanju 185; dakle se je imao razdieliti u sastavine, koje pitanja traže. Da je g. Bogišić tim načinom postupao, moglo se je izbjeći tim čestim odgovorom: „Kazano je gore“, „gledaj pitanje to i to“ itd.

Naproti ovoj kategoriji stoji druga, obuzimajuća odgovore, koji su se mogli jedan s drugim sjediniti.

Odgovorâ, spadajućih u ovu kategoriju, ima najviše; oni su svojom suštinom sasvim istovjetni, samo u pojedinih izrazih ima različitosti, dolikujuće ogromnom većinom samo različitomu načinu mišljenja pojedinih odgovoricâ. Ovakovi odgovori mogli su se sjediniti uviek u jedan odgovor, te bi se time ne samo mnogo, veoma mnogo prostora prištedilo, i tako knjiga sama postala jeftinijom i većemu broju čitateljâ pristupnom, nego bi se time i znatno olahkotilo dalnje iztraživanje na temelju podatakâ, koje knjiga g. B. pruža.

Ako je pako g. Bogišić scienio, da mu treba paziti na način, kojim narod misli svoje očituje, i na provincializme, koji se u pravnih običajih nalaze, onda je mogao sličnim načinom postupati, kojim se postupa kod izdavanja pismenih spomenikâ. Mogao je naime, da iztakne različitosti u očitovanju mislî ili kadkada i u samom sadržaju se nalazeće, izabrati najpodpuniji odgovor, pomenute pako razlike u kratkih opazkah na dnu strane spomenuti.

Ina kategorija opet ima znatni broj odgovorâ, na kojih se već kod njihova čitanja vidi, da nesadržaju vieste o narodnih običajih, već da su pisani od ljudî, valjajuće zakone poznavajućih, kojim možda nije bila poznata narav ili bitnost pravnoga običaja narodnoga, te su pod pitanje naputka jednostavno zabilježili sadržaj zakonske ustanove.

Ovu razliku imao je g. B. kao izdatelj zbornika sadašnjih pravnih običajâ u južnih Slovenâ svakako naznačiti. A nebi ni mučno bilo kloniti se ovakovih manâ.

Tako n. pr. na prvi se mah vidi, da odgovor str. 421. Kon. na pitanje 190. nije ništa drugo do parafraza ustanovâ obćega austr. gr. zak. poglavja o stečenju vlastnosti priraštajem.

Ovakovi odgovori nisu samo sasvim suvišni, već mogu i onoga, koji nepozna dotične zakonske ustanove, zavesti u bludnju.

Kao što se pako odgovori ove kategorije temelje na ustanovah materijalnoga prava, ima drugih odgovorâ, opisujućih postupak sudovâ, zakoni valjajućimi propisan. I ovakovi odgovori imali su se dakle izostaviti.

Kad se n. pr. na str. 423. kaže kao odgovor na pitanje 191. „takovi otoci (insula in flumine nata) pripadaju carstvu, i zato ih vlasti na korist javne blagajnice javno prodaju“: tu sbilja nije moguće dokučiti, kako je došao takav odgovor u zbornik pravnih običajâ.

Digitized by Google

Ovakovih odgovorâ ima, osobito počamši od strane 565, znatan broj.

Mnogo odgovorâ pokazuje nam opet čisto subjektivno mnienje, nestojeće često s narodnim običajem u nikakvom doticaju. Kako dolaze ovi odgovori u sbornik?

Ako n. pr. odgovor str. 630. Zem. na pitanje 328 glede bludnosti kaže: „Ovu bi valjalo u Zemunu strože kazniti, gdje ima ovelik broj krčamâ, u kojima bludnice imaju svoje zaškuljke", — tu sbilja nitko neće iz ovoga naučiti se nješto novoga o pravnom kojekakvom običaju; ovu dakle izreku bilo bi valjalo za sigurno izostaviti. Ili, ako se o pijanstvu kaže, da se to zlo izkorieniti neda: tu može biti ovo mnienje sasvim opravdano, al se netiče pravnoga običaja, te nespada u sbornik njihov.

Napokon se nalazi u sborniku g. B. veoma veliki broj odgovorâ, koji očevidno pokazuju, da odgovorioc nije shvatio smisao samoga pitanja. Ovakove odgovore imao si je dati g. B. prije raztumačiti, gdje je to bilo moguće; one pako, koji neimaju absolutno nikakva smisla, sasvim izostaviti. Tako n. pr. se može polovina odgovora H. C. B. na pitanje 333. zauzimajućega cielu jednu stranu (638 sl.) smatrati suvišnim maštanjem, koje za sigurno nije niklo iz dobro shvaćenoga smisla pitanja. Isto tako pokazuje i jednostavni odgovor Bos. ibid., da odgovorioc nije shvatio smisla pitanju.

Tim načinom trebalo bi bilo po našemu mnienju mnogo, veoma mnogo stvarî iz knjige, kojom se evo sada bavismo, izpustiti. Knjiga bi bila postala usljed toga doduše barem za 20 štampanih arakâ manja, ali bismo imali sbornik pravnih običajâ, na kojega temelju bi bilo moguće neposredno dalje graditi, te bi bio pristupnim i onim, koji nisu možda jošte tako napredovali u pravnoj znanosti slavenskih narodâ, da bi bez potežkoće mogli upotriebiti knjigu g. B., kakva jest.

Te tako možemo zaključiti razpravu svoju s tom izjavom, da bismo drage volje bili jošte počekali koje vrieme na knjigu, na koju smo tako zvjedljivo i veselo čekali, kad bi ona kasnije možda manje sadržaja nam pružala, al bi taj sadržaj savršeniji bio, nego što smo ga sbilja našli! —

Viestnik.

(Pravničko družtvo) započe opet držati svoje redovite mjesečne skupštine. Posliednja obdržavana bje 28. pr. m. Ružno vrieme, pa onda sjednice raznih saborskih odbora i kluba krive su, da se je manje nego obično sakupilo članova. Razprava po sebi bijaše vrlo zanimivom te su ju sakupljeni članovom napetom pozornošću slušali i na svršetku čestitali g. prof. Vrbaniću na liepoj mu radnji.

(Novi članovi pravničkoga družtva.) Pristupiše kao novi članovi pravničkomu družtvu sliedeća gg.: Ivan Benković, viećnik grada Zagreba, Vaso Gjurgjević, odvjetnik u Osieku, Kovač Ivan, kot. pristav u Rumi,

Digitized by Google

J. Majcen, kr. javni bilježnik u Krapini, Petak Mato, kot. pristav u Krapini; Dr. A. Jakšić, auskultant u Osieku; Ivan Vončina, načelnik grada Zagreba; Vrabčević Milan, kot. sudac u Krapini; Jos. Thiery, kot. pristav u Krapini, Gj. Leder, kr. kot. sudac na Stubici; Stefanović Matija, odvjet. koncipient u Osieku, Smidt Vladoj, sudb. pristav u Osieku.

(Hrvatski sabor) radi vrlo marljivo, ma da se i je rad njegov kroz 14 dana bio slegao gotovo u same odbore. Sada izilaze odbori sa svojim radom pred plenum. Posliednja tri dana razpravljaše sabor vrlo važnu „osnovu zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja", koja je već i prihvaćena. Još će se ovoga zasjedanja valjda razpraviti proračun, pa onda sabor odgoditi. Mogli bismo još dodati, da je odbor za proračun predložio kao stalnu dotaciju sveučilištnoj knjižnici 5000 for., dakle za 2000 for. više nego prošle godine.

(Sa hrvatskoga sveučilišta.) Zimskoga semestra školske godine 1875/6 držat će se na ovdašnjem sveučilištu 52 kolegija sa 203 ure u tjednu. Odavlje ide i najviše kolegija i najveći broj ura na fakultet pravo- i državoslovni, zatim dolazi bogoslovni pa onda filozofički.

Veoma nam godi, da se broj slušatelja na hrvatskom sveučilištu i ove godine umnožao. Na bogoslovnom fakultetu upisalo se je do sada redovitih 16, a izvanrednih 61; na pravo- i državoslovnom redovitih 175, a izvanrednih 15; napokon na filozofskom redovitih 44; u svem 311, ili za 21 više od prošle godine. Najviše se umnožao broj slušatelja na fakultetu filozofičkom što je sama naravska činjenica a njoj se od srdca radujemo. U obće opaža se, da hrvatsko sveučilište prem vrlo mlado, sudeć po broju djaka, može se staviti o bok mnogo starijim univerzitetom u ovoj monarkiji.

Napokon radostno javljamo, da su imenovana na filozofičkom fakultetu gg.: Dr. Vinko Dvořak, do sada asistent i docent na sveučilištu pražkom, profesorom fizike, a dr. Gj. Pilar, pristav i predstojnik mineralogičkoga odsjeka u hrvatskom muzeju, profesorom mineralogije i geologije, a g. Armin Pavić docentom za stolicu hrvatskoga jezika i hrvatske literature.

(Povjerenstva za izpite občinskih bilježnika.) Kr. zemaljska vlada odiel za nutarnje poslove izdala je pod 14. kolovoza o. g. naredbu, kojom se ustrojavaju povjerenstva za izpite občinskih bilježnika. Ova nam je naredba upravo dobro došla, samo prosimo liepo, neka nebudu ti izpiti tek na papiru, nego da se od svakoga zahtievaju i da se strogo vrše.

(Imenovanja.) Nj. Veličanstvo imenovalo je satnika auditora 2 razreda Hugu Phylipya privrem. viećnikom kod sudb. stola u Novoj Gradiški riešiv milostivo te časti na vlastitu molbu dosadanjega privrem. viećnika Eduarda Jellineka. — Nj. preuzv. ban Mažuranić imenova: Metela Peklića sudb. pristavom kod kr. sudb. stola u Požegi; Ernesta Würtha, Slavoljuba Gaveza i Marcela Kiša prislušnici u obsegu kr. banskoga stola; napokon Virgila Dikovića pisarom u sveučilištnoj knjižnici. Preuzv. g. zapovjedajući gjeneral baron Mollinary imenova: Josipa Divilda, definitivnim tajnikom kod c. k. sudb. stola u Novoj Gradiški, Ivana pl. Konjikovića, definitivnim tajnikom kod c. k. sudb. stola u Gospiću, a Drag. Bugera privremenim tajnikom kod c. kr. sudb. stola u Zemunu.

(Književnost.) Već je prošle godine, odmah poslje otvorena našega sveučilišta, bilo zaključeno izdati knjigu spomenicu na taj dan.

Uredjenje iste bje povjereno prof. dru. Franji pl. Markoviću; knjiga ta izadje prošloga mjeseca iz tiskarne Drag. Albrechta, vrlo ukusno štampana sa napi-

Digitized by Google

som: Spomenica na svetčano otvaranje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Prvoga hrvatskoga, dana 19. listopada 1874. Evo joj sadržaja: I. Postajanje sveučilišta od g. 1861. do 1874. II. svečano otvaranje sveučilišta. III. Poslanice od sveučilišta, visokih učevnih zavoda, učenih družtva. IV. Brzojavne čestitke. V. Darovi, štipendija, posvete. VI. Zaklade sveučilišta, VII. Svečana proslava. VIII. Spomenica medalja. — Krasna knjiga ova ima do 210 strana, a stoji samo 80 novč. Nadamo se, da će se ova i vrlo jeftina i vrlo zanimiva knjiga razširiti po cieloj nam domovini kao drago spominjanje na otvorenje hrv. sveučilišta. Koliko doznajemo, doći će u razprodaju samo oko 600 komada, s toga tko ju želi imati, neka se požuri, jer će se po svoj prilici vrlo brzo razpačati.

— U posliednjem smo broju spomenuli vrlo nuždnu knjigu, izdanu dioničkom tiskarom „Sbirka najpotrebitijih zakona i naredaba, koje se tiču uprave seoskih občina i zakon o zadrugah sa provedbenom naredbom i opazkami.“ Koli će dobro doći ova knjiga občinskim poglavarom, pa i samim občinarom, zatim vlastelinom, župnikom, odvjetnikom itd. dokazuje njezin sadržaj; nalazimo bo u njoj: 1) Zakon ob uredjenju občina i trgovišta; 2) Poslovnik za seoske občine županije zagrebačke; 3) Zakon ob ustrojstvu županija; 4) Ministarska naredba o mjestnih sudovih; 5) Naputak za načelnike občina u izvanparbenih pravnih poslovih; 6) Zakon ob izvedenju javnih radnja i gradjevina; 7) Provedbena naredba k zakonu ob izvedenju javnih radnja i gradjevina; 8) Naredba namjestničkoga vieća o cestovnom redarstvu; 9) Naredba namjest. vieća ob uredbi žitnih mlinova; 10) Naredba banske vlade o vodenicah; 11) Zakon o poljskom redarstvu; 12) Zakon o lovu; 13) Provedbena naredbena k zakonu o lovu; 14) Naredba ob upravi, gospodarenju, i uživanju občinskih šuma, itd. itd. Zakon o zadrugah ujedno sa provedbenom naredbom nalazimo takodjer u ovoj knjizi pa se našlo vješto pero, koje popraćuje zakon taj vrlo nuždnimi opazkami; šteta samo da te opazke nisu do kraja i potanko izvedene.

Dioničkoj tiskari moramo upravo biti zahvalni, da nam je dala ovaku knjigu u ruke, jer sad može se svatko, a osobito občinski poglavari, lasnje orientirati i sjegurnije svoj postupak udesiti. Nekoji su dakako zakoni ili naredbe u ovoj sbirci navedene, već dokinute n. pr. ministarska naredba o mjestnih sudovih, poèto je hrvatski sabor stvorio zakon o tom; a dielomice promienjen je i zakon ob ustroju županija i to novim zakonom o političkom preustrojstvu zemlje. Ove promjene mogle bi se shodno navesti u drugom izdanju, jer se nadamo, da će ovo biti nuždno; a radujemo se i drugomu svezku, koji nam obećaje dionička tiskara, samo kad nebismo morali dugo nanj čekati! Knjiga ova stoji 1 for. 50 nov., ima preko 22 arka štampana, može se naručiti u dioničkoj tiskari, a valjda i u zagrebačkih knjižarah.

(Preminuli.) Stjepan Pavišić, zastupnik naroda, odvjetnik i načelnik grada Požege, putujuć 25 p. m. iz Požege u Zagreb na sabor, preminu u Novorskoj kraj Jasenovca, sa sušice u mladih još godinah.

U Karlovcu pako umre A. Host, pristav kot. suda, čestit i revan činovnik. Oba bijahu članovi pravničkoga družtva. Lahka im zemljica!

Izpravak. Prvi arak ovoga broja bijaše već naštampan, kad je piscu članka „O pojmu trgovca i trgovačkoga posla po novom trgovačkom zakonu“ došao u ruke hrvatski prevod trgovačkoga zakona, u kojem niti neima točke 6 u §. 159., koju točku pisac na str. 198. u opazki pobija.

Digitized by Google

Od do sada izašlih brojeva „Mjesečnika“ ima još podpunih eksemplara. Tko želi može ih dobiti uz ustanovljenu cienu.

Dopisnica uredničtva.

Velemož. g. Pirki u Petrinji: Zahvaljujemo srdačno na svem, a molimo i u buduće.

G. J. H. u Petrinji: Dobro je samo pošalji još i više.

G. M. u Zagrebu: Znamo, da bi nuždno bilo što više pravnih slučajeva priobćivati; ali da Vi znate koli je mučno do njih doći.

Članovi pravničkoga družtva u Zagrebu.

(Konac.)

Sakač Bartol, predsjednik sudb. stola, Požega.
Salopek Tomo, kr. kot. sudac, Slatina.
Slama Juro, sudb. pristav, Zagreb.
Savić Mijo, prisj. sudb. stola, Požega.
Stanković Danilo, odsječni savjetnik, Zagreb.
Spevec Stjepan Dr., prof. pravoslov. fakulteta, Zagreb.
Steiner Makso Dr., odvjetnik, Zagreb.
Seunig Vinko, prisj. bans. stola, Zagreb.
Sretković Gjuro, drž. odvjetnik, Zemun.
Schreiber Hinko, prisj. sudb. stola, Zemun.
Šigović Nikola, kotarski pristav, Delnice.
Sieber Josip, kotar. suda pristav, Šid.
Sviličić Franjo, gradski viećnik, Križevac.
Stojić Ivan, kotarski pristav, Karlovac.
Sojka Rafajlo, kot. sudac, Ogulin.
Sova Slavoljub, prisj. sudb. stola, Zagreb.
Stražimir Ivan, prisj. sudb. stola, Varaždin.
Stojanović Miloš, viećn. tajnik sudb. stola, Osiek.
Somogji Lazo, umirovljeni kot. sudac i odvjetnik, Osiek.
Somogji Skender, podžup. tajnik, Zlatar.
Slankamenac Ilija, tajn. sudb. stola, Vukovar.
Sladović Antun, kr. carinarski nadzornik, Senj.
Samphir Aleksander pl., kot. pristav, Miholjac.
Stojadinović Svetozar, odvjetnik, Ruma.
Somogji Viktor, umirovljeni podžupan, Zagreb.
Stanković Petar Dr., odvjetnik, Osiek.
Starčević David Dr., odvjetnik, Jaska.
Stefanović Matija, odvjetnički koncipient, Osiek.
Šabarić Mato, erar. odvjetnik, Osiek.
Šaj Ferdo, odvj. koncipient, Zagreb.
Šauff Adalbert, odvjetnik, Zagreb.
Švagel Dragutin, prisj. stola sedmorice, Zagreb.
Šlajmer Ferdinand, kot. sudac, Delnice.
Švajcer Vjekoslav, kot. pristav, Karlovac.
Šmauc Dragutin, kot. pristav, Glina.

Digitized by Google

Šram Lavoslav Dr., odvjetnik, Zagreb.
Šepić Anzelmo, prisj. ban. stola, Zagreb.
Šetinac Franjo, vieć. tajnik, Varaždin.
Šill Ivan, zemj. drž. odvjet., Gospić.
Šmidt Franjo, predsj. sudb. stola, Zagreb.
Šmidt Franjo, prisj. sudb. stola, Petrinja.
Šimunić Ivan Dr., gradski načelnik, Karlovac.
Šporčić August, pristav sudb. stola, Požega.
Šuljok Aleksander, podpredsjednik stola sedmorice, Zagreb.
Špun Strižić Napoleon Dr., kr. drž. nadodvjetnik, Zagreb.
Šušković Milan, prisjed. sudb. stola, Zagreb.
Šuljok Aleksander, prisj. sudb. stola, Požega.
Šimunčić Skender, umirov. vel. župan, Sv. Križ Začretja.
Štoos Dragutin, podžup. perovodja, Krapinske-Toplice.
Štefanović Ivan, prist. kot. suda, Bošnjaci.
Šmidt Vladoj, sudb. pristav, Osiek.
Tajčević Marko, prisj. stola sedmorice, Zagreb.
Tomeković Adolf, prisj. bansk. stola, Zagreb.
Tomašić Josip, prisj. stola sedmorice, Zagreb.
Tomić Eugen, tajnik kr. zem. vlade, Zagreb.
Toplak Franjo, kr. javn. bilježnik, Požega.
Tuškan Makso, gradski sudac, Karlovac.
Tučić Dragutin, župan. tajnik, Virovitica.
Turelli Josip, kr. kot. sudac, Virovitica.
Tatomirović Stevan, pristav sudb. stola, Vukovar.
Tapavica Novak, predsj. kraj. bansk. stola, Zagreb.
Teodorović Aleksander Dr., prisj. bansk. stola, Zagreb.
Tompa Janko, viećnik kr. sudb stola, Zagreb.
Tarbuk Slavoljub, drž. odvjetnik, Belovar.
Uzorinac Milan, tajn. sudb. stola, Petrinja.
Valter Adolf, prisl. sudb. stola, Zagreb.
Vlasak Adolf, kot. sudac, Nova Kapela.
Vranjičan Antun, kr. kot. sudac, Grubišno polje.
Vancaš Aleksander, kot. pristav, Sisak.
Veličković Stjepan, prisj. bansk. stola, Zagreb.
Vernić Roberto, prislušnik, Karlovac.
Veis Josip, kot. sudac, Rakovac.
Veber Armin, drž. odvjetnik, Gospić.
Vrbanić Franjo Dr., prof. pravo. fakulteta, Zagreb.
Vidrić Lovro Dr., odvjetnik, Zagreb.
Vidale Gustav, tajn. zemalj. vlade, Zagreb.
Vio A. Dr., sudb. pristav, Rieka.
Vojnović Kosta Dr., prof. pravo. fakulteta, Zagreb.
Vuščić Josip Dr., odvjetnik, Križevac.
Vuščić Skender, vieć. tajnik sudb. stola, Zagreb.
Valenko Josip, pravn. vježbenik, Varaždin.
Valon Josip, tajn. sudb. stola, Varaždin.
Vezić Vladislav, odvjetnik, Varaždin.
Vernić Fileo, kot. pristav, Karlovac.
Vuković Gjuro, kot. sudac, Šid.

Digitized by Google

MJESEČNIK
PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

God. I. Prosinac 1875. Br. 7.

Imadu li vlastela pravo točiti vino za vrieme urbarskoga vinotočja i u onih mjestih, gdje neimadu vlastite svoje krčme?

Kako je poznato, iz priobćenih putem novina vladinih zakonskih osnova, nakanilo se je odkupiti takodjer regalno vlasteosko pravo krčmarenja, kojega bi odkup iznosio u nas, po sakupljenih podatcih, do blizu 7 milijuna for.

Pokraj tako ogromne odštete vredno je, da se povede rieč o tom regalnom vlasteoskom pravu, napose pak već i zato, što se je to pravo po vlasteli izvršivalo u raznih krajevih raznoliko, a na više mjestih i na način, koji se s obstojećimi glede toga prava zakonskimi ustanovami nimalo neslaže; uslied česa moglo bi se dogoditi to, da se odštete radi prijave takodjer i takova protuzakonita izvršivanja toga prava, pa da se možda takodjer i odštete.

Neodredi li se dakle, da se imade protuzakonito izvršivanje toga prava izlučiti iz odštete, to će občine, koje bi, prema osnovi, imale odkupiti to pravo, platiti odkupa za nekoliko milijuna for. više, dočim bi u protivnom slučaju platile za nekoliko milijuna for. manje.

Od velike je dakle važnosti, da se sazna: u čem se je sastojalo regalno vlasteosko pravo krčmarenja, i kako se je moglo izvršivati?

Da o tom razpravljam, na to me izazva, osim važnosti samoga predmeta, još i mnenje nekolicine na dobru glasu stojećih odvjetnika, koji tvrde: da vlasteli pripada pravo i za vrieme urbarskoga vinotočja (u nekih mjestih od Miholja do božića, a u drugih od Miholja do Gjurgjeva) vino dat točiti i

Digitized by Google

u onih mjestih, u kojih neimadu vlastite svoje krčme, dakle u kući kojega seljaka občinara.

Ja tu tvrdnju odriešito poričem i tvrdim protivno: da naime vlastela, po odredbi urbarskih zakonskih ustanova, neimadu pravo, vino dat točiti za vrieme urbarske vinotočnje u onih mjestih, gdje neposjeduju vlastite krčme; nego da u to doba mogu pravo takovo vršiti jedino u onakovih mjestih, gdje posjeduju vlastite krčme.

Prije nego li uzmem dokazivati ovo, što uztvrdih, moram u kratko navesti: u čem se sastoji regalno vlasteosko pravo krčmarenja.

Regalno pravo krčmarenja, koje vlasteli pripada po zakonu, sastoji se u tom: da su izključivo vlastna rakiju, pivo i druga, izim vina, duhovita pića na malo prodavati t. j. točiti i to kroz cielu godinu; a što se tiče točenja vina, nisu vlastelini izključivo vlastni pravo to izvršivati zato, jer su to pravo stariji zakoni bili podielili medju vlastelu i bivše njihove podložničke občine, i to tako: da ona občina, u koje hataru se nenalazi vinogora (promontorium), imade pravo vinotočja od Miholja do božića, a ona pako, u koje hataru se vinogora nalazi, od Miholja do Gjurgjeva. U ostalom pako vremenu imade pravo vinotočja vlastelin; dakle u nekih občinah, dapače mjestih, od božića do Miholja, u drugih opet mjestih od Gjurgjeva do Miholja. Jedina je zakonom učinjena iznimka ta: da je vlastan vlastelin točiti vino ciele godine, dakle i za vrieme občinskoga vinotočja, u onih mjestih, u kojih posjeduje vlastitu, za svraćanje putnika uredjenu krčmu.

Prelazeć na dokazivanje gore navedenih i moje tvrdnje, navesti mi je, da se najstariji zakon o razdieljenju regalnoga prava krčmarenja nalazi u članku 36. od god. 1550.; taj je zakonski članak dakako kasnije stvorenimi zakoni u nečem promienjen, pa glasi od §. 2. do uključivo §. 5. doslovce ovako:

§. 2. Modus educillandi vina is est constitutus, ut in quorum dominorum aut nobilium bonis promontoria vinearum non sunt, cogunturque coloni adventitia et externa vina bibere,

Digitized by Google

liberum sit colonis a festo S. Michaelis usque ad festum nativitatis domini vina educillare; et tandem dominis toto anno, justo pretio, justaque et consveta loci mensura.

§. 3. Tantummodo ne per urnas, vel amphoras in singulas colonorum domus vina imponant ac distribuant, pretiumque vini hoc modo distributi vi exigant ab his etiam, qui vino libentius carerent.

§. 4. In illis vero locis, in quibus promontoria sunt vinearum, habentque coloni vina sua ex promontorio eodem provenientia, conclusum est: ut a festo S. Michaelis usque ad festum S. Georgii coloni sua vina hujusmodi possint educillare, reliquo vero tempore dominis in bonis suis continua vinorum educillatio sit libera; modo superius descripto, et non aliter.

§. 5. Quod si infra festa S. Michaelis et Georgii, vina illius promontorii colonis deficerent, dominus ejus loci (non alius quispiam) possit medio hoc quoque tempore educillare modo supra dicto."

Iz ovoga zakonskoga članka vidi se, da je tadašnje zakonodavstvo razlikovalo mjesta, u kojih hataru nebijaše vinogora (promontoria), od onih mjesta, u kojih su se nalazile takove vinogore (vinski prediel = vinske gorice = gorice).

Što se tiče onih mjesta, u kojih hataru nebijaše vinogore, dopitao je doduše taj zakon u §. 2. podložnikom pravo krčmarenja s vinom, i to samo od Miholja do božića, ali je podjedno izrekao, da mogu vlastela u takovih mjestih ciele godine s vinom krčmariti, dakle i za vrieme podložničkoga krčmarenja.

To je pako i jedina zakonska ustanova, počam od onoga doba pa sve do danas, u kojoj bi se mogao možda naći povod tvrdnji protivničkoj. Ali iz te zakonske ustanove nemože se izvoditi ino, nego da je vlasteli za ono doba dopušteno bilo jedino u onih mjestih, gdje nebijaše vinogore, krčmariti s vinom i za vrieme podložničkoga krčmarenja (što je medjutim kasnijim za seljake slobodnijim zakonom ukinuto, kao što ću to niže dokazati).

Naprotiv pako, što se tiče onih mjesta, u kojih hataru bijaše vinogorâ, dopustio je isti taj zakon u §. 4. podložnikom

Digitized by Google

pravo vinotočja od Miholja do Gjurgjeva, i to izrikom izključujuć vlasteosko vinotočje za to vrieme; zakon bo veli „reliquo vero tempore“ t. j. ostalo pak vrieme neka je vlasteli vinotočje slobodno.

Još većma nadopunjuje i razjasnjuje to §. 5. istoga zakona, koj za onaj slučaj, ako bi naime podložnikom medju Miholjem i Gjurgjevom vina iz njihove vinogore uzmanjkalo, propisuje: da tad može vlastelin i u to medjutonje vrieme vino točiti; dakle nečekajuć dok nastupi vrieme vlasteoskoga vinotočja, koje se je imalo započeti, kako gdje: ili o božiću ili o Gjurgjevu. Odtud a contrario sliedi: da je vlastelin onda, ako podložnikom za to doba nije uzmanjkalo vina iz njihove vinogore, morao čekati sa svojim vinotočjem do onoga doba, dok nije vrieme podložničkoga vinotočja izteklo, i da u tom slučaju nije imao prava vina točiti sve do onda, dok nije nastupilo vrieme vlasteoskoga prava vinotočja, to jest, kako gdje: ili o božiću ili o Gjurgjevu.

Iz ovoga zakona vidi se napokon, da su vlastelini za ono doba smjeli ciele godine vino točiti jedino u onih mjestih, gdje nebijaše vinogore; naprotiv pak u onih mjestih, gdje su se nalazile vinogore, da su ograničeni bili sa svojim vinotočjem na vrieme od Gjurgjeva do Miholja; dapače pošto taj zakon o vlasteoskih vlastitih krčmah ništa nespominje, mora se uzeti, da nisu bili vlastni za vrieme podložničkoga vinotočja niti u vlastitoj krčmi vina točiti, izim u slučaju i za ono vrieme, kada je bilo podložnikom vina uzmanjkalo.

Razdiobu prava krčmarenja s vinom medju vlastelom i podložnici na stanovita razdobja potvrdjuje takodjer zakonski članak 35. od godine 1598., koji propisuje način, kako se ima vršiti pravo vlasteoskoga vinotočja, naime: po redu kuća. Taj članak glasi ovako:

„Educillatio vinorum in bonis Suae Majestatis ac dominorum et nobilium juxta domorum seriem fieri et continuari debebit; uti quidem istud anno etiam millesimo quingentesimo quinquagesimo nono articulo quinquagesimo primo insinuatum est, observatis solitis temporibus.

Digitized by Google

§. 1. Si quae tamen curiae nobilitares sint, quae ab antiquo peculiaribus super hujusmodi educillatione privilegiis dotatae sunt, illae penes usum suorum privilegiorum permaneant.“

Iz ovoga zakonskoga članka vidi se: da se je vlasteosko vinotočje imalo izvršivati po podložnicih po redu kuća, i to samo u stanovito običajno doba, jer kaže: „observatis solitis temporibus“. Ove rieči bile bi posve suvišne, da se je n. pr. vlasteosko vinotočje imalo izvršivat ciele godine. Te rieči odnose se bez dvojbe na ustanove gore navedenoga zakonskoga članka 36. od godine 1550., s kojimi ustanovami bijaše opredieljeno vrieme podložničkoga, i opet vrieme vlasteoskoga prava točiti vino.

Drugčije ipak, nego li bijaše pravo krčmarenja s vinom zakonskim člankom 36. od god. 1550. uredjeno, uredili su to pravo minuloga stoljeća izdani urbarski propisi Marije Terezije, kojim propisom bijaše, dok se neizradi novi urbar, zakonskimi članci 35. od god. 1790/1. i 12. od godine 1792. podieljena moć zakona.

Marijo-terezijanski naime urbar sadržaje ob uredjenju prava krčmarenja, što se najprije tiče Ugarske i Banata, sliedeće ustanove:

„Punctum II. §. 1. Colonis juxta articulum 36. 1550. educillatio vini a festo S. Michaelis usque ad festum nativitatis Domini, vel S. Georgii militis et martiris libera sit.“ Zatim: „Punctum VI. §. 4. Quamvis quidem subditis educillatio vini ad certum tempus praemisso modo competat, ubi tamen pro recipiendis itinerantibus instructum dominale diversorium extat, vel erigetur, in eodem diversorio cujusvis potus epocillatio per totum annum salva manebit, prouti etiam omnis cremati et cerevisiae educillatio, ac liquorum praeparatio praecise ad jura dominalia pertinet.“

Za Hrvatsku izdani urbar Marije Terezije glasi u pogledu vinotočja ovako:

„Caput II. §. 1. Educillatio vini juxta articulum 36. 1550. a festo S. Michaelis usque festum S. Georgii militis, ubi promontoria vinearum sunt, ubi vero nulla idmodi promontoria

Digitized by Google

dantur, ab codem festo S. Michaelis solum usque festum nativitatis domini, subditis admissa est.“ Zatim: „Caput VI. §. 4. Educillatio vini quamvis subditis ad certum tempus competat, in dominali tamen diversorio cujusvis potus epocillatio per totum annum salva manet; ita etiam omnis cremati et cerevisiae educillatio, ac ejusmodi liquorum praeparatio praecise ad jura dominalia pertinet.“*)

Urbarske te Marijo-terezijanske zakonske ustanove pridržale su, kako se vidi, netaknutim zakonski članak 36. od god. 1550., što se tiče vremena izvršivanja podložničkoga vinotočja, naime: da podložnici onih mjesta, gdje je vinogora, imadu pravo vinotočja od Miholja do Gjurgjeva, a u onih mjestih, gdje ove neima, od Miholja samo do božića; ali su ga promjenile glede vlastelinskoga prava vinotočja u tom, što bje za buduće odredjeno, da može vlastelin ciele godine, dakle i za vrieme podložničkoga vinotočja, vino točiti samo u onih mjestih, gdje je podigao ili gdje bi još kasnije podigao za svraćanje putnika priredjenu krčmu (razumjeva se u toj krčmi).

Tom posliednjom zakonskom ustanovom glede vlastelinskoga prava vinotočja bijaše naravno dokinuta tako krepost §. 2. zakon. članka od god. 1550., po kojem bijaše vlastelinstvom bez ograničenja na kakovu vlastitu njihovu krčmu dopušteno, da mogu u onih mjestih, gdje neima vinogore, ciele godine, dakle i za vrieme podložničke vinotočnje točiti vino, — kano i moć §. 4. istoga zakonskoga članka, po kojem bijahu vlastelinstva u onih mjestih, gdje se je nalazila vinogora, bezuvjetno izključena od toga prava za vrieme podložničkoga vinotočja. Od doba donešenih tih Marijo-terezijanskih urbarskih ustanova je vlastelinom podieljeno pravo: da mogu u obie vrsti mjestih ciele godine vino točiti, onda i samo onda, ako i u koliko u

*) U urbarih, razposlanih na općine hrvatskim jezikom glasi ovo mjesto ponešto drugčije, i to ovako: S'eszti Del. §. 4. Akoprem kerchma kmetom vu gore napiszanom sztanovitom vremenu bila bi dopuschena, nistarmanje vendar, kadesze goszpodczka kerchma za vezda nahaja, ali na potlam napravi, vu takovi kerchmi, ali osstariyi vszakojachkoga napitka tochenye czelo leto goszponu szlobodno bude, y tho tak vina, kak sganicze, y pive, kojeh napitkov pripravlyenye szamomu goszponu zemelszkomu dopuscheno je.

Digitized by Google

tih mjestih posjeduju pomenute vlastite krčme; a inače ne, nego samo u vrieme, koje je za vlastelinsko vinotočje ustanovljeno.

Da je tomu tako, dokazuje takodjer Kelemen u svojih „Institutiones Juris hungarici privati“, koj u II. knjizi, na strani 251. (editio secunda) piše ovo: „ut

a) Coloni in suo teritorio promontorium habentes, domesticas solum procreationes educillare possint a festo S. Michaelis usque festum S. Georgii subsequens.

b) Promontorium autem non habentes ab eodem S. Michaelis usque nativitatem domini.

c) Reliquo tempore, uti et tunc, si coloni forte ob defectum vini cessarent, domino terrestri competit, imo

d) Si publicum diversorium pro descensu peregrinantium dominus in loco habeat, sine discrimine toto anno illic ei educillum liberum est.“

Isto tako, samo još obširnije, dokazuje tu Marijo-terezijansku uredbu Pfahler, koj u svojoj knjizi „Jus Georgicum regni Hungarie et partium eidem adnexarum“ na strani 103. navodi sliedeće:

„2. Dominus terrestris in diversorio suo, pro recipiendis itinerantibus instructo, sive illud jam existat, sive primum errigatur, jure educillandi non tantum vinum, verum et reliquos potus spirituosos gaudet per totum annum, adeoque et tempore educilli subditis competentis; extra hoc diversorium educillum nonnisi praeterlapso tempore, quo coloni educillant, ipsi competit, nisi colonos vina adhuc ante tempus deficerent, quo casu dominus statim educillum inchoare potest, non expectato lapsu periodi pro colonis defixae. (Cap. VI. §. 4.; art. 36. 1550, §. 5.; Urb. Ban. C. VI, 4.; Urb. Slav. P. 1, 6.; et Punct. Reg. 15.) Haec tamen facultas per legem tantum domino et non alteri (arendatori) tribuitur“. Zatim u opazci na strani 114.

„6. Si igitur diversorium pro recipiendis itinerantibus instructum non existat adhuc in loco aliquo, domino terestri non competit jus educillandi vini per totum annum in alio educillo, quia

Digitized by Google

Urb. Hung. et Croat. Cap. VI. §. 4.; Ban. Cap. VI. 4.; Slav. P. 1, 6. et Punct. Reg. 15. facultatem hanc diserte tantum ad diversorium pro recipiendis itinerantibus instructum restringit. In hac re igitur modificata est dispositio legis 1550. art. 36. per dispositionem urbarii, vim legis utique habentis, adeoque tamquam posterioris priorem modificare absque dubio queuntis; citatus enim articulus absque restrictione illa*) domino terrestri jus educilli (vini) per totum annum exercendi concedit.**) Nec obstat, quod Cap. II. Urbarii §. 2. dicatur: „colonis juxta articulum 36. 1550. educillatio vini a festo S. Michaelis usque festum nativitatis domini vel S. Georgii militis et martyris libera erit", nam per hoc articulus citatus non ex integro, sed tantum quoad tempus confirmatur."

Iz svega do sada navedena sliedi jasno: da vlastela po Marijo-terezijanskih zakonskih ustanovah neimadjahu prava ciele godine, dakle i za vrieme podložničkoga vinotočja, vino točiti, nego jedino u onih mjestih, gdje su podigli vlastite za svraćanje putnika priredjene krčme; dočim su naprotiv u mjestih, gdje nisu vlastitih takovih krčma podigli, morali se sustegnuti od izvršivanja prava vinotočja za vrieme podložničkoga krčmarenja, te pričekati doba, koje bje zakonom za vlastelinsko vinotočje u nekih mjestih od božića počamši, a u nekih počam od Gjurgjeva do Miholja ustanovljeno.

U tom pravu zatekao je vlastelu urbarski zakon od god. 1836., koji je u članku VI. §. 2., što se tiče podložničkoga vinotočja, pridržao isto ono vrieme, koje bijaše tako gore navedenim člankom od godine 1550. kao i urbarom Marije Terezije ustanovljeno, naime: za ona mjesta, gdje neima vinogora, od Miholja do božića, a za ona mjesta, gdje se ove nalaze, od Miholja do Gjurgjeva; pak je jedino na korist občina i seljaka učinio neke promjene. Medju timi promjenami nalazimo i ove: da je to pravo podielio cielој podložničkoj občini, a

*) nempe diversorii.

**) Razumjeva §. 2. čl. 36. od god. 1550. to jest u mjestih, gdje neima vinogore.

Digitized by Google

ne, kako je to prije postojalo, pojedinim podložnikom, kojim bje od tada zabranjeno točiti vino pojedince pod prietnjom uzaptjenja svega, na pipi nadjenoga vina; nadalje promjenu onu: da občinam bude slobodno, ne samo kano do onda, vina iz svoje vinogore, nego i od drugud dobavljena točiti; i napokon: da je ukinuo ono pravo vlastele, po kojem su mogla siliti podložnike, da jim za vrieme njihova vinotočja po redu kuća vino toče.

Ona, u istom zakonu od godine 1836. jošte učinjena, nova ustanova: da se imadu občine glede broja svojih krčma porazumieti sa vlastelinom, jer da će se u protivnom broj taj urbarskim putem ustanoviti, odnosi se bez dvojbe na ona mjesta, gdje vlastelini posjeduju vlastite svoje krčme.

Što se pak tiče vlastelinskoga prava vinotočja, nije zakon od godine 1836. niti glede vremena niti glede načina izvršivanja ništa izrikom odredio; uslied česa mora se uzeti, da su glede toga još uvjek mjerodavne ustanove Marijo-terezijanskoga urbara.

Vrieme razdieljenoga medju vlastelu i občine prava točiti vino, koje odpada na vlasteline, može se doduše lasno razabrati, pošto je u tom zakonu navedeno vrieme, koje je za vinotočje občina opredieljeno, naime: vlasteosko vinotočje počima, čim izmine vrieme za občine opredieljeno, t. j. kako gdje: ili o božiću ili o Gjurgjevu; a dovršuje se onda, kad ima započeti vrieme vinotočja občina, t. j. svagda o Miholju. Nu kad se pita ob uvjetih vlasteoskoga prava cielogodišnje vinotočnje, nepreostaje ino, nego poseći za, nikojim još zakonom dokinutimi, ustanovami Marijo-terezijanskoga urbara, koji propisuje, kako je gore dovoljno dokazano: da može vlastelin ciele godine izvršivati pravo vinotočja samo u onih mjestih, gdje posjeduje vlastite za svraćanje putnika priredjene krčme.

Nesmeta me pako nimalo u ovoj mojoj tvrdnji, što se u zakonu od godine 1836., za osjeguranje vlasteoskoga prava vinotočja, navodi sliedeće: „Diserte porro declaratur: quod per hujusmodi epocillationis urbarialis beneficium nec ipsi juri educilli dominalis, exercitioque ejusdem, nec irrestrictae domino-

Digitized by Google

rum terrestrium diversoria, vel educilla errigendi et constituendi facultati, sed nec art. 35. 1598 ullatenus derogari possit, ita quidem, ut praevigens educillatio serialis domalis, vigore cujus dominis terrestribus colonos ad educillationem stringere licitum erat, pro abrogata declaretur. Ne tamen jus regale educilli in defectu idonei dominalis fundi impediri, aut plane intercidere possit, si in vicino cespite pro competente caeteroquin dominali jure accomodus educillo, vel diversorio ponendo locus designari nequiret, integrum porro maneat domino terrestri sibi fundum congruum, vel cambio in sensu art. V. § 7. (1836), vel conventione mediante procurare.*)" Ovo me pače u mom mnjenju još jače utvrdjuje; jer neosvrćuć se na ponovljeno samo u tom zakonu vlasteosko pravo, da mogu krčme neograničeno podizati (kojega im prava ni urbar Marije Terezije neuzkraćuje, pače dopušta, da mogu u takovih svojih krčmah ciele godine točiti vino); nalazim tu onu za moju tvrdnju važnu ustanovu, po kojoj je vlastelin mogao u slučaju, ako u mjestu nije imao vlastita zemljišta i ako za podignuće vlastite krčme nebijaše mjesta na bližnjoj ledini (tratini), u tu svrhu pribaviti si takodjer urbarijalsko kakovo, budi nutarnje budi vanjsko, zemljište (grunt) putem zamjene ili pogodbe po smislu članka V. §. 7. od god. 1836., koji glasi: „Qudsi dominus necessitate vel commoditate sic exigente, in locis urbarialibus fundum intravillanum, aut extravillanas sessionis appertinentias permutare vellet, id eidem, dato in natura perfecto aequivalenti, praestitaque intuitu superaedificatorum et melioration um plenaria idemnitate, via urbariali integrum sit."

*) Hrvatski tekst glasi: „Ochivesztnosze na dalye oglaszuje, da po ovom urbarialszkom kerchmarenyu niti szlobodnoszti goszpodszke kerchme y nyezinom vsivanyu, niti neuztegnyeni zemelyszkeh goszponov szloboszhini ostariye ali kerchme narediti y posztaviti, niti 35. 1598 nikak skoditi nemore, tako vendar, da bivajuche redom hisah kerchmarenye, polag kojega zemelyszkim goszponim szlobodno je bilo kmete na kerchmarenye nategnuti, prepovedeno je. Dasze vendar goszpodszko kerchmarenye vu menykanyu prikladnoga goszpodszkoga fundussa nepriprechi, ali poszve pogine, akosze na blisnyi ledini, gledech na dosztojnu goszpodszku praviczu, za ostariju ali kerchmu prikladno meszto zaznamenuti nebi moglo, szlobodno bude y nadalye goszponu zemelyszkom, szebi meszto prikladno ali nachinom menyanya poleg chuti chlanka V. § 7. ali nachinom pogodbe priszkerbiti.

Digitized by Google

Nabavljen dakle grunt u svrhu, da si podigne vlastitu krčmu u kojem mjestu, bio je vlastelinu bezdvojbeno potreban zato, da je mogao ciele godine, dakle i za vrieme urbarskoga vinotočja, vino točiti; jer jedino na taj uvjet vežu nedokinute Marijo-terezijanske urbarske ustanove vlasteosko pravo vinotočnje kroz cielu godinu; a drugo, za vrieme vlasteoskoga vinotočja nije vlastelinu ni od potrebe bio vlastiti grunt za vršenje vinotočja, jer je to svoje pravo u ono doba, kad občina nije krčmarila, mogao vršiti i u kući kojega podložnika.

Pošto dakle iz svega do sada navedena proizlazi, da su za prosudjenje vlasteoskoga prava cielogodišnje vinotočnje jedino mjerodavne zakonske ustanove urbara Marije Terezije, jer urbarski zakon od god. 1836. glede toga ništa inakoga nije ustanovio; to mislim, da nestoji protivnička, nego moja tvrdnja, naime: da vlastela neimaju prava vino točiti za vrieme urbarskoga vinotočja i u onih mjestih, gdje neimadu vlastite svoje krčme, nego da mogu vršiti takovo pravo samo u mjestih, gdje posjeduju vlastite krčme; a gdje se je do sada to pravo inako rabilo, držim, da se je zlo rabilo. Data de caetero cuilibet oppugnandi facultate.

Jos. Župčić.

Osvrt.

Sabor hrvatski, koji je mjeseca lipnja o. g. zaključen bio, stvorio je tečajem svoje trogodišnje legislativne periode povorku prevažnih zakona, a nekim od ovih je zadaća postaviti napose upravu i sudstvo pogledom na dielenje posala na sasma novi temelj; nebi li pomoćju one i ovoga potisnuli unapred sav život javni u zemlji te mu pribavili spretnijih uvjeta za dalnji razvitak. Hoće li ti zakoni donieti očekivana ploda, pokazat će budućnost; da su u ovoj namjeri predloženi i votirani, o tom neima sumnje.

U obće prosudjivao se rad prijašnjega sabora ma sa koje strane, to se mora priznati, da je cielo zastupstvo naroda bez razlike stranaka kod stvaranja važnijih zakona nedvojbeno jedna vodila ideja: doskočiti najprečim potrebam državnoga ži-

Digitized by Google

vota stvaranjem novih uredaba, odklanjanjem zastarjelih te popravljanjem postojećih, koje ipak donekle još mogu postojati. Da je u tom svom reformatorskom radu naišao sabor na zapreke svakovrstne, to neće nikoga zateći, jer je izvadjanje načela neprekidnih reforma vrlo mučno. Reforme bo uvjetuju napuštanje staroga, a uvadjanje novoga. A za uspješnost njihovu traži se dvoje: tako mudro uredjeni ustav, koji otvara dosta široka vrata, na koja može odlaziti staro a ulaziti novo; a k tomu kao drugi, da svi razredi pučanstva umiju tako se nadvladati, da su voljni ma bilo to i sa žrtvami spojeno, služiti se samo onimi zakonitimi vratima. Da li ima u nas tih dvajuh uvjeta, nismo kadri s mjesta i jednostavno uztvrditi.

U svom zakonarskom radu sabor je hrvatski često sliedio kao uzore inostrane zakone; gledao je poslužiti se izkustvom drugdje stečenim. To ga mu nitko razuman nemože zamjeriti; niti smo mi prvi niti posliedniji koji tako činimo. Protiviti se recepciji drugdje postojećih pravnih uredaba i ustanova za uredjenje jednakih ili sličnih odnošaja bilo bi neumjestno u slučaju, ako nedopuštaju okolnosti, da se kod kuće stvori jednako valjan i savršen pravni zakon. Nu razumie se po sebi, da ta recepcija nebi smela stojati u pukom, kadšto i nesgrapnom prevadjanju inostranih zakona ili u krpežu, sastavljenu od više tudjih zakona bez sustava, pravoga shvaćanja i bez ikakova obzira na možda postojeće i ukorenjene pravne nazore naroda. Što se od drugud uzajmljuje, mora da je prilagodjeno postojećim domaćim odnošajem: kulturnomu, ekonomičkomu i socijalnomu stanju naroda, za koji se stvaraju takove obvezajuće norme.

Nije ovim redkom zadatak izpitivati, u koliko zakoni, u prošloj legislativnoj periodi izradjeni, zadovoljavaju ovim zahtjevom, u koliko li pako ne; nećemo za ovaj put ni toga razpravljati, u koliko je opravdan onaj prigovor, koji se toliko puta izriče: da gdjekoji produkti saborskoga rada nose na sebi vrlo izrazit biljeg prebrza rada. Tomu bit će po svoj prilici sgode u buduće, pa će tada kritika o tom biti još u toliko krepčijom, što će se moći poduprieti stečenim izkustvom; takovoj kritici ovaj će list rado ustupati prostora.

Digitized by Google

God. 1875 postaje osobito u tom obziru vrlo znamenitom za budućnost hrvatskoga naroda, što se je ljetos provelo podpuno odielenje sudstva od uprave, dobila pučka škola nov temelj, postav zavodom državnim.

Ob odieljenju uprave od sudstva pisalo se pače i kod nas dosta — prem ne uviek temeljito — a drugdje mnogo više i daleko temeljitije. Teorija je već odavno izrekla svoju o tom odieljenju, dokazav svestranu potrebu njegovu te izbrojiv i ogromne prednosti mu Nu svagdje je u praksi ovo odieljenje išlo vrlo sporo; praksa mogaše se tek najvećim naporom odreći spojenja vlasti upravne sa sudbenom, koja je potekla iz srednjega vieka, a u policajnoj se državi usavršila.

A ipak vojuju vrlo odlučni razlozi za ovo odvojenje! Već kvalitativna razlikost administrativne i sudstvene službe traži da se one odiele. Sudčevo djelovanje je kritično, jedino mu je ravnalo slovo i smisao pozitivna zakona; od njega se traži savršena nepristranost, koja ga uči, da smatra i samu državu kao običnu stranku; mora da se odlikuje finim prosudjivanjem, koje razstavlja činjenice u pojedine njihove momente, te ih subsumira pod postojeće juristične pojmove; u njega mora da je često mikroskopična bistroumnost, koja zaključuje od forme na volju, logična dosliednost i nesmiljenost: sve su ovo svojstva, koja se punim pravom traže od čovjeka, kojemu se kao sudcu povjerava izricanje osuda; a njemu s druge strane daje država slobodu i neodvisnost od državne vlasti pa i neodgovornost za sudbene osude. U upravi naprotiv prikazuje nam se druga slika. Uprava ima djelovati, ona je ovršujući organ postojećega zakona; upravni organi mora da su neposredno i u svem podčinjeni državnoj vlasti, jer neima li ovoga, prieti opasnost zahtjevu dobre uprave, a odgovornost najviših državnih upravnih organa postaje nemogućom. Zadatci pako ovako različiti po svom karakteru i duhu iziskuju i različita svojstva, raznu vještinu i posebnu okretnost kod onih individua, koja su pozvana da u životu nastoje oko njihova izvedenja.

Narodno gospodarsko načelo o diobi radnje nalazi i ovdje podpunu uporavu. Činovnik stupajuć u državnu službu sliedi —

Digitized by Google

tako bi barma moralo biti — svoje nagnuće te izabire onu struku, koja je više prema njegovim svojstvom. Ma da danas mladež, polazeća nauke na sveučilištih, mora jednakom pomnjom prianjati uz nauke strogo juristične i državoslovne, to ipak jedan osjeca više zvanja i jače mu se mili služba kod suda, drugomu kod administracije. A izabrav si onu, koja mu više prija, on će tu raditi i hitrije ib olje, pribaviti si nuždnu okretnost pa i svakovrstno izkustvo. Ako već obični radnik baveć se duže vrieme istim poslom postaje vještijim, uspjeh rada mu savršenijim, može se isto očekivati još u većoj mjeri od obće i strukovno obrazovana čovjeka. Mora li pako jedan te isti čovjek biti i sudac i administrator, oprćuje mu se množina raznolikih posala, bojati se je, da će postati površnim, da će zamieniti zadatke jedne i druge struke; da će, riešavajuć poslove administrativne, raditi sporo i pedantično, a riešavajuć parnice postupati prehitro, površno pače i svojevoljno.

Dok su ova oba područja državne djelatnosti spojena, koli često se dogadjaju konflikti glede naležnosti; a to nije niti moguće drugačije, jer čim više utiču dva područja jedno u drugo, tim lasnje nastaju dvojbe i prepori o granicah jednoga i drugoga. Tomu se dade doskočiti jedino točnim i posvemašnjim odieljenjem obajuh područja. Moguće, pače i vjerojatno je, da će izvedenim odieljenjem i ustrojenjem većih kotara nanieti se veći troškovi i strankam više truda; nu sve izravnati će se blagodati, što ih donosi shodnija i podpunija administracija, brže postupanje te izricanje zakonom primjerenih presuda. Neima sumnje, da mnogi utoci, pritužbe, poziv itd. postaje tada suvišnim, jer je činovniku jedne i druge struke više vremena u ispitivanju i prosudjivanju svakoga posla. K tomu nesmie se zaboraviti, da je moguće kod onih troškova koješta prištediti, uvedši jednostavniji postupak u riešavanju posala te ukloniv one spoljašnje birokratičke šablone, koje nalaze svoju slast u silnom piskarenju, ali nikakovu u neumornom i intezivnom radu.

Ovo su dobitci velevažni, a in ultima linea dolaze oni u prilog samomu narodu.

Digitized by Google

S ovih razloga smatramo mi provedenje spomenute diobe ne samo opravdanim nego i takovim, koje se punim pravom smatraše nuždnim postulatom napredka naroda; a drago nam je, da je to odielenje provedeno podpuno, a ne samo možda djelomično, kao u nekih manjih njemačkih državah.

Kad smo već toliko ob ovom predmetu rekli, da natuknemo još koju. Koliko se odielenjem uprave od sudstva i provodi načelo o diobi radnje, ono se nebi smielo tu zaustaviti. Još i sada ima administracija koješta, što bi joj se moglo i moralo oduzeti, još i sada sudovi vode poslove, kojih bi se morali riešiti, n. pr. ostavinski poslovi, kuratele itd.

Danas dokazuje se već sa mnogo strana, kako nije nimalo dosliedno, ako se ovdje ondje prepušta upravi obavljanje i riešavanje posala, zasjecajućih strogo u državno, crkveno, policajno i financijalno pravo. Pita se: kakovi su tomu razlozi, da se još i danas povjerava upravnim oblastim riešenje prepora nastala o dužnosti patrona doprinositi ka gradjenju crkve, ili o dužnosti vojničkoj? zašto da riešavaju utoke proti nepravednomu razporezanju dotične upravne financijalne oblasti? Koji je razlog tomu, da o pitanju prava državljanskoga ili občinarskoga, razprave nastale medju občinami o medjah i o njihovih imovinskih odnošajih, ob uporabi, o dužnosti uzdržavanja javnih puteva, ob uzdržavanju nasipa, o porabi javnih voda, ob ograničenju privatnih gradnja s razloga javne dobrobiti itd., zašto da o svem tom sude upravne oblasti? Drugi razlog mučno bi bilo navesti nego onaj, da je tako do sada bivalo. Ali da tako nemože dugo postojati, o tom se više nesumnja. Za riešenje ovakih javno-pravnih prepora imao bi se postaviti sud, ali ne obični civilni sud, jer ovaj nije za to spretan, niti mu to dopušta njegov položaj, nego za to bi valjalo urediti posebno upravno sudište, kakovo se u drugih zemlja u tu svrhu postavlja, i na što će se morat jamačno i kod nas pomišljati.

Odieljenju uprave od sustva nadamo se po našu zemlju, po njen materijalni i duševni razvoj blagotvornim posljedicam. Napose očekuje se odatle znameniti okret na bolje kod uprave.

Digitized by Google

U našoj je zemlji uprava sve do sada bila pastorče naprama sudstvu onako samo od podredjene vrednosti. Krivo je mnenje, kao da sudstvo ide ikakova prednost pred upravom; obćeniti i duboko shvaćeni vapaj za dobrom upravom skroz to pobija, kad se nebi tomu protivili još i drugi razlozi. Pače obzirom na prevažne zadatke uprave, imajuć na umu, kolikim naporom, revnostju i znanjem mora da nastoji uprava oko razvitka zdravstvenoga, duševnoga, materijalnoga i socijalnoga boljka: mora se priznati, da upravi napose kod nas, gdje se prostire pusto polje u tom pogledu, pripada vrlo odlično mjesto, pa da njenomu djelovanju ide isto onolika važnost kao i sudstvu. Poznati učenjak dr. Stein veli, da nutarnja uprava postaje radnjom države, idućom za tim, da se pribave najviši uvjeti osobne slobode, pa nastavlja: „Wir sind im Uebergange von der Zeit der verfassungsmässigen zur persönlichen Freiheit, und damit im Uebergange von der Zeit, wo die Vollendung des Staatsbegriffes und der Staatsthätigkeit in der Verfassung gefunden wurde, zu derjenigen, wo der Werth einer Verfassung nach demjenigen gemessen wird, was sie für diese Verwaltung erzeugt und leistet.“ A na drugom mjestu opet tvrdi isti ovaj učenjak, da smo u bitnosti prevalili epoku stvaranja ustava i da težište dalnjega razvoja stoji u **upravi**. Istinitost ove izrike, upravljene na domaće naše odnošaje svakomu će biti jasna, prem opet nemožemo tvrditi, da smo tako sretni te bismo mogli smatrati stvaranje ustavnih institucija dovršenim. Potanje ovu misao o važnosti uprave kao i o potrebi, da se ona povjeri svestrano obrazovanim činovnikom, koji su potanko proučili discipline pravo- i osobito državoslovne, pokazat ćemo drugi put, obširnim razlaganjem.

Državnoj upravi jedna je od najglavnijih zadaća: pripledati materijalnomu stanju naroda, njegovati gospodarstvo njegovo, priticati u pomoć njegovu napredku i razvitku shodnimi uredbami, poticanjem, svjètom, a — gdje treba — i nalogom. Uz tu teče parelelno druga zadaća: promicanje umnoga napredka, obrazovanosti i prosvjete medju narodom. Jednaka, obća obuka i obrazovanost pojedinca jest preduvjet narodnomu

Digitized by Google

i političkomu napredku kulturnomu. Glavno sredstvo obuke za najveći dio pučanstva jest pučka škola. Ona ima nam dati naraštaj prosvjetljeniji, svakoj pouci pristupniji, a napose odani radinosti i boljemu gospodarstvu. Pučka škola treba da nam dade narod zdrav na duši i na tielu, ćudoredan, religiozan, radin i marljiv. Pučku školu smatraju svi narodi danas najdragocjenijim blagom, polugom socijalnoga poredka, državne krepčine i zdrava razvoja. Zato posvećuju državne vlasti drugdje upravo nježnu brigu tomu prevažnomu zavodu, priznavajuć da je stanovita kolicina znanja nuždni uvjet državljanske eksistencije. Obuka i obrazovanost spadaju medju najvažnije poslove osobna života, medju najviše zadatke državne vlasti. Ona se s toga ima pobrinuti, da bude svakomu državljaninu prilika dana pribavit si potrebnu kolicinu znanja, pače ona mora gledati, da si to zaista svatko i pribavi.

Po novom školskom zakonu pripada ta briga takodjer našoj domaćoj vladi, koja sada ravna preko svojih organa pučkom školom. Da je zakonodavno tielo vlastno bilo staviti pučku školu neposredno pod nadzor države, biti će svakomu jesno već iz znoga što smo gore iztaknuli, da je od mnogih i taj važni zadatak državi, da se brine za obuku naroda. Pučka škola nesmie biti ničijom izključivom svojinom; ona je obće dobro, njom treba da upravlja vlast, postavljena za promicanje obćega dobra. Nu raditi oko toga, da se pučka škola dovine svoje svrhe, to ne samo da je liepo nego je upravo patriotička dužnost svakoga, komu položaj, znanje i vrieme dopušta da to čini.

Hoće li se moći preustrojstvo pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji, što no je stupilo u život 1. listopada o. g., smatrati novom dobom u stanju pučke prosvjete, to nezavisi samo o vladi nego poglavito od onih samoupravnih organa, kojim pripada gotovo glavna rieč u pučkoj školi: od školskih odbora občinskih, zatim županijskih pa onda od onih strukovnjaka, kojim je povjeren nadzor i rukovodjenje pučke škole u pojedinih županijah sa gledišta pedagogičkoga i strukovnoga.

Nebismo gotovo trebali ni spominjati kako ima vlada

Digitized by Google

svoje pravo vrhovnoga nadzora i rukovodjenja vršiti u punoj mjeri. Obuka i obrazovanost naroda čine jedan od najvažnijih predmeta djelovanju uprave, pa ona vlada nebi shvaćala zadatka uprave, koja nebi energično i strogo tu postupala svraćajuć napose svoju pozornost tamo, da pučka škola zadrži svoj karakter, te se bude od nje odvraćala svaka opasnost jednostranosti i ekskluzivnosti; u protivnom bo slučaju ruši se obća dužnost polaziti školu, a tim osjećuje i prava njena svrha.

Mišljasmo, da nam je dužnost nešto obširnije popratiti napose one zakone, kojimi se provode reforme u upravi zemlje, te ovoj daje oblik, kakov ima uprava i u ostalih modernih pravnih državah. Osim ovih zadobi krepost ove godine i više takodjer znamenitih zakona, n. p. zakoni od 17. svibnja o. g., kojimi se s jedne strane uvode reforme u kaznenom postupku, a s druge strane izdaje potrebam i zahtjevom slobodne štampe bolje odgovarajnći zakon tiskovni sa porotom, čim zadobiva krepost i u našoj zemlji inštitucija, koja već duže vrieme postoji u svih kraljevinah i zemljah monarkije austrijske za prekršaje štamparske, pače u zapadnj polovici monarkije i za sve zločine. Nam će biti jamačno prilike u budućoj godini češće se baviti novim kaznenim postupnikom, pa ćemo tom sgodom izticati njegove prednosti ali i mahne, kojih takodjer nemanjka.

Nemožemo završiti ovoga razmatranja a da neizjavimo žive želje, neka bi sadanjemu saboru hrvatskomu pošlo za rukom urediti poremećene agrarne odnošaje, riešiti seljaka do kraja preostalih feudalnih spona, učiniti ga gospodarom ne samo njegove zemlje nego i na njoj priredjenih plodina te zajamčiti mu slobodno razpolaganje s ovimi. Ovo je jamačno zadatak vrlo mučan, gdjegod su oko njega radila zastupstva i vlade drugih naroda, postupale su vrlo oprezno ali i odvažno u onom, što pronadjoše za dobro. Povoljan razvitak gospodarstva u obće a ratarstva napose uvjetom je našemu obstanku i uspješnomu razvitku. Ovaj pako ovisi o drugih uvjetih, medju kojimi nalazi se i takovih, kakovih si sám pojedinac nemože pribaviti, a dužna mu ih je pružiti državna vlast, naročito

Digitized by Google

uprava, kojoj mora da je njegovanje gospodarskih interesa naroda vrlo ozbiljno shvaćenim objektom njene djelatnosti, „jer — kako primećuje ovdje već spomenuti učenjak — posjed i radnja vrše silnu moć nad osobnim životom, a izrazuje to i zasada, da gospodarska neodvisnost sačinjava tielo slobode i temelj svakoga napredka.“

Dr. B.

Produženje (prolongacija) platežnoga roka neprekida zastare ni po §. 1497 o. g. z. ni po čl. 80 mj. r., već se njim po §. 1379 odmiče dan dospjetka na kasniji rok i tim se do toga roka po §. 1478 o. g. z. odgadja početak zastare.

Produženju dospjelosti predhodi bez dvojbe molba, da se produži platežni rok, prema tomu dakle bar mučeća (§. 863 o. g. z.) priznaja duga sa strane dužnika.

To će biti i razlog, zašto mnogi pisci mjenbeno produženje drže istovjetnim sa priznajom duga, koja doduše po §. 1497 o. g. z. prekida zastaru, nipošto pako po čl. 80 mj. r.

Nu obći gradjanski zakon razlikuje priznaju duga od produženja platežnoga roka.

Priznaja duga potičuć jednostrano samo od dužnika, ne sadržaje još sama po sebi produženje roka, te po §. 1497 o. g. z. prekida već tekuću zastaru načinom takovim, da od časa priznaje počam, zastara odmah opet utužlvoga prava nanovo teći počima.

Naprotiv ukazuje se produženje platežnoga roka kao diona sporazumna preinaka dotične pogodbe promienom roka dospjelosti, odnosno izvršbe, čim se — ako se to prije ili na sam dan dospjetka sbude, — zastara naravno nemože prekinuti, buduć obzirom na okolnost, da po §. 903 o. g. z. dužniku pripada sav dan dospjetka, koji se s toga u zastarni rok uračunati nemože — u to doba zastara nebijaše još ni započela.

No ni za onaj slučaj, kad se produženje sbude iza dospjetka, nemože ono da prekine zastaru, jer odlučno obilježje

Digitized by Google

prekinuća sastoji se u tom, da novi zastarni rok počme teći namah od časa prekinuća ter dotično pravo namah opet utuživim postane, dočim kod produženja novi zastarni rok nepočima od časa produženja, već istom od časa iza minula produženoga roka, do koje dobe ostaje utuživost odgodjena.

Produženje dakle neprekida zastare, već odmiče dan dospjetka na kasniji rok, i tim odgadja do toga roka i početak zastare, dočim tečajem produženoga roka niti se može tražbina utužiti, niti može po načelu §. 1478 o. g. z. zastara odpočeti, budući da početak zastare kojega prava predpostavlja, da se isto već i ovršiti može.

Okolnost, da je kod produženja iza dospjetka zastara već teći počela, nemienja ništa na stvari, jer, kad se obvezanik po §. 1502 o. g. z. izrekom odreći može već posve iztekle zastare — samo ako to već unapried kod sklapanja pogodbe nebijaše ugovoreno — to se tim sigurnije i muče smije odreći diono samo iztekle zastarne dobe (t. j. od dana dospjetka pa do konca produženoga roka).

Prema tomu ukazuje se razlika medju prekinućem zastare i produženjem dospjelosti veoma bitnom, koju s toga u mjenbenom pravu nevalja iz vida pustiti.

Budući da u tom pravcu mjenbeni red ništa različita nepropisuje, to se u smislu čl. VII. uvodnoga patenta k obćemu gradjanskomu zakoniku i u mjenbenom pravu uporabiti imadu §§. 1378 i 1478 o. g. z., te se prema tomu i produženjem mjenice dan dospjetka odmiče na kasniji rok, i tim početak mjenbene zastare odgadja do toga roka.

Taj nazor nije u protuslovju s §. 1502 o. g. z., jer taj § kaže samo, da se unapried, t. j. već kod sklapanja pogodbe zakonom ustanovljen zastarni rok ugovorom produžiti nemože.

Ali ako već zastarni rok teče, to se ne samo prekinućem zastare (§. 1497) nego i produženjem platežnoga roka (§. 1379) zastarni rok ipsa lege u toliko produži, u koliko se vrieme od prvoga zastarnoga roka već prošlo u novi zastarni rok uračunati nesmije.

Digitized by Google

Na svršetku moram primjetiti, da se i to mnenje dade dovoljno braniti, da priznaja duga, koja se od produženja platežnoga roka bitno razlikuje, i u mjenbenom pravu prekida zastaru, jer po čl. VII. uvodnoga patenta za obć. gradj. zakon jest §. 1497 o. g. z. samo u toliko derogiran, u koliko ustanove mjenbenoga reda propisuju nešto, što se od toga odklanja (razlikuje).

U mjenbenom redu pako nije nigdje naročito izrečeno „da priznanje duga zastaru neprekida“ niti se to iz čl. 80 mjenbenog reda deducirati daje; dočim najme §. 1497 o. g. z. glasi „da se zastara već predajom tužbe prekida“, kaže čl. 80 mj. r. „da to biva samo uručbom“, dakle ne već samom predajom tužbe, ili i samom dostavom navještenja parnice.

Rieč „samo“ neodnosi se dakle na broj zastaru prekidajućih načina, već na protiv izrečenomu u gradj. pravu načelu, izključivo na način prekidanja utuženjem.

U ostalih svojih odnošenjih pako §. 1497 o. g. z. nije promienjen; može se dakle i mjenbena zastara priznanjem duga prekinuti; te kad se tužba valjano nenastavi, ili, kad se ista sudačkom izrekom neuputnom proglasi, — onda se ima i u mjenbenom pravu u smislu §. 1497 o. g. zastara neprekinutom smatrati.

U motivih osnove pruskog mj. reda pag. 100, bilo je doduše protivno načelo zastupano, no u sam tekst zakona nije isto uvršteno, a pošto se niti uvedbeni zakon mjenbenoga reda nepozivlje na spomenute motive, to se neima na iste pogledom na čl. VII. uvodnoga patenta k obć. gradj. zakonu, obzir uzeti i to tim manje što se u svih slučajevih, koje mjenbeni red neriešava, mora*) pristupiti k općem gradj. zakonu.

I. Pirka.

*) Nemora; razlozi za to mogu se čitati u sliedećem članku napisanom od prof. dra. Vrbanića. Ured.

Digitized by Google

Može li se po čl. 82. mj. r. prihvatnik proti „naledjovniku“ prigovorom „da je mjenica samo prividno naledjena“ uspješno poslužiti?*)

Ovako glasi pitanje, na koje je u br. 6. „Mjesečnika“ velemožni gosp. Ivan Pirka izvolio jestno odgovoriti, te tim uztvrditi tvrdnju protivnu dosadanjoj stalnoj praksi austrijskoga vrhovnoga sudišta.

Gospodin pisac dirnuo je ovom tvrdnjom, kako se veli, u Achilovu petu našega mjenbenoga reda, akoprem mi se čini, da ju je izvolio odviš kratko obrazložiti i tim ostaviti otvorena vrata dalnjim prigovorom. Neka mi s toga bude dopušteno izjaviti i obrazložiti mnenje protivno od nazora gosp. pisca, te pristati odlučno uz dosadnju praksu austrijskoga vrhovnoga sudišta.**)

Čl. 82. mjenbenoga reda, na kojem se osniva gore navedeni prigovor, dopušta mjenbenomu dužniku dvie vrsti prigovora: a) takove, koji proizlaze iz samoga mjenbenoga prava, i b) takove, koji su osnovani na obćem gradjanskom pravu, no koji se odnose na neposredni odnošaj medju tužiteljem i tuženikom.

Austrijsko vrhovno sudište tvrdi, da u gore navedenom slučaju nenastaje nijedna od ovih okolnosti, pak da se usljed toga acceptant proti indossataru nemože uspješno služiti prigovorom, „da je mjenica samo prividno“ indossirana. Velemožni gospodin pisac priznaje, da doduše prva od navedenih okolnosti, t. j. da u spomenutom slučaju prigovor nepolazi iz mjenbenoga prava, ali da nastaje druga okolnost, t. j. da se ovaj prigovor osniva na neposrednom pravnom odnošaju medju

*) Priobćujemo drage volje nazore vrlo poštovanoga g. pisca, držeć, da će se ovakim izmjenjivanjem nazora znamenito pomoći svrsi, kojoj služi ovaj list. Ured.

**) Ovdje mi je izjaviti, da mi se obzirom na internacijonalnu narav prava mjenbenoga i usljed toga obzirom na potrebu što veće razumljivosti čini mnogo shodnijim, imena mjenbenih interessenta neprevadjati na hrvatski jezik, već jih rabiti onako, kako su se ona udomila u trgovačkom prometu; dakle mjesto naledjnika i naledjovnika indossant i indossater, mjesto teznika i tezovnika trassant i trassat itd.

Digitized by Google

acceptantom i indossatarom. Ovu svoju tvrdnju obrazlaže velem. gosp. pisac tim, što po §. 916 o. g. z. ovaj prigovor u toliko pripada neposredno prihvatniku proti naledjovniku, u koliko je on jedino pravomu vlastniku ili njegovom punomoćniku na izplatu obvezan, te prividnom naledjom nije moglo vlastničtvo mjenice proći na naledjovnika, niti bi se ista smatrati mogla kao ovlaštenje za tužbu, pošto se k tomu po čl. 17. mj. r. zahtieva naročito opazka „za inkasaciju", „in procura", ili drugi istovjetan ovlaštenje izrazujući izraz".

Ponajprije valja ustanoviti, što je „prividna naledja"? Kod odgovora na ovo pitanje od potriebe je prije svega označiti pojam prividnoga mjenbenoga posla ili tako zvane simulacije u obće. Ako pod prividnim mjenbenim poslom razumievamo onaj mjenbeni posao, kod kojega stranke nešto drugoga namjeravaju nego li se vidi iz slova mjenbene izjave, ili nego što se po običnih pravilih izvesti dade iz takove izjave, onda je prividna naledja ona naledja, kod koje se indossant i indossatar dogovoriše, da će posljedci takove naledje biti drugi od onih, koji bi se očekivali od njezine vanjske forme. Prividna dakle naledja po svojoj formi skroz je jednaka običnoj mjenbenoj naledji, pak usljed toga prelaze na indossatara sama sva prava iz mjenice, a imenito ona, koja su navedena u čl. 10. Indossatar stupa naledjom u neposredni pravni odnošaj prema ostalim mjenbenim obvezanikom, svaki bo indossant ukazuje se pogledom na svoje sliednike kao novi trassant, a usljed toga neprelaže na indossatara ona prava indossanta, koja mu pripadaju prema mjenbenom dužniku usljed inih okolnosti, a ne iz same mjenice. Radi toga nemogu se obratno po mjenbenom dužniku uspješno indossataru staviti oni prigovori, koje bi on mogao staviti indossantu, da je on mjenicu utužio, osim ako se ti prigovori osnivaju na samoj mjenici. S toga nemože dosljedno ni acceptant indossataru staviti prigovor, koji mu možebiti pripada proti njegovu (indossatarovu) indossantu. Kad nebi toga pravila bilo, bio bi kredit mjenice vrlo hrdjav; mjenica bi izgubila prednost pred ostalimi zadužnicami i naputnicami, kad bi se svaki, koji mje-

Digitized by Google

nicu dobije, bojao, nije li mu nestalo mjenbeno-pravnoga zahtjeva usljed okolnosti, nastalih u osobi kojega prednika. Na ovom temeljnom načelu mjenbenoga prava nemienja ništa ona okolnost, ako bi indossant i indossatar, medjusobno izvan mjenice, uglavili kakove posebne uvjete, kao što to biva kod prividne naledje, jer ine mjenbene obvezanike veže mjenbena obveza na toliko, na koliko ona jasno proizlazi iz same mjenice, za to n. pr. nije riešen mjenbenoga jamstva onaj indossant, koji u posebnoj izpravi, a ne na samoj mjenici izjavi, da neće da jamči po pravu mjenbenom. Uzmemo li sada na um prividnu naledju, to po njezinom formalnom obliku stupa i tobožnji prividni indossatar u neposredni odnošaj napram mjenbenim dužnikom, dakle i napram acceptantu; odnošaj u kojem stoji taj indossatar napram tobožnjem prividnom indossantu imao bi mjenbeni dužnik samo onda u obzir uzeti, kad bi ta prividna naledja bila prosta gradjansko-pravna cessija, što se o prividnoj naledji nemože reći. Iz ovoga neposrednoga odnošaj mjenbenih interessenta s jedne strane, a iz ustanove čl. 82., — koji dopušta i takove prigovore, koji neproizlaze iz same mjenice, već koji su osnovani na gradjanskom pravu, ali se odnose na neposredni odnošaj medju tužiteljem i tuženikom — s druge strane sliedi, da prigovor simulacije ili, u našem slučaju, prividne naledje u mjenbenih poslovih vriedi samo medju onimi, koji su kod toga prividnoga posla sudjelovali, dakle u našem slučaju samo za odnosnoga indossanta i indossatara, za svakoga trećega, dakle u našem slučaju za acceptanta, vriedi samo ona mjenbena izjava, koju su dotičnici izjavili, a ne ona, koju su oni namjeravali.

Gosp. pisac neobazire se medjutim na ovu okolnost, već navadja za dokaz svoje tvrdnje, da indossatar prividnom naledjom nije mogao steći vlastničtva mjenice, te se kod toga pozivlje na §. 916. zakona gradjanskoga.

Nu po pravilih za uporabu vriela kod prosudjivanja mjenbeno-pravnih odnošaja, nemože se u ovom slučaju uporaviti

Digitized by Google

zakon gradjanski, jer prije svega valjaju ustanove mjenbenoga reda, zatim naknadne ustanove, koje su u tom pogledu poslje 25. siečnja 1850. izašle, na koliko su one kod nas kriepostne, nadalje trgovačko običajno pravno i analogija mjenbenoga zakona, te onda istom obće gradj. pravo. Buduć pako čl. 36. mjenbenoga reda izrično ustanovljuje: tko se ima smatrati vlastnikom mjenice, to se u ovom slučaju uporaviti ima mjenbeni red a ne §. 916. o. g. z.

Kod izpitivanja pako legitimacije vezan je acceptant po čl. 36. mj. r. samo na vanjsku formu, dakle na to, da li su naledje u neprekidnoj svezi ili ne. Ako acceptant mjenicu plati onomu, tko se je formalno legitimirao vlastnikom, tada je on svakoga dalnjega jamstva riešen, dakle imenito ako plati onomu, koji u istinu nije vlastnikom, dakle u našem slučaju, ako plati tobožnjemu prividnomu indossataru. Istinitost naledja, te ine kakove odnošaje medju držateljem mjenice i inim indossantom nije platac dužan izpitivati (čl. 36). Ustanova mjenbenoga reda bitno se po tom razlikuje od gradjansko-pravnih ustanova pogledom na sticanje vlastničtva; legitimatio ad causam druga je kod posala mjenbenih, a druga kod gradjansko-pravnih.

Primjer, koji gosp. pisac za podkriepu svoje tvrdnje navadja: „kad prihvatnik namiri mjenbeni dug, ali mu vjerovnik, pod kojom god izlikom, nepovrati mjenice, već ju — da izbjegne prigovoru izplate — prividno samo dalje naledji, a naledjovnik ju pod svojim imenom utuži“ — nemože se nipošto uporaviti na ovaj slučaj, jer će se acceptant tu poslužiti ne ustanovom čl. 82, već čl. 74, koji sadržaje iznimku od čl. 36., te koji obsiže sve slučajeve, kod kojih mjenica bude prenešena naledjom formalno dobrom ali materijalno nevaljanom. Nu i ova razprava, na koliko se u njoj radilo bude ob izručbi mjenice, neće se moći izvesti putem mjenbene već putem obične gradjansko-pravne parnice, kod koje će u pogledu prigovora valjati ne samo ustanove mjenbenoga reda i mjenbenoga postupka, već i ustanove gradjanskoga zakona (§. 1428 o. g. z.) i običnoga gradjanskoga postupka.

Digitized by Google

Tvrdnja gospodina pisca mogla bi dakle u stanovitih okolnostih biti temeljitom u parnici po gradjanskom postupniku, ali u parnici po postupniku mjenbenom ona nestoji, pak s toga se nazor austrijskoga vrhovnoga sudišta mora smatrati podpuno opravdanim.

Prof. dr. **Fran Vrbanić.**

Actio negatoria po hrvatskom tekstu §-a 523. o. g. z.

Stariji komentatori našega obćega gradjanskoga zakona nalaze u §. 323. ogz. predmnjevu za tvrdi naslov posjednikov, jer taj §. naročito kaže: „o posjedniku kakove stvari drži se, da ima tvrd naslov". Njihovi su filozofički nazori, da je pravo neporočnosti prirodjeno svakomu čovjeku, dakle da se ima ta neporočnost predmnjevati i kod posjednika. Pa kako li se s ovimi filozofičkimi nazori rieči zakona divno slažu.

Uporavimo li ovu dogmu na ustanove §. 523. ogz., to ćemo morati kazati: „Tko posjeduje služnost, za njega vojuje predmnjeva tvrda naslova"; na protivnika dakle pada teret dokaza o protivnom. Drugimi riečmi: „vlastnik neke stvari ima dokazati, da posjednik služnosti neima tvrda naslova; ima dokazati, da mu je vlastničtvo slobodno". — Tako su oni stariji komentatori zbilja i tvrdili. (Stubenrauch Comment. II. str. 224; Ellinger Handbuch 1851. str. 250.).

A što veli hrvatski tekst §. 523. ogz.? — Kada vlastnik diže tužbu, proti onomu, koji si prisvaja služnost na njegovoj stvari, mora dokazati „**nepravedno** prisvajanje služnosti u stvari svojoj."

Hrvatski prevoditelj dakle veli, da vlastnik neima dokazati samo prisvajanje služnosti po protivniku, nego ima dokazati i to, da je ovo prisvajanje i nepravedno, t. j. da mu protivnik neima tvrda naslova. Hrvatski prevoditelj stoji očevidno uz rečeno mnenje starih komentatora; pak je to hotio na nedvojbeni način izreći.

Njemački tekst ovoga §. veli: „im zweiten Falle muss er (der Kläger) die Anmassung der Servitut in seiner Sache

Digitized by Google

beweisen". Kako je viditi, njemački tekst one rieči „nepravedno" — neima!

Jezični obziri nisu ovlastili hrvatskoga prevoditelja, da njemačku rieč Anmassung prevede sa dvie hrvatske rieči, najme sa nepravedno prisvojenje; jer naša rieč prisvojenje sama za sebe znači upravo ono isto što i njemačka Anmassung. To potvrdjuje „Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs. Wien" na str. 22. — No da ogledamo još i ina vrela. Vuk Karadžić (srpski rječnik god. 1852), posvajati = sich anmassen, zueignen; isti (Deutsch-serbisches Wörterbuch, 1872), anmassen = posvojiti, posvajati. Šulek (Deutsch-kroatisches Wörterburch, 1860) prisvojiti si što = anmassen (I. Band, str. 71.). Osobito je zanimivo, da je Belostencu (riečnik, Zagreb 1711.) posvojen = privzet; posvojitelj = posjednik! — Da je hrvatski prevoditelj sliedio samo narav svoga jezika, nebi se bio odaljio od njemačkoga teksta i upao u teoriju o tvrdom naslovu, kakvu su učili stari komentatori našega gradjanskoga zakonika — kao Zeiller, Kremer, Nippel, Winiwarter, Stubenrauch i. t. d.

Ovu teoriju vrlo krasno pobija Randa (der Besitz nach österr. Rechte, Leipzig 1865, str. 58 i sl.) tako, da ćemo njegove dedukcije naprosto prevesti. On kaže najme, da zakonodavac u §. 323. ogz. nije stavio predmnjeve za tvrd naslov posjednikov; „jer bi iz ovakve predmnjeve sliedilo, da tužitelj, ako je u posjedu stvari, nemora ni u petitornom preporu pružiti potrebna inače dokaza o razlogu tečenja (naslova) nekoga prava; ako se dakle radi o stvarnom pravu na stvar, da neima dokazati naslov i način tečenja, nego samo način tečenja (modus acquirendi); kod actio confessoria samo predaju pokretnih, a gruntovni unos nepokretnih stvari, a da nemora svoju služnost utvrditi ni ugovorom, ni izjavom posljednje volje itd. (§. 480. ogz.). Iz rečene bi predmnjeve nadalje sliedilo, da bi se posjedujući tužitelj tamo, gdje za stečenje prava nije dovoljan samo tako zvani naslov, kao kod obligatornih prava, n. p. kod stvarnih tereta

Digitized by Google

(Reallasten), imao pozvati samo na svoj posjed, ta naslov se po §. 323. i onako predmnjeva. Već iz ovoga posljedka možemo zaključiti, kako je kriva hipoteza, na kojoj se taj posljedak osniva.

No to se još bolje vidi iz samih pozitivnih ustanova našega zakonika. Tako odredjuje §. 372. i 373., da onaj, tko diže actio Publiciana, ima dokazati ne samo svoj posjed nego i tvrdi naslov i istiniti način kako je do posjeda došo; po §. 1460. u savezu s §. 1477. ogz. mora onaj, tko se pozivlje na dosjelost, dokazati ne samo posjed nego i pravni naslov i izmak vremena. Kad bi se sa posjedom predmnjevao i pravni naslov, zar bi ga trebalo istom dokazivati?

Očevidno je dakle, da §. 323. ogz. ne sadržaje predmnjevu tvrda naslova.

Čitav taj §. glasi: „O posjedniku kakove stvari drži se po zakonu, da ima tvrd naslov; on nemože dakle biti pozvan da pokaže naslov taj". Čim su obe izreke toga paragrafa svezane sa „dakle", to je prva samo premissa k drugoj; a ova druga sadržaje zaključak: „da se posjednik nemože izazvati na prokaz pravnoga naslova, t. j. da proti njemu neima mjesta izazivna tužba. (Dr. Randa op. c. str. 62.) To u ostalom sliedi i iz §. 596. gpp., jer su tu pojmence navedeni slučajevi uzazivne tužbe, a medju njimi neima slučaja uzaziva proti posjedniku. — Samo je uz ovakovo tumačenje §. 323. ogz. moguće ukloniti protuslovje medju ustanovami jednoga istoga zakonika, koje bi inače neizbježivo bilo.

Uporavimo li ovaj rezultat na ustanove §. 523. ogz., to ćemo sasvim drugačije govoriti nego li su govorili stariji komentatori. Njihovo je mnenje time izgubilo svoj temelj, svoju najjaču podporu. Za posjednika nije u §. 323. ogz. sadržana predmnjeva tvrdoga naslova; on ga je u petitornoj parnici dužan izkazati. Naprama tomu nemora vlastnik stvari dokazati, da mu protivnik neima naslova za posjed služnosti; njegova je dužnost dokazati 1) svoje vlastničtvo; 2) prisvajanje (Anmassung) po protivniku Ovo mnienje sliedi iz naravi tužbe

Digitized by Google

actio negatoria; ovo je mnienje u novije doba zavladalo i u praksi (Randa op. cit. str. 62), a neprotivi mu se njemački tekst §. 523. ogz.

Iz ovoga sliedi, da hrvatski tekst §. 523. ogz. stupa nepovlašteno na obranu starije, krive teorije; da nije točan prevod njemačkoga izvornika, i da se mora iz njega rieč „nepravedno“ — brisati. **Ivan Zahar.**

Kazneno-pravni slučajevi.

Ima li gradjanski sudac presuditi o putnom trošku stranke pozvane na konačnu razpravu?

Antun H. bio je pozvan na konačnu razpravu kao obtuženi s prekršaja uvriede poštenja. Tužitelj ne dodje, pa se odustalo od iztrage, a Antun H. zaište tužbom podnešenom gradjanskomu sudu, da mu A. L. plati 4 for. 86 nvč. u ime putnih troškova.

Prvi mu sud odbi tražbinu, ali joj prizivni sud zadovolji s obzira, da je pozivnica na konačnu razpravu bila dostavljena, da Antun H. sbog odsutnosti osebnog tužitelja nije mogao a da mu kazneni sudac obistini troškove svog dolazka, i da je svakako po právu zahtievati, neka mu se naknadi šteta nanešena mu beztemeljnom i obustavljenom dojavom (§. 1295 g. z.).

Vrhovno sudište presudom 29. rujna 1874 br. 9917 potvrdi odluku prvoga suda opaziv, da putni troškovi radi dolazka na konačnu razpravu pripadaju troškovom kaznenoga postupka, da je obtužitelju dozvoljeno tražiti, neka mu te troškove obtuženik naknadi u smislu §. 332 k. p. od god. 1853, i da je osebni tužitelj dužan da ih namiri po §. 342 k. p. Kad je dakle obtuženik mislio, da može zahtievati neka mu osebni tužitelj naknadi štete nastale mu s odustaje od iztrage, to je polag §. 342 k. p. morao tražiti, da mu kazneni sudac prizna pravo na naknadu putnih troškova, u čem ga nije ni okolnost priečila, što nije bilo konačne razprave. — Gradjanski sudac nije bio pozvan da izreče, ide li obtuženika pravo na naknadu putnih troškova, jer takovi troškovi nemogu se nipošto smatrati štetom, komu s krivnje počinjenom. (G. Z.)

Maloljetnica odvedena, ma bilo i njenom privolom i sudjelovanjem, nije sukriva zločinu javnoga nasilja kroz otmicu. — Predmetom tomu zločinu nisu samo prava roditelja i supruga, već i lična sloboda odvedene osobe.

A. predloži maloljetnici B., da će ju odvesti u Jakin k svojim roditeljem, pa pokle nije nikako uspjeo kod njezinih te bi privolili da ju

Digitized by Google

uzme ženom, s njom se tajno dogovori da će u Mletke. Jedne večeri nadjoše se na ugovorenom mjestu, zasjedoše zajedno u kočiju onde spravnu, i željeznicom odputovaše do Mletaka, gdje ih redarstvo namah ulovi i izruči sudu tršćanskomu, koji zametne prot njimi iztragu s bog zločina javnoga nasilja otmicom, predvidjena u §-u 96. kaz. zak., i dotično sbog sukrivnje u istom zločinu.

Usljed predhodnih iztraživanja sud odluči, da se ima proti A. na temelju njegove izpoviedi zametnuti specijalna iztraga sa zločina otmice, i da se odustane od svakoga dalnjega postupanja proti maloljetnici radi sukrivnje u tom zločinu.

Na utok državnoga odvjetničtva, što se tiče odustaje od postupanja proti maloljetnici, prizivni sud opaziv da se iz podnešenih spisa vidi i takovih okolnosti, usljed kojih bi se i ona u smislu složenih §§. 5. i 96. k. z. mogla držati odgovornom za sukrivnju u pomenutom zločinu, — poprimi utok i odredi, da se iztraga zametnuta proti A. sbog zločina javnog nasilja otmicom i proti njoj nastavi.

Kako se iztraga dovrši, sud izreče obtužni zaključak radi tog zločina glede A., i odustajnu odluku po §. 198. sl. *a* k. p. glede B. Izostaviv obrazloženje, koje se odnosi na A., ono odnoseće se na B. glasilo je ovako: S ovog učina, koji, što se tiče A., stvara zločin otmice naznačen §-om 96. k. z., zametnula se proti B. u smislu složenih §§. 5. i 96. r. z. posebna iztraga radi sukrivnje u istom zločinu; — opaziv da s ispoviedjenimi djeli maloljetnica je B. bez dvojbe sudjelovala kod izvršenja zločina u smislu §. 5. k. z.; — opaziv ipak da načelo, po kom sudjelovanje u kakvu zločinu stvara polag navedenog §-a sukrivstvo u njem, ne može se uporaviti nego i u koliko narav zločina i osobni odnošaji sudjelnika to dopuštaju, te uzevši primjerom, da nitko ne može na sebi počiniti ili pokušati zločina umorstva radi svoje naravi, to se zaista ne bi mogao pozvati na odgovor radi sukrivnje u pokušaju onaj, koji ne miliv mu se živiti i dvojiv o svom srdcu, bi darovi ili molbami naveo drugoga da ga ubije, a ovaj bi ga tom nakanom težko obranio a sebe tim učinio odgovornim sbog zločina pokušana umorstva; kao što ne bi ni postao sukrivcem u zločinu podvodstva štićenik, ma i bilo mu preko 14 godina, koji bi darovi il molbami naveo svoga štitnika da mu bude podvodnikom, premda bi štitnik tim učinio sebe krivim takova zločina, jer uporava propisa §-a 132 k. z. proti štićeniku ne bi se slagala sa namjerom toga propisa, izdana uprav na zaštitu njenu, štićeniku, koji nebi prestao a da ne bude oštećenikom sa zločina onde naznačena, ma se i njegovim sudjelovanjem u smislu §-a 5. k. z. dogodio; — opaziv da maloljetnica B. s jednog te istog uzroka ne može se glede izpoviedjenih djela učiniti odgovornom za sukrivstvo u zločinu otmice predvidjenu u §. 96 k. z., jer se ovaj zločin po svojoj naravi ne može počiniti na sebi i jer se malo-

Digitized by Google

ljetnica ima smatrati istim zločinom oštećenom, jer ma se i otmicom djeteta roditeljem vriedja njihovo pravo na djetinju skrb, to je ipak očevidno, da takovo pravo odgovara na štitničtvo zakonom dozvoljeno maloljetnikom, te svaka povrieda roditeljnog ili štitničkog prava na njihovu skrb njim na štetu izpada; — opaziv da se takovo tumačenje zakona tim više ukazuje naravno, što bi se pravičnosti opiralo, kad bi se obitelji, otmicom djevojke ucviljenoj, nadodala i osuda iste sa zločina.

Medjutim A., pušten na slobodu uz jamčevinu, pobježe.

Državno odvjetničtvo prijavi utok na prizivni sud proti zaključku odnosećem se na B., tražeć da se i glede nje izreče obtužni zaključak radi sukrivstva u zločinu o kom je govor. Navede u žalbi, da ako predmet zločina znači oštećenu stranku, tko privoli te se uloži u čin medjusobne koristi i povoljnosti, taj nije stranka oštećena, već stranka djelatna pri izvršbi učina, ova koja sudjeluje da se izvede, uklanja zaprieke, pomaže, riečju je sukriva u smislu §-a 5. k. z. Stranka oštećena zločinom otmice u današnjem slučaju jesu roditelji maloljetnice, koja se bez njihova znanja, te lukavstvom dala odvesti po A. Ona je sukriva isto ko dvomužata (bigama), rodoskvrnica, preljubnica, ko trpna stranka pri zločinu bludi proti prirodi (§. 129. sl. *b* k. z.), ko izazvani na dvoboj kad dodje da se bije ma i ostao ranjen — Samim slučajem da B. bude bila usiljena, zavedena glede učina komu se pridružila, ili ne bi još navršila godine što ih kazneni zakon hoće, tada mogla bi se nazvati nevinom; ali bi protivno svakomu načelu pravoslovja i čudorednosti bilo, da se smatra žrtvom ona, koja bi mogla uprav i najveću krivnju imati poticajem na zlodjelo i pripravom dotičnih sredstva.

Prizivni sud, proučiv spise, te opaziv da u smislu §-a 5. k. z. svaki koji je naumno načini onde naznačenimi sudjelovao pri izvršbi kakva zlodjela, postaje odgovornim za takovo zlodjelo; — opaziv da maloljetnica, po zakonu otčevoj vlasti podložna, izpovieda da se bez znanja svojih roditelja, te lukavstvom, a bez sile ili druge zavedbe, dala odvesti od A., koji je u obtužno stanje stavljen sa zločina javnog nasilja kroz otmicu, predvidjena u §-u 96. k. z.; — opaziv da takovom izpoviedi odvedene biva ustanovljeno, da je ona sudjelovala pri svom nezakonitom oduzeću izpod otčeve vlasti, čija prava ona kao podvržena im iz svoje osobite volje nebi mogla uništiti; — opaziv da to djelo maloljetnice bez dvojbe postaje sukrivstvom u zločinu otmice po smislu složenih §§. 5. i 96. k. z., pokle predmet u ovoj vrsti zločina ne sastoji u lišenju lične slobode odvedene osobe, nego u povriedi vlasti nezinih roditelja, koji se jedini moraju smatrati ko oštećenici; — opaziv da je zakonita okrivda maloljetnice opravdana njenom izpoviedi; — pristajuć na utok te preinačujuć napadnuti zaključak, odlukom 15. srpnja 1864. br. 2748. izrekne: da se ima staviti B. pod obtužbu kano zakonito okrivljena sukrivnje u zločinu

Digitized by Google

javnoga nasilja kroz otmicu po §§. 5. i 96. k. z., kaznjivu u smislu §-a 97. Proti toj odluci roditelji obtuženice prijaviše previd.

Vrhovni sud bečki rješitbom od 31. kolovoza 1864. br. 6644. izrekne: opaziv da §. 96. k. z. cilja na to, da zaštiti ne samo vlast muževa, roditelja i štitnika, već i ličnu slobodu odvedene osobe; — razmotriv da odvedena B. ne može biti predmetom i subjektom zločina javnoga nasilja kroz otmicu, i da se učin njoj u grieh upisan, sadržaje u §-u 145. gradj. zak.; — razmotriv osim toga, da premda izhodi da je ona za rukom išla što je pristala na otmicu i svojevoljno pošla za ljubovnikom, ipak to nije takovo djelo, koje bi palo u razred djela, što ih naznačuje §. 5. k. z., koji ište sasvim drugo sudjelovanje; — potvrdi odastajnu odluku prvoga suda. (Gaz. dei Trib.)

Gradjansko-pravni slučajevi.

U mjeničnom postupku može se pripustiti i utok brzojavnim putem.

U mjeničnoj parnici medju Mojsijom S. i Abramom F. radi izplate 70 for. pripušten bje prituženi da položi zakletvu ob okolnosti, da on nije mjenice podpisao.

Tuženiku mine rok da prihvati zakletvu, te zaište povratu u prijašnje stanje; ali molba mu se odbacila kô vandobna.

Uslied molbe tužitelja, okružni sud zlazowski na 5. prosinca 1865. br. 7770 proglasi, da tuženik nije položio zakletvu.

Odvjetnik dr. C. u ime F. prijaviti utok brzojavnim putem proti ovoj odluci, koji mu c. k. prizivni sud lavovski odbi odlukom od 7. svibnja 1867. br. 12669, jer da nije podnešen načinom što ga postupnik propisuje.

No c. k. vrhovni bečki sud na previdni utok F., u kom se on prizivao na slični propis naredbe financijalnoga ministarstva od 18. lipnja 1861. br. 29228, odlukom 30. listopada 1867. br. 8289 preinači presudu prizivnoga suda i naloži mu, da na brzojavni utok presudi o glavnoj stvari, a to sa sliedećih razloga;

Opaziv da §. 12 sl. b) minist. nar. 25. siečnja 1850. br. 52 drž. zakon. lista iznimno posve kratkih rokova odredjuje na prijavu utokâ u mjeničnih poslih; opaziv da je svakomu utočniku prosto da svoju žalbu bez ikakva razloženja ograniči na jedini podnes utoka, i da tim samo prizivni je sudac potaknut da svoju presudu izreče; — s razloga da takova uložba utoka, koju nije već prosto podnieti sudcu, a koja se protustranki ne dostavlja, može se i brzojavnim putem podnieti da se nezakasni sa prekratkih rokova. što ih zakoni mjeničnog postupka odredjuju i da se slučajna poštarska zakašnjenja preprieče; — s razloga da nikakakav zakon ne izključuje državnog brzojava za priobćenja naznaka i podnesaka, što bi osebnici c. k. vlastim učinili; — s razloga da je c. k.

Digitized by Google

okružni sud zlazowski brzojavkom o kojoj je govor postupao kô da je takovi podnesak, pa pravilno bi napried poslan i propisanom postupanju podvržen: i da u obće podnesak strankom napisan, a sasvim po sadržaju i tražbini sličan brzojavki, o kojoj se radi, ne bi se mogao odbiti ma i bio lišen svakog razloženja, kao što ni ustmeno uloženi utok pri zapisniku učinjen i na isti način ograničen, već bi jedan i drugi bili sposobni da se njimi postupa kao s utoci na više molbe; — s razloga napokon, da samom razlikom oblika kakovu sudbenomu podnesku običnog ne bi se dovoljno mogao opravdati gubitak stvarnoga práva.

G.

Je li Franjevac presv. odkupitelja u Dalmaciji sposoban oporučni svjedok, dokle obavlja župničku službu?

Tražbicom 2. travnja 1869. br. 1023 Jele A. preduzme da će uništiti ustmenu oporuku pokojnog Luke J., jer da joj je treći svjedok otac N. L., redovnik malobraćanin države presv. odkupitelja, nesposoban po §. 591. gradj. zak. — Protivnici dokazivali su, da fratri rečenog reda, dok su pravi župnici van samostana, moraju uživat i uživaju sva práva župnička te i gradjanska, pa pokle je fratar N. L. prisustvovao pri rečenoj oporuci kao župnik, svakako ima se smatrati kao sposoban svjedok, a oporuka nepobitljiva.

C. kr. sud makarski odsudom 24. prosinca 1872. br. 2237 odbi tražbicu i naknadi parnične troškove. Razlozi mu:

Razmotriv, što se tiče glavne stvari, da se pitanje sastoji u tom, je li nije li sposoban oporučni svjedok član reda duhovnog dokle obavlja župničku službu, a u naznačenom slučaju, je li nije li mogao otac N. L. reda sv. Franje obitelji presv. odkupitelja valjano prisustvovati kao treći svjedok pri ustmenoj oporuci pokojnog Luke J.;

razmotriv, da po javnoj dokaznici, kakvo je svjedočanstvo obćenog vikarijata makarskog 4. rujna 1871. br. 167 prilog B protuzaključnice, zakonito je dokazano, da je otac N. L. mjeseca studenoga 1868., u kom je oporučio J., službovao kao zaostrožki župnik;

razmotriv, da je §. 591. gradj. zak., na koji se naslanja tužiteljica, uporavljiv na članove reda duhovnog, dokle izključivo tjeraju samostanski život, obvezane zavjetim siromaštva i posluha, i stegnute na svakdanje samostanske vježbe, rad šta ne bi oni mogli stupati u sud, svjedočiti u privatnih poslovih, i polagati zakletve, bez vriedjati očevidno ustanove svog reda;

razmotriv, da pokle je fratar reda sv. Franje obitelji presv. odkupitelja u Dalmaciji izašao iz svoga samostana, da tjera župničku službu, on je bez dvojbe stigao sva prava i dužnosti župničke, pa naravno ostaju

Digitized by Google

mu obustavljeni zavjeti siromaštva i posluha, pa već nipošto ne pripada samostanu, nego biskupiji, kako svaki drugi župnik;

razmotriv dakle da, ako on tjera slobodno bez stege župničku službu, ostajuć za cielo oprošten od samostanskog reda, može zaista uživati slobodno i sva prava a mora vršiti i sve župničke dužnosti, izmedju kojih jesu i one, da mu je prosto prisustvovati valjano kao svjedok pri oporukah i da se ima odazvati svakomu pozivu suda za dotičnu svjedočbu;

razmotriv, da takovo mnienje je osnovano na §. 573. gradj. zak., koji daje oblast članovom reda duhovnog, da razpolagaju sa svojom imovinom kroz očitovanje posljednje volje, kad se nalaze postavljeni u takovoj službi, da se polag političkih naredabâ **ne smatraju više kao članovi samostana,** pa mogu sticati podpuno vlastničtvo;

razmotriv, da ovaj §. stoji u podpunom suglasju sa dvorskimi odlukami 21. travnja 1786. br. 542 i 2. listopada 1788. br. 889, po kojim samostanari namješteni izvan samostana u duhovnom pastirstvu, mogu pristupati i biti pozvani u sud za poslove privatna prava, a imadu i slobodno opravljanje i oblast oporučivanja glede sve svoje stečevine;

razmotriv, da po dosadašnjem umovanju, uporavljajuć po nalici gorispomenute odredbe, može se zaključiti, da samostanar izvan samostana u župničkoj službi, pokle može pristupati i biti pozvan u sud za privatne poslove, i pokle imade slobodno opravljanje i oblast oporučivanja glede sve svoje stečevine, može dosljedno s jednakih razloga i prisustvovati kao sposoban svjedok na očitovanje posljednje volje;

razmotriv dakle, da podloženo pitanje ostaje jestno riešeno, i da se zato mora smatrati otac N. L. sposobnim svjedokom rečene ustmene oporuke; a iz toga svega izpada, da je oporuka valjana, pa da se ima odbaciti tražbica, naknadom troškova po §. 515. gradj. p. glede vrsti parnice i svojte medju strankami.

Prizivno sudište usuprot odsudom 22. kolovoza 1873. br. 4124 prihvati tražbicu, naknadiv troškove. Razlozi mu:

Potvrdiv razloge prvog sudca glede prigovora izvandobnosti tražbice i preinake tražbe;

razmotriv glede glavne stvari, da riešenje parnice visi samo o riešenju pitanja: može li član duhovnog reda, nalazeći se u duhovnom pastirstvu, biti valjan oporučni svjedok;

razmotriv, da §. 591. gradj. zak. očituje nesposobne oporučne svjedoke, a ne razlikuje redovnike nalazeće se u samostanu od onih, koji bivaju u duhovnom pastirstvu, pa gdje zakon ne razlikuje, nije dopušteno ni sudcu razlikovati;

razmotriv dakle, da pošto je jasno opredieljenje §. 591., nije treba uticati se sličnim slučajevom;

Digitized by Google

razmotriv još, da ne ima nikakve nalike izmedju §. 591. i 573. gradj. zak., jer žene i mladići izpod 18 godinâ neograničeno mogu oporučivati, pa ipak su, bez iznimke, nesposobni oporučni svjedoci, tako da moć oporučivanja nimalo ne djeluje na moć svjedočenja na oporuku trećega;

razmotriv dakle, da pošto je jedan od triju svjedokâ pobijene oporuke član reda duhovnog, ta je oporuka ništetna, budući da je nedlučna za njezinu valjanost odredba §. 586. gradj. z., koji predpostavlja vazda prisutnost triju sposobnih svjedokâ, i smatra slučaj da jedan od njih ne može već biti saslušan, dočim u nazočnom slučaju jedan od svjedokâ nesposoban je, a mogao bi biti još saslušan.

Vrhovno sudište odsudom 1. travnja 1874. br. 2435 potvrdi prizivnu ovim obrazloženjem:

§. 591. gradj. zak. izključuje sasvim članove reda duhovnog od svjedočenja u odredbah posljednje volje. Pokle nije preporno, da je otac N. L., koji je pristupio kao svjedok na ustmenu oporuku L. J. studenoga 1868., pripadao onda duhovnom redu Malebraće države presv. odkupitelja, pa pokle nije ni posve ni stranom ukinut rečeni §. 591. gradj. zak., nije moglo biti sumnje o zakonitoj nesposobnosti spomenutog svjedoka, pa dosljedno o nevaljanosti ustmene oporuke L. J., nedostatne glavne potrebštine §. 585. gradj. zak. — Tvrde tuženici na temelju §. 573. gradj. zak., i dvorskih odlukâ 21. travnja 1786. br. 542 i 2. listopada 1788. br. 899.. da nalazeć se onda otac L. izložen u duhovnom pastirstvu u zaostrožkoj župi, i budući zato uoblašćen stajati sam u sudu, sticati i oporučivati, nije privremeno bio obvezan na svoje samostanske zavjete, pa zato na novo unišav u uživanje gradjanskih pravâ, ima se smatrati kao sposoban oporučni svjedok. Ali taki zaključak ne drži, jer §. 573 gradj. zak. obzire se na predmet posve odieljen i različan od onog §. 591. gradj. zak., i jer ako su spomenute dvorske odluke važne odnosno na §. 573. gradj. zak. i na osobite zakonske odredbe, ne stoje u nikakvu odnošaju sa zabranom sadržanom u §. 591. gradj. zak., koji, pokle je poslje izdan, ne pozivlje se na prednje zakone ili na povlastice nikakve vrste.

Valjalo je rad tumačenih razloga potvrdit prizivnu odsudu u prituženim 1., 2. i 3. članku, dočim se 4. ostavio netaknut, baš jer ne pritužen.

Izostavljena je pak riešitba o preglednih troškovih, jer nezapitani.

(„Pravo“).

Digitized by Google

Književnost.

Soukromé obchodní právo rakouské. Sepsal dr. Antonín Randa, řádný professor práv na universitě Pražské. Sešit I. V Praze 1876.

Česka literatura modernoga pravničtva, premda nije veoma obilata po broju djelâ, to je zato veoma obilata po strogo znanstvenom sadržaju istih. Nije se je pisalo mnogo, al to što je napisano, napisano je od ljudî, koji su pomno proučili te podpuno shvatili struku, o kojoj su hotjeli pisati. Zato neima ni jedne grane moderne pravne znanosti, koja nebi bila već zastupana u českoj pravničkoj literaturi kojim izvrstnim monografičkim djelom.

Najveća zasluga oko toga liepoga rezultata ide bez dvojbe profesora na pražkom juridičkom fakultetu, dra. Antuna Randu, poznatoga ovdješnjim krugovom sa njegova saučešća kod lanjske sveučilištne naše svečanosti.

Randa je jedan od utemeljitelja pražkoga pravničkoga družtva, koje sa svoje strane već preko 12 godinâ danâ revno nastoji oko podignuća znanstvene i praktičke izobraženosti svojih članovâ to razpisivanjem nagradâ za izvrstna juridička djela, to podupiranjem materijalnim i moralnim sviuh, kojim je stalo do usavršenja u odabranoj sebi struci.

Randa je takodjer svojimi djeli o civilnom pravu austrijskom ne samo stekao slavno ime i preko granicâ Austrije, već je pribavio i českoj pravničkoj literaturi ugled i kod istih neprijateljâ češke narodnosti.

Sad evo svratio je u djelu, gore spomenutom, pažnju na pravo trgovačko, koje su austrijsko-njemački pisci dosada za čudo zanemarivali. Djela bo Brixa (Das österr. Handelsgesetzbuch vom Standpunkte der österr. Gesetzgebg. erläutert — 1863), te Stubenraucha (Handbuch des österreichischen Handelsrechtes — 1863) mnogo imadu znatnih manâ, koje im oduzimlju mal ne sasvim karakter znanstvenosti; djelo pako Blaschkoga (Erläuterung des Handelsgesetzbuchs, zunächst für den Handels- u. Gewerbestand — 1868) pruža samo kratko tumačenje zakona za najprešniju potrebu ljudi, koji su po svom zvanju i zanimanju upućeni na to, da se upoznaju sa glavnimi načeli zakonika trgovačkoga.

Djela pako o njemačkom trgovačkom zakonu, medju kojimi ima doduše izvrstnih znanstvenih radnjâ, nisu za austrijskoga pravnika dovoljna, već obzirom na tiesnu svezu trgovačkoga sa obćim civilnim pravom.

S toga razloga naumi Randa napisati za austrijske pravnike djelo, koje bi ujedno odgovaralo zahtjevom stroge znanosti i praktičke uporabe.

U prvom svezku toga djela razmatra Randa obći dio zakona trgovačkoga, osobito dakle važne ustanove o trgovačkih poslovih i trgovcih.

Nesmatramo se kompetentnimi unići u potanko ocjenivanje poje-

Digitized by Google

dinih mislî, Random ovdje iztaknutih; s toga se razloga ograničujemo na to, da navedemo bitni sadržaj svezka toga, pripominjajuć samo jošte, da je Randa, na koliko je to kod početoga već štampanja njegova djela bilo moguće, pazio i na ugarski trgovački zakonik od g. 1875., usljed česa je ono i za naše pravnike od osobite važnosti.

U uvodu svojega djela tumači Randa najprije pojam privatnoga prava trgovačkoga, izključiv iz razmatranja trgovačko pravo državno i medjunarodno, te opredjeluje pojam taj tako, da smatra privatnim pravom trgovačkim skup pravnih pravilâ, kojimi se uredjuju posebni privatni pravni odnošaji, trgovine se tičući. Trgovinom pako razumjeva u obće obrtničko tjeranje prometa (Umsatz) stvari u formi bitno nepromienjenoj. Trgovina valja dakle smatrati posrednikom medju producenti i konsumenti.

Stvari, koje mogu biti predmetom trgovine, mogu biti pokretnine i nepokretnine.

Izlazištem i pravim predmetom trgovačkoga prava nesmatra R. samo specialno pravo stališa trgovačkoga, već stanovitu granu mobiliarnoga prava u obće, te zagovara revno razširenje specialnih ustanovâ današnjega prava trgovačkoga na cielo mobilarno pravo u obće, čime bi se dokinuo štetni jamačno dualizam mobiliarnoga prava trgovačkoga i netrgovačkoga.

Opredjelivši tako temeljne pojmove, obazire se R. na historički razvoj prava trgovačkoga u Austriji i to ponajprije dobe prije uvedenja trgovačkoga zakonika, gdje razlikuje tri grupe, grupu naime zemaljâ, u kojoj je stajalo u krieposti francezko trgovačko pravo, zemlje ugarskoga prava, pa onda ostale austrijske zemlje te se ujedno obazire na korake, koji su poprimljeni tečajem vremenâ za unifikaciju prava trgovačkoga za čitavu Austriju; iza toga razmatra razvoj njegov poslje uvedenja zakonika od 17. prosinca 1862.

U posebnom pako odielu pruža R. pregled trgovačkoga zakonarstva u zemljah izvanaustrijskih.

Isto tako pruža i pregled literature i starije i novije, te ocienjuje u kratkih, karakterističnih crtah svakoliko djela o pravu trgovačkom, koja zaslužuju, da se napose istaknu.

Nadalje govori R. o vrelih prava trgovačkoga u Austriji i to ponajprije o glavnih, kojimi smatra trgovački zakonik, pojedine starije zakone, netaknute novim zakonikom, povlastice pojedinih trgovačkih zavodâ i kasnije dopunjke trgovačkoga zakonika; dalje pako o podpornih vrelih i to najprije o pravnom običaju, a zatim o obćenitom gradjanskom zakoniku. Potanko razmatra ovdje R. uzajamni odnošaj pojedinih izmedju pomenutih vrelâ, kao što i načela tumačenja njihovih i dosljednosti važne za uporabu različitih ovih vrelâ.

Digitized by Google

Svršiv tako uvod djela svojega, počimlje R. razlagati najprije bitnost i vrsti trgovine, dakle t. z. absolutne ili objektivne i relativne ili subjektivne trgovačke poslove. Kod svake vrsti trgovačkih posalâ razmatra R. bitnost njihovu, dosljednosti, koje se mogu pokazati iz netočnoga shvaćanja smisla pojedinih zakonskih ustanovâ, kao što i nedostatke, koji se u samom zakonu pokazuju.

Napokon razjasnjuje R. u prvom svezku svojega djela jošte potanje, tko da jest trgovcem po trgovačkom zakonu. Pitanje ovo razjasnjuje se sa svih mogućih stranâ; bogata kazuistika obuzima mal ne sve slučajeve današnjega prometa, kod kojih ovo potanje može postati važnim te se može sbilja kazati, da nebi bilo lahko moguće navesti konkretnoga primjera, za koji nebi se nalazilo u ovom odsjeku R-ova rada načelno pravilo.

Nebi bilo po našem uvjerenju jamačno s gorega, da se ove dvie partije, o pojmu naime trgovačkoga posla i trgovca, na hrvatski jezik prevedu, te u ovom „Mjesečniku“ objelodane*), budući je isto pitanje postalo već predmetom razmatranja u ovom časopisu.

Time smo u kratkosti iztaknuli sadržaj nazočnoga svezka pomenutoga djela, te nam treba samo još pridodati, da je dikcija Randova, premda jezgrovita i strogo znanstveno-dostojna, ipak lahko razumljiva tako, da bi se tim djelom i naši, jeziku českomu manje vješti pravnici, lahko mogli okoristiti. Željno izkčekujemo, da će R. brzo nastaviti rad, tako liepo započeti. —l.

Sveučilište.

Novi rektor hrvatskoga sveučilišta za g. 1875/6 gosp. dr. Stjepan Spevec u svom je inauguralnom govoru nacrtao sliku sveučilišta pokazav njihov ustroj, narav njihovu, zadaću i objasniv njihov odnošaj prama državnoj vlasti.

Ma da i je besjeda ova štampana već u nekih domaćih novinah mislimo ipak, da joj je pravo mjesto u ovom listu a znademo, da će osobito one naših čitaocâ izvan Zagreba, koji možda nedobivaju redovito novina, zanimat čuti nazore rektora o sveučilištu, njegovoj zadaći, naravi itd.

Iztaknuv rektor magnificus kulturnu važnost sveučilišta za svaki narod pa tako i za naš, naglasi, kako je „uspješno djelovanje“ ovakovih zavoda ovisno o mnogovrstnih uvjetih, medju kojimi opet da je jedan od najvažnijih: „poznavanje bića i naravi sveučilišta“. Samo ako se ovo poznaje, onda da će bit moguće ustrojstvo njegovo udesiti prema naravi

*) To će biti. Ured.

Digitized by Google

mu, samo onda da može postati jasnim njegov zadatak. Za ovim nastavlja doslovce:

„Na sveučilištih njeguju se već gotovo osam viekova najvažnije znanosti ljudske, nu jedna od tih znanosti stoji u osobito tiesnom savezu s poviešću sveučilišta, a to je znanost rimskoga prava. Nauka bo rimskoga prava bijaše ne samo pravim uzrokom, što se je stvorilo prvo sveučilište, već ona spaja sveučilištni život neposredno sa klasičnim viekom Rimljana, ona je neprekinuta poverka (niz), u kojoj se reda rad duha čovječjega od preko dvie hiljade godina. — Doista jedan od najveličanstvenijih pojava u prosvietnoj poviesti čovječanstva. — Rimsko pravo, postignuv u spisih klasičnih pravnika vrhunac razvoja, nije izgubilo krieposti zakonske, kada na ruševinah zapadnoga rimskoga carstva germanska plemena podigoše germanske države. Dapače u istih tih germanskih državah bude mu priznana zakonska moć, te doživi više kodifikacija, medju kojimi postiže osobito „lex romana Visigothorum" ili „breviarium alaricianum" veliki i trajni upliv na uporavu prava u sudovih. Glavna kodifikacija rimskoga prava izvedena je ipak u iztočnom rimskom carstvu i to carem Justinijanom u ono vrieme, kada bijaše Italija skupa s Rimom u ruku iztočnih Gota. Justinijan nepriznavajući vlasti gotske i držeći sebe zakonitim gospodarom Italije, potvrdjuje uz pravnu školu carigradsku i beritsku takodjer i rimsku, prem ona nebijaše ono vrieme faktično u vlasti njegovoj, te naredjuje, da su samo ove škole vlastne javna predavanja o pravu držati.

Osvajajuć kašnje po svojih vojvodah Italiju, uvadjaše zakonike svoje u dielovih otetih neprijatelju, a svladavši Gote sasvim, uredi pravno stanje Italije definitivno pragmatičkom sankcijom „Pro petitione Vigilii" i potvrdi naročito rimsku pravnu školu. Takovim načinom uvede Justinijan zakonike svoje na zapadu i u sudbenu porabu i u školu. Ob udesu rimskoga prava od ovoga vremena pak sve do 12. vieka pisalo se je vrlo mnogo, te postojahu, a postoje još i sada razna mnienja. Sve do našega vieka držalo se je obćenito, da je rimsko pravo izgubilo skoro iza pada zapadnoga carstva zakonsku moć i da se usljed toga počelo zanemarivati u školi, te bude napokon sasvim zanemareno i zaboravljeno. — Zaboravljeno tako čamilo je u tami sve do početka 12. vieka, gdje bude pukim slučajem na svietlo iznešeno, ter za kratko vrieme postigne izvanredno veliku važnost. Ovo mnienje oprovrgao je Savigny na toliko*) što je dokazao vrlo obširnim istraživanjem, da je rimsko pravo od početka srednjega vieka pak sve do glosatora nepreki-nuto u porabi bilo kod sudova, da se je kroz cielo to vrieme učilo u običnih školah kao dio retorike, te da su i djela o njem u ono vrieme,

*) Geschichte des röm. Rechtes im Mittelalt. 2. izdanje. Heidelberg g. 1844.

Digitized by Google

pisana. Nu da upravo ta poraba pokazuje, u koli lošem stanju se je nalazila nauka rimskoga prava. I znanstvena djela o tom pravu, izprave sastavljene o pravnih poslovih i osude izrečene na temelju rimskoga prava pokazuju najveću neznanstvenost. — To stavlja on u savez sa tadanjim duhom vremena, sa okolnostmi za znanosti vrlo nepovoljnimi i dolazi do prilično izvjestno izražena rezultata, da se je rimsko pravo prestalo učit kao takovo, da su prestale pravne škole, koje su u starom vieku postojale, te da se je pravo učilo samo kao dio retorike na raznih školah, a učili su ga obični učitelji slobodnih umjetnosti (magistri artium liberalium)*). — Novija iztraživanja pokazuju, da je literarna radnja o rimskom pravu iz onoga vremena odviše malo uvažavana, da nije pravo ocienjena i da imade mnogo veću znanstvenu vriednost, nego se je to do sele mislilo. Neke od tih radnja, kao što je Brachylogus, znanstvenije su nego mnoge radnje glosatora, te se iz njih vidi, da je pisac sustavno i svestrano bio upućen u rimsko pravo. Uzme li se, da je zbilja sve do 12. vieka podpuna neznanstvenost vladala glede rimskoga prava, jedva će se moći razumjeti, kako je moguće bilo, da je u 12. vieku znanost toga prava tako visoko poletila. — Poznato bo je, da prelazi u duševnom napredku nisu tako brzi, da bi iz najvećega duševnoga mrtvila na jedanput nastala najživahnija znanstvena radnja ili obratno, već se iz jedne skrajnosti u drugu prelazi polagano. — Imajući to jedno i drugo pred očima, može se bez velike smjelosti uztvrditi, da se je polet pravne znanosti pripravljao dugo, da se je rimsko pravo učilo ne samo kao dio retorike, već kao takovo samostalno i to u školi, koja bijaše i pravnom školom. — Izvjestno se nezna, koja je ta škola bila, koja je posredovala izmedju stare i moderne pravne znanosti, nu vrlo velikom vjerojatnosti može se uztvrditi, da je to bila ona rimska škola, koja bijaše već za vrieme poganskih careva glasovita i koju je Justinijan oko polovice 6. vieka kao pravnu školu naročito potvrdio.**) Dapače vrlo je vjerojatno, da se je o rimskom pravu nastojalo i u srednjem vieku bar u glavnih crtah po nastavnom redu Justinijanovom, koji on ustanovi u glasovitoj konstituciji „omnem reipubliçae“ i medju ostalimi na rimskoj školi uvede, da se po njem rimsko pravo predaje. To čine osobito vjerojatnim rukopisi rimskoga prava, koji dodjoše u ruke glosatorom, i koji u manjkavosti svojoj odgovaraju dosta točno obveznim predmetom, t. j. onim knjigam rimskoga prava, o kojih se po redu gori spomenutom morahu držati javna predavanja.***)

*) Savigny I. str. 459, III. str. 83.

**) Fitting: Zur Geschichte der Rechtswissenschaft am Anfange des Mittelalters. Halle 1875.

***) Scheurl: Zur Geschichte der Pandekten-Ueberlieferung. Zeitschrift für Rechtsgeschichte. 12. B. 1. Heft.

Digitized by Google

Ta okolnost podupire znamenito prije spomenuto mnienje, da je naime rimska škola bila glavnom posrednicom medju starovječnom i modernom pravnom znanosti. Sa podpunom sigurnosti možemo na temelju spomenutih iztraživanja uztvrditi, da se je rimsko pravo bez prekinuća učilo i obradjivalo od rimskih vremena pak sve do svršetka jedanaestoga vieka, gdje nalazimo prve tragove učilištem, koja su kašnje obćenito univerziteti prozvana.

Na razmaku jedanaestoga i dvanaestoga vieka nadje se u Bologni muž, o kojem se obćenito priča, da bijaše učitelj slobodnih umjetnosti — na pravnih izpravah zove se Causidicus Judex *), — nu koji je počeo predavati rimsko pravo s tolikim uspjehom, da se za kratko vrieme oko njega iz bliza i daleka sakupi veliki broj muževa i mladića težećih za naobrazbom i želećih naučiti pravoslovje. — Od djaka podignu se za kratko vrieme najbolji na učiteljske stolice, te nastavljajući rad svojih učitelja podigoše školu na takav glas, da su muževi odličnih zvanja, plemenita roda i najimućniji iz svih strana Europe, nemareći za potežkoće i pogibelji daleka putovanja, hrlili onamo, da slušaju predavanja o rimskom pravu. U vrieme ono razpadale su se države u manje organizme, u koje se redahu slobodni ljudi po porieklu, zvanju, zanatu, zanimanju (stališi, redovi, cehovi, sborovi), te su u tih užih krugovih uživali posebna prava.

Polag tadanjega pravnoga stanja i nemoći državne vlasti bili su sigurni, da im se prava neće vriedjati ili ako se povriede, da će dobiti zadovoljštinu samo oni, koji su i sami bdili nad svojim pravom i koji su sigurno mogli računati na pomoć svojih drugova. Bijaše dakle naravno i prema duhu vremena, da su i učitelji i djaci, sabravši se iz raznih krajeva Europe u Bologni, stupili u zajednicu, da se medjusobno podupiru i štite, da se osiguraju u tudjinstvu proti vriedjanju svojih prava. — Zajednica ta prozva se u čistom rimskom smislu „universitas“ (scilicet personarum), kako se u obće naznačivaše kod Rimljana skup više ljudi, sačinjavajućih kakovu zajednicu. Universitas znači dakle samo to, da učitelji i djaci sastavši se u Bologni u naučne svrhe sačinjaju korporaciju, kao što slične korporacije čine sborovi raznih zanatlija, t. j. da glede nekih životnih odnošaja sačinjaju jedinstvo. — Universitas dakle neoznačuje niti škole niti nauke. Zajednica ova nastala slobodnim i svojevoljnim ujedinjenjem učitelja i djaka imala je u početku samo obćenita prava, koja su priznana u obće slobodnim družbam. — Nu za kratko se je vrieme opazilo, da ova zajednica sve više i više raste, da dobiva sve veću važnost ne samo za materijalno blagostanje svoga prebivališta već i za važna pitanja, koja su tada svietom potresala, za pi-

*) Ficker: Forschungen zur Reichs- u. Rechtsgeschichte Italiens. III, 133 i 136.

Digitized by Google

tanja najviše crkvene i državne vlasti. Posljedica toga bijaše, da je ta zajednica doskora dobila od crkvene i državne vlasti tako važnih povlasti, da je medju sredovječnimi korporacijami doskora najodličnije mjesto zauzela. Državna i crkvena vlast takmile su se u podieljivanju povlasti, stranom iz štovanja prama znanosti, stranom pako hoteći si znanost učiniti prijaznom i uslužnom. Dapače po primjeru samorodnih univerziteta počele su neposredno utemeljivati sveučilišta, darivajuć ih često skoro suverenom samostalnosti. — Uprava autonomnih tih korporacija uredjena je vrlo slično, ali nije posvuda povjerena osobam iste kategorije. Ima sveučilišta, gdje uprava pripada izključivo djakom (universitas scholarium), a učitelji posve su odvisni od djaka: djaci h biraju, djaci ih i plaćaju. Drugdje opet upravljaju i zapoviedaju izključivo učitelji (universitas magistrorum), a djaci nisu ni članovi korporacije. Ili imadu napokon upliv na upravu učitelji i djaci. (Universitas magistrorum et scholarium). U tom obziru postoji velika razlika medju visokimi školami bolonjskom i parižkom, a kašnje medju talijanskimi i francezkimi s jedne i sveučilišti ostale Europe s druge strane. — U gradovih talijanskih vladaju djaci, dočim u Parizu sačinjavaju univerzitet samo profesori. Opreka ta neće nam se čudnovatom činiti, ako pomislimo da su u Bologni djaci bili odrasli, ugledni imućni muževi, dočim su u Parizu učili pravilno mladići još nesamostalni, koji su se u manastirih i inih zavodih naučili strogoj podredjenosti. Gotovo sva sveučilišta srednje Europe osnovana i uredjena su po parižkom, s toga imadu na svih takovih sveučilištih upravu u rukuh učitelji, premda ne uviek i ne svigdje tako izključivo kao što u Parizu.

Učilište samo zvaše se jednostavno „škola“, kao što se već kod Rimljana zvahu učilišta, gdje su se učile slobodne umjetnosti, a i pravo. Učilište nezvaše se nikad universitas, dapače na jednom te istom sveučilištu bijahu dva ili više universiteta. Tako postojahu u Bologni dugo vremena dva universiteta, pravnika i artista: „universitas juristarum“ i „universitas artistarum“. Na prvu, mnogo uglednju spadahu slušatelji prava rimskoga i kanoničkoga, a na drugu filozofi, medicineri i donekle bogoslovci.

U trinaestom vieku označuju se visoke škole obćenito kao studium, te se kao osobito odlikovanje dodade pridjevak „generale“. I ovaj izraz kao i rieč universitas protezao se je često na ukupnost svih znanosti, nu sasvim krivo, jer se u srednjem vieku nisu znanosti u svojoj ukupnosti shvaćale. — Ta poznato je, da su se na prvih universitetih dugo vremena samo pojedine znanosti učile; n. pr. u Bologni rimsko i kanoničko pravo, u Parizu bogoslovje i filozofija. S toga dakle studium generale može sastojati i samo od jednoga fakulteta. — U papinskih bulah naziva se često zbilja nauka samo jednoga fakulteta „studium gene-

Digitized by Google

rale".*) Pored svega toga utemeljuju se visoke škole (studium generale) ipak u namjeri, da se sve poznate i dopuštene znanosti tamo uče. Skoro posvuda dodavalo se „dopuštene" znanosti, jer po tadanjih nazorih bijaše i nedopuštenih, kao što je vračarstvo.**)

Članovi sveučilišta dielili su se po svojoj domovini na narodnosti, a po znanosti, koju su učili, na fakultete. — Najveći broj narodnosti pokazuje se u Bologni, gdje one sačinjaju dva univerziteta: universitas citramontanorum i universitas ultramontanorum; onaj obuhvaćaše 18, a onaj 17 narodnosti. Ipak je ušlo u kašnjem srednjem vieku u običaj, da se diele članovi sveučilišta samo u četiri narodnosti polag četiri strane svieta, a da se nazivlju po narodnosti na dotičnoj strani najbližoj i najvažnijoj. — Na čelu svake narodnosti stoji prokurator, koj se ima brinuti za materijalne interese sunarodnjaka svojih. Svrha ovoga dieljenja nebijaše, da se jedni od drugih odiele, da goje svoje narodnje osobitosti, da ističu narodnje opreke. Najvažnija bo opreka, razlikost jezika, nepostojaše medju njimi, jer su se svi služili jednim jezikom, najme latinskim, kojim se govorilo u cieloj Evropi. Svrha im bijaše medjusobna podpora, koju bi si kao zemljaci u tudjini medjusobno pružali. Dieljenje ovo održalo se je na sveučilištih sve do našega vieka, te se je izrodilo u velike zapreke napredku, sbog česa i bude posvuda odstranjeno.***)

Broj fakulteta ustanovio se iza kratkoga kolebanja tako, da se sve znanosti, koje se na sveučilištu uče, diele u četiri fakulteta, i to: bogoslovni, pravoslovni, medicinski i mudroslovni ili slobodnih umjetnosti. Na ovaj fakultet spadaju one znanosti, koje se na nijednom strukovnom fakultetu nemogu valjano smjestiti, jer imadu obćeniti i pripravni značaj; znanosti, koje nestojeć u strogom savezu medju sobom, podieljene bijahu na gromade, n. pr. gramatika, retorika, dialektika, aritmetika, geometrija, astronomija i muzika. To dielenje fakulteta ostalo je od 14. vieka sve do danas normalnim na sveučilištih srednje Europe, imenito na sveučilištih austro-ugarske monarkije, dočim su se francezka i englezka udaljila od toga dielenja tim, što u Francezkoj imade samo strukovnih škola posebnih za medicinu, pravoslovje i bogoslovje, zatim fakultet za liepe umjetnosti, jedini collége de France čini od toga iznimku; dočim na englezkih univerzitetih manjka gotovo sasvim nauka strukovna, te se uče dakako obširnije i temeljitije one iste nauke, koje se uče i na gimnazijah, imenito filologija i matematika.****) — U novije vrieme razvile su se znanosti, koje u ona četiri fakulteta nisu nikako zastupane, a ipak

*) Savigny III. str. 414. op. f. g.
**) Meiners: Geschichte der Universitäten. B. IV. str. 389.
***) Kink: Geschichte der Universität in Wien. I. str. 60.
****) Mohl: Staatsrecht, Völkerrecht, Politik III. str. 125 sgr.

Digitized by Google

su došle do velike znamenitosti. Znanosti te jesu naravoslovje i državne znanosti. Naravne znanosti uvrštene su gotovo bez iznimke u mudroslovni fakultet, samo iznimice postoje posebni naravoslovni fakulteti; dočim državoslovne kolebaju izmedju mudroslovnoga i pravoslovnoga fakuteta, te se uvršćuju sad u ovaj sad u onaj, a iznimice osnovani su posebni fakulteti za njih (Monakov, Würzburg, Tübingen). Na sveučilištih, koja su našem sveučilištu kao uzor služila, spojene su državoslovne nauke sa pravoslovnimi, a to je i najbolje riešenje, jer pored sve razlike, koja postoji medju pravoslovjem i državoslovjem, nemože se zatajiti i njihova srodnost i korist, koja za nauku odatle nastaje, što jedna drugu podupire. Pored svega toga neobuhvaća ipak nijedno sveučilište svih viših znanosti, s toga je donekle i sam izraz sveučilište netočan, već se nekoje sasvim odieljeno njeguju i uče, n. pr. više vojničke, tehničke. Nu sveučilište niti neima toga značenja, da se tamo sve moguće znanosti uče, već da se skroz znanstveno sve ono uči, o čem se predavanja drže.

Narav sveučilišta nestoji dakle u tom, da se sve moguće znanosti tamo uče, već u tom, da se znanosti strukovne postave u shodni savez s onimi, koje spadaju na obćenito naobraženje na najvišem stepenu. — Samo oni učevni zavodi, gdje su razne te struke tako shodno spojene, mogu se nazvati „universitates literarum", sveučilištem u pravom smislu. Odatle sliedi, da se tako nemogu nazvati francezke strukovne škole, jer im manjka savez sa strukami obćega naobraženja, niti englezki Oxford i Cambrigde, jer im manjka struka posebnih zvanja, te su, kako Sybel kaže*), nastavljene gimnazije. Englezka sveučilišta su universitates u prvobitnom sredovječnom smislu, a ne universitates literarum.

Uprav radi toga spoja može se govoriti o sveučilišu samo ondje, gdje uz koji strukovni fakultet za posebno koje zvanje postoji još barem i mudroslovni. Strukovni fakulteti su za sebe posebna učilišta, koja nebi trebala niti prostorno skupa biti. Medju njimi kao takovimi neima saveza, oni su specijalne škole, koje se mogu nazvati vrlo različitimi imeni, akademije, liceji itd. Na naravi njihovoj nemienja se ništa, makar se i sveučilišta prozovu.

Mudroslovni fakultet je po tom duša sveučilišta, on spaja strukovne fakultete u znanstvenu zajednicu, u njem nalaze ovi dodirnu točku; ovdje bo se predavaju znanosti, bez kojih se nemože nijedna strukovna znanost znanstveno učiti. — Upravo radi toga potrebno je, da se viši strukovni fakulteti oslanjaju na mudroslovni, jer samo u tiesnom savezu s ovim mogu svoj znanstveni život očuvati.**) — Naravno je dakle, da se slušaocem strukovnih fakulteta preporuča, da pripravne znanosti, kao

*) Sybel: Die deutschen und die auswärtigen Universitäten, str. 14.

**) Savigny: Vermischte Schriften IV. 263.

Digitized by Google

što je jezikoslovje, poviest, filozofija, uče na mudroslovnom fakultetu Naravi sveučilišta odgovara sasvim, ako se upravo strogom dužnosti učini slušaocem posebnih fakulteta, da slušaju stanovita predavanja na mudroslovnom fakultetu.

U zakonu sveučilištnom kraljevina i zemalja zastupanih u carevinskom vieću, a po tom i u našem sveučilištnom zakonu, izrečena je ta dužnost samo glede slušalaca pravo- i državoslovja, samo njim se nalaže, da slušaju predavanja o poviesti i filozofiji na filozofskom fakultetu. Razlozi, koji kod pravnika opravdaju ove ustanove, postoje isto tako i za slušaoce ostalih strukovnih fakulteta, a osobito za slušaoce bogoslovja. — Ta upravo time bi se najbolje zasvjedočilo, da i bogoslovni fakulteti spadaju u znanstvenu sveučilištnu zajednicu i da krivo imadu oni, koji ih hoće iz zajednice te izključiti. — U cieloj monarhiji austro-ugarskoj ima samo jedno sveučilište, gdje su nazori ti praktični izraz dobili. Sveučilište to je najnovije sveučilište Franje Josipa I. u Černovici, jer je tamo propisano, da svaki bogoslov tečajem četvrtgodišta, koje imade sprovesti na sveučilištu, imade slušati na mudroslovnom fakultetu po jedan kolegij austrijske poviesti i filozofije, dapače jedan kolegij poviesti i inštitucija rimskoga prava na pravo- i državoslovnom fakultetu.*)

Po odnošaju, u kojem stoje sveučilišta prama državnoj upravi, možemo vrieme, od kada sveučilišta postoje, na tri razdobja podieliti. Prvo razdobje izpunjava vrieme podpune autonomije sveučilišta, koja su u vanjštini svojoj sasvim crkvenoga značaja, crkvene uredbe. Drugo dobiva svoju značajku od borbe, koja se vodi izmedju korporativne autonomije i zahtjevi oživljujuće i jačajuće se državne uprave. Treće razdobje počimlje sa podpunom pobjedom, koju su zahtjevi dobre uprave održali nad težnjom za korporativnom samostalnosti. — Odnošaj ovaj karakteriše Stein ovako po prilici.**) „Sveučilišta u prvom razdobju nastaju ili sama sobom, ili ih utemeljuje državna ili crkvena vlast, ter su sasvim samostalna. Svrha njihova je sasvim neodvisna od svrhe državne, ona ide jedino za tim, da se što više znanost kao takova bez ikakova obzira na praktičnu njezinu porabnost uči. Članovi sveučilišta podupiru i uzdržavaju se medju sobom prinesci, plaća stalnih ima vrlo malo, a gdje ih ima, tamo su vrlo neznatne. — U svoj krug prima sveučilište koga hoće, nije dužno gledati, da li je dotični izpunio kakove uvjete u znanstvenom obziru.“

„Sveučilište — nastavlja Stein — netraži niti neočekuje niti od državne niti od crkvene vlasti, da vršenje svojih funkcija povjerava muževom, koji su se na sveučilištih pripravili, s toga ono dopušta, da se svećenik, sudac,

*) Naredba ministar. za bogoštovje i nastavu od 30. kolov. 1875. dodatak A. §. 3. R. G. B. kom. 40.

**) Stein: Verwaltungslehre V. str. 220 i slied.

Digitized by Google

liečnik, filozof naobrazi sasvim polag svoje volje, da uči predmete, koje hoće, nepitajuć ga, da li je to za njega praktično ili nije, ono neizključuje nijednoga svoga člana od nijedne česti nauke. — Sveučilište nesili nikoga, da pravi kakav izpit, već pita samo onoga, koji to sam želi i sam si propisuje red i predmete izpita. Ono podieljuje akademičke časti, grade samostalne, ali ti gradi neznače, da je graduirani usposobljen ili ovlašćen zvanje kakovo ili funkcije državne vršiti, već samo, da je on na sveučilištu stanovite struke izučio i najviše da o tih strukah može predavanja držati. Kao što je samostalno glede nauke, isto tako samostalno je i glede svoje uprave. Na čelu njegove uprave stoji jedan član, koji se za kratko vrieme bira iz sredine na to ovlaštenih drugova. Nadalje ima ono svoju vlastitu imovinu i vrlo obširnu sudbenost privatnopravnu i kaznenu i to ne samo nad svojimi pravimi članovi, već i nad mnogimi drugimi članovi, koji s ovimi u doticaj dolaze te služe sveučilištu, kao što su prepisači rukopisa, knjižari, knjigoveže i drugi trgovci i zanatlije, radeći za sveučilište. Sveučilišta su u podpunom smislu rieči prave stališke korporacije. Državna uprava nije se podigla još do organičkoga zvanja, ona nije došla niti do sviesti glede upravnih zadaća, koje bi imalo sveučilište u njezinoj službi vršiti. Pojedinih funkcija neobavljaju, koji su se za to usposobili, već koji su na to zvani bud porodom svojim, bud posjedom; neobavljaju ih kao javne funkcije, već kao svoja privatna prava. — Upravo radi toga razpada se uprava u manje krugove, u kojih često sasvim od svoje volje i od slučaja odvisi, kako se vrši.“ — Pod svršetak srednjega vieka odpočela je borba državne vlasti proti stališkomu partikularizmu, borba u koju su i sveučilišta, kao stališke korporacije, upletena. Državna vlast počela je na sve strane nastojati, da si upravu popravi, s toga namješćiva u upravi samo takove muževe, koji su za to usposobljeni. Ona zahtieva, da je proučio sudac rimsko pravo, liečnik liečničtvo, učitelj filozofiju, dapače isti bogoslov da je metodički proučio bogoslovje. Sasvim naravno bijaše dakle, da se je i sveučilište počelo osvrtati na potrebe svagdanjega praktičnoga života i to tim više, što je drzava uzela i neposredno zahtievati od njega, da djelovanje svoje tako udesi, da ona što više sposobnih muževa za upravne svrhe dobije. Dočim je pako to država zahtievala od sveučilišta, morala je sveučilištu podati sredstva, da tomu zahtjevu odgovoriti uzmogne, a podavajuć mu sredstva dovila se je država prava, da upliva u sveučilištne poslove, te je tako malo po malo povukla, kako Stein veli, staro stališko sveučilište u mladi sustav svoje naobrazbe. — Sveučilištu nepreostaje ino, van da uredi svoju znanstvenu djelatnost prema onomu, što uprava od svojih budućih činovnika zahtieva, ono mora gledati na to, da se zadovolji izpitom, radi kojih djaci predavanja polaze. Od tih elemenata razvijaju se malo po malo naukovne osnove, koje sve podpunije i sve čvršće

Digitized by Google

bivaju, čim se više razvija i učvršćuje državna služba kao samostalno zvanje. I tako je sveučilište postalo najvišim državnim učevnim zavodom, na kojem se uče na najvišem stepenu znanosti, spadajuće na obćenitu naobrazbu i struke, koje otvaraju put u višu službu crkve i države.

Viestnik.

(Pravničko družtvo u Zagrebu.) Dne 28. prošloga mjeseca imalo je pravničko družtvo svoju redovitu mjesečnu skupštinu, u kojoj je g. sveučilištni prof. dr. Aleksander pl. Bresztyensky čitao drugi dio svoje razprave: „Osnova stečajnoga reda za njemačku carevinu“. Prvi dio iste razprave čitaše g. profesor u skupštini srpanjskoj, pa je onda označio postanak, formu i pojedine ustanove rečene osnove obećav ujedno, da će o nekih načelih iste progovoriti kasnije pa ju sravniti sa drugimi imenito sa našim stečajnim redom. Ovo bijaše sadržaj ovomu drugomu vrlo zanimivomu čitanju, koje ćemo priobćiti u budućem broju „Mjesečnika“.

Upravni odbor ovoga družtva zaključio je na dalje sazvati glavnu skupštinu na 30. prosinca o. g. pa pozivlje članove družtva, koji bi htjeli posebne predloge u glavnoj skupštini učiniti, neka iste priobće upravnomu odboru prvoga tjedna ovoga mjeseca kako to naredjuju pravila. Potanje o glavnoj skupštini kao i o predmetih većanja na istoj, priobćit će se u svoje vrieme u zagrebačkih novinah.

(Sankcionirani zakoni.) Tečajem g. 1875. sankcionirani su te tim u život stupili sliedeći zakoni: 1) Zakon od 14. siečuja o pravu sakupljati se; 2) zakon od 18. veljače ob ustroju ureda i statističkoga vieća; 3) zakon od 22. travnja ob uvjetnom dopustu kažnjenika; 4) zakon od 17. svibnja o dokinuću okova; 5) zakon od 17. svibnja 1875. o kaznenom postupku; 6) zakon od 17. svibnja o. g. o porabi tiska za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju; 7) zakon od 17. svibnja o. g. o propisu, kako se imadu sastavljati porotnički imenici za sudove tiskovne u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji; 8) zakon od 17. svibnja o kaznenom postupku u poslovih tiskovnih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju; 9) zakon od 1. lipnja o. g. o nadležnosti kralj. kotarskog suda u Senju; 10) zakon od 23. lipnja o razprodaji nekretnoga vlastničtva hrvatsko-slavonskih zaklada vjerozakonske i naukovne; 11) zakon 6. srpnja o. g. o preinaci i nadopunitbi zak. čl. III. od g. 1870. ob izbornom redu i zak. čl. od 30. prosinca 1873. ob uzakonjenju previšnjih odredaba od 8. lipnja 1871. glede razvojačenja varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke pukovnije itd.; 12) zakon od 26. kolovoza o. g. ob izboru rektora na kr. sveučilištu Franje Josipa I. Zagrebu; 13) zakon 6. rujna o. g. o mirovinah za učiteljsko osoblje srednjih učilišta u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji; 14) zakon od 26. rujna o halskih zakladnih prebenda i obskrbnih stipendijah hrvatskoga odiela i napokon 15) zakon o proračunu za nutarnje potrebe samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1875.

(Sa hrvatskoga sveučilišta.) Popunjivanje našega sveučilišta, napose filozofičkoga fakulteta napreduje. Osim u posliednjem broju napomenutih imenovani su za odiel matematičko-prirodoslovni rečenoga fakulteta gg. Erjavec, Fr. Jiruš i dr. Veljko. Ona dva za redovite, ovaj potonji za vanrednoga profesora. — Na pravo- i državoslovnom fakultetu imenova preuzv. gosp. ban Mažuranić dra. Janka Čakanića, pošto se ovaj prema zakonskim propisom habilitirao, docentom za kazneno pravo i pravnu filozofiju.

Digitized by Google

Književne viesti. Akademičko djačko družtvo „hrvatski dom“ namjerava izdati „almanak hrvatske omladine“, pa pozivlje „svu hrvatsku mladež, da svojim perom svakolika sudjeljuje pri djelu, koje će postaviti spomenik našoj mladoj dobi.“ Cieli poziv nemožemo sbog nedostatka prostora priobćiti, poznat je i onako iz ostalih domaćih novina. Želimo, da krasna ova namjera bude popraćena jednako krasnim uspjehom, kakov zaslužuje plemeniti napor akademičke mladeži zag. sveučilišta.

Poziv na predplatu.

Ovim brojem završuje se prva godina „Mjesečnika“.

U kratkom ovom vremenu „Mjesečnik“ je gledao, da po mogućnosti izpuni što je obećao, da bude pristao drug inih časopisa ove ruke. Nije li mu to pošlo u svem za rukom, neka se uvaže potežkoće ovakova podhvata u obće, a napose kod nas pa onda tvrda odluka, da ćemo buduće godine neumornim trudom gledati da se što više približimo cilju, koji je pravničko družtvo imalo pred očima osnivajuć ovaj list.

A da to uzmognemo molimo što obilniju podporu naših dosadanjih prijatelja, kojim na njihovom trudu izrazujemo najsrdačniju hvalu, kao i drugih, koji bi svojim znanjem, izkustvom mogli krasiti ovo glasilo našega pravničkoga svieta.

„Mjesečnik“ izlaziti će i buduće godine jedan put na mjesec, u dosadanjem obliku i obsegu. Članovi pravničkoga družtva dobivat će ga bezplatno, a za nečlanove ostaje dosadanja ciena t. j. 8 for. na cielu, 4 for. na po, a 2 for. na četvrt godine. Pozivljuć na što brojniju predplatu molimo ujedno one predplatnike, koji su platili samo do svršetka ove, a žele držati list i buduće godine, da obnove što prije predplatu, inače obustavit će im se pošiljanje „Mjesečnika.“ Za one, koji su platili cielih 8 for., traje vrieme predplate do 1. lipnja 1876.

Predplata neka se šalje odpravničtvu „Mjesečnika“ u dioničkoj tiskari (svilarska ulica, vlastita kuća), a rukopisi uredničtvu (trg Zrinjskoga bana kbr. 923.)

U Zagrebu 1. prosinca 1875.

Uredničtvo „Mjesečnika“.

Od do sada izašlih brojeva „Mjesečnika“ imade još podpunih otisaka, te se mogu dobiti uz naznačenu cienu kod odpravničtva u dioničkoj tiskari.

Odpravničtvo „Mjesečnika.“

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

GODINA II.

IZDALO GA: PRAVNIČKO DRUŽTVO U ZAGREBU.

UREDIO GA U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

DR. BLAŽ LORKOVIĆ.

Dr. [illegible]
ZAGREB, [illegible] br. 23.

U ZAGREBU.

TISKOM DIONIČKE TISKARE

1876.

Digitized by Google

Digitized by Google

SADRŽAJ

DRUGE GODINE „MJESEČNIKA“.

I. Razprave.

Osnova stečajnoga reda za njemačku carevinu. Napisao dr. Šandor pl. Brestyenszky. Br. 1. str. 1.

Produženje (prolongacija) platežnoga roka neprekida zastare ni po §. 1497 o. g. z. itd. Od I. Pirke. Br. 1. str. 18.

Granice djelovanju stranaka u državi. Od Franje Holtzendorfa, preveo dr. L. Br. 1. str. 19.

Sveučilište. Napisao dr. Stj. Spevec. Br. 1. str. 33.

O tužbah na izpravak gruntovnih napisnikâ. Napisao Adolf Rušnov. Br. 2. str. 49.

Kako se ima razumieti vrieme, do koga valja odlučnu prisegu nastupiti? (§. 268 gr. p. p.) Od Petra Joanovića. Br. 2. str. 85.

Jošte jedna o pravu prigovora proti prividnoj naledji. Napisao I. Pirka. Br. 2. str. 72.

O filozofičkoj i juridičkoj naravi brzojava i njegovoj moralnoj važnosti. Napisao prof. dr. K. Vojnović. Br. 2. str. 75.

Kako da se rieši pitanje o banki? Napisao dr. Friderik Pongratz. Br. 3., str. 97.

O novom trgovačkom zakonu. Br. 3. str. 110.

Ob uračunavaju iztražnoga zatvora u vrieme kazni. Napisao Milan Šušković. Br. 3., str. 119.

Tko ima dokazivati, da li je kupovnina izplaćena, odnosno neizplaćena? Od I. Pirke. Br. 3. str. 123.

Kada je osuda pravomoćna i kada se ima najkasnije prisega nastupiti? (Odgovor na članak: kako se ima razumieti vrieme, do kojega valja odlučnu prisegu nastupiti.) Od Živka Gojkovića. Br. 3. str. 125.

Znamenitost rimskoga prava za moderni sviet. Br. 3. str. 136.

Nekoliko rieči o pomorskoj hipoteci. Napisao dr. Fran Pilepić. Br. 4. str. 145.

O novom trgovačkom zakonu. Preveo dr. B. L. Br. 4. str. 155.

Da li iz ugovorene obveze dužnika, da ima vjerovniku kupovninu poštom u prebivalište njegovo poslati, nastaje podsudnost ugovora po §. 42. sudovnika? Od I. Pirke. Br. 4. str. 164.

Razjašnjenje čl. 357. njem. trg. zak., valjajućega za hrvatsko-slavonsku vojnu krajinu, odnosno §. 355. ugar. trg. zakona. Napisao I. Pirka. Br. 4. str. 165.

Digitized by Google

Odvjetnici u Turskoj. Iz „Gerichtshalle“ preveo L. Br. 4. str. 167.
Znamenitost rimskoga prava za moderni sviet. (Dalje.) Br. 4. str. 183.
O vinskoj desetini. Napisao Josip Župčić. Br. 5. str. 193.
Brzojavno pravo. (Spadaju li pogodbe, brzojavom sklopljene, na pismene i mogu li zamieniti one, koje po zakonu imaju biti pismeno sastavljene?) Napisao prof. dr. K. Vojnović. Br. 5. str. 206.
Koja je razlika sa trgovačko-pravnoga gledišta medju ustanovom §. 367. o. g. z. i onom čl. 306. njemačkoga, odnosno §. 299. ugar. trgovačkoga zakona? Od I. Pirke. Br. 5. str. 209.
Kako se imadu urediti i voditi registri trgovačkih tvrdka. Probćio L. Br. 5. str. 210.
Tko ima dokazivati, da li je kupovnina izplaćena, odnosno neizplaćeńa? Od Ant. Vukovarca. Br. 5, str. 228.
Pravoslovje i život. Preveo dr. B. N. Br. 6. str. 241.
Ženitbeni ugovori sa stanovišta medjunarodnoga prava. Napisao Vittorio Rossi, preveo dr. B. L. Br. 6. str. 250.
Pravo medjunarodno u svom historijskom razvitku. Napisao dr. Josip Pliverić. Br. 6., str. 256.
Razjašnjenje čl. 307. njemačkoga, odnosno §. 300. ugars. trg. zakona. Napisao I Pirka. Br. 6. str. 268.
Tko ima dokazivati, da li je kupovnina izplaćena, odnosno neizplaćena? Od I. Pirke. Br. 6. str. 269.
Što ćemo sa plemićkimi zadrugami? Napisao dr. I. Zahar. Br. 7. str. 289.
Pravo medjunarodno u historijskom svom razvitku. (Dalje.) Napisao dr. Jos Pliverić. Br. 7. str. 296.
Kako neka glasi odluka na molbu, kojom se moli bezteretni odpis? Napisao dr. L. Vidrić. Br. 7. str. 307.
Znamenitost rimskoga prava za moderni sviet. (Dalje.) Br. 7. str. 331.
Pravo medjunarodno u historijskom svom razvitku. (Svršetak.) Napisao dr. Jos. Pliverić. Br. 8. str. 337.
Razjašnjenje čl. 275. njem., odnosno §. 262. ugar. trgovačkoga zakona. Od I. Pirke. Br. 8. str. 349.
Upravno sudište u Beču. Napisao dr. . L. Br. 8. str. 350.
Koja je razlika medju ustanovom §. 429. o. g. z. i čl. 344. i 345. njem., odnosno §. 344. ugar. trgov. zakona? Napisao I. Pirka. Br. 8. str. 359.
Još jedna o pomorskoj hipoteci. Preveo L. Br. 8. str. 360.
Znamenitost rimskoga prava za moderni sviet. (Svršetak.) Njem. napisao prof. dr. R. Ihering. Preveo H. H—ć. Br. 8. str. 378.
Pronevjerenje i novija praksa. Njem. napisao prof. dr. Sentz. Preveo D. M. Br. 9., str. 385.
Poslanice županu. I. Br. 9. str. 397.
Da li su trgovački običaji pomoćno vrelo mjenbenoga prava? Od I. Pirke. Br. 9. str. 406.
O sukobu privatnoga prava sa javnim brzojavnim pravom i o načinu, kako da se ovaj poravna. Napisao prof. dr. K. Vojnović. Br. 10. str. 433.
Nekoliko rieči o kaznenom sudstvu. Napisao Živko Gojković Br. 10. str. 446.
Koja su prava predmetom posjeda? Češki napisao prof. dr. A. Randa. Br. 10. str. 455.

Digitized by Google

Mjenbeno-pravne razpravice. Od I. Pirke. Br. 10. str. 459.
Koja su prava predmetom posjeda? (Svršetak). Češki napisao prof. dr. A. Randa, preveo dr. L. Br. 11 str. 485.
Poslanice županu II. Br. 11. str. 493.
Gradjansko-pravne razpravice. Napisao I. Pirka. Br. 11. str. 501
Izvlastba. Napisao dr. L. Vidrić. Br. 11. str. 504.
Odgovor na „pitanje i molbu“ u br. 10. Mjesečnika.“ Odgovoriše: dr. S. M., dr. M. Posilović, I. Pirka, Stjepan Tubić i Gj. Treščec. Br. 11. str. 524.
Da li su prosudjujuć zločim čedomorstva mjerodavne ustanove gradj. zakonika o zakonitosti djeteta? Priobćio M. Savić. Br. 12. str. 533.
Poslanice županu. III. (Svršetak) Br. 12. str. 539.
O pravnoj naravi zemljištnoga posjeda po englezkom pravu. Preveo L. Br. 12. str. 547.
Krivo svjedočanstvo kod udostovjerenja podpisa po sudcu ili javnom bilježniku. Priobćio M. Savić. Br. 12. str. 553.
Ob austrijskoj osnovi parbenoga postupnika. Napisao prof. dr. Al. pl. Bresztyenszky. Br. 12. str. 556,
Opazke na odgovore priobćene u 11. broju „Mjesečnika.“ Napisao I. Pirka. Br. 12. str. 571.

II. Priobćivanje praktičnih slučajeva.

Gradjansko-pravnih i kazneno-pravnih praktičnih slučajeva imade u svakom broju po više.
Mjenbeno-pravni dolaze u brojevih 4, 8, 10 itd.
Upravno-pravni. Br. 3, 9, 11.
Prva javna razprava pred kr. stolom sedmorice kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, kao sudom kasacionalnim itd. Priobćio M. Br. 6. str. 279.
Prva razprava pred porotom. Br. 10. str. 476. — Francezka parnica sbog naknade štete. Br. 9. str. 427.

III. Zakoni, osnove zakona i obrazloženja.

Osnova zakona o sastavljanju posebnih gruntovničkih uložaka i obnarodovanju istih, ob izpravljanju i popunjivanju gruntovnice. Br. 5. str. 213.
Obrazloženje osnove zakona o sastavljanju uložaka gruntovničkih, itd. Br. 5. str. 219.
Osnova zakona o preinaci nekih ustanova gradj. parb. postupnika itd. Br. 7. str. 310.
Obrazloženje osnove zakona o preinaci nekih ustanova gradj. p. postup. itd. Br. 7. str. 317.
Osnova zakona, kojom se preinačuju neke ustanove o zadružnih odnošajih itd. Br. 8. str. 367.
Zakon ob upravi samostalnih kazniona. Br. 8. str. 368.
Obrazloženje osnove zakona ob upravi kazniona, itd. Br. 8. str. 369.
Osnova zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i o postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi. Br. 9. str. 411.

Digitized by Google

Obrazloženje osnove zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj, itd. Br. 9. str. 414.
Zakon o preinaci nekih ustanova gradj. parb. pastupka od 16. rujna 1852. itd. Br. 10. str. 400.
Osnova zakona ob odkupu i regulaciji regalnih prava. Br. 10. str. 468.
Zakon ob izvlastbi nekretnina u gradu Zagrebu. Br. 11. str. 507.

IV. Razlikosti.

Dobar savjet. Od dr. Stj. Spevca. Br. 2. str. 92.
Glavna skupština pravničkoga družtva. Br. 1. str. 41.
Glavni poslovni izkaz c. k. odsjeka krajiškoga banskoga stola u Zagrebu za g. 1875. Br. 4. str. 192.
Dopis iz Slavonije. Br. 9. str. 429.
Sastanci pravnika. Br. 9. str. 430.
XIII. sastanak (sjezd) njemačkih pravnikâ u Salcburgu. Br. 10. str. 478.
Okružnica taljanskoga ministra pravosudja, itd. Br. 11. str. 530.

V. Naredbe i propisi.

O pitanju glede nepovredivosti članova hrvatskoga sabora. Br. 4. str. 188.
Preustrojenje gradjevnoga odsjeka kr. zemaljske vlade. Br. 6. str. 284.
Urbarske parnice. Br. 11. str. 529.
Naredba o mjestnih sudovih. Br. 12., str. 583.

VI. Književnost, životopisi.

Kritički pogled na djela o slavenskom pravu. Ocjena dvajuh djela prof. Kotljarevskoga. Iz „Rada“ jugoslavenske akademije znanosti preštampano. Napisao prof. dr. J. Hanel. Br. 3. str. 139.
Eugen Barac Repenjski. Napisao —y. Br. 3. str. 188.
Dr. Antun Rojc. Napisao —ć. Br. 7. str. 334.

VII. Viestnik.

Pod ovom rubrikom priobćivao je „Mjesečnik“ u svakom broju pomanjih viesti, tičućih se poglavito pravničkoga svieta, kao što su: imenovanja, promjene u osoblju državnih službenika, pravničke svaštice, natjecaje, stečaje itd.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Siečanj 1876. **Br. 1.**

Osnova stečajnoga reda za njemačku carevinu.

Napisao

Prof. dr. Šandor pl. Bresztyenszky.

(Čitano u skupštini pravničkoga družtva, držanoj 28. studenoga godine 1875.)

U predposljednjoj skupštini pravničkoga družtva označio sam postanak, formu i pojedine ustanove osnove stečajnoga reda za njemačku carevinu (koja je upravo u sadanjem zasjedanju podnešena državnomu saboru, koj ju je predao posebnomu povjerenstvu) i obreko sam, da ću drugom prilikom progovoriti o nekih načelih iste i sravniti ju sa drugimi, imenito sa našim stečajnim redom.

Želim zadovoljiti onomu obećanju.

Dozvolite mi, veleštovana gospodo, da reknem koju najprije o sustavu osnove sa gledišta njemačkoga prava.

Imovinsko-pravni položaj, koji vodi k otvorenju stečaja, jest anormalan. Osoba, nalazeća se u takovom položaju, imade više dugova nego li imovine, a neima dalnje vjeresije, da se njenom pomoćju opet oporavi; duguje raznim vjerovnikom i valja da namiri sve, a toga upravo nemože, jer je prezadužena.

Tu nastaje sukob pravnih interesa medju prezaduženikom i vjerovnici, kao i medju ovimi samimi. Taj se sukob neda riešiti po onih pravnih ustanovah, koje uredjuju normalne odnošaje.

Tu su potrebni posebni propisi, kojih i nalazimo u pozitivnih zakonih svih vjekova.

Glavna je svrha tim posebnim ustanovam, da se ciela prezaduženikova imovina, što no se može pod ovrhu uzeti, upotrebi **na razmjerno namirenje svih njegovih vjerovnika, neimajućih kakova posebna naslova za podpuno namirenje.**

Da se ta svrha postigne, valja promieniti pravni odnošaj, u

Digitized by Google

kom je dotlje stojao prezaduženik prama svojoj imovini i prama trećim osobam, zatim valja stvoriti novi pravni odnošaj njegovih vjerovnika medju sobom i prama prezaduženikovoj imovini.

Napokon nuždno je ustanoviti način, kako će se postupati izvadjajuć sve te pravne promjene, nastale stečajem ili, bolje rekav, otvorenjem stečaja.

Stečajni red uhvaća dakle svakako materijalno- i formalno-pravne propise, pa odatlje dade se odmah označiti naravski sustav istoga. Valja najme da sastoji od dva razlučena diela, iz kojih se ponapose ustanovljuju materijalno- i formalno-pravni propisi.

Stariji zakoni, odnoseći se na stečaj, neluče strogo prve vrsti propisa od druge, neustanovljuju napose stečajnoga prava, a napose opet stečajnoga postupka.

Njemačko pravo razmatra stečaj ponajviše sa gledišta obćenite ovrhe na svu prezaduženikovu imovinu, da se razmjerno namire svi njegovi vjerovnici, te uvršćuje propise, odnoseće se na stečaj, poglavito u gradjanski postupnik. Tako čine još i noviji zakoni, hanoveranski od 1850., badenski od 1864., würtemberžki od 1868. i bavarski od 1869. Razlog je tomu svakako taj, što se može svrha stečaja postići samo posebnim postupkom, što će se moći svi vjerovnici prezaduženika samo onda razmjerno namiriti, ako mu se imovina oduzme njegovoj disposiciji, pa se inventira, u posebnu upravu dade i razproda, a novac medju one podieli, koji su se kao vjerovnici prijavili, te istinitost svojih tražbina i moždanje prvenstvo dokazali.

Istina je, da stečaj stoji gledeć na pljenitbu, procjenu i razprodaju mase i razdiobu kupovnine u užjem savezu s ovrhom; ali ovaj nije podnipošto takav, da bi se mogao smatrati glavnom i odlučujućom karakteristikom stečaja.

Niti svrha stečaja nije sasma identična s onom ovrhe, a još su manje istovjetni uvjeti obiuh ovih institucija.

S toga niti nespada stečajni red kao vrst ovrhe ili dodatak k istoj u parbeni postupnik.

Prusko i austrijsko zakonodavstvo neuvršćuju više stečajnoga reda u parbeni postupnik, već ga izdadoše kao posebne zakone (pruski od 8. svibnja 1855., a austrijski od 25. prosinca 1868.)

Digitized by Google

Taj sustav sliedi i osnova stečajnoga reda za njemačku carevinu napuštajuć njemačko-pravno stanovište.

Neosnovanost ovoga označuje obrazloženje osnove ovako:

„Man läuft Gefahr das Verfahren prozessmässig zu gestalten, auch wenn Parteien sich nicht gegenüberstehen . . . . . richterliches Urtheil zu verlangen, obschon ein Rechtsstreit nicht vorliegt, für die Verwerthung der Masse die Formen einer Zwangsvollstreckung obligatorisch zu machen, ... und Hand in Hand mit der prozessualischen Gestaltung überträgt man das materielle Recht von den Voraussetzungen und den Rückwirkungen einer Zwangsvollstreckung auf das Concursrecht.“

Nehoteć osnova sliediti niti već antikvirani francezki sustav, koji je stečaj (état de faillit) uvrstio u Code de commerce — koj je sustav u Badenu g. 1864., a u Englezkoj g. 1869. zabačen — predočuje nam ona stečajni red poput našega staroga i sada postojećega, poput pruskoga, austrijskoga itd. kao posebni zakon.

Sustav toga zakona pako ide poglavito za pruskim; luči najme i razpravlja napose stečajno pravo (Konkursrecht) i stečajni postupak (Konkursverfahren).

Sustav taj opravdan je ne samo sa znanstvenoga gledišta, koje strogo razlikuje uvjete i posljedice stečaja od načina, koji će omogućiti i efektuirati svrhu istoga, nego je bio taj sustav za obći njemački stečajni red i vrlo potreban.

Poznato je, da postoje još i danas u Njemačkoj razni privatnopravni sustavi i zakonici te da i oni, koji teže za što skorijim izvedenjem jedinstvenoga privatnoga prava za cielu Njemačku, očito priznavaju, da se ono neće moći tako lahko i brzo izvesti.

Stečaj alterira znatno gotovo sve privatno-pravne odnošaje prezaduženika; uzme li se sada na um, da za mnoge od njih nedotiču propisi gradjanskoga prava i da se i ovi u pojedinih državah i državicah znatno medjusobno razlikuju, jasno je, da se bez jedinstvenoga, novoga stečajnoga prava nebi mogla postići jednaka svrha stečaja, da bi bez istoga i uvjeti vjeresije nejednaki ostali. Zato je trebalo napose urediti materijalno stečajno pravo.

U kojem se je pravcu pri tom radilo, kazuje obrazloženje

Digitized by Google

osnove sliedećimi riečmi: „Hier machen die Schwierigkeiten sich geltend, welche die mannigfachen Privatrechte in Deutschland darbieten. Es gilt, die verschiedenartigen Normen auf den einheitlichen Grundgedanken zurückzuführen und, wo eine Vereinigung nicht möglich ist, den Boden zu betretten, auf dem die in Aussicht genommene nationale Gestaltung des Civilrechtes fortschreiten kann.“

Nu ono lučenje materijalnoga stečajnoga prava od formalnoga neda se izvesti sasma dosliedno te strogo ni tamo, gdje postoji jedinstveno privatno pravo, kao što n. p. u Austriji ili u našoj domovini, i to s toga ne, što stanovite materialno-pravne posljedice nastaju istom nakon stanovitoga procesualnoga čina ili propusta.

Nije dakle pogrieška u sustavu osnove, što ona neizvadja onoga lučenja sasma strogo, jer ju je u tom priečila povrh gorerečenoga razloga velika raznolikost valjajućih privatno-pravnih sustava.

Tako nalazimo u 1—7 naslovu II. diela, koji ustanovljuje „stečajni postupak“, više ustanova materialno-pravne naravi (§§. 93, 98, 108, 118, 123, 152, 159, 168, 178.).

I u nas postojeći stečajni red ukazuje nam se kao posebni zakon, nu sustav njegov razlikuje se od sustava osnove njem. stečajnoga reda, jer neluči sistematično stečajno pravo od stečajnoga postupka, pa dočim ustanovljuje ovaj (t. j. postupak) obširno i točno, sadržaje za t. z. materijalno stečajno pravo razmjerno malo ustanova i ostaje u tom obziru daleko za osnovom, koje materijalno-pravne ustanove posljednji sam put pobliže označio.

Da nemože uviek nestašici rečenih ustanova u našem stečajnom redu niti o. g. zakonik doskočiti, možemo najbolje zaključiti iz novoga stečajnoga reda za zapadnu polu naše monarkije; taj bo ne samo da luči poput pruskoga, „stečajno pravo“ od „stečajnoga postupka“, već govori (§§. 1—57.) o prvom jasnije i obširnije, nego li naš stečajni red.

Sustav osnove odlikuje se svojim valjanim razredjenjem i izvedenjem, pa će se jamačno povesti za njim i drugi kod novijih kodifikacija.

* * *

Digitized by Google

Želeć govoriti o nekih načelih osnove stečajnoga reda mislim, da mi se valja svakako obazrieti na ona, koja su važnija.

Mnijem pako, da za stečaj neima važnijih do onih, koje normiraju pravni položaj prezaduženika dok traje stečaj i nakon njegova svršetka.

Ova su načela najvažnija zato, jer se tiču subjekta, koj daje stečaju povoda, koji stoji u pravnom odnošaju sa svimi vjerovnici, koji je prama tomu vrelo i središte stečaja; zatim jer moraju sva ostala načela s ovimi stojati u skladu, iz njih, rekao bih, poticati, i napokon jer odlučuju ob eksistenciji i budućnosti čovjeka, a prečesto i ciele obitelji.

Govoreć o tih načelih, imat ću pred očima samo takova prezaduženika, koji je nesrećom, ne svojom krivnjom, pao pod stečaj.

Pravne su posljedice stečaja za prezaduženika dvovrstne: osobno- i imovinsko-pravne. Prve imadjahu u starijih periodah razvoja raznih pravnih sustava mnogo veću važnost nego li u novijih. Od najveće okrutnosti i neopravdane strogosti proti svakomu prezaduženiku, koji je prestao biti ne samo subjektom prava, već ga mogahu vjerovnici i ubiti ili kao roba prodati, prošlo se je kasnije na ograničenje osobne slobode, gubitak stanovitih gradjanskih prava, dobra glasa, kao i na to, da je dotičnik postao nesposobnim vršiti neka zvanja, a napokon došlo se je, poslje ukinute ovrhe na osobu dužnika, u modernom pravu tamo, da stečaj kao takav neima za prezaduženika nikakovih trajnih, štetnih osobno-pravnih posljedica.

Rekoh „trajnih“, jer i noviji zakoni ograničuju osobnu slobodu prezadužena ali samo na kraće vrieme, pa se i ovo ograničenje nemože nipošto držati za kakovu kazan, već za vrlo nuždno sredstvo, kojim se kani pospješiti stečajni postupak.

Često je najme kod postupka stečajnoga nuždno, da je prezaduženi prisutan, da uzmogne ubaviestit sud, upravne organe u stečaju i vjerovnike o svem, što može biti važno po aktivnu gromadu, čim se mogu suzbiti neteméljiti zahtjevi proti ovoj. Toj se dužnosti nesmije prezaduženik samovoljno oteti; a je li se s razlogom bojati, da namjerava to učiniti, ima se u rečenu

Digitized by Google

svrhu, i samo dok se ova postigne, osobna sloboda prezadužena ograničiti, ima se ovaj zatvoriti ili internirati.

Takovo ograničenje opravdano je i onda ako se je bojati, da bi mogaopr ezaduženi, budući na slobodi, zamrsiti stanje mase.

Ovakovo ograničenje osobne slobode prezaduženika odredjuje i osnova u §. 93., nu u dalnjem ograničenju nepovodi se za francezkim (Code de commerce, art. 493.) ni austrijskim (§. 77., al. 3.) stečajnim redom, koji (jasnije francezki) obvezuju prezaduženika, da podupire upraviteljne organe (sindikat), koji mu opredieljuju i uvjete radnje. Osnova zabacuje to načelo, jer „hierin liegt eine mit den modernen Rechtsanschauengen unvereinbare Erweiterung der Gläubigerrechte."

Po osnovi njem. stečajnoga reda dužan je prezaduženi davati samo potrebne upute ali ne i raditi budi za cielost vjerovnika, budi za pojedinca njih.

Mnogo važnije od osobno-pravnih jesu u novijih stečajnih zakonih posljedice imovinsko-pravne.

Takova ukazuje se odmah kod otvorenja stečaja u tom, što prezaduženi gubi posjed, upravu i razpolaganje sa svojom imovinom, koja prelazi u posjed i upravu posebnih organa.

Naravno da ono, što se nemože niti u običnom postupku pod ovrhu uzeti, nedolazi ni u stečajnu masu.

I njemačka osnova prihvaća to pravilo u 1. alinei §. 1.

Medju pozitivnimi zakoni postoji u tom obziru suglasje, da ima doći u stečajnu masu sva ona imovina, koju posjeduje prezaduženi u vrieme otvorena stečaja. To i je sasma prama naravi i svrsi stečaja.

Nu bitno se razlikuju pojedini zakoni glede one imovine, koju dobije prezaduženi istom nakon otvorena stečaja, imenito tečajem istoga.

Većina zakona drži se u tom pogledu strogo pravnoga stanovišta, po kojem valja nenamirenim stečajnim vjerovnikom dozvoliti, da mogu sve dotlje od prezaduženika tražiti da ih namiri, dok nebudu podpuno naplaćeni, dotično, dok se toga neodreknu.

Naravska je posljedica toga, da im mora pristojati pravo

Digitized by Google

tražiti svoje namirenje načinom, označenim u stečajnom redu, i iz one imovine prezaduženika, koju istom kasnije steče. Jedina svrha, za kojom se ovdje ide, jest što skorije i što podpunije namirenje vjerovnika; ta će se svrha svakako najlaglje postići, ako se i sva ona imovina, koju steče prezaduženik durante concursu, uvrsti u masu stečajnu.

Toga se načela drži pretežna većina njemačkih, zatim austrijski, francezki, danski kao i naš stečajni red.

Nu osnova stečajnoga reda za njemačku carevinu nesliedi te teorije već ustanovljuje suglasno sa hanoveranskim zakonom u §. 1.: „Das Concursverfahren umfasst das gesammte, einer Zwangsvollstreckung unterliegende Vermögen des Gemeinschuldners, welches ihm zur Zeit der Eröffnung des Verfahrens gehört.“

U obrazloženju opravdava se ta ustanova sa pravnoga gledišta tim, što se tvrdi, da se strogo uzev nemože ono, što tkogod možda u buduće steče ili zasluži, unapred njegovoj dispoziciji oduzeti i na to ovrha povesti.

Nu jošte krepčije brani sé ta ustanova sa gledišta pravičnosti i sa razloga gospodarskih.

Ako prezaduženi najme mora predati u masu stečajnu i onu imovinu, koju vlastitom radnjom privredi durante concursu, te za sebe zadrži samo najnuždnija dobra, ta će ga okolnost odvraćati od radnje; ništa ga neće poticati na produktivni rad; u najboljem slučaju radit će samo toliko, da si pribavi sredstva za nuždno uzdržavanje. A to je štetno ne samo za-nj, za njegove kašnije vjerovnike nego i za produkciju u obće.

Čim se otvori stečaj, stiču pravo na namirenje iz stečajne gromade, tada postojeće, samo oni vjerovnici, kojim je prezaduženik dugovao do otvorenoga stečaja, dotično masalni vjerovnici; prezaduženik pako gubi onim časom pravo dispozicije sa svojom imovinom, ali negubi nipošto niti pravne niti djelovne sposobnosti, on se može i nadalje pravovaljano obvezati, može sa drugimi osobami pravne poslove sklapati itd. Ti su poslovi, na koliko odgovaraju inim uvjetom zakona, sasma pravovaljani; samo što nemogu nikako škoditi stečajnim vjerovnikom, što se neće

Digitized by Google

moći novi, nakon otvorena stečaja pridošli vjerovnici prezaduženika podmiriti iz gromade na uštrb starijih vjerovnika.

Uzme li se sada u tu masu, iz koje nemogu novi vjerovnici ništa tražiti na uštrb starih, i ono, što prezaduženik kašnije steče, dolaze svakako stari vjerovnici u mnogo bolji položaj od novih, što se barem sa načelom pravičnosti neslaže.

U obrazloženju osnove veli se glede ovoga: „Der Erwerb aus allen neuen Geschäften muss dem Gemeinschuldner verbleiben, alle neuen Gläubiger müssen, so lange das Absonderungsrecht der Concursgläubiger an dem bisherigen Vermögen dauert, durch diese unbehindert aus dem neuen Erwerbe Befriedigung suchen können.“

Neima, dvojbe da se u istinu načelom osnove, izraženim u §. 1., prezaduženik potiče na rád, na produkciju; ova da mu se olahkoćuje tim, što se laglje služi vjeresijom, pošto neima dvojbe, da će uz gore označeni položaj novih vjerovnika ovako prije vjeresije steći, nego li uz ustanovu, da sve, što steče, ima doći na korist starih vjerovnika.

Po osnovi ovoj nije samo ono izključeno od stečajne gromade, što si prezaduženi sam, poslje otvorena stečaja, privredi, već i sve ostalo, što mu nakon toga vremena pripadne.

Tako i nasljedstva i zapisi. Samo ako mu je ovakovo prije otvorena stečaja pripalo, a prezaduženik se jošte nije očitovao o prihvatu, tada čini to zo gromadu organ, representirajući istu. (§. 122. točka 2.).

Obrazloženje osnove drži neopravdanim načelo, postojeće u drugih pozitivnih zakonih, da ima gromadu representirajući organ u svakom slučaju pravo nasljedstvo budi zapis prihvatiti ili neprihvatiti jer „weder die sogenannte Gläubigerschaft noch der Verwalter für sich oder Namens der Gläubiger kann erben, nur der zum Erben berufene Gemeinschuldner könnte Erbe werden“, te pita: „Kann aber das Recht, die Erbschaft zu erwerben, oder auszuschlagen, von der Person des Gemeinschuldners getrennt werden?“

Naš stečajni red bazira se na sasma protivnom načelu odredjujuć u §§. 61. i 170., da sva imovina i svi dohodci, beriva,

Digitized by Google

koja prezaduženika durrante concursu zapadnu, imadu doći u stečajnu gromadu i da cielost vjerovnika stiče pravo, u ime prezaduženika nastupljivati baštine i primati zapise. Na istom načelu stoji i austrijski stečajni red (§§. 1. i 4.).

I glede tako zvanoga beneficium competentiae razlikuje se naš stečajni red od osnove. Onaj bo veli u posljednjoj izreci §. 63.: „Ima se prezaduženiku ostaviti što inače marljivošću svojom steče, u koliko je to potrebno za uzdržavanje kako njega, tako žene i djece mu.“

Sličnu ustanovu sadržaje i §. 5. austr. stečajnoga reda. Nu uzdržavanje iz gromade nepripada mu ipso jure po našem stečajnom redu ni u slučaju ustupa imovine (§. 178.) Ovo može dobiti samo onda, ako na to pristanu svi vjerovnici, „koji bi tim štetovali“ (§. 63.) Slično odredjuje i austrijski stečajni red (§. 5.)

Osnova usuprot ostavlja prezaduženiku i u stečaju uživanje, koje mu pripada po partikularnih zakonih na imovinu žene i djece, — kako sam to u prvom svom čitanju iztaknuo.

Istina, niti po ovoj osnovi nije prezaduženiku zajamčeno uzdržavanje iz stečajne gromade, — što bi kao pravilo za sve slučajeve i neopravdano bilo, — ali olahkoćuje poput drugih novijih zakona znatno mogućnost takova uzdržavanja ustanovami §§. 120, 86 i 118. U smislu prvih dvajuh §§. može skupština vjerovnikâ većinom glasova dopitati prezaduženiku i obitelji mu nuždno uzdržavanje.

Obrazloženje smatra protivno, u našem i u austrijskom stečajnom redu prihvaćeno načelo nepraktičnim, „denn die Personen dieser Gläubiger liessen sich kaum zusammen finden.“

A dok skupština u tom obziru neodluči, može po §. 118. takovo uzdržavanje dozvoliti upravitelj privoljom suda, dotično vjerovničkog odbora, ako takav postoji.

Tako je osnova pošla sredinom, uklanjajuć se s jedne strane, sa gledišta pravičnosti, prestroga načela ob uzdržavanju prezaduženika iz mase, kakovo prihvatiše naš i austrijski stečajni red, a s druge strane nepovodeć se ni za preblagim propisom čl. 530. „Code de commerce“, koj daje prezaduženiku zakonsko pravo,

Digitized by Google

tražiti iz gromade stanovitu svotu za svoje i za uzdržavanje svoje obitelji.

U tiesnom savezu sa pitanjem kakovih osobno- i imovinsko-pravnih posljedica ima stečaj za prezaduženika, stoji po starijih stečajnih redovih uredba t. j. ustupa imovine (cessio bonorum). Lex Julia rimskoga prava, koja se proteže na tu instituciju, namjeravaše stvoriti sredstvo, kojim bi mogao prezaduženik, ustupiv dobre volje cielu svoju imovinu svojim vjerovnikom, izbjeći onim za njega štetnim posljedicam, što ih sadržavaše još uviek i novija forma stečaja, t. z. bonorum venditio. Imenito riešio bi se prezaduženik takovim ustupom osobne ovrhe, nije postao infamis, i napokon nisu mogli nenamireni vjerovnici dotle tražiti od njega izplatu zaostatka tražbine, dok nije s nova stekao znatniju imovinu, pa i u ovom slučaju samo u toliko, u koliko nije sam ove trebao.

Kasnije bude mogućnost i tim blagodat cessie bonorum ograničena.

Ta je institucija prošla i u druga pozitivna prava, naročito u njemačka, francezko (Code Napoléon art. 1265—1270., Code de commerce, art. 566—575.), kao i u naš stečajni red. Postojaše i u Austriji, ali ju dokine naročito novi stečajni red (čl. I.)

Kao što austrijski zakon tako nepoznaje ni osnova stečajnoga reda za Njemačku više spomenute uredbe, i to s toga, što je ista danas, na temelju drugih ustanova, suvišnom postala, imenito usljed ukinute ovrhe na osobu dužnika usljed toga, što su prestale ostale štetne pravne posljedice za osobu prezaduženika, kao i napokon usljed prije rečenih ustanova, koje daju pravo ili omogućuju prezaduženiku postignuće t. z. beneficium competentiae.

Nu važno je pitanje, neriešeno dosada spomenutimi ustanovami, koje su suvišnom učinile „cessio bonorum“ toli za prezaduženiku koli i za vjerovnike mu: mogu li ovi, na koliko nisu u stečaju podpuno namireni, tražiti i nakon dovršena stečaja od prezaduženika izplatu zaostataka?

Bonorum cessio rimskoga prava ovlašćivaše na to vjerov-

Digitized by Google

nike samo uvjetno, štedeć što više prezaduženika; njemačko pravo nije toliko prezaduženika štitilo, isto tako dozvoljuje i posliednja alineja čl. 1270. code Napoléon — suglasno sa čl. 568. Code de commerce — vjerovnikom tražiti od prezaduženika podpuno namirenje i nakon dovršenoga stečaja, ma da i je prezaduženi cielu svoju imovinu dobrovoljno cedirao vjerovnikom.

Naš stečajni red (§. 176.) dozvoljuje svakomu nenamirenomu vjerovniku tražiti i nakon dovršenoga stečaja podpuno namirenje od prezaduženika, pa neustanovljuje ništa protivna niti za slučaj ustupa imovine niti za t. z. trgovački stečaj. Istoga se načela drži i austrijski stečajni red (§. 54.) za t. z. obični stečaj.

Drugi neki pozitivni zakoni uzimlju vjerovnikom pod stanovitimi uvjeti pravo tražiti takovo namirenje. Tako naredjuje od njemačkih bremenski „Debitverfahren“ da vjerovnici, koji nisu na nagodu pristali, ali su dobili najmanje 75% od svojih tražbina, nemogu tražiti prije minulih 10, oni koji su dobili barem 50% prije 5, a oni, koji su dobili barem 30%, prije minulih 2. godina izplatak ostatka, pa toga niti u onom slučaju, ma prezaduženi stekao i veću imovinu.

U Hamburgu pako bijaše u smislu zakona „Neue Fallite-Ordnung“ i naknadnih „Additionalartikel“ svaki „nesretni“ cridatar posvema oprošten od naknadnoga naplaćivanja; uvedbenim zakonom kaznenomu zakoniku od god. 1869. promienjena je ta ustanova u toliko, što takav oproštaj stiče samo onda, ako su njegovi vjerovnici iz gromade dobili barem stanovite postotke.

Austrijski stečajni red daje takovu blagodat samo u trgovačkom stečaju; po §. 233. rieśava se nedužni prezaduženik naknadno namirivati zaostatke i onih vjerovnika, koji nisu pristali na nagodu; a vjerovnici, na koje se nagoda bez njihove krivnje neproteže, mogu samo onoliko postotaka naknadno tražiti, koliko su dobili drugi vjerovnici usljed nagode.

Slično odredjuje englezki bankuptugacte od 1869. usljed instituije t. z. discharge; ako je prezaduženik najme barem 50% vjerovnikom izplatio, ili ako su se vjerovnici obzirom na nevinost prezaduženika odrekli što do 50% manjka, pa je sud usljed toga izdao t. z. order of discharge. Nedobije li pako prezaduženik

Digitized by Google

takav „order“, mogu vjerovnici samo poslje minulih 3. godina tražiti ovršnim putem namirenje svojih tražbina.

Još povoljnije rieša za prezaduženika to pitanje američki stečajni red od g. 1867. sa kasnijimi dodatci, i to u toliko, što će se prezaduženiku, koji nije ni 50% izplatio, izdati „discharge“ i onda, kad pristane na to samo polovica vjerovnika.

Dodje li prezaduženik kašnije opet pod stečaj, podielit će mu se discharge samo onda, ako je vjerovnikom barem 70% uplatio, ili ako na to barem tri četvrtine vjerovnika pristanu.

U oba slučaja označuje se količina vjerovnika i po broju osoba i po iznosu tražbina njihovih.

Sve te, za prezaduženika toli povoljne ustanove da opravdavaju razlozi čovječnosti, pa onda želja, da mu se pomogne u novih poduzećih, da mu se pribavi nova vjeresija.

Osnova njemačkoga stečajnoga reda nenalazi te razloge opravdanimi, zato ustanovljuje u §. 152. al. 1., da mogu nenamireni stečajni vjerovnici nakon dovršena stečaja svoje tražbine neograničeno effektuirati.

Obrazlažuć ovaj §. veli se, da protivne, gore spomenute, ustanove nekoriste, pače da podkapaju vjeresiju, da sadržavaju povredu prava vjerovnika, da daju prezaduženiku bolji položaj, nego li ga imadu obični dužnici, kojim se ciela imovina i na zahtjev jednoga vjerovnika pod ovrhu uzimlje i razprodaje, a nedaje jim se povlastica, da netrebaju voditelju ovrhe platiti, što mu još duguju.

Osnova nalazi bolje i pravednije (osobito za vjerovnike) sredstvo da se pomogne i zaštiti prezaduženik u instituciji prisilne nagode. (Zwangsvergleich.) Blagotvornost nagode kao načina, kojim se pravni prepori dovršuju, tako je obće priznata, da razni pozitivni zakoni sudca manje više na to upućuju, neka nastoji, da se stranke nagode. Osobito zagovaraju nagodu u stečaju. — Motivi osnove drže ju, da je daleko prikladniji način dovršiti stečaj nego li je presudni postupak i to osobito za slučajeve, kad se nemože tako lahko i točno ustanoviti aktivna ili pasivna ili obie gromade; kad prieti opasnost, da će se u tu svrhu duže trajućim postupkom umanjiti i ono aktivno stanje,

Digitized by Google

koje je jur izviestno i sjegurno, a ono, što se traži, da se neće možda postići. Osim toga daje joj još i zato prednost, što dugo trajanje presudnoga postupka umanjuje privrednu djelatnost prezaduženika ili ju možda i uništuje; što bi mogla nada na poštenu i brzu nagodu možda sklonuti treće osobe, da pomognu radinomu, poduzetnomu prezaduženiku, koji nakon iste stiče opet dispoziciju nad svojom imovinom, koji bi se mogao novimi podhvati opet oporaviti pa i vjerovnike laglje i bolje namiriti.

Napokon je, veli se u motivaciji, i u obćem narodno-gospodarskom interesu, da što prije prestanu nastale poslovne i prometne krize, koje se obično neograničuju samo na prezaduženika, nego zahvaćaju u najšire krugove, da prestanu načinom takovim, koji potiče prezaduženika na novu radinost, koji mu znatno olahkoćuje sticanje nove imovine.

Naravno je, da polazeć sa strogo pravnoga gledišta mora da je strankam prosto i u stečaju, u kojem se radi o privatnih pravih, s kojimi može dotični subjekt slobodno razpolagati, u svako vreme nagoditi se.

Pojedini pozitivni zakoni prihvaćajuć i štiteć nagodu, shvaćaju ovu različito. Nekoji se stečajni redi drže strogo pravnoga stanovišta, koje traži za pojam i valjanost nagode, da su svi interesenti sporazumni o njezinom sadržaju, prama tomu dakle naredjuju, da se može stečaj dovršiti samo onakovom nagodom, na koju pristanu s v i v j e r o v n i c i.

Toga se stanovišta drže: naš stečajni red, austrijski kod običnoga stečaja i više njemačkih (nasovski, badenski, hanoveranski, bavarski itd.), koji štiteć svakoga pojedinoga vjerovnika nesile ga, da se mora i on zato jer većina (možda svi izim njega) vjerovnika prihvaća nagodu, odreći ma kojega diela svoje tražbine. Rečeni zakoni nepriznavaju nikakovih višjih interesa većine vjerovnika ili obćih interesa, kojim bi se imao žrtvovati onaj pojedinca vjerovnika.

Druga pozitivna stečajna prava usuprot i to ne samo neka njemačka, nego i francezko, englezko itd. napuštaju i ovdje strogo pravno gledište, te ustanovljuju s razloga pravičnosti, (s pram prezaduženiku i većini vjerovnika) probitačnosti i s razloga na-

Digitized by Google

rodno-gospodarskih, da se može stečaj pravilno dovršiti i tako zvanom prisilnim nagodom, t. j. onakovom, na koju je pristala samo većina vjerovnika, pa koje se ima držati i manjina, koja nemože za takav slučaj tražiti (kao što n. p. odredjuje austrijski stečajni red u §. 157.) podpuno namirenje.

Ta je prisilna nagoda prvobitno (u rimskom pravu) postojala samo za slučaj prezaduženoga stanja ostavštine; samo tu je vezao sudom potvrdjeni zaključak većine i manjinu.

Izim gore navedenih, u tom obziru na strogo pravnom stanovištu stojećih stečajnih zakona generalizirali su pozitivni zakoni tu prisilnu nagodu.

Tražeć za to pravnih razloga, nalazi jih obrazloženje osnove u pravnoj zajednici, u koju dolaze vjerovnici usljed stečaja; ta zajednica da se mora štititi proti možda neosnovanim prigovorom pojedinih vjerovnika. Ti nazori obrazloženja nestoje u ostalom u suglasju sa teorijom o stečaju; zajednica medju pojedinimi stečajnimi vjerovnici u najboljem je slučaju „communio incidens.“

Svakako se dade prisilna nagoda mnogo laglje opravdati sa prije označenih stanovišta nego li sa strogo pravnoga. Pa upravo zato, jer neima strogo pravnoga temelja, mora da se ova institucija najvećim oprezom ustanovljuje.

Posebnim je pravcem pošlo u tom obziru bremensko zakonodavstvo; priznavajuć prisilnu nagodu, učinilo je iz ove u istinu samo moratorij za nadglasovana.

Osnova stečajnoga njemačkoga reda prihvativ prisilnu nagodu, dozvoljuje ju samo uz najveći oprez; nestavlja se jednostavno na stanovište kojega od raznih pozitivnih zakona, dozvoljavajućih takovu nagodu, nego traži još novih garancija, koje će s jedne strane zajamčiti mogućnost da se takova nagoda sklopi ondje, gdje to traži jasni interes većine vjerovnika i poštena prezaduženika, a ujedno da se u tih granicah što više štite vjerovnici, koji nepristaju na nagodu.

Sliedeć taj dvostruko opravdani cilj, neprihvaća osnova načelo hamburžkoga stečajnoga reda, po kojem moraju svi vjerovnici prihvatili takovu nagodu (Akkord), u kojoj dobe za godinu dana u gotovom 40, dotično 30 i 20%.

Digitized by Google

Ta se bo ustanova hamburžkoga zakona isto tako protivi naravi nagode, kao i ona, po kojoj prezaduženik, koji može u obće samo preko treće osobe sklapati nagode, ostaje obvezanim na izplatu do rečenih postotaka, ma da su se vjerovnici sa dotičnim trećim nagodili za manje postotke.

Po osnovi uglavljuje se nagoda medju prezaduženikom i vjerovnici sasma slobodno bez obzira na nudjene postotke, nu zato i ostaje bivši prezaduženik obvezan svojim vjerovnikom samo do ugovorenoga iznosa. Do toga pako iznosa mogu vjerovnici svoja nagodom ustanovljena prava realizirati uporabom ciele imovine prezaduženika, imenito i one, koju će kasnije steći, što im nepripada po hamburžkom pravu, koje dozvoljuje namirenje samo iz imovine, spadajuće u stečajnu gromadu.

Ova se po rečenom pravu nepovraća pravilno prezaduženiku, dočim usuprot po ovoj osnovi (§. 177.) dobiva prezaduženi, ako se protivno naročito neustanovi, nagodom pravo razpolagati s imovinom, koja je sačinjavala stečajnu gromadu.

Gledeć na tu eventualnu povratu gromade prezaduženiku, neće se ova po osnovi niti prodavati, dok traje postupak o nagodi; hamburžko pravo usuprot dozvoljava već u tom vremenu razprodaju.

Osnova odbija punim pravom to načelo i sa gospodarskoga gledišta, jer: „die Veräusserung der Massastücke, welche unter dem Drucke des Concurszustandes und durch den Concursverwalter erfolgt, bringt niemals denjenigen Erlös, welchen der Gemeinschuldner bei ungestörter Beachtung der Konjunkturen erreichen wird . . . Der Akkord soll den Schuldner befähigen und anspornen, die grösstmögliche Befriedigungsquote zu zahlen.“

Riešavajuć osnova s jedne strane vjerovnike dužnosti prihvatiti „nagodu“, u kojoj jim se nude stanoviti postotci, a davajuć im s druge strane pravo tražiti namirenje nagodom ustanovljenih prava iz svake, ovrhi podvržene sadanje i buduće prezaduženikove imovine i ovlaštujuć vjerovnički odbor, da izpita predlog o nagodi, i da se o njem očituje, štiti i unapredjuje u dovoljnoj mjeri interese cielosti vjerovnika. Naprotiv pako radi u prilog interesom prezaduženika tim, što se njegova, u gromadu

Digitized by Google

uzeta imovina, neće odmah razprodati, već netaknutom ostati dok traje postupak o nagodi, pa podje li ova za rukom, vratit će se opet natrag u njegovu dispoziciju, a tim povratit mu se i temelj za dalnja poduzeća i za novu privredu.

Da vidimo jošte, kako brani osnova interese manjine na nagodu nepristalih vjerovnika. Za ovu svrhu tražeć osnova pravilan, pred sudom vodjeni postupak, odredjuje, da se imadu nagodom svim vjerovnikom dati jednaka prava i dozvoljava, da pojedini vjerovnici prigovaraju samoj osnovi nagode. Odredjujuć osnova sve to u suglasju sa drugimi zakoni pruža ipak najveću zaštitu manjini prvo tim, što označuje točno uvjete, koji su potrebni, da se nagoda predloži; uvjete, koji takav predlog samo skroz poštenomu, nesretnomu prezaduženiku dozvoljavaju; zatim drugo propisom §. 170, koji traži za valjanost nagode sudbenu potvrdu, koju izdaje sud nakon formalne razprave. Tim odredjuje osnova, da sudac ispita ne samo pravilnost postupka, već upravo materijalni sadržaj nagode, pa da štiti pojedinoga vjerovnika i s toga gledišta. Nalažuć osnova sudcu da radi potvrde nagode ovu ispita i sa materialnoga gledišta, prihvaća za tu sudčevu djelatnost načelo razpravno. Sudac će najme osvjedočiv se o tom, da postoje uvjeti, koji čine predlog mogućim, kao i uvjeti za pravilnost postupka, obazirati se u tom postupku samo na ono što mu predlože stranke, imenito manjina, držeća se povredjenom.

Osnova nejde u toj točki za pruskim stečajnim redom, koji prihvaća ovdje — da obrani manjinu vjerovnika kao i javne interese — istražno načelo. Nu osnova zabacuje to držeć, da se u stečaju, dakle i u nagodi, radi o privatnih pravih, a javni interes brani kazneni zakon.

Kao posebno sredstvo, koje bi imalo omogućiti nagodu, smatra bremensko stečajno pravo moratorium po sledećem načelu: Kad prezaduženik zamoli moratorij, saslušaju se vjerovnici, pa većina njih — brojeć ih po tražbinah — odlučuje, ima li se dozvoljiti. Moratorij daje se najdulje na 6 nedjelja, nu privoljom većine vjerovnika može se produžiti više puta i to do na 6 mjeseci. Usljed dozvoljena moratoriuma nedobije ipak prezaduženik uprave

Digitized by Google

razredjenje sa gromadom, već ta prelazi odmah na upravitelje, koje vjerovnici izaberu.

Moratorij ima za prezaduženika tu pravnu posljedicu, da se, dok on traje, nemože gromada bez njegove privole razprodati. S druge strane mora prezaduženi u vrieme moratorija podastrieti način i uvjete nagode, koju imade, kako je rečeno, ta odgodnica omogućiti.

Osnova njemačkoga stečajnoga reda neprihvaća toga sredstva moratorija za pospješenje nagode.

Teorija i pozitivni zakoni odbacuju moratorij kao instituciju sa pravnoga gledišta neosnovanu, a da i u praktičnom životu u obće nevredi mnogo, najbolje dokazuju razne izjave trgovačkoga stališa; medju ostalimi izjaviše se proti njemu i trgovačke komore prvih njemačkih trgovačkih gradova (Hamburg, Frankfurt i Lübeck).

Zabacujuć osnova moratorije motivira to ovako: „Ausserhalb wie innerhalb des Concurses wird das Uebel einer Zahlungsunfähigkeit schneller und gründlicher geheilt, wenn ein den Verhältnissen entsprechender Theil der Verbindlichkeiten erlassen, und der Rest sobald wie möglich getilgt wird, als wenn dieselben in vollem Masse stehen bleiben, und ihre Erfüllung auf lange Zeit hinausgeschoben wird ..... Nicht den Titel eines Rechtes haben, ist das Wesentliche, sondern das Recht ausüben können.“

Daleko bolje od moratorija, za vjeresiju vrlo štetna, pospješit i olahkotit će nagodu pravi interes vjerovnika i prezaduženika pa takovi zakonski propisi, koji jednakom mjerom brane interese većine i manjine vjerovnika i samoga prezaduženika, a takovih propisa nalazimo upravo u samoj osnovi.

Kako se vidi iz ovoga kratkoga razlaganja, sliedi osnova takova načela o posljedicah stečaja za prezaduženika, koja nastoje u sklad dovesti stanovište humaniteta i pravičnosti, obzirom na prezadužena, sa stanovištem prava, koje se opet mora držati u interesu vjerovnika.

Taj je pako sklad potreban, ako se hoće zapriečiti s jedne strane da prezaduženi a možda i obitelj mu nebude sasma uništen, a s druge strane da se neoštete vjerovnici neopravdano.

Digitized by Google

I uprav u tom stoji važnost i savršenost osnove stečajnoga reda za njemačku carevinu, što ona dovadja rečena po cieli stečajni red najvažnija načela u savršeniji sklad nego li to čine postojeći pozitivni zakoni, koji stoje ili na preblagom humanitarnom ili na prestrogom, li na pravnom stanovištu.

Produženje (prolongacija) platežnoga roka neprekida zastare ni po §. 1497 o. g. z. ni po čl. 80 mj. r., već se njim po §. 1379 odmiče dan dospjetka na kasniji rok i tim se do toga roka po §. 1478 o. g. z. odgadja početak zastare.[1]

(Konac.)

Po ovom je obći gradjanski zakonik prvo pomoćno vrielo mjenbenoga prava, pod kojim ja nerazumievam jedino onih 100 članaka mj. r., već takodjer i sve novele i analogiju iz mjenbenih zakona, pošto §. 7. o. gr. z. obćenitu, za sve grane zakonodavstva valjanu ustanovu sadržaje. Nasuprot se trgovački običaji nemogu smatrati kao pomoćno vrielo, koje bi prednost pred gradjanskim zakonom imalo, jer se mjenbeni red na te običaje nepozivlje. Premda su trgovački običaji i po prvašnjem trgovačkom pravu kao pomoćno vrielo vriedili, to je ipak zakonodavac za potriebno držao, ove običaje u članku I. novoga trgovačkoga zakona izričnо potvrditi, te bi se sigurno i kod kodifikacije novoga mjenbenoga reda toga postupka držao, da je kanio trgovačke običaje i u mjenbenom redu uzdržati, i to tim sigurnije, što mjenbeno pravo radi obćenite mjenbene sposobnosti nije samo trgovačkomu svietu svojstvena institucija, te što §. 10. o g. z. veli, da se običaji, dakle i mjenbeno-pravni trgovački, jedino onda uvažiti imaju, ako se zakon izrično na nje pozivlje.

Nekoji komentatori mjenbenoga reda jesu toga mnienja, da čl. 80. mj. r. pod prekinućem zagode nerazumieva samo prekinuće (Unterbrechung) u posebnom austrijskom smislu (§.

[1] Običaj je doduše, da se zadnjim brojem svake godine svi članci završe. Toga običaja i mi ćemo se držati; nu kod ovoga članka nebijaše moguće, pa zato neka nas dobrohotni čitalac izvine. Urod.

Digitized by Google

1497. o. g. z.) već takodjer i zaustavu (Hemmung), dakle prekinuće i zaustavu zagode, te da produženje platežnoga roka prije dospietka samo zaustavu, odnosno prekinuće zagode u širjem smislu prouzročuje, koje (prekinuće) u mjenbenom pravu do važnosti nedolazi, jer se zagoda samo uručenjem tužbe prekida.

Ja pako nalazim bitnu razliku medju produženjem platežnoga roka i zaustavom zagode. Dok najme tražbina nedospije, dotle nemože biti govora o zaustavi zagode, jer već uslied nedospielosti upitnoga prava ne može zagoda po §. 1478. o. g. z. započeti. Uzrok zaustave istom onda do uvaženja dolazi, kad tražbina dospije, jer tada nemože već radi samoga zaustavnoga uzroka početak zagode jur dospiele tražbine nastati.

Kod zaustave zagode bezuvjetno se predmieva jur dospielo pravo, dočim kod produženja prije dospietka o dospielosti tražbine naravno nemože ni govora biti.

Dalnja razlika medju produženjem platežnoga roka i zaustavom zagode sastoji se u tom, da se kod zaustave jur tekuće zagode onaj dio zagodnoga roka, što je jur prije zaustave diomice iztekao, sa onim zaostatkom sračunava, što iza odstranjenja zaustavnoga uzroka teče, dočim se kod produženja, iza dospietka, vrieme, što je iza staroga dospietnoga dana do novoga platežnoga dana izteklo, uslied mučećega (§. 863. i 1502. o. g. z.) odreknuća, sadržanoga u produženju samom, neima u zagodni rok uračunati.

I. Pirka.

Granice djelovanju stranaka u državi.

Družtvo bečkih novinara „Konkordia“ umoli onomadne profesora na sveučilištu u Münchenu, dra. Franju Holtzendorffa, neka dodje u Beč i drži predavanje na korist družtva. Reći ćemo, da je „Konkordia“ pozvav u Beč glasovitoga onoga muža, hotjela samo pribaviti članovom svojim krasnu večer i možda svojoj zakladnoj glavnici koju stotinu forinti više. Jer u Beču i drugdje po svietu visoko ciene ovaka predavanja, pa se i sada sakupi cviet inteligencije bečke, visoki sudci, odvjetnici, visoki upravni činovnici: po izbor juriste nadju se, da slušaju profesora iz Monakova govoriti o predmetu gore označenom.

Nas zanima dakako samo predavanje Holtzendorffovo; sve što se poslje toga dogodilo, što je s njim u savezu, nespada u okvir ovoga lista.

Digitized by Google

Dva su razloga, što se i mi osvrćemo na ovu stvar. Jedan se odnosi na sama govornika, a drugi na predmet njegove razprave.

Profesor dr. Franjo Holtzendorff poznat je i u našoj domovini većemu občinstvu kao branitelj grofa Arnima, a juristickomu svietu sa svojih radnja. Upisuju mu u veliku zaslugu i u veliku slavu njegovu odvažnost, što se je odazvao pozivu grofa Arnima, te pomoćju dvajuh odvjetnika nastojao ga obraniti proti tužbi državnoga odvjetnika Tessendorffa, prem da se on kao profesor u Monakovu, daklem na zavodu neodvisne države, kao čovjek na glasu, nije trebao baš toliko plašiti Bismarcka niti njegove osvete.

Holtzendorffa poznaju i naši pravnici kao pisca tako plodna, da ta plodnost nanosi donekle štetu njegovoj učenačkoj važnosti i ugledu, jer temeljitost nekih njegovih spisa trpi upravo uslied te preobilne plodnosti. Nu uzprkos tomu Holtzendorff je vrlo umna i bistra glava, krasan govornik i dobar državoslovac, što je med ostalim zasvjedočio i liepim svojim djelom: Grundprinzipien der Politik.

Da je bilo vredno osvrnuti se na sam njegov govor, to će pokazati njegov sadržaj, pa i neka doslovce priobćena mjesta.

Sliedeć velike dogodjaje staroga i novoga vremena, prof. je Holtzendorff upravo prosuo na svoje slušatelje množinu potičućih ideja; dokaza, da je unutar stanovitih granica krećući se život stranaka čvrstom podporom državi, vrelo zdrava, napredna, razvoj fizičnih i duševnih sila naroda pospješujuća gibanja, dočim izrodili li se, svaku granicu preziruć život stranaka dovodi države do propasti. Kao uzor za onaj prvi slučaj navodi Holtzendorff Englezku, a kao strašilo za ovaj drugi: Španjolsku i Francezku. Od granica, koje se moraju staviti kretanju stranaka, ističe govornik ponajprije onu, da se stranka ima gibati unutar svrhe države, da se ograniči na polje političko, da se nepomieša i nespoji sa crkvenimi elementi.

Dalnju granicu za život stranaka spominje on tu, da stranke priznavaju postojeću ustavnu formu državne vlasti, jer promjena forme ustava neima poteći iz puke doktrine stranačke, nego odatlje, jer ju zahtieva premoć moćnih činjenica.

Treću granicu nazrieva Holtzendorff za politički život stranaka, da svi imadu bezuvjetno priznati j e d i n s t v o n a r o d a i obstanak njegov, da nijedna stranka nesmie naginjati k inozemstvu.

Da utvrdi svoje navode o potrebi, da se stranke političke drže ovih granica, navodi Holtzendorff primjera iz poviesti; svraća pozornost na bure i oluje, koje se provaljuju nad Francezkom, jer stranke ondje razvijaju svoje agitacije i preko granica dane forme ustavne, te se medju sobom progone nepomirljivim, neprirodnim neprijateljstvom. Pokazuje na Irsku, koju sumnjiče da gravitira k Francezkoj i sjevernoj Americi, pa

Digitized by Google

da upravo zato nemože doći do političkoga ugleda. (Mi bismo takodjer iz poviesti i života mogli navesti primjera g. profesoru, gdje se neda doći do ikakove političke važnosti narodu, koji niti nesanja o kakovoj gravitaciji, da mu nedaju niti prvih uvjeta duševnoga razvitka. Ured.)

Kao što je s jedne strane potrebno, da se stranke drže granica, razvijajuć svoju djelatnost, tako je s druge strane vrlo nuždno, da državave neuzkraćuju djelovanju i kretanju stranaka potrebne slobode, da se ljudi nebudu proganjali i kaznili radi slobodnije možda izrečenih misli i nazora svojih. Govornik upozoruje na množinu paragrafa, govorećih o mržnji i preziranju, ovi da dolaze u kaznenih zakonicih mnogih država, te dadoše povoda nebrojenim osudam, koje se nebi nikada izrekle, da su borbe stranaka mjerili mjerilom, kakovo se u Engleskoj uporavlja. Na svršetku liepo je Holtzendorff iztaknuo nuždu, da se na sveučilištih veća posveti pozornost državoslovnim naukam.

Iz ovoga govora priobćujemo ovdje doslovce ono, o čem mislimo, da bi moglo osobito zanimati naše štioce:

„Dalnju, vrlo važnu stegu državnomu životu namiće položaj, što ga nosi državna služba. Državna je služba specijalan nalog državne vlasti, upravljen na činovnika. Jao zemlji, u kojoj je državna služba spala na puko orudje partaja, na oružje, kojim se ima protivnik uništiti!

Pri tom je naravska stvar, da se nemože niti pomisliti život stranački, a da si stranka negleda osjegurati stanovita mjesta u državnoj službi. Istom kad se dokuči državna služba, steče se i najbolje i najmogućnije sredstvo, što ga samo pomisliti možeš, da se izvede namjeravano poboljšanje javnoga stanja; nu ipak mora da se potegne granica medju shodnošću i nedopuštenimi sredstvi u političkom životu. Dokle pako da se potegne ta medja, to je u modernoj znanosti najmučnije opredieliti.

Kao što se znade, u ovom je pitanju najdalje pošla sjeverna Amerika; tu se svake četvrte godine, kada se bira novi predsjednik, mienjaju i izmienjuju sve službe i uredi počam od državnoga tajnika (ministra) pa dole do najnižega poštarskoga ekspeditora; državna je služba tu „plien pobjeditelja“.

Tu se nemože namjestit nikakov nadzornik uza (tamnica), dok nije položio izpita iz svoje političke vjeroizpoviesti; tata i ubojicu pitaju, kojoj da stranci pripada; najbolje plaćena mjesta i službe kod potrošarinskih ureda podieljuju se prema političkomu pravcu. A što sliedi odavlje? Evo ovo: Razpisan bude natječaj, da se popuni neko mjesto. Medju ostalimi kompetenti nadje se i neki invalid, imajući samo jednu ruku. Našao se prijatelj, koji preporuči ovoga invalida, a za razlog navede, da, imajući samo jednu ruku, neće moći barma dviema rukama — krasti. Evo vam američkih odnošaja.

Digitized by Google

U Englezkoj se već nemeće tolika važnost na politički pravac, kad se popunjuju državne službe. Čini se, da je u toj državi pošlo za rukom razdieliti državne službe u takove, koje se moraju popunjivati prema nazorom i stanovištu stranke, kormilom upravljajuće i u takove, na koje nesmie kretanje stranaka u ničem djelovati. Možda bi najnuždnije bilo, obziruć se na izkustvo poviesti, da se medju ove potonje službe uvrste one v o j n i k a i s u d c a. Izkvarenost vojske strančarenjem identična je sa izkvarenošću i propašću Španije.

Na nijednoj točki neda se možebiti tako jasno opaziti izkvarenost stranke, kao na n e s t a l n o s t i, k o l e b a n j u s u d a č k e v l a s t i.

U rimskoj republici može se smatrati izhodnom točkom propadanju borba i otimanje stranaka za kaznenu sudačku vlast. U slučajevih kriminalnih stranke nastoje same sebe riešiti svake kazne, a uništiti protivnika, ako mu iole mogu dokazati kakovu krivnju. Ovo izkustvo opetovalo se upravo na divan način za vrieme francezke revolucije u sudbenom postupku. Čas se muči vlada svakakvimi matematičnimi izračunavanji, kako da si osjegura glasove porotnika; čas opet čini to isto prolazno na vlast došla liberalna stranka. Vlade pako i liberalci u tom se slažu, što gledju pribavit i osjegurat si sredstvo, koje bi moglo u sgodi jednomu i drugomu cilju služiti, predobit za sebe tužitelja, koji će istom pripravnošću primati zapovjedi liberalaca proti konzervativcem, kao i konzervativaca proti liberalcem. Isto se je tako iza francezke revolucije razvila opreka, da se državni sudci dadu zlorabiti te odsude druge, a kašnje prisile ih, da ovaj exces kompenziraju proglasiv ih nevinimi. Iz toga dualizma poteče još drugi rezultat, najme izkvarenost legislative. Tu se na jednoj strani proglašuju ljudska prava te izjavljuje, da je crnac u naselbinah čovjek, koji ima biti slobodan; a nekoliko nedjelja kašnje dekretira se: svaki će crnac glavom platit, bude li se uztezao raditi. Tu se potiče predlog o dokinuću smrtne kazne za političke zločine, ali u dekretu o deportaciji, izdanom malko kasnije, ubijaju se tisuće i tisuće individua, koje politički obziri šalju u nezdravo podnebje, u kužan zrak. Proglašuje se osoba nepovredivom, a ipak umiru nebrojeni pod groznimi mukami.

Ako bi se pako mogle strankam pomoćju državopravnih iztraživanja nametnuti stalne neprekoračive granice, bi li se tim štogod učinilo i za političku praksu? Hoće li moći takov učenjak-cenzor, koji se trudi korigovati život stranački, išto postići? Prvo je, što bi se gledeć na smjerove stranaka imalo zahtievati, da država zajamči slobodu prije, nego li se i povede rieč o granicah stranaka. Većini stranaka neke su bolesti prirodjene, koje se kasnije težko ili nikako lieče. Njim se dade najbolje i najsjegurnije doskočiti razvitkom i uzgojem javnoga mnenja. Pri tom ukazuju se štampa i udruživanje kao najshodnija orudja, da pripravljaju uredjenje stranaka.

Digitized by Google

Počam od g. 1815., od postanka njemačkoga saveza (bunda), stvorila se ona povorka paragrafa, kojih reprezentantom proglasiše „paragraf o mržnji i preziranju.“ Dočim država s jedne strane sili crkvu, da prema načelu pariteta druge vjeroizpoviesti trpi i štuje, otela se ona (država) dužnosti, da trpi izjave i misli na političkom i crkovnom području. Još i dan danas ima ovakih nazora. Još i danas kuša se na mjesto samovolje, nastale od razvratnosti stranačke, uvesti mnogo opasnija samovolja sudca, a takovom se tendencijom stranaka i sam sudac dovodi u propast, jer se od njega traži, da upotrebi jurisprudenciju u službi i na korist stranke.

Strankam mora se pokazati, koji od državnih posala mogu biti predmetom njihovih razprava i njihove djelatnosti. Pregleda li se nebrojena povorka štamparskih parnica od g. 1815. pa do 1870., mora se reći: sedam osmina u Njemačkoj osudjenih nebi se nikada bilo osudilo, da se je tu uporavljivalo mjerilo englezkih stranačkih borba: pa se zaista u tom vremenu i izkusilo, da nebijahu baš ono kukavice, što no padoše pod paragrafe, kojim je zadaća poučavati njemački narod u političkoj stilistici.

Medju svimi pako sredstvi, da se stranke upute na svoje granice, jedno se preporuča kao najvažnije: njegovanje državoslovnih znanosti, i to u posve drugom obsegu nego li se to do sada čini. Upravo je u Njemačkoj studium državoslovnih nauka, žalibože, veoma zaostao, a ipak imali bi upravo mi Niemci (Ne samo Niemci, nego i drugi narodi. Ured.) zahtievati od naše mladeži, da se veoma znameniti akt pristajanja uz koju stranku što više očisti od svake primjese sebičnosti te interesâ, da svaki pojedinac pristane uz stranku, o kojoj si je stekao znanstvenim izpitivanjem uvjerenje, da je ona najshodniji način, kako da se unapredi dobro države.

Od stoljeća i stoljeća zauzimlje na njemačkih sveučilištih studij rimskoga privatnoga prava gotovo nedokučivu pretežnost nad političkim obrazovanjem; u nekojih državah, kao n. pr. u Francezkoj, dokinute su stolice za pravo ustavno; političke nauke smatraju se pogibeljnimi, zato se povladjuje i unapredjuje jednostrani studij strogo juristički nauka, da se mladež naša tako umjetno odvrati od države. Nepada mi na um dvojiti o znamenitoj vriednosti rimskoga privatnoga prava, uz matematiku neima nauke, koja bi toliko oštrila i razvijala um naš kao rimsko pravo. Ali ovdje biva, da pred gospodujućom logikom mora uzmaknuti etička i čudoredna potencija prava, koja se osobito pokazuje u kaznenom pravu. Državoslovje predpostavlja vrlo bogatu obrazovanost. I danas je još živa istina rieč Aristotelova: „Državoslovne znanosti kraljica su svih znanosti“. Promotrimo li, koliko njemačka vlada troši na gradjenje uzornih observatorija, na podignuće postaja za physiologična opažanja, na izkapanje

Digitized by Google

odlomaka svakovrstnih starina, kao i na to, da se prouči bjeg Venere, nemožeš se čudom načuditi, koli je malo u našem vremenu učinjeno, da se razviju državoslovne nauke. To je mahna njemačkoga učenjačtva. Bijaše u prijašnjih stoljećih pa ima i danas muževa, koji misle, da se veliki znanstveni kapacitet mjeri samo po tom, kako umije odgonetati hieroglife i stara pismena.

Od svega što je moderno, nekako se zaziralo, a napose zapustiše državoslovne nauke. Vrlo sam zadovoljan, da je upravo iz Beča, od jednoga najvrstnijih državoslovaca potekla misao o preustrojstvu studija državnoga prava i da je on tu nauku podigao.*

Jedino ako shvaćaš obiteljski život, možeš znati, zašto je karakter germanskih stranaka daleko blaži i pravedniji nego li romanskih, gdje su političke strasti u tolikom kolebanju.

Duh stranački mora da sustane na pragu sretne kuće obiteljske. Svatko, pri kom se je život obiteljski zadržao čistim, sgrozit će se pred Gorgonovom glavom gradjanskoga rata, pa i danas još klonut će ruka kakova Coriolana pred korećim pogledom majke. I tu je velika politička zadaća žene, koja mora da si je sviestna svoje misije, da bude čuvaricom mira u životu naroda.

Stranke će, vodjene državoslovnimi naukami, uviditi, da se i nemila kritika državnih odnošaja i državnoga stanja dade spojiti sa historičkimi uvjeti života narodnoga; uvidit će, da u borbi toj nemože im biti druga zadaća, nego da zajednički rade oko blagostanja svih, da se natječu služeć domovini.“

Gradjansko-pravni slučaj.

K §§. 354. i 356. gr. p. p.

U parnici Jose i Mare V. proti Martinu i Jani V. odredjeno bje, odlukom obstojaloga gradskoga suda u K. od 30. travnja 1875. br. 369., gr. radi nepodnešenoga protuodgovora, ročište za uskladu spisâ na dan 10. srpnja 1875. Ta odluka bi zastupniku tužiteljâ, odvjetniku Š. dostavljena dne 14. svibnja 1875.

Dne 7. srpnja 1875. zatražili su tužitelji po istom svom zastupniku povratu u prijašnje stanje radi promašenoga zapornoga roka za podnešenje protuodgovora.

Kr. kot. sud u K. odlukom od 10. srpnja 1875. br. 542. gr. za-

---

* Misli ovdje profesora na bečkom sveučilištu dra. L. Steina, koji svakom prilikom naglasuje prekonuždu, da se posveti veća pozornost studiju državoslovnih nauka, pa je u tom smjeru izdao onomadne vrlo zanimivo djelo „Gegenwart und Zukunft der Rechts- und Staatswissenschaft Deutschlands.“ Ured.

Digitized by Google

bacio je ureda radi u smislu §. 357. grpp. tu povratnu molbu, kao očito prekasno podnešenu; i to

s razloga, što se povrata u stanje prijašnje sbog premašenoga roka u smislu §. 356. grpp. zaiskati ima uz 15 dana računajuć od onoga dana, kojega stranka ili njezin odvjetnik tu pometnju sazna; s razloga, što je zastupnik molitelja odvjetnik Š. tu pometnju saznao dne 14. svibnja 1875., kad mu je najme dostavljena odluka obstojaloga gradskoga suda u K. od 30. travnja 1875. br. 369 gr., kojom se odredjuje ročište za uskladu spisâ na dan 10. srpnja 1875.; s razloga, što je od dana 14. svibnja 1875. davno jur minuo rok od 14 dana.

U svom utoku pozvali su se molitelji povrate na §. 354. grpp, po kojem ide povrata u stanje prijašnje sbog promašenoga roka ili ročišta onoga, koj bi zarad roka ili ročišta promašena ne svojom krivnjom, već slučajem ili pometnjom koga trećega, mogao biti prikraćen u svom pravu, te uztvrdili, da se pod tim „trećim" ima razumievati i pravdopravnik stranke; da su oni za tu pometnju tek dne 16. srpnja 1875. saznali; u ostalom pako da biva uviek u sudbenoj praksi, da se stranki, koja zamoli povratu u stanje prijašnje sbog promašenoga roka ili ročišta krivnjom trećega, računa rok za podnešenje takove prošnje 14 dana od onoga dana, kada ona sazna za tu pometnju, jer bi drugčije §. 354. grpp. bio bez svakoga smisla.

Kr. banski stol rješitbom od 25. kolov. 1875. br. 7948 obnašao je „s razloga, što propis §. 354. grpp. sadržaje samo obće pravilo glede povrate u stanje prijašnje, §. 356. grpp. pako označuje posebno, kada se ima smatrati kao pravodobno podnieta molba za povratu u stanje prijašnje radi promašenoga roka ili ročišta, ter

s razloga, što na osnovu ovoga zakonskoga propisa se pokazuje kao opravdana napadnuta odluka, — uz odpućenje utoka i ništovnice odluku prve molbe potvrditi."

Ove riešitbe donosimo poglavito s toga razloga, jer sbilja u praksi tako biva, kako su utjecatelji u svom utoku spomenuli, najme, da se rok za podnešenje povratne molbe radi promašenoga roka ili ročišta računa od onoga dana, kada tobože stranka saznade za pometnju, bez obzira na to, kada je za to njezin pravdopravnik saznao. Pogledom na jasnu ustanovu §. 356. grpp. moraju se zagovarati gornje rješitbe prve i druge molbe, jer da se u §. 354. grpp. nalazeća se stavka „ili pometnjom koga trećega" ima tako tumačiti, kao da se pod tim „trećim" i odvjetnik stranke razumieva, onda bi rieči §-a 356. grpp. „ili njezin odvje nik" bile suvišne, što pako nesmijemo predmnjevati.

S toga želimo, da se dosadanja za cielo pogrešna i protuzakonita praksa dokine, da bude manje zloporaba, koje se i onako sa povratnimi molbami zbivaju. **H. G.**

Digitized by Google

Kazneno-pravni slučajevi.

U §. 105. k. z. od 27. svibnja 1852. označeni zločin zavedenja sudca na pristranost u službi može se počiniti i na ugarskom sudcu.[1]

Trgovac G. u Ugarskoj dugovaše bečkoj jednoj firmi 1016 for. Ovršno utjeranje ove tražbine bje osujećeno tim, što su šurjaci dužnikovi radi tobožnje tražbine od 12.000 for. izposlovali zaplienu, uslied česa je dužnik otvorio stečaj. Bečka ona firma podnese sudbenomu stolu u Ujheli u Ugarskoj kaznenu prijavu proti dužniku i njegovim šurjakom, jer posumnja na prevaru. Prvi sud odrieši obtužene radi pomanjkanja dokaza, nu viši ih sud obsudi. Stvar ta dodje sad pred najviši sud u Pešti. Dok je ona kod ovoga suda tekla, pisa chef bečke firme C. P. izvjestitelju kod najvišega suda u Pešti u ovom predmetu ovo pismo: „Usudjujemo se ovim..... u poslu ..... izreći nadu, da će se ta stvar riešiti za nas povoljno pa smo slobodni priobćiti, kako ćemo radostno i drage volje naše priznanje zasvjedočiti, bude li stvar povoljno i brzo riešena.“ Adresat nazrievaše u ovom pismu pokušaj podmićenja te podnese kaznenu prijavu. C. P., pozvan pred ravnateljstvo redarstva u Beču, prizna, da je namjeravao svoje priznanje prama sudcu izraziti malenim darom. Na tužbu državnoga odvjetnika izrekne c. k. zemaljski sud bečki osudom od 9. lipnja o. g., da je C. P. kriv zločina zavedenja na zlu porabu uredovne vlasti po §. 105. k. z. te ga osudi, uporaviv §§. 54. 55. k. z., na 14 dana tamnice. Proti ovoj osudi uloži njegov branitelj ništovnu žalbu na temelju §. 281. br. 9 a i b zatim br. 10 k. p. (novoga cislajtanskoga) i to s razloga: prvo, što manjka objektivni i subjektivni učin svakoga zločina pa i onoga u §. 105. k. z.; drugo, što mu ide u prilog bludnja čina (Thatirrthum) (§. 2. lit. e. k. z.) pošto nije dužan poznavati i ugarski kazneni zakon; i napokon treće, što se kaznena sankcija §. 105. nemože uporaviti na ugarskoga sudca, pošto se Ugarska u kazneno-pravnom obziru ima držati za inozemstvo.

16. studenoga o. g. bijaše razpravljana u javnoj sjednici ova stvar pred c. k. bečkim dokidnim sudom, komu predsjedaše taj put sam predsjednik najvišega suda, vitez Schmerling. Tu je branitelj odsudjenoga, odvjetnik dr. Karlo Hoffer potanje obrazložio ništovnu žalbu. On rekne: I. U konstatiranom činu njegova klienta neima ni subjektivnoga ni objektivnoga učina zločina po §. 105. Nije se namjeravalo koga zavesti na pristranost; tu namjeru izključuje već i ta okolnost, što je u pravnoj stvari, koje riešenje C. P. kod izvjestitelja najvišega suda u Pešti urgiraše, već bila izrečena po višem sudu na korist C. P. povoljna osuda, pa

[1] Držimo ovaj slučaj važnim, te ga priobćujemo na razmatranje i prosudjenje našim pravnikom. Ured.

Digitized by Google

s toga nije moguće, da bi C. P. mógao shvatiti željenu potvrdu osude druge molbe po najvišem sudu kao nepravdu; a i iz onoga, po C. P. priznanoga, faktičnoga dogodjaja neda se zaključiti dolus, potreban za zločin §. 105.; praktičan i k tomu čovjek od posla hoteć podmititi činovnika, nebi jamačno toga poduzeo u formi pisma, podpisav svoju firmu i posluživ se poštom. „Darova" niti je tko obećao niti primio. U inkriminiranom pismu obećano „priznanje" istovjetno je sa zahvalnošću, pa se može izraziti u sasma nevinih dokazih poštovanja; napokon reče, da je inkriminirano pismo po sebi sasma nedovoljno sredstvo, da se zavede najviši sudac u Ugarskoj. Za prosudjenje smjera odpravljena pisma onoga nemože nipošto biti odlučan onaj subjektivni dojam, što ga je ono na dotičnoga sudca učinilo. II. Nadalje tu leži i bludnja u činu, koja se dade izpričati. Sada bo istom kod razprave pred dokidnim sudištem razabire se iz dopisa kr. ugarske prokurature činjenica, da i ugarski zakoni kazne kao zločin pokušano zavedenje sudca na pristranost, a toga C. P. nije znao, a nepoznanje inozemna prava jest bludnja u činu, izključujuća kažnjivost. III. Ugarska je naprama austrijskomu kaznenomu zakonu, koji ondje nevalja, inozemstvo; ugarski sudac je inozemni sudac, i tu nastaje načelno važno pitanje, može li se zločin §. 105. kaz. z. od 27. svibnja 1852. počiniti na inozemnom sudcu? Ovo pitanje, koje bi za ovaj slučaj i onda bilo odlučno, ako bi se obzirom na to, što je dotično pismo predano u Beču, uzelo da je čin izveden u tuzemstvu, moralo bi se ipak zaniekati, jer se samo ono ima kazniti, što kazneni zakon naročito izjavljuje za zločin, prestupak ili prekršaj (čl. IV. uvod. pateuta k austrij. kaz. zakonu). Gdje austrijski kaz. zakon hoće da štiti inozemne predmete, on to naročito naglasuje, kao n. p. u §§. 66., 106. itd. Zaštita inozemnih uredaba je dakle iznimka, koju potvrdjuje inače vladajuće pravilo, da kaz. zakon izključivo brani domaće uredbe i orgame. Kad bi se hotjela austrijskomu kaznenomu zakonu pripisati namjera, da brani i inozemna sudca od pokusa zavedenja, moralo bi se dosliedno do toga doći, da se kazni po austrijskom kaznenom zakonu i pokus podmititi sudca kakova afričkoga nomadskoga plemena. Da se nebi smielo u sudca onako dirnuti kao što n. p. u vlastničtvo, za to nepostoji obće pravno načelo; norme raznih država o tom predmetu vrlo su različite; tko je činovnikom ili sudcem, može mu se suditi samo po obstojećih pozitivnih zakonih i uredbah svake pojedine države; nemože se dakle uzeti, da austrijski kazneni zakon zaštićuje inozemne sudce.

Zamienik generalnoga prokuratora dr. pl. Liszt rekne ovo: „Ad I. Nemože se opravdati tvrdnja, da neima objektivnoga ni subjektivnoga učina §. 105. k. z., jer se je nadležni sud, izričuć osudu, iz rezultata razprave osvjedočio te je izrekao, da je C. P. namjeravao svojim 23. travnja 1874. sudcu i izvjestitelju najvišega suda u Pešti pisanim listom

Digitized by Google

postići ne samo pospješenje nego i njegovim materijalnim interesom pogodnu rješitbu, dakle .... rješitbu obtužene osudjujuću, osjegurav mu zato dar.“ Ova činjenica sadržaje objektivno sva obilježja zločina u §. 105. navedena; namjeravalo se je zavesti sudca darovi na pristranost u njegovoj službi. Nu sud sudeći ujedno je na temelju postignuta uspjeha kod razprave izrekao, „da si je C. P. bio sviestan, da je krivo činio te da je namjeravao obećanjem darova skloniti sudca, da pristrano prosudjuje dokaze i na temelju ovih izreknie osudu.“ Tim je dokazan i subjektivni moment zločina.

Zemaljski je dakle sud bečki pravom subsumirao pod §. 105. k. z. čin, kojim se biedi C. P. Ako se uvaži, da se činjenice, kod prve molbe utvrdjene, imadu postaviti za temelj osudi kasacionalnoga suda (§. 288. br. 3. k. p.), i da se ovih netiče u smislu §. 281. br. 9. a. k. p. podignuta ništovna žalba; da postupajući sud konačno odlučuje, imade li zle nakane, pošto i to spada k pitanju ob učinu, pa se pred kasacionalnim sudom nemože više pobijati: to se pokazuje prvi razlog ništovnice, podignute na temelju §. 281. 9. a k. p., kao sasma neosnovanim.

Ad II. Obrana navodi u drugoj liniji za razlog ništovne žalbe onaj §. 281. 9. b. k. p. pa tvrdi, da pripadnik zemalja u carevinskom vieću zastupanih nije dužan poznavati ugarskih zakona, pa ako ih povredi, nalazi se u bludnji, koja izključuje kažnjivost čina (§. 2. sl. e k. z.) Ovoj argumentaciji zamienjen je temelj. Netraži se od obsudjenoga C. P., da on u obće poznaje ugarske zakone, a napose ugarski kazneni zakon, nu on je dužan svakako poznavati domaći kazneni zakon, jer ga po jasnoj ustanovi §. 3. k. z. nemože izpričati neznanje istoga. A kao što će se kasnije dokazati, na obsudjenoga ima se uporavit samo domaći zakon kazneni. Taj zakon morao je on poznavati pa i znati, da se sa ovozemcem, koji počini u inozemstvu kakov zločin, mora postupati po ovom (domaćem) kaznenom zakonu neobziruć se na zakone one zemlje, u kojoj bje zločin počinjen. Čim positivni zakon proglašuje ovozemcu, da će pred svoj forum potegnuti i zločine po njem u inozemstvu izvedene, nastaje za-nj dužnost da mu se pokori. Vrlo sgodno veli ob ovoj točki Jenull: „Podložnik, koji je u inozemstvu počinio zlo djelo, nevredja se tim, ako se na njegov čin uporavi austrijski kazneni zakon; jer nedvojbeno poznaje on bolje domaće nego li inozemne zakone. Nemože prigovoriti, kako nije znao, da ga naši zakoni vežu u inozemstvu, jer se predpostavlja, da tu dužnost izrikom propisuju zakoni njegove domovine, koje mora poznavati.“ Razlog §. 2. sl. e. k. z., izključujući kažnjivost, nejde dakle u prilog obsudjenomu.

Ad III. Najvažniji prigovor, što ga podiže g. branitelj proti osudi zemaljskoga suda u Beču, jest taj, da ovozemac nemože počiniti zločina §. 105. k. z. na sudcu ugarskom. Zakoni na obranu sudčeva integriteta

Digitized by Google

da su u raznih zemljah različiti, zato da se nemože povreda istih prosudjivati po načelih austrijskoga kaznenoga zakona. — Prije nego li se prodje na ispitivanje ovoga razloga ništetnosti, neće bit suvišno za časak popostati te ispitati, da li je zločin, kojim se C. P. biedi, počinjen u inozemstvu ili ne. Pismo, kojim je onaj zločin počinjen, predano je u Beču na poštu u namjeri, da stigne adresatu u Budapeštu i da tamo izvede željeni učinak. Pita se sada, da li je zločin učinjen u mjestu, gdje je pismo predano pošti, ili u mjestu, gdje ga je adresat primio i čitao. Pravoslovje bavilo se obširno ovim pitanjem. Ono je gotovo jednoglasno izreklo, da se ono mjesto ima smatrati za mjesto počinjena zločina, gdje je zločinac posljedni čin svoj izveo. Samo što neki pravoslovci n. p. Schwarze označuju samo ono mjesto kao mjesto počinjena zločina, dočim drugi n. p. Berner i mjesto uspjeha drže za mjesto počinjena zločina. Schwarze veli: „Kod onih zločina, kojih dovršenje nezaključuje se sa posliednjim djelovanjem zločinca, nego predpostavlja još i od ovoga neovisni uspjeh, odlučuje posliednji akt djelovanja, a ne uspjeh. Je li se posliednji akt djelovanja dogodio u ovozemstvu, smatra se kao da je zločin učinjen u ovozemstvu.“ Berner primećuje: „I mjesto uspjeha je mjesto izvedena čina, u koliko stoji sa voljom počinitelja u savezu t. j. u koliko je onaj hotio, da se uspjeh pojavi na ovom od njegova obitavališta mozda udaljenom mjestu. Može imati dakle isti počinjeni zločin više mjesta.“ — U ovom slučaju, gdje je bilo obtuženomu do toga stalo, da zavede kaznenoga sudca u Budapešti na pristranost u službi, mora se držati predaja pisma na pošti bečkoj kao posliednji, po obtuženom preduzeti akt. Njegovo pako djelovanje trajaše, jer se je služio poštom, kao krećućom silom, sve dotle, dok je djelovala i po njem u kretanje stavljena sila; svršilo se je dakle u Budapešti uručenjem pisma adresatu. Držalo se dakle ili samo mjesto posliednjega djelovanja zločinca ili još i mjesto nastala uspjeha za mjesto počinjena zla djela, toliko je sjegurno, da je C. P. izveo čin, kojim ga biede, unutar područja, u kojem valja austrijski kazneni zakon, ali na predmetu izvan toga područja stojećem. Austrijski zakon sliedi, opredieljivajuć granice mjesta, preko kojega se proteže njegovo gospodstvo, načelo personalno, koje se vrši u Austriji već od kakovih 100 godina, po svjedočanstvu Hye-a (austr. k. z. 1855. str. 514), „pa koje se spasonosnim ukazalo te kojega sućtvo stoji u tom, da se s ovozemcem postupa po kaznenom zakonu njegove domovine i onda, ako je zločin kakov u inozemstvu izveo.“ Već Josipov kazneni zakon od g. 1787. naredjuje u §. 12. „Kazan odmjeruje se po ovom zakonu, a nepazi se na zakone postojeće možda u onom mjestu, gdje je zločin izveden.“ Isto ovo naredjuje zapadno-galički kazneni zakon od g. 1796. u §. 19., pa i kaznemi zakon od g. 1803. u §. 30., samo sa ponešto različitim tekstiranjem; a sadanji kazneni zakon od 27.

Digitized by Google

svibnja 1852. u §. 36. I osnova novoga kaznenoga zakona drži čvrsto ovo načelo u §. 4. b. 2., prem bi bila mogla, sliedeć njemački kazneni zakon kao uzor, odustati od ovoga načela (§§. 4. i 5. njem. kaz. zak.) Prema personalnomu načelu austrijskoga kaznenoga zakona pada svaki tuzemac radi zločina, počinjena u inozemstvu, pod kazneni zakon svoje domovine bez razlike, da li je inozemni zakon stroži ili blaži od domaćega; da li onaj smatra djelo kakovo zločinom, prekršajem ili prestupkom, da li je zločin izveden na ovo- ili inozemcu, na ovo- ili inozemnom predmetu. Austrijski kazneni zakon nepoznaje nikakova slična ograničenja ili razlikovanja; s toga nije ih ni smieti tumačeć zakon u ovaj unositi.

Jenull obrazlaže ovako u §. 30. kaz. zakona od g. 1803. sadržano načelo personalno: „Svjetuje se državi, da uzme pod obranu svoga kaznenoga zakona i inozemca, ako su njeni pripadnici učinili zločin u inozemstvu, jer se tim (država) riešava mučne dužnosti da ispituje, kakovi zakoni postoje u inozemnoj državi, i neprotive li se oni načelom razumna kaznena zakonarstva.“ Hye, tumačeć §. 36. kaz. zak. od god. 1852. veli: „Država nesmie dopustiti da dodje do toga, da li se i kako zločini u inozemstvu kazne, pošto bi mogla biti kazna u inozemstvu s bog zločina pretrpljena, vrlo nerazmjerna naprama mnogo većoj, po domaćem zakonu opredieljenoj i na tuzemca uporavljivoj kazni.“ Stanovište obajuh ovih autora dade se svakako razmaknuti. Može se tvrditi, da je zajednička zadaća svih prosvjetljenih država sudjelovati, da se pravo osjegura, i da ta sjegurnost nebude ovisna o ležaju medjaša njihova teritorija. Ako se ovoj dužnosti nezadovolji, neda se ni pomisliti na podpuni zajednički pravni red pa ni na to, da bi mogle države prama umnomu zahtjevu jedna uz drugu postojati. Kao što nemože tuzemstvo pravno ravnodušno gledati, da ovozemac u inozemstvu vredja dotični pravni red, jednakim načinom može očekivati inozemstvo, da se ovozemac, koji je izmako njegovim (inozemstva) zakonom, kazni u ovozemstvu. — Spomenute izreke dvajuh vrlo odličnih pravoslovaca podpuno dokazuju, da se je na pravno pitanje, o kojem se danas radi, po kaz. zakonu od g. 1803. i po onom od g. 1852. uviek jednako odgovaralo. Neima dakle sumnje, da obsudjeni mora s bog zločina počinjena u području valjanosti austrijskoga kaznenoga zakona, ali na predmetu izvan ovoga ležećem, pasti pod austrijski kazn. zakon i da se po ovom s njim postupa.

Neka bude još dozvoljeno ovdje nešto opaziti, da se pobije prigovor braniteljev, kao da se §. 105. kaznenoga zakona, jer nespominje inozemna sudca, nesmie uporaviti na ugarskoga sudca. §§. 36., 39. i 40. kaznenoga zak. pokazuju jasno, da austrijski kazneni zakon drži pred očima zaštitu ne samo u ovozemstvu nego i u inozemstvu nalazećih se predmeta, pa da braniti ove potonje smatra on pravilom i načelom. Ako je dakle nekim odredbam kaz. zakona jasna namjera braniti vlastitu dr-

Digitized by Google

žavu (n. p. §. 58.), ako druge opet spominju ovo- i inozemstvo, nesmie se odatle izvoditi, da je zakonodavac dokinuo tim vlastito svoje načelo. Po obćem pravnom pravilu iznimka neobara pravila nego ga pače potvrdjuje. Iznimke, učinjene za političke zločine, leže već u naravi istih pa se nemogu protegnuti na proste zločine. O političkom deliktu nemože se ovdje govoriti; do sada barem nije se podmićivanje sudca uvrštivalo medju političke zločine. — Ako se prigodice spominje inozemstvo u §. 106., može ovo još najmanje oboriti spomenuto načelo kaz. zakona. U §. 105. označeni zločin tiče se ne samo javnih, nego ima za posljedicu i oštećenje privatnih interesa. Ako austrijski kazneni zakon drži i kazni ovozemca, koji u Ugarskoj Ugrina okrade, nevidi se razlog, zašto da se tako nekazni ovozemac, koji kupajom nepravedne osude u Ugarskoj oštećuje tamošnjega državljanina na njegovom imetku. I slovo i duh kaz. zakona vojuju dakle zato, da se ima ovozemac, koji kuša ugarskoga sudca zavesti na pristranost u službi, kazniti po zakonu svoje domovine. — Ni ova točka ništovne žalbe nije dakle osnovana."

Pošto je još branitelj govorio, posavjetova se dokidni sud, a zatim proglasi osudu: Ništovna žalba C. P-a, proti osudi c. k. zemaljskoga suda u Beču od 9. lipnja 1875. br. 16.158 odbija se, te ima odsudjeni naknaditi trošak postupka dokidnoga suda prema odredbi §. 390. k. p.

U razlozih svojih navodi kasacionalni sud, da je neutemeljena tvrdnja obsudjenoga, kao da je prvi sud protuzakonito shvatio čin, kojim se on obiedjuje. Postupajući sud uzeo je na temelju dokaza i po svom vlastitom osvjedočenju, da su svi u napadnutoj osudi izrikom i napose k učinu zločina §. 105. potrebni momenti dokazani, a napose da je dokazana nakana zavesti na pristranost kao i okolnost, da se je kušalo darovi zavesti; a kasacionalni sud mora po §. 288. k. p. za temelj svojoj rješitbi postaviti one činjenice, koje je sud prve molbe utvrdio. Glede ostalih dvajuh razloga ništetnosti, najme da obsudjeni nije mogao niti trebao znati ugarskih zakona; da se naročito §. 105. nemože uporaviti na ovaj slučaj, na zavedenje najme ugarskoga sudca na zlu porabu svoje uredovne vlasti: kasacionalni sud, potanko uvaživ ove razloge, uvjerio se je, da niti oni nestoje. U tom obziru treba najprije ustanoviti, da je inkriminirani čin obzirom na mjesto odpravljena pisma u ovozemstvu i od ovozemca počinjen. Predpostaviv ovo, bijaše očevidno, da se na predstojeći slučaj ima uporaviti austr. kaz. zakon, koji se pače mora po §. 36. i na zločine u inozemstvu po austrijskih državljanih počinjene uporaviti, jer §. 105. k. z. u obće, nečineć nikakove razlike, proglasuje zločinom svako pokušano zavedenje civilnoga ili kaznenoga sudca na pristranost ili na povredu uredovne dužnosti, i jer o tom neima nikakove sumnje, da je ugarski sudac — u ovom slučaju član najvišega suda u Ugarskoj — „sudac" u smislu i po predpostavi §. 105. k. z. Ako se pako na čin

Digitized by Google

obsudjenoga ima austrijski kaz. zakon uporaviti, tad očevidno nestoji kao razlog ništetnosti navedeni, kazan izključujući razlog §. 2. sl. e k. z., jer se s jedne strane nepoznavanje ugarskih zakona — koji u ostalom, kako se vidi iz službenoga dopisa kr. ugarskoga generalnoga prokuratora, upravljena na austrijskoga glavnoga prokuratora i danas pročitana, sadržaje austrijskim analogne norme za zavedenje na zlu porabu uredovne vlasti — ovdje niti u obzir neuzimlje, i jer s druge strane obsudjeni kao austrijski državljanin, po §. 3. k. z., nemože za sebe navoditi kao razlog nepoznavanje austrijskoga kaz. zakona, odnosno nepoznanje uporave pojedinih norma njegovih. Pošto nestoje navedeni ništovni razlozi, imala se je ništovna žalba C. P. zabaciti. Osuda na namirenje troška postupka, pred kasacionalnim sudom vodjena, opravdava se zakonskom ustanovom u osudi navedenom.“ („G. Z.“)

K zločinu uvrede veličanstva (§. 63. k. z.)

Nadničar Petar Moris izrazio se je prama nekomu vlastniku ratne medaile vrlo posprdno i nepristojno o njoj veleć, da nevredi ništa, jer ništa nenosi, itd.

C. kr. državno odvjetničtvo u Jičinu Novom (Neutitschein) nazrievaše u onih izrazih zločin uvrede veličanstva te podigne proti Petru Morisu tužbu s bog zločina §. 63. k. z. C. kr. okružni sud proglasi obtuženoga nevinim glede toga zločina, te izrekne, da je ono tek prestupak po car. patentu od 20. travnja 1854. d. z. l. br. 96.

C. kr. najviši sud odbio je proti ovoj osudi podnešenu ništovnu žalbu državnoga odvjetničtva sa sliedećih r a z l o g a:

Sud prve molbe nije se izrazio tako, kao da nebi bilo u inkriminiranoj izjavi po sebi ništa, što bi vredjalo počitanje prama caru, ma da su one rieči izušćene i obzirom na osobu njeg. veličanstva cara, nego je samo izrekao, da se nemože uzeti, da je Petar Moris namjeravao svojimi riečmi cara psovati ili mu se rugati, pa nastojaše svoju izreku, u razlozih osude vrlo obširno motiviranu, tim opravdati, što neima nikakova odnošaja medju inkriminiranom izrekom i osobom nj. veličanstva. Pošto pako u §. 1. kaz. zak. zahtievana zla nakana spada k učinu zločina, pošto je prvi sud u ovom slučaju uzeo kao dokazano, da Petar Moris nije namjeravao cara psovati niti mu se rugati, a kasacionalni je sud na ono shvaćanje po §. 288. br. 3. k. p. vezan, nemože ni on, pošto manjka bitni uvjet za utvrdjenje zločina uvrede veličanstva, nazrievati povrede zakona odnosno pogriešne uporave s toga, što je Petar Moris odriešen po sudu onoga zločina, a spisi o tom priobćeni kot. predstojničtvu.

(„G.lle.“)

Digitized by Google

Sveučilište.

U posliednjem broju priobćen je prvi dio inauguralnoga govora rektora magnifica dra. S. Spevca o sveučilištih. Sada donosimo evo drugi dio:

„U sveučilištnom životu osobito su sliedeće točke, glede kojih je važno znati, u kakovu je odnošaju sveučilište prama državi: materijalna sredstva ili imovina sveučilištna, imenovanje profesora, njihov odnošaj prama općenitim zakonom, nauka i disciplina.

Za svako sveučilište je od vrlo velike važnosti, ako imade vlastite imovine, jer u takovoj nalazi stalnih i sigurnih sredstva za namirivanje svojih potreba, sredstva, koja ne odvise od udesa i kolebanja općenitoga budgeta. — Nu osim Oxforda i Cambridge-a, možemo reći, neima sveučilišta, koje bi imalo dovoljno imovine, da sve svoje potrebe namiruje.

Najveći dio takovih potreba namiruje država od svoga prihoda. Radi toga preuzela je država doduše posvuda brigu, da namakne materijalna sredstva sveučilištu potrebita, ali je uzela i upravu sveučilištne imovine u svoje ruke, jer tako može najlaglje znati, koliko joj treba svake godine od svojih prihoda prilagati za sveučilištne svrhe.

To pravo priznaje se državi posvuda, i to posve razložno, jer sveučilišta nisu niti u svom senatu niti u profesorskih sborovih najshodniji organi za upravu imovinom; a povjeriti tu upravu posebnim odborom profesora ili sveučilištnim gospodarstvenim činovnikom, jedva će biti u interesu sveučilišta. — Za sveučilište je pako vrlo probitačno, ako se ono nemora brinuti za ovakove stvari, jer se tim manje odvraća od prave svoje zadaće i jer mu tim više vremena ostaje, da se skrbi za znanstveni napredak.

Buduć da su sveučilišta državni zavodi, koji imaju promicati državnu svrhu u prosvjetnom obziru, to je sasvim naravno, da je država dužna brinuti se za dobre profesore. Bilo bi sasvim neorganično, kad bi se sborovi profesorski popunjivali koopcijom, kao što je to nekoč u istinu bivalo. — Vlada mora nastojati, da medju silami, koje može dobiti, izabere najbolje, s toga je najpovoljnije stanje, gdje to može učiniti u podpunom suglasju sa sveučilištem. Ovo bo, baveć se neposredno znanošću, znade najbolje potrebe sveučilišta, i stojeć u užem doticaju sa učenjaci, poznava bolje njihovu znanstvenu vriednost. Radi toga je pravo predlaganja, koje profesorskim sborovom pripada kod popunjivanja stolica profesorskih, vrlo shodno sredstvo, da se što bolje skrbi za interese sveučilišta. — Nu ovo pravo ne može nikada tako daleko ići, da državu veže; ova mora svakako imati vlast, da izpita predloge, da se uvjeri, je da li predlozi odgovaraju zbilja pravomu interesu sveučilišta. Pak uvjeri li se, da tomu nije tako, dužnost joj je predloge zabaciti.[1]

[1] Bluntschli Staatsrecht. II. str. 372.

Digitized by Google

Moglo bi se prigovoriti, da se time otvara put svojevolji vlade kod namještivanja profesora. — Dopuštam, da je zloraba moguća. Nu zar nije isto tako, a još možda i više moguća u protivnom slučaju? Zar se nemogu u fakultetu udomiti razne strasti, mržnja? Zar nemogu osobni interesi članova sbora mjesto pravih obzira na znanost i napredak sveučilišta odlučiti?

Dakako da je običajno, da nereknem moderno, susretati vladu što većim nepovjerenjem, viditi u njoj uviek onoga, koji nikada neće, što je najbolje, koji izmedju dva dobra manje, a izmedju dva zla veće uviek bira.

Takov pojam o državnoj vladi može nastati samo u najtjesnijem savezu sa pojedinimi osobami, nu stoji u protuslovju sa etičnom zadaćom države, koju izvodi vlada.

Kao što su neprieporne netom spomenute dvie točke, isto tako postoji podpuni sporazumak i glede odnošaja sveučilištnih članova prema općenitim zakonom. U srednjem vieku imala su sveučilišta važnih povelja, jedna od najvažnijih bijaše vlastita sudbenost. U stališkom redu nebijaše to ništa čudnovata, ništa neobična.

Nu tko bi i danas zahtievao za sveučilište posebnih povelja, posebnu sudbenost, taj bi naišao na najživahniji odpor javnoga mnienja, taj bi povriedio pravno čuvstvo svojih sugradjana, došao u protuslovje sa načelom pravne jednakosti, koja je realizirana u državljanskom redu.

S toga je sasvim naravno, da su članovi sveučilišta glede općenitih odnošaja podvrgnuti općenenitim zakonom i općenitim sudovom.

Kao što bi neopravdano bilo zahtievati za sveučilište posebnu sudbenost, tako je opravdano, da sveučilištu pripada disciplinarna vlast nad slušaoci glede njihova akademičkoga ponašanja. Za svrhe sveučilišta nije dovoljno reći, da djaci podpadaju pod općenite zakonske ustanove, jer te općenite ustanove normiraju i općenite odnošaje, i nikako nebi dovoljne bile, da se pravi nutarnji red sveučilištnoga života uzdrži. — Disciplinarna vlast nije prava sudbenost, već je više sredstvo odgojitbeno. Na sveučilištu imade se doduše nastojati neposredno oko znanstvenoga razvoja duha, nu obziri odgojitbe nemogu se ili se barem nebi smjeli sasvim zanemariti.

Disciplinarna vlast nevrši se po onih načelih, po kojih sudbenost; za ovu podaje pravila postupnik, bio on kazneni ili gradjanski (privatnopravni), a za onu valjaju više načela odgojitbe.

U sudbenosti izriče se osuda na temelju dokaza, a disciplinarne kazne i na temelju moralnoga osvjedočenja. — Moderni slobodoumni pravac zahtieva, da se odstrani svaka disciplinarna vlast, jer stoji u protuslovju sa općenitom pravnom jednakosti, sa pravilom, da općeniti sudovi imadu svim državljanom po općenitom zakonu suditi. Nu glede

Digitized by Google

toga valja razliku praviti medju strogim akademičkim i izvanakademičkim životom akademičkih gradjana.

Glede prvoga moraju biti podredjeni akademičkoj oblasti, jer to jednostavno zahtieva red, koji je bezuvjetno potrebit na sveučilištu i koga nezajamčuju dovoljno propisi obćeniti. Glede ponašanja svoga u drugom obziru podvrženi su podpunim pravom obćenitim zakonom i obćenitim oblastim.

Napokon dolazi posljednja nu najvažnija točka, na ime nauka te nastaje pitanje, u kakovu odnošaju stoji sveučilište glede ove prama državi?

Obćenito je priznano, da je sveučilište u ovom obziru samostalno, autonomno, nu samo u toj obćenitosti postoji sporazumak, dočim se mnienja u daljih posljedicah ovoga načela vrlo razilaze. Prije svega valja odlučiti, što se imade smatrati pravom zadaćom sveučilišta: da li na ime nauka sama (naučanje) ili pako uz onu još i znanstveno iztraživanje ili koja od ovih vrstih djelovanja da se više njeguje, kojoj da se dade prednost. Buduć da je sveučilište sada državni zavod, na kojem se obćenite znanosti na najvišem stepenu uče i postavlja temelj za najvažnije vrsti javnoga zvanja, to je sasvim naravno, da je glavna zadaća sveučilišta naučanje. Znanstveno iztraživanje spada u zadaću samo toliko, u koliko nauku samu podupire. Ako se preko te mjere tjera, prekoračuje se svrha sveučilišta i zalazi u svrhu akademije znanosti, što može lahko i na štrb biti samoj nauci. — O tom odnošaju veli Unger, muž jednako glasovit kao profesor i kao književnik: „Na sveučilište spada naučanje, na akademiju znanosti iztraživanja znanstvena. Tamo priobćuju se sigurni rezultati znanostih, a ovdje što je i dvojbeno, tek naslućeno, netom odkrito; na akademiju spada razvoj znanosti, na sveučilište znanstvena naobrazba mladeži".[1]

Nu nastaje pitanje, može li država propisivati, što valja učiti i u kom obsegu, može li ona izdati red naukovni ili da li autonomija sveučilišta ide tako daleko, da od volje učitelja odvisi ne samo što će predavati, već i u kom će obsegu predavati, ili da li imade valjati načelo slobodnoga naučanja ili stalan naukovni red sa obveznimi predmeti?

Od kada je sveučilište postavljeno u organički savez nastavnoga državnoga sustava, od onda ima država pravo zahtievati od njega, da djelovanje svoje tako uredi, da se što više zajamče i postignu one svrhe, koje su mu u znanstvenom sustavu opredieljene. Svrhe te nisu samo širiti i učiti znanosti razne kao takove, bez obzira na potrebe praktičnoga života, već takodjer pripravljati za viša životna zvanja, pružiti prilike onim, koji se za takova zvanja pripravljaju, da si uzmognu priba-

[1] Znr Reform der Wiener Universität str. 37. Sravni Savigny Vermischte Schriften IV. 297.

Digitized by Google

viti strukovna znanja, bez koga jih nebi mogli obavljati koristno po državu. Država radi toga zahtieva od sveučilišta, da ono u svoje krilo neprima svakoga, koji bi to uzželio, već samo onoga, koji si je pribavio dovoljno pripravna znanja, bez koga nebi mogao uspješno napredovati u strukah viših životnih zvanja. — Mnogi su htjeli, da visoke škole budu svakomu otvorene kao što je crkva i kazalište — n. pr. cellège de Françe — nu sveučilište gubi takovim načinom mnogo od ozbiljnosti, koja je za znanstveni rad bezuvjetno potrebita. Kamo može svatko slobodno doći, tamo nemora nitko doći. Tko dodje danas, tko zna, hoće li doći sutra.

Takovim načinom poremećuje se sasvim onaj odnošaj, koji mora medju učiteljem i djakom postojati, da onaj vidi, da li ga ovaj sliedi, razumije.

Nadalje propisuje država, da se o stanovitih predmetih drže redovito predavanja, koja mora slušati svaki, koji se želi dotičnoj vrsti javne službe posvetiti. Odatle pako nastaju naukovni redovi sa obveznimi predavanji.

Nastavni red i obvezna predavanja dadu se lahko u sklad dovesti sa razboritom slobodom, samo se valja ovdje i ondje čuvati pretjeravanja. Nastavni red sam po sebi nije ništa zla, nu bilo je vremena, gdje je zbilja bio zlom za sveučilišta. Nastavni red počeo se razvijati u ono vrieme, kada je državom redarstveno načelo vladalo; kada je država mislila, da se materijalno i duševno blagostanje naroda dade promicati neposredno naredbami; kada je u materijalnoj brizi mislila, da se mora ona za sve državljane brinuti, mjesto svih misliti (teorija ograničenopodaničkoga razuma), te si je prisvajala skrbničtvo glede svih životnih odnošaja podanika svojih. Nastavni red ovoga doba išao je dalje, nego li to narav sveučilišta podnosi; tu bo nije se samo propisivalo što valja učiti, nego i način, kako to valja činiti, te su pravilno i točno označivana djela, knjige, kojih se je valjalo držati i laglje se je oprostilo profesoru, ako je što izpustio, nego da je što dodao. Takova nauka neima sasvim ništa znanstvena, ona je skroz mekanična, način istina vrlo udoban, nu absolutno neplodan. — Posljedica takova potanko izradjena reda bijaše, da su sveučilišta u znanstvenom obziru za kratko vrieme sva okržljavila, te su zbilja imali dovoljno razloga oni, koji su se s oduševljenjem počeli boriti proti takovim stegam u sveučilištnom životu. Lozinkom toj borbi bijaše sloboda naučanja, a svrha, da se odstrane svi propisi, koji naznačuju predmete, o kojih i način, kako valja predavanja držati. — Profesor neka po svojoj volji bira, o čem će predavati, od njegove uvidjavnosti neka odvisi, kako će to činiti. Njegova savjestnost u izpunjivanju dužnosti i njegov znanstveni glas neka jamče, da će on svoje zvanje valjano vršiti; ako ovo jamstvo nije dovoljno, neće koristiti niti propisi, kojimi se nuka na vršenje svojih dužnosti.

Digitized by Google

Težnja za slobodom naučanja našla je velikoga saveznika u težnji obćenitoj za slobodom državljanskoga reda, te joj je pošlo za rukom barem za kratko vrieme porušiti sve ograde, koje su slobodu nauke sapinjale.

Nu budući da ta opozicija, kao što je pravilno svaka, bijaše negativnom, to bijaše naravno, da se smjer, nastao odatle, nije mogao trajno održati. Proti podpunoj ničim stegnutoj slobodi nauke podigla se država sa zahtjevom dobre uprave, te joj postavi granice, koje su u sadanjih naukovnih redovih sveučilišta imenito austro-ugarske monarhije sadržane.

Sloboda nauke priznana je i tuj, jer se od profesora očekuje, da znanost kao takovu prema njezinim najnovijim iztraživanjem, dakle na najvišem stepenu predaje, ne budući vezan niti na djelo kakovo niti na nazore izražene drugdje gdje; i glede sustava i glede iztraživanja neka mu bude ravnalo jedino njegovo znanstveno uvjerenje. — Ta sloboda je bezuvjetno potrebna, ako se želi, da se na sveučilištu znanost udomi i širi. No ta sloboda dade se lahko u sklad dovesti sa naukovnim redom, jer se ovim traži od profesora samo to, da se bavi bitno i prije svega onim predmetom, koji si je sam odabrao i za koji je na temelju svoga izbora imenovan, te da o njem drži predavanja u onom obsegu, u kom to obziri na ostale predmete i na vrieme, koje djak mora sprovesti na sveučilištu, dopuštaju. Takav red neograničuje slobode već ju podupire, jer sloboda nemože nikada značiti, da dotičnik može i ništa neraditi. Sloboda sastoji u radnji, nerad nije sloboda, već je mrtvilo, koje stoji u priekoj opreci sa slobodom osobnosti. Na slobodu naučanja, spada imenito i to, da profesor nije ograničen samo na onaj predmet, za koji je imenovan, već da može slobodno i o drugih predmetih predavanja držati, ako zato volje i vremena ima, nu dakako da to nesmije biti na štetu onoga predmeta, za koji se imade prije svega brinuti.

Naukovni red ima tu svrhu, da se neki minimum radnje i nastojanja zajamči, a nepostavlja nikakovih granica marljivosti i nastojanju. — Sloboda naučanja nestoji u nikakovu savezu sa slobodom učenja nauke sa strane djaka; može bo se sloboda predavanja pomisliti i može postajati, makar se djakom neostavi nikakov izbor, makar su oni dužni polaziti opredieljena predavanja kod naznačenih profesora. Pak ipak se ove dvie vrsti slobode postavljaju u takav savez, kao da pojmovno skupa spadaju. — Kao što treba profesorom slobode, veli se, da uzmognu znanstveno napredovati, isto tako treba je i djakom. Znanost neka se nikomu nenametava, svaki neka ju slobodno traži, neka si ju drage volje prisvaja. Znanost bo može se samo nagnućem, ljubavju i oduševljenjem prisvojiti, ne pako prisilnimi sredstvi nametnuti.

Radi toga imade i nauka podpuno slobodnom biti, te valja poje-

Digitized by Google

dincu sasvim na volju staviti, da uči što hoće i kako hoće, da izpite pravi kad ga je volja. Jednom rieči, neka se nepostavi nikakav nastavni red, neka se neobvezuje nitko na ništa. Ta podpuna sloboda potrebita je za to, da se mladić priuči na samostalnost, da postane muževan, da se prema svojoj invidualnosti, prema sposobnosti i nagnuću svomu razvije, da nepostane strojem za mekanično obavljanje funkcija koje službe. Na temelju takove slobode proživi on poetično doba mladosti, te se još u starosti svojoj radostno sjeća vremena, sprovedena na sveučilištu. Ovako se osobito na njemačkih sveučilištih shvaća sloboda nauke. — Samo velikoj radinosti njemačkoga naroda i dosta dugoj pripravi, u koju dolazi kandidat državne službe, došavši sa sveučilišta, ima se zahvaliti, da odatle nenastaje još veća šteta. Ja sam uvjeren, da bi ovako idealističko shvaćanje slobode kod nas urodilo najžalostnijimi plodovi.

Kod slobodne nauke s obzirom na djake valja razlikovati one, koji jedino radi znanosti same dolaze.

Kod ovih može se sloboda nauke u najčišćoj formi provesti, kod njih nije potrebno gledati strogo, da li su se formalno kvalificirali za višu nauku; dovoljno je, ako su toliko naobraženi, da mogu predavanja razumjeti. — Oni mogu birati sasvim po svojoj volji, što će učiti i u kom obsegu.

Nu vrieme, koje sprovedu u toj slobodi na sveučilištu, nemože jim se računati, ako se radi o tom, da izkažu, da su zakonom propisano vrieme sproveli na sveučilištu.

Isto tako nemogu se pripustit onim državnim izpitom, na temelju kojih bi mogli tražiti javnu kakovu službu.

Kod ovih nemože se zahtjev slobodne nauke na toliko uvažiti, jer ovdje postoje obziri dobre uprave. — Ovdje se neradi samo o tom, da se svaki naobrazi prama svomu nagnuću, već da se naobrazi tako, da će s uspjehom moći obavljati onu javnu službu, kojoj se po naravi odabranih struka posvetiti kani. Ovdje dakle dolazi u doticaj osobna sloboda sa javnim interesom, te je naravno, da ovaj neizčezava sasvim pred onom.

Redarstvena država sapinjala je svojim naukovnim redom odviše slobodu, koja je kod viših nauka u nekoj mjeri vrlo potrebita, isto tako je i težnja za absolutnom slobodom nauke svrsi škodila.

Zadaća uprave jest pronaći način, kojim se ovi razni interesi u sklad dovode. Način taj jest, ako nastavni red neoznačuje nasvim potanko, što djak mora učiti, već ako označuje stanoviti minimum, izpod koga se nemože nitko u službu primiti.

Razboriti naukovni red ustanovljuje samo ono, što se kod iole razborite nauke i onako mora učiniti, bez čega nemože se sustavno i dovoljno naobraženje postići, dakle ono, što se nesmije propustiti, ako se

Digitized by Google

ozbiljno misli o tom, da se dotičnik zbilja pripravi za obavljanje javnoga kojega zvanja.

Označivši tako obćenito okvir, ostavlja nastavni red dovoljno slobode pojedincu, da prema svojim sposobnostim i nagnuću popuni i razširi svoju nauku. — Svakomu je prosto poseći tako visoko, kako visoko ga krila njegova duha nose.

Osobitomu daru nesmiju se granice postavljati, nu osobiti dar nesmije niti obćenitim mjerilom biti.

Naukovni red pomaže pojedincu razabrati, što je zanj bolje.

Mladić neizkusan dodje na sveučilište, pak da sam bira shodan put, kojim će najbolje svrhu polučiti, vrieme upotriebiti!

Poduka od strane dekana ili profesora može mu doduše pomoći, nu koliko jih dodje pitati za savjet? — Ako se pako uzme, da svaki mora doći pitati za savjet, mora jim dekan sasvim obćenita pravila kazati, jer nije moguće, da svakoga napose pouči i da svakomu posebne daje savjete. Ako je pako tomu tako, onda neima razloga, zašto se ona obćenita pravila, koja bi dekan svakomu pojedincu ustmeno kazivao, nebi obćenitim propisom proglasila i time pomoglo i djakom i njihovu dekanu.

Nije u ostalom ograničenje slobode naučne sada više zaprekom napredku, već imade tuj drugih okolnosti, koje vrlo smetaju naobrazbi. Od svih ostalih spomenuti ću samo dvie, koje su rad obćenitosti svoje osobito važne. Za mirni duševni rad, kojim se dolazi do prave znanosti, treba da je dotičniku život njegov, njegovo uzdržavanje obezbiedjeno.

Koliko slušalaca sastaje se dan danas na raznih sveučilištih, koji se nalaze u tom sretnom položaju! Koliko njih može se proturati samo najvećim naporom i najvećim oskudjevanjem; dočim si jednom rukom moraju služiti svagdanji hljeb, a drugom nastojati, da bar toliko napreduju u znanosti, da za nuždu izpite načine. — Pak i to podje za rukom obično samo onim, koji su od naravi darovitiji, okretniji, dočim drugi, koji nisu tako sretni, nemogu svladati zapreka, te se sasvim izgube.

Ovo zlo nepokazuje se samo kod nas već i kod drugih imućnijih naroda, nu kod nas se teže osjeća, nego li drugdje, radi osobitih naših odnošaja.

Zlo to može se istom tečajem vremena ublažiti, kad narastu sredstva, kojimi će se vriedni i oskudni mladići podupirati.

Kod slabo razvitoga materijalnoga stanja naroda našega mogu se samo malo po malo sakupiti poveće svote u te blagotvorne svrhe. — Ja sam čvrsto uvjeren, da narod naš, koji je tolike žrtve prinio, da se oživotvori sveučilište, neće za sigurno niti te strane sveučilištnoga života zanemariti.

Digitized by Google

Drugo zlo, djelujuće štetno na napredak mladeži, jest zanimanje njezino sa svagdanjimi političkimi pitanji.

Nitko razborit neće prigovarati mladićem, koji su s veće strane pozvani, da danas sutra u javnom životu djeluju, ako pozorno prate, što oko njih biva.

To je dapače potrebno, jer se upravo takovim motrenjem podpunije pripravljaju za buduće svoje zvanje. — Nu ništa nesmeta jače takovoj pripravi, nego kad si mladež prisvaja pravo uticati neposredno u javne poslove i sud svoj o njih izricati.

Javno djelovanje vrlo je mnogostručno, te treba mnogo znanja i izkustva, tko hoće uspješno tamo djelovati. Onaj pokazuje najljepše ljubav prama domovini, koji nastoji, da si to znanje i izkustvo pribavi prije, nego li dodje nanj red, da praktično djelovati počme.

Tko svoje nedostatne sile, veli Savigny, mjesto da jih znanošću okriepi i umnoži, u površnom i krivom entuzijazmu iztroši, tomu ostaje najčešće za dobu zrela muža hladna sebičnost ili pako prkos omiljelih predsuda.[1]

Iztaknuvši tako u kratko najvažnije momente sveučilištnoga života u obće, milo mi je, što mogu priznati, da su svi ti važniji momenti sretno riešeni u osnovnom našem zakonu o sveučilištu. Zakonom tim priznana je i osigurana sveučilištu našem ona mjera autonomije, koju sveučilište danas po naravi svojoj ima pravo zahtjevati. — Priznana je sloboda naučanja i iztraživanja znanstvena, priznana je i sloboda nauke, na koliko to ine naše okolnosti dopuštaju. Jednom rieči, naše sveučilište postavljeno je na dobar temelj.

Naša je, visokoštovana gospodo drugovi, da na tom temelju gradimo neumornom radinosti. Prionimo uz zadaću našu živim žarom srdaca uzhićenih za znanošću i nadahnutih ljubavju domovine.

Svaki početak je težak, a kod nas je mnogo teži nego drugdje. Pak upravo to neka nas bodri i nuka, da žrtvujući svaku udobnost nastojimo savladati potežkoće početka. Nedajmo se prestrašiti time, što su nam materijalna sredstva dosta ograničena, što su nam naučna pomagala nepodpuna. Ugledajmo se u primjer njemačkih manjih sveučilišta, kojim su sredstva takodjer ograničena, pak se ipak u znanstvenom obziru takme često sa sveučilišti najbogatijimi.

Ja sam tvrdo uvjeren, da će se složnim i uztrajnim našim nastojanjem duh ozbiljne radinosti kod nas udomiti, da će ne samo nauka na sveučilištu našem procvasti, već će se i knjiga naša obogatiti znanstvenimi djeli, na kojih do sada gotovo sasvim oskudjeva. I tako će sveučilište naše postati središtem duševnoga rada svega kolikoga naroda našega,

[1] Savigny: Vermischte Schriften IV. str. 302.

Digitized by Google

koji će se s pouzdanjem oko njega prikupljat i iz njega crpiti nauke potrebite svomu boljku i svojoj sreći.

Toga cilja dovinuti možemo se ipak samo onda, ako nastojanje svojih učitelja budu svojski podupirali akademički gradjani, ako oni nastojeć svom ozbiljnošću oko naobrazbe i proniknuti znanstvenim duhom zadaće svoje zaborave na dnevne zadjevice, te imajući pred očima napredak i sreću naroda našega budu medjusobnim prijaznim ponašanjem širili duh bratske sloge i ljubavi."

Glavna skupština pravničkoga družtva.

Upravni odbor urekao je, prema ustanovam pravila, glavnu skupštinu pravničkoga družtva na dan 30. prosinca 1875. u 4 sata poslje podne u sveučilištnoj sgradi. Kako je to bila prva redovita glavna skupština družtva dalo se je pomisliti, da će se članovi u što većem broju potrudit da čuju izvješće o radu odbora i o stanju imovine. — Članova sakupilo se priličan broj, medju prisutnimi opazismo velikom radošću prisjednika krajiškoga stola sedmorice, presv. gosp. Augusta pl. Beckha widmanstetskoga, prisjednika kr. banskoga stola Dioniza Blažića i druge.

Predsjednik družtva, presvietli g. Franjo Schmidt započe skupštinu sliedećom besjedom:

„Slavna glavna skupštino!

Kad me je povjerenje prve glavne skupštine pravničkoga družtva pred deset mjeseca postavilo na vrlo častno mjesto predsjednika njegova, naglasio sam u tadanjem svom govoru, kako bijaše prieka nužda ustrojiti družtvo, koje bi moglo prikupiti sve pravničke sile u jedan rad, crpljena izkustva jednoga priobćivati drugomu, te tako znanost pravoslovnu učiniti sveobćom pravničkom imovinom.

Pozivljem se, veleštovana gospodo, na moje tada izušćene rieči jedino s toga, jer sam vrlo radostan, što su se one donekle izpunile. — Evo naše je družtvo u kratkom vremenu od nekoliko mjeseca steklo toliko članova, da se može punim pravom držati središtem i stečištem pravnika ciele naše domovine, pravim organom domaćega pravničkoga svieta. Ova po naše družtvo vrlo ugodna okolnost najbolje dokazuje, da se je ustrojenjem pravničkoga družtva doskočilo duboko osjećanoj potrebi.

Valjda je svakomu poznato, da je ovo družtvo u život prizvao jedan muž iz naše sredine, koji je neumorno oko toga radio, koji je na polju pravosudja stekao u domovini priznatih zasluga, koji imajući pred očima samo boljak naroda sveudilj i danas radi iz čistog patriotizma — i to je prevredni naš član, velemožni gosp. dr. Napoleon Špun Stržić. (Živio!)

Za koji čas čuti ćete, veleštovana gospodo, što je odbor po vas iza-

Digitized by Google

brani, tečajem minulih deset mjeseci radio, koja je sredstva u pravilih propisana upotrebio, da se družtvo primakne svrsi svojoj. Ono, česa odbor radi kratkoće vremena nije bio kadar izvesti, to će jamačno svaki od nas budućemu odboru u pomoć priskočiti i trud svoj radostno složiti — jer valja nam priznati, da jednajviše muke i posla u početku, dok se družtvo stvara, dok se ono kao sasma novo udomi.

Svrha je pravničkomu družtvu koliko dična, toliko velika i težka. Raditi oko razvoja prava u teoriji i praksi — takovu svrhu ustanovljuju pravila našemu družtvu — dosta je za nas jošte za sada tegotno. Nu na našu utjehu budi rečeno, da se tim zadatkom cieli razredi, družtva i davno postojeći znanstveni zavodi kod naprednjih naroda bave, pa se još nisu dovinuli onoga cilja, a niti tvrde sami, da im je pravoslovna znanost do savršenosti dotjerana. — Česa pako nemogoše drugi od nas napredniji narodi postići, nemože biti toliko zamjere nam, koji se istom latismo posla.

Priznavajuć to, neka bude našom prvom brigom uprieti sve sile, kako da se otresemo dosadanjega stanja, te da podjemo žurnim korakom za ostalimi narodi. — Ovo valja za sve razrede naroda našega, a još u većoj mjeri za nas pravnike. — Pravo je temelj svakomu poredku, cielomu ljudskomu životu, uvjet svakomu napredku. Mi smo po svom strukovnom obrazovanju, po svom zvanju i položaju prvi zvani, da taj sveti temelj čuvamo od svake navale, da stieg prava svagdje visoko nosimo i nastojimo, da se pravno osjećanje, koje je i onako povodom raznih nesretnih okolnosti po nešto uzdrmano, u našem narodu pridigne, ukriepi i učvrsti.

Radeć tako, mi ćemo se najljepše odazvati našoj patriotičnoj dužnosti, radit ćemo prama svrsi našega družtva, a u tom radu dobivati nedvojbeno podpore u svih razredih patriotičkih, kao što se možemo pohvaliti, da si je pravničko družtvo u ovom kratkom vremenu svuga obstanka umielo pribaviti podpore i priznanja.

Tajnik družtva izviestit će vas, veleštovana gospodo, o radu upravnoga odbora, a blagajnik ob imovini družtva.

Meni preostaje još dvoje. Na ime cielega družtva najsrdačnije se zahvaljujem svoj gospodi, koja su tečajem ove prve pa zato i najmučnije godine išla našemu družtvu na ruku svojim znanjem, izkustvom ili mu inim načinom poslužila. — Napose pako srdačno se zahvaljujem velemožnomu g. rektoru našega sveučilišta, što je dozvolio, da se u sveučilištnoj ovoj sgradi mogu držati mjesečne kao i glavne skupštine ovoga družtva, čim se je družtvu prištedio znameniti izdatak.

Velikih zasluga ob ovom u obće povoljnom uspjehu ima veleučeni g. profesor i tajnik ovoga družtva, dr. Lorković, koji je ne samo mene svakom sgodom podupirao, već i u redigiranje družtvenoga lista toliki

Digitized by Google

trud uložio, da ovaj nestoji u razmierju sa opredieljenom mu nagradom. Nu svi smo uvjereni, da je on taj mučan posao preuzeo iz prirodjena mu patriotizma. (Živio!)

Konačno liepa vam hvala, veleštovana gospodo, na ime cieloga upravnoga odbora, koji sada sa mnom skupa odstupa od svojih funkcija, na iskazanom povjerenju, koje ste nam poklonili predav nam upravu družtva. Napose zahvaljujem vam se ja što srdačnije na tolikom odlikovanju. Nu sada moja zaista teretna služba, moja starost te ine okolnosti nedopuštaju mi dalje ovdje sudjelovati. Moja je skromna želja, da vi, veleštovana gospodo, riešiv me dosadanjega zadatka, ponesete sa sobom osvjedočenje, da su svi članovi upravnog odbora po najboljej volji radili oko razvitka i napredka pravničkoga družtva, koje neka napreduje i ovate na slavu pravničkoga stališa, i na korist ljubljene nam domovine".

Skupština je velikom pozornošću slušala rieči svoga predsjednika, pojedina mjesta živahno povladjivala, a na svršetku udarila u dugotrajni srdačni živio.

Prema programu uze na poziv predsjednikov tajnik družtva, dr. Bl. Lorković, čitati izvješće o radu odborovom u prvoj ovoj godini:

„Slavna glavna skupštino! Mene zapade vrlo častna dužnost, da izviestim, što je upravni odbor pravničkoga družtva tečajem ove prve godine poduzeo, da pokrene družtvo napred do njegove svrhe.

Dvie su godine minule od onoga vremena, kada se je u ovoj sgradi držao prvi dogovor ob ustrojenju pravničkoga družtva i prihvatila pravila pa do 28. veljače o. g., kad se je sastala konstituirajuća glavna skupština. Koliko i moramo žaliti onaj gubitak vremena, koje bi se bilo moglo vrlo uharno upotrebiti, toliko moramo priznati, da je tu valjalo prije svladati svake ruke zaprieka. Napokon ureče privremeni odbor, pošto je potrebne pripravne radnje obavio, konstituirajuću glavnu skupštinu na 28. veljače o. g., koja izabra za predsjednika družtvu presvietloga g. Franju Schmidta, predsjednika kr. sudb. stola zagrebačkoga, a u odbor sliedeću gospodu:

Dr. Aleks. pl. Brestyenszkoga, dra. Bl. Lorkovića, dra. Šimuna Mazuru, Matiju Mrazovića, dra. Antuna Rojca, Adalberta Šaufa, dra. Lavoslava Šrama, dra. Napolena Špun-Strižića, Milana Šuškovića, Marka Tajčevića, dra. Lovru Vidrića i Franju Zardu.

Sastav se odbor 4. ožujka o. g. u prvoj sjednici izabra si, prema odredbi pravila (§. 7.), za blagajnika g. odvjetnika Adalberta Šauffa, a za tajnika dra. Bl. Lorkovića, kojemu povjeri i uredjivanje družtvenoga časopisa izrekav kao načelo, da tajnik ima biti i urednikom.

I. Pravila opredieljuju družtvu svrhu i naznačuju sredstva i putove, da se ona postigne (§§. 1 i 2.).

Prema tomu odboru je bila poglavita zadaća izabrati ona sredstva,

Digitized by Google

koja bi se mogla odmah uporabiti. A kao takova prikažu mu se: a) izdavanje strukovnoga časopisa; b) priredjivanje predavanja, zajedničkih razgovora i vježba u govorničtvu.

Ad a. Uvidjajuć sa svih strana naglasivanu potrebu, odbor se je pobrinuo da strukovni časopis, taj organ pravničkoga družtva, što prije izadje. Uglavljen je ugovor sa dioničkom tiskarom, kao najpovoljnijim offerentom, koja preuze i cielu administraciju za godišnju nagradu od 50 fr.; odlučeno bje, da list izlazi za prvo vrieme jedan put na mjesec, najmanje na dva tabaka, da prvi broj ima izaći 1. lipnja i napokon dopita redaktoru nagradu od — 300 for. na godinu, koja mu se poče izplaćivati istom 1. lipnja u mjesečnih obrocih. Časopisa „Mjesečnika" štampa se 500 exemplara. Članovi ga dobivaju bezplatno, a ima i predplatnika, koji nisu članovi družtva. — Uvidjajuć veliku važnost, koju ima priobćivanje rješitba najvišega suda, odbor je na ime pravničkoga družtva zamolio kr. zemaljsku vladu, neka svojim putem odredi, da se budu slale predsjedničtvu pravničkoga družtva sve važnije rješitbe najvišega našega suda.

Ad b. Uzpored s ovim išlo je nastojanje odbora, da što prije uvede obdržavanje mjesečnih skupština, u kojih bi se držala predavanja, razgovori itd. Neimajuć družtvo vlastita stana trebalo se odboru pobrinuti za shodni lokal za ta predavanja. Odbor primi velikom zahvalnošću dobrohotno susretanje rektorata kr. hrv. sveučilišta Franje Josipa I. i slav. odvjetničkoga odbora, od kojih mu prvi stavi na razpolaganje jednu od dvorana sveučilištnih, a ovaj svoje prostore. Odlučiv se za sveučilištnu sgradu bude ujedno odredjeno, da će se prva mjesečna skupština držati 15. svibnja o. g.

Tako i bi. Tim je družtvo stupilo — da tako reknem — svojim radom prvi put na javnost. Predsjednik označi taj važni momenat kratkom besjedom, a za ovom uze član družtva dr. Napoleon Špun-Strižić čitat svoju razpravu „o ubroju kazneno-pravnom". Od toga vremena zaredaše ovaka predavanja ili razprave svakoga mjeseca. Već na svršetku ove prve skupštine razdieljena bje medju prisutne članove družtva thema govorničke vježbe pod naslovom „o zastari querelae inoff. testamenti", koju povede u sliedećoj mjesečnoj skupštini, držanoj 19. lipnja, odvjetnik g. dr. Šime Mazura, a sudjelovahu još u razpravi braneć svoja posebna mnenja gg. odvjetnici dr. Šram, A. Schauff i dr. Vidrić.

Prof. na pravo- i državoslovnom fakultetu našega sveučilišta, dr. Aleks. pl. Bresztyenszky u dvie je mjesečne skupštine razmatrao „osnovu stečajnoga reda za njemačku carevinu". U srpanjskoj — držanoj 29. srpnja — predočio je postanak, formu i pojedine ustanove stečajnoga reda za Njemačku, a u drugoj — držanoj 28. stu-

Digitized by Google

denoga — progovori o načelih ove osnove te ju sravni sa drugimi, naročito sa stečajnim redom, postojećim u našoj domovini.

U listopadskoj skupštini — obdržavanoj 28. listopada — čitaše prof. dr. Franjo Vrbanić zanimivu razpravu „O pojmu trgovca i trgovačkoga posla po novom trgovačkom zakonu“, a napokon u prosinačkoj, 27. najme o. m. viećnički tajnik kr. sudb. stola zagrebačkoga, g. Adolf Rušnov „O tužbah za izpravak gruntovnih napisnika“. Ovdje sudjelovaše i odvjetnik g. dr. L. Vidrić nastojeć pobiti mnenje g. Rušnova, kao da je ta tužba actio Publiciana. — Razprave su ove priobćivane u družtvenom časopisu „Mjesečniku“ osim posliednjih dviuh, držanih mjeseca studenoga i prosinca, koje će se moći štampati istom u budućih brojevih.

Prema ovomu bijaše u svem šest mjesečnih skupština t. j. od mjeseca svibnja počam svakoga mjeseca, izim kolovoza i rujna, kada se po odredbi družtvenih pravila (§. 10.) nedrže ovake skupštine. U cielom može se uzeti, da su članovi ove skupštine dobro polazili izuzev dvie predposljednje, koje su bile nešto slabije posjećene. — Pogodit ću jamačno misao slavne glavne skupštine, ako svoj onoj gospodi izreknemo toplu hvalu za njihov trud i pripravnost, kojom su preuzimala dotična predavanja.

II. U pravilih pravničkoga družtva §. 2. slovo *d.* navodi se kao sredstvo za polučenje svrhe družtvene „osnivanje čitaonice pravničke“.

Odbor je držao, da se već ove prve godine nemože dati na osnivanje ove čitaonice. Jedno trebalo je ljetos družtvo u život privesti, valjalo je druge još nuždnije mjere preduzeti, da se ono ukorjeni, pribaviti mu najnuždnije uvjete obstanka i napredka. Drugo: osnivanje čitaonice zahtieva i znamenite izdatke: treba nabaviti stan, potrebno pokućtvo, držati podvornika, nabavljati više časopisa i knjiga itd., a odbor je scienio, da si družtvo nemože odmah u početku nametnuti toliki trošak, gdje se još niti nemože pravo ustaliti financijalno stanje njegovo. Knjige, časopisi, što ih je družtvo do sada dobilo, mogu se lasno čuvati kod predsjednika ili tajnika, a podignuće čitaonice može se preduzeti koje od budućih godina.

III. Odbor pravničkoga družtva gledajuć koli blagotvorno djeluju sastanci pravnika kod inih naroda na razvoj prava i znanosti pravoslovne, zaključi u svojoj 27. svibnja držanoj sjednici, da se sazove sastanak (sjezd) pravnika iz ciele naše domovine, pa izabra i odbor, koji je imao izraditi program i sve priprave za sastanak obaviti. Prvobitno na 19. listopada, kao na dan otvorena g. 1874. sveučilišta ustanovljeni rok sastanka bude odgodjen na drugo vrieme, jer se uvidilo, da je prekratak. Medjutim bude pozvan odbor, sastojeći od gg. dra. Aleks. pl. Bresztyenszkoga, dra. Burgstallera, Nikole Krestića, dra. Š. Mazzure, Matije Mra-

Digitized by Google

zovića, dra. Ant. Rojca, dra. Stjepana Spevca, dra. Nap. Špun-Stržića, dra. Šrama, Marka viteza Tajčevića i Franje Zarde, da živo nastoji oko svoga posla, pa da izradjeni program sastanka predloži upravnomu odboru pravničkoga družtva.

IV. Napokon je odbor držao da će uzradit prama svrsi i interesom družtva, ako nastoji naše pravničko družtvo dovesti u tiesniji savez sa sličnimi družtvi ostalih naroda, pri čem se je najprije obazreo na slavenske nam srodnike, pa onda i na ostale susjedne narode.

Do sada odazvaše se našoj želji i pozivu — kako smo se i pouzdano nadali — velikom, pravom bratimskom pripravnošću — Česi. Njihovo družtvo „pravnicka jednota“ u Pragu prista radostno na savez sa hrvatskim pravničkim družtvom, posla nam sve njegovom pripomoćju ili njegovim troškom izdana djela (četiri knjige) te obreče tako i u buduće činiti.

Sličnomu susretanju nadamo se pouzdano i od ostalih družtva.

V. Odbor je živo nastojao, da se broj članova družtva što više umnoža. Primiv upravu družtva u ruke razposla na mnoge predstojnike ureda i oblasti poziv, da nastoje prikupiti družtvu što više članova medju svojimi činovnici, a osim toga upravljena je još množina pozivâ u ovom pravcu na odvjetnike i u obće pravnike ne činovnike. Prigodom konstituiranja družtva imadjaše ovo do 180 članova, a sada broji ih 350 uračunav ovamo i one, koji su se već ljetos prijavili za buduću godinu.

Izstupio nije nijedan član, a umrlo ih 6. U Zagrebu ima družtvo 106 članova, ostala 244 izvan glavnoga grada.

Nemogu završiti ovoga izvješća, a da se na ime odbora nezahvalim što toplije u Zagrebu izlazećim političkim novinam „Agramer Zeitungu“, „Narod. Novinam“ i „Obzoru“, koje su najvećom pripravnošću svakovrstne pozive i oglašivanja na korist i u interesu družtva bezplatno primale i štampale.

Gledao sam, slavna glavna skupštino, predočiti što podpuniju sliku ob ovogodišnjem radu odbora. Ako se u ovom izvješću ne govori o takih sredstvih, koja bi se bila mogla u interesu družtva poduzeti, razlog je tomu, što se u deset mjeseca nije moglo sve izvesti, što je odbor, kako već napomenuh, morao od nuždnih najnuždnija odabrati te ih upotrebit. — Početak je učinjen, družtvo se je ustrojilo i počelo raditi, sad će se moći smišljati načini, kako da mu se napredak pospješi, razvoj razmakne. Ali početak je bio mučan, jer je trebalo svladati prve potežkoće, one su svladane uz nastojanje odbora pomoćju i sudjelovanjem iskrenih prijatelja ovoga družtva, kojim neka bude zato sredačna hvala.“

Blagajnik družtva g. Adalbert Schauff izvješćuje, da pravničko družtvo mora dobiti prihoda za g. 1875. od prinosa članova i prenume-

Digitized by Google

racije od časopisa družtvenoga ukupno 2385 fr. 58 n., faktično da je unišlo do sada 1556 for. 58 nv., a potrošeno je svega 838 for. a. vr.

IV. Tajnik predlaže zatim proračun dohodka i razhoda za g. 1876., kako ga je odbor definitivno ustanovio. — Dohodci iznosit će u svem 2412 for. Najveći iznos dakako čini i ovdje prinos članova, naveden sa 2312 for., a na 100 for. preliminiran je prihod od prenumeracije nečlanova na časopis družtveni. Troškovi preliminirani su na 1534 for. Medju ovimi opet najviše stoji izdavanje družtvenoga časopisa „Mjesečnika“. Tiskanje, administracija, poštarina i redakcija stajati će za buduću godinu 1384 for. List će po zaključku odborovom, koji usvoji i glavna skupština, izlaziti doduše svakoga mjeseca jedan put, ali uviek na tri arka. — Za nabavu časopisa i knjiga opredieljeno je 100 fr. na godinu, tajniku u ime paušala dopitano 20 for., a za razne nagrade 30 for. — Odbiv troškove sa 1534 fr. od prihoda ustanovljena na 2412 for. pokazuje se višak od 878 for., koji će se ujedno sa viškom od g. 1875. upotrebiti na to, da se sastavi mala zaklada, koja bi družtvu dobro došla, kad se bude radilo o nabavi i uredjenju stana, ustrojenju čitaonice pravničke, a mogla bi se upotrebiti eventualno i na podporu pisca, koji napiše kakovo pravoslovno djelo, a nebi ga mogao svojim troškom izdati.

Pošto su bile sve točke ustanovljenoga dnevnoga reda razpravljene, pozove dosadanji predsjednik skupštinu, neka bira novi upravni odbor i predsjednika za g. 1876. Izbor bje obavljen. Za predsjednika bijaše i opet jednoglasno izabran presvietli g. Franjo Schmidt; za odbornike pako sliedeća p. n. gg.: dr. Aleks. pl. Bresztyenszky, dr. Jaromir J. Hanel, dr. Bl. Lorković sva tri profesora na pravo- i državoslovnom fakultetu hrvatskoga sveučilišta, dr. Šime Mazzura, odvjetnik, dr. Antun Rojc, kr. javni bilježnik, dr. Stjepan Spevec, profesor i o. g. rektor sveučilišta, dr Napolen Špun-Strižić, državni nadodvjetnik, Milan Šušković, državni odvjetnik, Adalbert Schauff, odvjetnik, dr. Franjo Vrbanić, prof. na pravo- i državoslovnom fakultetu, dr. Lovro Vidrić, odvjetnik i Franjo Zarda, državni nadodvjetnik kod c. k. krajiškoga odsjeka banskoga stola.

Na novo izabrani predsjednik presvietli g. Fr. Schmidt zahvali se skupštini na tom opetovanom dokazu povjerenja te zaključi skupštinu oko 6 sati poslje podne.

Viestnik.

(Rad pravničkoga družtva.) 27. prosinca p. g. imalo je pravničko družtvo svoju redovitu mjesečnu skupštinu, posliednju u minuloj godini. Tu je član družtva g. A. Rušnov, viećnik kr. sudb. stola u Zagrebu, čitao svoju važnu razpravu „o tužbah na izpravak gruntovnih napisnika“. „Mjesečnik“ donieti će u budućem broju takodjer ovu razpravu, kao i primjetbe odvjet-

Digitized by Google

nika g. dra. L. Vidrića na razlaganje g. Rušnova. G. dr. Vidrić nastojaše napose pobiti tvrdnju g. Rušnova kao da je rečena tužba actio Publiciana.

Kao ugodnu novost, iztaknutu već i u tajnikovom izvješću za glavnu skupštinu, priobćujemo, da je pravničko družtvo u Pragu „Pravnicka jednota", pismom svojim od 21. prosinca p. g. izjavilo hrvatskomu pravničkomu družtvu osobito laskavim načinom svoju pripravnost stupiti u tiesniji savez s njim. U dokaz toga posla ovomu družtvu „Pravnicka jednota" spise, koji su njenom podporom ili njenim troškom izdani; valja bo znati, da ovo česko družtvo izdaje i vrstna djela pravoslovna pomažuć tako dizati pravoslovnu knjigu česku. Posla nam pako evo ove knjige: „O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě" (Nástin). Podává JUDr. Jaromír J. Hanël (sada profesor na pravo- i državoslovnom fakultetu hrvatskoga sveučilista.) U Pragu 1874. — „Žaloby z obohacení vedle rakouského prava obcanského se zvláštnim zřetelem k právu obecnému, k zákonům i nástinům modernim". Napisav JUDr. Antonín Pavlíček, odvjetnik v Karlíně. G 1873. — „Pravidla, přislovi a pověděni, vztahujíci se k správě veřejné a obecní" itd. Sabrao i uredio Antun Rybička. U Pragu 1872. — „Kniha Rožmberská. Kritické vydání opatřene poznámkami a glosařem, jež učinil Vincenc Brandl, zemský archivář moravský." — Pravnicka jednota obečaje da će i u buduće sve spise svoje slati hrvatskomu pravničkomu družtvu, a naravska je stvar i ovo svoje onomu.

(Novi članovi pravničkoga družtva.) Za godinu 1876. pristupiše kao članovi pravničkomu družtvu: presvietla gg. Franjo Žigrović Pretočki, dvorski savjetnik u miru i Ferdinand Bajer, prisjednik stola sedmorice krajiškoga odsjeka; gg. Dragutin Schmidt, sudbeni pristav u Varaždinu; Ant. pl. Horváth, odvjetnik na Stubici; Augusto Košiček, c. k. kot. sudac i Josip Raslić, kot. pristav oba u Gračacu.

(Baština sveučilištu.) Mjeseca studenoga prošle godine preminuli Iva Eduard pl. Gregurić, umirovljeni podpukovnik i bivši upravitelj petrinjskoga okružja, ostavio je cielu svoju imovinu hrvatskomu sveučilištu. Ma i nebio taj dar velik pokazuje plemenštinu srca, osjećanja i pravoga hrvatskega patriotizma. — Slava dičnomu pokojniku!

(G. Nikola Jordanić), sudbeni pristav u Vukovaru, načinio je onomadne sudački ispit sa vrlo dobrim uspjehom.

(Trgovački zakon), stvoren prošle godine u ugarskom saboru, te valjajući i za našu domovinu, stupi u kriepost 1. siečnja o. g.

(† Vjekoslava Babukića) zaslužnoga književnika, mnogo cienjenoga profesora, odličnoga patriotu pokopasmo zadnjega mjeseca minule godine. — Lahka mu zemlja i vječna uspomena u narodu hrvatskomu.

(„Vienac".) Današnjemu broju „Mjesečnika" priložen je prospekt „Vienca". Krasni ovaj beletristički list zaslužuje i po svojoj formi i sadržaju, da se nadje u svakoj hrvatskoj kući, jer je zaista ures hrvatske beletrističke knjige, te se s njim nemogu ni s daleka taknuti mnogi tudji listovi, koji nam poplaviše domovinu.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Veljača 1876. Br. 2.

O tužbah na izpravak gruntovnih napisnika.

Napisao

Adolf Ružnov.

(Čitano u skupštini pravničkoga družtva, držanoj dne 27. prosinca godine 1875.)

O svakom zakonu te o svakoj gotovo važnijoj naredbi, zasjecajućoj budi u materijalno budi u formalno pravo, imade u literaturi juridičkoj po više komentara, mnogobrojnih naknadnih naredba, tumačećih pojedinu ustanovu odnosnih zakona, a uz to i sbirka rješitba najviših sudova, izdanih o pojedinih slučajevih — navlastito glede formalnih zakona — u koliko se takovi u praksi pojaviše, a tim je dana prilika svakomu pravniku, da se budi u teoriji budi u praksi naobrazi.

Samo na jedan jedini zakon kao da je sav sviet zaboravio; odkako je u život stupio, — a ima tomu već liepih gotovo 20 godina — nitko se za-nj nebrini, nitko se nepotrudi da ga protumači, da kakav komentar o njem napiše; a samo ga zakonodavstvo i naknadnimi naredbami maćuhinski nadaruje. Taj je zakon „gruntovni red".

Jedan jedini poznati komentator, Schuster najme napisa komentar ka gruntovnomu redu; ali taj netumači gruntovnoga reda, tu se naprosto kod pojedinih ustanova navode ustanove, koje će slieditі, i koje su s ovimi u savezu, ili se pako citiraju po gdjekoje ustanove obćega gradjanskoga zakona; nu — kao što rekoh — tumačenja u pravom smislu nesadržaje upitni komentar nikakova; nejasne u njem ustanove navode se samo onako, kako u zakonu stoje bez ikakove opazke.

Ona dakle radnja nemože se nipošto smatrati pravim komentarom, to je pravi nazovi-komentar. Ali ne samo da neimamo komentara o gruntovnom redu nego mladi pravnici, želeći se

Digitized by Google

upoznati sa gruntovnim redom, nemogu doći ni do samoga teksta zakona; jer službenoga izdanja sada više nedobiješ, a zemaljski vladni listovi i državni zakonski listovi, osobito oni od g. 1855. i 1856., velika su riedkost.

Kad stvari tako stoje, nečudim se ni malo, da je jedan od izvrstnih odvjetnika, koji imade liepu sbirku zakona i svestranu praksu, priznao, da nezna gruntovnoga reda, jer da neima zakona.

Nu i inače u teoriji i praksi vrstni pravnici malu daju važnost — s malom iznimkom — gruntovnomu redu. Teoretici najme tvrde, da je to zakon praktičan, i da se samo praktično može naučiti; praktici opet tješe se, da je gruntovni red zakon lagan, jasan, malen po svom obsegu, sadržavajući nekoliko paragrafa, koje će lasno pročitati i naučiti kada ih jednom sila natjera, da ga čitaju.

Ja se preko sedam godina praktično bavim gruntovnicom, ali nemogu tvrditi, da je gruntovni zakon jasan, pače osvjedočio sam se o protivnom, da najme neima u praksi nejasnijega zakona nego li je gruntovni red — u nekih svojih ustanovah.

Mjenbeni zakon i mjenbeni postupnik mnogo su jednostavniji, a uz to postoji za jedan i drugi više i izvrstnih komentara, pa k tomu sijaset rješitba najviših sudišta skoro za svaki pojedini praktični slučaj.

Gradjanski parbeni i izvanparbeni postupnik praktičnomu su pravniku dosta jasni, a ipak imamo i za nje dobrih komentara.

Juristička praksa pako neima u nijednoj struci toliko protuslovnih rješitba, izdanih po sudovih svih molba, koliko upravo u slučajevih gruntovnih, a najkarakterističnija je kod svih rješitba, osobito višjih sudova, ta okolnost, što se svaka poziv|je na „jasnu“ ustanovu odnosnog §-a, premda se u samoj rješitbi upitna „jasnom“ nazvana ustanova kao „nejasna“ naglasuje.

Ovakovih „jasno-nejasnih“ ili „nejasno-jasnih“ ustanova sadržavaju §§. 57, 58, 65, 81 sl. a), 87, 92, 93, 104, 123, 148 i t. d. gruntovnoga reda, pa se za svaki slučaj može naći u pismarah sbornih sudova svih molba dosta protuslovnih rješitba, od kojih se svaka u jednakom slučaju poziv|je na isti §. grunt.

Digitized by Google

reda nazivljuć ga naročito „jasnim“, premda su rješitbe, osnovane na upitnu jasnu ustanovu, medju sobom u očitom protuslovju, t. j. svaka rješitba tumači odnosnu jasnu ustanovu inako; odtuda pako logično sliedi, da su upitne ustanove zakona nejasne, prem nas ova ili ona rješitba uvjerava o njenoj jasnoći.

Ako igdje, u gruntovnih je predmetih potriebno, da nema protuslovnih riešitba višjih sudova, već da takove izdavaju stalni senati, po čem bi rješitbe višjih sudova, barem u praksi, mogle naknaditi nedostatnost i nejasnost pojedinih ustanova samoga zakona i tako služiti za ravnalo nižim sudovom. Ovo je upravo sada tim nuždnije, što će se gruntovnica prenieti na kotare, te će mnogi kotarski sudac doći u nepriliku kako da pojedini gruntovni predmet rieši i to tim više, jer je malo koji od njih imao prilike, da se u riešavanju gruntovnih posala izvježba. Iz te nevještine pako nastat će štete, koje će ne samo pojedine stranke nego i vjeresija u obće gorko osjećati.

Doduše i drugi dio gruntovnoga reda, naročito ustanove sadržane u §§. 49 do 175 sadržavaju mnogo nejasnoća, nu ipak je prvi dio, sadržani u §§. 1 do 49 još nešto nejasniji, te se u obće teoretični pravnici tuže, da ga nikako nemogu razumjeti; a tko tvrdi da ga razumije, taj ga riedko kada shvaća. (? Ured.)

Da se upustim u tumačenje cieloga gruntovnoga reda ili ma samo prvoga diela njegova, to bi bilo i vrlo obsežno, a niti bi mi doticalo danas vremena za to.

Predmet, o kojem sam nakanio danas moje mnenje izreći, jest samo jedna ustanova prvoga diela gruntovnoga reda, najme „o prijavah prava vlastničtva u obće, a napose o tužbah o prijavi prava vlastničtva za izpravak gruntovnih napisnika.“

Potaknulo me je pako na ovo okolnost ta, što po mom mnenju i odvjetnici i sudovi ponajviše krivo shvaćaju ovu zakonsku ustanovu i to tako glede slučajeva, kada se može tražiti izpravak gruntovnih napisnika, kao i glede naravi tužbe na gruntovni izpravak.

Neki misle, da se može gruntovni izpravak tražiti samo onda, ako je molitelj gruntovnog izpravka za vrieme uvedenja gruntovnica i obave lokalizacije posjedovao odnosno zemljište, upi-

Digitized by Google

sano u dotičnom gruntovnom napisniku, od kojega traži gruntovni izpravak. Drugi opet drže, da dotičnik, koji išče gruntovni izpravak, nemora biti posjednikom odnosnoga zemljišta, niti da je potrebno, da je prigodom uvedenja gruntovnica faktično posjedovao dotične nepokretnosti, nego da je dovoljno, ako dokaže svoje pravo vlastničtva na nepokretnost, o kojoj hoće da se putem gruntovnog izpravka na njegovo ime upiše, i ako podjedno dokaže, da se njegovo pravo vlastničtva datira od vremena uvedene gruntovnice. Treći opet tvrde, da molitelj izpravka gruntovnoga mora u svakom slučaju dokazati svoj pravni naslov vlastničtva na odnosnu nepokretnost, koju želi putem gruntovnog izpravka sa pravom vlastničtva na svoje ime gruntovno upisati, a podjedno da ima dokazati i to, da je prigodom uvadjanja gruntovnice i obave lokalizacije faktično posjedovao te nepokretnosti.

Još neki napokon idu najdalje, pa tvrde, da je posve dovoljno, ako se u molbah za izpravak gruntovni, pa i u parnicah, zametnutih uslied tužbe o gruntovnom izpravku, dokaže, da je molitelj izpravka za vrieme uvadjanja gruntovnice i obave lokalizacije bio faktičnim posjednikom odnosne nepokretnosti, jer da se kod gruntovnog izpravka neima na ništa gledati nego li na faktični posjed, a ovaj da može biti predmetom razprave samo po prvom dielu gruntovnoga reda.

Svako ovih mnenja ima pristaša u praksi toli medju odvjetnici koli i medju višimi i nižimi sudci. Odavlje već vidi se jasno, da ustanove prvoga diela grunt. reda o prijavi prava vlastničtva nisu jasne.

Ja se usudjujem tvrditi, da nijedno od gore navedenih mnenja nije izpravno i da se nijedno nemože uzeti za pravilo u postupku o gruntovnom izpravku. Najmanje pako vidi se meni da je u zakonu utemeljeno ono posliednje mnenje, najme: da se kod postupka o gruntovnom izpravku radi samo o tom, da se dokaže tek faktični posjed. Ostala mnenja mogu se doduše i za mjerilo kod postupka ob izpravku gruntovnom uzeti, nu samo za neke iznimne slučajeve, ali kao obće pravilo za taj postupak nemože nijedno služiti.

Premda je u obće za postupak kod izpravka gruntovnih na-

Digitized by Google

pisnika po prvom dielu grunt. reda glede doprinieti se imajućih dokazala vrlo težko ustanoviti obće pravilo za sve slučajeve, ipak ja držim da se može uztvrditi, da svaka tužba ob izpravku gruntovnom nije drugo no „tužba o vlastnosti sa pravno predmnievane vlastnosti tužitelja naproti gruntovnomu faktičnomu, ali krivo unešenomu posjedniku, ili — da se poslužim kraćim izrazom po rimskom pravu — to je „Actio publiciana“.

Pristaše mnenja, da se kod gruntovnoga izpravka nema o ničem drugom nego o faktičnom posjedu razpravljati, smatrat će ovu moju tvrdnju ne samo smjelom, nego i očito protuzakonitom, pa mi se čini, da ih već čujem, kako svi jednoglasno viču: liepe li mi tvrdnje! ako hoću, ili bolje, ako mogu koga tužiti tužbom o vlastnosti, ma i bila to tužba „actio publiciana“, neću ga tužiti kod gruntovne oblasti; pa ako i bi per inconcessum dopušteno bilo kod ove oblasti dignuti tužbu o vlastnosti, čemu onda ona blagodat zakona, da se mogu sada još prijave prava vlastničtva kod gruntovnih oblasti podnašati? Nije li ova ustanova posve suvišna?

Na sva ova pitanja voljan sam odgovoriti te dokazati, da je tužba o gruntovnom izpravku „actio publiciana“, nu koja se ipak ima samo gruntovnoj oblasti podnieti, ako neće tužitelj da mu tužba padne.

Najprije navesti ću slučajeve, kada se može tražiti izpravak gruntovnih napisnika, a prema ovim nastojat ću, obzirom na dokazala, koja se, tražeć gruntovni izpravak moraju doprinieti, da opravdam svoje nazore o naravi tužbe za izpravak gruntovnih napisnika.

Iza obavljene lokalizacije gruntovnica u Hrvatskoj i Slavoniji izdan je bio po propisu §. 3. naredbe ministarstva od 15. prosinca 1855. izrok, koji je proglašen navlastito u tadanjoj županiji zagrebačkoj 1. srpnja 1856.

Ovim izrokom bili su pozvani svi oni, koji su imali u čem god prigovoriti autentikaciji gruntovnih napisnika, odnosno svi oni, koji su za vrieme obavljane autentikacije u odnosnih občinah ili prije vremena proglašenoga izroka stekli pravo vlastnosti za-

Digitized by Google

loga ili zakupa na nepokretnosti, upisane u autenticiranih gruntovnih napisnicih, da to svoje pravo prijave u vremenu izročnom.

Napose pako naglasilo se je u navedenom izroku, da se poziv na podnešenje prijava tiče onih osoba, koje nisu svoga prava posjeda pred lokalizirajućim povjerenstvom ni same ni po svojih zastupnicih prijavile, ili koje nisu mogle onda dokazati svoga jačega prava posjeda ili suposjeda proti faktičnomu posjedniku, pronadjenomu po lokalizirajućem povjerenstvu.

Navedenim izrokom ustanovljeni rok za podnešenje onih prijava produžen je bio ministarskom naredbom od 20. studenoga 1856. na neizviestno vrieme; po tom mogu se prijave rečene vrsti još i sada podnositi gruntovnim oblastim.

Lokalizirajuća povjerenstva, obavljajuć lokalizaciju, postapala su vrlo lahkoumno, nacrte o lokaliziranih zemljištih tako su površno i netočno sastavljala, da nisu gotovo za nikakvu porabu; kod sastavljanja posjedovnica za pravnoga posjednika vrlo su se malo brinula, pače većom stranom onoga za faktičnoga posjednika u gruntovnih napisnicih uniela, koji jim se kao takav prijavio. Naravna je posljedica toga postupka, da su slučajevi izpravka gruntovnih napisnika još uviek kod svih gruntovnih oblasti na dnevnom redu, te neće nikada ni prestati, osim da se poduzme s nova lokalizacija, što bi doduše mnogo stojalo, ali ipak nebi trošak taj bio tolik, kolika je sada šteta, koja nastaje za vjeresiju uslied neuredjene gruntovnice.

Pošto se dakle još i sada može tražiti izpravak gruntovnih napisnika, nastaje pitanje, u kojih se to slučajevih može učiniti? Slučajevi ti sadržani su u §. 3. naredbe minist. pravosudja od 15. prosinca 1855., pa ja tvrdim, da imade po ovoj ustanovi tri slučaja:

1. Kada nisu bila prigodom uvedene gruntovnice posjed i vlastničtvo u jednoj osobi spojeno, t. j. kada je faktični posjednik za vrieme uvedenja gruntovnica kao posjednik po lokalizirajućem povjerenstvu u odnosni gruntovni napisnik bio unešen, premda je bio samo držalac dotičnih nepokretnosti;

2. kada je doduše u gruntovnici unešena osoba faktični posjednik bila, ali je druga osoba za vrieme obavljene lokalizacije imala jače pravo posjeda na iste nepokretnosti;

Digitized by Google

3. kada odnosna, u izpraviti se imajući gruntovni napisnik unešena osoba nikada nije faktično posjedovala onu nepokretnost, koja je na njezino ime unešena.

Ovaj posljednji navedeni slučaj bit će svakomu jasan; nu glede ostalih dvajuh naići ću po svoj prilici na protivnike u onih, koji tvrde, da se kod izpravka gruntovnoga ima gledati samo na faktični posjed i ob ovom razpravljati. S toga ću poglavito razpravljati spomenuta prva dva slučaja.

Istina je, kod uvadjanja gruntovnica i obave lokalizacije imao se je samo „faktični“ posjednik u odnosne gruntovnične napisnike unesti, nu upravo zato, što je lokalizirajuće povjerenstvo „faktičnoga“ posjednika riedko k[illegible] u dotične gruntovne napisnike uneslo, nastali su toliki slučajevi izpravaka gruntovnice, kojih još i sada dosta imade i koji neće, kako sam već spomenuo, niti tako skoro prestati.

Kod posjeda razlikujem držalca stvari od posjednika te prvoga nesmatram „faktičnim“ posjednikom.

Da je držanje stvari (detentio) od posjeda (possessio) pojam različiti, znade svaki pravnik, pa bi bilo s toga suvišno ovo pitanje ovdje razglabati.

Pošto pako neki smatraju pod izrazom „faktičnim“ posjedom „detentio“, a ne „possessio“ te i misle, da je lokalizirajuće povjerenstvo imalo samo prvoga t. j. držalca a ne i posjednika u gruntovnicu unesti, nastaje pitanje, imade li zakonskih ustanova, koje ovo razjasnjuju t. j. iz kojih se može razabrati, da li je imalo lokalizirajuće povjerenstvo držalca, ili pako posjednika u odnosne gruntovne napisnike unesti?

Ustanove, po kojih se je lokalizirajuće povjerenstvo imalo ravnati prigodom unašanja odnosnih posjednika u gruntovne napisnike, sadržavaju naredbe ministarstva pravosudja od 18. travnja i 16. rujna 1858., od kojih prva govori o predradnjah za sastavljanje gruntovnih knjiga, a druga sadržaje naputak ob izradjanju gruntovnih predradnja. Iz ovih se vidi, da je lokalizirajuće povjerenstvo imalo ne držalca nego zakonitoga posjednika nepokretnosti unesti u odnosni gruntovni napisnik, pa u slučaju ako se nije moglo ustanoviti, tko je takov posjednik, imalo je

Digitized by Google

isto unesti držalca ili kako ove naredbe kažu — ali po mom mnenju krivo — „faktičnoga“ posjednika.

Ovo se vidi navlastito iz ustanova §§. 21. i 22. naredbe minist. pravosudja od 18. travnja 1853., pa iz ustanova sadržanih u §§. 31, 32, 33 i 34 naredbe od 16. rujna 1853.

§. 31. rečene minist. naredbe od 16. rujna 1853. odredjuje, da se ima prigodom lokalizacije svake gruntovne čestice odnosno gruntovnoga tjela razpravljati o „pravu“ posjeda. §. 32. pako iste naredbe veli, da je lokalizirajuće povjerenstvo dužno očitovanje gruntovnog posjednika, koji želi pravni naslov svoga posjeda izpravami dokazati, u zapisniku zabilježiti, te mu priobćiti, da ima te izprave donieti prigodom autentikacije gruntovnih napisnika.

Napokon odredjuje §. 22. minist. naredbe od 18. travnja 1853., da se ima „faktični“ posjednik u gruntovne napisnike unesti onda, ako se nemože pravni naslov posjeda izpravami dokazati.

Kad se pako ustanovljuje faktični posjed, veli ista ustanova, valja lokalizirajućemu povjerenstvu najviše na to paziti, da neunese kao faktičnoga posjednika onoga, koji odnosne nepokretnosti kao zakupnik, skrbnik, sekvestar ili upravitelj drži ili uživa.

Odavlje se vidi jasno, da je već i lokalizirajuće povjerenstvo moralo po mogućnost igledati, da pronadje zakonitoga posjednika, t. j. da neustanovljuje samo faktičnoga posjednika ili bolje držalca nepokretnosti, nego da konštatuje i pravni naslov posjeda odnosne osobe, koju je kao posjednika u odnosni gruntovni napisnik uneslo.

Pošto je pako već lokalizirajuće povjerenstvo bilo dužno konstatirati pravni naslov odnosnoga posjednika, naravna je posljedica, da se ova okolnost mora tim prije dokazati kod prijava prava vlastničtva za gruntovni izpravak.

Da ovaj zahtjev sam zakon stavlja, vidi se iz prije navedene ustanove §. 3. naredbe minist. pravosudja od 15. prosinca 1855., koja veli, da imadu poduzeti prijavu o pravu vlastničtva napose one osobe, koje pravo posjeda lokalizirajućemu povjerenstvu

Digitized by Google

nisu prijavile ili koje nisu mogle svoje „jače“ pravo posjeda još u vremenu obavljane lokalizacije dokazati.

Dočim se je pako kod lokalizacije, ma da se i jesu ustanove provedbenih naredaba držale, glede na prije navedena moglo lahko dogoditi, da je pogriešno kao posjednik unešen bio ili sam držalac ili pako takova osoba, koja nije imala jednaki pravni naslov posjeda sa drugom, nu koja se opet nije prijavila lokalizirajućemu povjerenstvu, ili pako osoba fizična ili moralna, koja nije nikada odnosne nepokretnosti posjedovala; tim se je laglje pravilo pogriešaka ove vrsti kod lokalizirajućega povjerenstva u Hrvatskoj i Slavoniji, a koliko je meni poznato, navlastito u području bivše županije zagrebačke, jer se je, kako sam to već naglasio, veoma površno kod onoga posla postupalo tako, da se može punim pravom tvrditi, da je 5% gruntovnih napisnika, barem onih, koji se nalaze kod gruntovne oblasti u Zagrebu, pogriešnih, u koliko se posjedovnice tiče.

Obziruć se na te pogrieške, razlikujemo jur prije navedena tri slučaja izpravka gruntovnih napisnika, koja su osnovana u ustanovi §. 3. naredbe minist. pravosudja od 15. prosinca 1855.

Prvi slučaj gruntovnoga izpravka, kada je najme spomenuto povjerenstvo držalca nepokretnosti u odnosni gruntovni napisnik uniele, premda nije bio ni pravim posjednikom, a niti vlastnikom istih, naročito je sadržan u ustanovi §. 3. grunt. reda, po kojem može svatko, koji je prije vremena autentikacije ili za vrieme iste stekao pravo vlastničtva na nepokretnosti, koje nisu na njegovo ime u gruntovnici unešene, prijaviti ono svoje pravo u vremenu izročnom, a gledeć na naredbu ministarstva pravosudja od 20. studenoga 1856. (br. 218 d. z. l.), i još dan danas.

Drugi slučaj, prijava najme prava vlastničtva proti gruntovnomu posjedniku radi jačeg prava posjeda, stečenoga prije ili za vrieme autentikacije gruntovnih napisnika, osniva se na dalnjoj ustanovi §. 3. grunt. reda (naredba minist. pravosudja od 15. prosinca 1855.), koja veli, da su u vremenu izročnom imale navlastito one osobe svoje pravo prijaviti, koje nisu svoga prava posjeda pred lokalizirajućim povjerenstvom niti same niti preko zastupnika svojih prijavile, ili pako, koje nisu mogle dokazati

Digitized by Google

pred lokalizirajućim povjerenstvom svoga jačega prava posjeda ili suposjeda proti faktičnomu posjedniku, neimajuć za to dokazalâ pri ruci.

Najviše pako dolazi u praksi treći slučaj izpravka gruntovnice, kada najme osoba u izpraviti se imajućem gruntovnom napisniku unešena, faktično nikad nije ni posjedovala nepokretnosti, na njezino ime u dotičnom gruntovnom napisniku unešene.

Ovaj slučaj nije doduše izrazito normiran u §. 3. grunt. reda, niti govori ob istom druga koja ustanova prvoga diela grunt. reda, nu on leži u samoj naravi stvari te u samom pojmu gruntovnog izpravka, pa se samo po sebi razumieva, da čim dopušta zakon ostale slučajeve izpravka gruntovnih napisnika, mora tim više dozvoliti ovaj izpravak, kojemu je povod upravo očita krivnja lokalizirajućega povjerenstva.

Prijave prava vlastničtva ovoga slučaja podnašaju se ponajviše u porazumljenju obiuh stranaka, pa s toga dolazi riedko kada do parnice, a ako i ova nastane, pruža vrlo malo zanimivosti pravniku, jer se obično već iz tužbe vidi — ako nije ova objestno podnešena, što se takodjer u praksi dogadja, — da tuženik mora parnicu izgubiti. S toga neću da se duže bavim ovim slučajem gruntovnoga izpravka, nego ću gledat da razjasnim one druge.

Rekoh — kao prvi slučaj gruntovnog izpravka — da može zakon. posjednik pa i vlastnik nepokretnosti uztražiti proti gruntovnomu posjedniku ili bolje govoreć držalcu nekretnosti, upisanih u izpraviti se imajućem gruntovnom napisniku, gruntovni izpravak, u koliko je bio molitelj izpravka vlastnikom nepokretnosti za vrieme kad se je uvodila gruntovnica i obavljala lokalizacija.

Ovo moje mnenje, čini mi se, da opravdava i §. 3. grunt. reda (naredbe min. pravosudja od 15. prosinca 1855.) kao i §. 22. min. naredbe od 18. travnja 1853. U §. 3. grunt. reda odmah se u početku i naročito veli, da imadu u izročnom roku svoja prava prijaviti sve one osobe, koje su imale već prije, ili su pako stekle još za vrieme autentikacije gruntovnih napisnika pravo vlastničtva, zakupa ili zaloga na lokalizirane nepokretnosti, te hoće s toga razloga tražiti izpravak gruntovnih napisnika budi u pogledu sastavka gruntovnoga tiela, budi odnošaja posjedovnih.

Digitized by Google

U §. 22. min. naredbe od 18. travnja 1853. ustanovljeno je pako, da je već lokalizirajuće povjerenstvo kod lokaliziranja imalo gledati, da i faktični posjednik izkaže svoj pravni naslov, pa samo ako se taj (pravni naslov) nije mogao ustanoviti, moralo je povjerenstvo faktičnog posjednika upisati u odnosnom gruntovnom napisniku, ali još i tada imadjaše paziti, da neunese kao zakonitoga posjednika onoga, koji drži nepokretnosti u zakupu ili upravlja njom kao sekvestar, tutor ili skrbnik.

Slučajeva gruntovnoga izpravka ove vrsti ima u sudbenoj praksi još i dan danas dosta; ja sam i sám baveć se sedam godina gruntovnimi poslovi u sudbenoj praksi imao više slučajeva, gdje su gruntovni posjednici samo zakupnici bili, te se kao takovi dali prigodom uvadjanja gruntovnica za vlastnike unesti.

Rado bih s toga znao, kako bi pristaše teorije, da se ima prigodom gruntovnog izpravka samo na faktični posjed gledati, opravdali to svoje mnenje obziruć se na ovakove slučajeve, gdje zakon naročito dopušta gruntovni izpravak, prem neće moći vlastnik ili zakon. posjednik nepokretnosti, upisanih u gruntovnih napisnicih, kojih izpravak traži proti gruntovnomu posjedniku, u ovom slučaju dokazati, da je prigodom uvedenja gruntovnica i obave lokalizacije posjedovao upitne nepokretnosti.

Osim slučajeva, gdje se je zakupnik kod uvadjanja gruntovnice sám dao unesti kao gruntovni posjednik, ili ga je kao takova uneslo samo povjerenstvo (koje se i onako vrlo malo brinulo za zakon. posjednika), ima u praksi ovih slučajeva gruntovnog izpravka, predvidjenih u §. 3. grunt. reda, u kojih su pravi vlastnici gruntovnim izpravkom reklamirali svoje pravo vlastnosti proti osobam, koje su u gruntovnih napisnicih unešene kao gruntovni posjednici, premda su bile prigodom uvedenja gruntovnica samo držaoci — ili kako neki hoće „faktični“ posjednici — tih nepokretnosti, te su odnosne nepokretnosti u posjedu držale budi kao skrbnici ili upravitelji, budi kao nepošteni i neistiniti posjednici „vi, clam ili praecario.“

Za dokaz, da imade slučajeva gruntovnog izpravka gore-navedene vrsti, navodim kao primjer parnicu, koja je riešena osudom obstojaloga kralj. županijskoga sudbenoga stola kao gruntovne

Digitized by Google

oblasti u Zagrebu od 3. prosinca 1870. pod brojem 4445., potvrdjenom po drugoj molbi.

Tužitelj tražio je izpravak gruntovnoga napisnika br. 53 občine Luka tako, da se putem toga izpravka na nepokretnostih, što no su u spomenutom gruntovnom napisniku na tuženika upisane, uknjiži pravo vlastničtva na korist njegovu (tužitelja).

Da svoj zahtjev obrazloži, tužitelj je navodio, kako su njegovi prednici po otcu i njegov pokojni otac imali svoj vlastiti grunt, koji je prigodom uvedenja gruntovnice upisan bio u zemlj. br. 53. občine Luka. Njemu (tužitelju) da su bile dvie godine kada mu je otac umro, po smrti očevoj da se je mati udala za tuženika, koji se je prigodom uvedenja gruntovnice dao unesti kao vlastnik na nepokretnosti upisane u gruntovnom napisniku br. 53. občine Luka. Napokon navede, da je on (tužitelj) jedino diete pokojnoga si otca. Sve ovo dokaza tužitelj svjedoci, pa izim ovih i svjedočbom nadležnoga občinskoga poglavarstva. Po tom tvrdio je tužitelj, da je jure repraesentationis po smrti otca, koji je umro prije uvedenja občeg gradjanskog zakonika, postao vlastnikom i zakonitim posjednikom svega nepokretnog imutka, a na temelju toga stavio je gore navedeni zahtjev.

Naknadno doprineo je tužitelj dokaz zapisnikom, zametnutim prigodom drugoga sudbenoga uredovanja, u kojem je tužena stranka priznala, da su nepokretnosti, upisane u gruntovnom napisniku br. 53. občine Luka, vlastnost tužitelja kao nasljednika pokojnoga mu otca.

Tuženi prigovori, da su prednici pokojnoga otca tužiteljeva izključivo pravom vlastnosti posjedovali utužene nepokretnosti, te se je protivio saslušanju svjedoka tužiteljevih navodeć, da se svjedoci nemogu saslušati o pravnih odnošajih, već samo ob učinih; a osobito je naglasio, da je on bio prigodom uvedenja gruntovnica u faktičnom posjedu utuženih nepokretnosti, a ne tužitelj.

Sud prve molbe sudio je po zahtjevu tužbe navedši u razlozih, da se u nazočnom preporu o tom radi, da li je umrli već otac tužiteljev ove utužene nepokretnosti posjedovao i vlastnikom im bio, te da li je poslje smrti otca tužiteljeva pravo vlastnosti istih prešlo na sina-tužitelja?

Digitized by Google

Ovo je uzeo sud prve molbe za dokazano priznanjem tuženika, izraženim u zapisniku pred sudbenom osobom, kada je ova obavljala inom prigodom popis i procjenu utuženih nepokretnosti, gdje je tuženik očitovao, da bijahu sve nepokretnosti, što no su bile popisane i koje je tužitelj u ovom preporu utužio, vlastnošću otca tužiteljeva. Ovo priznanje uze prvi sud kao izvansudbenu izpovjed, učinjenu u valjanoj formi, ustanovljenoj u §§. 109. i 110. gr. p. p., i to obzirom na svjedočbu nadležne občine, po tužitelju tužbi priloženu, kojom se posvjedočava, da utužene nepokretnosti spadaju na ostavinu pokojnoga otca tužiteljeva. Nadalje je sud uvažio kao odlučnu okolnost, da je tužitelj postao jure repraesentationis vlastnikom i posjednikom ciele imovine svoga otca, pošto tuženi nije porekao zakonitost rodjenja tužiteljeva.

Konačno je sud uvažio, da se vidi iz gore navedena izvansudbena priznanja tuženika, te iz dokaza, pružena sa strane tužitelja, da je ovaj zakoniti i jedini sin, pače jedino dìete umrloga si otca, da je tužitelj posve dobro naznačio prednika svoga u pravu, dočim je navedenim izvansudbenim priznanjem tuženik sam priznao, da on neima nikakva prednika u pravu na utužene nepokretnosti, te je s toga već tvrdio, da tuženik mora tužitelju po §. 373. obć. gr. zak. ustupiti utužene nepokretnosti.

Ovu osudu potvrdi druga molba u cielom obsegu njenom

Ovaj praktični slučaj pokazuje jasno, da se tužbe na gruntovni izpravak dopuštaju, ako tužitelj i nije bio u faktičnom posjedu prigodom uvedenja gruntovnica ili bolje, ako za ono vrieme nije bio držalac nepokretnosti, upisanih u izpraviti se imajućem gruntovnom napisniku. Nu onim se slučajem potvrdjuje i ona po meni uztvrdjena okolnost, da kod razprava o gruntovnom izpravku imadu pruće se stranke navlastito dokazati pravni naslov prigodom uvedenja gruntovnica na nepokretnosti, upisane u izpraviti se imajućem gruntovnom zapisniku, te da vlastnik nepokretnosti, ako može dokazati, da se njegovo pravo vlastničtva datira od vremena uvedenja gruntovnica i obave lokalizacije, može još i dan danas podignuti proti nepoštenu ili neistinitu posjedniku ili proti držaocu nepokretnosti tužbu na izpravak gruntovnoga napisnika, u kojem su odnosne nepokretnosti upisane.

Digitized by Google

Da pako tužitelj u ovakovom slučaju nemože dokazati, da se je u faktičnom posjedu odnosnih nepokretnosti prigodom uvedenja gruntovnica nalazio, posve je naravno.

Iz svega do sada navedena vidi se, da ne samo što nije na zakonu utemeljeno, nego niti se u praksi neda na svaki slučaj uporaviti mnenje onih, koji tvrde, da se kod razprava o izpravku gruntovnom mora uviek faktični posjed prigodom uvedenja gruntovnica dokazati, te da može samo onaj, koji ovaj dokaže, tužbom uspjeti. Ovo isto valja i o mnenju onih, koji doduše tvrde, da se kod gruntovnog izpravka mora uviek dokazati pravni naslov na odnosne nepokretnosti, ali uz ovaj doprinieti još i dokaz o faktičnom posjedu nepokretnosti.

Gore navedena mnenja temelje se ponajviše na ustanovi §. 25. grunt. reda, koji se §. obično uzimlje za mjerilo kod postupka za izpravak gruntovnih napisnika, premda isti neustanovljuje u obće postupka kod ovakovih izpravaka, a niti nije ustanova točke d) ovoga §-a, u kojoj se govori o dokazu o faktičnom posjedu, za svaki slučaj gruntovnog izpravka uporabljiva.

Ustanova §. 25. grunt. reda može se samo u toliko uzeti za obće pravilo kod postupka za izpravak gruntovnih napisnika, u koliko odredjuje, da se na molbu za izpravak gruntovni ureda radi ima u odnosnom izpraviti se imajućem gruntovnom napisniku zabilježiti prijava prava vlastničtva na tamo unešene nepokretnosti na korist molitelja; zatim, da se imadu stranke saslušati o tom, pristaju li na dobrovoljnu nagodu, pa ako se ova nebi postigla, da se molitelj izpravka odputi na put pravde, te mu dade rok za podnešenje tužbe, o kojoj se povede redoviti postupak po propisih gradj. parb. post., valjajućih za ustmeni postupak.

U obće ustanova ovoga §-a nesadržaje pravila o dokazu za postupak poveden na tužbu za gruntovni izpravak, te u obće neima u tom pogledu u cielom prvom dielu grunt. reda nikakovih pozitivnih ustanova.

Nu upravo ova je okolnost povodom, da su nazori o doprinieti se imajućih dokazalih prigodom postupka ob izpravku gruntovnom tako različiti. Težnja, da se u postupku barem sa strane

Digitized by Google

sudova kakova takova jednoličnost postigne, privolila je gdjekoje sudce, da su za mjerilo glede doprinieti se imajućih dokazala kod ovoga postupka uzeli ustanove §. 25. grunt. reda, navlastito pako propis sadržani pod slovom d) istoga §-a, pa zato zahtievali, kadgod se traži gruntovni izpravak, da molitelj odnosno tužitelj bez iznimke dokaže pravni naslov na nepokretnosti, kao i to, da je prigodom uvedenja gruntovnice i obave lokalizacije bio u faktičnom posjedu istih.

Nu, kao što rekoh, ustanova onoga paragrafa niti je izdana za svaki slučaj gruntovnoga izpravka, niti može služiti mjerilom kod prosudjivanja svakoga slučaja.

Po mom mnenju ustanova §. 25. izdana je samo za onaj slučaj, ako se traži izpravak gruntovnog napisnika radi promiene posjeda, koja se je dogodila istom poslje autentikacije dotičnoga gruntovnog napisnika, nu ipak prije nego je u kriepost stupio izrok, izdani u smislu §. 3. grunt. reda, t. j. ustanova §. 25. sl. d) gruntovnoga reda ima taj smisao, da može gruntovni izpravak tražiti i onaj, koji prigodom autentikacije nije bio još posjednikom ili vlastnikom nepokretnosti, upisanih u autenticiranom gruntovnom napisniku, nego koji je pravo vlastničtva i posjeda stekao kasnije u vremenu poslje obavljene autentikacije pa do dana, kada je izrok u kriepost stupio. Samo u ovom slučaju ima dotičnik po propisu §. 25. sl. d) gr. r., ako želi da bude upisan kao vlastnik nepokretnosti, upisane u izpraviti se imajućem gruntovnom napisniku, osim pravnog naslova dokazati i tu okolnost, da je u gore navedenom vremenu stupio u posjed navedenih nepokretnosti.

Ustanova §. 25. sl. d) gr. r. valja dakle li samo za specijalni gore spomenuti slučaj te može služiti za mjerilo samo kad se traži gruntovni izpravak radi promjene posjeda, nastale u navedenom vremenu, ali nipošto kao obće pravilo kod izpravka bez razlike.

Pošto pako manjka ustanova glede dokazala, koja se imadu doprinieti kod izpravka gruntov., uzimlju teoretični pa i oni pravnici, koji se u praksi sa gruntovnimi predmeti mnogo nebave — radi česa nisu se ni mogli osvjedočiti o neupotrebljivosti ove usta-

Digitized by Google

nove za svaki slučaj — spomenutu ustanovu §. 25. sl. d) gr. r. kao mjerilo za svaki slučaj gruntovnoga izpravka, pa tako se obično i tužbe za izpravak gruntovnih napisnika kod nižih i viših sudova riešavaju, više po običaju i tradiciji, koja se u praksi udomiła, nego li obzirom na propise prvoga djela grunt. reda, i na naredbe o lokalizaciji, stojeće s onim u savezu. Tako se dogadja, da sudovi većom stranom još i sada traže, da dotičnik, koji moli gruntovni izpravak, dokaže ne samo pravni naslov na odnosne nepokretnosti, nego i onu okolnost, da je prigodom uvedenja gruntovnica bio u faktičnom posjedu istih.

Pravdopravnici s druge strane tumače ustanove §. 25. gr. r. za svaki specialni slučaj kako kojemu odnosna ustanova u prilog ide, te neki iz iste izvode, da se u svakom slučaju samo pravni naslov, drugi opet da se samo faktični posjed, treći napokon da se mora dokazati jedno i drugo.

Spominjem ovdje u ostalom — da se ukloni svaka sjena pristranosti — slučaj, koji se dogodio u novije vrieme. Sud prve molbe povratio je molbu za izpravak stranki (molitelju) tim, neka izkaže, da je bila prigodom uvedenja gruntovniče u faktičnom posjedu nepokretnosti, upisane u izpraviti se imajućem gruntovnom napisniku. Povodom utoka, uložena proti ovoj odluci izrekao je viši sud, da ovo po smislu §. 25. sl. d) grunt. reda nije potrebno, jer da nije nastao tamo navedeni slučaj, najme promjena posjeda poslje obavljene lokalizacije.

Nemogu mimoići ovom prigodom još jedne okolnosti, koja se u praksi s malom iznimkom gotovo uviek upotrebljava kod onih izpravaka gruntovnih, kod kojih se zahtjeva dokaz o faktičnom posjedu prigodom uvedenja gruntovnica, a ta je: dokaz o spomenutom faktičnom posjedu sa svjedočbom odnosnoga nadležnog občinskoga poglavarstva, u okružju kojega leži odnosna nepokretnost. I ovaj zahtjev hoće se opravdati pozivljuć se na u tom pogledu sasma nevinu ustanovu §. 25. sl. d) grunt. reda.

Ustanova zakona §. 25. sl. d) grunt. reda sadržaje najme poslje ustanove, po meni više put već navedene u pogledu dokazala kod izpravaka gruntovnih napisnika, tičućih se promjena posjeda, nastalih poslje autentikacije, i dodatak, kojim se načinom

Digitized by Google

može dokazati taj posjed ili bolje govoreć okolnost, da je molitelj gruntovnog izpravka stupio u faktični posjed odnosne nepokretnosti, pa veli, da se ta okolnost može dokazati i občinskom svjedočbom.

Tekst zakona najme glasi: „dieser Umstand (dass der neue Eigenthümer im Besitze der bezüglichen Liegenschaft getretten sei) kann auch durch ein Gemeindezeugniss ausgewiesen werden."

Pošto neima, kako sam jur naglasio, u prvom dielu grunt. reda nikakove druge ustanove, koja bi sadržavala pravilo o dokazalih doprinieti se imajućih kod grunt. izpravka, to se gore navedena ustanova u pogledu dokaza o faktičnom posjedu uzimlje za mjerilo kod svih slučajeva izpravka gruntovnoga, te se s toga obično zahtieva, da stranka, koja traži gruntovni izpravak, dokaže svjedočbom nadležne občine, da je prigodom uvedenja gruntovnica faktično posjedovala nepokretnosti, upisane u izpraviti se imajućem gruntovnom napisniku.

Nu ja tvrdim, da je to sasma krivo mnenje; prvo zato, jer je ustanova §. 25. sl. d) grunt. reda samo za specialni slučaj izdana; a drugo zato, jer je ustanova o dokazu za faktični posjed občinskom svjedočbom zastarjela te sada nije gotovo više ni moguća.

Navedena bo ustanova izdana je samo za onaj specijalni slučaj gruntovnoga izpravka, koji traži čovjek, koji je stekao pravo posjeda ili vlastničtva istom poslje autentikacije odnosnoga gruntovnoga napisnika, a prije nego li je izrok u kriepost stupio, pa je samo za ovaj slučaj naročito ustanovljeno, da onaj mora dokazati, da je u navedenom vremenu stupio u posjed dotične nepokretnosti; a to je opet zato odredjeno, jer izpravak može u pravilu samo onaj tražiti, koji je kadar dokazati, da je stekao pravo vlastničtva i posjeda prije ili za vrieme autentikacije, jer se vlastničtvo stečeno poslje iste nemože, izim u navedenom iznimnom slučaju, reklamirati putem gruntovnog izpravka, već samo uredovnim putem po propisih drugog diela grunt. reda.

Da se pako blagodat zakona, sadržana u ustanovi sl. d) §. 25. grunt. reda nebi zlo rabila, zahtieva ta ustanova u navedenom iznimnom slučaju, da onaj, koji moli izpravak grunt.

Digitized by Google

napisnika, podjedno i dokaže, da je u vremenu od autentikacije pa do vremena, kad je izrok u kriepost stupio, stekao i faktični posjed. Pošto pako to vrieme nije trajalo više od nekoliko mjeseca, zato je i ustanovljeno u §. 56. sl. d) grunt. reda, da se faktični posjed može dokazati svjedočbom nadležne občine, premda nisu izključena ni u ovom slučaju druga dokazala za konstatiranje faktičnoga posjeda.

Ova zakonska ustanova dopušta dokaz sa svjedočbom občinskoga poglavarstva poglavito s toga razloga, što cieli §. 25. grunt. reda sadržaje samo postupak nagodbeni, koji se mora na svaku molbu o gruntovnom izpravku zametnuti, a nipošto postupak parbeni, pa mu je zato — da se olahkoti molitelju grunt. izpravka prinos potrebitih dokazala, — u upitnoj ustanovi dozvoljeno, da može dokazati faktični posjed svjedočbom nadležne občine, kako nebi trebalo ob ovoj okolnosti svjedokâ sudbeno saslušavati.

Občinsko poglavarstvo moglo je za ono vrieme znati, tko se u faktičnom posjedu dotične nepokretnosti nalazi ili ne, pošto se je radilo o dokazu faktičnoga posjeda samo od nekoliko mjeseci.

Posvema neumjestno, da nereknem smiešno je pako sada, poslje 20 godina, gdje se je u svakoj občini občinsko poglavarstvo najmanje po pet puta izmienilo, tražiti dokaz o faktičnom posjedu sa svjedočbom dotičnoga občinskoga poglavarstva.

Ovo zaista nije a niti može biti smisao zakonske ustanove §. 25. grunt. reda, pošto je ustanova toga paragrafa, kao i cieli prvi dio grunt. reda, služila kao pravilo samo za vrieme dok su gruntovni napisnici dovršeni, a nevalja kao obće pravilo sve dok ima valjanost cieli gruntovni red.

U koliko se pako ustanove prvoga diela grunt. reda, u pomanjkanju novijih propisa per analogiam i sada kod izpravka grunt. napisnika uporavljaju, ipak nije slobodno svaku ustanovu rieč po rieč i sada onako tumačiti, kako se je prije 20 godina činilo i činiti moglo; jer su pojedine ustanove prvoga diela grunt. reda izdane upravo za vrieme uvedenja gruntovnice i obave lokalizacije.

U praksi može se dovoljno izkusiti neumjestnost tumačenja

Digitized by Google

ustanove §. 25. grunt. reda glede dokaza o faktičnom posjedu sa svjedočbom nadležne občine; ja sám imao sam više slučajeva, gdje je i stranka moleća gruntovni izpravak, a i ona, koja se je tomu protivila, svaka za sebe dopriniela svjedočbu jednoga te istoga občinskoga poglavarstva, kojom je svaka dokazivala, da je bila prigodom uvedenja gruntovnica u faktičnom posjedu odnosne preporne nepokretnosti, što oboje zajedno, naravno, nije moglo biti istina. Nijedan put pako nije izdalo občinsko poglavarstvo svjedočbu u tom pogledu urednu, osim ako je odvjetnik jedne stranke u dotičnoj parnici sam sastavio takovu svjedočbu te ju poslao občinskomu poglavarstvu da ju podpiše.

To je u ostalom i sasvim naravno, jer odkuda da znade sadanje občinsko poglavarstvo ono, što se je sgodilo prije 20 godina? To bi moglo ono znati samo preslušanjem svjedoka, koji su za ono doba živili, a to će se uvjek daleko površnije i netočnije učiniti nego da ga preduzme sud. S toga ja tvrdim, da se sada može dokazati faktični posjed za vrieme uvedenja gruntovnica obstojali, u koliko je takav u iznimnih slučajevih potriebam, samo sa svjedoci, ako nećemo da postane pukim formalitetom.

Iz navedena vidi se dakle, da ustanova §. 25. sl. d) grunt. reda nemože nikako služiti za mjerilo za svaki slučaj gruntovnog izpravka, pa ona nije bila izdana za svaki slučaj ni za ono doba, kada je još valjao cieli prvi dio grunt. reda.

Jedna se ipak okolnost iz logična smisla ove zakonske ustanove ističe kao obće pravilo, najme ona po meni uztvrdjena, da se mora kod svakoga gruntovnog izpravka dokazati pravni naslov.

Kako sam već više puta spomenuo, ustanovljuje se u točki d) §. 25. gr. r., da molitelj grunt. izpravka mora u tamo navedenom slučaju **osim** pravnog naslova i faktični posjed dokazati. Odavlje sliedi logično, da ima molitelj takova izpravka u svakom slučaju, kadgod traži izpravak, dokazati pravni naslov na dotičnu nepokretnost, jer da to nije smisao zakona, nebi stajala u stilizaciji onoga §a. rieč „osim“ (ausser dem Rechtstitel), već bi na prosto stojalo „ima“ dokazati i pravni naslov i okolnost onu,

Digitized by Google

da je u tamo naznačenom vremenu u posjed upitne nepokretnosti stupio.

Pošto sam ovim dokazao, da je moje mnenje, po kojem mora molitelj kod svakog izpravka grunt. napisnika dokazati pravni naslov, ne samo u naravi stvari već i na zakonu utemeljeno, pita se, može li se u obće ustanoviti kakovo pravilo, kako da se ima tužba o grunt. izpravku instruirati?

Premda zavisi sastavljanje tužbe o pojedinom slučaju grunt. izpravka, utemeljenoga u propisu §. 3. grunt. reda, ipak mislim, da se može u obće kao pravilo uzeti, da u parnici o gruntovnom izpravku mora molitelj izpravka uviek dokazati:

1. pravni naslov i istiniti način, kojim je došao do posjeda nepokretnosti, koja se upisana nalazi u izpraviti se imajućem gruntovnom napisniku; i

2. okolnost, da je već prigodom uvedenja gruntovnice i obave lokalizacije ovim načinom u zakoniti posjed iste nepokretnosti stupio.

U pravilu nije potreban dokaz, da je tkogod iste nepokretnosti držao i uživao prigodom uvedenja gruntovnice i obave lokalizacije, te da ih dan danas drži i uživa — što neki krivo nazivlju dokazom o faktičnom posjedu. — Ovaj dokaz nuždan je samo u iznimnom slučaju, navedenom u §. 25. sl. d) grunt. reda i u slučaju, ako se traži gruntovni izpravak proti osobi, koja za vrieme uvedenja gruntovnice niti je bila zak. posjednikom niti držaocem odnosne nepokretnosti, t. j. u slučaju, gdje je lokalizirajuće povjerenstvo uneslo takovu osobu kao zakonitoga posjednika nepokretnosti, koja neimadjaše na nje nikakova prava, koja nebijaše niti držaocem. Ovo je opet za upitni slučaj samo zato potrebno, jer nije izključena mogućnost, da dotičnik, koji traži gruntovni izpravak, ako i dokazuje pravni naslov posjeda i vlastničtva, nije ipak ona ista osoba, koja se je imala prigodom uvedenja gruntovnice unesti u dotični gruntovni napisnik kao zakoniti posjednik, pošto se može u faktičnom posjedu nalaziti druga osoba, koja imade jači pravni naslov nego li tražioc gruntovnoga izpravka.

S druge strane opet nemože se tuženik braniti gruntovnim

Digitized by Google

posjedom, nego mora i on sa svoje strane dokazati — ako tvrdi da je zakoniti posjednik — pravni naslov na utužene nepokretnosti, pa će imat ustupiti nepokretnost tužitelju, ako nedokaže sa svoje strane jači pravni naslov od tužitelja.

S razloga dakle, što se kod gruntovnog izpravka tuženik nemože braniti gruntovnim posjedom, nego je i on dužan sa svoje strane dokazati pravni naslov na dotične nepokretnosti, smatram tužbu za izpravak gruntovnih napisnika kao tužbu iz pravne predmnievane vlastnosti tužitelja, obstojale prije vremena ili za vrieme obave lokalizacije proti gruntovnomu posjedniku, što ga je lokalizirajuće povjerenstvo krivo uneslo u gruntovnicu; a to nije ništa drugo nego upravo „actio publiciana".

Mora se pako ova tužba podnieti ne realnoj već gruntovnoj molbi i to zato, što bi se inače tuženik branio prigovorom dosjelosti po §. 1467. obć. gr. zak. t. j. tim, što je već preko tri godine u gruntovnom posjedu, česa nemože učiniti kod tužbe ob izpravku gruntovnom, barem ne s uspjehom, jer je samo krivnjom lokalizirajućega povjerenstva stekao prividno gruntovni posjed.

Tvrdim dakle, da je tužba ob izpravku gruntovnom „actio publiciana", koja se razlikuje od tužbe iste vrsti po gradjanskom zakonu u tom, što se kod nje nemože podignuti prigovor dosjelosti po §. 1467. o. g. z."

Poslje ovoga razlaganja ustane dr. Lovro Vidrić, odvjetnik u Zagrebu, da razloži svoje mnenje ob ovom pitanju, i da pobije neke nazore g. A. Rušnova. On reče: „Zamislimo se gospodo u položaj, da nam se nametne dužnost uvesti gruntovne knjige po zakonu, kakav je naš gruntovni red, i obći gradjanski zakonik.

Pomislimo mi na dvoje a) Kakovo bi moralo stanje biti nakon uvedenja gruntovnih knjiga; b) ter kakovo da bude? ili drugimi riečmi: Hoćemo li se držati strogo načela „ignorantia legis neminem excusat"?

Scienim, da nebi nitko mogao zagovarati ove strogosti, jer gruntovnica predstavlja nam malo ne $^{9}/_{10}$ narodne imovine, jer nije moguće uz najbolju volju zakonodavčevu ter uz najbolje izvadjajuće organe polučiti, da budu svigdje gruntovni unosi od-

Digitized by Google

govarali faktičnim odnošajem, a to tim manje, što u mnogih slučajevih stranke nisu ni mogle zahtjeva svojih povjerenstvu prijaviti. Dopustit ćemo dakle mogućnost pogriešnih gruntovnih unosa, ali i mogućnost, da se pogrieške izprave.

Ovako mislio je i zakonodavac, pa je dopustio, da se pogrieška može izpraviti. Postupak pri tom temeljito je razpravljao moj g. predgovornik.

Nepodje li nagoda za rukom, tada valja riešiti priepor odsudom.

Kakva je to tužba na gruntovni izpravak?

Gospodin predgovornik mnije, da je to tužba vlastničtva, nalik „actioni publicianae“, jer da su dokazala tuj i tamo slična, a naglasio je imenito, da se radi li o gruntovnom posjedu, a da faktični posjed nije mjerodavan.

Tužba na gruntovni izpravak imade tu svrhu, da se izpravi pogriešni unos. Petit tužbe glasi onamo, da gruntovni posjednik ima priznati, da gruntovno stanje neodgovara faktičnomu, da je on mjesto tužitelja kao posjednik gruntovno unešen, pa da je dužan dopustiti, da se tužitelj kao vlatnik unese. Predmet tužbi ovoj jeste indi: gruntovni posjed. Nikada pako neima u ovoj tužbi mjesta zahtjevu, da se preda faktični posjed.

Pod kojimi pako uvjeti možemo tražiti, da se izpravi gruntovni napisnik? Conditio sine qua non jeste dokaz, da je unos pogriešno učinjen; dakle dokaz, da je za vrieme sastavljanja gruntovnih knjigâ faktično stanje bilo ino nego li ga gruntovnica izkazuje.

Tu dolazimo do pitanja, kada je unos pogriešan? Onda, kada nije izveden po faktičnom stanju stvari. Naputak od god. 1853. br. 65. d. z. l. propisuje, kako imadu postupati djelovoditelji kod sastavljanja gruntovnih knjiga. §. 21. veli, da su dužni pozvati stranke, neka donesu izprave, kojimi mogu utemeljiti svoja prava na posjed. U §. 22. nalaže jim se pako, da moraju tamo, gdje neima izpravâ, unesti faktičnoga posjednika.

Unos jeste dakle pogriešan onda, kada nije unešen faktični posjednik. Uvjet indi tužbi na gruntovni izpravak jeste, da je dotičnik bio posjednikom prigodom uvadjanja gruntovnih

Digitized by Google

knjiga. Ali nuždan je dokaz, da je dotičnik bio i za vrieme podignute tužbe posjednikom, jer ako je posjed izgubio nakon uvedenih gruntovnih knjiga, sliedilo je to uz konvenciju stranaka, pa se taj pozniji čin ima prosudjivati po općih propisih o. g. z.

Dokaz dakle ob ondašnjem i sadašnjem faktičnom posjedu nuždan je za ovu tužbu.

Kakav mora biti posjed?

Po o. g. z. §. 328. valja za posjednika predmnjeva, da je pošten. Posjednik indi nije dužan da dokaže, da je posjed njegov poštenim. Kad bi protivno tvrdili, tada bismo morali priznati, da bi bila dužnost djelovoditelja izpitivati narav posjeda.

Toga im pako naputak nije naložio; jedno s toga, što bi se to protivilo o. g. z., a drugo zato, jer djelovoditelji nisu bili pravnici, koji bi mogli bili narav posjeda razlikovati.

Nije dakle dužan tužitelj dokazati poštenost posjeda.

U §. 3. gruntovnoga reda naglašuje zakon po tri puta: posjed, posjedovne odnošaje, posjedovna prava, a ne pravo vlastničtva; u §. 25. lit. d. veli zakon, da imade prijavitelj u slučaju, kada je nastala promiena u faktičnom posjedu iza autentikacije gruntovnih knjiga, ali ipak prije izminuća oglasnoga roka, dokazati naslov pravni, a osim toga, da je stupio u faktični posjed nepokretnina u to vrieme.

Ova stavka potvrdjuje pravilo, da je mjerodavan li posjed, jer a contrario sliedi, da u inih slučajevih pogriešnoga unosa taj dokaz, najme pravni naslov, nije nuždan.

Po tom tužba ova nije tužba o vlastničtvu, a nije ni nalik actioni publicianae, jer mogu tražiti gruntovni izpravak i tamo, gdje mogu dokazati izpravami izdanimi prije uvedenja o. g. z. ter gruntovnoga reda, kada izprave ove neodgovaraju propisom o. g. z. i gruntovnoga reda.

Napose nemože biti tužba o vlastničtvu zato, jer bi onda bila suvišna, pošto mogu podići i onako u svako doba tužbu o vlastničtvu po o. g. z., pa da se osiguram proti trećim, dadem tužbu zabilježiti u gruntovnici.

Tvrde pisci neki, imenito pako Randa: „Nauk o posjedu“ §. 3., da je posjed „faktum“ a ne pravo. Po tom bila bi ova

Digitized by Google

tužba, tužba „ad praestandum factum“, jer traži, da se nam ustupi gruntovni posjed.

Po mom mnenju ova je tužba iznimka od načela „ignorantia legis non excusat“, ona je svojina li prvoga diela gruntovnoga reda, pa netreba ništa ina dokazati, nego ondašnji i sadašnji posjed.“

Jošte jedna o pravu prigovora proti prividnoj naledji.

U 7. br. „Mjesečnika“ od prošle godine navedeno je proti dopustivosti prigovora proti prividnoj naledji, da bi tim mjenbeni promet nestalnim postao, pošto bi se svaki vlastnik mjenice morao plašiti mogućega prigovora, da je koji od njegovih prednika mjenicu prividnom naledjom stekao.

No takova bojazan bila bi posve netemeljita, jer čl. 82. mj. r. stavlja tuženiku u njegovoj obrani granicu, koje ovaj nesmije prekoračiti, te se po toj pravnoj ustanovi nemože proti tužitelju svakim mogućim gradjansko-pravnim nego samo onim prigovorom poslužiti, koji mu pristoji neposredno proti tužitelju; on nemože po tom prigovoriti, da je jedan od tužiteljevih prednika dobio mjenicu prividnom naledjom, nego samo to, da si je tužitelj sam tek pro forma mjenicu pribavio, da tuženika na korist prividnoga žiranta obsjeni (täuscht) i tim mu štetu nanese; jer prividnom naledjom uklanja se mjenbeni vjerovnik protupravno ovlaštenim prigovorom dužnika, kojim se pravo tražbine posve ili djelomice uništava, ili pako drugim kakovim temeljitim prigovorom (kao n. pr. prigovoru posvemašna ili djelomična preboja, plateža i t. d.), a prividni žiratar pomaže mu doloznim načinom kod te pravne povrede, po čem isti u smislu izrečenoga u §. 1301. o. g. z. načela odgovornosti, obsienjenomu dužniku neposredno suodgovoran postaje; on dakle tom pravnom povredom ipsa lege stupa u izravan pravni odnošaj prema u svom pravu oštećenomu dužniku, i ovaj ga može u smislu §. 1323. o. g. z. na povratu u prijašnje stanje, dakle na uništenje toga prividnoga posla, tužiti, odnosno može se proti njemu, ako bi sam na te-

Digitized by Google

melju prividnoga posla tužio oštećenoga dužnika, ovaj poslužiti prigovorom prividne naledje u smislu §. 916. o. g. z., potičućim iz spomenutoga pravnoga odnošaja.

Ovaj prigovor pripada tuženiku neposredno proti tužitelju, pa se po tom može isti u smislu čl. 82. mj. r. njim poslužiti. Primjer za posredan i neposredan prigovor dužnika proti vjerovniku daje nam §. 1442. o. g. z., koji glasi, da dužnik može, ako se jedna tražbina više puta ustupa, tražbinu svoju, koju je u vrieme prvoga ustupa proti prvomu držaocu imao, kao i onu, koja mu pripada proti posliednjemu držaocu, obračunati, drugimi riečmi: dužnik se može glede tražbine na prvog ustupovnika, proti vjerovniku prigovorom preboja samo posredno, a glede svoje tražbine proti samomu tomu vjerovniku i neposredno poslužiti; dočim mjenbeni red dopušta samo neposredne prigovore.

Isto to valja u smislu čl. 82. mj. r. i ob ostalih gradjansko-pravnih prigovorih.

Kad dakle spomenuti prigovori nezaustavljaju mjenbenoga prometa, nezaustavlja ga niti njim uzporedjeni prigovor prividnoga posla.

Temeljitost ovoga nazora vidi se jasno i iz minist. naredbe od 6. listopada 1853. (d. z. l. br. 200), koja izpovieda načelo, da prigovori, koji se izključivo samo na kojega prednika držaoca mjenice odnose, proti p o š t e n o m u (velim: poštenomu) držaocu mjenice nisu dopušteni, odakle sliedi logičnom temeljitošću zaključak a contrario, da su pomenuti prigovori onda dopušteni, kada je držalac mjenice nepošteno postupao, t. j. kad je ma u kojem pravcu udioničtvovao pri činu, na kom se prigovor temelji.

Zar nepostupa prividni žiratar nepošteno, kad si, znajuć da je mjenica izplaćena, ipak takovu samo pro forma i u dolozno j namjeri pribavi, da ju, istina u svoje ime, ali na račun prividnoga žiranta, utuži i tuženiku tom himbom oduzme mogućnost, da se uzmogne suprot prividnom žirantu — čija je u istinu mjenica sada kao i prije — prigovorom plateža poslužiti, te da tim, sporazumno sa prividnim žirantom, poduzetim manevrom ovomu pribavi nezakonitu dobit, na trošak tuženika?

S tim nazorom nestoji ni čl. 36. mj. r. u oprieci, koji glasi:

Digitized by Google

„da se držalac mjenice kao vlastnik iste nep rekidnim redom naledja legitimira“; u tom bo pravcu nedonosi čl. 36. mj. r. ništa nova, pošto se i po gradjanskom pravu posliedniji ustupovnik neprekidnim do njega redom kao vlastnik legitimira. S druge strane opet neizcrpljuje pomenuto pravno pravilo svih slučajeva, pošto se držalac mjenice i osudom (čl. 74. mj. r.), zatim uručbenicom razpravne oblasti, gradjansko-pravnim ustupom i t. d. kao vlastnik legitimirati može.

Čl. 36. mj. r. izriče dakle, kao što se to vidi iz čl. 74. mj. reda, u gornjem pravcu samo procesualno pravilo ob ustanovljenju dokaza o vlastničtvu, čim se ipak neizključuju ni iznimke ni protudokazi.

Pravilo, da se držalac mjenice, načinom u čl. 36. mj. reda označenim, kao vlastnik iste legitimira, važi naravno samo donle, dok nenastupe iznimke čl. 74. mj. reda ili §. 916. o. g. z., po kojih se mora prividni kakov posao samo po svojoj pravnoj naravi prosudjivati.

Tim, što čl. 82. mj. reda tuženiku dopušta, da se može bez iznimke svakim gradjansko-pravnim prigovorom, koji mu neposredno proti tužitelju pristoji, proti istomu poslužiti, priznaje i mjenbeni red dopustivost spomenutoga u §. 916. o. g. z. prigovora prividnoga posla u mjenbenom postupku.

Prava narav prividne naledje nesastoji se dakako u prenosu prava vlastničtva dotične mjenbene tražbine, nego u skrivenom opunovlaštenju prividnoga žiratara, da na račun prividnoga žiranta utuži mjenicu; a neposredna pravna posljedica toga posla jest, da se tuženik može, budući da punovlastnik zastupa vlastodavca (§. 1002. o. g. z.), proti prividnomu žiratara, kao punovlastniku prividnoga žiranta, u drugoj liniji i prigovorom potonjemu već učinjenog plateža poslužiti, i tim načinom osloboditi se opetovana plaćanja.

Protupravnost prividne naledje u spomenutom slučaju uvidja i gosp. profesor dr. Vrbanić, no misli, da se proti takovoj nepravdi nalazi uztuk (liek) u čl. 74. mj. reda.

Kakovu bi pako korist dugotrajna gradjanska parnica pružila onomu, koji je već mjenbeno-pravno utužen, kad se tim

Digitized by Google

mnogo kraća mjenbena parnica neprekida, u kojoj se tuženik nemože poslužiti prigovorom prividne naledje, već dosljedno tomu, da izbjegne ovrhi po drugi put, još prije završetka svoje gradjanske parnice mjenicu izplati mora?

Kad mora dakle već prije dokončanja svoje gradjanske parnice plaćati, to će (podučen prijašnjom nesgodom) samo uz povratak mjenice platiti, pa kad mjenicu tim načinom dobije, nemože tada više nastaviti gradjanske parnice na izdatbu mjenice, čim postaje tužba na izdatbu mjenice (u smislu čl. 74. mj. reda) za-nj posve iluzornom.

Po mom mnenju vlastan je tuženik već u mjenbenoj parnici proti platežu braniti se prigovorom prividne naledje (čl. 82. mj. reda i minist. naredba od 6. listopada 1853. d. z. l. br. 200), a istodobno ne samo proti tužećemu u mjenbenoj parnici privid, nomu žiratary, nego i proti žirantu podignuti gradjansko-pravnu tužbu na povratu u prijašnje stanje (§. 1323. o. g. z.), dakle na uništenje toga prividnoga posla i na izdatbu već izplaćene mjenice u smislu čl. 74. m. r., ili u smislu §. 146. privremenoga gradjanskoga postupka.

I. Pirka.

O filosofičkoj i juridičkoj naravi brzojava i njegovoj moralnoj važnosti.[1]

Uvodni govor prof. K. dra. Vojnovića, predan na hrvatskom sveučilištu početkom školske godine 1875/6.

Je li vam se dogodilo, gospodo, da ostavivši milu domovinu, dragu obitelj i prijatelje, i našavši se u tudjinstvu, gdje više vam ne lebdi pred očima liepo obzorje vašeg rodnog mjesta, tužno

---

[1] Oboristio sam se za svoju razpravu, „o brzojavnome privatnome i javnom právu“, koje predajem kao prvi svoj „publicum“ na hrvatskom sveučilištu, sliedećimi izvori:

„Meili — Das Thelegraphenrecht — Zürich 1871“;

„Cotelle — Legislation Française des Chemins de fer et de telegrafie — 1867“;

„Serafini — il Telegrafo in relazione alla giurisprudenza civile e commerciale — Pavia 1862“;

„Stubenrauch — Der Elektrische Telegraf in privatrechtlicher Beziehung (Gerichts-Zeitung. XII. 18, 19)“;

„Dambach — Telegrafisches Strafrecht (Gerichtssaal bey Ferdinand Ecke, 1871 — 4 Heft);

Digitized by Google

srdce vam tada čezne za svim onim što ste ostavili, te, kad biste mogli, prekoračili biste migom prostor i vrieme, koji vas diele od zavičaja, da zagrlite sve što vam je milo i drago? Nego, podignuvši glavu, zadubljenu u tužnom ovom prizorju, i ugledavši kod vas niz drvenih stupova, tankom gvozdenom žicom vezanih, poput hodočastnikâ upućenih prema onomu kraju, kamo vaše srdce klapa, lice vam se razsvjetla, suze vam rone i nehotice, vi trčite k vodji onih niemih putnika, koji u neprekidnom savezu dopiraju do praga vaše kuće, vi predajete njemu na papiriću turobni pozdrav dalekoga sina, a r i e č v a š a hitrinom, dapače silom onog istoga groma, koji obara gorostasne hrastove, u malo trenutaka leži u samom vašem ognjištu, na srdcu majke vaše!

Fizik će vam tumačiti, gospodo, kako se je sila elektriciteta dala upitomiti genijom Talijanaca Galvania Volte i na zadovoljenje raznih potreba upotrebiti, dokle je u brzojavu napori Niemaca Gaussa, Vebera i Steinheila, Engleza Wheatstona, a najviše Amerikanca Morsea postala obćilom, kojim se rieč čovječja raznosi u najdalje krajeve svieta: stati će vam pripoviedati, da odkad godine 1840 prvom se je brzojav praktično upotriebio na londonskoj Blackwall-željeznici do uključive godine 1873 u evropejskih državah, podvrgnutih medjunarodnomu ugovoru, sklopljenomu prvo u Parizu g. 1865, pak u Rimu g. 1872, razvilo se 863.445.05 kilometarâ žica brzojavnih, a razniело se g. 1873 64.746.467 depeša, koje nam zastupaju najgorostasniji umni i ekonomički pokret, koji se ikad čuo i vidio: — moja zadaća je druga, da vam naime potvrdim novim živućim primjerom veliko načelo historičke škole, da pravo poput ljudskih potreba organički se razvija, te da vam dokažem, koliko je ovaj novi obret u naše doba, pod samim našim očima utjecao u privatno i javno pravo

---

„Journal telegraphique publié á Berne par le bureau international des administrations telegraphiques. Trois Volumes.“ Ovaj list, službeni organ evropejske telegrafije, sadržaje najvažnije podatke glede zakonodavstva, uprave, statistike i tehnike ovog zanimivog zavoda.

Zahvalan sam osobito udvornosti i prijatnosti velecienjenoga gospod. Adolfa Vukovića, upravitelja brzojavnih ureda u Hrvatskoj, koji mi je bio na ruku za sve podatke i razjasnjenja, kojih sam imao potrebu, te shvaćam ovu prigodu, da mu javno moju harnost na njegovoj dobrohotnosti izrazim.

Digitized by Google

i njegovomu razvitku doprineo. A da dublje zaronim u juridičku ćut-brzojava, biti će mi prosto, da mu iztražim prije filosofičku narav, da vidim dakle, kakvo on mjesto zauzima medju sredstvi, kojimi čovjek svoje misli izrazuje.

Ništa toliko ne dokazuje do očevidnosti duševnu i socijalnu narav ljudsku, koliko izušćena rieč, kojom čovjek svoje misli očitaje. Može on, istina, poput živine prirodnim jezikom neke obćenite psihologičke pojave izraziti, srdžbu n. p. kakvim prietećim kretom. Ali ovaj jezik posve je ograničen, te premda se naravnim zove, ipak tako malo je prirodan čovjeku, da ga živina u ovom nadkriljuje. Abstrakcijom i maštom svojom — koje su izključivo njegova svojina — on stvara simbolički jezik, kojim slikuje svoje pojmove. — Dva čovjeka, koji se ne mogu razumieti, i naučeni gluhoniemci upotriebljuju ovaj jezik, koji izrazuje više prestavakâ nego idejâ; te se može reći, da simbolički jezik više dolikuje čovjeku ćutljivu nego čovjeku mislećemu. Ovdje spada mimika, kojom još od starine čitave teatralne komade rimski glumci znadjahu smješno predstavljati i tim zabavljati obćinstvo; a poznato je, da u sadašnjih balletih razvijaju se takodjer čitavi dogadjaji mimikom, praćenom od glasbe.

Ali pečat neizbrisivi ljudskog uma stoji u izušćenom jeziku, kojim čovjek razgovetno izrazuje ustima i glasiljkom neizmjerni broj zvukâ, i bez kojega književnost, umjetnost, znanost i čovječje družtvo ne bi se dala ni smisliti. Rieč nije ništa drugo no duševno kretanje, fizičkim načinom očitovano u svrhu, da probudi slično kretanje u duši onoga, kojemu je upravljena. Očevidno je ter ona neće postignuti svoj cilj, ako ju čovjek, komu je namienjena, ne čuje ili ne razumje. Nije dosta dakle da je izušćena, no treba da je primljena. Prenosu rieči stoje na put prostor i vrieme: preko neke prostorije ona ne dopire; da svoju zadaću izpuni, valja da je treći prenosi. Ali netom ta potreba nastaje, odmah radja se sumnja, hoće li ovaj treći vjerno i točno svoju prtljagu predati komu je poslana, hoće li biti istiniti tumač rieči njemu povjerene. Kad bi se moglo zvuk rieči kakvom makinom činiti da dopre do ušiju onoga, komu je upravljena, kako prosti ljudi drže da telegraf radi, te potežkoće dale bi se pre-

Digitized by Google

dobiti. Ali pošto je to nemogućno, onomu koji govori ne preostaje nego da kakvim materijalnim znakom fiksira svoje rieči, a da onaj komu govori te znakove sam sebi tumači. Je li se našao način da se ti znakovi prenesu, biti će svladana zaprieka prostorije i vremena, te će se moći govoriti i onomu, koji nas ne čuje niti pozna, bio ono koliko mu drago daleko, te neće se drugo zahtievati no uvjerenje, da oni znakovi proizticu od one osobe, kojoj se pripisuju. Sredstvo, kojim se na neki način pribijaju rieči i misli, te ove postaju dugovječne i prenosljive, zove se pismo, kojim negovori se upravno sluhu, nego tiku (kako n. pr. gluhoniemim), a pošto ovo ćutilo je sporo i tupo, onomu ponajviše, koje je najbrže i najsavršenije u čovjeka, naime vidu.

Nego opet tko hoće upotrebiti pismo da govori odsutnu ili daleku, može to na dva načina, naime ili simboli, kojimi će prikazati prestavke, ili znakovi, kojimi će izraziti rieč. Odavle dvie velike kategorije pisma, simboličko i fonetičko. Visiti će o vrsti osobâ, kojim tko priobćiva svoje misli, hoće li se on latiti simboličkoga ili fonetičkoga. Kad onaj koji želi izraziti svoje pojmove odsutnu ili daleku ne poznaje jezik onoga, komu se obraća, upotrebiti će simboličko pismo, kojim su se djelomice služili Misirci u svojih jeroglifih, a sad Kinezi imaju prvenstvo, posvem je ograničeno, jer ne izrazuje pojmove no prilike, iz kojih pak daju se nagadjati ideje: dočim bezkrajni je broj rieči, a još više izreka, tako da nema siromašnoga jezika, koji nije bogatiji od svakog simboličkoga pisma. Odovud ćemo lasno dokučiti preimućtvo narodâ, koji su imali ili imaju fonetičko pismo, prema onim koji su upotrebljavali ili upotrebljuju simboličko, kako su dielom Kinezi i koji narod u Americi. Kod izobraženijih naroda simboličko pismo ograničuje se sada na predstavu pojedinih ideja, koje se lasno razumievaju, kako su grbovi obitelji, gradovâ ili naroda, zastave državâ; ovdje spadaju i znamenja, koja od pamtivieka su služila na mjesto brzojava, da se obznani dolazak neprijatelja ili saveznika, a sada osobito upotrebljuju se na moru, gdje brodovi kroz zastave ili svetionike raznih boja, iz daleka parlamentiraju, ili se upozoruju na kakvu pogibelj, koja im prieti.

Digitized by Google

Ali ovdje valja primietiti, da dočim simboličko pismo može služiti za sporazumljenje medju onimi, koji ne znadu isti jezik, fonetičko mogu samo oni upotrebiti, koji se medju sobom razumiju

Rieč pismena može se ili neposredno ili posredno prenieti. Jesam li ja vlastoručno list napisao i svojom rukom drugomu ga predao, prenos je neposredni. Posrednim biva ili kad ga dajem drugomu da ga prepiše ili da ga tumači. Tumačenje pisma dvostruko je: prvo, kad se prevadja od jednoga jezika u drugi, od simboličkoga pisma u obćenito; drugo, kad se prenašaju neki konvencijonalni znakovi u obća slova. Spadaju na prvu vrstu tako rečeni dragomani, ili tumači; na drugu vještaci gluhoniemacâ, paleografi i brzojavnici. Vi znate, gospodo, da činovnici telegrafički upotrebljuju po vladajućem Morsejevom ustrojstvu neke konvencijonalne znakove, kojimi izrazuzuju pojedina slova alfabeta, da činovnik one postaje, kojoj je predana matica brzojava, prenaša je u gore pomenute znakove, a činovnik postaje, kamo je brzojav upravljen, prevadja opet one znakove u obćenito pismo. Medju činovnikom pako prve i zadnje postaje biva često posrednih postaja, gdje činovnici prenašaju samo znakove što jedan prima od drugoga. Brzojavnici prve i zadnje postaje pravi su tumači, brzojavnici posrednih postaja su prepisači.

No ovi posredni prenos pismene rieči neobhodno probudjuje velika pitanja. Je li pravi pošiljač onaj koga pismo naznačuje? A tumač je li umio i htio vjerno prevesti pismo? Ovo znanje i hoćenje ne predpostavlja se kad se radi o važnih spisih, koji utjecaju u juridički život; nego mora da budu priznata od javne vlasti, koja će usposobiti neke osobe na njihovo tumačenje, kad budu one dokazale, da posjeduju neka moralna i umna svojstva. Na ovom temelju stavljeni su mešetari i javni bilježnici, koji tumače i bilježe volju stranaka. Takimi formalnostmi obskrbljen je njihov čin, da bludnja ako nije nemoguća, ipak nije lahka. Zakon, a viditi ćemo u svoje vrieme velike razloge, koji su ga na to naveli, nije htio tumačenju brzojavnikâ dati pečat autenticiteta, jer u tumačenje, kako ćemo viditi u svoje vrieme, mogu se uvući po samoj naravi telegrafičke sprave, take bludnje, koje proti svakoj volji brzojavnika prieče vjerno i točno naslikovanje prenešene misli.

Digitized by Google

Brzojavno pismo nije dakle ništa drugo nego fonetičko pismo, priobćeno odsutnomu silom elektriciteta i porabom konvencijonalnih znakova, tumačenih po brzojavniku. Ova definicija odgovara Morsejevomu stroju, obstojećemu kod nas, i zastupanomu kod svih evropejskih država, koji stroj na papirnom tračiću proizvadja točke i poteze, zamienjujuće alfabet. Kad bi se razširio Caselli-ov pantelegraf, usavršen po Francezu Meyeru, po kom bez potrebe znakova lučbenim načinom mogu se na postaji dolazka slikovati autografička pisma, muzikalne note i slike pošiljača, — tada priobćenje brzojavne rieči bilo bi neposrednije, začepilo bi se veliko vrelo pogrešaka, koje od tumačenja pisma u znakove i od znakova u pismo proiztiču, te važno pitanje autenticiteta brzojava približilo bi se, kako ćemo razlagati, povoljnomu riešenju. No mi imamo podstaviti Morseov stroj kao podlogu našim razmatranjem, te pošto smo prodrli u filosofičku narav brzojava[1], lasniji će nam biti prelazak da mu sadjemo iztražiti juridičku.

S ovog gledišta ciela se literatura ovih zadnjih petnaest godina stvorila, i najrazličitija su se mnenja pojavila. S razloga, da se izdanje brzojava zbiva po zakletom činovniku, neki su smatrali brzojav kao javnu izpravu podpuno vjerodostojnu, čijom krepošću primalac brzojava može izpravni dokaz obistiniti protiv pošiljaču. Lasno ćemo se uvjeriti, da ovo mnenje nije osnovano, kad se obaviestimo o tehničkom načinu kako se privatni brzojavi šalju. Tko hoće brzojaviti, sastavlja pismeno svoj telegram, podpisuje ga svojim imenom i prezimenom, iliti samim imenom ili samim prezimenom, dapače daje ga često drugomu napisati, napokon predaje ga ili ga po drugom šalje brzojavnomu činovniku. Ovaj ga ne odpravlja u matici, jer matica ostaje kod brzojavnoga ureda, no ga šalje polag njegovog slovnoga sadržaja električkim putem, upotrebljavajući znakove tomu odredjene, u namienjeno mjesto. U ovom drugi činovnik odgoneće znakove utisnute na dugačkoj tiesnoj hartiji Morsejevim ustrojstvom, te ono što je odgonenuo piše u knjigu brzojavnu (Depeschen-An-

[1] Ovu teoriju plemenito razvija Talijanac Bosellini „sulla natura filosofica dei telegrafi“ u djelu Serafini-a.

Digitized by Google

nahme-Formulare), iz ove pak prepisuje brzojav, podpisuje ga i šalje onomu, na kojega je upravljen.

Iz ovoga se vidi, kako opaža Reischer (Das Telegraphenrecht — in der Zeitschrift für deutsches Recht und deutsche Rechst-Wissenschaft, Band XIX. S. 271), da predani brzojav nije matica, no tumačenje zabilježenih znakova, koje je mekanički ustroj proizveo u mjestu, kamo je brzojav prispio. Autentički je brzojav predan u mjestu odkle je odpravljen, premda, kako smo opazili, često se dogadja, da pošiljatelj brzojava daje drugomu sastaviti telegram.

Neki su prispodabljali brzojavnoga činovnika javnomu bilježniku, koji prima izjavu stranaka. Ali položaj jednoga i drugoga čisto je različan. Bilježnik djeluje u nazočnosti stranakâ, pošto se je osvjedočio, da osobe, koje su predanj došle, upravo su one koje kažu da su; obaznaje s ustiju stranaka njihovu volju te ovu prima u zapisnik: on je od samih stranakâ, koje su prisutne i vide što on sastavlja, kontroliran, dapače i od svjedoka, koji se tu nalaze. Napokon bilježnik štije izpravu prije nego je stranke podpišu, te u tom podpisu sastoji novo jamstvo, da je bilježnik napisao samo što su stranke očitovale. Brzojavni činovnik nalazi se u posve protivnom položaju: on nema ni vremena, ni prigode da se osvjedoči ob istovjetnosti osobe koja mu predaje brzojav, niti on obaznaje volju stranke iz njezinih ustiju, niti je kontroliran svjedoci. Dapače ne shvaća vazda točno sadržaj napisanoga brzojava, pogrešno ga bilježi ili ga pogrešno prima jedna ili druga od posrednih postaja, ili brzojavni činovnik, koji ga prepisuje u namienjenom mjestu. Ali ipak u brzojavnom sastavku leži nešto javne izprave, a to biva da brzojavom dokazano je, da telegrafičkomu uredu mjesta dolazka prispjelo je brzojavno priobćenje, u kojem znaci, što se nalaze, biše tumačeni onako kako stoji u predanoj depeši. No tim malo se je dobilo, jer nije dokazano, da je brzojav točno priobćen iz mjesta odkle je poslan u mjesto kamo je prispio; dakle nije dokazano, da se depeša predana slaže sa maticom ležećom u mjestu gdje je ova sastavljena: dapače nije dokazano, da originalna depeša izvira baš od one osobe, koja ju sastavi.

Digitized by Google

Ali da bi vladala, gospodo, ova sumnja glede svakoga brzojava, da ne bi se motrila u brzojavu volja pošiljatelja no pod uvjetom, da je očitovanje volje vjerno priobćeno, tada, kako govoti dr. Fuchs (einige Fragen aus dem Telegraphenrechte — Archiv für die Civ. Praxis, Band 48 S. 98), malo osobâ bi se našlo, koje bi se usudile povjeriti brzojavu kakav juridički posao, te bi ovaj divni obret mal ne bio bezkoristan pravničkomu prometu, te bi ga se u privatnih odnošajih upotrebilo samo na brzojavljenje čestitaka, ili na zbijanje šalâ. Drži dakle Fuchs, te njegovo mnenje sliedi i Stubenrauch, da depeša predana namienjenoj osobi biva privatna izprava, koja sačinja dokaz, te da ona je mjerodavna u juridičkoj razpravi glede sadržaja i tumačenja volje pošiljača. Kad bi ovaj mogao po žici brzojavnoj poslati list takav, kakav ga je napisao, draže bi mu bilo; ali red je podložiti se brzojavnomu ustrojstvu onakomu, kako obstoji, hoće li se njim služiti za umjetno priobćivanje svog pisma. Depeša dakle ovako sastavljena, koja ne sadrži originalni podpis pošiljača, po volji ovoga red je da vriedi za drugoga ugovornika isto kako da je vlastoručno pismo, kako surogat ovoga. Samo pod ovom predmnievom pošiljač se može nadati, da će prema primaocu postignuti cilj, na koji smjera brzojavom.

Brzojav dakle biva kao list, koji drugi (brzojavni činovnik) prepisuje po nalogu onoga koji ga šalje, ali znaci osobitimi, koje on poznaje, i koje će tumačiti i prenieti u pismena slova pošiljača činovnik postaje, kamo ima brzojav prispjeti.

Pravedno je indi, da se onaj, koji ga prima, do potrebe služi njim protiv nas, a naravno je, da onomu komu se pripiše da je poslao brzojav, ostaje slobodno prigovoriti, da on nije brzojavio, oli da je drugovačije brzojavio (da je brzojav pogrešan ili krivotvoren), na isti način kako se onomu, komu se predbaca napisani po njemu list, može prigovoriti, da ga on nije poslao, oli da je falsificiran.

Nego valja da ne kušam dalje za danas vaše uztrpljenstvo. Vi ćete se spomenuti one naivne i krasne narodne pjesme, gdje moma pokraj mora pita, je li što šire od mora, je li što brže od konja; a ribica joj odgovara, da je šire nebo od mora, a brže

Digitized by Google

oči od konja. Da bi se ribice još s momom razgovarale, mogle bi sad kazati, da ima što brže od konja i od očiju, a to je ona munjevita sila, koja je postala provodićem čovječje rieči od jednoga do drugoga kraja svieta. Kako sam Bog, po divnoj Ivanovoj izreci, viši je od srdca ljudskoga, tako sama čovječja misao brža je od munjevite sile. Po ovoj, gospodo, može se reći, da je čovjek postavljen u stanje da bude u malo časa svuda, i da obazna sve što ima svietu biva; po ovoj on se približio onomu božanstvenomu uzoru, komu su posvudnost i sveznanje vjekovita svojstva. Nemojmo se dakle čuditi, gospodo, da kad nakon sedam godina skupih i mučnih kušanja, Great-Eastern odlazivši iz Irske dne 13. srpnja 1866. da preko-oceanskim telegrafičkim konopom sveže Evropu s Amerikom, a izpunivši svoju zadaću dne 23. srpnja dolazkom u Novu Zemlju, koja stoji prama zaljevu sv. Lovrenca, — prvi gradjanin i predsjednik amerikanske velike republike naviesti taj gorostasni dogadjaj podmorskom brzojavnom žicom kraljici najslobodnijega evropejskoga naroda ovim riečima: „Slava Bogu na visini i na zemlji mir ljudem dobre volje“.

I zbilja ta čudnovita žica, koja nad našim glavami toliko puta nosi kob pojedinaca i naroda, ne bi imala navještivati nego istinu i mir, onaj mir, kojemu može stalnim temeljem biti samo istina i pravica. Po ovom može brzojav vezom ljubavi zagrliti narode, usredotočiti umove i hoćenja u iztraživanju dobra, promaknuti poštenimi sredstvi obrtnost i trgovinu, umnoživši rad ljudski svladanjem onih zaprieka, koje ga zaustavljaju i obtežuju, naime prostora i vremena, ukloniti od čovjeka pogibelji, koje ga na moru i na kopnu okružuju. Ali kad laž i zloba nadahnuju tu žicu, ova može razpaljivati strasti, poticati na mržnju, sijati potvoru i zabludu, postati oružjem zločinstva i prevare, prouzročiti moralne i materijalne krachove, i tim upropastiti pojedince i narode. Toliko je istinito, da veličanstvo naroda stalno može počivati jedino na čudorednosti, i da bez ove najzamašniji i najčudnovitiji obreti, odredjeni na unapredjenje čovječanstva, mogu se pretvoriti u bičeve, koji mu zadavaju neizlječive udarce.

Reko sam, gospodo, da brzojav umnaža rad ljudski svla-

Digitized by Google

danjem prostora i vremena. I lje na političkom polju, već kako je u vještih ili nevještih rukuh, promiče red ili meteš; na vojničkom kreće flote i regimente, i u malo časova može odlučiti bitke i udes jednoga naroda; na ekonomičkom proizvadja silnu gomilu spekulacijâ u svaki trenutak: jednom riečju: on potiče i promiče rad u svakoj struci ljudske djelatnosti.

Onaj stup i ona žica, na koju nabasamo mal ne u svakom kutu naše lipe domovine, i koja spaja, prolazivši joj kroz srdce Zagreba, Osjek, Zemun i Rieku sa Zadrom, Spljetom, Dubrovnikom i Kotorom, mora svakoga od nas buditi koliko na bratinsku ljubav, toliko na svestranirad. I veliki narodi, koji su došli na vrhunac slave, kojih glas i moć važi u skupštini državâ, ne mogu počivati na pobranoj lovorici svoje književne, političke i ekonomičke prošlosti, ne smiju sustati, pod kazni da se vrate u onaj pepeo, od kojega su izišli. A što ćemo reći o nas, koji se rvemo za bitisanje medju prvimi napori mladjahne dobe, gdje bez složnoga i uztrajnoga rada neodoljivi vihar dogadjajâ može nas u svoj vrtljog zanieti i naše biće kao samostalnog naroda utrnuti? Da to ne bude, stoji do vašega napornog rada. Ozbiljnijega vremena do sadašnjega u cieloj hrvatskoj povjestnici možda nije do sada bilo.

Mogućnost i sredstva da štogod budemo, podata su nam pod neumoljivim uvjetom bratske sloge i neumornoga rada. Lienost naša i vaša bila bi izdajstvo prema domovini našoj. Sveučilište naše biva trkalište, u kojem vam je kušati sve vaše snage, kreposti i sposobnosti. Nemojte se varati: kakvi ste bili djaci, taki ćete jednoč biti ljudi; sveučilište naše biva i ostati će slika Hrvatske naše. Do vaše sloge i do vašeg rada stoji, da prije nego dospije ovaj naraštaj brzojavna žica navjesti izobraženomu svietu, da medju Dravom i Jadranskim morem stoji narod, koji uzprkos svakovrstnim zapriekam i navalam zauzeo je krepošću, radom i umom svojim dično mjesto medju naprednimi narodi.

(Iz „Prava).“

Digitized by Google

Kako se ima razumieti vrieme, do koga valja odlučnu prisegu nastupiti? (§. 268 gr. p. p.)

Dana 15. srpnja 1875. pod br. 138. gr. izrekao je kr. kot. sud u Irigu uvjetnu osudu, po kojoj bi tuženik Spiridon J. dužan bio platiti tužitelju Nikoli P. zaslugu od 37 fr. a. vr. s pr. za 14 dana pod prietnjom ovrhe, ako ovaj t. j. tužitelj položi u svoje vrieme odlučnu negativnu prisegu „da nije istina, da je tuženik s njim za klanje i priredjenje svinja utanačio cienu od 40 nvč. a. vr. po komadu.“

Osuda ova dostavljena je bila tužitelju 20. srpnja 1875., a tuženiku 25. srpnja 1875.

Tužitelj preda svoju prošnju, kojom izjavi da nastupa gore navedenu prisegu, dne 9. kolovoza 1875. pod br. 562. gr., u kojoj jednostavno navede, da je njegov protivnik primio osudu 25. srpnja 1875. i da je ova, pošto njegov protivnik nije uložio priziva, dne 8. kolovoza 1875. postala pravomoćnom. Kr. kot. sud irižki odbi mu ovu prošnju odlukom od 10. kolovoza 1875. br. 562 gr. s ovih razloga: Pošto §. 268. gr. p. p. propisuje, da se odlučna prisega ima uz tri dana, izza kako je osuda postala pravomoćnom, nastupiti; pošto je za prositelja, koji je osudu, kako to posvjedočava dostavnica, primio 20. srpnja 1875., ista 5. kolovoza 1875. postala pravomoćnom, jer proti njoj nije uložio priziva, te mu je valjalo 4, 5 ili najduže 6 kolovoza 1875. prisegu nastupiti; pošto se za prositelja rok taj nemože računati od dana dostavljene osude njegovomu protivniku, nego njemu samomu, inače bi taj rok bio vrlo neizvjestan, što po §. 298. gr. p. post. nesmije biti, što se vidi i iz §. 301. gr. p. post.: s toga se ova nastupna molba u smislu §§. 101. i 268. gr. post. kao prekrasno podnešena ureda radi odbija.

Tužitelj uloži proti ovoj odluci pravodobno utok, u kom najviše svoje nazore upire na to, da se pravomoćnom smatra ona osuda, proti kojoj neima nijedna stranka pravna sredstva s obustavnom moći, ili, drugimi riečmi, ona osuda, na koje se temelju može ovrha dozvoliti; zatim da naš zakon nepoznaje jednostrano pravomoćne osude. Najposlje tvrdi, da bi mogao dosta puta tkogod doći u položaj, da nastupi prisegu, a protivnik njegov iza toga uloži priziv, čim bi se strankam nanielí samo suvišni troškovi nastupanjem prisege, i. t. d. Vis. kr. banski stol odbi rješitbom svojom od 22. rujna 1875. br. 9496. utok, a prvostepenu odluku potvrdi. Evo razloga: Uvaživ, da se stranci dosudjena prisega ima po §. 268. g. p. p. nastupiti za 3 dana, iza kako je presuda postala pravomoćnom, to jest, iza kako je od dana stranci dostavljene presude 14 dana minulo, pak stranka proti istoj presudi nije uložila priziva, a za 14 dana po dostavi presude, proti kojoj neima dalje žalbe; vidiv, da je osuda utočniku prisegu dosudjujuća, glasom dostavnice, utočniku dne

Digitized by Google

20. srpnja t. g. uručena, a njegova molba, kojom on istu prisegu nastupa, tek 9. kolovoza 1875. br. 562. sudu podnešena, dosliedno da je ista, pošto je presuda uslied neuložena od strane njegove proti njoj nikakova priziva, dne 4. kolovoza 1875. postala za-nj pravomoćnom, tek 9. kolovoza t. g. podnesena, dakle prekasno, budući bi ista za tri dana poslje pravomoćnosti, dakle najduže od 4. kolovoza računajući do 6 kolovoza uključivo podnešena biti morala; vidiv, da su nazori u utoku izraženi, po kojih bi se imala pravomoćnost osude od dana utočnikovomu protivniku dostavljene osude računati, netemeljiti i to s toga, što se istom osudom nedosudjuje njegovomu protivniku prisega, niti se protivniku nalaže, da ju za 3 dana iza pravomoćnosti osude nastupi, nego utočniku, za koga je ista osuda svoju pravomoćnost već 4. kolovoza 1875. postigla. S ovih razloga obnašao je kr. banski stol, odbaciv utok, napadnutu odluku kao na §§. 268 i 101 gr. p. p. osnovanu i zakonitu potvrditi.

Tužitelj uloži proti ovoj rješitbi izvanredni previdni utok, u kojem nastojaše opet obraniti svoje nazore i pobiti razloge nižih sudova. Kr. stol sedmorice dokine rješitbom svojom od 11. prosinca 1875 br. 1108 obie osude nižih sudova davši mjesta utoku. — Razlozi su sliedeći: Promotriv, da osuda onda stoprv postaje pravomoćnom, kad proti njoj nije uložen priziv unutar 14 dana računajuć od dana, kada je dostava iste osude o b i m pručim se strankam učinjena; promotriv, da je osuda kotarskoga suda u Irigu od 15 srpnja 1875., br. 138 uručena tužitelju, sad utjecatelju Nikoli P. 20. srpnja, a njegovu protivniku 25. srpnja 1875, da se je dakle po propisu §. 321. g. p. p. morao (Valjda: mogao. Op. p.) utjecatelj poslužiti prizivom do uklopno 3 kolovoza 1875., a njegov protivnik do uklopno 8 kolovoza 1875; promotriv, kad se nijedna od pručih se stranaka proti gornjoj osudi prizivom poslužila nije, da je ona 8 kolovoza 1875. postala pravomoćnom; promotriv, da je utjecatelj, predavši nastupanje zakletve 9 kolovoza 1875. pravilno postupao, te da je s toga isto nastupanje zakletve posve prikladno za izravno riešenje; — po tom, da su oba niža sudišta navedeno nastupanje zakletve bez zakonitoga razloga suglasno odbacila. S ovih razloga uvažen je izvanredni previdni utok Nikole P., obie niže odluke obzirom na propis §. 318 g. p. p. ukinute se, te postupajućemu sudu naloženo, da nastupanje zakletve od 9. kolovoza 1875. br. 562. izravno rieši i dalje postupa po zakonu.

Odavlje se dakle jasno vidi, da i vis. kr. stol sedmorice proteže ovu pravomoćnost osude, o kojoj §. 268 g. p. p. govori, na obje pruće se stranke, a ne samo na onu, koja ima prisegu položiti. Kolikogod mora svatko visoko cieniti i uvažavati izjave najvišega suda, to mi se ipak — mislim — neće zamjeriti, ako ovdje izjavim, da nemislim, kako naš najviši sud, pa ću, neupuštajuć se u doktrinarna razglabanja, koja više na školu spadaju (Ali su potrebna mnogim i izvan škole. Ured.)

Digitized by Google

nastojati, da razjasnim stvar više praktični sa primjeri, te dokažem, da se ta pravomoćnost proteže li na onoga, koji je dužan prisegu položiti. Nitko neće tajiti da presuda, ako hoće da bude sposobna za sudbenu ovrhu, mora biti pravomoćna, a povrh toga nalaže to i §. 438 br. 1 gr. p. post. Sad stavljam primjer. Peštanski trgovac Matija N. tuži Nestora S. iz Iriga na platež kupovnine od 100 for. a. v. za prodanoga mu konja. Kr. kot. sud u Irigu izrekne bezuvjetnu osudu po zahtjevu tužiteljevom i tuženiku dostavi osudu, pošto je u mjestu, odmah n. pr. 20. listopada 1875., primjerak pak osude za tužitelja pošalje radi uručenja u Peštu. Peštanska dotična oblast vrati osudu tim, da je nije moći tužitelju uručiti, pošto se neprestano za svojim poslom na putu nalazi. Istom što je ovakov dopis stigao postupajućemu sudu, prijavi se, uzmimo 30. studenoga 1875., glavom kod suda tužitelj i zapita, što je sa njegovom parbom, te kad dobije ustmeno ubavjest, da je parba svršena, osuda tuženiku uručena, izda mu se za-nj opredieljeni primjerak osude, što on u dostavnici i potvrdi. Uvidiv tužitelj, da je tuženiku ta osuda još 20. listopada 1875, uručena, a da se niti prizivom niti ništovnom žalbom nije poslužio, zaprosi onaj čas ovrhu. Ja mislim, da mu sud takovu mora dozvoliti. Pa ipak bi se tuženik po nazoru visokog stola sedmorice mogao i to uspješno poslužiti utokom suprot toj ovrhi, navedši jednostavno, da osuda još nije pravomoćna, jer ovrhovoditelj nije ni časa čekao, a kamo li 14 dana računajući od dostave, da ovrhu zatraži. A ipak toga, mislim, nebi mogao uztvrditi nijedan vješt pravnik.

Zadržimo sasvim isti primjer, samo da promienimo osudu. Ova glasi: tuženi je dužan tužitelju u ime kupovnine platiti 50 fr. a. vr. bezuvjetno, a ostalih 50 fr. a. vr. samo onda, ako u svoje vrieme propusti položiti odlučnu negativnu prisegu: „da nije istina, da je kupljeni konj istom poslje trideset dana, od predaje računajući, dobio mjesečnu sliepoću.“ Obtuženi uloži izrično priziv samo proti prvomu dielu osude, koji mu bezuvjetno platež svote od 50 fr a. vr. nalaže, ostaviv drugi dio osude netaknutim. Nastaje pitanje, što je s ovim drugim dielom osude? Na ovo je odgovor lagan, jer §. 323 gr. p. post. sasvim jasno govori „glede točaka ostalih (t. j. neprizvanih) postaje osuda, čim izteče rok prizivni, pravomoćna i tim prikladna za ovrhu. Ovdje govori zakon nedvojbeno samo o stranki jednoj, neobaziruć se i na drugu stranku. Dakle pošto je iztekao rok prizivu i osuda postala za nju pravomoćnom, dužna je za tri dana prisegu nastupiti. Medjutim obtuženi nenastupi prisege i kad tužitelj, kako je gore navedeno, 30 studenoga 1875. potraži ovrhu, mogao bi ga tuženik produsresti izjavom: Stani malo kroz 14 dana da ja vidim, hoćeš li ti priziv uložiti, da se znam prijaviti za nastup zakletve“. A tužitelj bi mu mogao odgovoriti: „Što je tebi do toga, jesam li ja osudom zadovoljan ili ne“. Tu bi se po okolnostih mogla a

Digitized by Google

i morala povesti ciela razprava o tom, da li se tužitelj odriče priziva ili ne. Najposlje nemože se nijedna stranka prisiliti da pazi, kad je njezinu protivniku što dostavljeno. Reći će tko, da stranka mora i pri vodjenju ovrhe najprije uviditi, da li je za protivnika osuda ili odluka postala pravomoćnom. To je istina, ali ja mogu i za pol godine poslje te pravomoćnosti povesti ovrhu, a ovako na tri samo dana biti ograničen, to je vrlo tiesan termin.

Konačno morao bi se bio po mom mnenju §. 268. gr. p. post. sasvim drugčije stilizirati, da se je htjela držati ova teorija. U tom se §. najme pravi razlika medju osudom pravomoćnom i onom, proti kojoj neima dalnje žalbe. Ako prvu uzmemo da mora biti za obadvie stranke pravomoćna, onda ni za nju neima dalje žalbe, onda je postala identična sa drugom. Pa ipak kolika je razlika! Ondje je prijavni rok 3 dana, a ovdje 14 dana.

Bojazan radi suvišnih troškova je prama drugim zakonskim ustanovam jako neznatna. N. pr. §. 313. gr. p. post. veli, da se utokom u pravilu neobustavlja ni pravna moć ni ovrha odluke; §§. pako 338 i 348 gr. p. p., da se neobustavlja ovrha dviuh jednako glasećih presuda; §. 358 na koncu i §. 363 gr. p. post., da se neobustavlja ovrha osude radi tečaja razprave o povrati u prijašnje stanje. Pa ipak koliko su ti troškovi, kad se kašnje utoci u višjih molbah uslišaju, ili u trećoj molbi jednoglasne osude ukinu, ili povrata u prijašnje stanje dozvoli i t. d. zamašniji od troškova jedne za prisegu nastupne molbe, o kojoj je svakomu poznato, da spada u najjednostavniju vrst prošnja.

Prem dakle jedna stranka drži, da je ona pogodila pravi smisao u tumačenju toga §., a s njim u savezu i §§. 272 i 277 gr. p. p., a to isto druga misli o sebi, pa pošto se vidi, da su i sudovi raznolika mnienja, valjalo bi da naši pravnici podignu svoj glas i dadu čuti svoje tumačenje, jer svaki će sudac priznati, da su ti §§. takovi, kojih svaki čas treba.

Petar Joanović.

Gradjansko-pravni slučaj.

Zaprieka ženitbe sbog posvećenja (§. 63. o. g. z.) ostaje za rimo-katoličkoga svećenika i onda, ako je prešao grčko-iztočnoj crkvi.

Rimo-katolički svjetovni duhovnik i nekadanji vojnički kapelan Nikola B., prešav grčko-iztočnoj crkvi, vjenčao se je 12. listopada (30. rujna po starom koledaru) pred grčko-istočnim parokom u Jegru, sa Herminom B. Saznav za to latinski metropolitanski konzistorij u Lavovu iznese stvar pred c. k. okružni sud u Stanislavu. Branitelj bračne sveze prigovaraše, da je Nikola B., prešav na grčko-istočnu vjeroizpoviest, prestao biti rimo-katoličkim svećenikom, da se dakle njegovoj ženitbi

Digitized by Google

neprotivi §. 63. o. g. z., jer po temeljnih državnih zakonih prosto je svakomu preći na drugu vjeru; da su nadalje bračni drugovi, saznav za ovu zaprieku, nastavili živjeti u braku te u njem i djece rodili, a prava ove (djece) povredila bi se, da se ženitba proglasi ništetnom.

Nakon obavljene ustmene razprave proglasi c. k. okružni sud ženitbu nevaljanom sa sliedećih razloga:

Dokazalom, pruženim po rečenom metropolitanskom konzistoriju, utvrdjeno je, da je latinski nadbiskup lavovski, Luka B, 8. rujna 1856. redio Nikolu B-a. za podjakona, 14. rujna 1856. za djakona, a 18. listopada 1856. za svećenika. Svjedočbom jegarskoga grčko-istočnoga paroka od 12. listopada 1872. (po novom kolendaru), izvadjenom iz matice vjenčanih, što je ureda radi pribavljena te po nadležnom grčko-istočnom konzistoriju u Budimu legalizovana, dokazano je, da je isti Nikola B. 12. listopada 1863. (po novom stilu) sklopio brak sa Herminom D. pred jegarskim grčko-iztočnim parokom. — Uvaživ pako, da je Nikola B., kako je već gore iztaknuto, kao svećenik i to davno prije sklopljene ženitbe primio više redove, to se prikazuje sa Herminom B. sklopljena ženitba po §. 63. o. g. z. nevaljanom, pa se mora s toga uslied potaknuća, potekla po §. 94. o. g. z. od lavovskoga latinskoga metropolitanskoga konzistorija, iza dovršene iztrage, obavljene na temelju dvorskoga dekreta od 23. kolovoza 1819. br. 1505, proglasiti nevaljanom. Istina, branitelj braka ovoga iztiče, pozivljuć se na državne temeljne zakone, da je Nikola B. prije sklopljene ženitbe prešao grčko-istočnoj crkvi, da je dakle prestao biti katolikom i rimo- katoličkim svećenikom, zato da se njegovoj ženitbi u času sklapanja iste nemogaše protiviti zaprieka §. 63. o. g. z. — Nu ova argumentacija branitelja ženitbe u ovom slučaju — a da se i nerazpravlja pitanje, je li dokazano, da je spomenuti svećenik Nikola B. prešao zakonitim putem k istočnoj crkvi — nestoji, jer naglašeni temeljni državni zakoni uredjuju doduše postojeće zakonske ustanove o prelazu od jedne vjeroizpovieśti ka drugoj; nu zaprieka ženitbena §. 63. s bog viših redova, niti je tim dokinuta niti ograničena, pa zato se mora još uviek držati da postoji. Ovo valja imenito za Nikolu B., jer je on po načelih krščanske vjeroizpovieśti, primajuć sakramenat sv. reda, dobio i neizbrisivo obilježje, kojega nemože promiena vjeroizpovieśti izbrisati; pa on, da je htio služiti kao svećenik istočne crkve, nebi se bio morao po drugi put dat zarediti, jer istočna crkva isto tako priznaje valjanim svećenički red, podieljen po katoličkoj crkvi, kao što priznaje katolička crkva po iztočnoj crkvi valjanost podieljena sv. reda. Napokon postoji zaprieka ženitbena §. 63. o. g. z. glede Nikole B., prešloga grčko-iztočnoj crkvi, već i s toga, što ni po načelih grčko-istočne crkve nije slobodno ženiti se svećenikom, koji su dobili više redove.

Digitized by Google

Na priziv branitelja ženitbe c. k. viši sud lavovski potvrdio je osudom od 13. travnja 1875. osudu prvoga suda sa zakonskih, po braniteljn nepobijenih razloga prvoga suda.

Branitelj uloži izvanredni previd, u kojem se pozivaše na svoje navode već u ovoj parnici naglašene.

C. k. najviši sud odbio je previd te jednoglasne osude dvajuh nižih sudova potvrdio sa sliedećih razloga:

Kako to potvrdjuje lavovski latinski metropolitanski konsistorij, bijaše Nikola B. 18. listopada 1856. po tamošnjem latinskom nadbiskupu redjen za prebytera; po §. 63. o. g. z. nemože on dakle sklopiti nikakove valjane ženitbe. Na ovom nemienja ništa okolnost, što je Nikola B. 26. rujna 1863. u Pešti prešao na grčko-istočnu vjeroizpoviest, pa se u Jegru u Ugarskoj 12. listopada g. 1863. vjenčao. Spomenuta zakonska ustanova nečini nikakove razlike medju raznimi crkvenimi uredbami i disciplinami, ova zaprieka bo stoji tako na putu i svećenikom grčke tako sjedinjene kao i nesjedinjene crkve. Spomenuta zaprieka oduzimlje svećeniku ćudorednu mogućnost uglaviti ženitbu, a osobna sposobnost i osobno svojstvo ovostranih državljana ima se prema §. 4 o. g. z. prosudjivati po ustanovah toga zakona. Nikola B. kao svećenik lavovske nadbiskupije, jest državljanin u carevinskom vieću zastupane državne polc, za koju valjaju u poslovih ženitbenih propisi občega građjanskoga zakona (zakon od 25. svibnja 1868. br. 47. d. z. l.) — Uvažajuć ovo nije se moglo zadovoljiti previdnoj molbi branitelja ženitbene sveze, nego su se morale potvrditi na zakonu osnovane presude nižih sudova".

(Jur. Bl).

Kazneno-pravni slučaj.

Tko huli priliku Isusa, čini zločin po §. 122. slovo a) kaz. zak.

Pred sud porotnika u Lincu doveden bje neki R. H. okrivljen, da je u kući svojih roditelja u prisuću više osoba kažuć stisnutom šakom (piesti) na propelo, povikuo: „Krvavi djavole, sadji dole", čim da je pohulio boga.

Razprava držana je bila 13. i 14. lipnja prošle godine; porota izreče jednoglasno, da je R. H. huleć onako boga krivac, a na temelju te izreke bijaše dotičnik radi zločina povreda vjerozakona po §. 122. sl. a) osudjen. Branitelj osudjenoga podnese žalbu ništovnu, u kojoj medju ostalim uztvrdi, da izreka porote sadržaje protusloviе, jer da one rieči obtuženika nisu nikakovo huljenje boga. R. H. da nije ni izustio imena božjega, nego da je nagovorio tak neki kip. U državi pako kakova je Austrija, gdje zakonarstvo nepriznaje nikakove državne religije, može biti predmetom huljenja boga sam pojam boga, shvaćen u njegovoj ab-

Digitized by Google

solutnoj čistoći neobziruć se na to, kako ga personificiraju razne konfesije. Dosliedno krivo se subsumira čin, kojim se obtuženi biedi, pod §. 122. sl. a) kaz. zak. (§. 344. broj 9. i 11. k. p.)

16. studenoga p. g. dodje ovaj slučaj pred ukidno sudište u Beču; senatu predsjedaše sam predsjednik najvišega suda, vitez Schmerling. Dr. Steiner, branitelj razvio je ništovnu žalbu prama gore spomenutim nazorom.

Na njegovo razlaganje izjavi se ovako zamienik glavnoga prokuratora, dr. pl. Liazt: „Drugi dio izreke porotnika nestoji u nikakovom protuslovju sa prvim dielom, jer rieči obtuženoga sadržavaju zaista hulenje boga. Propelo je kršćaninu simbol spasenja. Ono predstavlja bogočovjeka u onom času, kada je donio za čovječanstvo najveću žrtvu, te ga opet pomirjo sa bogom. Odatlje veliko ono štovanje, koje se svagdje izkazuje ovomu simbolu, gdje stanuju kršćani. Tko pokaže navlaš govorom ili činom preziranje naproti spasitelju, povredjuje u najvišem stepenu religiozno osjećanje kršćana; nehulji on kip onaj, nego predmet njihova bogoštovja: boga. Ovo je i obtuženi učinio. Rieči njegove, što ih je izustio, neodnose se na kip, nego na osobu, koju kip predstavlja, jer samo osoba može krvariti ili saći sa križa. Nu one rieči sadržavaju ujedno i pogrdu posrednika, koga kršćani nazivlju bogom. — Ako se tvrdi, da u Austriji može biti predmetom hulenja boga samo pojam o bogu, shvaćen u absolutnoj njegovoj čistoći, to ovakova tvrdnja neima nikakova vidljiva praktična temelja. Jamačno bilo bi i samomu gospodinu branitelju vrlo mučno s nekom sjegurnošću naznačiti, u čem sastoji taj pojam boga u absolutnoj njegovoj čistoći; filozofija o tom je prerazlučite nazore izrazila, pobijala, zabacila. Bilo bi veoma mučno naći poveći broj ljudi, koji bi neobziruć se dakako na pozitivne zasade vjere, imati jednaki pojam o bogu. Zakonodavstvo pako mora da drži pred očima praktične potrebe državljana; ono je zvano, da brani od poruge i hulenja vjersko osvjedočenje priznatih crkva i vjeroizpoviesti, a po tom i njihov pojam o bogu. Za državu je mnogo važnija pozitivna vjera koje crkve ili vjeroizpoviesti, u kojoj nalaze milijuni državljana utjehu i obodrenje, nego li je spekulativno shvaćanje pojedinca o biću božjem.

Ako pako rieči obtuženoga sadržavaju hulenje boga, tada je i sasma prema zakonu subsumiranje istih pod ustanovu §. 122. sl. a) kaz. zak., a po tom žalba ništovna neosnovana.

Ukidni sud zabacio je ništovnu žalbu obtuženoga, pa niti neuvaži njegova priziva proti izmjeri kazne. Medju razlozi navodi se i ovaj: „I onaj dio ništovne žalbe odbija se, u kojem se izvodi, da se tobože §. 122. sl. a) nemože protegnuti na konstatovani učin, jer nije namjera norme austrijskoga kaz. zak. o vredjanju vjerozakona hulenjem boga (§. 122. sl. a) kaz. zak.) braniti kakov abstraktni pojam o bogu nego one

Digitized by Google

nazore o njem (bogu), kakove imadu u državi postojeće, državom priznate i zaštićivane vjeroizpoviesti i jer ona huleća apostrofa, koja sačinjava inkriminirani učin, koja bijaše naperena proti spasitelju na kipu predstavljenom, mora se tim više smatrati huljenjem boga, što ju je izrekao kršćanin pred kršćani. (G.-Halle).

Dobar savjet.

Na sveučilištih uvedena je zakonom uredba, da se u početku svake školske godine diele matične svjedočbe (Matrikelscheine) medju one novo nadošle akademičke gradjane, koji su upisani u broj redovitih slušaoca na fakultetih. Takovom prilikom obično rekne rektor sveučilišta koju prijateljsku novim gradjanom akademičkim, potičuć ih na rad i marljivost, a gdjegdje govore su i duge besjede.

Ova uredba postoji i na hrvatskom sveučilištu. Dne 22. prosinca pr. g. držana je bila i kod nas ta akademička svečanost, pa je tom sgodom ovogodišnji rector magnificus, dr. Stjepan Spevec prije samoga akta, razdieljenja najme svjedočba, upravio na sakupljene slušaoce kratke, ali rieči pune liepih savjeta i prijateljskih naputaka, koje evo diljem priobćujemo želeć, da naidju na što topliji odziv i puno uvaženje kod ovih, kojim su namienjene.

„Gospodo akademički gradjani! U smislu postojećih zakona i u suglasju sa akademičkim senatom sazvao sam Vas, gospodo na ovaj sastanak, da formalnim načinom obavimo čin, koj vazda znamenit bijaše u akademičkom životu; čin, kojim se imade konstatirati radostna okolnost, da je naša Alma Mater dobila opet liepi broj sinova, koji će, kako se pouzdano nadam, ozbiljno nastojati oko njezina procvata; da obavimo čin, kojim se potvrdjuje, da ste vi gospodo postali pravi članovi najvišega ovoga učilišta.

Vi današnjim danom tečete sva prava redovitih slušalca na kr. ovom sveučilištu, te preuzimljete i sve one dužnosti, koje su spojene sa akademičkim vašim položajem.

Prava vaša nemogu sastojati danas u obsežnih poveljah i sasvim iznimnom položaju družtvenom, kako je to njekoć bivalo na sveučilištih, jer takovih povelja nemadu sveučilišta u današnjem državnom sustavu.

No ipak su još uviek važna prava koja tečete, a sastoje u tom, što su samo oni u strogom smislu gradjani akademički, koji su upisani u maticu sveučilištnu.

Samo takvi imadu pravo učestvovati kod raznih akademičkih sastanaka, samo takovi imadu pravo podvrći se državnim i strogim izpitom, ter time polučiti akademičke grade i ovlaštenje za obavljanje koga javnoga zvanja.

Digitized by Google

Pak kao što svakomu pravu odgovara dužnost stanovita, isto tako odgovaraju i vašim pravom dužnosti znatne.

Ví kano članovi visokoga ovoga učevnoga zavoda morate uviek pred očima imati čast i ugled njegov, ter propustiti sve, što bi mu moglo na uštrb biti.

Čast i ugled ovoga zavoda zahtieva, da se gradjani njegovi, koji su zvani da u viših sferah družtvenih djeluju, odlikuju ugladjenim ponašanjem ne samo prama vanjskomu svietu i akademičkim oblastim već i medju sobom, jer se samo ovakovim ponašanjem može medju tolikimi očuvati štovanje, razviti kolegijalnost, izvor mnogih ugodnih uspomena i za kašnja vremena.

Samo tim načinom zajamčuje se onaj mir i poredak, koji je po naravi zanimanja našega bezuvjetno potrebit.

Mir i poredak, radi koga stvoren je posebni disciplinarni red ustanovljujući dosta oštre kazne proti onomu, koj bi se usudio red akademički povrieditи.

Nu, gospodo, ovo su dužnosti, koje se medju izobraženimi ljudi same sobom razumievaju; upravo radi toga neću se dugo njimi baviti, scieneći da je dovoljno i spomenuti ih i nadajući se pouzdano, da mi nitko od Vas neće dati povoda, da se nanj potužim i da akad. senat bude prinuždeu disciplinarnu vlast vršiti.

Ali čast i ugled sveučilišta našega traži više od Vas. Sveučilište naše mora kao središte duševnoga rada postati svietionikom, koj blagotvorne zrake znanosti razašilje na sve krajeve domovine, kroz sve slojeve naroda našega. To pako može ono postati samo uztrajnim, neutrudivim radom svih članova.

Vi ćete se gospodo nakon akademičkih Vaših nauka poput apoštola razići na razne strane domovine naše, da neuke podučavate, bolestne tješite utjehom duševnom, da mladež odgojivate, da se brinete za moralnu i materijalnu dobrobit naroda, da sudite o najsvetijih pravih svojih sugradjana, o imovini, dobru glasu, slobodi dapače i o životu istom.

Sveučilište dužno je brinuti se za to, da se Vi za vrieme nauka vaših obskrbite potrebitim znanjem, da si pribavite sposobnosti i vještine, nuždne za obavljanje takvih važnih posala, za riešavanje tako težkih zadaća.

Nu sveučilište nemože drugo činiti nego pružiti Vam priliku, da si to znanje pribavite.

Vaša je pako dužnost, da priliku tu najvećom savjestnošću upotrebite. Dužnost je tim veća i tim vam ima biti svetijom, čim važnija i čim svetija se prava u vaše ruke postavljaju, da ih rukovodite, štitite.

Za te svrhe nije dovoljna samo dobra volja i oduševljenje, koje se u mladjahnih grudih lahko radja, zato treba ozbiljno znanje, koje se teče samo ustrajnim i napornim radom.

Digitized by Google

Marljivim radom sagradit ćete najsigurniji temelj svojoj samostalnosti i neodvisnosti, u kojoj Vam neće težko biti očuvati značaj Vaš čist kod svake sgode. Jednom rieči: prilježna radnja je glavno sredstvo za razvoj i očuvanje individualnosti.

Vi, gospodo nećete ničim bolje zasvjedočiti rodoljubje svoje, nego ako savjestno upotriebite vrieme akademičkih Vaših nauka, te izadjete što pripravljeniji za praktično djelovanje u sredinu naroda, koj u mnogom obziru pomoći treba i na nju čeka.

Vršeći točno akademičke svoje dužnosti razviti i učvrstiti će se u Vas čuvstvo savjestnoga izpunjivanja dužnosti, štovanja zakona.

Gospodo moja, štovanje zakona spada medju najprvobitnije uvjete družtva, medju najprimitivnije dužnosti državljana, jer bez toga neima reda, neima prava, dakle niti pravno uredjena družtva.

Valjan državljanin štuje zakon, ako po njegova subjektivnu mnenju i nije najbolji, štuje ga kao izraz volje občenite, kojoj se pojedina mora podvrći.

Neštovanje zakona naškodilo je narodu našemu mnogo više nego njihova nesavršenost.

Vršeći savjestno akademičke svoje dužnosti usposobiti ćete se tako, da će družtvo (domovina) usluge vaše tražiti, da će interesi njegovi zahtievatij, da mu služite; vi ćete se učiniti nuždnimi, potrebnimi za družtvo.

Tada nećete morat kolebati u ponašanju svom prema raznim dnevnim strujam poput trstike, kojom se vjetar titra, već ćete stajati čvrsto, uzdajući se u sposobnosti svoje i poznavajući potrebe družtva.

Savjestni budući razviti će se u Vas i učvrstiti živo čuvstvo pravednosti, krieposti, koje Vam nemogu dosta toplo preporučiti.

Neima ništa što bi boljelo više čovjeka nego kada s nepravednosti trpi. Nepravednost je ono zlo, koje se ponajteže snaša, jer se nepravednošću vriedja upravo temeljno načelo družtva, vriedja medjusobnost, vriedja ona stara: „što neželiš da tebi drugi čini, nečini niti ti drugomu".

Vi ćete, gospodo, svršivši akademičke nauke doći u razna zvanja kao svećenici, učitelji, upravni činovnici, suci, odvjetnici.

Svi ćete odlučivati u važnih pitanjih i poslovih, gdje će vam se mnogo i mnogo krat prilika dati, da kriepost ovu posvjedočite čini svojimi. Ja bih se vrlo sretnim scienio, da ovo nekoliko prijateljskih mojih rieči doprinese štogod k tomu, da vam nijednomu nebude težko od sebe odbiti svih napasti, hotećih Vas od ove kriepostí odvratiti.

Tada će djelovanje Vaše biti blagoslovno, vi ćete si štovanje i zahvalnost sugradjana steći, biti ćete zaslužni za domovinu

Poviest čovječanstva puna je sjajnih primjera savjestnih i pra-

Digitized by Google

vednih muževa. Ja ću vas sjetiti samo na jednu izreku: „quae facta laedunt pietatem, existimationem verecundiam nostram et, ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse existimandum est.“

Ovu krasnu izreku izrekao je ponajveći pravnik rimski Papinijan, u koga čuvstvo pravednosti i u obće morala tako razvito bijaše, da je upravo nemogućim smatrao sve, što vriedja pravo, moral. On bo nemoralne i nepravedne čine usporedjuje sasvim sa fizično nemogućimi.

Da pako to nebijaše kod njega puka fraza, to je posvjedočio smrću svojom voleći umrieti nego da brani stvar nepravednu.

Tako živo čuvstvo pravednosti i moralnoga osvjedočenja neka se u Vas razvija i učvrsti; vi ćete biti tada na čast sveučilištu, a narod će u vaših djelih i uslugah naći najbolju nagradu za žrtve i napore, kojimi je visoki ovaj učevni zavod podigao.

U to ime pozdravljam Vas srdačno, a vi mi izvolite pojedince pružiti desnicu u znak, da ćete akademičke svoje dužnosti savjestno izpunjavati.

Vjestnik.

Imenovanja. Nj. c. i kr. apoštolsko veličanstvo blagoizvolilo je previšnjim riešenjem od 20. siečnja o. g. imenovati dra. Marijana Derenčina, do sada kr. javnoga bilježnika, predstojnikom odiela za pravosudje kod kr. zemaljske vlade. — Ujedno je Nj. veličanstvo blagoizvolilo narediti, da se g. Dani Staniću, savjetniku kod istoga odiela, koji je preko tri godine upravljao poslovi ovoga odiela, izrazi previšnje podpuno priznanje za uspješnu djelatnost njegovu.

Gg. Franjo Kutnar, do sada kot. sudac u Otočcu i Josip Valon, do sada tajnik sudb. stola u Varaždinu, imenovani su definitivnimi viećnici kod sudb. stola u Gospiću; a Franjo Kottnauer, do sada satnik-anditor 2. razreda kod posadnoga suda u Zagrebu, privremenim viećnikom kod sudb. stola u Novoj Gradiški. — G. Milan Joanović imenovan je prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola

— (Novi članovi pravničkoga družtva.) Tečajem mjeseca siečnja o. g. pristupiše k pravničkomu družtvu kao članovi: gg. Dr. Janko Čakanić, docent na pravo- i državoslovnom fakultetu kr. hrvatskoga sveučilišta; dor. Friderik Pongratz, posjednik, predsjednik hrvatske eskomptne banke; Ivan pl. Kugler, kr. erarski odvjetnik — svi u Zagrebu; Franjo Vágjon, kr. kot. sudac u Čazmi; Antun Križek, kr. kot. pristav u Križevcih; Ljudevit pl. Belošević, kr. kot. sudac u Čabru; Josip Unfogl, kr. kot. sudac u Križevcih; Josip Landenbach, podžupanijski perovodja u Vukovaru, dr. Teodor Nedeljković, odvjetnik u Zemunu. Uzorinac Viktor, podžup. perovodja u Zagrebu i Janko Janošić, kr. kot. sudac u Djakovu.

— Odbor „pravničkoga družtva“ izabra u sjednici, držanoj 9. siečnja o. g. jednoglasno g. odvjetnika Adalberta Schauffa i opet za blagajnika, a dra. Bl. Lorkovića opet za tajnika družtva i urednika „Mjesečnika“.

— Pravo odvjetovanja u obsegu kr. banskoga stola sa sjedištem u Zagrebu dobili su gg. F. Klofutar, dr. Gjuro Kontak i Ferdo Šaj. — Ova dva posliednja već su i otvorili svoje pisarne, i to g. dr. Kontak u Ilici k. br. 566., a g. F. Šaj u vlastitoj kući u Opatovini br. 113. — Gg. Kosta Stojšić, do sada pristav kot. suda u Virovitici i Josip Popović, pristav sudb. stola u Varaždinu

Digitized by Google

dobiše takodjer pravo odvjetovanja i to prvi sa sjedištem u Vukovaru, a potonji u Irigu — oba pod uvjetom, da za pol godine polože odvjetnički izpit.

— G. Ivan Zahar promoviran je prošloga mjeseca na gradačkom sveučilištu za doktora prava.

— Nove knjige. Nakladom vrlo revne sveučil. knjižare Albrecht i Fiedler izadje djelce „Sudbeno (valjda sudstveno) živinarstvo", sastavio Josip Ubl, prof. živinarstva i živinogojstva na križevačkom gospodarskom zavodu. Ciena 40 n.

— Rad jugoslav. akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XXXIII. Sadržaje članke: O promjenljivosti bilina i postanju novih vrsti, od Vukotinovića. — Podravina, Djakovština i Dilj-Gora, od Gj. Pilara; — Ivan Tomko Mrnavić, od A. Pavića. — Najstariji tragovi čovjeka, od B. Šulka; — Kritički pogled na djela o slavenskom pravu, od dra. Haněla. Ciena 1 fr. 50 nvč

— Pravo pravničke-upravni list. God. III. svezak 33. za mjesec prosinac g. 1875. Sadržaje ove članke: K. Dr. Vojnović: O filosofičkoj i juridičkoj naravi brzojava i o njegovoj moralnoj važnosti. — F. G-th: Tamnički život. — A. Kumanić: Ubojstvo samoga sebe. — Sgodjaji: Gradjanski. Kazneni. — Književnost. — Narodne poslovice. — Viesti.

— Archiv für slavische Philologie. Udioničtvovanjem A. Leskiena i W. Nehringa izdaje Vatroslav Jagić. Prvi svezak prve knjige. U Berlinu Ciena 2 fr. 40 nč.

— Kod ravnateljstva pomećnih ureda kr. vladinog odjela za pravosudje u Zagrebu na prodaju su sliedeće zakonske knjige:

Izdanja hrvatskoga: Kazneni zakon latinicom ili ćirilicom sa 10 nč. Kazneni postupnik (stari) za 63 nč. Tiskovni red za 12 nč. Trgovački zakon (stari) za 60 nč. Mjenbeni red za 18 nč. Poslovnik gradjanski za 40 nč. Poslovnik za kaznene sudove za 55 nč. Gradj. parb. postupnik 60 nč. Izvan parbeni postupnik za 43 nč. Sudovnik za 15 nč. Odvjetnički i bilježnički red za 42 nč. Stečajni red za 28 nč.

Izdanja njemačkoga: Poslovnik gradjanski za 40 nč. Poslovnik za kaznene sudove za 55 nč. Gradj. parb. postupnik za 60 nč. Izvan parbeni postupnik za 43 nč. Sudovnik za 15 nč. Odvjetnički i bilježnički red za 42 nč. Stečajni red za 28 nč.

— Mlada Srbadija. Ilustrovani list, zabavni i poučni. — Novom godinom g. Nikola Kapamadžija počeo je izdavati ovaj list, koji će izlaziti 1., 10. i 20. dana svakog mjeseca i nestoji nego 8 for. Prvi mu broj po zadržaju i po odabranih slikah ugledan. Dodan mu liepo izradjen modni prilog, komu će se zaista radovati krasni spol, jer nipošto ne izostaje ostalim ove vrsti inostranim listovom. Adresa „Beč, Ottakring, Hauptstrasse br. 9."

— † Eugen Barac repenjski, vićnik kr. stola sedmorice kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije preminuo je 1. veljače o. g. u 55 godini života.

Dopisnica uredničtva.

G. N. Predoevića u Osieku. Na Vaš upit sliedit će mnenje družtva, kako ste željeli, i evo se priobćiti u budućem broju „Mjesečnika".

G. H. Ašneru u Otočcu. Poslani su vam 6 i 7 broj „Mjesečnika" od prošle, pa 1 i 2 broj od ove godine.

G. M. i K. Istina je, da se pravo odvjetovanja podieljuje samo onim, koji su zadovoljili svim uvjetom zakona, medju koje spada takodjer i položeni odvjetnički izpit. — Nu Vaš dopis o toj stvari spada više u politički nego li u ovaj list.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Ožujak 1876. Br. 3.

Kako da se rieši pitanje o banki?

Napisao

dr. Friderik Pongratz.

(Čitano u skupštini pravničkoga družtva, držanoj dne 28. veljače 1876.)

Nagodom g. 1867. nije bilo riešeno pitanje o banki. To je obće poznato. Ali niti kašnje nepodje za rukom poravnati ovo pitanje. Odatlje, što se je riešenje toga pitanja zavlačilo, nastadoše velike štete, koje se povodom financijalne i trgovačke krize, nastale u ovom vremenu, žalibože još i jače osjećaju; ugarskoj je vladi to neriešenje oduzelo svaki upliv na postupak austrijske narodne banke baš u najvažnijih časovih; priečilo je ono austrijsku vladu da se lati zamašnih pa s toga i djelotvornih odredaba; a samo ravnateljstvo narodne banke stezaše upravo u onakovih časovih, kad se je od njega očekivala veća djelatnost i odnošaji nastala potreba reforme, a to poglavito s toga, jer je Ugarska sa svoje strane zaniekivala narodnoj banki pravni temelj, najme priznanje.

Posve je naravska stvar, da se sada sa svih strana traži, neka se to pitanje o banki jednom rieši i uredi, jer da o tom visi popravak naših jako palih narodno-gospodarskih odnošaja. Note austrijske narodne banke kao i kašnje izdavane državnjače (državne note, Staatsnoten) već su od nekoliko decenija gotovo jedino sredstvo kolanja u austro-ugarskoj monarkiji, one čine valutu, koja valja mal ne izključivo tako kod plaćanja poreza, izuzev plaćanje carine, kao i u privatnom prometu. Poljodjelstvo, industrija, trgovina i promet moraju se služiti ovimi notami u svih svojih poslovih i u svojem svakdanjem prometu, pošto je srebra i zlata nestalo iz cirkulacije.

Odavlje dade se protumačiti onaj živi interes, koji se obće-

Digitized by Google

nito pokazuje tako s ove kao i s one strane Litave za riešenje pitanja o banki. Poznato je, da se razprave o tom pitanju vode medju obima vladama, ali se drže do sada tajnimi. Ovo potonje mora se žaliti, jer se tim goji sumnja, nebi li se ta pitanja mogla odvrnuti od pravoga im temelja, najme narodno-gospodarskoga stanovišta, pa potegnuti na polje diplomatičko ili političko, gdje bi povoljno riešenje bilo mučnije, a uvaženje interesa miliuna državljana dvojbenije.

Pitanja od ovako izrazite narodno-ekonomičke znamenitosti, kojih se domašaj osjeća i u posliednjoj kolibici državljana, zahtievaju, da se diskusija o njih vodi sasma javno i otvoreno, jer samo tako bilo bi moguće, da se pretjerani ili neizvedivi zahtjevi odbiju, a zaista postojeći interesi nezametnu.

Naprotiv ako se obie vlade ob ovom pitanju dogovore i nešto ugovore tajno, stvara se fait à compli, naprama kojemu često zastupstva obiuh pola monarkije ništa nemogu; u kratko: stvara se tiesnac, pri čem mogu vrlo lahko štetovati obći javni interesi, koji se nisu saslušali.

Koliko je obćinstvo moglo saznati o razpravah toga vele znamenitoga pitanja, traži Ugarska vlastitu ceduljnu banku, podčinjenu samo ugarskoj vladi; nu da se uzdrži jedinstvo valute, želi ona, da se uvede kartel s austrijskom ceduljnom bankom, uslied kojega bi obie banke zamienito si primale note u punoj vrednosti. Što hoće austrijska vlada, toga veliko obćinstvo nezna; toliko ipak čini se kao jasno, da austrijska vlada priznaje, da Ugarska ima pravo ustrojiti si vlastitu banku, ali da se protivi izvedenju, barma onakovu, kakovo proponira ugarska vlada. Odavlje sliedi, da medju obima strankama stoji dosta znatna opreka; pa kao što gotovo i u svih drugih pitanjih, tako stoji i ovdje jedna stranka, u ovom slučaju austrijska vlada, na stanovištu konzervativnom, odnosno na stanovištu austrijske narodne banke, a druga stranka, u ovom slučaju ugarska vlada, na stanovištu naprednom, t. j. hoće da se dosadanji odnošaji dokinu.

Nije vjerovno, da će jedna stranka kod riešavanja toga pitanja izvojevati podpunu pobjedu nad drugom te svoje stanovište u svem i podpuno održati, nego je vjerojatno, da će se uglaviti

Digitized by Google

kompromis; a taj se, neglededć na političke posljedice, mora željeti i sa stanovišta narodno-gospodarskoga. U području bo narodno-gospodarskom mnogo se manje uvažuju pobjede stranaka ili načelâ, nego razboriti kompromisi i transakcije, koje s jedne strane uvaživaju postojeće odnošaje i sile, a s druge strane obaziru se na promienjene odnošaje i uvjete razvoja i napredka.

Polazeć s ovoga gledišta ja ću nastojati, da oba stanovišta nešto potanje objasnim. Austrijska vlada, sudeć po izjavah, koje su žalibože dosta mršave, stoji na stanovištu austrijske narodne banke; ona veli, da se riešenje pitanja bankovnoga i podignuće ugarske ceduljne banke nemože izvesti dok nebude valuta uredjena; nu uredjenje ove potonje predpostavlja, da se izplati narodnoj banki dug od 80 miliuna for. i da se potegne iz cirkulacije 340 (pravilnije: 347) miliuna for. nepokrivenih državnih nota, inače nebi se moglo uzdržati jedinstvo valute, kako je u listopadskih zapisnicih (g. 1867) ustanovljeno. Svakako je ponešto čudnovato, kako može austrijska vlada, koja je sama, ili je barma njena predšastnica, izdavanjem državnih nota silno zasegla u povlast banke, (izdavajuć najme nepokrite note državne,) iz ovih svojih, privilegija narodne banke vriedjajućih odredaba izvoditi argumenat za priznanje narodne banke i njena statuta u Ugarskoj? Zato, što je austrijska vlada sama povredila privilegij bankin, nemože zahtievati, da Ugarska prizna valjanim statut bankin.

A kako stojimo sa tako zvanim uredjenjem valute? Istina, austrijska narodna banka bijaše g. 1816. utemeljena u tu svrhu; ona je sve do g. 1848. onoj svojoj zadaći i odgovarala, njene note uviek su se izmienjivale — u koliko je to tkogod tražio — u jednakom iznosu za srebrni novac. Nu od g. 1848. pa do danas, dakle za punih 27 godina, nemogaše narodna banka nikada svojih na srebrni novac glasećih nota i srebrom zamienjivati, odnosno izkupljivati. Od one godine imadu note narodne banke uviek prisilni tečaj, na nje se plaća i agio, koji je već i 40 postotaka iznosio.

Nećemo s bog ovoga kriviti jedinu narodnu banku i austrijsku vladu; dopuštamo, da su tomu krive i naše nesretne okolnosti; ali isto tako nemožemo sasma odriešiti od svake krivnje ni au-

Digitized by Google

strijske narodne banke niti austrijske vlade, što obie nisu sve do sada, u tako dugom vremenu, izpunile glavne zadaće narodne banke: uzpostavu valute; pa ako se sada radi ob uzdržanju i pridržanju sadanjega statuta narodne banke, mislimo, da se prema dosadanjem izkustvu zametnuto pitanje radi uredjenja valute nemože riešiti na korist onih, koji su ga postavili t. j. narodne austrijske banke i austrijske vlade.

Ali u ovom slučaju niti se neradi ob uredjenju valute, prem će se morat kod riešavanja pitanja bankovnoga ozbiljno i ono uvažiti, jer uredjeno bankarstvo kraj kolajućih nepokrivenih i neizkupivih državnih nota nemože dugo potrajati. Nu za sada nije to tako prešno; kao što može i kraj kolanja državnih nota obstojati austrijska narodna banka, mogla bi ma i za nevolju obstojati i ugarska; na same pako državne note ne može neposredno djelovati okolnost, što je uredjena nova ceduljna banka, jer za državne note nejamči dotični fond bankin, nego imovina državna. Ako se s ovim u savezu prigovara, da Ugarska može svoj prinos u ime kamata zajedničkoga državnoga duga i na pokriće zajedničkih potreba, podmirivati samo u austrijskoj vrednoti, pa s toga da se mora osnivanje samostalne ugarske ceduljne banke perhorescirati, taj se prigovor nemože ozbiljnim smatrati, jer se u tu svrhu mogu upotrebiti i državne note; a u ostalom moći će si ugarska vlada isto tako pribaviti nota austrijske banke, kao što već i sada plaća kamate svojih dugova u srebru i zlatu.

Dalnji prigovor proti utemeljenju samostalne ugarske narodne banke misle naći u tom, jer da bi Ugarska porez, udaren na neka dobra trošnje, kao što su: šećer, pivo, rakija i žesta pobirala u ugarskih notah, koje bi mogle imati disagio naprama notam austrijske banke, čim bi bilo porezovanje s ove i s one strane Litave različito, a tim da bi se u pogibelj dovelo i jedinstvo carinskoga područja. I ovaj prigovor nestoji, jer bi ovaj porez mogle obie stranke predbježno pobirati u državnih notah, a kasnje u srebru, čemu nebi bilo nikakovih poteškoća.

Odavlje sliedi, da podignuću ugarske narodne banke nemogu nastati ozbiljne zaprieke niti s obzirâ državnih, u koliko se ovi odnose na dužnost Ugarske doprinositi ka zajedničkim

Digitized by Google

potrebam, niti s obzira zajedničkoga carinskoga područja, a niti radi kolanja državnih nota.

Bi li se hotjelo riešenje pitanja o banki odgoditi dok bude uredjena valuta, značilo bi tó odgoditi ga ad calendas graecas; a ipak zahtieva silno tako državna vjeresija kao i neprestano rastuća potreba produkcije, trgovine i prometa, da se ono jednom uredi; dok nebude to, nećemo se moći podignuti iz sadanje nevolje, inozemstva pokazat ćemo samo našu nemoć te ćemo se sve hitrije približavati našemu narodno-gospodarskomu razsulu.

Prvi preduvjet, da se uredi valuta, jest izplata 80 mil. for. duga narodnoj banci, za tim da se izvadi iz kolanja onih 340 miliuna for. državnih nota. Može li se u ovom času tako u Ciskao i Translajtaniji samo i pomisliti na ovaku golemu vjeresijsku operaciju? Može li se porezovnikom, ma i uspiela ta operacija, oprtiti novi teret kamata godišnjih od kakovih 30 miliuna for.? Na ovakove stvari nemože se u naših okolnostih ni pomisliti; moramo dakle državne note kao postojeće zlo uzeti te riešavajuć pitanje bankovno računati i s ovim faktorom, nu pri tom valja nastojati, što do sada žalibože nije bivalo, da toga zla nestane.

Nu silno bi se prevario, tko misli, da bi uzev iz kolanja državne note ili izplativ banki njezin dug, banka mogla svoje note zamienjivati kovanim srebrnim ili zlatnim novcem.

Pred g. 1866. nisu kolale državne note, pa ipak nemogaše banka zamienjivati svojih nota za kovani novac. Temeljnim je uvjetom zamienjivosti nota s jedne strane obće pouzdanje, a s druge dovoljna količina kolajućega zlatna i srebrna novca. Javno pouzdanje visi od postupanja banke, a glede ovoga nećemo austrijsku narodnu banku ničim koriti. Nu dolazi tu još i drugi faktor u račun, najme odnošaj banke prama državi. Posiže li država u bankinu blagajnu a nebrini se, kako će dug namiriti; ili porodi li se samo bojazan, da bi moglo što slična nastati, nanosi se šteta vjeresiji banke, a tim zamienljivosti njenih nota. Teorija, učeća da je dosta, ako je jedna trećina bankinih nota pokrivena srebrom ili zlatom, i po sebi svojevoljna supozicija, već je zastarjela; uživa li banka obće povjerenje, ono pokriće jedne trećine nota suvišno je, neuživa li ga, ono pokriće

Digitized by Google

trećine neće ju sačuvati od razsula ili od likvidacije; a da se ovo zaprieči, mora se dati prisilni tečaj bankinim notam. Ovaj potonji danas je pravilom u svietu; vidimo ga ne samo u Austriji, Francezkoj, Italiji, Rusiji i Turskoj nego i u Americi. Napose Francezka nemogaše sve do sada dokinuti prisilnoga tečaja nota bankinih, premda ima banka francezka najveću masu zlata u svojih podrumih, prem da je agio gotovo sasma izčeznuo i prem je francezka trgov. bilansa vrlo povoljna. Koli je mučno valutu urediti ili promieniti, vidi se u Njemačkoj, premda se tamo radi samo ob uvedenju zlatne na mjesto srebrne valute, i premda stoji vladi na dispoziciju pet miliarda franaka ratne odštete.

A kako bi mi mogli i pomisliti, da uvedemo srebrnu na mjesto papirne valute, kad ne samo da neimamo srebra, nego moramo svake godine, uslied naše pasivne trgovačke bilanse, nabavljati znamenitu kolicinu srebra i zlata, da uzmognemo plaćati kamate naših većinom u inozemstvu se nalazećih papira, i radi česa moramo većom stranom praviti nove dugove?

Neima dakle dvojbe, sada se valuta u nas neda urediti.

Razmatrajmo potanje osnovu ugarske vlade o podignuću samostalne ugarske ceduljne banke, i to neobaziruć se na već prije razpravljeno stanovište, u koliko se radi o prinosih za zajedničke poslove i ob uvjetih zajedničkoga carinskoga područja, nego obzirom na jednako znameniti privatni promet, trgovinu te industriju. Tu moramo priznati, da se proti toj osnovi pojavljaju važne narodno-ekonomičke sumnje i dvojbe; u ovakovom najme slučaju težko da bi se ikako dalo izbjeći tomu, a da nebi note jedne banke imale naprama notam druge banke agio ili disagio.

Tim bi se u listopadskih zapisnicih ustanovljeno jedinstvo valute faktično uništilo; tada bo forinta nebi s ove i one strane Litave imala jednake vrednosti, ma i glasile note u obima polima monarkije na jednu forintu.

Da se ovomu zlu doskoči, predloži ugarska vlada dogovor, nagodu (kartel), po kojem bi banka austrijska primala note banke ugarske kao vlastite i obratno. Da se dade izvesti ovakov kartel, moglo bi se ustrojenje samostalne ugarske banke s toga gledišta opravdati. Žalibože to se neda. Da dvie države uglave takov do-

Digitized by Google

govor, da jedna prima note druge (države) kao platilo, moglo bi se u tom pogledu pozivati na ovake slučajeve; takove bo stipulacije zaista su se već i dogodile, ali samo za stanovito vrieme n. p. dok trajaše rat, ili da se namire carinske pristojbe ili izplati kakov dug. Nu kod banka, kao poduzeća dioničkih, čini mi se ovakov kartelni ugovor nemogućim predpostaviv, da budu obie banke jedna od druge sasma neovisne i da svaka na svoj račun vodi svoje poslove. Pravo uzev ovo nebi bilo ništa drugo, nego da jedna banka disponira sa novcem druge. Uzmimo, a taj slučaj mogao bi nastati, da su note ugarske banke manje obljubljene od nota austrijske banke, tada bi svatko, dobiv budi eskomptovanjem mjenica budi putem lombarda nota austrijske banke, svoja plaćanja banki obavio u notah ugarske banke; tako bi austrijska banka došla u posjed nota ugarske banke, a pošto ova potonja nebi bila dužna, što se po sebi razumieva, svojih zamienjivati za austrijske, možemo si lasno predstaviti rezultat ovakih odnošaja. Bi li pako ugarska banka bila obvezana svoje note, nalazeće se u posjedu austrijske banke, zamieniti za note austrijske banke, morala bi, da si pribavi potrebnu kolicinu austrijskih nota, na svoje vlastite plaćati agio. A pošto je ovakov slučaj ne samo moguć nego i vrlo vjerojatan, nemože se predlog ugarske vlade, da se obie banke kartelom obvežu primati izmienice svoje note u podpunom iznosu, uzeti kao takov, koji bi se praktični dao izvesti, da se dokuči iztaknuta svrha. Mnogo laglje dao bi se ovakov ugovor izvesti, da note neimaju prisilna tečaja; nu prisilni tečaj sa disagiom, koji se svakim danom gotovo mienja, čini nemogućim ovakov porazumak medju bankami.

U ovom pako leži razlog i povod, da se u ovom pitanju dodje do porazumka i kompromisa i da se kod ustrojavanja ugarske narodne banke drži takov temelj, takova kontrola i takove granice, koje su nuždne, da se osjegura jedinstvo valute, koje se tako sa stanovišta državnoga, financijalnoga kao i sa gledišta narodno-gospodarskoga i prometa nikada nebi smielo napustiti.

Za ovo pako ukazuje se nuždnim, da se jednomu te istomu dioničkomu družtvu dade koncesija tako za austrijsku kao i za ugarsku banku za cielo vrieme dok traje privilegij; to nebi ni-

Digitized by Google

malo priečilo, da se svaka banka kao poseban posao sa posebnom zakladom podigne i dotira, da ima vlastitu upravu i da u prvoj liniji bude podčinjena nadzoru i kontroli dotične vlade. Tim se nebi u ničem okrnjivala prava države, jer jedno te isto dioničko družtvo može u dviema posve različitima državama, medju kojimi neima nikakova zajedinstva, ustrojiti banke.

Ako bi pako jedno te isto družtvo podiglo tako banku u Austriji kao i Ugarskoj, te ako bi ove imale jednake obveze za note jedne i druge banke, nestalo bi i potežkoća glede zamienita primanja nota. Tim bi, uzev stvar sa čisto narodno-gospodarskoga gledišta, većim dielom izčeznule i potežkoće glede podignuća narodne ugarske banke. Nu dozvoliti podignuće ceduljne banke i odobriti njena pravila, to je vrhovno pravo države; a pošto nemože ni ugarska vlada u Austriji, niti austrijska u Ugarskoj ustrojiti ceduljne banke, i pošto zahtieva jedinstvo valute, kako je to dokazano, da isto družtvo ima jednu i drugu ceduljnu banku: to je već i s ovoga razloga nuždno, da se obie vlade sporazume o riešenju pitanja bankovnoga.

Ovaj sporazumak morao bi se postići tako o fondu bankinom kao o pokriću nota plemenitimi kovinami, ob obsegu poslova bankinih, o pokriću u obće pa o kontingentiranju nota; jer o svih ovakih odredbah visi vrednost nota i pouzdanje u nje; nijedna vlada, ni austrijska ni ugarska, nebi mogla dozvoliti, da njena banka uglavi dogovor (kartel), dok se nije podpuno umirila glede ovih temeljnih podloga svake ceduljne banke.

Nu sam ovaj porazumak obiuh vlada glede statuta bankina nije dovoljan, mora da postoji i kontrola za to, da se bude svaka banka uviek držala statuta svoga, barma najglavnijih njegovih točaka, najme glede pokrića i glede kolicine nota, što bi ih svaka njih izdavala.

Te kontrole pako nemože vršiti ugarska vlada nad austrijskom, niti austrijska vlada nad ugarskom bankom, zato je potreban poseban zajednički nadzorni organ, koji bi se morao uvesti, pošto bi ta kontrola bila očevidno posao zajednički. Ovaka zajednička nad obima bankama stojeća kontrola znatno bi dizala u očima obćinstva vjeresiju nota bankinih, jer bi ona bila ujedno

Digitized by Google

i jamstvo, da neće jedna ili druga vlada zaseći u djelokrug dotične svoje banke. A bilo bi jamačno u interesu obiuh vlada, da pribave notam svojih banka što veće pouzdanje, a tim i što veću vrednost, a zato bilo bi najspretnije sredstvo zajednički kontrolni organ.

Jedna i druga vlada nametnula bi si ovim stegu, koje nebi nijedna vriedjala upravo s toga, jer bi bila zajednička; a jer bi se na taj način stvorilo znamenito jamstvo za obostrane banke i njihove note, trebalo bi tim više na to pristati, jer se inače neće moći polučiti, da bi note jedne i druge banke imale jednaku vrednost, čim bi dakako nestalo glavnoga uvjeta redovitomu novčanomu prometu.

Zar nije moguće, da bi note sasma samostalne ugarske banke, nestojeće u nikakovom savezu s austrijskom, stajale lošije u tečaju (cieni, koursu) od nota austrijske banke? Bi li se u ovakovu slučaju mogla nota austrijske banke izključiti iz prometa u Ugarskoj? Nebi li se morali plašiti, da će se u trgovini i prometu kod plaćevnih obveza, kod zadužnica, mjenica, faktura itd. stavljati kao uvjet, da se izplata obavi u notah austrijske banke, upravo onako, kao što se već sada može stipulirati izplata u cekinih, Napoleon'dorih itd.? Proti tomu nebi bilo moguće upotrebiti odredaba, a da se bitno neošteti promet i obćenje. Tad bi pako do brza note ugarske banke iz obćega prometa preselile se u porezne urede; a država bi ih morala opet izdavati; u tom bi dakle slučaju razvreda nota ugarskih naprama austrijskim ponajviše oštetila državu i njene financije, jer bi ona primala porez u notah manje vrednih, dakle bi efektivno manje primala; morala bi namirivati svoje izdatke u istih notah, dakle morala bi kod izdataka više plaćati, jer su note u vrednosti pale.

Iztaknuv ovako nuždu, da se obie vlade sporazume o glavnih ustanovah statuta obostranih banka, netvrdim ipak, da bi ti statuti, organizacija obostranih banka, njihov djelokrug i poslovni red morali biti u svem jednaki, identični; pače protivno, ja držim, da se može i mora u ovom pogledu dovoljno obazrieti na razne potrebe obiuh pola države, na potrebe prometa u jednoj i drugoj strani. Isto tako nemislim, da zajednički onaj kontrolni organ

Digitized by Google

dokine upliv obiuh vlada na dotične banke; djelokrug zajedničkoga onoga organa stegnuo bi se samo na onaj nadzor, kojemu je zadaća, da zaprieči jednostranu razvredu nota, dakle poglavito na pokriće nota i na količinu istih; sve ostalo spalo bi u djelokrug jedne i druge vlade, bilo bi podvrženo njihovoj kontroli i uplivu.

Kore narodnu austrijsku banku, da nije odgovarala zahtjevom trgovine i prometa u Ugarskoj; nu zar nije tomu kriv zastarjeli, stegnuti, te zahtjevom više neodgovarajući statut narodne banke? Sada ima se zadaćom smatrati, da se ukloni taj statut, kojega se manjkavost sa svih stranah priznaje i kojega nedostatnost upravo je kriza prošlih godina najjasnije dokazala; a na njegovo mjesto da se nešto valjanija postavi. A da se taj zadatak rieši, zato je potrebno poslužiti se upravo austrijskom narodnom bankom, dotično njenimi dioničari; tudji kapital mogao bi se samo onda prizvati u pomoć, ako nebi uspieli malo prije spomenuti dogovori. Za austrijsku narodnu banku govori dugotrajni njezin obstanak, njene note uživaju u tuzemstvu obće pouzdanje, ima tolik fond gotovine, kolik se nebi tako lasno od drugud pribavio, nju i u Ugarskoj ako i ne pravno a to faktično i obće priznavaju; pomanjkanje pravna temelja štetovalo je vrlo malo narodnoj banki, ali vrlo mnogo trgovini i prometu u Ugarskoj.

Stanimo na praktično stanovište. Da dioničko družtvo postojeće narodne austrijske banke podigne austrijsku kao i ugarsku narodnu banku, kao dva odieljena ali karteliranа poduzeća, to bi s jedne strane trebalo za svaku novu ustrojit se imajuću banku ustanoviti fond bankin i pokriće u kovu, a s druge strane količinu dozvoljena izdanja nota kontingentirat. Ovo kontingentiranje imalo bi se u ostalom izvesti ne samo obzirom na količinu pohranjenih plemenitih kovova nego i obziruć se na potrebe prometa. Ovaj posliednji momenat držim osobito važnim, jer se u zemljah, gdje je disagio nota tako rekuć permanentnim, nemože postići izjednačenje priticanjem tudjega novca, pa zato u takvih zemljah dvostruko se osjećaju financijalne i gospodarske krize, jer je izključena mogućnost privoliv na veće kamate iz inozemstva pribavit si kapitala.

Digitized by Google

Isto tako bilo bi potrebno umnožati sadanji dionički kapital austrijske narodne banke s toga, što bi novo ustrojit se imajuće banke dobile i širi djelokrug. Znade se, da je velika čest dionica austrijske narodne banke u inozemstvu; onim dioničarom nepripada po pravilih bankinih pravo glasa; na dalje velik dio tih dionica imade zaklade ili takove osobe, koje su svojim položajem daleko postavljene od trgovine i prometa. Ovoj okolnosti valja pripisati, da glavne skupštine i odborske sjednice banke obično prihvaćaju jednostavno, što ravnateljstvo zaključi i predloži. Umnožanjem dioničkoga kapitala trebalo bi nastojati, da se unese i svježi život u družtvo, da steku veću važnost i interesi translajtanski, na koje se do sada slabo obaziralo.

Djelokrug obiuh banka bio bi u glavnom jednak; oba zavoda imala bi se brižno uklanjati svim poslovom, koji su spojeni sa pogibelju (risico). Već i ta okolnost traži, da se u tom pogledu točno označe granice djelokrugu, što bi note njihove kolale kao novac te imale prisilni tečaj. Nu unutar ovoga okvira mogle a i morale bi se narodno-gospodarske posebnosti Ugarske i Hrvatske naprama Austriji uvažiti. Ove potonje zemlje su agrikulturne, predmetom trgovine njihove ponajviše su prirodnine; Austrija je više zemlja industrijalna, nekretni posjed nalazi tamo u hipotekarnih i založnih zavodih kao i u mnogobrojnih štedionicah dovoljna novca za svoje potrebe, česa neima u Ugarskoj i Hrvatskoj.

Austrijska narodna banka ima jednu poznatu pogrieška, da se neravna prama potrebam trgovine i prometa nego traži, da se trgovina i promet ravnaju po njenih namjerah i odredbah. Ovo je do sada bilo moguće kraj eksklusivnoga položaja narodne banke, ali je ovakov postupak cielosti bio štetan. Za primjer navodim, da primanje i eskomptiranje mjenice koje nezavisi samo o valjanosti (Bonität) firma na njoj upisanih, što bi ipak jedino moralo odlučiti, nego često i o položaju dotičnih osoba naprama narodnoj banki, ili se iztražuje odakle je mjenica potekla i na što će se novac upotrebiti. Tu bijaše tako zvanih mjenica financijalnih, mjenica kavalirskih itd., koje je banka bez obzira na valjanost firma perhorescirala. Ako je n. p. tvorničar A. prodao krojaču B. sukna za 500 for., pa je mjesto novca dana mjenica, ova bi-

Digitized by Google

jaše, ako je treća dobra firma girirala, bankovno sposobna (t. j. takova, da ju je banka mogla eskomptovati) i tomu neima prigovora. Je li pako grof A. kupio od grofa B. volova za 5000 for. da ih kod svoje pecare tovi, mjenicu ovih obajuh nehtjede banka već radi aristokratična porieklа njena eskomptovati, ma bila još i treća sjegurna firma na mjenici upisana. Isto tako bijaše za cielost štetno, da je austrijska narodna banka eskomptirala samo mjenice, dospievajuće najduže za 90 dana.

Uzmimo slučaj iz našega domaćega života. Trgovac sa francezkimi dužicami, koji je ujedno i producira, kupi šumu; kupovninu mora u pravilu odmah izplatiti. Ovo se dogadja obično u kolovozu ili rujnu; u kasnoj jeseni nabavlja si radnika; do svršetka ožujka izradjivaju se obično duge; prije mjeseca svibnja ili lipnja nemogu se duge izvoziti do željeznice ili brodive rieke, jer prije se neosuše vode i močvare u šumi. Roba njegova dolazi dakle u najpovoljnijem slučaju na tržište mjeseca srpnja; a do toga vremena on je sav kapital potrošio na drvo, radnju i privoz. Uzmimo, da u tu svrhu potreban kapital iznosi 100.000 forinti, da sam trgovac posjeduje 60.000 forinti, ostatak od 40.000 forinti namjerava si pribaviti vjeresijom, dakle mjenicom, providjenom sa jednim ili dva dobra giranta. Ako je dospietak mjenice opredieljen na 90 dana, spekulant sa drvom riskira, da će mu se nakon izminula toga vremena dalnje eskomptovanje uzkratiti. A kakov je položaj takova čovjeka u ovakovom slučaju? Mora dospielu mjenicu izplatit, a pošto sav novac leži u poduzeću, a roba, ma bila i gotova, u šumi se nemože prodati, mora kraj svoga poduzeća propasti ne s toga, što posao nebi valjao, nego jer mu je dalnja vjeresija zakraćena. Nuždno je s toga, da se kod uredjenja nove narodne banke ustanovi i to, da se budu eskomptovale i mjenice glaseće na šest mjeseci.

Jednakim načinom želi se, da nova banka davajuć predujmove na papire protegne taj svoj djelokrug i na connaissemente (konnäss'mangh, tovarnice za more) te warante javnih skladišta; a i uredjenje podružnica, — Hrvatskoj i Slavoniji neima ni jedne — trebalo bi postaviti na novi temelj, napose uredbu direktora i cenzora razširiti, pri čem nebi se smjelo zaboraviti na odredbu,

Digitized by Google

da je dužan svaki član ravnateljstva ovakove podružnice, dok traje njegova funkcija, deponirati stanovitu kolicinu dionica bankinih, jer bi se tim kod uprave sticao i vlastiti interes.

Ja dakle mislim, da je potrebno, da obje vlade sporazumno rade kod riešavanja pitanja bankovnoga, da se valja koliko moguće uklanjati jednostranomu postupku; zatim, da se za Austriju i za Ugarsku imadu urediti posebne ceduljne banke sa posebnim fondom bankinim, da obie vlade normiraju ustanove o fondu banke, o djelokrugu i o kolicini izdavat se imajućih nota.

Nadalje scienim, da bi jedno dioničko družtvo na temelju ovako dogovorno sastavljena statuta podiglo obie banke pa i upravljalo njimi za vrieme, dok traje povlast, na zajednički račun ali kao posebnimi poduzeći, jer bi se tim praktično omogućilo zamienito primanje nota obiuh banka bez disagia. Da se ostvari ova misao, za to je u prvoj liniji pozvana već postojeća austrijska narodna banka; a pošto nebi mogla jedna ili druga vlada jednostrano nadzirati izvadjanja temeljnih odredaba o pokriću i kolanju nota, to bi trebalo za ova u istinu zajedničku kontrolu postaviti i zajednički organ; sam pako djelokrug obiuh banka imao bi se postaviti na širi temelj nego li je dosadanji narodne banke, a pri tom i dostojno se obazrieti na potrebe prometa u Ugarskoj i kod nas.

Ja držim, da u ovaj čas nebi bilo moguće potegnuti državnih nota iz kolanja i tim uzpostaviti valutu, za to mislim, da nebi ni trebalo riešenje pitanja o banki, koje je vrlo prešno, činiti ovisnim ob uredjenju valute; ali da se poskrbi već sada, da to bude moguće.

Na svršetku primećujem još, da se praktično nebi mnogo postiglo, kad bi se ustrojila ugarska banka, koja bi prezentirane si note uviek zamienjivala zlatom ili srebrom, te koja po tom nebi primala ni državnih nota ni onih austrijke narodne banke. Neglededeć na pomutnje, koje bi razne te note u prometu izvele, obzirom na tromost i pomanjkanje shvaćanja u masi pučanstva za ovake razlike, takova bi banka bila malenom oazom u velikoj pustari prometa, kojega potrebá nebi mogla namiriti, jer velikomu občinstvu bila bi nepristupna, a za pravi financijalni sviet su-

Digitized by Google

višna, pošto bi ovaj volio tudje devize nego li neukamaćene note ovakove banke.

O novom trgovačkom zakonu.

I.

Već od 1. siečnja o. g. stoji u kreposti u našoj domovini i u Ugarskoj zak. čl. XXXVII. : 1875. sadržavajući trg. zakon. Dade se s razlogom gdjekojim ustanovam toga zakona prigovarati; mnogi misle, da bi bilo shodnije, da se je jednostavno uz neke promjene prihvatio njemački trgovački zakon; nu uz sve to ovaj je zakon naprama prijašnjim ustanovam, normirajućim trgovačke odnošaje, veliki napredak. K tomu nije baš tolika razlika medju njim i njemačkim trgovačkim zakonom, pače mnoge su ustanove, mnogi paragrafi doslovce prevedeni.

Po ovom zakonu pravno će se od sada uredjivati i prosadjivati odnošaji našega trgovinom bavećega se svieta. U početku bit će muke ne samo pojedinim trgovcem, nego i oblastim državnim, koje su zvane zakon izvršivati i gledati da se on točno drži.

Svako razlaganje i objasnjivanje u tom pogledu dobro će doći pravnikom i nepravnikom. Čujemo, da se i kod nas ozbiljno misli o tom, da se protumači obširno cieli zakon. Nu tomu se hoće vremena i studija; čekati dotle nebi bilo shodno, osobito ako se nadje ma i na tudjem jeziku štogod valjana o tom napisana. Našim će čitaocem sve to dobro doći. Ovako mišljaše i onaj naših vrstnijih pravnika, koji nam osobito preporuči na uvaženje „Briefe über das neue Handelsgesetz", što ih priobćuje u „P. L." dr. Ljudevit Brode, bivši sám članom enquete, koja razpravljaše u osnovi zakon trgovački, te koji je po tom došao u sgodu, da potanje prouči ustanove ovoga zakona.

Radnju njegovu hvale sa svih strana, pa mislimo, da će biti samo u interesu naših čitalaca, ako ih upoznamo sa tom radnjom, koja je inače pisana dosta lahko i više praktični.

Spomenuv, kako je pozvan da objasni neke ustanove spomenutoga zak. trgovačkoga, veli pisac odmah u početku, da mu nije

Digitized by Google

moguće zadovoljiti izraženoj želji, da piše svoje članke za trgovački sviet, da ovomu objasni poglavitije uredbe zakona. „Naš trgovački zakon — nastavlja dr. Brode — čini to (ovakovo pisanje) upravo nemogućim, jer se zakon tiče interesa gotovo svih slojeva družtva, a ne samo trgovačkoga stališa u običnom i užem smislu, i jer mogu i za interese netrgovca nastati iz nepoznavanja zakona gotovo isto onolike štete, kao i za trgovca u užem smislu.

Imade najme vrlo malo osoba, koje nebi kadšto ugljavljivale trgovačkih posala u smislu našega trgovačkoga zakona. Ovaj je zakon pojam trgovačkih posala jače razširio nego li njemački trgovački zakon. Dokazuju to §§. 258—264 našega zakona.

Zakon (§. 258) označuje absolutnimi trgovačkimi poslovi t. j. takovimi, koji se imadu smatrati za poslove trgovačke neobziruć se na okolnost tu, da li se tjeraju kao obrt ili ne, sliedeće:

„1) Kupovanje ili inovrstno nabavljanje robe i pokretnih u obće stvari, učinjeno namjerom, da one budu preprodane u naravi ili izradjene ili preradjene;

2) primanje dobavljanja predmeta, u prediduoj točki spomenutih, koje dobavljatelj pribavlja u tu svrhu;

3) kupovanje ili inovrstno nabavljanje državnih papira, dionica ili inih, predmet trgovačkoga prometa činećih papira novčane vrednosti. (Bolje i točnije bi se imalo ovako reći: „ili inih za trgovački promet odredjenih vrednih papira". Ured.) pa to i u slučaju takodjer, kada se nabavljanje čini ne u namjeri preprodaje;

4) primanje osjeguravanja;

5) primanje odpremanja putnika ili dobara na moru i sklapanje zajmova na brodove."

Kao relativne trgovačke posloye t. j. takove, koji se za trgovačke poslove drže samo onda, ako se tjeraju kao obrt, označuje naš trgovački zakon (§. 259.) sliedeće:

„1) Primanje izradjivanja ili preradjivanja potrebnih stvari za druge, ako poslovanje poduzetnika premašuje obseg obrta na malo;

2) poslovi bankirski i mjeničarski;

3) poslovi komisionalni, odpravnički i vozarski, a isto tako i zavodi namienjeni prevažanju osoba;

Digitized by Google

4) poslovi javnih skladišta;

5) poslovi nakladateljski, nadalje ini poslovi trgovanja knjigami i umjetninami; isto tako i poslovi tiskarski; u koliko te grane obrtne nadmašuju obseg obrta na malo;

6) poslovi onih producenta, koji svoje vlastite izvode izradjuju ili preradjuju; poslovi rudničkoga obrta, u koliko ove grane obrtne nadmašuju obseg obrta na malo[1];

7) posredovanje poslova trgovačkih.

Navedeni poslovi smatraju se i tada kao poslovi trgovački, kada ih istina ne kao obrt, nego u poslovnom svom krugu trgovačkom sklapa trgovac."

Ako se na dalje razmotri, da zakon (§. 260) drži sve one poslove trgovca za poslove trgovačke, koji spadaju k tjeranju njegova trgovačkoga zanimanja; na dalje, da se ustanove sadržane u drugom dielu zakona pravilno (§. 264.) jednako na oba kontrahenta uporavljuju i kod onih posala, koji su ma samo za jednoga kontrahenta poslovi trgovački; napokon, što ima kod nas malo osoba, koje nebi bile sretni ili nesretni posjednici dionica, i po tom članovi kakova dionička družtva ili kakove zadruge, a kao takove treba opet da u vlastitom interesu poznavaju ustanove prvoga diela zakona ovoga, da si budu sviestne tako svojih dužnosti kao i pravâ: to ćete mi dopustiti, da trgovački zakon mora da poznaje ne samo trgovački sviet, nego, kao što sam već prije primjetio, gotovo svi slojevi pučanstva."

Pisac tvrdi, da bi se moglo zadovoljiti želji izraženoj, da se objasne i protumače najvažnija načela i ustanove novoga našega trgovačkoga zakona samo tako, ako bi se razpravljale sve ustanove zakona, jer, hoteć raditi savjestno, nemože se nijednoj ustanovi dati prednost pred drugimi. Komu se čini ovo nevjerovnim, osvjedočit će se o tom, kad se u kratko navede, što sve sadržaje trgovački zakon.

Trgovački zakon ima dva diela. U prvom dielu — iza nekih općenitih ustanova — govori se o trgovcih i trgovačkih družtvih; u drugom dielu o trgovačkih poslovih.

Prvi dio ima jedanaest naslova. Ovi pako sadržavaju usta-

[1] Ova je točka u hrvatskom tekstu sasma izpuštena. Urod. „Mj."

Digitized by Google

nove: o trgovcih u obće, o registrih trgovačkih firma, o trgovačkih firmah, trgovačkih knjigah, prokuristih i trgovačkih punomoćnicih, pomoćnom osoblju, o trgovačkih družtvih u obće, tečevnom družtvu[1] (osnutak družtva, medjusobni pravni odnošaji članova družtva, pravni odnošaji družtva naprama trećim osobam, razvrgnuće družtza i izstup pojedinih članova, likvidacija družtva, zagoda tužbe proti članovom družtva), o družtvih komanditnih, družtvih dioničarskih (obće ustanove, pravni odnošaji dioničara, glavna skupština, ravnateljstvo i nadzorni odbor, razvrgnuće dioničarskih družtva, kaznene ustanove), o zadrugah (obće ustanove, medjusobni pravni odnošaji članova zadruge i pravni odnošaji prama trećim osobam, glavna skupština, ravnateljstvo i nadzorni odbor, razvrgnuće zadruge, zagoda tužbâ proti članovom zadruge.)

Drugi dio ima devet naslova. Ovi sadržavaju ustanove o trgovačkih poslovih u obće (označenje trgovačkih posala, sklapanje i izpunjivanje trgovačkih posala), o kupnji (u obće, pojedine vrsti kupnje), o poslovih komisionarskih, spedicionalnih, tovarnih (u obće, posebne ustanove glede vozmih poslova željezničkih), o poslovih javnih skladišta, o poslu sjeguranja (obće ustanove, osjeguranje proti šteti, osjeguranje života, uzvratno osjeguranje), o poslovih nakladnih, o poslovih mešetarskih, ustanove prelazne i razne ine odredbe.

Iz ovoga sadržaja vidi se već, po mnenju piščevom, da se tu nemože ni govoriti o više ili manje važnih ustanovah, jer da su sve važne; on da će pišuć svoje članke imati pred očima praktične potrebe, a da će početi sa poglavjem, koje sadržaje prelazne i druge ustanove, kojim će odmah, čim zakon stupi u krepost, pripasti velika uloga, pa su s toga za prvu praktičnu potrebu vrlo važne.

II.

„Prelazne ustanove trgovačkoga zakona nalaze se u zadnjem odsjeku njegovom, u §§. 549—566. Nemože im se prigovoriti da su nejasne, ali može da su nepodpune; ja se bojim,

[1] Čini nam se da neodgovara njemačkomu „offene Gesellschaft“ hrvatski „tečevno družtvo.“ Ured.

Digitized by Google

da će se napose ustanove o dioničkih družtvih i zadrugah u §§. 557—559 u praksi različito shvaćati, i da će uslied toga uzročiti pomutnjâ. Al da se vratim k stvari.

Zadovoljavajuć općenitomu načelu: da svaki kasniji zakon počam od dana kada stupi krepost, dokida krepost prijašnjih zakona i naredaba, koje se odnose na iste predmete i pravne odnošaje, u koliko nebudu novim zakonom izrikom pridržane u kreposti, prelazne ustanove stavljaju odmah na prvo mjesto (§. 549.) ovo načelo pa dodavaju odmah kao iznimku, da se ustanove zak. čl. XXXIV. od g. 1871. novim zakonom nedokidaju. Ovaj zak. čl. sadržaje vrlo znamenite povlasti, podieljene ugarskomu zemljištno-vjeresijskomu zavodu, kojih dalnji obstanak naprama ustanovam novoga trgovačkoga zakona mogao bi se i pobijati, da je zakon sasma prešutio one povlasti. Zato je bilo potrebna izrična ustanova. Ugarski zemljištno-vjeresijski zavod ima na dalje tako posebitu organizaciju, da se na nj nemogu protegnuti ni sve, u trgovačkom zakonu sadržane odredbe o zadrugah; ovo valja napose o b odgovornosti izstupivših članova zadruge, pa o zagodi tužbe, koja se u smislu zakona može podići proti članovom zadruge. I u ovom pravcu odredi zakon iznimku na korist ugarskoga zemljištno-vjeresijskoga zavoda (§. 561.), jer bi inače organizaciji, a po tom i obstanku ovoga zavoda zaprietila opasnost.

Dalnju iznimku od onih ustanova trgovačkoga zakona, koje se odnose na ustroj družtvâ, na pravne odnošaje članova družtva medju sobom i naprama trećim osobam, odredjuje zakon (§. 560.) glede rudarskih družtva, koja se jesu ili se hoće u buduće prema ustanovam rudarskoga zakona ustrojiti. U ovom pravcu ostaju i za buduće mjerodavnimi ustanove zakona rudarskoga.

Ova se je iznimka morala odrediti, jer se organizacija rudarskih družtva, pravní odnošaji članova njihovih medju sobom i prama trećim osobam nemogu sasma prilagoditi niti načelom o dioničkih družtvih niti onim o zadrugah, nego su se historički razvila kao smjesa od ovih obajuh družtva.

Dosadanji registri firma s jedne strane neodgovaraju podpuno

Digitized by Google

ustanovam novoga trgovačkoga zakona, a s druge strane uvedeni su naredbom dvorske kancelarije, kojoj su naredbi odlučnim načinom zaniekivali svaku pravnu krepost tako, da dosadanji registri firma po tih nazorih (s kojimi se ja u ostalom nisam nikada slagao) stoje sasma izvan zakona. (Ovo se dakake nemože protegnuti na Hrvatsku i Slavoniju. Ured.) Ako se još obazremo na okolnost, da razni sudovi u zemlji nisu do sada vodili jednako registrâ firma, mora se sasma odobriti ustanova zakona (§. 550.), da se uvedenjem ovoga imadu otvoriti n o v i registri firma, i da se upisi u dosadanje registre firma smiju samo u toliko obavljati, u koliko im je svrha b r i s a t i koji prijašnji upis.

Odavlje sliedi opet dalnja potreba, da one ustanove trgovačkoga zakona, po kojih se imadu trgovačke, tvrdke radi upisa u registre firma prijaviti te podpisi ovjeroviti pri onom sudbenom stolu, koji je nadležan riešavati poslove trgovačke, dotično u vjerodostojnom obliku predložiti, moraju držati i oni trgovci, koji su započeli tjerati svoj posao p r i j e, nego li je ovaj zakon stupio u krepost, pa to i u onom slučaju, ako su već bili protokolirani (§. 551.). U ovu svrhu, pa da se trgovcem, a napose dioničarskim družtvom i zadrugam, dade vremena te uzmognu sve pripravne korake poduzeti, odredjuje zakon na dalje rok od šest mjeseca računajuć od dana, kada je stupio u kriepost, u kojem se ima upis u registre firma obaviti; a kad izteče ovo vrieme, prisilit će se nemarnici, da zadovolje propisom zakona, novčanom globom, koja može narasti i na pet sto forinti.

Stališ trgovački morat će se dakle u interesu korektnosti novih registra firma bez iznimke podvrći novomu protokoliranju, morat će dakle obaviti istu manipulaciju, kakovu obavi po prilici prije deset godina.

Da se olakša ova neugodnost, odredjuje zakon (§. 562.), da su svi podnesci, koji se predlažu unutar š e s t mjeseca, računajuć od dana kreposti zakona, prosti b i l j e g o v i n e i p r i s t o j b e, ako im je svrha, da se upiše u novi registar firma po dosadanjih propisih valjano protokoliranje; — na dalje (§. 553.), ako se podnesci i izprave u izvoru, odnoseće se na prijašnji upis, nalaze kod onoga sudbenoga stola, kod kojega se ima nova prijava

Digitized by Google

učiniti, da je u takovom slučaju dovoljno, ako se u novoj prijavi pozove na prijašnji upis i njegove priloge."

Napokon imademo primjetiti, da je radi olahkoćenja upisa firma kasnijimi naredbami (Sbornik zakona i naredaba za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, banska naredba od 8. prosinca 1875. br. 87., str. 1055, §. 21.) dozvoljeno, da se upis može i ustmeno zaprositi, o čem se sastavi zapisnik, kojemu se priklope sve izprave i taj zapisnik podpiše molitelj, pa se tu takodjer obavi i podpis tvrdke. Tim je zaista sve učinjeno, što se je moglo, da se ovaj posao olahkoti.

Novi trg. zakon nije se usudio razstati se sa načelom istinitosti firma, pa se je s toga morao i na to obazirati, da se već postojeće firme, koje neodgovaraju načelu istinitosti firma, štede, jer bi inače nastale silne pomutnje.

Prema načelu istinitosti firma odredjuje zakon: da trgovci, koji sami tjeraju svoj posao, moraju rabiti kao firmu samo svoje gradjansko ime, i to najmanje prezime (ime obiteljsko), svomu imenu nesmiju pridavati nikakova dodatka, koji bi dao naslućivati na kakov družtveni odnošaj i da se samo takovi dodatci smiju rabiti, koji pobliže označuju osobu ili posao (§. 11.); da firma javna (tečevna) družtva, ako nisu u njoj upisana imena svih članova, mora sadržavati ime barem jednoga druga (ortaka) uz dodatak, koji označuje obstanak družtvenoga odnošaja; da firma komanditnih družtva mora sadržavati ime barem jednoga osobno odgovornoga druga (ortaka) sa dodatkom, označujućim družtveni odnošaj (§. 13); da se dionička družtva i zadruge u svojih firmah izrikom kao takova imadu označiti (§. 14.), itd.

Ako bi se dakle ovo načelo istinitosti firma hotjelo uporaviti i na postojeće tvrdke, morale bi bezbrojne već postojeće tvrdke promieniti svoje označenje. Da se osvjedočiš o tom, netreba drugo nego pogledati u registre firma trgovačkoga i mjenbenoga suda u Budapešti, gdje su upisane nebrojene firme, koje neodgovaraju načelu istinitosti firma.

Da se u tom pogledu poštede stečena prava, odredjuje zakon (§. 551.), da se one stege, koje se u zakonu navode glede porabe firme, neimaju uporaviti na one firme, koje su se rabile

Digitized by Google

već prije krieposti ovoga zakona, ali samo pod uvjetom, da se ove firme unutar spomenutoga roka od šest mjeseca radi upisa u trgovačke registre firma prijave. Učini li se prijava kasnije, imadu se na nje uporaviti propisi zakonski ob istinitosti firma.

Odavlje se vidi, da je na bludnji osnovan onaj nazor, koji se pojavlja u stališu trgovačkom, kao da se i već postojeća dioničarska družtva i zadruge moraju u svojoj firmi izrikom kao takova označiti.

III.

Trgovački zakon izriče dužnost protokoliranja pa dozvoljuje, kao što je već spomenuto, onim trgovcem, koji su počeli tjerati svoj posao prije kreposti ovoga zakona, bez obzira da li su protokolirani ili ne, rok od šest mjeseca, da s nova prijave svoju firmu, prieteć im u slučaju zamude globom, koja može doseći i 500 for. (Trgovci, koji započmu posao pošto je zakon ovaj stupio u kriepost, moraju prijaviti firmu svoju u isto doba kad započmu posao.)

Čim su dakle unutar ovih šest mjeseca upisi u novi registar tvrdka obavljeni te u smislu zakona i proglašeni, gube (i prije izminuća onih šest mjeseca) valjanost svi na firmu odnoseći se i u dosadanjih registrih sadržani upisi. Ako li se pako za ovih šest mjeseca neučini s nova prijava, dosadanji upis gubi nakon minulih šest mjeseca sam od sebe prijašnju valjanost (§. 554.) Dalnja je posljedica tomu, da će se dotičnik, ako se ima kao trgovac u smislu zakona smatrati, novčanimi globami prisiliti, da se dade s nova upisati u registar, a osim toga podvrgava se propisom zakona ob istinitosti firma (§§. 11, 14, 17 i 18.)

Ove odredbe pokazuju, kako je važno, da se novi upisi u registre obave za odredjenih šest mjeseca. Rečeno je, da upisi sami po sebi gasnu, ako se upis neobnovi za šest mjeseca. Od toga postoji iznimka za prokuru. Ob ovoj odredjuju prelazne ustanove (§. 555), ako vlastnik (gospodar, principal) trgovačkoga posla neopozove prije kreposti ovoga zakona podieljenu prokuru prigodom nove prijave firme ili prije izminuća onih šest

Digitized by Google

mjeseca, da će se prokurista smatrati prokuristom, postavljenim sa djelokrugom opredieljenim u ovom zakonu.

Po ovom mogu se doživjeti slučajevi, da bi obstojao protokolirani prokurista, a da gospodar njegov nebude protokoliranim trgovcem. Kad se je u enqueti razpravljala osnova ovoga zakona, svratila se pozornost povjerenstva i na tu anomaliju te bje predloženo, da se za prokuru nečini nikakova iznimka od općega pravila; nu većina misljaše, da je ona (iznimka) nuždna za obranu pučanstva. Ja se sve do danas nikako nemogoh s prijateljiti s ovom ustanovom zakona; nu zakon glasi sada tako, pa bi tu svako mudrovanje bilo uzalud.

Novi trgovački zakon sadržaje glede družtvenih ugovora kod tečevnih (javnih) i komanditnih družtva stanovite ustanove, koje se i privoljom svih kontrahenta nemogu promieniti; ovo valja napose za pravne odnošaje družtva prama trećim osobam. Postoje pako taki družtveni ugovori, koji su u smislu do sada postojećega zakona (2. odsjek zak. čl. XVIII. : 1840.) uglavljeni te sadržavaju takih odredaba, koje se protive gore spomenutim imperativnim odredbam novoga zakona, što no se nemogu ni privoljom svih kontrahenta promieniti. Kako stojimo sa takovimi ugovorenimi odredbami? Valjaju li iste kao donekle stečena prava i nadalje? Zakon (§. 556.) odgovara na to odlučnim: ne, pa očituje, da takove odredbe svakako gube svoju krepost čim iztekne već više puta spomenutih šest mjeseca, ali da gube krepost svoju i prije, u slučaju najme, ako se družtveni ugovor unutar šest mjeseca radi upisa u novi registar firma prijavi. U ovom slučaju utrnjuje krepost spomenutih odredba onim danom, kada se proglasi upis.

Uslied ovih zakonitih ustanova nije upravo potrebno, da se odnosne odredbe ugovora promiene, jer se i onako u smislu zakona smatraju kao nepostojeće, a na njihovo mjesto dolaze, ma se kontrahenti i nedogovorili, imperativne ustanove zakona. Nu opreznost i dana dobra prilika svjetuju, da se družtva okane staroga šlendrijana i da svoje družtvene ugovore malko revidiraju, pri čem nesmiem prešutiti okolnosti, da po novom zakonu za valjanost družtvenih ugovora kod tečevnih i koman-

Digitized by Google

ditnih družtva niti je nuždno sastavljati ispravá, niti je potrebna kakova druga formalnost (§§. 64 i 125), nego da je dovoljno, ako prijava za upis u registar firma sadržaje u zakonu (§§. 65 i 126) propisane točke.

Nastaje sada pitanje: A kako bude sa postojećimi već dioničkimi družtvi i zadrugami? Što valja njim činiti, da se prilagode ustanovam novoga zakona? Da bude na ovo pitanje lagljí odgovor bit će sgodno, da se doslovce navedu ustanove zakona.

Prelazne ustanove (§§. 557—559) odredjuju o postojećih družtvih dioničkih i o zadrugah sliedeće:

„Dioničarska družtva i zadruge, koje su prije oživotvorenja ovoga zakona nastale polag dosadanjega običaja, imadu se i tada upisati u novi registar firma, ako i glede postanka svoga nezadovoljavaju zahtjevom u ovom zakonu ustanovljenim.

„Dioničarska družtva i zadruge, koja su prije kreposti ovoga zakona ovlaštena bila poslovanje svoje započeti, dužna su p r a v i l a svoja za šest mjeseca računajuć od dana kreposti ovoga zakona u s m i s l u istoga izmieniti. U protivnom slučaju prisilit će se osobe, na zastupanje družtva ovlaštene, novčanom globom do 500 fr., da preduzmu onu promjenu pravila.

„One odredbe pravila dioničarskih družtva i zadruga, sklopljenih prije kreposti ovoga zakona, koje se protive propisom zakona ovoga nepromienljivim putem pravila, stavljaju se izvan kreposti, čim iztekne više spomenuti rok od šest mjeseca.“

Ob uračunavanju iztražnoga zatvora u vrieme kazni.

Napisao
Milan Šuškovič,
viećnik kr. sudb. stola zagrebačkoga i državni odvjetnik.

(Raspravljano u skupštini pravničkoga družtva, držanoj 28. veljače 1876.)

Upravljajućemu odboru „pravničkoga družtva“ stigao je od družtvenoga člana g. N. P. iz Osieka upit o jednom preporučnom pravnom slučaju, o kojem pomenuti g. član želi, da se razpravi i da sl. skupština izrekne o njem svoje mnenje.

Mene je zapala čast, da razpravu o pitanju ovom u sl. skupštini potaknem.

Slučaj je ovaj:

Digitized by Google

A odsudjen je po prvom sudu radi stanovitoga zločina na kazan težke tamnice od pet godina.

Proti osudi podnio je priziv tako obtuženik kao i državni odvjetnik u pogledu odmjerenja kazni.

Banski stol, odputiv obtuženika sa prizivom njegovim, uvažio je priziv državnoga odvjetnika i osudio je obtuženika na sedam godina.

Na priziv obtuženikov proti osudi banskoga stola preinačio je stol sedmorice tu osudu na korist obtuženika i snizio mu kazan na pet godina.

A. bio je još prije prvosudne osude u iztražnom zatvoru i ostao je u njem do konačnoga riešenja stvari.

Nastalo je sada pitanje, od kojega se dana ima obsudjenomu vrieme kazni računati, odnosno na koliko se ima zatvor obsudjenika, pretrpljen prije konačnoga riešenja, u vrieme kazni uračunati.

U tom pogledu nastala su dva mnenja, a jedno i drugo stavilo se je na stanovište §. 313. k. p. od 29. srpnja 1853.

Prvo mnenje ide onamo, da se obsudjenomu ima vrieme kazni od proglašenja osude banskoga stola računati, dosliedno, da mu se zatvor, pretrpljen od proglasa osude prvoga suda pa do one banskoga stola u vrieme kazni neima uračunati.

Mnenje ovo temelji se na sliedećih razlozih:

Po ustanovi §. 313. k. p. neima se u vrieme kazni uračunati zatvor obsudjenika od dana, kojega mu je obznanjena presuda nižega sudca, pa do proglasa osude sudca višega, ako bude priziv obsudjenikov zabačen.

U nazočnom slučaju, budući je priziv obsudjenikov zabačen, neima mu se u vrieme kazni uračunati zatvor od proglašene osude prve molbe do proglasa osude banskoga stola.

Nu pošto se je obsudjenik prizvao i proti osudi banskoga stola, to je isti glede pitanja uračunanja pretrpljenoga iztražnoga zatvora u vrieme kazni stupio u drugi stadij, — najme stoji na stanovištu proglašene osude banskoga stola, — a budući je ova na korist obsudjenikovu preinačena, ima mu se vrieme pretrplje-

Digitized by Google

noga iztražnoga zatvora od dana proglašene banskostolne osude u kazan uračunati.

Drugo mnenje ide onamo, da se u slučaju ovom obsudjeniku vrieme u kazni pretrpljeni zatvor počam od dana proglašenja prvosudne osude uračunati ima, te navadja za razlog tomu, da je stol sedmorice sudio na korist obsudjenikovu, da se s toga mora ići na stanovište prvosudne osude u pogledu uračunanja iztražnoga zatvora u vrieme kazni.

Ja držim, da prvo mnenje, koje zatvor počam od proglasa osude banskoga stola u vrieme kazni uračunava, zakonskim ustanovam i duhu zakona posve odgovara.

Pošto je govornik pročitao doslovce §. 313. k. p. od 29. srpnja 1853. nastavlja ovako:

„U odnosnoj ustanovi §. 313. k. p. nalazimo, da zakon, davajuć stalno pravilo za uračunavanje iztražnoga zatvora u vrieme kazni, spominje u oprieci s ostalimi zakonskimi ustanovami ili bolje rekuć, za razliku od ostalih ustanova, samo dvie vrsti sudaca ili suda, najme „nižega sudca“ i „višega sudca“, dočim inače redovito upotriebljuje oznake: sudište prve molbe, viši zemaljski sud i sudište najviše.

Po ustrojstvu naših sudova biti će sudište prve molbe (sudbeni stol) uviek „niži sudac.“

Viši zemaljski sud (banski stol) može biti i niži i viši sudac; napram sudbenomu stolu je viši sudac, a napram najvišemu sudištu (stolu sedmorice) je niži sudac.

Odavlje izvodim, da je zakon u §. 313. k. p. ustanovio pravilo, da se kod pitanja ob uračunanju iztražnoga zatvora u vrieme kazni mora u svakom pojedinom slučaju gledati na odnošaj, u kojem stoji osuda nižega sudca napram presudi višega sudca, neglede na to, da li je taj niži sudac u pojedinom slučaju sudbeni stol ili banski stol, ili oba zajedno.

Ako osuda višega sudca glasi na korist obsudjenikovu, ima mu se uviek iztražni zatvor, pretrpljen od proglasa osude nižega sudca do proglasa osude sudca višega, u vrieme kazni uračunati, kao što to §. 313. k. p. jasno naredjuje.

Da vidimo prema tomu pravilu, u kojem odnošaju u ovom

Digitized by Google

našem slučaju stoji osuda nižega sudca napram presudi višega sudca, imajuć dakako pred očima, da je u ovom slučaju samo stol sedmorice viši sudac.

Osudu prvoga, nižega sudca — sudbenoga stola — nije preinačio viši sudac (stol sedmorice) na korist obsudjenikovu, dakle mu se prema onomu, što je navedeno, zatvor od dana, kojega mu je ta osuda nižega sudca proglašena, u vrieme kazni uračunati neima.

Osuda pako drugoga nižega sudca — banskoga stola — preinačena je po višem sudcu na korist obsudjenikova, s toga mu se ima zatvor od dana proglasa osude toga nižega sudca u vrieme kazni uračunati.

Ono drugo mnenje, koje zatvor od dana proglasa prvosudne osude u kazan uračunava, očevidno pod izrazom „niži sudac" razumieva samo prvosudnoga sudca, te u toj bludnji dolazi do takova zaključka, koji bi nas, da se stavnim i pravilnim smatra, dovodio u nerazriešivu oprieku sa pravdom i pravicom, tim vrhovnim ciljem pravosudja, što će sliedeći primjer dokazati:

A i B osudjeni su radi istoga zločinstva po prvom sudu svaki na kazan tamnice od pet godina.

A i B kao i državni odvjetnik prizvaše.

Banski stol potvrdio je osudu glede B-a, povisio je pako kazan A-u na sedam godina.

A i B prizvali su dalje na stol sedmorice (B dakako putem izvanrednoga priziva, što je medjutim razlika samo u formi, dočim je in materia proti osudi prvoga i drugoga suda prizvano).

Najviši sud potvrdi osudu glede B-a, odnosno odbije mu izvanredni priziv, A-u pako snizi kazan na pet godina, kao što je sudio i prvi sud.

Neima dvojbe, da se će B-u vrieme kazni počam od proglašenja osude banskoga stola računati i da mu se zatvor do dana obznanjene prve osude u vrieme kazni uračunati neće, jer mu osuda nijednoga višega sudca nije na korist sudila.

A-u pako, o kojem je jedan dio sudaca sciensie, da zaslužuje veću kazan nego li B, imao bi se po napadnutom drugom mnenju zatvor počam od prvosudne osude u kazan uračunati,

Digitized by Google

po čem bi jednako krivi A u boljem bio položaju, nego li drug mu B.

Da li pako takav postupak pravdi i pravici odgovara, o tom, mislim, netrebam rieči gubiti.

Još mi je spomenuti, da je odnosni upit stavljen i na uporabu §. 341. k. p. od 17. svibnja 1875., koji govori o uračunavanju zatvora u vrieme kazni.

Nu u ovom konkretnom slučaju kao i u obće u svih slučajevih, u kojih su po starom kaz. postupniku tri suda osudu izrekla, nemože se odnosna ustanova novoga kaznenoga postupnika s ustanovom staroga kaznenoga postupnika prispodobiti, jer sistem novoga postupnika pozna kod osuda samo dva sudca, nikada pako tri.

Pridružujuć se dakle prvomu mnenju, imam konačno spomenuti, da je i štovani g. pitajući vanjski član N. P. istoga mnenja bio.

(Ovo razlaganje g. M. Šuškovića slušala je ovaj put dosta mnogobrojna skupština vrlo pozorno, te završetak pozdravila živahnim odobravanjem usvojiv tim izraženo mnenje govornikovo. Ur. „Mj.“)

Tko ima dokazivati, da li je kupovnina izplaćena, odnosno neizplaćena?

§§. 1062 i 1063 o. gr. z. čine razliku medju kupom uz gotov platež i kupom na vjeru.

U prvom slučaju očituje prodavalac, da će prodani predmet samo uz gotov platež predati, dočim on u zadnjem slučaju upitni predmet bez izplate, koja se ili porazumljenjem stranaka ili muče odgadja, predaje.

Na pitanje, tko da ima dokazivati izplatu kupovnine, odgovaraju, obziruć se na §. 1062 o. gr. z., po kojem kupac, preuzimajuć kupljenu stvar, kupovninu odmah u gotovom izplatiti ima, Pratobevera (Mat. svezak 7, str. 392) Stubenrauch (opazka ** k §. 1063 o. g. z.) te i Nippel (razjašnjenje §. 1063 o. g. z.) tako, da kupcu kao posjedniku kupljene stvari nemože pripadati

Digitized by Google

dokazivanje izplate kupovnine, ako je prodana stvar njemu jur predana, a po prodavaocu kup na vjeru dokazan nije, već da teret dokaza neučinjene izplate tužećemu prodavaocu prinadleži.

Promislimo sada potežkoće, koje bi za svagdanji promet nastale, kad bi se morao svaki kupac, kupujuć dobra svagdanje potrebštine, za namiru ob izplaćenoj kupovnini skrbiti, da se tako proti neopravdanim zahtjevom prodavaoca osjegura!!

Nasuprot veli dr. Ellinger, da se doduše čini, kao da rieči §. 1062 o. g. z. za ovaj nazor govore, jer da se iz istih može zaključiti, da već u obavljenoj predaji prodane stvari leži dokaz izplaćene kupovnine, da pako taj §. još nikakove zakonske predmnjeve za to neizriče, da dakle kupac ima izplatu kupovnine dokazati.

No po §. 105 privremenoga gr. p. p. može se istinitost koje tvrdnje (dakle i po kupcu uztvrdjena izplata kupovnine) i pravilnimi zaključci iz podpuno dokazanih činjenica dokazati, a da ju netreba u tom slučaju na zakonskih predmjevah osnivati.

Ako dakle prodavalac iza predaje prodane stvari traži izplatu kupovnine, to on očito temelji tu svoju tražbinu na mučoj tvrdnji, da je kup na vjeru u smislu §. 1063 o. g. z. sklopljen

Po §. 104 privremenoga gr. p. p. mora pako tužitelj, koji kakav factum dosliedno između raznih vrsti kupo-prodajnih pogodba, što ih zakon naročito sadržaje, stanovitu koju vrst izrikom ili muče kao temelj tužbe navadja, dokaz zato dobaviti.

Ako dakle nebi tužeći prodavalac za naročito ili muče uztvrdjeni kup na vjeru dokaza doprineo, to bi se moralo, s obzirom na §. 1062 o. g. z. iz okolnosti po njem priznate ili inim kojim načinom dokazane, da je prodana stvar jur predana, dosliedno zaključiti, da je izplata kupovnine obavljena, jer bi se u protivnom slučaju po §. 1063 o. g. z. morala stvar kano da je na vjeru prodana smatrati, što se baš uslied propuštenoga ili neuspjeloga dokazivanja tužiteljeva po §. 104 privremenoga gr. p. p. istinitim nebi moglo uzeti.

Upravo ovaj rezultat nuka na to, da se prihvate nazori, što ih izrekoše Pratobevera, Stubenrauch i Nippel. **I. Pirka.**

Digitized by Google

Kada je odsuda pravomoćna, i kada se ima najkasnije prisega nastupiti?

Odgovor na članak: „Kako se ima razumieti vrieme do koga valja odlučnu prisegu nastupiti?“, priobćen u 2. broju Mjesečnika od god. 1876.

Dobro proučiv rješitbe svih trijuh sudova, priobćene u članku „Kako se ima razumieti vrieme, do koga valja odlučnu prisegu nastupiti,“ broju 2. „Mjesečnika“ od ove godine, mora se priznati, da su sve tri donekle manjkave ostale; jošte je rješitba prvoga suda u toliko podpunija, što se ista ako i ne obširno, a ono bar u kratko upušta u tumačenje §. 268. gr. p. p.; dočim ostale dvie predpostavljaju nešto, što se ima tek dokazati, odnosno obrazložiti. Žalim, što g. izvjestitelj i pisac nije bio podpuniji te što nije medju razloge prvoga suda i taj uvrstio, „da bi a contrario mogućnost nastupila, da polagač prisege nikako i nedodje do pravodobnoga polaganja prisege.“

U rješitbi druge molbe glasi kritično mjesto ovako: „Uvidiv, da se .... prisega ima nastupiti za tri dana, iza kako je presuda postala pravomoćnom, to jest, iza kako je od dana stranci dostavljene presude 14 dana minulo.“

Napokon u rješitbi treće molbe glasi kritično mjesto ovako: „Posmotriv, da osuda onda postaje pravomoćnom, kad proti njoj nije uložen priziv za 14 dana, računajuć od dana, kada je dostava iste osude obim prućim se strankam učinjena.“

Kada sravnimo obie posliednje rješitbe, vidi se, da se u jednoj i drugoj predpostavlja nešto kao posve poznato, što ipak nije. Iskreno moram reći, da bi mi daleko milije bilo, da se ovaka pitanja osobito kod viših sudova riešavaju po stalnih načelih, čim bi se i za praksu postigla već sjegurnost i neki uniformitet; jer nije ugodno gledati, kao što g. pisac pri kraju svoga članka umjestno opaža, da su u ovako običnom i ovako svakdanjem pravnom pitanju viša sudišta raznoga mnenja, te da pravničko občinstvo i u tako jednostavnom pitanju živi u neizvjestnosti.

S toga se rado odazivam pozivu g. P. J.; ali odmah na početku primećujem, da ja, teorije ili, kako g. pisac veli: „doktrinarna razglabanja, koja na školu spadaju“, nimalo neprizirem, pače ja držim, da je teorija upravo za praktičare sve dotle, dok stoji u svezi sa životom, ne samo koristna, nego kao svagdanji hljeb nuždna.

Kao što gore rekoh, obie rješitbe viših sudova s toga su ostale manjkave, što se u jednoj naprosto tvrdi, da je ona presuda pravomoćna, proti kojoj stranka, o kojoj je rieč, za 14 dana nije uložila priziva, pa da se ta stranka neima osvrtati na to, da li je i protivniku dostavljena

Digitized by Google

primjerak presude; dočim se u drugoj jednostavno tvrdi, da je ona presuda pravomoćna, proti kojoj se nije za 14 dana priziv podnio, računajuć taj rok od one dostave, koja je kasnije obavljena (ako nije istoga dana obavljena).

Prije nego li uzmem razlagati svoje mnenje, moram se obazrieti na ona dva praktična primjera, što ih je g. pisac naveo. Prvi primjer očevidno ne spada na stvar, jer se tu govori ob izpunjenju obveze odsudom dosudjene; a za taj slučaj jasno je propisan postupak u §. 301 gr. p. p. Istina, da u tom slučaju sud mora dozvoliti ovrhu, ali nestoji, da bi prema rješitbi visokoga kr. stola sedmorice protivna strana i to uspješno mogla uticati, jer ovrhovoditelj nije čekao da izteče 14 dana od posliednje dostave. U ovom bo slučaju tuženik je dužan, „ako proti rješitbi neima žalbe“ bezuvjetno za 14 dana obvezu izpuniti. Da li će pak proti rješitbi biti žalbe ili ne, to znade tuženik sàm, jer u točki dosudjene obveze on je jedini, koji bi imao razloga žaliti se; protivna stranka može sa razlogom samo proti kojoj drugoj točki rješitbe podnositi žalbu, a nikako proti točki, gdje joj se bezuvjetno nešto dosudjuje. I onda, kada bi tužitelj bio uložio priziv s bog toga, što je dosudjena svota premalena, imade pravo da se utjera dosudjena svota, nakon izminula roka od 14 dana iza dostave protivnoj stranki (neprizmajućoj), ovrhu iskati, jer svatko, tražeć veću svotu muče izjavljuje, da se dobivene manje svote neodriče, i tako bi odsuda glede te manje svote bila pravomoćnom. Kada dakle tužitelj u navedenom onom primjeru odmah, pošte je primio osudu, vodi ovrhu radi dosudjene svote, nečini toga kao da se dobrovoljno odriče prava priziva u roku od 14 dana, nego naprosto zato, što se on niti nemože prizivati — neima mogućnosti prizivanju sa njegove strane — a pošto je i tuženiku rok prizivni i rok za izpunu odmjereni davno minuo, neima nikakve zaprieke, da se ovrha dozvoli i vodi. Sam zakon sa navedena razloga niti nespominje na ovom mjestu pravomoćnosti, a to nije jamačno tek slučajno; pravomoćnost i izpunjenje obveze mogu se dapače medju sobom ukrstiti, jer nadvladana strana, ako se sama dalje nežali, mora i onda obvezu u odmjerenom roku izpuniti, kada protivna strana žalbu uloži; ovdje dakle nadvladana strana neima šta izčekivati, kada mine rok izpunjenja, jer ona alternativa, da li će protivna strana podneti žalbu ili neće, nemienja nimalo njene obveze u sadašnjoj veličini.

Drugi navedeni primjer spada na stvar, nu moram unapried izjaviti, da se ne slažem sa načinom, kako je g. pisac rok nastupanja prisege u njem odmjerio. Ovdje se nemože uporaviti §. 323. gr. p. p., koji očevidno govori o bezuvjetnoj odsudi, inače (da je dosudjenje prisege mišljeno) nebi se moglo reći, da poslje prizivnoga roka može odmah nastupiti ovrha. U tom primjeru postoje faktično dvie različite odsude, te

Digitized by Google

svaka strana može slučajno priziv uložiti proti onoj polovini iste, sa kojom je protivnik zadovoljan. Tu važi načelo, prihvaćeno i po vis. kr. stolu sedmarice, da se prije minula prizivna roka za protivnu stranu nastupatelj prisege nemože prisiliti da ju nastupi; i tako bi u ovom slučaju ovršna molba, na sam dan dostave podnešena, morala biti odbijena. Samo netreba zaboravati, da je ovdje rieč o roku, u kojem valja stranki najkašnije prisegu nastupiti; ranije može u svako doba pa i prije dostave protivnoj stranci; rieč je ovdje o tom, koja su ta tri dana, za koje se prisega mora nastupiti?

Kada hoćemo tumačiti zakon, valja nam imati na umu ustanove §. 6. i 7. o. g. zak., gdje su izrikom propisana pravila za tumačenje zakona. Tu se veli, da se riečim zakona nesmie davati drugi smisao, nego li potiče iz posebna značenja njihova uzev ove (rieči) i u savezu, i obratno da se iz jasne namjere zakonodavca ima izvesti smisao pojedinih nejasnih mjesta. Zatim ima se u pomoć prizvati analogija inih zakona; napokon, ako sve to nepomaže, dolazi na red tumačenje „po naravnih pravnih načelih“. Koja su to naravna pravna načela, biti će dakako u mnogom slučaju sumnjivo, jer ako i zadjemo na polje pravne filozofije, malo ćemo naći načela, u kojih bi se svi pravnici složili, ponajviše su mnenja pocjepana, te donekle tako protivna, da jedni proglašuju ono za glavno pravno pravilo, što drugi smatraju za najveću nepravdu. Ono pako nekoliko pravila, u kojih se svi slažu, jer potiču iz zdravoga razuma, može dobro poslužiti pri tumačenju zakona; zato ćemo se i mi okoristiti takovimi pravili pri tumačenju §. 268. (ujedno §§. 272 i 277) gr. p. p.

Pročitav pomno cieli §. 268., pada nam u oči iz samoga sklopa rieči, kako zakon već po samom tekstu svóm strogo dieli vrieme do pravomoćnosti i ono poslje pravomoćnosti. Do pravomoćnosti, ili bilo u obće prizivanja ili ga i nebilo, nemora se nastupati prisega; po pravomoćnosti pako mora se u stanovitom roku nastupiti, radi česa valja zaiskati ročište, doći na ovo i prisegu položiti.

Da stoji mnenje, koje brani g. Petar Joanović, nebi mogao zakon takim brzim korakom koracati, kada govori o nastupanju, dolazku na ročište i polaganju prisege, jer bi po protivnom mnenju valjalo za vremena (u nazočnom slučaju za 17 dana od vlastite dostave) prisegu nastupiti, a medjutim mogle bi se uslied mogućega prizivanja s protivne strane razne kombinacije izvoditi, i tako bi se nastupljena prisega morala ili privremeno obustaviti, ili bi pako zaista bila položena na riziko, da uslied protivničkoga priziva postane bezpredmetnom ili pak da se s nova položi, jer je možda viši sud odsudom promenio obrazac prisege. O svih tih kombinacijah u zakonu neima ni traga, nego on uzastopce odredjuje, da se prisega ima nastupiti, na ročište doći i položiti, a to je najbolji

Digitized by Google

dokaz, da zakon kao početak nastupnoga roka smatra onaj trenutak, kada u obće nemože nitko priziva uložiti.

Nije težko dokučiti, zašto zakon pravi razliku medju odsudom pravomoćnom i odsudom, proti kojoj neima dalnje žalbe. Istina, i ova posliednja vrst odsude jest takodjer „pravomoćna odsuda", pa s stoga gledišta obie su vrsti zaista identične; nu zakon nije ni htio iztaknuti kakovu razliku medju obima ovima vrstima, nego je samo ustanovio za obie dva različita roka za nastupanje prisege. Prije svega valja znati, da se pod prvom vrsti razumieva osuda prvoga i mienjajuća odsuda drugoga suda, proti kojoj (dobre volje) nije uložena žalba. Pod drugom vrsti razumievaju se odsude drugoga suda, potvrdjujuće prvu odsudu, i odsude treće molbe (§. 301. gr. p. p.). Kada je rok prizivu ili previdu ma kojoj strani otvoren, nemože se sa gledišta ovdje zagovaranoga načela stranci prisegu nastupajućoj odmjeriti rok nastupanja po broju dana od vlastite dostave, jer protivnički priziv (previd) može nastupljenu prisegu bezpredmetnom učiniti. Naprotiv kada nijedna stranka neima prava na dalnju žalbu, tada nestaje i te mogućnosti, te se stranci zaista može odmjeriti broj dana od vlastite dostave za nastupanje prisege. S ovoga gledišta jasno se vidi, zašto zakon kod jedne vrsti odsuda broji rok „od pravomoćnosti", a kod druge „od dostave"; a ne manje vidi se i to jasno, zašto zakon neveli tamo „za 17 dana", kao što ovdje „za 14 dana"; napokon i to: zašto je drugi rok ondje, a drugi ovdje?

Razmatrajuć sa protivnoga gledišta sve to neda se razjasniti, jer bi bio cieli tekst zakona pravom zagonetkom; samo onda nebi to bio, ako bi se predpostavilo, da ima u zakonu suviše rieči (pleonazma), česa dakako nemože nikoje pravilo tumačenja dopustiti. Ako se rok nastupanja kod obiuh vrsti osuda računa po dostavi vlastitoj, tad bi moralo u zakonu jednostavno stajati „za 17 dana" kod prve, kao što stoji „za 14 dana" kod druge vrsti; pa zašto bi se spominjala pravomoćnost, kada se predpostavlja, da se ova bezuvjetno ravna po vlastitoj samo po dostavi vlastitoga primjerka osude? Sa protivnoga gledišta nikako se nebi dalo razjasniti, zašto je na jednom mjestu rok od 3, a na drugom od 14 dana po pravomoćnosti za nastupanje odmjeren; dočim sa gledišta ovdje zagovarana nije ni to težko protumačiti. Stranka, koja mora prisegu polagati, ima u prizivnom roku dovoljno vremena da razmisli, hoće li priziv uložiti ili prisegu nastupiti; alternativa je jedna te ista: ako prizovem, neću zakletve nastupati; ako hoću zakletvu da nastupim, neću priziva podnositi. Počem je ta stranka već sa 14 danom u tom sa sobom na čistu, hoće li nastupiti prisegu, zakonodavac nije imao razloga rok promišljanja još i na dalje produžiti, nego je za samo djelo nastupanja odredio najkraći rok, koji se po pravičnosti stranci mora dozvoliti. Kraći rok nemože biti, jer se predpostavlja, da je protivna stranka odsudu

Digitized by Google

stodobno primila (§. 303. gr. p. p.), te se je morala ona stranka izviestiti kod suda ustmeno ili porukom, da li je protivna priziv uložila, jer prije izminuća prizivnoga roka neće stranka da nastupa prisege, koja može postati izlišnom. Naprotiv često se dogodi kod odsude, proti kojoj nesmije biti dalnje žalbe, da se dosudi sasvim novi obrazac prisege — jer najviši sud nemora svagda ili prvu ili drugu odsudu potvrditi — i tako stranka stupa prvi put u položaj, da se promisli, hoće li prisegu nastupiti ili ne. Često je ktomu potrebno izpitivanje i proučavanje poslovnih knjiga i računa; zato je pravično onoliki rok dopustiti, koliki je na priziv dozvoljen.

Nedvojbeno je, da bi se protivnim shvaćanjem nametali izlišni troškovi, a sudu zadavali izlišni poslovi; jer ako se prerano nastupljena molba i neodbije, nego se prosto pridrži do rješitbe višega suda, može ona postati bezpredmetnom. Ovo se pako nemože nikada dogoditi, ako se radi po načelih ovdje po meni zagovaranih.

Što g. pisac navodi, da su taki troškovi premaleni, i da imade na drugih mjestih mnogo većih troškova, koji stranci bez ikakve naknade propadaju, o tom dalo bi se koješta reći. Ali ovdje nepita se o veličini troškova, nego o načelu: da li smije parbeni postupnik sam po sebi propisivati izlišno piskaranje i izlišne troškove? Ako su igdje pravnici složni u „naravnih pravnih načelih“, zajista u tom se svi slažu, da je svrha parbenomu postupniku, da omogući svakomu gradjaninu da dodje najbržim i najjeftinijim načinom do svoga prava. Ako to stoji, onda se nesmije tvrditi, da taj isti zakon s istom svrhom sadržaje u sebi ustanova, smjerajućih upravo na protivno. Protivno tumačenje dovodi dakle očevidno zakon sa samim sobom u sukob, dočim ovdje zagovarano načelo ide pravcem samoga zakona.

Navod g. pisca o drugih bezkoristno uloženih troškovih ovdje ništa nedokazuje; jer zakon držeć se najvišega načela „brzine postupka“ (pored jeftinoće) računa sa vjerojatnošću; s toga predpostavlja punim pravom, da imade mnogo više slučajeva, da je utok netemeljit, nego da je temeljit — jer sudac već po dužnosti najprije promisli, pa onda riešava, dočim stranke veoma često iz objesti podnose utoke. Da se utoku dadne obustavna moć, nebi nikada mogli dočekati pravomoćne rješitbe.

Isto tako stojimo glede suglasnosti dviuh presuda, zatim glede pravomoćne presude sa naknadnom povratnom molbom: zakon se drži onoga, što po vjerojatnosti obično biva. I ako iznimice stranka nadvladana vanrednim pravnim lekom ipak uspje, opet ni tada nije kriv zakon po sebi, što su izlišni troškovi učinjeni. U kratko: troškovi po g. piscu spomenuti neizbježivi su i nikako se nedadu odkloniti — dočim se troškovi izlišnog nastupanja prisege načinom ovdje zagovaranim svagda mogu odkloniti; ali se nebi dali, da se usvoji mnenje protivno.

Digitized by Google

Da se povratimo još jednom na drugi primjer g. pisca. On zbilja drži, da bi bilo absurdno, ako bi tuženik sa nastupanjem prisege dotle čekao, dok se tužitelju osuda nedostavi i dokle prizivni rok neizteče. Ja, otvoreno velim, da toga nevidim; a držim, da ništa nije absurdno, čemu ima pametna razloga. Kada tuženik (odnosno zakonodavac) hoće da izbegne ne samo suvišan trošak i piskaranje, nego i dvostruko nastupanje prisege, pa možda i dvostruko polaganje — onda je to ipak dovoljan razlog.

No tjera li se stvar sa protivnoga gledišta do krajnosti, dolazimo do sliedećega rezultata: Nestor S. budući na putu dobije odsudu kasnje, a tužitelj putem pošte ranije. Ovaj potonji podastre brže bolje priziv poštom; kada za Nestora S. izteče 14 dana, dodje pred sud te se prijavi da nastupa prisegu, a sudac uze ga ovako obaviešćivati:

„Tvoj je protivnik već podnio priziv i taj je upravo proti obrazcu prisege naperen; moguće je, da će se i ciela odsuda uništiti; ali ti svoju prisegu nastupiti moraš, jer zakon nalaže, da za 17 dana moraš nastupiti prisegu bez obzira na protivnički priziv. Ja ću to nastupanje prisege sutra odmah kao prerano povratiti — ali ipak prisegu nastupiti moraš.“

To bi bila zadnja posljedica protivnoga shvaćanja ovog prepornoga zakonskoga mjesta. **Živko Gojković.**

Zadružni slučaj.

Kupcu ženskoga diela iz zadružne diobe nemora zadruga taj dio dati u naravi niti onda, ako se zadružna dioba po zak. čl. IV: 1870. prosudjivati ima.

Jana Z. bijaše još za vrieme, dok je u krieposti bio zak. čl. IV: 1870., zatražila diobu zadruge Š. i provela ju dotle, da su dotični diobni spisi prije 13. listopada 1872. predloženi bili žup. kot. sudu za odobraj. Pošto je kašnje svoj dopasti ju imajući dio prodala Stjepanu O., to je žup. kot. oblast krapinska svojom odlukom od 1. prosinca 1874. br. 1667. dopitala taj dio iz zadružne imovine kupcu Stjepanu O. — Proti ovoj odluci uloži član rečene zadruge Janko Š. utok, a kr. zemaljska vlada potvrdi napadnutu odluku u svoj cielosti svojom rješitbom od 22. lipnja 1875. br. 6651.

Pošto je kupac rečenoga ženskoga diela Stjepan O. tražio, da mu se kupljeni dio izluči i preda u posjed, to je zadružni član Janko Š. podnesao vis. kr. zem. vladi molbu za popravak rečene potvrdjujuće rješitbe i tražio, da se njegovoj zadruzi dozvoljt kupcu Stjepanu O. izplatit Janin dio novcem, a da ga nemora dati u naravi. Ovu je svoju molbu podupro sliedećimi razlozi: 1) što je po §. 14. zadr. zak. zadruz

Digitized by Google

slobodno „izstupivšemu ženskomu članu pripali mu dio namiriti gotovim novcem“; 2) što §. 34. zadr. zak. naročito veli, da ta ustanova valja i onda, ako se upitna zadružna dioba ima prosudjivati po zak. čl. IV:1870; 3) što u tom poslu nemienja stvari to, što Stjepan O. imade dobiti taj dio, jer on je kupio ženski diel, a po §. 1394. ogz. ima primalac stvari glede ustupljene tražbine ista prava, koja je imao ustupilac, dakle u nazočnom slučaju ima Stjepan O. samo ona ista prava, koja je imala Jana Z.

Kr. zem. vlada udovoljila je ovoj molbi izrekav u rješitbi ddt. 30. rujna 1875. br. 14219.: „da ovdašnja odluka od 22. lipnja 1875. br. 6651. potvrdjujuća prvomolbenu odluku glede diobnoga razmjerja, netaknutom ostavlja onu ustanovu zakona o zadrugah od 3. ožujka 1874. sadržanu u §. 34., glasom koje se i kod diobâ, koje se po zak. čl. IV: 1870. prosudjivati imadu, dielovi dopadši ženskim glavam po volji dielbenikâ gotovim novcem po procjeni namiriti mogu, ter molitelju prosto ostaje u nazočnom slučaju dio Jane Z. odnosno njenoga ustupovnika, gotovinom izplatiti.“

Dr. I. Z.

Gradjansko-pravni slučaj.

Za izvedenu radnju mora se i onda izplatiti nagrada [zaslužba], ako prvobitno obećani rezultat i nije postignut, ali ga je davalac radnje prihvatio.

Adolf S., vlastnik kuće u Beču, obvezao se je pismeno, da će Edmundu V., ako posredovanjem njegovim dobije zajam na svoju kuću, u ime nagrade dati 10 od tisuće (per mille) od uzajmljene svote, pa jer želi najmanje 50.000 fr. uzajmiti, da će mu, kad se taj zajam izplati, u ime provizije izbrojiti 500 fr. Edmund V. posredovaše kod prve austrijske štedionice, ali ova nehtjede uzajmiti više od 41.500 fr. Ovo priobći on Adolfu S., koji izjavi da pristaje na to. Adolfu S. izplati se uzajmljena svota (od 41.500 fr.); nu pošto se je kratio platiti proviziju, digne Edmund V. tužbu proti njemu zahtievajuć, da mu Adolf S. izplati 415 fr. sa 6% kamatami, računajuć od dana podignute tužbe.

C. k. gradsko-delegovani sud bečki odbije osudom svojom od 15. listopada 1874. tužbu i odsudi tužitelja na izplatu sudbenoga troška sa 82 fr. 10 nov. Razlozi su ovi:

Tužitelj utemeljuje svoju tužbu na tom, da mu je tuženi obećao u ime provizije 10 per mille od uzajmljene svote, da je on (tužitelj) tuženomu pribavio zajam od 41.500 fr. kod prve austrijske štedionice. Tuženik priznaje, da je izdao tužitelju pismo, koje je ovaj za podkrepu svoje tvrdnje doprineo; priznaje nadalje, da je tužitelj opetovano posje-

Digitized by Google

tako opravdano je, što se u smislu dvorskoga dekreta od 15. veljače 1833. br. 2593. obie, tužbu odbijajuće osude nižih sudova mienjaju. Uvaživ, da je obtuženi posredovanjem tužiteljevim dobio uzajmljenu svotu, gotovo jednaku onoj, koju je želio; da se s njom zadovoljio, da niti nije spomenuo, kao da je dobio zajam uz druge, nepovoljnije uvjete, nego li je to u svom pismu predpostavio, da je u ostalom njegova privolja svakako naknadno sliedila (§. 863. o. g. z.): neprotivi se ništa tomu, da se za temelj nagradi, koju ima sudac opredieliti, postave oni kao okolnostim odgovarajući postotci, što ih je tuženi već prvobitno bio za to odredio; po tom da se tužitelju dopita ona svota u cielom iznosu. Posljedica je tomu, da tuženik mora po §. 24. zakona od 16. svibnja 1874. i troškove parbene namiriti.

Kazneno-pravni slučaj.

Da li prevara ili kradja?

Pavao Boyczuk pričinjao se pred Antunom Czornyem i Vasiljem Vimiczukom kao vlastnik stoga siena, koji pripadaše Oziji Schrageru te bio procienjen na 60 fr., proda spomenutoj dvojici onaj stog siena za 20 for. 50 nv., čim bijaše uzrokom, da su spomenuta dva kupca odniela sieno iz posjeda pravoga vlastnika.

Državno odvjetničtvo podigne tužbu proti Pavlu Boyczuku s bog zločina kradje po §§. 173. i 175. II, sl. *a* k. z., a proti Antunu Czornomu i Vasilju Vimiczuku radi prestupka sumnjive kupnje po §. 477 k. z.

Prvi sud izrekne, da Pavao Boyczuk nije kriv zločina kradje, ali ga proglasi krivim zločina prevare po §§. 197, 200 i 201 sl. *d* k. z. (počinjena tim, što se je lukavim načinom izdao za vlastnika Oziji Schrageru pripadajućega više od 25 for. a. vr. vrednoga stoga siena, te što je hoteć naškoditi Oziji Schrageru, onaj stog siena prodao Antunu Czornomu i Vasilji Vimiczuku) — Antun Czorny i Vasilj Vimiczuk budu odriešeni krivnje po § 447. k. z., „jer nemogahu niti iz osobnih odnošaja Boyczuka, niti iz kakvoće i vrednosti siena posumnjati o pravovaljanosti posjeda siena, što im ga je Boyczuk prodao“.

Proti ovoj osudi podnese državno odvjetničtvo ništovnu žalbu, koju utemelji glede odriešenja Boyczuka na §. 281. br. 10 k. p., jer da činjenice prvim sudcem utvrdjene sadržavaju sva obilježja zločina kradje, pa je s toga učin samo uslied krive uporave zakona kao prevara kvalificiran, — proti posvemašnjemu odriešenju Antuna Czornoga i Vasilje Vimiczuka na ništovni razlog §. 281 br. 5. k. p., jer da se nalazi protuslovje medju razlozi osude i vlastitim kazivanjem obtuženih, koji su sami priznali, da je neobično nizka ciena, što no su ju Boyczuku za sieno platili.

Digitized by Google

Pred c. k. kasacionalnim sudom razpravljalo se 26. kolovoza 1875. o toj ništovnici. Predsjedaše senatski predsjednik vitez Napadievicz, a vitez Simonovicz zastupaše državu. Ovaj je k onomu, što je državno odvjetničtvo u ništovnici navelo, pridao još sliedeće: „Prvi je sudac utvrdio, da je Oziji Schrageru, vlastniku stoga siena, vredna 60 for. a. vr., te nalazećega se pod vedrim nebom, na polju, bez njegove privolje iz vlastničtva sieno uzeto, da je obtuženik Boyczuk radi svoje koristi ono otudjenje izveo tim, što je pod izlikom, kao da je on tobože pravi vlastnik onoga siena, isto Antunu Czornomu i Vasilji Vimiczuku prodao te ove postavio u položaj, da sieno odvezu. Iz ovoga, što je tu utvrdjeno, razabiru se sva zakonska obilježja zločina kradje po §. 173. i 175. II sl. *a* k. z.; taj zločin nije možda s toga izključen, jer Boyczuk nije sam odnio stvari nego dao povoda da to treće osobe učine, i jer nije stvari kod sebe pohranio, jer oba ova momenta prema pojmu §. 173 k. z. nisu nuždna requisita zločina kradje. Njemačka kaznena teorija gotovo je obćenito prihvatiła kao pravno pravilo, da i onaj počini kradju, koji obsjeniv treću osobu učini, da si ova prisvoji tudju stvar (Citira: Mayera, pl. Schützа, Merkela). Medju austrijskimi učitelji kaz. prava dr. Hye u svom je komentaru napose spomenuo ovaj slučaj te se izjavio onamo, da čin, na kojem se nalaze sva obilježja prevare, nu koji je naperen tamo, da svoje koristi radi uzme tudju, pokretnu stvar iz posjeda drugoga bez njegove privole, da se takov čin ima smatrati ne kao prevara nego kao kradja. Da je ovaj pravni nazor pravilan, može se to znanstveno utvrditi onim priznanim načelom, da čim bi mogao kakov čin podpasti pod pojam više delikta, da ima uviek uporava specijalnoga zločina predhost pred uporavom generalnoga; inače pako da se uporavi ona ustanova, koja opredieljuje strožiju kazan. Ako se uvaži, da je prevara naprama kradji obćenitiji (generalniji) zločin, da se kradjom vredja vlastničtvo oduzimajuć vlastniku iz posjeda pokretne stvari, dočim su prava imovinska u obće kao i ostala prava predmetom prevare; ako se na dalje uvaži, da se zločin kradje strožije kazni nego li zločin prevare: to neima dvojbe, da bi se u ovom slučaju čin, na kojem je osnovana osuda prvoga sudca, ma da i ima osim momenta utemeljujućih zločin kradje još i zavadjanja lukavimi predstavami, ipak bio morao subsumirati ne pod pojam prevare, nego kradje po §§. 173. i 175. II. sl. *a* k. z. Uslied toga i postoji razlog ništovne žalbe glede Boyczuka, ali neobstoji taj razlog s bog. odriešenja ostale dvojice, jer faktično neima nikakova protuslovja medju razlozi osude ob izpovjedi suobtuženih i medju samim sadržajem te izpovjedi.

Kasacionalni sud djelomice je uvažio ništovnicu držav. odvjetničtva te izrekao, da je Pavao Boyczuk kriv ne zločina prevare nego kradje po §§. 173. i 175. II. sl. *a* k. z., jer da je radi svoje koristi Oziji Schra-

Digitized by Google

geru pripadajući stog siena, vredan preko 25 for. bez njegove prlvolje iz posjeda mu odnio, pa se odsudjuje na šest mjeseca težke tamnice. Razlozi su ovi:

Ništovnica proti gore navedenoj osudi, u koliko se tiče Pavla Boyczuka, uvažava se, — jer po §. 171. k. z. čini se kradja, ako tkogod radi svoje koristi uzme tudju pokretnu stvar drugomu iz posjeda bez njegove privole. Prvi je sudac kao utvrdjeno uzeo, da je Pavao Boyczuk mjeseca siečnja 1875. Oziji Schrageru pripadajući, na livadi Humniska ležeći više od 25 for. vredni stog siena na štetu Ozije Schragera prodao Antunu Czornomu i Vasilji Vimiczuku. U ovom činu nalaze se sva zakonska obilježja zločina kradje po §§. 171, 173. i 175. II. sl. *a* k. z.; Ozija Schrager posjedovaše bezuvjetno one stvari, taj mu je posjed Pavao Boyczuk bez njegove privole oduzeo, pošto je on (Boyczuk) vlastitom rukom sieno vagao i kupcem predao, pa je sasma svejedno, da li ga je on sám odveo ili ga dao odvesti po kupcih; a da je sve to učinio radi svoje koristi, vidi se odatlje, što je ugovorio kupovninu za sebe i jedan dio ove već i primio, čim si je nedvojbeno prisvojio vrednost ukradjena dobra. — U takovih okolnostih mora se Pavao Boyczuk proglasiti krivcem zločina kradje a ne prevare, kako je to prvi sudac izrekao bio.

Ništovnica državnoga odvjetničtva proti osudi, u koliko se tiče Antuna Czornoga i Vasilja Vimiczuka, odbija se, jer nepostoji razlog, na kojem se temelji, pošto nema onoga protuslovja medju razlozi osude i izpovjedkom okrivljenih, koju je državno odvjetničtvo mislilo naći.

(„J. Bl.“)

Znamenitost rimskoga prava za moderni svieť[1]

I.

Tri puta diktirao je Rim svietu zakone, tri puta u jedinstvo spojio narode. Prvi put, kadno stajaše narod rimski još u punoj snagi svojoj, u jedinstvo države; drugi put, već nakon propasti svoje, u jedinstvo crkve; treći put, uslied recepcije rimskoga prava u srednjem vieku, u jedinstvo prava. Prvi put spoljašnjom silom oružja, ostala pako dva puta moćju uma. Povjestna znamenitost i zvanje Rima jednom rieči izražena jest ova, da je u njem misao o sveukupnosti (universalität) nadvladala načelo narodnosti. Težko stenjahu narodi pod pritiskom spoljašnjih i umnih okova, kojimi ih Rim sapinjaše, težke su se borbe morale boriti, dok se otresoše nametnuta im jarma. Ali dobitak, što ga poviest a i narodi sami iz toga crpiahu, nadmašuje na daleko nepogode, koje im valjalo prepatiti. Plod prve borbe i pobjede rimske bijaše uzpostavljenje jedinstva staroga svieta. U Rimu trebalo je da se stiču niti starodavne

[1] Iz djela prof. dra. R. Iheringa: „Geist des römischen Rechts.“

Digitized by Google

kulture, da uzmogne poviest na ovaj čvor nadovezati niti kršćanske kulture; rimsko je svietovladje opravdano kršćanstvom, kojemu je puteve utiralo; da nije bilo centralizujućega poganskoga Rima, nebismo imali kršćanskoga Rima.

Plod drugog svietovladja, što ga je Rim vršio, bijaše *vjerozakonski i ćudoredni uzgoj narodâ*. Odavna već bje nestalo naroda rimskoga, samo mjesto ostade isto, odakle je sviet po drugi put svoje zakone primao; zakoni sami ne imadjahu ništa zajedničkа sa drevnim Rimom.

Kadno si pako po treći put noviji narodi iz Rima ponieše svoje zakone, bio je opet *stari* Rim, koji im ih pruži. Bio je to dio pravog, opet uskrsnuloga života i bića rimskoga, dragocjeniji i samosvojniji nego li sve drugo, što je onaj narod u umjetnosti i znanosti potomstvu ostavio, najbujniji cviet, najbogatiji plod njegovog uma. Čudna li zaista pojava, gdje se mrtvo pravo povraća opet k novomu životu, gdje si pravo samo tudjim jezikom zabilježeno, jedinim učenjakom pristupno, prkosić svim zapriekam u životu, ipak i ulaz i pobjedu izvojštuje! Što mu nepodje za vrieme njegovoga obstanka, cvieta i njegove snage za rukom, da najme prava tudjih naroda preporodi, evo pol tisućnice kašnje sjajno u tom uspije; valjalo mu je prije umrieti, da uzmogne cielu svoju snagu razviti. Pa u kojoj mjeri izvede to! S početka ništa drugo nego juristička slovnica u rukuh zviedljivih, dovine se za malo do visine zakonika; a pošto su mu spolašnji auktoritet uzeli poricati i napokon mu ga većom stranom i oduzeli, postade ća kanonom našega juristićkoga mišljenja. Ne stoji u tom znamenitost rimskoga prava za moderni sviet, što je na kratko vrieme valjalo kao pravni izvor — ova je važnost bila, kako rekoh, prolaznom — već u tom, što je izvelo podpunu nutarnju preobrazbu, što je naše cielo juristićko mišljenje preobrazilo. Rimsko pravo postade isto onako kulturnim elementom modernoga svieta, kao što i kršćanstvo.

Po tom ćemo dakle slobodno uzporediti ovu treću fazu rimskoga svietovladja obima predidućima. Prizor, što nam ga one dvie pružaju, može da je dramatičniji, može da više zanima oko i maštu, da je pristupniji sveobćemu pojimanju — mislećeg se uma ne će manje dojmiti čarobni komad poviesti, koj se na rimskom pravu odigrava, on će ga uviek uvrštivati medju najdivnije historičke pojave, medju najredje slavlje duševne, na samu sebe oslonjene snage.

Tko da ne vjeruje, da je jurisprudencija već odavna sve učinila, da se ta činjenica podpuno spozna i shvati? Ali čudnovitost spoljašnjega značaja opetuje se takodjer i u literarnoj njenoj sudbini. Ne mislim toliko zanemarivanje njene vanjske strane, na koju se je tek u našem vieku počelo živahnije obazirati, pa koja zaista u tužnoj oprieci stoji sa neizmjernom inače i kroz stoljeća na obradjivanje rimskoga prava

Digitized by Google

uloženom učenosti — u supor svemu, što je iza Savignya za sredovječnu poviest rimskoga prava uradjeno, valja ipak da se poviest njegove recepcije još napiše. Već na što ja mislim, jest znanstveni sud o znamenitosti one činjenice. Ma i kako paradoksno neuku glasilo: još dana današnjega vlada o suštini i naravi pozitivnoga prava nauka, koja istinito povjestno-filozofično shvaćanje one činjenice baš osujećuje, mislim nauku o narodnom značaju pravâ, koju je osobito Savigny izjavio te temeljnim i ugalnikom-kamenom po njem zasnovane historičke škole načinio. „Historička škola, tako označuje Savigny njezin program[1], smatra sadržaj prava proizvodom čitave prošlosti kojeg naroda, ali da nije nastao samovoljom tako, da bi slučajno mogao biti i ovaj i onaj, nego da je potekao iz najnutarnjega bića naroda samoga i njegove poviesti." — Vidi se odavlje, da je tim odsudjena gore navedena činjenica, jer u kakovom savezu stoji rimsko pravo sa „cielom prošlosti moderniħ narodâ, sa najnutarnjim njihovim bićem i poviešću?" Nametnik je, komu manjka svaka legitimacija, a pravo uzev ne bi nitko morao živahnije zahtievati da se izbaci, nego li Savigny i historička škola. Ali upravo oni su ga uzeli pod okrilje svoje, kadno se je sa stanovišta narodnosti glas proti njemu digao. Čudne li ironije znanstvenoga udesa! Ona ista misao, koja je imala da utrne rimsko pravo, pozvana na to da mu život spasi! barjak prava narodnosti, razvijen u prilog pravu rimskomu protiva onim, koji su željeli, da ta misao zbiljnošću postane! Rimsko je pravo tekom vremena, našim postalo — ovom frazom scieniše, da su ga stavili pod okrilje štitećega plašta načela narodnosti Neka bude — ali čim opravdava ova nauka, da je ono našim postalo? Kad je rimsko pravo prvi put na naša vrata pokucalo, onda barem nebijaše jos naše, „ciela prošlost naroda našega, najnutarnje njegovo biće, ciela poviest njegova" digoše se proti njemu. Na pitanje, kojim smo pravom ipak tomu tudjincu dopustili da unidje, ostat će nam ono mnenje i unapried dužno odgovor; sa njegovog stanovišta može sud o recepciji rimskoga prava samo tako glasiti: bijaše to neraztumačiva zabluda historije, znači to odpasti od načela historičkoga, dakle od sama sebe — zagonetka, koju znanost ogonetati ne umije.

Velim li dakle previše ako tvrdim, da onaj pravac u našoj znanosti, koji se je sâm historičkim okrstio, pa koj je bez dvojbe za povjestno iztraživanje rimskoga prava ogromno mnogo uradio, da onaj pravac nije mogao da znanstveno razbistri i opravda onu činjenicu, koja je postala podlogom svih naših pravnih odnošaja, a dapače — kako ćemo

[1] Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft. I. str. 6. Obširnije u njegovom spisu: Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft 3. izdanje, str. 8 i sl.

Digitized by Google

kašnje vidjeti — i značajnom crtom čitavoga modernog razvoja? Ma koliko nam spoljašnih dokazala i uzroka ona škola pružala, kojimi hoće da onu činjenicu pragmatičko obrazloži; dokle ona bude ovu misao o narodnosti prava izključivo opravdanom i mjerodavnom smatrala, dotle ostaje vazda neriešeno protuslovje medju naukom njezinom i recepcijom rimskoga prava — kroz vrata narodnosti neće rimsko pravo nikada unići u našu znanost.

A baš tim je ono mnenje osudjeno. Jer recepcija rimskoga prava jest jednom već činjenica, kojoj se znanost ne može ukloniti, s kojom se, učilo se što mu drago o povjestnoj suštini prava, sudarati mora.

Pa je li zbilja tako težko naći pravo gledište? Otvorimo samo naše oči, kamo god pogledali, poviest nam ga nudja! Život narodâ nije izolirano, uzporedno obstojanje naroda uz narod, nego je poput života pojedinaca u državi zajedinstvo, sustav medjusobnoga doticanja i dojimanja, jest uzimanje i podavanje, riečju: veličanstveno i sve strane ljudskoga bića obsižuće izmienjivanje. Isti zakon, koji vlada tjelesnim svietom, valja i za duševni: živjeti znači s vana uzimati va u nutra to probaviti i prisvojiti. Recepcija i asimilacija dvie su temeljne funkcije, a na bivstvovanju i ravnovjesju njihovom počiva obstanak i zdravlje svakoga živog organizma. Zabraniti organizmu, da usiše spoljašni zrak, osuditi ga na razvoj „s nutra na polje", znači ubiti ga — takav razvoj počima tek kod lješine! (Dalje sliedi.)

Književnost.

U XXXIII. knjizi „Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti" nastavlja prof. dr. J. Hanel svoj „kritički pogled na djela o slavenskom pravu." U 32. knjizi ocienio je „Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slavena od dra. Bogišića. U ovoj 33. knjizi podvrgo je kritici najnovija dva djela profesora Kotljarevskoga i to:

1.) *Матерьялы для Славянской исторіи и древности. I. Сказанія объ Оттонѣ Бамбергскомъ въ отношеніи Славянской исторіи и древности. Изслѣдованіе А. Котляревскаго. Прага. 1874.*

2.) *Славянскія древности. Древности юридическаго быта балтійскихъ Славянъ. — Опытъ сравнительнаго изученія славянскаго права. А. Котляревскаго. I. Прага. 1874.*

Prof. je Hanel osobitom pohvalom iztaknuo ove dvie najnovije radnje učenoga ruskoga profesora te upozorio slavenski učeni sviet na-nje iztičuć prednosti njihove, ali nezaboravivˇ niti mahna, koje u ostalom upravo izčezavaju naprama krasoti same radnje. Nemoguć priobćiti ciele kritike navodimo nekoliko rieči iz uvoda, koje osobito preporučamo na uvaženje našoj mladeži, neka ih ozbiljno shvati te se dade većom pom-

Digitized by Google

njom na učenje u obće slavenskih jezika i studiranje slavenskih književnih radnja, a napose ruskih. Od nekoga vremena zavladao je kod nas u Hrvatskoj podpuni nemar za ovaj studium, a ipak nam je tako nuždno učiti n. p. ruski, kao što je francezki ili englezki. Upravo glede ovoga daleko je zaostao današnji mladji naraštaj naprama onomu iz ilirske dobe. Pravnici naši imali bi mnogo razloga učiti ruski jezik, da uzmognu studirati ruska djela, a kao razloge navodimo evo, što o tom piše prof. Hanel:

„Ruska znanstvena literatura novije dobe tako se je pokazala netaknutom od upliva tudjega duha u načinu pisanja, kao ni jedna druga slavenska; ona nije preniela niti njemački niti francezki, niti talijanski način mišljenja te izraživanja misli na svoje polje, već se ističe tako samostalnim narodnim karakterom, da ju možemo označiti zastupnicom čisto slavenske literature i u vanjskom obliku te postaviti ju kao izgled slavenskoga načina razpravljanja znanstvenih pitanjâ.

Najveća zasluga oko postignuća toga cilja ide bez svake sumnje ruska sveučilišta, koja nenazrievaju svoju zadaću mnogda samo u tom, da odgoje državi valjanih činovnikâ, već ozbiljno nastoje oko toga, da budu rastilom i maticom znanja.

Ruska sveučilišta, koja su ujedno središta znanstvenih naporâ, možemo sbilja nazvati slavenskimi sveučilišti. To se vidi već iz samoga broja stolicâ, namienjenih raznim granam slavenske nauke. Stolica za slavenska narječja, za slavensku literaturu, za slavensku poviest, za slavensko pravo — žalibože je doduše ova potonja stolica samo na Varšavskom sveučilištu sada sbilja popunjena; sve ove stolice moćno djeluju na razvoj literature, koju možemo nazvati čisto slavenskom.

Jedan od onih slavistâ ruskih, kojega ide zasluga, da je znatno pomagao, da se ruska literatura pomenutim načinom razvija, jest prof. Kotljarevski, na kojega dvie radnje, sada upravo občinstvu predane, kanimo u ovih redcih pozornost svratiti.

Kotljarevski stekao je već od prije književnim radom svojim na polju slavistike častno ime, a vidi se iz prijašnjih mu već znanstvenih razpravâ, da se nije ograničio na polje možda samo slavenske filologije, već da je protegnuo svoja studia na čitav kulturni život Slavenâ, te su osobito starije njegove periode predmetom pomnoga i neumorna izraživanja. Izmedju njegovih ovamo pripadajućih djelâ možemo primjera radi iztaknuti djelo, koje je Kotljarevski 1868 g. izdao „О погребальныхъ обычаяхъ языческихъ Славянъ“, u kojem K. opisa mnoge kulturne elemente poganskih Slavenâ u oštrih i jasnih crtah.

K. nije mogao nemariti i za pravo Slavenâ, kao jednu od najvažnijih strana kulturnoga njihovoga života; koliko je predmet taj probudio njegovu zvedljivost i ljubav k razmatranju, pokazuje se osobitim načinom u djelih o kojih evo kanimo nekoliko rieči izustiti.“

Digitized by Google

— **Ocrt literarne povjesti prava českoga.** U sjednici filozofičko-juridičkoga razreda jugoslav. akademije znanosti i umjetnosti dne 29. siečnja t. g. čitao je pravi član prof. dr. J. Hanel odlomak svoje razprave: Orct literarne povjesti prava českoga.

Akademik priobćio je najprije osnovu svoga rada, prema kojemu je isti razdieljen na tri odsjeka. Prvi izmedju njih ima u glavnih potezih predočiti karakter pravnoga razvoja u Českoj i Moravskoj, dakle ujedno temelj, na kojem se je mogla pravna literatura ondje razvijati; drugi odsjek obuzimati će sam razvoj pravne literature s osobitim obzirom na njegov karakter, na koliko se isti u pojedinih literarnih pojavih zrcali; treći napokon ima sadržavati u glavnom opis znanstvenih djelâ, napisanih o pravu, kako se je isto u Českoj i Moravskoj razvilo, ter iztaknuti u nekoliko riečih njihov sadržaj i njihovu važnost

Zatim je akademik označio zadaću literarne povjesti u obće, prema kojoj mora ista pokušati protumačiti svaki pojav literarni u savezu sa čitavim stanjem znanosti u onoj dobi, u koju pojav taj zasieca, iztaknuti dakle stanovište, koje je zauzimao svaki takav pojav prama ukupnosti literarnih pojava u prošlosti, te upliv na karakter i vanjski oblik njihov u dobah sliedećih; pa onda obrazložio način, kojim treba postupati, da se ova zadaća postigne. Način ovaj se u tom sastoji, da se literarni historik s jedne strane čuvati mora subjektivnosti u ocjenjivanju nutarnje vriednosti literarnih pojavâ, koja se nesmije mjeriti mjerilom misli i shvaćanja dobe sadašnje; al s druge strane da ipak treba, da se isti pojavi mjere i mjerilom absolutne ideje one grane znanosti, koje literarna povjest ima se nacrtati.

Svršivši tako obćeniti uvod svoje razprave, započne akademik čitati odlomak prvoga odsjeka njezinoga, u kojem nastoji oko toga, da opiše karakter razvoja prava u Českoj i Moravskoj u najstarije doba.

U tom obziru nalazi kao najvažniji momenat po taj opis tu okolnost, da su na razvoj svega pravnoga života českoga djelovale dvie skrajnosti, s jedne naime strane obrazovanost i kulturni život zapada, s druge pako narodni karakter slavenski u Českoj i Moravskoj, udomivši se doseljenjem Čeha. Posljedica tomu bila je, da pravni život Čeha prikazuje stanovitu osebujnost, al ujedno da se je isti s vremenom odaljio od onih temeljâ, na kojih se je imao i mogao naravno razvijati.

U starije doba izticao se je elemenat slavenski u karakteru českom kao isključivo gospodujući, ter isti pojmovi prava, koliko su nam poznati, nose jasno pečat prvobitnosti slavenskoga svojega značaja, a sasvim se sudaraju s onimi, koje nalazimo kod njihovih suplemenikâ, drugih narodâ stabla slavenskoga. Nu čim se je pojavilo nekoliko samo ticališta niedju Germani i Slaveni u Českoj živućimi, odmah počinje vječita mana Slavenâ i u Českoj djelovati, odma se počimlje izticati pohlepa za tudjin-

Digitized by Google

štinom, te želja, odbaciti vlastitu narav i osebujnost za volju tudjim nadam. Ako se i ova želja s početka odrješito odbija, to ipak treba i pojedine, s početka osamljene ovakove pojave pripoznati važnimi opomenami za budućnost, natûkom razvoja već se radjajućega.

Tvrdnju ovu podupire akademik najstarijimi pravnimi spomenici kod Čehâ, poimence i pjesmom t. z. Libušina suda, koje sadržaj scieni da je podpuno skladan sa pravnim razvojem i pravnimi pojmovi one dobe, u koju ga pjesma uvršćuje, te predpolaže, da je jošte nekoliko stoljećâ elemenat slavenski u pravu tako bio jak, da je lako mogao biti osujećen svaki napor za uvedenjem tudjih pravnih načelâ.

Hipothezu ovu osniva akademik na tom pojavu, da je narod češki u svih granah duševnoga života još uviek revno nastojao oko toga, da neustupi karakter slavenski, domaći tudjemu, koje nastojanje osobito se jasno ističe na polju života crkvenoga u pogledu jezika, kojim se je imala crkva služiti u Českoj i Moravskoj kod božje službe.

Nu šireće se kršćanstvo dalo je ipak posredno povod uzdrmanju slavenskih temeljâ prava u Českoj i to u prvom redu usljed naporâ, koje je moralo činiti u tu svrhu, da se život, a time i pravo obiteljsko preustroji prema zahtjevom prava kanoničkoga. Buduć pako pravo obiteljsko tiesno svezano sa svimi ostalimi dielovi pravnoga sustava kod Čehâ razvitoga: to je bio njegovom promjenom prokrčen put i promjeni ostalih slavenskih pravnih institutâ, te se je onda právo njemačko lako moglo u čitav pravni sustav uvući.

Akademik je zatim sliedio korak za korakom postup prava njemačkoga u Českoj i Moravskoj, pokazao sredstva, kojimi bje podupiran živalj njemačko-pravni u svojem širenju, navede razloge, sa kojih je pravo njemačko i od domaćega, slavenskoga pučanstva drage volje se prihvaćalo, te napokon i mjere, kojimi su nastojali pojedini vladaoci doskočiti onim nepodobštinam, koje su davale povod tomu, da se je napokon pravo tudje, njemač-o, više štovalo od puka, nego li pravo prvobitno, domaće, njegovo. U ovom potonjem obziru osobito je na t. z. statuta ducis Conradi (1189.) svratio pažnju svoju.

U uvedenju napokon njemačkoga stališa gradjanskoga nazire akademik momenat od zamašne važnosti za razvoj prava českoga, njim je i zaključio najstariju njegovu epoku, epoku gospodstva slavenskoga elementa u pravu.

Obćenitim pako razmatranjem posljedicâ istoga momenta, postanka oprieke izmedju prava zemaljskoga i gradskoga u Českoj i Moravskoj i borbe elemenatâ, tvorećih temelj jednoga i drugoga završi akademik svoje čitanje.

Digitized by Google

Viestnik.

Imenovanja. Nj. preuzvišenost ban kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije imenovao je: Nikolu Čelinića, perovodjom kod kr. podžupanije križevačke; Dragutina Mikića, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola; Ladislava Dobošević, Teodora Georgievića, Aleksandra Muhu, Radovana Babinu i Josipa Frankovića perovodnimi vježbenici u obsegu kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade i to prvoga kod kr. podžupanije u Virovitici, drugoga u Osieku, trećega u Belovaru, četvrtoga u Rumi, a petoga u Sisku.

— Presv. g. dr. Marijan Derenčin, predstojnik odiela za pravosudje, preuze koncem prošloga mjeseca upravu spomenutoga vladinoga odiela.

— Odbor pravničkoga družtva izabrao je u posliednjoj sjednici svojoj g. dra. Napoleona pl. Špun-Strižića, kr. drž. nadodvjetnika, zamienikom predsjedniku pravničkoga družtva.

— G. F. Klofutar, odvj. otvorio je svoju odvjetničku pisarnu u Zagrebu.

— Književnost. „Pravo“ pravničko-upravni list. Godina III. svezak 34. od 30 siečnja 1876. Sadržaj: H. Hinković. Ostvarenje prava. — M. L. Odkud kazan? — V. M. Prigovor riešene stvari pravomoćnom odsudom može se i u ustmenom postupku napose podnieti. — Sgodjaji. Gradjanski. Kazneni. — A. Kuzmanić: Jedan primjer pravde mletačke. — Viesti.

— Prinos k poviesti o dokinuću kazne smrti. Profesor Wahlberg u Beču reče u jednom svojih akademičkih predavanja, da u poviesti kulturnoga pitanja o dokinuću smrtne kazni pripada slava inicijative domaćoj poviesti austrijskoj, nije htio reći — češkoj. Nisu sinovi carice Marije Tereze, Leopold, veliki vojvoda toskanski i car Josip drugi g. 1786. i 1787. dali prvi primjer o dokinuću smrtne kazne u redovitom kaznenom postupku za Italiju i Njemačku. Još 850 god. prije poznatoga patenta terezijanskoga, izdanoga g. 1776., kojim su mučila dokinuta, a pitanje ob ukinuću smrtne kazni kod tajvišega suda potaknuto, budu za vladanja českoga kralja Waclawa, kako pripovieda analista Saxo gramaticus, g. 928. dokinuta mučila i kazan smrti. Ovo za kulturnu poviest upravo phaenomenalno mjesto kod rečenoga autora glasi ovako: „Reguabat autem in Praga: Wenceslaus — qui inter cetera quae de ipso praedicantur mirabilia, tormentorum genera et patibula suspendiis hominum preparata, dirui fecit, ne inumanitas judicum exerescoret, nec reparari suo tempore permisit.“

— Novi gradjanski postupnik. — Dne 25. veljače predložio je dolnjoj kući državnoga vieća u Beču ministar pravosudja dr. Glaser osnovu zakone o gradjanskom postupniku, čim se zadovoljilo ne samo davnoj želji nego i jako osjećanoj potrebi. Predložena osnova sastoji od pet knjiga, šesta će istom doći te sadržavati propise o ovrhi. Za sada predložena je samo osnova zakona, motivacija sliedit će kasnje. — Potanju analizu ove vrlo važne osnove priobćit ćemo kasnje.

— Pravničko družtvo u Beču imadjaše 22. veljače glavnu skupštinu. Predsjednik barun Hye otvori skupštinu, a tajnik dr. Kaserer pročita izvieśće o stanju i djelovanju družtva. Iz njega se vidi, da je družtvo imalo g. 1875. dvie glavne skupštine i šest plenarnih, u kojih su držana predavanja i čitanja. Koncem g. 1875. brojilo je družtvo 277 članova (Hrvatsko ima ih preko 360. Ured. M.) Na predlog predsjednikov, votirala je skupština jednoglasno profesorom pravo- i državoslovnoga fakulteta zahvalnost na trudu, što su držali predavanja pa već i za ovu godinu nekoliko ih obećali.

— „Hrvatska“, akadem.-literarno družtvo hrvatskih djaka na gradačkom sveučilištu [illegible] načinom svoje utemeljenje. Radujemo

Digitized by Google

se srdačno sa tamošnjimi mladim Hrvati ovoj svečanosti želeć mladomu družtvu svaki napredak i procvat. Živili.

— Mjesečna skupština „pravničkoga družtva“ držana je bila 28. veljače za prošli mjesec. Članova bilo se sakupilo u dosta znatnom broju. Ovo bijaše prva skupština, u kojoj se razpravljalo pitanje narodno-gospodarske naravi: „Kako da se rieši pitanje o banki.“ Razpravu napisao je član družtva g. dr. Fr. Pongratz, a čitao ju tajnik družtva, pošto je g. Pongratz bio zapriečen. Nesumnjamo, ovo će pitanje i pravnike vrlo zanimati, kao što će mnogim dobro doći mnienje g. M. Šuškovića ob uračunavanju pretrpljenoga iztražnoga zatvora u vrieme kazni. — Obie razprave priobćene su diljem u ovom broju.

Otvoreni stečaji.

Nad imovinom E. F. Müllera, trgovca željeznom robom, otvoren je stečaj po kr. sudb. stolu zagrebačkom. Zastupnik i privr. upravitelj mase je odvjetnik Daubach, zamienik mu: dr. Š. Mazzura Rok prijavni 15. ožujka 1876. — Kot. sud u Djakovu oglašuje, da je otvoren stečaj nad imovinom trgovačke firme „Aron Goldstein i sin“. Zastupnik i medjutimni upravitelj mase odvjetnik u Djakovu, g. Gjuro Kovačević, zamienik mu Jovan Muačević, u Osieku. Rok prijavni 30. lipnja 1876. — Trgovac sisački M. G. Paik pao u stečaj. Zastupnik i privrem. upravitelj mase odvjetnik dr. Žerjav, zamienik odvjetnik V. Egersdorfer. Rok prijavni: 30. ožujka 1876. — Kod c. kr. sudb. stola u Zemunu otvoren stečaj nad imovinom trgovca Simeona Czobla. Zastupnik mase dr. Nedeljković, odvjetnik u Zemunu. Prijava tražbina do 17. srpnja o. g.

Dopisnica uredničtva.

G. M. u Ž. Vanjski članovi „pravničkoga družtva“ plaćaju na godinu 6 for. na ime prinosa. I za g. 1875. imadu ćisli ovaj prinos namiriti. Pravničko se družtvo istina mjeseca veljače 1875. konstituiralo, i počelo djelovati; nu odbor je mislio, da se ipak može računat plaćanje prinosa od 1. siečnja pa je prama tomu stvorio i zaključak. — I članovi u Zagrebu stanujući platiše podpuni iznos od 8 fr. za g. 1875., pa se tomu neće jamačno otimati ni vanjski. — Ovoliko za ravnanje Vaše kao i one gospode, koja misle, da nebi imali platiti cielih 6 fr. za g. 1875.

G. S. u K. „Mjesečnik“ nemože se baš pohvaliti, da bi mu materijalom osobito dodijavali naši pravnici.

Ona p. n. gg. vanjski članovi „pravničkoga družtva“, koja nisu sve do sada platila družtvenoga prinosa za prošlu 1875. godinu, pozivlju se ovim uljudno, da to što skorije učine. Nebudu li se prinosi točno plaćali, teže će i družtvo napredovati. Tko tečajem mjeseca ožujka neplati svoga prinosa, njemu će se — uslied zaključka upravnoga odbora — budući broj „Mjesečnika“ poslati poštarskim pouzećem uz iznos, koji dotičnik družtvu duguje.

Uprava pravničkoga družtva.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Travanj 1876. **Br. 4.**

Nekoliko rieči o pomorskoj hipoteci.

Napisao

dr. Frane Pilepić,

odvjetnik na Rieci.

Brodovi ili ladje, jer stvari koje se mogu premieštati s jednoga mjesta na drugo, a da im se sućanstvo nepokvari, jesu nedvojbeno stvari pokretne, pa o tom nebi nitko ni onda posumnjao, da i nije u čl. 190. „Codice di Commercio", koji je kod nas osobito glede pomorskoga prava u krieposti, izrično rečeno, da se broje medju pokretne stvari.

Ova ustanova primljena je u francezki zakonik, jer po francezkom pravu nije bilo dosta jasno ili bar nije bilo nedvojbeno, da li je brod pokretna ili nepokretna stvar.

U starije vrieme brojili su Francezi brodove medju nepokretne stvari, jer njim nebijahu stvari pokretne, kako po rimskom pravu, se moventia ili res mobiles, već oni po pravnoj maksimi res mobilis, res vilis, brojili su brodove med nepokretne stvari, jer nisu mogli smatrati brod kao res vilis, budući bijahu brodovi obično stvari mnogo vriedne.

A čim se brod uvrstio medju nekretne stvari, podvržen bijaše propisom, obstojećim za nekretne stvari, koji znatno otegućuju prenos vlastničtva, kupnju i prodaju.

Da se rieše brodovi, kojim treba brza prometa, strogih formalnostî, skopčanih sa nepokretnim dobrom, bijaše izjavljeno ediktom od 8. listopada 1866., da se brodovi imaju smatrati dobrom pokretnim.

Nu ostale su u krieposti privilegirane tražbine, koje imadjahu pravo zakonskoga zaloga, a budući je pignus legale skopčan redovito sa nepokretnim dobrom, smatralo se nuždnim

Digitized by Google

na čelo pomorskoga zakona postaviti načelo, da se brodovi broje medju pokretne stvari.

Dakle nitko nedvoji, da je brod stvar pokretna, i da glede brodova valjaju propisi građjanskoga zakona, izdani za pokretne stvari, na koliko nije posebnimi pomorskimi zakoni što ina ustanovljeno.

S toga brodovi se kupuju i prodavaju kao i svake druge pokretne stvari, i vlastničtvo brodova stiče se na isti način, kao i vlastničtvo inih pokretnih stvari.

Mnogi krivo misle, da se vlastničtvo brodova stiče upisom u pomorski registar, kao što se dobiva vlastničtvo nepokretnina upisom u javne knjige, pa zato uzporedjuju pomorski registar javnim zemljištnim knjigam.

Nu registar je nešto posve drugo nego su zemljištne knjige.

Pomorska trgovina radi svojih posebnostî, i jer se vodi i u najdaljih krajevih svieta, treba osobite državne pomoći i zaštite; država pako daje tu zaštitu samo onim brodovom, koji izjave da kane pomorsku trgovinu tjerati.

Upis broda u pomorski registar uveden je s pravnih i redarstvenih, najmanje pako s obzirâ privatno-pravnih, pa s toga i veli osnova novoga zakona o registriranju brodova, predložena prošloga siečnja carevinskomu vieću, u §. 1.: „Austrijskim pomorskim trgovačkim brodom smatra se onaj, koji ima pravo i dužnost nositi zastavu za pomorske trgovačke brodove propisanu, koji bude po propisu ovoga zakona unešen u pomorski registar, ili providjen medjutimnom putnicom. A §. 2. ove osnove zakona veli: „Upis u pomorski registar može se samo onda dozvoliti, ako su barem dvie trećine broda vlastničtvo Austrijanaca.“

§. 7. iste osnove odredjuje, da se brod iz registra briše, čim je stalno pomorskoj trgovini oduzet.

A novi sjeverno-njemački pomorski zakon veli u §. 432.: „Za brodove, odredjene pomorskim brodarenjem sticati dobit, uvadja se registar brodova.“

Dakle, samo onaj dužan je dat upisati u pomorski registar svoj brod, koji želi i hoće š njim brodariti.

Tko bi htio za svoju vlastitu zabavu držati brod, a nebi

Digitized by Google

hotio s njim po svietu putovati, nebi bio ni dužan tražiti upis u pomorski registar.

Upis u pomorski registar sličan je upisu trgovačke tvrdke u trgovački registar, koji trgovački sudovi vode; kao što se onaj, koji se kao trgovac upiše u trgovački registar, broji medju trgovce, te spada u svojih trgovačkih poslovih pod osobitu nadležnost trgovačkih sudova, koji mu sude po osobitih trgovačkih zakonih, tako se i onaj, koji upiše svoj brod u pomorski registar, broji medju brodovlastnike, a brod njegov uvrštuje se med pomorske trgovačke brodove, pa podpada glede poslova izvedenih brodarenjem pod osobitu nadležnost pomorsko-trgovačkih sudova, koji sude po posebnom pomorskom pravu.

S toga čini mi se posve opravdanom ustanova pruskoga zakona, po kojoj trgovački sudovi, a ne zdravstveni pomorski uredi, kao kod nas, vode i nadziru pomorski registar, i to svaki sud za pomorske luke, obstojeće u njegovom obsegu; jer samo onaj brod smatra se trgovačkim pomorskim brodom, koji je redovito unešen u trgovački registar, i samo na takov brod ima se uporaviti pomorski zakon.

A pošto ima trgovački sud prosuditi, da li se može glede pojedinoga broda uporaviti pomorski zakon, to je sasma pravedno i opravdano, da i on sam vodi pomorski registar.

Odavlje sliedi jasno, da se vlastničtvo broda stiče prije upisa u registar, i da taj upis daje samo pravo na osobitu zaštitu, koju država daje trgovačkim pomorskim brodovom.

Nemislim da je ikoji pravnik budi kada pomislio, da je za steći vlastničtvo broda nuždan upis, te da kupac broda nestiče vlastničtva uslied prodaje i simbolične predaje, nego tek upisom. Nu kod mnogih naših čestitih primoraca zavladalo je ipak to mnenje, pa mnogi nedrže se sigurnimi da je vlastničtvo na nje prešlo, dok nedobiju upis u pomorski registar.

Posljedica ovoga krivoga mnenja bijaše, da se je počelo misliti, kao da se može na brodove steći hipoteka s upisom tražbine u pomorski registar.

I doista, na temelju same prakse kr. pomorski guberniji u Trstu i na Rieci dozvoljuju na molbu stranaka pravo zaloga na

Digitized by Google

trh brodova, u pomorskom registru unešenih, i to ćak i u takovih slučajevih, gdje dužnik nije niti najmanje podielio svomu vjerovniku pravo zaloga.

Po takovoj praksi laglje je dobiti pravo zaloga na trh broda, nego na trh nekretnoga dobra; jer poznato je, da sudovi nikad nedozvoljuju uknjižbe prava zaloga na temelju samoga naslova, ako dužnik nije podielio vjerovniku pravo uknjižbe, t. j. ako u izpravi neima clausula intabulandi, već dozvoljuju najviše predbilježbu prava zaloga, koju treba kašnje posebnom tužbom opravdati.

Razumieva se samo po sebi, da, u slučaju prigovora, sudovi nisu priznavali niti najmanje takova prava zaloga, koje nije moglo nikako onim putem nastati.

Ponešto je drugčije, kad dužnik doista svomu vjerovniku pismenim ugovorom tobože založi svoj brod, i dade ubilježiti svoje tobožnje pravo zaloga u pomorski registar, jer neki sudovi nisu niti u takovom slučaju priznavali pravo zaloga držeć se načela, da se pravo zaloga nemože dobiti, ako se vjerovniku nepredaju založene stvari, dočim su ga drugi priznavali, jer su u upisu nazirali simboličku predaju broda.

Ali ovo posljednje mnenje nije nimalo na našem zakonu utemeljeno.

Znade se, da je po propisu §. 451. o. g. z., da se stekne pravo zaloga na pokretnu stvar, potrebno, da vjerovnik, koji ima naslov, uzme u pohranu založenu stvar; a stvari uzimlju se u pohranu predajom iz ruke u ruku, što se po §. 452. o. g. z. kod stvari, koje se fizično nemogu predati, može učiniti simboličnom predajom t. j. kad se sa stvarju spoji takov biljeg, po kojem svaki razgovetno može razabrati, da je stvar predana nekomu drugomu.

Tuj mi je opaziti, da mnogi krivo shvaćaju simboličnu predaju, jer misle, da je dovoljno za predati simbolički koju stvar, da izručitelj izruči n. pr. ključe ili papire. Da dovoljno je, da se obavi simbolična predaja iz ruke u ruke, ali nije dovoljno da se izruči predati sa imajuća stvar u vlast primatelja, što je glavna stvar kod predaje. — Da upis u pomorski registar zastupa simboličku predaju,

Digitized by Google

sva vlast nad založenim brodom morala bi preći na založnoga vjerovnika, a ipak znamo, da ovaj nimalo nerazpolaže sa brodom, pače često nezna, kud i kamo brod plovi.

Brod skoro nije moguće predati u smislu zakona založnomu vjerovniku, pače u nekih slučajevih je to posve nemoguće.

Brodovom je zadaća brodariti, dakle po njihovoj naravi nije moguće materijalno ih držati; a tko bi hotio uzajmiti novaca na predmet, kojega nemože imati u svojoj vlasti da se naplati, kad dospie vrieme plateža?

Nije absolutno nemoguće brod drugomu dati u pohranu, ali tada brod gubi svoj pravi značaj, svoju svrhu; jer brod, koji bi morao radi zaloga u luci ležati, sam bi sebe izjeo.

U Danskoj i Švedskoj običaje se brod dati u zalog predajom ali samo u zimi, kad brod ostane u luci u ledu; ali u tom slučaju valja proračunati, kad će brod na put, jer odlazkom broda vjerovnik gubi svoj zalog. Bi li pako sam vlastnik htio izručiti brod u zalog, koja mu tad korist od vjeresije, kad neima prilike s brodom ploviti te dobitak sticati.

To bi samo onda bilo vredno, kad brodovi nebi posla imali, nego bi radi pomanjkanja toga u luci privezani ležali, kao što su po zimi u ledu u mrzlih krajevih zakovani.

Ali očuvaj bože brodovlastnike takovih vremena.

Brod se obično dieli na 24 diela, zvana karati, te obično svaki brod je vlastničtvo više njih (više osoba), svaki ima nekoliko karata.

Ako bi htio jedan suvlastnik, koji ima samo nekoliko karata, predajom brod založiti, nebi nikako mogao izvesti predaje, potrebite za podieljenje založnoga prava.

U smislu dakle naših zakona nije moguće dati brod u zalog, i s toga je teško brodovlastniku dobiti novaca u zajam na njegov brod, pa ih niti ne dobije, osim u koliko ima vjerovnik u nj povjerenja te ga primi kao osobnoga dužnika.

To je za trgovačko pomorstvo veoma neprilično i štetno; brodovlastnik, koji ima često na stotine tisuća imetka u brodovih, manje se može služiti vjeresijom nego li vlastnik kuće ili zemljišta, vredna 5—6000 for. a. vr.

Digitized by Google

To je već i prije bilo neprilično, daleko je još nepriličnije danas, gdje se je trgovačko brodarstvo silno razvilo, te radi dalekih puteva, koji se danas obično sa brodovi poduzimlju, treba velikih brodova, za koje opet treba silnih kapitala.

Da si ih brodovlastnici pribave, našao se je način, kojim se nastojao zakon mimoići i izručiti brod vjerovniku, a ipak da brod nebude prisiljen bezposlen u luci ležati.

Brodovlastnik trebajuć novaca, prividno proda svoj brod vjerovniku uz uvjet, da bude vjerovnik dužan, kad mu se povrati uzajmljena svota, brod opet prijašnjemu vlastniku dotično založitelju ustupiti.

Ustup vlastničtva je prividan, jer cieli posao krije ugovor zajma na zalog.

Taj posao može se po propisu §. 916. o. g. z. donekle i obraniti, a mnogi sudovi francezki više su puta odsudom priznali valjanost toga posla, t. j. da je brod doista samo prividno prodan, i da je tom prodajom utemeljeno pravo zaloga.

Ali preskupo i pogibeljno je založiti brod na ovaj način.

Uzmimo da vlastnik broda, vriedna 60.000 for., treba 20.000 for. a. vr.

Da dobije taj novac uz izručenje broda vjerovniku, treba prividno sklopiti kupo-prodajnu pogodbu, u kojoj mora biti kupoprodajna ciena naznačena najmanje sa 20.000 for. a. vr., od koje se biljegovina odmjeruje po skali III, dočim da sklopi pogodbu zajma, platio bi biljegovinu po skali II.

A budući se po skali III plaća od svakih 200 for. 1 for. 25 nvč., a po skali II od svakih 400 for for. 1 for. 25 nvč., to za pogodbu prodaje dodje biljegovine više za 31 1/4 nvč. a. vr. od svakih 100 for.

Kad je pako zajam gotov, treba opet sastavljati drugu pogodbu prodaje, uslied koje dužnik dodje opet do svojega vlastničtva, a i ta pogodba podvržena je skali III, dakle opet po svakoj stotini 31 1/4 nvč. biljega više nego na namiru ob izplati duga.

Po ovom računu taj postupak čini novac za 62 1/2 nvč. a. vr. % skupljim, nego uz običnu pogodbu zajma.

Digitized by Google

Uz ovo moramo na umu držati, da financ. oblasti nisu dužne odmjeriti pristojbe po kupo-prodajnoj cieni, nego da mogu zahtievati sudbenu procjenu, ako im se vidi da kupo-prodajna ciena broda neodgovara pravoj njegovoj vrednosti. Dakle u gori navedenom slučaju, ako bi financ. oblast dala procieniti brod te ako bi se pronašlo, da vriedi 60.000 for., odmjerila bi pristojbu po ovoj cieni, te bi ova računajuć 62½ % nvč. iznašala 402 forinta a. vr., a isto toliko moralo bi se platiti, kad bi vlastnik htio vlastničtvo opet na svoje ime prenesti, dakle za zajam od 20.000 for. a. vr. platilo bi se u ime biljegovne pristojbe 804 for. a. vr., dočim bi računajuć biljegovinu po skali II, propisanu za pogodbu zajma, ciela biljegovina za zajam od 20.000 for. uračunav i biljeg potrebiti za konačnu namiru, iznašala 125 for. austr. vr.

Ova neprilika pako tim je većom, čim je veća vriednost broda, a manji iznos, za koji se hoće brod založiti.

Ovomu toli ogromnomu trošku dade se ponešto opet izbjeći tim, što se kod manjega zajma neprodaje prividno cieli brod već nekoliko karata; ali tu opet vjerovnik, prividni kupac, nije dovoljno osiguran, jer ako nije vlastnik preko polovice broda, nemože toliko djelovati na ravnanje istoga, a to je opet od velike važnosti za vjerovnika, te će se malo koji vjerovnik skloniti na taku prividnu prodaju, pri kojoj nedobiva podpune vlasti na izručeni mu brod, jer on upravo u podpunom izručenju nalazi svoju sigurnost.

A razumieva se po sebi, da si vjerovnik obično netare mnogo glave, da li njegov dužnik skupo novac dobiva.

Prividna prodaja ostaje prividnom u pogledu kupca, u tom slučaju zajmodavca, i prodavaoca, tuj zajmoprimca, a nimalo naprama trećim.

Ako je zajmodavac, kupac, nepošten te prenese vlastničtvo na trećega, ovaj stiče vlastničtvo; a prvi vlastnik nemože proti njemu uspješno podignuti tužbe radi vlastničtva.

A uz sve to vjerovnik, kupac, ipak je u pogibelji radi svoje tražbine.

Digitized by Google

Po propisu čl. 190. codice di commercio mnogo je privilegiranih tražbina, radi kojih zakon podieljuje pravo zaloga na trh broda.

Ovaj zalog, što ga zakon podieljuje na trh broda radi privilegiranih tražbina, utrnjuje uslied izvansudbene prodaje po čl. 193. „Codice di commercio“ samo iza dovršena jednokratna putovanja po moru, poduzeta na ime i pogibelj kupca i bez prigovora od strane vjerovnikâ prodavaoca.

A po čl. 194. istoga zakona smatra se da je brod dovršio jedno putovanje, kad su konstatovani odlazak i njegov dolazak u dvie različite luke, i trideset dana izza odlazka; kada je bez doći u drugu luku prošlo više od šestdeset dana izmed odlazka i povratka u istu luku, ili kad je brod, odjedriv na put duge plovitbe, ostao na putu preko šestdeset. dana, bez prigovora od strane vjerovnika.

Ove tražbine prije izvedena pomorskoga puta imadu u svakom slučaju prednost pred tražbinami vjerovnika vlastnika broda, koji neima zaloga već vlastničtvo, te ako privilegirani vjerovnici izcrpe cieli brod, on nemože dobiti svojom tužbom niti razmjernu izplatu svoga duga, nego mora izdati brod njemu za sigurnost izručeni i gledati, kako se drugi naplaćuju, a on ostaje praznih ruku, dočim je mislio da je on najsigurniji; pače više puta može se sretnim smatrati, ako izgubi samo ono što je na brod uzajmio, a nemora iz svoga džepa plaćati, jer on je napram trećim vlastnik, dakle i odgovoran za svaku štetu, koja bi ih stignuti mogla iz posalah, s njim kao brodovlastnikom sklopljenih.

Nije dakle nimalo probitačno ni za vjerovnika ni za dužnika, da se založi brod uz prividnu prodaju.

Mnogi pako misle, da se može postići pravo zaloga na trh broda upisom u pomorski registar, pa ima i rješitba najviših sudova, koje potvrdjuju, da ubilježenje zastupa simboličku predaju.

Nu ma to izrekla i viša sudišta, moram ipak reći, kao što je gore primetnuto, da sve takove rješitbe neodgovaraju našemu zakonu, kojim je izrečeno, da je od pokretne stvari toliko založeno, koliko je vjerovnik u svojoj vlasti ima.

Obzirom dakle na ove potežkoće nepreostaje drugo nego za-

Digitized by Google

konom izreći, da se brodovi glede zajmova imaju smatrati nepokretnim dobrom, i da ih treba unesti u pomorsku hipoteku upisom u pomorski registar, kako su to jur ine pomorske države učinile.

Englezka je sa svojim Merchant-Ghipping-act od godine 1854. i 1855. uvela pomorske hipoteke, koje su još prije obstojale u Holandiji i Danskoj; u Njemačkoj uvedene su godine 1862., a u Švedskoj zakonom od 23. veljače 1864.

U Francezkoj uvedena je pomorska hipoteka zakonom od 10. prosinca 1874., koji je stupio u život 1. svibnja 1875.

U Italiji pako upravo sada radi se o tom, da se prema onomu francezkomu zakonu izmieni pomorski zakon i uvede pomorska hipoteka.

U Austriji, gdje je pomorstvo doista vele važno, ciela dosta obsežna pomorska obala napučena žiteljstvom, koje se izključivo pomorstvom i gradjenjem brodova bavi, koje zaslužuje osobiti obzir i državnu zaštitu, treba omogućiti brodovlastnikom, da se mogu poslužiti obćom vjeresijom, dajuć u zalog svoje brodove, uvedenjem pomorske hipoteke, koja se može postići upisom u pomorski registar.

Nu kod nas ide se lagano napred: reć bi, da se nerado služimo tudjim izkustvom, hoćemo da budemo svakojako originalni, pak upravo s toga malo kad nam se dobro čini što su drugi napredniji narodi izkusili i za najbolje pronašli.

U carevinskom vieću predložen je novi zakon ob upisivanju pomorskih trgovačkih brodova u pomorski registar, u kojem se, mimogred budi rečeno, nalazi hvalevredna novost uvedena, da i inozemci mogu biti do jedne trećine vlastnici austrijanskih brodova.

O pomorskoj hipoteci neima u ostalom ni u toj osnovi ni spomena, pače po izvješću odbora, koji je taj zakon proučio i carevinskomu vieću preporučio, na daleko je odgodjeno riešenje pitanja o pomorskih hipoteka.

Evo što veli odbor o pomorskih hipotekah:

„Rubrika imajuća se uvesti za to, da se bilježe preduzete „pljenitbe, ustupi i t. d. zaista neodgovara podpunomu osigu-

Digitized by Google

„ranju uzajmljena novca, ali obzirom, da je uvedenje hipotekar-„noga založnoga prava radi svojstva brodova kao pokretnih stvari „sa težkoćami spojeno, koje se jošte nisu mogle svladati, a to „toli sa pravnih obzira koli s obzirom na mogućnost obistinjenja „tražbina zalogom osiguranih, imaju se ubilježbe u pomorskom „registru svakako uzdržati.

„Običaje se na molbu stranaka u pomorski registar ubilje-„žiti, da li je brod ili koji dio njegov založen, a pošto je vodjenje „ove očevidnosti doprinielo ponješto tomu, da se je sigurnost „pomorske vjeresije digla, biti će zadaća zakonodavca dalnjemu razvitku ovoga predmeta posvetiti svu svoju pozornost.“

Slavni taj odbor, komu predsjedaše zastupnik u carevinskom vieću, g. Vidulić, čestit primorac, veoma se vara ako misli, da je dosadanje bilježenje založnoga prava moglo promaknuti ma budi koliko pomorsku vjeresiju, kad gore vidjesmo, da se ubilježenjem tražbine u pomorski registar nemože steći pravo zaloga. Kad je odbor napisao gori navedene rieči, mislio je valjda, da naši pomorci, sliedeć propise gradjanskoga zakona, zalažu svoj brod ili koji mu dio te da po tom daju ubilježiti učinjeni zalog.

Ali to nebiva, jer kao što je gore protumačeno, nije moguće brod založiti, a po tom niti nije moguće zaloga ubilježiti, već naši pomorci daju posve drugu važnost ubilježenju; oni bo misle, da im upis u pomorski registar daje pravo zaloga, i da im se prama upisu osigurava prvenstvo: tko je prije upisan, taj da ima jače pravo.

Ali pošto upis nepodieljuje prava zaloga, to bi valjalo zakonodavnim putem taj upis posve zabraniti, da se vjerovnici nezavadjaju; ili bi se pako imala upisu dati ona važnost i kriepost, koju tekom vremena pomorci s upisom spajaju.

Ovaj običaj je znamenit, on pokazuje zakonodavcu, kojim putem treba udariti, da udovolji pomorskim potrebam.

I u toj zgodi potvrdilo se je načelo: da se pravo razvija prema potrebi i vremenu, kako što se i jezik razvija; običaj pokazao je, da brodovi rabe hipoteke, dakle zakonodavac neima drugo učiniti nego potvrditi, što se je običajem razvilo.

Digitized by Google

To pako može učiniti tim laglje, što je taj običaj sveobći i što su drugdje zakonodavnim putem utvrdili ono, što je u običaj prešlo.

Zato ja nevidim potežkoća uvedenju pomorskih hipoteka, pa jer je kod nas u krieposti francezki pomorski zakon, veliku bi uslugu učinio našemu pomorstvu onaj zastupnik naroda, koji bi na temelju francezkoga zakona od 10. prosinca 1874. izradio prema našim potrebam i našim zakonom udešenu osnovu zakona o pomorskoj hipoteci, nastojao da ju vlada prihvati i muževno ju pred skupnim saborom zagovarao, jer bi tim omogućio oživotvorenje zavoda toli potrebitoga našemu pomorstvu. (I mi zaista toplo preporučamo ovaj predlog svim, koji po svom zvanju ili položaju mogu raditi, da se on izvede, jer se odnosi na skroz praktičnu potrebu, a da se izvede, bitno bi pomogao razvitak vjeresije pomorske. Ured.)

O novom trgovačkom zakonu.

IV.

U prijašnjem broju[1] navedene su doslovce odredbe prelaznih ustanova trgovačkoga zakona, odnoseće se na dionička družtva i na zadruge, a sada hoću da ih protumačim. Bit će poznato, da se je tek maleni dio družtva dioničkih, zasnovanih i podignutih prošlih četrnaest godina, osnovao i uredio prema ustanovam dosadanjega zakona. Napose o zadrugah valja mi pripomenuti, da dosadanji naš zakon niti nepoznaje te naše institucije. Zadrugam manjkao je pravni temelj, da reknem, visjele su u zraku.

Da podkriepim što sam uztvrdio o postojećih dioničarskih družtvih, pozivljem se na ustanove trećega odsjeka z. čl. XVIII : 1840., po kojih bi morale dionice glasiti samo na ime, — za podpisivanje dionica opredieliti i otvorenim držati rok najmanje od tri dana — da svakoj dionici pripada jedan glas, itd. Znade se, da postoji mnogo dioničkih družtva, koja se nisu

[1] Vidi „Mjesečnik“ br. 3. Ured.

Digitized by Google

u smislu prijašnjega zakona konstituirala, pače veći dio željezničkih dioničarskih družtva niti nije držao konstituirajućih glavnih skupština. Nadalje valja znati, da ni najviše oblasti (dvorska kancelarija, ministarstva) nisu za posliednjih četrnaest godina jednako postupale, da su se s početka strogo držale tako zvanoga sustava koncesija, kasnije su pako, pravilnije shvaćajuć zahtjeve našega vremena, djelomice napustile sustav koncesija, te se zadovoljile sa poznatom uručbenom klauzulom.

Da je novi trgovački zakon izrekao, da će se samo ona dionička družtva i one zadruge održati, koje su se prema dosadanjemu zakonu ustrojile, morao bi vrlo velik dio družtva dioničarskih, morale bi sve zadruge prestati. Zakonu dakle nepreosta drugo, nego zaboraviti i koprenom zastrti što se je već dogodilo pa izjaviti, da je dovoljno, ako se glede postanka tih družtva drži dosadanji — ma i nezakoniti — običaj. Zakon dakle, prisiljen prešnom nuždom, sankcionira dosadanji nezakoniti običaj.

Zakon u ostalom nejde na ovom putu dalje, nego li upravo mora, pa zahtieva od već postojećih družtva dioničarskih i zadruga, koje su prije krieposti ovoga zakona bile ovlaštene započet svoje poslovanje, da promiene svoja pravila unutar više puta spomenutoga roka od šest mjeseca (pod prietnjom kazne), pa ujedno odredjuje, da one ustanove pravilâ gube nakon minulih šest mjeseca kriepost svoju, koje su u oprieci s imperativnimi odredbami zakona t. j. onimi odredbami, o kojih zakon veli, da se nesmiju mienjati ni privolom svih interesenta t. j. one ustanove prestaju pravno same po sebi, ma da i jesu u pravila unešene. — Dà, to sve stoji u zakonu, mogao bi mi tkogod reći, i dobro nam je poznato; ali trebalo bi stvar praktični razbistriti i tako protumačiti, da se bude razumielo, jer upravo ove odredbe prelaznih ustanova (§§. 558. i 559.) težkih zadavaju briga dioničkim družtvom i zadrugam.

Uvidjam i sam da je potrebno objasniti one odredbe, ali i tada ostalo bi još koješta nejasna u njih, ako se nenavedu §§. 157. i 225. novoga zakona.

Digitized by Google

Zakon je za dioničarska družtva i zadruge, da tako reknem, postavio uzor-pravila te odredjuje za ona prva družtva:

„U pravilih družtvenih mora se na svaki način ustanoviti što sliedi:

1. Tvrdka i sjedište družtva;
2. predmet poduzeća i trajanje družtva;
3. iznos temeljne glavnice;
4. kolicina i nominalna vrednost dionica i ulomaka dioničnih, zatim da li dionice glase na ime ili pokazatelja;
5. način, kako se imadu dionice uplaćivati i posljedice zanemarene uplate;
6. odredbe u smislu prijašnjega paragrafa učinjene (najme oni posebni probitci, koji su osjegurani utemeljiteljem ili inim osobam, zatim vrednost uložka kojega utemeljitelja ili dioničara, ako nesastoji u gotovom novcu);
7. kolicina i nominalna vrednost prioritet (prvenstvo) imajućih obveznica, što se eventualno imadu izdati istodobno sa dionicami; kolicina od njih se plaćat imajućih kamata, način odplate kao i preimućtva, pripadajuća posjednikom tih prioritet uživajućih obveznica;
8. način sazivanja, mjesto i rok obdržavanja, djelokrug, poslovni red[1] i način donašanja zaključaka glavne skupštine ter ustanova, što ima biti, ako sazvana glavna skupština nije bila sposobna izreći zaključak;
9. pravo glasa, pripadajuće dioničarom i kako se to pravo izvršuje;
10. način, kako se izabire ravnateljstvo, djelokrug njegov i trajanje njegovih funkcija;
11. ustrojstvo nadzornoga povjerenstva i trajanje njegovih funkcija;
12. način, kako se podpisuje tvrdka;
13. načela, kako se mora sastavljati i pregledavati bilanca;
14. način, kako se ima izračunati i razdieliti dobitak, — napokon
15. način, kako se imadu oglašivati obznane družtvene.“

Kao što za družtva dioničarska tako ustanovljuje zakon (§. 225.) i za zadruge uzor-pravila, koja se razlikuju od onih za dionička družtva postavljenih samo u onih točkah, koje su osnovane na posebnoj naravi zadruga. Ovamo spadaju: uvjeti o pristupu članova zadruge, kao i posebne odredbe ob eventualnom izstupu članova (ako tko dragovoljno izstupi, umre ili bude izključen); razmjerje udioničtvovanja pojedinih članova, odnosno poslovni njihovi ulošci i način, kako ti ulošci nastaju; — napokon ustanova, da li članovi zadruge jamče za obveze zadruge

[1] Bolje: red razprave. Ured.

Digitized by Google

neogračino ili ograničeno i — ako se u potonjem slučaju protegne jamstvo i preko mjere u zakonu ustanovljene — obseg toga jamstva. (Zakon odredjuje najme, da članovi zadruge jamče najmanje do iznosa upisanih po njih uložaka (§. 231.), ali dozvoljava, što se po sebi razumie, da se jamstvo ovo može u pravilih i razmaknuti.)

Evo tih zakonom ustanovljenih uzor-pravila; odavlje vidi se jasno, što imadu činiti već postojeća dionička družtva i zadruge, da odgovore ustanovam zakona (§. 558.) i da u smislu zakona promjene svoja pravila.

Dionička družtva i zadruge moraju u prvoj liniji ispitavati svoja pravila u pravcu, da li su u njih sadržane sve gore specificirane i u zakonu imperativno propisane točke.

Nadju li, da jedna ili druga točka manjka u njihovih pravilih, valja da ju u nje uvrste i pravila popune.

Koliko su meni poznata pravila postojećih dioničkih družtva, neće biti ovo popunjivanje osobito mučno; jer i dosadanja pravila — uslied i dosadanjega ispitivanja pravila po ministarstvu trgovine, — sadržavaju prilično sva ona momenta.

Nova bit će u najviše slučajeva institucija nadzornoga odbora, koji će se sada morat izabrati; a glede ovoga primećujem, da ima ovaj po zakonu (§§. 194. i 244.) sastojati barma od triuh osoba. Zakon je (§§. 194., 195. i 198.) točno označio djelokrug nadzornoga odbora, pa je s toga skroz suvišno odnosne ustanove zakona uvršćivati u pravila, sasma je dovoljno, ako se ustanovi organizacija njegova i trajanje njegovih funkcija (koje može prvi put trajati najviše jednu, a kasnije pako najduže tri godine, §. 194).

Institucija „ravnateljstva“ postoji već sada, prem pod drugim imenom. Zakon razumieva pod ovim pojmom onu uredbu, koju sada zovemo: upravljajuće vieće, odbor, upravljajući odbor, i t. d., pa odredjuje, da to ravnateljstvo može sastojati od jedne ili više osoba, da se može izabrati izmedju dioničara ili tudjih osoba, da bere plaću ili ne (§§. 182. i 241). Revizija dakle postojećih pravila i popunjivanje istih u smislu

Digitized by Google

novoga zakona neće jamačno zadati potežkoća postojećim dioničkim družtvom i zadrugam, prem se već unapred i gotovo kao izviestno može uzeti, da će se ciela organizacija dioničkih družtva i zadruga u toliko preinačiti, što zakon strogo nalaže kao dužnost dati odštetu, što ustanovljuje znatne globe novčane i kazan zatvora, pa će se zato upravni organi, sastojeći sada još od mnogobrojnih ali slabo plaćanih osoba pretvoriti u bolje plaćene, jer na veću odgovornost vezane, ali obzirom na broj osoba daleko manje upravne organe, pošto su riedka takova dionička družtva, koja bi mogla obzirom na svoje materijalno stanje držati mnogobrojne i dobro plaćane upravne organe.

V.

U prijašnjem članku spomenuto popunjivanje pravila, što ga imadu obaviti dosadanja dionička družtva i zadruge, neće im zadati nikakovih potežkoća, a mora se obaviti za šest mjeseca, inače kaznit će se globom, koja može iznositi i pet sto forinti a. vr. (§. 558.)

Ustanove trgovačkoga zakona stranom su permisivne, a po tom tek subsidiarne, stranom imperativne naravi, t. j. mnoge odredbe trgovačkoga zakona samo će se onda uporavljivati, ako interesenti ništa inoga neugovore i neustanove; druge pako ustanove takove su, da interesenti nisu ovlašteni, ma bili i svi složni, promienit ih, pače kod mnogih imperativnih ustanova zakon prieti znatnimi novčanimi globami ili kaznom zatvora onim, koji nebi ih se strogo držali.

A što da bude s onimi odredbami pravilâ već obstojećih družtva i zadruga, koje su u oprieci s imperativnimi ustanovami zakona, a nemogu se promieniti pravilî?

Zakon (§. 559.) odredjuje glede toga, da takove odredbe pravilâ gube kriepost nakon izminulih onih šest mjeseca, t. j. pravno prestaju same po sebi pa i u onom slučaju, ako dioničko družtvo ili zadruga nebi u ovom pravcu promienila svojih pravila. Kušat ću ovu ustanovu zakona razjasniti primjeri:

Zakon (§. 161.) zabranjuje dioničkim družtvom kupovati vlastite dionice ili je primati pod zalog (kao iznimka dozvoljuje

Digitized by Google

se nabava vlastitih dionica, ako se ova čini radi redukcije kapitala, ali i ta redukcija vezana je na stanovite u interesu vjerovnika zakonom stipulirane uvjete).

Recimo dakle, postojeće već dioničko družtvo ovlašteno je po svojih pravilih kupovati i primati pod zalog vlastite dionice; ovo na pravilih osnovano pravo moralo bi ipak prestati, jer je u oprieci s imperativnim propisom zakona.

Zakon (§. 177.) naredjuje, da se glavna skupština mora svake godine barem jedan put sazvati. Je li u pravilih glede ovoga što inoga ustanovljeno, mora ta zakonu protivna ustanova prestati.

Zakon (§. 179.) izjavljuje, da o stanovitih predmetih može zaključivati samo glavna skupština. Medju ovake predmete spada n. p. utanačivanje takovih kartelnih ugovora, kojim je svrha, da se svi poslovi družtva vode na zajedničku korist. Ako pravila kojega dioničkoga družtva prenose prava utanačivanja ovakih kartelnih ugovora u djelokrug upravljajućih vieća, ta ustanova pravilâ, jer zakonu protivna, gubi svoju kriepost.

Postojeća dakle dionička družtva i zadruge morat će tečajem spomenutih šest mjeseca svoja pravila ne samo u smislu zakona popuniti, nego i promieniti u tom pravcu, da se one ustanove pravila, koje protuslove imperativnim odredbam zakona, stranom preinače, stranom sasma izpuste.

Nu upravo ovdje moglo bi se pojaviti raznih potežkoća, i u ovom pravcu čine mi se prelazne ustanove manjkavimi.

Obće je poznato pravno načelo, da zakoni u pravilu nebi imali povratne moći na stečena jur materijalna prava; da se iznimice ovo dopušta samo onda, ako to bezuvjetno zahtieva obće dobro, ali da u takovom slučaju mora da bude povratna moć zakona u zakonu samom jasno izrečena. Ako to nije, ako ta povratna moć nije jasno u zakonu izrečena, nesmie se ona predmnjevati.

Za ovo navesti ću praktičan primjer. Zakon zabranjuje, kako već rekoh, dioničkim družtvom kupovati ili pod zalog uzimati vlastite dionice. Što dakle da bude u slučaju, ako si je kakovo dioničko družtvo već prije kreposti ovoga zakona naba-

Digitized by Google

vilo vlastitih dionica ili ove pod zalog uzelo? Mora li je prodati, mora li ih se svakako riešiti?

Jamačno ne, i ja se nemogu načuditi, kako mogu ovomu protivno mnenje braniti pravnici, koje sam vikao visoko cieniti. U zakonu nemogu nigdje naći izrečenu tu povratnu moć. Spomenuti već §§. 558. i 559. govore samo o pravilih i o promjeni istih. Ako dakle pravila dioničkoga družtva dozvoljuju kupovanje i primanje u zalog vlastitih dionica, ovo pravo prestaje za buduće, jer to zakon izrikom u §. 559. naredjuje.

Ali od ovoga sasma je različito pitanje, moraju li se već nabavljene ili založene dionice uslied §. 161. prodati? Po mom mnenju zakon nesadržaje nikakove ustanove, da se na temelju iste uzmogne jestno odgovoriti na ovo pitanje, pa se zato mora nečno na nj odgovoriti, jer so povratna moć zakona nesmie predmnjevati.

Nu ta stvar nije uviek tako jednostavna.

Pogledajte n. p. §. 153. zakona. Ovaj odredjuje, da podpisatelj dionice jamči do petdeset postotaka nominalne vrednosti podpisane dionice, pa to i za onaj slučaj, ako je svoje dionice držeć se zakona i pravila preneo na drugoga. I ovo je imperativna odredba zakona, koja se ne može promieniti ni jednoglasnom privolom svih interesenta.

Zamislimo sada slučaj, da pravila kakova družtva ustanovljuju ono jamstvo ne do petdeset nego do četrdeset postotaka. U takovom slučaju valja ustanova §. 559., i pošto bi takova odredba pravila stajala u protuslovju s ustanovom zakona, nebi se mogla smatrati valjanom, a podpisatelj morao bi jamčiti za petdeset postotaka, prem se je obvezao samo za četrdeset! — Ali vrlo kompliciranom postaje stvar, ako dodje §. 557. u oprieku sa §. 559. Neka nitko nerekne, da se takov slučaj nemože dogoditi. Da vidimo:

Zakon (§. 453.) odredjuje, da je svako asekuracionalno poduzeće dužno izkazati pred sudom, nadležnim za upisivanje tvrdka, za svaku granu poduzeća, koju kani tjerati, napose i zaista uplaćenu zakladnu glavnicu najmanje od sto tisuća forinti. Posve

Digitized by Google

odobravam ovaj propis zakona, u koliko se odnosi na novo ustrojit se imajuća asekuracionalna družtva.

Ali što da bude u slučaju, ako je već postojeće dioničko asekuracionalno družtvo po pravilih svojih bilo obvezano sastaviti manju zakladnu glavnicu, n. p. samo sedamdeset tisuća forinti? Evo kolizije medju §§. 557. i 559!

Po ustanovi prvoga paragrafa (557) moglo bi družtvo bez ikakove zaprieke svoj posao nastavljati, i sud nebi se mogao protiviti novomu upisu takova družtva u registar firma; po ovom drugom paragrafu (559) sumnje vlasti sudbene nebi bile u tom pogledu neosnovane.

Kako dakle da se postupa? Ne inače nego tako, da se zakonu u svih slučajevih, gdje bi se i najmanje moglo posumnjati, da li ima zakon povratnu moć, nepriznaje povratna moć.

VI.

Prelazne ustanove sadržavaju još propisâ o protokoliranju miraza, o dokaznoj kreposti i o trajanju dokaza, što no pripada upisom u trgovačke knjige učinjenim dok je stupio u krepost novi zakon, o proračunanju zagode, napokon ob instituciji mešetara (sensala) i o njihovih knjigah.

U Ugarskoj postojeći još stečajni red daje mirazu supruge trgovca, ako je suprug u stečaju, prednost pred ostalimi vjerovnici stečajnimi trećega razreda, ako je miraz prema postojećim propisom zakona unešen u registar trgovački. Neima dvojbe, da će novi, stvorit se imajući stečajni zakon dokinuti ovu povlast, protivnu svim načelom prava i pravičnosti; nu trgovački zakon morao je računati sa postojećimi faktori te se obazirati na krepostni još stečajni zakon.

Dosliedno tomu odredjuju prelazne ustanove (§. 552.), dok god bude valjao sadanji stečajni zakon, da ostaju u kreposti odredbe §. 9. zak. čl. XVI : 1840. o mirazu. Taj paragraf ustanovljuje način i vrieme protokoliranja miraza pa naredjuje, da suprug ima moliti protokoliranje, što je juridički neopravdano, pa zato prelazne ustanove ovlašćuju i suprugu, da može zamoliti protokoliranje.

Digitized by Google

O mirazu protokolovanom već prije kreposti novoga trgovačkoga zakona odredjuje ovaj, da se mora unutar već više puta spomenutih šest mjeseca prijaviti radi upisa u novi registar tvrdka, inače da mu neće u stečaju pripasti nikakovo prvenstvo.

Razumie se samo sobom, da se već protokolovani miraz može u novi registar firma samo onda unieti, ako je firma, na koju se odnosi miraz, već prije bila upisana u novi trgovački registar, ili ako se u isto doba i ona upisuje.

Dokaznu moć knjiga i trajanje njeno novi trgovački zakon skroz drugačije uredjuje nego li dosadanji zakon.

Kao primjer navodim, da će u buduće dokazna moć uredno vodjenih knjiga protokolovanih trgovaca trajati naproti trgovcem deset godina, naproti ne trgovcem pako dvie godine (§. 31.) — računajuć od dana prepornim nastaloga unosa ili upisa; — da se uvidjavnosti sudca prepušća, neka prosudi okolnost, da li svaki put predložene knjige zaslužuju vjeru i u kojoj mjeri; postavlja se dakle načelo tako zvane slobodne dokazne teorije.

Nebijaše nikakova prešna razloga, da se u ovom pogledu dadne zakonu povratna moć, pa zato propisuju prelazne ustanove (§. 563.) sasma korektno, da se imadu glede dokazne moći upisa u trgovačke knjige, do kreposti ovoga zakona obavljenih i glede trajanja te dokazne moći uporavljivati dosadanji zakoni. Sudac morat će dakle dosadanje upise prosudjivat po dosadanjih zakonih, što će u praksi jamačno dat povoda i smiešnim prizorom.

U materijalnom zakonu ima propisa o tako zvanoj zagodi t. j.: zakon odredjuje za stanovite slučajeve stanovite rokove, unutar kojih moraš vršiti svoje pravo, inače ćeš ga izgubiti ili će ti se barma znatno ograničiti. Tu se samo od sebe namiče pitanje, što će biti u slučaju, ako je vrieme zagode počelo teći prije nego li je stupio u krepost novi trg. zakon, a za navršenje zagode iziskuje se kraći rok od onoga, što ga propisuje novi zakon? Na ovo pitanje odgovaraju prelazne ustanove (§. 564.), da se u ovakovom slučaju neimaju uporavljivati ustanove novoga zakona, da je u takovu slučaju odlučan još nedovršeni

Digitized by Google

kraći zagodni rok. Pravilnost ove odredbe posve je jasna, ako promislimo, da bi se inače novomu zakonu morala dati povratna moć, čemu neima nikakova prešna razloga.

Novi zakon posve je napustio uredbu zakletih mešetara, a mjesto toga uredjuje u devetom naslovu II. diela posao mešetarski kao posao trgovački. Nebi bilo umjestno ovdje razlagati, je li shodno bilo instituciju zakletih mešetara sasma napustiti ili ne. Mnenja o tom razilaze se tako kod nas kao i u Njemačkoj. To stoji, da naš zakon nepoznaje te uredbe, pa to uz obćenitu ustanovu §. 549. još izrikom ističe u §. 565., da se ukloni tim svaka dvojba. Pri tom je radi veće sjegurnosti naročito izrečeno, što bi se prema načelu, da zakon neima povratne moći, po sebi razumielo, da se dokazna moć knjiga te izdanih zaključnih nota (isprava) takovih mešetara, vodjenih do početka kreposti novoga zakona, ima prosudjivati po dosadanjih propisih. Ujedno odredjuje zakon, da valja knjige mešetarâ unutar onoga roka od šest mjeseca, u izvoru položiti kod onoga sudbenoga stola, u kojega području je mešetar svoj posao obavljao. Ova ustanova bijaše s toga nuždna, što se dokazna moć tih knjiga glede onih posala, koji bijahu do započete kreposti novoga zakona unešeni, mora prosudjivati po dosadanjih propisih, pa s toga iziskuje interes stranaka, du se takove knjige čuvaju kod suda, da bude moguće prema potrebi u parnicah na nje se pozvati.

I tim sam moje razmatranje o prelaznih ustanova novoga trgovačkoga zakona, u koliko imadu praktične važnosti i interesa, završio. Gledao sam, da ih što jasnije protumačim; nije li mi to pošlo za rukom, molim neka se uvaži moja dobra volja.

Da li iz ugovorene obveze dužnika, da ima vjerovniku kupovninu poštom u prebivalište njegovo poslati, nastaje podsudnost ugovora po §. 42. sudovnika?

Cislajtansko vrhovno sudište svojom rješitbom od 25. veljače 1873. (Gerichtshalle br. 38 pro 1873) odgovorilo je na ovo pitanje jestno, što se ipak čini, kao da nije pravo, jer se po §.

Digitized by Google

429 u savezu sa §§. 905 i 1420 o. g. z. smatraju vjerovniku uz njegovu privolu poštom poslani novci kao tada već predani, kad jih dužnik u svom prebivalištu preda poštovnomu uredu. Prema tomu je prebivalište dužnikovo ujedno i mjesto predaje = izpunitbe (izvršište), a pošiljanje do prebivališta vjerovnikova biva po §§. 1048—1052 na pogibelj i o trošku potonjega.

Toga slučaja pako §. 42 sudovnika neima pred očima, jer po istom nastaje tada samo podsudnost ugovora, kad se dužnik naročito obveže, da će obvezu svoju izpuniti na nekom drugom od vlastitoga prebivališta različitom mjestu, dakle u danom slučaju, da će kupovninu vjerovniku izplatiti u prebivalištu potonjega. U tom slučaju smatraju se novci, ma bili i poštom poslani, tek tada kao predani, kad jih vjerovnik u svom prebivalištu — kao ugovorenom mjestu izpunitbe — u istinu i primi; pošiljanje novca u tom slučaju obavlja se na trošak i pogibelj dužnika.

Prema tomu ukazuje se u prvom slučaju prebivalište dužnikovo, u drugom slučaju pako prebivalište vjerovnikovo kao mjesto izpunitbe (izvršište).

Po čl. 325 trg. zakona ima dužnik poslati dug svoj na ono mjesto, gdje je vjerovnik u doba nastavše obveze imao svoj nastan trgovački, ili u pomanjkanju takova, prebivalište svoje; no zaglavna izreka toga članka odredjuje naročito, da se tom ustanovom u ničem nemienja podsudnost dužnikova.

Ako dakle dužnik duga svoga vjerovniku nepošalje, to ga potonji ipak samo kod njegove osobne podsutnosti tužiti može, što se i za onaj slučaj uztvrditi mora, kada bi dužnik, ne ipsa lege, već prema ugovoru kupovninu iz mjesta izpunitbe (izvršišta) vjerovniku poštom poslao u njegovo prebivalište. **I. Pirka.**

Razjašnjenje čl. 357. njem. trg. zak., valjajućega za hrv.-slav. vojnu krajinu, odnosno §. 355. ug. trg. zakona.

A. se je obvezao B-u, da će mu za 14 dana, računajuć od dana pogodbe, dobaviti 1000 mjerova kukuruza; ali nije svoga obećanja održao.

Nastaje pitanje, može li kupac B po čl. 357 trg. z. umah

Digitized by Google

od pogodbe odustati, ili pako mora prodavaocu A po čl. 356. trg. z. još jedan rok za naknadno izpunjenje zadocnjele obveze dozvoliti?

Čl. 357. trg. z. nesmije se izlučiti iz svoga uzkoga saveza sa čl. 354., 355. i 356. trg z., dakle niti se sam za sebe tumačiti.

Čl. 354. odnosno 355. pako govore o zadocnjenju u izpunitbi obveze; zadocnjenje pako u pravilu (§. 1334. o. g. z) predpostavlja točno označeno vrieme za izpunitbu, pa dok ovo neizteče, nemože se ni govoriti o zadocnjenju; a čl. 356. veli, da se onomu, koji zadocni „još" jedan rok za nadoknadu zadocnjele izpunitbe, dakle naknadni rok, koji nedvojbeno predidući rok uvjetuje, dozvoliti ima. (Ako to dopušta narav dotičnoga posla.)

Odtuda sliedi, da su pogodbenici i u slučaju čl. 356. trg. z. stanovit rok izpunitbe ugovoriti mogli. Po tom se dakle samim ustanovljenjem roka još neosniva pravo na uporavu čl. 357. trg. z., već se pače čl. 357. po svom jasnom slogu razlikuje od čl. 356. trg. z. tim, što mora biti uz ustanovljenje roka u slučaju čl. 357. još dalje ugovoreno t. j. uvjetom stavljeno, da se pogodba ima „točno" (genau, accurat) u ustanovljenom roku izpuniti, uslied česa postaje baš oznaka vremena tako rekuć razriešavajućim uvjetom u smislu §. 1154. o. g. z.

Po rečenom odnosi se čl. 357. napram čl. 356. trg. z. isto tako, kao §. 1154. napram §. 919. o. g. z., kao iznimka napram pravilu.[1]

§§. 352., 353. i 354. ug. trg. z. glase doslovce jednako sa čl. 354., 355. i 356. njem. trg. z., nasuprot su ustanove čl. 357. njem. trg. z. u ugarskom trg. z. razložene u dva paragrafa, najme §. 355. i 356., pri čem nije valjano uvažen slog rieči čl. 357. njem. trg. z. tako, da se §. 355. ug. trg. z., ocienjujuć ga po hrvatskom tekstu, mora označiti kao neuspieli (Rekli bismo: netočni. Ured.) prevod odgovarajućega čl. 357. njem. trg. z., pošto neodgovara smislu izvora; jer dočim čl. 357. njemačkoga trg. z. glasi:

[1] To i jest nakana zakonodavca. Vidi Lutz Protokolle str. 1411. Op. ured.

Digitized by Google

„Ist „bedungen“ worden, dass die Waare „genau“ zur festbestimmten Zeit oder binnen der festbestimmten Frist geliefert werden soll“ etc., glasi odgovarajući §. 355. ug. trg. z. u hrvatskom tekstu:

„Ako se roba ima dobaviti u točno[1] opredieljen dan ili vrieme“ itd.

Budući da je dakle u stavljenom slučaju samo ugovoreno, da se upitni kukuruz za 14 dana pribaviti ima, a da nije ujedno uvjetom stavljeno, da se to obećanje „točno“ (genau) u gore rečenom roku izpuniti ima, to nije označenje vremena postalo razriešavajućim uvjetom te bi po tom kupac B imao bez obzira na ovo ustanovljenje vremena svoje pravo ne po čl. 357., već po čl. 355. i 356. njem. trg. z. tražiti.

Kupac B morao bi dakle, ako bi hotio od pogodbe odustati, dozvoliti prodavaocu A po čl. 356. trg. z. još jedan, okolnostim primjeren rok za nadoknadu zadocnjeloga, dočim se mora po slogu rieči §. 355. u hrvatskom jeziku izdanoga ugarskoga trg. z. baš protivno tvrditi. (Neima dvojbe, da je zakonodavac i kod §. 355. imao na umu isti iznimni slučaj, koji i čl. 357. njem. trg. z. Dokaz je tomu magjarski tekst i njemačko službeno izdanje trgovačkoga zakona. Hrvatski tekst trg. zakona, kao što na mnogih mjestih tako i ovdje ne samo da je zlo preveden, već je i smisao zakona skroz izvrnut. Trebalo bi s toga što prije pobrinuti se za valjani prevod; jer dok toga nebude, mogu u praksi radi netočnosti hrvatskoga originala nastati velike nepodobštine; najbolji je dokaz tomu gornji primjer. Ured.) **I. Pirka.**

Odvjetnici u — Turskoj.

Nadamo se pouzdano, da će ovaj člančić štiocem ovoga lista dobro doći. U njem se dosta dobro slikaju stanoviti odnošaji u Turskoj, imenito u priestolnom gradu; živo se predstavlja stanje odvjetnika u zemlji nam vrlo blizoj. Razlaže pako to stanje ne možda kakov izraziti protivnik turske države, nego muž tamošnji, predsjednik odvjetničke zadruge carigradske.

[1] Slog rieči: „dobaviti u točno opredieljeno vrieme“ izriče drugi smisao, nego li: „dobaviti točno u opredieljeno vrieme.“ Op. pisca.

Digitized by Google

Gjuru Furlana izabraše za predsjednika carigradskoga bareau-a, a on je u glavnoj skupštini odvjetnikâ, držanoj 21. siečnja 1876., zahvaliv se na toj časti uhvatio ovu sgodu te u podužem govoru razložio plemenito zvanje odvjetnika u obće, pa živimi bojami orisao nesigurnost svih pravnih odnošaja u Turskoj.

I onaj prvi, a osobito ovaj drugi dio besjede Furlania vrlo je zanimiv.

Furlani tvrdi, da je ugled odvjetnika svagdje rasao u onoj mjeri, u kojoj se je kultura dalje širila. Kad je Grčka najljepše cvala, odvjetnike sve je cienilo, oni djelovahu znamenito na sudbinu svoga naroda. U cieloj Grčkoj odvjetnike su veoma tražili i visoko je štovali poradi njihove učenosti, odvažnosti, jer su vikli bez straha otvoreno i bezobzirno izražavati svoje mnenje; „dà, bez straha, ja osobito naglašujem ovu točku, jer držim, da je jedno od bitnih svojstva odvjetnika, da je odvažan braneć i izričuć svoje mnenje. Odvjetniku treba često veće odvažnosti, da pred sudom slobodno izjavi svoje nazore, nego li vojniku u bitci. Kad je Demosten došao pred sud na areopagu, da uzdrži tužbu proti Antiphonu, bijaše sav puk proti njemu; ali uzprkos prietećoj mu opasnosti nikada nije većom smionosti i slobodom govorio nego onda; a drugom nekom sgodom govoreć ob Atenjanih, reče: „Ja ću moje mnenje o tom, što držim da je za vas najbolje, uviek izreći, ma vi toga i nehtjeli; a nikada neću učiniti štogod nevredna, ma to i vi hotjeli.“

Zvanje odvjetnika u Rimu — veli Furlani — bijaše isto tako poštovano kao i u Grčkoj; patriciji, senatori, odlične osobe, paće i konzuli rado su branili pred sudom svoje kliente. Besjede glasovitih govornika još su i danas predmetom naših studija; oni su govori olahkoćivali izricanje prava; iz onih razprava nastadoše velikani pravoslovni, koji su od koljena do koljena svojom učenošću i svojim izkustvom doprinosili k razvoju ogromne sgrade rimskoga zakonarstva, toga neizcrpivoga vrela modernoga zakonarstva. Tko da nepozna Cicerona i divne njegove rječitosti?

U sriednjem i novom vieku jednaku uživaju odvjetnici važnost. Odvjetnici su u Englezkoj, Francezkoj, Italiji i Njemačkoj mnogo pomogli do političke i socijalne regeneracije. Odvjetnici zauzimlju često najodličnija mjesta u službi sudbenoj ili upravnoj; svjetuju vladam u mučnih pitanjih, rade neumorno u zakonarstvu i pripomažu k civilizaciji. Oni su zaštitnici, zagovornici svojih klienta, idu im na ruku u poslovih za nje životnih; njim je zadaća zauzimati se i za one nesretnike, koje zla kob ili vlastita izkvarenost dovodi pred kaznenoga sudca. — Na polju morala, prava i politike odvjetnika čekaju isto tako dični kao i važni zadatci.

Digitized by Google

„Ali jao! — tako nastavlja Furlani — što je odvjetnik u Turskoj, što li u Carigradu, u tom velikom, glavnom gradu, gdje je u staro doba carska konstitucija izrekla, da su odvjetnici, koji svojom rječitosti povrate nadu trpećemu nesretniku, koji brane njegov život i njegovu djecu, isto tako koristni ljudskomu rodu, kao da svoju krv prolievaju za domovinu i za obitelj?

U Carigradu odvjetnik je puki poslovodja, puki „vekil“. Otomansko zakonarstvo niti nepoznaje pravo odvjetnika. Gradjanski zakoni turski „rudis indigestaque moles“ puki su komentar, ili bolje govoreć izliev religioznoga zakona; iz vjerske hierarkije uzimlju se oni funkcionari, koji upravljaju pravosudjem.

Religiozni sudac nepriznaje, da je odvjetnik nuždan; jedinoga sebe smatra on pravim tumačem božjega zakona; on ljubi samo one, koji pripadaju njegovoj kasti; jedinoga sebe drži ovlaštenim učiti i upravljati zakon. Otomanski sudac poznaje jedinoga „vekila“, koji nije drugo no puki punomoćnik stranke, koja se bilo sa kakovih razloga, nemože sama pred sudom zastupati.

U svako doba nalazilo se „vekila“ u Turskoj; a ipak turski zakonodavci nikada nepomisliše, da to zvanje urede i da zahtievaju poznavanje pravoslovnih nauka kao uvjet za izvršivanje zvanja ovoga. Da postaneš „vekil-om“ netrebaš posebnih studia, netreba u obće kakove posebne nauke, pače i to je uzgredno i podredjeno pitanje, da li si pošten čovjek ili ne. „Vekil“ neima nikakova autoriteta; niti ima u občinstvu niti pred sudom kakova ugleda. Zato se laćaju zvanja „vekila“ osobe bez zasluzbe, neimajuće nikakova položaja niti kakovih sposobnosti; neimajuć nikakova pravoslovnoga znanja vekil postaje prevejancem i intriganom, povoljne uspjehe nastoji postići jedino timi sredstvi.

Nisam nimalo voljan smanjiti zasluga stanovitih vekila, muževa poštenih, koji su si naukom ili praksom pribavili manje ili više savršeno pravoslovno znanje; ali ti su riedke iznimke, s kojimi se neda računati, kad se radi ob obćem interesu valjane pravosudne uprave.

Turskomu pravoslovcu odvjetnik je u strogom smislu ove rieči sasma tudja osoba, niti on poznaje njegovih prava niti dužnosti.

Istom nakon proglašena trgovačkoga zakona i postupnika počeše turski trgovački sudovi ponešto cieniti odvjetnika, pa istom od toga vremena uze nekoliko inozemnih i domaćih odvjetnika zanimati se ovim zvanjem. Nastojeć podignuti ugled i čast svomu stališu svi su ovi slabi polučili uspjeh, a ipak je zadaća odvjetnika u Carigradu vrlo mučna. Neima zemlje na svietu, gdje bi bilo mučnije pribaviti si potrebna znanja zakona nego li u ovoj (Turskoj). Da uzmogneš plaidirati pred turskim ili konzularnim sudom, trebaš poznavati ne samo turske zakone i

Digitized by Google

medjunarodno pravo, nego i zakone svih onih naroda, koji uživaju u Turskoj pogodnosti kapitulacijâ.

Odvjetnik, koji hoće savjestno zadovoljavati svomu zvanju u ovoj zemlji, ma bio svestrano obrazovan, mora da je neobično darovit, da uzmogne, nalazeć se u sredini labirinta, svladati potežkoće, koje se dadu tek velikim naporom i ne manjom strpljivošću oboriti.

Poznajete iz vlastita izkustva zaprieke, na koje nailazi odvjetnik, kad mu, upitanu za savjet, valja prama klientu izreći svoje pravne nazore. Zakonarstvo je prema narodnosti sudjelujućih različito: civilno, trgovačko, parbeno pravo, sve se to mienja prema razlikosti narodnosti.

Ako je već dosta mučno klientu razložiti stanovište zakona u preporu, u koji je zapleten, još je mučnije pred sudcem plaidirati. Razlikost u postupnicih, što no postoji kod različitih sudova raznih naroda, jest vrelom silnih potežkoća za praktika. Ako još pomislimo na muke, što no nastaju iz razlikosti ovdje rabljenih jezika, ako uzmemo na um, da svatko mora da umie barma tri do četiri, u ovoj zemlji najobičnija jezika: to bismo ipak bili ovlašteni nadati se, da će oblasti i obćinstvo najvećim štovanjem susretati svakoga odvjetnika, koji savjestno vrši svoje dužnosti.

Odakle to indi, ljubezni moji drugovi, da naš stališ neuživa ovdje pouzdanja, koje zaslužuje, i koje si je svagdje drugdje stekao? Odakle to, da nas otomanske vlasti tako slabo uvažuju? Mislim, da tomu glavni uzrok stoji u anomaliji, što u Turskoj odvjetnik uz „v e k i l a“ vrši svoju praksu. Turski sudci, pa i sami oni, koji nisu religiozni sudci, koji su odbacili mnoge presude, još ni s daleka neumiju cieniti zaslugâ pravoslovca, koji dolazi pred sud, da tamo zastupa kakov pravni posao. Nečine velike razlike medju odvjetnikom i „v e k i l o m“, pa ako hoće jednomu od ovih dvajuh dati prednost, daju ju jamačno „vekilu“, koji izilazi pred-anj (sudca) prevelikom poniznošću, dočim čast i znanje odvjetnika često vredja samoljubje sudca. Ja sam pred više godina zastupao nekoga inozemnoga tvorničara proti turskomu podaniku i zahtievao, da ovaj izplati kupovninu dužnu za prodanu mu robu.

Tuženi zanieče da je robu kakovu primio, a ja neimajuć nikakova drugoga dokaza, navratih mu prisegu o tom, da je robu primio. „Dobro dakle“, reče predsjednik, „tuženi položit će prisegu onamo, da vam ništa neduguje.“ Primjetih na to, da s u d ima izreći, da li je tuženi štogod dužan ili ne; nu tuženi da ima samo o tom položiti prisegu, da li je robu primio, a ne i o tom, da nije dužnik. Na to predsjednika oblije rumen te mi rekne: „Ali gospodine, zar vi nerazumiete, da je to jedno te isto, i vi se još zovete odvjetnikom? Gdje ste izučili pravoslovne nauke?“ Ja njemu na to u kratko: „Nauke pravoslovne svršio sam na sveučilištu, ali gdje ste vi vaše obavili, gospodine predsjedniče?“ Zadalo mu mnogo

Digitized by Google

muke, dok je prihvatio po meni predloženu formulu prisege; a od onoga vremena nestade i njegove simpatije prama meni. (Ako se takove stvari dogadjaju u priestolnici, što istom biva u udaljenih provincijah? Ured.)

Znadem dobro, da ima medju otomanskimi sudci i sposobnih i skroz neporočnih muževa, ali svatko mora priznati, da otomanski sudac nepazi na nuždnu razliku medju „vekilom" i odvjetnikom. Uvjeren sam podpuno, da se uvedenjem naše institucije barreaua otvara ljepša budućnost odvjetnikom. Občinstvo će jamačno dokučiti, da naše družtvo ni s daleka nemisli znanje ovoje na korist svojih članova monopolizovati, nego da mu je jedinom svrhom, da štiti čast i poštenje odvjetnikâ. S druge strane živa ja naša želja, da štogod doprinesemo k napredku socijalnih uredaba zemlje, da se poprave zakoni, napose oni, koji se odnose na pravosudje.

Pravosudje prva je potreba naroda, ono je zaštita vladâ. — Vlastodržci Turske treba da su upućeni o toj velikoj istini, koju potvrdjuje poviest svih vjekova.

Otomansko zakonarstvo treba sasma preraditi, treba mu radikalnih promjena.

Kad je vlada, jamačno u dobroj nakani, uvela nove zakone, nemogaše naći za radnju sposobnih ljudi. Uzeše na brzu ruku izradjivati novi trgovački zakon neobziruć se na stare otomanske zakone, na napredak znanosti, pravoslovja. Tu su se jednostavno prepisali neki dielovi francezkoga „code de commerce", a nitko nepomisli, da je već više od pol vieka minulo, odkako je onaj zakon izdan, da su od toga vremena trgovina, pomorska trgovina i industrija znatno napredovale, da su moderni zakoni preduzeli bitnih promjena na starih zakonicih.

Odlični francezki, englezki i njemački pisci označiše put, kojim treba poći izradjivajuć novi trgovački zakon; i mi vidimo, da su Njemačka, Austrija, Italija, Grčka i druge zemlje izradjivajuć trgovački zakonik dostojno uvažile postignuti napredak u znanosti.

Nu legislativno povjerenstvo, kojemu vlada povjeri izradbu turskoga trgovačkoga zakona, niti se neobazre na svoje predšastnike; svoju radnju ograniči na to, da sastavi razbacano, juridički nesuvislo, u kratko: nepodpuno, manjkavo djelo.

Ovako se tumači, zašto turski trgovački zakon nesadržaje nikakovih ustanova o trgovačkih agentih, o mešetarih, o znamenitosti trgovačkih usansa (običaja), ob izpunjivanju trgovačkih obveza, o kupnji, prodaji, o poslu komisionalnom, ob opunomoćenju, sjeguranju života i o zastari.

Svi su ovi predmeti prometu vrlo važni, ali turski ih zakon neuredjuje; kad ipak treba jedan ili drugi riešiti, sudac postupa po svojoj uvidjavnosti.

Jednako je manjkav i zakon o postupku u trgovačkih stvarih. Veli se doduše, da svaka stranka mora svoju tvrdnju ili prigovor dokazati:

Digitized by Google

ali zakonom se nepropisuje forma, u kojoj treba dokaz izvesti, nego sve visi i opet ob uvidjavnosti sudca.

Mogu li se činjenice, na kojih osnivaš svoju tužbu, dokazati svjedoci, vještaci, ispravami, ili prisegom? Pa ako mogu, u koliko mora sudac vjerovati tvojim dokazalom? O svem ovom neima u zakonu nikakove ustanove, kao što god neima nikakove ustanove zakonske ob izvršenju osuda.

Ako si velikom mukom i još većimi troškovi dotjerao dotle, da je osuda izrečena, pulučio si dosta malo. Neima zakona, koji bi ti zajamčio, da će se osuda i izvesti; izvržen si najvećoj neizviestnosti A čemu osuda, kad se neda ovršiti? Kod pravosudja bitni je zahtjev, da se osude ovršuje odmah, neoklevajuć. Čekati s izvršenjem osude znači činiti nepravdu.

Hoćete li da govorim ob instituciji sudbenih podvornika (huissiera)? Moubachiri počinjaju takovih nepodobština, da mnogi volje odreći se svoga prava nego li da se predaju milosti tih nuždnih podpora turskih sudova.

Pomorsko je pravo nešto podpunije, ali i ono ima velikih nedostataka. Netrebaš drugo nego sravniti ovaj zakon sa holandezkim, švedskim ili njemačkim, da se osvjedočiš, koli liepo mogla se je ova materija popuniti.

Turski kazneni zakon ima i svojih prednosti, ali mu manjka — kazneni postupnik. Ovaj morao bi družtvu ljudskomu zajamčiti, da će se krivac zaista kazniti, ali jednako je dužan braniti čast i slobodu neporočna i poštena gradjanina. Samovolja sudčeva u poslovih kaznenih najljući je bič, kojim se može u obće narod kazniti.

Priznajem, da vladi treba svladati ogromnih potežkoća, da uvede nove zakone u Turskoj; hoću samo konstatovati, pošto se je vlada odvažila na reforme, pošto je nakana staro zakonarstvo podići na visinu moderne civilizacije (? Ured.), da bi bila morala i mogla štogod savršenijega stvoriti.

Staro zakonodavno povjerenstvo niti je zadovoljilo dobroj volji vlade, niti potrebam naroda. Iz francezkih zakona sastavi ono neki izvadak neobziruć se nimalo na nutarnju suvislost, postojeću medju prihvaćenimi zakoni i ostalimi dielovi francezkoga zakonarstva; radnja ta izvedena je takovom lahkoumnošću, da se u nekih člancih postupnika citiraju i takova mjesta zakona, kojih ni neima u njem, koja neobstoje.

Prigovorit će mi se, da je vlada bila voljna s mjesta uvesti takove zakone, koji odgovaraju potrebam trgovine, ali da nemogaše naći pravoslovaca, koji bi bili mogli, jer vješti u svih zakonih, izraditi trgovački zakon.

Na to odgovaram: što se do sada nije učinilo, treba da se što prije izvede. Tako u Carigradu kao i u drugih velikih gradovih Evrope ima učenjaka, pravoslovnih kapaciteta svako narodnosti. Vlada bi dakle morala,

Digitized by Google

kako ja mislim, sastaviti komisiju, te u ovu pozvati ne možda samo pojedine turske činovnike, nego osobe zakonu vješte iz svih zemalja i od svih narodnosti, zastupnike stališe trgovačkoga i obrtničkoga. Toj komisiji neka se povjeri posvemašnja revizija svih postojećih zakona; uvjeren sam, da bi na ovakov način do brzo zemlja dobila dobrih zakona. (Ako se nepronadje drugi put, ovim težko da će se ikada dovinuti ona država valjanih zakona, jer je put vrlo skup i kompliciran. Ured.)

Jamačno se sjećate, drugovi moji, naredbe, što izadje početkom g. 1874., a propisuje svojstva, što ih mora imati odvjetnik tudjinac, ako želi vršiti svoje zvanje pred turskim gradjanskim sudom. Po toj naredbi može odvjetnik tudjinac obavljati poslove odvjetničke, zastupati stranke samo onda, ako dobije za to ovlaštenje od posebne komisije, u tu svrhu imenovane. Ali to ovlašte nje smije se dati samo onomu, koji umie turski. A pošto se inozemac može tek nakon više-godišnje nauke upoznati sa turskom književnošću, to mi se čini, da ona odredba neima druge svrhe, nego da većemu dielu odvjetnika inozemaca zaprieči izvršivanje odvjetničkoga zvanja pred turskimi sudovi. Kad joj nebi bila ta svrha, moralo bi se bilo dozvoliti inozemnomu odvjetniku odvjetovanje pod uvjetom, da si uzme tumača, što bi samoj stvari i najbolje odgovaralo.

Nedavno dala mi se sgoda, te sam dokazao, da nije opravdana ni osnovana ona odredba turska vlade, da bude kod turskih sudova izključivo turski jezik uvedovnih. To je pitanje načelno, koje nezanima samo odvjetnike, nego mnogo više občinstvo, a napose inozemce, živuće u Carigradu i u drugih gradovih države.

U Carigradu n. p. sačinjavaju Turci jedva polovicu stanovničtva (Po statističkih podatcih niti toliko. Ured.), a ostala polovica sastoji od pučanstva drugih narodnosti, koje ili nikako neumije turski ili vrlo malo. Nije dakle pravedno, da se traži od stranaka ili njihovih zastupnika, koji dolaze pred sudove, da moraju znati i govoriti turski. Vlada, pozvana da izriče pravo, mora u prvoj liniji imenovati takove sudce, koji ne samo da su vješti zakonom, nego poznavaju i jezik, kojim se služi pučanstvo, medju kojim moraju živjeti i djelovati.

Da otomanske oblasti zaista žele izključiti inozemne odvjetnike, pokazaše onomadne vrlo jasno. Jedan naših drugova dodje pred sud da brani obtuženika. Upitaše ga, da li je podanik turski, a kad reče da nije, nedozvoljiše mu braniti klienta.“

Govornik nemisli kako mnoge vlade, koje nedaju inozemcu izvršivati odvjetničtva; kao što se negleda na narodnost namještajuć mjernike, liečnike, arkitekte, profesore, tako da se nebi smielo ni namještajuć odvjetnike. (Ovo bi moglo valjati za Tursku, ali nebi trebalo služiti kao pravilo ostalim civilizovanim državam. Ured.) Zatim nastavlja: „Neću da razpravljam o razlozih, koji privoljiše vlade u stanovitih vremenih i sta-

Digitized by Google

novitih zemljah, da traže od odvjetnika, da se izkaže državljanstvom. Ja držim, dok god imadu u Turskoj kapitulacije svoju krepost, da je dotle onaj zahtjev nezakonit i nepravedan.

Izvinut ćete me, vrlo poštovani drugovi, što sam zabludio u daleka razlaganja u ovom mom govoru; ali zakoni, zakonarske reforme u tako su tiesnom odnošaju sa zvanjem odvjetnika, da sam i nehotice posegnuo daleko preko granice moga zadatka."

Govornik napokon primećuje, da on nespada medju ljude zloguke, da se nada te će se odnošaji u Turskoj popraviti, ali da se tomu hoće neumorne radnje; da k svemu tomu mogu mnogo doprinieti odvjetnici. A završi ovako: „Ja ljubim moje zvanje, ljubim moje drugove, a napose ljubim uredbu našega barreaua. Svaku ću sgodu revno upotrebiti, da koristim ovomu družtvu, napredak i neprekidni razvoj njegov jamačno će odgovarati našim nadam."

Čini nam se suvišno, glavnim nazorom u ovom govoru izrečenim, pisati kakov komentar; oni izriču vrlo jasno nesjegurnost pravnih odnošaja i manjkanost svih pravnih uredaba u Turskoj.

Gradjansko-pravni slučajevi.

U §§. 970. i 1316. o. g. z. normirana dužnost jamčenja gostioničara odnosi se i na putnu prtljagu, koju su putnici prije svoga dolazka u gostionu napred poslali, a tamo (u gostioni) namješteno poslužno osoblje ju preuzelo.

I. N. tužio je I. M., vlastnika gostione „k zlatnoj ladji", da mu izplati na ime naknade štete 150 for. C. kr. gradsko-delegovani sud u Solnogradu odbije zahtjev tužiteljev osudom od 23. travnja 1875. sa sliedećih, samu stvar razjasnjujućih razloga:

Tužitelj kazuje, da je poslao mjeseca listopada 1873. svoj kovčeg (Koffer), napunjen odielom, u gostionu „k zlatnoj ladji" u Solnogradu; vratar iste gostione da je preuzeo pošiljku s razloga, što je tužitelj više puta u onom svratištu odsjedao, pa se je predmnjevalo, da će i taj put opet doći. Ovaj se je kovčeg izgubio; a on zahtieva od tuženoga I. M., kao vlastnika spomenutoga svratišta, odštetu po §§. 970. i 1316. o. g. z. — Obtuženi poriče, da je dužan jamčiti za predane stvari po navedenih paragrafih zakona, jer da tužitelj nije bio onda, kad je prispio kovčeg, u njegovoj gostioni primljen, odnosno nastanjen. Pošto tužitelj netvrdi, da je šteta nastala protupravnim činom vratara tuženikova, može se zahtjev njegove tužbe osnivati samo na dužnosti jamčenja, u §. 970. o. g. z. normiranoj. Taj pako paragraf veli, da gostioničari jamče za stvari predane njim ili njihovoj služinčadi od pri-

Digitized by Google

mljenih (nastanjenih) putnika kao pohranitelji, stavlja dakle naročito kao uvjet, da se je putnik svratio u gostionu.

Ovaj iznimni propis nemože se tako razširiti, da gostioničar jamči poput pohranitelja i za stvari, koje su poslane u njegovo svratište, te koje je preuzeo koji od njegovih poslužnika; na takove slučajeve mogu se uporaviti jedino obći propisi ob ugovoru za pohranu, a pošto tuženi nije preuzeo kovčega, nemože se izreći, da on za-nj jamči, zato se ima tužitelj sa svojom tužbom odbiti.

Na priziv tužitelja promienio je c. kr. viši sud austrijski rješitbom od 26. svibnja 1875. osudu prvoga suda te učinio dosudjenje po tužitelju zahtjevane odštete ovisnim o tom, da ovaj položi prisegu od uciene o kolicini štete. Razlozi su ovi:

§§. 970. i 1316. o. g. z. čine gostioničara odgovornim za čine njegove služinčadi naprama putnikom; ove su ustanove nuždne obzirom na stanje i okolnosti putnikâ, a opravdane se obzirom na korist, koja potiče za gostioničara iz gostioničarskoga obrta. S ovoga stanovišta promatrajuć stvar nejma dvojbe, da je tuženi odgovoran za izginuli kovčeg ujedno sa stvarmi u njem se nalazećimi. Što se tiče ove preporne stvari, tuženi sam priznaje, da je mjeseca listopada 1873. na gostionu tuženikovu „k zlatnoj ladji“ u Solnogradu adresirani kovčeg sa željeznicom u Solnograd prispio, da je u njegovo svratište donešen, da ga je tu vratar preuzeo i zaklonio za staklena vrata, koja se nedadu zatvoriti, pa da je kasnije taj kovčeg zajedno sa stvarmi u njem se nalazećimi izginuo. Nepreporno je na dalje, da I. N. bijaše putnik, da je već više puta u istom svratištu odsjedao; a ni o tom nemože biti sumnje, da se je u gostioni tuženikovoj dotični kovčeg preuzeo kao kovčeg putnika. Ako bi dakle i mogla okolnost ta, što za vrieme preuzeta kovčega u gostioni tuženikovoj adresat nebijaše primljen i nastanjen kao putnik, izključiti uporavu §. 970. o. g. z., to ostaje ipak tuženik odgovoran za štetu, nastalu za tužitelja uslied izginuća kovčega ujedno sa sadržajem, i ta odgovornost osnovana je na §. 1316. o. g. z., jer po slovu i duhu te ustanove zakona, da nastane odgovornost gostioničara za štetu, počinjenu putniku po njegovoj (gostioničarevoj) služinčadi u gostioni, nije nuždno, da se je putnik zaista već i svratio u onu gostionu; šteti pako nastaloj za tužitelja odatlje, što mu je nestalo kovčega, kriva je nemarnost vratara, koji se zadovoljio smjestiv kovčeg za staklena vrata, što no se nedadoše zatvoriti, a nije uviek pazio na nj, da uzmogne o njem dati račun.

Tužitelj ima dakle pravo zahtievati od tuženika, da mu dade odštetu, a pošto tuženi pobija iznos štete, ima tužitelj položiti prisegu od ucjene.

Uslied previda tuženikova najviši je sud u Beču, osudom od 9. prosinca 1875. potvrdio osudu višega suda pozivljuć se na razloge, po

Digitized by Google

onom navedene kao i na ove još: da je već adresa na kovčegu označila ga kao stvar putnikovu; da je vratar tuženikov mogao preuzeti kovčeg samo kao dobro putnika kakova, pa zato imadu se ovdje svakako uporaviti §§. 970. i 1316. o. g. z. (J. Bl.)

Naredba posliednje volje oporučitelja, „da treba uzdržavati malenu djecu", neima se smatrati kao zapis uzdržavanja.

Josip D. naredi u svojoj oporuci, da se njegova imovina ima razdieliti medju šestero njegove djece; svoje maleno nekretno dobro, koje je sam cienio 600 for. vrednim, ostavi svojoj najstarijoj kćeri, Marijani D. te joj naloži, da mora ne samo izplatiti svojoj braći pripadše im dielove baštine, nego ju obveza, da uzdržaje malenu djecu oporučitelja.

Iz ovih rieči oporučiteljevih izvodila je Viktorija D. za sebe kao pravo, da može zahtievati od svoje sestre uzdržavanje u onoj mjeri, kakova je opredieljena u §. 672. o. g. z., najme da može zahtievati: hranu, odielo, stan te namirivanje ostalih potreba i to dok bude živa.

U tom smislu podignutu tužbu odbiše sve tri instancije; najviši sud navede za svoju rješitbu sliedeće razloge:

Po propisih §§. 565. i 655. o. g. z. treba da je zadnja volja oporučiteljeva izražena izviestno i jasno, i njegove rieči moraju se shvatiti u posebnom njihovom značenju, t. j. u onom, koje je primjereno odnošajem mjesta i vremena oporučiteljeva, i u kakovom ih mogaše oporučitelj rabiti, itd. Ako je dakle oporučitelj odredio, da Marijana D. preuzme nepokretnost za 600 for., da ima subaštinikom pripadše im dielove baštine u gotovom novcu izplatit, te uzdržavati sitnu djecu njegovu; nije moguće, da se pod tim razumieva zapis uzdržavanja po §. 672. o. g. z.; smisao bo rieči „uzdržavati malenu djecu" nemože biti drugi, nego da tuženica ima odgajati malenu djecu, dok se budu sama mogla uzdržavati.

Ovo je Marijana D. i činila; tužiteljici bijaše 10 godina, kad joj je otac umro, tužena držaše ju još dvie godine kod sebe tako, da joj bijaše 12 godina, kad je ostavila kuću svoje sestre.

Prema odnošajem mjesta i vremena mogaše tužiteljica u onom vremenu već i sama za sebe skrbiti, te si zaslužbom pribavljati sredstva uzdržavanja; zato su dosadanji njeni zahtjevi, što ih stavlja nakon mnogo godina i pošto je već davno punoljetnom postala i udala se, po smislu i duhu zakona sasma neopravdani, pa se s toga i odbijaju.

Digitized by Google

Kazneno-pravni slučajevi.

Učešće u prisvojenju stvari, o kojoj se misli da je nadjena, ali je bila ukradena, ima u sebi sastavine zločina prevare po §§. 197 i 201 slovo c) k. z.

Trinaestgedišnji Antun K. oduzme dne 4. travnja 1874. Ćirilu K. 55 for. 40 novč., i kazivajuć da ih je našao, razdieli 18 for. 30 novč. medju Franju K. i druge svoje drugove. C. k. državno odvjetničtvo obtuži učestnike, prama godinam, neke radi zločinstva, a neke radi prekršaja sukrivnje u prevari, naznačenoj u §§. 197 i 201 c. k. z. Nu c. k. okružni sud u Ugarskom Hradišu odsudom 21. kolovoza 1874. odrieši ih od obtužbe s razloga, što Antun K. nije počinio zločina prevare, pa s toga, obzirom na §§. 5 i 211 k. z., ne može da bude govora o sukrivnji. Državno odvjetničtvo podnese proti ovoj osudi ništovnu žalbu u smislu §. 281 br. 9 sl. a k. p. — uslied koje bje dne 12. prosinca 1874. obdržavana razprava pred kasacionalnim sudom. Tu navede generalni odvjetnik Kramer sliedeće: Da se razlozi okružnoga suda pokazuju kao nevredni pobližega razgleda; da pravilo, po kojem pri sudjelovanju više osoba u jednom zlodjelu objektivna kažnjivost pojedinih načina tog učešća mora da bude prosudjena po krivini neposrednoga tvorca, ne izključuje a da zla nakana nebude obzirom na svakoga učestnika individualno ocienjena; da je pače takova ocjena, koja je izražena i u stavci 2. §. 5. k. z., kategorični zahtjev pravednosti; po tom da se jedno isto ukupno djelo može svakako tvorcem i učestnikom pripisati po sasvim različitih zakonitih obzirih. n. pr. jednomu kao umorstvo, a drugomu kako ubojstvo. Ali da ovdje nije govor o sukrivnji u prevari s dva uzroka: prvo, jer je stanje činjenice prisvojenja, obzirom na narav zla djela, s kojim je Antun K. došao u posjed svote, bilo već svršeno, kad su obtuženi udioničtvovali, te se ne može uzeti kao pripomoć tomu prisvojenju; drugo, jer §. 201 sl. c k. z. mora se uporaviti ne samo proti neposrednomu iznašaocu stvari, nego i proti svakomu, koji si kakovu po drugoj osobi nadjenu stvar, znajuć za taj začetak, pribavi ili prisvoji; te u obće nije muždno, da se spomene §. 5 k. z.; da se i bez toga, obzirom na §§. 259 i 262 k. p., napadnuto riešenje i postojeći razlog uništenja §. 281 br. 9 sl. a k. p. ukazuju nezakonitim; da se djelo obtuženikâ, ustanovljeno kao dokazano udešuje svakako najprije u okviru §. 6 k. z., i da obzirom na prevaru zakon nije izpunio tu učinjeno obećanje osobite kaznene odredbe; ali ipak da se neki kazneni propis mora uporaviti na slučaj, o kom se radi, jer da sa gledišta, koje je ustanovio c. k. najviši sud, a navlastito po sudbeno-vrhovnom riešenju od 9. lipnja 1860 (Br. 957 zbirke izdate kod Manza), — mora se držati, da su pojmovni znakovi prevare po §§. 197 i 201 sl. c k. z. sadržani u tom: da obtuženici, — pošto su sebi prisvojili stvari od vriednosti, koje su im bile naznačene kao nadjene, te

Digitized by Google

su znali, da ne pripadaju ni njim ni Antunu K. — dobiše neku korist od toga, što vlastnik nije znao, u čijih se rukuh nalazi svota i što je s toga bio zapriečen da odmah dodje do nje, i da su se oni dakle — kako se izražuje zakon — okoristili neznanjem vlastnika, na njegovu štetu, s namjerom dobitka; da se u zakonu opaža nedostatnost u tom, pa da ovdje po čl. IV proglasnoga patenta k. z. ne može da bude odnošenja na načelo §. 186 sl. a k. z., pošto Antun K. razpolažuć s ukradenim novcem nije počinio novo zlodjelo, da se obtuženici ne mogu učiniti odgovornimi za ukupni rezultat možda po načelih sukrivnje; ima li odgovornosti radi zločina ili prekršaja prevare, da to obzirom na §§. 200 i 461 k. z. mora da bude ustanovljeno samo po svoti, danoj svakomu obtuženiku.

Vrhovno kao ukidno sudište riešenjem od 10. rujna 1874 izrekne: Da su Franjo K., Bartol H., Bartol S., Grgur B., Ivan K. i Josip H. krivi prekršaja prevare, navedena u §§. 201 sl. c i 461 k. z., počinjena tim, što su si prisvojili dio novaca, izrično im naznačenih kao nadjenih, i zato po §. 462 s uporavom §. 266 osudi: Bartola S. na 5 dana zatvora, Franju K., Bartola H. i Grgura B. svakoga na tri dana zatvora, predajuć domaćemu kažnjenju po §. 273 k. z. Ivana K. i Josipa H.; osim toga da oni ukupno s Antunom K. plate troškove postupka po §. 389 k. p. i naknade oštećenika Ćirila K.: Grgur B. sa 20 novč., Bartol H. i Bartol S. svaki sa 30 novč., Josip H. sa 50 novč., Franjo K. sa 2 for. a Ivan K. sa 15 for. — Razlozi: C. k. ukidni sud, držeć se puta naznačena mu odredbami §. 288 br. 3 k. p., po kojem mora da nasloni svoje riešenje na činjenice, koje je sud prve molbe neprekoračiv obtužbe ustanovio kao dokazane, — te prosudjujuć izreku prvoga sudca, o kojoj se piše, mora da s ovim prizna kao dokazano i ustanovljeno, da je gori pomenuta šestorica obtuženika zajedno primila nešto novca od Antuna K., i baš od svote 55 for., koju im on naznači kao nadjenu. Ali u ovom djelu pomenute šestorice stiču se svi znakovi kažnjive prevare, predvidjene u §. 201 sl. c k. z., počinjene s navlašnim prisvojenjem stvari, koju su oni držali kao nadjenu; a to djelo — pošto pojedine svote, što je svaki prisvojio, ne nadilaze iznoska 25 for. pokazuje se kao prekršaj po §. 461 k. z., koji za nedorasle počinitelje Ivana K. i Josipa H. mora da bude kažnjen samo po §. 273 k. z., a za ostale obtuženike po §§. 461 i 462 k. z., uzevši u obzir, da nema nikakve otegotne okolnosti, i da obstoje ublažive, da su svi neporočna ponašanja, da su osim 17godišnjega Bartola S., tekar dorasli, da su iskreno priznali svoje djelo i krivinu, i da su se svi, osim Ivana K., posve malo okoristili. Te okolnosti zahtievaju uporavu §. 266 k. z., dočim odredbe §§. 389 i 366 k. p. služe temeljem sudu o troškovih postupka i o naknadi, što ide oštećenika. S toga morala se poprimiti ništovna žalba c. k. državnoga odvjetničtva, naslonjena na razlogu

Digitized by Google

§. 281 br. 9 sl. a k. p., jer je izdana presuda zaista protivna zakonu, pošto se u njoj priznalo kao nekažnjivo djelo, koje sadržava u sebi sve znakove prekršaja, predvidjena u kaznenom zakoniku; jer je sud prve molbe s odriešnom odsudom priznao kao nekažnjivo djelo, komu se sami obtuženici pripoznavaju krivimi i koje obično pravno osjećanje smatra kao grieh i kao kažnjivi napadaj na sigurnost vlastničtva; ne smetajuć da novac, od koga su primili dio, nije kakvo nadjeno već ukradeno dobro, odkle ob objektivnom stanju činjenice prevare — kojom se sami obtuženici krive, priznajuć da su si prisvojili dio nadjene stvari i uzkratili ga izgubitelju — nije sumnjati, jer isti §. 201 k. z. kaže, da svi načini prevare, radi velike raznolikosti, ne mogu se izbrojiti u zakonu, a obći se znakovi prevare po §. 197 k. z. bez dvojbe obistinili, jer obtuženici, u slučaju o kom se radi, od novca — o kom su znali da ne pripada ni njim ni Antunu K., nego trećoj osobi, kojoj bijaše oduzet — sebi su manji ili veći dio prisvojili, te upotrebili neznanje vlastnika ob udesu svoga novca, da u pohlepnom namišljaju iz njegove nezgode izvade korist. Iz okolnosti, da je samo Antun K. bio izlični iznašaoc te svote, nemogu se pripoznati kao nekažnjivi i odriešeni od obtužbe zbog prevare oni, koji su navlašno prisvojili stvar primljenu kao nadjeno dobro, jer zakon u §. 201 sl. c k. p. medju našaocem koje stvari i onim, komu bi predana i ostavljena, odnosno na kažnjivost prisvojenja ili sakrivanja ne čini nikakve razlike, i ne ograničuje kazan na neposrednog iznašaoca. S toga osuda obtuženikâ zbog prevare, predložena po c. k. državnom odvjetničtvu, stoji u slovu i duhu zakona, proti komu su obtuženici djelovali. Taj je zakon bio uvriedjen s nepravim presudjenjem činjenicâ, o kojih je govor, u smislu §. 281 br. 9 a k. p. Dosljedno morala se pripustiti ništovna žalba, te ukinuti odriešujuća odsuda okružnoga suda, i zakonito presuditi stvar po §. 288 k. p. glede ustanovljena čina obtuženikâ.

(Iz G. Z.)

Da li zločin potajnoga umorstva (§§. 134 i 135 k. z.) ili zločin ubojstva (§. 140 k. z.)?

Dne 29. rujna 1875. sjedahu kasno pod večer članovi zadruge St. iz Ožegovaca i to: Nikola, Andro, Jačim, Stipan i malodobna Ljubica St. oko kotla rakije, koju su pekli. Prisutan bijaše takodjer Stanko Č. Neki kao da su se bili i pripili. Tom prilikom zavadi se Nikola St., kuće gospodar iste zadruge s Androm St. — članom zadruge — radi kola, kojih je nestalo iz avlije (dvorišta). Iz porečkanja došlo do šaka. Nikola razjaren udari Andriju stolcem po licu, nastade medju obima hrvanje i tučnja, u koju se umješa i Jačim St. Nikola St. zadobi tu težkih ranâ, na kojih je 4. listopada 1875 umro.

Sudbeno-liečničkim pregledanjem, preduzetim 6. listopada i. g. bude

*

Digitized by Google

konstatovano, da je pokojnik zadobio na glavi pet ozleda oštrim tvrdim orudjem — po svoj prilici sjekirom — a po lievom ramenu, po lievom podramenu i podlaktu, te po lievoj strani prsiu po jednu, tvrdim, tupim orudjem zadanu ozledu. Glede ovih ozleda izjaviše vještaci, da je jedna na glavi oštrim, tvrdim orudjem zadana, kojom je lubanjska kost prelomljena, bezuvjetno smrtonosna; a ostale na glavi ozlede — koje su do kosti doprle — i neke od onih na ostalom tielu izjaviše težkimi ozledami, jer je posljedica prvoj smrt, a za izliečenje ostalih trebalo bi preko 20 dana.

Povela se kaznana iztraga; saslušani svjedoci, medju ovimi i devetgodišnja djevojčica Ljubica, kći ubijenoga Nikole St., pa se je iz kazivanja istih kao i iz ostalih okolnosti moglo razabrati, da je Andrija St. medju inim pošao bio u sobu po sjekiru, da je sjekirom udarao po glavi Nikolu St., da je Jačim St. takodjer sudjelovao, ma da i je, kako su neki tvrdili, prvobitno nastojao kod tučnje razstaviti bijuće se Andriju i Nikolu St. Naročito neki svjedoci uztvrdiše, da je usmrćeni Nikola St. izrikom označio Andriju St. kao svoga ubojicu. — Na temelju iztragom konstatovanih činjenica podigne kr. državno odvjetničtvo kr. sudb. stola tužbu proti Andriji St. s bog zločina ubojstva po §. 140 k. z.; a proti Jačimu St. s bog zločina težke tjelesne ozlede po §. 152 k. z. Nakon završena dokazna postupka u glavnoj razpravi predloži državno odvjetničtvo: da se Andrija St. proglasi krivim zločina potajnoga umorstva, počinjena na Nikoli St., sadržana u §§. 134 i 135 I. k. z., a da se odrieši po §. 258 k. p. obtužbe radi zločinstva ubojstva; a Jačim St. da se proglasi krivcem zločina težke tjelesne ozlede po §. 152 k. z. Prvi sud izrekne osudom svojom od 6. prosinca 1875 br. 3149., da je Andrija St. kriv zločina ubojstva po §. 140 k. z., izvedena na Nikoli St.; a Jačim St. odriešava se obtužbe radi zločina težke tjelesne ozlede, a proglasuje krivim prekršaja proti tjelesnoj sjegurnosti po 411 k. z. Prvoga osudi po §. 142 k. z. na deset godina težke tamnice; a Jačima po §. 412 k. z. na zatvor od osam dana, te obojicu na naknadu troška kaz. postupka.

Proti ovoj osudi prijavi državno odvjetničtvo, u koliko se ona tiče Andrije St., žaobu ništovnu na temelju §. 277 točke 10 k. p. tvrdeć, da je sud imao na temelju činâ, koje je dokazanimi uzeo, kvalificirati učin kao zločinstvo potajnoga umorstva po §§. 134 i 135 I. k. z., ne pako kao zločinstvo ubojstva, jer se iz tih čina mora zaključiti na dolus repentinus i zla namjera Andrije St., na usmrćenje upravljena, dokazanom smatrati. — Obsudjeni pako Andrija St. podnese proti osudi prvoga suda priziv ne navedši ipak potanjih razloga.

Kr. hrvatski stol sedmorice kao sud kasacionalni, osudom svojom od 12 veljače o. g. br. 66 — saslušav kr. drž. nadovjetnika — odputi žaobu ništovnu kr. drž. odvjetničtva na temelju §. 282 k. p., a na priziv obsu-

Digitized by Google

djenoga Andrije St. preinači osudu prvoga suda glede istoga obsudjenika, u koliko se ona odnosi na kazan tako, da se Andrija St. po §. 142 k. z. osudjuje na težku tamnicu od 7 godina. Razlozi su ovi:

Drž. odvjetničtvo navodi za razloge svojoj ništovnici §. 277 točku 10 k. p. tvrdeć, da se kod Andrije St. ima smatrati dokazanom namjera, da usmrti Nikolu St., pa da se s toga taj učin ima kvalificirati po §§. 134 i 135 I. k. z. kao zločinstvo potajnoga umorstva, a ne, kao što je prvi sud sudio, kao zločin ubojstva. Nu zla nakana, koju imadjaše obsudjeni kod izvadjanja čina, predstavlja faktum, kojega obstojnost ima sud iz dokazanih okolnosti po svom osvjedočenju prosuditi. Prvi sud uzeo je dokazanom činjenicu, da Andrija St., zadavajuć ozlede Nikoli St. nije imao nakane ovoga usmrtiti, nego da imadjaše proti njemu ini neprijatelski namišljaj. Pošto pako žaoba ništovna državnoga odvjetničtva tvrdi, da se ona nakana na usmrćenje ima smatrati dokazanom, to je ona naperena proti razlogom prvoga suda, u kojih se veli, da to nije dokazano, pa je stoga očevidno u ništovnici državnoga odvjetničtva pogriešno navedena kao razlog ništetnosti točka 10 §. 277, mjesto da se navede toč. 5 istoga §. 277 i to tim većma, što tu nemože ni govora biti, kao da je bio čin usmrćenja Nikole St., koji je prvi sud uzeo kao izveden ne u nakani usmrćenja, nego u inom neprijateljskom namišljaju, po krivom tumačenju podvržen sankciji §. 140 k. z. mjesto sankciji §§. 134 i 135 I. k. z.; jer kod zločina umorstva po §. 134 mora zla nakana usmrćenja upravo dokazana biti, koju činjenicu prvi sud ovdje za dokazanu nije uzeo niti na njoj svoju rješitbu utemeljio. — Razlozi dakle prvoga suda u ovoj parnici ne samo da nisu neosnovani nego pače su dovoljno opravdani naročito obzirom na to, što se je upitni čin dogodio u naglosti, svadji i što u iztražnih spisih neima dovoljne podloge, da se uzmogne za istinitu držati ona po drž. odvjetničtvu navedena okolnost, kao da je Andrija St. navlaš išao po sjekiru u sobu i medju dvie sjekire veću izabrao, da s njom ubije Nikolu St. — Odbija se s toga ništovna žalba na temelju §. 282 alineje druge k. p.

Glede odmjerene Andriji St. kazne od deset godina preinačena je osuda prvoga suda u toliko, što je odsudjen na sedam godina težke tamnice obzirom na to, što je usmrćeni Nikola St. prvi navalio na obsudjenoga, što se je ovaj dakle nalazio u velikom duševnom ganuću.

Mjenbeno-pravni slučajevi.

Na temelju mjenice, glaseće na stanovitu svotu u državnih zadužnicah, nemože se izdati platežni nalog.

Josip Z. zamoli na temelju mjenice, glaseće na 1000 for. u zemaljskih razteretnicah, da se izda platežni nalog proti Adamu i Konstantinn

Digitized by Google

B. Prvi sud kao sud trgovački odbije zahtjev taj rješitbom od 28. kolovoza 1874., pošto manjka mjenici potrebština u čl. 4. alineji 2. mj. z. navedena; nije najme navedena izviestna svota novca. Viši sud potvrdio je na utok tužiteljev odlukom od 7. prosinca 1874. rješitbu prvoga suda i to tim više, što se §. 985. o. g. z., na koji se rekurent u svom utoku pozivlje, ovdje nemože uporaviti, pošto je u tom pogledu vrlo jasna ustanova čl. 4. alineje 2. mj. z.

Proti ovoj rješitbi podnese Josip Z. izvanredni previdni utok, pa navede u njem, da čl. 4. mj. z. negovori o novčanoj svoti u gotovu, nego o novčanoj svoti u obće, a neoznačuje pobliže, što se ima razumievati pod riečju „novčana svota;“ ovo se dakle pitanje mora riešiti po općih propisih zakonskih. Iz ustanova pako o. g. z. sliedi nedvojbeno, da zakon uvršćuje sve javne zadužnice u kategoriju novca.

Najviši sud neuvaži taj izvanredni previdni utok, pozivljuć se na dvorski dekret od 15. veljače 1833., a napose ne s toga, što se po čl. 4. alineji 2. mj. z. smatra bitnom potrebštinom mjenice, da se navede platit se imajuća svota novca; zadužnice pako, obziruć se napose na tu okolnost, da su podvržene eventualnostim kurza (tečaja), nenose u smislu mj. z. na sebi obilježja platit se imajuće svote novca. Ustanove o. g. z., a napose po rekurentu iztaknuti §§. 985., 990. i 991. o. g. z., nemogu se protegnuti na mjenice, jer se odnose na zajmove.

Ako se k podpisu na prednjoj strani mjenice doda: „kao girant“, tim još nije utemeljena uporava čl. 81. mj. z.

Na prednjoj strani mjenice, što ju je izdao i girirao A., a prihvatio B., stajaše dole pod adresom podpis C-a sa dodatkom „kao girant.“ U razpravi povedenoj proti C-u po mjenbenom pravu, prigovori ovaj, da nije primio nikakove valute, pa da je, neimajuć namjere ikako se obvezati, tek na poziv A a podpisao se na mjenici onako, kako to ona prikazuje.

Prvi sud odsudi C-a, da je dužan za tri dana pod prietnjom mjenbeno-pravne ovrhe platit mjeničnu svotu i parbene troškove, jer se po čl. 12. mj. z. na prednjoj strani mjenice nesmie postaviti indossement; da C. po čl. 81. mj. z. jamči za svoj podpis po mjenbenom pravu; dodatak „kao girant“ pako da neodgovara zaista postojećim odnošajem, jer da je tužitelj A. izdatelj i ujedno girant.

Oba viša suda odbiše tužbovni zahtjev i odsudiše tužitelja na izplatu parbenoga troška i to sa razloga, gotovo jednako izrečenih po oba viša suda: da je najme tuženi, koji se na mjenici podpisao, prem se na njoj nepokazuje kao trasat, vlastan bio označiti svojstvo svoje namjeravane obveze te ograničiti obseg svoga jamstva; što je dodatkom „kao

Digitized by Google

girant" nesumnjivo hotio pokazati, da je voljan supodpisav mjenicu preuzeti samo jamstvo giranta, i jer da se — neobziruć se, da C. zaista nije girant mjenice, — nemože više pravo regresa proti girantom potražiti, pošto je propušteno podignuti protest. Dr. H.

Znamenitost rimskoga prava za moderni sviet.

I.

(Dalje).

Pojedinac ne može se oteti ovomu zakonu, a da nepodlegne fizičnoj ili duševnoj smrti; cieli njegov život nije drugo van sveudiljno fizično i duševno disanje. Ali kod naroda dalo bi se baš pomisliti, da se ograniči na sama sebe, da izključi svaki spoljašnji dojam, pa zaista nailazimo u obitelji narodâ na jedan narod, koji je — pravi Donquijote načela narodostnoga! — pokušao da čudnu ovu misao ostvari — narod kitajski. Pa zašto da toga nečini, moglo bi se pitati, ako se, odričuć se probitaka prometnih i doticaja sa tudjimi narodi, dobro pri tom nalazi? Ta pri tom on sàm najviše strada. Prigovor bi valjao, da svaki narod samo radi sebe obstoji; ali on živi ujedno i radi drugih, svi ostali narodi svieta imadu pravo na doticaj s njim. Zakon o diobi radnje valja i za život narodâ. Svako tlo ne rodi svačim, nemože svaki narod sve. Ali ova nepodpunost pojedinca mora se izjednačiti uzajamnim podpomaganjem i podavanjem — podpunost pomalja se tek u cielom, u sveukupnosti. Izmjena tvarnih te umnih izvoda jest forma, u kojoj opet poviest izjednačuje razlikost zemljopisnih, prirodnih i duševnih svojstva narodâ; njom se nadvlada ograničenost prirode, a ostvara idea o višjoj pravičnosti u poviesti. Sunce Indije ne sjaje za Indiju samu; i sjevernjak ima pravo na preobilje, što ga narav razsipnom rukom tamo prosipava. Ali nasuprot imade i stanovnik u tropih pravo na proizvode studenoga pàsa: na željezo, koje se tamo kopa i preradjuje, na izvode obrtne marljivosti, umjetnosti i znanosti, na blagodati vjerozakona i kulture. Neka uči sunarodno pravo, da svaki narod ono, što posjeduje i proizvadja, samo za sebe imade — ta je izreka ovdje isto tako istinita i kriva kao kod pojedinca. Absolutno vlastničtvo t. j. takovo, kojeg se ne bi dojimao obzir na cjelost, ne obstoji, a poviest se je pobrinula, da ovu istinu narodom upili. Pokaže li se narod koj nesposobnim, da izcrpi tlo, što mu ga je priroda povjerila, mora se uklonuti drugomu. Zemlja pripada onomu, koji ju umije obradjivati; — prividna nepravda, što ju anglosaksonska rasa u Americi čini proti urodjenikom indijanskim, jest sa stanovišta poviesti pravo. A isto su tako u pravu i narodi evropski, ako silom otvaraju rieke i luke nebeskoga carstva i Japana, pa tim te zemlje na trgovinu sile. Trgovina ili občenitije: zamiena materijalnih i

Digitized by Google

duševnih dobara nije samo stvar probitka i slobodne volje narodâ, već je i pravo i dužnost; upor proti izpunjenju ove dužnosti jest buna proti naravnom poredku, proti zakonu historije; a narod, koj se ogradjuje, ne grieši samo proti samu sebi lišavajuć se sredstava za svoj uzgoj, već i proti drugim narodom -- u kratko: odieljenje jednoga naroda od svih ostalih samrtni je grieh, jer najviši je zakon poviesti zajedinstvo. Narod, koj se ogradjuje od dodira sa tudjom prosvjetom t. j. obukom sa strane historije, bojeć se najme, da je ne bi mogao podnositi, takav je narod upravo tim već izgubio svoje pravo na dalnji obstanak. njegova propast bit će na uhar ostalomu svietu.

To je oblik života narodnoga, to je opredieljenje narodâ; kako pojedinac tako će i narod samo onda moći napredovati, ako bude neprekidno s izvana primao podpore. Njegov jezik, njegova umjetnost, ciela njegova obrazovanost i kultura, riečju individualnost ili narodnost, proizvod je nebrojenih uplivâ i uticaja spoljašnjega svieta. Tko da potanje ustanovi u veličanstvenih tih poslovih zamiene narodâ potanku bilancu njihovoga uvoza i izvoza, tko da dokaže tisućostruki upliv i djelovanje jednoga naroda na drugi! Brodom, koj je robu izveo, dospieše bogovi natrag; trgovac, koj je zlato odnio, ostavi tvornički izvod, a s njim i uzor, da se nastoji isto takov izvod izraditi; ostavi i klice obrtnosti. Jezik, običaji, vjerozakon, rieči, pomisli, predsude, vjera, praznovjerje, obrtovanje, umjetnost i znanost — sve se ovo pokorava zakonu sunarodnoga saobćivanja i uticanja. A pravo? Zar da se ono jedino izuzme od ovoga obćega kulturnoga zakona? Tamo bo smjera baš nauka, koju ovdje pobijamo, i koju moramo pobijati, da dobijemo mjesta za rimsko pravo, nauk historičke škole, kao da se pravo jedino iz „nutarnjosti narodnosti“ razvija. Porote da neuvodimo, jer nije nikla na našem tlu; ustavna forma države tudja je biljka, pa tim i odsudjena itd. Kao da se ustručavamo inozemno vino uvoziti, jer ga nismo mi priredili, China-koru rabiti, jer nije kod nas uzrasla! Tko nam hoće zapriečiti, da si ne prisvojimo tudjih zakona i uredaba, neka nam i zabrani da primimo drugi koji dio tudje kulture, neka zapovjedi, da se dojam, što ga je učenje staroga vieka za modernu kulturu imalo, opeta izbriše i osujeti. Pitanje o recepciji tudjih pravnih uredaba nije pitanje o narodnosti, već jednostavno pitanje o shodnosti, o potrebi. Nitko ne će u daljini tražiti ono, što nalazi kod kuće isto tako dobro ili još i bolje; ali samo luda bi china-koru iz toga uzroka odbacila, što nije na njegovoj oranici uzrasla.

A zaista netreba drugo nego pogledati na poviest prava, da se osvjedočiš, da se je ovaj kulturni zakon i u njegovom području uporavljivao. Istina je, drevni viek i iztok jedva će nam pružiti znamenitiji podatak za to; ali tako u Grčkoj kao i u Rimu djelovalo se je na unos tudjih uredaba, obavljen što u mračnosti junačkoga doba, što u poviest-

Digitized by Google

nom vremenu (sastavljenje XII ploča), a pojedini tragovi inorodnih pravnih uredaba mogu se pače dokazati još u poznijem rimskom pravu (n. pr. lex Rhodia) ili, ako je u obće dopušteno suditi po tudjem imenu, barem predmnievati (n. pr. hypotheca, hyperocha, emphyteusis, antichresis).

Ali u modernom svietu poče se istom pravo razvijati onaj zakon Ovdje ide taj razvoj takovim načinom, da se tim čitavo moderno pravoslovje stavilo u najoštriju oprieku proti starodavnomu i iztočnomu. Oba stožera, med kojima se ta oprieka kreće, obie misli, kojimi se obća pravna poviest u dva razdobja razpolovljuje, jesu misao o narodnosti i sveukupnosti (Universalität). Na iztoku, u drevno doba, razvijalo se je pravo zaista u bitnosti onako, kako to Savigny uči: s nutra na polje, iz krila narodnoga života, pa i samo jus gentium Rimljanâ, koje je, približujuć se već modernoj misli o sveukupnosti, te nastojeć ovu u sunarodnom trgovačkom prometu ostvariti, bijaše ipak na rimskom tlu niklo. Zaman ćemo toli na iztoku koli u starom vieku tražiti neko zajedinstvo u razvitku raznih narodnih pravâ; zaman neko zajedničko sredotočje prava, zaman zajedničku znanost: svako tih prava obstoji i razvija se nezavisno od drugih. Tamo možemo samo naći poviest pojedinih pravâ, ali obćenite poviesti prava tamo ne ima.

U modernom svietu naprotiv uzima historija prava višji polet, ovdje postaje zaista poviešću prava. Nîti pojedinih prava ne teku sada više uzporedce a da se netaknu, one se prepliću i sjedinjuju u jedno pletivo, kojeg su pravo rimsko i kanoničko prvobitni i zajednički temelj. Nad množinom pojedinih pravnih vrela uzdižu se ova dva prava ko gorostasna sredotočja, te ujedinjuju praksu i znanost najrazličitijih naroda u zajedničko djelovanje. Što je pravnik španjolski zamislio, nije se oko toga trebalo truditi onomu u Germaniji; Holandez gradio bi dalje na temelju, što ga je Francez udario bio; praksa taljanskih sudova djelovaše odlučujućim načinom na izricanje osuda u svih ostalih zemljah; kakva li je uzvišena misao ova zajednica, kako u obće zamierno tadašnje stanje pravoslovja! Posve nova, mladjahna znanost sa svimi dražestmi i svom privlačivosti, što ju rumenilo svježe znanstvene zore sadržaje, pa uzdignuta već unapried na visinu evropske sveukupnosti! Koli maljušnimi i ubogimi moradjahu se sa tog stanovišta prikazivati zemaljska prava — zapornice za znanost. U istini dade se pojmiti, da je ova misao o sveukupnosti, kako se je ona tadanjemu svietu prije svega u obliku rimskoga prava pokazala, pravnike upravo opojila, — da je fanatike radjala; sve nove veličanstvene pomisli isto ovako djeluju, one su u historiji, što osvitak sunca u naravi — podnevno sunce ne uzhićuje, samo sunce jutarnje.

Ali rimsko i kanoničko pravo ne označuje nam nipošto medjâ te zajednice. Uza nje i izim njih pojavila se izmjenice još velika množina

Digitized by Google

kod kojih Rimljanâ ide samo ta zasluga, da su je do najvećeg razcvieta doveli. (Sliedi.)

O pitanju glede nepovredivosti članova hrv. sabora

izdalo je kr. državno nadodvjetničtvo u Zagrebu pod 8. ožujka o. g. br. 88. na sva državna odvjetničtva slideću okružnicu:

„Povodom potaknuta pitanja: da li članovom sabora po zak. članku od 16. svibnja 1867. (proglašenom naredbom visoke kr. zemaljske vlade od 21. ožujka 1874. br. 735, „Sbornika“ g. 1874. br. 19) pripada pravo nepovriedivosti samo za vrieme saborskoga zasjedanja ili pako za vrieme ciele saborske periode? izdaje se drž. odvjetničtvom sliedeći naputak:

U spomenutom zak. članku „o nepovriedivosti i neodgovornosti saborskih poklisara“ ustanovljuje se pod točkom b), da se član sabora nesmije — izim ako se zateče u samom djelu — za vrieme sabora bez osobite dozvole sabora zatvoriti ili progoniti radi kakova kažnjiva djela, i da proti članu sabora, dok traje sabor, nije dopustiv zatvor.

Izrazi „za vrieme sabora“ i „dok traje sabor“ nalaze tumačenje u ustanovah zakona od 12. rujna 1870., glede uredjenja sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Po §. 2. rečenoga zakona opredieljeno je najme zak. vrieme (perioda) sabora na tri godine uz priuzdržaj §. 3., po kojem može Njeg. Veličanstvo sabor i prije toga vremena razpustiti.

Dočim se tim izriče općenito pravilo o vremenu sabora, precizira §. 6. istoga zakona početak i završetak sabora, odredjujuć: da Njeg. Veličanstvo sabor otvara i zatvara; dakle sabor traje za cieloga razdobja, koje pada izmedju ona dva akta Njeg. Veličanstva t. j. od otvorenja do zatvora.

Od tuda sliedi, da se nepovriedivost članova sabora nemože ograničiti na pojedina zasjedanja sabora, jer sabor nakon njegova otvorenja u smislu pravnom traje i u vrieme kad nedrži sjednica, dokgodj nije po Njeg. Veličanstvu zatvoren.

I budući da u smislu zakona izraz „zakonarska perioda“ znači isto što „trajanje sabora“: stojat će članovi sabora pod zaštitom zak. članka od 16. svibnja 1867. („Sbornik“ br. 19. od g. 1874.) tečajem ciele zakonarske periode odnosnoga sabora.“

Eugen Barac Repenjski.

Dne 1. veljače o. g. preminu Eugen Barac Repenjski, viećnik kr. stola sedmorice kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, muž poradi liepih svojih

Digitized by Google

svojstva vrlo poštovan i uvažavan, te je jamačno zaslužio, da život i djelovanje njegovo u kratkih crtah ovdje spomenemo.

Pokojnik rodio se je 5. prosinca 1821. u Maloj Erpenji u Hrvatskoj. Glavne učione svršio je u Varaždinu, gimnazijalne nauke u Velikoj Kaniži i Szombathelyu, a pravoslovne na obstojaloj kr. pravoslovnoj akademiji u Zagrebu.

Nakon svršenih pravoslovnih nauka postane 22. kolovoza 1841. zaprisežnim bilježnikom banskoga stola (juratom), a nekoliko mjeseca kasnje, najme 22. studenoga 1841., bje namješten za pristava sirotinjskoga ureda u Karlovcu, gdje je kao takov služio do 2. veljače 1849. Za ovo vrieme (god. 1844.) položi censuru, a god. 1847. steče čast prisjednika sudbenoga stola županije zagrebačke.

3. veljače 1849. izabran je bio za velikoga bilježnika grada Karlovca; ali u tom zvanju ostane kratko vrieme, jer već 29. listopada 1850. predje kao prisjednik k zemaljskomu sudu u Karlovcu, i u kojem je svojstvu služio do svršetka listopada 1854. Imenovan te godine kotarskim predstojnikom, službovao je kao takav što u Modrušpotoku, što u Karlovcu (Novaramo li se i u Moslavini. Ured.) sve do ukinuća c. kr. kot. ureda, do travnja 1861. — Pokojnik je kao kot. predstojnik radio neumorno i savjestno, pa mu trud i revnost pohvalno priznaše i najviše oblasti; naročito pohvalom prizna ministarstvo nutarnjih posala njegovo požrtvovno djelovanje prigodom bjesneće kolere g. 1855.; g. 1857. i 1859. pohvališe ga radi povoljno izvedena novačenja.

Grad Karlovac, uvažavajuć njegove zasluge oko promicanja interesa grada stečene, imenova ga koncem god. 1857. svojim počastnim gradjaninom.

Poslje ukinutih c. kr. kot. ureda pridiciše Barca žup. sudb. stolu, odnosno bivšemu urbarskomu sudu u Zagrebu; 14. rujna 1862. bje imenovan prisjednikom I. razreda kod istoga sudb. stola. God. 1863. imenova ga predsjedničtvo stola sedmorice članom enquete, sazvane da predloži promjene postojećih zakona ob ustrojstvu i poslovnom redu sudova i o trgovačkom zakonu. Mjeseca rujna g. 1864. imenova ga kr. banski stol, poznavajuć njegovu savjestnost, svojim povjerenikom u komisiji, koja imadjaše obaviti vizitaciju kot. sudova. I ovdje steče si B. osobito pohvalno priznanje najvišega suda s bog točno i savjestno obavljena naloga. Koncem god. 1865. postane B. viećničkim tajnikom kr. stola sedmorice, a mjeseca listopada g. 1867. prisjednikom banskoga stola.

Novo svoje zvanje obavljaše zasvjedočenom već revnošću sve do mjeseca srpnja 1869., kad je bio kod novo ustrojene zemaljske vlade imenovan odsječnim savjetnikom kod pravosudnoga odjela. Ovo mjesto bijaše tim važnije, što je tadanji načelnik istoga odjela kao zastupnik naroda na hrvatskom i na ugarskom saboru, kao član delegacije, i u obće kao jedan najaktivnijih politika one dobe, mogao vrlo malo raditi.

I zaista B. je kao odsječni savjetnik kod pravosudnoga odjela — kojim je u odsutnosti predstojnika i samostalno upravljao — neumorno nastojao, da se tekući poslovi točno i brzo vrše; on je izradio i više osnovâ zakona; bijaše u tom vremenu članom povjerenstva za ustrojenje krajiških sudova, itd. U ono vrieme zapade pokojnika i najviše odlikovanje: Nj. c. i kr. apostol. veličanstvo blagoizvoli mu najme podieliti previšnjim riešenjem od 24. kolovoza 1871. za mnogogodišnje neumorno i uspješno djelovanje hrvatsko-ugarsko plemstvo uz oprost od taksa, a previšnjim riešenjem od 18. rujna iste godine predikat „repenjski“.

Postavši koncem god. 1871. prisjednikom kr. stola sedmorice extra statum, upravljaše B. još neko vrieme pravosudnim odjelom, imenito za vrieme dopusta pok. predstojnika Price, i sudjelovaše kao zastupnik namjestnika banske časti u proljeću

Digitized by Google

g. 1872. u Budimpešti kod viećanja o pravosudnih reformah za vojničku Krajinu. 15. ožujka 1873. postane pokojnik septemvirom u redovitom statusu.

Još nam je pripomenuti, da je pokojni B. g. 1873. kao vladin povjerenik fungirao u Požegi kod obnove gradskoga zastupstva i poglavarstva. Ovo je zvanje takovim taktom obavio, da ga je zastupstvo grada Požege imenovalo svojim začastnim gradjaninom.

U jeseni prošle godine povrati se Barac bolestan sa svoga dopusta iz Graca, te je od toga vremena neprestano bolovao, dok se 1. veljače t. g. neprestavi u vječnost.

Pokojnik dovinuo se u razmjerno kratkom vremenu najviše sudačke časti u zemlji našoj; dovinu se je neumornom radinošću i marljivošću, liepim juridičkim znanjem, čestitošću i čistoćom svoga značaja.

Barac je dobro shvaćao toli tegotno koli i odlično zvanje javnoga urednika, osobito sudca; zvanje, koje iziskuje od tebe, da mu posvetiš sve sile svoje, da imaš pred očima jedino interes povjerene ti službe, važne u organizmu državnom, duboko zasjecajuće u pitanja života, slobode, poštenja i imovine državljana; zvanje, u kojem se valja čuvati i najmanje sjene sebičnosti i vlastite koristi, a visoko držati svetinju zakona.

Barac kao član raznih povjerenstva, zagovaraše uviek dalnji razvoj naših pravosudnih institucija, ali takov, koji s jedne strane odgovara zahtjevom moderne znanosti, ali i s druge strane u nas postojećim, konkretnim okolnostim. Ovih potonjih — a poznavaše je kao malo tko — nije nikada s uma metnuo, te je obziruć se na nje više puta, a svaki put uspješno, branio stanovište, koje nebijaše doduše „najmodernije“, ali je svakako našim odnošajem bolje odgovaralo.

Pokojnik bijaše vrli i gorljivi Hrvat, iskreni prijatelj svemu, što je napredak drage domovine usporiti moglo. Politikom nije se aktivno bavio; držaše bo, da činovnik nemože ljepše zasvjedočiti patriotizma, svoje ljubavi prama narodu i njegovu dobru, nego ako savjestno i točno vrši svoje dužnosti; što se žalibože kod nas još uviek neshvaća tako. — Zvanje javnoga urednika nerodi obično zemaljskim blagom. Najveću nagradu daje pojedincu sviest, da je dužnosti vjerno i savjestno vršio, čisto i neokaljano sačuvao i potomstvu ostavio ime i poštenje. — Ovoga se je držao i pokojni B. Ugledali se i drugi u njegov primjer! —y.

Viestnik.

Imenovanja: Preuzv. g. ban imenovao je: Vladimira Jakopovića, do sada sudb. pristava, vieničkim tajnikom i namjestnikom državnoga odvjetnika kod kr. sudb. stola u Zagrebu; Antuna Paladina, do sada kot. pristava, tajničkim pristavom kod kr. banskoga stola; dra. Nikodema Jakšića, sudb. pristavom u Vukovaru; Donata Kiša šaulovečkoga, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola; Gjuru Isajlovića, perovodnim vježbenikom u obsegu kr. zemalj. vlade, a pridieljena kr. podžupaniji u Vukovaru. — Preuzv. g. zapovjedajući gjeneral kao načelnik zemaljske uprave krajiške imenovao je dra. Antuna Tajčevića viteza balkanskoga, prislušnikom kod c. kr. sudb. stola u Petrinji.

G. Franjo Arnold, do sada odvjetnik i kr. javni bilježnik u Belovaru, i g. Gjuro Kovačević, odvjetnik u Djakovu, imenovani su kr. javnimi bilježnici za obseg kr. sudb. stola osječkoga, i to prvi sa sjedištem u dolnjem gradu Osieku za kotar osječki i za novi grad Osiek; a potonji sa sjedištem u Djakovu. — G. Gjuro S. Bugarski, do sada odvjetnik u Vukovaru, imenovan je kr. javnim bilježnikom u obsegu kr. sudb. stola vukovarskoga sa sjedištem u Iloku.

Digitized by Google

— Nj. car. i kr. apostolsko veličanstvo blagoizvolilo je imenovati dra. Jurja Posilovića, kr. j. r. profesora i o. g. prodekana na bogoslovnom fakultetu hrvatskoga sveučilišta, biskupom senjskim. — Biskupija senjska može se radovati ovomu imenovanju, hrvatsko sveučilište žali ga, jer gubi u imenovanom odlična profesora.

— Kao članovi pristupiše k pravničkomu družtvu gg.: Tito Femenić, kr. kot. pristav u Bakru i Antun Rotter, kot. pristav u dolnjem Miholjcu.

— G. Gjuro Kranjčić, kr. kot. sudac u Karlovcu, izabran je jednoglasno za načelnika grada Karlovca.

— Nove knjige. „Sbirka zakonah sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od g. 1871., 1872., 1873., 1874. i 1875. Knjiga I., svežčić 4. i 5.“ Ciena svakomu 15 nvč.

— „Hrvatsko-njemačko-taljanski riečnik znanstvenoga nazivlja“, sastavio dr. Bogoslav Šulek; izdan troškom kr. zemaljske vlade. Ima $87^1/_2$ štampana tabaka, ciena 7 for. a. vr.; može se dobiti kod ravnateljstva pomoćnih ureda kr. zemaljsko-vladinoga odjela za bogoštovje i nastavu.

— Pošto je kod nas stupio u kriepost novi trgovački zakon, to će jamačno mnogomu pravniku dobro doći djela pisana o njemačkom trgovačkom pravu, kojemu se naš zakon u mnogom veoma približuje. Za to se preporučaju osobito sliedeća djela na njemačkom jeziku pisana: a) L. Goldschmidt; Handbuch des Handelsrechts. (Drugo novije i posve preradjeno izdanje nije još izašlo, ima samo prvi svezak.) Stuttgart. b) F. v. Hahn: Commentar zum allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch. Braunschweig. c) H. Thöl: Das Handelsrecht. Leipzig.

— Statistika pravosudja. Početkom rujna o. g. držat će se u Budapešti IX. medjunarodni statistički kongres Tom prigodom razpravljat će se u II. sekciji (statistika pravosudja) sliedeći zanimivi predmeti: „Casiers judiciaires“ (katastar zločinaca), zatim o knjigah hipotekarnih ili gruntovnih i o njihovoj suvislosti sa zemljištnim katastrom.

— Sveučilište u Sibiriji. U Tomskom u Sibiriji otvorit će se sveučilište, te je statut njegov već podnešen ministarstvu u Petrogradu. Bit će to sveučilište podpuno sa sva četiri fakulteta. Godišnji trošak proračunan je na 212.220 rubalja. Ova je svota znatno manja od onih, koje se troše na sveučilišta u Moskvi, Charkovu, Kievu ili u Kasanu. Stojat će pako manje s toga, što se neće urediti klinika, nego će se sveučilište služiti gradskom bolnicom i hospitalom, i što će se namjestit manje profesora. Svih skupa bit će na sveučilištu 31 stolica. Na historičko-filologičkom fakultetu čitat će 8 profesora i 3 docenta; na matematičko-prirodoslovnom 12 profesora i 4 docenta; na pravo- i državoslovnom fakultetu 8 profesora i 3 docenta; na liečničkom 11 profesora i 9 docenta. Misle, da će sveučilište imati oko 240 slušatelja. Vrednost sgrada sveučilištnih iznosit će do kakovih 500.000 for. Kao prvoga rektora toga sveučilišta označuju profesora Florinskoga. Novine „Sibir“ primjećuju, da su neki profesori i učenjaci voljni pokloniti svoje biblioteke, da se tim položi temelj biblioteci sveučilištnoj.

— Gradačko pravničko družtvo držaše onomadne glavnu skupštinu. Iz izviešća vidi se, da družtvo ima 230 članova — dakle mnogo manje od hrvatskoga —; dohodak prošle godine iznosio je 2.235 for., trošak 819 for.; knjižnica družtvena ima već preko 2000 svezaka.

— † U Budapešti preminu pred nekoliko dana profesor na kološvarskom sveučilištu dr. Mirko Korbuly. — Pokojnik prisustvovaše svečanomu otvorenju hrvatskoga sveučilišta.

Digitized by Google

Glavni poslovni izkaz

c. kr. odsjeka krajiškoga banskoga stola u Zagrebu za godinu 1875.

Kod zapisnika uručbenoga prispjela pisma				Rješitbe višega suda u gradjanskih parnicah			Riešitbe višega suda glede utoka u gradjanskih parbenih poslovih	Presude glede pritužba sindikatskih	Rješitbe višega suda glede utoka u stvarih kaznenih o			Riešitbe višega suda glede utoka u tečaju kaznenoga postupka radi			Izdane riešitbe najvišega sudišta o predloženih osudah u gradjanskih parnicah			Došle riešitbe najvišega sudišta glede utoka u stvarih gradjanskih	Izdane riešitbe najvišega sudišta u stvarih kaznenih o		
od godine 1874 zaostalo	od godine 1875 priraslo	koncem godine 1875		potvrdjujuće	preinačujuće	ukidajuće			zločinstvih	prekršajih	prestupcih	zločinstva	prekršaja	prestupaka	potvrdjujuće	preinačujuće	ukidajuće		zločinstvih	prekršajih	prestupcih
		riešeno	zaostalo																		
200	11424	11517	107	152	113	123	519	1	488	4	1395	47	3	7	62	10	13	96	118	1	57

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Svibanj 1876. **Br. 5.**

O vinskoj desetini.

Nakanio sam zametnuti razpravu o vinskoj desetini, i to zato, što je pitanje o desetini, imenito o desetini vinskoj, postojećoj uz gornicu, još uvjek pendentno, pošto odnosni zaključak, koji je stvorio hrvatski sabor godine 1866., nebijaše po kruni sankcioniran, i što bi trebalo, da je to pitanje već riešeno sada, kad no je evo već u kriepost stupio zakon od 10. siečnja 1876. ob odkupu izvanselištnih, krčevnih, gornih i činženih zemalja, koji je sa nazočnim pitanjem u tesnom savezu, buduć ustanovljuje, da se vlasteli ima dati pripadajuća odkupnina za gorna zemljišta, od kojih se je na više mjestih davala uz stalnu gornu daću i upitna vinska desetina od priroda.

Gotovo posvuda je prieporno: Je li takova, uz stalnu gornu daću podavana vinska desetina naravi teragijalne t. j. vlasteoske, ili klerikalne t. j. crkvene (koja posliednja je godine 1848. bez odštete prestala)? I upravo zato neće se moći odkupnina za takova gorna zemljišta dotičnomu vlastelinu konačno ni izručiti, a ni opredieliti sve dotle, dok se neodluči o naravi prieporne te desetine.

Od prieke je dakle nužde, da se o tom pitanju zametne razprava; u interesu je ovo tako gornjaka, koji će morat odkupnine, uglavljene po oblastih, odplaćivati, kao i s druge strane u interesu vlastele, kojoj se za gorne daće, zakonito postojeće, ima odmjeriti odpadajuća odkupnina.

Prelazeć na sam predmet, najprije ću napomenuti daće u obće, koje su se zakonito mogle pobirati od gornih zemalja.

Te daće jesu, na koliko se tiču vlastele:

1. **devetina** t. j. deveti dio vinskoga priroda, ili mjesto ove
2. **desetina vlasteoska** t. j. deseti dio vinskoga priroda;

Digitized by Google

3. gornica, t. j. stalna godišnja količina mošta ili vina, ustanovljena budi pogodbom budi običajem, bez obzira na prirod dotičnoga vinograda. S tom daćom spojene bijahu navadno još i ine daće, na primjer: stanoviti novčani iznos, i druga još kakova daća u naravi, kao: kopun, pilići i t. d.; a nakoliko se tiču višjih crkvenih dostojanstvenika i kaptola:

4. desetina klerikalna ili crkvena, t. j. opet deseti dio vinskoga priroda.

Izim tih gornih daća bilo je vlastelinu zakonom dopušteno, kad se je novi vinograd zasadjivao, ugovoriti si još i kakve druge daće, kako se je naime mogao s gornjakom pogoditi.

Da su pak još i druge gorne daće, izim gore izbrojenih, sbilja postojale, dokazuju popisi vinogradâ (connotatio vinearum), sastavljeni za vrieme uvedenja Marijo-terezijanskoga urbara, iz kojih se vidi, da se je u nekih predielih od gornih vinograda podavala petina, t. j. peti dio vinskoga priroda, pak ćak i trećina t. j. treći dio vinskoga priroda.

Pita se sada prvo: Je li mogla zakonito, ili može li zakonito jedna od gore navedenih gornih daća postojati uz drugu?

Da klerikalna ili crkvena desetina može uz svaku od navedenih gornih daća postojati, i da je u nekih predielih i zaista postojala, neće valjda nitko posumnjati; jer: kao što je vlastelin imao po zakonu pravo pobirati svoju budi gornicu, budi devetinu ili drugu koju ugovorenu gornu daću, tako je imalo i više svećenstvo po zakonu pravo pobirati svoju desetinu. Zato je uz vlasteosku gornu daću mogla i morala, gdje bijaše običajna, obstojati i crkvena desetina.

Medjutim moram spomenuti ovdje i iznimku, na koju sam naišao kod nekih popisâ vinogradâ, učinjenih za vrieme uvedenja urbara, naime iznimku onu: da gornjaci oni, koji podavahu u ime gorne daće trećinu ili petinu od svega vinskoga priroda, nebijahu svuda obvezani podavati još izim toga i vinsku desetinu, a to bez dvojbe zato, što vinska desetina bijaše u trećini ili petini jur sadržana; premda naprotiv ima slučajeva, gdje se je uz petinu imala davati još i desetina.

Digitized by Google

Navesti ću obližje samo jedan takav slučaj, odnosno prediel, u kojem se je davala uz petinu još i desetina. Takov prediel bio je prediel ribnički kraj Karlovca, glede kojega opitao se je kraljevski povjerenik za vrieme uvedenja urbara kod urbarskoga povjerenstva: nebi li se ta petina, postojeća uz desetinu, po glasu ustanove poglavja V. §. 12. toč. 2. naputka za urb. ovršitelje, imala dokinuti, i mjesto nje ustanoviti devetina? Urbarsko je povjerenstvo na to, predlažuć to pitanje višemu mjestu, dalo sliedeće mnenje: „Ad 87. Cum vineae montanisticae, quas solas „onus 5^tae^ et decimae afficere ex fassionibus observatur, penes „querales usuari consveverint, conventio autem inita legem poneret, „ejusmodi praestatio in queralibus contenta, ulterius stabilienda „censetur, salva quam commissarius regius quoad vineas sessio- „nales, nullis queralibus provisas, citat benigna resolutione.“ Uslied toga sliedilo je previšnje riešenje, glaseće: „Opinionem „commisionis et respective consilii hujus regii quoad quintam et „decimam a vineis montanisticis benigne ratihabemus.“ Odtud se vidi, da je uz desetinu pridržana petina, da su dakle tamošnji gornjaci podavali tri desetine.

Nego važnije nastaje sad pitanje drugo: Jesu li uz crkvenu desetinu zakonito mogle i smjele postojati dvie od gore navedenih daća u ime vlasteoskoga gornoga prava (tako, da bi vlastelin bio vlastan od jednoga te istoga gornoga zemljišta pobirati n. pr. gornicu i devetinu, ili gornicu i vlasteosku desetinu, a osim toga desetinu klerikalnu, uzetu u zakup od crkve)?

Neki tvrde, da uz gornicu nije zakonito mogla postojati devetina ili vlasteoska desetina, a naprotiv niti gornica uz devetinu ili vlasteosku desetinu, i to zato ne: što se te daće u zakoniku hrvatsko-ugarskom i urbarskom uviek spominju disjunktivno, naime gornica ili devetina.

Toj tvrdnji moram protusloviti; jer, kao što te daće u zakonih češće dolaze napomenute disjunktivno, tako dolaze navedene takodjer kopulativno. Na primjer, u samom Marijo-terezijanskom urbaru čita se u pogjavju V. §. 6.: „Devetina vinszka, „kadi sze ona jemlye, na onu isztu meru, z kojum sze vsze

Digitized by Google

„drugo zadoblyeno vino zmeriło je, pravichno, y prez vszakoga „pridavanya najsze prijemlye, y kak goder deveto tak y „gornica ne na drugu meru, nego polag orszachke posunszke „mere, ali fizéra (poleg kojega vedro 32 pinta dersi) naj sze „vzimlye.“ — Isto se tako čita u poglavju V. §. 29. naputka za ovršitelje urbarske regulacije: „Ut primum porro praehabita „commissarii regii revisione et dein in comitatus congregatione „tabellae, urbaria et conscriptiones juris montani ac nonae „vinorum sub authentico comitatus sigillo et authentia notariali „extradabuntur“ i t. d.; — nemanje čita se to u samom hrvatsko-ugarskom zakoniku, u članku 31. od godine 1655. §. 1., koji glasi: „Similiter ad tollendos quosvis abusus, et auctiones jurium „montanorum a viginti annis, per possessores fundi, exactoresque „jurium montanorum praejudiciose inductos, et impositas, in „singulis comitatibus Vice-Comites, cum deputatis nobilibus ad „faciem locorum exeant, eosdemque abusus et auctiones judicialiter „compertas, rectificare valeant: cui rectificationi dominus, seu „possessor fundi et juris montani, sese accomodare, ac etiam „mensuram, et mediam, praevio modo ordinatam, in exactione „nonarum, juriumque montanorum, observare sub poena „violentiae teneantur.“

U ostalom netajim, da se je u nekih mjestih u ime gornoga prava pobirala sama devetina, ili sama teragijalna desetina, a u drugih mjestih opet sama gornica; nu nikako se nemože uztvrditi: da je tako bilo posvuda, ili da bi jedna od tih gornih daća drugu po zakonu izključivala. Jer ne samo da u zakonih neima ustanove, po kojoj se u ime gornoga prava nebi smjela uz gornicu utanačiti i devetina; a niti ustanove, po kojoj bi zabranjeno bilo uz devetinu ili vlasteosku desetinu ugovoriti i gornicu, nego dapače protivna ustanova sadržana je u §. 5. poglavja III. naputka za ovršitelje Marijo-terezijanske urbarske regulacije, koja glasi: „Caeterum si ex accurata investigatione in hoc vel illo „promontorio evenerit, quod titulo juris montani, quid etiam aliud „seu in naturalibus, seu in pecunia jam ante conditum articulum „anni 1715 dominio huic vel illo praestitum extiterit, in hocque „usu concernentia dominia a tempore illo hactenus imperturbate

Digitized by Google

„extiterunt, in tali usu ulterius etiam relinquenda, et hoc ipsum „intelligendum, observandumque veniet respectu quoque vinearum „a tempore praecitatae legis implantatarum respectu universarum „praestationum illarum, occasione novae implantationis titulo juris „montani inter dominum terrestrem et subditos conventarum.“

Odatlje se vidi, da su mogle uz gornicu postojati još i druge vlasteoske gorne daće, budi u naravskih proizvodih, budi u novcu, ako su dotična vlastelinstva bila u mirnom uživanju tih daća još prije stvorenoga zakona od godine 1715., ili ako si i poslje toga vremena, prigodom novih nasadâ vinogradâ, uz gornicu ugovoriše još druge koje gorne daće.

Da pako pod timi „drugimi daćami“ može razumievati i devetina ili vlasteoska desetina, dokazuje to, što se upravo u zakonu nalaze ustanove, u kojih se pod izrazom „jus montanum“ (gornica) razumieva takodjer vinska devetina. Takovu zakonsku ustanovu sadržaje članak 7. od god. 1802., na koji se pozivlje i urbarski zakon od god. 1836., gdje se veli: „Ut dominus nonam, „aut qualecunque competens in natura jus montanum, aut decimam „intra tempus“ i t. d.; zatim članak 3. od god. 1807., gdje se isto tako veli: „Nonae aut qualiscunque juris montani devectio.“

Osim toga postoji i previšnje riešenje, kojim se priznaje, da može uz gornicu postojati i vlasteoska desetina, a po tom naravno mjesto te desetine takodjer i zakonom za vlastelu poglavito propisana vinska devetina. Odnosno mjesto previšnjega toga riešenja od 26. svibnja 1775. glasi: „Ubi autem commissarius regius ex „ambiguitate illa, an decima, quae sola in usu est, dominalis vel „ecclesiastica sit? contribuentibus vinearum possessoribus praejudi„cium imminere posse existimat, et a vineis non sessionalibus praeter „legale jus montanum et decimam, ubi haec in usu fuerunt, alias „qualescunque praestationes abrogandas svadet, salvo intuito deci„mae, an haec dominalis sit, vel ecclesiastica partium jure, opinionem „ejusdem commissarii regii ea ratione benigne approbari, ut ipse „occasione executionis in ejusmodi decimae qualitatem cognoscendam „omnimode intentus sit, ubi autem res dubio obnoxia esset, eam „ulterioris disquisitionis penes assistentiam fiscalem instituendae „ad sedem dominalem et respectivejudiciaram remittat.“

Digitized by Google

Odatlje se vidi, da je uz gornicu mogla obstojati, i da je u nekih mjestih i doista obstojala takodjer vlasteoska desetina.

Branitelji protivnoga mnenja, naime onoga: da uz gornicu nemože zakonito postojati vlasteoska devetina ili vlasteoska desetina, rado se pozivlju na pisca Dragutina Pauly-a, koji u svojoj knjizi „Constitutio rei urbarialis regni Hungariae“ (Viennae 1817.), na strani 215. razlaže, kako se desetina, gdje bi i bila teragijalna t. j. vlasteoska, ima prilagoditi uredbam, ustanovljenim glede devetine; pak zaključuju odatlje: kano što uz gornicu nemože zakonito postojati vlasteoska devetina, tako isto da je uz gornicu protuzakonita teragijalna desetina.

Taj protivnički zaključak najbolje pobija sam pisac Pauly, koji na drugom mjestu navodi posve jasno, da uz gornicu može zakonito postojati devetina (dosliedno i teragijalna desetina). Odnosno mjesto u njegovoj knjizi (na str. 314. i 315.) glasi: „Prout contractus et articuli promontoriales non ubique aequales „sunt, ita juris quoque montani, aliarumque datiarum praestationes „diverso modo exiguntur, prout nempe domini terrestres, cum iis, „qui vineas initio implantarunt, convenire poterant; in quibusdam „promontoriis ex vino tam jus montanum, quam vero nona in „natura dependitur (qui usus antiquissimus est, legemque quoad „non augendum jus montanum antecedit), in aliis vero nona „solum praestatur.“

Dokazuje to isto još i pisac Dragutin Pfahler u svojoj knjizi „Jus georgicum regni Hungariae et partium eidem adnexarum“ (Kesthely 1820.), kad na strani 242. u opazci pripominje sliedeće: „Nonnunquam et nona et jus montanum simul praestatur a vineis, „si utrumque jam ante annum 1715. in usu fuit, aut serius „utrumque pactatum fuit ratione novarum implantationum.“

Dakle oba ta pisca svjedoče, da nisu protuzakonite sveukupne gorne daće, koje je ugovorio vlastelin s onim, koji je zasadio vinograd prvoga početka, i da se je u nekih vinskih predielih tako prije kao i poslje godine 1715. zakonu shodno pobirala uz gornicu još i devetina.

Nu oba ta pisca navode još i uzrok, koji je dao povoda, da su te dvie gorne daće mogle uzporedo obstojati.

Digitized by Google

Tako veli Pauly u svojoj knjizi na strani 134.. „Pro sub-„vinetis (Szölö alja) varia pro ratione adjunctorum obtinet „solutio, in comitatu siimeghiensi pro talibus fundis in nonnullis „possessionibus pro mille orgiis quadratis solvebantur antea annue „75 denarii, in aliis 30 cr., in aliis praeter nonam et decimam „50 denarii. Nullo proinde eatenus certo systemate existente res „a mutua conventione dependet, usu adoptato nor-„mam praescribente."

Još jasniji pako dokaz za moju tvrdnju navodi Pfahler u svojoj knjizi na strani 238.: „A subvinetis, seu pedibus „vinearum, non semper, quemadmodo a vineis, jus montanum, „aut nona praestatur; sed saepe etiam inversa ratione a subvi-„neto vineae nonae obnoxiae jus montanum, et „vice versa penditur, saepe etiam census pecuniarius, saepe „vero nihil, prout nempe pactum cum dominio initum, vel usus „fert."

Gorne dakle zemlje, koje ležahu nuz ili izpod vinograda (kolosjeci, šljivici, livade ili oranice), tako zvana podvinja ili podviništa, dala su povod tomu, da su si vlastelinstva obično mogla od istih uvjetovati posebnu, ter različitu daću od vinograda, i to navadno: ili gornicu t. j. stalnu godišnju vinsku daću, ili stalni godišnji novčani iznos; dočim su izim toga od vinograda pobirala devetinu, ili mjesto ove vlasteosku desetinu. (Ovaj običaj, kako je poznato, vlada i u našoj domovini).

Postojavši taj običaj povladi takodjer i nadalje pridrži urbarski zakon od godine 1836., koji u članku VII. §. 3., alineji petoj, glede podvinišnih daća odredjuje ovo: „Na dache „gledech, kojesze od takrechenih nog terszjev davaju, predibiva-„jucha navada budesze obdersavala."

U ostalom ja držim, da bi onaj pogriešio, koji bi htio odatlje zaključiti: da ondje, gdje neima takovih podvinišnih zemalja, nemogu obstojati ni dvie gorne daće; jer je ne samo moguće, da su takove zemlje postojale za vrieme prvoga zasada vinograda, pak da su kasnije preobraćene u vinograd, nego k tomu dolazi još i to, da je vlastelin, kako gore vidismo, imao pravo i ondje, gdje nebijaše podvinišnih zemalja, i gdje bje cielo gorno zemljište

Digitized by Google

namienjeno vinogradu, uvjetovati si ne samo jednu, nego i više gornih daća.

Ja dakle na temelju navedenih dokazala tvrdim, da su vlastela zakonito mogla i smjela, u ime gornoga prava pobirati i dvie od gore navedenih gornih daća (n. pr. gornicu i devetinu, ili gornicu i teragijalnu t. j. vlasteosku desetinu), a izim toga i klerikalnu desetinu, ako su ju imala u zakupu.

Glede ove posliednje daće, naime glede klerikalne desetine, valja pamtiti, da su crkveni dostojanstvenici i kaptoli pobirali desetinu najprije sámi, i to u naravi; nu kasnije, navlastito u srednjem vieku, bivši ratovi prisiljeni stanovati izvan svojih biskupskih i kaptolskih sjedišta, morali a i smjeli su ju po zakonu od god. 1481. dati u zakup. Godine pako 1548. bijaše člankom 61. ustanovljeno, da se crkvena desetina neima dati u zakup nikomu drugomu, nego vlasteli onih mjesta, u kojih području se je ta desetina pobirala. Tako je crkvena desetina skoro posvuda, gdje je bila običajna, došla u zakup vlasteli, koja su biskupom ili kaptolom plaćala zakupninu, tako zvani „cultellum", pa su tad i pobirala tu desetinu sve do god. 1848., koje godine je prestala bez svake odštete.

Na redu je sada pitanje treće: Kako je došlo do toga, da su vlastela, kojim bijaše po zakonu prvobitno dopitano pravo, u ime gorne daće pobirati vinsku devetinu, mogla kasnije mjesto devetine pobirati vinsku desetinu, kakovu pobirahu i crkveni dostojanstvenici?

Upravo to i jest uzrok tomu, da se sad često nezna: spada li obstojeća vinska desetina u vrst desetine, koja je naravi vlasteoske, ili u vrst desetine, koja je naravi klerikalne t. j. crkvene?

Da doprinesem po mogućnosti da se ovo pitanje razjasni, moram se obazrieti na starije zakonske ustanove, koje se odnose na te vrsti gornih daća.

Znade se iz hrvatsko-ugarskoga zakonika i iz ustanova urbara, uvedenoga za vladanja kraljice Marije Terezije: da se je kolikoća tako vlasteoske devetine kano i vinske desetine u obće, uzimala u razno doba po tadašnjih zakonih raznoliko,

Digitized by Google

premda se nemože tajiti, da se pod desetinom svagda, kadgod se spominje u hrvatsko-ugarskom zakoniku, nemože razumievati druga nego desetina naravi crkvene.

Raznolikost, koju spomenuh, sastojala je u tom, da, kao što su crkveni dostojanstvenici imali po zakonu pravo, pobirati deseto, a vlastela deveto, tako bijahu glede pobiranja crkvene desetine i vlasteoske devetine stvoreni u razno doba različiti zakoni tako, da su se crkvena desetina i vlasteoska devetina mogle pobirati sad u većoj, sad u manjoj, a najčešće u ravnoj količini.

Tako bijaše ustanovljeno god. 1351. člankom 6. §. 1., a isto tako god. 1492. člankom 48. „Praelati quoque et viri ecclesia„stici jobagiones habentes primo decimas, posthaec similiter „nonam partem omnium frugum suarum et vinorum ipsorum „exigant", dočim bijaše naprotiv godine 1495. čl. 44. odredjeno sliedeće: „Nona pars frugum, et vini primum, postea „decima a colonis exigatur", pak isto tako god. 1500. čl. 29. „quod primum domini terrestres tam de segetibus decimari „solitis, quam etiam de vinis nonas eorum solitas exigant, „et quid a nonis residuum fuerit, de illis sollumodo domini prae„lati et ecclesiasticae personae decimas colligant."

Odavlje se vidi, da se je u starije doba od vinskoga priroda mogla po zakonu pobirati najprije crkvena desetina, pak istom onda vlasteoska devetina; a u kasnije doba da bijaše naprotiv ustanovljeno zakonom, da se od vinskoga priroda imade pobirati najprije vlasteoska devetina, i tek od onoga, što ostane, crkvena desetina; odkud naravno sliedi, da je bila količeća crkvene desetine u prvom slučaju veća od količine crkvene desetine u drugom slučaju; jer u prvom slučaju uzeo se je deseti dio od čitavoga priroda, dočim se je u drugom slučaju odmjerio i uzeo deseti dio samo od onih osam dielova priroda, što no su preostali nakon namirene vlasteoske devetine.

Nu kod tih ustanova zakona nije se ostalo; kasnije naime stvoreni su zakoni, po kojih se je crkvena desetina odmjerivala i pobirala u jednakoj količeći kano i vlasteoska devetina. Tako je ustanovljeno godine 1507. čl. 15.: „Decimae isto modo semper

Digitized by Google

„reddantur. §. 1. ut de decem capetiis una dominis praelatis „pro decimis, altera vero dominis terrestribus pro nona exi- „gatur, octo colono seminanti remanebunt.“ — Isto tako godine 1514. čl. 18. §. 1.: „ita, ut ex decem capetiis segetum, seu „decem cubulis vinorum rustico octo manebunt.“

Iz ovih ustanova zakona vidi se ne samo to, da se je crkvena desetina odmjerivala i pobirala u jednakoj količini kao i vlasteoska devetina, nego i to, da vlasteoska devetina nije bila ino nego upravo desetina; jer se je cieli prirod na vinu podielio na deset dielova, od kojih je prvi deseti dio dobio crkveni dostojanstvenik, drugi deseti dio vlastelin, a osam desetina imalo je ostati gornjaku. Da se je pako vlasteoskoj toj desetini nadjelo ime devetine, učinjeno je zato, što je najprije crkveni dostojanstvenik pobrao deseti dio, a zatim vlastelin od preostavših devet desetina devetu desetinu, a gornjaku pripade preostalih osam desetina.

Ova sada spomenuta ustanova zakona uzdrža se u krieposti i kroz sva kasnija vriemena sve do uvedenja urbara pod kraljicom Marijom Terezijom u minulom stoljeću, kad je vlasteli, dokazom §. 12. poglavja V. naputka za ovršitelje urbarske regulacije, dano bilo na volju, da si za unapredak odaberu ili devetinu u pravom smislu, ili da si nadalje pridrže desetinu, koju dotad pobirahu mjesto, ili pod naslovom devetine. Odnosno mjesto glasi: „Ubi vero domini terrestres hactenus loco nonae, seu titulo „nonae decimam perceperunt, tali in casu eorundem optioni defe- „ratur, num velint ultronee etiam decimae desumptioni inhaerere, „aut vero nonam praeeligere? In primo casu imposterum nona, „in secundo vero casu decima locum non habebit, nona vero „juxta praemissa accomodetur.“

Iz ovoga što sam naveo, potiče, da je bila kolikoća ne samo crkvene desetine, nego i vlasteoske devetine u razno doba prije uvedenja urbara različita, i da je vlasteoska devetina u jedno (i to kratko) doba bila u istinu prava devetina, a kasnije duže vremena, sve do uvedenja urbara, da nije bila u pravom smislu devetina, nego poput crkvene desetine, vlasteoska desetina, ter da je radi toga urbar stavio vlasteli na volju: da si ili pridrže vlasteosku desetinu, koju dotad pobirahu mjesto ili pod naslovom

Digitized by Google

devetine, ili da si za buduće pobiraju devetinu u pravom smislu. — Uslied toga dogodi se, da su neka vlastela pridržala desetinu, a druga si odabrala devetinu. Ovu posliednju daću — najme devetinu — odabraše si navlastito ona vlastela, koja su imala u zakupu crkvenu desetinu, da se tako ta vlasteoska daća razluči od crkvene desetine, uzete u zakup; premda odatle ipak još nesliedi, da su takva vlastela poslje uvedena urbara i doista pobirala devetinu u pravom smislu, t. j. veću količinu, nego li prije; obično ju naime odmjerivahu i pobirahu, kako to bijaše običaj prije uvedena urbara, naime u jednakoj količini, kano i crkvenu desetinu, ter na taj način su takva vlastela dobivala dvie desetine, jednu naime pod imenom crkvene desetine, a drugu pod imenom vlasteoske devetine.

Nu i urbarski zakon od godine 1836. nije u bitnosti ništa promienio glede vlasteoske devetine i desetine; dapače i taj zakon, kako se vidi iz članka VII. §. 2., potvrdjuje gornje navode, naime: da je u nekih predielih mjesto vlasteoske devetine bila običajna vlasteoska desetina, koja se je imala prilagoditi načelom, ustanovljenim o devetini, i da se je dopustilo pridržati prijašnji običaj, u koliko je u ime vlasteoskoga prava prije bila pobirana ili devetina ili desetina.

Prema ovomu razlaganju neima dakle dvojbe, da je po zakonu vlasteli za gornu daću bila poglavito namienjena vinska devetina; nu da su u razno doba glede te daće stvoreni razni zakoni dali upravo povoda tomu, da se je ta vlasteoska devetina mogla i morala izvrći u vlasteosku desetinu, koju, kako vidismo, priznaje i najposlje stvoreni urbarski zakon.

Iz do sada navedena razabrasmo, da je crkvena desetina mogla, a gdje je bila običajna, da je i morala postojati uz svaku od vlasteoskih gornih daća. Nadalje, mislim da je dokazano, da može vlastelin pobirati takodjer dvie od gore navedenih gornih daća u ime gornoga svoga prava (n. pr. gornicu i devetinu, ili mjesto ove vlasteosku desetinu), a osim tih dvih daća, da je bio vlastan, do godine 1848., pobirati još i crkvenu desetinu, ako je pravo pobiranja iste imao u zakupu. Nemanje razabrali smo, da se je vlasteoska devetina, na temelju stvorenih zakona, morala, tečajem

Digitized by Google

više stoljeća pak sve do uvedenja urbara, pobirati u jednakoj količini kao i crkvena desetina; dakle nije ni bila ino, nego vlasteoska desetina, radi čega su ju priznali i najposlje stvoreni urbarski zakoni, pustiv vlastelinstvom na volju, da ju i nadalje pridrže, ili sa pravom devetinom zamiene.

Razloživ tako povjestno-pravno stanje upitnih gornih daća, prelazim na četvrto pitanje, najme: Kako bi se moglo razpoznati, je li vinska desetina, postojeća uz gornicu, naravi vlasteoske, ili crkvene?

Ja mislim, da mi glede pitanja, kako da se razpozna crkvena od vlasteoske vinske desetine, postojeće uz gornicu, valja ustanoviti ovo što sliedi:

Poznato je, da su vlastela crkvenu desetinu, koja se je pobirala u stanovitih predielih, imala do godine 1848. u zakupu, i da su u to ime kaptolom plaćala zakupninu. Koja su to bila vlastela, i u kojih se je predielih crkvena desetina pobirala, moći je lasno razabrati iz odnosnih kaptolskih regestra.

Nadalje znade se, da su ovršitelji urbarske regulacije bili dužni u popisih vinogradâ zabilježiti sve daće, koje su se od gornih gruntova podavale, a osim toga bijaše jim naloženo, da po obavljenoj regulaciji izdadu svjedočbu (testimoniales Exequentium), u koju su imali zabilježiti sav svoj postupak, ustanovljene uredbe, a medju ostalimi i to: Je li u urbarsko-reguliranom predielu običajna t. j. postoji li takodjer crkvena desetina?

Ako dakle koje vlastelinstvo uztvrdi, da vinska desetina, postojeća uz gornicu, nije naravi crkvene, nego da je naravi teragijalne t. j. vlasteoske, dočim naprotiv gornjaci takovu vinsku desetinu označuju crkvenom, — onda bi, po mom mnenju, bilo potrebno, da se najprije konstatira iz kaptolskih regestra, je li takovo vlastelinstvo imalo crkvenu desetinu u zakupu, i u kojih predielih? Zatim valjalo bi pronaći takodjer iz gore pomenutih urbarskih spisa: Jesu li ovršitelji urbarske regulacije u njih zabilježili obstojanje ili neobstojanje crkvene desetine u dotičnom predielu?

Pronadje li se, da je u dotičnom predielu zaista obstojala crkvena desetina, koju je tamošnje vlastelinstvo držalo u zakupu,

Digitized by Google

tad nebi preostalo drugo, nego da takovo vlastelinstvo, koje tvrdi, da je postojeća uz gornicu desetina naravi vlasteoske, dokaže iz svojih regestra o pobiranih gornih daćah: da je prije godine 1848. pobiralo uz gornicu ne samo crkvenu desetinu nego još jednu vinsku desetinu pod imenom ili naslovom budi vlasteoske devetine, budi vlasteoske desetine; ova bo potonja vlasteoska daća (ma da i je crkvena desetina godine 1848. prestala) postoji još uviek zakonito uz gornicu, te se zajedno s ovom mora odkupiti.

Neuzmogne li dokazati vlastelinstvo, koje je imalo crkvenu desetinu u zakupu, da je uz tu, u zakupu držanu crkvenu desetinu, pobiralo još i vlasteosku desetinu ili devetinu, tada je naravno, da je prieporna vinska desetina naravi crkvene a ne vlasteoske.

Naprotiv pako, ako se nemože konstatirati iz kaptolskih regestra u suglasju s urbarskimi spisi, da je dotično vlastelinstvo, koje tvrdi, da je desetina, postojeća uz gornicu, naravi vlasteoske, imalo u zakupu crkvenu desetinu, onda neima dvojbe, da je takova desetina, postojeća uz gornicu, naravi teragijalne iliti vlasteoske, a ne naravi crkvene.

Da se dakle razpozna desetina crkvena od vlastelinske, za to služi obilježjem sliedeće: Vinska uz gornicu postojeća desetina naravi je vlasteoske, kad nije dokazano, da je vlastelinstvo u onom predielu imalo u zakupu crkvenu desetinu; — naprotiv: vinska uz gornicu postojeća desetina naravi je crkvene, kad nije dokazano, da je vlastelinstvo prije godine 1848. uz držanu u zakupu crkvenu desetinu pobiralo još jednu vlasteosku desetinu ili devetinu.

Mislim, da mi nije potrebno spomenuti, da je ona vinska desetina bezdvojbeno naravi teragijalne t. j. vlasteoske, koja je u nekih predielih postojala sama bez gornice.

I tim završujem ovu ne baš izcrpljenu razpravicu želeć, da se nadje još tko, koji bi razpravljajuć ob istom predmetu više doprineo k tomu, da se razmrsi ovo pitanje, veoma važno i za gornjake i za vlastelu.

U Zagrebu, 30. ožujka 1876.

Jos. Župčić.

Digitized by Google

Brzojavno pravo.

Spadaju li pogodbe, brzojavom sklopljene, na pismene i mogu li zamieniti one, koje po zakonu imaju biti pismeno sastavljene?

Bluntschli drži, da dopisivanje listom (pismom) nemože se smatrati kao dovoljna pismena kontraktualna forma, gdje zakon ovu zahtieva, a još manje dopisivanje brzojavom. On navodi neke prem slabe razloge, protivne svakdašnjoj praksi, te tvrdi, da dopisivanje ciepa formu pogodbene volje u dva posebna očitovanja; da pismo (list) nepredstavlja samo pogodbenu volju nego da valja ovu dokučiti iz ostaloga njegova sadržaja; da pismo služi više za dogovaranje nego li za ugovaranje pogodbâ; dočim pogodbena isprava ustanovljuje jedino pogodbenu volju. Napokon veli, da se dopisivanjem neprobudjuje pozornost ugovornikâ u onakovom stepenu, u kakovom izpravom pogodbenom. [1]

Meili [2] dakle opravdano neuvažava ovih razloga, te veli, da cilj, koji zakon namjerava postignuti pogodbom pismenom (ratio legis), polučuje se telegrafičkim dopisivanjem isto tako, kao i izpravom pismenom, jer su stranke po naravi samoga brzojava prisiljene u kratko ali jezgrovito iztaknuti bitne uvjete pogodbe, te upozoriti jedna drugu na ozbiljnost ugovora, što ga namjeravaju sklopiti. Nu za to Meili zahtieva: 1) da depeša ima odgovarati predanomu telegramu u svih važnih točkah pogodbe; 2) da pošiljač podpiše telegram, predan brzojavnomu uredu ili da ga dade podpisati po zakonitom punovlastniku. Sudbena praksa taljanskih i njemačkih sudova usvoji ovo stanovište.

Nu mi scienimo, da se ovo važno pitanje sa vida osobito našega zakonodavstva ima malo obširnije razpraviti. Mi ćemo ga lasno riešiti, ako se sjetimo zaključka, na koji nas dovede iztraživanje „o filozofičkoj i juridičkoj naravi brzojava“. [3]

Vidjeli smo, da sa filozofičkoga gledišta telegram nije ništa drugo nego fonetičko pismo, priobćeno odsutnu silom elektriciteta

---

[1] Kann die briefliche und telegraphische Correspondenz die schriftliche Vertragsform ersetzen? Von dr. Bluntschli in Schauberg's Z. XII. p. 321—347.

[2] Das Telegraphen-Recht. Zürich 1871. pag. 61—62.

[3] O filozofičkoj i juridičkoj naravi brzojava i o njegovoj moralnoj važnosti. „Mjesečnika“ br. 2. god. II.

Digitized by Google

i porabom konvencionalnih znakova, tumačenih po brzojavnom činovniku. Pitanje dakle: je li telegram pismo, nije nikakovo pitanje, a po tom riešeno je i ono drugo, spada li najme pogodba, brzojavom sklopljena, medju pismene? Spada bez dvojbe. Ali drugi je posao, mogu li brzojavne pogodbe zamieniti one, koje imaju biti po zakonu pismeno sastavljene? Ovo drugo pitanje utiče u ono o dokaznoj kreposti brzojava. Ocienivši juridičku narav brzojava mi smo ga označili kao „list, što ga brzojavni činovnik prepisuje po nalogu onoga, koji ga odpravlja (pošiljača), ali osobitimi znaci, koje on poznaje, i koje će tumačiti i prenieti u pismena slova pošiljača činovnik postaje, kamo ima brzojov prispieti.“ Jasno je dakle, da telegram, što ga prima adresat (osoba kojoj je namienjen) nije original, da ne izvira neposredno — kao što ima svaka matica po svojoj naravi izvirati — od svoga auktora, nego je prepis matice, predane od pošiljača brzojavnomu uredu, koja se ima pohraniti. Na pitanje dakle: mogu li brzojavne pogodbe zamieniti one, koje imaju biti po zakonu pismeno sastavljene, odgovorit ćemo, da po sadašnjem zakonodavstvu mogu u toliko, u koliko su matice, predane brzojavnomu uredu, obskrbljene svimi potrebštinami, što ih zakon traži za dokaznu kriepost dotične izprave. Stavimo n. pr., da je netko brzojavkom priznao, da duguje stanovitu svotu njemu od adresata uzajmljenu. Ovaj potonji, ako hoće da dokaže pravovaljano svoju tražbinu, nije dosta da priloži samo telegram, što ga je primio od dužnika, i koji bi mogao glasiti n. p. „Primio sam 1000 for., koje si mi uzajmio; vratit ću ti je do godine dana sa godišnjimi 5% kamati.“ Samo ovo bilo bi tek onda dovoljno, kad bi pošiljač priznao vjerodostojnost brzojava; — ali ne možda s razloga, što ovaj ima zakonitu dokaznu moć — dokazali smo bo da je neima, jer je puki prepis odaslana telegrama — nego jer je dužnik svoje volje priznao, da onaj telegram potiče od njega, jer odgovara onoj matici, koju je on predao brzojavnomu uredu. Nu ako dužnik poriče da je takov telegram predao, morat će vjerovnik iznieti maticu, predanu na postaji odlazka, te bude li ova obskrbljena svimi nutarnjimi uvjeti, što ih zahtieva §. 1001. o. g. z. za zadužnice, i vanjskimi što ih zahtieva §. 119. g. p. p., tada će,

Digitized by Google

ne telegram, nego sačuvana matica činiti valjani dokaz o dugu.

Znamo, da se kod ministarstva čuvaju matice evropskih telegrama šest mjeseca, a izvanevropskih godinu dana. Je li nakon onoga roka postalo priepornim pitanje o gore rečenom dugu, a vjerovnik nemože više polučiti, da se producira matica, jer je uništena, telegram neće mu biti od koristi, pa će se morat pobrinuti za druga dokazna sredstva, da dokaže obstojnost duga, odnosno svoje tražbine.

A lasno ćemo se uvjeriti o razložitosti ovakova postupka, ako pomislimo na mekanički način, kojim se telegram sudjelovanjem brzojavnih činovnika producira. Jer što čini telegrafista postaje, na koju dolazi telegram? Dešifrira znakove, što mu ih posla činovnik postaje odlazka, ili koje posredne postaje. O čem dakle može on svjedočiti? Da su mu ovi i ovi znakovi telegrafirani. On nezna nipošto: 1) je li zaista bila predana matica odaslana telegrama činovniku postaje odlazka; 2) je li telegrafista dobro razumio maticu i dobro ju prenio u konvencionalne znakove, što ih je brzojavio; 3) jesu li eventualni posredni brzojavnici te znakove vjerno prosliedili do zadnje postaje? Što dakle posvjedočava činovnik brzojavni postaje dolazka u telegramu, koji daje adresatu uručiti? Da su mu telegrafirali od postaje dolazka, ili od zadnje posredne postaje, neke znakove, koje je on onako tumačio, kako stoji u telegramu. Ali koliko je dalek taj dokaz od onoga, koji se zahtieva, od dokaza najme sadržaja i autenciteta onoga pisma, koje je pošiljač predao brzojavnomu uredu? A nevalja zaboraviti, da se uzprkos najvećoj pomnji i vještini brzojavnoga činovnika može okrajiti ili izkriviti telegram uslied manjkavosti stroja Morseova, ili odvodom električke struje na prugi.

Da se uvede lučbeni stroj Caselliev, usavršen Meyerom u Parizu, kojemu je pošlo za rukom proizvesti munjo-magnetičkim putem autografički telegram, tada nastalo bi za zakonodavca ozbiljno pitanje: Može li se autografičkomu telegramu dati dokazna moć i u kolikoj mjeri? Jer nevalja i ovdje mimoići, da autografički telegram, premda je izveden sdruženom silom munjo-

Digitized by Google

magnetičkom i lučbenom, prem da ta sila slikuje maticu, predanu na postaji odlazka kao što svjetlost slikuje lice ljudsko na fotografičkoj spravi, ipak nije ni to nikada onaj telegram, koji je potekao iz ruke pošiljača, nego njegova prilika, pa se mogu nehotice i kroz-anj, prem redko, uvući pogrieške.

Teoretičke dakle potežkoće nagomilavaju se pri naravnoj težnji, da telegram postane javnom izpravom, dokazajućom ono, što sadržaje. Nu u praksi ide stvar puno laglje. Malo tko dvoji ob istinitosti brzojava; nebrojeni se poslovi od goleme vriednosti svaki dan obavljaju brzojavom, a nikomu nepada na um podvojiti o vjerodostojnosti njihovoj. A zašto to? Jer p o š t e n a r i e č više nego mekanički strojevi, više nego li najjasniji i najmožniji zakoni uzdržava ekonomički sviet, kao što uzdržava juridički i moralni. Je li ona uzdrmana, je li nepovjerenje medjusobno u zadruzi zavladalo, je li se trgovački i obrtni stalež izopačio: tada neka se slobodno brzojavni zavodi, u koliko se radi o poslovih, zatvore, jer ni jedan zakon kao što ni jedan Caselli-ov ili Meyerov stroj neće nikada zamieniti onoga pouzdanja, koje spaja poštenjake medju sobom.

Prof. dr. **K. Vojnović.**

Koja je razlika sa trgovačko-pravnoga gledišta medju ustanovom §. 367. o. gr. z. i onom čl. 306. njemačkoga, odnosno §. 299. ugarskoga trgovačkoga zakona?

Staretinarski obrt spada po obrtničkom redu medju koncesionirane te je staretinar trgovac u smislu čl. 4. njemačkoga, odnosno §. 3. ugar. trgovačkoga zakona, za koga pače i onda, ako on svoj obrt samo u malom tjera, po §. 7. uvodnoga patenta njemačkoga trgovačkoga zakona u savezu sa čl. 10. njemačkoga, odnosno po §. 5. ug. trg. z., p o d p u n o valjaju trgovačko-pravne ustanove, izvan onih o tvrdkah, prokurah, trgovačkih knjigah, trgovačkih družtvih. — Po §. 367. o. gr. zdopuštena je tužba o vlastničtvu proti onakovu poštenu posjedniku, koji si je tom tužbom zatražene pokretnine pribavio od obrtnika (trgovca) o v l a š t e n a na prometanje[1] takvih stvari.

[1] Budi koncesionirano budi slobodno.

Digitized by Google

Ako si dakle koji staretinar za svoj obrt nije pribavio povlastice, ako dakle neovlašteno taj obrt tjera, tada bi, po jasnom slogu rieči §. 367. o. gr. z., proti trećemu poštenomu posjedniku tužba o vlastničtvu bila dopuštena. U tom smjeru pako razlikuje se trgovačko pravo od obć. gradj zakona, pošto s jedne strane čl. 306. njemačkoga, odnosno §. 299. ugar. trgovačkoga zakona (nerazlikujuć ovlaštene i neovlaštene trgovce) veli, da onaj, koji si od koga trgovca u njegovom trgovačkom obrtu koju stvar poštenim načinom pribavi, vlastnikom te stvari postaje, ma da i nebijaše trgovac sam vlastnikom iste stvari; a s druge strane okolnost, da staretinar po ustanovi obrtnoga zakona za svoj obrt, što ga tjera, nije stekao povlastice, da mu dakle tjeranje toga obrta s obrtničko-policajnih razloga nije bilo dozvoljeno, po čl. 11. i 276. njemačkoga, odnosno po §. 263. ugars. trg. z. trgovačko svojstvo staretinara te uporavu ustanova trgovačkoga zakonika (dakle i čl. 306. njemačkoga, odnosno §. 299. ugars. trg. zakona) neisključuje.

Dakako da mu može obrtna oblast faktično tjerani obrt pro futuro obustaviti, te da on još izvan toga može biti radi prestupka ustanova obrtničkoga zakona na odgovornost pozvan i kažnjen; no to ipak nedielnje na valjanost dotičnoga trgovačkoga posla.

I. Pirka.

Kako se imadu urediti i voditi registri trg. tvrdka.

Naredbom bana kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 8. prosinca 1875. (Sbornika kom. XXXVIII. br. 87.), izdanom porazumno sa kr. ugars. ministrom za poljodjelstvo, obrt i trgovinu, propisuje se, kako se imadu registri trgovačkih tvrdka urediti i voditi. Veći dio ustanova ove naredbe bavi se uredjenjem samih registra i nutarnjim postupkom kod obavljanih upisa u registre. Ti su propisi tako jednostavni, da većina njih neiziskuje ni kakova tumačenja. Neki su ipak i takovi, da će zanimati ne samo nadležne krugove nego i veće občinstvo. Ob ovih potonjih bit će dakle dobro koju reći.

Ciela ova naredba dosta je jasna; u njoj se vidi briga vlade,

Digitized by Google

da trgovačkomu svietu koliko moguće olahkoti upisivanje u registre; a naši će sudovi, o tom nedvojim, podpuno odgovarati intencijam vlade susrećuć što većom prijaznošću stranke i nastojeć što skorije riešiti dotične podneske.

§. 1. naredbe odredjuje, da će u Hrvatskoj i Slavoniji svi kr. sudbeni stolovi, zatim kr. kot. sudovi u Bakru i Senju, voditi nove trg. registre za sve firme i podružnice, što se nalaze u obsegu svakoga tih sudova.

§. 5. trg. zakona propisuje, da se ustanove zakona o trgovačkih tvrdkah, trgovačkih knjigah i o prokuri samo u toliko mogu uporaviti na staretinare, krčmare, obične vozare, brodare i ostale obrtnike, u koliko posao njihov nadilazi obseg obrta na malo.[1] Ovo valja i ob udružbah, ustrojenih radi tjeranja ovakova obrta, koje se samo onda mogu smatrati kao družtva trgovačka, ako poduzeće njihovo nadilazi obseg obrta na malo.

Kao karakteristično obilježje uzimlje se dakle obseg posla i poslovnih radnja — a ne, kao n. p. u Austriji, iznos jednogodišnjega izravnoga državnoga poreza bez prireza. Ovdje se samo sobom namiće pitanje: što će biti, ako nastane dvojba o tom, da li posao kakov nadilazi obseg obrta na malo ili ne? Naredba banova odredjuje u tom pogledu, da je u takovom slučaju obrtna oblast dužna priobćiti sudu, kad ovaj uztraži, potrebite podatke, a sud će na temelju ovih po svojoj uvidjavnosti odlučiti ob upisu.

---

[1] Hrvatski prevod §. 5. glasi ovako: „Ustanove ovoga zakona, tičuće se trgovačkih tvrdka, knjiga i prokura, neuperavljaju se u obće na piljare i kućarce; na staretinare, krčmare, obične vozare, brodare i ine obrtnike pak samo u toliko, u koliko jim radnja ne nadilazi granice obrta na malo.

Sdruženja piljara i kućaraca nesmatraju se u obće, a sdruženja sklopljena radi tjeranja ostalih gore izbrojenih radnja samo tada kao družtva trgovačka, kada radnja jim nadilazi granice obrta na malo.“ — Prva alineja ovoga §. sravniv ju sa njemačkim prevodom, očevidno je krivo prevedena. Zakonodavac htjede reći, da se ustanove trg. zakona, odnoseće se na trg. tvrdke, knjige i prokure u obće neprotežu na piljare i kućarce; ali da se odnose na staretinare, krčmare itd., ali samo u toliko, u koliko im obrt (a ne radnja, kako veli hrvatski prevodilac) nadilazi obseg obrta na malo. U hrvatskom pako prevodu stoji upravo protivno: ne nadilazi. A ovo je u jasnom protuslovju i sa njemačkim odobrenim prevodom, sa smjerom zakona, a i sa samom drugom alinejom istoga paragrafa. — Kr. zem. vlada morala bi se svakako što skorije pobrinuti za drugi prevod, jer je ovaj loš ne samo glede stvari nego i glede forme. Op. Ured.

Digitized by Google

Praksa sudova u Ugarskoj a i kod nas naginje tamo, da ovi doduše izdavaju svjedočbe o pozitivnih ali ne i o negativnih podatcih; pošto se može mnogo puta sbiti, da će tkogod trebat službenu svjedočbu o tom, da kakova firma ili ini kakov upis nije ubilježen u registru firma, propisuje naredba banska naročito (§. 20.), da se i o tom mora izdati uredovna svjedočba, ako se uztraži.

Kao olakšica na korist trgovačkomu občinstvu mora se smatrati propis §. 21. naredbe, da se protokoliranje firma, u koliko trgovački zakon u pojedinih slučajevih nezahtieva izrikom pismeni podnesak (n. p. kod dioničkih družtva i zadruga, koje moraju osim svojih pravila podnositi i druge u zakonu navedene izkaze ob izvedenom podpisu dioničke glavnice, ob obavljenom izboru ravnateljstva i nadzornoga odbora i t. d.) može i ustmeno zamoliti. Ako je ovo potonje, imade izvjestitelj zajedno sa činovnikom, koji vodi registre trgovačkih tvrdka, sastaviti o tom zapisnik, kojemu treba da se prilože sve u smislu zakona za upis potrebne izprave. Ako molitelj upisa nije poznat barma jednomu od spomenutih sudbenih činovnika, mora istovjetnost svoje osobe posvjedočiti vjerodostojnimi svjedoci. Tom prilikom ima molitelj podpisati i potriebiti broj primjeraka tvrdke. Kad je ovo učinjeno, preda se cieli akt uručbenomu zapisniku, te providjen brojem uručbenoga zapisnika predlaže se sudu za riešenje sa svimi prilozi i primjeri tvrdke. Razumie se po sebi, da se upis u registar trgovačkih tvrdka može obaviti samo uslied odluke suda; može se bo dogoditi, da sud odbije zamoljeni upis, ako bi mu se protivile ustanove zakona.

Tako zvani primjerci firma smiju se interesentom uručiti istom poslje obavljena upisa; na njih se mora službeno potvrditi, da je upis obavljen. Vlastnici firma mogu zahtievati, da im se izdade bezplatno — bez pristojbe — deset primjeraka tvrdke; nu sud može na obrazloženu molbu taj broj i povisiti. A obrazložena je molba, ako se naglasi, da je veći broj primjeraka nuždan. Ako stranka odluči pismeno zamoliti upis u registar firma, (a to će svakako učiniti onda, ako nestanuje u mjestu, gdje je i sud, a želi si prištediti trošak za put k sudu) mora

Digitized by Google

svoj podpis firme kao i podpis svoj na svih primjercih tvrdke dat po bilježniku ovjeroviti pa onda predati. Prema tomu sasma prestaje dosadanji postupak kod protokolovanja i brisanja, po kojem se je na pismeno podnešenu molbu odredjivalo ročište, na koje su stranke imale doći i tamo dotične zapisnike i primjerke firme podpisati.

Napokon spominjemo još, da se svi upisi, ubilježeni u registre trgovačkih firma u obsegu kraljevina Hrvatske i Slavonije, imadu sa cielim svojim sadržajem priobćiti u hrvatskom službenom listu; ti upisi stiču valjanost naprama trećim osobam od dana, kada je dotični upis priobćen bio u službenom listu kod nas. Za Ugarsku uvelo je ministarstvo centralni glasnik („Központi Értesitö"), u kojem se moraju priobćivati svi upisi, u Ugarskoj i Erdelju preduzeti.

Osnova zakona

o sastavljanju posebnih gruntovničkih uložaka i obnarodovanju istih, ob izpravljanju i popunjivanju gruntovnice.[1]

§. 1. Svaki posebni uložak gruntovnički dieli se u:

A. Posjedovnicu.

B. Vlastovnicu.

C. Trhovnicu.

§. 2. Posjedovnica imade se iz odnosnih zapisnika gruntovničkih sastaviti tako, da se u nju, uz navod pravnoga svojstva gruntovne stvarnosti, uvrste ne samo brojevi gruntovničkih posebina, nego i odgovarajući istim brojevi čestica katastralnoga zemljištnika, dogotovljenoga na temelju zakonskoga članka VIII. god. 1875. zajedničkoga sabora; kao i ime katastralne parcele, napokon u katastralnom zemljišniku naznačena vrst njezine težitbe i površna njezina mjera.

§. 3. U vlastovnicu imade se nepromienjeno prenesti

a) posjednik, upisan u odnosnom gruntovnom zapisniku, ako radi izpravka njegovoga upisa visi razprava po I. dielu grunt. reda, uvedena

[1] Čini nam se suvišnim pravnikom dokazivati, kolika se svagdje u prosvjećenom svietu daje važnost ovakovim zakonom. Za nas Hrvate, kojim je gospodarstvo poljsko najglavnije zanimanje i gotovo jedino vrelo prihoda, ovakov je zakon još — ako je moguće — važniji, za to priobćujemo diljem najprije osnovu zakona, a zatim obrazloženje. Preinake, što ih je učinila enqueta, koja je ob istoj osnovi prošloga mjeseca viećala, priobćiti ćemo drugi put. Preporučamo što toplije ovu osnovu studiju naših pravnika; opazke o njoj dobro će nam doći. Ured.

Digitized by Google

za ovu kraljevinu minirstarskom naredbom od 15. prosinca 1855. (Drž. zak. list XLVIII. br. 222.);

b) posjednik upisan u odnosnom grunt. napisniku uslied razprave, završene pravomoćnom osudom ili nagodom po I. dielu grunt. reda;

c) posjednik, koji je stekao uknjižbu prava vlastničtva po II. dielu grunt. reda.

Svi ostali upisi imadu se ureda radi, saslušavši stranke, izpraviti prema faktičnomu posjedu, postojavšemu u vrieme, kad se je po občinah obavljala autentikacija napisnika gruntovničkih po I. dielu grunt. reda ili bar prije dana, kad je započela kriepost izroka, izdana u smislu §. 2. grunt. reda, te imade se pravi tadašnji faktični posjednik u vlastovnicu prenesti.

Privolom stranaka mogu se ipak prema pomenutomu faktičnomu posjedu izpraviti i oni upisi, glede kojih visi razprava po I. dielu grunt. reda.

Zabilježbe u napisnicih gruntovničkih, tičuće se podnešenih i neopozvanih prijava radi izpravka upisa po I. dielu grunt. reda i gruntovničke bilježke, o kojih je rieč u §. 104. grunt. reda, na koliko se odnose na osobe vlastnika nekretnina ili označuju njihovu prepornost, imadu se takodjer u vlastovnicu prenesti, ako nije izvidjeno, da su prestali bilježni odnošaji vlastnika ili ako stranka, koja je bilježku prepornosti izhodila, na izpust neprivoli.

§. 4. U trhovnicu imadu se iz gruntovničkih napisnika uz zabilježbe prijava uknjiženih tražbina prenesti pravnovaljano još postojeće uknjižke predbilježbe prava zaloga, podzaloga i drugih stvarnih prava kao i ine bilježbe, na koliko su po ustanovah gradjanskoga zakonika prikladne za unos u gruntovnice i na koliko nespadaju u vlastovnicu (§. 3.)

Neimadu se prenesti one zabilježbe, uknjižbe, predbilježbe, na izpuščenje kojih ovlašćenici izrikom privoljuju i one bilježbe, glede kojih je izvidjeno, da su dotični odnošaji prestali.

Uknjižene tražbine imadu se u trhovnicu uvrstiti redom, koji ih ide.

§. 5. Posebni gruntovnički uložci, koji sadržavaju nekretnine, ležeće u jednoj te istoj katastralnoj občini, sačinjavaju jednu glavnu knjigu.

Veće gradske katastralne občine mogu se razstaviti u više mjestnih odieljenja, u kojem slučaju ima se za svako pojedino odieljenje osnovati posebna glavna knjiga.

Nastaje li nužda, imadu se za svaku pojedinu glavnu knjigu prirediti posebni popunjujući svezci.

§. 6. Uložci gruntovnički, koji sadržavaju nekretnine, označene u gruntovnici kao takove, s kojimi je do godine 1848. skopčano izvršivanje sudbenosti, sačinjavaju u području svakoga kr. sudbenoga stola jednu posebnu glavnu knjigu.

Digitized by Google

§. 7. Za svaku glavnu knjigu imadu se voditi registri o gruntovničkih stvarnostih, koje su u njoj, a tako i o osobah, za koje i proti kojim je što upisano.

§. 8. Sbirka izprava skupna je za svekolike glavne knjige jednoga suda.

§. 9. Uložci gruntovnički sačinjavaju se pod nadzorom predsjednika kr. sudbenih stolova u Zagrebu, Varaždinu, Belovaru, Osieku, Požegi i Vukovaru, po sudbenomu povjereniku, kojega imenuje dotični predsjednik, i kojemu ima se pridieliti potrebito pomoćno osoblje.

Sudbeni povjerenik treba da bude izpitani sudac i on uređuje samostalno.

§. 10. Pri razpravah sa strankami ima se sudbeni povjerenik služiti zakletim perovodjom.

§. 11. Potrebiti izvidi imadu se obavljati za svaku katastralnu občinu posebice i započeti iztraživanjem, da li se gruntovne posebine slažu sa katastralnimi česticami, u koju svrhu ima se nabaviti autenticirani prepis katastralnoga parcelarnoga izkaza, kao i vjerodostojni katastralni sadržajni nacrti.

Ako se gruntovne i katastralne čestice ne slažu i ako nije moguće pouzdano ustanoviti, koje katastralne čestice odgovaraju gruntovnim posebinam, imadu se izvidjenja nastaviti na licu mjesta, saslušajući stranke, i ako je od potrebe, zaklete vještake.

§. 12. Izvidjenja da li upisi posjednika u gruntovnici (§. 3.) odgovaraju faktičnomu posjedu, postojavšemu u vrieme u istom §. 3. navedeno, imadu se obaviti u uredu one političke občine, u čijem obsegu leži katastralna občina, i ako uztreba na licu mjesta.

Za početak tih izvida ustanoviti će se dan i proglasiti obznanom, za koju će se bar mjesec dana prije narediti, da bude obnarodovana u svih dotičnih i susjednih občinah. — U obznani imade se primjetiti, da sve one osobe, kojim je stalo do toga, da se saznadu razmierja posjedovna, mogu glavom doći i navesti sve, štogod je prikladno za razjasniti stvari kao i za obranu prava njihovih.

§. 13. Ako na temelju obavljenih izvida nastane nužda saslušati onoga, koji je kano posjednik upisan, ili današnjega posjednika, imadu se isti pismenimi pozivnicami pozvati, i ako nedodju, sudbeni povjerenik naredjuje im na njihov trošak zastupnika.

To isto valja za one, koje nisu samosvojni, a nezna se tko ih zakonito zastupa, kao i za one, kojim se nezna za boravište, a nisu si naredili punomoćnika.

§. 14. Sudbeni povjerenik ima ureda radi izviditi, da li nisu prestali oni osobni odnošaji, o kojih vise gruntovničke bilježke, navedene

Digitized by Google

u §. 104. sl. a. grunt. reda prema posljedku izvida izvesti potrebite izpravke.

§. 15. Sudbeni povjerenik neima se ureda radi upustiti u izpravljanje trhovnice, nu ako ovlaštenici sami bez predhodna poziva uz brisanje gruntovničkih bilježaka (§. 104. grunt. reda) uknjižba, predbilježba ili zabilježba prijava na prenos uknjiženih tražbina izrično privole, imade se prema tomu gruntovnica izpraviti.

§. 16. O izvidih, obavljenih na licu mjesta ili preslušanjem stranaka i vještaka, ima se spisati zapisnik i isti podpisati po prisutnih sudbenih urednicih i občinskih pouzdanicih.

I stranke imadu svoja očitovanja podpisati, a ako podpis uzkrate, neka se u zapisniku navede razlog uzkrate.

§. 17. Čim se dovrše izvidi, tičući se katastralne koje občine, imadu se sastaviti uložci gruntovnički po ustanovah ovoga zakona.

§. 18. Uložci gruntovnički ujedno sa sadržajnimi katastralnimi nacrti i sa napisnici, spisanimi o izvidih, imadu se bar 30 dana izložiti, da ih svatko može razgledati i to u uredu občinskom, ili pak na drugom kojem mjestu, gdje odredi sudbeni povjerenik.

Podjedno narediti će rukovoditelj izvida dan, kojega će se povesti daljni izvidi u slučaju, ako bude prigovora proti istinitosti priredjenih uložaka.

Ovaj dan dostaviti će se do občenitoga znanja oglasom, koji će se proglasiti u svih dotičnih kao i susjednih občinah.

§. 19. Prigovori proti istinitosti uložaka mogu se predati pismeno kr. sudbenomu stolu ili ustmeno dana pomenutoga u §. 18. onomu, koji rukovodi izvide.

Ako se prigovori osnivaju na takovih učinih, za koje se kod predjašnjih izvida nije znalo, ima se narediti što je potrebito, da se stvar razjasni.

Ako se obnadje, da je prigovor osnovan, imati će se prema tomu izpraviti uložci.

§. 20. Čim se dovrše razprave, prouzročene prigovori, imadu se uložci gruntovnički, tičući se jedne katastralne občine, složiti u jednu glavnu knjigu, obilježiti tekućimi brojevi i u primjernoj količini uvezati. — U svakom svezku označiti će se strane brojevi, a predsjednik suda zapisati će na prvom listu koliko ima strana, zatim podpisati se i udariti pečat uredovni.

§. 21. Ovako svezane uložke treba uz sadržajne nacrte predati kr. kotarskim sudovom, koji su po zakonu zvani voditi te knjige.

Dok se u smislu naredbe, koju će izdati odiel kr. zemalj. vlade za pravosudje, neizradi gruntovnička mapa, imadu se izpravljeni katastralni sadržajni nacrti i parcelarni izkazi smatrati kao sastojni dio gruntovnice.

Digitized by Google

§. 22. Isti će sudovi primiti u pohranu i zaglavljene gruntovnice kao i spise odnoseće se na osnutak uložaka.

§. 23. Čim budu uložci gruntovnički za svekoliki okoliš jednoga kr. kotar. suda gotovi (§. 20.), odrediti će kr. banski stol nakon predhodne dozvole odiela pravosudja kr. zemaljske vlade dan, od kojega će se isti po dotičnom kr. kot. sudu rukovati kao nova gruntovnica i odrediti će podjedno postupak, da budu konačno izpravljeni.

Odredbe ove mogu se učiniti i onda, akò uložci budu dogotovljeni ma i za jedan diel gorespomenutoga okoliša sudbenoga.

§. 24. Postojeće gruntovničke knjige, na koliko ih zamienjuju uložci gruntovnički, imadu se dana pomenutoga u predidućem §. zaglaviti i dokinuti.

Sve one molbe za unose u postojeću gruntovnicu, koje stignu prije dana, kojega se gruntovnički uložci nastavljaju kao nova gruntovnica i nebudu još riešene dana toga, kao i sve razprave i pravde viseće kod kr. sudbenih stolova, dotično kr. kot. sudova u Bakru i Križevcih kao gruntovničkih oblasti, imadu se ustupiti nadležnim kr. kot. sudovom, koji će ih riešiti i narediti, da se dozvoljeni unosci provedu u novih knjigah.

§. 25. Provedenje postupka u svrhu konačna izpravka i dan, kojega će se gotovi uložci predati kr. kotarskim sudovom, i od njih rukovati kao nova gruntovnica uz navod tih sudova i u njihovo područje spadajućih katastralnih občina, imadu se proglasiti izrokom.

Izrok ima povrh toga sadržavati poziv na sve one, koji sciene, da su povriedjeni tim, što su im se pri sastavljanju posebnih uložaka izpustila, ili krivo upisala prava njihova, da uz rok ustanovljen na 6 mjeseci prijave mane ove.

Navlastito i vjerovnici, na listu starih trha upisani, koji sciene, da su prvenstvom dosudjenim po vlasti gruntovničkoj drugomu vjerovniku. povriedjeni u svojem pravu prvenstvenom, imadu se istim izrokom pozvati da se uz jur pomenuti rok podignu proti prvenstvu tomu.

Konačno imade se u istom izroku navesti, da će pravna posljedica zanemarena roka biti gubitak prava na pomenute zahtjeve naprama onim trećim osobam, koje u dobroj vjeri steku prava na temelju upisa u novoj gruntovnici sadržanih i neprepornih, da povrati u stanje prijašnje radi promašenoga roka izročnoga neima mjesta, i da se ovaj rok za pojedine stranke produljiti nemože.

Izrok ima se uvrstiti u novine odredjene za sudbene oglase u ovoj kraljevini, i to po 3 puta od 3 do 3 dana, a zatim ima se uvrstba ponoviti od prilike oko polovice roka ustanovljenoga u ovom §.

Povrh toga ima se izrok priobćiti svimkolikim kr. kot. sudovom i povjerenstvom sirotinskim, a u izvadku i izričnom uputom na obširniji njegov sadržaj u domaćih novinah uvrstiti u novine opredieljene za sud-

Digitized by Google

bene oglase u kraljevini Ugarskoj i ako se obnarodovani uložci gruntovnički tiču občina pograničnoga kojega kotara zemalja, zastupanih u carevinskom vieću ili inozemstvu, ima se po mogućnosti izhoditi, da isti izrok u izvadku bude uvršten i u novine onih zemalja ili inozemstva.

§. 26. Razprave o učinjenih prijavah imadu se pred kr. kot. sudovi voditi po I. dielu grunt. reda.

§. 27. Ako se prigodom sastavljanja uložaka gruntovničkih pronadje nepokretnina, koja nije još upisana u gruntovnici, ili ako se tom prigodom uvidi, da je od potrebe gruntovni napisnik s nova osnovati s razloga, što se je isti, ili čest koja od njega izgubila, ili što nije više za porabu, ima se, što se predhodnih izvida tiče, postupati po ministarskoj naredbi od 18. travnja 1853. (drž. zak. list br. 65.) te uz shodnu uporavu ustanova ovoga zakona, sastaviti neposredno posebni gruntovnički uložak.

Postupak, da se novoosnovani gruntovnički uložak konačno izpravi, ima se povesti ureda radi u smislu I. diela grunt. reda, te izdati posebni izrok, koji ima sadržavati pozive, navedene u §. 3. grunt. reda.

Ovaj se izrok ima po kr. banskom stolu izdati suvremeno s onim, o kojem je rieč u §. 21. i 23. ovoga zakona, te u pogledu roka i oglašenja valjaju i zanj ustanove §. 25. ovoga zakona. — Nego ako je nekretnina novo upisana u gruntovnicu bila javno dobra, i ako se iz poznatih ili vjerodostojno posvjedočenih obzira vidi, da trećim osobam nepripadaju na ovu nepokretninu prava stvarna, tad može kr. banski stol zaključiti, da netreba pomenutoga postupka. — U zaključku ovom ima kr. banski stol ujedno opredieliti kao dan, od kojega će obavljeni dopun imati moć gruntovničkoga upisa onaj isti dan, od kojega će se ostali gruntovnički uložci rukovati kao gruntovnica.

§. 28. Ustanove prediućega §. imadu se uporavljati smislu shodno i onda, ako bi se kasnije pronašla nekretnina, neunešena u novu gruntovnicu, ili ako uztreba glavnu knjigu ili koju čest od nje, s razloga pomenutih u prediućem §., iznova osnovati.

§. 29. Občine imadu pribaviti prostorije pisarničke, potrebite za uredovne razprave, uzdržavati ih u dobru stanju, kad potrebno bude grijati ih, a i uredjujućemu povjereniku biti u svem na ruku.

Ostali trošak skopčan sa sastavljanjem uložaka, namiruje se iz zemaljskih sredstva.

§. 30. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu, koji će izdati toli občenitu provedbenu naredbu kao i naputke, koji budu potrebni pogledom na posebne faktične odnošaje pri pojedinih gruntovnih vlastih i opredieliti vrieme i red, kojim će se u pojedinih poreznih občinah započeti sastavljanje uložaka gruntovničkih.

Digitized by Google

Obrazloženje

osnove zakona o sastavljanju uložaka gruntovničkih, izpravljanju i popunjivanju gruntovnice.

§. 44. gruntovnoga reda ustanovljuje, da čim mine izročni rok za prijavljanje uknjiženih tražbina, imadu se sastavljati posebni uložci iz napisnika gruntovničkih. — Ovaj je rok za sve podžupanije minuo jur siečnjem 1859.

Neizvjestnosti političkih odnošaja, u kojih se naša domovina nalazila do 1868. godine i kasnijim dobro poznatimi okolnostmi, koje su priečile mirni zakonotvorni rad, ima se pripisati što je tek nakon revizije nagodbenoga zakona vladi bilo moguće baviti se pitanjem, koje duboko zasjeca u gospodarstvene interese zemlje.

Vladi spremajućoj se na izradak osnove zakona o sastavljanju posebnih uložaka gruntovničkih bilo je prije svega obzirom na postojeću gruntovnicu riešiti sliedeća pitanja:

1. Ima li se nutarnje uredjenje gruntovnice stegnuti na osnutak uložaka gruntovničkih jedino i izključivo iz postojećih gruntovničkih napisnika?

2. Nebi li svrsi, kojoj je gruntovnica posvećena, bolje odgovaralo, da se prigodom osnutka posebnih uložaka na postojećoj gruntovnici izprave sve one mahne, s kojih ona neukazuje se kao slika, što je moguće savršenijega faktičnoga posjeda?

3. Nije li neobhodno, da se u sada spomenutu svrhu osnuje posve nova gruntovnica? — Vlada proučiv na temelju obrazloženih izviešća višjih sudišta i svihkolikih sudbenih stolova pravo stanje stvari, crpila je uvjerenje, da sadašnji gruntovni napisnici nemogu prema zadatku gruntovnice služiti jedinim temeljem valjanomu njezinomu uredjenju.

U smislu obstojećega grunt. reda imali bi se u posebne uložke primiti nepromienjeno upisi, uvršteni u gruntovničkih napisnicih.

Kad bi se sastavljanje gruntovničkih uložaka stegnulo na takav prenos, nastavile bi se u novoj gruntovnici sve one mahne, s kojih današnja gruntovnica nezadovoljava namienjenoj si zadaći

Posjedovni je list naročito u današnjoj gruntovnici vrlo manjkav. — Sastavljen na temelju površna porezna provizoriuma, a u nekojih občinah i bez ovakova temelja, po organih velikim dielom zadaći svojoj nedoraslih i nepovjerenjem pučanstva priečenih, gruntovnički list nije takav, da bi se iz njega mogao razabrati pravi zemljištni posjed.

Imena posebina krivo naznačena, mjera netočno navedena, parcele, koje posjednici smatraju samostalnom posebinom, u jednu gruntovnu stvarnost sbijene, posebine u gruntovnicu neuvrštene, narisi nevještačkom rukom nacrtani: sve ove u kratko iztaknute mahne nedopuštaju smatrati

Digitized by Google

posjedovne listove današnje gruntovnice slikom današnjega faktičnoga zemljištnoga posjeda, te su podobne opravdati nazor, da se prigodom sastavljanja uložaka, posjedovni list stavi, što je savršenije moguće, u suglasje sa faktičnim posjedom. — Ovo suglasje polučiti će se najlaglje, ako se posjedovni listovi sadašnje gruntovnice izprave na temelju novoga katastra tako, da se u novoj posjedovnici uz broj gruntovničkih posebina navede i broj odgovarajućih im katastralnih parcela, vrst njihove težitbe i mjera.

Akoprem se sjedne strane neda tajiti, da je katastru namienjena eminentno fiskalna svrha, to se s druge strane mora priznati, da se katastar može najshodnije i znatnom prištednjom upotrebiti kao pouzdano sredstvo za izpravak i osnutak gruntovnice.

Porabom katastra kod osnivanja i izpravljanja gruntovnice postizava se suglasje u označivanju onih predmeta, koji u katastru služe temeljem porezovanja, a u gruntovnici temeljem pravnih odnošaja. Istina je nadalje, da gruntovnici nije zadaća pružati ubaviest ob obsegu zemljišta, njihovoj vrsti težatbe, njihovoj vriednosti, jer gruntovnica jamči jedino za prava u njoj upisana; — nu svrha, kojoj je gruntovnica namienjena, polučiti će se pouzdanije, ako se što moguće većom točnosti u njoj navedu podatci, kojimi se gruntovnička stvarnost pobližje označuje. — Ovakovi navodi djelovati će uspješno na realni kredit, makar i neprepisala im se, u protuslovju sa gruntovnim redom, ona kriepost, koja je osjegurana unosom prava.

Naznakom obsega i vrsti težatbe posebine u gruntovnici, neće se dakle ista iznevjeriti pravoj svojoj zadaći, već će ju pouzdanije riešiti. S ovoga je stanovišta vlada držala, da se u posjedovnih listovih pridrže izpravljeni prema katastru i faktičnomu posjedu navodi o obsegu i vrsti težatbe parcela, makar se sa strogo pravničkoga gledišta ovakov sadržaj uložaka gruntovničkih nebi mogao opravdati.

Proti porabi katastra kod izpravljanja i osnivanja gruntovnica navadja se još, da se katastar nakon stanovita razdobja revidira, pa da bi se dosljedno, čim se katastar postavi kao temelj gruntovnih posjedovnih listova, imala suvremeno revidirati i gruntovnica, jer se inače suglasje medju katastrom i gruntovnicom nedade uzdržati. — Ovaj prigovor odpada, ako ne podpuno, većim dielom, ako se prije svega opazi, da u oči čestih razkomadanja posebina, promjena njihove težatbe, nemože ni kod katastra ni kod gruntovničkih pesjedovnica biti govora o savršenoj slici faktičnoga zemljištnoga posjeda. Što se polučiti želi i može, to je što moguće savršeniji sklad medju faktičnim posjedom i posjedovnimi listovi, a naša je zemlja baš u tom trenutku u sretnom položaju, da jedva dogotovljeni katastar upotrebi kod izpravljanja gruntovnice, te tim da u potonjoj stvari što je moguće savršeniju sliku faktičnoga posjeda.

Digitized by Google

K tomu posebnom će naredbom vlada skrbiti, da se svaka promjena, koja će se u gruntovnici obaviti, bilo u pogledu posjednika posebine ili njezinoga obsega, priobći katastralnoj vlasti, i obratno neima dvojbe, da će zajedničko financijalno ministarstvo rado privoliti, da se promjene, obavljene u katastru, priobće gruntovnoj oblasti, koja će ih ureda radi zabilježiti u gruntovnici, ako s njimi nije skopčana i promjena pravnih odnošaja, a u tom slučaju držati u evidenciji, dok stranke neizposluju provedbu nastale promjene u gruntovnici. — Ovakovim postupanjem uzdržati će se sklad medju katastrom i gruntovnicom, te će ova potonja, ako ne u punoj mjeri, svakako velikim djelom odgovarati faktičnomu posjedu. — U svoju je osnovu vlada primila ustanovu, da se u posjedovnici uz broj katastralne parcele navede i broj odgovarajuće joj sadašnje gruntovne posebine.

Ako se pomotri, da se ovim zakonom nenormira osnovanje posve nove gruntovnice, već se nastoji postojeću gruntovnicu izpraviti, to biva očevidno, da bi navod same katastralne parcele u posjedovnici rodio neizvjestnosti, da bi često obzirom na stečena prava, u koje se izpravljanjem gruntovnice nesmije dirati, nastala nužda ustanoviti istovjetnost katastralne sa dotičnom gruntovnom posebinom, te bi iztraživanja o istovjetnosti nakon otvorenja gruntovnice puno teža bila, nego li prigodom osnutka uložaka, neglededć na trošak, koji bi se tim strankam nametnuo, i na uredovanje, kojim bi se gruntovničke oblasti obteretile.

Iz dosadanjega razlaganja uvidja se, da se vladinom osnovom kane na prvom mjestu izpraviti gruntovničke posjedovne liste, i to na temelju katastralnoga gradiva uvaživ i ine promjene, kojih u katastru neima. — Vlada polažuć veliku važnost na izpravnost posjedovnih listova znade, da isti samo uz valjano izradjenu mapu mogu uspješno služiti gruntovničkim svrham, i zato u §. 21. osnove pridržava si izdati naredbenim putem shodan naputak za izradak mape, a dotle proglašuje sam zakon izpravljene katastralne sadržajne nacrte, koji su svakako i točniji i bolje izradjeni nego nacrti današnje gruntovnice, kao sastojni diel gruntovnice.

Nu izpravak gruntovnice nebi se po mnenju vlade imao stegnuti na posjedovnicu, već bi se prigodom sastavljanja gruntovničkih uložaka imala izpraviti i vlastovnica, koja u sadašnjih gruntovnih knjigah sadržaje znatne pogrieške kao n. pr. krive naznake imena posjednika, upise ostavina mjesto nasljednika, koji su jur prije uvedenja gradjanskoga zakonika ostavinu medjusobno razdielili, upise kućnih zadruga, gdje takove u istinu neobstoje, upise nerazdieljenoga suvlastničtva, gdje su stranke faktično jur razdieljene, kriva naznačenja dielova nerazdieljena suvlastničtva, gdje takovo u istini obstoji.

Sve ove pogrieške imadu se shodnimi izvidi konstatirati, nu ovim

Digitized by Google

iztraživanjem faktičnih i pravnih odnošaja udarena je neprekoračiva granica, gdje počima pravno stanje, ustanovljeno gruntovničkimi unosi u današnjoj gruntovnici. Preko te granice neidu iztraživanja, preko te granice neima mjesta izpravku.

Prava stečena i zajamčena redovitimi gruntovnimi unosi nemogu biti predmetom izvida ni izpravka.

Iz ovoga je stanovišta potekla ustanova §. 3. sl. c) osnove zakona, koja jasno propisuje, da se u vlastovnicu imade nepromienjeno prenesti posjednik upisan po II. dielu grunt. reda.

Kod takovih prenosa neima mjesta bud kakovim izvidom, kod njih mjerodavna je jedino i izključivo sadašnja gruntovnica.

Upisom posjednika po II. dielu grunt. reda ravni su upisi izpravljeni bud privolom stranaka, bud rješitbom po I. dielu grunt. reda. — I kod takovih upisa prestaje potreba izvida i izpravka, jer se može predpostaviti, da upis izpravljen na naročitu molbu stranke, odgovara faktičnomu posjedu. — Vlada nije nadalje uvidila nužde protegnuti izpravak ureda radi i na one upise, glede kojih teče razprava po I. dielu grunt. reda, već je držala, da će biti dovoljno, ako prepusti složnoj volji stranaka, da se dotični upis izpravi, bud prigodom osnutka uložaka, bud uslied viseće jur razprave po I. dielu grunt. reda.

Moglo bi se prigovoriti, da je nacrtano izpravljanje vlastovnice ureda radi suvišno, jer je strankam bila prilika po I. dielu grunt. reda pogriešne upise izpraviti, i jer će operacija izpravljanja ureda radi biti skopčana sa troškom i zategnuti sastavak uložaka. — Istina je svakako, da se po I. dielu grunt. reda velika množina upisa izpravila, nu istina je takodjer, da naročito seosko pučanstvo, neshvaćajuć blagodati gruntovnice, nije marilo za izpravak, koji je sa razmjerno znatnim troškom skopčan, te odlučilo se tražiti ga samo onda, kad ga je skrajna nužda na to tjerala.

Ovo je jedan od glavnih razloga, s kojih gruntovnica sadržava još sveudilj ogromnu množinu neizpravljenih upisa, te počem se vlada odlučila izvesti izpravak na posjedovnici, nije mogla mimoići i u govoru stoječe pogriešne upise, izpravak kojih povisiti će znatno vriednost gruntovnici.

U oči toga uspjeha izčezavaju drugi obziri, naročito financijalni.

Što će se tim ponešto otegnuti predaja gruntovnice kotarskim sudovom nije ni ovaj moment mogao biti za vladu mjerodavan, ako se prometri, da bi nastavak gruntovnice na sadašnjem temelju danomice krnjio joj vriednost, i ako se nadalje uvaži, da bi nagli prelaz gruntovnice na kotarske sudove ove potonje, zabavljene silnimi zaostatci, bašti-

Digitized by Google

njenimi od ukinutih žup. sudova, preobteretio na uštrb pravosudja baš u prvoj godini njihova djelovanja.

U trhovnicu imadu se prenesti svi pravnovaljano postojeći tereti, nadtereti, služnosti i t. d.

Po vladinoj osnovi neima se teretovnica uredu radi izpraviti, dopušta se ipak izpravak uslied podnešene prijave, i uz naročitu privolu ovlaštenika.

Iz glavnih, dosele iztaknutih načela osnove, lahko je razabrati vladin odgovor na gore navedena pitanja.

Vlada najme ne drži, da bi se osnutkom uložaka na izključivom temelju današnjih gruntovničkih napisnika postigla svrha, koja je gruntovnici namienjena, već mnije, da će se svojoj svrsi gruntovnica približiti, ako se iz nje, štovanjem stečenih prava, štovanjem gruntovničkoga kontinuiteta, na koliko se isti protežе na gruntovničke, uredovanjem gruntovničkih vlastih nastavše unose, uklone sve one mahne, s kojih vriednost njezina danomice problematičnjom postaje

Prema tomu riešeno je po sebi i treće od stavljenih pitanja, da li bi se gruntovnica iznova osnovala, odstraniv podpuno sadržaj današnjih gruntovničkih napisnika.

Neglededć na to, da bi posljedice podpuna odstranjenja sadašnje gruntovnice, makar ona bila nedostatnija, nego li u istini jeste, poremetile ustanovljene pravne odnošaje, vlada se je uvjerila, da se glavne mahne obstojećih knjiga tiču posjedovna lista, pa upisah obavljenih prigodom lokalizacije.

Čim se te mahne uklone, a kako je jur iztaknuto, porabom jedva dogotovljena katastra, poći će to razmjerno manjimi težkoćami za rukom, naša će zemlja doći do gruntovnice, koja će uspješno djelovati na realnu vjeresiju, i doći će do toga posljedka laglje i hitrije, nego li je to moguće polučiti u ostalih zemljah, lišenih u obće blagodati gruntovnice i prilike upotrebiti katastar u onoj izdašnjoj mjeri, koja se nam sretnim slučajem pruža.

Ovakovi se rezultati u drugih zemljah puno sporije postizavaju, jer same predradnje potrebuju više godina, a do osnovanja gruntovnice izteče i opet više godina.

Vlada prianaje, da će se usljed provadjanja naumljenih ispravaka, koje će se iz financijalnih obzira ne na jedan put, već postepeno obavljati, i time što će se po njezinoj osnovi tek izpravljena gruntovnica predati kotarskim sudom, nešto kasnije zadovoljiti jur zakonom izraženoj želji sabora, da kotarski sudovi urede kao gruntovničke oblasti, nu vlada duboko je uvjerena, da se svrhi, koja se izpravkom gruntovnice polučiti kani, imadu iztaknuti obziri podčiniti.

Razloživ ovim glavni pravac, kojim će se gruntovnički uložci sa-

Digitized by Google

stavljati, drži vlada da joj je dužnost i ustanove onih §§. osnove zakona razjasniti, koji nisu predidućim obćenitim razlaganjem objasnjeni.

§. 1. U ovom se §. razredjuje sadržaj gruntovnih knjiga, prema načelu na kojem počiva i obstojeći gruntovni red i koje je usvojeno u većem dielu novijih sličnih zakona.

Provedbenom naredbom ustanoviti će se obrazac pojedinih listova uložka.

§. 2. Pozivajući se na obćenito obrazloženje osnove, koje obširno motivira ustanove sadržane u tom §., dodaje se ovdje, da je mnenjem vještaka stavljena izvan dvojbe mogućnost konštatovati istovjetnost gruntovničkih sa katastralnimi parcelami.

U nekojih obćinah, naročito u onih, u kojih je zemljištni posjed jako razkomadan, biti će ovo konštatiranje skopčano sa potežkoćami, koje se neće dati odstraniti nego očevidi na licu mjesta, dapače biti će iznimno i slučajeva, u kojih da se u govoru stojeća istovjetnost ustanovi, ukazati će se potreba promjene u obsegu i broju katastralnih čestica, promjene, uz koje će u interesu suglasja katastra sa gruntovnicom rado pristati i katastralna oblast.

§. 3. Iz načela, da prava, stečena na temelju današnjih gruntovnih napisnika, ostaju netaknuta, izvire ustanova ovoga §., po kojoj mogu se izpraviti samo oni upisi, koji neodgovaraju faktičnomu posjedu postojavšem do dana u tom §. naznačenoga.

§. 4. Iz podataka, kojimi razpolaže vlada, biva nedvojbeno, da ima nekretnina, koje su putem prenosa pogriešno obterećene uknjižbami prava zaloga uz brisanje kojih, da nebude isto skopčano sa troškom, privolili bi i uknjiženi vjerovnici. Ustanovom toga §. htjela se pružiti prilika takim izpravkom, za koje će se vlastnici pogriešno obterećenih nekretnina interesirati. Razumieva se po sebi, da se ovakovimi izpravci nesmiju mienjati unosi, obavljeni u gruntovnici po II. dielu grunt. reda, niti brisati uknjižbe prava zaloga uslied namirenja odnosnih tražbina.

§§. 5., 6. i 7. Nedade se tajiti, da bi važni razlozi podupirali ustanovu, da se gruntovnica vodi kod onoga suda, u čijem okolišu leže nekretnine, koje sačinjavaju njezin sadržaj.

S ovoga gledišta, pa iz gledišta same gruntovne uredbe, razlika medju nekretninami, s kojimi je do god. 1848. bilo skopčano izvršivanje sudbenosti i ostalimi, nije neobhodna.

Nu §. 9. zakona od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudova prve molbe naredjuje, da će kr. sudbeni stolovi voditi javne knjige o nekretninah, s kojimi je od god. 1848. bilo skopčano izvršivanje sudbenosti. Toga radi, i uvažajući gospodarstvene obzire, s kojih se sa više strana zagovara pridržanje u govoru stojeće razlike, kao i historičku njezinu znamenitost, napokon i predpostava, da će možda kod eventualne re-

Digitized by Google

forme našega izbornoga reda, ovo svojstvo zemljišta sačinjavati važni podatak za razsudjenje izbornoga prava velikih posjednika, nije vlada odstranila obstojeću razliku.

I obseg ovakovih zemljišta, koja obuzimlju više katastralnih občina, pa opravdana želja vlastnika, da se njihovo jedinstvo drži u evidenciji i u gruntovnici, preporučaju ustanovu §. 6.

Za ostale nekretnine valja ustanova §. 5., koja potiče iz težnje uzdržati suglasje medju katastrom i gruntovnicom. K tomu ako se glavna knjiga stegne na što moguće užiji okoliš, prestat će nužda otvaranja više svezaka glavne knjige, što redoprinaša k evidenciji i lahku rukovanju tih knjiga.

§. 8. Izkustvo stečeno dojakošnjim uredovanjem gruntovničkih oblasti uvjerilo je vladu, da se sustav usvojem u ovom §. ukazuje shodnijim nego li onaj, po kojem bi se izprave imale prepisati u posebnu knjigu. Prepisivanje izprava zahtievalo bi više pisarskih sila i prouzročilo nerazmjerni trošak.

§. 9. Vlada odlučila se nakon svestrana razmatranja povjeriti sastavljanje gruntovničkih uložaka posebnomu sudbenomu izaslaniku, koji će uz pridieljeno mu pomoćno osoblje pod nadzorom predsjednikâ kr. sudbenih stolova samostalno uredovati do uvedenja glavnih knjiga i predaje istih kotarskim sudovom.

Sudbeni povjerenik, kojemu će taj posao biti povjeren, mora biti izpitani sudac i činovnik, koji se bavi gruntovničkimi poslovi. Vlada nije ni časa dvojila, da se izvidi, kojim su predmet pravni odnošaji, nemogu umirenjem povjeriti nego sudačkomu činovniku. Stege, unutar kojih u smislu osnove zakona treba postupati kod izvadjanja izpravaka, predpostavljaju juridičko znanje. Današnja gruntovnica nebi vrvila tolikimi pogrieškami, da je rukovanje poslova njezinoga osnivanja bilo povjereno sudačkomu činovniku.

Vlada želi, da se uložci što točnije sastave, da dadu što je manje moguće povoda reklamacijam po I. dielu gruntovnoga reda, jer nepravedno je siliti onoga, koji je uknjižbami stekao nedvojbeno pravo, da i opet skrbi za čuvanje svojih prava sredstvom sudbenih razprava, koje često prouzrokuju znatan trošak i gubitak vremena.

Takav uspjeh nije moguće polučiti bez intervencije sudačkoga činovnika, kojemu pomoćno osoblje ima biti podredjeno tako, da se isključuje povjerenstveno uredovanje, koje otegoćuje poslovanje tim, što zabavlja više osoba kod posla, koji se po naravi svojoj može samo jednoj osobi povjeriti.

Vlada drži, da u načelu ustanova, kojom se povjerava rukovodjenje u govoru stojećih izvida sudačkomu činovniku, neće imati protivnika, i da bi se moglo pojaviti protivno mnenje samo glede opredieljenja su-

Digitized by Google

dačkoga činovnika. Ima ih naime, koji misle, da bi shodnije bilo povjeriti rukovodjenje tih posala kotarskomu sudcu u okolišu onoga suda, u kojem leže dotične nekretnine. Primjer u onih prekolitavskih zemljah, u kojih se gruntovnice u novije doba osnivaju, podupire ovaj nazor, kojemu se u prilog navadja, da su kotarskomu sudcu poznate okolnosti predjela i ljudih, koje će poznavanje uspješno djelovati na razvoj poslova; da je iznimni položaj samostalnoga povjerenika u organizmu vlastih skopčan sa raznimi potežkoćami, da je radi oskudice sudačkih sila štetno oteti sudačkoga činovnika redovitu uredovanju i povjeriti mu posao, koji se dielom steže na nadziranje djelovanja pomoćna mu osoblja. Konačno navadjaju se i financijalni obziri na obranu ovoga mnenja. — Akoprem vlada nije voljna poreći važnost navedenim razlogom, to ipak nisu ju mogli sklonuti, da odstupi od stanovišta, koje je zauzela svestranom ocienom faktičnih okolnosti.

Kotarski naši sudci najvećim dielom nisu imali prilike uredovati u gruntovničkih poslovih, a vlada drži, da će samo onaj sudački činovnik, koji se u tom uredovanju svestrano izvježbao, biti u stanju valjano rukovoditi odnosne izvide.

Ako se nadalje promotri, da su od godine 1859. kr. sudbeni stolovi uredovali kao gruntovničke oblasti, te neće biti težko iz sborova sudbenih stolova imenovati povjerenike, kojim su iz gruntovničkoga njihova uredovanja poznate one mjestne okolnosti, kojih je znanje potrebito za propisane izvide.

Obzirom na nedavno provedenu organizaciju sudbenih oblasti, usljed koje iz političkih i službenih razloga dodjoše u razne predjele naše zemlje kotarski sudci, kojim su mjestne okolnosti njihova okoliša nepoznate, nemože se tvrditi, da su baš kotarski sudci prikladni organi za provadjanje u govoru stojećih radnja, dapače kod prisjednika sudbenih stolova iz gore navedenoga razloga može se sigurnije ovakovo znanje predpostaviti.

Ni oskudica sudačkih činovnika ni bojazan, da će se imenovani povjerenici oteti redovitomu svojemu sudačkomu zvanju, nije podobna opravdati stanovište protivno onomu, koje vlada zauzima, jer makar se i izključivo upotriebljavali kotarski sudci kao povjerenici, nastati će i onda nužda naknaditi kod kotarskih sudova sudačku silu izgubljenu iznimnim pridieljenjem kotarskoga sudca, pa ako se pomisli, da usljed novoga ustroja kotarskih sudova gradjansko pravosudje najvećim dielom vrši se po kotarskih sudovih, to nije drugo nego priznati, da će se manjim uštrbom pravosudja umaliti sile kod sudbenih stolova nego li kod kotarskih sudova.

I razlozi, koji bi se proti vladinoj osnovi mogli navesti iz financijalnih obzira, nemogu odvratiti vladu od njezinoga stanovišta, kad promotri,

Digitized by Google

da se sastavljanje uložaka neće u jedan mah zametnuti u cieloj zemlji, već postepeno u pojedinih predielih, redom, koji će se uvaženjem faktičnih okolnosti pobliže ustanoviti provedbenom naredbom.

U ostalom, zakon neizključuje, da se i kotarski sudci imenuju sudbenimi povjerenici, te ni vlada neizključuje mogućnosti takovih imenovanja u konkretnih slučajevih, u kojih će se isto ukazati shodno i koristno.

Neposredni nadzor nad postupkom sudbenih povjerenika prenešen je na predsjedničtva kr. sudbenih stolova, da se poluči jednoličnost u uredovanju i ojamči valjana kontrola, nedirajući tim u djelokrug prizivnoga suda kao ravnateljstva gruntovnice, koji je djelokrug normiran gruntovnim redom i odnosnimi naredbami.

§. 10. Razumieva se po sebi, da se neima zapisnik spisati o svakom očitovanju stranaka, nego da je prepušteno razboritosti sudbenoga povjerenika, da zapisnički i što kraće konštatira one okolnosti, koje su podobne pružati dokaz o redovitosti njegovoga uredovanja.

§§. 11.—19. normiraju tečaj izvidba i sadržavaju ustanove, kojimi se zajamčuje točnost uredovanja i smjeraju na to, da se gruntovnica očisti pravno neobstojećih unosa, na koliko se to dade postignuti pouzdanjem, da dotični izpravci neće vriedjati stečena prava.

Provedbena naredba sadržavati će u tom pogledu preciznije naputke.

Zakonom mogu se normirati samo glavni momenti izvida.

§. 20—26. Rok izroka ustanovljen je na 6 mjeseci i ovaj se rok smatra dovoljnim obzirom na to, da se gruntovnica po drugi put konačno izpravlja nakon izvida, kojimi će se predhodno odstraniti malne prve lokalizacije i prvih upisa.

Zanimalo je vladu pitanje, da li bi se konačni sastavak gruntovničkih uložaka i njihovo svezanje u glavnu knjigu odgodilo do izmaka roka za prijave i riešenje istih. Vlada odlučila se za svezanje uložaka nakon dovršenih izvida s razloga, što neželeći prekomjerno otegnuti predaju knjiga kotarskim sudovom, povjerila im je riešavanje prijava podnešenih u ediktalnom roku; s daljnjega razloga, što drži, da nakon obavljenih izvida neće se nakupiti toli ogromni broj prijava tako, da se eventualno dozvoljeni izpravci budu mogli unesti u dotične listine.

Svezanje pako uložaka odmah nakon sastavka uložaka na temelju izvida, preporučuje se, da se zaprieči oštećenje pojedinih listova čestom njihovom porabom.

§§. 27. 28. Neima dvojbe, da će se pronaći nekretnine, koje nisu uvrštene u današnju gruntovnicu.

U ovakovih slučajevih radi se ob osnovanju prve nove gruntovnice, pri čem treba postupati po ministarskoj naredbi od 18. travnja 1853. nu tako, da se nakon izvida sastave gruntovnički uložci shodnom uporavom ovoga zakona.

Digitized by Google

Prikraćeni ovaj postupak nedaje temeljita razloga bojazni, da će djelo biti površno, jer počem će se osnovanje nove gruntovnice ticati samo pojedinih posebina, imati će sudbeni povjerenik priliku što većom pozornosti postupati.

Jednakost izročnoga roka za prijave predvidjene u §. 3. grunt. reda, sa rokom za prizive proti uložkom, opravdan je nakanom, da se u isto vrieme za svukoliku gruntovnicu zaključi izpravni postupak po I. dielu gruntovnog reda.

§. 29. Uredjenje gruntovnice podignuti će realni kredit ciele zemlje, pa je pravedno da i zemlja nosi trošak s ovim uredjenjem skopčan. Što se od občinah zahtieva, to su neznatni zahtjevi, kojim občine tim laglje mogu zadovoljiti, što i one imadu specialni interes, da gruntovnica u njihovom okolišu bude dobro uredjena.

§. 30. Akoprem vlada želi uskoriti uredjenje gruntovnice, dapače uvidja potriebu, da se upitno uredjenje na jedan put u cieloj zemlji obavi, to ipak neodoljivi obziri na sredstva i radine sile, kojimi razpolaže, nedopuštaju joj provesti to uredjenje nego postepeno i redom, kojim će se posao najhitrije obaviti i zadovoljiti najprečim potrebam u pojedinih predielih zemlje.

Radi posebnih okolnosti u pojedinih predielih nastati će nužda osobitih naputaka.

Tko ima dokazivati, da li je kupovnina izplaćena, odnosno neizplaćena?

Velem. gosp. Iv. Pirka mnienja je tumača Pratobevere, Stubenraucha i Nippla[1], da prodavalac ima dokazivat, da kupovnina nije izplaćena, dotično da kupac neima dokazati, da je kupovninu izplatio.

Ja nemislim tako; jer formalni zakon (§. 104. gr. p. p.) sasvim jasno propisuje, tko ima šta dokazivati. §. 104. gr. pp. glasi: „Svaka stranka ima dokazat čine, na koje utemeljuje traženo koje pravo ili učinjen koj prigovor.... Bio čin, koj tko za se navede, izražen zasadom tvrdećom bio nijekajućom, ostaje mu svejednako teret dokaza.“

Uzmimo sada praktičan slučaj: A. proda B-eu stanovitu stvar. B. polovicu kupovnine izplati, a polovicu ostane dužan. A. podigne proti B-eu tužbu te tvrdi: da je prodao dotične stvari n. pr. pokućtvo, pa da je kupac (tuženik) B. ostao polovicu kupovnine n. p. 100 fr. dužan; za tu svoju tvrdnju pridonese A. dokaz — bud koje vrsti, te prema tomu stavi petit na izplatu ostatka kupovnine.

---

[1] Vidi „Mjesečnik“ br. 3. II. god.

Digitized by Google

Tuženik (kupac) B. u svojem odgovoru prizna, da je kupio pokućtvo i da je ostao polovicu kupovnine sa 100 for. dužan; nu prigovori ili bolje rekuć uztvrdi, da je i ostatak kupovnine sa 100 for. kašnje izplatio. Pitam sada, tko ima dokazivati, da li je izplaćena kupovnina? Ili: ima li dokazivat kupac, da je izplatio kupovninu, ili prodavalac, da kupac nije izplatio kupovnine? Ja tvrdim i o tom sam osvjedočen, da ima kupac dokazati ono što je uztvrdio ili čemu je prigovorio t. j. da ima dokazivat izplatu kupovnine. To potvrdjuju i pozitivni zakon a i stara pravna načela n. pr. affirmanti incumbit probatio; ili: excipiendo reus fit actor.

Ja polazim iz svoje — ne bog zna kako duge — prakse odvjetničke i sudačke još dalje, te tvrdim: da je prodavalac (tužitelj) u tužbi dužan dokazat samo: „da je i pod kojimi je uvjeti sklopio pravni posao“, dotično: da je prodao B-u pokućtvo i da mu je B. ostao dužan 100 for.“ — pa kad je to dokazao, zaključi tužbovno izloženje n. p.... pa buduć tuženik nije platio, tužim ga itd. — Tuženi će na to u odgovoru moći kazat: „Nije istina da tužitelju (prodavaocu) nisam platio ostatak kupovnine sa 100 fr.,“ što je jednako: „ja sam platio i ostatak kupovnine 100 for.“ Neima li tuj kupac dokazat, da je izplatio kupovninu? Mislim da ima!

Uzmimo drugi praktični slučaj: A. proda B-eu hrane za 200 for.; B. neimajuć novaca izdade A-u obveznicu na 200 fr. plativu za 1 godinu. Vrieme platežu dospije. A tuži B-a na temelju rečene obveznice na izplatu te na koncu izloženja tužbovnoga veli:

„Buduć da mi protivnik (kupac) neće s dobra da izplati kupovninu, prinudjen sam tužiti ga itd.“ Tuženik (kupac) u odgovoru priznaje, da je kupio od tužitelja hrane za 200 for., i ostao kupovninu dužan, ali kaže: „nu nije istina, da ja nisam izplatio kašnje kupovninu“ ili: „nu ja sam kupovninu kašnje izplatio.“ — Da li će sada imati prodavalac dokazat, „da kupac nije izplatio kupovnine“, ili da kupovnina nije izplaćena, — ili da li će kupac imat dokazati, da je izplatio kupovninu? Neka mi gospoda pravnici odgovore.

Prof. dr. Arndts, govoreć u svojih pandektih str. 144. 145. §. 101. ob odgovorih (Einreden und Einwendungen) na tužbu, razlikuje prigovore na dvoje, naime na prigovore u užem i širem smislu, te veli medju ostalim: „Im weiteren Sinn begreift man im heutigen Processrecht unter Einrede auch Einvendungen der zweiten Art, die mit den eigentlichen Exceptionen darin zusammentreffen, dass dem Beklagten der Beweis derselben regelmässig (dakako nema pravila bez iznimke) obliegt.“ Kada indi kupac u svojem odgovoru kaže: „Ja sam izplatio kupovninu.“ služi se on prigovorom (exceptio) uprav u smislu današnjega procesualnoga (formal) prava, pa ima taj svoj prigovor dokazom podkriepiti.

Digitized by Google

U ostalom moram reći, da g. pisac jako protegira kupce i kada bi sudci usvojili nazor njegov i tumača Pratobevere, Stubenraucha i Nippla, jao si ga prodavaocem u obće, a trgovcem napose![2]

Ant. Vukovarac,
kr. kot pristav.

Gradjansko-pravni slučajevi.

Za povjerbenu zamienu (§. 608. o. g. z.) iziskuje se naročito po oporučitelju ustanovljena obveza nasliednika, da u stanovitih slučajevih ustupi primljeno nasliedstvo drugomu imenovanomu nasliedniku.

Pokojni Kristof S. u točki 10. svoje oporuke izraziv želju, da potomci njegovi živu u slozi i ljubavi, rekne doslovce: „Na dalje želim, da moja supruga od diela joj po meni pripadajućega sa 6000 for. polovicu sa 3000 for. sinu si, a drugu polovicu sa 3000 for. kćeram obojega braka svakoj po 500 for., a od njezine svojine sa 8495 for., samim njezinim kćeram Mariji, Jeleni, Olgi i Jvki svakoj po 2000 for., a sinu si odtuda samo ostatak sa 495 for. ostavi.“

Na temelju ove točke oporuke digne Miroslav H., kao skrbnik slaboumne Jelisave S. tužbu proti Milanu S., Mariji H., Jeleni U., Olgi B. i ostavini Jvke S., nasliednikom iza pokojne Anastazije S., da priznaju obstojnost povjerbene zamiene i izplate prelegat od 500 for. s. p. p. Bivši gradski sud zagrebački odbije osudom od 31. prosinca 1874. tužitelja i obsudi ga na naknadu parbenoga troška od 42 for. 71 novč.

Na priziv tužitelja promieni kr. banski stol osudom od 16. lipnja 1875. osudu prvoga sudca te izrekne; da je pokojni Kristof S. točkom 10 svoje oporuke od 20. studenoga 1862. glede svojoj supruzi Anastaziji S. ostavljenoga baštinstva od 6000 for. ustanovio povjerbenu zamienu tako, da sada iza smrti Anastazije S. upitno baštinstvo ima pripasti u polovici Milanu S., a u drugoj polovici Jelisavi S., Ani H., Mariji H., Jeleni U., Olgi B., i ostavini Jvke S. kao prelegat; nadalje, da su tuzenici dužni priznati, da oporuka pokojne Anastazije S. od 30. siečnja 1869., na koliko je u toj oporuci sa spomenutim baštinstvom od 6000 fr. razpoložila, pravno neobstoji te su s toga zajednički dužni tužitelju kao skrbniku slaboumne Jelisave S., na temelju oporuke od 20. studenoga 1862., pripadši legat od 500 for. sa 6% kamati izplatiti. Parbeni se troškovi medju sobom prebijaju.

Kr. stol sedmorice odputiv žaobu ništovnu, a uvaživ previd tuže-

---

[2] O kakovom protegiranju jedne ili druge stranke nemože se ovdje govoriti. Priobćujemo u ostalom ovo mnenje, na koje će jamačno velecienjeni g. P. svoju reći. Ured.

Digitized by Google

nikâ osudom od 20. listopada 1875. preinačio je osudu banskoga stola, a potvrdio onu prvoga suda.

Razlozi: Žaoba ništovna tuženika odbija se, jer neima nijednoga momenta ništetnosti u §. 399. g. p. p. navedena. Prelazeć na samu stvar, veli se u razlozih, da tužitelj osniva svoj zahtjev tužbovni na tom, jer da je pokojni Krištof S. u točki 10. svoje oporuke glede ostavljenoga supruzi svojoj Anastaziji S. baštinstva od 6000 for. naredio povjerbenu zamienu tako, da po smrti njezinoj (supruge) od toga baštinstva ima pripasti sinu Milanu S. 3000 for., a ostalih 3000 for. da se imade podieliti medju 6 kćeri njegovih iz obojega braka u jednâke dielove tako, da svaka dobije 500 for.

Odlučna je dakle ovdje okolnost ta, da li je pokojni Krištof S. glede ostavljenoga si supruzi Anastaziji S. baštinstva od 6000 for., kako to tužitelj tvrdi, a tuženici izrično poriču, u istinu učinio povjerbenu zamienu po smislu §. 608. o. g. z. ili ne?

Po §. 608. o. g. z. zove se povjerbenom zamienom ona razredba oporučitelja, kojom isti obvezuje nasliednika svojega, da ustupi poslje svoje smrti ili u inih stanovitih slučajevih primljeno nasljedstvo drugomu imenovanomu nasljedniku.

Povjerbena zamiena dakle po §. 608. o. g. z. obstoji samo ondje, gdje oporučitelj kategorički i po smislu §. 565. o. g. z. stanovitim očitovanjem svoje volje obvezuje nasliednika, da ima po svojoj smrti primljeno nasliedstvo ustupiti drugomu imenovanomu nasliedniku.

Takova kategorička i stanovita izjava volje oporučitelja Krištofa S. glede ostavljenoga si supruzi baštinstva od 6000 for. na korist tobožnjih fideikomisarnih nasliednika u tužbi navedenih, nije izražena, već je Krištof S. samo izrekao želju, da njegova supruga po svojoj smrti ostavi ovo baštinstvo u polovini sinu, a u drugoj polovini kćeram oporučiteljevim iz obojega braka.

Da se ovoj želji oporučitelja nemože dati smisao odredbe, kojom je oporučitelj hotio obvezati svoju suprugu na ustup toga baštinstva u tužbi navedenim povjerbenim nasliednikom, vidi se već i odatlje, što je ovu želju spojio u jednu točku s inimi svojimi željami, glede kojih ili u obće nije mogao štogod stalna odrediti — kao n. p. glede složna i mirna života — ili nije imao ni prava da štogod odredi, kao što je to privatni posebni imetak supruge Anastazije, premda jé glede jednoga i drugoga svoje želje izrazio. Čim pako nije oporučitelj suprugu svoju Anastaziju izrično obvezao, da poslje svoje smrti ustupi u tužbi navedenim nasljednikom baštinstvo svoje od 6000 for., nemože ni govora biti o povjerbinskoj zamieni, kako ju normira §. 608. o. g. z., već samo o želji Krištofa S.; a da se ova izpuni, na to se nemogaše niti Anastazija niti se mogu njeni nasliednici obzirom na §. 711. o. g. z. sudbenim putem prisiliti.

Digitized by Google

Obstojnost povjerbene zamiene glede spomenuta baštinstva od 6000 for. nemože se niti iz točke 11. oporuke Krištofa S. izvoditi, jer i tu oporučitelj odredjuje samo to, komu ima kći mu Jelisava poslje svoje smrti ostaviti svoj imetak, a da je toj imovini pribrojio i onih 500 for., koji su njoj poslje smrti supruge mu Anastazije iz onih 6000 for. pripasti mogli, dokazuje samo to, da se je oporučitelj nadao, da će mu se supruga obazrieti na želju u točki 10. izraženu i prema njoj svojom imovinom razpolagati. — Prema tomu morao se je previd tuženika uvažiti, osuda banskoga stola preinačiti, a potvrditi osuda prvoga sudca. Parbeni troškovi svih triuh molba moraju se po §. 577. g. p. p. prebiti.

Poderanje izprave po ovlaštenom smatra se kao da se je odrekao prava, na temelju iste staviti dalnje zahtjeve.

Ivan St., trgovac u Osieku, digne tužbu proti Ivanu H. kasandjiji takodjer u O., da ima položiti redoviti račun o rukovodjenju zajedničkoga ortačkoga posla. Bivši kr. žup. sudb. stol osječki sudio je osudom svojom od 12. prosinca 1874. prema zahtjevu tužbe; kr. banski stol pako osudom od 14. travnja 1875. na priziv tuženoga preinačio je osudu prvoga suda, zahtjev tužbovni odbio i tužitelja odsudio na izplatu parbenoga troška od 22 for. 49 novč. Na podnešeni po tužitelju previd kr. je stol sedmorice osudom od 17. kolovoza 1875. odputiv previd potvrdio osudu banskoga stola.

Razlozi najvišega suda, koji ujedno razjasnjuju i sam slučaj, jesu ovi:

Medju tužiteljem Ivanom St. i tuženim Ivanom H. uglavljena bje početkom g. 1867. družtvena pogodba na zajedničko tečenje trgovinom bakra. Tom prigodom obveza se tuženik rukovoditi zajednički ovaj posao, u koji je tužitelj uložio glavnicu 12.000 for., a tuženi Ivan H. sto centi bakra. Koncem god. 1869. prestane taj posao porazumkom obiuh stranaka. Obzirom na ustanove §§. 1198 i 1199 o. g. z. moralo bi se zaključiti, da je tuženik dužan položiti račun tužitelju ob upitnom družtvenom poslu, kao što je to izrekao i prvi sud. Nu tužitelj izrazito priznaje, da je svoju uloženu glavnicu od 12.000 fr. dobio povraćenu i to 5000 for. u gotovom novcu, a 7000 for. u mjenicah; da je u ime dobitka kod upitna posla primio (tužitelj) za g. 1867. preko 1000 for., za god. 1868. 550 for., a za treću i posliednju 1869. god. 365 for. od tuženika. Tužitelj je na dalje muče priznao, da je koncem god. 1869. onom prilikom, kada je ugovor prestao i on dobitak za istu godinu zajedno sa svojim uložkom primio, obstojavši pismeni ugovor poderao. Uslied toga valja prosuditi, da li je tužitelj tim činom, što je upitnu

Digitized by Google

izpravu poderao, nedvoumno izjavio, da se odriče prava tražiti položenje računa.

Po §. 863. o. g. z. može se očitovati volja ne samo izrazito i obće primljenimi znaci, nego i muče takovimi djelovanji, koja obzirom na okolnosti istih (djelovanja) nedaju razumna uzroka dvojiti o svom značenju t. j. namjeri i volji djelatelja.

Kad se dakle prosudjuje namjera i volja, što ju imadjaše tužitelj onom prigodom, kada je poderao upitni pismeni ugovor, moraju se dakako uzeti u obzir one okolnosti, u kojih je upitni čin izveden. A kad se razmotre ove okolnosti, stojeće u tom, da je tužitelj istom prilikom primio i dobitak za zadnju družtvenu godinu i povraćeni mu uložak od 12.000 for., da one očevidno stoje u neposrednom tiesnom savezu sa samim činom poderanja pismenoga, na isti družtveni posao odnosećega se ugovora: namiće se pitanje, da li je tužitelj upitnom prigodom zadovoljan bio sa tuženikovim vodjenjem družtvena posla, ili si je, u dvojbi ob izpravnosti poslovanja tuženikova, pridržao pravo tražiti dalnje polaganje poslovnih računa? Na to pitanje mora se sa stalnošću odgovoriti, da neima nikakova razloga držati, da bi se tužitelj, da je dvojio ob ispravnosti rukovodjenja tuženikova i u namjeri da potraži položenje računa, hotimice lišio bio isprave, dokazivajuće njegovo pravo na upitno potraživanje računa; a kad je tomu tako, onda se, jer za protivno neima razumna razloga, mora zaključiti, da je tužitelj u znak, da odobrava rukovodjenje posla po tuženiku, i da se konačno prekida družtveni odnošaj, kao i u znak da prestaje svako iz upitnoga ugovora potičuće pravo, upitnu ispravu poderao, što se tim temeljitije i pravednije mora držati, jer je upitni čin tužitelja, gledeć na okolnosti, u kojih se je dogodio, posve podoban bio zavesti tuženika, da nakon skoro triuh godina uništi upitne po njem vodjene račune, koje je, kao što u odgovoru tvrdi, i uništio.

S toga se smatra napadnuta prizivna osuda opravdanom pa se i potvrdjuje.

Najmitelj stana, koji si je dao napraviti na svoj trošak te iz svoga materijala štednjak za vlastitu porabu, pa ga izpraznivši stan uzeo sobom, jest u posliednjem faktičnom posjedu toga predmeta.

Dr. A., sekvestar kuće br. 14. digne tužbu sbog smetana posjeda proti B. zahtievajuć, da sud izrekne, da je tuženi dužan štednjak, što no se je nalazio u prijašnjem tuženikovom stanu, u trećem katu, kbr. 14 postaviti na mjesto, gdje stajaše i prije, i to u prijašnjem obliku, najme sa željeznimi pločami, gvozdenimi vratima itd., sve za 24 ure pod prietnjom ovrhe, i da naknadi parbeni trošak. — Gradsko-delegovani sud u B. sudio je po zahtjevu tužiteljevu i to sa sliedećih r a z l o g a: Tuženi prizna sám, da je seleć se iz stana u tužbi navedena demolirao u ku-

Digitized by Google

hinji nalazeći se štednjak te pojedine dielove sa sobom ponio. Tuženi pobija najprije ovlast tužećega sekvestra podignuti tužbu kao i tvrdnju njegovu, da je odkinuti komen pripadak kuće pa dokazuje da preuzev stan nije u njem našao nikakova štednjaka, da je on (tuženi) štednjak dao na svoj trošak te iz svoga materijala napraviti, pa zato da je bio i vlastan sobom ga ponieti. — Što se tiče poricane legitimacije, to istina sekvestar nije postao u smislu §§. 958. 968. o. g. z., uslied svoga imenovanja sám i posjednikom dobra, za koje se ima brinuti; nu on je ipak kriepošću svoje funkcije kao sekvestar zvan da vrši posjed i zastupa vlastnike nepokretnosti tim više, što su se i ovi potonji (vlastnici kuće) pridružili parnici radi izbiede. — Tuženomu nepripada nikakov titul posjeda po §§. 340. i 342. o. g. z., jer najam nedaje nikakova posjeda ni prava na stvari u najam uzete, nego daje puku porabu, dakle samo držanje. — Komen smatra se u obće po §. 294. o. g. z., a jer ga je tuženi u namjeri namjestio u stanu, da tu ostane dok bude u njem i on sam, to se i sa stanovišta samoga tuženika ima smatrati kao pripadnost stana, odnosno kuće. Pošto je dakle komen pripadak kuće i pošto spada k predmetom redovite porabe u stanu, što ga je tuženik u zadnje vrieme imao, i pošto je taj komen kao pripadak došao u posjed vlastnikâ kuće, kojih prava posjedovna, u koliko treba oko njih nastojati i njimi upravljati, predjoše na tužitelja kao sekvestra; i jer su napokon svi dielovi kuće, priračunav ovamo i pripadnosti, predmetom posjeda: sliedi odatlje, da je tužitelj, odnosno da su po njem zastupani vlastnici kuće posliednji faktični posjednici štednjaka; da ga je naprotiv tuženi samo rabio i tim ga držao, pa nije vlastan samovoljno zamieniti pravni temelj onoga držanja i čuvanja, pri čem mu ostaje netaknutim pravo, da u glavnoj stvari pripadajuće mu zahtjeve uztraži putem redovita postupka. Pošto je tuženi priznao, da je samovoljno uzeo štednjak, morao se je tužitelj prema zahtjevu tužbe štititi u posjedu njegovu (§§ 5 i 15 car. nared. od 27. listopada 1849. d. z. l. br. 12).

Na utok tuženikov viši je sud odbio zahtjev tužiteljev te ga odsudio na izplatu parbenoga troška.

Najviši c. kr. sud zabaci previdni utok tužiteljev te potvrdi osudu drugoga suda, s ovih razloga: Po §. 5. car. naredbe od 27. listopada 1849. br. 12. d. z. l. radi se u sumarnom postupku o preporih smetana posjeda jedino o tom, da se razpravi i dokaže činjenica posliednjega fatičnoga stanja posjeda, pa o tom, da je posjed smetan; iz ove pako razprave vidi se, da obzirom na spomenuti štednjak i ovdje doduše dolaze djelanja, čini posjedovni, ali na strani tuženoga, koji je u svoje vrieme preuzev stan u spomenutoj kući bez štednjaka, na svoj trošak te iz svoga materijala dao napraviti štednjak, pa ga prije nego li je stan sasma izpraznio iz stana uzeo i sobom ponio. Ali neima tu nikakova po-

Digitized by Google

sjedovna čina od strane tužitelja ili vlastnika kuće, koji niti je tuženomu predao štednjak niti ga od njega preuzeo, dakle niti ga nije nikada faktično posjedovao. Prema tomu mora se uzeti za dokazanu činjenica, da je tuženi bio posliednji faktični posjednik rečenoga štednjaka; a ako se naproti ovomu tužitelj pozivlje na to, da je štednjak, ma da ga i je tuženi radi vlastite potrebe i porabe dao napraviti, uzidani objekt te uslied toga pravna pripaduost kuće, prosto mu stoji svoje odatlje izvadjano tobožnje pravo na posjed potražiti putem redovitoga sudbenoga postupka.

Kazneno-pravni slučajevi.

Konkurencija zločinâ tajnoga umorstva (§§. 134 i 136 br. 1. k. z.) i javnoga nasilja (slučaj XIII. §. 99. k. z.)

Dne 22. rujna 1875. kosio je Joso G., pudar, kod Laze Z. Na večer bio još kod ovoga potonjega, popio s ostalimi mjericu rakije, pa oko 9 ure odputio se u kliet Stevana G., ostaviv ipak kosu kod Laze Z. odlučiv drugoga dana nastaviti košnju. Sa sobom ponio je samo malen — jedna vrst batine — čim se žrvanj kreće. Izišav iz dvorišta sastane se na putu sa Ivom R., kovačem — čovjekom vrlo opakim, — pa oba odoše pjevajuć u kuću R-ovu. Drugoga dana nadjen je Joso G. mrtav na kraju šume Grebenska blizu mjesta Zrinjska; tielo mu bilo u plahtu zamotano, kraj mrtva tiela — ležeća na cesti — nadjen je dugačak štap za obraćanje žrvna. Liečničko-vještačkim pregledavanjem konštatovano je, da je Joso G. dobio na glavi i ostalom tielu više ozleda, na pose nadjena su na dnu lubanje dva kao grah velika nepravilno-kutna olovna zrna. Na temelju ovom izjaviše liečnici, da su pronadjene ozlede zadane hitcem iz puške, izbacenim iz najbliže blizine, te bile absolutno smrtonosne.

Povedenom iztragom kao i na glavnoj razpravi utvrdjeno bijaše, da je ubijeni Joso G. u večer, izišav iz kuće Laze Z., sastao se sa Ivom R., da je s ovim dalje otišao; da su se kasnije oba zavadila; da je Ivo R. iste noći, kada je Joso G. ubijen, sa puškom pod pazuhom oko polnoći izašao iz šume, gdje je Joso G. nadjen mrtvim. Ivo R. na dalje zaprietio se javno Lazi Z. sbog onoga, što je pred sudcem iztražiteljem izpoviedio, veleć: „Radi onoga, što si pred komisijom govorio o meni, spremit ću te, kao što sam god i Josu G. spremio; “ lupao je Ivu T. u krčmi takodjer sbog izpovjedi pred sudom učinjene i zaprietio mu, da će ga s bog toga ubiti. Isto ovaku prietnju izrekne i proti Gjuri B.

Nakon zaglavljene glavne razprave izrekne kr. sudb. stol po predlogu drž. odvjetnika, da je Ivo R. kriv zločina potajnoga umorstva, počinjena tim, što je noćju od 22 na 23 rujna 1875. sa nakanom na usmrćenje zasjednim načinom pušku opalio u zatiljak Jose G. te mu tako

Digitized by Google

zadao ozledu, uslied koje je morao umrieti; krivim zločina javnoga nasilja XIII. slučaja, označena u §. 99. k. z. počinjena tim, što je Lazi Z. koncem rujna, a Ivanu T. početkom listopada zaprietio umorstvom pa im tim zadao temeljita straha. Na temelju toga osudi ga po §. 136. k. z. obzirom na §. 34. k. z. i §. 252. k. p. na težku tamnicu od dvadeset godina, zatim po §. 306. k. p. na odštetu privatne učestnice Jele G. na 100 for., i po §. 330 k. p. na izplatu troška kaz. postupka.

Obsudjeni uloži glede krivnje ništovnu žalbu, (jer da nije ništa kriv) a glede kazne priziv.

Kr. stol sedmorice kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije kao sud kasacionalni osudom svojom od 19. veljače o. g. br. 143. odbije ništovnu žalbu na temelju §. 282. k. p.; a glede priziva, u koliko se tiče kazne, promieni osudu prvoga suda, te osudi Ivana R. na težku tamnicu od petnaest godina.

U razlozih za ovu promienu kazne navodi najviši sud, da uz jednu otegućujuću okolnost — naime konkurencija dvajuh zločina — dolaze vrlo važne olahkoćujuće okolnosti, naime: dosadanja sudbena neporočnost i zanemareno odgojenje, a prema ovim da se čini obsudjenu odmjerena kazan od 20 god. prekomjernom, dočim je kazan od 15 godina težke tamnice okolnostim primjerena.

Ako je prvi sud odriešio od obtužbe s bog zločina, a proglasio dotičnika krivcem prekršaja, dotična ništovna žalba obsudjenoga podastire se banskomu stolu.

Prije božića g. 1872. pogodio je Josip K., iz Konščine, kod Stjepana P. 10 akova vina, akov po 7 for. 50 nov., dao prodavaocu u ime kapare odmah 20 for. te rekao, da ima sam lagav od 10 akova, pa da će s ovim doći po vino. Nekoliko dana pred božićem dodje zaista Josip K. po vino dovezav sa sobom i lagav; nagovori Stjepana P. neka vizira (mjeri) sud, što je ovaj u prisutnosti dvajuh svjedoka i obavio pa se uvjerio, da lagav neima više od 10 vedara. Nu pošto se je prodavaocu Stjepanu P. činio lagav ipak prevelikim, nepovjerova mjeri, nego zahtievaše od Josipa K., da otvori lagav. Ovaj se ustručavao po nešto, napokon pristane. Lagav bude otvoren, i u njem nadjene sa svakoga kraja pribijene daščice, koje su priečile da nije vizir dno lagva mogao doseći. Kad su ove daščice izvadili te s nova posudu izmjerili, osvjedočiše se, da lagav ima $14^1/_2$ — ili kako se je kasnije izpravilo — $13^1/_2$ vedara. Pošto je prodavaoc vidio, da ga je kupac Josip K. tako hotio prevariti za više vedara vina, odnosno za veću svotu novca, prijavi ga poglavarstvu.

Povede se iztraga, saslušani svjedoci i okrivljenik, koji je kod pr-

Digitized by Google

voga saslušanja sve priznao, ali kasnije donekle opozvao tvrdeć, da je njegov lagav imao samo $10^1/_2$ akova, da je on po naputku nekog pintarskoga dječka u Varaždinu hoteć ovu nejednakost izravnati pribio one daščice. — Na temelju iztragom konstatovanih činjenica podigne kr. državno odvjetničtvo tužbu proti Josipu K. sbog toga, što je zabiv u lagav daščice, zapriečio da vizir nedopre do dna, te himbenim predstavlanjem i činom hotio zavesti u bludnju Stjepana P., usljed koje bi pretrpio štetu od 30 for. Tim je dakle počinio pokušaj zločinstva prevare po §§. 8. i 197 k. z., kažnjiva po §. 202 k. z.

Na glavnoj razpravi obtuženi osta kod svoje posliednje tvrdnje; prodavaoc Stjepan P. pako izpravi svoje kazivanje onamo, da je nakon izvadjenih daščica lagav imao $13^1/_2$, a ne $14^1/_2$ akova. Nakon dovršene glavne razprave izrekne kr. sudb. stol osudu od 11. prosinca 1875., te je ovom Josipa K. odriešio po §. 250. toč. 3. k. p. od tužbe podignute radi pokušaja zločinstva prevare na štetu kućne zadruge P., označena u §§. 8 i 197 k. z., a kažnjiva po §. 202 k. z.; a proglasio ga krivim pokušanoga prekršaja prevare po §§. 8. i 461. k. z., pa ga po §. 461 k. z. obsudi na kazan zatvora od jednoga tjedna i po §. 330 k. p. na naknadu troška kaz. postupka.

Proti ovoj osudi uloži tako obsudjeni Josip K. kao i kr. drž. odvjetničtvo žaobu ništovnu. Onaj prvi osniva svoju žalbu ništovnu na §. 277 točki 9. sl. a k. p., a u njoj govoreć o pokušaju prevare tvrdi, da onaj nije kriv pokušaja prevare, koji je himbeno nešto uradio, da drugoga zavede u bludnju u nakani oštetiti ga, ali se ovaj nije dao zavesti u bludnju, niti se je u njoj nalazio. Ovo svoje mnenje podkriepljuje okrivljeni navodeć, da se kod zločina prevare učinjeno djelo tek onda može nazvati zločinom pokušane prevare, kad bude tko u bludnju zaveden, — da dakle zaista nastane bludnja, a izvršenje kažnjiva djela da neuspje slučajno ili radi nastale nemoći ili radi tudje zaprieke; pa ako nenastupi bludnja, da neima niti čina na djelotvorno izvršenje vodećega, a po tom niti pokušaja prevare. Tako je i u ovom slučaju, gdje Stjepan P. nije bio u bludnji, jer nije htio vjerovati.

Žalba ništovna kr. drž. odvjetničtva osniva se na §. 277. točki 5. k. p. Drž. odvjetničtvo — kojemu su izvedenja okrivljenika priobćena bila — pobija nazore okrivljenika veleć, da je Josip K. znajuć da mu voža ima više od 10 akova, pribio tako dvie daske, da vizir nije mogao na dno, čim je nedvojbeno hotio Stjepana P. himbenim predstavlanjem i činjenjem zavesti u bludnju, da mu tim nanese štetu. Tim što je ovo ustanovljeno, predleže sva obilježja prevare, a budući je izvedenje kaznjivoga ovoga djela tudjom zaprekom osujećeno, nalazi se čin samo u pokušaju. — U nazočnom slučaju jest ona okolnost, da je Josip K. daske u lagav zabio, čin na djelotvorno izvršenje vodeći, to je bo spolaš-

Digitized by Google

nje djelo, kojim je on svoju nakanu s objektivnim učinom u savez stavio i tim Stjepana P. hotio zavesti u bludnju, usljed koje bi štetu pretrpio bio. Stoga nejma dvojbe, da u nazočnom slučaju postoje kriterija pokušaja ma samo prekršaja prevare. — Kr. drž. odvjetničtvo napada osudu prvoga suda, što je sud posve protivno propisu §. 250 toč. 3. k. p., odriešiv obtuženika od obtužbe radi čina u njoj navedenoga — proglasio ga ujedno krivim kažnjiva djela, od kojega ga je jur osudom riešio, jer čim je postupajući sud pronašao obtuženika riešiti obtužbe i čim je tu svoju izreku utemeljio na §. 250. toč. 3. k. p, riešio je u svem obtužbu. Na dalje veli drž. odvjetničtvo, da razlozi osude nisu ni po §. 251. a ni po §. 264. toč. 6. i 7. k. p. jasno razloženi, pošto je osuda po tom ne samo nerazgovetna nego sama sa sobom u protuslovju. Stoga drži ono, da mu je žalba ništovna po §. 277. točki 5. kaz. post. opravdana.

Na ovo izvedenje držav. odvjetničtva dade obtuženi svoje protuizvedenje.

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni odlukom od 24. ožujka o. g., saslušav kr. drž. nadodvjetničtvo, odputio je žaobu ništovnu kr. drž. odvjetničtva na temelju §. 282. k. p. te postupajućemu sudu naložio, da žaobu ništovnu, prijavljenu po obtuženiku Josipu K. s odnosnimi kaznenimi spisi predloži banskomu stolu na zakonom propisano riešenje. Ujedno se opaža, da po §. 256. k. p. nije u nazočnom slučaju trebalo osudom naročito izreći odriešenja obtuženika od obtužbe radi zločinstva pokušane prevare.

Razlozi. Kr. drž. odvjetničtvo osniva svoju žaobu ništovnu na točki 5. §. 277 k. p. tvrdeć, da je osuda prvoga suda nerazgovetna i sama sobom u protuslovju; i to protuslovna zato, jer prvi sud, čim je okrivljenika od obtužbe radi čina, u njoj navedena i po tom radi pokušaja zločinstva prevare po §. 250. k. p. riešio, nije po nazoru drž. odvjetničtva imao dalnjega predmeta prosudjivanju, nije dakle mogao obtuženoga proglasiti krivim kažnjiva djela (pokušaja prevare), kojega ga je jur osudom riešio. Nerazgovetna je pako osuda prvoga suda zato, što rješitbeni razlozi nisu ni po §. 251., a niti po §. 264 toč. 6. i 7. k. p. jasno i izrazito izvedeni. Zato predlaže drž. odvjetničtvo, da se osuda dokine, a povede s nova glavna razprava.

Nu ništovnica ova nije po stanju spisa ni po zakonu opravdana; jer u tom, što je prvi sud obtuženika odriešio zločina pokušane prevare, a proglasio ga krivim pokušanoga prekršaja prevare, ne leži obzirom na §. 256 k. p. nikakovo protuslovje, dakle niti niština po točki 5. §. 277. k. p. S ovoga razloga i pošto je prvi sud osudu svoju glede krivnje sasma jasno obrazložio, mora se žaoba ništovna drž. odvjetničtva po §. 282 k. p. odbaciti.

Digitized by Google

Što se pako tiče žaobe ništovne obtuženika, koja ide na to, da djelo, koje se proti njemu dokazanim uzimlje, nije nikakovo djelo, dakle niti kao prekršaj pokušane prevare, jer da tobožnji oštećenik nije zaveden u bludnju, iz koje bi nastala šteta: ova ništovnica, budući ima svrhu, da se obtuženik odriješi od prekršaja, kojega je po prvom sudu krivim proglašen, nemože biti predmetom presudjivanja kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga, jer po §. 16. k. p. stolu sedmorice pripada samo sudbenost kaznena nad zločinstvi i prestupci, pak se zato, pošto slučaj §. 49. k. p. nepredleži, mora prvomu sudu naložiti, da ništovnu žaobu obtuženika s odnosnimi spisi kaz. parnice podnese banskomu stolu na zakonom propisano riešenje. Priobćio **L.**

Viestnik.

Odlično priznanje. Našemu takodjer obćinstvu poznati iztraživalac povjesti slovenskoga prava Romualdo Hube zahvaljujući se našoj akademiji znanosti, što ga je prošle godine imenovala svojim članom, pisao je njezinu predsjedniku iz Krakova dne 18. travnja o. g. uz ostala i ovo, koje je vriedno u ovom listu našem priobćiti: „Ovo novo odlikovanje utvrdit će me još većma u mojih naučnih nastojanjih i, dao bog, poticati na dalnje radnje na polju slovenske pravne poviesti. Možebit si mogu u njeku zaslugu upisati, što sam jedan od prvih bio, koj sam u drugoj desetini našega stoljeća obratio pažnju na uzku srodnost svih slovenskih prava, tè koj sam i kašnje, koliko je moguće bilo, u tom pravcu radio. Dà kako uvjerih se kod toga posla, da su tek prvi koraci učinjeni na tom polju. Ali nadam se, da će nas iskrena ne prenagljena i osnovana iztraživanja polagano sve to više približiti ovoj našoj velikoj cieli. U toj me nadi osobito utvrdjuju uzvišeni zadatci, kojih je riešenje upravo jugoslavenska akademija postavila si za predmet svojih radnja. Otvorite nam jednom blago jugoslavenskih pravnih tvorina, tada će se i naš trud, koji je više na sjever i iztok upravljen, podpunoma i valjano završiti.“ Evo koliku taj priznani strukovnjak polaže nadu i koliku se po nauku nada uspjehu od izvora jugoslavenskih za pravnu poviest, koje misli naša akademija s vremenom objelodaniti.

— Imenovanja. Njegovo c. kr. apostolsko veličanstvo blagoizvolilo je imenovati: Ferdinanda Bernardića, do sada tajnika kod kr. zemalj. vlade, odsječnim savjetnikom extra statum te izvjestiteljem u poslovih razterećenja izvanseliščnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja; satnika auditora 2 razreda Josipa Hadiu definitivnim vićnikom kod c. kr. sudb. stola u Zemunu; Titu Femenića, kr kot. sudcem u Iloku i Žigu Ivkovića, kot. sudcem u Dražniku.

Ban kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije imenova: Ivana Poturičića, perovodjom II. razreda kod kr. zemalj. vlade; Vladoja Šmidta, Antuna Novaka, dra. Antuna Zarevića i dra. Stjepana Posilovića kot. pristavi i to prvoga kod kr. kot. suda u Našicah, drugoga u Klanjcu, oba posliednja kod kr. kot. suda u Bakru; Adolf Walter, dr. Ladislav Balog, Gjuro Drenovački, Kornel Festetić i dr. Vladoj Valenko imenovani su sudbenimi pristavi i to prvi i drugi kod kr. sudb. stola u Zagrebu, treći u Osieku, četvrti u Varaždinu, a peti kod kr. sudb. stola u Zagrebu.

Konrad Filip, odvjetnik u Belovaru, imenovan je kr. javnim bilježnikom za obseg kr. sudb. stola belovarskoga sa sjedištem u Koprivnici.

Digitized by Google

— Pravničko družtvo čestitalo je povodom književničkoga jubileja dru. Franji Palackomu naglasiv u svojoj čestitci, da si je slavni učenjak svojim krasnim povjestnim djelom „Dějiny národa českého“ stekao i velikih zasluga za poviest prava slavenskoga u obće, a napose českoga.

— Sa sveučilišta. Ljetni semestar započe na hrvatskom sveučilištu 21. travnja. Na fakultetu pravo- i državoslovnom ima ovoga poluljeća 20 kolegia sa 83 sata predavanja na tjedan.

Hrvatskomu sveučilištu ostavi u Beču pred 14 dana preminuli pukovnik-auditor Ljudevit Grantsák 4000 for. u srebrnih rentah odrediv, da se odatlje ustroje dva stipendija za dva čestita slušatelja našega sveučilišta. — Pokojni župnik Blaž Mračić ostavi sveučilištnoj zakladi 50 for. — Slava darovateljem!

— Barun Gejza Rauch promoviran je nedavno na bečkom sveučilištu na čast doktora prava.

— Dne 10. travnja preminu na Stubici odvjetnik Antun pl. Horvath; a 11. i. m. u Zagrebu dr. Friderik Pongratz. Oba bijahu članovi pravničkoga družtva. Lahka im zemlja.

— Pravničkomu družtvu pristupiše kao članovi: Ivan pl. Konjiković, vićenički tajnik kod c. kr. sudb. stola u Gospiću i Stjepan Kosovac, pristav kod kr. sudb. stola u Zagrebu.

— Nove knjige. „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.“ Knjiga 34. Cieno 1 for. 50 nov.

— „Pravo“, pravničko-upravni list. Svezak 36. god. III. Sadržaje odlomak iz govora ovogodišnjega rektora hrvatskoga sveučilišsa dra. Stj. Spevca. I ostali je sadržaj lieptе ovaj list u obće vredan svake podpore.

Pravničke svaštice. — Budapeštanska odvjetnička komora imadjaše 30. ožujka prvu redovitu glavnu skupštinu, kojoj predsjedaše — ovoga mjeseca preminuli — odvjetnik dr. Julijo Ghiczy. Tajnik komore dr. Sigmund pročita godišnje izvješće. Iz njega se vidi, da je tečajem prošle godine 799 odvjetnikâ molilo da budu primljeni u komoru. U 14 slučajeva bijahu molbe odbijene, 76 odvjetnika izbrisano je iz liste odvjetničke (medju ovimi četrnaestorica se sama odrekla odvjetovanja, 13 ih bude imenovano sudci i notari, 9 ih se preseli, a 10 umre). Sada je u komorskoj listi upisano 709 odvjetnika i 581 kandidat odvjetničtva. U izvješću spominje se velik broj disciplinarnih tužba, poduešenih proti odvjetnikom, od kojih je ipak najveći dio neosnovan bio. Od 170 ovakih tužba dodje ih 6 od raznih oblasti, sve ostale od privatnika. Od ovih 100 ih je bilo zabačeno, 3 predano kot. sudu kao kaznenoj oblasti, a ostale nestupljene drugim odvjetničkim komoram. Pravovaljano bude 6 odvjetnika suspendirano. — Izvješće žali neprestanu manjkavost i sporost sudbenoga postupka, napose u parnicah bagatelnih te konstatira, da je više paragrafa odvjetničkoga reda sastavljeno pod pritiskom nepouzdanja proti odvjetnikom. Položaj odvjetnika naprama sudovom trebalo bi urediti, u tom smislu sastavljenu adresu na ministra pravosudja prihvati skupština jednoglasno. — Godišnja potreba komore iznosila je 128.027 fr. preostade još u blagajni 3768 fr. Odvjetnici prinosit će u buduće 15 for. na godinu; mladi odvjetnici stupiv istom u komoru neplaćaju prve godine nikakova prinesa. Nagrada tajniku iznosi 2000 for.

— Mjesečna skupština pravničkoga družtva držana je 29. prošloga mjeseca. G. Josip Župčić čitao je razpravu o vinskoj desetini, koja se nalazi na prvom mjestu ovoga broja „Mjesečnika“ naštampana.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Lipanj 1876. Br. 6.

Pravoslovje i život.

Neće se valjda zamjeriti, ako u jednom samo članku progovorimo o predmetu, koji bi mogao zapremiti cielu knjigu, i to ne možda knjigu suvišnih razlaganjâ. Razumie se po sebi, da se ovom razpravicom ne može stvar izcrpiti; nu daje nam priliku, da u kratko razložimo u jednom stanovitom pravcu naše shvaćanje. Primećujemo odmah, da se ovi nazori prilično približavaju nazorom, kakove izrekoše glasoviti učitelji prava i pravne filozofije, koji su radnjami svojimi silno djelovali na pravno-filozofičku obrazovanost.

Pozornosti našoj ne može se oteti, da javno pravo pokazuje nekih mahna, ili nekih pukotina, koje se dadu vrlo shodno predstaviti u glavnih njihovih zastupnicih.

Javno pravo, u koliko se bavi družtvenim redom kao svojim predmetom, označuje u mnogom samo granice slobodi; unutar ovih granica mogući su razni čini, protivni družtvu, dakle po svojoj sućnosti protupravni, prem ih pravo ne može doseći. Država ne može za najviše svoje mjesto razviti više prava tako, da bi se postigla formalna i u svako doba izdašna sjegurnost. Ovo se dogadja napose ondje, gdje pravno formiranje nije provedeno do savršena jedinstva. Slične odnošaje opažamo i u onih političkih organizacijah, koje se trude više država dovesti u jedinstvo, a ipak da se ove kao takove uzdrže. Podjemo li pako dalje preko savezâ državnih, dolazimo u formalno još manje uredjeno područje sunarodnoga prava; fiksiranje ovoga toliko mora zaostati iza onoga što traži pravno osjećanje, da se još i danas može dvojiti o njegovoj eksistenciji. Obrazremo li se napokon na postanak i razpad državâ, i ne hotice posižemo za pravom da i na ove

Digitized by Google

pojave uporavimo njegovo mjerilo; ali tu se orudje ovo ne da uporaviti, ne može nam poslužiti.

Pravoslovno stanje u ovih je slučajevih različito. Imenito djeluje na sastavljanje i uredjenje prava stranom kakvoća organizacije, stranom nastaje neprilika odatlje, što je pravu težko uviek i neposredno zahvatiti odnošaje. Jednaki su pako ovi slučajevi u tom, što se u njih pravo nije dovinulo one savršenosti, koju očekuje pravno osjećanje. Radi se tu ob odnošajih, koje i nehotice podredjujemo misli prava i tako traži jurisprudencija formulâ, da njihovom pomoćju i neprekoračiv svojih medja, uzmogne svladati nedostatke prava. Dosta je da spomenem rieči: „teorija ustava, savezna država, legitimitet“ — i tko se bavi pravoslovjem, sjetit će se s mjesta velikih i neprekidnih juristićkih napora, koji se posvećuju razbistrenju upravo ovih pojmova. Ako uspjeh ne odgovara ovim radnjam i naporom, valja uzrok tomu potražiti u nedostatnom uredjenju i sastavljenju javnoga prava, a ne možda u manjkavom razvitku jurisprudencije javnoga prava. Nikakovo juristićko oštroumlje ne može premostiti prolomâ i jarugâ u pravu.

Govorim o nedostatcih javnoga prava, ali ne mislim ga tim pokuditi, hoću samo da ovim konstatujem stojeću činjenicu. Ne sadržaje li pako ta činjenica zbilja neki inferioritet, pogriešku javnoga prava? Da se bude dalo odgovoriti na ovo pitanje, valja malko razgledati pojam družtva.

Žalibože ovaj pojam nije sve do sada tako ustanovljen, a da se ne bi moralo svakomu dozvoliti, da ga upotrebi po svom čefu. To je prije svega stvar strogo konvencionalna, sve visi o tom, da znadeš, kako se koji pisac običaje izražavati, i da ovaj dosliedno rabi već prihvaćene izraze. Prema tomu sasma je opravdan i onaj nazor, koji shvaća družtvo kao skup ljudi, radećih oko postignuća ljudskih u obće, a napose individualnih interesa, ako se dakle shvaća naročito kao družtvo gospodarsko, a naproti ovomu postavlja državu i državljanstvo i sve dužnosti, koje su s ovimi spojene. Ovo razlikovanje sasma je opravdano i vrlo nuždno, da uzmognemo postojeće odnošaje analizovati. Ali vrlo lasno može se dogoditi, da se na mjesto razlike postavi neprijateljsko shva-

Digitized by Google

čanje, oprieka, da se u družtvu ovako shvaćenom nazrieva pravac državi protivan, koji bi ova imala ukrotiti i upokoriti.

Tako daleko ne bih ja mogao poći. Ovako pojimanje razkida državu i družtvo mjesto da ih spaja, a tim oduzimlje državi svaki temelj. Država, spajajuć pojedinosti u cjelost, predpostavlja i priznaje individualna pregnuća. Država ih očišćuje, rukovodi, prema potrebi steže, pa gleda da uzpostavi harmoniju i medju njimi samimi (pregnući individualnimi) i medju njimi te cielosti. Država predstavlja snagu cielosti i čini, da se ova djelotvornom pokazuje, ali k tomu treba individualne snage, koja se opet stiče u vlastitom razvitku, a nestvara je država, niti se izvodi od nje. Samo opačina protivna je državi; družtvo pako po sebi nije opako; samo opačina na njem opažena ima se ukloniti. Družtvo na pravi put svedeno temelj je i poluga državi. Što je protivno državi, protivno je i družtvu i obratno. Štogod je dobra i valjana, sve je u savezu sa pravom i državom; svim su bo potrebna država i pravo, ali jednako trebaju njih država i pravo.

Ovakovim shvaćanjem moći ćemo pravo uvažiti nedostatke i rupe u pravu.

Pravo može se pomisliti kao posao države samo u toliko, u koliko se dade uvesti i izvršavati. Država pako ne može, po svojoj organizaciji, slieditи tok volje ljudske sve u pojedinosti i u potankosti, zato mora često na mjesto prava, koje bi imalo neposredno opredieljivati čine ljudske, stupiti pravo kao granica slobode. Uzalud bismo dakle kušali nacrtati podpuni afirmativni pravni sustav družtvenoga reda. Ali pravo nije cieli zakon družtva. Što zovemo slobodom, označismo to upravo sada kao oprieku na prama pravnomu zakonu. Ali za družtvo valjaju još i drugi zakoni. Ako se po tom država ograniči na to, da više fragmentarnim načinom uredjuje i razvija pravo, čini to jer se uzdaje, da će u družtvu u obće djelujuće sile zajedno sa pravom privesti i uzdržati takovo stanje, koje je primjereno družtvu i državi. Upravo iz ovoga opažanja izvodi država važnu odredbu za granice zakona, a politička mudrost državnika pokazuje se medju ostalim i u tom, da umie valjano proračunati žive sile družtva, kako uz i sa zakonom zajedno djeluju. Ako ipak unutar

Digitized by Google

ogradâ prava zadje sloboda na stranputice, čini to proti interesom družtva, ali takove čine ne može pravo, kakovo je, doseći; ti čini nepostaju tim pravo; država neće ih, ne odobrava ih, pa niti ne odgovara za nje.

Bit će shodno ovo sada rečeno primjeri objasniti.

Uzmimo za primjer štampu. Ova nije nikakova državna uredba, nego izražaj družtvenoga života u tolikoj mjeri, da njeno djelovanje nije nipošto vezano na medje stanovite koje države. Štampa je moć svjetska; ona je najsavršenije svedstvo da se razširi i razmnoži duševna radnja; obzirom na obseg i brzinu ona je najhitrije sredstvo priobćivanju i zamienjivanju misli ljudskih, a po tom i pregnuća njihovih; ona čini za sva područja svoga djelovanja zajedničku atmospheru, koju svaki pojedini neprekidno u se prima; tako spaja sve u duševnu zajednicu te postaje prevažnim nosiocem jedinstva u družtvenom životu. U kakov položaj da se postavi država sa svojim pravom na prama ovoj moći, na prama ovomu izražaju eminentno družtvenoga života? Znade se, da o toj točki postoje različiti nazori — u ostalom sva prepirka o njoj neima smisla sve dotle, dok se bude pitalo samo za pravo države ili za pravo pojedinca misleć, da će se tako moći pronaći absolutni, na praktični razvitak neposredno djelujući pravni zahtjev. Ja ne dvojim ni malo o tom, da je štampa u svojoj cielosti stvar družtvena, da je svako protudružtveno, družtvu štetno, protidržavno, državi štetno izrazivanje štampe nepravo, da si ne može usvajati nikakova prava pozivljuć se na individualnu slobodu. Ako se ipak teoretici i praktici prepiru o granicah slobode štampe, o pravu države; ako se država sama drži više ili manje tiesnih granica, razjašnjenje za to daje nam druga točka. Da se uzdrže koristi štampe, a uklone što više moguće opasnosti, ovo se ne će, kako nas izkustvo uči, postići najbolje, ako država misli da mora sama sa svojim pravom uzeti u ruke taj zadatak. Koli kukavno propadne gotovo naivni pokus u nedavno minulom vremenu, koje se napinjaše, da u cenzuri uzpostavi svemoguću policiju za misli. Cenzura polaže prekomjernu moć u ruke pojedina organa, a ne može mu predati i primjerene duševne snage; cenzura prekida razpravu pozivljuć se na istinu, koja bi se tek razpravom mogla

Digitized by Google

dokazati. Ako se dakle imadu granice prava nešto stisnuti, izpunjuju pukotinu druge družtvene reakcije, a k tomu štampa i sama sadržaje u sebi dobar dio sredstva, kao korekturu vlastitih izgredâ.

Da se pravo države u ovom pogledu stegne, to traže ne samo razlozi, ležeći u kakvoći državne uredbe, nego se ovo ograničenje dopušta i s toga, što uz pravo države dolaze i družtvene reakcije, a ono i ove idu za istim ciljem. Pošto je tomu tako, nastaje politička nužda, da se pravo države tako udesi, da se iz njega te iz ostalih družtvenih silah, djelujućih zajedno s njim, postigne ukupna djelatnost, kakova može najbolje odgovarati jasnomu cilju. Svako, bilo kako zamišljeno uredjenje prava štampe, ostaje nesavršenim, tu dakle može biti govora samo tom, da se stvori relativno što bolji, zajedničkoj svrsi što priličniji red. Ako uzprkos ovomu ostane još širok prostor, gdje se mogu verati strast, zloba, potajni otrov, sve unutar granica prava države, tim država nije proglasila one opake pojave ljudske slobode pravnimi, nego ih prepušta drugim reakcijam i korekturam. Zlo ostaje zlim; što je protidružtveno, po svom sućtvu ostaje nepravim, mogla ili ne mogla ga država svojim pravom doseći. Tko povredi poštenje i dobar glas svoga iskrnjega ali takovim oprezom, da ga ne može doseći kazneni zakon, isto je tako činio nepravo, kao što je povredio zakone morala i pristojnosti.

Ovim je primjerom kod štampe pokazano, kako se mogu tobožnji nedostatci onoga diela javnoga prava, koji se tiče družtvenoga reda, protumačiti i pravo ocieniti uzev u jedno državu i družtvo. Jednako dade se dokazati, da se i nedostatci prava, odnosećega se na samu državnu organizaciju najbolje mogu razjasniti takim shvaćanjem, koje priznaje uz pravo države još i druge za istim ciljem iduće sile.

U početku je naglašeno, da nas pravo više ili manje ostavlja upravo na onoj točki, gdje bi mogli očekivati, da je osobito pomno izradjeno: na najvišem mjestu države. Ova činjenica ne bi se mogla dobro protumačiti ni tim, da se uzme, da su se hotjeli navlaš pridržati nejasni odnošaji na onoj točki, a niti onda, ako bi se uzelo, da je jurisprudencia javnoga prava u svom razvoju zaostala. Osnovana je ona na nuždi, a ne na nedo-

Digitized by Google

statcih volje ili znanja. Nikakov juristički napor ne može slomiti moći logike, koja nam zabranjuje nad najvišu vlast još višu konstruirati. S druge strane nezaboravimo opet, da se na ovoj slobodnoj visini najviše vlasti može osjećati koncentrirana struja živućih sila i da se granice nužde ne sudaraju sa granicom formalno savršena prava. Pojav, o kojem ovdje govorim, ne dolazi izključivo u monarkičnih državah, ali svakako u njih je najizrazitiji. Konstitucionalizam nastoji dokinuti ovaj nedostatak, pa dovodi družtvo po njegovih zastupnicih u savez sa samom državnom organizacijom, odaklje nastaje dualizam, a s njim se i opet stvara stanje juristički nesavršena prava. I u istinu ustavna monarkija, juristički razmatrana, vrlo je nesavršena makina, pa prieti svaki čas pogibelj da će zapeti. Ako ipak radi prema svojoj svrsi, biva to sa razloga, što je njezin mekanizam tako ustrojen, da ga žive sile uzdržavaju u kretanju. Jedinstvo, suvislost, koja se pravno ne da fiksirati niti silom provesti, teče uslied nutarnje družtvene i političke nužde.

Ako se popnemo, podižuć političku sgradu ljudstva iznad jednostavne države, na viši stepen, svakim korakom što no se u unapred čini, gubi se sve više formalno juristični savršeno pravo, da ustupi mjesto slobodno djelujućim družtvenim silam, t. j. takovim, koje nisu svedene u formu, uslied koje bi se mogle prisiliti na izvedenje nečesa. Na temelju država pojavljaju se nove organizacije, koje postavljaju nove juristične probleme. Ali i dualizam savezne države prkosi svakomu jurističkomu naporu. Logika je nesmiljena: bez dualizma ne ima savršena prava. Pravo može napraviti iz dvojega jedno samo tako, da se jedno podvrgne drugomu, ili oboje nečemu trećemu, višemu; ne ima li onoga, jedinstvo može poteći opet jedino iz živa procesa, koji se izvodi u formi prave slobode nutarnjom nuždom. Kolizije, kojih pravo neće da rieši, izravnavaju se tim, što zalaze u nastale rupe nove životne sile, čim se one izpunjuju.

Još jedan korak dalje i pred našim okom prostire se u sumraku široko područje medjunarodnoga prava. Koli mučno je tu razabrati jasne poteze prava! Što da počmemo sa pravom, gdje ne ima zakona, pravnoga organa; sa pravom, koje izvršuju

Digitized by Google

oni isti, kojim daje povlasti ili nameće dužnosti; sa pravom, za kojega izvedenje traži se sredstvo, koje s ovoga svieta odkloniti smatra se upravo zadaćom prava? A ipak ne možemo vjerovati, da odmah na granicah države prestaje svako pravo; ne da se misliti o civiliziranih državah, koje imadu pravu služiti, da će one shvaćati svoje odnošaje prama ostalim državam bezpravnimi. Hoćemo li ipak, da se medjunarodno pravo, unatoč svojim nedostatkom, shvaća kao pravo, valja se odvažiti na to, da se ono ne razmatra u onako zaokruženih i tiesnih granicah, kako običajemo pravo juristički savršeno, nego da u gromadi (masi) zajednički djelujućih sila razmatramo postajuće pravo. Uz ovakov nazor gubi se tajinstvenost medjunarodnoga prava, tim se odkriva i njegov znanstveni čar.

Ustavna monarkija, savezna država i medjunarodno pravo, kraj sve razlikosti, imadu ipak to zajednički, što tu mora da zajedno živi više političkih sila, koje ipak nisu podvržene trećoj višoj sili. Gdjegod su ovi odnošaji jasno izraženi, svagdje vidimo kao temelj neku ravnotežu, koja upravo prieči do podpuna jedinstva. Ovdje stoji sila naproti sili; ona razpra, koja nam toli prešno predočuje potrebu, da se ona rieši, obično sadržaje i pitanje političke snage. Ma se i uvelo pravo, ma i ne manjkali organi da riešavaju razpre: ipak ostat će nešto, neki ostatak, za koji ne dotiče taj pravni red. Uvedenje prava kao i uredjenje organa moralo bi naći svoj zametak u onih silah; za to se ni ne može ono ravnovesje odkloniti.

Poviest uči, da države postaju ali i propadaju. A jer vidimo, da su one činjenice, koje posreduju jedno i drugo, napokon ipak ljudski čini, podčinjamo početak i razsap države gledištu prava pa tražimo juristične formule, da njihovom pomoćju uzmognemo pravno prosuditi početak i završetak svake države. Ali gdje da nadjemo za to podlogu? Državno pravo ne može je dati; izviestna država zajedno sa svojim pravom niti može vladati vremenom, u kojem sama istom postaje, niti vremenom kada će sama prestati, razpasti se. Još manje dotiče za to još nesavršenija forma medjunarodnoga prava. A pravo dinastia napokon treba samo da se osloni na državno ili me-

Digitized by Google

djunarodno pravo. Valja nam dakle biti ćednimi te se pokoravajmo svjetskoj poviesti kao svjetskomu sudištu. Ako nije ova rieč pusta fraza, tada mora biti slobodno i ondje još nazirati pravo i sud, gdje ne ima ni kodeksa ni sudišta; tada mora da pripada pravo procesu ljudskoga života. Koji znadu, kako pravo stojeć i na višem stepenu savršenosti dieli radnju sa drugimi silami, dade mu se pojmiti, da može biti i točaka, gdje se cieli zadatak može i mora prepustiti ovim potonjim. Prosudjivali mi koliko nas volja djela pojedinca, koji bijaše orudjem poviesti, prema pravu, kojemu se pokoravaše: sud taj nije ni kada odlučan za stvoreni ili upropašćeni državni život. Tako nalazi rieka svoju granicu na briegu korita, što si ga je sama izrovala, a umjetnosti je slobodno poteze njegove (briega) potanje opredieliti, utvrditi, pače za slučajeve, da rieka neobično poraste, može i nasipe posagraditi. Nu kad se uzme voda valjati ovamo, kad neslućenom snagom obara briegove i nasipe te si prokapa novo korito: tada stari briegovi i nasipi nisu više granica rieci; sada teče u novom koritu nova rieka, nova radnja tiče se sada te nove rieke.

Razmatrajuć pravo opažamo, da je ono u savezu sa živimi silami družtva. I samo pravo takova je sila. Socijalni moraš, u oprieci tako prama morašu prirode kao i na prama dužnosti morala, zahvaća takodjer i pravo; ovo juristički savršeno (pravo) predstavlja nam formalno sastavljeni i uredjeni, na državnoj organizaciji osnovani i njom zajamčeni socijalni moraš.

U tom juristićkom razvitku nalazimo više stupnjeva. Zavisi napredak njegov o cielosti družtvenih odnošaja; različit je prema predmetom, a u vrlo je tiesnom savezu s organizacijom. Za privatno pravo on je upravo nuždan, a tu mu je i prava domovina; u javnom pravu ne ima tolike znamenitosti. Privatno pravo ima provesti izlučbu i odielenje individualnih pravnih područja, svojinu osobe; naprotiv u području javnoga prava cielost neposredno vlada pojedincem. Javno pravo ne može dakle subjektivna prava onako, kako privatno pravo, odmjeriti, da se pojedinac njimi obskrbi. Ma se i držalo zadaćom javnoga prava, da što moguće točnije opredieli odnošaje, koje osniva, da ograniči povlastice i dužnosti, koje stvara: nikada ne će moći u ovom

Digitized by Google

pogledu dostići privatno pravo, napose nikada ne će moći cielu upravu podpuno pretvoriti u pravosudje; administrativno pravosudje morat će se uviek razlikovati od civilnoga, uviek će njegovo područje biti nešto jače ograničeno.

Pravna znanost, pravoslovje, ide jednakim korakom sa usavršenjem prava. Da se popuni pravoslovje, treba ga i na druge načine razmatrati; ono nam ne može podpuno predočiti i razjasniti spolašnjega reda u zajedničkom životu ljudstva. Pravo, što no je objektom njegovim, samo je dio socijalnoga života, i upravo odatlje vidi se potreba, da mora biti više stupnjeva u jurističkoj savršenosti prava. Ako se dakle hoće sućnost prava sasma upoznati, treba ga zahvatiti u postanku, u životnom procesu družtva. Tu izvire pravo, tu se potiče njegov postanak, tu se pripravlja, dok se napokon kao pravo pojavi. Pravo ne izlazi iz autoriteta zakonodavca onako gotovo, kao što je nekada iz glave boga izkočila gotova Minerva; ono se mora, poput djeteta, nositi u utrobi družtva ljudskoga, da uzmogne stupiti u sviet i započeti samostalni život.

Pravoslovje razmatra samo jedan dio prava. Granice, njemu postavljene, ujedno su vrelom njegove snage. Pravoslovje uhvaća pravo ne u njegovom porodu, nego u životu; ono razčlanjuje najvećom logičnom silom tvar prava. Tako preuzimlje ono glavni dio radnja; da se pravo bude moglo u praktičnom životu upravljivati, postaje ono ujedno prvim i najvažnijim temeljem pravne spoznaje. Ali i pravoslovje mora uviek na pameti držati dublje ukorjenjene sveze prava.

Nekim načinom može se radnja pravnika prispodobiti radnji anatoma. I ovaj mora iztraživati stanoviti život, stanovito biće ljudsko, a njegova sredstva treba uviek da su udešena prema tomu zadatku. Ali kraj svoje radnje ne smie nikada zaboraviti, da je predmet njegovih razmatranja opredieljen i uredjen za funkcije života. Gdje su njemu postavljene granice, tu neka nastavi radnju druga znanost. [1]

Pr. dr. **B. N.**

[1] Priobćujemo ovaj članak, jer ima u njem nedvojbenih istina, ma da se sa pojedinostmi i nije tako lasno sprijateljiti. On pobudjuje na razmišljanje, ma da i je trom slog, u kojem je izvorno napisan. Ured.

Digitized by Google

Ženitbeni ugovori sa stanovišta medjunarodnoga prava.

U Genovi izlazeći strukovni list „Giornale delle leggi“ [1] priobći onomadne članak sa gore navedenim napisom. Napisa ga odvjetnik u Livornu Vittorio de Rossi, pa će jamačno zanimati i pravnike u našoj domovini već i s toga, što državljani jedne i druge zemlje — Hrvatske i Italije — dolaze često u doticaj i obćenje pa i u odnošaje, o kakovih članak razpravlja, i to češće — osobito u hrvatskom Primorju i Dalmaciji — nego li stanovnici ikoje druge kraljevine ili zemlje u ovoj monarkiji: Članak je ovaj:

„Ako ugovornici ženitbenih pogodba pripadaju raznim državam, razlikost zakona, kojim se pokoravaju, pa odatlje potekla razlikost prava te interesa potiče pitanja osobito znamenita, koja smo naumili ovdje nacrtati. Uzmimo ovo: Caia je podanica austrijska, a Titius podanik taljanski; oba živu u Beču, i tamo stupe u brak. Prije ženitbe uglaviše ženitbeni ugovor, u kojem stoje i ove točke: „Budući suprugi očituju, da njihova ženitba ne ima ni dok postoji ni kad se razvrgne nikakova pravna upliva ni na kretnu ni na nekretnu im imovinu; pače svaki suprug moći će tako prije kao i poslje neograničeno razpolagati sa svojom imovinom; a poslje smrti jednoga supruga njegova imovina pripada dotičnim njegovim baštinikom.“

O valjanosti ove odredbe i o njenom djelovanju tako dok traje ženitba kao i kad se ova razvrgne, namiću se različita pitanja.

1. Pitanje o valjanosti i o prvobitnoj pravnoj obstojnosti pogodbe mora se prosudjivati po zakonih jedne i druge države (austrijske i taljanske). Caia imadjaše u vrieme, kada se je pogodba uglavila, vlastito (austrijsko) državljanstvo, koje izgubi istom uslied sklopljene ženitbe (§. 32. o. g. z., čl. 9 taljanskoga zak.)

Austrijski zakon ne samo da izjavlja prepornu pogodbu dopustivom, nego pače naredjuje, da svaki ženitbeni drug, ako nije

[1] Izlazi u Genovi svake nedjelje jedan put; uredjuju ga: odvjetnici Bernardo Cassini i Gaetano Querolo. Ured.

Digitized by Google

što drugo ugovoreno, pridržaje pravo razpolagati s imovinom, za vrieme ženitbe posjedovanom kao i s onom, što bi ju naknadno stekao (§. 1237. o. g. z.)

Isto tako dopušta, da se medju supruzi utanači nasliedna pogodba (§. 602. o. g. z.)

Zakon taljanski stoji na skroz drugom putu.

On zabacuje spomenuti porazumak u dvojakom pogledu; prvo sa razloga javnoga poredka, koji iziskuje u stanovitih slučajevih vlast supruga, te ustanovljuje dužnost, da se partikularna imovina suprugâ ima upotrebljavati za namirenje troškova obitelji; drugo: obzirom na zabranu čl. 1118. cod. civ., koji zabranjuje svaku pogodbu, što no se tiče tečenja kao i odreknuća budućega baštinstva.

Rečena dakle pogodba po jednom zakonu valja, po drugom ne; koji zakon dakle odlučuje u ovom konfliktu?

O tom nalazimo kod pisaca o medjunarodnom pravu tri mnenja.

Prvo mnenje, koje zastupaju Savigny, Rocco, Story, Boullenois, Burgundio, Dalloz, Bouhier i drugi, veli, da se glede medjunarodnih ženitbenih ugovora mora smatrati kao pravilna norma zakon obitavališta supruga; drugo, koje brane Pothier i Lebrun, prepušta sve slobodnomu dogovoru suprugâ; treće, što ga zagovara Fiore, priznaje za odlučan u tom pogledu samo zakon one države, kojoj pripada suprug. Nehtijuć se upuštati u razpravu ovoga predmeta, koja bi prekoračila granice ovoj temi, primećuje se samo toliko, da nam se čini kriterij obitavališta premalo pouzdanim, onaj slobodna dogovora odviše samovoljnim, napokon onaj državnoga zakona supruga previše neograničenim, te na štetu osobnoga prava drugoga supruga odviše ekskluzivnim.

Prosudjuje li se pitanje ovo potanje, to valja, ako postoji konflikt medju obima zakonima, najprije ispitati, ima li u njih glede spomenute pogodbe bezuvjetnih i beziznimnih prohibitivnih ustanova.

Ako ne ima tih, tad se mora reći, da je pogodba dopustiva.

Digitized by Google

Rekav ovo u obće, morali bismo pristati uz naprednije ustanove taljanskoga zakonika, po kojih se vlasti narodnoga (državnoga) zakona stranaka podvrgavaju prava statusa, prava osobne sposobnosti, obiteljsko-pravni odnošaji, zakonsko i oporučno nasliedstvo, darovanje, a u mnogih slučajevih i prava obvezna, pa se od toga ima ustanoviti ograničenje samo glede čisto prohibitivnih zakona kao i glede ustanova, izdanih s razloga javnoga poredka. S ovoga gledišta mogu se, mislimo, prosudjivati sve pravne posljedice preporne pogodbe tako dok brak traje, kao i nakon razvrgnuća istoga.

U prvom pravcu dok traje brak valja pripomenuti, da je Caia bila u vrieme, kada je ženitbena pogodba utanačena, austrijska državljanka, i da krepošću svoga osobnoga prava nije bila ograničavana u razpolaganju s imovinom svojom; nu sklopljenom ženitbom izgubi austrijsko državljanstvo, a steče taljansko (§. 32. o. g. z., čl. 9 cod. civ. ital.)

Ta okolnost ima prema jednakim ustanovam obajuh zakonarstva tu odlučnu posljedicu, da je suprug glava obitelji (§. 91. o. g. z.; čl. 131 cod. civ. ital.) Obzirom na ustanove čl. 6. talj. g. z. o statusu i osobnoj sposobnosti sliedi odavlje, da suprugu pripada pravo, da može zadovoljavati tomu socijalnomu i kućnomu položaju, da se služi svimi onimi većimi pogodnostmi, što mu ih daje zakon njegove domovine.

Medju ovimi pogodnostmi ističe se osobito pravo supruga, da on kao glava obitelji kod stanovitih obveznih djela svoje žene daje svoju privolu, zatim zamienita dužnost uzdržavanja (alimentatio).

Po našem mnenju ostaju sva prava i zamienite obveze netaknute, ma se i čini kao da se tomu protivi spomenuti ugovor glede podpune slobode razpolaganja sa partikularnom imovinom.

Jer, prvo, kakova zaprieka da se protivi u ovom slučaju suprugovoj autorizaciji?

Ne protivi se osobno pravo žene, jer Caia izgubi udajom austrijsko državljanstvo te postade taljanskom državljankom; ne protivi se ženitbena pogodba, jer bi u rečenom slučaju protuslovila ustanovam javnoga reda, koji uredjuje pravne odnošaje

Digitized by Google

taljanske obitelji, pa s toga ne može biti valjana (čl. 12 cod. civ. ital.) A ovo valja tako sa gledišta umnih pravnih načela kao i sa gledišta reciprociteta, koje priznavaju i austrijski zakoni.

S toga ne ima rečena pogodba, dok traje brak, pravno nikakove važnosti. Caia trebala bi s toga uviek privole supruga, kad god bi hotjela darovati, nekretna dobra prodati ili založiti, dug napraviti, tražbine odstupiti ili utjerati, nagodu sklopiti, ili glede svih ovih čina sudbeno postupati (čl. 134. cod. civ. ital.) Pravna posljedica spomenute pogodbe bila bi dakle samo ta, da gore naglašena partikularna imovina supruge ostaje paraphernalno dobro, da njoj izključivo pripada vlastnost i uživanje tih dobara, a supruga da idu ona autoritativna prava, o kojih smo gore govorili, i ona eventualna prava, koja ćemo sada nacrtati.

Da razmotrimo u drugoj liniji zamienitu dužnost uzdržavanja supruga. Ova potiče iz prirodna prava, toga prvoga temelja braka, zatim iz obzirah javnoga reda, koji traže uzdržavanje obitelji kao temelja građjanskoga družtva. Zato nebi mogla ni jedna pogodba pravno valjati, koja bi se protivila ovim temeljnim pravilom.

U našem slučaju odredjuju oba ovdje razmatrana zakonarstva zamienitu dužnost supruga, da si davaju uzdržavanje (§. 91. o. g. z., čl. 132. cod. civ. ital.) [1] Pogodba dakle, o kojoj je ovdje rieč, morala bi se u naznačenom pravcu i onda ograničiti, ako se razmatra jedino sa gledišta austrijskoga zakona. Dok indi postoji brak, ne može se Caia oteti autorizaciji supruga kod stanovitih posala, kakovu propisuje taljanski zakon, niti je jedna stranka uslied one pogodbe odriešena dužnosti zamienita uzdržavanja.

3. Da razvidimo sada uplív ugovora poslje razvrgnuta braka. Ovdje ćemo pustit s vida slučaj razpusta (koji se i po austrijskom zakonu, prema razlikosti konfesija, dopušta) jer se razpustom razriešava ne samo bračni vez nego prestaje i ženitbena pogodba, te obie stranke stiču podpunu slobodu razpo-

[1] Naš gradj. zakon izrikom spominje samo dužnost supruga, da daje pristojno uzdržavanje supruzi; ali neima dvojbe, da je dužnost supruge na isto ovakov čin osnovana i u duhu zakona i u suvislosti njegovih ustanova. Ured.

Digitized by Google

laganja s imovinom svojom. Mi ćemo razmatrat samo onakovo razvrgnuće braka, koje nastaje smrću, i to ako ne ima descendenta, jer imade li ovih, pitanje to postalo bi bez temelja.

Po slovu pogodbe ovdje navedene prelazi poslje smrti svakoga supruga njegova imovina na baštinike mu.

Da vidimo sada oba slučaja, koja bi se mogla dogoditi.

1. slučaj. Ticij umre prije. Pošto je u ovom slučaju dotična pogodba, u koliko se njega tiče, sasma nevaljana, jer sadržaje odreknuće autoriteta, što no mu kao suprugu nad ženom pripada, prirodna prava na alimentaciju, nedopušteni porazumak o budućem nasljedstvu: dakle sve takove točke, koje pravo njegove države zabacuje; to niti ne dolazi ovdje slučaj, da bi se imalo djelovanje ove pogodbe ograničiti te ju dovesti u sklad sa taljanskim zakonom.

Pače protivno, spomenuta je pogodba skroz nekriepostna, jer manjkaše pravna sposobnost onomu, koji ju utanači. Valjat će dakle ovdje pravilo: „Quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere," i pošto je pogodba u tom obziru lišena svake pravne krieposti, to će Caji, koja je preživila supruga si Ticija, pripasti ona prava na dio ili na cielu baštinu njenoga supruga, koja joj daje taljanski zakon prema okolnostim slučaja.

Istina, sve ovo dokazivanje samo onda je umjestno, ako se drže pred očima jedino ustanove taljanskoga zakona o nasljedstvu; ali odmah nastaju potežkoće, čim konkurira i austrijski zakon.

Do sada jedini taljanski zakon daje narodnomu pravu onoga, o čijoj se baštini radi, izključivu vlast u stvarih nasliedstvenih, bila nasliedna imovina ma kakove naravi, nalazila se ma bilo u kojoj zemlji (čl. 8. cod. civ. ital.)

Ostali narodi nisu se poveli za ovom naprednom reformom medjunarodnoga prava; dotični njihovi zakonici, a medju timi i austrijski, drže još uviek kao pravilo u poslovih nasljednih pravo teritorijalno (statuto reale). „Tot haereditates, quot sunt territoria." Prema tomu mora se ono pitanje riešiti obziruć se na vrst i teritorijalni ležaj nasliedne imovine. Ako ne obstoje dr-

Digitized by Google

žavni ugovori, ne taljanske države nisu dužne bez ograničenja slieditì novo, u spomenutom čl. 8. taljanskoga zakona navedeno medjunarodno-pravno načelo. (Rješitba kasacionalnoga suda u Turinu od 22. prosinca 1870. Ann. ital. vol. 5. p. 385). Po obće valjanom načelu: „mobilia sequuntur personam“ uporavit će se nedvojbeno na pokretna dobra personalno pravo umrloga, u ovom dakle slučaju taljansko pravo, i supruga će moći glede kretnosti zahtievati onaj dio nasljedstva, koji joj pripada po taljanskom pravu.

Nasliedstvo pako na dobra nekretna ravnat će se prema mjestnomu njihovomu stanju i ležaju. Ako su u Italiji, valjat će čl. 8. taljanskoga zakonika i Caia, koja je preživjela supruga si, dobit će kao baštinu onaj dio te imovine, koji ju ide po onom zakonu. Jesu li pako nekretna dobra u Austriji, tad će se nasliedstvo ravnati glede te imovine po zakonih austrijskih, pošto austrijski zakon priznaje nasliednu pogodbu, pa se zato ova mora poštovati. Suprugi dakle u ovom slučaju ne će pripasti glede nekretnih dobara drugo pravo no samo pravo na udovičku plaću i uzdržavanje. [1]

2. slučaj. Caia umre prije. Kao što je već gore rečeno, ona bijaše austrijskom državljankom kad se sklopio ženitbeni ugovor, a umre kao taljanska gradjanka. Sa prvoga stanovišta pogodba valja, sa drugoga ograničena je taljanskim pravom. Riešavajuć dakle preporni slučaj odlučivat će s jedne strane stanovište osobnoga prava oporučiteljice i prava onoga mjesta, gdje je pogodba uglavljena; s druge strane pako mora se ovdje uvažiti i razlika glede naravi i ležaja nasliedne imovine.

Ako se čvrsto drži, da je Caia kod svoje smrti spadala pod taljansko pravo kao pravo osobno, jer je udav se zamienila svoje državljanstvo, to se ima nasliedstvo na kretna dobra, po njoj ostavljena, prosudjivati po taljanskih zakonih, zato se u ovoj

[1] Razumie se po sebi, da se ni u ovom ni u sliedećem, jer se radi o nasljedstvu oporučnom, nije obaziralo na zakonsko nasliedno pravo supruge po §§. 757. i sl. o. g. z, nego na ustanove §. 796. o. g. z., koje odriču jednomu suprugu nuždni dio u oprieci sa čl. 812. sl. taljanskoga kodeksa, koji uredjuje prava supruge na nuždni dio u slučaju testamentarna nasljedstva. Ured.

Digitized by Google

točki pravno ne ima obazirati na ženitbeni ugovor. Ticiju pripada od kretnih dobara onaj dio u nasliedstvo, koji mu je pridržan po taljanskih zakonih.

O nekretnih dobrih valja isto što je rečeno i u prvom slučaju.

Leže li ta u Italiji, uporavit će se izključivo taljansko pravo i Ticij će, unatoč protivnim ustanovam pogodbe, dobiti svoj dio.

Ako su pako nekretnosti u Austriji, padaju pod tamošnje teritorijalno pravo, koje se mora smatrati ujedno kao normativ za pogodbu i nasliedno pravo, i koje izključuje supruga od nasljedstva te mu dopituje jedino uzdržavanje.

Da reasumiramo sve što je ovdje rečeno, zaključujemo ovako: spomenuti ugovor nevalja dok traje brak; kad se brak razvrgne, neda se uporaviti, u koliko se tiče kretnih dobara; ob ovih stiče valjanost u nazočnom slučaju na svaki način taljansko pravo; na nekretna dobra može se ili ne može uporaviti taljansko pravo prema tomu, da li leže u Austriji ili Taljanskoj."

Pravo medjunarodno u historijskom svom razvitku.

Napisao

dr. Josip Pliverić,

namj. profesor.

(Čitano u skupštini pravničkoga družtva dne 27. svibnja 1876.)

Gdjegod imade zajednice ljudske, mora biti prava i pravnoga reda. Generično biće čovjeka, da uzanj uzmogne obastati i individualno, mora da se po stanovitih pravnih načelih kreće u občenju s drugimi ljudmi. Dolazeć jedan napram drugomu u odnošaj, u dodir, preko materijalnoga svieta, nastaje potreba prava. Sam za se čovjek neima niti netreba prava. Kudgod mu potreba, volja i fizična snaga dopre, njegovo se tud stere carstvo. Istom onda, kad se to carevanje sukobi s drugim čovjekom, nastaje potreba pomišljati na to, kako da se sukobu izbjegne, nastaje potreba prava.

Digitized by Google

To je pravo s prvine stegnuto na maleni krug. Intenzivno i ekstenzivno raste prema tomu, kako čovjek usljed razvijajućih mu se potreba, rastuće kulture dolazi u više zajednica, i u češće doticaje sa drugimi. Napokon te potrebe zahvate vasioni sviet, moralni i materijalni, ter čovjek po svem svietu traži udovoljenje svojim potrebam, traži da sav sviet s njim u zajednici nastoji omogućiti mu to udovoljenje.

Nu nastojanju se tomu stavljaju dosta velike zaprieke na put. Po zakonu bo prirode sav je čovječji rod podieljen u više naroda, dotično država. To je tako bilo i biti će uviek. Uvjeti bo, što omogućuju jedinstveni čovječji život, u državi nisu u svih narodah jednaki. Svaka se država iztiče više ili manje pregnantnim načinom, kao izražaj posebnih duševnih i tjelesnih elemenatâ svoga naroda. Život svake države i njezina naroda biti će jezgrom svojom posvema različan od života drugih država i njihovih državljana.

Te su razlikosti bile njekoć ogromne, a i danas su uz svu kulturu tolike, da se nemože ozbiljno pomišljati na državu jedinu za sve čovječanstvo. Čim pako to nije moguće, nesmije se misliti ni na pravni red takov, koji bi, obuhvaćajuć sve čovječanstvo, stajao pod zaštitom priznane vlasti, poput vlasti državne za nutarnji pravni život u državi. A ipak je, kako rekoh, pravo immanentni dio naravi čovječje, absolutno nuždan uvjet za to, da čovjek uzmogne svrhe svoje individualne i generične eksistencije polučiti.

Zato potreba, pravi zdravi egoizam stvara svoj posebni pravni red, u kom se kreće i živi sve čovječanstvo, stvara internacijonalni pravni red, internacijonalno pravo. Države, da uzmognu napram svojim državljanom izpuniti svoju zadaću, moraju se okaniti ekskluzivnosti, u kojoj su sve države s početka živile, ter stupiti u taj internacijonalni pravni red. Tisuću bo niti ima, što vežu države u internacijonalnu zajednicu, jerbo „tous ne marchent point de même pas, et chacun a besoin de tous.“ (Vergè.)

Pravni red, što se odtud razvije, mora biti osnovan na istih pomislih, na kojih svaki drugi pravni red. Pravo internacijonalno, sve ako i spada u t. z. pravo slobodno, negarantirano, nemože

Digitized by Google

u ideji sastojati iz drugih elemenatah, nego pravo u obće, jerbo je absurdum tvrditi, da je pravo jedanput ovakovo a drugi put onakovo: pravo je uviek pravo. Sbog toga i medjunarodno pravo mora imati iste negativne i pozitivne momente, koje svako pravo. Kako god omogućuje koeksistenciju više država i njihovo samostalno biće, isto tako mora pružati svojimi propisi assistenciju, pomoć svojim subjektom, usljed koje se svaka država svakoj ukazuje sredstvom, pomažuć i omogućujuć jedno drugoj što savršenijim načinom postizavati svrhe njezine. A uz sve to nesmije se niti u medjunarodnom pravu izgubiti momenat autonomije svake osobe.

Zato isti onaj etični karakter, što ga imade pravo u obće, pripada i pravu medjunarodnomu, ono imade iste elemente, koje i svako drugo.

Elementi pako prava su: zajednica, u kojoj je i članovi te zajednice, kojim je nuždno pravo. Onim se označuje objektivni, ovim subjektivni princip. I samo će se onaj pravni red moći nazvati organičkim, u komu je jedan elemenat prepleten drugim tako, da uz sve to, što objektivnomu principu bude dana veća važnost, subjektivni — sloboda naime dotičnih članova nebude stegnuta više, nego li je to absolutno nuždno.

U medjunarodnom pravu se kao ta dva principa ukazuje: internacijonalni pravni red stojeći nad državami, i države kao subjekti toga reda, komu se moraju pokoriti. Jer ako i jest taj internacijonalni red zbog država, ipak je u toliko nad njimi, što jim je za njihovu eksistenciju absolutno nuždan.

I u toj absolutnoj nuždnosti leži višja sankcija i etični karakter prava medjunarodnoga. Garancije vanjske ono neima, ono je pravo slobodno, negarantirano. Zato mu mnogi i odriču karakter prava. Koji to čine, polaze sa krivoga stanovišta, da sve pravo potiče od države, pa jer pravo medjunarodno stoji nad državami, neće ga da priznadu.

Nu umovanje takovo nevalja. Niti je država stvorila prava, niti pravo države; i država je i pravo postalo s čovjekom skupa. Ali je istina, da niti država bez prava, niti pravo bez države nemože doći do savršenosti. Svako od njih imade svoj koren i

Digitized by Google

i svoju eksistenciju posebnu; ali se jedno s drugim u razvitku svom prepliće i modificira tako, da su mnogi filosofi i publiciste mogli nazvati državu najvišim pravnim inštitutom stanovitog naroda. Taj tiesni savez, što danas postoji medju pravom i državom, uzrokom je, da se medjunarodnomu pravu odriče karakter pravni. Država bo je čuvaricom prava u državi, pozvana da sve pravo realizira makar i pod silu. Nad pravom medjunarodnim nebdije takova vlast, pa ipak mu pripada karakter prava, sve dotle, dok se nedokaže, da je samo ono pravom, što će u svakom konkretnom slučaju imati uza se dovoljno fizične snage, da si pribavi priznanje. Nu toga nitko nije, niti nemože dokazati, jer ono što se je učilo prije kakovih 70—80 godina, već je davno izgubilo svaku valjanost. Da je pako i medjunarodno pravo takovo, da se može realizirati, o tom neima dvojbe; ako se uzme na um, da se nemora svako pravo u istih formah realizovati. Što se ipak dogadja, da se pravo medjunarodno nerealizira u svakom slučaju, u kom bi se realiziralo, da imade u internacijonalnoj zajednici priznavane od svih država vlasti, to je stranom posljedica sasvim naravna, a stranom mahna, koja dokazuje, da države nisu u pravnom svom životu još dosta napredovale; ter da u njih — dopuštam veoma često — prevalira osjećanje vlastitoga bivstva, autonomije i nezavisnosti upravo onako, kako je to njekoč, a još i u srednjem vieku bilo prečesto i za područje nutarnjega državnoga života.

O pozitivnosti — u filosofičkom smislu rieč uzamši, — nemože biti razložite sumnje. Tko ipak još dvoji, taj silom zatvara oči pred onim, što se evo već više od tri vieka bujnim načinom stvara, i o čem se osobito u naše vrieme nastoji življe nego ikada prije. U očigled tolikim dogodjajem smjeli bi reći, da je eksistencija prava medjunarodnoga notorna, da je netreba dokazivati. I vladari i državnici i narodi sami pozivlju se na taj svoj kodeks. Najplemenitiji su muževi svih vjekova ogromnom svojom učenošću i trudom išli za tim, da razjasne ustanove toga kodeksa, da jim pribave štovanje onakovo, kakovo se izkazuje svakomu drugomu pravu.

Nu još je i danas pravo medjunarodno nepodpuno, nesavr-

Digitized by Google

šeno i manjkavo. I danas još dosta njegovih ustanova stoji ne na pravnom, već na političkom stanovištu. Razni su tomu uzroci.

Narodi, što sačinjavaju zajednicu internacijonalnu, niti su prije pružali, niti pružaju sada onih uvjeta, koji su podobni uskoriti napredni razvoj prava medjunarodnoga. Jezik, ćud, vjera naobraženost i stotina drugih stvarih i dan danas još narode dosta strogo luči; da ni negovorimo o tom, kako su narodi prije obreta parobroda, željeznica i brzojava znatno manje obćili nego danas. Tek odstranjenjem razlika mjesta i vremena, usljed življega obćenja počele su se te razlike — skoro bi čovjek rekao protimbe — gubiti. Ćudoredni, vjerski i intelektualni nazori počeli su se odtad zbližavati, partikularizam padati, a ideja jedinstvenoga čovječanstva se širiti.

Priznajemo, da je to počelo jur poodavno, ali nebijaše, tko da se za razvoj prava zauzme. Preče bijaše narodom urediti si kuću iznutra, nego izvana, uredivši prije bar ponješto svoj nutarnji život, države su mogle pomišljati na vanjski. Napredak bo medjunarodni skopčan je sa razvitkom nutarnjega pravnoga života; onaj se je morao radjati uz silne prevrate i promjene ovoga. Pravo bo medjunarodno, koje usavršuje sav pravni red, nadopunjujuć ga i ujamčujuć mu eksistenciju i izvan domaćih granica, dakako da se je moglo razviti tek onda, kad se je nutarnji taj pravni život razvio. Zato kaže Hugo Groot, da je ono „nobilissima pars jurisprudentiae“, a drugi jedan zove ga „summa jurisprudentiae“.

Iz ovoga, što dosada rekoh, sliedi samo sobom, da pravo medjunarodno nije postalo u jedan mah. Ono se je malo po malo razvijalo, a u svakoj periodi svoga razvitka bilo je odsjevom svega etičnoga i kulturnoga napredka čovječanstva svoga vremena. Kakogod su se ti nazori etični i kulturni mienjali, mienjalo se je i razvijalo pravo medjunarodno.

Meni će biti čast, slavna skupštino, sa njekoliko poteza načrtati pred Vami sliku toga razvitka, iztaknuti uzroke, zašto se pravo medjunarodno sve dosada nije razviti moglo onako, kako se je razvijalo pravo u svakom drugom području zajedničkog ljudskoga života i označiti one uvjete, kojih ono za uspješni svoj

Digitized by Google

razvitak treba. Sve ću to udesiti što kraćim načinom, označujuć samo faze toga razvitka, jer mi više nedopušta učiniti uzki okvir jednoga predavanja.

Mnogi publiciste motreć današnje medjunarodno pravo mjere ga o načela, po kojih se je njekoć ravnao život naroda. Neuvažavajuć pri tom zakone usavršljivosti ljudske tvrde, da njekoć narodi nisu poznavali nikakova medjunarodnoga prava.

Razumieva li se pod tom tvrdnjom, da njekoć nebijaše znanosti prava medjunarodnoga, mi se posve slažemo s timi publicisti. Ali se neslažemo s njimi ako tvrde, da stari narodi nisu poznavali nikakovih norma za obćenje jedne države s drugom. Prema današnjemu nam se razvitku te norme prikazuju doduše samo kao početak, kao klice, iz kojih je imalo niknuti stablo prava medjunarodnoga; ali uzamši u obzir sve odnošaje staroga vieka, držimo, da nije ni moglo biti drugačije. Stari su narodi imali i podržavali medjusobno obćenje. Internacijonalni je život dakle star, pa mora biti staro i internacijonalno pravo. Svako bo obćenje čovjeka s čovjekom eo ipso stvara pravo svoje, dakle i obćenje internacijonalno.

Pravo je to bilo surovo i nesavršeno isto onako, kao njihovo obćenje, i sav jim etični i kulturni život. Svaki narod imade svoje medjunarodno pravo, samo ono nije — kako kaže Montesquieu — u svih jednako; jer n. pr. kod Irokeza sastoji u tom, da neprijatelja zakolju i pojedu, itd.

Pitanjem, jesu li stari narodi imali medjunarodnoga prava, njekoć su si theoretici jako glavu razbijali. Danas o tom dvojbe biti nemože; prepirka se može vrtiti oko toga, kakove je naravi bilo to njihovo pravo. Za Kineze, Židove, Inde, Perzijance, za Grke i Rimljane dokazali su Müller-Jochmus, Puetter, Heffter, Ward i u najnovije vrieme Laurent, da su takovo pravo poznavali. Naročito pako za Grke dokazao je to drugi pisac, Schoemann,[1]

[1] Schoemann u djelu: Antiquitates juris publici Graecorum 1838 str. 364. ss. navodi dokaze za to, da se je prije rata nastojalo stvar mirno urediti, da je obranika bilo, da se je poznavala institucija repressalija itd. Rat se je naviešćivao, viestnik rata bio je svet i nepovriediv. Dapače navodi spomen ob ugovorih proti stanovitoj vrsti oružja; dokazuje da se nije smjelo ubiti, tko je molio pardon; mrtve neprijatelje nebje dozvoljeno sakatiti (a Hektor i Akile?), već jih je moralo pokopati itd. itd.

Digitized by Google

potanko. Viša sankcija tomu pravu pridolazila je, kao i za drugo jim pravo, iz vjere i kulture. Grci su ga se — dosta manjkavo medjutim — držali i napram „barbarom“, premda je poznata ona: Cum alienigenis, cum barbaris aeternum omnibus Graecis bellum est.

Občenje za strance u Grka nije bilo jako olakkoćeno. Plemensko osjećanje, čuvstvo osebine narodne bilo je jače od čuvstva zajednice internacijonalne. Pa ipak su Grci s drugimi državami ugovorom uredjivali sudbenost za strance. Dapače i bez toga mogao je stranac svomu pravu naći zaštite u Grka tim, da se je stavio pod patronat koga grčkoga gradjanina.

Kakova su načela bila u Rimljana za njihovo občenje s drugimi narodi, poznato je, kao i to, da njihov „jus gentium“, „praetor peregrinorum“, njihovi „recuperatores“ i „fetiales“ nisu bili pojmovi čistoga internacijonalnoga prava. Jus gentium — kojim mi imenom danas zovemo pravo medjunarodno — nije bilo drugo, već privatno pravo za strance u njihovu medjusobnom občenju i s Rimljani. Kao takovo Jus gentium nije dapače niti sadašnje internacijonalno privatno pravo, ono nije drugo već „commune omnium hominum jus, quod apud omnes gentes peraeque custoditur“.

Iz svih tih elemenata bilo bi se u Rimljanah moglo razviti s vremenom pravo medjunarodno, da nisu bile klice zagušene univerzalističnom težnjom Rimljana.

Da neduljimo dalje — jer nam je motriti samo uzroke i uvjete napredka i nazadka prava medjunarodnoga — možemo uztvrditi, da su svi stari narodi imali njeka načela, kojih su se u svom medjusobnom občenju držali.

Nu ako mi to tvrdimo, netvrdimo, da su ta načela bila pravom u onom smislu, kakov nam rabi. Narav tomu pravu bje posve druga; ono, kako veli Laurent nebje „véritable droit.“ Svi bo ti narodi za svoje vanjske odnošaje nepriznavahu nikakova objektivnoga pravnoga reda. Ugovore sklapane držali su ili zato, što su jim bili koristni ili zato, što su jih stavili bili pod zaštitu „divini numinis.“ Nije li toga bilo, mislili su da jim je prosto držati jih se ili ne. Za te je dakle narode i njihovo pravo me-

Digitized by Google

djunarodno istinito ono, što Lasson tvrdi i za nekadašnje i za današnje, naime da ono nije bilo osnovano na etičnoj naravi čovječjoj, da je bio mjerodavan sgoljni interes, u kom su se svi etični obziri gubili.

Zato velimo, da je to pravo starih naroda bilo negativno, t. j. štovali su ga i držali ga se samo na toliko, na koliko jim nije pošlo za rukom podjarmiti sve narode. Težnja bo ta, stvoriti universalnu državu, pokazuje nam se u svih starih narodah, koji su bili moćniji: Perzijanacah, Medijanacah, Macedonacah i Rimljanah. Partikularizam njihov silio jih je na to, nemogav naći pravoga temelja, na kom da urede svoje obćenje s timi narodi, pa su i ugovarali s njimi samo od nužde.

Zato je njihovo pravo bilo posve druge naravi. Kakogod imade inštinktivnoga, da tako kažemo — morala i prava, tako imade i neka vrst prava inštinktivnoga medjunarodnoga. Nijedan se čovjek takovu pravu u svom obćenju s drugimi nemože oteti; jer kao razuman stvor mora bar sebi samu priznati, da je i eksistencija onoga čovjeka, s kojim u doticaj dolazi, isto tako opravdana, kao i njegova. Vjerozakon, moralno čuvstvo ter pravi zdravi egoizam diktiraju svakomu to inštinktivno pravo. A takovo valja nam držati, da je bilo medjunarodno pravo starih naroda. Savršenije ono nije moglo biti. Ideja bo prava još se nebijaše ni u nutarnjem jim državnom životu posvema razvila, a kamo li da bje prenešena na život vanjski, internacijonalni. Religija i država u to doba bijahu za čovjeka sve, a ta izključivost vjerska i državna bila je mjerilom svemu životu. „Posvema obuzeti duhom države i plemena, stari narodi — veli: Vergé — nisu nikada uvažavali, dapače niti pravo pojmili ideje čovječanstva; uviek su ju žrtvovali komu interesu, ter je taj interes u njihovih očijuh legitimirao sve, što mu je moglo poslužiti; sve se je vrtilo oko toga, da tko postane sugradjaninom ili suvjernikom“.

Prema tomu shvaćanju udešen je bio i nutarnji život svih naroda, a dok je to, dotle neima uvjeta za uspješni razvitak vanjskoga državnoga pravnoga života. Hoće se tomu, da partikularno zakonodavstvo bude više manje udešeno prema zahtjevom

Digitized by Google

jednakosti, treba da ideja humaniteta zahvati sve slojeve naroda. Izmedju života bo vanjskoga država i nutrnjega jim stanja postoje najživlji uplivi, ter onaj bez ovoga nije moguć.

U starih pako narodah toga uvjeta za procvat pravo medjunarodnoga nebijaše. Nutarnji bo život njihov nebijaše udešen prema tomu. Dok ni u privatnom pravu nisu bili svi ljudi jednaki, nije se niti govoriti dalo o jednakosti država, dotle je ono moralo biti istinom, što zakonodavstvo 12 pločah veli: Versus hostem aeterna auctoritas.

Pravo medjunarodno prve ove periode, pravo medjunarodno starih naroda, ukazuje nam se jednostranim. U njemu se ističe skoro izključivo princip subjektivni, po kom je svaka država stavljala svoj interes nad princip objektivni. Da se mora obratno dogoditi, na to se nije mislilo, dapače je na zajednicu svih država, na jedinstvo roda čovječjega malo tko i pomišljao. Prava je ideja samo pogdješto prosinula kroz djela filosofah i povjestnikah, ne da neposredno koristi svojemu vremenu, već da dopre do nas kao dokaz, kako se ta pomisao zajednice internacijonalne nikada nije posvema izgubila. Nu i ovakovo kakovo jest pravo starih narodah, dajemo mu važnost, kao što se ona daje sjemenu, iz koga, budnu li okolnosti povoljne, može niknuti bujno stablo.

Sa propašću rimskoga carstva počimlje nova epoka za sav život ljudski i za pravo medjunarodno. Do toga bo vremena već se je kršćanstvo bilo u toliko razširilo, da se je upliv njegov mogao vidno osjećati u životu naroda.

Ako smo u prvoj periodi vidili, da se je pravo medjunarodno kod starih naroda jednostrano, na veliki uštrb njegov, razvijalo, uvažavajuć se samo subjektivni mu princip — sloboda pojedinih država: ova se druga perioda razvitku mu karakterizira tim, što se je obratno počeo izključivo razvijati i uvažavati princip mu objektivni i to u tolikoj mjeri, da su klice prava medjunarodnoga bile udušene od odnošaja srednjega vieka. Na to se u početku srednjega vieka nije moglo misliti. Kad se je iza propasti rimskoga carstva germanski barbarin prosuo bio klasičkom

Digitized by Google

Italijom, nisu se — kako to iztraživanja Savignieva bjelodano dokazuju — nisu se rekoh izvori rimskoga pravnoga života osušili. Rimsko je pravo postojalo još u krieposti, gdje više, gdje manje.

Ta okolnost uz načela germanskoga prava osobnih statuta („quemlibet sua vivere lege“) bila bi mogla stvoriti uvjete za uspješni i harmonični razvoj prava medjunarodnoga. U tom bo načelu germanskom eklatantno je izražen princip subjektivni, individualnost i jednakost svakoga prava. Prenešen na medjunarodni život stvorio bi se princip slobode i jednakosti svih država.

S druge se je opet strane pripravljao temelj objektivni, podloga, na koju da se osovi pravi medjunarodni red. Kršćanstvo je naime, sve više se i više šireć usadjivalo u narode pomisao njihove jednakosti, pomisao jedinstvenoga čovječanstva, sabranoga u jedinstvo kršćansko. Sama crkva bila je vidljivim organizmom te jedinstvenosti.

Uzvišeni taj nauk uz preponderanciju duševnu svećenstva tadanjega bijaše uzrokom, da je crkva zadobila odlučan upliv na odnošaje država i pravo medjunarodno, koji je vrhunac svoj postigao u poznatoj bulli pape Aleksandra VI. od 1493. Crkva je to vrieme bila kopčom, koja je narode u jedinstvo vezala. Da izpuni svoju zadaću, crkva je pomišljala i na jedinstvo pravno, ustanovljujuć posebno svoje pravo, kanoničko, oslanjajuć ga uz ostalo i na pravo rimsko.

Priznajemo sa svimi publicisti drage volje, da čovječanstvo tomu crkvenomu uplivu imade mnogo dobra zahvaliti, jer je crkvenim uticanjem po višeput spašen pravi interes čovječnosti i napredka.

Ali kolikogod je to istina s jedne, u toliko stoji s druge strane i to, da pravo medjunarodno uz takove odnošaje nemože procvasti. Centralizatorna sila crkve u internacijonalnom životu tomu se je odupirala.

Usvojivši univerzalistične ideje i tendencije rimskoga carstva, srednji je vjek išao za tim, da se sva vlast koncentrira u jednom središtu, a tim se je eo ipso radilo i raditi moralo proti samostalnosti, neovislosti država, subjekta prava medjunarodnoga,

Digitized by Google

subjektivni princip se je morao napustiti na korist objektivnoga. U toj tendenciji je papinstvo i carstvo jednako.

Uz tu bila je još i druga zaprieka na putu uspješnomu razvitku medjunarodnoga prava. Pravo naime bje podredjeno obzirom vjerskim; mjesto domovine rimske ili grčke došla je kršćanska; vjera je od sada pretežno imala biti mjerilom pravu, kako je to njekoć bila država. To bje doduše — misli Vergé — napredak, ali ne podpun. Okvir prava medjunarodnoga se je tim znatno razširio; ali još uviek postojale su ograde, preko kojih nije mogao svaki čovjek, svaka država doći u zajednicu internacijonalnu itd.

Ako uz to još uzmemo na um onu ukočenost života državnoga, što je usljed feudalnih odnošaja po svoj Evropi vladala, lahko ćemo pojmiti, da o pravoj suverenosti, nezavisnosti država nije moglo biti ni govora, jer ta je utonula u tadanjem crkvenom i feudalnom sustavu.

Nu uz sve to su mnoge stvari okrenule na bolje. Veliki onaj upliv papa dosta je dobra učinio. Surovost naime srednjega vieka u obćenju s drugimi narodi nije bila manja od surovosti starih naroda. Nu malo po malo je rimska stolica pod uplivom kršćanskih idejah nastojala odstraniti te surovosti, zabranjujuć proti kršćanom stanovito okrutno oružje, ratovanje u stanovito vrieme, itd. Iz takova nastojanja crkve potekoše ustanove kanoničkoga prava de treuga et pace. A ustanove te bile su prave blagodati za razuzdano viteštvo onih vremena, tim više, što su države onoga vremena imale premalo i sile i volje, da tomu na put stanu.

Daljni napredak potekao je po medjunarodno pravo od križarskih ratova. Ovi, ako jih čovjek sa gledišta medjunarodnoga prava motri, bili su pukom negacijom toga prava. Nu posljedicami svojimi dobili su zamašan upliv na razvoj skoro svih struka života i duševnoga i gospodarstvenoga. Za medjunarodno pravo ostavili su tragova u inštituciji konzula i u konzulatskom pravu. A usljed razširene križarskimi bojevi trgovine i prometa položeni su i prvi temelji našega modernoga trgovačkoga prava i pomorskoga. „Rooles d' Oleron", Guidon de la mer, Jugemens de Damme,

Digitized by Google

Droit maritime de Wisby, Consolato del mare, Contumes d' Amsterdam itd., sve je to nastalo u ovoj periodi.

Pitanje o slobodnoj plovitbi po moru takodjer je počelo se radjati osobito pod konac srednjega vieka. Da ga srednji viek nije riešio, nesmijemo se čuditi, jer to nije ni danas još posvema učinjeno.

U 15. a još više u 16. vieku stale su se sveze feudalnoga života lomiti, ukočeni feudalizam podlegne u borbi sa živahnom trgovinom, pa dočim lensko družtvo prelazi u novi viek slabo i trošno, trgovina je silna moć, koja netrpi niti onih spona, što su još preostale bile.

S trgovinom uzporedo radi o propasti feudalizma rimsko pravo. Iza oživljele nauke toga prava u Bologni očevidno je na prvi mah, da će duh rimski ovladati svietom, a osobito javnim životom u Francezkoj i Njemačkoj. Tako i bi. Skršiv moć seigneura Ljudevit XI. stvori iz Francezke jedinstvenu državu sa životnom snagom; njemačkim vladarom to nije pošlo za rukom, već su na protiv veći vazali dolazili do veće i veće moći, dok napokon nepostadoše najprije faktično, a kašnje (iza westfalskoga mira) i juristično suvereni.

Tako iz Njemačke postade više država, pravih nezavisnih država, dakle subjektah prava medjunarodnoga, a tim su stvoreni uvjeti za uspješniji razvitak života internacijonalnoga za onaj slučaj, da te države budu voljne braniti svoju nezavisnost i samostalnost. Dalnji napredak pada u novi viek, u treću periodu prava medjunarodnoga.

Iz kratke karakteristike srednjega vieka mi vidimo, da on, ako i nije stvorio savršenoga prava medjunarodnoga, ipak je svojimi kontrasti iztaknuo jedan i drugi mu princip, jedinstvenost čovječanstva, dotično internacijonalni pravni red, i samostalnost svake države. Valjalo je sada samo još to pronaći, kako da se ta dva principa dovedu u sklad. Više učiniti srednji viek uz tada postojale odnošaje nije mogao. Sve nastojanje toga vremena absorbirale su potrebe života nutrnjega. Kako je kukavan taj bio, netreba razlagati; dosta je spomenuti, da se je državna ideja morala i naproti nutarnjim neprijateljem boriti za život, za pri-

Digitized by Google

znanje. Razne korporacije, od kojih je sastojala krhka sgrada sredovječne države, nisu bile manji neprijatelji jake državne vlasti, nego univerzalistične i centralizatorne težnje papinske i carske vlade.

Pa ni o jednakosti pravnoj u srednjem vieku, tomu vicku privilegija i samosilja, nemože biti ni govora. Da uz te okolnosti nije moglo ni govora biti o krepkoj akciji elemenata državnih, to je jasno, kao što je sasvim naravno i to, da se ni na znanstvenom polju nije mnogo radilo. Tek pod konac srednjega vieka i na prelazu u novi, počeli su španjolski teolozi razpravljati i pitanja prava medjunarodnoga. Nu to još nije bilo od praktičnih posljedica po razvoj prava medjunarodnoga.

(Konac sliedi.)

Razjašnjenje članka 307 njemačkoga, odnosno §. 300 ugarskoga trgovačkoga zakona.

Članak 307 njem. trg. zakona veli, da se ustanove čl. 306 trg. zak. — po kojem onaj, koji si od koga trgovca u njegovom trgovačkom obrtu kakovu stvar poštenim načinom pribavi, vlastnikom te stvari postaje, ma da i nebijaše dotični trgovac sám vlastnikom iste stvari — i onda uporaviti imadu, kada netrgovac, ili trgovac, no ne u svojem trgovanju, proda na donositelja glaseće papire vriednostne.

Pošto se pako prodaja koje stvari po smislu čl. 273 trg. zak. samo onda trgovačkim poslom ima smatrati, kad ju trgovac u svom trgovačkom obrtu obavlja, i pošto se po čl. 277 trg. zak. (ustanove 4. knjige trg. zak.) samo tada uporaviti mogu, ako se posao b a r e m na strani jednoga pogodbenika kao trgovački posao ukaže, to ob uporabi čl. 307 trg. zak. nebi moglo govora biti, da netrgovac proda upitne vredne papire netrgovcu, ako jih potonji nebi kupio sa nakanom u čl. 281 tč. 1. izraženom (da jih naime opet dalje preproda), jer se u tom slučaju posao na nijednoj strani nebi prikazao kao trgovački posao, pa bi se morao prosudjivati po ustanovah ob. gr. z.

Čl. 307 trg. z. ima se dakle s obzirom na čl. 271 tč. 1. i 277 trg. z. tako tumačiti, da dotični posao mora biti barem na

Digitized by Google

strani kupca trgovački posao, t. j. da je kupac takove papire kupio makar od netrgovca, no ipak sa nakanom, da jih drugim dalje preproda.

Ovo tumačenje ukazuje se poradi skopčanih s-njim posljedica veoma važnim, jer kupi li n. p. novčar ili netrgovac od netrgovca bona fide ukradenih vrednih papira sa nakanom, da jih dalje preproda, to je posao na njegovoj strani trgovački posao (čl. 272 tč. 2. odnosno 271 tč. 1. trg. zak.); kupac dobiva uslied toga po čl. 307 i 306 u savezu sa čl. 277 trg. z. pravo vlastničtva; dočim bi proti netrgovcu, koji bi kupio takovih papira od netrgovca, a nebi imao nakane preprodat ih, pa stoga takovim kupom nebi učinio trgovačkoga posla, po §. 366 i 367 o. g. z. dopustiva bila tužba o vlastničtvu.

Naprotiv bilo bi takovo tumačenje §§. 300 i 264 ug. trg. z. (koji čl. 307 i 277 njem. trg. z. odgovaraju) nedopustivo, pošto §. 268 tč. 3. ug. trg. z. kupnju papira novčane vriednosti i za onaj slučaj izjavljuje za trgovački posao na strani kupca, ma da se ta kupnja i nečini u namjeri preprodaje.

J. Pirka.

Tko ima dokazati, da li je kupovnina izplaćena, odnosno neizplaćena?[1]

Gospodina A. Vukovarca uzrujao je odgovor na gornje pitanje u br. 3 „Mjesečnika“ tako, da je on u br. 5 toga lista branitelje mnenja, izraženoga u rečenoj dokaznoj teoriji, odlučnimi protektori kupaca proglasio te prodavaocem, osobito trgovcem[2] patetično doviknuo: „Jao si ga vam“. Da umirim g. V. budi mi dozvoljeno konstatovati, da u pravnih slučajevih u broju 5 „Mjesečnika“ po gospodinu ocjenitelju navedenih tobože prikraćeni prodavaoci i trgovci nemaju uzroka da se plaše posljedica te dokazne teorije; jer gdje kupac ustmeno ili pismeno priznaje, da je kupljenu stvar primio, a polovicu kupovnine dužan ostao, te tomu priznanju

---

[1] Priobćivajuć ovaj odgovor na primjetbe g. A. Vukovarca nadamo se, da će on s njimi u glavnom biti sporazuman. Ured.

[2] Upravo trgovci mogu po §. 31 ugars. trg. zakona vrlo lahko trgovačkom knjigom dokazati, da je roba na vjeru prodana. Op. pisca.

Digitized by Google

u smislu zaglavne stavke §. 112 pr. gr. p. p. još pridaje, da je zaostalu kupovninu kašnje izplatio, tu je bezdvojbeno po §. 108 gr. p. p. i kup na vjeru priznanjem kupca dokazan[3]. Kad dakle kupac s tim priznanjem spoji prigovor, da je zaostalu kupovninu kašnje izplatio, to se samo po sebi razumieva, da on taj prigovor po zaglavnoj stavci §. 112 gr. p. p. i dokazati mora, što poreći nikomu na umu nebijaše.

Po ovom je očevidno, da je gospodin ocjenitelj pravu tému promašio; jer tko ima po §. 1063 o. gr. z. u savezu s §. 104 gr. p. p. dokazati, da je koju stvar na vjeru prodao, taj mora eo ipso dokazati, da kupac prigodom predaje te stvar nije izplatio kupovnine. **J. Pirka.**

Gradjansko-pravni slučajevi.

Uredničtvo novina nije dužno povratiti poslana mu rukopisa, ako proglasi u svojih novinah: „Rukopisi ne vraćaju se".

Friderik Jäger, književnik, posla, kako navodi u svojoj tužbi od 13. listopada 1874., uredničtvu lista „Neues Wiener Tagblatt" četiri svoja rukopisa, i to dva životopisa „Kaiserin Josefine" i „Herzog von Braunschweig-Oels", zatim dvie novele „Die goldene Uhr" i „Anna, Erzählung aus dem Leben", da ih uvrsti u podlistak svojih novina. Prodje duže vrieme, a oni sastavci ne bijahu tiskani; pisac s toga potraži od uredničtva, da mu ih vrati; nu ovo odgovori, da ih ne može više naći. Friderik Jäger iztaknu, da mu je tim nanešena šteta do 300 fr., podigne tužbu proti Mavru Szepsu, kao izdavatelju rečenih novina zahtievajuć, da se osudom izrekne: da je tuženi kao izdavatelj lista „Neues Wiener Tagblatt" dužan povratiti tužitelju spomenuta četiri rukopisa za 14 dana pod prietnjom ovrhe, a ako bi se protivio, da je dužan izplatiti u ime naknade štete 300 for.; u svakom pako slučaju da ima namiriti sudbeni trošak.

Tuženi poreče sve tužiteljeve navode i tvrdnje; ali i za slučaj, da su uredničtvu zaista poslani oni rukopisi, ne pada ni na uredničtvo ni na tuženoga nikakova obveza ili dužnost naknade, pošto se iz predloženih otisaka lista „Neues Wiener Tagblatt" od g. 1872., 1873. i 1874. vidi i može se konstatirati, da je na glavi svakoga broja upisana pripomena: „Rukopisi ne vraćaju se". Nadalje naglasuje tuženi, da medju

[3] U dotičnoj razpravici se pako naročito predpostavlja, da prodavaoc izrazito ili muče uztvrdjeni kup na vjeru, na kojem se njegov tužbeni zahtjev osniva, nije dokazao. Vidi broj 3 „Mjesečnika". Op. pisca.

Digitized by Google

njim, odnosno uredničtvom „Neues Wiener Tagblatt“ i tužiteljem nije postojao nikakov pogodbeni odnošaj, jer da niti je on (tuženi) spomenute duševne produkte kod tužitelja naručio, niti je itko tužitelja pozvao, da podnese rečene rukopise. Uredničtvo dobiva ne prestano množinu raznih članaka i rukopisa, pa kad bi moralo sve neupotrebljene vraćati, oprtilo bi si množinu posala i izgubilo silu vremena; a na to sve nije obvezano po zakonu.

Tužitelj prizna, da je poslao rečene rukopise uredničtvu, prem ih nije nitko naručio, niti ga itko pozvao na to; ali on se oslanja na svoje duševno pravo vlastničtva glede tih rukopisa, koji da su se izgubili krivnjom uredničtva, dakle krivnjom tuženika, ili koje druge osobe, za koju mora tuženik po zakonu odgovarati; prepisâ nije si pridržao; pobija, da bi mogla na glavi lista ubilježena primjetba „Rukopisi ne vraćaju se“ protivnika po zakonu riešiti dužnosti, da vrati tudju vlastnost; navodi, da druga uredničtva povraćaju rukopise, jer da su mu uredničtva novina „Neue freie Presse“ i „Fremdenblatt“ iste ove rukopise i njim poslane ipak povratila.

Gradsko deleg. kot. sud nutarnjega grada u Beču odbije osudom od 13. travnja 1875. tužitelja bezuvjetno te ga odsudi na izplatu parbenoga troška od 26 for. 26 nov. sa sliedećih r a z l o g a:

Tužitelj nije uztvrdio, da je uglavio sa tuženikom ili s osobom po njem ovlašćenom ugovor o pohrani, dok bi se sklopila možebiti pogodba o prenosu literarnoga vlastničtva, ili dok bi se rukopis zahtievao natrag; niti je dakle tuženik niti ikakov njegov punomoćnik preuzeo dužnost paziti na rečene predmete; ne ima tu indi pogodbe o pohrani §. 957. o. g. z. Da uzmogne osnovati zahtjev glede naknade štete, tužitelj bi morao po §§. 1295., 1296. i 1298. o. g. z. dokazati krivnju tuženoga ili koje druge po njem ovlaštene osobe, a u ovom potonjem slučaju imao bi po §. 1315 o. g. z. još i dokazati, da je tuženik znajuć ovlastio nesposobnu osobu. Tužitelj nije ni uztvrdio, a još manje dokazao ovaku krivnju tuženoga; a pošto je tužitelj jednostrano, ni ne sporazumiv se sa tuženim, poslao mu svoje rukopise, nemože se ovaj smatrati obvezanim na osobitu pažnju ili pozornost, koje bi sam propust involvirao krivnju.

Proti ovoj osudi uloži tužitelj p r i z i v, u kojem medju inim iztaknu osobito, da se ovdje ne radi ni ob odgovornosti potičućoj iz pohranbene pogodbe, niti o naknadi štete s bog krivnje tuženoga, nego da se traži vlastnost tužiteljeva na spomenuta četiri rukopisa, koji su prispjeli u ruke tuženoga, i koje mora ovaj povratiti, pošto eventualno namjeravani prenos vlastnosti na tuženoga nije obavljen.

C. k. v i š i s u d u Beču sudio je osudom od 22. rujna 1875. u smislu priziva tužiteljeva i osudio tuženika, da ima tužitelju povratiti rečena četiri rukopisa, ako bi se pako protivio, da je dužan u ime naknade

Digitized by Google

štete izplatiti tužitelju 300 for. a. v. ili manji, prisegom od uciene utvrdjeni iznos sa kamati i troškovi u onom slučaju, ako tuženik ne položi u drugotnici neuzvrativo mu navraćene glavne prisege o tom, da po njegovom znanju nije istina, da su ona četiri, po tužitelju sastavljena rukopisa sa napisom: „Kaiserin Josefine“, „Herzog von Braunschweig-Oels“, „Die goldene Uhr“ i „Anna, Erzählung aus dem Leben“ uredničtvu časopisa „Neues Wiener Tagblatt“ prispjela; a ako tužitelj položi prisegu od uciene, da on cieni gubitkom gore navedenih četirih rukopisa nanešenu si štetu na 300 for., ili da mu je zadana kakova manja šteta. Razlozi ove osude jesu sliedeći:

Ako se uredničtvu kakovih novina pošalju literarni izvodi da ih priobći, u tom još ne stoji odreknuće vlastničtva na rukopis, nego je to predlog za prodaju, spojen sa priuzdržanjem, da će se ti sastavci povratiti vlastniku, ako uredničtvo lista ne pronadje uvrstit ih u svoj list. Uredničtvo može i ne primiti takovih pošiljaka, ali kad ih primi, može to činiti samo pod gore navedenimi uvjeti, odgovarajućimi očevidnoj namjeri pošiljača; a ako neće da priobći poslanih rukopisa, dužno ih je vlastniku povratiti, pa ga te dužnosti ne može odriešiti ni klausula u dotičnom listu uvrštena, da se rukopisi ne vraćaju.

Izdavatelj pako lista jamči za dužnosti uredničtva kao organa, što no je po njem postavljen i koji radi u njegovo ime obćeć s onimi, koji su voljni novinam slati produkte svoje duševne radnje.

Ako su dakle spomenuti rukopisi prispjeli uredničtvu „Neues Wiener Tagblatt“, što se može dokazati glavnom neuzvrativom prisegom u repliki tuženomu navraćenom, to je tužitelj ovlašten, pošto rečeni literarni izvodi nisu uvršteni u novine — česa ni jedna stranka ne poriče — zahtievati povratak rukopisa, eventualno, ako se to ne učini, naknadu dokazane štete, nastale za nj gubitkom rukopisâ. Kolicina štete dade se dokazati prisegom od uciene, koju tužitelj nudja, pa koje (štete) sudac ne može obaliti, jer ne ima nikakove za to podloge; a napose ne može se tužitelju u nikakovu krivnju upisati, što nije zadržao prepisâ, jer je prigotovljenje ovakova uviek spojeno sa gubitkom vremena i novca.

Proti ovoj osudi podastre tuženik previd. Uslied ovoga najviši je sud potvrdio osudu prvoga sudca sa sliedećih razloga:

U ovom slučaju radi se o tom, da li može Friderik Jäger tražiti natrag spomenute rukopise predpostaviv, da su oni zaista predani uredničtvu lista „Neues Wiener Tagblatt“. U tužbi veli se, da je Friderik Jäger poslao one rukopise uredničtvu, da ih uvrsti u feuilleton. Tužitelj ne tvrdi, da je poslao manuskript uslied predhodna dogovora medju njim i uredničtvom. Nije li pako nikakov dogovor ni sporazumak bio uglavljen glede pošiljke, mogahu se rukopisi poslati samo pod uvjeti, pod kojimi u obće uredničtvo obći sa pisci, i u koliko je tužitelj morao po-

Digitized by Google

znavati te uvjete. Jednako ne mogaše primitak rukopisa po uredničtvu utemeljiti za nj odgovornosti, koja nije prema odredbam priobćenim u istom listu. Tuženi izdavatelj lista „Neues Wiener Tagblatt“ dokaza prilozi, da se kod ovoga lista ne običavaju rukopisi vraćati, i da je to u samom listu oglašeno. Pošto se ta odredba odnosi na rukopise u obće, neima sumnje, da se proteže i na rukopise, koji nisu štampani. Ako je dakle tužitelj poslao uredničtvu rukopise, a da nije prije stavio uvjet da mu se povrate, tim se je odrekao i prava zahtievati, da mu se povrate; a da bi bilo uredničtvo obvezano rukopise čuvati te ih u slučaju zahtieva povratiti, tim se manje može uzeti, što nije ni konstatovano, da je sam tužitelj šaljuć rukopise pridržao si pravo tražit da mu se povrate u slučaju, ako nebi bili štampani u novinah. Tužba indi Friderika Jägera morala se je bezuvjetno odbiti.

Ovaj pravni slučaj jamačno će zanimati i pravnički sviet hrvatski; rješitba bečkih sudova, najpače najvišega suda kadra je potaknuti na razmišljanje u ovom predmetu. Nu da bude slika što podpunija, držimo shodnim priobćiti osudu pariškoga trgovačkoga suda, izrečenu nedavno ob istom pitanju.

Parižke novine „Bien public“ bijahu prije svojinom družtva „Patural et comp.“, a prvim im urednikom g. Rey. Gospoja Nelly Lieuter-ova uruči uredniku rukopis romana „Magdalenine sgode i nesgode“. Brzo iza toga likvidiralo je družtvo „Patural et comp.“, a novine prodane. Roman ne bje priobćen, a gja. Nelly Lieuterova češće je tražila, ali svaki put uzalud, da joj rukopis vrate. Po svoj prilici bio se je rukopis izgubio. Zato digne tužbu zajedno proti Rey-u i likvidatoru družtva „Patural et com.“ zahtievajuć, da joj se rukopis povrati, odnosno izplati odšteta od 2000 franaka.

U sjednici, držanoj 3. veljače o. g. izrekne parižki trgovački sud, da nije nadležan glede tužbe proti uredniku Rey-u, ali na tužbu proti likvidirajućemu družtvu „Patural et comp.“ izreče sliedeću osudu:

Uvaživ, da „Patural et comp.“ prigovaraju tužbi, da nisu ništa znali o predaji spomenuta rukopisa prvomu uredniku; da bi oni bili u ostalom i u slučaju, da i je rukopis predan, riešeni svake odgovornosti, jer da na glavi novina stoji opazka „Rukopisi nevraćaju se“; pa da zato ne mogu biti dužni učiniti, što gja. Lieuterova od njih išće;

uvaživ pako, da se iz produciranih spisah kao i iz same razprave vidi, da je gja. Lieuterova zaista uručila rukopis g. Rey-u; da joj taj nije vraćen, prem je to opetovano tražila; da predaja kakova rukopisa uredničtvu novina utemeljuje dobrovoljni depot, za koji mora izdavatelj dnevnika odgovarati, ako se izgubi, i kojega povratak nemože uzkratiti

Digitized by Google

onomu, komu rukopis pripada; da se opazka na čelu lista stavljena odnosi na rukopise manje važnih članaka, nipošto pako na rukopise romana, ili kakovih znanstvenih ili literarnih djela; da poslanje rukopisa ne ovlašćuje izdavatelja novina, da pridrži kod njega deponirani rukopis, čim bi lišio — pisca časti i koristi, kojim bi se mogao nadati, da je štampan u kojih drugih novinah; da je uslied toga svakako dužno družtvo „Patural et comp.“, odnosno likvidator toga družtva, povratiti gji. Nelly Lieuterovoj rukopis, predan Rey-u; u protivnom slučaju da ima platit tužiteljici odštetu za nanešenu štetu, koju sud obzirom na podlogu, koju si je pribavio, udara na 500 franaka:

Odsudjuje sud družtvo „Patural et comp.“ i njegova likvidatora u njihovom imenu, da imadu za osam dana povratiti rukopis, eventualno izplatiti 500 franaka odštete. „I. Bl.“

Dokinute osude nižih sudova u smislu §§. 339 i 343. g. p. p.

Stjepan Barišić Vukov, tužio je Josipa Žunčića Antunova pred bivšim žup. kot. sudom vinodolskim, da mu izplati dug od 250 for. Razprava se vodila ustmeno. Žup. kot. sud vinodolski izreče osudom od 20. lipnja 1874, da je tuženi dužan izplatiti tužitelju zavisni od obveznice od 30. ožujka 1868. utuženi iznos od 250 for. sa 6% kamatami od dana dostavljene tužbe i naknaditi sudb. trošak od 8 fr. Kr. banski stol potvrdi, povodom tuženikova priziva, osudom svojom od 27. siečnja 1875. osudu prvoga sudca.

Uslied izvanrednoga previda tuženikova dokinu kr. stol sedmorice rješitbom svojom od 7. kolovoza 1875. obie osude nižih sudova te naloži prvomu sudcu, da naknadno nadopuni razpravu, odnoseću se na protutražbinu tuženoga; u tu svrhu da opredieli strankam novo ročište te podučiv ih o načelih sudb. postupka, o dužnosti i načinu dokazivanja da je pozove, neka stave shodan zahtjev prema svojim govorom. Napose da pozove tužitelja, da se jasno očituje o činjenicah, navedenih u drugotnici tuženikovoj, te nakon toga uskladiv obveznicu od 30. ožujka 1868. izrekne osudu u smislu posliednje stavke §. 27. g. p. p.

Razlozi su ovi:

Tuženik je u svom odgovoru, priznavajuć istinitost utužene obveznice na 250 for. uztvrdio, da je taj dug svomu protivniku naplatio sa prodanih mu 1868, 1869 i 1870. god. 25 barila vina u ukupnom iznosu od 404 for. 54 novč.; od te svote da se ima odbiti tražbina tužiteljeva sa 250 for., a ostatak njemu (tuženomu) izplatiti. Za dokaz toga navodi tuženik svjedoka te in eventum navraća tužitelju odlučnu prisegu.

Digitized by Google

Na ovu s odgovorom pomješanu protutražbinu tuženikovu odgovorio je dobrovoljno tužitelj u protuodgovoru; on priznaje, da je primio spomenuto vino, ali nieče, da ga je primio na račun spomenute tražbine, da rečeno vino nije iznosilo 404 for. 50 novč., nego da je ciela kupovnina vina onoga brojila 144 for, a taj iznos da je primio na račun druge svoje likvidne tražbine sa 89 fr., nastale za uzetu dućansku robu, po čem da je preostala još protivnikova (tuženikova) tražbina od 54 for. 40 nov., koju mu duguje, i koji iznos trebalo bi odbiti od 250 for. zavisnih od spomenute obveznice. U ostalom da prihvaća navraćenu mu odlučnu prisegu — nu to in eventum, ako naime ponudjeni dokaz po svjedocih, (U razlozih veli se: „svjedokodokaz.“ To je jezikoslovna nesgrapnost. Ured.) ostane bez uspjeha.

Tuženik priznaje u drugotnici, da je imao tužitelju platiti spomenuti u protuodgovoru dug od 89 for., ali navodi, da je na račun toga prodao tužitelju 1871. god. 8 barila vina po 18 fr., pa da bi njemu na račun toga morao još tužitelj izplatiti 54 for.; zato da ova potonja partija vina ne dolazi na račun vina, navedena u odgovoru.

Iz navedenih govora vidi se, da su pruće se stranke razpravljale o tražbini tužitelja i protutražbi tuženika očevidno u tom smjeru, da se prema ustanovi §. 27. g. p. p. o jednom i drugom predmetu sudi. Nu razprava osta nepodpunom, jer su stranke propustile prema govorom svojim staviti i shodan zahtjev, jer se tužitelj nije jasno očitovao o činih, navedenih u tuženikovoj drugotnici, jer je napokon tužba i osuda prvoga suda utemeljena na obveznici od 30. ožujka 1868., a ova niti je uskladjena niti razpravnim spisom priložena.

Pošto radi ovih zanemarenjem propisa §. 46. g. p. p. uzročenih bitnih mahna nije moguće o prepornoj stvari temeljito suditi, valja obzirom na §§. 339 i 343. g p. p. ukinuti osude obajuh nižih sudova i odrediti, što je gore navedeno.

Kada se nesmiju sudbeni troškovi prebiti?

Stjepan J., očitovani nasliednik iza Anke J., podigne kao zastupnik ostavine pokojnice tužbu proti občini V. na povratu koristi od 1200 fr., izmakla dobitka od 390 for., naknadu štete od 300 for., i napokon naknadu sudb. troška. Obstojali kr. žup. sudb. stol zagrebački odbi osudom od 29. travnja 1872. tužitelja sa svimi njegovimi zahtjevi, a parbene troškove prebio je medju se. Kr. banski stol odputio je presudom svojom od 4. rujna 1872. priziv obiuh stranaka i potvrdio osudu prvoga suda u cielom sadržaju njenom. Na izvanredni p r e v i d tužene občine izreče kr. stol sedmorice osudom od 21. veljače 1873., preinačiv suglasne osude obajuh nižih sudova: da je Stjepan J., kao zastupnik tužeće ostavine dužan tu-

Digitized by Google

ženoj občini V. izplatiti parbeni trošak sa 49 for. za 14 dana pod prietnjom ovrhe. Ostali dio osude kr. banskoga stola osta netaknutim.

Razlozi osude najvišega suda, u kojih su iztaknuti u glavnom i razlozi nižih sudova, jesu ovi:

Po §. 573. gr. p. p. ima sudac osuditi nadvladanu stranku na izplatu parbenoga troška, protivniku svomu uzrokovana, i ne smie, ako ne ima važnih razloga, troškova tih medju se prebiti. U ovom slučaju odbiše suglasno oba niža suda tužbovni zahtjev zastupnika ostavine Anke J., odnosno Stjepana J. kao tobožnjega jedinoga nasliednika, radi pomanjkanja aktivne legitimacije ad causam, al ipak su parbene troške medju se prebili.

Prvi sud navodi kao razlog preboja, da je Stjepan J. u vrieme podignute tužbe kao jedini izkazani nasliednik Anke J. bio ovlašten na povedenje tužbe, da je odluka sudbena, uslied koje je njegovo ovlaštenje na zastupanje spomenute ostavine utrnulo, istom tečajem parnice izdana. Kr. banski stol potvrdi i glede preboja parbenoga troška osudu prvoga suda sa razloga, što se Stjepan J. ne može u ovoj parnici smatrati strankom, pa tako ni osuditi na izplatu parbenoga troška.

Nu nijedan od ovih razloga nije na zakonu osnovan; ne onaj prvoga suda, jer je Stjepan J. morao znati i za ostale nasliednike pokojne Anke J., a pošto ih nije naznačio, bude uzrokom, da se je kasnijom odlukom sudbenom prijašnja ostavinska razprava ostavine Ane J. zajedno sa ručbenicom morala dokinuti i narediti nova razprava. Razlog, naveden po kr. banskom stolu nije, osnovan na zakonu, jer se u nazočnoj parnici Stjepan J. ima smatrati parbenom strankom i to tužiteljem, prem je poveo tužbu u ime ostavine Anke J., pošto se je u tužbi gerirao kao jedini nasliednik te i samu tužbu podigao izključivo u svom interesu.

Pošto dakle nema nikakova važna razloga za preboj parbenoga troška; i pošto se tim pokazuje, da se suglasne osude nižih sudova glede parbena troška osnivaju na predpostavi, parbenim spisom protivnoj i uporabi zakona §. 573. g. p. p. očito pogriešnoj, morao se je izvanredni previd tuženice uvažiti te preinačiv suglasne osude nižih sudova Stjepan J. osuditi na izplatu parbenoga troška od 49 for.

Ostali zadržaj osude banskoga stola ostaje ne taknutim, jer proti njemu neprihvati nijedna stranka nikakova pravna lieka.

Prinos k razbistrenju §. 919. o. g. z.

Herman Z. trgovac iz Osieka tužio je pred žup. kot. sudom dolnjo-miholjačkim Antuna K. i zahtievao od njega, da mu plati dug od 500 fr. s. p. Žup. kot. sud dolnjo-miholjački osudi tuženoga osudom iz ogluhe od 27. listopada 1872. na izplatu rečene svote i na naknadu parbenoga

Digitized by Google

troška od 36 for. 18 nov. Na priziv tuženikov preinači kr. banski stol rješitbom od 4. prosinca 1872. osudu prvoga suda, odbije zahtjev tužitelja i nametnu mu dužnost, da naknadi trošak priziva.

Uslied previda tužiteljeva kr. stol sedmorice, preinačiv osudu banskoga stola, potvrdi onu prvoga suda.

Razlozi: Osuda banskoga stola osniva se na krivom tumačenju zakona; jer i neglededć na to, da već po smislu §. 919. o. g. z., čim je točna izpuna pogodbe nemoguća — a to je onda, kad nije izpunjena u ugovoreno vrieme, jer kad je za točnu izpunitbu opredieljeno vrieme minulo, to je naravno, da se ona točno više izpuniti nemože — vlastna je dotična stranka iskati ili izpunu pogodbe i naknadu podjedno, ili, odrekav se izpune, naknadu samu, valja primietiti, da su iz općega pravila §. 919. izriekom izuzeti slučajevi u zakonu ponapose označeni, medju koje spadaju naročito i pogodbe o zamieni, i po §. 1066. o. g. z. pogodbe kupo-prodajne, glede kojih ustanovljuje §. 1047. o. g. z., da ako se pogodba neizpuni krivnjom jedne stranke onako, kao što je ugovoreno, nevina stranka vlastna je iskati naknadu štete i izmakle koristi bez da bi od potrebe bilo uza to iskati i izpunu pogodbe, pa tako i u nazočnom slučaju, pošto je pogodba, na koju se potraživanje tužitelja osniva, pogodba kupovna, i pošto tuženi nije ispunio ove pogodbe u ugovoreno vrieme, dakle se točno više ni ne može ispuniti, ne ima sumnje, da tužitelju pristoji iskati i samu naknadu, koja ga ide po zakonu, ter da mu nije nuždno zahtievati ispunu pogodbe; a kada se k tomu uvaži, da tuženik nije došao na ročište, pak da se po tom čini navedeni u tužbi smatrati imadu kao istiniti, jer ne protuslove dokazalom predloženim po tužitelju, po čem je sud prve molbe posve pravilno sudio prema zahtjevu tužbe, to nije bilo zakonitoga povoda k tomu, da se u drugoj molbi preinači oglušna osuda prve molbe i odbije tužitelj sa svojim zahtjevom iz jedinoga razloga, što tužba ne bje povedena na izpunu pogodbe i to tim manje, pošto tužitelj u predležećoj tužbi neište ino nego ono, što bi bio vlastan iskati da je podjedno zaiskao i ispunu pogodbe; a to isto valja i glede drugoga razloga navedenoga u presudi banskoga stola, najme, da su spojeni u tužbi predmeti raznovrstni, pošto sve i onda, ako je tužba proturedno kumulirana, jedina ta kumulacija sama po sebi ne može biti dovoljan razlog, da se izrečena o stvari presuda smatra da je protuzakonita, izim ako su spojeni u tužbi zahtjevi takovi, koji se svaki posebice prosuditi temeljito ne mogu, što ovdje slučaj nije, budući da narav zahtjeva spojenih u nazočnu tužbu i neglededć na to, da iz jednoga posla izviru, nije bila ni podobna biti zapriekom temeljitoj presudi tim manje, što ovdje do kontradiktorne razprave izmedju stranaka ni došlo pa tako sa kumulacije zahtieva kakav zamršaj razprave ni nastati mogao nije.

Digitized by Google

Prema tomu mora se osuda banskoga stola, kao zakonu neshodna, preinačiti i potvrditi ona prvoga suda. [1] Priobćio **M.**

Kazneno-pravni slučajevi.

Kod pitanja o činu valja ustanoviti, koju je svotu okrivljeni htio posvojiti pri počinjenju kradje.

Agneza T. prizna, da je svomu gospodaru, bez njegove privole, a svoje koristi radi, s otvorena mjesta oduzela banku od 50 for. Sud prve molbe odrieši ju radi zločina kradje po §§. 171, 173, 174 II *b* k. z., a usuprot osudi radi prekršaja kradje po §. 460, k. z. jer ne nadje dokaza o činu zločina kradje, jer obtuženica, veoma zanemarena uzgoja, nije na razpravi znala razpoznati banku 5 for. od banke 50 for., pa se nije moglo uzeti kao dokazano, da je htjela posvojiti više nego 5 for. kad je uzela banku, o kojoj nije znala da vriedi baš 50 for., i koju je voljela nego li banku 1 for. samo zato, što joj artija bješe veća.

Ništovna se žalba državnog odvjetničtva osnivala na razlogu ništetnosti §. 281 br. 9 sl. *a*, k. p. jer se je kao prekršaj uzeo čin, koji po činjenicah po prvom sudcu ustanovljenih sačinjava zločin; pa i na razlogu ništetnosti §. 281 br. 9 sl. *b*, što se zakon nije pravilno uporavio pri pitanju, da li su obstojale okolnosti, koje bi mogle izključiti kažnjivost djela kao zločin.

Glavni odvjetnik, da podupre ništovnu žalbu, navede kod ukidnog suda ovo: Po obrazloženju prvoga sudca, zla namjera, dokazu o činu zločina kradje potrebita, izključila se jedino s toga, što obtužnica nezna razabrati note banke, pa da joj se nije mogla pripisati nakana, da si posvoji svotu preko 5 for., — drugimi riečmi, presudni je sud uvažio glede obtužnice (premda ne izrično) razlog nekažnjivosti §. 2 sl. *e* k. z., naime obstojanje takove bludnje, koja joj neda u činu spoznati zločina. No ni odgovornost obtužnice, ni ostale okolnosti dokazne iztrage, pa ni činjenice prvim sudcem uvrstene u odsudu i razlozi joj, ne daju zaključiti, da je tu bilo bludnje, pošto obtuženica ne tvrdi izriekom, da je htjela prisvojiti opredieljenu svotu ne preko 5 for., dapače izpovieda, kao što i prvi sudac pripušta, da je oduzela banku 50 for., te joj namjera bješe u obće, da uzme novca, a da nije si već tada ustanovila ili htjela ustanoviti ovu onu ili najmanju svotu. I kad bi se vrhovna presuda oslonila na čin po prvom sudcu ustanovljen, da obtuženica nije poznavala iznoska oduzete banke, obstojao bi ipak slučaj neopredieljene himbe, te po na-

---

[1] Razloge osude najvišega suda u ovom zanimivom slučaju priobćismo, popraviv neke znatnije gramatičke pogrieške doslovce, pa s toga nismo mi krivi, što u razlozih neima sve do svršetka nigdje točke. Ured.

Digitized by Google

čelih kaznenoga pravoznanstva, što ih zorba i vježba priznaju, kradja mora da se ovrsti prema stalno oduzetoj svoti. S toga osuda prvoga suda sadržaje povriedu zakona, pa se mora dokinuti i obtužnica osuditi sbog zločina kradje po §§. 171, 173 i 174 II *b.* k. z.

Najviši sud odbi žalbu drž. odvjetničtva ovim obrazloženjem: Ukidni sud mora, u smislu §. 288 br. 3 k. p., da temeljem svojoj presudi stavi okolnosti čina, što ih *prva molba uglavila neprekoračujuć obtužbe.* Prva molba, po glasu osude joj i dotičnih razloga, nije u nazočnom slučaju našla kao dokazano, da je obtuženica zločinom kradje htjela prisvojiti sebi svotu preko 5 for. s tim, što je uzela banku 50 for., kojoj nije znala vriednosti. Prva je molba s toga ničnо riešila pitanje o činu, je li bilo zle namjere, koja se hoće zločinu kradje po §§. 171, 173 i 174 II. *b.* Vrhovni sud bez da dalje izpituje zadaću prve molbe, da li je obtuženica porad svoga neznanja o vriednosti ukradene banke bila u takovoj bludnji, koja izključuje namjeru, da si prisvoji svotu, s koje bi joj djelo postalo zločinom kradje, — morao je dakle priznati, na temelju toj stvarnoj podmjeni prve molbe, da osuda nije zakonu protivna, te od biti ništovnu žalbu državnog odvjetničtva, osnovanu na razlozih ništetnosti §. 281 br. 9 sl. *a* i *b* kaz. postupnika. (Iz *G. Z.*)

Prva javna razprava

pred kr. stolom sedmorice kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije kao sudom kasacionalnim, držana 15. svibnja 1876. [1])

Predmetom ove prve razprave po novom kaz. postupniku od 17. svibnja 1875. bijaše žaoba ništovna, što ju je uložio Jaromir Mikešić proti osudi kr. sudb. stola u Zagrebu od 11. siečnja 1876 br. 7427. k. z. ex 1875., kojom je bio proglašen krivim, da je 22. rujna 1875. u Sisku, po Mirku Gečeku ukradenu zlatnu uru i lanac, znajuć iz vriednosti te stvari i poznatih mu novčanih okolnosti Mirka Gečeka, da je ukradena, pod okolnostmi, koje tu kradju čine zločinstvom, u sisačkoj zalagaonici založio i tako pretržio, te tim počinio zločinstvo dioničtva kradje, označeno u §§. 185 i 186 k. z. i s toga odsudjen po §. 186 b stavke 2. k. z. na trinaest mjeseci tamnice, na naknadu troška kaznenoga postupka i ovrhe kazni i napokon na odštetu oštećenice J. S. sa 22 for. a. vr., ovo potonje solidarno sa neposrednim učiniteljem M.

---

[1]) I ostale zagrebačke novine priobćiše u kratko viest, da je 15. p. m. držana bila prva javna razprava pred kr. stolom sedmorice kao sudom kasacionalnim. Nadamo se pouzdano, da ćemo osobito ugoditi našim čitateljem, ako im priobćimo potanje izviešće o tom vrlo važnom, zanimivom i kod nas prvom pojavu, na čem liepa budi hvala gosp. M. Ured.

Digitized by Google

Gečekom, i to sa sledećih r·a z l o g a: što je znao, da je po njem u sisačkoj zalagaonici založena zlatna ura sa lancem u obće ukradena, a napose pod okolnostmi, koje tu kradju čine zločinstvom, što sliedi odatle, jer su njemu poznate bile novčane okolnosti M. Gečekove, budući sam priznaje, da mu je Geček prigodom dogovaranja o njihovom putovanju u Hercegovinu kazao, da ne ima novaca, te što je priznao, da je počeo sumnjati da je ura sa lancem ukradjena, kad je iz založne cedulje uvidio, da je na 72 for. procienjena te da mu se za nju 62 for. izplaćuju; nadalje, što je poznavao priašnji život Gečekov, te što je sam jur dva puta, jedan put radi zločinstva kradje, a drugi put radi prekršaja kradje, bio kažnjen, odkale je i sud crpio svoje uvjerenje o krivnji.

Žaobenik utemeljio je svoju ništovnu žalbu na razlozih ništovnih, sadržanih u točki 5 i 9 §. 277. k. p. naime:

a) da je izreka sudišta o krivnji krivo osnovana na toj okolnosti, što je postupajući sud uzeo za istinito, da je neposredni počinitelj M. G. žalbeniku onom prilikom, kad mu je ukradjenu uru sa lancem uručio, da ju založi, kazao, da je ukradjena, dočim se je na glavnoj razpravi protivno izpostavilo, a po tom da su razlozi napadnute osude očito neosnovani, odnosno i sama osuda ništetna (toč. 5. §. 277. kaz. post.);

b) da se u djelu, kojim se žaobenik okrivljuje, da je, znajući iz okolnosti (što je ura tolike vriednosti, i što M. G. nije imao novaca) stvar ta predmetom kradje, ipak ju založio, ne nalazi zločinstvo dioničtva kradje, navedeno u §. 185 k. z.

Razprava započe razlaganjem stanja stvari, koje obavi sudac-izvjestitelj, koje no je, u koliko se tiče žaobenika, dovoljno označeno, samo se jošte ističe, da je neposredni učinitelj M. G., nakon počinjene kradje, žaobenika dopisnicom pozvao, da u Sisak dodje, gdje je takodjer M. G. nadošavšemu žaobeniku ukradjenu uru sa lancom uručio, da ju založi; da su odmah iza obavljena založenja, prije nego si novac porazdieliše, uhvaćeni i zatvoreni. bili; da je neposredni počinitelj M. G. tečajem iztrage i kod konačne razprave sve mjerodavne okolnosti, u koliko se njega tiču, priznao, a žaobnik da je svaku okolnost, koja bi ga neposredno krivim zločinstva dioničtva kradje činila, tajio i zaniekao.

Branitelj žaobenika, odvjetnik gosp. Sl. Vrbančić pozvan, nakon dovršena izviešće, da obrazloži ništovnu žaobu, reče:

da zakon u točki 5. §. 277 k. p. navadja kao razlog ništetnosti tu okolnost, da su navedeni razlozi (osude) očito ne osnovani. Predležeća osuda da je ništetna, jer su njeni razlozi posve neosnovani. Izreka bo suda o krivnji žaobenikovoj da se temelji na tobožnjem priznanju neposrednoga činitelja, jer da je rekao žaobeniku onom pri-

Digitized by Google

godom, kad mu je uru i lanac uručio, neka oboje založi, da je oboje ukradjeno.

Taj razlog pako, što ga je sud uzeo za temelj svojoj izreci, da je očito neosnovan; jer u iztražnih spisih da ne ima nigdje traga takovu priznanju.

Istina je, da je M. G. na upit sudca, je li branjeniku kazao, da su upitne stvari ukradene, priznao, da mu je rekao, ali sudac iztražitelj da ga nije pitao, je li mu to rekao prije ili poslje založenja.

Tečajem glavne razprave G. je to priznanje razjasnio iztaknuv, da je žaobeniku tek u zatvoru priobćio, da su ura i lanac ukradeni.

Tako da se ukazuje razlog sudačke izreke neosnovanim, a tim da je i sama osuda ništetna.

Nu osuda da je ništetnom i s toga, što je čin žaobenikov, krivim tumačenjem zakona, podvrgnut bio takovoj ustanovi kaznenoga zakona, koja se na taj čin ne može uporaviti; postupajući sud da je učin žaobenikov krivo sudio po §. 185 k. z.

Zakon bo kazneni u §. 185. izrikom veli: Krivcem dioničtva kradje postaje, tko stvar ukradenu sakrije, sebi pribavi ili p r o t r ž i.

Promotri li se pako učin žaobenikov, neće se u njem naći kriterija prije označenih, a ipak ih je postupajući sud na nj uporavio.

Zakon traži, da dionik zloč. kradje znajuć, da je stvar ukradjena, istu protrži, t. j. izvlasti, u vlastnost drugomu preda; nu branjenik njegov da nije niti znao, da je stvar ukradena, niti da ju je protržio, već samo založio, a založiv ju nije je otudjio, što da je bitni zahtjev protrženja.

Dokazav pako tako ništetnost osude postupajućega suda, moli da se ona proglasi ništetnom.

Pozvan iza toga državni nadodvjetnik, dor. Napoleon Špun-Strižić, na očitovanje, reče:

Da mu valja ponajprije razjasniti ustanovu zakona, sadržanu u točki 5 §. 277. k. p., po kojoj da je osuda ništetna, ako su navedeni razlozi očito neosnovani. Uvjerenje sudčevo kao resultat skroz subjektivnoga shvaćanja i posve subjektivne dedukcije ne može biti predmetom razglabanja pred višim sudcem, već se mora smatrati kano fakt.

Prema tomu izraz zakona „razlozi očito neosnovani“ nesadržaje u sebi subjektivnoga momenta t. j. da li je sudac o krivnji ili nekrivnji dovoljno uvjeren ili ne, već je tomu izrazu smisao posve objektivan, t. j. „neosnovan“ je razlog onda, kada je utemeljen na takovih okolnostih, koje su objektivno neistinite, ili po objektivnom stanju stvari imaju značenje ino, nego li je u njih položio sudac prve molbe.

S toga, kada bi stojao navod braniteljev, da je osuda utemeljena na osvjedočenju o krivnji žaobenikovoj, koje je sud crpio iz prihvaćene

Digitized by Google

kao istinite okolnosti, da je M. G. prije ili prigodom uručenja ukradene stvari, žaobeniku kazao, da je ukradena, tada bi osuda ništetna bila, jer tomu očitovanju ne ima nigdje u spisih traga, jer bi s toga osvjedočenje suda na razlogu, objektivno posve neosnovanom utemeljeno bilo. Ali tomu razlogu u osudi ne ima nigdje traga. Usuprot sud osnovao je svoje mnenje na inih nepobitnih okolnostih i odnošajih, naime: da je žaobenik znao, da Geček tada nije imao novaca; što je, ma bilo tek u zalagaonici, — razabrao, da je stvar od velike vriednosti, te i priznao, da je tada već posumnjao, da mora stvar ukradena biti, i napokon na toj okolnosti, jer je žaobenik radi istovrstnih čina bio već dva puta kažnjen, što pokazuje njegovo naginjanje na kradju.

Prva točka ništovne žalbe ukazuje se s toga posve neosnovanom.

Nu isto tako da je i druga točka ništovne žaobe neosnovana. Branitelj je krivim putem pošao navadjajuć, da je §. 185. k. z. krivo na djelo njegovoga branjenika uporavljen, jer da on nije predmet „znajući da je ukradjen, i to pod okolnostmi, koje tu kradju čine zločinstvom, protržio, već da je taj predmet samo založio, u čem pako manjka kriterij odsvojenja te ustup vlastničtva drugomu, što je svakako nuždan momenat za pojam protrženja.

Krivim putem da je pošo branitelj, jer gradjansko-pravni pojmovi i poslovi sa svojimi tehničkimi oznakami, sadržanimi u obć. gradj. zakoniku, ne mogu a i ne prenose se u podpunom svom značenju u kazneno pravo. Pravni ti pojmovi i poslovi razsudjuju se u kaznenom pravu prema odnosnim faktom, ne pako prema fikcijam gradj. pravnim. Pojam n. pr. otac, diete u gradj. je zakonu mnogo širi nego u kaznenom, jer potonje pod tim imenom razumieva samo prve i neposredne (rodjene) ascendente i descendente. Pojam pako posjeda nasuprot u kaznenom je pravu mnogo širi, nego li u gradjanskom, jer ono (kazneno pravo) pod posjedom razumieva svako, ma i samo puko držanje stvari tako, da tat tatu može ukradenu stvar ukrasti.

Tako isto rieč „protržiti“ ima u kaznenom pravu mnogo šire znamenovanje, nego u gradjanskom. Protržiti u kaznenom pravu znači, stvar iz jedne ruke u drugu prenieti, u promet staviti, a nije tu potrebna formalna kupo-prodajna ili ina pogodba, što bi moglo do tog absurda voditi, da bi tko kaznenu osudu u pogledu dionika zloč. kradje napao dokazujuć, da kupo-prodajna pogodba, što ju je njegov branjenik vrhu ukradjene stvari sklopio, nije sa formalnih razloga valjana, te da stoga ne ima dioničtva kradje.

Nu da je zakonodavac tu rieč u naznačenom širem smislu uporabio, razjasnjuje razvitak našega kaznenog prava, koje je najsrodnije onomu u Njemačkoj, što se razabire iz mnogih ustanovah kazneno-

Digitized by Google

pravnih. Ovdje navodi se samo jedna, u predležeći predmet zasjecajuća ilustracija.

Rimljani [1] nepoznavahu razlike medju neposrednim činiteljem i dionikom kradje, njim bijaše svaki od ovih jednake vrsti i jednako kažnjiv. A u istom pravcu razvilo se je kazneno pravo kod svih zapadnih država: u Francezkoj, [2] Italiji, itd. Istom novije njemačko pravo (sredovječni zakoni — Sachsenspiegel, Schwabenspiegel — a i slovinski zakoni — stoje na stanovištu rimskom) da je prvo razlučilo gore navedene vrsti, a austrijsko zakonodavstvo se povelo za njemačkim.

U pogledu predležećega pitanja pako da njemački zakon (§. 259 k. z.) odgovarajući našemu §-u 185. k. z. ustanovljuje, („Hehlerei" — iliti u nazočnom slučaju „Partirerei"): „Wer seines Vortheiles wegen Sachen, von denen er weiss, oder den Umständen nach annehmen muss, dass sie mittelst einer strafbaren Handlung erlangt sind, verheimlicht, ankauft, zum Pfande nimmt, oder sonst an sich bringt, oder zu deren Absatz bei Anderen mitwirkt, wird als Hehler mit Gefängniss bestraft."

Iz ove analogije biva jasno, da je sud prve molbe žaobenika sasvim pravilno po §. 185 k. z. osudio, jer je on založivši uru i lanac, nju tim i protržio.

Nakon dovršena tim očitovanja drž. nadodvjetnika protuočitovao se je branitelj, rekav:

da prepušta riešenje 1. točke ništovnice vis. sudištu bez svake dalnje primjetbe; glede druge točke da ostaje pri svojoj tvrdnji, da je §. 185. k. z. krivo uporavljen, jer njegov branjenik nije znao, da je stvar ukradena; a drugo nije ju protržio, niti si ju prisvojio, niti ju sakrio.

Da on nije znao, da je stvar ukradena, najbolji je dokaz tomu to, što nije pokvarene i prevejane naravi, kako je to sud, gledom na njegov prijašnji život, koj je samo skrajnom biedom prouzročen bio, zaključio, jer da je on tako pokvaren i da je znao, da je ura ukradena, nebi bio išo u zalagaonicu, u taj javni ured, jer bi bio morao znati, da se ti uredi pónajprije obaviešćuju o počinjenoj kradji dragocienosti.

On da je išao stvar založit, jer je mislio, da je male vriednosti, a kad je kasnije protivno opazio, te G-a. o toj stvari pitati htio, bude u tom prepriečen, pošto budu obojica uhvaćena.

---

[1] Inst. IV. 1 4: Omnes qui scientes rem furtivam susceperint vel celaverint, furti nec manifesti obnoxii sunt. — Zatim: Receptores non minus delinquunt quam agressores" Dig. L. 3 §. 3.

[2] Code pènal, čl. 380 kaz. zak. „A l' egard de touts autres individus qui aureient recélé (zatomiti, sakriti) ou appliqué à leur profit tout ou partie des objet volés, il seront punis comme coupables de vol."

Digitized by Google

Sakrio nije predmet, pošto ga je odnio u javni ured, gdje se svakomu zločinu može u trag doći, ako se stvari iz njega proizlazeće onamo donesu, a najbolji dokaz tomu jest uhićenje Gečekovo i njegova branjenika.

Protržio pako da nije taj predmet, jer ga nije odsvojio.

Preporuča branjenika svoga milosti vis sudišta, te moli, da se osuda prvoga suda ništetnom proglasi.

Nakon obavljenoga tajnoga viećanja, proglasi predsjednik kasacionalnoga suda sledeće: Žaoba ništovna u zatvoru nahodećega se obtuženika Jaromira Mikešića, podnešena proti osudi kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 11. siečnja 1876 br. 7427 k. z. ex 1875 i utemeljena na razloge ništovne, navedene u točki 5. i 9. slov. *a* §. 277 k. p. odbacuje se po §. 284 k. p. kao neosnovana i osudjuje se ujedno žalbenik po §. 330 k p. na naknadu eventualnih troškova postupka kasacionalnoga.

Razlozi te rješitbe u kratko shvaćeni jesu ovi:

a) o ništovnom razlogu točke 5. §. 277. k. p. ne može biti govora, jer postupajući sud nije osnovao izreke o krivnji na okolnosti, da je neposredni učinitelj upitne kradje žalbeniku već onom prilikom, kad mu je ukradenu stvar za založenje uručio, priobćio, da je ukradena, već su mu posve ini razlozi temeljem služili;

b) da i drugi razlog ništovnice odpada, jer da se u djelu, kojim se žalbenik J. M. okrivljuje, da je naime zlatnu uru s lancem primio i znajuć, da je ukradena, založio, u istinu nalaze kriterija zločinstva dioničtva kradnje, nacrtana u §§. 185 i 186 k. z., jer se pod izrazom protrženje u §. 185 k. z. ima razumievati prenos stvari u ruke treće osobe bez obzira na pravni naslov, pod kojim takav prenos biva, i jer stvar prelazi vriednost od 25 for. te čini tako zločinstvo. M.

Preustrojenje gradjevnoga odsjeka.

Mjeseca travnja sazvao je bio preuzv. g. ban povjerenstvo, da čuje njegovo mnenje o preustrojstvu odnosno položaju, koji da se dadne gradjevnomu odsjeku u organizmu kr. zemaljske vlade. Tu se sukobiše dva protivna mnenja; jedno zahtievaše, neka se gradjevnomu odsjeku dadne veća nezavisnost, drugo plaidiraše za položaj u glavnom onakov, kakov je i dosada imao. Ono je prvo mnenje nadvladalo, kako se vidi iz naredbe banove, što ju niže priobćujemo. Hoće li ta samostalnost uroditi onim plodom po našu domovinu, kojoj se svi nadamo, pokazat će bližnja budućnost. Ona oprieka nazora preniela se iz dvorane, u kojoj razpravljaše povjerenstvo, i u organe javnoga mnenja, te se je u jednom glasilu Hrvatske izrazilo u formi ne baš sretnoj. Koliko treba vremena,

Digitized by Google

da tkogod prouči teoriju uprave, to se ne može u obće matematički dokazati; da je tehniku dovoljno u tu svrhu petnaest dana, tvrdnja ovaka nesmije se ozbiljno uzeti, jer bi inače morali reći, da onaj organ u zemlji neima pojma ob upravi, o zadatcih njenih kako se ovi upravo danas shvaćaju. Koliko bi trebalo vremena pravniku da prouči tehniku, ni za to neima točnih podataka, nu možemo reći da jedva više, nego li tehniku. da prouči same pravo- i državoslovne nauke. — U nas se nekako naslućuje važnost uprave, ali joj se nepoznaju obseg, zadatci i njena suvislost s ostalimi disciplinami. Ovaj si list smatra zadatkom u posebnih člancih o tom progovoriti. — Nu to već sada možemo reći, da se o stanovitih predmetih dade pisati vrlo mudro, a da se ni za šalu negovore stvari, koje ni u njoj neimaju pravoga smisla.

Odobravajuć zaključke pomenutoga povjerenstva izda svietli ban 8. svibnja o. g. na temelju §. 17. zak. članka II. 1869. naredbu „o popunjenju djelokruga kr. gradjevnoga odsjeka i o njegovu odnošaju prema kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj vladi. Po „Narod. Novina“ glasi ta naredba ovako:

Za unapredjenje poslovanja gradjevnoga odsjeka kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade i pospješenje i ujednostručenje uredovanja u gradjevnoj struci kod iste vlade obnašao sam na temelju §. 17. zakonskog članka II. odrediti kako sliedi:

Javne gradjevine (§. 6. zak. čl. II.: 1869.) i tehnički dio izvlastbe, a tako i uprava zemaljskoga graditeljstva, pomenute pod točkom 7. a), b) i d), 11. i 12. obstojećega djelokruga za odsjek II odjela za unutarnje poslove, izlučuju se iz djelokruga pomenutoga odsjeka II. i pridieljuju gradjevnomu odsjeku.

Spisi službeni, odnoseći se na te predmete, a tako i vodjene dosad u odsjeku II. zabilježbe, tabele evidencialne itd. tičuće se tih predmeta, imadu se iz odsjeka II. predati gradjevnomu odsjeku. (§. 1.)

Gradjevni odsjek sa svojim tako popunjenim djelokrugom (§ 2.), ima biti svakomu inomu odsjeku pojedinih odjela vlade u svem ravnopravan. Stojeći na čelu toga odsjeka gradjevni savjetnik, kao izvjestitelj u svom djelokrugu, jednak je sa svakim inim odsječnim savjetnikom zemaljske vlade i kao takov odgovara za točno i uspješno uredovanje svoga odsjeka (§. 2.)

Svi podnesci, tičući se gradjevne struke i gradjevina u obće, spadajući u djelokrug gradjevnoga odsjeka, imadu se iz uručbenoga zapisnika dotičnoga kr. vladnoga odjela gradjevnomu odsjeku neposredno za uredovanje dodieljivati (§. 3.)

Gradjevni odsjek, pod odgovornošću gradjevnoga savjetnika ili njegova zamienika, ima dolazeće k njemu poslovne predmete, u koliko isti spadaju u struku tehničku, tehničko-upravnu ili skopčanu s timi stru-

Digitized by Google

kami struku računarsku, na izvjestnici i pod brojem dotičnoga vladnoga odjela poput inih izvjestitelja, prema stanju stvari, ako je od potrebe sporazumivši se kratkim putem s odjelom ili s odsjekom, u kojega djelokrug dotična gradjevina spada, ne u slici mnenja, nego odmah u slici odpravka riešiti i propisanim putem na reviziju i aprobaciju podnieti (§. 4.)

Ako se u riešenju dotičnoga podneska ne samo u tehničkom obziru (§. 4.), nego i u obziru upravnom, budi istim odpravkom budi posebice ali istodobno, štogod odrediti, ili predhodno kakova razprava povesti i obaviti ima, gradjevni će odsjek ili priredjeni predlog riešenja (§. 4.). prije revizije dotičnomu odjelu ili odsjeku kratkim putem ad videndum dostaviti, ili pak prema stanju stvari, a osobito onda, kad se radi o novoj gradjevini, koja još ni u načelu nije dozvoljena ni osigurana, dotični podnesak sa svojim strukovnim mnenjem nadležnomu odjelu ili odsjeku na riešenje ustupiti (§. 5.)

Reviziji i aprobaciji banovoj ili, po obstojećih uredbah, dotičnih predstojnika pojedinih odjela vlade pridržavaju se:

a) svi predmeti, po obstojećih uredbah, (naredbe banske od 29. studenoga 1869. br. 390/pr. i od 26. veljače 1874. 377/pr.) i onako reviziji i aprobaciji banovoj pridržani;

b) naznačeni u prileżećem ovdje pod A. izkazu poslovi gradjevnoga odsjeka i to:

1. Predlozi za primanje, promaknuće, odpuštenje i premještenje gradjevnih činovnika; predlozi za nagrade i pripomoći gradjevnim činovnikom, kao i za pripomoći njihovim udovicam i sirotam.

2. Predlozi za primanje, odpuštanje i premještenje stalno namještenih podvornika, za podieljenje nagrada i pripomoći istim, kao i pripomoći njihovim udovicam i sirotam.

3. Promjene svake vrsti u stanju središnjega osoblja.

4. Izvršivanje disciplinarne vlasti nad svimi gradjevnimi činovnici i podvornici.

5. Promjene u ustrojnom statusu gradjevnoga odsjeka, ustrojne (organične) promjene svake vrsti, preinaka obstojećega i izdanje novoga službenoga naputka.

6. Odobrenje i doznačenje svihkolikih nenormiranih razhoda, odobrenje ponudbenih i ličbenih razprava vrhu dobave gradiva i izvedenja gradnja, kao i ugovora u obće.

7. Odobrenje predloga za popravak i nove gradjevine.

8. Doznačivanje novaca bez iznimke.

9. Oprost i izpis računskih manisanja, blagajničkih manjaka i ostalih naknada, tičućih se gradjevnih činovnika.

10. Dozvola za izpisanje nestalih inventarijalnih i trošivih predmeta.

Digitized by Google

11. Razprodaja neupotriebljiva orudja, neupotrebljive sprave i gradiva.

12. Davanje i primanje predmeta ili prava na porabu.

13. Dozvoljivanje predujmova na plaće činovnikom i poslužnikom,

14. Odobrenje godišnjega proračuna i mjesečnih razhoda glede svih gradjevnih struka.

15. Podieljivanje dopusta.

16. Odobrenje dopisivanja s oblastmi, nepodčinjenimi zemaljskoj vladi.

17. Podieljenje dozvole za polaganje državno-tehničkih izpita i odobrenje posliedka istih.

18. Podieljenje dozvole za izpite zidarskih, tesarskih i klesarskih majstora, i odobrenje posliedka tih izpita, odnosno podieljenje dozvole za izvršivanje majstorskoga prava.

19. Riešavanje utoka, tičućih se gradjevnih predmeta.

20. Prinosbene razprave vrhu svih gradjevnih struka.

21. Sastavljanje gradjevnih osnova za gradske i ladanjske občine, ravnanje takovih gradnja i odnosne povjerenstvene razprave.

22. Podieljenje dozvole za obrtne gradnje.

23. Ukomorenje cesta.

24. Mirovine, obskrbnine i milostinje, kao i sva „personalia“ u obće.

c) sva riešenja konačna t. j. takova, kojimi se dotični predmet posvema izcrpljuje i zakapa;

d) sva riešenja, namienjena strankam privatnim.

Riešenja glaseća na podčinjene oblasti kralj. zemaljske vlade u poslovih gradjevnih, ili u poslu tehničke struke i tehničkoga upućivanja i strukovnoga nadzora dotičnih tehničkih organa vlastan je gradjevni savjetnik sam pod vlastitom odgovornošću ne samo odobriti, nego i čistopis sa svojim podpisom s oznakom „z a b a n a“ odpraviti. (§. 6.)

Sve izvjestnice izlazeće iz rukuh gradjevnoga odsjeka, a tako i svi odpravci (čistopisi) u poslovih gradjevnih, imadu na lievoj strani odozgor iznad broja, dotično izpod štampilje dobiti oznaku: „u p o s l o v i h g r a d j e v n i h“.

Ima se učiniti naredba, da podčinjene oblasti administrativne, pravosudne, bogoštovne i nastavne istom oznakom provide nesamo podneske svoje na vladu u poslovih gradjevnih, nego i omotak izvana, u kom se takovi podnesci na vladu upravljaju. (§. 7.)

Naredba ova stupila je odmah u život.

Digitized by Google

Viestnik.

Mjesečna skupština pravničkoga družtva držana je 27. svibnja o. g. Radi nepredvidljivih nekih zaprieka nije se na ovu skupštinu sakupilo onoliko članova, koliko ih obično dolazi i koliko bi ih zaslužila vrlo zanimiva razprava namj. prof. na juridičkom fakultetu, gosp. dra. Josipa Pliverića „Princip medjunarodnoga prava u svom historijskom razvitku.“ Jedan dio razprave ove, koju svi prisutni laskavo pohvališe, priobćujemo u ovom broju „Mjesečnika“.

— Osnova zakona o trgovačkoj sudbenosti. Ovogodišnje zasjedanje sabora obećaje biti vrlo plodnim. Priredjen je već liepi broj osnova zakona, koje će mu vlada na razpravu predložiti. Medju ove spada i gore spomenuta, koju je 11. svibnja — kako javi u svoje vrieme „Obzor“ — pod predsjedničtvom bana razpravljao sbor trgovaca i pravnika. Izvješćivao je predstojnik odiela za pravosudje, g. dr. Derenčin.

U smislu osnove imala bi se stegnuti kompetencija kr. kotarskih sudova na prepore nastajuće iz trgovačkih posala do novčane vriednosti 300 for. a. vr., dočim svi ostali prepori trgovačke naravi spadali bi u djelokrug kr. sudbenih stolova i trgovačkih sudova u Bakru i Senju. Odbor nije prihvatio podpunoma ovo načelo, već dosudiv nekoje važnije trgovačke prepore isključivoj sudbenosti sudbenih stolova i trgovačkih sudova u Senju i Bakru, uzdržao je u krieposti onu ustanovu sudovnika, po kojoj i kr. kot. sudovi mogu trgovačku sudbenost vršiti u mjestih, u kojih neima sudišta odredjenih za vršenje iste. Odbor je dakle udario srednjim putem, neželeći lišiti trgovce mogućnosti, da se veći dio trgovačkih prepora riešava i po kot. sudovih. Izvjestitelj i sastavitelj osnove branio je specialnu trgovačku sudbenost, te perhorescirao fakultativnu trgovačku sudbenost kot. sudova, nu svojim mnienjem prodrieo je samo dielomice. Pitanje riešeno u odboru na gore pomenuti način, otvoreno je još sveudilj, te se razna zakonarstva priklanjaju jednomu ili drugomu od iztaknutih načela, to jest ili izključuju podpunoma fakultativnu trgovačku nadležnost inokosnih sudova ili ju pripuščaju u cielom obsegu trgovačke sudbenosti. Odbor misli, da je pogodio, udariv srednjim putem. Pitanje biti će svakako u saboru predmetom razprave. — Ostale ustanove osnove primljene su prema prihvaćenomu načelu. Nova je ustanova ona, kojom se vlada ovlašćuje prema potrebočam prometa podieliti pojedinim kot. sudovom kompetenciju trgovačku, koju je zakon ob ustroju sudova I. molbe dosudio kot. sudovom u Bakru i Senju.

† Antun Rojc, doktor prava, kr. javni bilježnik, preminuo je 5. lipnja poslje podne te pokopan 7. o. m. na groblju sv. Petra. Pokojnik, rodom Slovenac, bijaše više godina profesorom kaznenoga prava na obstojaloj pravoslovnoj akademiji, a kasnje kr. javnim bilježnikom. Dr. Rojca poznavasmo kao izvrstna pravnika i neumorna radnika. Nastojat ćemo, da bude njegovo djelovanje osobito kao profesora dostojno ocienjeno. Pravničko družtvo gubi u njem odličnoga člana i revnoga odbornika. Lahka mu zemljica!

† Dr. Franjo Palacky. Češki narod a uzanj i cielo Slavenstvo gorko žali smrt slavnoga učenjaka i čelik-rodoljuba dra. Franje Palackoga, koji je onomadne u Pragu preminuo. Dr. Franjo Palacky rodio se g. 1798. 14. lipnja, doživio je dakle mal ne 78 godinu. Cieli svoj život, sve krasne sile svoga duha posveti preporodu českoga naroda. Kolikim je uspjehom okrunjen njegov naporni, za češki narod epokalni rad, toga netrebamo dokazivati, sadašnjost govori o tom glasno. Na sprovodu njegovom, obavljenom 31. svibnja, učestvovaše ciela Češka, Moravska i Slezka preko svojih zastupnika, sa svih strana svieta, gdje ima Slavena, doletiše tužaljke; riedke su sjajne glave, kojim bi narod izkazivao onoliko ljubavi, kolika je zasvjedočena pokojnomu Palackomu. Na grobu umrloga Palackoga plače od smrti po njem uzkrišeni češki narod. Vječna slava njegovoj uspomeni!

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Srpanj 1876. **Br. 7.**

Što ćemo sa plemićkimi zadrugami?

Na uredjivanje zadružnih odnošaja dali smo se malo ne bez ikakve teoretičke priprave. Zadruga je, barem danas, nešto posebno našega; s toga o njoj niti nalazimo ustanovâ u tudjem zakonarstvu, niti znanstvenih razglabanja u tudjoj pravoslovnoj književnosti. A mi riedko krat, i riedko tko zasučemo rukave. Mnogo je pravnikâ, al skoro svi su praktični. Pak i ovi imaju raditi ne samo tu, nego svagdje na narodnom ždrijelu. S toga je moguće bilo, da je skoro bezplodno ostalo i ono malo, što je o zadrugi napisano; jer teorija nije ni odobrila ni pobila, praksa nije uvažila. To znači po njemački: todtschweigen. Privatno samo ima kritike, dosta put cinički i nećedno; a tako se neće razvijati hrvatsko pravoslovje! — U prkos takvomu izkustvu napisah i opet nekolike rieči o zadružnih poslovih, o potrebi, koju držim priekom. Drže ju i drugi; s toga nije umišljena, nego prava. Ako je nije na um uzeo ni sabor ni vlada stvarajuć zakon zadružni, na nju se je zaboravilo radi toliko inih potreba, naročito i radi žurbe, kojom je valjalo na mjesto nepravednih ustanova zak. čl. IV. 1870. staviti čim prije i ma što pravednijega, polag načela sredovječnoga glosatora: diligite justitiam qui judicatis terram!

Trebalo je prije svega na čisto doći glede pitanja: što je zadruga? Je li obitelj? je li družtvo? je li juristička osoba? I došav na čisto glede toga, mogao se je stvoriti valjani zadružni zakon. No ovo pitanje još je dan danas otvoreno; s toga nam praksa klamiće, zakonarstvo tapa.

Vlada je medjutim gledala, da to pitanje praktički rieši, u koliko je moguće; u istinu ga pako — kako ja mislim — nije riešila nego zamrsila. Ona veli u §. 1. naredbe od 30. travnja

Digitized by Google

1874., da je zadruga skup od više osoba, živućih na urbarskom ili urbarsko-srodnom posjedu u zajednici, pod jednim kuće gospodarom. Po tom su glavne oznake zadruzi: skup više osoba, živovanje u pravnom odnošaju naprama nepokretninam, koje mora da budu naravi urbarske ili urbarsko-srodne, zajednica, jedan kuće gospodar.

Priznajući prvu oznaku za valjanu, prigovoriti se mora drugoj. Zadruge si nije moguće pomisliti nego samo kao vlastnicu nepokretna posjeda; po vladinoj naredbi pako može skup osoba sačinjavati zadrugu i tada, kad neima nikakva prava vlastnosti na nepokretnine, nego kad postoji ma kakov ini, n. pr. zakupni odnošaj, usljed kojega skup osoba na nepokretninah živi. Ta je vladina oznaka dakle očevidno preširoko rečena.

U §. 1. vladine naredbe nije doduše jasno rečeno, kakva ima biti zajednica, da se uzmogne priznati zadružnom. Iz ciele medjutim naredbe, kao i iz zadružnoga zakona proviruje to, da ima biti zajednica imovinska. No zadruga je zajednica od pamtivieka i za pamtiviek (?); ona preživljuje čitave i nebrojene generacije; u njoj se radjaju, u njoj sa svimi moralnimi i materijalnimi potrebami živu, iz nje se u hladni grob spravljaju njeni članovi; ona im je dakle mati i dadilja, hranitelj i branitelj, učitelj i crkvica biela. Sve ovo nisu samo imovinski, nego i najsvetiji moralni interesi. Što drugdje obitelj čini, to čini ovdje zadruga. S toga je shvaćanje vladine naredbe i zadružnoga zakona glede zajednice preuzko.

Zadruga je doduše s jedne strane zajednica imovinska, no s druge je strane zajednica naravno-moralna. Ili, drugimi riečmi: pojam zadruge postao je kombinacijom od pojma družtva i obitelji.

Kad je tomu tako, onda je očevidno, da je posve kriva dalnja oznaka, koju vladina naredba za zadrugu traži, naime urbarnost nepokretnine. — Čovjek najme, kao svaka ina životinja, treba pukih materijalnih sredstva za uzdržanje svoga tiela; no ima osim toga duševnih, netjelesnih potreba. Ovoj mu dvostranoj naravi zadovoljiti može s jedne strane družtvo, s druge obitelj. Kako su mu pako rečene potrebe od same naravi, dakle

Digitized by Google

naravne: tako su naravna družtvo i obitelj. No odnošaji urbarnosti nisu naravni, dakle nisu nuždni, već su slučajni. Nje je stvorio srednji viek sa svojom težnjom, da većinu skuči pod jaram, pod robstvo manjine. Ako su pojmovi družtva i obitelji kao naravni ujedno nuždni, onda su trajni, ter prama tomu urbarnost, kao nenaravna dotično slučajna nije trajna. S toga je zadruga postojala davno prije nego li su nastali sredovječni odnošaji urbarski, pak će obstojati, kad im već ni traga nebude. Kad bi dakle vladina oznaka urbarnosti posjeda kao zadružnoga istinita bila: onda bi moralo zadruge, bez obzira na diobu il ini prestanak, nestati u onaj mah, u kojem bi njezin posjed i formalno, najme u gruntovnici, izgubio svojstvo urbarnosti. Toga pako neće biti. Gdje ostane, kako je i dosele bilo, nepromienjena narav zajednice, isti kućni zapt, isto imovinsko ovlaštenje, isti moralni vez medju osobami, koje u toj zajednici živu: tu ćemo govoriti o zadrugi.[1]

„Praktično“ dakle tumačenje zadruge, kako nam ga daje §. 1. vladine naredbe od 30. travnja 1874., s jedne je strane preširoko, s druge preuzko, s treće nije prema istini.

Pak i zbilja imade seljačkih skupovâ ili zajednica, koje imadu sve one nutrnje uzroke svomu postanku i obstanku, kakve imadu i pravni subjekti, o kojih zadružni zakon govori. U njih je kombinacija družtva s obitelju provedena posve na onaj način, na koji i u potonjih pravnih subjektih. Pa ne samo to, nego imadu, da se izrazim s komentatorom našega zadružnoga zakona, i sve one „vanjske znakove“, koje i kakove imadu seljačke zajednice, podpadajuće pod zadružni zakon. G. odvj. Mrazović, komentator zadr. zakona, kompetentan i radi svoga uzkoga odnošaja naprama zakonodavstvu, opisuje jednakost glede tih vanjskih znakova ovako: „Tu i tamo vidimo više obitelji ili osoba, od kojih svaka predstavlja posebnu obitelj ili takovih osoba i obitelji zajedno; tu i tamo jedan je izabran od svih ostalih članova,

[1] Mislimo, da je ipak nuždno obazrieti se na razloge, navedene u knjizi „Sbirka najpotrebitijih zakona i naredaba str. 210.“ itd., koji su zakonodavca, a i vladu kod izdavanja naredbe sklonuli, da je uzet urbarski i urbarsko-srodni posjed za materijalnu podlogu zadružnomu odnošaju. U ostalom držimo, da je §. 1. naredbe vladine sastavljen prema §. 1. u duhu zakona od 3. ožujka 1874. Ured.

Digitized by Google

da bude kuće gospodar, da upravlja gospodarstvom čitave naselbine; tu i tamo pokoravaju se tomu jednomu svi ostali članovi naselbine; tu i tamo zastupa kuće gospodar zajednicu prema trećim osobam; ni tu ni tamo nesmije taj izabranik razpolagati sa sućnošću zajedničke imovine bez privolje svih ostalih, ili barem bez privolje većine članova; i tu i tamo dužan je taj kuće gospodar polagati račune. — Nadalje posjed seoskoga plemstva upisan je u gruntovnici kao zadružan posjed isto tako kao i posjed bivših podložnika; pa i predjašnji zakon o zadrugah (čl. IV. 1870. §. 1.) dopušta zadružni odnošaj u kućah prostih t. j. seoskih plemića, makar da im je posjed nekoć t. j. do god. 1848. bio prost od poreza, što će toliko reći, koliko da je bio prost i od urbarskih podanaka ili, da je bio plemenit posjed".[1]

Kad je tomu tako, to je hrvatski zakonodavac u ovakovih seoskih zajednicah morao nazrievati zadruge; a toga ne samo da nije učinio, nego je u svom §. 36. naročito ustanovio, da se zadružni zakon na seosko plemstvo neproteže. Njegov komentator, g. odvj. Mrazović punim je pravom pogodio, da će se poroditi sumnja: da li je ustanova §. 36. opravdana. On te sumnje nije hotio pobijati, dotično nije hotio opravdavati rečenu ustanovu; dapače ju je na polak osudio svojom na str. 264. izrečenom tvrdnjom „ustanove poglavja II. ovoga zakona, koje se tiču uprave i discipline zadružne, imale bi očevidno valjati isto tako i za plemićke zadruge". Po nikom neopravdanu, a samu u sebi protunaravnu ustanovu pokušao je njezin komentator samo izpričati historičkim opisivanjem podaničtva. Tim nas je sjetio na sve one tuge i nevolje, što ih je srednji viek zadao kao drugim narodom tako i hrvatskomu, kad ga je ne samo politički razkomadao nego i socijalno raztvorio, čemu su dokazom upravo podaničke i plemićke zadruge. Kako već spomenuh, podaničtvo je momenat slučajni, a ne naravni; što je naravno, to su zadruge, koje su nerazlučene živile prije podaničtva, koje su doživile njegovu smrt, i koje će mu preživiti pogreb. Čim je dakle blagi duh novoga vremena uništio razliku medju osobami, morao ju je

[1] „Sbirka najpotrebitijih zak. i naredaba" itd. Zagreb, 1874. Dionička tiskara, str. 210.

Digitized by Google

negledati i hrvatski zakonodavac, te je morao sinuti biel i sjajan pred narodom uzpostavom pravoga pojma hrvatske zadruge.

Ja ću svoj zahtjev, što ga na naše zakonarstvo upraviti imam, dole niže izreći. Ovdje odmah velim, da je ustanovom §. 36. zadr. zak. stvorena neprilika ne samo za plemenito seljačtvo, nego i za oblasti i druge ljude. Bilo kako mu drago, zadruga je tu. Tko ju zastupa aktivno i pasivno? Tko je vlastan raditi za nju prama oblastim i privatnim ljudem? Kakov joj ima biti zapt? Tko je i na koliko je dionikom njezina imetka? Jednom rieči: po kakvih pravnih načelih da se uredjuje? Neima ih; jer naši gradjanski zakoni nepoznaju zadruge, s toga se na nju ni protezati nemogu; za plemićke zadruge pako nije stvoren nikakov posebni zakon. To je, kako komentator zadr. zak. veli, velika praznina, koju bi trebalo izpuniti.

Kad se o zadrugi govori, treba joj razlikovati dva momenta: obstanak i prestanak; ono prvo je zapt, ovo drugo (u redovitih okolnostih) dioba zadruge. Pošto je plemićka s podaničkom zadrugom posve jednaka gledom na nutrnji razlog i vanjske znakove svoga obstanka: to joj trebaju ustanove o zaptu upravo one iste, koje i podaničkoj zadruzi. Stoga bi se moglo cielo II. poglavje zadružnoga zakona odmah protegnuti na plemićku zadrugu. (Vidi i komentar k zadr. zak., str. 264). Posve se drugčije ima s drugim momentom, najme s diobom plemićke zadruge; i to zato, što su u smislu starijih zakona, pak i po pravnih običajih našega plemstva, od uviek imale dio žene, čega u podaničkoj zadruzi nisu imale.

Ima ih, kojim se čini, da za diobu plemićke zadruge i netreba posebnih ustanova, jer da su dovoljne ustanove obćega gradjanskoga zakona. — Upitaš li pako naš pravosudni odiel, što ima biti od takovih dioba, on će reći: da je to politička stvar i da na njega nespada. Upitaš li nutrnji odiel, on će kazati: da je to posao juridički, i da na njega nespada. A na nekoga ipak mora da spada briga za narod i one njegove interese, koji mu radi pomanjkanja zakonskih propisa propadaju!

Dalje govoriti u ovom smislu nespada u ovaj strukovni list. Obratiti nam se je samo proti onoj tvrdnji: da za diobu ple-

Digitized by Google

mićke zadruge ima dovoljnih ustanova u naših općih zakonih. Tu nam je pako sjetiti na dokazanu već istinu, da je plemićka zadruga p r a v a zadruga. Kad je tomu tako, to se nemože prosudjivati njezina dioba po općih zakonih, jer ovi doduše poznaju fizičku osobu kao pravni subjekt, poznaju družtvo, poznaju obitelj, poznaju juristišku osobu, ali nepoznaju zadruge. Ona bo nije niti fizička osoba, niti je samo družtvo, niti je samo obitelj, nit je juristička osoba. Hoće li da se dieli, to se po općih zakonih nemože znati: tko joj je ovlaštenik? na koliko je ovlašten? da li i kada prestaje biti ovlašten?

Vele nam: da su ovlaštenici svi oni, koji su rodjeni od ma kojega ovlaštenika. Kada to i nebi bilo petitio principii, kao što jest, opet bi sadašnjemu ovlašteniku bilo nemoguće, da se kao takov pred sudom izkaže. Zar rodoslovjem? Rodoslovje pruža dokaz ob odnošajih rodbinstva, al ga ne pruža o privatnih pravih. Po naših općih zakonih nemože nitko putem nasliedstva postati vlastnikom imetka, što ga je imao neki pokojnik, ako nije iza toga pokojnika povedena i provedena ostavinska razprava, i ako mu nije sud uručio pokojnikov imetak i glede toga mu izdao uručbenicu. — Samo bi dakle uručbenicom mogo dokazati svoje pravo vlastničtva na dio, što ga je imao njegov pravni prednjak. No upravo uručbenice neima glede zadružne imovine nitko; jer ne samo da se glede takve imovine nisu ni do god. 1870. vodile ostavinske razprave, nego je §-om 21. zak. čl. IV.: 1870. upravo zabranjeno bilo ostavinske razprave voditi. Da se je taj zak. čl. protezao i na plemićke zadruge, to naročito veli §. 1. istoga zakona. Ovaj je zak. članak sad već doduše sav savcat ukinut; al zato ipak neće pasti niti jednomu sudu na um, da u slučaju, kad umre koji zadrugar plemićke zadruge, ide voditi ostavinsku razpravu glede imetka, koji je u gruntovnici upisan na ime zadruge, a ne na ime pokojnoga zadrugara. Niti se je dakle ma koji ovlaštenik, komu je roditelj umro iza 1. svibnja 1853. kao dana, kad je u kriepost stupio obći gradjanski zakon, mogao izkazati uručbenicom, da je vlastnik prednjakova imetka, niti će se moći u buduće izkazati, ako se nestvori shodni zakon. Bez toga pako mora gradjanski sudac svaki zahtjev na diobu plemićke

Digitized by Google

zadruge odbiti. Usljed toga je imovina takove zadruge predana u ruke nekojim nasilnikom, a oteta mirnim, pravdoljubivim, no slabim ovlaštenikom, kojim nije moguće ni po naputku §. 19. ogz. doći do svoga prava.

Al recimo, akoprem nije istina, da netreba nijednomu plemiću-zadrugaru uručbenice, i da sudac može bez zakona i mimo zakona, onako samo po zdravom razumu, kao negda u pokojno Verbõcievo doba, prosuditi: tko je i da li je ovlašten tražiti zadružnu diobu, dotično razvrgnuće zajednice; sada istom nastaje potežkoća glede pitanja: koliki dio pripada pojedinomu zadrugaru? Nekojim se ljudem i ovo pitanje lahko čini, jer misle, da se ima sav imetak jednako porazdieliti na loze, unutar lozâ pako na glave i da je tim ovo pitanje riešeno. Što je glava, to se u svako doba zna; al što je loza, to se nikako nezna. Tko bez obzira na uzlaznu liniju gleda tri brata, viditî će tri loze; al ima li se obazrieti na njihova otca, onda će viditi samo jednu lozu. Pitanje je dakle otvoreno, koje se bez pozitivne ustanove neda riešiti: odakle se počimaju brojiti loze? Da ga je treba pozitivnom ustanovom utvrditi, to dokazuje zakon od 3. ožujka 1874., jer za podaničke (po njegovu mnenju jedino prave) zadruge u §. 13. veli, da se loze računaju po predstavnicih, koji su bili u životu 1. siečnja 1837.

Da u kratko svedem: Za plemićke zadruge nemamo dosele nikakova zakona; s toga je dužna vlada, da za nje bezodvlačno priredi i saboru na ustavni pretres predloži budi posebnu zakonsku osnovu, budi novelu k zakonu od 3. ožujka 1874.; zakonarstvo pako ima plemićku zadrugu priznati za pravu zadrugu i na nju protegnuti načela, omjerena ob ustanove zakona od 3. ožujka 1874.

Dr. Ivan Zahar.

Digitized by Google

Pravo medjunarodno u historijskom svom razvitku.

Napisao
dr. Josip Pliverić,
namj. profesor.

(Čitano u skupštini pravničkoga družtva dne 27. svibnja 1876.)

(Dalje.)

Zadaću svoju, što ju je primio od sriednjega, naime da subjektivni i objektivni princip medjunarodnoga prava u sklad dovede, novi viek još nije riešio, premda je udario pravim putem, i znatno se primaknuo svomu cilju.

Borba izmedju jednoga i drugoga principa ipak već s početka dobiva drugi karakter, nego li ga je imala prije. Neradi se više o tom, koji od ta dva principa da bude posvema odstranjen, potisnut u natražke, da drugi uzmogne izključivo gospodovati. Nego se sve nastojanje znanosti, a smijemo — bar za novije doba — reći i prakse vrti oko toga, da se dovedu u sklad oba principa. Nastojanje to, kako već i u theoriji nije lahko, u praksi je još teže provesti. Države, vikle nad sobom nepoznavati gospodara, uviek su se otimale, a i danas se otimlju zahtjevom, postulatom najvišega pravnoga reda internacijonalnoga. Pa zato se i danas još dogadja, da politički obziri, momentane koristi, a često i individualni nazori odlučujućih državnika stoje na putu odlučnomu i konzekventnomu priznanju načela prava medjunarodnoga.

Nu i u tom pogledu je stvar na bolje okrenula. Odkako su skoro svi narodi dobili ključ svoje sreće u svoje ruke, odkako je naime u konstitucijonalnih vladavinah odlučivanje o narodnih interesih položeno u ruke samomu narodu, odtada je mogućnost pravnoga poredka za internacijonalne odnošaje u formalnom pogledu pružena.

Da se taj poredak i s materijalne strane omogući, za to se zahtieva, da narodi sami, dakle i svaki državljanin, koji je zvan sudjelovati kod javnih poslova, bude razumievao, o čem se radi, i da bude pripravan momentani probitak žrtvovati trajnoj koristi internacijonalnoga pravnoga života. Neima dvojbe, da će u tom pogledu sa raztućom kulturom napredovati i pravo medjunarodno

Digitized by Google

upravo onako, kako se je to dokazalo tečajem posljednjih tri stotine godina. Za to bo je vrieme uz sve zaprieke i zablude internacijonalni pravni život orijaškim korakom napredovao. A usred svih faza i promjena dokazuje nam se, da i u čovječjem etičnom životu svaki napredak počimlje s individuom i njegovim životom ekskluzivnim; da odtud nastaju opreke medju individui, a iz ovih tek ona harmonija svih individuah — ovdje država — koja je temeljem pravnomu životu.

Oprieka med crkvom i državom još se je u srednjem vieku počela pojavljivati, i to onda, kad je prestala znanost državna graditi sve na onoj fikciji, po kojoj je čitavo kršćanstvo imalo biti jedno jedinstveno carstvo božje sa papom i carem na čelu. Države pojedine, osjećajuć da u zajednici tako uredjenoj nemogu živiti kao države, same su počele rat proti toj nauci, iztičuć svoju samostalnost i nezavisnost, i tražeć takovu podlogu za svoje medjusobne odnošaje, na kojoj bi u prvom redu bila iztaknuta njihova suverenost.

Dok je jedinstvo vjersko postojalo, dok su s te strane sve države bile skopčane u njeku idejalnu cjelinu, dotle takovo nastojanje nije moglo lahko uspjeti.

Nu već na početku novoga vieka imala se je kopča jedinstvenoga kršćanstva potrgati. Reformacija, koja je — a to se mora ovdje posebice iztaknuti, — bila ne samo crkveni već i socijalni prevrat, imala je tu zadaću. Usljed vjerske pociepanosti nemogućim postade medjunarodne odnošaje motriti sa fikcije gore napomenute.

Države nepriznavahu odsada više vlasti i većega prava crkve u svjetovnih stvarih, usljed kojega bi one tek posrednim životom imale živiti, a samo crkva neposrednim. I države su odsele za se vindicirale neposrednost, naglasivale svoju samosvojnost i neodvisnost. I tako kad je popucala spona, vežuća sve države u jedno, nadju se države svaka o sebi, svaka slobodnom, svaka nastojeć samo o svom napredku.

Uz takove okolnosti valjalo je, da se i pravo medjunarodno prema tim odnošajem pokrene. Racijonalistično motrenje svega ovozemnoga života čovječega bijaše prvom i najglavnijom poslje-

Digitized by Google

dicom reformacije. Usljed toga išlo je i medjunarodno pravo za tim, da se otrese onih spona, u kojih je po nazorih srednjega vieka bilo. Bivši jedinstvo vjersko prekinuto, nije se moglo ostati pri tom, da se i odsele identificira jedinstvo čovječanstva sa jedinstvom vjerskim. U okrug prava medjunarodnoga valjalo je povući i one, koji nisu prije spadali unj, valjalo je pravni i državni život čovjeka abstrahirati od vjerskoga mu osvjedočenja. Pa pošto je usljed reformacije i uslied westfalskoga mira s jedinstvom crkvenim prestao i svaki principat politički, valjalo je odnošaje medjunarodne urediti prema tim novim okolnostim i potrebam. Osobitim pako načinom moralo se je obzirati na nauku o nezavisnosti i jednakosti svih država. Ta se je nauka usred bojeva 16. i 17. vieka razvila, postala važnom u tadanjoj politici. Pokazalo bo se bijaše usred tih ratova, da se oprieke nastavše medju državami samimi nedadu odstraniti tim, da se principat druge koje države uvede, jer bi se tim pogibelji bila izvrgla nezavisnost svake druge. Na to se nije moglo pristati, a ipak se je uvidjalo, da se nješto učiniti mora u svrhu očuvanja eksistencije svih.

Nastojeć da se pronadje taj način, praksa je pošla zlim putem. Priznajuć subjektivni princip i nastojeć ga spasiti, nije znala naći pravoga sredstva. S osvjedočenjem o samostalnosti i jednakosti svih država moralo bi se bilo pojaviti i to osvjedočenje, da valja obstanak svake države staviti pod okrilje prava medjunarodnoga, da valja svim državam priznati viši neki pravni red nad sobom. Nu to se nedogodi. Nova nauka nezavisnosti svake države posvema je bila obuzela duhove. Nisu se mogli odvažiti, da tek shvaćenu „suverenost“ okrnje tim, da ju stave pod viši pravni red. Nego se je porodilo osvjedočenje, da eksistenciju svake države valja staviti u zaštitu svih drugih, i da se sve države imadu oduprieti svakomu pokusu, koji bi išao za tim, da se eksistencija jedne od njih podkopa i u pogibelj stavi. Drugimi riečmi, porodila se je doktrina ravnovesja europejskih država, neosnovana niti na jednakosti vjerskoj, niti na jednakosti zakonodavstva, već na jednakosti interesa i na svim potrebnoj sigurnosti eksistencije, a potekla iz nužde, da se oprieke medju

Digitized by Google

državami odstrane. Što se je doktrina ravnovesja porodila, mnogo je bila dopriniela osobito Francezka. Izvedši ona jedinstvo u svojoj kući, postajala je svojom vanjskom agresivnom politikom pogibeljnom susjedom za druge države. Ako još uzmemo na um silnu tadanju moć Habsburgovaca, lahko ćemo pojmiti, da su manje i slabije države morale pomišljati na to, kako da osujete svaki principat jedne države i spase svoju eksistenciju. Pa bivši u tridesetgodišnjem ratu i švedska moć oslabila, mislilo se je, da je najbolje, ako se prema materijalnoj jim snagi države razvrstaju tako, kako će svaka sama za se ili u zajednici s drugimi moći se oduprieti svim navalam drugih. Da se takovo ravnovjesje u Europi održi, o tom su u XVI. i XVII. vieku nastojale sve koalicije, za tim išla politika.

To je prva faza novovjekoga medjunarodnoga prava. Inaugurirana i dokumentirana mirom westfalskim, a potvrdjena i produžena mirom utrechtskim. Dva ta mira ostala su sve do francezke revolucije temeljem, na kom je počivao internacijonalni pravni život europskih država. Temelj medjutim nije bio dobar i nije prijao uspješnomu životu država.

Doktrina bo ravnovesja konsekvencijami svojimi podpuno negira suverenost država, i velika je razprieka svemu državnomu životu. Ustanovljujuć pako snagu pojedinih država, pokazala se je i neprovedivom; jer je morala mjeriti snagu i moć državi svakoj po vanjskih znacih prostornoga obsega i broja pučanstva. Uz sve to nije čudo, da joj nije pošlo za rukom izvesti ono, za čim je išla. Nastojanje Habsburgovca Karla V., i sina mu Filipa II., zatim Ljudevita XIV. i Napoleona I. jasnim su nam dokazom, da su krepki vladari znali i mogli pokušati nametnuti svoje gospodstvo drugim državam. Diobe pako kraljevine Poljske nas upućuju, da u krilu doktrine ravnovesja nije osigurana bila eksistencija svake države.

Usljed nastojanja država, da se ravnovesje provede i održi, nastala je u internacijonalnoj zajednici i učvrstila se bila ideja negativne sigurnosti medju državami, osnovana na uvjerenju, da jedna drugoj nemože zaprietiti. Sve se je vrtilo oko toga, da se ta negativna sigurnost održi, a to se je mislilo postići tim, da

Digitized by Google

se sve države oslabe i stegnu u njihovu životu. Usljed svega toga nastojanja prometnuo se je princip ravnovesja u rat svih proti svakomu.

Medjusobno takmenje i slabljenje postade svrhom svoj politici. Da se poluči, nije se nijedno sredstvo činilo zabranjenim; nijedan ugovor, dapače ni svetost prisege nije se smatrala zapriekom u nastojanju oslabiti drugu državu u interesu svoje sigurnosti; a nikomu nije palo na um nazirati u tom nepravdu. U takovih okolnostih porodi se misao i doktrina intervencije kao sredstva za održanje ravnovesja u Europi. Da nebude pojma ravnovesja, nebi se u to vrieme znalo za intervenciju. Može se doduše intervencija smatrati, i trebalo bi da se u njekih slučajevih smatra kao izraz i dokaz osjećanoga zajedinstva, što postoji medju državami. Kao takova počela se je zbilja i prosudjivati u novije vrieme. Ali u 17. i 18. vieku takovo je osjećanje bilo veoma slabo, tek u začetku. Pa zato se je intervencija tada zamislila i izvodila kao puko sredstvo za održanje ravnovesja, a ne da se njom vrši pravo i dužnost potičuća od internacijonalnoga pravnoga zajedinstva. Mnogi ju zato i zovu čedom makiavelistične politike XVII. i XVIII. vieka, pa su zbilja tadanji prijatelji slobode nazirali u njoj zaprieku uspješnomu životu državnomu.

Posljedicami svojimi nije intervencija dosada pomogla pravu medjunarodnomu. Jer kako pomisao ravnovesja nije pravi temelj za odnošaje internacijonalne, posve je evidentno, da intervencija kao sredstvo za to nije ni mogla koristiti pravu medjunarodnomu. Naziruć države pogibelj za sebe jur u tom, ako se je koja država okriepila, ako joj je pošlo za rukom materijalnu svoju i moralnu snagu podići, držale su da imadu pravo zapriečiti to A nisu mislile, da takovim postupanjem zapriečuju prirodni razvitak, tu svrhu, za kojom svaka država mora ići upravo tako, kao što svaki čovjek mora težiti za harmoničnim razvojem svih svojih fizičnih i duševnih sila.

Prema svemu tomu nauka je ravnovesja, i intervencija, da se ravnovesje održi, bila pogibeljna medjunarodnomu pravu. Jer sve da i uzmemo — što ipak nedopuštamo — da je doktrina ravnovesja i intervencije podobna bila dokumentirati i očuvati objektivni princip prava medjunarodnoga, priznati se mora s druge

Digitized by Google

strane, da je to bivalo na uštrb principa subjektivnoga, samostalnosti država kao subjekta prava medjunarodnoga. Pravna bo zajednica internacijonalna mora štititi ne samo eksistenciju svih država, već mora isto toliko omogućiti svakoj njih prirodni razvitak. Eksistencija bo bez prirodnoga razvitka, bez napredka, jest stagnacija i smrt, a internacijonalno pravo, koje osudjuje države na stagnaciju, jest grob država.

I tako nam se pravo medjunarodno 16. 17. a i 18. vieka u praksi ukazuje kao posvemašnja stagnacija. Doktrina ravnovesja, koja je potekla iz nastojanja, da se svaka država očuva u svojoj eksistenciji, tim se je izvrnula u sredstvo propasti, pogibeljno pravoj samostalnosti, s kojom je skopčan i prirodni, ničije pravo nevriedjajući razvitak. I zato prave koristi od toga, što je usljed reformacije i iza mira westfalskoga bilo nastalo subjekta prava medjunarodnoga, po razvoj samoga pravnoga internacijonalnoga života, nije bilo.

To je tako potrajalo sve do francezke revolucije. Jer i poslje mira utrechtskoga nije se praksa htjela obazirati na to, da veća snaga jedne države još nije povrieda prava drugih država. I intervencija i politička nemoralnost je nastavljena.

Pa ipak je perioda iza mira westfalskoga za napredak prava medjunarodnoga od najveće važnosti. Usljed prošlih bo ratova dokazalo se je, da nije ni vjera ni zajedinstvo zakonodavstva onaj temelj, na koji se imade osoviti život internacijonalni; ali uvidilo se je, da se za nuždno obćenje država dadu pronaći neka glavna pravna načela i norme. Hugo Groot — otac prava medjunarodnoga — to prvi jasno uvidi, ter usred strahota tridesetgodišnjega rata, on bez ičije autorizacije pokuša u svom djelu „de jure belli ac pacis“ (1635.) ta načela svesti u cielost. Sankciju pojedinim propisom toga kodeksa prava čovječjega on je tražio u načelih kršćanskih, u nauku poviesti i mnenju mudraca staroga i novoga svieta. Zato se neima uzeti, da Grootovo djelo razpravlja o pozitivnom medjunarodnom pravu svoga vremena. „Ono je, kako dobro sudi o njem Kaltenborn, abstrahirani iz poviesti staroga i novoga vieka sistem naravnih odnošaja, u koje mogu narodi u svom obćenju doći.“

Digitized by Google

Nu ipak taj abstraktno-humanistički karakter neide toli daleko, da bi Groot posvema bio pregledao novi karakter medjunarodnoga prava. I sam praktičnim državnikom bivši, nije se ni Groot, kao nijedan čovjek, mogao oteti novim idejam, što su se u njegovo vrieme stale javljati i prodirati u medjunarodni život. Zato on i stoji već na temelju novoga medjunarodnoga prava, gradi na supoziciji nezavisnosti i samostalnosti država, premda toga u svom djelu nigdje neveli. To nam najbolje dokazuju ona mjesta, gdje se Groot njekim načinom bori za prošlost i budućnost medjunarodnoga prava. Pa upravo zato, što je on jur naslućivao i makar i nehotice prijanjao uz budućnost, ostala je važnost njegova djela velika. Da Groot nije odlučno prionuo uz nove nazore, da se je on prema njim držao dosta passivnim, tomu je razlogom to, što je on sam vidio i doživio, koliko krvi se je prolievalo, kolike okrutnosti su počinjene bile u borbi za taj novi princip, za slobodu i neodvislost država.

Pokrenuta jednom po Hugu Grootu, scientifična se je borba u medjunarodnom pravu nastavljala. Do preko polovine XVIII. vieka dominirali su oni, koji su stvar samo filosofičnim načinom motrili, nepriznajuć pozitivnoga medj. prava, a prevalirala je u njih u obće tendencija, da se objektivni princip utvrdi i iztakne. Razlog tomu jest, što su „suverenimi“ postavše države u svom vanjskom životu zaboravljale svako pravo. U tu svrhu se je dapače niekala eksistencija svakoga prava medjunarodnoga. Hobbes, osnivajuć svu svoju filozofiju na sgoljnoj sebičnosti, razvi konzekventni materijalizam, dokazajuć za nutarnji državni život potrebu absolutizma, a za medjunarodno pravo tvrdeć, da ono nije ništa drugo, već puka aplikacija privatnoga prava na države. Pufendorf spajajuć nazore Grootove i Hobbesove niekao je svako pozitivno medjunarodno pravo. Thomasius, inače u svem protivnik Pufendorfu, ovdje se s njim slaže u toliko, da tvrdi, da pozitivnoga medjunarodnoga prava nemože ni biti. Nauku svoju osniva na tom, — što je on prvi pokušao dokazati —, da je samo ono pravom, što se dade silom provesti; tvrdnja, koja je — uviek nedokazana — za dugo vremena postojala, premda joj se je već Leibnitz protivio. Mi smo spomenuli, da ju mi ne-

Digitized by Google

priznajemo. Karakter prisilivosti i provedivosti nemože u obće lučiti prava i morala.

Poslje je ovladala naukom Leibnitz-Wolffova filosofija, iztičuć za internacijonalne odnošaje univerzalni harmonizam, Wolffom civitas maxima nazvan. Veoma se je razprostrla po Evropi, a izilazila je na podpunu negaciju principa subjektivnoga. Jedini je Bynkershvek naglašivao suverenost država kao bitni uvjet za uspješno uredjenje internacijonalno-pravnih odnošaja. To su — uz popularizatora Wolffova, Wattela — u njekoliko riečih faze theoretičkoga razvitka principa prava medjunarodnoga.

Korist, što je potekla po medjunarodno pravo odtuda, bila je, što ovi svi filosofi i njihove pristaše, ako i nisu sami našli, ipak su — osobito Christian Wolff — potaknuli iztraživanje o pravom principu prava medjunarodnoga, koje nije još niti danas prestalo.

Po praksu samu malo je bilo koristi. Jer ako i jesu državnici počeli u njekih se pitanjih oslanjati i osvrtati na zakone čovječnosti i prava, nije to stvari bitno izmienilo. Tomu bi se bilo htjelo, da istine prava medjunarodnoga prodru u javno mnenje i osvjedočenje. To pako može nastati tek iza dužega obdržavanja i prakticiranje tih istina. A toga u vrieme, kad su pisali Groot, Pufendorf, Thomazius, Leibnitz, Wolff, Bynkershvek itd. nije bilo. Javno je mnenje bilo slabo, istine prava medjunarodnoga, ako su i bile utvrdjene, nisu bile poznate širjemu obćinstvu. Tude su još uviek odlučivala sofistička načela i predsude, sebičnost i diplomatički raffirement i spletke u tolikoj mjeri, da je J. Moser († 1780), začetnik t. z. strogo pozitivističke škole, koja se je pod konac XVIII. vieka počela stvarati, došao do toga, da je jačemu priznao sve pravo.

Francezka revolucija i ratovi toga vremena kako su s jedne strane bili neprijazni uspješnomu razvoju prava medjunarodnoga, tako s druge strane nisu mogli porušiti doktrine ravnovesja evropskih država. Silniku Napoleonu I. skoro da je pošlo za rukom stvoriti u Evropi takov sistem politički, u kom bi sve države ovisile o Francezkoj. Kozmopolitizam republikanca Anacharzisa Cloots-a skoro da je proveo u život cezar Napoleon. Liepe ideje

Digitized by Google

konventa francezkoga o slobodi, nezavisnosti i jednakosti svih država, bratinstva svih narodah, sadržana u zaključku, kojim konvent izriče da nekani seguuti preko medja Francezke, sam je taj konvent zatajio, pošavši za osvajanjem i podjarmljivanjem drugih država; a direktorij mačem Bonapartinim izbriše jih iz broja liepih ideja francezke revolucije.

Nastojanje republike francezke, produženo carem Napoleonom, napokom podlegne u svetom boju skoro uništenih naroda, koji su se upirali univerzalističkim težnjam njegovim. U ratovih od 1812. i 1813. digoše se narodi odlučno braniti svoju slobodu i nezavisnost, jer nisu htjeli izčeznuti u cezarističkom sistemu Napoleonovom. U ugovoru Chaumontskom izrekli su (1814) saveznici, da jim je svrhom bilo spasiti pravo slobode svih naroda.

Nu umirivši Evropu, protjeravši Napoleona, saveznici nisu ostali vjerni toj nakani. Nisu više mislili na to, da pravo jedinstvo sastoji u mirnom i priznanom pravu svih država. Narodi prolievši rieke svoje krvi u ratovih proti Napoleonu za slobodu svoju i svojih dinastija, imali su pravo očekivati, da će se štovati njihova državna i narodna eksistencija. Nu tomu nebje tako. Sakupljeni u Beču na kongresu državnici nehtjedoše ni čuti o načelih Chaumontskoga traktata. Iz instrukcije Metternichove za državnike vidi se, da su i oni mjereć narode i države po četvornih miljah i broju stanovničtva naumili Evropi dati lice ne prirodno, već umjetno. A svim tim vratili su se na nazore evropskoga ravnovesja, koje je opet imalo postati podlogom za internacijonalne odnošaje s tom jedinom razlikom, da mu se je htjelo dati sankciju religijoznu, izraženu u ugovoru, što ga sklopiše prije drugoga parižkoga mira vladari ruski, austrijski i pruski, a komu kašnje pristupiše skoro svi ostali.

Načela toga ugovora — sv. allianse — imala su odsele u Europi vladati. Neglededć na to, da je taj ugovor, — ako se ob ugovoru može govoriti, gdje neima točno označene činitbe, — mogao biti obveznim samo za dotične vladare, za medjunarodni život imao je on tu posljedicu, da je u njem nastalo posvemašnje materijalno ravnovesje. I tako su se narodi opet povratali u stagnaciju; jer su velevlasti stipulirajuć sv. alliansu, zaniekale uvjet

Digitized by Google

uspješnoga medjunarodnoga života, slobodu svake države u granicah prava.

Izrečeno bivši jedanput to načelo moralo se je poći i dalje. Zaziruć vlasti od razbudjene sviesti naroda valjalo je stagnaciju njihovu učiniti permanentnom. U to se ime zamisli zovnuti u pomoć theoriju legitimiteta proti nastojanju naroda oko prirodnoga razvitka, onu istu theoriju, koje se državnici bečkoga kongresa nisu sami držali ukidajuć, dieleć i uzpostavljajuć države po volji.

Svaki historijski razvitak nutarnjega državnoga života, bio on još tako prirodan i nuždan, legitimitetu se je protivio, ako nije polazio od sasvim slobodne volje absolutističkih vladara tadanjega vremena. A najveći neprijatelj jest legitimitet ideji narodnosti, kako se je to dovoljno dokazalo u poljskom, njemačkom i taljanskom pitanju.

Da se sva ta načela održe i provedu, valjalo je poći još dalje, pa se je i pošlo. Na kongresih u Cahu, Tropavi, Ljubljani i Veroni, na ministarskih konferencijah u Karlovih varih itd. zajedničkim se je sporazumkom načelo intervencije do skrajnosti razširilo na svaku promjenu nutarnjega državnoga života tako, da se je — kako je poznato — već 1820. kralj napuljski morao formalno izpričati pred Metternichom, što je pristao na slobodouman ustav u svojoj državi.

Usljed tih načela ako i jesu ratovi jedne države proti drugoj znatno umanjeni, nisu ipak vladali mirni odnošaji, imajuć čete država prianjajućih uz sv. allijansu neprestana posla sa pokretom stegnutih u slobodih naroda. Odpor se je sve više i više pripravljao. Theorija, osobito Kantova i Fichte-ova filosofija mnogo je tomu dopriniela. Kantovu se abstraktnomu racijonalizmu imade zahvaliti, što je znanosti i praksi dozvan u pamet subjektivni princip prava, sloboda, — koji se je uz Wolffove nazore bio skoro posve izgubio, bivši objektivnomu dana prednost i važnost preko svake mjere. Dakako da se je i taj subjektivizam izvratio u ekstrem, pak ga je i Fichte svojim subjektivnim idealizmom tjerao do skrajnosti. Nu svakako se tim filosofom imade mnogo zahvaliti, da se je odpor stao radjati proti tadanjemu stanju

Digitized by Google

država u obće i proti internacijonalnomu jim životu napose. U theoriji je taj bio jur osudjen. Theorija je vojevala pod stjegom neintervencije, pa kako je ono sve bazirala na ekstremih Kantove i Fichteove filozofije, nije čudo da je i sama zašla u ekstrem, iztičuć bezuslovce neintervenciju kao princip, o kom jedinom visi uspješni život naroda. Kakogod je intervencija dotad rabljena preko mjere, tako se sada o njoj neće ni čuti.

Nastojanju theorije priteče u pomoć srpanjska revolucija. Prije nje samo je Englezka (osobito Castlereagh i Canning) branila — ne uviek iz nesebičnih razloga — neintervenciju, a sada i Francezka stade uz nju. Na mjesto intervencije, kako se je počam od Ljudevita XIV. vremena bila počela nazvijati, kako ju je traktat u Pillnitzu sklopljen (1791) jasno izrekao, Napoleon I. vršio, a sv. alijansa do skrajnosti razvila, imao je u praksu doći princip neintervencije absolutne, princip atomističnoga zajedničkoga života država. Englezka i Francezka stajale su pripravne, da taj princip obrane proti iztočnim naročito vlastim, koje su još uviek stajale na načelih sv. alijanse.

Posljedicom tomu bilo je, da se je Belgija iztrgnula iz nenaravne sveze, u koju bje na bečkom kongresu strpana, i da se je Španija mogla ponješto slobodnije urediti, a da se iztočne vlasti nisu usudile intervenirati na korist „legitimnoga“ jim vladara. (Intervencija na korist Grčke nespada amo.) Nu god. 1841 skoro se je Francezka pod Thiersovom vladom povratila na intervenciju, što je najboljim dokazom, da su intervenciju ili neintervenciju promatrali sa političkoga, a ne sa pravnoga gledista u praksi, a dosta put i u theoriji. Pak ako se praksa država priklanja još uviek intervenciji, valja priznati, da niti theorija još nije na čistu s njom.

Sve više i više se je počelo uvidjati, da onakovo ekstremno i izklopno naglašivanje intervencije nije bilo, već posljedicom ekstremnoga rabljenja intervencije u svrhe sv. alijanse. „Ako se danas zabacuje — veli Laurent — intervencija, čini se to s toga, što su ju vladari rabili u absolutističke svrhe.“ Isto tako Martens, Berner, Guizot i. dr. nisu za neintervenciju à tout prix. Kritične radnje Laurentove, Kaltenbornove i drugih

Digitized by Google

tomu su razlogom, svrativši pozornost na to, da se uz priznanje subjektivnoga, nesmije zaboraviti ni objektivni princip prava medjunarodnoga, da se valja sjetiti, da niti internacijonalna zajednica, kao ni državna nije puki atomistični agregat osoba, već da je ona najvišim organizmom zajedničkoga čovječjega života, a pravni red njezin najvišim pravnim redom. U tom kao i u svakom drugom imade i prava i dužnostih, a iz tih poteći može ono što zovemo intervencijom. Nu kako nije našom svrhom ovdje razpraviti veliko i zanimivo pitanje intervencije ili neintervencije, reći ćemo samo, da već pitanje to ovako stavljeno dokazuje, kako je theorija stvar pomiešala. Život se ljudih i država neravna po ovakovih apodiktičkih kategorijah, sve je u njem rezultatom transakcije i paktiranja. Zato mi tvrdimo, da će se pitanje ob intervenciji s uspjehom razpraviti moći tek onda, kad se budu pojmovi strogo lučili prema onoj staroj „qui bene distinguit, bene docet.“ Pravim su putem počeli ići Talijani, a naročito Carnazza-Amari u svojoj razpravi o tom predmetu, sadržanoj u „Révue de droit international“ i ponješto Calvo u svom djelu „Droit international“ etc. Carnazzo usvaja medjutim još uviek absolutnu neintervenciju kao pravilo, ali za one slučaje, gdje ju ipak mora dopustiti, veli, da nepodpadaju pod pojam njezin. Svakako je to veliki napredak, a još većemu se smijemo nadati onda, kad se nebude absolutna neintervencija već zato branila, što je njekomu palo na um, prozvati ju karakteristikom modernoga medjunarodnoga prava; jer će se tada viditi, da je uz neintervenciju kao pravilo uviek još moguće braniti intervenciju u slučajih, gdje to čovječnost, napredak i kultura traže i zahtievaju. (Svršetak sliedi.)

Kako neka glasi odluka na molbu, kojom se moli bezteretni odpis?

Na molbu, kojom se prosi bezteretni odpis, izdavaju neki sudovi kao gruntovne oblasti odluke, kojimi pozivlju hypothekarne vjerovnike na ročište, da se očituju o molbi, bez ikakova dalnjega dodatka. Drugi opet sudovi pozivlju vjerovnike na ročište dodav:

*

Digitized by Google

ako nedodju, da će se bezteretni odpis dozvoliti, jer da se nedolazak na ročište ima uzeti kao da se privoljuje na bezteretni odpis. A napokon ima i odlukâ, koje pozivlju vjerovnike na sud pod prietnjom posljedicâ §. 40. gpp.

Ove posliednje odluke ravne su u posljedicah odlukam druge vrsti; jer u slučaju nedolazka dozvoljuje se tuj i tamo bezteretni odpis.

Nastaje pitanje, koja je od ovih triuh odluka opravdana?

Odluka, kojom se pozivlju vjerovnici na ročište uz posljedice §. 40. gpp., ne može biti opravdana već i stoga, što §. 40. gpp. ima pred očima tužbu ter zasade, koje, ako su istinite, čine pravo, što no se ima odsudom priznati. Kod molbe za bezteretni odpis pako neima se ništa poreći, ništa priznati, nego pače dotičnik ima napustiti nešto od obsega svoga prava. Zato je neumjestna odluka, ako se u njoj zaprieti posljedicom §. 40. gr. p. p.

Druga vrst odlukâ glasi: „ako vjerovnici ne dodju na ročište, smatrati će se, da su privolili na odpis.“

Po ovoj odluci moraju doći na ročište vjerovnici, koji nisu kanili privoljiti na bezteretni odpis. Taka pako imperativna odluka je nepravedna, jer sili vjerovnika, da privoli na bezteretni odpis, ili da si čini troška, te na ročište dodje.

Za slučaj, da je vjerovnik htio, ali nije mogao doći na ročište, pa da ne privoli, morao bi po ovaj odluci trpiti, da mu se pravo krnji. Pošto je pako moguće, da traži dužnik, odnosno njegov pravni nasliednik, bezteretni odpis za pretežniji dio hypotheke tako, da po odpisu ostatak ne osjegurava više tražbine: to je posljedica ovakove odluke za njega veoma štetonosna. Vjerovnik bo neima sredstva povrate u prijašnje stanje radi zamudjena roka, pa kriv ili nekriv mora trpjeti, da mu se hypotheka oduzme. Moglo bi nastati pitanje, može li se tražiti povrata u prijašnje stanje radi zamudjena ročišta? Ako uvažimo načela našega gruntovnoga reda ter ona o. g. z., po kojih odlučuju prvenstvo i dobra vjera za stečena prava gruntovnimi unosi, tada nebudemo tvrdili, da nam povrata u prijašnje stanje može povratiti naše pravo, ako je medjutim već treći bona fide na gruntovni upis novu hypotheku obteretio ili prekupio. Pravno sredstvo

Digitized by Google

pako, koje nam stanja quo ante povratiti ne može, neima za nas vriednosti.

Ovako može vjerovnik posve lahko izgubiti hypotheku, a uz nju pasti sa svojom tražbinom.

Negledeć, da se ta odluka protivi općenitim zakonskim pravilom, da se nitko ne može siliti da se odrekne svoga prava, podkapa ona i vjeresiju ter ugled pozitivnih zakona u zemlji. Tko da se nadje pobudjenim uzajmiti novca u zemlju, gdje mu se može oduzeti hypotheka? a tko da se uzda u pozitivne, po sebi dobre zakone, ako ove sudbena odluka može okrnjiti?

Osim toga leži nepravda ovakove odluke i u tom, što moram doći na ročište na svoj trošak. Da si uzčuvam svoje pravo, moram trpjeti zato štete! Meni najme ne jamči nitko za trošak, pa bi bilo i težko opravdati odluku, koja bi nalagala molitelju, da povrati trošak.

Prema svemu ovomu ne možemo odobriti odluke, glaseće: „Da će se bezteretni odpis dozvoliti, ako vjerovnici nebi došli na ročište.“ Preostaje nam indi kao jedino opravdana odluka prva, najme, da sud bez ikakovih posljedica pozove vjerovnike na ročište.

Ovoj odluci prigovara se, da onda nije moći nikada, ili barem riedko zadobiti bezteretni odpis. Taj je prigovor neumjestan. Odpis moći ćeš sjegurno dobiti, ako privole vjerovnici. Privola vjerovnika ili je sliedila pred sudom, ili pismenom izjavom i očitovanjem. Imadeš li dovoljne hypotheke, vjerovnici neće ti uzkratiti podpisa na očitovanju. Neučine li toga, a ti si u stanju dokazati, da čine to iz objesti, sud će ti ureda radi dozvoliti odpis. Ali siliti vjerovnike i tamo, gdje neima sjegurnosti za tražbinu, jest nepravda, koja biva tim pogibeljnijom, čim je potekla od suda, ter tim zadobila biljeg zakonitosti.

U kratko nacrtasmo glavna načela, pa jer je ovo pitanje dosta važno, želimo, da se o njem povede obširnija razprava.

Dr. L. Vidrić.

Digitized by Google

Osnova zakona

o preinaci nekih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852, tičućih se postupka kod ovrhe dražbom nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine.

I. Ustanove općenite.

§. 1. Dozvola ovrhe za utjeranje novčane tražbine prisilnom prodajom negibivih i gibivih stvari obuzima dozvolu svihkolikih uredovnih djela, potrebitih za provedbu dražbe.

§. 2. Ustanove gradjanskoga sudovnika od 16. veljače 1853. (Br. 30 d. z. l.), gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852 i zakona od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudova I. molbe, kojimi se naredjuju sudovi nadležni za dozvolu i provedbu ovršbene dražbe, ostaju netaknute.

II. Osobite ustanove.

A. Ovrha dražbom nekretnine.

§. 3. U molbi za ovršbenu dražbu nekretnine radi utjeranja novčane tražbine treba;

1) da je izpravom dokazano pravo voditi ovrhu (§§. 438 i 441. gradj. postupnika);

2) da je točno izražena novčana tražbina glede glavnice i uzgredica;

3) da su gruntovnički označene nekretnine, kojih se prisilna prodaja ište;

4) da je molitelj dokazao, da je uknjižba njegovoga prava zaloga na nekretninu, koju uzima u ovrhu, u gruntovnici jur provedena, a ako pravo zaloga nije još stekao, da ga suvremeno zaište, priloživ obloženi primjerak molbe za gruntovnu oblast;

5) da se priloži osnova dražbenih uvjeta, sastavljena prema ustanovam §. 505 gr. p. postup. uz naznaku vriednosti nekretnina, koje se imadu prodati;

6) da se prilože sižući do dana podnešene molbe izvadci iz gruntovnih knjiga, kao i izprave, koje su podobne opravdati naznačenu vriednost nekretnina. — Ovakove su izprave: uredovne potvrde o godišnjem redovitom porezu, občinske svjedočbe, kupoprodajni ugovori, porezne valovnice, prijašnje inventure, starije izprave o procieni, itd.

§. 4. Prosto je vjerovniku, koji nije jur stekao prava zaloga, zaiskati predbježno samo ovršbeno pravo zaloga na nekretnine, koje uzima u ovrhu.

Digitized by Google

§. 5. Sud ima, ako je ovrhovoditelj jur stekao uknjižbu prava zaloga na nekretnine u ovrhu uzete, izpitati osnovu dražbenih uvjeta, i ako pronadje, da je prema ustanovam §. 505 gradj. p. post., i da je navedena vriednost nekretnina priloženimi izpravami dovoljno izkazana, potvrditi ju, dozvoliti dražbu i izdati dražbeni izrok.

Ako ovrhovoditelj nije još stekao uknjižbe prava zaloga, ima mu ju sud dozvoliti istom odlukom, kojom i dražbu dozvoljuje; — nu u slučaju razprave predvidjene u sliedećoj točki ovoga §-a, ima sud predbježno dozvoliti uknjižbu prava zaloga i narediti, da se u gruntovnici provede.

Drži li sud, da navedena u osnovi dražbenih uvjeta vriednost nekretnina nije dovoljno izkazana, ili da u obće osnova dražbenih uvjeta neodgovara ustanovam §. 505 gradj. post., imade prije dozvole dražbe narediti ročište, na istom saslušati ovrhovoditelja, ovršenika i svekolike hipotekarne vjerovnike, te prema uspjehu razprave ustanoviti vriednost nekretnina, dotično izpraviti osnovu dražbenih uvjeta.

Proti odlukam, kojimi se u pomenute u ovom §-u svrhe naredjuje ročište, neima mjesta utoku, te se podnešeni utok ima već po I-om sudu ureda radi odputiti.

§. 6. Ovrhovoditelj vlastan je u ovršbenoj molbi (§. 3) zaiskati, da se neizloži dražbi svekoliko nepokretno dobro na jedanput, već pojedine gruntovne čestice istoga ili više njih skupa redom, u molbi naznačenim. — Ako osim ovrhovoditelja neima drugih hipotekarnih vjerovnika, dozvolit će sud zamoljenu čestičnu prodaju; a ako osim ovrhovoditelja ima još drugih hipotekarnih vjerovnika, narediti će predbježno ročište, da ih uz ovršenika sasluša o shodnosti zamoljene čestične dražbe ter istu dozvoliti kako je predložena, ili uz možda potrebne preinake, ako su svekolike stranke sporazumne, ili ako se na temelju razprave uvjeri, da će se čestičnom dražbom polučiti bolji uspjeh bez uštrba hipotekarnih vjerovnika. Hipotekarni vjerovnik, koji na ročište nepristupi, smatra se kao da je na čestičnu prodaju privolio.

§. 7. I ovršenik vlastan je u roku 14 dana nakon dostave ovršbene odluke (§. 5) zamoliti čestičnu dražbu nepokretna u ovrhu uzeta dobra (§. 6). Na ovu molbu ima sud narediti ročište bar mjesec dana prije dražbe, da sasluša ovrhovoditelja i hipotekarne vjerovnike, te postupati po ustanovah predidućega §-a. Sliedivša naknadna dozvola čestične prodaje ima se oglasiti, nu oglas samo jedanput uvrstiti u službene novine (§. 10. točka 3).

§. 8. Dozvola čestične prodaje ima tu posljedicu, da se ovršbena dražba obustavlja, čim se kupovinom, stečenom od nekojih gruntovnih čestica, uzmogne namiriti tražbina i uzgredice, radi kojih vodi se ovrha.

Digitized by Google

§. 9. Za dražbu ima sud ustanoviti jedan samo rok i to po vlastitoj razsudi uvaženjem vriednosti nekretnina i inih okolnosti, koje bi mogle što povoljniji uspjeh dražbe osjegurati, — nu tako, da rok nesmije biti kraći od dvajuh, ni redovito dulji od triuh mjeseci. Iznimice može sud ustanoviti i dulji rok, koj ipak nesmije prekoračiti 6 mjeseci; nu ako ovrhovoditelj i ovršenik sporazumno zaištu i rok duži od šest mjeseci, ima sud njihovoj molbi zadovoljiti.

§. 10. Što se tiče sadržaja dražbenoga izroka, njegovoga oglašenja, obaviesti vjerovnika hipotekarnih, uvida dražbenih uvjeta, reda kojim se obavlja sudbena dražba, sadržaja zapisnika dražbenoga, dosude i predaje kupljenoga dobra, posljedica, ako dostalac nezadovolji dražbenim uvjetom kao i postupka, kad se odsvoji dobro tečajem ovrhe i pri ovrhi dobara nerazdielivih: imadu se uporavljati odnosni propisi gradj. postupnika (§§. 506 — 518, 520, 524, 525.) uz obdržavanje niže sliedećih ustanova, kojimi se propisi gradjanskoga postupnika prema ovomu zakonu preinačuju ili nadopunjuju:

1) u dražbenom izroku ima se naročito izreći, da će se dobro prodati onomu, koji zanj najviše ponudi, bez obzira na naznačenu vriednost istoga;

2) dozvoljen je uvid i prepis izprava, na kojih se navedena vriednost dobra temelji;

3) ako izkazana vriednost dobra nenadilazi 500 for., neima se dražbeni oglas uvrstiti u službene novine, već ako ovršenik to zahtieva;

4) kod dražbe neima se uzklicati ciena, koju predstavlja navedena vriednost dobra, već sudbeni povjerenik ima odpočeti dražbu očitovanjem, da je dobro na prodaji, te sa ponudami postupati kako propisuju §§. 512, 513 i 514, gradj. postupnika;

5) sudbeni povjerenik ima nastojati, da shodnimi mjerami zaprieči dogovaranja na uštrb uspjeha dražbe, i ako takovu dogovoru u trag udje, ustanoviv u posebnom zapisniku učin, kazniti krivce novčanom globom od jedne četvrtine iznosa naznačene vriednosti nekretninâ na prodaji, ili u slučaju neutjerivosti novčane globe, primjerenim zatvorom. Pored ove odluke, proti kojoj dozvoljen je utok, ima sud narediti shodna da se proti krivcem povede kazneni postupak;

6) na samom dražbenom ročištu, dok dosudom nekretnine najboljemu ponuditelju nije dražba zaključena, može ovrhovoditelj odustati od prodaje;

7) dražba imade se nadalje obustaviti, ako ovršenik i na samom dražbenom ročištu, nu prije zaključka dražbe, izplati glavnicu i uzgredice, radi kojih dozvoljena je prisilna prodaja, u ruke ovrhovoditelja ili u ruke sudbenoga povjerenika, ako ovrhovoditelja na ročištu neima, ili ako nastanu predpostave §. 1425 o. g. z. i preko toga po-

Digitized by Google

loži svotu, koju će ustanoviti sudbeni povjerenik, za pokriće ovršbenih troškova;

8) ako je najbolji ponuditelj učinio ponudu kao punovlastnik trećega, ima kod podpisa dražbenoga zapisnika vlastodavca imenovati i predložiti punomoć, koja se ima priložiti zapisniku. Neučini li on toga, ili imenuje vlastodavca neovlaštena dražbovati, smatrati će se on sam dostalcem;

9) ako sud neodobri dražbe, ima se ureda radi nova razpisati na 4 do 8 nedelja, izrok izdati i oglasiti po predidućih ustanovah;

10) ako ovrhovoditelj zaište novu dražbu s razloga, što je prijašnja ostala bez uspjeha radi pomanjkanja ličbenika, ima se postupati, kako u slučaju predvidjenom u točki 9. ovoga §-a.

§. 11. Vjerovnik, koji, da utjera novčanu tražbinu, hoće voditi ovrhu dražbom takove nekretnine, glede koje je već drugi vjerovnik izhodio dozvolu ovršbene dražbe, može se pridružiti postupku, koji je uslied dozvoljene jur prodaje poveden. — Molba za dozvolu pridruženja može se spojiti sa molbom za dražbu, nu ako je molitelj jur stekao dozvolu ovršbene dražbe, može molbu za dozvolu pridruženja podnesti neposredno realnomu sudu.

§. 12. Ako sud dozvoli pridruženje, imade u odluci točno označiti onu prodajnu dozvolu, kojoj se molitelj pridružuje, ter o tom molitelja, prijašnjega ovrhovoditelja, ovršenika i hipotekarne vjerovnike obaviestiti.

Dozvoljeno pridruženje imade se u javnih knjigah zabilježiti i jedanput u službenih novinah oglasiti. (§. 10. točka 3).

§. 13. Realni sud, kojemu, kad mu je jur provesti dražbu nekretnine, stigne dozvola prodaje iste nekretnine podieljena drugomu vjerovniku, koji dozvole pridruženja izrično netraži, imade ureda radi narediti ročište, ter saslušav oba ovrhovoditelja nastojati, da se pridruženje izvede.

Uzkrati li kasniji ovrhovoditelj pridruženje, ima se nastaviti prodaja na temelju dozvole, koja je sudu prije stigla, a provedba druge dražbe medjutim obustaviti.

§. 14. Pridruženje imade tu posljedicu, da su ovršni čini, obavljeni na korist prvoga voditelja ovrhe, kriepostni i za pridruživšega se vjerovnika, te da je ovaj ovlašten nastaviti ovrhu u vlastito ime, ako prvi voditelj ovrhe od iste odustane.

§. 15. Vjerovnik, koji je izhodio prisilnu prodaju nekretna dobra, koje nije ovršbenim putem sekvestrirano, pa i dostalac takova nepokretna dobra, može u realnoga suda moliti, da naredi sekvestra, kojega imadu u molbi predložiti, i koji će pomenutim dobrom upravljati

Digitized by Google

do njegove predaje dostalcu, ako uzmogne vjerojatnim načinom izkazati, da se isto rabi na način, kojim mu se očito vriednost umaljuje.

Ovrhovoditelj i dostalac mogu svoj zahtiev stegnuti i na to, da se ovršeniku pod prietnjom medjutomne sekvestracije, novčane globe ili zatvora zabrani što raditi ili propustiti, čim se dobro pogoršava ili vriednost mu umaljuje.

Sud, ako dozvoli ovakove medjutomne mjere, postupati će po propisih §. 429 i 430 gradjanskoga postupnika.

Imenovanomu sekvestru ima sud označiti obseg i svrhu njegove uprave.

Dozvoljenom sekvestracijom ostaje netaknuto pravo ovršenikovo na plodove dobra.

B. Postupak kod diobe kupovine.

§. 16. Za postupak kod diobe kupovine valjaju propisi sadržani u poglavju 23 gradjanskoga parbenoga postupnika uz ustanove sliedećih §-a ovoga zakona, kojimi se propisi grad. postupnika preinačuju ili nadopunjuju.

§. 17. Pravo pobijati izpravnost tražbine, koja bi se imala namiriti iz kupovine, kao i obstanak i prednost odnosnoga založnoga prava, pristoji dužniku i svim hipotekarnim vjerovnikom, ako bi priznanjem prijavljene tražbine ili prava bili prikraćeni u zahtjevu, da im se tražbina namiri iz kupovine.

§. 18. Prigovori, navedenimi u predidućem §-u obustavlja se namirenje tražbine iz kupovine samo u sledećih predpostavah:

1) Jesu li tražbina, koje se izpravnost pobija, obstanak ili prednost založnoga prava, kojim se prigovara, dokazani takovom izpravom, na temelju koje bijaše ili mogaše biti dozvoljena ovrha, imati će prigovori obustavnu moć samo onda, ako se na ročištu dokaže na način propisan u §-u 445 gradj. postupnika, da su nastale one predpostave, u kojih glasom istoga §-a sud na molbu ovršenika može izreći, da se od dalnje ovrhe ima odustati.

2) Nije li pobijana izpravnost tražbine dokazana izpravom vrsti navedene u točki 1, već izpravom p o d p u n u v j e r u z a s l u ž u j u ć o m, ili budu li prigovoreni obstanak založnoga prava ili prednosti mu dokazane obavljenom uknjižbom u gruntovnici, odnosni prigovori imadu obustavnu moć samo onda, ako bar vjerojatnost okolnosti, na kojih se ošnivaju, bude na ročištu izkazana.

3) U svih drugih slučajevih, naročito u onih, kod kojih se radi o tražbini po novčanom iznosu neizviestnoj, netreba, da se poluči obustavna moć, nikakova dokaza ob okolnostih, na kojih se prigovor osniva.

Digitized by Google

§. 19. Uslied prigovora, s kojimi je po ustanovah predidućega §-a skopčana obustavna moć, ima sud u slučajevih navedenih u točki 1 i 2 istoga §-a, i nakon bezuspješno pokušane nagode medju strankami, uputiti onoga, koji je prigovor stavio, da u neproduživom roku 30 dana redovitom tužbom kod istoga suda svoj prigovor izvede, jer će se inače pobijeno pravo kod diobe kupovine smatrati neprigovorenim.

U slučajevih pako predvidjenih u 3-ćoj točki predidućega §-a ima sud uvaženjem okolnosti uputiti, da u gornjem neproduživom roku podnese pod prietnjom jur pomenute posljedice tužbu onaj, koji je prigovor učinio, ili onaj, kojega se pravo pobija.

Visi li o prigovorenom pravu pravda, dokaz o tom zamienjuje tužbu.

Ako povede tužbu vjerovnik, čije se pravo od više njih pobija, ima on proti njim svim kao suparcem tužbu povesti.

Bude li na podnesak tužbe upućeno više njih, koji su prigovorili, imadu oni sporazumno ustanoviti, tko će od njih u ime svih tužbu podnieti.

Nije li sporazumak pošao za rukom, voditi će pravdu onaj, koji će prvi podnieti tužbu, a ostalim prosto je pristupiti k pravdi, dok ista kod I-e molbe visi, kao suparci, i u tom svojstvu prema stanju parnice sudjelovati.

§. 20. Iz kupovine imade se namiriti ovrhovoditelju savkoliki trošak, što ga je imao za ovršbeni postupak izuzev trošak za stečenje ovršnoga prava zaloga, kao i onaj skopčan sa njegovim dolazkom na ročište urečeno po §. 5. kao i na dražbeno ročište. Hipotekarni vjerovnici neimadu prava zahtievati naknadu troška za došašće na ročište urečeno po propisu pomenutoga §-a, ni za prijavu svojih tražbina i pobijanje drugih.

C. Ovrha dražbom pokretnih stvari.

§. 21. Ako vjerovnik, da utjera novčanu tražbinu, hoće voditi ovrhu prisilnom prodajom dužnikovih pokretnina, ima to zaiskati kod nadležnoga suda (§. 2) uz dokaz ovršenoga svojega prava, nu bez izrazite naznake stvari, koje se imadu prodati.

Prosto je ipak vjerovniku zaiskati predbježno samo ovršbeno pravo zaloga na pokretnine, koje uzima u ovrhu.

§. 22. Pronadje li sud dozvoliti zamoljenu prisilnu prodaju, ima to odlukom izreći i u istoj odluci, ako je ujedno realni sud, izaslati sudbenoga povjerenika, koji će obaviti plienitbu ili popis u ovrhu uzetih stvari po propisih §-a 526, 528, 529, 533 i 537 gr. p. p. uz obdržavanje inako glasećih ustanova ovoga zakona, a procienu sudjelovanjem jednoga vještaka samo onda, ako se uzimaju u ovrhu zlatnina,

Digitized by Google

srebrnina, dragocienosti, umjetnine i u obće takovi predmeti, kojim se vriednost neda ni popriečno razsuditi.

Prociena može se obaviti i na samom dražbenom ročištu.

§. 23. Čim realnomu sudu stigne izviešće povjerenika sudbenoga ob obavljenoj plienitbi ili popisu, ima ureda radi ustanoviti jedan jedini dražbeni rok, te dalje postupati po ustanovah sadržanih u točkah 1, 2, 3, 5, §. 539 gradj. post.

§. 24. Dražba obavlja se obdržavanjem propisa, sadržanih u točkah 6. i 8. §. 539 gr. p. p., u §. 10 ovoga zakona i sliedećih ustanova:

1) Čim se poluči kupovina dostatna za pokriće ovrhovoditeljeve tražbine, uzgredica i popriečno ustanovljenih troškova, neimadu se prodavati ostali zaplienjeni predmeti;

2) sudbeni povjerenik ima stečenu kupovinu, ako nenastane slučaj §. 26 ovoga zakona, izručiti ovrhovoditelju po mjeri njegove tražbine uz namiru i povratak zadužnice ili zabilježbu diona plateža na istoj, i pridržati od kupovine popriečni iznos za pokriće ovršnih troškova, a eventualni višak predati uz namiru ovršeniku;

3) u zapisniku o dražbi imadu se pojedini prodajni predmeti označiti, kako je to učinjeno u zapisniku o plienitbi, i kod svakoga njih ima se navesti najbolja ponuda ter ime i prezime kupca;

4) ob obavljenoj dražbi ima sudbeni povjerenik podnieti sudu neodvlačno izvješće uz predlog dražbenoga zapisnika i troškovnik na obredjenje. — Sud ima troškove obrediti i naložiti sudbenomu povjereniku, da novčani iznos, koji je u ime troška preko obredjene svote pridržao, dotičniku povrati.

§. 25. Postupku za provedbu prisilne prodaje pokretnine može se pridružiti svaki vjerovnik, koji steče dozvolu ovršbene prodaje glede istih pokretnina.

Ustanove §. 11, 12, 13 i 14 ovoga zakona imadu se smislu shodno uporavljati i na pridruženje postupku kod prisilne prodaje pokretnina.

§. 26. Ako se iste stvari uzimaju u ovrhu od više vjerovnika, ili ako se iz ovršbenih spisa, naročito iz zapisnika o plienitbi uvidi, da ima još osoba, kojim pristoji pravo na kupovinu, ima sudbeni povjerenik stečenu prodajom kupovinu neodvlačno predati sudu.

Nu ako su svi ovlaštenici prisutni na dražbenom ročištu, i ako se o diobi kupovine sporazume, ima sudbeni povjerenik na temelju sporazumka diobu izvesti i spisan o tom zapisnik sudu podnieti.

§. 27. U slučaju predvidjenom u 1-voj točki predidućega §-a ima sud ureda radi povesti postupak za diobu kupovine prema ustanovam §. 16—20 ovoga zakona.

Digitized by Google

III. Prelazne ustanove.

§. 28. Ovaj zakon stupa u život 1. siečnja 1877. godine.

§. 29. Ovršbene molbe podnešene prije dana, kojim nazočni zakon stupa u kriepost, kao i prije toga dana zametnute razprave i uredovna djela, imadu se riešavati i provadjati po propisih gradjanskoga postupnika, nu ako dana, kojega će ovaj zakon stupiti u život, nije još zametnut postupak za diobu kupovine, imadu se kod istoga uporavljati i propisi ovoga zakona.

§. 30. Na koliko ovaj zakon nesadržava osobitih ustanova, imadu se obdržavati propisi gradjanskoga postupnika. Usuprot stavljaju se izvan krieposti sve ustanove gradjanskoga postupnika i ini propisi, koji s ovim zakonom u oprieci stoje.

§. 31. Provedba ovoga zakona povjerava se Banu.

Obrazloženje

osnove zakona o preinaci nekih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852., tičuće se postupka kod ovrhe prodajom gibivih i negibivih stvari radi novčane tražbine.

Svrha, koju vlada namienjuje ovoj osnovi zakona, jest odstraniti one bitne mahne u ovršbenom postupku, koje prieče, da se pravomoćna izreka sudca što hitrije i jeftinije provede. I najvaljaniji postupnik nemože uspješno djelovati na pravnu sigurnost u državi, ako mu o boku nestoji ovršbeni postupnik, koji je podoban bez nerazmjerna troška, gubitka vremena i muke izpravu ob osudi nadahnuti životom.

Vjerovniku, koji se brzo dočepa osude, kojom mu se dužnik na platež osudjuje, slabo biva pomoženo, ako mu na temelju stečene osude treba godina i godina, treba nerazmjerna troška i muke, da mu se i zbilja izpuni što mu sudac dosudi. Nu nesamo obziri na vjerovnika, nego i na dužnika samoga preporučuju, ako ne munjeviti, svakako u razmjerno kratko vrieme razvijajući se što jeftiniji, zato jednostavni ovršbeni postupak.

Ovrha, ako se sporo provadja, uništuje materialno dužnika, jer on skupo plaća produženje uživanja u ovrhu uzete imovine. To valja naročito o nepokretnih ovrhah proti našim seljakom, i moglo bi se navesti mnogo slučajeva, u kojih su troškovi ovrhe bezkrajno zavlačene porabom onih maljušnih sredstva, kojim sam zakon daje povoda, nadmašili i peterostruko dužnu glavnicu.

Prekomjerna zavlačivanja ovršbena postupka nedjeluju povoljno ni na moral ovršenika, koji su prisiljeni mozgati i na nečista sredstva, da odklone što je dalje moguće ovrhu, i koji, uzdržavajući se u posjedu

Digitized by Google

dobra o kojem znadu, da će drugomu pripasti, živu na propast svoje obitelji od dana na dan, nebuduć u neizviestnom svojem stanju kadri uhvatiti odluku, koja u oči podpune izvjestnosti vlastite sudbine, ugrabi često i slaba čovjeka ubitačnu čuvstvu sdvojenja i pretvori ga u čestita, radina otca obitelji.

Konačno i narodno-gospodarstveni obziri preporučuju, da se zemljišta, nad kojimi visi Damoklesov mač ovrhe, nepuste preko potrebe u rukuh ovršenika.

S ovih razloga biva očevidno, da zakon, kojim se pospješuje provedba ovrhe, odgovara zdravim pravnim, moralnim i narodno-gospodarstvenim načelom.

Vladi, prihvaćajućoj ova načela, bilo je po tom riešiti pitanje, da li su ustanove u krieposti stojećega postupnika, tičuće se ovrhe, udešene prema tomu, da se ovršbeni postupak bez potrebe nezavlači i da isti nebude skopčan sa neizmjernim troškom i gubitkom vremena?

Nedade se tajiti, da je gradjanski postupnik od 16. rujna 1852. prema načelu, na kojem počiva, takov zakon, koji naša zemlja uz nekoje promjene, još dugo vremena može rabiti bez uštrba pravosudja. Naša zemlja po stepenu svoje kulture, po svojih petriebah nije pozvana, da na zakonarskom polju privede u život načela, kojih životna snaga nije dovoljno prokušana i dokazana; naša zemlja mora i kod uvadjanja reforma naročito na pravosudnom polju koracati što opreznije. Već s ovoga obćenitoga stanovišta vlada nepredlaže osnovu zakona, kojom se ovršbeni zakon korenito reformira, već drži, da će se osjećanim potrebam zadovoljiti, ako se, nedirajući u stožerna načela odnosnih ustanova postupnika, svrsi shodno preinače i popune propisi tičući se prisilne prodaje negibivih i gibivih stvari i diobe kupovine, ostavljajući netaknute propise, kojimi se normira ovrha u obće, kao i ine vrsti iste, glede kojih u praksi nije se pokazala nužda promjene.

S obzirom na podpunost našega postupnika prema onomu, stojećem u krieposti u zemljah zastupanih u carevinskom vieću, mi smo u položaju stegnuti novotu na razmjerno kratki sadržaj i neznatni broj §§-a, dočim slična osnova zakona, koju je prekolitavska vlada predložila carevinskomu vieću, i koja je uz nekoje promjene po dva puta bila pretresana i primljena u dotičnom odboru, broji 122 paragrafa.

Prelazeć na obrazloženje onih glavnih promjena, koje se u noveli normiraju, iztaknuti ćemo prije svega ustanovu, kojom se odstranjuje ono pravilo obstojećega gradjanskoga postupnika, po kojem ovrha prodajom gibivih i negibivih stvari, razstavlja se u tri stupnja, od kojih svaki pojedini ima se posebno zamoliti.

Priložena osnova shvaća ovršbenu dražbu kao ukupni akt, koji se

Digitized by Google

jednom jedinom molbom prosi i jednom odlukom dozvoljuje tako, da dozvola prodaje obuzima svakolika uredovna djela, koja su potrebita, da se prodaja izvede. Ovo je načelo izraženo u §. 1. osnove.

Postepeni razvoj ovrhe, kako ga naš postupnik normira, prija privino ovršeniku te s toga predložena u osnovi promjena, koja njegov položaj prama vjerovniku strožije shvaća, biti će povodom prigovora, izvirućih iz nastojanja, da se stabilitet posjeda uzdrži, da se prisilne prodaje što redje dogadjaju.

Nu tobož poveljeni položaj, koji naš postupnik priredjuje ovršeniku, u istini nije po njega spasonosan, kako gore jur iztaknusmo, a bilo kako god, zakonom, kojim je namienjeno normirati način provadjanja pravnih zahtieva, nemože se razborito pripisati svrha, da provedbu tu otegoćuju štedeć dužnika. U ostalom ni prihvatom načela, izražena u §. 1. neće se dužnik električnom brzinom lišiti svojega posjeda.

I po noveli postupak ovršbeni razvijati će se dosta lagano, te će dužnik imajući iole kredita, biti u stanju ovrhi uteći.

Ustanove §. 4. osnove ovlašćuju ovrhovoditelja stegnuti svoju molbu na stečenje ovršbenoga prava zaloga. Ustanova §. 5 osnove dozvoljuje ovršeniku pravo uticati na sastavak nacrta dražbenih uvjeta; §. 9. dozvoljuje nadalje, da se dražbeni rok ustanovi i na 6 mjeseci, dapače u slučaju sporazumka medju ovrhovoditeljem i ovršenikom i na duže vrieme; po §. 313. točki 2-oj gr. pp. utok proti odluci, kojom se dražba dozvoljuje, obustavlja istu; po §. 10. točki 7 osnove platež svote i na dražbenom ročištu prije dosude obustavlja dražbu, itd.

Ob okrutnoj nesmiljenosti dakle proti dužniku nemože pored skraćenja postupka u oči navedenih ustanova biti razborita govora.

Usuprot ustanove, koje osnova sadržaje o parcelarnoj prodaji nepokretna dobra (§§. 6, 7, 8.), o naknadi troška ovršbenoga (§. 20), smjeraju očito da se ovršeniku položaj olahkoti, dakako očuvanjem interesa hipotekarnih vjerovnika. Izkustvo je naročito pokazalo, da je čestična prodaja kod utjerivanja manjih tražbina za ovršenika spasonosna i osnova ju pripušća kadgod se može obaviti bez uštrba hipotekarnih vjerovnika

Druga bitna ustanova, kojom se u predloženoj novoti preinačuju obstojeći ovršbeni propisi, jest, da kod ovrhe nekretnina neima mjesta procjeni; a kod ovrhe pokretnina samo iznimno, pa u savezu s tom preinakom, da odpada jedan dražbeni rok i da se dražba neobavlja na temelju izklične ciene.

Prociena kod ovrhe smatrala se kao jedno od sriedstva, kojim se tobož postigava svrha, da se u ovrhu uzete stvari neprodadu za necienu i da se tim obrane interesi ovršenika i hipotekarnih vjerovrovnika.

Digitized by Google

Izkustvo stečeno višegodišnjim djelovanjem obstojećih ovršbenih propisa dokazuje, da se iztaknuta svrha procienom nepostizava, da posljedice naredjene prociene izražuju se jedino u povećanju troška i umnoženju kamata, koje na štetu hipotekarnih vjerovnika umaljuju glavnicu za namirenje odnosnih tražbina.

I zaista izkustvo nas uči, da se obično kupac neobzire na procienu, da dražba stegnuta nad procienbenu vriednost, ostaje obično bezuspješna.

Uspieh prociene visi ponajviše o subjektivnom mnenju vještaka, koje nemože biti za razborita kupca mjerodavno. Za njega može biti mjerodavna jedino prava nutarnja vriednost dobra, o kojoj se on shodnim načinom obaviešćuje. Proti sudbenoj procieni može se još navesti, da su se pored njezine provedbe kod druge dražbe prodavale nekretnine za necienu, i ako se procjenbena ciena nadkrilila, to pouzdano neima se pisati u zaslugu procieni, već drugim momentom, koji na kupca djeluju. Konačno naredba od 28. listopada 1865. d. z. l. br. 110 kriepostna za prekolitavske zemlje, kojom se stanovitim vjeresijskim zavodom dozvoljuje ovrha bez prociene založene im nekretnine radi novčane tražbine, dokazuje najbolje suvišnost njezinu.

Novela odstranjujući sudbenu procienu propisuje ipak, da se vriednost u ovrhu uzete nekretnine ima izkazati izpravami, koje sadržavaju podatke, iz kojih se i na vriednost dobra može zaključiti, ili koje mnienje o njezinoj vriednosti izjavljuju (§. 5 točka 6). Imperativno ustanovljenje vriednosti na temelju stostrukoga godišnjega poreza nepreporučuje se stoga, što se od svihkolikih nekretnina, koje se mogu uzeti u ovrhu, neplaća porez, i što radi lahko dokučivih razloga godišnji porez nemože se s umirenjem uzeti kao izključivi temelj za označiti vriednost dobra.

Ustanove §. 5. osnove, u smislu koje sud ovlašten je saslušati i dužnika i hipotekarne vjerovnike, ako mu se navedena po ovrhoviditelju vriednost ovršna dobra čini nevjerojatna, te prema posliedku razprave vriednost popriečno opredieliti, čini se vladi puno uspješniji način oglasiti popriečnu vriednost dobra, nego li je sudbena prociena. U ostalom netreba metnuti s uma, da se s razloga prije navedenih, u molbi za dražbu neima dokazati prava nego samo izkazati popriečna vriednost dobra za orientiranje ličbenika, kojim prosto je ugledati one izprave, što no služe temeljem opredieljenju vriednosti, i stvoriti si sud o istoj.

Što se tiče stegnuća dražbe na jedan jedini rok (§. 9) i dokinuća izklične ciene, to prva je preinaka opravdana izkustvom, da prva dražba ostaje obično bez uspjeha, što je dokučivo ako se pomisli, da kupac neće kupiti dobro za procienbenu cienu, čim ima temeljite nade, koja

Digitized by Google

se obično izpunjuje, da će ga steći i izpod one ciene. U pogledu dokinuća izklične ciene bit će dosta opaziti, da ona neima smisla, čim se dobra prodavaju bez obzira na vriednost.

Osim razloženih preinaka na obstojećem postupniku, uvadja novela uredbu pridruženja ovršbenomu postupku, koji se nalazi u tečaju. Odnosne ustanove sadržane su u §§. 11. 12. 14. osnove, te dozvoljuju kasnijemu ovrhovoditelju pridružiti se tekućoj ovrhi tako, da ako i prvi ovrhovoditelj od ovrhe odustane, on stiče pravo ovrhu nastaviti.

Ovakovom će se uredbom polučiti veća jednostavnost u ovršbenom postupku, poboljšati položaj kasnijega ovrhovoditelja i umaliti trošak.

Pridruženje mora se ipak prepustiti volji ovrhovoditelja, koji može imati razloga uzkratiti ga, nu s obzirom na iztaknute koristne posljedice te uredbe, sud ima nastojati, da se pridruženje izvede (§. 13).

Ustanovami §. 15. htjede se ovrhovoditelju pružiti prilika, da sačuva dobro u ovrhu uzeto od zlobna oštećenja ili grube nemarnosti ovršenika, kojemu, ako zdvaja ukloniti se prisilnoj njegovoj prodaji, nestoji do toga, da s njim upravlja kako se pristoji dobru gospodaru. Naredjeni sekvestar neće dobro ono upravljati u ime ovrhovoditelja, jer pravo ovršenika do prodaje dobra na užitak plodova ostaje netaknuto, već će mu biti glavna zadaća savjestnom upravom očuvati substanciju dobra od propasti ili oštećenja.

Na obstojećih propisih o postupku kod diobe kupovine osnova nečini zamašajnih promjena, već zadovoljuje se, na temelju stečena izkustva, odstraniti po mogućnosti nekoje zloporabe, kojim su propisi obstojećega zakona povod dali, i postupak u slučaju upućenja pobijanih zahtjeva na redovitu pravdu, što jednostavnije udesiti.

Na tom stanovištu stojeći vlada protegnula je preinakom §. 558 gr. p. p. u osnovi pravo pobijanja izpravnosti tražbine na sve hipotekarne vjerovnike (§. 17), jer drži, da nije ni malo opravdana ona ustanova §. 558 gr. p. p., po kojoj samomu je ovršeniku priznano pravo pobijati izpravnost tražbine. Hipotekarni vjerovnici imadu obično veći interes pobijati izpravnost tražbine nego li ovršenik. K tomu nije isključena mogućnost dogovora medju ovršenikom i pojedinimi hipotekarnimi vjerovnici na štetu drugih.

Pobijanje samoga obstanka i prednosti založnoga prava, u oči nepobite izpravnosti tražbine, neima obično praktične vriednosti s obzirom na inštitut javnih knjiga.

Nu ako se u osnovi s jedne strane razširuje pravo pobijanja izpravnosti tražbine, dojakošnje izkustvo moralo je tim više sklonuti vladu, primiti u osnovu takove ustanove, kojim bi se na put stalo zloporabam, koje se na štetu istinitih hipotekarnih vjerovnika zbijaju

Digitized by Google

uslied toga, što je u smislu postojećih propisa sa prigovori proti izpravnosti tražbine ili proti obstanku i prednosti založnoga prava skopčana obustava provedbe osnove o diobi kupovine, to jest namirenje tražbine iz kupovine do pravomoćna riešenja pravdâ, na koje su dotičnici uslied prigovora upućeni.

§. 17 i 18 osnove normiraju one predpostave, koje imaju biti izkazane da prigovor rodi pomenutom obustavnom moći. Prva i glavna predpostava jest, da onaj, koj prigovara, dokaže, da bi mu se priznanjem prigovorena prava naniela šteta. U tih granicah dalnje predpostave za obustavno djelovanje prigovora sastoje u tom, da razlozi, na kojih se osniva, budu do stanovita stepena dokazani ili da se bar njekom vjerojatnosti može vjerovati, da se neradi o prigovorih s objesti podignutih, već o temeljitih.

Ako se s ovoga gledišta motre ustanove §. 17 i 18, neće biti težko uvjeriti se o njihovoj shodnosti.

§. 19. osnove izpunjuje dvie praznine u postojećih odnosnih propisih, koje su se pokazale u slučajevih upućenja na redoviti put pravde radi dokaza prigovorenih tražbina i pobijanoga založnoga prava i prednosti.

Ustanove (§§. 21—28) glede ovršne prodaje gibivih stvari nepotrebuju nakon prediućih razlaganja pobližega razjašnjenja.

Uporava ovoga zakona na tekuće ovrhe nije izvediva bez povrede načela, da se na pojedina procesualna djela, zametnuta za vladanja staroga zakona, nemože uporaviti novo donešeni zakon, i rodile bi zamršaji i potežkoćami, prema kojim čini se shodnija ustanova §. 29. osnove.

Novela (§. 30.) stavlja konačno izvan krieposti samo one ustanove gradjanskoga postupnika, koje s njom u opreci stoje tako, da sve ostale, bile one sadržane u 22—23 postupnika ili u drugom kojem poglavju, ostaju u podpunoj krieposti.

Gradjansko-pravni slučajevi.

Sve pojedine stavke priloga tužbovnoga treba zaniekati, ako se neće da budu smatrane istinitimi. — Trgovac može svoje trgovačke tražbine i drugimi dokazali, a ne jedino trgovačkimi knjigami, dokazati.

Antun G. digne tužbu proti Josipu B., neka mu izplati dug od 1249 for. 52 novč., nastali iz trgovačkih odnošaja. Obstojali kr. žup. sudb. stol na Rieci sudio je osudom od 16. kolovoza 1872. po zahtjevu tužitelja. Na priziv tuženikov kr. banski stol ukinuo je osudu prvoga sudca, odbio zahtjev tužiteljev, a parbeni trošak prebio.

Digitized by Google

Uslied previda tužiteljeva preinačio je kr. stol sedmorice osudu banskoga stola, a potvrdio onu prvoga suda prebiv parbeni trošak priziva i previda.

Razlozi su ovi: Kr. banski stol preinačiv osudu prvoga suda učinio je to na temelju krive predpostave, kao da tužitelj nije dokazao stavaka u tužbenom prilogu navedenih. Nu parnica vodila se pismeno, tuženi imao je sve okolnosti tužbe, dakle i sve pojedine stavke tužbenoga priloga točno i izviestno zaniekati, ako je hotio da se nesmatraju za istinite i priznate bez svega dokaza.

Nu tuženi nije toga učinio u svom odgovoru, nego je samo u obće naveo, da tužitelj nije vodio nikakove glavne knjige o svojih trgovačkih poslovih, pa da je stoga dotični račun nevaljan i bez ikakove dokazne moći. Tim je pako tuženi pobijao samo dokaz, pružen za stavke tužbene, od kojih sastoji ciela tražbina od 1249 for. 52 novč., ali nije zaniekao niti pobijao samih stavaka, ove se dakle moraju po §. 22. gr. p. p. držati za istinite bez svakoga dokaza. — Odatlje sliedi, da ovdje neodlučuje, da li je spomenuti račun izvadjen iz kakove glavne knjige ili ne, da li je točan ili ne, da li ima glavna knjiga, ako je vodjena, dokaznu moć ili ne; jer čim se pojedine svote a dotično i ciela utužena tražbina smatra po zakonu kao priznata, netreba više nikakova dokaza, da se pravni obstanak njezin u parnici kao nedvojben može uzeti.

Isto tako pogriešno tumači zakon drugi sud, kao da trgovac može trgovačke svoje tražbine dokazati samo trgovačkimi knjigami, u kojih da ima biti upisano glede svake pojedine stranke, s kojom stoji u poslovnom savezu, sve što ima on od nje iskati, i što on njoj duguje, pa izvodi odatlje, da tužitelj tražbine svoje nije dokazao, pošto se u spomenutom već prilogu ne vidi, što on tuženiku duguje, prem u tužbi izrikom priznaje, da i tuženik ima od njega tražbinâ. — Nu po postojećih zakonih može trgovac kao i svaki drugi vjerovnik dokazati svoje tražbine svimi u gradj. par. postupniku dopustivimi načini, dakle i priznanjem; a samo u interesu prometa podieljuje mu se dokaz poslovnimi knjigami, koje se povlasti dotičnik može dakako i odreći.

Iz parnice se nadalje ne vidi, kao da bi bili tužitelj i tuženi uredno protokolirani trgovci, koji vode knjige načinom po zakonu propisanim.

I trgovac protokolirani u ostalom nije dužan navesti protutražbina protivnikovih, ako svoje tražbine ne dokazuje knjigom trgovačkom.

Ako ju u tužbi dobrovoljno ne navede, ima ju tuženik sam navesti, ako hoće da se tražbina tužbena prebije sa njegovom protutražbinom, u koliko je zato prikladna. Pismo tužiteljevo od 22. travnja 1869., priloženo spisom parničnim, u kojem traži izplatu svote od

Digitized by Google

287 for. ne pobija ni malo zahtjeva tužbovnoga od 1249 for. 52 novč., jer se tužitelj u onom pismu zadovoljava sa svotom od 287 for. samo za slučaj, ako tuženi dobrovoljno izplati, a za protivni slučaj prieti mu, da će prisilnimi sredstvi utjerati cielu tražbinu. Ovim dakle listom nije stegnuo tužitelj tražbine svoje bezuvjetno na 287 for., nego samo uvjetno, ako mu najme tuženik bez parnice izplati istu svotu. — S ovih razloga mora se osuda kr. banskoga stola, jer osnovana na krivom tumačenju zakona i na krivih predpostavah, preinačiti.

I osuda prvoga suda ukazuje se pogriešnom u toliko, u koliko dosudjuje glavnu prisegu tuženiku ob ispravnosti utužene tražbine, koja se pako, kako je već navedeno, mora smatrati za ispravnu, jer muče priznatu. Nu jer se tužitelj proti osudi prve molbe radi ovoga nije prizvao, ne može se osuda na njegovu korist sada preinačiti.

Ako su si izdatnici pogodbene isprave pridržali nezavisno gospodariti s imovinom, dok samo jedan njih živi, ne mogu oni, na kojih korist je pogodba izdana, tražiti priznanje prava vlastničtva niti unos istoga u javne knjige, dok živi samo jedan od izdatnika.

Supruzi Franjo i Jela Kukec zahtievahu ustmeno podnešenom tužbom, danom proti Franji Klincu i ostavini pokojne Kate K., da se izpravi zemljištnik br. 4. občine Dubrava te da se izreče, da prijava tužiteljâ de praes. 1. lipnja 1862., kojom su prijavili pravo vlastničtva na nekretnosti, unešene u spomenuti zemljištnik, pravno postoji, ter da su tuženici dužni dopustiti, da se zemljištnik izpravi tako, da se tužitelji unesu u isti kao vlastnici, a tuženici kao uživatelji i da imadu naknaditi sudbeni trošak. Obstojali kr. žup. sudb. stol varaždinski kao gruntovna oblast odbi osudom od 4. svibnja 1872. zahtjev tužitelja i odsudi ih na naknadu sudb. troška od 52 for. — Kr. banski stol zabaci osudom od 25. rujna 1872. priziv tužiteljâ potvrdiv osudu prvoga suda. — Kr. stol sedmorice odputi osudom od 28. travnja 1873. izvanredni previd tužitelja i osudi ili na naknadu troška protuizvedenja.

Razlozi: Po §. 3. gruntovnoga reda ima svatko pravo tražiti izpravak gruntovnice, tko nije štitio svoga prava kod lokalizirajućega povjerenstva, ili tko ne mogaše izkazati tamo svoga jačega prava, bilo to pravo vlastnosti, zaloga ili pravo zakupno. Prema ovomu kao i prema naredbi ministarstva pravosudja od 20. studenoga 1856. (br. 218. d. z. l.) mogli su tužitelji i sada još odnosno svoje pravo prijaviti, ma i stekle treće osobe prava knjižna, samo što su se imale te treće osobe pozvati po propisu §. 25, sl. *b.* gruntovnoga reda k razpravi, te je valjalo odmah suditi i o tom, ima li se prijavljeni zahtjev uvažiti obzirom na knjižna

Digitized by Google

prava trećih osoba i u koliko. Prigovor zagode dakle i nenadležnosti tuženikâ ne stoji, ali ne stoji ni prigovor zavrnute tužbe; tužitelji bo nazočnom tužbom zahtievaju priznanje i uknjižbu prava vlastnosti na nepokretnine u pitanju stojeće, dočim su tužbom, koje zahtjev odbi pravomoćna osuda kr. banskoga stola od 8. veljače 1861., tražili priznanje prava preuzeća prepornih nepokretnina iza smrti tuženika i zabilježbu prava zajedničkoga uživanja do smrti ovih.

Prelazeć na nazočnu stvar vidi sa ovo: uskladjenom izpravom, pogodbom najme, koju tužitelji nazivlju ženitbenim ugovorom, i koju su 5. veljače 1852. pred kot. sudcem M. T. izdali otac tužiteljice Jele udate Kukec, zatim tuženik Franjo Klinc i sada već pokojna mu supruga Kata K., izjaviše supruzi Franjo i Kata Klinc, da tužiteljem zapisuju cieli svoj grunt u obćini Dubravi i vinograd na briegu Skorniku za cienu od 800 for. tako ipak i uz naročiti uvjet, da oni ostaju dok su živi na onom gruntu i vinogradu nezavisni gospodari, i da prije smrti njih obojice tužitelji nemogu postati „ladavci“ njihove imovine; ali da mogu s njimi zajedno na istom gruntu živjeti, grunt obradjivati i terete nositi, da su ih dužni štovati i njim poslušni biti. Ujedno su se izdatnici pogodbom ovom odrekli prava rečeni grunt i vinograd ma komu prodati, založiti ili budi ženitbenim ugovorom budi oporukom zapisati.

Pošto se pod pravom vlastničtva razumieva pravo, po volji razpolagati sa sućanstvom i sa koristi dotične stvari te od toga izključiti svakoga inoga, to je jasno, da upitnom pogodbom nije podieljeno tužiteljem pravo vlastničtva dotlje, dok živi samo jedan od obajuh izdatnika; jer i neobziruć se na izraz „zapisujem“, koji posve odgovara latinskomu „legare“, u prvom uvjetu rečene pogodbe izrikom se veli, da izdatelji ostaju nezavisni gospodari, dok budu živi i da tužitelji ne mogu postati ladavci imovine prije smrti obojice njih (izdatnikâ). Pošto pako Franjo Klinc još živi, to nije nastao za tužitelje uvjet, pod kojim bi već sada mogli nastupiti vlastničtvo na spomenute nekretnosti; dotično taj uvjet nije nastao u vrieme naznačeno u §. 3. grunt. reda; ne mogu dakle, dok živi samo jedan od obajuh izdatnika, tražiti priznanje toga prava na temelju spomenute isprave, a po tom niti unos istoga prava u javne knjige, pa se zato ni ne gleda na okolnost onu, je li od strane tužitelja upitna pogodba, sudeć po sadržaju isprave, prihvaćena; zatim ima li ova pogodba kakovu obvezatnu moć za tuženika u obće na korist tužitelja, na razsudbu sudca, pošto se radi o tužbi za popravak zemljištnika, a ne o strogoj tužbi vlastničtva; — a niti na to, da Gustav M., kojega je pravo zaloga za 89 for. na uteženе nekretnosti uknjiženo, na razpravu nije pozvan bio. S ovih razloga valjalo je tužitelje sa zahtjevom njihovim odbiti; a pošto suglasne osude nižih sudova niti su protuzakonite niti protivne jasnomu sadržaju spisa, ima se izvanredni previd pogledom na

Digitized by Google

§. 335. gr. p. p. kao neopravdan zabaciti i tužitelji osuditi na naknadu troška, zadana tuženikom za protuizvedenje.

Kod odmjerivanja tangente šumske za bivše podanike ne uzimlje se u obzir potreba njihova, nego ima mjerilom biti jedino sadanja poraba šume.

Vlastelinstvo vukovarsko povede urbarsku parnicu proti občini Čakovec radi uredjenja šumskih užitaka. Bivši kr. žup. sudb. stol u Vukovaru izreče osudom svojom od 27. veljače 1872., da se od vlastelinske u hataru občine Čakovec ležeće šume, imajuće $451^{413}/_{1600}$ jutara, imade odciepiti pet jutara i 119□° katastralne mjere na svaku sesiju, ili ukupno na $46^{5}/_{8}$ ujednačenih sesija 233 katastralna jutra i 795□° polag diobnoga nacrta. Uslied priziva vlastelinstva vukovarskoga potvrdio je kr. banski stol osudom od 15. siečnja 1873. presudu prvoga suda. Kr. stol sedmorice na izvanredni previd tužitelja preinačio je osudom od 28. travnja i. g. osudu kr. banskoga stola te sudio: da se ima tuženoj občini odciepiti na svaku sesiju po $2^{1}/_{2}$ jutra šume, računajuć jutro (ral) po 1600□°, ili ukupno na $46^{5}/_{8}$ sesija 115 jutara i 2500□° mjesto kolicine po prvom sudu dosudjene.

Razlozi: Vlastelinstvo V. trazi, da se občina Č. izključi iz šume. To se ne može dozvoliti, jer se tomu protivi §. 6. car. patenta od 17. svibnja 1857. i dozvoliteljna presuda od 31. listopada 1861. Radi se dakle samo o tom, kolik se ima prostor šume tuženoj občini odciepiti mjesto dosadanjega užitka drva.

Niži sudovi uzeše glede toga za mjerilo posliedak vještačkoga pronalaza, sadržana u procjenbenoj ispravi od 9. listopada 1868., uslied kojega se obzirom na potrebu goriva za jedno ognjište, grijanje soba itd., pristojba drva za svaku sesiju na $5^{119}/_{1600}$ jutara ustanovljuje.

Nu ovaj pronalaz ne može se uzeti za temelj sudačkoj izreci, jer je osnovan na takovih presumcijah, koje se ne mogu subsumirati pod ustanove §. 7 car. pat. od 17. svibnja 1857., jer po ovom zakonu ne dolazi pri odmjeri tangente šumske za bivše podanike u obzir potreba, nego ima mjerilom služiti jedina sadašnja poraba šume, t. j. onaj faktični zakoniti užitak, koji su bivši podanici do sada imali.

Razpravni zapisnik od 18. studenoga 1864. izkazuje, da je občina Čakovec vlastna bila u dva opredieljena dana u tjednu sirovo i na zemlji ležeće drvo sakupljati, u zimsko doba tako zvanu bielu šumu sjekirom podsjeći i kući voziti, pak da je kraj toga dobivala još i gornju gradju za kuće i staje, a izim svega toga smiela je, kako to kazuju svjedoci Vito P., Mate A., Luka S. i Luka P., i suha stojeća drva sjeći i kući voziti, pače da je od stojećih sirovih drva u sieči svake godine ogriev dobivala.

Digitized by Google

Prema ovomu užitku proračunali su vještaci u procjenbenoj razpravi od 9. listopada 1868., da je dovoljno na jednu sesiju 1 ral i 831□° šume; a pošto je ova procjena obavljena po pravilih šumsko-tekničkih, to valja da bude i odlučna pri odmjeri šumske pristojbe za tuženu občinu. Nu buduć se iz očitovanja šumskih urednika vlastelinskih pokazuje, da su občinari čakovački izim gore navedene vrsti ogrieva još i panjeve i klade, koje su u sječi ostale, i sve granje od sirova drva izpod 6 palaca debljine dobivali, na što se u vještačkoj procjeni nije obazrielo niti uvažilo, po čem nije izviestno, da bi se rečeni užitak občinski mogao namiriti površinom šume izpod $2^1/_2$ jutra, to se prekoračenje ove tangente sa 769□° sessionatim pokazuje opravdanim i zato se pristojba šumska za svaku sesiju opredieljuje na $2^1/_2$ jutra katastralne mjere, te u tom pogledu preinačuje osuda kr. banskoga stola. Priobćio **D.**

Kazneno-pravni slučajevi.

Kako se ima sudit o kradjah, što ih počine jedan drugomu koji su u rodu, a zajedno žive u obitelji jednoj.

C. k. državno odvjetničtvo digne tužbu protiv Ivanu Mokromu i Josipu Dolinku, što su kolovoza mjeseca g. 1874 zajedno odnieli, svoje koristi radi, suprugom Josipu i Mariji Hubač bez njihove privole, iz zaključane žitnice žita, što je vredilo 45 for., i što su tim počinili zločin kradje, naznačen u §§. 171, 173, 174 II b) d) k. z.

Presudom 22. travnja 1875. bio je po §. 259. k. p. Ivan Mokry odriešen od obtužbe za zločin kradje, ali sudjen krivcem toga, što je kao ukućanin odnio zajedno s Josipom Dolinkom svojim rodjakom, iz zaključane žitnice, žita u vriednosti 13 for., i što je Marija Hubačkova pozvala u pomoć vlast. Ivan Mokry bio je po tom za prekršaj §. 525. k. z. osudjen u zatvor na tri dana, a po §. 398. na izplatu troškova s razprave nastalih.

Obrazložio je sud ovu presudu ovako: posvjedočili su supruzi Hubačkovi, da je Ivan Mokry sinovac Mariji Hubačkovoj, a po tom rod Josipu Hubačku; da su oni uzeli k sebi u kuću Mokroga za jedno vrieme kao svoga rodjaka; da je s njimi zajedno jeo i da im je pomagao radit. Ne smie se po tom reći, da je Ivan Mokry stajao u službenom odnošaju, niti da je bio došao suprugom Hubačkovim u pohode, nego valja ga smatrat članom one porodice, te čin, za koji bio je okrivljen, red je označit samo kao prekršaj §. 525. k. z.

Najviši sud obsudom 5. listopada 1875., priznavši temeljitost ništovne žalbe c. k. državnoga odvjetničtva, presudio je, da je Ivan Mokry činom, za koji je obtužen, počinio zločin kradje, naznačen §§. 171,

Digitized by Google

173, 174 II. b) d) k. z. i osudio ga je po §. 178. k. z., uz uporavu §. 54. k. z., na 6 nedjelja težke tamnice, pooštrene jednoga dana postom.

Ovi su mu razlozi:

Po sudu prvom ima dokaz, da je Ivan Mokry srodnim mu suprugom Hubačkovim, s kojimi zajedno u domaćnosti življaše, odnio u više puta, kad sám, a kada u družtvu s drugim, iz zaključana mjesta, žita u vriednosti 45 for., a ipak isti sud nije u tom uzrio zločin kradje, naznačen u §§. 171, 173, 174 II. b), d), nego samo prekršaj §. 525. k. z., jer Ivan Mokry u rodu je pokradjenim i s njimi življaše u zajedničkoj domaćnosti.

Ovaj razlog potiče od nepravoga tumačenja i uporave zakona.

Kazneni zakon bavi se o kradjah medju rodbinom u §§. 463 i 525 k. z. Članak 463 k. z. glasi: kradje i pronevjerenja izmedju suprugâ, roditeljâ, djece, braće ili sestara, dok u skupu živu, mogu se po mjeri §. 460. kaznit onda samo, ako to zaište glava porodice. Članak 525 k. z. tvrdi: ostale poveće nećudorednosti, kao: kradje i pronevjerenja medju rodbinom i t. d., ostavljene su, doklegod ostanu zatvorene u unutrnjosti porodica, jedino i samo karnosti domaćoj, a samo na pitanje i t. d., kazne se uredovnom moći primjerenimi kaznami.

Zakonodavac nije doista imao misao jednomu te istomu kažnjivomu činu namienit dvie različite ustanove; mora po tom bit nekakva razlika izmedju §§. 525. i 463.

U obih tih paragrafih obzir je na rodbinski odnošaj, općenim izrazom navedeni; ima se dakle tražit razlika medju timi zlimi djeli u subjektu kažnjivog čina.

Po tom §. 525. k. z. uporavit je onda, kad je po sriedi rodbina, koja nije navedena u §. 463. kaz. zak., to jest: supruzi, roditelji, braća i sestre; a pošto §. 189. k. z. naredjuje, da kradje i pronevjenja izmedju supruga, roditelja, djece, braće i sestara, dok u skupu živu, imadu bit sudjena po §. 463. k. z.,valja zaključit: da kradje, što bi po sebi bile zločin, imadu se označit kao prekršaji samo kad se zbivaju izmedju osoba imenovanih u §. 463. k. z. Koji su u daljem u rodu ne mogu bit kaznjeni samo po §. 525. k. z., nego počine li kradju il pronevjerenja, imadu bit sudjeni po I. dielu kaznenog zakonika.

Ivan Mokry nije prama suprugom Hubački u rodbinskom odnošaju, naznačenom u §. 463. k. z.; ne smije se po tom čin njegov sudit po §. 525. k. z., nego valja mu u činu nazrievati oznaku zločina kradje, naznačena §§. 171, 173, 174 II. b) d) k. z. („Pravnik.“)

Digitized by Google

Tko na javnom mjestu ili pred više ljudi nazove drugoga „bedakom", kriv je prekršaja uvrede poštenja po §. 496. k. z.

Josip D. tužio je Petra P. radi uvrede poštenja, počinjene tim, što ga je pod niže navedenimi okolnostmi nazvao „bedakom". Obstojali žup. kot. sud u sv. Ivanu (županija helovarska) proglasi osudom svojom od 24. siečnja 1873. obtuženoga nevinim prekršaja §. 496. k. z.; naprotiv pako kralj. banski stol izrekne osudom od 19. veljače 1873., da je Petar P. kriv istoga prekršaja u §. 496. k. z. te ga osudi na zatvor od 6 dana, na odštetu za svjedoke i na naknadu troška kaz. postupka. Okrivljeni podnese priziv kr. stolu sedmorice; a ovaj je osudom od 18. travnja i. g. priziv zabacio, te potvrdio osudu banskoga stola.

Razlozi osude kr. stola sedmorice, iz kojih se ujedno razabire i sam učin, jesu ovi:

Iz razpravnoga zapisnika od 24. siečnja 1873. vidi se jasno, da je Petar P. tužitelja Josipa D. 28. listopada 1872., prigodom držane licitacije potrošarine kotara sv. ivanskoga u uredu u sv. Ivanu, dakle na javnom mjestu i pred više ljudi, nazvao opetovano „bedakom", te ga tim izvrgao javnoj porugi, kako to svjedoče saslušani svjedoci Ivan V., pisar kod kot. ureda, Mijo M. i Mato Š., starješine obćinski. Ovi potvrdjuju, da je Petar P. na primjetbu kot. pristava K., da se čini, kao da se on (okrivljeni) iz Josipa D. norca dela, odvratio: a što je drugo nego bedak; da je tužitelju u početku dražbe rekao: „što ćeš ti „bedak" s menom licitirati". A kad je Josip D. ponudio više od njega, da mu je rekao: „Sad si još veći bedak".

Tim je podpuno dokazano, da je okrivljenik tužitelja u istinu javno psovao, a to, obzirom što mu je bilo nepovoljno, da s njim sudražbuje, upravo u nakani, da ga uvriedi i po mogućnosti odvrati od sudražbovanja. Ovo potvrdjuje spomenuta primjetba pristava K. te izpovjed svjedoka Mate Š., koji doda, da bi izušćene rieči i njega uvredile.

Prvi sud reče u svojih razlozih, da se upotrebljene rieči ne mogu držati za uvriedu, jer se tužitelj nije držao njimi uvredjenim, što se vidi odatlje, jer je odmah iza licitacije došao k okrivljeniku, te ga pitao, zašto se na nj srdi. Nu ovu tvrdnju pobija prijava tužitelja od 31. listopada 1872, pa i ta okolnost, što je okrivljenik krčmar, kod kojega je Josip D. odsjeo, te s toga poslje licitacije k njemu došao, česa ovaj u svom prizivu nije zaniekao.

Pošto su po tom dokazani proti okrivljeniku svi uvjeti prekršaja §. 496. k. z., to ga je kr. banski stol punim pravom proglasio krivim toga prekršaja, osudio na 6 dana zatvora te na naknadu troška i štete. Zato se priziv okrivljenika kao neosnovan odpućuje, a potvrdjuje osuda banskoga stola. Priobćio **L.**

Digitized by Google

Kvalifikacija kradje po §. 174. I. nalazi se, ako se je tat služio oružjem ne samo zato, da ga upotrebi kao orudje kod same kradje, nego i zato, da ustraši onoga, koji bi ga zatekao u djelu, ili da silu upotrebi proti onomu, koji bi ga hotio suzdržati.

Proti A. K. podignuta je tužba radi pokušana zločina kradje po §§. 8., 171., 174. I. k. z., jer je u šumi, pripadajućoj maloljetnoj djeci N. Gračanina, posjekao 18 hrastova, vrednih 18 fl. u namjeri, da si ih prisvoji. U to bane tutorica maloljetnika sa svojom 10 godišnjom kćerkom, a tat ostaviv drva pobjegne bez traga. — C. k. sudb. stol zadarski osudi obtuženoga samo radi pokušana prestupka kradje po §§. 8. i 460. k. z., jer je odmah pobjegao, čim je nadošla žena sa djetetom, odakle se vidi, da nije namjeravao ni sile ni pogibeljne prietnje upotrebiti, da se održi u posjedu posječenih stabala, pa da je sjekiru upotrebio jedino da posječe drvo. Zato ne može se uporaviti na ovaj slučaj §. 174. I. k. z. — Proti ovoj osudi podnese državno odvjetničtvo žalbu ništovnu na temelju §. 281. br. 10, k. p., o kojoj je razpravljao najviši sud 16. travnja 1874. Zamienik glavnoga prokuratora dr. Lizt predloži, da se ništovna žalba zabaci; a najviši sud je zaista osudom svojom usvojio predlog zamienika glavnoga prokuratora, žalbu ništovnu zabacio sa sliedećih r a z l o g a: Državno odvjetničtvo podastre žalbu ništovnu proti osudi zemalj. suda, jer je ovaj obtuženoga proglasio krivcem samo prestupka kradje, dočim j a v n i t u ž i t e l j nazrieva u onom djelu momente zločina kradje, označene u §§. 171 i 174. I. k. z., pošto je tat imao sjekiru, kad je pošao u tudju šumu drva sjeći. — Kaz. zakon ne kvalificira u spomenutom paragrafu, alineji I. bez obzira na iznos svaku ma bilo kakove naravi kradju, izvedenu tatom imajućim oružje, nego uzimlje ovu kvalifikaciju samo onda, ako se je počinitelj obskrbio oružjem ne samo u namjeri, da se njim posluži kod izvadjanja sama zločina, nego u tu svrhu, da onoga, koji bi ga u djelu zatekao, zastraši, ili da upotrebi silu proti onim, koji bi ga hotjeli zaustaviti. — Alineja I. navedena §. 174. nedopušta inoga tumačenja, inače bila bi u očitom protuslovju sa ustanovami §. 174. alineja II. lit. e. i g., koje govore o znatnom oštećenju šume ili o kradji drva u šumi, ali koje iziskuju kao bezuvjetno nuždno, da je učinitelj imao primjereno oružje, pri čem se za kvalifikaciju zločina nezahtieva samo da je učinitelj imao oružje, nego da i ukradena stvar vredi više od pet for. U nazočnom slučaju sud je ustanovio, da okrivljeni ne samo da nije prietio, kad su majka i kći Gračanin nadošle, nego pače odmah pobjegao. Najviši ukidni sud nije s toga mogao u osudi zemaljskoga suda zadarskoga nazrievati povredu zakona; pače osuda njegova sasma je osnovana na zakonu i zato se žalba ništovna odbija.

Ghallé.

Digitized by Google

Znamenitost rimskoga prava za moderni sviet.[1]

(Dalje).

Da li nam je taj posjed jurve tako osjeguran, da se možemo slobodno kaniti dalnjeg učenja rimskoga prava, da ga smijemo jedino učenjakom prepustiti? Bilo je vrieme, kad se je to mislilo pa kad se je u zemljah, gdje su novi zakonici uvedeni, prekinula sveza sa rimskim pravom. Ali izkustvo nam je pokazalo, kako je prenagla ova misao bila; iza puštoši, koja nam označuje prvo literarno doba ovih novijih prava, sliedio je tek onda svježiji život, kad se je ona sveza opet uzpostavila. Da pako ne će ipak jednom nastupiti vrieme, gdje nam ne će biti nuždno da učimo rimsko pravo, o tom može samo onaj posumnjati, koj drži da su moderni narodi u području pravnom osudjeni na vjekovitu znanstvenu maloljetnost. Kroz rimsko pravo, ali i preko njega dalje — to je geslo, u kojem za mene leži znamenitost rimskoga prava za moderni sviet.

Spoljašno iztisnuće rimskoga prava iz daleko najvećeg diela onoga područja, u kojem je do sada valjalo, prouzroči kako za život tako i za znanost odlučujući pokret, pokret od isto tolike važnosti, od kolike je bilo njegovo spoljašno nekoć uvedenje. Formalno jedinstvo znanosti, kako je prije obstojalo, kadno je jedan te isti zakonik za veći dio Europe vriedio, zajednički rad pravnikâ u najraznijih zemljah oko iste materije i iste zadaće, propade za uviek zajedno sa formalnom zajednicom prava; znanost snižena je na zemaljsko pravoslovje; znanstvene se granice u pravoslovju sudaraju sa političkimi. Kukavna li i nevriedna li oblika za znanost! Ali napokon stoji do nje same, da preskoči one ograde i da si onaj značaj univerzaliteta, što ga je tako dugo posjedovala, u drugoj formi kao sravnjivajuća jurisprudencija za cielu budućnost osjegura. Njezina metoda postat će onda drugom, njezin vidokrug daljim, njezin sud zrelijim, njezino obradjivanje materije slobodnijim, i tako će prividni gubitak u istinu biti joj na blagoslov te ju uznieti na višji stepen znanstvene djelatnosti. Da je ta nova perioda znanosti u naše vrieme već na osvitku, o tom može svakoga osvjedočiti pogled na današnju našu literaturu, navlastito na književnost državnoga, kaznenoga, trgovačkoga i mjenbenoga prava.

I glede obradjivanja rimskoga prava morat će uslied toga njegovoga praktičnog iztisnuća nastati pokret. Dočim je na dosadanju formu obradjivanja bitno uplivalo gledište praktične valjanosti toga prava, neće ovako obradjivanje biti dovoljno, da se i za buduće bude pravnički sviet zanimao rimskim pravom. Taj će se interes moći jedino tim postignuti

[1] Vidi br. 3. i 4. „Mjesečnika“. Ured.

Digitized by Google

ako se znanost od puka razlaganja pozitivnih ustanova uzpne do kritike istih.

U ovom pravcu predhoditi, to je cilj i zadaća ovoga spisa.[1] Njegova je namjera ocieniti rimsko pravo, ali ne ocieniti današnje rimsko pravo sa stanovišta zakonarstvene politike, već izreći kritiku povjestno-filozofičnu t. j. takovu, koja ga na cielom njegovom putu od početka do konca prati, ne da se zadovolji sa spoljašnjom povjestnom činjenicom, kako to poviest rimsko-pravna običaje, već da odkrije unutarnji stroj povjestnoga postajanja, sakrivena pera i poticala, posliednje uzroke, umstvenu suvislost sveukupnog pravnog razcvieta. Samo tim putem moći ćemo si stvoriti sud o rimskom pravu, ako umrle i specifično rimske čestice odielimo od neumrlih i sveobćih; samo tim putem moći će se jednom na čistac iznieti pitanje o vriednosti rimskoga prava, pitanje, na kojem se napokon osniva recepcija njegova i znamenitost, koju je za nas zadobilo i koju će u buduće zadržati.

II.

Ali treba li da se ova zadaća istom rieši? Zar se nebi moglo očekivati, da je ona obiljem umne snage, kojom je pravo rimsko diljem stoljećâ razpolagalo, odavna već riešena? Svagda opetovahu se nasrtaji na ovo pravo, svagda nastojalo se je odbiti ove pokazivajuć na veliku njegovu vriednost; u čem dakle stoji ta vriednost njegova? Kojim li bi se izdašnijim predmetom moglo dokazati poštovanje ovoga prava, kojim uspješnijim načinom ušutkati protivnici njegovi, nego da se iztaknu sjajne strane njegove? Ali naša literatura tjera u laž ovakovo očekivanje; jer mjesto da nam pruži potanku kritiku rimskoga prava, podaje nam ona samo prigodice gdjekoje obćenite misli o vrlini njegovoj, o vanrednom oštroumlju i praktičnom taktu rimskih pravnika, itd. Kadilo se je rimskomu pravu dosta, oko njega, da se tako izrazim, slegnu se sjajna atmosfera, koju mora neuk istom probiti, da uzmogne do nj doprieti. Nu čim je prošao kroz onu atmosferu, te čim mu se cieli predmet podpuno, kakov je, prikaže, presenećujemo se gorko, ne mogući nikako dokučiti, u čem da ta toli slavljena veličina njegova leži. Doduše, kad se dulje vremena njim bavimo, prikazuje se ona, ali više osjećanju nego li spoznaji. Sa rimskim se pravom ima ko sa čarom stanovitih osobnosti; osjećamo ga a ipak neznamo, u čem stoji. Tisuće i tisuće učenika svojih privlačilo je rimsko pravo neodoljivom silom k sebi, svi su ovi osjećali njegovu veličinu, te bi se ovo osjećanje ne riedko u sliepi fanatizam izvrglo; ali na znanstveno obrazloženje ovog osjećanja jedva da je tko i pomislio. Zadovoljiše se tim, da su predmet dosta pomno iztražili,

[1] T. j. djela „Geist des römischen Rechts“.

Digitized by Google

a gdje je trebalo, da se sud o njem izrekne, da su mu u najobćenitijih izrazih sjajnu svjedočbu izdali. Ali kad bi mu već trebala ta svjedočba, kad bi nam već stojalo do toga, da i neuka o veličajnosti rimskoga prava osvjedočimo, a onoga, koji bi o njoj podvojio, ušutkamo: jamačno nam ne bi ništa ino trebalo, nego da pustimo same činjenice da govore. Poviest sama izdala je rimskomu pravu ponajbolju svjedočbu; u ulogi, koju je igralo, izražena je veličina njegova u jasnih crtah. Idemo li pako dalje, pitamo li: u čem stoji ta veličina njegova, čim da je tako vanredno nadkrililo sva ostala prava? tada nemogu nas ni najvrstniji poznavaoci njegovi svojimi odgovori zadovoljiti. Jer ako se na prosto hvali oštroumnost i dosliednost rimskih pravnika, tim nam je vrlo malo pomoženo. Isto svojstvo nalazimo u istoj mjeri, a možda još i u oštrijoj formi, u talmudskom pravoslovju[1] te u juristićkoj i moralnoj kazuistici jezuitâ,[2] — pa ipak kako daleko zaostaju oni za pravom rimskim! Ma koliko se prednostî iztaknulo, kojimi se rimski pravnici odlikovahu, sve vode napokon ipak samo k toj jeditoj misli, da su bili veliki umnici. Ali tko hoće o kakovom izvodu dokazati, da je i zašto remek djelo, taj za stalno ne će početi dokazom, da je njegov začetnik imao sva svojstva za izvedenje takovog djela, već će, držeć se samoga djela, sve prednosti njegove na pravo svjetlo iznieti.

Potanja iztraživanja o vriednosti rimskoga prava zametnuše, u koliko je meni poznato, samo dva muža: Savigny i Stahl[3] — oba kako ja mislim, jednostranim i nedovoljnim načinom. Proti vladajućemu nazoru, koj tu vriednost u njegovom sadržaju traži, ustao je odlučno Savigny nalazeć ju u formi, u metodi rimskih pravnika, kojom su materiju obradjivali. Ono, što je materijalno vrstna na rimskom pravu, mnije on „tako je obćenite naravi, da se dade već pukim zdravim razumom bez svakog pravoslovnoga naobraženja pronaći; radi tako neznatog probitka nije se jamačno izplatilo, da prizovemo u pomoć zakone i pravnike od prije dvie tisuće godina.“ Kušajuć za tiem da karakteriše metodu rimskih pravnika, nailazi on bitnost njenu u sjegurnosti, kojom oni temeljna načela svoje znanosti obladaju te uporabljuju, kojom reć bi sa „pojmovi računaju“. Teorija i praksa da im nije ni malo raznolika: njihova teorija da je udešena i sposobna za najneposredniju uporabu, a praksa da im se vazda oplemenjuje znanstvenim nazrievanjem. O materijalnoj vriednosti rimskoga prava, nastavlja Savigny, moguće je, da se mnenja razilaze, ali o vrlini pravoslovne metode njegove slagat će se bez dvojbe svi kojim glas u tom pogledu pripada. (Konac sliedi.)

[1] Sravnite n. p. pokraćeni njemački prevod Šulhan Aruh-a. Hamburg 1838.

[2] Osobito u nauci o prisegi i ženitbi.

[3] Prvi u svom spisu „Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft“, izdanje 3., str. 27 i sl.; drugi u svojoj filozofiji prava, izdanje 2., odsjek II., prilog I.

Digitized by Google

† Dr. Antun Rojc.

Kad je ono iza god. 1850 bečka vlada uzela u svoje ruke upravu Hrvatske te nastojala — dakako svojim načinom — da u njoj uvede institucije takove, koje bi mogle zemlju materijalno a i moralno dignuti, namjesti ovdje i priličan broj, u raznih strukah uprave, službenika ne Hrvata, a medju ovimi bijaše ih prilično iz Češke, pa iz susjednih nam Slovenskih krajeva. Neki od ovih brzo se ovdje udomili, naučili jezik hrvatski, te postali vrstni radnici i iskreni prijatelji hrvatskomu narodu. Poslje god. 1860. ode ih znata broj; ali neki ostadoše, kojim je to naročito dopuštalo znanje hrvatskoga jezika. Ima ih još i sada u službah državnih ili inih zanimanjih; nisu se iznevjerili porieklu Slovenskomu; druge opet sahranismo u zemlji našoj na vječni počinak žaleć za njimi, kao vrstnimi radnici na polju obćega dobra i kao vrlimi patrioti. Medju ove potonje spadaju prošle godine preminuli nezaboravni dr. A. Gostiša, i ove godine umrli dr. Antun Rojc. Uspomeni ovoga potonjega posvećujemo ovo nekoliko redaka.

Antun Rojc rodio se god. 1820. u selu Cirknu u Kranjskoj. Roditelji mu, siromašni seljaci, ne mogahu ništa žrtvovati, da se daroviti dječak dadne na nauke. Na sreću nadje se druga dobra duša, te njezinom pomoćju prouči Rojc brzo početne škole, podje iz ovih na gimnazij u Goricu (Görz). Svršiv ovu požele roditelji, da mladić podje u svećenike. Njemu se taj stališ ne sviknu, nego umiriv roditelje s bog svoje i njihove budućnosti, ode na sveučilište bečko, gdje je slušao nauke na filozofijskom i pravoslovnom fakultetu, pribavljajuć si nuždna sredstva uzdržavanja podučavanjem. Od težke zasluzbe svoje mogaše ipak toliko odkinuti, da je slao ljubljenim si roditeljem mjesečnu novčanu podporu. Svršiv pravo- i državoslovne nauke ode u Cieszyn u Šlezku u odvjetničku pisarnu, gdje nauči poljski; god. 1850. steče najvišu čast akademičku, doktorat prava, te bje namješten u Trstu kod tamošnjega suda za auskultanta. Već sliedeće godine (1851) ponudiše mu profesuru austr. kaznenoga prava na preustrojenoj c. k. pravoslovnoj akademiji zagrebačkoj. Tu ja velikom ljubavlju i pomagan obsežnim znanjem prionuo uz učiteljstvo, stekao si u kratko vrieme liep glas kao profesor te se još i danas zahvalni mu učenici sjećaju liepih njegovih, shvatljivih i temeljitih predavanja. Bilo bi nam veoma drago, da koji njegovih učenika nacrta rad pokojnika kao profesora. — Kao profesor R. je vrlo pomno radio ne samo oko umnožanja vlastita znanja nego i na polju književnom. Da olahkoti nauku kazneno pravnih, naročito procesualnih ustanova, izda o svom trošku praktičnu knjigu „Austrijski kazneni postupnik, razjašnjen sa dva primjera.“ Ta knjiga je danas riedkost. R. bijaše jedan od najrevnijih suradnika kod pravničkoga časopisa „Pravnik“, što ga je u ono doba uredjivao i izdavao gosp. Mato Mrazović, pa je kasnje najveći dio posala oko toga lista izim urednika spao bio baš na pokojnoga R—a. Da se to dokaže netreba drugo nego zaviriti u rečeni časopis, gdje ima sijaset članaka pod njegovom chiffrom, ali i znatan broj i bez te oznake, da se ne vidi, da je pisanje spalo na urednika i njega samoga.

Razne okolnosti privoliše R—a te je nakon nekoliko godina profesure god. 1855 preuzeo službu zamienika državnoga nadodvjetnika (kao takov službovaše onda Ivan Mažuranić), u kojoj osta sve do god. 1859. Kad bje ove godine uvedena u Hrvatskoj i Slavoniji institucija javnih bi-

Digitized by Google

lježnika, postane dr. R. javnim bilježnikom u Zagrebu te je uz prekinuće od nekoliko godina to zvanje neumorno obavljao te je kao javni bilježnik umro 5. lipnja o. g. Kao kr. javnoga bilježnika zateče dra. Rojca ljuta nesreća, koje se još svi sjećamo, i koja je nedvojbeno znatno pospješila preranu mu smrt. Kosnulo bi se i tvrdjega čovjeka, a kamo li ne onako mekana kakov bijaše dr. R., da ga obtužiš sbog prosta zločina, da ga držiš u iztražnom zatvoru četrnaest mjeseca, a napokon ga sud proglasi nevinim. Istom god. 1872. bude opet rehabilitiran te mu dozvoljeno obavljati bilježničke poslove. Da je ona nevolja i sa materijalne strane pokojnika nemilo ošinula, tko da o tom podvoji?

Dr. Rojc odlikovao se onim svojstvom, kakovim se odlikuju Česi a i Slovenci, ali nešto manje Hrvati: bijaše veoma marljiv i radin. „Ja radim svaki dan do 12 ure u noći," pripoviedaše više puta piscu ovih redaka, a u jutro već se dižem rano, da nastavim posao. Kraj svojih bilježničkih posala dospievaše još i na druge; prijašnjih je godina pisao u razne strukovne domaće novine; uredniku ovoga lista obećao poveću razpravu, odnoseću se na zakon o zadrugah, nu obećane radnje ne mogaše pripraviti; zdravlje mu već od prošle godine krenulo na gore, ljuta bolest učini kraj 5. lipnja ove godine njegovu životu.

R—a držasmo, i to punim pravom, vrlo vještim pravnikom; nauke pravoslovne prigrli svom ljubavlju. Pripoviedaju nam, da je prigodom ustrojavanja hrvatskoga sveučilišta očitovao na nadležnom mjestu, da je pripravan dotle vršiti dužnosti profesora kaznenoga prava, dok bi se druga valjana sila našla. Sve do svoje smrti on je razvoj pravnih nauka u nas pomno pratio, zanj se svagdje toplo zauzimao, što je medju inim posvjedočavao i tim, što je neumorno vršio zvanje povjerenika kod teoretičkih državnih ispita razdiela sudstvenoga. — Gdje je valjalo kakovo koristno poduzeće poduprieti, tu se našao R.; a od mnogih jedno spominjemo, dr. R. vrlo se radovaše ustrojenju „pravničkoga družtva"; bijaše mu od početka sve do smrti svoje vjernim prijateljem i revnim članom odbora.

Vrstni pravnik, ljubezan i skrban otac, neumorni radnik, dobar Hrvat: takov bijaše dr. Antun Rojc u svom životu. Lahka mu zemlja hrvatska.

—ć.

Viestnik.

Imenovanja: Nj. veličanstvo imenova dra filosofije Karla Zahradnika profesorom matematike na filozofičkom fakultetu hrvatskoga sveučilišta. — Dr. Levin Rojčević, do sada kot. pristav, imenovan je viećnićkim tajnikom kod kr. sudb. stola u Varaždinu; Gustav Breitenfeld, kot. pristavom u Koprivnici; Nikola Thaler, vieć. tajnikom kod sudb. stola u Vukovaru; Josip Culi kot. pristavom u Pisarovini; Vinko Vukasović, perovodjom kod podžupanije u Belovaru; Ivan Kolarić, podžup. perovodjom u Rumi; Stjepan Doma, perovodnim vježbenikom u obsegu kr. zemalj. vlade, a pridieljen kr. podžupaniji u Osieku, Svetozar Kušević, auskultantom.

— Odbor pravničkoga družtva zaključio je bio prošle godine, u sjednici svojoj od 27. svibnja, da se priredi sastanak svih pravnika hrvatskih (Juristentag) pa je odmah izabrao i odbor, koji bi bio imao sastaviti program te u obće sve prirediti, što je nuždno za obdržavanje ovoga sastanka. Taj odbor bio

Digitized by Google

se je i konstituirao izabrav si za prvoga predsjednika g. septemvira Marka viteza Tajčevića, a za drugoga g. Nikolu Krestića. Nu pošto su oba ova gospodina s bog mnogobrojnih posala svojih prisiljena bila odreći se časti im namienjene, to je odbor pravničkoga družtva u sjednici svojoj od 29. lipnja o. g. žaleć veoma, što okolnosti ne dopuštaju onako izkusnim i vještim pravnikom raditi oko svrhe toli plemenite, zaključio na njihova mjesta, pa onda mjesto pokojnoga dra. Antuna Rojca, izabrati tri nova člana, te budu jednoglasno za takove izabrana gg. M. Daubach, odvjetnik, prof. dr. Jaromir Hanel i dr. Gjuro Kontak, odvjetnik u Zagrebu. — U ovom odboru sjede sada sliedeća gg.: prof. dr. Aleks. pl. Breštyenszky, dr. Fr. Burgstaller, prisjednik c. k. krajiškoga odsjeka banskoga stola, M. Daubach, odvjetnik u Zagrebu, prof. dr. Jaromir Hanel, dr. Gjuro Kontak, odvjetnik, dr. Šime Mazzura, odvjetnik, M. Mrazović, odvjetnik, prof. dr. Stj. Spevec, dr. Napoleon Špun-Strižić, kr. državni nadodvjetnik, dr. M. Šram, odvjetnik i Franjo Zarda, državni nadodvjetnik kod c. k. krajiškoga odsjeka banskoga stola.

Nadamo se pouzdano, da će odbor, imajuć pred očima važnost ovoga poduzeća sve pokrenuti, da bude sastanak priredjen dostojno, da bude odgovarao sličnim sastankom kod drugih naroda; a to će sve biti, ako se odbor živo lati posla ako se i opet jedna godina neprovede u — neradu.

U istoj sjednici od 29. lipnja zaključio je odbor jednoglasno, da se povodom smrti dra. A. Rojca, člana i vrlo revnoga odbornika, u zapisniku ubilježi žalost pravničkoga družtva. — Jednakim načinom odobri odbor, što je predsjedničtvo družtva povodom smrti vrlo zaslužnoga učenjaka, dra. Franje Palackoga na ime družtva izrazilo žalost pokojnikovomu zetu dr. L. Riegeru.

— Kao članovi pravničkoga družtva pristupiše sliedeća p. n. gg.: Ladislav Arvay, odvjetnik u Osieku; Nikola pl. Crnković, kr. kot. sudac u Vel. Gorici; Gjurgjević Gavro, vlastelin u Kaniži (u Hrvatskoj); Dragutin Pogledić, vel. župnik zagrebačke županije; Poturičić Ivan, perovodja kod kr. zemaljske vlade.

— Prošloga mjeseca obavljeni su na hrvatskom sveučilištu izbori akademičkih oblasti za buduću školsku godinu 1876/7. Za rektora izabran je dr. Antun Kržan, kr. j. r. profesor na fakultetu bogoslovnom. Bogoslovni fakultet izabra si za dekana prof. dra. Fr. Ivekovića, za prodekana dra. Štiglića; pravo- i državoslovni fakultet: za dekana prof. dra. Bl. Lorkovića; a fakultet mudroslovni: za dekana dra. L. Geitlera.

Nove knjige. „Govori, držani prigodom inštalacije rektora na kr. hrv. sveučilištu Franje Josipa I. za školsku godinu 1875/6, obavljene dne 19. listopada 1875.“ Nešto kasno, ali ipak dobro nam je došla ova liepa knjižica. Sadržaje tri govora: odstupajućega rektora M. Mesića, dekana pravo- i državoslovnoga fakulteta dra. Aleks. pl. Bresztyenszkoga, i napokon govor sadanjega rektora magnifika dra. Stjepana Spevca. Koga zanima hrvatsko sveučilište, a ono mora da u veliko zanima svakoga Hrvata, rado će dati onih 30 nov. za ovu knjižicu, koja sadržaje puno poučna, napose govor rektora o. g. ob odnošaju sveučilišta prama državi.

— Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 35. Sadržaj: Hrvatska dvorska kancelarija i njezine izprave za vladavine narodne dinastije, od dra. F. Račkoga. Novoslovenski komparativ prama staroslovenskomu glede na formaciju. Od M. Valjevca. — O descendentiji ili rodoslovju bilina. Od Lj. Vukotinovića. — Izvještaj ob arkivarskih iztraživanjih u Dalmaciji. Od I. Tkalčića. Izvodi iz zapisnika itd. Ciena 1 fr. 50 nč.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Kolovoz 1876. **Br. 8.**

Pravo medjunarodno u historijskom svom razvitku.

Napisao

dr. Josip Pliverić,

namj. profesor.

(Čitano u skupštini pravničkoga družtva dne 27. svibnja 1876.)

(Svršetak.)

Da se povratimo k svomu predmetu, valja nam reći, da su uz nauku neintervencije kasnije počele prijanjati i iztočne vlasti, ali ne uviek, kako su to dokazali odnošaji godine 1848. Ali uz sve to se je napokon uvjerila praksa država evropejskih o tom, da je intervencija na korist legitimiteta, stagnacije naroda, nenaravan posao, a i bezuspješan, jer nije mogla zapriečiti silnih onih promjena, što su se počam od 1830. sbile u Europi. Jednoga se tim neprijatelja pravo medjunarodno rieši.

Ali još je ostao jedan — theorija gotovih čina, potekla od političkih materijalista. I ako theorija legitimiteta u pravu brani samo ime to, ova naprosto nieče svako pravo.

Toj theoriji uspjeh je sve, što uspije i tko uspije, tomu se ona klanja; a klanja se istoj stvari prema tomu, uspije li ili ne. Brani se tim, da se prilagodjuje „prirodnomu razvitku čovječanstva," a zaboravlja, da je i pravo jedan dio čovječje naravi; zaboravlja, da imade dužnosti za čovjeka većih od svakoga interesa, i neće da u pravu priznade i etični mu moment, iztičuć samo faktični. Ovu theoriju brane, kako jur rekoh, politički materijaliste, a u novije doba osobito Lasson, koji na više mjestih iztiče, da za državu etični obziri nikakovi nepostoje. Pogubna je isto toliko koliko i theorija legitimiteta. Te bo dvie theorije, kakogod se na prvi mah čine različitimi, ipak imadu jednu točku, gdje se sastaju. Jedna naime i druga sve osniva

Digitized by Google

na faktumu, legitimitetu je faktum sve, zato što je bio; gotovim činom, jer biva i jer će biti; jedna misli, da sve što je bilo, mora takovim ostati do vieka, druga da sve što nastane mora i obstojati, a jedna i druga nepoznaje jezgre prava, karakteristike prava, po kojoj je ono normom za životne odnošaje čovječje. Pošto se tim protive obie theorije etičnoj naravi i usavršljivosti ljudskoj, na kojoj se sav napredak osniva, očevidno je, da dok te dvie theorije budu mjerodavne za internacijonalne odnošaje, dotle o pravom razvitku medjunarodnoga prava nemože biti ni govora.

Možemo medjutim s veseljem i zadovoljstvom konštatirati, da je vriednost i jednoj i drugoj u theoriji nikakova, a u praksi skoro nikakova. Državnici praktični nemogu više ignorirati pravnoga principa u internacijonalnoj zajednici. Svakim danom sve više prodire svakomu u sviest osvjedočenje, da se samo na temelju prava dadu uspješno urediti odnošaji svih država. Osvjedočenje to jest doduše već od 17. vieka se pojavljivalo, ali nikako nije moglo pravo prodrieti. Tek godine 1818. su u deklaraciji svojoj izrekle velesile, da u svojih odnošajih neće nikada odstupiti od propisa i zahtjeva medjunarodnoga prava. Zato Gagern (Kritik des Völkerrechts) i drži tu deklaraciju za pravi temelj medjunarodnomu pravu; a mi smo vidili, da pravoga napredka nije bilo s toga, što je pravni karakter života internacijonalnoga bio pomućen theorijami legitimiteta i gotovih čina. Osim toga nisu niti istine prava medjunarodnoga bile dovoljno poznate. Naučni sviet toga vremena još je premalo poznavao pozitivnoga materijala za pravo medjunarodno. Tek od god. 1817., kad je Martens zasnovao svoju sbirku, stalo se je to na bolje okretati, postalo je mogućim, da znanost — a jedino je ona na to zvana — pruži medjunarodnoj zajednici na pravnom principu osnovani sistem prava medjunarodnoga. Kad ona to učini, države će morati dati sankciju tomu internacijonalnomu kodeksu.

Uz ogromni materijal, što ga osobito Martensove sbirke pružaju, i uz mnoge radnje pripravne naravi, može se na to pomišljati pa znanost i nastoji oko toga više no ikada prije. Radnici svih naroda uhvatili su se u kolo, a i Hrvatska je već do-

Digitized by Google

priniela svoj kamen za tu palaču preko svoga sina Alfonza Domina Petruševečkoga, koji je godine 1861. izdao svoj, veoma povoljno primljeni, a i danas još cienjeni „Précis d' un Code de droit international.“ Izza njega su još mnogi, kao Lieber, Bluntschli, Farnese, Dudley-Field itd. tu radnju nastavili.

Nastojanje ovih učenjaka sasvim je praktično, premda je posao veoma tegotan. Nastojanje o „vječnom miru“ i sada se još priznaje idejalom stanja zajednice čovječanske, ali se neradi neposredno o tom. Odkako su znanstvenici — pokrenuti radnjami Martensovimi, Kaltenbornovimi, Wheatonovimi, Ortolanovimi, Mohlovimi, itd. — uvidili, da se, iduć za idejali, nepolučuje ni ono, što čovjeku neposredno treba, medjunarodno se je pravo znatno pomaknulo naprvo. Na vječni mir i univerzalnu monarkiju se više nepomišlja. Planovi Henrika IV., abbé-a St. Pierre-a, Kanta itd. zahtievaju uvjeta za svoje realiziranje, o kojih se drži danas da nisu izpunjivi. Sa svih se stranah uvidja i priznaje, da o pravom napredku neima govora, ako se s jedne strane neprizna zajednica internacijonalna, a s druge sloboda i samostalnost i jednako pravo svake države u njoj. Uvidja se danas i pojmi se, da se to dvoje nije moglo u sklad dovesti niti po doktrini ravnovesja, ni po theorijah legitimiteta i gotovih čina, pak da valja poći putem prava, nebi-li se izveo onaj harmonizam, o kom visi sreća i napredak internacijonalnoga života. Zato i države dan današnji naglašuju princip prava. Kad se uz to još okane izticati svoje t. z. „interese“, i stavljati jih nad pravo, tad će praksa državna biti osnovana na pravu. Hoće-li to i kada i u kolikoj mjeri biti, to naslućivati bilo bi suvišno. Toliko je samo izvjestno, da će istom onda internacijonalna zajednica postavljena biti na stalne podloge.

Da nije veći napredak učinjen dosada, to imade, po mom mnenju, duboke svoje razloge u pojavivšem se p r i n c i p u n a r o d n o s t i, koji je bio toli jak, da je i znanost stranom zaustavio, stranom na drugi pravac skrenuo. Nutarnjom svojom opravdanosti svakako se je narodnost pokazala takovim faktorom, komu se mora najveći upliv i zamašaj priznati.

Prije malo uvažavano, tek usljed reformacije se ponješto

Digitized by Google

pojavivši pitanje je narodnosti u francezkoj revoluciji došlo do veće važnosti. Nu niti ga je ova, niti za njom sliedila perioda reštauracija priznala. Tek u novije doba važnost mu je poskočila. Pak ako to i jest, kako Mohl veli, jedno od najtežih i najzamršenijih pitanja, morati će se na temelju dosadanjega izkustva reći, da će budućnost država uzko spojena biti sa pitanjem narodnosti. Svi skoro publiciste priznavaju, da je najnaravnijom ona tvorba država, gdje jedan narod živi u jednoj državi, gdje je etnografički i politički narod jedno te isto. Laurent i drži zato, da je tendencija čovječanstva izmieniti sve sadanje države u narodne.

Uz toliku važnost same stvari nije ni čudo, da se je u Italiji stala radjati posebna škola medjunarodnoga prava sa načelom, da je princip narodnosti jedinim pravim principom medjunarodnoga prava, i to u tolikoj mjeri, da se već dvoji i o pravnoj opravdanosti onih država, što nisu osnovane na narodnosti.

I prije su Talijani — sa političkih razloga — naglašivali svagdje princip narodnosti, nu pravim utemeljiteljem talijanske škole jest Mancini. On je prvi znanstvenim načinom pokušao provesti načelo narodnosti u medjunarodnom pravu god. 1851 u svojoj razpravi „Della nazionalità come fondamento di diritto internazionale“, a tude izražene ideje razvijao je u svih svojih kasnijih djelih i razpravah [1], a naročito u razpravi „la vita dei popoli nella umanità.“

Mancini i koji ga se drže — a to su svi skoro talijanski, njeki francezki i njemački publiciste — uzimlju narodnost, kao socijalnu formu, stojeću medju državom i čovječanstvom, za subjekt, koji je sposoban stajati u medjunarodnih odnošajih, i drže, da zadnjom svrhom pravu medjunarodnomu i nije ništa drugo, već štovanje i samostalnost svake narodnosti pribaviti i garantirati. Toj je školi narodnost više od države. Ona je tvorbom prirodnom, a ova tvorbom slučajnom i umjetnom. Nikada zato država nesmije konfiscirati prava narodnosti, stojati joj na putu u intenzivnom i ekstenzivnom njezinom razvitku. — Drugi talijanski

[1] Sabrane su te razprave u: „Biblioteca delle scienze giuridiche e sociali vol. XIV., Napoli, Margheri. 1873.

Digitized by Google

učenjak, Mamiani nepolazi sa stanovišta narodnosti, već države, ali se u rezultatu skoro posve slaže sa Manciniem. Pravo opaža umni talijanski pisac Pierantoni u svom djelu: „Storia degli studi di diritto internazionale in Italia," da Mamianieva država napokon izilazi na narodnost. S toga se bez dvojbe smije reći, da svi iole važniji talijanski pisci brane narodnost kano princip prava medjunarodnoga.

A i viek naš, koga Niemac Bluntschli zove viekom stvaranja država narodnih (nationale Staatenbildung), kao da je htio opravdati i dokazati tendencije talijanske škole. Od kako se je Belgija od Holandije odcjepila, i prije još Srbija oslobodila i Grčka, silni su se prevrati u Evropi izveli, u Italiji i Njemačkoj, da nespominjemo manjih dogodjaja i neuspjelih pokusa.

U očigled svega toga, ako nećemo baš reći, da je praksa evropejskih država uzela narodnost za princip medjunarodnoga prava, svakako se smije uztvrditi, da je ona znatno modificirala pravni princip. Kako medjutim nije mojom nakanom govoriti potanko o pitanju narodnosti, reći ću samo toliko, da krivo razumievaju moderno medjunarodno pravo, koji drže da se internacijonalna pravna zajednica imade brinuti za to, kakove države da nastanu. Medjunarodno pravo imade normirati odnošaje medjusobne država što postoje, i štititi obstanak tih država, bile one narodne ili ne, sve dotle, dok oni, radi kojih država postoji, to hoće, t. j. dok narod neuzhtije iz važnih razlogah, koji to opravdavaju, dapače u njekih slučajih i kao etičnu dužnost nalažu, promieniti svoju državnu svezu.

Prijatelje prava narodnosti svake uvjeravam, da odtud neće po nijednu narodnost poteći nikakova šteta. Prava bo ta brane se i utvrdjuju u državnom pravu bolje nego u medjunarodnom. U područje ovoga potonjega pitanje narodnosti prelazi istom onda, kad usljed važnih razloga narod koji odluči promieniti svoju državnu svezu. Na toj točki, kad se radi o priznanju tako novo nastale države, imadu se uporabiti načela medjunarodnoga prava o priznavanju novih država, a ta su svakoj novoj tvorbi državnoj veoma prijazno u theoriji, a in regula i u praksi novijega vremena.

Digitized by Google

Da se je odmah stvar tako razlikovala, nebi se bila ona silna graja dignula na pristaše principa narodnosti. Jer strogo uzamši oni nisu ništa drugo branili, već pravo naroda na uspješni državni život, a to je i moderno medjunarodno pravo, otresav se oklopa legitimitetskoga priznavalo i priznaje i onako, kad nestoji na temelju narodnosti, kao što se za današnju nauku to nemože uztvrditi. Kako danas stvar stoji, moderno medj. pravo drži ugnjetavanje narodnosti za barbarštinu upravo onako kao i moderna nauka prava državnoga; ali principom prava medjunarodnoga današnjega jest: samostalnost država u pravnoj zajednici čovječanstva.

Nu ako su države došle do tolike važnosti u modernom medjunarodnom pravu, moraju i one od svoje strane dati internacijonalnoj zajednici ono, što čovječanstvo imade pravo tražiti od svakoga svoga diela. Svaki narod treba svih, a svi svakoga; svi ljudi uvidjaju danas, da će bolje svoju svrhu moći postizavati, ako se jedan narod drugomu što više približi, i na ruku mu ide. Pa kako svaki narod u svojoj državi može uspievati samo uz osigurano i uredjeno pravno stanje, znade, da i za svoj vanjski život smije očekivati uspjeha samo onda, ako i preko granicah svoje države nadje pravnoga reda. Pravna bo zajednica internacijonalna jest absolutno nuždan za to uvjet, da i pojedinci i narodi uzmognu polučivati svrhe svoje individualne i generične eksistencije. Taj se pako internacijonalni pravni red sastoji iz pravnih redova svih država, od kojih nijedan nesmije biti zapriekom onomu općemu internacijonalnomu pravnomu redu. Svaka država imade pravo to zahtievati i dužnost sa svoje strane tako raditi. Samo tim bo se načinom dade spasiti i objektivni i subjektivni princip prava medjunarodnoga.

Valja medjutim uviek na umu držati, da osigurani pravni red koje države nije odvisan o njezinoj formi. Pravna sigurnost može obstojati isto tako u konštitucijonalnoj, kao i u demokratičnoj i absolutnoj državi. Samo će se njeke vanjske forme prema tomu ravnati. Pravni bo red zavisi o tom, pruža-li država i svojim i tudjim u njoj boravećim državljanom pravnu mogućnost i sigurnost, da mogu svoje svrhe u gospodarstvenom,

Digitized by Google

kulturnom i duševnom pravcu postizavati. Bez toga moderno medjunarodno pravo nemože obstojati, internacijonalna pravna zajednica takovu pravnu mogućnost i sigurnost mora zahtievati od svakoga svoga subjekta. Praksa sv. alijanse išla je preko toga, narivavajuć narodom ustave i vlade, kojih oni nisu htjeli, pa zato su njezine intervencije bile nasilja.

Nauka nas o državi uči, da imade u životu državnom takovih odnošaja, koji od svakoga čovjeka upravo kao etičnu mu dužnost traže, da odstrani one zaprieke, koje mu nedaju ni elementarnih, bitnih svrha njegove individualne i generične eksistencije polučiti. Pa zar da takovih odnošaja nebude u pravu medjunarodnom? Mi držimo da jih ima i tvrdo smo uvjereni, da internacijonalnoj zajednici nesmije biti svejedno, može-li koji narod najprimitivnije svoje svrhe postizavati ili ne, neimajuć pravne sigurnosti ni za ono malo prava, što ga uživa; a kamoli prava, za kojimi svaki čovjek ima težiti. Internacijonalnoj zajednici može biti svejedno kakov j a v n i život postoji u kojoj državi, ali joj nemože i nesmije biti svejedno, priznaje-li država, koja hoće da bude članom njezinim, bar slobodu osobnu i pravnu. Koja niti te slobode nedaje svojim državljanom, ona nemože pomoći pružiti internacijonalnom pravnom redu. Za sada su države oni organizmi, koji omogućiti imadu i podržavati pravni red i preko svojih medja. Pa upravo je zato god. 1856. Turska primljena u zajednicu internacijonalnu. Nu kako internacijonalna zajednica živi i živiti može samo o pravnom redu svakoga svoga člana, tražilo se je od Turske, da u svom teritoriju provede reforme, da kad prima koristi, sama pruži internacijonalnoj zajednici pomoć, ako hoće biti zbilja subjektom te internacijonalne zajednice. Samo ona bo se država može smatrati subjektom takovim, koja se svojim pravnim redom, garantirajućim bar osobnu i pravnu sigurnost, ukazuje zajednici kao cielina. Gdje državna vlast nije voljna ili sposobna pružiti toga uvjeta, nemože se s pravom govoriti o državi. Motreć takovo stanje Turske slavni Laurent godine 1870. još (Études etc. XVIII. p. 530) kaže: On peut à peine dire, que la Turquie soit un état.“ Takova bo država samo je po imenu državom, pravim samostalnim subjektom

Digitized by Google

internacijonalne zajednice ona nije. Dokazuje nam to, što se je i prije i poslje 1856. u Turskoj sgadjalo, a i danas se zbiva. Neprestano interveniranje u nutarnje odnošaje turske, pa bilo to i u blagoj formi „dobrih savjetah", mogu se samo ondje ponavljati, gdje o zdravom i pravom državnom organizmu neima niti govora. Medjunarodno pravo i ovakove države priznaje. Nu to priznanje i zaštita smije biti samo indirektna i negativna, nikako nemože postati pozitivnom i direktnom, jer tad bi za ovakove „quasi-države" medjunarodno pravo činilo više nego za druge, a to je absurdum, kao što bi absurdno bilo i to, pozitivnim načinom zaštitu pružati takovoj državnoj vlasti pozivajuć se na njezinu legitimnost. Vindicirati bo za Tursku legimitet, dok ona ni najprimitivnijega pravnoga reda neznade braniti i čuvati, to bi bilo smiešno obzirom na to, da je thetheorija legitimiteta i kod naobraženih i naprednih država napuštena.

Zato kad se radi o takovih državah, nemogu se aplicirati načela modernoga medjunarodnoga prava upravo zato, jer se nemogu smatrati subjekti internacijonalne zajednice u podpunoj mjeri. Da će se u praktičnom životu stvar možebiti drugačije shvaćati, ništa nam nesmeta. Neće to biti iz pravnih, već iz drugih kojekakovih obzirah.

Uz znanost radilo se je i s drugih stranah oko napredka prava medjunarodnoga i oko toga, da mu istine prodru u javno mnienje. To je opet u savezu s tim, što se je nutarnji život država razvijao u pravcu slobode i napredka. Izvršivanje političkih prava pritegnulo je sve slojeve naroda na posao i nastojanje oko javnih stvarih, dalo narodom zgodu dokazati, na koliko se je u njih već razbudilo osjećanje pravne medjunarodne zajednice. Gdje je narod prije došao do političkoga života, tude se je prije počelo raditi za pravo medjunarodno.

Već god. 1826. stvoreno bje u Americi „amerikansko družtvo mira" (American society of peace), da širi nazore, što su jih slavni amerikanski patriote Jefferson, Madison i Washington preporučili bili. Za to se vrieme još nijedan narod evropejski neodaziva tomu nastojanju Amerikanaca. Koji bi to bio mogao

Digitized by Google

narod učiniti, — englezki — taj je dobivši poslje pada Napoleona I. veliku prevagu, tjerao egoističniju politiku nego ikada prije, kao što se Englezka od vajkada odlikuje velikom sebičnosti. U tom su joj ravni, s riedkimi iznimkami, iz novijega vremena (Lorimer, Westlake itd.) i njezini publiciste.

Svi su drugi narodi evropejski u to vrieme još stojali pod šibikom absolutizma i legitimiteta. Zato i ostade poziv amerikanskoga družtva, što ga u formi peticije podastre god. 1836. zakonodavstvu Massachussettskomu, bez ikakova uspjeha. Istom pošto se je god. 1837 i 1838. opetovano zastupnička komora kongresa tim pitanjem bavila, počeše stvari i u Europi na bolje okretati. God. 1841. ustroji grof Sellon u Ženevi „družtvo mira," a i u Parizu se u isto doba na kršćanskih osnovih zametne isto takovo družtvo. Ova dva pokrenuše agitaciju za „internacijonalni kongres mira." Prvi je držan u Londonu 1843., a primljen bi na njem Cobdenov predlog, da se prije rata pokuša stvar putem mediacije prijateljske države braniti, proti predlogu Buckinghamovu, da se uredi internacijonalni tribunal. Zaključak se je imao u formi spomenice svim vladam evropejskim saobćiti. Ponješto je zahtjev kongresa izpunjen god. 1856. u XXIII. protokolu parižkoga mira, gdje se svim vlastim preporuča, potražiti „bons offices" drugih prije nego pograbe za mač. U deputaciji kongresa u to ime u Pariz izaslanoga bio je i slavni Henry Richard.

Kako god je povodom krimskoga rata medjunarodno pravo u mnogom se napred pomaklo, tako je i rat od god. 1859. povodom bio tomu, da se je 1864. ustrojilo družtvo crvenoga krsta konvencijom, podpisanom dne 22/8. 1864. Agitaciju je i u tom pogledu započeo privatan čovjek, lječnik Moynier i „obćekoristno družtvo," komu on bje predsjednikom. Dosada su skoro sve države pristupile konvenciji toj.

Kako mir nije jedina i bezuvjetna svrha koeksistenciji čovječjoj, priznati se mora, da je već tim znatan napredak učinjen. Imade svetinja, za koje se nemože i nesmije narodu odreći pravo pograbiti za oružje, dok te nebudu priznane; jer vječni mir je smrt, i neima dogovora medju robstvom i slobodom.

Digitized by Google

To su uvidili i u Americi, gdje je medjutim mnogo družtvah bilo nastalo a sva sa svrhom da rade o vječnom miru, pak su tu brigu prepustili „medjunarodnoj ligi mira i slobode“ (La liege international de la paix et de la libertè), što se je 1867. radikalnim programom ustrojila. (Charles Lemonnier je publicistički joj zastupnik.) Sama pako obratila su se rečena anglo-amerikanska družtva na praktičnije stvari. God. 1872. Amerikanac David Dudley Field objelodani svoje znamenito djelo: „Prvi nacrt medjunarodnoga zakonika“, obaziruć se kao i Hrvat Domin samo na strogo pozitivno pravo. Djelo mu bude s uzhitom primljeno, ter amerikansko ga družtvo mira uze u velike patrocinirati. Tajnik tomu družtvu Miles zaputi se kroz Europu, gdje od najglasovitijih učiteljah prava medjunarodnoga i praktičnih državnika dobije privolu za to, da se drži kongres učenjaka i praktičnih državnika, komu bi bilo zadaćom izreći sud o mogućnosti kodifikacije i načela, prema kojim bi to imalo biti. Kongres bude držan u listopadu 1873. godine u Bruselju, a bjehu na njem Parieu, Lucas, Calvo, Westlake, Holtzendorff, Bluntschli, Asser, Rolin-Jaequemyns, Mancini, Pierantoni, Sclopis itd. Jednoglasno izreknu skupljeni, da je kodifikacija prava medjunarodnoga moguća i da valja nastojati o njoj. Osobito se nadaju uspjehu od nje, ako se bude po predlogu Dudley-vu svakoj državi ostavilo na volju, da pristupi čitavomu kodeksu, ili jednomu dielu njegovu.

U isto vrieme s bruseljskom konferencijom držan je drugi sastanak u Gentu, ponukom učenjaka Rolin-Jaquemyns-a, kojom se prigodom ustroji družtvo za njegovanje i unapredjivanje prava medjunarodnoga, pod imenom „Institut de droit international.“ Ovomu je medjutim družtvu karakter posve znanstven. Pa dočim su u bruseljskoj konferenciji bivali ne samo učenjaci i diplomati, već i drugi ljudi, koji se zanimaju za čovječanstvo, naročito pako bivši zastupana skoro sva filantropička družtva; to u Institut de droit international slobodnim izborom njegovih članova dolaze samo osobe, koje su za razvoj i napredak prava medjunarodnoga u theoriji ili praksi već što znatnijega učinile.

Digitized by Google

Članovi sadanji reprezentiraju po izbor učenjake svih narodah.[3]) Tim za sav učeni sviet stvorenim središtem mislilo se je polučiti koncentričnu rádnju svih naroda oko napredka prava medjunarodnoga. Pa zbilja je znanost imala od toga već dosta koristi, a imati će je i za buduće. Organ družtva „Revue de droit international" može se smatrati organom pravnoga osvjedočenja medjunarodne zajednice. I tako se je na jedanput počelo s dvie strane raditi: javnim mnienjem i koncentričnim znanstvenim radom.

Istine medjunarodnoga prava sve se više šire. Tim se pako postizava to, da zakonodavni sborovi, ako su sastavljeni od ljudih, koji živo osjećaju za zajednicu internacijonalnu, neće nikada raditi proti principu medjunarodnoga prava, već da će i pomagati. To se je pokazalo, kad su zakonodavni sborovi kliktali načelom, na kojih se osniva napredak medjunarodnoga prava. Počamši od 4. srpnja 1873, kad je dolnja kuća englezka — malom doduše većinom — na predlog Richard-ov stvorila zaključak, kojim se preporuča vladi englezkoj, neka se stavi s drugimi državami u dogovaranje o tom, da se uvede sistem obćih obraničkih sudova, — višeput se je pokazao upliv takove agitacije, toga apostolata. Richard je sam prošao kroz Belgiju, Hollandiju, Njemačku, Austriju i Italiju, šireć svoje ideje, gdje s većim, gdje s manjim uspjehom. Najljepše mu se je odazvao parlamenat talijanski jednoglasnim zaključkom, stvorenim na

[3]) Prvi članovi tomu družtvu jesu ovi: Ahrens Dr. H (†), Asser, odvjetnik i profesor u Amsterdamu; Bezobrazov Vladimir u Petrogradu, član akademije; Bernard, prof. u Oxfordu; Bluntschli prof. u Heidelbergu, ujedno predsjednik; Bulmerineq, prof. u Dorpatu; Calvo, diplomat u Parizu; Drouyns de Lhuys u Parizu; Erperson prof. u Paviji, Dudley Field, odvjetnik u New-Yorku; Goldschmidt prisjednik vrh. trg. sudišta u Lipskom; Harcourt, prof. u Cambridge-u; Hautefeuille, u Parizu; Heffter prof. u Berlinu; Holtzendorff prof. u Monakovu; Landa, vojni lječnik u Pampeluni; Laveleye, prof. u Liége-u; Laurent, prof. u Gentu; Lawrence, diplomat amerikanski; Lorimer prof. u Edimbourgh-u; Lucas, član instituta francezkoga u Parizu; Mancini, predsjednik družtva, sada ministar talijanski; Massé, viećnik kassacionalnog suda u Parizu; Moynier u Ženevi; Naumann, vrh. suda vlećnik u Stokholmu; Olivecrona, to isto; Parieu, član instituta u Parizu, podpredsjednik; Pierantoni, prof. u Napulju (†); Rolin-Jaequemyns, glavni tajnik družtva, u Gentu. Scopis, senator u Turinu; Stein prof. u Beču; Verge u Parizu; Vidari u Paviji prof.; Washburne prof.; Westlake, odvjetnik u Londonu; Wharton i Woolsey iz Philadelfije.

Digitized by Google

predlog Mancini-a. A i ono, oko česa se je upravo sada živahno stalo raditi, naime obće razoružanje, nije drugo do posljedica akcije Richardove, koja i sada već velika, bez dvojbe će biti još veća, a i intenzivnija, čim se praktičniji putevi budu odabrali.

Uz javno mnenje i znanost još je jedan faktor stupio na poprište, da pozitivnim načinom radi oko napredka medjunarodnoga prava, faktor, koji je dosada, unašajuć unj nazore i obzire politike, mnogo mu naškodio. Taj faktor jest diplomacija, praksa internacijonalna. Pak odkako se je dokazala velika korist radnje toga faktora, učestali su kongresi ili — kako se modernim izrazom radje nazivaju — konferencije državnika svih država, na kojih su pretresivana i s uspjehom riešavana prerazličita pitanja internacijonalnoga života. Spominjem samo konferencije o ženevskoj konvenciji od god. 1864 i 1868, petrogradsku od 1868, na kojoj je zabranjeno rabiti eksplodirajuće strelivo izpod stanovite veličine kod pucanja iz pušakah i samokresa; bruseljsku konferenciju od 1874, na kojoj se je htjelo kodificirati ratno pravo. Pokus taj nije doduše uspio radi protivštine njekih država, naročito i Englezke; ali je on uz sve to pojav od najvećega zamašaja i sigurno jamstvo, da će se do toga prije ili poslje doći.

Osim ovih poznato je, da su u novije doba držane još mnoge internacijonalne konferencije sa prerazličitimi svrhami, n. pr. zdravstvene, novčarske, poštarske, brzojavne itd. Solidaritet materijalnih interesa svih državah iztiče se sve više i više. Stvari lokalnoga upliva danas već kao da i neima. Što se god zgadja na jednom mjestu, interesira sav sviet, prodire u javno mnienje svih naroda. A ovo je pozvano, ako mu znanost dade pravi pravac, da bude od velike važnosti po razvitak prava medjunarodnoga. A motreć mi taj suglasni rad javnoga mnenja, znanosti i ozbiljne diplomacije smijemo reći, da će do skora valjda poći za rukom, naći točku, na kojoj će se objektivni i subjektivni princip sastati, da zavlada harmonija u životu internacijonalnom.

Digitized by Google

Razjašnjenje članka 275 njemačkoga, odnosno §. 262 ugarskoga trgovačkoga zakona.

Budući da u smislu članka 275. njemačkoga i 262. §. ugarskoga trg. z. nekretne stvari ne mogu biti predmetom trgovačkoga posla, te se po §. 293. o. gr. z. pokretan pripadak koje nekretne stvari u pravnom smislu takodjer nekretnim smatra: to nastaje pitanje, da li je stojeće gradjevno drvo, ako ga bez zemljišta, na kom stoji, kupi u §. 223. ugarskoga trg. z. spomenuta zadruga, baveća se gradjenjem kuća, u smislu trgovačkoga zakona pokretna stvar, dakle trgovinski predmet.? Po §. 295. o. gr. z. ima se doduše stojeće drvo smatrati nekretnom stvari sve dotle, dok se od zemlje nerastavi; ono može dakle dok se nerastavi, samo kao buduća pokretna stvar, biti predmetom posebnih pravnih odnošajâ. No kao što se ne može spomenuta fikcija gradjanskoga prava na kazneno-pravnom polju uporabiti, pošto §. 174. II. sl. e. u savezu sa §. 8. kaz. z. poznaje pokušaj kradje i na još stojećem drveću — ako još nije dovršeno razdruženje istoga od zemlje, nego samo započeto — premda §. 171. k. z. kradju samo na pokretne stvari ograničuje; isto tako ne može se dopustiti uporava ove fikcije na trgovačko-pravnom polju, u koliko se o ničem drugom neradi, nego o riešenju pitanja, da li je stojeće drveće predmet trgovine, jer se protivi obćemu trgovačkomu običaju, kao prvomu pomoćnomu vrielu trgovačkoga zakona (čl. 1. njemačkoga i §. 1. ugarskoga trg. zakona).

Uz to se samo po sebi razumije, da u drugih pitanjih ustanova §. 293. o. gr. z. i u trgovačkom pravu podpuno vriedi tako, da kad bi n. pr. vlatnik kakova dobra u šumi k tomu pripadajućoj drvotržcu A jedan dio stojećega drveća, B-u nasuprot cielo dobro prodao, a da neizluči u odnosnom ugovoru jur prije posebice prodano drveće, pošten bi kupac toga dobra po §§. 293, 1047 i 1061. o. gr. z. imao pravo i na ukupno drveće još stojeće u dotičnoj, k dobru pripadajućoj šumi, nakoliko ne bi naime još prije gruntovne predaje dobra, od zemljišta rastavljeno bilo (§§. 430 i 295. o. gr. z.)

Digitized by Google

Pošto sám gradjanski zakon razlikuje medju nekretnimi i takovimi stvarmi, koje se samo u pravnom smislu nekretnimi smatraju, a članak 275. njemačkoga odnosno, §. 262. ugarskoga trg. zakona jedino nekretnine iz trgovinskih predmetâ izlučuje, to nema dvojbe, da sve pokretne stvari bez obzira na to, da li se po ustanovah. ob. gr. z. imadu smatrati nepokretnimi ili ne, mogu biti predmetom trgovačkoga posla. Kao nekretne stvari spomenute u čl. 275. njem. i §. 262. ugars. trg. z. mogu se dakle u suglasju s običim trgovačkim običajem, koji se po čl. 1., odnosno §. 1. trg. z. prije nego obće gradjansko pravo u stvarih trgovačkih uporabiti imade, smatrati samo takove, koje su u pravom smislu nekretne, kako to jasno predočuju motivi čl. 211. stavka 2. pruske osnove trgovačkoga zakona str. 102., na kojem se članku osnova čl. 275. njemačkoga trg. zakona.

Ovi motivi konstatuju naime obće postojeći trgovački običaj, po kojem stojeće drveće i stojeći plodovi kao pokretne stvari u trgovinske predmete spadaju. **I. Pirka.**

Upravno sudište u Beču.

Članak 15. zakona od 21. prosinca 1867. o sudačkoj vlasti, valjajućega za kraljevine i zemlje zastupane u državnom vieću bečkom, ustanovljuje sliedeće: U svih slučajevih, kada ima upravna oblast po obstojećih zakonih izreći rješitbu o protivnih tražbinah privatnika, slobodno je onoj stranki, koja se osjeća rješitbom u svom privatnom pravu prikraćenom, potražiti pomoć proti drugoj stranki putem redovite pravde.

„Ako osim toga tkogod uztvrdi, da je odredbom ili rješitbom upravne oblasti povredjen u svom pravu, slobodno mu je iznieti svoje zahtjeve proti zastupniku upravne oblasti pred upravno sudište u javnom i ustmenom postupku.

Poseban će zakon ustanoviti slučajeve, u kojih će upravno sudište postupati i izricati rješitbe, uredjenje toga suda i postupak pred njim.“

Digitized by Google

Alinejom drugom ovoga članka ustanovljuje se načelo, da ima o stanovitih upravno-kontencioznih pravnih poslovih suditi posebno, od civilnih sudova različito upravno sudište (Verwaltungsgerichtshof); kada bi najme privatnik scienio, da mu je upravna oblast svojom odredbom ili rješitbom povriedila njegovo pravo, i da će postupak u takih slučajevih biti ustmen i javan; a privatnik imat će svoju tražbinu staviti uviek proti zastupniku upravne oblasti, proti kojoj diže tužbu. Trećom alinejom odredjuje se, da će se posebnim zakonom opredieliti slučajevi, kada će u obće upravno sudište postupati i riešavati, i kako će se ustrojiti.

Zakon, o kojem govori ova treća alineja, stvoren je prošle godine u državnom vieću bečkom te sankcioniran 22. listopada 1875., a institucija njim konačno uredjena — najme upravno sudište, poče djelovati 2. srpnja o. g.

Tu najnoviju i jedinu svoje vrsti instituciju u monarkiji austro-ugarskoj pozdraviše jedni bučnim veseljem, drugi hladno, treći gledju na nju pače nepovjerljivo. Nu mislio tko o njoj ovako il onako, priznati se mora, da ona znači svakako napredak, da zadovoljuje davno osjećanoj potrebi. Jer o tom danas nitko više ne sumnja, da upravno pravo treba i za svoj razvoj i za osjeguranje svoje u pojedinih slučajevih posebnih uredaba, koje se razlikuju i od same uprave a i od civilnoga pravosudja. Ovo valja za upravno pravo u obće, uzelo se ovo u užem ili širem smislu. Ne mogu se pako za osjeguranje prava upravnoga uporaviti možda propisi i uredbe civilnoga postupnika; „ovakova uporava," veli Bluntschli, bio bi nesretni pravac u reformah, kojimi bi se htjela dati zaštita javnomu pravu, kojega je dio upravno pravo u užem smislu.

„Upravno pravo nije nikakov možda dio civilnoga prava; ono pripada drugomu, skroz različitomu pravnomu redu, pa bi se stavljalo još u veću pogibelj, da se kod riešavanja prepora, odatlje nastalih, nepoznajuć promienljivih potreba javnoga života, uporavlja tako, da se naprosto izvode logični zaključci iz postojećih abstraktnih zakonah na uztvrdjene činjenice. Civilni sudac treba da ima posebnih svojstva; njemu je suditi po onom

Digitized by Google

što nadje u spisih, i što se tečajem razprave ustanovi; pred njim treba da su svi jednaki; od njega se iziskuje često mikroskopično oštroumlje, koje zaključuje od forme na volju; nu za sudca u poslovih javnoga prava sama ovaka svojstva mogla bi pače biti i štetna, jer bi ga lasno zavela, da upravo ono pregledje, što bi trebalo uvažiti, ili obratno.

Ako bi se s upravnim pravom postupalo kao sa civilnim, a tomu se nebi dalo izbjeći u slučaju, da civilni sudovi riešavaju priepore upravno-pravne, duh javno-pravni nebi se mogao podpuno dovinuti dovoljna uvaženja. „Upravni zakoni — veli Francez Vivien — bitno se razlikuju od civilnih; valja ih napose studirati, osnivaju se na općenitih načelih sasma drugoga poredka. Da ih uzmogneš razumieti i prama duhu njihovu uporavljivati, nije dovoljno da si prošao školu odvjetnika i da si se uputio u sudbene razprave civilnoga postupka, treba da si se upoznao s uvjeti javnoga života, da si sudjelovao kod javnih posala. Što odlikuje civilnoga sudca, može ovdje lasno biti pogrieškom. Onomu je država abstraktna osobnost, za koju ima manje interesa nego li za živuću privatnu osobu, koje interese odvjetnik brani. I prečesto smatra on (civilni sudac) državu kao tlačitelja, a privatnu osobu kao njenu žrtvu“.

Ovi a i drugi ovdje ne spomenuti razlozi potaknuli su i vladu austrijsku, te je ona predlažuć osnovu zakona o sadanjem upravnom sudu uzela za temelj načelo, da se za riešavanje prepora administrativnih ima posebno sudište ustrojiti. A kako je taj sud sastavljen, na što se proteže njegova nadležnost, kakav je postupak pred njim, na koliko je u ovom zakonu zadovoljeno gore iztaknutomu načelu: sve ovo najbolje će se razabrati, ako u kratko priobćimo sadržaj zakona od 22. listopada 1875, ma da i je isti možda gdjekojim naših čitatelja već poznat.

Izvadjajuć ustanove čl. 15. državnoga temeljnoga zakona od 21. prosinca 1867. podiže se za kraljevine i zemlje u državnom vieću zastupane upravno sudiste u Beču. Taj sud odlučuje u svih slučajevih, kada pojedinac misli, da je oblast upravna svojom protuzakonitom odredbom ili rješitbom pravo njegovo povredila,

Digitized by Google

dolazila ta povreda od organa državnih ili sumoupravnih (zemaljskih, kotarskih ili občinskih).

U kompetenciju upravnoga suda nespadaju: poslovi, koji idu pred redoviti civilni sud, ili koji po zakonu spadaju pred državno sudište (Reichsgericht); poslovi zajednički obim polovinam države, a niti oni, koji se po jednakih načelih imadu rukovoditi u jednoj i drugoj poli monarkije; poslovi, u kojih mogu upravne oblasti po vlastitoj uvidjavnosti postupati. Napokon nije nadležan riešavati: pritužbe proti imenovanju za službe i časti, osim ako se radi o povredi prava predlaganja ili imenovanja; poslove disciplinarne; pritužbe, o kojih u najvišoj istanciji sudi vrhovni sud (civilni), a niti pritužbe proti rješitbam, što ih je izrekao sbor sastavljen od upravnih činovnika i sudaca; pritužbe proti odlukam i odredbam procjenbenih povjerenstva za porez.

Upravno sudište ima ureda radi paziti na svoju nadležnost, ono odlučuje u pravilu o prigovoru ne nadležnosti svoje. Sud ovaj postupa samo na zahtjev stranke, a ova može podnieti pritužbu samo onda, pošto je dotična upravna oblast izrekla svoju; ako je stranka propustila poduzeti obični postupak pred administrativnimi oblastmi, ne može podnieti pritužbe pred upravnim sudištem.

Upravni sud temelji svoju rješitbu u pravilu na činjenicah, što ih je usvojila posliednja upravna instancija; nu ako upravni sud pronadje, da je ona činjenica ustanovljena u protuslovju sa spisi, ili da ju treba u bitnih točkah popuniti, ili da se nije obzir uze na bitne točke upravnoga postupka: imade dotičnu rješitbu ili odredbu dokinuti te cielu stvar povratiti administrativnoj oblasti, da ju popravi; tad će istom sud svoju reći. Ako sud pronadje pritužbu temeljitom, dokinut će rješitbu ili odredbu upravne oblasti, a ova bit će dužna učiniti dalnje odredbe u smislu i duhu razloga, s kojih poteče odsuda upravnoga suda.

Upravni sud može isto onako prosudjivati valjanost zakona i odredaba kao i sudovi civilni. Ako se porode prepori o nadležnosti medju upravnim sudom i civilnim, ili medju onim i državnim, riešavati će se ovi načinom, koji će ustanoviti poseban zakon.

O sastavljanju ovoga suda govore §§. 10 do 14. Sudom

Digitized by Google

upravlja predsjednik, osim ovoga ima predsjednikâ senatâ i potreban broj viećenika. Svi su ovi obzirom na plaću i čin jednaki predsjedniku, predsjednikom senatâ i viećnikom najvišega (civilnoga) suda. Članove suda imenuje car; polovica njih barma treba da ima kvalifikaciju sudca. Sa članovi upravnoga suda postupa se u pravilu kao i s ostalimi sudbenimi činovnici; disciplinarnu vlast nad svojimi članovi vrši sudište samo.

§. 13. ustanovljuje, kako imadu biti sastavljeni senati, u kojih se u pravilu riešavaju sve pritužbe. U svakom senatu treba da barma polovica članova imadu kvalifikaciju za sudačku službu.

Za sám postupak pred sudom upravnim ustanovljuju §§. 14 do 46. sliedeće ustanove.

Stranka ima predati sudu pritužbu proti rješitbi ili odredbi upravne oblasti za 60. dana računajuć od dana rješitbe posliednje upravne instancije. Ovaj se rok u pravilu neprodužuje; povrata u prijašnje stanje s bog promašena ovoga roka ne dozvoljuje se.

Podnešena pritužba upravnomu sudu ne obustavlja ovršenja rješitbe ili odredbe; nu stranki je prosto umoliti upravnu oblast, da obustavi izvršenje, a ova će to učiniti, ako se tomu ne protive javni obziri i ako bi iz odmašnoga izvršenja nastala za stranku nepopraviva šteta.

Pritužbi valja priložitj sve isprave u izvoru ili prepisu, na koje stranka upire pritužbu; a ovu treba da podpiše odvjetnik. U ovom prvom podnesku prosto je tužećoj stranki uz upravnu oblast tužiti i one osobe, kojim bi nanielo štetu dokinuće one administrativne rješitbe ili odredbe, proti kojoj se pritužuje. Ako ima i ovakih drugih osoba, mora pritužilac toliko primjeraka pritužbe sa prilozi podnieti, da bude moguće svakoj stranki takov uručiti.

§. 21. navodi slučajeve, u kojih se pritužba a limine ima odbiti, najme a) kad je upravni sud očevidno ne nadležan; b) kada je promašen zakonom ustanovljeni rok; c) kada neima formalnih zakonitih potrebština.

Ako ne ima proti podnešenoj pritužbi malo prije spomenutih razloga, upravno sudište priobćuju ju zajedno sa prilozi dotičnoj oblasti, pa i drugim osobam — u koliko bi bila i proti

Digitized by Google

ovim podnešena — te ih poziva, da podnesu svoje prigovore pismeno u roku, koji nesmie ići izpod 14 niti iznad 60 dana. — Spis tužene oblasti, dotično i stranaka, priobćuje se tužitelju; pače sud može, ako drži za nuždno, dozvoliti još repliku i dupliku. Nepodnešeni spis neima upliva na nastavak parnice. Sud može saslušati oblasti i stranke; saslušanje oblasti biva obično putem dopisivanja; pače sud je dužan pobrinuti se, da budu čuvene i sve one osobe, koje su ma kojim načinom interesirane kod parnice, ma da i nije pritužba proti njim podnešena, da uzmognu braniti svoje pravo. Nakon dovršena pismena postupka odredjuje predsjednik javnu i ustmenu razpravu, na koju pozivlje stranke. Javnost razprave može sud s bog važnih razloga izključiti. Učini li se ovo potonje, ima svaka stranka pravo zahtievati, da se puste k razpravi tri osobe, koje si sama izabere. Tuženu oblast zastupa pred sudom zastupnik, a ovoga imenuje ono ministarstvo, kojemu je tužena oblast podčinjena. Ako je tužba podnešena proti rješitbi samoupravnih organa, odredjuju ovi zastupnika. Stranka može se sama zastupati kod ustmene razprave, a može si uzeti i odvjetnika.

Ustmenom razpravom upravlja predsjednik; razprava počimlje govorom izvjestitelja. O prigovorih proti postupku, o predlozih tečajem sjednice učinjenih, odlučuje sud zaključkom. Ustmena razprava može se odgoditi samo ako obie stranke na to privole, ili ako nije moguće razpravu dovršiti. Ako jedna stranka ili njen zastupnik nedodje na razpravu, tim se ne obustavlja ni razprava ni izricanje osude.

Pošto je razprava dovršena, ide sud da vieća. Osuda stvara se absolutnom većinom glasova. Osuda zajedno sa bitnimi razlozi priobćuje se odmah; ili se — ako to nije moguće — razlozi obširno priobće u kojoj kasnijoj sjednici. §. 39. sadržaje potrebštine osude, a §. 40. ustanovljuje, da sud može osuditi tužitelja i na naknadu sudbena troška, ako bude sa svojim zahtjevom odbijen. Upravni sud može stranke ili njihove zastupnike osuditi i na globu od 500 do 1000 fr., ako podnose pritužbe s objesti ili proti jasnoj ustanovi zakona. Razumie se po sebi, da se o razpravah vodi zapisnik. Proti osudam ne ima daljega pravnoga lieka.

Digitized by Google

Ako upravna oblast, dok teče postupak pred sudom, dokaže, da je pritužba izgubila temelj, jer je tužiteljevu zahtjevu već udovoljeno, ima se postupak, poslušav tužitelja, obustaviti, a niti se može poslje opet obnoviti. Pred upravnim sudom može stranku zastupati svaki odvjetnik, koji je u obće po postojećih propisih sposoban i vlastan zastupati stranke u redovitom civilnom postupku. — §§. 46 do 50 sadržavaju ustanove obćenitije. Nutarnje uredjenje suda upravnoga ustanovit će se posebnim propisom; poslovnik izradjuje si sam sud; nadležnost ovoga suda u predmetih policajno-kaznenih uredit će se zajedno sa policajnim kaznenim zakonom. Napokon odredjuje zakon, da se pred ovim sudom ne mogu napadati rješitbe ili odredbe, koje su prije kreposti ovoga zakona postale pravoćnimi.

Ovo je dosta točno izcrpljeni sadržaj zakona, sastojećega od 50. §. K ovomu da primetnemo još sliedeće.

Tako iz čl. 15. zakona od 21. prosinca 1867. kao i iz samoga zakona od 22. listopada 1875. vidi se jasno, da predmetom razprave pred upravnim sudom može biti samo povreda prava, i da ta ima nastati protuzakonitom rješitbom ili odredbom upravnih organa, i to bez razlike tako organa državnih kao i samoupravnih, a na nešena da je pojedincu državljaninu. Ta pako prava mogu biti privatna ili javna. Nu povreda onoga diela javnih prava, koja potiču iz ustava, povreda dakle tako zvanih političkih prava, spada u nadležnost državnoga suda (Reichsgericht) n. p. povreda zakona o pravu udruživanja, prava sakupljati se, povreda raznih prava izbornih itd.; prava pako, što no nastaju iz ostalih upravnih zakona, dakle tako politička stvarna kao i politička obvezna prava nalaze zaštitu svoju kod upravnoga sudišta. A osim toga stoje pod okriljem ovoga suda sva osobna stvarna prava, potičuća iz čisto privatnoga prava, u koliko se ova protuzakonitom rješitbom upravnih oblasti povrede.[1]

Nu ni svim ovim neda se jošte ustanoviti pravi karakteristikon administrativne preporne stvari; taj leži jedino u osobnoj kvalifikaciji pućih se stranaka. Kad god se porodi izravni konflikt medju upravnim organom i pojedinim državljaninom, pa ako se taj ne

[1] Dr. Arnold Pann: Die Verwaltungsjustiz in Oestereich.

Digitized by Google

poravna možda rješitbom viših upravnih oblasti, postupat će upravni sud na zahtjev povredjene u svom pravu stranke.[1]

Na nedostatke u organizaciji, a i u opredieljenju same naležnosti nećemo se ovdje dalje obazirati, opažamo samo, da je ovo sudište samo kasacionalno, da je jedino, da se uvadjanjen ove institucije nije išlo kao u drugih državah n. p. u Pruskoj od s dola gore, te stvorile shodno uredjene molbe za riešavanje prepora administrativno-pravnih, pa zato se izrazuje bojazan glede uspješnoga napredka te institucije. Te će bojazni opravdati ili pobiti bližnja budućnost. Toliko je svakako istina, da austrijski upravni sud ima nekih posebnosti, kojih ne vidiš kod sličnih uredaba u drugih državah, ali da te posebnosti nalaze i svojih razloga u posebitosti svikolikih odnošaja u onom dielu monarkije.

Mi iskreno pozdravljamo ovo sudište, ma bilo samo s daleka; ako uhvati čvrsti korjen ondje, osjećat će se i drugdje jače potreba, da se uvede slična uredba.

Nemožemo završiti ovoga članka a da nepriobćimo neka mjesta iz časopisa „Gerichtshalle“ ob istom ovom predmetu. Govoreć o prvom pojavu i koraku toga suda veli:

„Taj je korak mučan, staza, kojom ima kročiti čista ta djevica (upravni sud), jest nesjegurna, često se ne da ni razabrati, mjestimice je sasma zaraštena. Jer prašuma austrijske uprave uzgojena je nesavršenim, manjkavim zakonarstvom, a uslied toga obilno je hranjena nebrojenimi regulativi, koji su često jedine norme za ciela upravna područja. Uz to manjkaše svaka pravna kontrola kod raznovrstnih i često vrlo originalnih financijalnih rješitba; političke odluke izdavahu se ponajviše same bez ikakovih rješitbenih razloga,[2] ili se zavijahu u vrlo pružive klauzule „javne dobrobiti, javnoga mira, poredka, sjegurnosti ili obćega interesa;“ dužnosti uprave običavahu izrazivati izrekom, da ima nastojat „oko blagostanja države i podanika;“ oblastim dalo se pravo, da mogu svoje odredbe izvoditi „pomoćju prisilnih sredstva, kojimi mogu razpolagati;“ odgovornost upravnih oblasti sadržana bje u

[1] Dr. Pann, str. 5.

[2] Tout comme chez nous. Ured.

Digitized by Google

teoritičkoj zasadi: „da su oblasti odgovorne jedino višim svojim organom;“ u kratko: bijaše to prava prašuma absolutne t. j. pod nikakovom kontrolom stojeće uprave, koja se silno razlikuje od poljana napredka i slobode, na kojih se običaje kretati zakonotvorna ili reprezentativna vlast.

U tu prašumu nikada nezabludi stopa sudstvene kontrole.

Istina, u našoj prem mladoj ali ipak vrlo živoj literaturi ob upravnom sudištu nastojalo se dokazati, da već imademo upravnu jurisdikciju.

Da su ti nazori neosnovani vidi se najbolje odatlje, što u našoj upravi ima množina posala, u kojih bi trebalo izreći riešitbu o javnih zahtjevih i pravih; ali znademo i to, da se te rješitbe neizriču u neodvisnih sborovih, uz obdržavanje forma sudbenih, „što jedino utemeljuje sućnost jurisdikcije“, nego te rješitbe izdaje jedna osoba, ministar, nakon dugotrajnih amo tamo pisarija, često u formi tajna kakova dekreta.

Istina je s toga, da se upravno pravosudjuje realizuje tek ustrojenjem upravnoga sudišta, kao organa, od ministarske uprave sasma neodvisna, koji po stalnih i opredieljenih normah u javnom ustmenom i kontradiktornom postupku radi. Nije doduše upravna justicija kod nas realizovana kao u Njemačkoj, od s dola gore, gdje ima samostalnih upravnih sudišta prve i druge molbe i najviše upravno sudište, nego ono je žalibože uredjeno s gora dole počam od najvišega upravnoga sudišta pa dole do problematičnih administrativnih molba, koje će trebat poslje reorganizacije uprave istom potražiti. — Istom odkako imamo upravno sudište, dieli se cieli naš sudbeni proces u gradjansko-pravni, kazneneno-pravni i upravno-pravni. Istom sada slomljen je absolutizam u upravi, sada tek uklonjena ona nepodobština, da može upravljajući ministar, kojemu bi imao zakon služiti kao ograda i kao čvrsta granica vlastite odgovornosti, doći u položaj da sam konačno i neprizivno tumači taj isti zakon, da si dakle sam udesi te ograde onako, kako se njemu čini najshodnije, ili kako upravo pristaje u stranački pravac, vladajući u upravi, ili kako želi možda financijalna uprava, da namakne što veći prihod.“

Digitized by Google

A završuje se taj članak riečmi: „Želimo, da upravno sudište, preuzme te izvede razvoj našega javnoga prava u našoj ljubljenoj domovini prema načelom pravne države.“

Koja je razlika medju ustanovom §. 429. o. g. z. i čl. 344 i 345. njemačkoga, odnosno §. 344. ugarskoga trgovačkoga zakona?

Po §. 429. o. g. z. smatraju se poslane stvari tek onda predanimi, kad se primaocu izruče, ili kad potonji sám ustanovi način odpreme ili ga barem odobri; jer tko način odpreme t. j. osobu ili kakav odpremni zavod, po kojem imade mu se kupljena stvar poslati, naznači, strogo uzev opunomoćuje taj zavod ili tu osobu, da ga kod predaje iste stvari zastupa.

Ako dakle primalac predavaocu naloži, da mu potonji prodanu stvar željeznicom pošalje, to se ta stvar već u onaj par smatra kao samomu primaocu predanom, kada ju predavalac dotičnoj željeznici predade; primalac zadobije, već od toga časa, pravo vlastničtva na tu stvar (§. §. 425, 367. o. g. z.); on preuzme na suprot i pogibelj, koja istu stvar u prevozu snadje (§§. 1051 i 1064. o. g. z) te predavalac neima prava, da ju natrag zatraži, ako primalac medjutim otvori stečaj.

Nasuprot neodgovara čl. 344. (u savezu sa čl. 345) njemačkoga, odnosno §. 344. ugar. trg. zak. na pitanje, kada se poslana stvar ima smatrati predanom; on samo veli, da primalac preuzimlje pogibelj, koja je sa prevozom poslane stvari skopčana, već od onoga vremena, čim se ta stvar radi odpreme odpremniku ili vozaru predade.

Pita se dakle: kada se željeznicom poslane stvari po trgovačkom zakonu smatraju predanimi?

Budući da po čl. 402. i 416. njemačkoga odnosno po §§. 404. i 418. ugar. trg. zak. prodavalac, koji prodanu stvar željeznicom ili kojim drugim vozarom kupcu pošalje, tu stvar dok se vozni list na mjestu predaje primaocu nepredade, opet natrag uzeti te drugomu prodati i izručiti može bez obzira na to, da li je primalac način odpreme

Digitized by Google

sam ustanovio (§. 429. o. gr. z.) ili pogibelj, koja je s odpremom poslane stvari s pojena, na sebe primio ili ne (čl. 345. njemačkoga i §. 344. ugar. trg. zak.), to se poslana stvar u doba, kad se po ustanovi primaoca vozaru odpreme radi izruči, u smislu zaglavne stavke §. 429. o. g. z. predanom smatrati nemože, već tek onda, kad se ili sama stvar po §. 426. o. gr. z., ili barem vozni list po §. 427. o. g. z. primaocu izruči.

Ako bi dakle primalac medjutim otvorio stečaj, to bi pošiljač tu stvar natrag uzeti mogao; dakle sliedi, da u rečenom slučaju iznimci §. 429. o. gr. z. u trgovačkom pravu mjesta nema. Stoga uzroka se nemogu s prijateljiti s rješitbom vrhovnoga sudišta bečkoga od 9. svibnja 1876. broj 3541. (vidi „Gerichtshalle“ broj 53. pro 1876.), koja na osnovi čl. 344. i 345. njemačkoga trgovačkoga zakona protivno mnenje brani. **I. Pirka.**

Još jedna o pomorskoj hipoteci.

U 4. broju „Mjesečnika“ priobćen je članak g. dra. Fr. Pilepića „Nekoliko rieči o pomorskoj hipoteci,“ koji je kasnje preštampan i u drugih hrvatskih časopisih, pa i u jednom taljanskom na Rieci izlazećem. Ovo dokazuje, da je gosp. pisac pokrenuo upravo praktično pitanje u horu i svojim razlaganjem dirnuo u pravu i jako osjećanu potrebu, kojoj bi se imalo što prije u interesu razvitka hrvatske pomorske trgovine doskočiti. Jer tkogod je ob ovom predmetu razmišljao, mogaše se uvjeriti, da se načela civilnoga prava nemogu uporaviti na brodove, a još manje na brodove pomorske. Bijaše to vrlo mučno već i prije sbog posebitosti brodova pomorskih, a još mučnije u novije doba, kad su se uslied dalnjega razvoja prava i sasma druga načela razvila za stvarno pravo na nekretnu imovinu, nego li postoje glede istoga prava kod pokretnih. Brod se ne mogaše po naravi stvari jednostavno uzeti za stvar nekretnu, a s druge strane svakomu bijaše jasno, da se nemogu propisi o sticanju prava na kretnine uporaviti i na pomorske brodove. S toga nije se baš toliko ni čuditi, da je starija francezka pravoslovna znanost, hoteć u tom označiti svoje stanovište, proglasila brod „meuble-immeuble,“ pa da je sad ova sad druga načela u toj svojoj nauci rabila.

Što je promet živahnijim postajao, to su ovaka pitanja bivala znamenitijimi, napose gleda pomorske hipoteke. Ovo nam protumačuje i razvoj brodarstva. I danas se još brodovi grade od drva, ali kod mnogih

Digitized by Google

počimlje željezo zamienjivati drvo. Brodovi na jadra, nekoć običajni, danas ustupljuju mjesto parobrodom. Tako imamo danas većih, trajnijih i čvršćih ali ujedno i skupljih brodova. Da sagradiš brod prema zahtjevu današnjemu trebaš ogroman kapital. Nije jamačno pretjerana misao, da danas gradnja, priredjenje i obskrba velikoga broda stoji više, nego li je nekoć trebalo za nabavu i opremu ciele flote.

Kraj takova stanja stvari samo je naravska stvar, da znatnija trgovačka mornarica mnogo stoji, da se za podignuće i uzdržanje iste zahtievaju veliki kapitali. Ovih treba trgovačkoj mornarici u veliko, ali za sjegurnost svoju traže kapitali garancijâ, koje mora da im dadnu valjani zakoni i shodne institucije.

„Tko iole poznaje, — pišu Jurist. Blätter“ — stanje austrijskoga pomorskoga prava, neće jamačno pitat, da li je ovaj važni predmet kod nas zakonom uredjen. Temeljni zakon za naše privatno pomorsko pravo jest „editto politico di navigazzione mercantile“, a ovaj je izdan 5. travnja 1774., dakle u vrieme, kada se nije osjećala prešna potreba urediti sva ova pitanja. Niti peta knjiga njemačkoga trgovačkoga zakona, — prem nije kod nas, u Austriji, uvedena — nesadržaje glede ovih pitanja nikakovih ustanova.

Prazno ovo mjesto u našem pomorskom pravu, koje bi imao zakon izpuniti, popuni za nevolju običaj, o kojem se veli u obrazloženju osnove zakona o registriranju trgovačkih brodova, što ju razpravljaše doljna kuća carevinskoga vieća, sliedeće:

„Sada je običaj (usanca) da se upis pljenitbe, cesije ili brisanja zapliene brodova ili dielovâ broda može obaviti samo na prošnju stranaka, a da ne nastanu pravne posljedice, što su obično spojene s upisom u hipotečne knjige.

Ovaj običaj nastao je tako, što su vjerovnici gledali, da bilo kojim načinom svoje tražbine što jasnijimi učine, da ih nekim načinom očuvaju. Tako se dosjetiše da dadnu upisati svoje tražbine u registar pomorski, čemu se oblasti ne uzprotiviše, jer ovakav upis prava nije ničemu prejudicirao, a u praksi pokazao se zaista koristnim. Zato je metnuta u §. 12. spomenute osnove austrijske odredba, da se u registar brodova ima uvrstiti osim zakonom propisanih upisa, odnosećih se na ime, način gradjenja i veličinu broda, na luku gdje je sagradjen, na momčad mornarsku. itd. još i rubrika za dalnje kakove primjetbe n. p. o preduzetih zaplienah, o cesijah, o brisanju zapliene brodova itd. Ovu je ustanovu usvojila i dolnja kuća carevinskoga vieća.

Neće biti suvišno napomenuti, kako cislajtanski sudovi shvaćaju ovaj po običaju obavljeni upis, i kako oni proti trećim osobam preduzeti upis i njegove posljedice opravdavaju.

U osudi svojoj od 12. svibnja 1874. reče c. k. tršćanski trgovački

Digitized by Google

pomorski sud ob ovom pitanju sliedeće: „Ako i nije registar pomorski hipotečna knjiga, pa ako zato i neima pravnih posljedica, kojih ova potonja, ima ipak potrebštine onih znakova i simbola, koji su po §. 452. o. g. z. nuždni, da bude založna pogodba valjanom, pošto taj registar ima karakter notorieteta, te ga može svatko razviditi, osim toga vodi se najvećom točnošću, ureda radi moraju se dotični certifikati prišiti na dokumente o brodovih; tako može svatko lasno i podpuno upoznati sve odnošaje broda".

Viši sud u Trstu odobri ove razloge pa još doda, da nitko neka ne kupuje broda ili ne uzajmljuje novca, a da prije neugleda registar brodova, da iz njega razabere vlastnika broda i možda postojeće terete; tkogod si kupi ili nabavi brod, ima se pobrinuti, da bude stečenje to unešeno u registar, u kojem će se takodjer viditi postanak i nestanak založnoga prava; da su registri pomorski javni, da ih svatko može razgledati, kogagod zanima pomorska trgovina ili sredstva prevoza; da su nadležne oblasti dužne najvećom točnošću voditi i u evidenciji držati te registre.

Obie ove osude potvrdi s istih razloga i najviši sud bečki. U razlozih obajuh sudova vidi se jasno, kako prodire idea gruntovnice, prem ju one rješitbe kao takovu odbijaju; s druge strane vrlo je jasno, da ovaki nesjegurni i nestalni pravni odnošaji ne mogu stvoriti podlogu, na kojoj bi se dala razviti sjegurna i obilna vjeresija na korist trgovačke mornarice.

S ovih razloga svraćamo opetovano pozornost svih onih, koji su u ovom posla zvani i mogu dati pomoć, da ne oklevaju s njom. Hrvatskoj pomorskoj trgovini znamenito bi se pomoglo, da se u naglašenom smislu stvori odgovarajući zakon. Stoga nadovezivajuć nekim načinom na spomenuti već članak g. dra. Pilepića, priobćujemo niže sadržaj važnijih zakona nekih država evropskih o pomorskoj hipoteci; podatci ovi uzeti su iz lista „Journal du droit unternational privé" u 3. i 4. svezčiću od g. 1875., gdje razpravlja René Millet o pomorskoj hipoteci, pa tu po imence potanje govori o najnovijem francezkom zakonu o pomorskoj hipoteci. — A da nebude tu kakove pomutnje, što razumievamo pišuć ob ovom predmetu, velimo, da se tu razumieva onaj sasma obični slučaj, gdje pojedinac uzajmljuje novac, ili u obće ima kakovu tražbinu, za koju je brod kao zalog postavljen.

U Francezkoj naloženo bje g. 1867. posebnomu povjerenstvu, da revidira francezko pomorsko pravo, i to je povjerenstvo prvo u svoju osnovu uzelo instituciju pomorske hipoteke („hypothèque maritime"). Onaj dio osnove, koji radi o pomorskoj hipoteci, bude uredjen kao poseban zakon, taj prihvati francezka narodna skupština u sjednici od 10. prosinca 1874., a 1. svibnja 1875. stupi u kriepost. Scienimo, da će biti dovoljno, ako mjesto cieloga zakona priobćimo kratku analizu:

Digitized by Google

Čl. 1. nedozvoljuje hipoteke pod nikakovim drugim naslovom, nego pod onim ugovora, medju strankami sklopljena; zakonsko i pravo založno sudbeno izključuje se.

Čl. 2. Ugovor upisuje se u registar plativ pristojbu od 2. franka.

Čl. 3. Hipoteku može dozvoliti sam vlastnik, ili njegov mandatar imajuć za to posebnu punomoć.

Čl. 4. Hipoteka proteže se na brod, brodsku opremu (Takelwerk), posudje na brodu, na strojeve (makine) i ostale pripadnosti broda. Zakon nije odlučio, ima li se založno pravo protegnuti i na koristi od uporabe broda, ali dozvoljuje naročito u

čl. 5. hipoteku na brod, koji se istom gradi. U ovom slučaju mora se prije ugovora izdati očitovanje o tom i to u uredu prijamnika carinarskoga, ono treba da sadržaje ime i vjerojatni obseg broda.

Čl. 6. Hipoteka stiče publicitet upisom u poseban, po prijamniku carinarskom vodjeni registar; upis obavlja se u mjestu, gdje će se brod sagraditi ili gdje je upisan u registar brodarski.

Obavljen upis u poseban registar ubilježuje se tako na naličju (zadnjoj strani) brodarske putovnice (putnoga lista), kao i na ugovoru o hipoteci.

Ako bi brod promienio zakonom ustanovljeno pristanište, propisuje

čl. 7. posebne formalnosti. Upis obavlja se tako, da se carin. prijamniku predoči isprava, koja utemeljuje hipoteku, pa će ovaj upisati sadržaj prijavnice, koju mu preda i svojim podpisom providjuje onaj, koji traži upis.

Ta prijavnica i upis mora da sadržavaju: ime, obitavalište i stališ vjerovnika i dužnika; dan i narav založne isprave; u obveznici navedeni iznos duga; medjusobne pogodbe o kamatah i o povratku glavnice; označenje založena broda; datum putnoga lista ili dan kada su brod počeli graditi i napokon ima vjerovnik označiti, da si je izabrao obitavalište u mjestu, gdje ima carinar. prijamnik svoje sjedište.

Čl. 10. uredjuje pravo prvenstva, koje ide po danu upisa.

Čl. 11. Upisom stečena hipoteka traje tri godine; na svršetku treće godine ima se obnoviti i ova okolnost na putnom listu broda zabilježiti.

Čl. 12. dozvoljuje, da se može pravo hipotekarno naledjom prenieti, ako isprava hipotečna glasi na ordre.

Čl. 13. Hipoteka jamči u istom redu (rangu) tako za glavnicu kao i za kamate za tekuću i za dvie buduće godine.

Čl. 14. Upis briše se ili uslied izrečene osude ili privoljom stranaka.

Čl. 15. Sadržaje posebne propise o postupku kod brisanja, ako na nj pristane vjerovnik.

Čl. 16. Carin. prijamnik mora izdati svakomu, koji uztraži, izva-

Digitized by Google

dak iz upisa na kojem brodu ubilježenih ili svjedočbu, da nije ništa na teret stanovita broda upisano.

U čl. 17. uredjuju se prava vjerovnika na spašene stvari ili njihov prihod kao i na prenos prava, potičućih iz sjeguratelinoga ugovora, na vjerovnika. Vjerovnik može u ostalom radi osjeguranja vlastite tražbine sam dati brod osjegurati.

Čl. 18. i sliedeći sadržavaju propise, kako da se uztraži pravo založno prodajom broda. Potanje ustanove o tom jednake su gotovo sličnim ustanovam „Code de commerce".

Važna je ustanova čl. 26., koji dopušta, da se može brod i za vrieme putovanja njegova obteretiti hipotekom, i da se za to hoće posebna punomoć, izdana kapetanu broda ili faktoru. U tu svrhu obavi se u registru pristaništa blanco upis do stanovite u putnom listu broda naznačene svote; taj putni list zastupa glede zajma na putu uglavljena glavni registar do iznosa navedene svote.

Ovakov je francezki zakon. — U E n g l e z k o j uredjuje ovaj pravni institut zakon od 10. kolovoza 1854. o trgovačkoj mornarici, čl. 66 i 83 (an Act to amend aud consolidate the acts relating to Merchant Shipping 17 ed 18 Vict. c. 140).

I englezki zakon nedozvoljuje ni zakonske ni sudbene hipoteke. Isprava hipotekarna, kojoj je formular zakonom propisan, može se takodjer naledjom prenieti, ali prenos postaje valjanim i pravomoćnim, pošto bude unešen kod poreznoga prijamnika. Zakonom ustanovljena formula naledje predpostavlja prisutnost javnoga urednika. Iz zakonske formule može se razabrati, da se hipoteka proteže i na sudje u brodu, na opremu i na akcesorije broda. U englezkom zakonu ne ima ustanove, koja bi dopuštala, da se založi brod, što no se istom gradi, pače zakon veli naročito, da brod mora da je registriran, dakle mora biti već gotov, jer tada samo jamči brod pravomoćno i valjano. Odavlje sliedi, da registriranje broda na ime vlastnika ukida prije dozvoljena i dana prava, vjerovnik može u ovakovu slučaju upotrebiti samo jedno sredstvo, za sjegurnost tražbine, najme da pridrži brod kao zalog i da se protivi registriranju. Ovim se sredstvom često služe graditelji kad ne mogu inače doći do toga, da im se povrate predujmovi.

Hipoteka stiče publicitet upisom u registar, koji vodi poseban činovnik (Registrar of Shipping). Ovi činovnici imadu uza se već gotovih formulara, što ih je središnja vlast ustanovila.

Sadržaj upisa opredieljuje se prema onim različitim formularom. Zakon ne propisuje, da se upis mora nakon stanovita vremena obnoviti, a niti toga, da se hipoteka zabilježi na putovnici, prem se ta opazka u praksi često čini. Teret se briše na temelju isprave, valjano podpisane i ovjerovljene, u kojoj se potvrdjuje, da je dug izplaćen.

Digitized by Google

Prvenstvo ravna se prema vremenu upisa, pri čem se uzimlju u obzir ne samo dan nego i ura. Hipotekarni vjerovnik stiče absolutno pravo razpolaganja sa brodom ili založenim dielom broda, pa može ni ne pitajuć dalje od prodana broda podmiriti svoju tražbinu. Nu ovo valja samo onda, ako ne ima pred njim drugih vjerovnika. Praksa medjutim ne drži se strogo ovih propisa; obično prodaje vjerovnik brod, u vlastitom interesu, na javnoj dražbi.

U sjedinjenih državah sjeverno-američkih odredjuje zakon kongresom stvoren 29. srpnja 1851., da hipoteka odlučuje proti običnomu (neuknjiženomu) vjerovniku, ako je upisana kod carinarskoga ureda, gdje je brod registriran. Potanjih ustanova o tom ne ima u rečenom zakonu.

Liepo je naprotiv uredjena spomenuta pravna institucija u Holandiji, gdje se doduše brodovi smatraju za stvari pokretne, ali se ipak uporavljaju na nje propisi zakona o prenosu vlastničtva nepokretnina; nu brodovi treba da su u sliedeće kategorije poredani: 1 pomorski brodovi, 2) brodovi opredieljeni za plovitbu na riekah, ako nose najmanje 20. tonel. ili takovi, koji brode i preko granice zemlje. Odavlje sliedi, da se na ovake brodove može steći hipoteka (čl. 315 holand. t. g. zak.) Nu hipoteka treba da se osniva na ugovoru. Jednom ustanovljeni naslov može se prenieti jedino pravom cesijom i upisom cesionara.

Registri vode se kod hipotekarnih i katastralnih ureda. Vjerovnik imade dotičnomu činovniku uručiti dvie prijavnice, koje sadržavaju sve potankosti duga. Prvenstvo računa se po danu upisa. Tko ima ovakovu hipotekarnu izpravu, sjeguran je za svoju tražbinu i kamate, neuplaćene posliednjih dviuh godina.

Napokon da vidimo, kako je ovaj predmet u Njemačkoj uredjen. Obći njemački trgovački zakon ima u petoj knjizi, sedmom naslovu, čl. 680 i sliedećih potanke ustanove zakonske o brodarskoj pogodbi (Bodmerei).

Članak 680. daje točnu definiciju zajmovne brodarske pogodbe, pa zakon razumieva pod tim onakov zajmovni posao, koji sklapa brodar kao takov osjegurav nagradu (premiju) i založiv brod, tovar ili jedan ili više ovih predmeta tako, da se vjerovnik u svom zahtjevu može držati samo založenih predmeta nakon dolazka broda u ono mjesto, gdje ima prestati putovanje, za koje je posao sklopljen.

Već odavle se vidi, da se ova vrst pogodbe (contrat à la grosse, englez. Bottomry) bitno razlikuje od pomorske hipoteke. Vjerovniku ne pripada nikakovo osobno nego samo stvarno pravo, nepodvrženo unosu u gruntovne ili pomorske knjige, koje je pravo znatno ograničeno. Po članku 681. može se najme brodarska zajmovna pogodba sklopiti u ovih slučajevih:

Digitized by Google

1.) dok se brod nalazi izvan domaće luke, da bude moguće poduzeti putovanje;

2.) na samom putu, da se uzdrži i dalje odpremi tovar. Pače čl. 684. alineja 10. odredjuje, da može uzajmitelj zahtievati, da se u dotičnoj izpravi navedu i okolnosti, radi kojih je pogodba sklopljena. Prema tomu dobiva brodarska zajmovna pogodba karakter zajma za nevolju, koji htjede zakonarstvo samo na iznimne slučajeve stegnuti, te koji se i u tom razlikuje od pomorske hipoteke, koja ima više općeniti karakter, i koja bi u obće imala promicati koristi i napredak brodarstva.

Dug po brodarskoj zajmovnoj pogodbi uglavljen ima se po čl. 688. nakon dovršena puta, i pošto je brod stigao u opredieljenu luku, izplatiti za osam dana. Za dug ovaj jamče solidarno svi založeni predmeti (čl. 692, 693.), na koje mora brodar paziti da se uzdrže i sačuvaju, pa ako se dug ne izplati u opredieljenom vremenu, može vjerovnik kod suda zaiskati, da se založeni brod, tovar i krcanje javno prodadu; naprotiv pako gubi vjerovnik svoja pravo, ako je treća osoba stekla bona fide posjed založena krcanja (čl. 697.)

Čl. 698. odredjuje, da primalac, koji primajuć dobra založena znade, da su obterećena dugom, jamči osobno vjerovniku za dug do iznosa vrednosti, što no su ju ova imala u vrieme predaje, u toliko u koliko bi se tražbina vjerovnikova, da nisu dobra predana, iz njih mogla bila namiriti.

Ove ustanove njemačkoga trgovačkoga zakona razširene su uvodnim zakonom od 24. lipnja 1861., kojim se u Pruskoj uvadja obći njemački trgovački zakon. Dočim obće prusko civilno pravo propisuje, da se zalaganje brodova ima tek na brodarskih ispravah zabilježiti, propisuje uvodni zakon u čl. 59. §. 1., da se zalaganje brodova ima upisati u brodarski registar i upis mora da sadržaje: 1. ime vjerovnika; 2. tražbinu, za koju je brod založen; 3. poziv na ispravu založnu naznačiv mjesto i dan kada je izdana; 4. vrieme upisa. Obavljeni upis ima sud zabilježiti na založnoj izpravi i na certifikatu založitelja.

Po §. 2. izvršuje se samo založenje upisom u pomorski registar. Po ustanovi §. 3. opredieljuje vrieme upisa prvenstvo u brodarski registar upisanih prava zaloga.

Naputak ministra pravosudja od 12. prosinca 1861. sadržaje posebne provedne ustanove, koje se odnose ponajviše na to, kako valja registre sastavljati i voditi. Naprotiv pako sadržavaju zemaljski zakon od 25. listopada 1867. o narodnosti trgovačkih brodova, i državni zakon od 28. lipnja 1873. o registriranju i označivanju trgovačkih brodova, ustanove o vodjenju brodarskih registra, ali ne ima u njih nikakovih propisa o predmetih ovdje razlaganih. Pr. dr. M.

Digitized by Google

Osnova zakona,

kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih, sadržanih u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj krajini, valjan za utielovljene dielove razvojačene krajine.

§. 1. Od dana, kojega ovaj zakon stupi u kriepost, nemože se više nova zadruga ustrojiti.

§. 2. Propisano dosada predloženje ugovora o promjenah u zemljištnom posjedu kod upravnih oblastih, u buduće odpada.

U zadrugah kod pravnih poslova, kojimi se ima nepokretni imetak obteretiti, prodati ili zamienití, ili inače sa sućnošću njegovom razrediti, treba da na to pristane većina svih glasovlastnih zadružnih članova — uz to potrebna je i potvrda tutorstvene vlasti, ako ima osoba, stojećih pod vlašću tutora ili skrbnika; isto tako treba da su zakonito odsutni, ako se nemogu saslušati, zastupani po skrbniku, kojega imenuje občinsko poglavarstvo.

Občinsko poglavarstvo ima o tom izdati bezplatno posebnu izpravu.

§. 3. Od valjanosti ovoga zakona nemože već nijedan član zadruge dielom, koj bi mu iz zadružnoga imetka pripadao, ali koj mu još izlučen nije, niti medju živimi niti smrti radi razpolagati.

Za zajmove i štete učinjene po pojedinih zadrugarih, ako takova zajma ili štete neće zadruga da na se preuzme, vlastan je vjerovnik ili oštetjenik tražiti diobu po ustanova ovoga zakona u svrhu namirenja tražbine, odnosno štete.

§. 4. Samo svaki punoljetni i samostalni mužki ili ženski član zadruge, kojemu roditelj neživi, ili mu je inače prestao biti članom zadruge, vlastan je iskati diobu imovine.

Štitnici i skrbnici mogu za svoje štićenike i skrbljenike tražiti diobu s razloga važnih, uz dozvolu oblasti tutorstvene.

§. 5. Svaki član zadruge, koji u smislu ovoga zakona (§. 4.) ima pravo tražiti diobu, vlastan je svekolike pojedine nepokretne dielove, koji po §. 6. zakona od 8. lipnja 1871. „o promjeni nekojih administrativnih uredaba u vojnoj krajini“ na pojedine glave njegove obitelji zapadnu, kao jednu cielost na svoje ime u gruntovnici upisati.

§. 6. Štega najmanje iznjere zemljišta za diobu zadruga ukida se.

§. 7. Kod dioba dosada samovlastno učinjenih ima obć. poglavarstvo na molbu diobne koje stranke saslušat sve zadrugare i njihove zastupnike, sastaviti zapisnik š njimi, i ako dioba odgovara propisom zdravstvenim, redarstvenim i narodno gospodarstvenim, na temelju ovoga zapisnika, udešena prema propisu §. 56. gruntovnoga reda, izdati diobnu izpravu, ter istu predložiti na potvrdu podžupaniji, koja će nastavív uredovanje diobnu izpravu priobćiti gruntovnoj i poreznoj oblasti razpisa radi.

Digitized by Google

Ako se pako pronadje, da je potajna dioba izvedena nasiljem ili unatoč uložena kod oblasti utoka, ili bez znanja pojedinoga zadrugara u njegovu ovlaštenu odsuću, na koliko u oba ova slučaja nije sliedilo naknadno privoljenje; ili da su sirote, malodobnici ili skrbljenici prikraćeni, ili napokon, da se u redarstvenom pravcu takovi manjci pokazuju, koji se odstraniti moraju; ima se dioba izpraviti, nu i ovaj izpravak ima se na što manji broj parcela ograničiti; izpravljena ovako dioba ima se podžupaniji predložiti na potvrdu.

Ako potajne diobe nebudu po propisu ovoga zakona občinskomu poglavarstvu za uredjenje prijavljene do konca prosinca 1878., ima občinsko poglavarstvo uz nadzor kralj. podžupanije sve potajne diobe ureda radi po gornjih ustanova urediti.

§. 8. Kada ostane na zadružnom kućištu samo jedna obitelj, ili jedna osoba, ima se zadruga prestalom smatrati.

Zadružno svojstvo ima se u tom slučaju na temelju občinske po podžupaniji potvrdjene svjedočbe ureda radi u gruntovnici brisati, i nepokretnina na ime dotičnika upisati.

§. 9. Dok neizda vlada naredbenim putem novi postupak u zadružnih diobah, ostaje dosadanji u krieposti.

§. 10. Ovim zakonom ukidaju se sve ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih uredaba u vojnoj krajini, koje s ustanovami ovoga zakona u oprieci stoje, naročito §§. 2., 3., 4., prva točka §. 6., §. 7., prva točka §. 10. i 12.

§. 11. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Osnova zakona

ob upravi samostalnih kazniona. *)

§. 1. Počam od 1. siečnja 1877. izlučuje se uprava samostalnih zemaljskih kazniona iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, ter se prenaša u djelokrug pravosudnoga odjela iste vlade.

§. 2. Pravosudni odjel vršit će nadzor nad samostalnimi zemaljskimi kaznionami stranom neposredno, stranom posredno preko državnoga nadodvjetničtva i državnih odvjetnika onoga okoliša, u kojem leži dotična kazniona.

§. 3. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

---

[1] Kako ju je usvojio sabor hrvatski u sjednici držanoj 17. srpnja o. g. Ured.

Digitized by Google

Obrazloženje

osnove zakona, kojom se rukovodstvo i uprava samostalnih kazniona izlučuje iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, ter predaje pravosudnomu odjelu iste vlade.

Do godine 1861. rukovodilo je i upravljalo preobstojalo hrvatsko-slavonsko namjestničtvo kaznione u Hrvatskoj i Slavoniji, a vrhovni nadzor vršilo je c. kr. ministarstvo unutarnjih poslova.

Navedene godine prošlo je rukovodstvo i uprava nad kaznionami u Hrvatskoj i Slavoniji na privremeni hrvatsko-slavonski dvorski dikasterij, a kašnje na hrvatsko-slavonsku dvorsku kancelariju, koje su dvorske oblasti upravnu vlast glede kazniona dielile sa namjestničkim viećem za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju.

Privezujuć na tu uredbu izručio je i zakonski članak od 20. travnja 1869. ob ustrojstvu autonomne hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade kaznione djelokrugu odjela za poslove unutarnje.

U kraljevini Ugarskoj pripadleži uprava kazniona od godine 1867. ovamo ministru pravosudja, a previšnjim riešenjem od 16. listopada 1865. proglašenim ministarskom naredbom od 25. listopada 1865. br. 109 d. z, l. — izlučeno je rukovodstvo i uprava kazniona i u kraljevinah i zemljah zastupanih u carevinskom viću iz djelokruga državnoga ministarstva i prenešeno u djelokrug ministarstva pravosudja.

U istinu je kazneno pravosudje u najužem savezu sa sustavom, po kojem se ovršuje kazan, uredjenje kazniona i sustav, koj se u istih uporavlja, mora indi stati u točnom skladu načela kaznenoga zakonodavstva samoga. S toga nemože biti ni govora o bitnih reformah na polju kaznenoga zakonodavstva, a da se reformatorna djelatnost neprotegne podjedno i na uzničtvo, pa je upravo to uzrokom, da su kaznione ne samo u obih polovicah monarkije, već i u drugih evropejskih državah, gdje je uzničtvo uredjeno, izlučene iz djelokruga političke administracije i prenešeno u djelokrug pravosudja.

Pošto u Hrvatskoj i Slavoniji postoji vrhovna upravna oblast za poslove pravosudne — najme vladni odjel za pravosudje, neima nikakove zapreke, da se i u ovih kraljevinah uzničtvo, koje je srodno s ostalimi poslovi pravosudne uprave, izruči rečenomu vladnomu odjelu. Vladnomu odjelu za pravosudje podredjena su već sada ona uzišta, u kojih su smješteni kaznenici, osudjeni na kazan do jedne godine, ter je prema tomu uprava kazniona u Hrvatskoj i Slavoniji sada faktično razdieljena.

Predajom svekolikoga uzničtva u upravu vladnoga odjela za pravosudje dokinut će se ta dvoguba uprava, pa će se na korist stvari

Digitized by Google

same stvoriti jedinstveno rukovodstvo, koje će biti kadro dovesti uzničtvo u sklad s onimi reformami, koje su jur izvedene i koje još predstoje na polju kaznenoga pravosudja. Upitna predaja može se tim laglje izvesti, čim pravosudni odjel imade već sada u državnih odvjetničtvih organe potrebite za upravu kazniona, ter tako neće s tom predajom bit skopčane nikakove novčane žrtve.

Djelovanje državnih odvjetničtva ograničiti će se prema dosadanjim propisom (§. 30. sl. h.) kaznenoga postupnika od 29. srpnja 1853. i naredbe ministarstva za unutarnje poslove i pravosudje od 26. prosinca 1858. samo na nadzor i to tako, da će državni nadodvjetnik fungirati kao posredujuća oblast, a državni odvjetnik onoga okoliša, ua kojem leži dotična kazniona, kao mjestna oblast u svojstvu kućnog povjerenika.

Sve ostale agende, a najpače gospodarstvene poslove, rukovodit će vladni odjel za pravosudje neposredno jedno, što su u zemlji za sada samo dvie samostalne kaznione, i to: ona u Lepoglavi i ženska kazniona u Zagrebu, — a drugo, što su i predsjedničtvu banskoga stola na temelju previšnjega riešenja od 24. ožujka 1876. oduzete ekonomičke agende i usredotočene kod spomenutoga vladnoga odjela.

U suglasju s timi nazori odredjuje §. 1. u pitanju stojeće osnove zakona, da se počam od 1. siečnja 1877. izlučuje rukovodstvo i uprava samostalnih kazniona iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade, ter da se prenaša u djelokrug pravosudnoga odjela iste vlade.

Pravosudni odjel vršit će prema ustanovi §. 2. navedene osnove nadzor nad samostalnimi kaznionami stranom neposredno, stranom posredno preko državnoga nadodvjetničtva i državnih odvjetnika onoga okoliša, u kojem leži dotična kazniona.

Gradjansko-pravni slučajevi.

Postupak ustanovljen u naredbi ministarskoj od 17. prosinca 1858. (br. 234. d. z. l.) predpostavlja uviek pogodbu porabnu, radilo se ob obstanku iste ili samo o pravih iz nje izviruć ih.

Gašpar St. kupio je kuću u Našicah, u kojoj stanovaše Josip M., komu je stan odkazao. Josip M. držeć taj odkaz neopravdanim, digne tužbu proti vlastniku kuće Gašparu St. zahtievajuć u njoj, neka se izrekne osudom, da taj odkaz ne stoji. Razprava se vodila ustmeno pred obstojalim žup. kot. sudom u Našicah, koji je u osudi od 1. rujna 1872. zahtjevu tužitelja zadovoljio, a tuženoga odsudio na izplatu parbenoga

Digitized by Google

troška sa 28 fr. 82 novč. Na priziv obsudjenoga potvrdio je kr. banski stol osudu prvoga sudca. Na izvanredni previd Gašpara St. kr. je stol sedmorice osudom od 23. veljače 1873. zabacio izvanredni previd i potvrdio osudu nižega suda naloživ obtuženiku, da ima Josipu M. platit pet for. kao trošak protuizvedenja.

Razlozi: Postupak ustanovljen u naredbi ministarskoj od 17. prosinca 1858. (br. 234. d. z. l.) predpostavlja uviek pogodbu porabnu, radilo se ob obstanku njenom ili samo o pravih, iz nje izvirućih. Gdje neima porabne pogodbe, ondje neima mjesta ni takovu postupku sa pravnimi posljedicami, navedenimi u spomenutoj naredbi, a na pose neima mjesta kakovu odkazu stana, sa pravnimi posljedicami.

U ovoj parnici prigovorio je Josip M., kojemu je Gašpar St. odkazao stan u kući br. 150 u Našicah, da on toga stana ne drži na temelju kakove porabne pogodbe, nego da ga drži pravom vlastničtva, jer da je kupio cielu kuću od prijašnjih vlastnika, a prije toga da ga je držao na temelju oporuke prijašnje vlastnice kao upravitelj i uživalac, a da je zato bio dužan uzdržavati i odgojivati njezina najmladjega sina Stjepana. Odkazivaoc niti je zaniekao niti uztvrdio u odkaznoj svojoj molbi od 22. srpnja 1872., da protivnik njegov drži i uživa odkazani stan kao poraboprimac, nego reče, da ga drži kao bivši tutor prodavaocâ kuće.

Na temelju takova odkaza kot. sud našički nije imao izdati odluke sa pravnimi posljedicami, navedenimi §. 6. rečene ministarske naredbe, i kakovu je zaista izdao, nego bi bio morao ureda radi zabaciti odkaznu molbu. Nu pošto on toga nije učinio, nego je razprava o valjanosti njegove odluke povedena i dovršena: to su niži sudovi punim pravom proglasili nekriepostnim učinjeni odkaz porabne pogodbe, jer ove neima.

Odkazivaoc tvrdi, da je njegovo pravo osnovano na tom, što je on spomenutu kuću kupio od prijašnjih vlastnika, te da se je kao vlastnik dao upisati u gruntovnici, pa s toga da ima prednost pred protivnikom, jer imao ovaj ili neima kakav valjani naslov na istu kuću, mora ju njemu (tuženiku) ustupiti. Ova tvrdnja nestoji u ovom slučaju, jer predpostavlja, da odkazanik drži nepokretninu naslovom posebne pogodbe, koje ovdje neima, kako to priznavaju obie pruće se stranke.

S ovih razloga ukazuju se osude nižih sudova na zakonu osnovane, zato se one potvrdjuju, a izvanredni previd tuženika odbacuje.

Digitized by Google

Ako se priznaje pravo vlastničtva, ima tuženi dokazati svoj naslov posjeda, kojim bi se dokinulo pravo vlastničtva tužitelja, pa se od tužitelja ne može tražiti, da dokaže, da tuženik neima nikakova naslova za posjed.

(Prinos da se razjasni §. 372. o. g. z.)

Tužitelj M. dokaza, da je g. 1847., uz dozvolu gospoštine, kupio od prijašnjega vlastnika Ivana P. seljačko gospodarstvo, koje sada posjeduje tuženik.

U odgovoru ponudi tuženi za dokaz glavnu prisegu o tom, da mu je sam tužitelj nekretnost, koju sada natrag traži, prodao za 80 for. Na to odvraća tužitelj u protuodgovoru, ponudiv za dokaz takodjer glavnu prisegu, da je spomenutu nekretnost za sjegurnost duga od 80 for. tuženiku samo založio.

Prvi sud sudio je na glavnu prisegu tuženika, viši pako sud na glavnu prisegu tužitelja.

Najviši je sud potvrdio osudu prvoga suda sa sliedećih razloga:

Temelj je ovoj tužbi pravo vlastničtva tužitelja na spomenutu nekretnost, pa pošto tuženik priznaje, da ju je tužitelj g. 1847. kupio, to je dužan tuženik po §. 372. o. g. z. dokazati svoj naslov posjeda, kojim bi se dokinulo pravo vlastničtva tužitelja, a tužitelj ne može se siliti da dokaže, da tuženi neima nikakova naslova za posjed.

S toga je pravom prvi sud dozvolio dokaz tuženika glavnom prisegom ob okolnosti, da je tužitelj preporno zemljište tuženomu za 80 for. prodao, jer ako ne bude dokazana ta okolnost, bio bi svakako tuženi dužan povratiti upitno zemljište tužitelju kao vlastniku (§. 366. o. g. z.) neobziruć se, da li je zemljište založeno ili ne.

Nije pako osnovana odluka višega sudca, po kojoj se dozvoljuje dokaz tužitelja glavnom prisegom o tom, da je tužitelj založio rečeno zemljište tuženomu za zajam od 80 for. sr., ali ne prodao, i to tim manje pošto ove potonje okolnosti nije naveo tužitelj, nego tuženik u svom odgovoru, pa ju zato mora (tuženi) i dokazati.

Ako se jedan ortak obveže, da će trpljeti i štetu, u koliko bi ova nastala iz ortačkoga posla, ima se ta obveza izpuniti, ma da on i nije u zajedničko poduzeće uložio drugo na svoj trud.

Trgovačka tvrdka J. Hiller sin i Engel uglavi g. 1859. sa Šandorom G. ortačku pogodbu glede kupovanja vune à metà t. j. na polovicu. Pogodba bje uglavljena tako, da će rečena trgovačka firma pribaviti potrebitu glavnicu za kupovanje vune uz naknadu zateznih kamata, a Šandor G. da ima nastojati oko sama kupovanja; dakle onaj da uloži novac, a ovaj svoj trud. To se sve vidi iz zaključnoga pisma od 11. svibnja 1859.

Digitized by Google

Ovo poduzeće donese ortakom štete od 1542 for. 4 novč. Pošto Šandor G. nije htio na sebe uzeti polovicu te štete sa 771 for. 2 nov., digne J. Hiller sin tužbu proti njemu na izplatu polovice te nastale štete. Prvi sud odbio je zahtjev tužitelja, te ga osudio još da naknadi parbeni trošak od 29 for., a viši sud potvrdio u svem tu osudu. Na izvanredni previd tuženikov preinačio je kr. stol sedmorice osudom od 23. veljače 1873. obie osude nižih sudova te izrekao: da je tuženi Šandor G. dužan trgovačkoj tvrdki Jos. Hiller sin iz ortačke pogodbe proizviruću štetu sa 771 for. 2 novč., koja na njegov dio odpada, sa 6% kamatami od god. 1860. izplatiti za 14 dana pod prietnjom ovrhe.

Parbeni se trošak prebija

Razlozi: Pošto su razlozi osude najvišega suda u kratko razvili stanje stvari, nastavlja se ovako: Tužitelju pripada pravo tužiti, jer tuženi nije izrikom porekao, da je tužitelj preuzeo na sebe sva aktiva i pasiva prijašnje tvrdke „J. Hiller sin i Engel“, a poricanje njegovo, da tužitelj nije postao vlastnikom spomenute tvrdke, ne može se po §. 22. g. p. p. uvažiti.

Da li se imade i u kojem razmjeru dieliti gubitak, u koliko bi ovaj nastao, tomu neima traga u zaključnom pismu od 11. svibnja 1859., s toga bi u tom pogledu mjerodavne bile ustanove, sadržane u 27. poglavju obć. grad. zak. U smislu pako tih ustanova ima onaj, koji uloži samo svoj trud u zajedničku korist, pravo na dobitak, dočim u slučaju gubitka uložene glavnice ne gubi ino van svoj trud. (§§. 1183 i 1197 o. g. z.) Nu tuženik obvezao se je izrično u pismu od 18. kolovoza 1859., da će štetu, na koliko bi na nj pala trpjeti, t. j. nositi. S toga dužan je odpadajući na njega dio štete tužitelju nadoknaditi.

Dio taj može biti samo ono razmjerje, u kojem se je imao dieliti i dobitak, pa ako bi o tom bilo još kakove dvojbe, prestaje ona u oči jasne ustanove §. 839. o. g. z., po kojem se imadu, u dvojbi, koristi i tereti na jednake dielove dieliti.

Što se pako tiče iznosa pretrpljene štete, koje polivica, prema do sada rečenom, pada na tuženika, i koju tužitelj dokazuje priloženimi računi, to tuženi nije pobijao po §. 22. gr. p. p. svaku pojedinu stavku tih računa, zato se neima na njegovo općenito poricanje nikakov obzir uzeti, nego se zahtievana po tužitelju kolicina štete ima dokazanom smatrati. [1]

Pošto su osude nižih sudova očito protivne zakonu i pravu, to je valjalo izvanredni previd tužitelja uvažiti i osude nižih sudova promieniti. Trošak se prebija.

[1] Vidi „Mjesečnika“ br. 7. str. 322, gdje se isto ovaka tvrdnja kr. stola sedmorice nalazi.

Digitized by Google

Mjenbeno-pravni slučajevi.

U kojih slučajevih nije potrebna predočba i prosvjed mjenice.

Josip F. digne mjenbenu tužbu proti Josipu T. i Josipu K. na izplatu mjenbenoga duga od 331 for. 50 novč. a. v. s. p. Bivši kr. žup. sudb. stol u Osieku kao sud mjenbeni osudom svojom od 27. rujna 1873. uzdrža u krieposti platežni nalog od 10. rujna 1873., kojim je tuženikom kao prihvatnikom naloženo bilo, da imadu na temelju mjenice, koju su H. Bauera sin i F. u Djakovu 25. studenoga 1872. na 735 for. 50 novč. na vlastitu odredbu izdali, i koja je kretom prešla na Josipa F., te dne 25. ožujka 1873. kod ovoga istoga u Osieku plativa bila, ostatak mjenične svote sa 331 for. 50 novč. sa 6% kamatami, računanimi od dospietka mjenice t. j. od 26. ožujka 1873. pa do izplate, zatim sudbeni trošak sa 11 for. 10 novč. sve za tri dana pod prietnjom mjenbene ovrhe tužitelju Josipu F. izplatiti. Ujedno je tuženikom rečenom osudom od 27. rujna 1873. naloženo, da su dužni tužitelju parbeni trošak u iznosu od 5 for. 50 novč. u istom roku i uz prietnju jednakih posljedica nadoknaditi.

Uslied priziva tuženika kr. banski stol odsudom od 4. veljače 1874. preinačio je osudu prvoga suda, spomenuti platežni nalog izvan krieposti stavio, a tužitelju naložio naknadu parbenoga troška u iznosu od 10 for. Kr. stol sedmorice uvaživ previd tužiteljev preinačio je osudom svojom od 7. svibnja 1874. osudu kr. banskoga stola i potvrdio osudu prvoga suda.

Razlozi najvišega suda: Istina je, da se mjenice obitovane (Domizil Wechsel) po čl. 43. mj. z. radi izplate imadu predočiti obitavaocu i prosvjedovati, ako se ne plate, jer se inače gubi pravo mjenbeno proti izdatniku, naledjovnikom i proti samu akceptantu; istina je i to, da utužena ovdje mjenica niti je bila predočena niti protestirana; nu budući je u ovom slučaju tužitelj, kod koga je utužena mjenica u Osieku plativa, kao naledjovnik i vlastnik iste mjenice, jedna te ista osoba s obitavaocem: to u nazočnom slučaju nije potrebna predočba ni prosvjed mjenice, jer bi se mjenica imala bila predočiti njemu samu, što je već zato suvišno, jer je i neglededć na to, da bi tužitelj kao posjednik mjenice morao proti samu sebi prosvjed dignuti, on imao u rukuh mjenicu u ono vrieme, kad bi valjalo prosvjed dignuti, pak nije trebalo tek dignućem prosvjeda konstatovati, da mu tuženici kao prihvatnici nisu poslali utužene mjenbene svote.

A kad je tomu tako, i pošto se je tužitelj po čl. 36. mj. z. naledjom izkazao, da je vlastnik mjenice, jer tuženi nisu zaniekali svoga prihvata na mjenici, dakle su istinitost ove priznali, prihvatom pako je

Digitized by Google

tezovnik po čl. 23. mj. z. mjenbeno obvezan izplatiti o dospjetku prihvaćenu svotu, niti su tuženici dokazali načinom propisanim u čl. 39 mj. z., da su utuženu mjenbenu svotu izplatili: zato je osuda prvoga suda opravdana zakonom, pa ju s toga valja potvrditi, a osudu banskoga stola preinačiti

---

Ustanova §. 7. naredbe ministarstva pravosudja od 25. siečnja 1850. (br. 52. d. z. l.), po kojoj se neimaju dani, što prigovori idu poštom, uračunati u trodnevni rok za podnešenje prigovora proti mjenbenomu platežnomu nalogu, ne može se uporaviti na tuženu te u mjestu suda stanujuću stranku, koja se služi mjestnom poštom, da odpremi prigovore svoje sudu.

Proti tuženomu N. T. (trgovcu u Beču) izdan je platežni nalog 18. veljače 1876. te tuženomu sliedećega dana u vlastite ruke predan. Proti platežnomu nalogu podnese N. T. prigovore, koji su, dokazom poštanske biljege na couverti, predani 22. veljače na pošti, 23. veljače stigoše c. k. trgovačkomu sudu u Beču, a ovaj ih rješitbom od 24. istoga mjeseca kao prekasno podnešene odbio. Na utok N. T-a odredi c. k. viši sud dekretom od 14. ožujka 1876., da se ima postupak povesti po mjenbenom pravu, jer da se po §. 7. naredbe ministarstva pravosudja od 25. siečnja 1850. dne 22. veljače t. j. trećega dana, nakon uručena platežna naloga, na poštu predani prigovori imadu smatrati da su pravodobno podnešeni.

U previdnom utoku iztaknuše tužitelji, da ustanove §. 7. naredbe ministra pravosudja od 25. siečnja 1850., da se dani, kada spisi poštom idu, ne računaju u trodnevni rok, samo za onaj slučaj valjaju, ako tuženi ne stanuje u mjestu suda; da se ta ustanova kao iznimna ima strogo tumačiti, da se ne da protegnuti na slučaj, ako bi se u mjestu suda stanujuća osoba služila mjestnom poštom; jer ako bi se ovakovoj stranki jedan dan, što pismo ide poštom, računao u korist, to bi se prigovori mogli još i četvrtoga dana predati na poštu, jer mjestna pošta može za 2 do 3 ure uručiti spise sudu; a okolnost, da zastupnik tuženoga stanuje u predgradju, ne može se takodjer uvažiti, jer se obzir uzimlje samo na prebivalište stranke, a ne i na ono njezina zastupnika.

C. k. najviši sud uvaživ ovaj previdni utok preinačio je osudu druge instancije i potvrdio onu prvoga suda. Razlozi su ovi: Jer je mjenbeni platežni nalog, izdani 18. veljače, već 19. veljače bio tuženomu uručen, a proti njemu podnešeni prigovori stigoše istom 23. o. g., dakle istom četvrtoga dana nakon uručena platežna naloga; jer se ustanove §. 7. naredbe ministarstva pravosudja od 25. siečnja 1850, po kojih se neimaju računati u rok ustanovljeni za podnešenje prigovorâ oni dani,

Digitized by Google

kada su spisi išli poštom, nemogu ovamo uporaviti, jer su te ustanove iznimne, pa se imadu uporaviti samo u slučaju, kada stranka, stanujuća izvan mjesta sudišta, mora se služiti poštom, da odpremi svoje prigovore, ali nevaljaju za slučaj, gdje stranka stanuje u mjestu suda, gdje dakle ne ima one nužde, a ipak se služi mjestnom poštom, da odpremi sudu svoje prigovore.

Kazneno-pravni slučajevi.

Ako si dužnik prisvoji stvari, što ih je vjerovnik njemu zaplienio, ali ih nije ostavio u pohrani kod njega (dužnika), tim nije izveden ni učin pronevjerenja, niti kradje.

Ivanu P. bude sbog dužna poreza zaplienjena bačva rakije i ova spremljena u občinski podrum. U isto vrieme imao je Ivan P. sam jedan dio onoga podruma u najmu.

Da li je taj njegov dio podruma odieljen bio od ostaloga ili ne, da li je bačva sa rakijom smještena u tom ili u onom dielu podruma, koji nije bio ustupljen ovršeniku na porabu, to nije izpitano. Ivan P. odnese bačvu rakije, ovu proda, a novac upotrebi za sebe. C. k. kotarski sud u Urfahru proglasi osudom Ivana P. krivcem prestupka pronevjerenja, jer je uzeo, da je prenos (transferiranje) doduše izvedeno u faktičnom ali ne u pravnom smislu, jer da je bačva sa rakijom prenešena u podrum, što ga je okrivljeni držao u najmu, da je dakle bačva i tu ostala dobro njemu povjereno. Na priziv Ivana P. promienio je c. k. zemaljski sud u Lincu ovu osudu, ali ujedno okrivljenika proglasio krivcem prestupka kradje te ga osudio na kazan. Ova osuda ovako se obrazlaže: da je rakija uslied zapliene do iznosa duga postala tudjom stvari, koja se prenosom u podrum, kojega je bio samo jedan dio ustupljen na porabu okrivljeniku, nije nalazila više kod njega u pohrani, nego je Ivan P. radi svoje koristi odnio rakiju iz vlasti kotarske oblasti. Proti ovoj osudi prizivnoga suda podastre generalni prokurator ništovnu žalbu na obranu zakona.

Pred najvišim dokidnim sudom držala se o tom glavna razprava 20. travnja 1876. Po predlogu glavnoga prokuratora izrekne najviši sud: da je c. k. zemaljski kao sud prizivni povriedio zakon tim, što je osudom svojom osudio Ivana P. sbog kradje na kazan, s toga se osuda ta u napadnutoj točki dokida te Ivan P. odriešuje od obtužbe sbog prestupka kradje.

Razlozi: Pravom je c. k. zemaljski sud linački dokinuo osudu prvoga sudca, kojom je Ivan P. proglašen krivcem prestupka pronevjerenja po §. 467. k. z. te osudjen na zatvor od nedjelje dana, jer je pre-

Digitized by Google

nosom bačve rakije, koju je dotična oblast sbog dužna poreza i ovršnih troškova zaplienila, prestala biti dobrom, povjerenim na pohranu okrivljeniku, s toga i manjka ovdje bitno u §. 183. k. z. navedeno te za označenje pronevjerenja nuždno obilježje: pronevjerenje najme stanovite u pohrani kod dužnika ostavljene zaplienjene stvari. Nu s druge strane istom je osudom c. k. zamalj. suda očito povredjen zakon, u koliko se onom osudom Ivan P. proglašuje krivcem prestupka kradje, počinjene tim, što je tobože spomenutu bačvu sa rakijom bez privole nadležne c. k. oblasti iz njenoga posjeda, a radi svoje koristi odnio, radi česa da bi se morao po §. 460. k. z. kazniti. Jer ne stoji to, da bi kakova stvar s toga, što je poput zaloga popisana (zaplienjena), tim već na prama svomu vlastniku postala tudjom stvarju. U gradjansko-pravnom obziru vjerovnik stekav založno pravo ne stiče tim ni za vlastničtvo potrebni naslov, niti način stečenja. U kazneno-pravnom obziru odredjuje doduše §. 183. k. z., da se stvari, po vjerovniku zaplienjene te u pohrani kod dužnika ostavljene, smatraju kao dobro ovomu (dužniku) povjereno. Nu ta ustanova, koja je izdana na obranu založnoga vjerovnika, za izviestno označeni slučaj, nedopušta po čl. IV. proglasnoga patenta ka kaz. zak., da se uporavlja i na druge slučajeve u tom smislu, kao da bi uslied zapliene stvar zaplienjena prestala biti stvarju vlastnika, te da bi se naprama njemu mogla smatrati tudjom stvarju. A vlastita stvar nemože se prema pojmu u §. 171 k. z. o kradji izrečenom ukrasti. Kazneni dakle sudac ne može kazniti, ako se samovlastno zaprieči oživotvorenje založnoga prava, kako se to okrivljenomu u grieh upisuje; na koliko bi ga pako valjalo kazniti prema propisom carske naredbe od 20. travnja 1854. (br. 96 d. z. l.) — razsuda o tom mora se prepustiti nadležnoj političkoj oblasti. — Mora se dakle uvažiti ništovna žalba na obranu zakona podnešena, te spisi povratiti političkoj oblasti, da postupa dalje.

Potrebštine za prekršaj uvrede poštenja po §. 496. k. z.

Franjica St. prala je rubje kod supruga Šajer. Tu ju bez ikakova povoda iztura iz sobe na polje Stjepan O. Prisutni bijahu Adolf i Berta Š. Uvreda se dakle onoj naniela prema ustanovam §. 496. k. z., pošto je Stepan O. turajuć Franjicu St. iz sobe i ruku na nju stavio. Sbog toga tužila ga Franjica St. kod bivšeg žup. kot. suda našičkoga sbog uvrede poštenja dodav još u svojoj prijavi, da ju je Stjepan O nazvao k . . . .

Prvi sudac odrieši okrivljenika prekršaja uvrede poštenja radi nedostatka dokaza (§. 287. prijašnjega kaz. p.). Kr. banski stol pako na priziv prijaviteljice proglasi osudom od 18. prosinca 1872. obtuženoga

Digitized by Google

krivim prekršaja u §. 496 k. z. navedenoga, te ga osudi na tri dana zatvora i naknadu troška kaz. post. Na priziv obtuženoga potvrdio je kr. stol sedmorice osudu kr. banskoga stola „u koliko se onom obtuženi Stjepan O. proglašuje za krivca prekršaja §. 496. k. z. radi toga, što je prijaviteljicu Franjicu St. iz sobe Adolfa i Berte Š. bez svakoga povoda na polje izturao“, a glede kazni preinačio je osudu tako, da se okrivljenik radi toga prekršaja ima kazniti novčanom globom od 10 for. na korist ubožke zaklade rumske; naprotiv riešava se okrivljeni od obtužbe radi istoga prekršaja, počinjena tim, što je prijaviteljicu nazvao k . . . . po §. 288 k. p. (prijašnjega) i proglasuje nevinim.

Razlozi: Osuda kr. banskoga stola ukazuje se sasma opravdanom, u koliko se njom okrivljeni proglašuje krivim prekršaja §. 496. k. z., počinjena tvornom zlostavom Franjice St., jer je čin valjano izvidjen, jer je uvreda izvedena stavljanjem rukuh pred svjedoci Adolfom i Bertom Š., sadržaje dakle sve potrebštine prekršaja §. 496. k. z. Stoga se Stjepan O. pravom proglašuje krivim ovoga prekršaja.

Nu što se tiče verbalne uvriede, koja se osudom kr. banskoga stola okrivljeniku takodjer u grieh upisuje, i koja stoji u tom, da je okrivljeni istom prilikom Franjicu St. nazvao k . . . . , kr. stol sedmorice ne nalazi zakonitih uvjeta, da se i ova poruga ubroji okrivljenomu kao čin kažnjivi. Kazneni bo momenat pogrde s riečmi po jasnom smislu §. 496. k. z. stoji u tom, da bude pogrda izušćena javno ili pred više osoba, dakle barem pred dviema osobama. Taj zahtjev manjka u nazočnom slučaju; iz zapisnika bo razpravnoga a i iz same prijave Franjice St. vidi se, da je učinjena spomenuta pogrda u stanu supruga Adolfa S., dočim supruga njegova tvrdi, da je bila u onaj čas u kuhinji te nije čula rieči Stjepana O. Ne može se dakle reći, da je pogrda izuštena javno ili pred više osoba, pa se zato pogrda, premda po tuženiku izušćena, nemože progoniti kao čin kaznjivi.

Glede pitanja o kazni valja uzeti, da proti okrivljenomu neima okolnosti otegoćujućih, ali ima olahkoćujućih: da je neporočan, da je bio zanešen žestokim ganućem srca, jer je sa više strana čuo, da ga tužiteljica pogrdjuje, čemu niti ona nije protuslovila. Uslied toga kao i zato, jer bi kao trgovac štetovao u svom poslu, da se zatvori, čini se opravdanom uporaba §. 261. k. p. pa se zato osudjuje na 10 for. globe.

Znamenitost rimskoga prava za moderni sviet.[1]

(Svršetak).

To je jezgra Savignyevih nazorâ. Ne ćemo da iztražujemo ovdje, da li je Savigny osobitost juristične metode zaista pogodio — ja držim da

[1]) Vidi: „Mjesečnik“ br. 7. o. g.

Digitized by Google

nije, jer sve štogod o njoj veli, vriedi napokon za svaku praktičnu znanost. I medicinar valja da je jednako sjeguran u temeljnih načelih svoje znanosti, i u njega treba da bude teorija i praksa istovjetna tako, „da će brez ikoje potežkoće prelaziti od obćenita k posebnu, a od posebna k obćenitu“. Ali na to se na ovom mjestu ne ćemo da obaziremo. Puno je važnija jedna druga točka. Savigny drži, da vriednost rimskoga prava za nas bitno stoji u tom, što nam osobita forma, u kojoj su Justnijanovi kompilatori pravoslovnu literaturu za svoje svrhe upotriebili, pruža priliku, da rimske pravnike u njihovoj djelatnosti pratimo, da reć bi praktični tečaj kod njih slušamo. Pomislimo li da te forme ne ima, uzmemo li dakle, da su sakupljači čitavo gradivo sveli u oblik modernog zakonika — i rimsko bi pravo bilo u očima Savignya lišeno svoje vriednosti za nas. On je pustio s vida, da je u samom ovom gradivu, u temeljnih nazorih, pravilih, razdielbah, pravnih stavcih sadržana oborina ukupna praktična i teoretična rada jednoga tisućljeća, bogatsto izkustvâ i misli, koje ne stiče tek tim svoje vriednosti, što nam je slučaj dopustio, da zavirimo u način, kojim se klasični pravnici njim služiše. Ma koliko bilo poučno i obrazujuće za učenika, kad vidi tvorećega majstora u njegovoj radionici, ne treba ipak zaboraviti, da u samoj umjetnini učitelj i majstor živi. Sadržaj rimskoga prava, koj Savigny za nešto nuzgredna drži — što je drugo, nego slieganje rimskog pravoslavja od prvoga početka, od kako se je pojavilo pa sve do svršetka — u savezu sa svimi ostalimi činbenici, koji su rimskomu pravu njegov kasniji oblik dali? U pravilih, koja pravnici rimski uče, u pozitivnih pravnih stavcih, koje nam saobćuju; u razdiobah, kojimi se služe; u uredbah, koje još danas vriede, — u svem tom slegnuta je ona umna sila, koja je rimsko pravo velikim učinila. Značilo bi premalo ju cieniti, da ju hoćemo poput Savignya identificirati sa pravoslavnom metodom, kako ju on riše — naime sa pukom virtuoznošću u uporabi onoga, šta postoji. Ona je djelovala isto tako blagotvorno u zakonarstvu kako u pravoslovju, u sakupljivanju i ostvaranju praktičnog izkustva, kako u teoretičnom formuliranju, u iznašašću i preobrazbi pravnih stavaka kao i u njihovoj uporabi. Bistar pogled za sve, što je životu nuždno, sjegurna i vješta ruka u izboru pravih sredstava, otvoreno uho za sve zahtjeve pravednosti i sdušnosti, odvažan upor proti svakoj zamamljivosti konsekvencije, kada ona dolazi u sukob sa realnimi interesi — to su svojstva, koja ne vriede manje, nego onaj puki raztvarajući razum pravoslovni, nego ona spoljašna spretnost i vještina u operiranju. Niti isti Savigny neće nas zasliepiti, da bi bili ikada recepirali rimsko pravo, da ga nisu ova svojsta u savezu sa pukom formalno-juristićnom umjetnosti uzdigla na visoki stupanj materijalne uporabljivosti, koji ga za realne potrebe i zahtjeve modernoga svieta vanredno usposobljuju.

Digitized by Google

Da svedem svoj sud o Savignyevom nazoru u jednu rieč. Ja mu prigovaram dvoje: prvo, što nailazi vriednost rimskoga prava izključivo u puko-formalnom — tehničko-juristićnom — momentu, puštajuć s vida važnost ostalih činbenika, koji zajedno s njim takodjer vriednosti ovoga prava odlučuju; a drugo, što u ovom jednostranom pravcu pada još i u drugu jednostranost, jer mjesto da prizna da je onaj momenat ukupnomu stroju rimskoga prava, njegovim uredbam, pojmovom, pravnim zasadam utisnut te imanentan, zahvaća ga jedino u promienljivom obliku, u kojem dodje do nas više slučajem, jer je Justinian volio naložiti rimskim pravnikom da excerpiraju, nego li da preradjuju. Po Savignyu stoji i pada rimsko pravo sa Justinianovimi pandektami. Kad bi se dalo pomisliti, da one izginu u svih exemplarih, tad bi rimsko pravo za Savignya izgubilo svu svoju vriednost, dočim po mom mnenju ne bi tim prava sućnost njegova, kako je prešla u moderno naše zakonarstvo i znanost, znatno štetovala.

Stahl je kušao na više mjesta da ustanovi vriednost prava; taj pokus označuje naprama Savignyu u toliko napredak, u koliko on značajnost (karakterističnost) prava rimskoga ne traži u tehničkoj virtouznosti klasičnih pravnika, nego u pravoslovnom obliku institutâ. Ali na posliedku ne može ni ovo još uviek jednostrano gledište biti dostatno, da se ustanovi sućnost prava rimskoga, a njegova vriednost konačno opredieli.

Tako dakle nisu Savigny ni Stahl pitanje o vriednosti rimskoga prava znatno pospješili ni razbistrili, a zadaća, da se materijalna strana rimskoga prava potanjoj kritici podvrgne, čeka još neprestano na riešenje. Niti se je pokušalo, da se rimsko pravo ocieni u cielosti svojoj, a niti se kod obradjivanja pojedinih nauka, izuzev nekoliko hvalevriednih iznimaka (prije svega Georg Bruns: „Das Recht des Besitzes"), obično drži za nuždno, da se materijal kritično pronikne. Rimsko se pravo prihvaća kao da ne može drugačije ni biti, kao da je što čišćim obradjivanjem njegovim zadaća, što ju ima znanost prama njemu izpuniti, posvema riešena. Temeljna ideja, koja nas pri čitavoj našoj znanstvenoj djelatnosti na polju rimskoga prava od stoljećâ vodi, jest sve vjerujući bezazleni pozitivizam; naš skepticizam ne dopire dalje, nego do puko pozitivnih pitanja, gdje dakako neprestano djeluje. Mi se zadovoljujemo poznavanjem činjenicâ, za sud o njih nije nas više briga. Da li se pako taj sud sam po sebi tako već razumieva, da znanost više za-nj mariti ne treba? Ova misao sadržavala bi veliku bludnju; mi bi njom priznali, da ne imamo ni pojma o važnosti i ob obsegu predležeći zadaće. Ili je možda pravoslovje naše postalo ravnodušnim naprama svim pitanjem, koja se ne protežu neposredno na praktičnu upotriebljivost prava? Ni to ne stoji, čemu je najbolji dokaz revno obradjivanje pravne poviesti rimske.

Digitized by Google

Ne, ne uztežimo se izreći prikora: uzrok onoj našoj zamudi ne stoji u pomanjkanju naše volje, već u nestašici naše snage. Da se vrši prava kritika rimskoga prava, da se iztražuju najnutarnije njegove bitnosti i posliednji uzroci njegovi, za to manjka našemu romanističkomu pravoslovju koli subjektivna sposobnost, toli objektivni znanstveni aparat. Cielo ustrojstvo i narav materijala, komu je posvećena sva djelatnost naša, sili nas, da ga uviek motrimo u najneposrednijoj blizini, reć bi s exegetičnim povećalom u ruci, a ova je vještina dugotrajnim vježbanjem toli usavršena u nas, naš znanstveni aparat, povećala i situozori naši toli su oštro brušeni, da ćemo i u najneznatnijoj izreci u pandektah ili Gaju opaziti, kako u njih krv kola. Ali u koliko se oko na jednoj strani za takova mikroskopična motrenja oštri, u toliko se na drugoj smanjuje njegova dalekovidnost, dok mu napokon nepostane zazornim svako motrenje udaljenijih stanovišta. Zar se neda lasno protumačiti, kako mnogi, koji u blizini speti svako zrno pieska, s obćenitijeg gledišta ništa drugo ne vidi, nego razplinjujuće se konture, — puko blistavilo, kojim se tek plitke naravi mogu zadovoljiti? Naša pako sadanja zadaća iziskuje, da se operira s obćenitih gledišta, iziskuje motrenje s daleka. Hoteć prosuditi rimsko pravo, ne možemo se držati pojedinih ustanova njegovih, već valja da ga shvatimo načelno, t. j. vazda smo prisiljeni da abstrahiramo. Na mjesto mikroskopa trebamo, ako je prispodoba dopuštena, teleskop, na mjesto kritike, koja se bavi oblikom, u kom nam je rimsko pravo predano, zatiem rukopisi, varianti itd., trebamo kritiku prava u obće, trebamo obćenito naravoslovje njegovo. Tko hoće da mjeri, treba mu neko mjerilo, a mjerilo za prosudjivanje pojedinoga kakova prava može nam samo pružati obća nauka o naravi prava i ob obliku, u kom se pojavlja. Koli se pako kukavno ima s ovom naukom, koli je malena glavnica pojmova, nazorâ i gledištâ, koju nam današnje pravoslovje u tu svrhu pruža! Ja sam ovu oskudicu kod izradjivanja svog djela „Geist des römischen Rechts“ u velikoj mjeri osjetio. Koliko pojava moradoh pustiti a da ih ne izcrpim, prem sam o njih bio osvjedočen da u sebi kriju umnu jezgru, a da se ona pronadje, ne treba drugo nego da se pravno-filozofično nazrievanje razmakne. Što se svakim danom u životu dogadja, to biva i u znanosti. Ne misleć na ništa prolazimo mimo mnogih velevažnih pojava, a kad tko svrne našu pozornost na nje, onda ne pojmimo, kako smo ih mogli pregledati. — Začudjenje je, po Platonu početak filozofije. Tako si i buduće koje vrieme ne će moći protumačiti, kako je naše današnje pravoslovje uz toliko znanje rimskoga prava ipak tako malo sposobnosti imalo, da motri značajna svojstva njegova; kako je nam moglo da ostane sakriveno, što će za koje vrieme, kad bude pronadjeno pravo gledište, i svako slabije oko upoznati? Meni se je kod moje radnje (Geist des röm. Rechts) često pričinilo, kao da imam pred sobom zviez-

Digitized by Google

dovito nebo; rezultati mog motrenja učvršćuju svakim danom u meni osvjedočenje, da se tuj iztražujućemu umu otvara još neizmjerno polje za obrete, ali kod svakog koraka, kojim hoću da napred pokročim, prieči me — da ostanem kod spomenute slike — manjkav aparat zviezdarnice. Istom kad se taj pomnoži i poboljša možemo se nadati, da će naše nastojanje uspješnijim probitkom uroditi. U istoj mjeri, u kojoj se sveobće naravoslovje prava putem pravno-filozofičnim i empirično-komparativnim usavršava te novimi pojmovi i gledišti obogaćuje, u istoj će mjeri rasti i spoznaja prave sućnosti rimskoga prava. Ono naravoslovje nalazi se danas još u povojih, a moj spis[1] ima uz drugu glavnu zadaću ujedno i tu svrhu, da obogati ovu nauku nekojimi prinesci, da prigodom prosudjivanja pojedina prava postavi gledišta, koja, buduć crpljena iz obćenite naravi prava, zahtievaju, da im se obćenitije vjeruje. Preveo **H. H—ć.**

Viestnik.

Mjesečna skupština pravničkoga družtva držana je bila 29. srpnja u 6 satih poslje podne u sveučilištnoj sgradi. Čitao je razpravu g. prof. dr. Franjo Vrbanić „O pojmu trgovačkoga družtva u obće, a napose o pojmu tajnoga i javnoga". Skupština bijaše prilično posjećena, vidjeli smo i nekoliko zastupnika naroda. Ovo bijaše posliednja skupština prije praznika; po ustanovah družtvenih, pravila nedrže se mjesečne skupstine u kolovozu i rujnu.

Hrvatski sabor razpravio i prihvatio je prošloga mjeseca sliedeće po vladi predložene osnove zakona: 1) osnova zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka; 2) osnovu zakona ob upravi samostalnih kazniona; 3) osnovu zakona plaći kvestora na hrvatskom sveučilištu; 4) osnovu zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora.

Imenovanja. Josip Župčić, c. kr. dvorski perovodja u miru, imenovan je tajnikom kod kr. zemaljske vlade; Konstantin Mladenović, kr. kot. sudcem u Gjurgjevcu; Ivan Schil, c. kr. kot. sudcem u Graćcu; Vilim Unterveger, do sada poručnik krajiške uprave i pristav kot. oblasti u Karansebešu, privremenim perovodjom kod odjela za bogoštovje i nastavu krajiške zemaljske vlade; Josip Slama, pristavom kod kr. kot. suda u Karlovcu; Ljudevit Raizner, pristavom kod kr. kot. suda u sv. Ivanu na Zelini; Josip Pfefer, pristavom kod kr. kot. suda u Novom; Žiga Herrenhäuser, pristavom kod kr. kot. suda u Virovitici; Pavao Marijašević, pristavom kod kr. kot. suda u Bakru; Metel Peklić, pristavom kod kr. kot. suda u Delnicah; dr. Ignjat Klemenčić, sudb. pristavom kod kr. sudb. stola u Varaždinu; Franjo Malvić i Rikardo Matejka sudb. pristavi, i to prvi kod kr. sudb. stola u Zagrebu, a potonji kod kr. sudb. stola u Požegi; Mihalj Bišćan, Aleksander Gjurkan i Gjuro Trešćec prislušnici u obsegu kr. banskoga stola. Napokon imenovan je Konrad Filip, odvjetnik, kr. javnim bilježnikom za obseg kr. sudb. stola u Belovaru sa sjedištem u Koprivnici; a dr. Gjuro Kontak zamienikom kr. javnog bilježnika iza smrti dra. Rojca, dok se ovo mjesto popuni.

[1] Geist des römischen Rechts.

Digitized by Google

Premješteni su gg.: Nikola pl. Crnković, do sada kr. kot. sudac u Gjurgjevcu, u istom svojstvu u Vel. Goricu; August Kosičcek, kao c. kr. kotarski sudac u Otočac, Antun Mataković kr. kot. sudac iz Vel. Gorice u Karlovac.

Sa hrvatskoga sveučilišta. Školska godina 1875/6 završena je na hrvatskom sveučilištu 31. srpnja, dočim su predavanja prestala bila većim dielom jur 17. srpnja. Na pravo- i državoslovnom fakultetu držani su neprestano državni ispiti razdiela državoslovnoga, sudstvenoga i pravno-historičkoga. Od 52 kandidata iz druge godine za ovaj potonji ispit, prijavilo se njih samo 11 tako da ostaje još za rok listopadski 41. Ovo je vrlo nepovoljan znak. K onoj 11-orici došla su još tri druga. Svih se dakle skupa podvrglo državnom ispitu razdiela pravno-historičhoga 14, od tih aprobirano je 10, a 4 su reprobirana.

Prošle nedjelje t. j. 30. srpnja položio je g. Ljudevit Jurinac, absol. pravnik, prvi strogi ispit na pravo- i državoslovnom fakultetu, a 31. srpnja pako isto tako prvi strogi ispit s odlikom g. Roberto Vernić, sudb. činovnik u Krajini.

† Josip pl. Tomašić, viećnik kr. stola sedmorice kraljevina Dalmacije Hrvatske i Slavonije, član pravničkoga družtva, preminuo je nakon duže bolesti 25. srpnja, a sahranjen je 27. p. m. na groblju sv. Petra. Lahka mu zemljica.

Pravničke svaštice. Državni ispiti. „I. Blätter" priobćuju podatke o rezultatnih državnih ispita, što su se školske godine 1874/5 obavljali na pravo- i državoslovnih fakultetih ovdje navedenih sveučilišta. A. pravno-historički ispit: U Beču podvrgla su se ispitu 384 kandidata, aprobirano je 314; u Gradcu pitano ju 105, aprobirano 90; u Insbrucku pitana 33, aprobirano 27; u Pragu: pitano 237, aprobirano 186; u Lavovu: pitano 114, aprobirano 105; u Krakovu: pitano 68, aprobirana 53. Svih slušatelja podvrglo se ovomu ispitu 941, aprobirano je 775, reprobirano je 176. — B. Sudstveni ispit. Izpitna povjerenstva: u Beču: pitano 237, aprobirano 206; u Gradcu: pitano 69, aprobirano 60; u Insbrucku pitana 34, aprobirana 23; u Pragu: pitano 173, aprobirana 152; u Krakovu: pitano 49, aprobirano 40; u Lavovu pitano 99, aprobirano 81; u Zadru: pitano 6: svi su aprobirani. Ukupno podvrglo se ovomu ispitu 667 kandidata, aprobirano je 568, ostali reprobirani. — C. Državoslovni ispit. U Beču: pitano 112, aprobirano 97; u Gradcu: pitana 43, aprobirana 36; u Insbrucku: pitana 23, odobreno 18; u Pragu: pitano 130, aprobirano 114; u Lavovu: pitano 102, odobrena 82; u Krakovu: pitano 58, aprobirana 54; u Zadru: pitana 8, svi su bili odobreni. Ukupno pitano 476, aprobirano 409, ostali su reprobirani. Ukupan pako broj onih, koji se podvrgoše svim trim ispitom, iznosio je 2084, od ovih aprobirana su 1752, a reprobirana 332. —

Na pravo- i državoslovnom fakultetu hrvatskoga sveučilišta, dobismo ob istom predmetu sliedeće podatke za g. 1874/5.:

I. Pravno-historičkomu ispitu podvrgla su se 52 kandidata, od tih reprobirano je njih 11, 1 aprobiran je s odlikom, ostali odobreni su jednoglasno ili većinom glasova: II. Na drž. ispitu razdiela sudstvenoga pitano ih 26; odobrena su 22, a 4 reprobirana. — Ispitu razdiela državno-znanstvenoga podvrglo se 11 učenika; od tih odobreno je 9., a 2 reprobirana.

Ovi podatci najbolje dokazuju, da na državnih ispitih kod nas neima one strogosti, na koju se viče u zakutcih, a piše i u novinah. Ako sravnimo ove podatke s onimi na sveučilištih cislajtanskih, prikazuje nam se po prilici ovakovo razmjerje kod nas, kakovo postoji i na cislajtanskih sveučilištih.

— Izpit Njegove visosti kraljevića Rudolfa. Kraljević Rudolf počeo je učiti pravo-i državoslovne nauke u siečnju prošle godine te je

Digitized by Google

položio iste godine ispit iz pravne poviesti, pravne filozofije, iz rimskoga i kanoničkoga prava. Ove godine učio je nasliednik autrijsko kazneno pravo i postupak te narodnu ekonomiju, a po zapovjedi Njegova Veličanstva polagao je izpit iz sva tri predmeta dne 20. lipnja. Izpit započe oko 7 sati u jutro. Kazneno pravo i postupak pitao je dvorski savjetnik Keller. Carević razvio je pojmove kaznenoga prava i kazneno-pravne znanosti od najstarijih vremena pak do sad, opisao prednosti osnove novoga kaznenoga zakona austrijskoga, koja je od studenoga 1874. u parlamentarnoj razpravi te razložio razlike izmedju osnove i postojećega zakona. Uza to dodade načela i ustanove medjunarodnoga kaznenoga prava. Iz kaznenoga postupnika razpravio je kraljević načela, na kojih počivaju austrijski kazneni sudovi i državna odvjetničtva, postupanje po nalogu, razloge pomilovanja, načela, po kojih se vrši pravo pomilovanja i postupak za pomilovanje. Iz toga predmeta odgovarao je blizu sat. Poslje kratke stanke poče izpit iz narodne ekonomije. Pitao je profesor Menger. Kraljević prikaza pregledno pojedine struke te znanosti i odgovori na više pitanja teoretičke narodne ekonomije i financijalne znanosti. Medju posebnimi pitanji najznamenitija bijahu: ob uplivu napredujućega dieljenja radnje i uvadjanja strojeva na produktivnost obrta, na ciene industrijalnih proizvoda i na okolnosti konkurencije izmedju tvorničke industrije i maloga obrta; ob institucijah vlastničtva i nasliednoga prava te o nastojanju komunizma i socijalizma; o banknotah i državnih notah u normalnom i nenormalnom stanju; o fideikomisih; o komasaciji zemalja; o politici slobode trgovine i zaštitnih carina te potrebnoga obsega i medja zaštićivanja domaće industrije; te napokon o burzah i o poslovih, što se na njih sklapaju. Iz financijalne znanosti odgovori nasliednik na više pitanja o raznih izvorih državnoga dohodka te o domenah i regalih napose, zatim o načelih za pravedno razporezivanje poreza, te napokon o najshodnijoj za ukupnost uporabi poreza. Izpit je svršen u $^1/_2$ na 10. Njegovo Veličanstvo izrazilo je svoje zadovoljstvo i priznanje.

— Nove knjige. „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti". Knjiga XXXVI. Sadržaj: Ocrt literarne poviesti prava českoga. Od dra. J. J. Hanela. Prirodopisne znanosti, osobito zoologičke u obće i kod nas. Od S. Brusine. Stari priepisi hrvatskih izprava do XII. vieka prema maticam. Od dra. Fr. Račkoga. Symbolae ad Charyophylleas et Melanthaceas florae croaticae. Od V. Borbása. Književne obznane, itd. Ciena 1 for. 50 novč. — Od novijih na njemačkom jeziku izdanih djela te zasjecajuću u struke pravo- i državoslovne mogu se preporučiti sliedeća:

1) System des oesterr. Civilprocessrechtes in rechtsvergleichender Darstellung von Dr. Anton Menger I. Band. Der allgemeine Theil. Ciena 4 fr. 80 nov.

2) Die Verwaltungsjustiz in Oesterreich mit Bedachtnahme auf die auswärtige Gesetzgebung von dr. Arnold Pann. Ciena 2 for.

3) Handbuch des oesterr. Strafprocessrechtes von Dr. I. Mayer, prof. I. Theil: Entstehungsgeschichte der oesterr. Strafprocessordnung vom 23 Mai 1873 und der damit zusammenhängenden Gesetze, nach amtlichen Quellen. Ciena 10 fr. — Pošto je hrvatski novi kaz. postupnik bitno udešen prama austrijskomu od g. 1873., ova će knjiga dobro doći kod nas osobito sudcem a i odvjetnikom.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Rujan 1876. Br. 9.

Pronevjerenje i novija praksa.[1]

Berner označuje silu i obmanu kao dvie glavne forme svih kažnjivih čina. Jednako uči Cicero „Off. I. 13.“: „Duobus modis fit injuria, aut vi aut fraude.“

Pronevjerenje protivi se ovoj zasadi. Sasma je jasno, da govoreć o pronevjerenju neima rieči o sili ili nasilju. Netko protupravno zadrži tudju stvar, ali tim još nepočini nikakove sile. Isto tako nemože se kod pronevjerenja govoriti ob obmani. Istina, pronevjeritelj zlorabi povjerenje, kad pronevjeri povjerenu mu stvar. Nu pojam pronevjerenja iziskuje kao bitnu oznaku, da se pronevjeritelj nije poslužio himbom i varkom, da steče povjerenje i da mu se stvar kakova povjeri. Ako se obmana upotrebi kao sredstvo, da se izvede pronevjerenje, neima tu više pronevjerenja, nego nastaje prevara.

Pronevjeritelj netreba da se posluži obmanom, jer već ima tudju stvar, koju si namjerava protupravno prisvojiti. Moguće, da je oštećeni sama sebe prevario izručujuć drugomu svoje dobro; nu ako se je oštećeni sam prevario, nije to učinjeno obmanom pronevjeritelja. Pak ako ovaj potonji, pošto je već pronevjerio povjerenu mu stvar, zavarkuje, lažno obsienjuje oštećenika, nisu te obsjene sredstvo, da se pronevjeri stvar, nego im je svrha, da izvedenu pronevjeru zabašure.

Ali ma tkogod si protupravno pridržao ili prisvojio tudju kretnu stvar, tim pronevjera nepostaje još kažnjivim djelom. Ova objektivna činjenica zajednička je tako pronevjeri kao i poštenomu posjedu. Pošten posjednik posjeduje tudju stvar, pri-

[1] Poslao nam prijatelj ovu razpravu prof. dra. Sentza u „Gerichtshalle“ štampanu i mi ju, kako nam ju prevede, evo priobćujemo. Ured.

Digitized by Google

svoji si nju, pa uzev stvar objektivno, radi u tom tako protupravno, kao i pronevjeritelj. Ako se gleda na objektivnu činjenicu, ne postoji nikakova razlika medju poštenim posjedom i pronevjerenjem.

Razlikuje se pako pronevjeritelj od poštena posjednika — znanjem. Pošten posjednik ne zna, da pridržaje i prisvaja si tudju stvar, misli bo, da je u svom pravu; pronevjeritelj pako znade, da si pridržaje i prisvaja protupravno tudju stvar.

Nehotično (nesviestno) nepravo poštena posjednika jest civilno nepravo, hotomično nepravo pronevjeritelja jest kriminalno nepravo.

Ovako je pronevjera ono važno kažnjivo djelo, kod kojega se vidi, kako se civilno nepravo razlikuje od kriminalna. Razlika ta stoji ne u objektivnoj činjenici nego u tom, jer se znade, da se čini nepravo.

Civilistična teorija vrlo se sporo i težko odlučuje na to, da prizna ovu granicu. U novije vrieme izricane osude o pronevjeri dokazati će, da je praksa na pravoj stazi i da se ima težište pronevjerenja tražiti u tom, što se znade, da se izvodi protupravan čin.

Unger čini u svom „System des oesterr. allg. Privatrechtes“ (svez. II. str. 326. i sl.) ovako razliku medju civilnim i kriminalnim nepravom: Djelo, u kojem se očituje pravo vriedjajuća volja, nije u ovoj sferi (civilnoga neprava) po sebi (in thesi, absolutno) protupravno, djelo ovo može biti pače pravno i dopustivo, nego prima karakter protupravnosti istom u odnošaju svojem prama pravu drugoga (in hypothesi). Civilno nepravo dakle razlikuje se od absolutnoga, kriminalnoga neprava po predmetu povrede i po karakteru pravo vredjajućega čina (djela) po sebi. Ondje (kod civilnoga neprava) vredja volja subjektivno pravo, konkretni pravni odnošaj, ovdje krši objektivno pravo, javni pravni red; ondje diže se volja proti gospodstvu stanovite osobe, ovdje ne će da se pokori moći ćudoredne ideje u pravu utielovljene; ondje prikazuje se djelo po sebi kao ovlašteno (relativno nepravo), ovdje je po sebi (in thesi), po svom pravom biću, protupravno (absolutno nepravo); kod civilna neprava priznaje povredjeni pravo kao ob-

Digitized by Google

jektivnu normu, on ne priznaje samo oživotvorenja prava u stanovitoj osobi; on se pokorava doduše moći objektivnoga prava, ali se ne pokorava moći stanovite osobe; u ovom je dakle slučaju moguć prepor o pravu t. j. prepor o tom, da li postoji ovlast s jedne i dužnost s druge strane."

Proti ovomu razlikovanju Ungera ustaju ovi važni prigovori:

a) Ne ima nikakova absolutna neprava (?) I samo silovito ubojstvo čovjeka pretvara se u pravo, kada se zločinac na smrt osudjeni smakne, kada se tko nalazi u nuždnoj samoobrani, u ratu. Sila i obmana mogu služiti i pravu, a tada prestaju biti nepravom. Ta zakon ovlašćuje i puka posjednika da si uzdrži posjedovanu stvar, da silu odbija primjerenom silom.

b) Subjektivno pravo i konkretni pravni odnošaj s jedne strane, zatim objektivno pravo i pravni red s druge strane niti su onako odieljena, kao ovaj i onaj kraj. Oboje pače stoje medju sobom kao uzrok i posljedica. Tko prekrši subjektivno, krši i pravo objektivno, a ne manje javni i pravni red. Nitko ne može prevrnuti objektivno pravo, javni pravni poredak, a da ne dirne u privatno pravo, kako smo to mogli opaziti n. p. kod dokinuća avicititeta i podložničtva.

c) Ako bi stajalo što je Unger naveo, nebi bilo nikakova kažnjiva pronevjerenja, nego bi ovo bilo uviek relativno, civilno nepravo, jer — da upotrebim vlastite rieči Ungerove — imati (pridržati) kakovu stvar nije po sebi ništa protupravna, nego prima taj karakter (protupravnosti) istom uslied odnošaja prama pravu vlastničtva, što ne pripada drugomu na istu stvar.

d) Unger veli, da je povreda privatnoga prava skroz naravi objektivne u tom smislu, da za nju ne treba niti zle volje a niti sviesti o povredi prava. Tim priznaje Unger izriekom, da kod civilnoga neprava jest netko u nepravu samo obzirom na objektivni svoj učin, nipošto pako obzirom na svoje znanje i volju. Civilno nepravo da je dakle nesviestno (ne hotično) i prostodušno nepravo, njegov počinitelj misli da ima pravo. A ipak primećuje Unger u opazci (svez. II. 5. str. 329): Krivo je što neki pisci (imenito Köstlin „Revis. §. 3. povodeć se za Hegelom) hoće da nalaze razliku medju kriminalnim i civilnim nepravom u tom, što

Digitized by Google

se tobože civilno nepravo osniva „na tom, da se i ne hotice proti pravu postavlja u oprieku volja pojedinca“, dočim kod zločina (u smislu kriminalna neprava) „postaje razlika volje pojedinca proti volji cielosti hotomičnom opriekom“, pa zato i zovu civilno nepravo „nepriuzetim (unbefangen)“. Ovako Unger.

Ako tkogod čini krivo, pa znade, da je nepravo, što je učinio, to nepravo njegovo nije samo objektivne nego i subjektivne naravi, nije to više samo civilno nego i kriminalno nepravo. Tko ovako radi, on zna i hoće nepravo. To znanje i htijenje, ta protivština, taj odpor volje pojedinca proti općoj volji prava jest krivnja. Zakrivljeno nepravo jest kanzneno nepravo. Zato i jest svaki dolus i svaka mala fides, koja se u pravnom životu utjelovljuje, kaznjivo nepravo, ma da i nije od takove znamenitosti, da bi morao zakonodavac u kaznenom zakonu zaprietiti mu kaznom, nego ga u civilnom pravu civilno-pravnimi štetami progoni. Mjesto, gdje se u zakonu govori o kakovu kažnjivu nepravu, ne mienja ništa na pojmu neprava, koje se je htjelo i za koje se je znalo.

Ihering označuje u svom spisu „Das Schuldmoment im römischen Privatrecht (Giessen 1867.) ono, što zove Hegel „unbefangenes“, a mi civilnim nepravom, objektivnim nepravom, te primećuje k Hegelovu pojmu sliedeće: „Prem bi se mi pravnici morali stiditi, priznajem ipak, da je Hegel u svojoj filozofiji prava §. 82. i slied. objektivno nepravo u smislu gore navedenom već kao posebnu vrst neprava upoznao i znanstveno označio“.

Zaista mnogo je to, da su misli filozofa tako predobile pravnika strukovnjaka, napose pako pravnike civiliste, koji n. p. imadu temeljne pojmove o stvarnom pravu iste, kakovi postojahu pred dvie tisuće godina, što je dalo povoda Iheringu te je opazio, da ti pravni pojmovi predstavljaju nekako stalne, neplemenite dielove pravnoga organizma, kosti, koje kad izrastu, više se znatno ne mienjaju; dočim veli o kaznenom pravu, da je mekano i gibko poput voska, u kojem se izrazuje svaki utisak, koje prolazi zajedno sa narodom sve faze njegova razvoja.

A ipak ima misao Hegelova i vrlo ozbiljnu te samnjivu stranu. Ako najme uzmemo, kao i teorija Hegelova, da sućnost

Digitized by Google

kaznjiva neprava stoji u tom, da se ovo znajuć počini, tim se širom otvaraju vrata i onako uviek u pripravi stojećoj sophistici okrivljenih, koji će ma kako bilo opravdanoj obtužbi prigovoriti, da su po svom osvjedočenju pravo činili, te nastojati, da se okrivljeni ovako pretvore u prave mučenike. Istina čovjeka, veli neki Francez, jest njegovo uvjerenje, pa ako je uvjerenje o pravu sredstvo, da se izbjegne kazni, nikada neće manjkati takova osvjedočenja, o tom možemo biti sjegurni.

Nesmiemo pako zaboraviti da imamo sudaca, koje neće moći okrivljenik zavarati, ako im n. p. rekne: krao sam, ali sam mislio da pravo činim, jer sam u nekih novinah čitao, kako je Proudhon negdje rekao, da je vlastničtvo kradja. Okrivljenik, koji je tako pametan, te se pozivlje na Proudhona, bit će takodjer toliko pametan te znati, da je kradja kradjom, govorio o njoj Proudhon što ga je volja. Ili ako n. p. kakova fanatično pobožna žena umori vlastito diete budući osvjedočena, da će ovako čedo angjeoske nevinosti oteti kaljuži svjetskih grieha te ga neposredno u nebo odpremiti, to će se u ovakovu slučaju pitati, da li je taka majka u obće sviestna si bila što radi ili ne. Ako se dokaže, da je bila sviestna, to će znati, da zakoni božji i državni drugačije glase nego li njeni suludi nazori, pa da se ovi ne mogu i ne smiju postaviti nad zakone božje i državne.

Nauk Hegelov o civilnom i kriminalnom nepravu može se tek onda smatrati sumnjivim, ako se drži, da su samo pravnici kadri znati, što je pravo što li krivo, pa ako se pregledje, da je čovjek „u svom tajnom nagonu“ sviestan si pravoga ili protupravnoga puta. Zato je kaz. zakon od god. 1803. imao puno razloga izreći u svom §. 3., da je nepravo zločina očevidno, a u §. 1. diela II., da su težki policajni prestupci u obće djela i propusti, o kojih svatko može znati, da ih nije slobodno poduzimati; ili gdje je prestupitelj po svom stališu, obrtu, poslu ili po svojih inih odnošajih dužan poznavati posebnu odredbu, koja se prestupljuje, pa da se s toga nitko nemože izpričavati, da nepoznaje zakona o zločinih ili težkih policajnih prestupcih.

„Gerichtshalle“ priobći u broju 32. o. g. slučaj pronevjerenja, počinjena poštarskim činovnikom, koji si pridrža naputnicom

Digitized by Google

adresatu doznačenu svotu od 35 for. Ovaj slučaj zanimiv je sa dva razloga; jedno: jer potvrdjuje izkustvo, što si ga je jamačno svaki praktični kriminalista stekao, da su svi radi pronevjerenja okrivljeni nesviestni Hegelianci u toliko, u koliko u raznih formah zaniekuju, da su bili sviestni počinjene protupravnosti, što tvrde, da su radili u dobroj nakani te po tom nekako instinktivno pokazuju, da je ta sviest glavna stvar. U spomenutom jur pravnom slučaju iztaknu i spomenuti poštarski činovnik, da je u dobroj vjeri radio veleć, da je onih 35 for. adresatu doznačenih, a po njem pridržanih, smatrao kao zajam.

Nu još zanimivijim postaje taj slučaj, što je glavni prokurator dr. Liszt prigodom razprave ob ovom slučaju izrično naglasio kao potrebštinu zločina pronevjerenja, da je dotičnik znao da radi protupravno, prem se ta potrebština nespominje ni jednom riečju ni u §. 1. ni u §§. 181 do 184. k. z., pače u čielom kaz. zakonu ne ima ni jedne ustanove, iz koje bi se moglo izvoditi, da se smatra potrebštinom kažnjiva čina u obće a napose pronevjerenja, da je dotičnik znao da radi protupravno. A najviši c. k. sud u Beču proglasio je osudom od 10. veljače o. g. okrivljenoga, koji je istom kod glavne razprave povratio povjerenih 35 for., krivim zločina pronevjerenja, jer je djelo, kojim se biedi, već onda bilo dovršeno, kad je okrivljenik bez obzira na svoju uredovnu dužnost poštarskom naputnicom doznačeni novac mjesto da ga uruči adresatu, pridržao sebi znajuć i u nakani da ga zadrži u protupravnom posjedu.

Odavle se vidi, da je Hegelova teorija o znanju neprava i djelovanju proti poznatoj dužnosti bila kompasom, koji je vodio i glavnoga prokuratora a i c. k. najviši sud kod izricanja osude.

Proti komu govori vanjska činjenica povriedjene dužnosti, o tom predmnieva civilno pravo da je kriv. Tvrdi li takov, da ne ima u njega krivnje, mora to dokazati. §. 1296. o. g. z. izriče pravilo: U dvojbi valja predmnjeva, da je šteta nastala bez krivnje drugoga. §. 1298. navodi iznimku od toga pravila sliedećom ustanovom: Tko veli, da je bio bez svoje krivnje priečen izpuniti zakonitu ili ugovorenu dužnost, ima to dokazati.

Civilno pravo sve se više počimlje služiti pravilom, da se

Digitized by Google

od vanjske činjenice povredjene dužnosti ima zaključiti na nutarnju krivnju. Po zakonu od 5. ožujka 1869. (d. z. l. br. 27.) o jamčenju željezničkih podhvata, zaključuje se u slučaju, da bude tkogod kakovim dogodjajem u prometu ubijen ili ozledjen, da je ta povreda prava nastala krivnjom željezničkoga poduzeća. Ovo potonje mora, ako hoće da bude riešeno dužnosti naknaditi štetu, dokazati, da je uzrokom nastaloj povredi prava kakova vis major, neodklonivo djelo kakove treće osobe, za koje krivnju poduzeće ne ima odgovarati, ili vlastita krivnja oštećenoga.

Po čl. 367. (§. 373. ug.) trg. zak. odgovara komisionar za gubitak ili oštećenje dobra, dok je kod njega u pohrani. Komisionar neriešava se te odgovornosti, ako n. p. dokaže, da je dobro kod njega pohranjeno, ukradeno. Po čl. 367. trg. zak. mora on dokazati, da počinjena kradja nije se mogla odkloniti ni brižljivošću urednoga trgovca.

Ako se dobro, vozaru na vožnju predano, izgubi ili ošteti u vremenu od kada mu je predano pa dok ga izruči vlastniku, ta vanjska objektivna činjenica govori da je vozar povredio svoju dužnost, pa se po čl. 395. (§. 398. ug.) trg. zak. bezuvjetno uzimlje, da je zanemariv svoje dužnosti kriv gubitku ili oštećenju dobara. Samo ako dokaže, da je gubitak ili oštećenje nastalo kakovom vis major, ili uslied naravske kakvoće dotična dobra, ili uslied nevaljana zamatanja robe, a ta se pogrieška ne mogaše s vana opaziti, smatra se vozar po gradjanskom pravu nekrivim te se odriešava dužnosti, da jamči za štetu.

Ove ustanove gradjanskoga zakonarstva mogu se uvažiti kao vrlo znamenite upute, kako da se pronadje krivnja u slučajevih pronevjerenja.

U Sibinju razpravljano je više slučajeva, gdje su činovnici porezni znamenite svote državnoga poreza pronevjerili. Običan onaj prigovor, da nisu znali, da čine ne pravo, svi su okrivljenici zavili u formu najobćenitijega i najabstraktnijega miekanja i to tako, da se je doduše priznao manjak u blagajni, jer se taj ne mogaše tajiti, ali svi se pozivahu na bonam fidem tvrdeć, da ne samo da neznaju, nego im je pače skroz nedokučivo, kako je mogao nastati deficit u blagajnah njim povjerenih.

Digitized by Google

Istina u kaz. pravu neda se, kao u civilnom, postaviti predmnieva za dolus i krivnju takova porezna činovnika te ga možda samo onda odriešiti, ako dokaže n. p. obstanak kakove vis major. Nu ipak, kako mi mislimo, odriešava objektivna činjenica, da je dužnost povriedjena, i ovdje tužitelja te ne mora on dokazati, da je stvar pridržana ili prisvojena, takov bo dokaz u većini slučajeva nebi bio ni moguć, ako su najme pronevjerene stvari vješto sakrivene. Prevejanim pronevjeriteljem poreznih ureda ne smie se obećavati odriešenje od obtužbe kao nagrada sbog vještine, kojom sakrivaju pronevjerena dobra. Ako se dakle radi pronevjerenja obtuženi porezni činovnik, prem govori proti njemu postojeći manjak, pozivlje na bona fides, ili da nije znao, ne može se tužiti da mu je krivica učinjena, ako se traži od njega, neka navede za svoju bona fides takove razloge, koji će djelovati na razumna i izkusna sudca. Ne može li toga, ne ima razloga, da se bona fides na njegovu korist tumači. Gdje neima razloga za bona fides, tu se mogu u obzir uzeti i uvažiti samo razlozi za mala fides, gdje se može sviest i slobodno uvjerenje sudaca sasma slobodno kretati, te od spolašnjega na nutarnje zaključiti. Niekajućemu poreznomu činovniku lasnije je dokazati, da je radio mala fide, nego li kad bi mu se moralo dokazivati, da si je zaista prisvojio porezni novac.

Kr. ugarski sudovi, koliko je nam poznato, postupali su kod svih pronevjera poreznih činovnika po ovih načelih.

Tako se i ovdje pokazuje, da osjećano i hotomično nepravo čini nutarnje središte, jezgru pronevjerenja, pa da je tu glavna stvar da se dokaže ne pridržanje dobra, nego mala fides.

Naprotiv ako ne ima objektivne povrede, nemože se uzeti da postoji mala fides i dolus, u koliko ne ima objektivne povrede. Ovo se vidi u sliedećem slučaju, koji se dogodi u Pešti i koji nedavno priobći ugarski juridički list „Themis“ (br. 3. od g. 1876.). Izplaćene kupone nekoga dioničkoga družtva, zahoraviše probušiti te ih tim za porabu nevaljanimi učiniti. Ovom neopreznošću posluži se jedan blagajnički činovnik istoga dioničkoga družtva, prisvoji si izplaćene kupone te ih opet stavi u promet, kao da nisu ni izkupljeni bili. Prvi i najviši sud izrekoše, da je

Digitized by Google

u ovom slučaju dotičnik počinio pronevjeru i prevaru, naprotiv kralj. tabula (drugi sud) izreče, da je ono samo zločin prevare. Ovo potonje mnenje čini se pravim. Uplaćeni kupoui, kojim ne ima druge svrhe nego da im se, prebušiv ih, oduzme svaka vrednost, jesu stvar bez svake vrednosti, a tko si ih prisvoji, nečini tim nikakova kažnjiva djela. Da je dotičnik sažgao one kupone, nitko nebi uztvrdio, da je prisvojiv si i razpoloživ nevrednom stvarju, počinio kakovu pronevjeru. U ovom je dakle slučaju dotični činovnik samo tim povredio pravo, što je izplaćene i izkupljene kupone predstavio kao neizplaćene i neodkupljene. On je dakle prevario, ali nije prevario i pronevjerio.

Vrlo poučni prinos za noviju praksu u pitanju o pronevjerenju nalazi se u prvom i drugom svežčiću 21. svezka časopisa „Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht", što ga izdavaju Goldschmidt, Laband, Hahn i Sachs. Evo slučaj je ovaj:

Nekoj bankovnoj zadruzi bje povjereno, da kupi po naručbi stanovitu količinu dionica. Nalog izvedoše te o tom ubaviestiše svoje komitente dodav, da su dionice, koje nisu providjene brojevi, uzete u depot. Sa znanjem i privoljom uprave bankovne zadruge budu u depot uzete dionice prodane, ciela kupovina odatlje dodje u blagajnu družtvenu, članovi uprave ne dobiše odatlje a ma nikakove koristi. Kasnje morade ista bankovna zadruga likvidirati, pa pošto nisu nadjene u depotu dionice za komitente, glasom pismenih potvrda, kupljene, to sva tri suda u Berlinu proglasiše članove uprave krivimi pronevjerenja (Unterschlagung), a ipak se niti iz priobćenja u spomenutom časopisu, a niti iz razlogah svih triuh sudova ne da razabrati, da li su komitenti kod likvidacije rečene banke štogod izgubili.

Pošto po trg. zakonu komisionar, kupiv robu po nalogu komitenta, stiče vlastničtvo na naručeno dobro, to u ovom slučaju nebi moglo biti pronevjerenja, jer se ovo može izvesti samo na tudjoj stvari.

A ipak su berlinski sudovi uzeli onaj učin za pronevjeru, jer po rješitbi najvišega državnoga trgovačkoga suda od 27. rujna 1873. stiče komisionar pravo vlastničtva za komitenta, na

Digitized by Google

njegov račun i pogibelj, pa je po čl. 361. trg. z. dužan predati komitentu naručeno dobro, i jer komisionar ima na prama dobru naručenom počam od vremena kad ga preuzme, odnosno dok neodredi s njim komitent, prava i dužnosti čuvalca po čl. 365 i 367 trg. zak. Zakon daje pravu komisionara na naručeno dobro naprama komitentu samo karakter ručnoga zaloga.

I Goldschmidt uči u svom „Handbuch des Handelsrechtes" (svez. II. str. 615.): Komisionar kupujuć kontrahira i stiče uviek na ime vlastito, s toga prelazi posjed i vlastničtvo tako dobara po nalogu kupljenih kao i onih iz vlastita skladišta odpremljenih, na komitenta tek dalnjom predajom. Predaja može se ovdje obaviti i poznatim constitutum possessorium i to ovdje jednostranim očitovanjem volje, jer je komisionaru naloženo a i ovlašten je da steče posjed za komitenta. Kazneni sudovi u Berlinu nazrievahu u onoj obaviesti, učinjenoj komitentom, da će se kupljene dionice uzeti u depot, constitutum possessorium, prem u onoj obaviesti spomenute i kupljene dionice nisu bile specificirane i prem da je ona ubaviest, kako su okrivljenici očitovali, prije poslana komitentom nego li su na burzi kupljene dionice prešle u ruke okrivljenika.

Okrivljenici pozivahu se na svoju dobru vjeru, za koju su doista govorili važni razlozi. Ta iz onoga djela nepoteče za nje nikakova korist. Što su dobili za prodane dionice, predano je u blagajnu banke, kojom upravljahu. Istina, kao što kod kradje tako ne moraju biti ni kod pronevjerenja jedna te ista osoba onaj koji kažnjivo djelo izvodi i onaj, koji korist iz njega prima. Ali kad se radi o tom, da se pronadje zla nakana, svakako je važna okolnost, da okrivljenici iz počinjena djela neprimiše nikakove koristi. Ne može se najme tvrditi, da bi okrivljenici zavodu za ljubav, kojim upravljahu, izvrgli se pogibelji i počinili zločin, a da ne odnesu odatlje nikakove koristi. Mnogo je vjerojatnije, da su onaj čin izveli bona fide namjeravajuć komitentom, ako bi tražili papire, dati druge jednake.

Za bona fides okrivljenika govori nadalje i ta okolnost, što trgovac pod riečju depot drugo razumieva, nego li mi pravnici

pod riečju depositum. Trgovcu je sve depot, što god mu se bilo s kojega razloga, ma bilo i kao zajam, povjeri. I pozajmljeni kapital zove trgovac novcem depositnim, što potvrdjuje i Thöl u svom trgovačkom pravu (svez. I. str. 589.). Hübner računa medju poslove bankirske i posao deposita, te razlikuje tri vrsti deposita: za pohranu, upravu i porabu.

Thöl uči nadalje, da se sa trgovcem može uglaviti i neregularni depositum, pa kad se dvoji, da li je posao kakov iregularni depositum ili zajam, da se uzimlje za ovaj potonji.

Arndts veli u §. 286. svojih pandekta: Res fungibiles mogu se i tako dati na ostavu, da bude primaoc dužan povratiti tek istu svotu ili količinu, a ovo smatra se da je muče utanačeno, kadgod se deponira svota novca nezatvorena.

Iz mnogoznačne rieči depot, kojom se poslužiše okrivljenici, izvješćujuć komitente o poslu, ne da se naprosto i bez ikakova obzira izvoditi, da su prodavaoci komisionalno kupljene dionice hoteć i podpuno si sviestni protupravnosti svoje, prodali.

Ovo se može tim manje uzeti, što su starješine berlinskih trgovaca, pozvani po sudu, uslied ovoga slučaja, izrekli sliedeće mnenje: U istinu biva, da se s efekti, nalazećimi se u depotu, a na tudji račun vodjenimi, ne postupa jednako. Papiri, što ih kupi komisionar, i kojih brojeve on priobći svomu komitentu, smatraju se kao da su predani na pohranu upravo onako kao i efekti po samom komitentu na specijalnu pohranu komisionaru predani tako, da komisionaru nepristoji nikakova razpoložba s njimi. Drugačije imade se sa komadi papira, što ih je komisionar kupio i na račun svoga komitenta uzeo, a da mu nije priobćio ni brojeva, niti inače komade pred njim individualizirao. U takovu slučaju smatraju se komisionari ovlaštenimi, da mogu take komade za druge jednake iz ruke u ruku zamieniti, nisu dakle obvezani držati u svako doba u pripravi više nego jednaku kakvoću i količinu, ne dakle iste one komade, koji su prvobitno kupljeni i nabavljeni.

Čini se, da su starješine trgovaca berlinskih onim svojim mnenjem pogodili pravu u pitanju, da li je potrebno znanje o protupravnosti kod pronevjerenja u slučaju, ako se jednako dobro

za jednako iz ruke u ruku substituira. Pošto je u području prava pojam res fungibiles stekao obće priznanje, ne može se uzeti da je bio sviestan protupravnosti onaj, koji nije obvezan dati species nego samo rod (struku) i što neima druge svrhe, nego da dadne jednako za jednako pa i zaista daje jednako za jednako ne vriedjajuć tim nikakova prava. Onaj pako, koji prisvajajuć si tudju kod njega pohranjenu stvar postupa sviestan si protupravnosti te koji je tako počinio pronevjeru, uzalud će se izvinjivati, da je namjeravao dati jednako za jednako. Tko najprije znajuć povredi tudje pravo pa kasnje tvrdi, da je radio u dobroj nakani, ne ima pravo zahtievati, da mu se vjeruje, kao da tobože nije hotio pronevjeriti, nego da je tek jednako postavio na mjesto jednakoga.

Sud berlinski mislio je inače, kako se vidi iz njegove rješitbe od 24. listopada 1874. On odbija nazor, kao da bi se kod trgovačkoga depota moglo jednako substituirati jednakomu. U razlozih rješitbe rečenoga suda veli se: „Tko uzme papire u depot, ne stiče tim prava razpolagati sa papiri tako, da bi smio razpolagati sa vrsti, pa ovoj substituirati tražbinu. Ako nije svagdje tudja stvar bila kod čuvalca sjegurna — veli se u razlozih, očevidno obzirom na mnenje starješina berlinskih trgovaca — ako je ovaj osjećajuć da može uviek, kad god se uztraži, jednaku stvar dati ili pribaviti, razpolagao s njom, ma i ne na svoju korist, ili na štetu deponenta, vlastnika depota, već takov je čin pronevjerenje, na koji se prečesto nije obziralo, koji ostade često nekažnjen. U poštenom prometu, medju čestitimi trgovci nedvoji se ni čas, da su u depotu nalazeći se papiri tudji papiri. Mjesto da se u razpolaganju sa depotom nazrieva nepravo, nastojalo se depotu podmetnuti krivo značenje te tim hotomično nepravo zagovarati.“

Proti ovoj osudi podnešenu ništovnicu najviši je sud berlinski zabacio.

Prema pravnim načelom berlinskih sudova može se dakle počiniti pronevjerenje, ako samo pohranitelj samovlastno razpolaže sa dobrom njemu na pohranu predanim, ma da nije razpolagatelj odatlje namaknuo baš nikakove koristi, ma da nije

Digitized by Google

vlastnik u ničem oštećen. U Berlinu tjeraju dakle do skrajnosti zahtjev, da se pohranitelj ima okaniti svakoga razpolaganja sa stvarju, koje da pripada samu vlastniku. Tko uzradi samo proti ovoj dužnosti, čini se po teoriji suda berlinskoga krivcem pronevjerenja. I nehotice sjeća se čovjek, imajuć pred očima ovu osudu berlinskoga suda u nazočnom slučaju poslovice: preoštar neoštar. U istinu može po ovoj teoriji i najčestitiji trgovac radi pronevjerenja izgubiti svoj pošteni glas, jer se ne obazire na to, da je nuždno kod pronevjerenja, da si dotičnik mora biti sviestan počinjene protupravnosti. Pr. D. M.

Poslanice županu.

I.

Želite, da se u ovom listu nadje mjesta i razpravam o pitanjih upravnih. Ta želja sasma je opravdana. Govore za nju poglavito dva razloga. U nas nije tako lahko uzdržavati i jedan strukovni časopis, namienjen pravničkomu svietu. Hrvatska i Slavonija broje na stotine pravnika; običajemo tvrditi: cviet hrvatske inteligencije sačinjavaju pravnici. To je sve istina; nu taj cviet inteligencije kao da ne prianja osobitom ljubavlju uz domaću knjigu. Ovo potvrdjuje kratkotrajan život strukovnih časopisa za posliednjih dvadeset godina kod nas izdavanih; o tom moglo bi i uredničtvo ovoga lista koješta pripoviedati. A da se urednik oslanja samo na pomoć literarnu domaćih pravnika, mjesto mjesečnika imali bismo tek godišnjak.

Ovo nedržite kakovom rekriminacijom, nego jednostavnim konstatovanjem fakta. A ipak je nuždno strukovno glasilo, i ono se mora uzdržati ma stojalo još kakovih žrtva.

Nu dok budu stvari ovako stajale, — a jamačno će još prilično dugo potrajati — ne da se ni po misliti, da bi upravna grana mogla imati svoj poseban organ. Za sada pače nije to baš ni tako potrebno; uz revnu pomoć može i jedan časopis u jednakoj mjeri zadovoljavati svim prekim potrebam; u njem mogu se razpravljati pitanja i državoslovna i strogo juristička; uprava i

Digitized by Google

sudstvo — uzev oba pojma u najobičnijem smislu rieči — mogu u jednom časopisu naći dosta glasna i rječita zastupnika.

Nu vaš zahtjev, gospodine župane, brani još dalje moćniji razlog — važnost uprave. Ova se u našoj domovini shvaća više instinktivno nego li jasno po razlozih. Bojim se, da mnogi onih, koji vikahu: jao za boga, dajte nam dobru upravu, govorahu tako, jer se taj glas od drugud čuo, a ne jer bi zaista poznavali biće uprave, njen zadatak u državnom, socijalnom i gospodarskom životu naroda, i uvjete, o kojih zavisi dobra uprava. Sada je ona vika po nješto enjala, mjesto nje možeš samo čuti: ni danas, nakon provedene reforme, nije ništa bolje. I ako stvari ovako potraju, neće mnogo izteći vremena, i mi ćemo čuti, kako se opet vapije: Uprava nam ne valja, ako nam nedadnete bolje uprave, izgibismo.

Da naša uprava počam od g. 1861. ovamo nije zadovoljavala ni ćednih zahtjeva, kakovi se obično traže od uprave u državi iole civiliziranoj, to će nam posvjedočiti svaki poznavalac njezin. O sadanjoj težko je već sada izreći sud, ta obstoji jedva nešto preko jedne godine. Svakako ne smie se metnuti s oka ovo: Upravu možeš dosta brzo preustrojiti, ali blagoslovne posljedice njenoga djelovanja ne pokazuju se odmah; najprije se vide u boljem redu, koji nastaje u stanovitih odnošajih javnoga života; taj bo možeš do skora opaziti, zatim u napredujućem blagostanju, ali ovomu treba vremena i prilježna rada. Uprava je podloga onomu i ovomu. Ali sama ona ne može prosipati sve blago svieta na zemlju; ona je vrlo znameniti uvjet svakovrstnomu napredku državnoga života, nu zatieva još i drugih uvjeta, pa neima li tih, njezin napor donosit će manje i mnogo kašnje očekivane dobrobiti. Ova tvrdnja nije pretjerana. Nećete mi zamjeriti, ako ovu misao malko na šire razvijem.

Opaziste jamačno i sam, kako život ljudski dobiva od dana na dan to veću raznolikost i obsežnost; razvitak njegov, koliko se može umom shvatit i pregledat, nije nipošto još završen ni kod najnaprednijih naroda, a kamo li kod zaostalih. Svake godine, može se reći, izumi se nova osnova, pojavi se nova potreba čovjeka, a neumorni duh ljudski nemiruje, dok ne nadje način i

Digitized by Google

sredstvo, da se potreba zadovolji. Jedna perioda u razvoju čovječanstva može se pohvaliti većim napredkom od ne posredno prediduće te nekim ponosom pogledati na svoju predšastnicu. Nu ni jedan momenat u prošlosti ne pokazuje toliku raznolikost i takovo obilje u napredku kao sadašnjost.

U naših dnevih razvijaju se u golemo sile, čine se silni napori, da se kultura što dalje razastre, da što moguće dublje prodre u sve sloveje pučanstva. Radjaju se bezbrojne potrebe, stvaraju se isto takova sredstva uživanja i namirivanja; prema tomu pako množe se i zadatci života, rastu radnje, koje se namiču pojedincu i cielosti. Svi se oni zahtjevi moraju zadovoljiti; ali to se dade tek shodnim i prema cilju udešenim razdielenjem radnje. Snaga, koja je nekoć doticala da vlada cielimi područji života, danas može samo sa malenim dielom, ako hoće da bude zaista koristnom.

U socijalnih sferah, naročito u gospodarstvu, prirodni zakon o diobi radnje daleko se je prije razvio i učvrstio, nego li je ljudska uvidjavnost upoznala velike njegove koristi. U državnoj praksi, u znanosti, u tom carstvu slobode, zakon onaj uzeo se pojavljivati istom onda, pošto se je izkustvom upoznao njegov probitak.

Danas se on svagdje već priznaje, na nj mora da se obzire i vladina politika. Odieljenje pravosudja od uprave nije ino, nego poklon zakonu o diobi radnje. Težko bijaše svagdje provesti to odielenje, njemu se protiviše ne toliko financijalne potežkoće, koliko prastari običaj, drevna državna praksa, gdje gdje i nedostatnost materijala potrebna, da se dioba provede. Ova bo predpostavlja potanju obrazovanost, proučenje državoslovnih disciplina, a ovim valjalo je opredieliti više prostora i dati većega priznanja u naukovnoj osnovi sveučilištâ. Koliko je trebalo muke i napora, dok se ovomu zahtjevu zadovoljilo! A ipak još ni dan danas nepósvjećuje se tim naukom onoliko pažnje, kolika ih ide s bog ogromne vrednosti njihove za praktične potrebe. Sporomu preustrojenju državnoga života nisu u ostalom uviek krive vlade, o tom se nećete valjda sa mnom prepirati, često se uzrok tomu ima tražiti u nerazvijenom političkom životu naroda. Gdje

Digitized by Google

god se kakova potreba svom snagom pojavi, nikakova državna vlast, nikakove spletke ne mogu ju za dugo držati u kutu zaklonjenu. Ali treba da se ona pojavi u narodu i da ju on osjeća. Da u našoj domovini politički razvoj neide munjevnom hitrinom, toga nitko ne taji niti nam se to može zamjerit, pače kad bi bilo birati, prije bi se čovjek mogao odlučiti za nešto sporiji nego prenagli razvoj. Razumie se po sebi, da tim ne mislimo braniti sporost, koja se amo tamo pokazuje, koja nam je zaista štetna, a ne dolazi od razvitka narodnjega, nego iz sasma drugih vrela.

U naše doba traži duh vremena reforme u smislu slobode i prava. Takovu zahtjevu treba zadovoliti, njemu se nesmie nikoja vlada na dugo protiviti. Nu bujnost u razvoju života javnoga i privatnoga iziskuje s druge strane raznih uredaba, organa, namiće državi zadaća novih, kojim se ona ni čas ne može otimati, inače postaje nevjernom svomu zadatku. Najveći dio tih zadataka svaljuje se na upravu.

Nebih rado, da me krivo razumiete, ili da se pojam uprave naopako shvati. Znadete, gaspodine župane, i sam, da pojam uprave ima šire i uže značenje. Svakako je nuždno, da se odieli uprava od ustava. Ni o tom valjda ne ima medju nami nikakove prepirke. Uzmete li cieli život u državi promatrati, neće vas minuti, da on treba za svoj obstanak i razvitak sjegurnosti, materijalnih dobara, uredjenih odnošaja prama spolašnjemu svietu, pravnoga reda te svestranoga promicanja.

Za sjegurnost od nutarnjih neprilika i vanjskih opasnosti brine se vojska i vojena uprava. U tom nastojanju vr lo jupomaže uprava vanjskih posala, koja je najprije zvana, da nastoji oko dobrih odnošaja prama susjedom, da mudrom upravom vanjskih posala osujeti konflikte sa susjednimi državami te čini tako uporabu vojničke sile suvišnom. Ona prinosi isto toliko za povoljne odnošaje političke, koliko i za ekonomske. Za te dobre odnošaje pako sa vanjskim svietom, gdje postoje neprekidni dodiri naroda i zemalja medju sobom, imade se pobrinuti uprava vanjskih posala.

Jednoj i drugoj do sada spomenutih upravnih grana daje

Digitized by Google

snagu i život — uprava gospodarstva državnoga, u pravom smislu ove rieči. Financije državne i njihovo stanje mjerilom su za državu, u koliko je kadra i ostalim svojim zadatkom zadovoljavati. O financijah mjere se sve ostale potrebe te izpunjivanje svih ostalih zadataka, „samo ono je u obće moguće, što se može financijami.“ Iz ovo nekoliko redaka možete gospodine župane, i sam dokučiti važnost financijalne, uprave, znamenitost gospodarstva državnoga, koju je već pred tri stotine godina i Bodin pogodio rekav „nervos rei publicae in pecuniis consistere“ — ma da i nije shodna forma, kojom se misao izrekla.

Možebit vas neću zateći reknem li, da pokraj do sada navedenih područja uprave stoji — uprava pravosudja (Rechtspflege). Pravo ima biti štitom svakoj osobnosti, ova mora da je svetom i nepovredivom: to je absolutni uvjet svakomu razvoju osobnomu. A da taj uvjet nebude nikada manjkao, da ga budu svi priznavali i štovali, za to se ima pobrinuti država. „Država okreće pravo svojom voljom u valjajuće, u zakon . . . Svi zakoni, koji sadržavaju i opredieljuju pravo, jesu zakoni upravni, gradjansko ili kazneno pravo po sebi i absolutno nije različito od obranbena ili porezna zakona. Isto tako nije uredjenje pravosudja, koje zovemo (gradjanskim i kaznenim) procesom, ništa drugo, nego upravne ustanove, izdane za djelovanje izvršujuće vlasti, koja oživotvoruje pravo.“ [1]

I napokon dolazi nam posliednja grana uprave, koja se razlikuje od ustava, tako zvana uprava nutarnja ili uprava u užem smislu. Ovdje nije zadaća države, da bdije nad dobrimi odnošaji prama inozemstvu, da se brine za vojenu snagu, svoje gospodarstvo ili nepovredivost osobe i prava njena, „tu ima država zadaću, da stane u odnošaj prama velikim onim faktorom i redom, koji su uvjetom i sadržajem razvitku pojedinca, a preko ovih i cjelosti. Ovdje razširuje se područje uprave, te počimlje obuhvaćati cieli život ljudstva; ovdje su slika, moć i promjena svih stvari najsilnijom, tu mora da ide naše shvaćanje što dublje

[1] Stein: Verwaltungslehre.

Digitized by Google

ako hoće da izim onoga što objektivno postoji, prodre u pravi život svih stvari.“ [1]

Kad se govori u užem smislu, ob upravi, misli se nutarnja uprava pače u običnom životu ide se još i dalje te se odlučiv nastavu, prigledbu gospodarskoga života, razumieva pod nutarnjom upravom samo ono, što ostaje ministarstvu nutarnjih posala. Nu kako ćemo kasnije vidjeti, može se razlikovati nutarnja uprava u upravu nastave, u prigledbu narod. gospodarstva itd., ali to sve ostaju grane nutarnje uprave.

U koliko bude i kasnje govora ob upravi, razumievat ćemo pod njom samo nutarnju upravu u gore označenom užem smislu.

Koja je od onih pet grana upravnih najvažnija? Na ovo pitanje nije mučno odgovoriti, pa zato prepuščam, da si nanj svatko sam odgovori. Taj odgovor znamenito će se laglje izreći, ako u kratkih crtah označimo predmet i zadatke nutarnje uprave, kako ih nauk ob upravi danas označuje. Nadam se pouzdano, da vam, gospodine župane, ovo razlaganje neće dodijati.

Nitko ne sumnja više o tom, da je objektom nutarnje uprave sav život cielosti; a da se unapredi razvoj pojedinca, a po tom i cielosti, to je **zadaća** nutarnje uprave. Život pako pojedinca a i cielosti jest fizični, duševni, gospodarski i družtveni. Razvoj njegov ima se dakle u svakom ovih četirih područja unapredjivati, zato i govore neki noviji državoslovci, da se nutarnja uprava dieli na upravu života: fizičnoga, duševnoga, gospodarskoga i družtvenoga.

Ako si dozovemo u pamet, koli je raznolik taj život ljudski, kolike su tu potrebe u svakoj sferi, kako ove rastu sa napredujućom kulturom: tad ćemo lasno shvatiti izreke onih učenjaka, koji drže nutarnju upravu s bog prevažnih i mnogih zadataka njenih temeljnim kamenom u državnoj sgradi.

Nutarnja uprava prati čovjeka od poroda do pokrova. Čini vam se ovo nevjerovno? Da vidimo.

---

[1] Stein: Handbuch der Verwaltunglehre. I. Heft. str. 61.

Digitized by Google

Diete se radja. Uz trpeću majku stoji obzirna i vješta p r i m a l j a, da joj u najkritičnijem momentu života bude u pomoć. Za primalje imade se pobrinuti nutarnja uprava; ona mora nastojati da ih bude dosta vještih i dobro podučenih. Otac djeteta umro još prije poroda, mati je uboga, uprava treba se pobrinuti, da dobije neboga zaklonište, dok porodi i dok se iza poroda okriepi. Život svakoga pojedinca je važan za državu te mora gledati, da si ga uzdrži. Zato će se postarati, da nadju take sirote žene pristanište budi u bolnicah, gdje se priredi poseban odiel za rodilje, budi da podigne posebnu sgradu za to. — Ili nastane potreba, da se za novorodjenče potraži dojilja. Za nju pobrinut će se valjda sami roditelji, nu organi upravni gledat će, da budu takove žene zdrave te inače čestite. Pod nadzorom javnih organa stoje i oni zavodi, koji pribavljaju pojedincu prema potrebi poslužnoga osoblja, osobito pjestinja za malenu djecu, koju roditelji ne mogu ili — neće da sami nastoje. Pjestinje su u obće riedko pouzdane; roditelji, živući od svakdanje radnje ne mogu držati pjestinje, a posao ih zove od kuće: zato su pjestovališta, gdje malena dječica borave ciel dan, dok su roditelji na poslu ili inače odsutni. Ovakov zavod prava je blagodat za pučanstvo osobito u gradovih, treba se zato i za nj pobrinuti. Naći će se privatnika zato, jer se ovakov podhvat naplaćuje, ali oni se nesmiju sasma izvinuti nadzoru upravnih organa.

Diete dozrije za pučku školu. Eto već pune ruke posla upravi Škola pučka mora da postoji, da se shodno uredi, potrebnim učili obskrbi, da se namjesti valjan učitelj, da bude točan i savjestan nadzor nad njom, da se drži valjana metoda u obuci, a ova da bude tako udešena, kako bude zaista pučka škola pravo vrelo obrazovanosti za onaj dio pučanstva, koji je samo na nju upućen. U ovom članku neda se podpunije izcrpiti zadatak uprave oko pučke škole, naći će se možda sgoda, da se u kojem drugom potanje nacrta.

Sa pučkom školom nije ni s daleka završena briga uprave oko duševnoga života naroda. Ovaj kani racionalno izučiti poljodeljstvo, onaj želi se posvetit obrtnosti, treći tjerat trgovinu, četvrti misli danas sutra služiti cielosti u službi državnoj, peti

Digitized by Google

propovjedati uzvišene istine kršćanstva. Svim ovim treba dati prilike da si pribave potrebnu sumu znanja; danas bo svatko drži tvrdo, da se sve to mora učiti i naučiti.

Od djeteta poraste mladić, od ovoga muž, koji se ozbiljno laća ovoga ili onoga zanimanja Jedan se bavi produkcijom sirovina. Ovo zanimanje traži uredjene pravne odnošaje, osjeguranje posjeda, pravnu i gospodarsku zaštitu vlastničtva; množinu sredstva gospodarstvo unapredjujućih. Sličnih uvjeta traže industrija i trgovina, svim su pako nuždne neke obćenite uredbe kao: shodne komunikacije, valjan sustav mjere i vage, uredjeni odnošaji vjeresije. Svakomu valja da je slobodno baviti se onakovim zanimanjem, kakovo najbolje odgovara njegovim sposobnostim i njegovu nagnuću, svakomu se u tom pogledu mora pružiti zaštita, u koliko je treba.

Čovjek živi u obitelji, pripada kojoj obćini, stališu kakovu, crkvi, članom je kakova družtva. Na sve ove ogranke socialnoga života mora pogledati budno oko nutarnje uprave.

Čovjek je elemenat države. Država sastoji od stanovite kolicine ljudi, ovi su uvjetom države, kao što je ona uvjetom napredku ljudskomu. Zato je svaki pojedinac važan za državu već kao čovjek.

Država ima unapredjivati kulturu; čovjek je nosioc kulture; hoteć dakle postići onu svrhu, država mora bditi i promicati fizični i duševni razvitak čovjeka. S ovih razloga osobita pomnja obraća se čovjeku kao takovu. Odnošaje pučanstva državna uprava svagdje pomno motri, razvidja u kakovom je razmerju pučanstvo prama sredstvom života, izpituje uzroke, zašto je pučanstva premalo ili možda više. Politika žiteljstva (Bevölkerungspolitik) vrlo je znameniti ogranak radnje nutarnje uprave, kojoj se pridružuje uredjenje pučanstva (Bevölkerungsordnung).

Životu ljudskomu priete ozbiljne pogibelji od raznih bolesti. Čovjek sam dužan je sve činiti, da te pogibelji odvrati od sebe; ali u vrlo mnogih slučajevih ne može, zato ima dati pomoć uprava. Ova će se pobrinuti, da se odvrate razne bolesti, da se nastale bolesti lieče. Medicinalna policija široko je polje djelatnosti uprave, ali ujedno jedno od najnuždnijih.

Digitized by Google

Bolesti ima raznovrstnih. Osobito pako zaslužuju pozornost bolesti nasliedne, kontagiozne, razne pošasti, nastale ove kod kuće ili je pogibelj, da bi se mogle iz inozemstva ovamo unieti. Uprava mora poći i dalje te izpitivati uzroke bolestim i saznav ih gledati, da se ovi odklone. Tjelesno zdravo pučanstvo čini zdravom državu. Uprava će, da odgovori što točnije zahtjevom zdravstvenim, pobrinuti se za valjano i dovoljno liečničko i liekarničko osoblje, za prerazličite spreme, zavode, bolnice, quarantene, ludnice, zavode za gluhe, nieme, sliepe itd.

Medju tolikimi ljudmi nadje se i nevaljanaca, neprijatelja radnje, trutova u družtvu ljudskom, u sgodi opasnih tudjemu dobru. S ovakimi treba u robijašnicu (Zwangsarbeitshaus). — Nadodje nevolja, zle godine, zapeo promet, a medju radnici, u nižih slojevih pučanstva zarodi se kruta bieda. Uprava ima gledat da se ljudi uzdrže, zato će odredjivati javne radnje, davati pripomoći bezplatno ili uz dužnost povratka, itd. — Ovo su u ostalom redji slučajevi. Ali i u običnih normalnih okolnostih ima pojedinaca, koji s bog starosti, nemoći, bolesti ili inih razloga nemogu radnjom pribavljati si uzdržavanja niti imadu kakovih drugih vrela života. Ni jedan čovjek ne smie poginuti s bog pomanjkanja nuždnih sredstva. To bi bilo nečovječno i nekršćanski. Ovaki jadnici treba da nadju svoju obskrbu u ubožnicah. U obće uprava ima osobitu pozornost posvetit ubožtvu.

I napokon kucne čovjeku posliednja ura života. Nakon tolikih jada, kina, nevolja, zatvore se trudne oči za uviek. Povrate ga majci zemlji natrag. I tu ga prati uprava, odredjujuć, da se poštuje onaj komadić zemlje, u kojem leže ostanci državljana — i kršćana, ali i bdijuć, da mrtva tjelasa ljudska nebudu za žive vrelom bolesti.

Evo, gospodine župane, u vrlo kratkih i odviše — priznajem i sam — obćenitih crtah označeno polje djelovanja nutarnje uprave. Znadem, da su vam kao čovjeku od uprave sve ove stvari poznate; ali ja znadem upravnih činovnika, koji i ne sanjaju o njih. Ogromni su ti zadatci uprave, ali su ujedno i uvjetom svakomu životu državnomu. Sad će možda gdjetko bolje shvatit onaj vapaj: dajte nam dobru upravu. Nu odavlje

Digitized by Google

se ujedno vidi, koli krivo sude, koji ma u čem zapostavljaju upravu nutarnju kojoj drugoj grani državne radnje. U nas napose rado se ističe tobože veća važnost sudstva. Ja sam već više puta izrekao pa velim i sada, da take tvrdnje dolaze odatlje, jer se nezna što je uprava.

Ja ću gospodine župane o tom neznanju, pa još i o nekih drugih pitanjih uprave progovoriti u budućih brojevih ovoga lista, ako vam bude s voljom. Nu već sada sasma usvajam — a mislim da ćete i vi pristati uz mene — izreku prof. Steina, „da težište dalnjega ljudskoga razvoja stoji u upravi"!

Da li su trgovački običaji pomoćno vrelo mjenbenoga prava?

Profesor Dr. Blaschke navadja u svojem komentaru mjenbenoga reda medju drugimi obće priznanimi pomoćnimi vreli mjenbenoga prava, i trgovačke običaje te se, da dokaže temeljitost toga nazora, pozivlje na stare mjenbene redove, izdane za različite austrijske zemlje i to: od 20. svibnja 1722. članak 3, 16, 17, 18, 19, 20, 44,; nadalje od 1. listopada 1763; od 2. travnja 1765. i od 22. srpnja 1775. čl. 54, koji se mjenbeni zakoni u različitih mjenbeno-pravnih odnošajih pozivlju na postojavše trgovačke običaje; onda zaključuje iz §. 5. uvodnoga zakona k novomu mjenbenomu redu od 25. siečnja 1850, da su trgovački običaji, pošto se tim §-fom jedino do sada postojavši mjenbeni redovi i mjenbeni zakoni ukidaju, netaknutimi ostali.

Taj bi zaključak bio samo onda dosliedan, bad bi bili trgovački običaji samostalno postajali; nu pošto su se ti običaji temeljili jedino na gore citiranih člancih rečenih starih mjenbenih redova, to nema dvojbe, da ukinućem tih mjenbenih zakona, bijahu ujedno ukinuti i prije naznačeni članci, koji mjenbeno-pravne običaje potvrdjivahu, čim je trgovačkim običajem pravni temelj oduzet tako, da sada nikakvi zakon nepostoji, koji bi trgovačke običaje kao pomoćno vrielo mjenb. r. potvrdjivao, dočim §. 10 o. gr. z. veli, da se na običaje, dakle i na mjenbeno pravne trgovačke običaje, samo onda može uzeti obzir, ako se koji (naravno još postojeći) zakon na nje pozivlje.

Digitized by Google

To će biti i uzrokom, zašto zakonodavac u čl. 1., §. 1. ug. novoga trgovačkoga zakona izrekom trgovačke običaje potvrdjuje, koji bi, premda su i po starom trgovačkom pravu postojali, ukinućem istoga, kao njihovoga pravnoga temelja, ujedno š njim ipso facto ukinuti bili; te bi se sigurno zakonodavac i kod kodifikacije mjenbenoga reda toga postupka bio držao da je kanio trgovačke običaje u mjenbenom pravu uzdržati, i to tim sigurnije, što mjenbeno pravo radi obćenite mjenbene sposobnosti nije samo trgovačkomu svietu svojstvena institucija i što netrgovci bez naročite zakonske naredbe nisu dužni držati se trgovačkih običaja.

I. Pirka.

Pogled na zakonarski rad.[1]

Hrvatski sabor stekao si je liepo ime marljiva radnika. Napose nadjenuše to ime prijašnjemu, koji je zaista množinu zakona razpravio, a medju ovimi i takovih, koji na nove temelje postavljaju upravu, sudstvo, pučku školu. Da li je s tom količinom zakona u razmjeru i njihova kakvoća, to će se kod nekih do skora opaziti. I ovaj će list drage volje i prema svomu zadatku priobćivati objektivne, na pravnih razlozih osnovane kritike postojećih zakona. O nekih zakonih već se sad govori, da bi je trebalo promieniti. Takovi se glasovi pojavljaju naročito za zakon ob odkupu javnih radnja, a i kazneni postupnik od 17 svibnja 1875. ima svojih mahna — vele ljudi praktični — koje umanjuje znatno vrednost njegovu. O tom mogao bi više svjetla razprostrieti sastanak hrvatskih pravnika, kad do njega dodje.

Što je hrvatski sabor počam od 3. srpnja, kad se je ove godine prvi put sastao, na polju zakonarskom uradio, naši će čitatelji znati, jer je veći dio dotičnih vladinih osnova zakona u „Mjesečniku“ priobćen, pa s toga niti nije potrebno spominjati potanje sadržaj njihov. Sudeć po ovom, oni su više naravi gospodarske i obrazovne.

Medju njimi zaslužuje osobitu pažnju zakon o sastavljanju grntovničkih uložaka. Nije potrebno izticati znamenitost gruntovnice; svagdje po svietu priznaje se, da je ona temeljem sjegurnosti te izviestnosti posjeda i vlastničtva, bitna poluga vjeresiji posjednika zemalja. Dosadanje naše gruntovne knjige vrlo su manjkave, što se ne može dati nikomu na čudo, ako pomisli, kako su se na brzu ruku i

[1] Pod ovim naslovom priobćivati će „Mjesečnik“ od. vremena do vremena točan pregled svih važnijih zakona, stvorenih ne samo na saboru hrvatskom nego i onih, koje donesu zakonodavstva: ugarsko, austrijsko, francezko, talijansko, rusko i njemačko, a uz to obazrieti se i na druge pravne institucije.

Digitized by Google

površno sastavljale. Zato će uredjenje gruntovnih knjiga dobro doći narodu, i ne ima se nimalo žaliti onaj trošak, što će nastati provedenjem rečenoga zakona.

Prihvatom zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora i zakona o preustrojenju gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih sabor je namjeravao podići u zemlji dva vrlo znamenita poticala gospodarskomu razvoju naše zemlje. Da su nam oba potrebna, potvrditi će jamačno svi oni patriote, koji se do sada uvjeriše, da i kod nas moraju koristiti ista ona sredstva, koja su i u drugih zemljah pomogla digruti materijalnu dobrobit naroda.

Zakonom ob upravi samostalnih kazniona dokinuta je tako dugo postojavša anomalia, uslied koje upravljaše kaznionami — nutarnji odiel zemaljske vlade. Dok je još Hrvatskom vladalo namjestničko vieće, nije se to osjećalo, ali od kada imamo odiel pravosudni, dakle ministarstvo pravosudja, postane dosadanja uredba posve ne neumjestnom.

Koliko se znade, još će pred sabor u ovom zasjedanju doći odboru povraćena osnova zakona, kojim se preinačuju neke ustanove o zadružnih odnošajih, sadržanih u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih uredaba u vojnoj krajini, valjani za utielovljene dielove razvojačene krajine; zatim osnova zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj itd. pa onda i još koja druga, što do sada nije poznato. Naročito ne zna se, hoće li sabor dospieti da razpravi osnovu zakona ob izvlastbi u Zagrebu; osnovu zakona o preinaci nekih ustanova gradj. parb. postupnika od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovrhe dražbom nepokretnih i kretnih stvari radi novčane tražbine.

Osim ovih uvjeravaju nas, da vlada revno izradjuje neke nove osnove zakona. Bilo bi nam vrlo milo, kad bi nam tkogod dojavio, da pravosudni odiel misli i na potrebu, da se promiene stanovite ustanove kaznenoga i gradjanskoga zakona, da se pomišlja na stečajni, bilježnički red, itd.

Ugarski sabor ne može se takodjer pokuditi s bog nerada. Osobita plodnost pokazuje se na polju financijalnom. Hoće li svi oni zakoni biti i jednako plodni za državnu blagajnu, o tom dade se temeljito sumnjati. Neima veće muke nego sastaviti dobar zakon o porezu. Traži se tu svestrana izkustva, točno poznavanje gospodarskih odnošaja zemlje i svih zakona koji na nje djeluju. Nigdje se ne išće da budu teorija i praksa medju sobom tako tiesno spojene, kao na polju financijalnom; nigdje se nekazni neznanje, lahkoumnost ili naglost tako nemilo kao tu.

Spominjemo tek u obće ote zakone; nedostaje nam prostora ni vremena, da ih potanje razgledamo; čine to drugi, i činit će to još u većoj mjeri. Nego druge neke ćemo zakone pripomenuti, koji su u najnovije doba nastali. Zak. čl. XXXI. 1876. govori ob ograničenju ovrhe na

Digitized by Google

plaće, mirovine i druga beriva. Plaća, beriva aktiviteta, doplatci osobni i radi dobe činovnika javnih, svećenika, učitelja, osoblja militarskoga, podvornikâ, nadzornika uza, činovnika željezničkih te osoblja narodnoga kazališta u Budapešti — mogu se do jedne trećine pod ovrhu uzeti, ali uz uvjet, ako sva beriva ovršenika nadilaze 600 for., i da mu ostaje još jednak dio riešen od ovrhe. Stanarina spomenutih osoba može biti predmetom ovrhe jedino radi dužne stanbine (Wohnungsmiethe); na ostala beriva ne može se nikako povesti ovrha. Analogne ustanove valjaju za mirovine; beriva invalida ne mogu se nikako pod ovrhu uzeti. Na korist žene, djece ili roditelja executa mogu se sva njegova beriva, ako nadilaze 300 for., pod ovrhu uzeti.

Zak. čl. XXXVI. 1876. ob osjeguranju založnica nalaže, da se pričuva i koristno ulaže poseban sjegurajući kapital, najmanje od 200.000 for.; zakon ovaj ograničuje na dalje izdavanje založnica tako, da ih se ne smie izdati više nego dvadeset put onoliko, kolik je gore rečeni kapital; normira procienbenu vrednost nekretnosti, na koje bi se mogao novac uzajmiti, te označuje, kada se može ostaviti posjedniku založnica kurator; propisuje postupak glede založnica kad se vodi ovrha ili proglasi stečaj te se napokon prieti znatnimi kaznami, ako se prekorače detaillirana prava kod izdavanja, ili ako se propuste držati propisi ob evidenciji založnica.

Mjenbeni zakon za Ugarsku već prije bio gotov i u saboru prihvaćen; nedavno dovrši posebno povjerenstvo i mjenbeni postupnik. Mjenbena tužba — po ovoj osnovi — može se na tri načina riešiti: ako sud pronadje, da manjka kakova potrebština mjenice, izjavljuje da nije nadležan; ili izdade platežni nalog, koji se ne mora obrazlagati; ili opazi zastaru po mjenbenom pravu, ili nastane kakova druga potežkoća, uslied koje mora se povesti razprava. Tri dana, računajuć od dana dostavljena platežna naloga, mora tuženi platit ili svoje prigovore podnieti. U ovom i onom prije spomenutom slučaju razpravlja se protokolarno i razprava mora da je za dva dana dovršena. — Propisuje se zastupanje po odvjetniku. O postupku dokaznom izriči se: da se smie pozivati samo na takove svjedoke, koji stanuju u mjestu, a na svjedoke drugdje stanujuće uzet će se obzir samo tada, ako se mogu za 14 dana dopremiti. Tko se pozivlje na svjedoke, pa se opazi, da je to zla poraba, kaznit će se globom. Glavna prisega bit će kao i do sada ovisnom o privoli protivnika. Za tri dana ima stranka prijaviti, da je voljna priseći. Da se opravda zamudjeno podnešenje kakova podneska dozvoljuje se rok od 15 dana računajuć od dana zamude; nu podnešeno ovakovo opravdanje ne prieči ni malo a da se nepovede ovrha radi sjegurnosti i ovrha radi plateža.

Napokon spominjemo još iz Ugarske ovo. Svi zločini radi bune,

Digitized by Google

uvrede veličanstva, veleizdaje i krivotvorenja nota bankinih razpravljaju se izključivo pred kaznenim sudom u Budapešti. Pošto ima sijaset ovih zločina, to malo prije spomenuta uredba stoji državu silna novca. Svjedoci moraju se dozivati iz dalekih krajeva, ovi često nedodju, čim se zategne razprava na štetu erara i okrivljenika Ove okolnosti takodjer s jedne strane razsvjetljuju žalostno stanje ugarskoga kaznenoga pravosudja.

U zapadnu dielom monarkije sva se pažnja zakonodavnih faktora posvećuje osnovi zakona o grad. parb. postupniku i osnovi kaznenoga zakona.

Doniet ćemo u svoje vrieme potanku analizu jednoga i drugoga.

Iz Francezke za ovaj put izvadit ćemo samo jednu zanimivu stvarcu. Dekretom ministra pravosudja Dufaura od 27. ožujka o. g. odredjeno je, da se imadu u njegovom ressortu sabirati inozemni zakoni, te od ovih neki u francezkom prevodu priobćivati. Za to je postavljen poseban odbor. Sve ovo stoji novaca. Ministar pravosudja potraži za to potreban trošak u financ. odbora narodne skupštine. Ovaj je u plenarnoj sjednici o toj stvari medju ostalimi ovo izviestio: „Komisija za proračun sa velikim je zadovoljstvom pozdravila ideju ovoga podhvata. Kad je ministar pravosudja svojom odlukom od 27. ožujka naredio, da se sabiru inozemni zakoni te taj posao povjerio odboru, koji će dotične dokumente čuvati i one odabrati, koji bi se mogli prevesti i priobćiti, oživio je već više puta iztaknutu misao i zadovoljio živo osjećanoj potrebi. . . .

Prama intencijam ministra pravosudja, bit će najprije zadaćom toga odbora, postavljena od kompetentnih osoba, da uredi što moguće podpuniju sbirku inozemnih zakona i legislativnih akta svih naroda.

Sbirka smjestit će se u posebnih prostorih u ministarstvu pravosudja i metodički urediti. Članovi narodne skupštine, profesori, činovnici, odvjetnici i ministarski činovnici moći će se po volji služiti njom. Ako i nebude otvorena velikomu občinstvu, neće se ipak uzkratiti poraba iste svim, koji se bave ozbiljnim iztraživanjem.

Dotični zakoni nabavljat će se tako medjusobnom zamienom kao i kupovanjem.

Ali ne će se sabirati samo teksti zakona, nuždno je da se sakupljaju izviešća, debate, komentari pojedinih zakona, koji domašaj zakona razjasnjuju, a ne manje i metodične razprave, koje olahkoćuju studium zakona.

Odbor opredieliti će one važnije tekste zakona, o kojih nadje da bi bilo važno i koristno da se prevedu i priobće.

Prevadjanje povjerit će se profeserom i činovnikom, koji su odboru obećali svoju pomoć; neki njih već obavljaju slične radnje za

Digitized by Google

družtvo „za sravnjivajuće pravoslovje“, koje priobćuje svake godine „annuaire“ za tudje zakonarstvo.“ S ovih i s drugih razloga preporuča financ. odbor, da se u proračunu votira 20.000 franaka u spomenutu svrhu.

Ova uredba tako je liepa i koristna, da zaslužuje da si i drugi narodi i ine vlade zapamte primjer francezkoga ministra pravosudja i da se povedu za njim.

U Njemačkoj razpravlja odnosno izradjuje pravosudna komisija državnoga sabora gradjanski i kazneni postupnik. Ovaj potonji već je prilično gotov, komisija ima još samo da razpravi poglavje o pravnom zastupanju pa onda poglavje ob uvodnom zakonu. Gradj. parbeni postupnik nije se ni s daleka tako blizu primaknuo svršetku. Nastojat ćemo, da u svoje vrieme priobćimo barma glavni sadržaj jednoga i drugoga zakona.

Osnova zakona

o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.

§. 1. Trgovačkoj se sudbenosti doznačuju razpre, koje nastaju iz poslovah trgovačkih, pomenutih u §§. 258., 259., 260. i 261. trgovačkoga zakona, ako je tuženik protokoliran trgovac; a nije li u trgovačkom registru upisan, samo onda, ako je posao od strane tuženikove trgovački posao.

§. 2. Bez obzira na to, da li su stranke trgovci ili nisu, doznačuju se sudbenosti trgovačkoj:

1. Razpre iz prenosa postojećega obrta trgovačkoga.

2. Razpre, kojih je predmet poraba trgovačke tvrdke, kao i one, koje nastaju iz protupravne porabe koje tvrdke izmedju onih, koji su tom porabom u svojih pravih prikraćeni, i onih, koji nepovladjeno tvrdku rabe.

3. Razpre, koje nastaju izmedju članovah trgovačkih družtva, učestnika prigodnih sdruženja i članova sdruženja, koja se u smislu zadnje ustanove §. 5. trgovačkoga zakona smatraju trgovačkimi družtvi; nadalje razpre izviruće iz družtvena odnošaja, izmedju likvidatorah trgovačkih družtva i medju njimi i družtvenimi članovi i to u svihkolikih ovih slučajevih, makar se družtvo jur razvrgnulo; napokon razpre, koje nastaju uslied tužbe privatna vjerovnika, družtvenoga kojega člana u smislu §. 101. trgovačkoga zakona na razvrgnuće družtva.

4. Razpre iz pravnih razmjerah trgovaca sa svojimi prokuristami, trgovačkimi punomoćnici i pomoćnici, na koliko nespadaju u djelokrug

Digitized by Google

obrtnih oblasti, dotično kr. kotarskih sudova (§. 7.) kao i one razpre, koje izviru iz odgovornosti prokurista i trgovačkih punomoćnika prema trećim osobam na temelju trgovačkoga zakona.

5. Razpre, koje izviru iz trgovačkih naputnicah, priznanicah (cedule), založnicah (Warrant) ili jednih i drugih skupa, na koliko te isprave imadu potrebštine trgovačkim zakonom ustanovljene.

6. Razpre nastajuće uslied tužbe povedene po vjerovniku na namirenje tražbine iz pridržanih predmetah, na koje mu u smislu §. 309. trg. zak. pristoji pravo pridržanja.

7. One razpre izmedju utemeljitelja dioničkoga kojega družtva i podpisatelja dionica, koje izviru iz podpisanja istih.

8. Razpre, koje nastaju iz družtvenoga odnošaja s jedne strane izmedju ravnateljstva ili nadzornoga odbora dioničkoga družtva ili zadruge, a s druge strane dioničkoga družtva samoga, same zadruge ili njihovih članova.

9. Razpre izviruće iz odgovornosti, koju trgovački zakon prama trećim osobam nameće ravnateljstvu i nadzornomu odboru dioničkoga družtva ili zadruge, likvidatorom onim, koji dionice protupravno izdavaju i ovozemnim zastupstvom inozemskih dioničkih družtva.

10. Trgovačke stvari neparbene.

§. 3. Trgovačka sudbenost u slučaju utemeljuje se stečajem na imovinu trgovca, kojega je tvrdka upisana u registru trgovačkom.

§. 4. U trgovačkih stvarih, navedenih u predidućih §§., kao i u stvarih mjenbenih vrše sudbenost u prvoj molbi:

a) kr. sudbeni stolovi;
b) kr. kotarski sud u Bakru zá područje županije riečke;
c) kr. kotarski sud u Senju za grad Senj;
d) oni kr. kotarski sudovi, koji će prema potrebočam prometa biti naredbom bana odredjeni, da u stanovitom okolišu vrše trgovačko-mjenbenu sudbenost prema ustanovi §-a 5. zakona od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudova prve molbe (Sbornik br. 55.).

§. 5. Trgovačke stvari navedene u §. 1. i 2. ovog zakona spadaju i nakon brisanja tvrdke pred onaj trgovački sud, kod kojega je tvrdka bila protokolirana.

Ako tvrdka nije bila upisana u trgovačkom registru, nadležan je onaj trgovački sud, kod kojega je upis imao se obaviti.

§. 6. U mjestih, gdje neima suda trgovačko-mjenbenoga, mogu se parnice navedene u §. 1. i §. 2. točki 6. ovoga zakona izim onih, koje nastaju iz poslovah pomenutih u točki 5. §. 258. i točkah 2., 4., §-a 259. trgovačkoga zakona i izim parnica, proizličućih iz poslovah mjenbenih, podignuti i pred običnim nadležnim sudom.

§. 7. Trgovačka sudbenost kr. kotarskih sudova protaže se i na

Digitized by Google

uredovanja, o kojih je rieč u §§. 347, 371, 409, 411 i 481 trgovačkoga zakona i koja su im slična, i na parnice, koje nastaju iz poslovah doznačenih §. 55. trgovačkoga zakona oblastim obrtnim uslied tužbe povedene po stranci, koja nije zadovoljna s odlukom obrtne oblasti (§. 98. zak. članka VIII. 1872.: obrtni zakon).

§. 8. Trgovačke stvari imadu se riešavati uz uporavu ustanova trgovačkoga zakona, i to parbene po gradjanskom parbenom postupniku od 16. rujna 1852. br. 190 d. z. l., neparbene po izvanparbenom postupniku od 9. kolovoza 1854. br. 208 d. z. l., a mjenbene stvari uz uporavu mjenbenoga reda po postupniku, uvedenom naredbom ministarstva pravosudja od 16. rujna 1852, odnosno po naredbah i propisih izdanih naknadno k tim postupnikom, na koliko nisu sliedećimi ustanovami preinačene.

§. 9. Kod računanja rokova neimadu se oni dani uračunavati, kojih je pismo, koje treba da uz stanoviti vrieme bude predano sudu, na pošti išlo.

§. 10. Rokovi, u kojih se imadu u trgovačkih stvarih podnieti prizivi, previdi, utoci i predstavke, ustanovljuju se na 8 dana te budu li prekasno podnešeni, imadu se već po prvom sudu ureda radi odputiti.

§. 11. Prizivne i previdne tegobe nemogu se izvesti napose, već imadu se spojiti sa samom prijavom.

§. 12. Proti sliedećim rješitbam u izvanparbenom postupku nije dozvoljen utok:

a) ako je sud u slučaju §. 108. trgovačkoga zakona naredio likvidatora, ili ako je naredjena likvidatora opozvao u smislu §. 109. trgovačkoga zakona;

b) ako je sud u slučajevih §. 120. i 146. toga zakona naredio, da se knjige i spisi čuvaju po članu družtva ili trećoj osobi;

c) ako je sud u slučaju §. 135. trgovačkoga zakona naložio, da se izvanskomu članu priobći bilanca ili ini podatci;

d) ako je sud u slučaju §. 175. trgovačkoga zakona naredio, da se izpita poslovanje družtva;

e) ako je sud u slučaju §. 178. trgovačkoga zakona naredio, da se sazove glavna skupština;

f) ako sud u slučaju §. 197. trgovačkoga zakona imenuje ureda radi punomoćnika;

g) proti riešitbam, kojimi se odredjuju obranici.

§. 13. Rokovi ustanovljeni u naredbi ministra pravosudja od 25. siečnja 1850. br. 52. d. z. l. za postupak u stvarih mjenbenih ostaju netaknuti.

§. 14. Ustanova §. 8. zakona od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudova prve molbe, u smislu koje kr. sudbeni stol u Zagrebu izklopno e nadležan za izvršivanje sudbenosti rudarske, ostaje netaknuta.

Digitized by Google

§. 15. Prema prediućim ustanovam stavljaju se usuprot izvan krieposti oni propisi gradjanskoga sudovnika od 16. veljače 1853. d. z. l. br. 30., gradjanskoga parbenoga i izvanparbenoga postupnika kao i sve ine naredbe, koje se s ovim zakonom neslažu.

§. 16. Parnice i razprave, odnoseće se na trgovačku sudbenost, koje se nalaze u tečaju pred sudom, koji po ovom zakonu nije nadležan riešavati ih, imadu se ustupiti na dalnje uredovanje sudu nadležnom po ovom zakonu.

§. 17. Ustanove ovoga zakona, kojimi se mienja gradjanski parbeni i izvanparbeni postupak, imadu se uporavljati i na tekuće parnice i razprave.

§. 18. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Obrazloženje

osnove zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.

Trgovačkim zakonom, koji je stupio u život 1. siečnja t. g., nanastala je nužda, da se i trgovačka sudbenost prema njegovim ustanovam uredi.

§. 55. gradjanskoga sudovnika nabraja one parnice, koje spadaju u djelokrug trgovačkih sudišta, nu niti izcrpljuje poslove trgovačke naravi, niti stoji u podpunom skladu s odnosnimi ustanovami trgovačkoga zakona.

Ovo je jedan od glavnih razloga, s kojih uslied krieposti trgovačkoga zakona nastaje potreba ove zakonske osnove.

Uvedenje trgovačkoga zakona nametnulo je nadalje vladi dužnost, proučiti pitanje, koji da se sudovi podpunom trgovačkom nadležnosti obskrbe.

Što se prvoga od iztaknutih pitanja tiče, to je ono riešeno uputom na trgovački zakon, to jest izrečeno je, da se oni poslovi imadu smatrati trgovačkimi, koje trgovački zakon kao takove označuje.

Ova ustanova opravdana je već jedinim obzirom na to, da se sudovniku nemože dosuditi zadaća, da označuje narav pravnih odnošaja. Što je naš sudovnik ovakove ustanove sadržavao, ima se pripisati okolnosti, da u vrieme njegovoga postanka nije još bilo trgovačkoga zakona, te su u govoru stojeće ustanove na njeki način iztaknutu nestašicu djelomice popunjivale.

Dalnje pitanje, koji sudovi da se podpunom trgovačkom nadležnosti obskrbe, stoji u savezu sa pitanjem, da li se ima i nadalje uzdržati u krieposti ustanova §. 57. sudovnika, po kojoj u mjestih, gdje neima trgovačkoga sudišta prve molbe, koje bi odredjeno bilo za izvr-

Digitized by Google

šavanje sudbenosti trgovačke, trgovačke stvari mogu se pred običnim nadležnim sudom riešavati.

Prema sudovniku od 16. veljače 1853. br. 30. d. z. l. i na temelju zakona od 1. studenoga 1874. ob ustroju sudova I. molbe i 1. lipnja 1875. o nadležnosti kr. kotarskoga suda u Senju (br. 55 i 31 Sbornika god. 1874. dotično 1875.) vrše trgovačko-mjenbenu sudbenost:

a) kr. sudbeni stolovi,

b) kr. kot. sud u Bakru za područje županije riečke,

c) kr. kot. sud u Senju za grad Senj.

U saboru pojavila se opetovano želja, da se prema potrebočam prometa još više kot. sudova odredi za izvršivanje trgovačko-mjenbene nadležnosti.

Vlada držala je onomadne a drži još i sada, da se broj trgovačko-mjenbenih sudišta ima povećati samo što pomnijim uvaženjem okolnosti. S toga nerazpolagajući podatci, kojimi bi se potreba većega broja trgovačko-mjenbenih sudova dokazala, vlada bila je sklonula sabor, da riešenje odnosnih predloga odgodi, nu nije propustila naročito nakon uvedenja trgovačkoga zakona motriti, na koliko su opravdane želje, koje su u tom pogledu u saboru izraz našle, te već sada može izjaviti, da nebi bila protivna povećanju broja trgovačko-mjenbenih sudišta, nu počem kod odredjivanja, o kojem je ovdje rieč, valja postupati što obzirnije i uvaženjem okolnosti, koje se mogu na temelju statističkih podataka svestrano razsuditi, to ona traži, da bude zakonom ovlašćena ovakova trgovačko-mjenbena sudišta ustrojiti.

Neima dvojbe, da se trgovačko-mjenbeno pravosudje može najuspješnije razvijati kod sbornih sudova i sudjelovanjem prisjednika iz trgovačkoga staleža, toga radi vlada drži se nepomično stanovišta, da bi se i kod inih kotarskih sudova, koji bi se u buduće odredili za izvršivanje trgovačko-mjenbene sudbenosti, imale trgovačko-mjenbene stvari riešavati u sboru i sudjelovanjem prisjednika iz trgovačkoga staleža.

Prema tomu načelu ovakovi trgovačko-mjenbeni sudovi mogli bi se ustrojiti samo u onih mjestih, u kojih živahniji trgovački promet ustrojstvo trgovačko-mjenbenoga sudišta iziskuje, u kojih obstoji kotarski sud, obskrbljen sudačkim osobljem potrebitim za sborno sudovanje, i u kojih iz trgovačkoga staleža ima dovoljan broj osoba, vrstnih obavljati čast trgovačkoga prisjednika, a da se njihovo mnienje neizloži prikoru pristranosti. Sve ove momente biti će u stanju vlada što točnije razsuditi, i zato traži, da joj se zakonom u govoru stojeća povlast podieli.

U savezu sa pitanjem o trgovačko-mjenbenih sudištih stoji ono, imade li se trgovačko-mjenbena sudbenost prepustiti kot. sudovom u onih mjestih, u kojih neima sudišta odredjena za trgovačko-mjenbenu sudbenost. — U zemljah zastupanih u carevinskom vieću stoji još sve-

Digitized by Google

udilj u krieposti ustanova §. 57. sudovnika, u smislu koje stvari spadajuće na trgovačku sudbenost u mjestih, gdje neima suda odredjena za njezino vršenje, m o g u se riešavati po kot. sudovih, dočim se mjenbena sudbenost izključivo prepušta sudovom za nju izrično odredjenim.

Usuprot u Ugarskoj stegnuta je trgovačka kompetencija kot. sudova na najobičnije trgovačke poslove do novčane vriednosti for. 300 a. vr. u slučaju prorogacije.

U privitoj osnovi vlada udarila je srednjim putem i drži, da joj je postupak opravdan sliedećimi razlozi. Vlada nije se mogla odlučiti stegnuti fakultativnu trgovačku kompetenciju kotarskih sudova, kako je to učinjeno u Ugarskoj, jer nije se mogla oteti bojazni, da će ovakovo stegnuće štetno djelovati na trgovačko poslovanje, i jer kotarski naši sudovi u obće pored potežkoća, skopčanih sa svakim prelazom, pored silnih zaostataka baštinjenih od obstojalih žup. kot. sudova, pokazali su se prilično doraslimi zadaći, koju im je zakon o njihovom ustroju namienio.

S druge strane ona široka subsidiarna trgovačka nadležnost kot. sudova, koja postoji u Cislajtaniji, čini se vladi neumjestnom s obzirom na zamršenost njekih trgovačkih posala i s obzirom na sam razlog odnosne zakonske ustanove, koji nemože biti ini, nego da kot. sudovi u običnom trgovačkom prometu naknadjuju nestašicu posebnih trgovačkih sudišta. S ovoga stanovišta vlada odielila je i od subsidiarne trgovačke kompetencije kot. sudova sve one parnice, koje nastaju iz zamršenijih trgovačkih odnošajah, koje predpostavljaju poznavanje osobitih trgovačkih razmjerjah, kao i uvid u izkaze, štatute itd., koji se vode kod trgovačkih sudišta.

Ustanova §. 7. priložene osnove izvire iz ovoga načela, te vlada drži, da istomu podpunoma odgovara.

Što se tiče mjenbene sudbenosti, to je ista izključivo pridržana sudovom za njezino vršenje odredjenim, i vlada nije se držala ovlaštenom preinačiti u tom pogledu ustanovu sudovnika, koja je uzko skopčana sa sustavom naših sudišta, koji se naslanja na sustav proveden u prekolitavskih zemljah.

U pogledu postupka ustanovljuje osnova, da se u trgovačkih stvarih imade uporaviti obći parbeni dotično neparbeni postupnik, a u mjenbenih stvarih postupak normiran u naredbi ministarstva pravosudja od 25. siečnja 1850. (br. 52. d. z. l.), uveden za ove kraljevine naredbom istoga ministarstva od 16. rujna 1852.

Njeke ustanove ovoga potonjega, naročito glede rokova preinačene su prema naravi trgovačkih parnica, koja iziskuje hitro riešavanje. Suvišno bi bilo odnosne ustanove pobliže razjasniti, jer su opravdane gore iztaknutim stanovištem.

Digitized by Google

Donešenje posebnoga postupnika, koji bi počivao na načelu ustmenosti, mora se odgoditi, jer predmet zahtieva osobiti študium, a vlada drži, da reforma civilnoga postupnika ima biti obćenita, i da stvaranje posebnih postupnika može se opravdati samo skrajnom nuždom, koje u ovom pitanju neuvidja.

Gradjansko-pravni slučajevi.

Da se razbistri §. 46. gr. p. p.

Ivan Š., gospodar zadruge Š. iz Vodostaje, digne tužbu proti Bari Š. kao ovrhovoditeljici i ostavini Marka Š., odnosno proti skrbniku ove (ostavine) Mihi O., da se izluče zadružne pokretnosti iz ovrhe, preduzete s bog duga od 42 for. 50 novč. i da se dalnja ovrha obustavi. Tužitelja zastupaše odvjetnik, tuženici branili se sami. Obstojavši žup. kot. sud na Baniji odbio je tužitelja osudom od 2. srpnja 1874. te mu naložio, da naknadi tuženikom trošak parbeni 17 for. — Kr. banski stol potvrdi rješitbom svojom od 13. siečnja 1875. osudu prvoga sudca. — Na izvanredni priziv tužitelja dokinu kr. stol sedmorice rješitbom od 29. studenoga 1875. na temelju §. 339. toč. 3 i §. 343. g. p. p. obie osude nižih sudova.

Evo razloga: 1) Obie stranke priznavaju, da je Marko Š., kao član zadruge Š. kr. br. 7. u Vodostaji u istoj zadruzi živio i godine 1869. umro.

2) U ovršnom poslu Bare udove Š. proti ostavini Marka Š. radi duga od 42 for. zaplienjene i procienjene su neke pokretnosti, nalazeće se u stanu kućne zadruge Š., pa se po tom i po pojmu zadruge mora predmnievati, da su te pokretnosti svojina zadružna;

3) obzirom na ovu predmnievu imala je tuženica prvoga reda Bara Š. kao ovrhovoditeljica doprinieti dokaz, da stvari pod ovrhu uzete sačinjavaju poseban imetak pokojnoga Marka Š., i pošto ona nije toga učinila tečajem razprave, morao bi ju bio postupajući sud, u smislu §. 46. gr. p. p., o tom uputiti, te ju shodnim načinom rukovoditi. Pošto to nije učinjeno i pošto je uslied toga razprava ostala manjkavom tako, da se na osnovu iste preporna stvar neda pravedno razsuditi: to je najviši sud s ovih razloga ukinuo osude obiuh nižih sudova i naložio kr. kot. sudu u Karlovcu, da u naznačenom pravcu razpravu popuni pa onda dalje po zakonu postupa.

Naknade za štetu počinjenu požarom, koje plaćaju družtva sjegurajuća proti požaru, izuzete su bezuvjetno i bez iznimke od zabrane i ovrhe.

Nasljednikom H.-a dosudio je gradački c. k. zemaljski sud pravo na izplatu svote od 2950 fr. proti I. T. u Varaždinu. Na temelju te

Digitized by Google

osude zamoliše nasliednici H.-a ovršno pravo zaloga na onaj iznos, što ga ima I. F. dobiti od sjeguravajućega družtva u ime naknade štete, nastale požarom na njegovih osjeguranih sgradah. Zemaljski sud u Gradcu odbio je ovaj zahtjev, naprotiv pako zadovoljio mu c. k. viši sud gradački rješitbom od 7. siečnja 1876. U razlozih višega suda veli se u kratko, da dvorski dekret od 18. srpnja 1828. čini ovisnim oprost rečenih iznosa od zabrane i ovrhe ob okolnosti, ako je u pravilih sjeguravajućega družtva naročito navedena ustanova, da se izplaćena svota naknadna ima upotrebiti na podignuće novih sgrada. U statutih pako družtva, koje bi imalo onu svotu izplatiti, ne ima ove odredbe.

Proti ovoj rješitbi uloži I. T. utok na najviši sud u Beču. U utoku naglasi, da dvorski dekret od 18. srpnja 1828. oslobadja bezuvjetno i bez iznimke sve naknade za štete požarom nastale od zabrane i ovrhe. Što se navodi u razlozih druge molbe, da se najme samo uvjetno daje spomenuti oprost, ako se najme po odredbi pravila družtvenih dotične svote upotrebe na podignuće novih sgrada, to nestoji ni u zakonu ni u životu. A značilo bi znatno oštećivati i hipotekarne vjerovnike, ako bi osobni dužnici mogli na ovake naknade voditi ovrhu i tako onaj novac, koji bi imao biti dužniku sredstvom, da podigne izgorjelo, možda znatno obterećeno zdanje, odvoditi od njegove svrhe na štetu hipotekarnih vjerovnika.

Najviši sud bečki dokinuo je odluku druge instancije i potvrdio odluku prvoga suda.

Razlozi: Rieči dvorskoga dekreta od 18. srpnja 1828. govore jasno, da je bezuvjetno i bez iznimke zabranjeno na naknade za štete, počinjene požarom, voditi ovrhu. S ovoga kao i s razloga, što je dokazom gruntovnoga izvadka na osjeguranoj kući osjegurano tražbina više vjerovnika; da je spomenuti dvorski dekret upravo namjeravao, da se tabularni vjerovnici neoštete tim, što bi se naknada štete drugačije upotrebila, moralo se je revizionalnomu utoku zadovoljiti.

K §§. 47 i 343 gr. p. p.

Danilo Ban, gospodar kućne zadruge Ban kbr. 11 povede uzazivnu parnicu proti kućnoj zadrugi istoga imena Ban kbr. 11 radi odobrenja računa zadružnih. Obstojavši kr. kot. sud u sv. Ivanu odbio je osudom od 26. svibnja 1875. prigovore uzazvane zadruge, nametnu joj dužnost da naknadi parbeni trošak od 11 for. 35 novč. te joj dadne novi rok od 30 dana, da podnese prigovore proti računu A, uzazivu priloženomu. — Uslied utoka kr. banski stol ukinuo je na temelju §§. 47 i 343 gr. p. p. cielu razpravu te uzazivatelja sa njegovim zahtjevom odputio na nadležnu političku oblast.

Digitized by Google

Kr. stol sedmorice zabaci previdni utok Danila B. i potvrdi osudu banskoga stola, sa sliedećih razloga:

Dielenje zadruga spada i po zakonu od 7. svibnja 1850 (br. 243. d. z. l.) i po zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekih administrativnih odredaba itd. („Sbornik“ br. 5 god. 1874.) a po tom i razdioba zadružnih dugova u nadležnost upravnih oblasti; a pošto ovi (dugovi) prigodom diobe od 2. ožujka 1870. nisu ni napomenuti, kako to dokazuje diobna izprava, imadu ih naknadno nadležne upravne oblasti uvažiti; okolnost bo ona, da je prvobitna zadruga razdieljena, ne mienja same nadležnosti glede predmeta, a u ovom slučaju tim manje, što su obie dielbene stranke, svaka za sebe, i na dalje pridržale svojstvo zadruge i što točkom 3. odnosnih dogovora, kako to misli uticatelj, niti za slučaj bludnje, nadležnost sudbena, izrikom barem, nije ugovorena.

Prema tomu je napadnuta odluka banskoga stola i zakonom opravdana.

(Rješitba kr. stola sedmorice od 20. studenoga 1875.

Naknada štete može se iskati od stečajnine u dva slučaja: 1) ako je propalica oštetio koga prije otvorena stečaja, pa to oštećeni može dokazati; 2) ako je stečajnina t. j. vjerovničtvo stečajno nanielo komu štetu.

J. J. C. uze u zakup mlinove municipija bakarskoga sa cielim naredom itd. obvezav se, da će točno plaćati ugovorenu zakupninu. O tom poslu sklopljen bje zakupni ugovor. J. J. Car padne u stečaj. Proti stečajnoj masi njegovoj dignu municipij bakarski, zastupan prije po odvjetniku B., a kasnije po odvjetniku dru. P., tužbu, da se prizna likvidnom svota 609 for. s. p. p., koju traži tužitelj u ime naknade pogoršica, nastalih na dobru u zakup danom. Bivši žup. sudb. stol riečki odbije zahtjev tužiteljev, dočim je kr. banski stol dokinuo osudu prvoga suda zadovoljiv onomu zahtjevu. Uslied previda tužene stečajnine kr. stol sedmorice preinačio je osudu kr. banskoga stola, a potvrdio osudu prvoga suda uz preboj parbenih troškova svih triuh molba, dosudiv ipak zastupniku mase 6 for. u ime nagrade za previd.

Razlozi kr. stola sedmorice razjašnjuju cieli ovaj pravni slučaj, pa glase:

Naknada štete može se iskati od stečajnine u dva glavna slučaja, najme: ako je propalica oštetio koga prije otvorena stečaja, a oštećenik može to dokazati proti stečajnini; ili je stečajnina t. j. vjerovničtvo stečajno iza otvorena stečaja nanielo komu štetu, pa oštećenik išće odštetu od njega kao vjerovnik stečajni u užem smislu rieči.

Ovaj potonji slučaj ne ima mjesta ovdje, jer stečajnina nije na-

Digitized by Google

stavila zakupna ugovora, što ga je bio tužitelj sklopio sa J. J. C-em i na kojem traži tužitelj odštetu, a s drugoga razloga ne išče tužitelj odštete.

Stečajnina nije nastavila zakupnoga ugovora sa tužiteljem poslje otvorena stečaja nad imovinom J. J. C-a., jer je ovaj potonji odmah 15. studenoga 1868., čim je bio otvoren stečaj nad imovinom njegovom, povratio tužitelju predmete u zakupu držane samovlastno dodav, neka ih tužitelj uzme u vlastitu upravu i razpolaže njimi kako hoće. Tužitelj kao zakupodavac bio već 8. studenoga zaključio i odredio, ali bez dozvolje suda, radi ne točna plaćanja zakupnine po J. J. C-u, preduzeti novu dražbu zakupnih predmeta; on primi dakle predmete zakupa dne 16. studenoga, postavi medjutimnoga upravitelja za nje, ali bez privolje i sudjelovanja stečajnine, koja je od dana otvorena stečaja nad imovinom J. J. C-a jedina vlastna bila razpolagati sa pravi njegovimi.

Onaj prvi slučaj pako nije izkazan ni u tužbi, ni u protuodgovoru. Doduše tužitelj je dokazao, da se je zakupnik J. J. C. bio obvezao, da će mu nadoknaditi svaku štetu, ako bi se za vrieme zakupa umanjila vrednost nareda u zakup uzetih mlinova; nu zapisnikom od 5. srpnja 1869. nije ipak dokazano, da se je vriednost umanjila za 609 for., jer taj zapisnik nije sastavljen onda, kada je J. J. C. povratio u zakupu držane mlinove sa naredom, pa se s toga niti nezna, da li je do onoga vremena nastalo kakovo pogoršanje i u kakovom iznosu; za pogoršanje pako, što je nastalo kasnije, ne odgovara stečajnina, jer J. J. C. poslje otvorena stečaja ne smie razpolagati sa svojimi pravi niti mogaše pristati na to, da tužitelj „zakupštinu“ odstupi komugod na njegovu pogibelj i štetu, nego se taj ustup, učinjen bez odobrenja stečajnine, smatra po §. 62. st. reda ništetnim, zato tužitelj ne može iz njega izvoditi nikakovih prava proti stečajnini.

Pa ako bi od početka zakupa do povratka „porabštine“ [1] vrednost na porabu priniljenih stvari zaista se umanjila za navedenu svotu, J. J. C. odnosno njegova stečajnina imala bi tu svotu naknaditi samo onda, ako bi bilo ustanovljeno — što nije — da je nastala krivnjom zakupnika, a ne običnom porabom, jer za običnu porabu bijaše ugovorena zakupnina, pa ako bi zakupnik morao još naknaditi umanjenje vriednosti „porabštine“ običnom porabom, plaćao bi dva puta porabu jedne te iste stvari, jedan put pod imenom zakupnine, a drugi put pod imenom odštete.

Osim toga spomenuti zapisnik ne ima nikakove dokazne moći proti stečajnini, jer se vidi da nije prisustvovala kod procjene stvari

[1] Čudnih li jezičnih izuma! Ured.

Digitized by Google

medjutimmomu upravitelju na porabu predanih i da je samo jedan procjenitelj uredovao, jer je jedan samo podpisan.

Napokon valja uvažiti prigovor stečajnine, da je upitna oštetna tražbina po §. 1111 o. g. z. zastarjela, kao što je to i prvi sud punim pravom uvažio; jer tužitelju povraćena je, kako je to jasno dokazano, „porabština“ J. J. C-a. 16. studenoga 1868., a tužbu radi naknade štete s bog pogoršanih pojedinih na porabu primljenih stvari podnese istom 25. siečnja 1870., dakle iza godine dana računajuć od povratka; a 2. alinea §. 1111 o. g. z. naredjuje izrikom, da zakupodavac ima tražiti odštetu radi pokvarenja ili zloporabe „zakupštine“ uz godinu dana, od kako je zakupština povraćena, inače je pravo to ugaslo.

Istina, tužitelj je 30. prosinca 1868. prijavio u obće sve svoje tražbine proti stečajnini moleć, da mu se podieli rok za podnešenje formalnih tužba; ali proste prijave, koje nisu ujedno i tužbe, i molbe za odgodu rokova ne prekidaju zastare, kako to ustanovljuje car. naredba od 30. siečnja 1819. (br. 86. dodatka ka gradj. zak.)

Odavlje se vidi, da je osuda banskoga stola u ovoj parnici osnovana na krivom shvaćanju zakona i okolnostî, navedenih u parbenih spisih, pa ju valja s toga preinačiti potvrdiv osudu prvoga suda.

(Rješitba kr. stola sedmorice kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 20. siečnja 1873).

Kada se može glumac odsuditi da plati konvencionalnu globu, ustanovljenu u ugovoru, sklopljenom sa ravnateljem kazališta?

Roberto M. ravnatelj kazališta u G., digne tužbu proti Mariji F. prvoj plesačici na njegovom kazalištu, na temelju §. 13. ugovora s njom uglavljena, zahtievajuć, da plati ugovorenu globu od 1000 for., jer da se nije i nakon dozvoljena joj te izminula dopusta povratila u G. sve do vremena, dok je podnešena rečena tužba, pa se s toga mora uzeti, da se ustručava zadovoljiti obvezam, što ih preuze sklopiv rečeni ugovor.

Tuženica priznaje, da je ugovorila naglašeni ugovor sa tužiteljem, da je početkom siečnja 1873. dobila dopust da putuje u Beč pa ne taji, da se nije povratila natrag u G., ali tvrdi, da je tomu kriva jedino bolest njena. Da dokaže ovu tvrdnju, pozva se na svjedoke: dra. R., dra. S., Reginu M. i Mavra S., koji su zaista saslušani i zapriseženi.

C. k. sud u B. odbije bezuvjetno tužitelja osudom od 17. studenoga 1874. Svjedoci su — tako se govori u razlozi — suglasno očitovali, da je tužena početkom siečnja 1873. bolestna ležala, i da su ju liečnici liečili. Dr. S. očitova izriekom, da je tuženicu, koja je imala bodac (protiske), liečio od siečnja pa do konca lipnja 1873. te joj zabranio

Digitized by Google

vratit se u G. Isto tako izpovjedio je svjedok Mavro S., da je tužena od mjeseca siečnja 1873. počam većom stranom morala u postelji ležati. Tužena je dakle zaista dokazala, da je bila, ali ne svojom krivnjom, zapriečena izpuniti svoje dužnosti (§. 1298. o. g. z.), ne može se dakle držati dokazanim, da se je kratila vršiti ugovorom preuzete dužnosti.

Uslied priziva tužiteljeva promieni c. k. više sudište osudu prvoga suda te je sudilo prema zahtjevu tužitelja. Jer ako se i je dokazalo svjedoci — govore razlozi osude — da je tuženica počam od mjeseca siečnja pa sve do predaje tužbe bolovala, da su joj liečnici branili plesati, ova sama okolnost nije dovoljna, da se izrekne osuda; tuženica samovlastno boravi preko svoga dopusta u Beču, to se dakle smatra kao povreda ugovora, pa se s toga mora i to dokazati, da li je tuženica kroz cielo ono vrieme neprikidno tako bolovala, da joj bijaše fizični nemoguće vratit se iz Beča u G.

Tuženica i sama priznaje, da nije neprekidno bolovala, zato se i neda tvrditi, da se nipošto nemogaše vratit u G. Ako je liečnik zabranio tuženici plesati, tim se još neda izpričati postupak tuženice, jer ugovor već je tim povredjen, što se nehtjede povratiti, nego se držala samovlastno udaljenom od G.

U previdu, proti ovoj osudi izvedenom, naglasuje tuženica, da se nije od G. udaljila samovlastno nego da joj je tužitelj dozvolio.

A nije sve jedno, ako tkogod ostane i preko dopusta, ma da je i neopravdano, ili ako se je udaljio; je li se ona fizični mogla povratit u G. ili ne, to ne znači ništa, bitno je ovdje, je li se udaljila od svoga engagementa, odnosno da se više k njemu ne povrati.

Ako se je udaljila iz G., tim još nije ostavila svoje službe.

Najviši sud bečki nehtjede ipak uvažiti ovih navoda tuženice nego je osudu drugoga suda potvrdio. Razlozi su ovi:

Kad tužena Marija F. ne može dokazati, da se nije mogla povratit u G., odnosno da nije mogla zadovoljiti dužnostim, na koje bje po ugovoru obvezana, to se u njenom izbivanju iz G. ima nazrievati, da se ustručava izpunjivati ugovorne svoje dužnosti, pa se stoga mora na nju uporaviti §. 13. ugovora, koji ovlašćuje ravnatelja, da traži kovencionalnu globu od 1000 for., kad bi se u sličnom slučaju tkogod protivio vršiti svoje dužnosti. Tuženica nije uspiela dokazati, da je kroz cielo vrieme zapriečena bila povratit se na svoje mjesto k svomu poslu u G.

Svjedočbu, izdanu tuženici po dru. med. R., posla tuženica tužitelju i javi mu pismeno, da će kroz duže vrieme biti zapriečena nastaviti djelovanje u G. Nu ova svjedočba stoji u protuslovju s ustmenim kazivanjem dra. R., gdje veli, da ne zn ništa o bolesti tuženice u mjesecu siečnju, jer je onoga mjeseca nije on liečio, njega je tek mjeseca srpnja pitala za savjet.

Digitized by Google

Svjedočanstvo dra. S., koji je tuženicu liečio počam od 16. siečnja 1873., te joj radi njena zdravlja zabranio plesati, pače odgovaraše ju da se ne vrati u G., jedino je, popuniti taj dokaz domirnom prisegom tuženice ne može se dozvoliti kao ni glavna prisega, jer se radi o činjenicah, koje se mogu konstatovati jedino pronalazom vještaka. S ovih razloga ne imaju važnosti izpoviedke svjedoka: Regine M. i Mavra S. Iz pripoviedanja ovih svjedoka razabire se pače, da je tuženica o koncu travnja poduzela neka studija za plesove.

Ako tužitelj i nije pozvao tuženicu neposredno u engagement, tim nije ona riešena dužnosti da se povrati, pošto tuženica nije navela takovih okolnosti, iz kojih bi se dalo razabrati, da je tužitelj pristao, da Marija F. bude na dugo vrieme udaljena od G-a, pa je odrekla se, da bude dalje rabljena kod kazališta. (Ghalle.)

Kazneno-pravni slučajevi.

Zastara kaznivosti uvrede poštenja počimlje teći od časa kada je počinjena, a ne istom od časa, kada je saznao za počinjeno kaznivo djelo onaj, koji je vlastan tražiti, da se krivac progoni.

Katarina V. prijavi 6. travnja 1875. c. k. ket. sudu u Lincu Anu E. radi prestupka uvrede poštenja §. 487. k. z. Razprava se vodila pred c. k. kot. sudom u istom mjestu. Nu jer je poštenje vriedjajuća izjava učinjena bila već mjeseca studenoga 1874., dakle jur zastarjela, to ju isti sud proglasi osudom od 4. kolovoza 1875. nevinom. Nasuprot na priziv tužiteljice izreče prizivni sud osudom od 18. rujna 1875., da je okrivljena kriva rečenoga prestupka, jer — tako se veli u razlozih — zastara počimlje teći od onoga časa, kada je saznao za kaznivo djelo onaj, koji je vlastan predložiti da se krivac progoni. Proti ovoj osudi digne c. k. generalna prokuratura u smislu §. 33. k. p. ništovnicu na zaštitu zakona.

O tom povede se razprava 9. veljače 1876. pred najvišim sudom bečkim, gdje je presjedao prvi predsjednik vitez Schmerling. Generalni odvjetnik Cramer ovako zagovaraše ništovnicu: Prizivni je sud pregledao, da se moraju u smislu §§. 530 i 531. k. z. kod delikta, što se tek na zahtjev progone, uvažiti dvie, jedna od druge posve neodvisne, po svojoj sućnosti različite uredbe zastare: zastara prava tužiti i zastara kaznivosti. Pravo povredjena da digne tužbu počimlje teći od časa kada je kaznivo djelo počinjeno; ali se po naravi same stvari ne može vršiti dok nisu povredjenomu poznata djelo i počinitelj. S toga počimlje teći zastara prava dignuti tužbu onim vremenom, kada je povredjeni saznao jedno i drugo. Od tada teče rok zastare, te se ne može prekinuti, kao

Digitized by Google

tempus continuum, jer javni interesi traže, da se kazan okrivljenika preko stanovita kraćega vremena ne čini ovisnom o volji privatnika. Glede zastare kaznivosti pako posve su si jednaki prestupci, koji se ureda radi i koji se na zahtjev privatnika progone. Kod njih počimlje zastara teći od časa, kada je počinjeno kaznivo djelo; ovdje umjestno je i zakonom ustanovljeno prekinuće zastare. Kad mine to vrieme, kaznivost djela zastaruje, ne obziruć se na povredjenoga, pa i onda, ako je povredjeni saznao za djelo istom nakon iztekla roka, ili ako nikada nije ni saznao za nj. Povredjeni ne može, kako to §. 530. k. z. naprosto izjavljuje, radi zastare delikta nikakove dignuti tužbe, nestade bo predmeta tužbi. Ako je u ovom slučaju okrivljenica izrekla osvadu, radi koje bijaše prijavljena, mjeseca studenoga 1874., kaznivost toga prestupka je u smislu §. 532. k. z. nedvojbeno zastarjela prije nego li je kaznena prijava podnešena, dakle prije 6. travnja 1875., pa se zato dotičnica ne može osuditi.

C. k. najviši sud kao sud kasacionalni izreče: c. k. zemaljski sud kao prizivna molba povredio je zakon svojom osudom od 18. rujna 1875.; zato se ista ukida, Ana E. odriešuje po §. 259. br. 3. k p. prestupka proti sjegurnosti poštenja u smislu §. 487. k. z., kojim ju biedi obtužba i nije dužna namiriti trošak kaz. post.

Razlozi: §. 530. k. z. propisuje, da u svih slučajevih, gdje se ima kaznenim putem progoniti kakov prekršaj ili prestupak samo na zahtjev privatna učestnika, onaj, koji je vlastan po zakonu to zahtievati, ne može toga više poduzeti, ako je naročito oprostio poznato mu kaznivo djelo, ako nije počam od časa, kada je saznao za kazniv čin, u roku od šest nedjelja podigao tužbe, ili ako je kaznivo djelo zastarom utrnulo. Ovim se jasno odredjuje, da se djelo kakovo ne može kriminalno progoniti, ako nastane samo jedna od onih medju sobom različitih okolnosti, o kojih govori §. 530 k. z. Ako je dakle uvredjeni izrikom oprostio kaznivi čin, ili ako u vrieme zakonom opredieljeno nije podigao tužbe, ili ako je kaznivo djelo zastarom utrnulo: u svakom od ovih slučajeva uvredjeni nije vlastan više tražiti, da se proti dotičniku kriminalno postupa. Na stanovito vrieme ograničena vlast podignuti tužbu, koja se ustanovljuje u §. 530. k. z., zatim zastara delikta, kojoj su uvjeti propisani u §§. 531 i 532. k. z., ne mogu se zajedno smiešati, jer nam ih zakon prikazuje kao posve različite uredbe. Zastara može da je nastala prije nego li je i saznao za kaznivo djelo onaj, koji je vlastan tražiti da se kazni; ali moguće je, da zastara nije dovršena, a ipak nebi se mogla dignuti tužba, jer je izteklo za to ustanovljeno vrieme. Zaista ne vidi se, zašto da rok zastare na korist privatnih učestnika počme kašnje teći nego li kod delikta, što no se ureda radi progone. §. 531. k. z. odredjuje izrično i bezuvjetno, da se vrieme zastare ima računati počam

Digitized by Google

od časa počinjena kazniva djela, ili, ako je dotičnik pravomoćnom osudom odriešen, počam od vremena izrečene osude. U ovom slučaju nanešena je Katarini V. uvreda poštenja po Ani E. 1. studenoga 1874., ova morala bi se kazniti po §. 493. k. z. zatvorom prvoga stepena, jer je počinjeni prestupak normiran §. 487. k. z. Ta uvreda poštenja zastaruje prema §. 532. k. z. za tri mjeseca; rok taj zastare bijaše s toga u vremenu, kada je Katarina V. podigla tužbu t. j. 6. travnja 1875., jur davno iztekao. S ovih razloga drži najviši sud, da je prizivno sudište dokinuv osudu kotarskoga suda, te proglasiv Anu E. krivom uvrede poštenja i odsudiv ju uslied toga na tri dana zatvora i naknadu troška kaznenoga postupka, povredio zakon. Zato se je morala uvažiti ništovnica generalnoga prokuratora, Ana E. odriešiti obtužbe podignute s bog uvrede poštenja po §. 487. k. z. te proglasiti nevinom. („J. Bl.“)

Upravno-pravni slučajevi.

Ob izveršivosti osudâ obraničkih sudova trgovačkih komora u Ugarskoj i u inozemstvu. Svaka administrativna ingerencija u tom se pogledu odbija.

Obranički sud trgovačko-obrtničke komore dolnjo-austrijske izreče u nekom slučaju osudu, koja bi se imala ovršiti u Budapešti, pošto tamo stanuje osudjena stranka, pa je s toga trebalo zamoliti civilno sudište u Budapešti, da osudu izvrši. Dolnjo-austrijska trgovačka komora zamoli s toga pismeno rečeni sud, a ovaj odgovori sliedeće: da bude moguće bez ikakove zaprieke ovršiti dotičnu osudu, moralo bi se uredovnom svjedočbom dokazati, da austrijski zakoni priznavaju obraničkim sudovima trgovačkih komora kao oblast, da je on (sud) u ovom slučaju izkazao svoju naležnost, da se je sastao prama zakonom u Austriji postojećim, da je osuda njegova pravomoćna te provediva. Uslied ovakova riešenja obrati se spomenuta trg. komora prošnjom 18. travnja o. g. na c. k. ministarstvo trgovine; u njoj naglasi, da je njezin obranički sud uredjen na temelju državnih zakona od 18. ožujka 1850. i od 29. lipnja 1868., da vrši svoju djelatnost u smislu pravilnika, odobrena odpisom ministarstva trgovine od 26. veljače 1867. S ovoga kao i s razloga, što njoj (trgovačkoj komori) daje zakon o trgovač. komorah glede vlastita poslovanja u obće, a glede pojedinih dielova njenoga djelokruga daju joj specijalni zakoni položaj javnoga, karakterom oblasti obskrbljenoga organa; to ne ima nikakove zaprieke, a da se ne potvrdi prva točka, kako ju označi peštansko sudište. S druge strane dokazuju §§. 270 do 274. obćega postupnika od 1. svibnja 1781. u savezu sa propisi ob obraničkih sudovih od 5. ožujka 1873., da se je obranički sud dolnjo-austrijske trgovačke komore sastao po zakonih i propisih valjajućih u Austriji, da je nadležan bio konačno riešiti do-

Digitized by Google

tični predmet i da je izrečena osuda, kojoj ne prigovori nijedna prućih se stranaka, pravomoćna i za ovrhu sposobna. S ovih razloga zamoli trgovačka komora c. k. ministarstvo, neka joj obziruć se na iztaknute momente izda certifikat u pravcu, koji je naznačilo peštansko sudište; pri tom da uvaži i to, da se razpravljaju već druga tri slična slučaja, gdje je jedna od prućih se stranaka ugarski državljanin, čim bi se stvorio vrlo povoljan precedens, povoljan tako za uspjeh dalnje radnje obraničkoga suda kao i u interesu pravne zaštite u obće.

C. k. ministarstvo trgovine rieši tu molbu 15. svibnja 1876. ovako:

„O molbi trgovačko-obrtničke komore za dolnju Austriju od 18. travnja 1876., da se izda uredovna svjedočba ob ovršivosti (Executionsfähigkeit) tamo naznačene osude obraničkoga suda proti ugarskomu državljaninu, ja sam se dogovarao sa c. k. ministarstvom pravosudja. U odpisu ovoga ministarstva od 8. svibnja o. g. — iz kojega se i to vidi, da je isto ministarstvo na pitanje ob ovom predmetu potaknuto dolnjoaustrijskom trgovačkom komorom priobćilo istoj svoje mnenje — razpravljaju se načelni nazori, odlučni u ovom poslu. Prema tomu predpostavlja se ovo: da se osuda obraničkoga suda, u Austriji izrečena, samo onda može u inozemstvu ovršiti, ako se je o njenoj izvršivosti izjavilo koje austrijsko sudište, kao što se u Austriji ne može pod nikakov način izvršiti osuda obraničkoga suda inozemnoga, koje ovršivost neposvjedoči nadležan inozemni sud. Postupak austrijskih sudova osniva se na načelih reciprociteta, pa da se budu u buduće mogle osude obraničkih sudova trgovačko-obrtničke komore proti inozemcem u Ugarskoj i u inozemstvu ovršivati, valjat će se pobrinuti, da se u ugovorih, koji ustupljuju riešenje prepora obraničkomu sudu trgovačko-obrtničke komore, uviek ustanovi, da se inozemac podlaže austrijskoj sudbenosti u postupku ovršnom, a imenito da privoljuje, da se vodi ovrha na pokretnosti i u inozemstvu. Da se sve ovako uredi, ne bi se opetovao slučaj u ovoj parnici stojeći, da austrijski sud mora izjaviti, da nije kompetentan izreći, da se osuda može ovršiti, jer ugovor o podvrgnuću pod obranički sud nesadržaje nikakove ustanove o nadležnosti kod ovršivanja osude. Pošto stvari tako stoje, ne mogu ja izdati zamoljene svjedočbe, pošto i onako prieti pogibelj, da bi kraj postojećega već naglašena reciprociteta, kraj pripravnosti, izrečene po budapeštanskom sudištu, da bi mogli u buduće i ugarski obranički sudovi, donesav kakovu svjedočbu administrativnih oblasti, zahtievati od austrijskih sudova, da ovršuju bez ikakova oklevanja i njihove osude.

„Z. f. V.“

Vjerozakonska zaklada nije samostalna pravna osoba.

Lavovski časopis: Przeglad sadowy i administracyjny donese onomadne ovu zanimivu presudu državnoga suda (Reichsgericht).

Digitized by Google

Svećeniku Jezienickomu, koji je god. 1855. bio postavljen samostalnim kapelanom, davali su do god. 1872. samo godišnju plaću 250 for. kon. nov., kakvu su mu je bili doznačili prije, dok bijaše običnim kapelanom. Jezienicky, kad su mu god. 1872 doznačili plaću, što odgovara kongrui godišnjih 300 for. kon. nov., tražio je, da mu se namiri do ove svote kongrua za godine prošle od 1855. amo. Kad su mu ovaj zahtjev odbili, podnese on državnomu sudu tužbu proti ministarstvu bogoštovja i nastave, da mu se izplati for. 888.35 austr. vr. u ime toga, što su mu manje davali nego ga je išlo u ime kongrue od god. 1855. do god. 1872. Vlada prigovori, da državno sudište nije nalježno za ovu parnicu, jer tužioc nije iznio svoj zahtjev protiva vjerozakonskoj zakladi, iz koje se nadoplaćuju kongrue, i da što je tužioc tražio za više od tri godine, dostigla je zastara po §. 1480 gradj. zak. Ali državno sudište, iza javne razprave obdržane dne 28. travnja t. g., sudilo je prema tužbi, zadovoljiv podpuno Jezienickyevomu zahtjevu. — U razlozih presude oprovrgnut je prigovor nenadležnosti tim, što vjerozakonska zaklada nije samostalna pravna osoba, nego imanje jedno, kojim vlada upravlja. Što se pa ovdje radi o prinesku jednom, što je utemeljen na javnom pravu, nije bilo mjesta prigovoru, da su zastarjeli prinesci pitani za više od tri godine.

Francezka parnica sbog naknade štete. [1]

Dne 10. prosinca silan je vihor šumio po parižkih ulicah. Sedamnaest godišnja gospodjica Rossignol upravo prolazaše uz kuću br. 56 rue Montmartre, kad se je bio vihor još silnije digao. U isti čas pade kamen na glavu gdjice. Rossignolove, i ona se sruši bez sviesti na zemlju. — Donesoše ju u bližnju kuću, poslaše po liečnika. Gospodjica Rossignol posvetila se bila učiteljstvu; u vrieme, kad ju ova nesgoda zastigla, bijaše podučiteljicom u nekom pensionatu. Ozleda, koju zadobi gore opisanim načinom, bijaše težka; kroz više godina — tako se je sudilo — da neće moći neboga djevojka nastaviti svoga zvanja.

Mati ozledjene, udova Rossignolova, mišljaše da može s razlogom uzeti, da se je onaj kamen, koji pogodi glavu njene kćeri, odlupio od balkona kuće br. 56 rue Montmartre u onom času, kad se je bio vihor podignuo, pa je s toga zahtievala, neka se preduzme uredovni očevid. U tu svrhu izaslani vještak pregledav kuću očitova, da su oba komada kamena, što ih je gja. Rossignolova doniela — kamen, koji je pogodio

[1] Mi ćemo se i više puta obazirati na slične slučajeve; sravnjivanje pako sa našimi sličnimi uredbami ili sa riešavanjem sličnih slučajeva po našem zakonu pripuštamo pojedinomu štiocu. Ured.

Digitized by Google

njezinu kćer, bio se na dva komada razbio — zaista od balkona spomenute kuće, da oba komada, ako se slože, podpuno izpunjuju rupu, u balkonu se nalazeću, pa da se jedino defektnomu stanju pojedinih dielova balkona ima pripisati, što je kamen izpao.

Na ovom temelju digne gja Rossignolova u ime svoje maloljetne kćeri tužbu na naknadu štete proti gji. Pietovoj i njezinim obim sinovima — svi su ovi suvlastnici spomenute kuće — zahtievajuć u to ime izplatu svote od 7000 franaka. — Tužbi prigovore tuženici s jedne strane, da nije dokazano, da je kći gje. Rossignolove ozledjena upravo onim kamenom, od kojega je dva komada njena mati pridoniela; po svoj prilici da je onoga dana kraj onolika vihara, kad je sa svih strana letjelo kamenje sa krovova, dimnjaka, zidova itd. kakov drugi kamen gospodjicu zahvatio; pa ako i je siloviti vihor odkinuo onaj kamen iz balkona te ga bacio gjici. Rossignolovoj u glavu, to nastaje ovdje slučaj, što ga zovemo „vis major“ (force majeure), nepredvidivi dogodjaj, a to je nepredvidivi slučaj, koji izključuje svaku odgovornost tuženika. Napokon išću svi tuženici supruge Rousseau, najmitelje ciele spomenute kuće, da ih izbiede, i to s toga, jer oni, što sami što sa svojimi podnajmitelji stanuju sami u kući; što na dalje vlastnici kuće ne stoje s njom u nikakovom fizičkom savezu, pače niti neimaju brige za samu kuću, jer da taj posao supruzi Rousseau sami obavljaju, koja okolnost da tuženike odriešava svake dužnosti, da imadu brigu i da nastoje oko toga, da se kuća i pojedini dielovi drže u dobrom i trajnom stanju. Supruzi Rousseau bili bi pače dužni, čim opaziše pogoršice na sgradi, odmah o tom ubaviestiti vlastnike kuće, da od njih izhode te se izvedu oni nuždni popravci, na koje zakon neobvezuje najmitelje.

Ovomu zahtjevu za izbiedu uzprotiviše se supruzi Rousseau, iztičuć i naglasivajuć, da nisu najmitelji dužni tako pomno nadzirati, da se sgrada u dobrom i čvrstom stanju uzdrži, ili da u obće kakove popravke preduzimlju; pače je dužnost ugovorom i zakonom upravo iznajmiteljem naložena, da sami imadu paziti, da se uklone deterioracije sgrade, prouzročene nepogodom ili starošću, preduzev još u boru nuždne popravke.

Tribunal civil de la Seine saslušav stranke izrekne ovo: „Uvaživ, da je iztragom ustanovljeno, da je gdjica. Rossignolova u rue Montmartre ozledjena kamenom, koji se je odlupio od balkona kuće, pripadajuće suvlastnikom Piet, i da je trošno stanje balkona krivo, te je kamen pao;

uvaživ nadalje, da se je ta nesreća dogodila i djelomice uslied silna vihora, što no je onda biesnio i da ta okolnost može ponješto umanjiti veličinu odgovornosti tuženika;

uvaživ na dalje, da niti zakonom niti ugovorom, alegiranim po tu-

Digitized by Google

žiteljici, ne mogu supruzi Rousseau biti obvezani na činitbe, kakove traži tužiteljica, da se u obće suprugom Rousseau neda imputirati nikakova krivnja;

uvaživ napokon, da sud ima dovoljnih podataka, na temelju kojih može se tužiteljici nanešena šteta brojem fiksirati:

odsudjuje sud tuženike Piet na solidarnu izplatu 1200 franaka na ime naknade štete i na solidarnu naknadu parbenoga troška — oboje gji. udovi Rossignol, kao zastupnici maloljetne si kćeri; odbija (sud) zahtjev tuženika, da pristupe supruzi Rousseau radi izbiede pa ih odsudjuje, da naplate trošak parbenoga postupka, nastala njihovim neopravdanim tužbenim zahtjevom.

Dopis.

Iz Slavonije, mjeseca kolovoza 1876.

Dopisi u „Mjesečniku“ prava su riedkost. Tko je tomu kriv? Da li urednik, jer baca poslane u koš, ili pisci jer neće da pišu. (Svakako ovi potonji. Ured.) U ostalom ne čudim se tomu, jer mnogi misle, da u vaš list nespadaju dopisi (Spadaju, ali treba da im je sadržaj prema pravcu ovoga časopisa. Ured.) Svakako pako ne mjerite po kolicini dopisa naših simpatija za „Mjesečnik“. Mi ga čitamo i rado čitamo, ma da možda i manje unj pišemo. Ja sam uvjeren, da bi se i u ovom listu moglo kadkada naći izviešća, ubaviesti, kakovih pravnih dogodjaja, ili omanjih razmatranja o pojedinih pitanjih, sve pisano u formi dopisa iz raznih krajeva zemlje, i sve bi to nedvojbeno zanimalo pravnički sviet. Ja ću barma o nekih stvarih ovdje u kratko izreći svoju, pa ma se moje umovanje gdjekomu i ne svidjelo.

Koliko je meni poznato, naš najviši sud jedva ako ima tri viećnika, neračunajuć dadako ovamo predsjednika. Ove godine izgubi smrću trojicu; za nas udarac znatan, jer ako i imademo mnogo pravnika po imenu, ne imamo ih dosta po znanju i drugih odličnih svojstvih Pokojnog Tomašića nisam poznavao, ali ga nepristrani muževi hvale kao temeljita juristu, muža, koji je i vrlo zamršene pravne poslove hitro proniknuo i pravnički valjano shvatio; bijaše, kako mi vele, izvrstan sudac. Pokojni Tajčević svim je nam u Slavoniji živo u pameti, mnogi ga osobno poznavasmo, pa znademo vrlo dobro prosuditi, što je nakon njegove smrti izgubila domovina, a što pravosudje i najviši sud.

Sad valja pomišljati na to, da se ta mjesta popune. Priznavajuć mi svi znamenitost najvišega suda u svakoj zemlji, a napose pako kod nas, možemo očekivati, da će se medju valjanimi izabrati najvaljaniji te posaditi na odličnо ono mjesto. Tu nebi se smielo gledati ni na godine službovanja ni na starost, a bome niti na to, da li je dotičnik u obće slu-

Google

žio i gdje. Bude li se na ovakov način popunjivao vis. stol sedmorice, ni ćemo doduše imati podpuni broj viećnika, ali septemvirat naš neće reprezentirati cviet teoretički i praktični izvrstnih sudaca. Ako bude potrebno neka se posegne medju izvrstne odvjetnike, a možda bi bilo dobro pogledati i u Krajinu. —

Znadete i sam, gospodine uredniče, kojom se pomnjom u drugih zemljah biraju viećnici najvišega suda. A kako da nebude kod nas, gdje se septemvirat prikazuje kao najizdašniji korektiv za popravak osuda, izricanih kad što površno, ili na temelju krivo shvaćenih ustanova zakona. Ovo neka se ne smatra nikakovom uvredom, ali faktično tako biva.

O shodnosti ili neshodnosti triuh instancija u civilnih poslovih može tko misliti, što ga je volja, kod nas su one potrebne i bit će potrebne još dugo vremena. Zato molimo opetovano, da se sve ovo uvaži kod budućih imenovanja. Rješitbe najvišega suda treba da budu uzorom temeljita shvaćanja zakona, proniknuća pravnih odnošaja, koje riešavaju, ravnalom nižim sudovom u njihovu postupku.

Još nisam svršio.

Želim, gospodine uredniče, svratiti pozornost „pravničkoga družtva" na drugu neku stranu. Naša pravnička literatura ne zaslužuje ni toga imena. Treba da se jednom počme raditi. I „pravničko družtvo" zvano je takov rad unapredjivati i podupirati. Ne bi li to družtvo moglo razpisivati nagrade za spisano djelo, ili za pojedine razprave? Vjerujte, to bi bilo i družtvu na slavu i nam na korist. (Vjerujemo sve što rekoste, ali za sve to treba — novca. Pravničko družtvo ima preko 350 članova, ali moglo bi ih biti još jedan put toliko, i onda bi se vaša misao dala liepo izvoditi. Nu do tada težko, članova je malo i oni — nekako slabo plaćaju godišnji prinos. Stara naša nevolja. U ostalom vaš predlog zaslužuje svako uvaženje i pravničko družtvo neće na nj zaboraviti. Ured.)

I još jedno. — Jeste li opazili u službenih novinah medju oglasi, kako predsjedničtvo sudb. stol. pozivlje sad ovoga auskultanta, sad onoga pristava, „koji se je bez dopusta udaljio", da se za 14 dana povrati, jer će se inače uzeti, da se je službe odrekao.

Molim vas, kaka je to disciplina, i kako se u obće vrši nadzor, kad se istom poslje mjesec dana opazi, da je netko izostao iz ureda, a moralo bi se znati već drugoga dana? Kakovi su to pojmovi o dužnosti, i kako može kraj takova postupka javna korist napredovati?

Sastanci pravnika.

Posliednjih dana mjeseca lipnja držali su ugarski pravnici svoj šesti sastanak u Budapešti; prošloga mjeseca imadjahu ga njemčki pravnici u Salcburgu.

Za sastanak ugarskih pravnika bilo se prijavilo učestnika preko tisuću, nego došlo ih je mnogo manje. Vele, da je ovaj sastanak imao, što se znade, najmanje

Digitized by Google

učestnika. Razne su tomu okolnosti krive. Na jednu pako meću najveću krivnju. U Ugarskoj dokinuta je množina sudbenih stolova, pa će ih se još gdjekoji dokinuti; uslied toga vlada napose u sudačkom stališu velika uzrujanost, neizviestnost; opasnost prieteća nezavisnosti sudaca nekako je ozlovoljila i članove sastanka, prem je novinstvo, stojeće bliže vladi, gledalo da svaku bojazan o tom raztjera. Imenito je novinstvo ovom prigodom velikom pohvalom izticalo dosadanje djelovanje sastanaka pravničkih: da su dali impuls dosadanjim reformam u Ugarskoj, da su poticali volju k ozbiljnim studijom te mnogo doprinieli, da su se odnošaji raznih zastupnika pravoslovne znanosti nekako više na prijateljsku uredili.

O samom sastanku i njegovu radu ovo u kratko.

Za predsjednika bje izabran jednoglasno judex curiae i predsjednik gornje kuće, Majlath. Nu pošto ovaj nemogaše primiti časti, izaberu pridsjednika najvišega suda pl. Daruvary-a. U prvoj zajedničkoj sjednici čitano je izvieśće o napredovanju na putu reforma. Tu su iztaknute nepovoljne posljedice promienjene organizacije sudova, ali sa zadovoljstvom konstatovano, da su prijašnjimi sanstanci pravnika potaknuti zakoni trgovački, mjenbeni, odvjetnički i bilježnički uvedeni. Nabrojeni su i drugi zakoni, kojim je sastanak pravnika udario temelj. Radnje oko kodifikacije civilnoga prava zapeše; za kazneni postupnik nije izradjena još ni osnova. Žalostne financije svemu su tomu krive. Od sadanjega rada ovoga sastanka spominjemo sliedeće:

1. Sklapanje nasliednih pogodba većina je hotjela da se ograniči samo na ženitbene drugove, dočim je manjina to pobijala. U plenumu bude zaključeno: zakonodavstvo neka stegne pravo sklapati nasliedne pogodbe samo na supruge i to. da se ovi uglave ili prije ženitbe ili dok se ova sklapa.

2. Glede odgovornosti za štetu, počinjenu po državnih činovnicih, htjedoše neki, da se ova svali na državu, koja činovnike postavlja, dočim je većina izrekla, da se i ta odgovornost ima urediti po onih načelih, po kojih se u obće juristične osobe čine odgovornimi za štetu, što ju počine njihovi zastupnici. Plenum usvoji ovo potonje mnenje.

3. O sticanju prava na nekretnosti zaključeno je u zajedničkoj sjednici: Na nekretnosti, upisane u gruntovnici, mogu se steći pravo vlastničtva, služnosti i realni tereti u slučaju dobrovoljna prenosa medju živimi, a založno pravo i izvan ovih slučajeva, samo gruntovnim upisom; dosielost nedaje nikakova realna prava, ali ovlašćuje na upis u gruntovnici naprama onomu, za kojega je pravo vlastničtva za vrieme dovršene dosielosti upisano.

4. U pitanju o nagodi podmoraš u stečajnom postupku izjavi se plenum proti takovoj nagodi. Tom prilikom konstatirano bje, da uslied stečaja ima u Ugarskoj preko 200 mil. for. neupotrebljenih, koji se nemogu maknuti radi stečaja.

5. O pitanju renoviranja parnica bijaše razlika u mnenjih neznatna. U glavnoj sjednici prihvaćen je jednoglasno sliedeći predlog: „U ustmenom i neposrednom postupku dozvoljena je obnova parnice, odnosno dokidni proces: a) ako se producira izprava, odnoseća se na sućnost same parnice, ili ako se navedu svjedoci, pa ako se o jednom i drugom znade, da nisu upotrebljeni bili u prvoj parnici; b) ako se napadnuta osuda osniva na krivih dokazalih, ili ako je osuda postignuta činom, po kaznenom zakonu zabranjenim, izvela takov čin protivna stranka, zastupnik stranke ili sudac; c) ako je sudac zakonom izključen bio iz izvršivanja sudačke vlasti u već dovršenoj parnici; d) ako su od parnice izključene bile osobe, ovlaštene da zastupaju druge za vodjenje parnice nesposobne, ili ako nebje po propisu zakona pozvana stranka, koja bje s bog nedolazka s ogluhe osudjena.

Digitized by Google

Napokon još je znamenito, kako je na sastanku riešeno pitanje: bi li se imala sudbenost u mjenbenih i trgovačkih poslovih prenieti na strukovne sudove. Većina predloži, da se ta judicatura nepovjeri ni sgoljnim strukovnim ni mješovitim sudovom, manjina pako predloži: strukovnim elementom neka se osjegura primjereni uticaj u judicaturu trgovačkih poslova. — Čudnovato: predlog većine je ipak plenum prihvatio.

Njemački pravnici imat će svoj sastanak 28., 29. i 30. kolovoza o. g. u Salcburgu. Spominjemo ovdje samo neka pitanja, koja će ondje razpravljati:

1. Bi li bilo shodno, da se u zajedničkom gradjanskom zakonu za Njemačku uz jedinstveni sustav o pravu imovinskom supruga osnuju još i subsidiarni sustavi za privatnu autonomiju?

2. Bi li trebalo u zajedničkom gradjanskom zakonu za Njemačku ustanoviti, da se nasliedstvo stiče ipso jure? O tom izradio je svoje mnenje čuveni prof. Randa.

3. Bi li se imao dovršeni pokušaj pridržati, odnosno uvesti u kaz. zakonu? pa ako dotičnik svoje volje zaprieči dovršenje pokušaja, ima li se to smatrati razlogom, koji dokida kazan? — O tom ima mnenje od prof. Bernera u Berlinu.

4. Bi li se imala dati ošteta za pretrpljeni iztražni zatvor u slučaju, ako bude okrivljeni proglašen nevinim (ili ako se nedigne tužba)?

Ostala pitanja spomenut ćemo, kada budemo donieli izviešće o sastanku. Bilo bi veoma shodno, da se je koji naših pravnika odvažio do Salcburga, da tamo vidi i čuje, kako se vode razprave, što i kako se radi.

Viestnik.

Imenovanja. Ferdo Weber, do sada kr. kot. sudac u Ivancu, imenovan je viećnikom kod c. k. sudbenoga stola u Gospiću; Liberat Lunaček definitivnim tajnikom c. k. banskoga stola krajiškoga odsjeka u Zagrebu; dr. Gjuro Vrbanić, pristavom kod kr. sudb. stola u Zagrebu; Andro Matić, pristavom kod kr. sudb. stola u Požegi; Franjo Derežan i Alfred Šifer prislušnici u obsegu kr. banskoga stola.

Dr. Fran Pilepić, odvjetnik na Rieci, imenovan je kr. javnim bilježnikom u obsegu kr. sudbenoga stola zagrebačkoga sa sjedištem u Bakru, a Josip vitez Troyer-Alonaldi Auffkirchenski kr. javnim bilježnikom sa sjedištem u Delnicah.

† Marko vitez Tajčević Balkanski, viećnik kr. stola sedmorice u Zagrebu, preminu kapljom udaren prošloga mjeseca u krapinskih Toplicah, te bje velikim učešćem pokopan u Zagrebu na pravoslavnom groblju. Pokojnika štovahu kao vrstna pravnika i sudca, te muža čvrsta značaja, kakovim se odlikovaše u svako doba. Bijaše više godina predsjednikom sudb. stola u Osieku, gdje si je stekao obće poštovanje, zatim dodje kr. banskomu stolu za viećnika, a za kratko vrieme bijaše imenovan viećnikom kr. stola sedmorice. Kako je pokojnik bio iskreni prijatelj „pravničkomu družtvu“, izabra ga ovo već prve godine za odbornika; a odbor, izabran da priredi sastanak hrvatskih pravnika, za svoga prvoga predsjednika. Kasnje s bog silnih posala odrekao se je jedne i druge časti. — Slava njegovoj uspomeni i lahka mu zemljica!

† Pajo Grčić, odvjetnik i odličan patriot, preminuo je ovih dana u Vukovaru. Bijaše članom pravničkoga družtva. Lahka mu zemljica!

Pravničke svaštice. — „Jurist. Blätter,“ list što ga u Beču uredjuju dva doktora prava, javlja, da je u Zagrebu umro pl. Tomašić, prisjednik kr. ugarskoga stola sedmorice. — Gospoda ona dakle ne znaju ni toga, da Hrvatska ima svoj vlastiti najviši sud, koji ne ima ništa zajedničkoga s ugarskim, do puka imena.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Listopad 1876. **Br. 10.**

O sukobu privatnoga prava sa javnim brzojavnim pravom i o načinu, kako da se ovaj poravna.

Napisao

Profesor dr. Kosta Vojnović.

Privatniku, bio on pošiljač depeše ili adresat, pristoji nepobitno pravo civilno tražiti odštetu, ako mu je nanešena šteta bilo zakašnjenom ili izopačenom brzojavkom. Ta naknada može se tražiti od upraviteljstva brzojava ili od pojedinih činovnika, prema slučaju. S druge strane uvriežilo se je već pravilo kod svih medjunarodnih ugovora, u svih nutarnjih brzojavnih pravilnicih, a i u nekih posebnih zakonih, da uprava brzojava nejamči ni za točnost ni za brzinu odpreme, niti preuzimlje na sebe štetu, koja bi mogla nastati, ako se brzojavka izgubi, ošteti, izopači — ili ako zakasni. Da su valjani svi ti propisi, bila bi suvišnom svaka razprava o naravi pogodbe, sklopljene s upravom brzojava, kao i o pravu, što no pripada pošiljaču ili adresatu prema njoj (upravi). Prije nego li na to odgovorimo, valja nam spomenuti, da je država svagdje, čim se je gdje uveo brzojavni zavod, preko najvišega ravnateljstva brzojava, gdje je brzojav državni monopol, ili preko ravnateljstva privatnih družtva, gdje ne bijaše monopola, izdala pravilnike za ravnanje nutarnjih i vanjskih odnošaja telegrafičkoga zavoda. Kasnje povedoše se dogovori u Njemačkoj i u Austriji, kako da se osjegura, ujednostavi i olakša medjunarodno brzojavljanje. Plod tih pregovara bijaše savez brzojavni austrijsko njemački, uglavljen 25. srpnja 1850. medju Austrijom, Pruskom, Bavarskom i Saksonskom, kojemu pristupiše kašnje i druge njemačke države. Ovaj ugovor zastopice sliedile su dvie naredbe od 18. rujna 1850., izdane po bivšem c. k. ministarstvu trgovine,

Digitized by Google

obrtnosti i javnih radnja .Jedna sadržaje ustanove o porabi c. k. državnih telegrafa po privatnicih u granicah austrijsko-njemačkoga saveza, a druga naputak za c. k. brzojavne i poštarske urede ob uredjenju brzojavnih depeša.

U §. 25. prve naredbe, na koji se pozivlje §. 13. naputka, veli se, da „vlada neuzimlje glede odpremanja depeša telegrafičkim putem na se nikakove odgovornosti; a što se tiče dalnjega njihova odpremanja poštom, imadu se uporaviti obćenite jur postojeće ustanove".

Još jasnije izraženo je ovo načelo u čl. 27. pravilnika, priložena ugovoru ob austrijsko- njemačkom savezu. Brzojavna upraviteljstva ne jamče za točnu dostavu depeša, kao ni za to, da će prispieti ili se uručiti u stanovito vrieme, a nisu obvezana podnieti štete, potičuće odatlje, ako se depeša osakati, zakasni ili izgubi. [1]

Kad budemo pregledali razne brzojavne zakone inih naroda, vidit ćemo, da je u svih proglašeno ovo načelo, pa nam se s to ga i nehotice namiće pitanje: dade li se ovo sa gledišta juridičkoga opravdati?

Da su ga države sankcionirale samo zato, kako bi pokrile nevaljanštine ili nepoštenje svojih činovnika, te izbjegle štetam, koje bi im činovnici mogli nanieti, kad bi zakasnili odpremiti, dostaviti depeše, ili kad bi ove izopačili, nebismo našli dovoljno oštrih rieči, da takov postupak osudimo. Ali nije tako. [2]

Da bude moguće odgovoriti na pitanje, kako se mogu uvući pogrieške kod brzojavljanja bilo krivnjom ili bez krivnje činovnika; na pitanje dakle, koje utiče u vjerodostojnost i u odgovornost radi pogriešnih telegrama, valja ovo znati.

Za brzojavljanja rabe se četiri stroja.

---

[1] U §. 6. bečkoga medjunarodnoga ugovora od 21. srpnja 1868., koji je preinačio prvi parižki ugovor od 17. svibnja 1865., veli se, „da visoke ugovorajuće vlasti ne primaju na se nikakovu odgovornost glede medjunarodne brzojavne službe. Petrogradski ugovor od g. 1875. usvoji takodjer ovo načelo.

[2] Ovdje dužan sam javno zahvaliti se odličnomu upravitelju naših brzojavnih zavoda g. Vukoviću, koji me je uveo u poznavanje tehničke strane telegrafa, u koliko mi je ovo za moju zadaću bilo potrebno, i koji mi je osim toga najuljudnijim susretanjem i riedkom vještinom razjasnio dosta dvojba te mi dao mnogo i zanimivih podataka, bez kojih nebi bio mogao ovako predmet ovaj na široko razpravljati.

Digitized by Google

1) Kazalni strojevi, kojih se znakovi vide, opažaju, dotično bilježe. Ovi se gotovo u nijednoj državi nerabe, izuzev brzojavljanje podvodno. Zračni uplivi i druge okolnosti čine ove strojeve nesposobnimi za pruge na kopnu.

2) Morseov stroj, nazvan ovako po svom velikom izumilcu,[1] najviše je razprostranjen po Europi i Americi radi svo-

[1] Morse rodio se je 27. travnja 1791. u Charlestownu, državi Massachusettu, sjeverne Amerike. Više nauke slušaše na sveučilištu u Yale-u, nu posvetio se slikarstvu, pošto je osobitu ljubav pokazivao prema liepim umjetnostim. Radi dalnjega naobraženja u ovoj struci ode g. 1811. u London, gdje bijaše učenikom umjetnika Benjamina Westa. Osam godina ostade u Europi, i tu izvede krasnih umjetničkih djela, medju kojimi odlikova se „umirući Hrelja“, radi kojega steče zlatnu kolajnu. — Vrativ se g. 1819. u Ameriku dodje u Boston, a odavlje u New-York, gdje se je bio nastanio. Tu ga izabra akademija risanja za svoga predsjednika. — G. 1829. ode opet u Europu, pa je napose u Parizu studirao tri godine umjetnine u Louvre-u sabrane. Imenovan u New-Yorku profesorom poviesti umjetnosti ukrca se u Havre-u, da se povrati u Ameriku. Na ovom putu zače se u njem idea električne telegrafije, koju je tek nakon 12 godina oživotvorio i koja se smatra plodom njegove duboke i duge nauke o elektro- magnetizmu. Na putu najme zapodienuo se govor o tom predmetu, a neki putnik primjetnu, kolika bi za čovječanstvo bila blagodat, da se uslied elektro-magnetičnih obreta čovječja misao može priobćiti od mjesta do mjesta. „A zašto nebi bilo to moguće?“ odgovori Morse. Vele, da je prije nego li je dospio u New-York, bio izumio cieli svoj sustav, s kojim upozna ostali sviet istom g. 1835. Pokusi, učinjeni na manjem prostoru, podjoše dobro za rukom. Ode u Washington, gdje je svoj ustroj priobćio nekolicini zastupnika na kongresu. Ali kako ne bijaše sam dosta imućan, da pokuša na širokom polju svoj obret, borio se osam godina sa hladnokrvnošću raznih vlada, ne mogav dobiti potrebiti novac za porabu svoga velikoga izuma. Istom g. 1843. dozvoli mu kongres 50.000. dolara (150.000. for.), da pokuša uvesti brzojav medju Washingtonom i Baltimorem na prostoru od 40 milja. Za nekoliko mjeseca pruga bijaše smještena, a 1. svibnja 1844. poleti prva brzojavka izmedju ta dva grada. Dočim je bio prvi Sömmering u Njemačkoj izumio munjevni brzojav g. 1808., vidimo da dva bratska, oba praktična naroda, englezki po svom Wheatstonu, obretnikui glena stroja, amerikanski po svom Morse-u, obretniku pisaćega stroja, mal ne u isto doba (Morse g. 1835. Wheatstone g. 1837.) omogućiše porabu ovoga genijalnoga izuma, komu su preporučili svoje ime Schilling u Rusiji, Weber i Gaus u Njemačkoj, a to neznajući jedan za obret drugoga, a radeć mal ne u isto vrieme. Ali svi ti strojevi ne mogahu se natjecati sa Morseovim, koji svojom skrajnom jednostavnošću i lasnoćom manipulacije bolje od ikojega drugoga odgovara namienjenoj zadaći. Kasnje ovaj prvi obret usavršio se u nekih potankostih, ali uzprkos odkrivenih hitrijih sustava, stroj Morseov osta sve do sada, pa će, bez dvojbe, ostati za dugo vrieme sustav najobćenitiji.

Evropa i Amerika natjecahu se, koja da izrazitije prizna Morse-u stečene za čovječanstvo zasluge. G. 1858. darovaše mu poslanici deset država, što no se bijahu sastali da utanače brzojavni medjunarodni ugovor, svotu od 400.000 for. G. 1871. brzojavni činovnici sjeverne amerikanske republike podigoše mu kip na jednom od glavnijih trgova New-Yorka. Samuel Morse umre 2. travnja 1872. u New-Yorku

Digitized by Google

jih već poznatih prednosti. On izvodi na papirnom tračiću točke i poteze, koje zamienjuju alfabet.

Premda su pogrieške na Morseovom stroju razmjerno vrlo riedke, jer se uporavlja velika pozornost, ne može se ipak izmaći, a da se kad i kad i nehotice brzojavka okrnji, poteklo to sada od činovnika odpremajućega ili preuzimajućega; nu može se to dogoditi i nezavisno od činovnika, uslied kakove mahne u stroju, ili s kakova fizična uzroka.

Odpremajući činovnik može brzojavku okrnjiti tim, ako rukopis telegrama nije dosta čitljiv, te može uzeti jedno slovo za drugo, ili izpustiti kakovu rieč; može ju okrnjiti, ako redovito negrupira (sastavlja) znakove.[1]

Preuzimajući činovnik može okrnjiti brzojavku ne samo hrdjavim tumačenjem ili shvaćanjem, nego i nehotice uzrokom manjkavih znakova, prouzročenim nedostatnim sastavljanjem znakova ili kakovom mahnom samoga stroja, koji ili slabo udara u papirne znakove, ili ih nedostatno mastilom piše.

Bez svake krivnje poslujućih činovnika može se brzojavka okrnjiti odvodom struje na prugi tako, da znakovi nenadano izostanu, ili po atmosferičkoj munjini, s koje jedan ili drugi znak izpade, ili se preinači.

3) Hughesov stroj izvodi rimska slova. Ovim strojem preuzimajući činovnik može brzojavku okrnjiti, kad prilieplјuje papirni tračić na telegramu te režuć ga može i nehotice kakvo slovo odrezati. A stroj sam, prem u vrlo riedkih slučajevih, može na preuzimajućoj postaji izgubiti, bilo i za čas, synchronismus te odaslana slova u druga pretvoriti i tim osobito okrnjiti depeše, sastavljene u tudjih jezicih.

Ovaj stroj premda nadmašuje u hitrini Morseov, ipak je

---

u 81. godini dobe. Ciela Amerika oplakivaše smrt čovjeka, o kojem reče još g. 1845. John Adam, predsjednik sjeverno- amerikanske republike, da je više učinio za svoju domovinu i za čovječanstvo nego svi politički ljudi svojega vremena. (Ovi podatci izvadjeni su iz lista „Journal Telegraphique publié par le bureau international des administrations telegraphiques.“ II. Vol. str. 59—61. Op. pisca).

[1] Kao primjer navodimo ovo. Rieč „paće“ ima se ovako grupirati:

. _p_ . . a _ c _ . e

Nu ako se sastavlja ovako:

. _p_ . . a t r . e preinačuje se u patre.

Digitized by Google

kompliciran, posve tanke naravi i zahtieva s toga veoma pomnjivo rukovodjenje.

4) Casselliev stroj slikuje lučbenom i munjo-magnetičnom silom telegrame pored originala. Alsažanin Mayer u Parizu usavrši ga. Ovaj stroj može izvesti slika, muzikalnih nota, šifrâ i znakova razne vrsti — Zračna munjina može i ovomu stroju nahuditi prouzročiv, da neki znakovi izostanu, ali lasnije je po ostalih i po praznoći mjesta dokučiti što manjka.

Ovaj stroj ima dvie velike prednosti: 1) daje nam autografička pisma telegrafirajuće osobe i zapriečuje tim, koliko je moguće, krivotvorenje; 2) posve je neodvisan od činovničkoga sudjelovanja pa uklanja pogrieške, potičuće iz nepomnje ili iz nesposobnosti telegrafista. — Ovaj stroj uporavlja se još riedko, na kakovoj francezkoj prugi može se naći (n. p. od Pariza do Lyona), jer je još skup, te zahtieva puno vještije osoblje nego li je sadašnje, osobito na manjih postajah. U našoj carevini uveden je Morseov stroj, kao gotovo svagdje na kopnu. Samo u nekih glavnih postajah obstoji i Hughesov.

Razabrav ovako, kakovim je pogriešk am izvrgnuto brzojavljanje unatoč najboljoj volji činovnika, po samoj naravi različitih strojeva, u koje smo prodrli, lasno ćemo dokučiti, da u sadanjem stanju telegrafije država ne mogaše nipošto uzeti na se odgovornost bilo zakasnjivanja, bilo netočnoga dostavljanja, bilo izopačivanja brzojava. A naveli smo tek neke uzroke, koji mogu biti krivi ovim smetnjam. A Gdje su prekinuća pruga podvodnih s nevidljivih i nepoznatih uzroka? Gdje prekinuća pruga kopnih sa nenadanih oluja ili sa zločinskih čina? — Dok napredak telegrafije ne stane na put fizičkim uzrokom, smetajućim djelovanje brzojava, dotlje ostat će neodgovornost brzojavnih upraviteljstva u svih zakonodavstvih.

A glede odgovornosti države za pogrieške njenih činovnika ja sam već na drugom mjestu i obširnije razložio granice te odgovornosti po rimskom i sadanjem pravu. Ovdje samo u kratko evo ovo velim: Po rimskomu pravu conductor operis, koji rabi inih radnika, da obavi naručeno djelo, odgovara za nje prema locatoru jedino što se tiče izbora istih i nadzora, culpa in eligendo et inspiciendo, jamči najme za štetu, koju su

Digitized by Google

valjda počinili pomoćnici po njem namješteni, ako nije, kad ih je birao, upotrebio svu pomnju marljiva domaćine, ispitav prije njihovu sposobnost i poštenje; a pošto ih je izabrao, ako nije bdio nad njimi.[1] Preko ove granice conductor operis ne jamči za djelovanje svojih pomoćnika, neodgovara dakle za štetu, koja bi mogla nastati locatoru operis njihovom nemarnošću.

Uporaviv ove nazore na telegrafe, reći ćemo, da fiscus, gdje je telegraf državni zavod, da dioničko družtvo, ili privatni poduzetnici, ako su brzojavi u rukuh privatnika, odgovaraju za svaku krivinu, omnem culpam, koju zakrivi uprava brzojava, a glede njihovih pomoćnika za culpam in eligendo et custodiendo. Pošiljaču pripada dakle po rimskom pravu actio ex locato proti upravi brzojava, ako je ova kriva doli, culpae latae ili culpae levis, bud glede načina kojim, i vremena u koje bje brzojav odaslan, bud glede postupanja u izboru i nadzoru pomoćnika svojih.

Naš gradj. zak. ovlašćuje naručevnika (conductor operis), da naloženi mu posao povjeri komu drugomu samo kad je velika potreba, pa i u ovom slučaju odgovara on za svoju krivnju u izboru osobe (§§. 1161 i 1315 o. g. z.). Zakon nalaže dakle naručevniku odgovornost za krivnju in eligendo svojih pomoćnika. Ako je uložio svu pomnju marljiva domaćine birajuć osobu, kojoj s nevolje mora povjeriti naloženi mu posao, ne odgovara za slučajnu njenu krivnju, pače, ako je bio pomnjiv u izboru, nije ni dužan nadzirati svoga zamienika.

Ova ustanova mogla bi se uporaviti na brzojave per analogiam te držati telegrafičku upravu odgovornom za štetu, nanešenu od njenih činovnika i poslužnika, u koliko bi joj se mogla predbaciti „culpa in eligendo“. Pošto su pako prema nu-

[1] Osobitom vrlinom zastupa ovo mnenje dr. P. Friederik von Wyss u izvrstnom svom djelu „Die Haftung für fremde Culpa nach röm. Rechte. Zürich 1867“. Takodjer Dr. Eck u Holtzendorfs Encyclopädie II. p. 273. — Usuprot ini pisci posve krivo drže, da po rimskom pravu conductor operis odgovara za svaku nepomnju svojih pomoćnika, kako Ubbelohde o „culpa in eligendo“ u „Archiv für praktische Rechtswissenschaft.“ Bd. VII. p. 229—276. — Dr. Buchardi u djelu „Ueber die Verantwortlichkeit des Schuldners für seine Gehülfen bei der Erfüllung von Obligationen. Kiel 1861. — i Baron u Civ. Archiv LII. p. 55. — Meili pobijo je izvrstno njihove nazore u svom djelu p. 55.

Digitized by Google

tarnjem redu starješine upraviteljstva dužni nadzirati počinjene činovnike, oni mogli bi odgovarati za krivnju njihovu u koliko bi zanemarili vršiti nadzornu svoju dužnost nad njimi.

Ovo neka bude samo u kratko rečeno. A sada velimo stricto jure moglo bi se zahtievati, da barma u ovih granicah uprava brzojava jamči za štetu, nanešenu strankam. Nu pita se, bi li to bilo koristno ovoj važnoj grani javne uprave, čija zasluga osobito stoji u brzini? Da zakon proglasi i tu ograničenu odgovornost, drzava bi morala providiti brzojavljanje takovimi opreznimi sredstvi, takovimi formalnimi potežkoćami, da bi većom stranom nestalo onih koristi hitrine, koja se ište od telegrafa.

Kako ćemo kasnje vidjeti, Englezka je ovaj čvor razriešila praktičnim svojim taktom dopuštajuć, da se brzojavke do svote od 100. funti šterlinga osjeguraju. U takom slučaju sklapa država pogodbu na sreću sa pošiljačem brzojavke. Ne prispie li ovaj u stanovito vrieme, nebude li točno dostavljen, bude li izopačen, uprava brzojava plaća pošiljaču osjeguranu svotu; ako se pako telegram točno i na vrieme dostavi, pošiljač gubi plaćenu premiju. Nu primjetit valja, da ni Englezka neosjegurava depeše preko stanovite svote, jer štetne posljedice okrnjene depeše mogu biti neizmjerne.

U ostalom možemo se umiriti glede ovoga važnoga i zapletenoga pitanja te se osloniti na vještinu, marljivost i poštenje naših brzojavnih činovnika. Izgubljenih telegrama može se reći da neima (? Ured.), a koliko usuprot izgubi se listova? Nisu tako često izopačene brzojavke, a još redje netočno dostavljene. Ima ih koje zakasne, ali u izvanrednih okolnostih i u nekih velikih stacijah. (Imalo bi sve tako bivati, ali se dosta često i protivno dogadja. Ured.) Brzojavni činovnici ponosni na svoju zadaću, treba da ju uviek pred očima drže, da svojom revnošću nadopune praznninu zakona i nedostatak ustroja i da neodgovornost države izmiene svojom moralnom i rodoljubivom odgovornošću.

Nego nastalo je pitanje, jesu li pravovaljani oni brzojavni pravilnici, koji uredjuju odgovornost upraviteljstvâ brzojava u oprieci sa privatnim pravom? Ovdje valja dobro razlučiti zakone od naredaba. Zakoni, stvoreni po zakonodavnoj vlasti, dakle, gdje

Digitized by Google

je država ustavna, sudjelovanjem svih ustavnih činbenika, koji bi (zakoni) riešavali upravu brzojava svake odgovornosti poradi nanešenih šteta strankam, bili bi svakako valjani. Ali riedko koja država stvori takov zakon. Navesti ćemo ovdje zakon švajcarski od 18. prosinca 1867. §. 11.; francezki od 20. studenoga 1850. čl. 6.; belgijski od 1. ožujka 1851. čl. 6.; svi su ovi jasno i pravovaljano proglasili neodgovornost države glede brzojavnoga dopisivanja. Ali gdjegod je vlada ustavna putem naredbe, bez sudjelovanja sabora, to učinila i samovoljno derogirala privatnomu pravu, naredba je nezakonita, pa bi privatnici mogli unatoč naredbi, sudbenim putem na temelju gradjanskoga prava dignuti svoju tužbu sbog naknade proti upraviteljstvu brzojava. Znamo bo, da u ustavnoj državi sudovi prosudjuju valjanost naredaba, kako to propisuje i čl. 7. temeljnoga državnoga zakona od 21. prosinca 1867. o sudbenoj vlasti za zemlje zastupane u državnom vieću. Sudovi najme pozvani su da razsude, je li se exekutiva ograničila da izvede načela uzakonjena, ili je izdala propise, koji spadaju na zakonodavnu vlast.

Serafini, Maili, Reischer, Mittermayer: svi u ovom obziru jednako misle, pa prvi pobija odrješito zakonitost naredbe taljanske vlade, prem ju je kralj podpisao, kojom se uprava riešava, brez sudjelovanja sabora, svake odgovornosti u brzojavnom dopisivanju (l. c. 186—189).

Što se tiče naših jur spomenutih naredaba, najme od 18. rujna 1850. izdanih u vrieme, kada se carevinom nije vladalo na ustavnu, držimo, da se ne može njihova zakonitost pobijati, jer one nisu ništa drugo nego izvodile ona načela, što no ih sadržavaše medjunarodni brzojavni ugovor, uglavljen medju Austrijom, Pruskom, Bavarskom i Saksonskom; a da ga je vladaoc austrijski bio vlastan uglaviti, o tom neima dvojbe.

Nego s drugoga gledišta još nastoje neki opravdati neodgovornost države scieneć, da tko brzojavlja, muče pristaje na one naredbe, koje ustanovljuju odnošaje medju upraviteljstvom i strankami. Ali, kao što sgodno primećuje Serafini (l. c. p.187—189) absurdno je misliti, da bi stranka muče odpustila upravi brzojava onu obvezu, za izpunjenje koje sklopila je s njom pogodbu

Digitized by Google

kojom ona smjera na odaslanje brzojavke, a da se ova neokrnji niti zakasni. Takova privolja svela bi se na sliedeće: „Ja ti plaćam 50 novč., da mi to i to brzojaviš odmah nekoj osobi, a ti pak možeš nekažnjen dostaviti brzojavku i drugomu, možeš ju okrnjiti, možeš sutra ili prekosutra poslati, jer ja te ne ću s bog toga zvati na pravdu, da mi dadeš naknadu.“ Samo budali mogla bi se pripisati taka muča privolja, koja predaje u dobru volju obvezanoga, da ispuni ili ne pogodbenu dužnost, što se protivi naravi svake pogodbe.

S toga najglasovitiji pravnici i sudbena praksa francezkih, njemačkih, englezkih i amerikanskih sudova (tribunala) sliede načelo, „da se poduzetnici javnih obćila nesmiju riešiti odgovornosti, koja ih ide po zakonu; jer privatnici ne mogu svojimi ustanovami i konvencijami derogirati propisom, koji se tiču javnoga reda i ćudorednosti.“ Gostioničar bi uzaludu priliepio na zidovih svoje gostione, da ne odgovara za prtljagu, predanu njegovoj služinčadi, jer se ne može svoje volje oteti dužnosti, koju mu nalaže §. 1316. o. g. z. A kako da se rieši svake odgovornosti upraviteljstvo brzojava, osobito kad se promisli, da je brzojav monopol državni i da se uslied toga privatnici ne mogu uteći kakovu privatnu brzojavnu zavodu, kao što mogu putnici često izabrati drugu gostionu, gdje će sjegurno predati svoje stvari znajuć, da vlastnik odgovara za svoje sluge.

Sva pako moderna zakonarstva ne dopuštaju, kao što i rimsko pravo nije dopuštalo, da se u pogodbenih odnošajih, uslied kojih su stranke obvezane na pomnju i marljivost, izključi odgovornost za dolus i culpa lata, jer bi to bilo grdno i nepošteno, protivno javnomu redu te svim starim i novim zakonom. L. 1. §. 7. Dig. 16. 13: „Illud non probabis, dolum non esse praestandum, si convenerit, nam haec conventio contra bonam fidem, contra bonos mores est, et ideo nec sequenda est.“ L. I. §. 1. Dig. 11. 6.: „Lata culpa plane dolo comparabitur.“ L. 29. Dig. 17. 1.: „Dissoluta negligentia prope dolus est.“ Kad bi dakle uprava brzojava kakovom svojom naredbom proglasila, da neodgovara za dolus ni za culpa lata, te kad bi postupala lahkoumno kod imenovanja svojih činovnika, nikakov pravilnik ne

Digitized by Google

bi je mogao riešiti dužnosti, da ne naknadi štete, nastale njenom neoprostivom nemarnošću.

Kao što smo naveli, pravovaljane naredbe kod nas riešavaju upravu brzojava svake odgovornosti glede brzojavnoga dopisivanja, ali uprava nije riešila svojih činovnika, jer proti ovim slobodno je oštećeniku dignuti tužbu za naknadu štete, prouzročene krivnjom njihovom. Sama Švajcarska učini žalostnu iznimku u ovom obziru (Meili l. c. p. 149.).

Meili umno opaža (l. c. p. 144—146.), da se telegrafička upraviteljstva mogu odriešiti odgovornosti za culpa levis, jer po naravi svake pogodbe stranke mogu ugovarati uvjete sebi koristne, u koliko tim nevriedjaju zakona i nejdu proti bitnim elementom svake pogodbe. Rimsko pravo postavilo je granicu slobodi stranaka zabraniv, da se odreknu tužbenoga prava radi dolus et culpa lata. Preko ovih granica priznata im je najširа sloboda. L. 16. §. 4. de numor. 4. 4. „Idem Pomponius ait, in pretio emptionis et venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire".

Ali kad bismo se imali baviti de lege ferenda, pristali bi uz mnenje Serafinievo (l. c. p. 192 i 193) i Meili-evo (l. c. p. 151. et seq.), da bi najme brzojavna upraviteljstva imala jamčiti svakako za štetu, nanesenu dolo, culpa vel casu, netočnim odašiljanjem ili zakasnjivanjem brzojavke.

Meili naslanja ovo svoje mnenje na rimski „receptum nautarum, cauponum i stabulariorum", proti kojim bijaše praetor izdao osobiti edikt, kreposti kojega oni ne samo da su odgovarali poradi culpa in eligendo et inspiciendo, u biranju i nadziranju služećega osoblja, nego i za svaku štetu, koju bi sakrivili, a to „quia necesse est plerumque eorum fidem sequi, et res custodiae eorum committere. (L. 1. §. 1. naut. caup. 4. 9.). Ove osobe uživahu kod Rimljana neki monopol, uslied kojega „necesse erat plerumque eorum fidem sequi", niti je bilo izbora onomu, koji bi trebao njihove službe. U takovom stanju, kao svaki monopol po svojoj naravi umanjuje pozornost i revnost onih, koji ga uživaju, red je bio ta spavajuća svojstva držati budna povećav njihovu odgovornost, jer gdje je ova posve ograničena, tu

Digitized by Google

predstojnik ne ima nikakova interesa, da bdije nad svojimi podčinjenimi, dočim kad je široka, u njegovoj je koristi, da uztrajno pazi kod izbora i da nadzire svoje podredjene.

U našem modernom obćenju, u interesu same trgovine je stalo, da se uvede neki monopol glede raznih obćila, kao n. p. glede željeznica, pošta, parobroda, pa su moderna zakonarstva uporavila na nje gore iztaknuta načela rimskoga receptum-a, koje usvoji i naš gradj. zak. u §. 1316. Istina je, da susjedni §. istoga gradj. zak. ograničuje zamašaj ove ustanove na same privatne zavode za odpremanje, dočim se glede javnih pozivlje na posebne propise. Usuprot francezki gradj. zak. u čl. 1952—1954., i čl. 103—104. „code de commerce" primiše posve rimski receptum, te su ga uporavili pravdoznanci na željeznice i pošte. Slični su propisi taljanskoga gradj. zak. (§§. 1627, 1629, 1631, 1866—1868.) i trgovačkoga zak. (§§. 82 i 83). — Novi njemački obći trg. zakon upravio je u §. 421 — kojemu odgovara §. 422. našega — ustanove receptum-a na tovarne poslove željeznica i inih javnih vozila. Ovu strogu odgovornost njemački je zakon 2. studenoga 1867. ustanovio za poštarsku službu. Novi zürihžki gradj. zak. sliedi u §. 1653. primjer francezkih i njemačkih zakona glede obveze vozara, pak dotične ustanove uporavlja u §. 1668. na svaka poduzeća odpremna, kao: na brodove, željeznice, itd. Radi se dakle sada o tom, da se ta odgovornost protegne i na držaoce monopola brzojavâ, kako to složno zahtieva Reyscher (l. c. p. 299.), Mittermayer (Civ. An. 47. p. 234—237), Meile i Serafini. Je li podizanje i uzdržavanje telegrafa svuda postalo monopolom države, je li tim uzeta gradjanom mogućnost, da se uteku k inim poduzetnikom, to je vrlo nuždno, da dužnost vladâ ne zaspi na njenoj povlastici, da ih strožija odgovornost drži budnimi, da — u kratko — ona jamči za svaku štetu, što no potiče iz dolus, culpa lata brzojavnoga upraviteljstva ili pojedinih činovnika, ili iz slučaja, izuzev vis major[1], netočnim odaslanjem, dostavljanjem ili zakasnjivanjem brzojavka.

[1] Dvie su teorije glede vis major. Stara teorija razlučuje pojam slučaja, casus od pojma jače sile, vis major. Bluntschli (Deutsches Privatrecht, 1. Auf-

Digitized by Google

Odavlje sliedi, da se upraviteljstvom brzojava ne bi smielo dopustiti, da se na svoju korist posebnimi pravilnici, po njih izdanimi, ili posebnom pogodbom, oslobode izpunitbe ustanova zakonskih glede naknade toliko što se tiče obsega ili trajanja obveze, koliko glede dokaznoga tereta. Ovo je načelo jur prodrlo u Njemačku, naročito o voznoj pogodbi u čl. 423. trg. zak. (§. 424. našega), pa i u Francezku te Italiju kriepošću pravoznanstva, pače u ovu posliednju državu unatoč jasnomu propisu zakona.

A što je još važnije, odgovornost držaoca telegrafičkih zavoda pored željezničkih i poštarskih ustanovljena je u zakoniku države New-York (Mittermayer: Civ. Ab. sv. 46. p. 30.), pače stoji u cielom obsegu amerikanskoga prava, prem nije svuda uzakonjena. Istina, u Americi nalaze se brzojavni zavodi u rukuh privatnih družtva, dočim su u Europi monopolom države. Ova razlika lasno će nam protumačiti, zašto u starom svietu države ne će da jamče za štete, uzročene po zavodu, kojim one upravljaju. Nu s druge strane valja primjetiti, kad se privatna družtva podvrgavaju takoj strogoj odgovornosti, ne ima razloga, zašto da se isto tako nepodvrgne i država, koja izvršivajuć privatne poslove, zvana je prva da dadne primjer savjestna obdržavanja

---

lage §§. 116,130.) najoštrije ističe ovu razliku. Kod običnoga slučaja redovito vrlo je mučno prosuditi sjegurnošću, je li moglo čeljade predusresti slučaj pomnjom ili ne; u slučajevih jače sile usuprot (naravni dogodjaji n. p. tuča, poplava, požar, navala neprijatelja itd.) jasno je, da joj pojedinac ne može odolieti.

Englezko i novo zürihžko pravo prihvatiše ovu teoriju, ovo potonje pače ustanovi, da vozar i pošiljač odgovaraju za svaku štetu izim one, koja nastade jačom silom. A i ova nerieševa te dužnosti, ako joj se je moglo priličnim oprezom izbjeći.

Po novoj teoriji ne leži kriterij jače sile u tom, što se štetni dogodjaj objektivno i po sebi ne mogaše ukloniti, nego je li se mogao ukloniti prema okolnostim najvećom pomnjom. Okolnosti, medju kojimi se je obvezanik našao, pokazati će, je li on razvio tu najveću pomnju ili ne, s toga ne može se unapred utanačiti, u kojem slučaju postoji vis major, a u kojem ne. To će suditi sudac obziruć se na veću ili manju pomnju, uloženu u pojedinom slučaju. Zatočnik ove teorije, koja je naravnija, jer prikladnija po sebi promienljivomu pojmu krivnje — culpa — jest Goldschmidt (Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht III. p. 93.) Po ovoj teoriji ne da se pitanje, kad se može upraviteljstvo brzojava braniti jačom silom, riešiti absolutno. Pojedini slučajevi mogu na to odgovoriti prema različitim okolnostim. Oni moraju biti take naravi, da ih dotični činovnik ne mogaše najvećom pomnjom odkloniti. Takav dogodjaj bio bi n. p. da oluja poruši telegrafičke žice, ili da ih treće osobe zlobno oštete, da je struja odvodi itd. (Meili o. c. 169—173).

Digitized by Google

prava. A to tim više, što težnja juridička sadanjega vremena ide za tim, da bi u svakom poslovanju morali predstojnici jamčiti za sve kulpozne čine svojih podčinjenih i da s istoga razloga ima država odgovarati privatnikom za štete, počinjene od njenih činovnika.[1] Znamo, da je oživotvorenje ovoga načela još daleko, ali uvjerenje o njegovoj pravičnosti utire si sve više put na juridičkom polju te je našlo odziva u osmom kongresu pravničkom g. 1869. državanom, koji je izrazio sliedeću želju: „Pravnički kongres izrazuje zahtjev, da država, a odnosno občina, odgovara za štetu, koju njihovi činovnici nanose trećemu zlobnom ili kulpoznom povredom svoje uredovne dužnosti.“

Uzbuditi revnost činovnika povećav njihovu ekonomičku odgovornost, ne može se zaniekati, snažno je sredstvo za marljivo rukovodjenje javnih posala te je istina, što govori Meili, da narodna ekonomija dolazi ovdje u pomoć pravu izvedenjem načela: „ekonomička odgovornost jest predmnieva revne marljivosti.“ Ali ona nije dovoljna, jer gdje nije živo čuvstvo moralne dužnosti, gdje ono ne nadahnjuje javnoga činovnika, gdje država ne nastoji, da se to čuvstvo goji, gdje ne daje prva izgleda, da ga poštuje u svojih zakonih i u svojoj upravi: tu se dade lasno izbjeći ekonomičkoj, privatnoj, pače i kaznenoj odgovornosti.

Nego dok sazrije ta zamašna reforma, koju učenjaci zagovaraju, valja si pomoći kako se dade u nesavršenosti sadanjega sustava. Možda bi država mogla uvesti barma neku ograničenu odgovornost za rekomandirane depeše, kao što čini za listove preporučene tako, ako bi se depeša izgubila, zakasnila u predaji, ili izopačila, da bi država bila obvezana dati naknadu stranki oštećenoj u svoti od 20 for., kakovu daje za izgubljeno rekomandirano pismo.[2] Državu bi opet odštetio činovnik ako je kriv, čim

[1] Čl. 9. temeljnoga državnoga zakona od 21. prosinca 1867. o sudačkoj vlasti, za kraljevine i zemlje zastupane u državnom vieću, veli: „Der Staat oder dessen richterliche Beamten können wegen der von den letzteren in Ausübung ihrer amtlichen Wirksamkeit verursachten Rechtsverletzung ausser den im gerichtlichen Verfahren vorgezeichneten Rechtsmitteln mittelst Klage belangt werden. Dieses Klagerecht wird durch ein besonderes Gesetz geregelt. — Vidi i zakon hrvatskoga sabora od 28. veljače 1874. čl. 6. Sbornik 1874. str. 151.

[2] Ovo načelo usvojio je i petrogradski brzojavni medjunarodni ugovor, ali izvedenje prepustio slobodi pojedinih ugovarajućih država. Naša nije ga žalibože još usvojila.

Digitized by Google

bi se njegova marljivost podvostručila. No i bez toga u današnjem položaju pošiljač i adresat mogu si dobro pomoći, kad se radi o važnih poslovih, ili kad brzojavka nije jasna, ili izgleda okrnutom, kolacioniranjem depeše, — a pošiljač osobito jasno sastavljajuć svoj koncept i bistro ga napisav, napose brojeve, koje će biti shodno ponoviti. I ovdje valja „Vigilantibus jura“.

Nekoliko rieči o kaznenom sudstvu.[1]

Makar iz kojega stožernoga načela izvodili mi pravni temelj svakoj kazni, obće je pripoznato, da kazni biti mora i da se za ogromnu većinu svijuh vrsti deliktâ najbolje preporučuje i po shodnosti i po pravnom osjećanju — zatvor, razdieljen u više stupnja strogosti; zato se smrtna kazan smatra kao iznimka za najteža zločinstva, a novčana globa isto tako kao iznimka za najlakše prestupke i prekršaje. Kazneni sud u najširem smislu jest onaj zavod, koji bdije nad javnom sigurnostju, u koliko istoj pogibelj grozi od pojedinih članova družtva; a kazniona je jedno sredstvo toga zavoda, koje ovaj u korist javnoj sigurnosti u dvostrukom obziru rabi; prvo negativno: oduzimajuć opasnim osobam ličnu slobodu, i pozitivno: izpravljajuć moralne nedostatke zatočenika i stvarajuć u njem volju, ugodnu po obstanak družtva i njegov obstanak u družtvu.

Medju najglavnije mahne današnjega kaznenoga sudstva brojim ja podpuno odcieplјenje kazniona s jedne strane od kaznenoga suda i s druge strane od policajne oblasti. A ipak nije težko uviditi, da je kazneni sud s jedne a policajna oblast s druge strane, sa kaznionom jedan te isti zavod, sa jednim nerazdieljenim ciljem. Policija vreba na sumnjive osobe, te ih pod izvjestnimi uvjeti predaje sudu; sud kao neko rešeto dobro protrese sav čovečiji material, što mu ga policija prišilje; tu se razdieli zrno od pleve; što je čisto zrno, pušta se na slobodu, što je pleve, predaje se u kaznionu. Ovaj posliednji momenat od najveće je

[1] Ako se i ne možemo složiti u mnogom sa nazori g. pisca, uvršćujemo ipak nazočnu razpravu u „Mjesečnik“ prepuštajuć gg. kriminalistom našim, da pobliže ociene misli, sadržane u ovoj razpravi. Ured.

Digitized by Google

važnosti. Sud ne samo da rieśava o slobodi ili zatvoru okrivljene osobe, nego u slučaju zatvora ujedno i trajanje zatvora u napried odmjeruje! Ovo je posliednje, po mom mnenju, grdna bludnja današnjega zakonarstva; bludnja zato, velim, jer se sa naprednijim načinom mišljenja nikako neda složiti, ako i ima uza se autoritete starine. S toga sam nakan nekoliko rieči o tom progovoriti, dočim ću zbog uzkosti prostora izbiegavati, koliko je moguće, teorije o kazni i uredjenju kazniona.

Poviest nas uči, da je u najstarije vrieme afekt o zločinu sudio i kazan izricao. Poznato je načelo: glava za glavu itd. Kao što je osjećanje brzo tako je i kazan morala biti nagla, bez odlaganja. Toga barbarskoga načina mišljenja ni današnja civilizacija nije se sasvim otresla, iztražni zatvor posliednji je ostatak toga nagloga sudjenja.

Tek kasnije, kada narodi počeše misliti, postavljena je mjera za veličinu zločinstva, dakle i kazni, ne izključivo po veličini u pojedinom slučaju učinjene štete (koja ugorčenje u pučanstvu radja), nego i po opasnosti zločinca (iz kojega se namjere vidi, koliko opasnosti pučanstvo od njega izčekivati ima). I tako se pretopi malo po malo tako zvana pravna sviest; veličina zločinstva ne mjeri se više po veličini štete pojedincu učinjene, nego i po opasnosti u zločinčevu karakteru odkrivenoj, no svagda obzirom na štetu zajista već učinjenu.

Novije doba, odkako su se počele uredjivati kaznione na temelju psihologije i s očevidnom svrhom, da se zatočenici imaju za vrieme zatvora pripravljati ekonomski i moralno za produženje slobodna života medju slobodnimi gradjani, to novije doba pokazuje medju, od koje počimlje slabiti elemenat „osvete za počinjenu štetu“, kao sastavni dio pojma o zločinstvu i kazni; samo se po sebi razumije, da drugi elemenat „opasnost osobe“ sve veću važnost dobiva. Struja vremena dovodi nas dakle sve bliže idealu, koji bi se jedini dao zdravim razumom opravdati, da je onaj zločinac, koji je svojim karakterom opasan družtvu, pa ma nikakva zločina u današnjem smislu nepočinio; i obratno da onaj, koji je slučajno ma koliki zločin (u današnjem smislu) počinio, nije zločinac, ako se dokaže, da po svojih nagonih nije sposoban

Digitized by Google

izvesti to njemu ubrojeno djelo. Istina je, da su vremena daleko, kada će se taj ideal ostvariti, a možda se kao svaki ideal ne će nikada ni ostvariti; no dužnost je svakoga mislećega čovjeka, da logično pretrese suvremeno javno mnenje, da na vidik iznese što je u njem pametna i što nepametna.

Štogod je jači elemenat afekta, koji ćemo u buduće zvati „načelo učina“, tim manje preostaje prostora elementu razmišljanja, koji ćemo zvati „načelo osobno“. Vlada li u narodu i po njem promulgiranu zakoniku načelo učina snažno, tada ostaje kaznioni veoma pasivna uloga, ona nije upravo ništa nego strogi čuvar onih osoba, koje je družtvo iz osvete lišilo slobode na izviestno vrieme. Dužina vremena mjeri se po veličini srčbe družtva i njemu podčinjena suda, a ta srčba stoji u pravom razmjeru prema objektivnoj veličini štete, pojedinu učinjene. Po tom načelu najveći zločinac, koji (izuzev slučaj smrtne kazni) najduži zatvor pretrpiti ima, jest onaj, koji je najviše štete učinio, bez obzira na njegovu dobru ili zlu namjeru, i obratno, najkraći zatvor ima onaj izdržati, koji je najmanju štetu učinio, takodjer bez obzira na njegovu dobru ili zlu namjeru. Predstavimo si sada sud i zakon, koji stoji na temelju toga načela i kaznionu, po najnovijem načinu ustrojenu, kolik li je tu kontrast! Sud osudjuje čovjeka, koji u svom vieku pileta nije ubio, ali je nesretnim slučajem ili nepažnjom pukao iz puške i na mjestu ubio čovjeka, na vječitu robiju i predaje ga u kaznionu. Ravnatelj kaznione, kad toga zatočenika bolje upozna, činit će mu sve moguće olakšice, pače upotrebit ga i za nadzor inih uznika; ako je njegovo povjerenje neograničeno, može ga šiljati radi pojedinih poslova i izvan zavoda; u kratko: takav uznik uživati će materijalno sve ugodnosti slobodna života, no formalno neće nikada slobodan biti. Obratni slučaj: čovjek, koji je više puta u zloj namjeri čovjeka ubio i zato kažnjen bio, jedanput kao razbojnik iz zasjede čekajuć promaši hitcem puške i žrtva mu umakne. Po objektivnom načelu ovaj ili nije nimalo kriv ili veoma malo, dakle bude samo na kratko vrieme u kaznionu poslan.[1] Ravnatelj se

[1] Nemožemo se oteti, a da ne primjetimo, da je jedan i drugi po g. piscu navedeni primjer po zakonih svih civiliziranih naroda upravo nemoguć. Ured.

Digitized by Google

prepane kad upozna svojega staroga znanca, no još se većma začudi, kad osudu pročita i uvidi, kako je blaga kazan. Toga čovjeka, čiju zviersku narav nebi mogao možda ni cieloga svoga vieka ukrotiti i ublažiti, mora ravnatelj po iztečenju odmjerena kratka roka na slobodu da pusti; u zavodu se je za slobodni život samo u toliko pripravio, što je na tenani promislio, kakva će nedjela započeti kad na polje izadje.

Predstavimo si, da ojača u pravnoj sviesti o zločinu i kazni obratno načelo: osobno ili subjektivno. Tu se kolicina zločina i kazni izključivo mjeri po kolicini zle namjere; psihologija nas uči, da u karakteru čovjeka neima skokova, da su sva djela nuždni produkti karaktera, a ovaj puka posljedica rodjenja i uzgoja: i tako se siguran zaključak praviti može od karaktera na djela i obratno, od djela na karakter. Kolicina u pojedinom slučaju učinjene štete po sebi je nešto uzgredna i efemerna i samo u toliko pri odmjerivanju kazni dolazi i obzir, što se u mnogom slučaju iz učina daje zaključiti na samu namjeru; dalji zaključak od namjere na karakter uviek je siguran. Po ovom načelu najveći je zločinac i najduži zatvor u kaznioni zaslužuje onaj, koji je (uslied podpuno provedena dokaza) kadar najveće zlo djelo učiniti, pa ma faktično samo malenkost učinio; i obratno: onaj nije zločinac, koji nesrećnim slučajem, i razmjerno je mali zločinac, koji običnom nepažnjom bude povodom ogromnoj šteti.

Psihologični uredjena kazniona u podpunom skladu stoji sa subjektivnim načelom. Od valjanosti ili nevaljanosti karaktera zavisi, kako će dugo zločinac ostati u kaznioni; pojedini učin veoma je nesigurno mjerilo karaktera, i to je uzrok, zašto žalim, da današnje kaznione nestoje ni u kakvoj svezi sa sudbenim postupkom i državnom policijom. Sud, koji iztragu vodi i zločinca osudi, može samo pojedine učine konstatovati; uzgredno može dalje izpitati, kolikom je zlom namjerom ovaj ili onaj učin izveden; no da izpita, koliko duboko ide njegova moralna pokvarenost, iz koje izviru one zle namjere, koje zločinstva radjaju — za to sud ne ima ni vremena ni prilike, a možda i osjeća da nije k tomu zvan.

Za taj posao ište se i truda i vremena; ravnatelj kaznione

Digitized by Google

ima i prilike i vremena, a i pozvan je na to, jer vrhovno načelo njemu povjerena zavoda glasi: moralno popravljanje svijuh uznika. No kada se jednom prepusti ravnatelju kaznione pravo i dužnost, da psihologično izpituje uzroke počinjenih zločina, bez kojeg izpitanja i onako ne može svoj posao moralnoga unapredjenja ozbiljno ni započeti, neće li on svaki čas doći u sukob sa formalnom osudom kaznenoga suda? Zaista hoće. Jer kazneni sud u hitosti nije mogao duboko upoznati inkvizita, te ga je sa gledišta čistog subjektivnoga načela krivo, ili prestrogo ili preblago osudio, i tako ravnatelj, koji u interesu družtva niti bi smio prije vremena nepopravljenog zločinca pustiti, niti popravljenoga duže zadržati, mora svaki čas iskati izpravak osude t. j. ulagati svoj veto proti tomu, da se izvjestni uznik u smislu osude pusti dok se još popravio nije, ili da se u zatvoru drži kroz cielo vrieme osudom odmjereno, kada je bjelodano, da se je prije iztečena presudjena roka posve popravio. U takovih okolnostih samo nam se namiće pitanje: Našto taj sukob i našto toliko puta izpravljati osudu kaznenog suda, kad bi mnogo laglje i shodnije bilo, kaznioni samoj prepustiti, da trajanje zatvora odmjeri?

I zaista je to jedini način, koji se logično sudara s jedne strane sa načelom subjektivnim, kako je gore izloženo, i s druge strane sa psihologično uredjenom kaznionom. Mnogi će dakako ovdje odmah poviknuti: zar o volji kakova ravnatelja da zavisi sloboda ili robstvo, skoro da reknem, život ili smrt tolikih uznika? Na to mi je odgovoriti, da si ja pod upravom psihologično uredjene kaznione nepredstavljam ravnatelja sa ključem u jednoj, a bičem u drugoj ruci, nego zbor vještaka, koji motre na svaki mig, svako ganuće srca, na svaku boru na čelu, na svaku prozborenu rieč; koji svoje uznike kao malu djecu zavaravaju, u bludnju dovode samo da mogu zaviriti u dubljinu njihove duše; koji se prema odkrivenom duševnom stanju po načelih nauke ob uzgoju djece trse naviknuti svoje pitomce na posve protivne sklonosti od onih, zbog kojih su dopali zatvora. Kada to kolegijalno ravnateljstvo, u kojem imaju biti najbolji kriminaliste i psiholozi, odluči ob ovom ili onom uzniku, da se smije na slobodu pustiti, neleži li u toj izreci veća garancija, nego u osudi kaznena suda,

Digitized by Google

koji okrivljenika tek kratko vrieme poznaje? I obratno: nije li samo taj psihologični sud jedini pozvan da rieši o kakovu zločincu, da se nikada ili bar kroz veoma dugo vrieme ne će popraviti, dakle da se ni iz zatvora ne smie pustiti, kada znamo, da kazneni sud pored najveće oštroumnosti tako strašnu osudu s mirnom saviesti izreći ne smie, jedino zbog toga, što mu posve manjka dublje poznavanje te izviestne osobe?

Po ovdje razloženih nazorih bilo bi nuždno ustrojiti dva suda; prvi, iztražni sud (sadanji kaznèni sud), sudi o slobodi i robovanju, te se ima jedino ograničiti na pitanje: je li učinio ovo ili ono djelo, i ako jest, da li zaslužuje kazan. Čim sud oba pitanja potvrdi, dolazi okrivljenik u kaznionu, i pošto ravnateljstvo na temelju iztražnih spisa o novom uzniku pri stupanju njegovom u zavod upravo toliko znade koliko i iztražni sud, nije kadro odmah ni odlučiti, koliko će uznik u zatvoru ostati; jedva će s početka toliko znati, u koju vrst uznika imade došljaka brojiti, i kako će svoje obhodjenje s njim započeti. Tek na temelju pribrana izkustva ob osobi uznika te usljed toga postignuta uspjeha, stavlja neposredni nadzornik uznikov predlog, da se ovaj na slobodu pusti. Tad se ima suditi, i zbor ravnateljski po podrobnom izpitivanju stanja stvari izriče novu osudu o slobodi ili robstvu. Izpadne li ova po uznika nepovoljno, ostaje na neizviestno vrieme u zavodu. Puštanje na slobodu daje se uvjetno zamisliti, a u pojeditih zemljah već je i zavedeno;[1] može se početi sa slobodom zanimanja i rada nuz strogi nadzor za vrieme odmora; može se kombinirati na razni način sloboda i zatvor, što se sve može zamisliti pod običnim imenom „policajni nadzor."

Isti taj prelaz daje se zamisliti i prije no što zločinac udje u kaznionu. Kada učenik kakov u pučkoj učioni pokaže strast za kradju ili vanrednu pakost, toga ne smiju javni organi cieloga vieka izpustiti s vida; u koliko njegovi roditelji nepostupaju savjestno i racionalno, da klice nevaljalstva, koje se ukazaše, svimi silami iztriebe, imadu i oni podpasti pod javni nadzor, bez obzira na to,

[1] G. pisac kao da se nesjeća hrvatskoga zakona „ob uvjetnom dopustu kaznenika", koji se zakon, mimogred budi rečeno, u praksi blagotvornim pokazuje. Ured.

Digitized by Google

dali su inače šta skrivili. Ojača li jedan ili drugi škodljivi nagon, onda se mora takova osoba što prije staviti pod strogi zapt, bilo u javnom zavodu za rad ili pod vlast valjane privatne osobe. Ako nevaljalstvo i tu otme mah, onda ima doći u kaznionu.

Po načelih ovdje zagovaranih iztražnoga zatvora nebi ni bilo; tko je učinio bjelodano manji zločin, ali je pod sumnjom, da je veliki učinio, taj dolazi kratkim putem u kaznionu; iztragu o težem zločinu vodi ravnateljstvo kaznione, jer izpitujuć svaku crtu karaktera uznikova mora isto za tim težiti, da se uvjeri, što je ovaj sve bio kadar učiniti, te odatle na nizkost njegova moralna nivoa zaključak praviti. Prije podpunog osvjedočenja jednog jedinog zločina nebi se nitko smio pod iztražni zatvor, odnosno u kaznionu staviti. Kazneni sud kupi indicija, izpituje okrivljenika i svjedoka, u obće vodi iztragu, a okrivljenik medjutim na slobodnoj nozi stoji. No čim se u tečaju iztrage najmanja krivica dokaže, odmah okrivljenik, bilo putem porote bilo strukovnoga suda, gubi slobodu, i o njegovoj sudbini riešava na dalje sbor ravnatelja kaznione: da li je krivica dokazana ili nije, to imade iztražni sud (t. j. kazneni sud) riešiti.

Na pitanje, kako stojimo s onim okrivljenikom, koji je pod sumnjom veoma težka zločina, dakle ga i stroga kazan izčekuje, ali jošte na red nije došao, da mu sud sudi, te je opasnost tu, da će se bjegom spasiti od kazni — imadem s jedne strane sjetiti, da su današnja obćila po cielom civilizovanom svietu razvijena, te se bjegunac i povijati može; s druge strane medjunarodna sveza sve življom postaje, te se utanačivaju na sve strane u zajedničkom interesu ugovori ob izdavanju zločinaca. Uzka sveza okrivljenika k porodici mu ne da mu tako lako ovu za uviek ostaviti, a s porodicom bježi se veoma težko a da ne dodje u opasnost, da bude odkriven. Na dalje valja na umu imati, da je ovdje govor o čovjeku, koji dosele ili nije ništa skrivio, ili ako je i bio u kaznioni, zavod ga je popravljena na slobodu pustio; ako dakle istina o njegovoj krivici nije bjelodana, onda se moramo osloniti na vjerojatnost, koja u ovom slučaju u njegov prilog govori. Zatim ima drugi način osiguranja proti bjegu i bez iztražnoga zatvora,

Digitized by Google

dobra policija znade i o najpoštenijem gradjaninu, kamo ulazi i odkuda izlazi, i tko mu dolazi i odlazi; znade što biva u kući; a kod okrivljenika, koji je već povedenom iztragom postao predmetom tajnoga policajnoga nadzora, najmanje je što se od uredjene policije iskati može, da prati svaki korak okrivljenikov i kad izviestne znake predstojećega bjega opazi, da shodne korake za vremena preduzme. I tako će se veoma riedko dogoditi, da okrivljenik bježi, a još redje da ne bude uhvaćen. No kada bi se taj riedki slučaj baš i dogodio, kakva bi nesreća i bila! Okrivljenik bi sam proti sebi bio svjedok; ako se je i ovostranoj državi sakrio, izgled je, da će se vremenom iznaći; ako je u inozemstvo pobjegao, imade naša država jednog zločinca manje.[1] Svakako je bliže pravdi i shodnije cilju, da jedan krivac pobjegne, nego jedan nevin da strada. Dok postoji iztražni zatvor, svaki čas se dogadja, da okrivljenik poslje mnogo mjeseci pravoga života u tamnici bude nevinim proglašen, pošto je materijalno propao, zdravlje za cieli viek izgubio i u porodičnom životu do očajanja ucviljen. Zar nije takav jedan slučaj pretežniji nego deset izbjeglih zločinaca (? Ured.)

Kada bi se ova načela uvažila, odpalo bi po sebi pitanje ob odšteti, koju bi imao erar platit okrivljeniku, nevinim proglašenomu; ova bi se odšteta imala ograničiti na dangubu i putni trošak pri sudbenom preslušanju okrivljenika. Svi razlozi govore za uvadjanje te institucije, dočim nitko neće poreći pravo državi, da se naknadno regresira proti nehajnom ili neznalici činovniku, podlom denuncijantu, ili ma komu, koji je zlonamjerno i sa sebičnosti povoda dao iztrazi; kada bi se strogo postupalo od strane države proti svim ovim kategorijam, manje bi bilo nevinih okrivljenika, a to je već dvostruka dobit; s jedne strane za pojedine slobodne gradjane, a s druge strane imadu državni činovnici manje bezplodna posla.

Ako sud, koji sudi o slobodi ili zatvoru, nije porota, te su uredjene više molbe, valjalo bi ne samo neposredno oštećenu nego

[1] Neka nam ne zamjeri štovani g. pisac, ali ovo je shvaćanje odviše lahke naravi. Ured.

Digitized by Google

i svakomu državljaninn dati pravo priziva u stanovitom roku proti osudi, koja pušta na slobodu. Javni tužitelj nije dovoljno jamstvo za javnu sigurnost; on može biti glavni organ njezin, ali ne jedini; javni tužitelj, koliko izkustvo uči, samo kod političnih zločina ište i dobiva od predpostavljene vlasti uputstva, dočim mu kod prostih ova daje odriešene ruke, te tako od njegovog razpoloženja i uvidjavnosti, da i ne spominjem ličnu naklonost ili mržnju, zavisi, hoće li priziv uložiti ili ne, hoće li okrivljenik vratiti se medju slobodne gradjane, dočim toga možda po mnenju višega suda nezaslužuje; privatni oštećenik možda je podpuno izpod ruke podmićen, te interesa više ne ima priziv ulagati; počem je pučanstvo pri svakom zločinu isto tako oštećeno moralno, kao i privatni oštećenik materijalno, počem javni tužitelj fungira kao ovlašćenik države i pučanstva i u obće družtva: — ne može se družtvu, ili ma i jednomu članu istoga zaniekati pravo, da nuz izviestno ograničenje i na vlastiti trošak primi na sebe zaštitu družtvenih interesa. Granice, u kojih bi se imalo to pravo kretati, lako se daju postaviti; rok prizivni imao bi teći od publikacije osude; priziv ne ima obustavne moći; prizivatelj ima se uzdržati od novih dokazala; u koliko ovih imade, smatra se priziv kao nova tužba; osobam, koje žive u dokazanom neprijateljstvu s okrivljenikom, nije slobodno priziva uložiti; isto tako osobam, koje su sudjelovale okolo donašanja osude, itd.

Za svako uticanje neutralna tužitelja ili prizivatelja valjalo bi udariti umjeren namet (u biljegovini), da se ne bi isto pretvorilo u objest; no u slučaju, da takav priziv uzima uspjeha, ili da su nova dokazala na istini osnovana, valjalo bi namet opet dokinuti.

Ovoliko htjedoh reći, ne upuštajuć se u obširna pitanja materialnoga i formalnoga kaznenog prava i nauke o kaznioni, iskreno želeć čuti mnenje drugih, jer predmet je važan, pa i razgovora zaslužuje.

Živko Gojković.

Digitized by Google

Koja su prava predmetom posjeda? [1]

Napisao

Profesor dr. Ant. Randa.

Posjed pravâ jest faktična moć vršit što pravo koje donosi (§§. 312, 313 ob. gr. zak.). Iz toga pojma sliedi, da o posjedu pravâ ne može bit govora, gdje u obće ne može da bude pravâ.[2]

Ali sva práva nisu predmetom posjeda. §. 311 obć. gradj. zak. izrično ograničuje posjed pravâ na područje imovinskih prava veleć, da se mogu posjesti tjelesne i netjelesne stvari, koje su predmet pravnoga prometa.[3]

Predmetom posjeda nisu dakle tako zvana osobna prava (§. 15 obć. grad. zak.), dakle:

1) Osobna prava u užem smislu, koja se temelje na osob-

---

[1] Ovu je razpravu na českom jeziku napisao čuveni učenjak prof. dr. Randa, te je uvrštena u 1, 2 i 5 broj izvrstnoga českoga „Pravnika“, pa je, kako se uvjerismo, odlomčić učenoga Randinoga djela „Der Besitz nach oesterreichischem Rechte“, koje je upravo ovih dana izašlo, i već do sada obću hvalu steklo, o čem ima rieć na drugom mjestu ovoga broja „Mjesečnika.“ Ured.

[2] Srav. Albrecht; „Ueber den Besitz unkörperlicher Sachen“ (1826.) §. 16; Brinz, Pand. str. 100. Ova je zasada puna praktičnih zaključaka. Za to n. p. ne može se steći posjed privatna prava porabe vode na brodovih riekah, osobito prava na lovenje ribe, kao što se ne može dobavit posjed rječista; javne rieke bo, kao res extra commercium, nisu predmetom privatna prava. Isto tako ne da se umislit posjed nametnutih služnosti i prava, što ih pozitivni zakoni zabranjuju. Jednako ne može bit govora o posjedu prava sekvestra ili ravnatelja tvornice na upravu gospodarstva ili tvornice, jer tu ne ima prava, nego tu je na protiv dužnost. Srav. riešitbe najvišega suda u sbici Ungera i Glasera br. 495, 604 i 819, koje ukidaju presude nižih sudova, gdje se je u takovih okolnostih priznavao posjed prava.

[3] I sam pojam „netjelesnih stvari“ odnosi se samo na imovinska prava — §§. 285, 291, 292 obć. gradj. zak. — Srav. Bruns: Das Recht des Besitzes, str. 457; Zielonacki: Besitz, str. 186; Harum, Ger. Ztg. 1860 br. 36; Stubenrauch u 2. izdanju I. str. 426; Exner, Trad. str. 39; Kirchstetter, str. 161. Ovoga ograničenja, što postoji u samom zakonu, nisu spazili stariji komentatori uzev da može bit posjeda i kod osobnih prava (§. 15 obć. gradj. zak.). Srav. Schuster, th.-pr. Komm. I, str. 458 i 459; Zeiller IV, str. 200; Winiwarter II, str 32; Stubenrauch (izd.) str. 634., takodjer Helm u Heumerlovom „Magizin“ itd. XIII. str. 359. Valjani su nazori Pachmanna, Verj. str. 100 i Ungera, Syst. II. str. 206, samo što oni opet preveć stežu broj prava, koja mogu bit predmetom posjeda. Oba jednako ne opažaju, da je sam zakon (§. 311) ograničio posjed na imovinska prava; po tom nije osnovan prigovor Ungerov, da je zakon od straha, da bi se možda dosjela obiteljska prava, izključio ih naročito u §. 1458; a tim je manje razložit, sto i §. 1455 dopušta dosjelost samo za otudjiva prava.

Digitized by Google

nih vlastitostih i odnošajih (§. 15 obć. gradj. zak.). U ova broji zakon: a) prava potičuća od značaja osobnosti (§§. 16—20); b) prava, potičuća od godina života i od nedostatnog razuma (§§. 21, 22); c) od nepritomnosti (§§. 24 i 25); d) od odnošaja moralne osobe (§§. 26, 27); e) od odnošaja državljanstva (§§. 28—38); f) od vjeroizpovjedi (§. 39). Ali sva ta „osobna prava" nisu nikakva prava u privatno-pravnom smislu rieči, te s toga ne mogu bit predmetom posjeda. Jer tako zvano pravo osobnosti nije drugo, van sposobnost pravna, dakle predpostava, koja je uvjetom stečenju pravâ, ali nije nikako privatno kakovo pravo.[1] Takodjer nisu nikakva privntna prava, koja tobože dolaze od godina života, od nepritomosti, od odnošaja moralne osobe, od državljanstva i od vjeroizpovjedi; nego ti su odnošaji faktične predpostave, s kojimi zakon spaja neke pravne učinke, kao što: priznaja osobnosti, ograničenje djelatne sposobnosti, predmnieva smrti, itd. To su osobna stanja, ali nikakova prava.[2]

2) Obiteljska prava, koja se temelje na obiteljskih odnošajih, kao što su prava otca, djece, muža.[3] Svakako i kod ovih prava moći je umislit stanje faktičnoga vršenja, samo ga ne smiemo nazvati posjedom.[4] O takovom slučaju govori se u

---

[1] Srav. Savigny, Syst. I. str. 334. i Unger I. str. 505. Sa svim tim Puchta, §. 117. priznaje pravo na vlastitu osobu, a za njim povodi se Bruns, Bes. str. 484. Pokle je po sadanjem pravu svako čeljade sposobno imat prava, ne ima praktična znamenovanja pitanje, imade li kakva posjeda „osobnosti".

[2] Srav. Unger I. str. 508 i sl.

[3] Savigny, Syst. I. str. 348—351 i Unger I. str. 510, poriču obstanak obiteljskih prava predstavljajuć ova samo kao predpostave prava. Ali izmedju osobnih i obiteljskih prava postoji bitna razlika; od odnošaja bo obiteljskog potiču privatna prava, kao što su otčevo pravo na odgojivanje i upućivanje djece, na odlučivanje ob izboru njihova stališa, na domaću karnost (§§. 144, 145, 148), muževlje i otčevo pravo, da supruga i djeca (od stanovite dobe) žive s njim zajedno u kući (§§. 92, 142), itd. Da su to doista prava, vidi se po tom, što su štićena osobitimi tužbami (drugačijimi nego su praejudicialne tužbe statusa). Srav. takodjer Bruns Bes. str. 485. opaz. 1.

[4] Svakako §. 311 ne priznaje posjeda obiteljskih prava. Srav. takodjer Zielonacki. Bes. str. 184; Kirchstetter str. 161. — Da rimskomu pravu ne bijaše sasma nepoznat, kao što se običajno scieni, posjed obiteljskih prava ili stanja tomu slična, posvjedočuje usus, kojim se sklapaše rimski matrimonium legitimum. Življaše li žena s mužem filiae loco bez prekidanja godinu dana (trinoctio), matrimonium legitimum bijaše gotov. Usus dakle valjaše kao surogat od coemtio ili confarreatio, kao što bijaše surogat usucapio za mancipatio. Srav. Gajus I. §. 111.

Digitized by Google

drugom odsjeku §. 1458; a da se nikako tu ne misli pravi posjed u smislu obć. gradj. zak., što je branjen obćenitimi zakoni

„Usu in manu conveniebat, quae anno continuo nupta perseverabat; quae enim velut annua possessione usucapiebatur . . . . . si qua nollet eo modo in manum mariti convenire, ut quot annis trinoctio abesset atque ita usum cujusque anni interrumperet. Srav. takodjer Karlowa: Die Form der röm. Ehe (1868) str. 65. Kanoničko pravo priznaje posjed obiteljskih prava. Srav. Geiger, Arch. XIII. str. 273 i sl. i Bruns, Bes. str. 191. proti Savignyu str. 616 Rudorffu br. 176 i Dunkeru, Ztschr. f. deutsch. R. II. str. 53, kojim ne ima nikakve važnosti što navode proti pog. 8, 10, 13, 14, X. de rest. spol., koji očito pripuštaju branitbu posjeda muževljevih prava. To je po kanoničkom pravu, koje svih prava posjed priznaje, posve naravski i dosljedno. Na mnogih mjestih služi se to pravo riečmi: possessio, spoliare, restituere possessorium, gdje govori o supružkih pravih, jednako kao gdje zbori o desetini, o župničkih pravih itd. Tako n. p. c. 13. X. cit.: „per decretalem B. Papae arguentis judices, qui restitutionem viri, qui sine judicio uxorem dimiserat et ei consanguineitatem opponebat, spoliatae ac repetenti conjugem denegabant, et mandantis, prius restitui taliter spoliatam et postea de matrimonii causa cognosci.“ Srav. c. 3, 8, X. de divort; c. 6. X. de adult. Samo mjesto u naslovu: de rest. spol. upućuje na to, da su izrazi: possessio, spoliare, upotrebljeni u tekničkom smislu; c. 13 cit. pače naročito spominje possessorium u oprieci proti petitoriu. Zlobno ostavljanje muža, bez presude suda, smatra se skroz kao spolium. Ne dokazuje ništa, što se posjed nije priznavao ako li se ženitba nije sklopila (c. 14. X. cit.); i po rimskom pravu, n. p. kod interd. de itinere actuque ref., iziskuje obstojnost prava da postoji posjed, a opet ne smie se uzrit tu posjeda, gdje, pri neobstojanju prava (kao ovdje u konkubinatu), objektivno je zabranjen, kao nećudoredan animus possidendi. Još i u ovom stoljeću prizivni sud u Kasselu uze, da materi pripada posjed djeteta. (Srav. Bruns, Bes. str. 422, koji sa filosofičkoga gledišta ne nazire u naravi obiteljskih prava zaprieke ikakve, s koje ne bi moglo bit tih prava posjeda). Od tog nazora polazi Schuster na u. m. I. str. 458: „Je li tko u posjedu djeteta . . . ili je li diete u takovom posjedu, ne treba, osim toga dokaza posjeda, nikakvog drugog dokaza“. Arg. §§. 1458 i 332 ob. gradj. zak.

Pruski ALR. §§. 4, 5, I. 7. („Wer ein Recht ausübt, ist Innhaber des Rechtes“. „Wer aber ein Recht für sich selbst ausübt, wird Besitzer des Rechtes genannt“). Francezki Code civ. art. 2228 (La possession est la detention ou la jouissance d'une chose ou d'un droit, que nous tenons ou que nous exercons par nous même ou par un autre“) kod obćenitog načina, kako se ižrazuje, ne izključuje obiteljskih prava posjed. Mjesto tit. 7. pruskoga Landrechta u imovinskom pravu pokazuje, da se hoće ograničiti posjed na imovinska prava. Tako sudi i Förster §. 159. opaz. 24; dočim Dernburg, Preuss. PR. I. str. 323. polazeć sa gledišta praktične potrebe, priznaje posjed, ne supružkih prava, nego otčinske vlasti i roditeljskih prava. Tako u samoj jezgri i Meischeider: Bes str. 404. Ali Code civ. u čl. 196, 197, 320—323 izrično govori ob obiteljskih pravih posjeda: na pr. čl. 322: „Nul ne peut reclamer un état contraire à celui que lui donnent son titre de naissance et la possession conforme a ce titre rèciproquement“. Čl. 323: „Au défaut de titre et de possession constante . . . la preuve de filiation peut se faire de temoins“. Ipak francezko pravoslovje ne proteže obranu posjeda na obiteljska prava. Planck, str. 177—179; Zachariae-

Digitized by Google

o posjedu, vidimo, a ma se i ne obazreli na §. 311, jur odatlje, što je i privremenoj obrani tobožnjih práva tu napomenutih uvjetom nevino neznanje,[1] dočim se pri posjedu, kako je obće priznato, niti neznanje niti znanje, niti poštenje uvažuju.

Ali jesu li sva imovinska prava predmetom posjeda? Zakon ne naznačuje drugih medja, ali pojam o posjedu pravâ sam donosi, da samo takova prava jesu predmetom posjeda, koja dopuštaju opetovano vršenje toga, čim ta prava nastanu.[2] Ne može da bude posjeda kod pravâ, koja se jedinim činom vrše i gase, jer čin, kojim bismo imali dobavit posjed, razrušuje samo pravo, a tim ne samo pravnu nego i faktičnu mogućnost opetovana vršenja toga prava.

S toga razloga ne može u obće bit govora o posjedu na obveznih pravih, jer većina ih, kada se jedan put izvrše, odmah i prestanu.[4] (Konac sliedi.)

Puchelt, §. 185. — Bluntschli: D. P. R. §. 56. 4. govori ob osobnih pravih posjeda n. p. plemstva, zvanja (?) i o posjedu obiteljskoga odnošaja te i pripisuje, ali bez temelja, njemačkomu pravu takovo razširenje posjeda prava. Srav. protiv tomu Stobbe D. P. R. §. 76.

[1] Naši komentatori blude, kada hoće da vide obranu posjeda u propisu §. 1458. Srav. Schuster, Kom. I. str. 458; Zeiller IV. str. 200; Winiwarter II. str. 32, a i sam Unger: Entw. str. 91; Stubenrauch (1. izd.) I. str. 634. Proti tomu nazoru jesu: Unger II, str. 267 op. 50; Harum, Ger. Ztg. 1860 br. 36; Kirchstetter, str. 161; Exner Trad. str. 39 i sl., Arndts u Krit. VJschr. VIII. str. 381 veli, da i tu postoji posjed, priznaje ipak, da ne može bit govora o pravnom posjedu (što ga pravo brani) u smislu §. 311 obć. gradj. zak. Tako i Forlani, str. 202.

[2] Drugi (upravo Savigny. Bes. 192, Koch, Bes. str. 115, Exner, Trad. str. 41 i sl.) nepravo hoće da ustanove pojam o posjedu prava i o domašaju njegovu prema tomu, je li moći smetat vršenje prava. Može se smetat vršenje prava kojeg, a da se ne može tog prava vršenje opetovati. Pazi n. p. na založno pravo, kojega se vršenje može smetat. — Stobbe, D. Pr. § 76. priznaje, da je po pojmu moguć posjed prava u domašaju ovdje naznačenom, ali uz to preporučuje, da mu se domašaj ne razširi preko granica rimskoga prava i preko staronjemačkoga „gewere". Imao bi se dakle ograničit posjed prava na jura in re aliena i na imovinska prava, koja se osnivaju na nekadanjih osobnih odnošajih, kakvi su bili gospoštinski, ili koja su usadjena na nepokretninah.

[3] Srav. Puchta, Pand. §. 137; Gerber, str. 415 n. 41; Arndts, Pand. §. 129 str. 2; Seuffert, §. 113; Brinz, §§. 30 i 33; Dunker na u. m. str. 53; Bruns, str. 481, Arndts, K. VJ. VIII. str. 382. Od austr. spisateljâ: Stubenrauch, III. str. 698; Ellinger, str. 544; Unger, str. 532 br. 91 i str. 546. II, str. 168 br. 55.

[4] Srav. Unger I. str. 532; Kirchstetter, str. 161 br. 4, a i sam Exner,

Digitized by Google

Mjenbeno-pravne razpravice.

1. Kada započimlje zastara mjenbenoga prava držaoca mjenice proti mjenbenomu poruku, koji je tek poslje dospietka mjenice preuzeo jamstvo za prihvatnika?

2. Kada zastaruje pravo mjenbenoga poruka glede naknade po njem za prihvatnika učinjene izplate? i

3. kada počimlje zastara proti prihvatniku mjenice na vid?

ad I. Čl. 77, 78, 79, 98, 100 i 80 m. r. govore samo o zastari mjenbenoga prava držaoca mjenice proti prihvatniku i proti izdatniku vlastite mjenice, zatim o zastari zavratnoga prava držaoca mjenice i naledjnika proti njihovim prednikom, i napokon o prekidanju zagode proti spomenutim mjenbenim obvezanikom.

Pitanje pako, kada zastaruje mjenbeno pravo proti jamcu, od kojega vremena počimlje teći zastara proti njemu, te kada se prekida, neriešava naš mjenbeni zakon; u obće se poruk (osim čl. 7.) samo na jednom mjestu, na ime u čl. 81. mj. r. spominje, i tu se naglasuje, da poruk mjenbeno-pravno i solidarno jamči.

Pošto pako mjenbeni poruk uzimlje jedino dužnosti glavnoga dužnika, to se obćenito pripoznaje, da pravo držaoca mjenice proti mjenbenomu poruku, koji za prihvatnika jamči, po analogiji čl. 77. m. r. isto tako kao i proti prihvatniku zastaruje u roku od 3 godina računajuć od dana dospietka mjenice, da dakle i na korist mjenbenoga poruka teče posebni zagodni rok.

Ali ta nas uporava analogije dovodi u nepriliku onda, kada mjenbeni poruk tek poslje dospietka mjenice (prigodom njezinoga dalnjega giriranja po čl. 16. mj. r.) preuzme za prihvatnika poručanstvo. Kako bi mogla u ovom slučaju zastara od triuh gogina teći na korist mjenbenoga poruka već od dana dospietka, dakle jur u vrieme, kad isti još niti obvezan nebijaše? Ista bi pače u smislu čl. VII. odnosno XI. uvodnoga patenta k obć. gradj. zakonu u savezu sa §. 1478. o. g. z. imala započeti posebno tek

---

Trad. str. 41 br. 48, premda u textu pristaje uz Savignyevo ograničenje. Čudnovato je, da mnogi naši komentatori (osim Ellingera, str. 544) dokazuju, da se obvezna prava ne mogu posjedovati, svimi možnimi ali očito pogrješnimi razlozi, a samo na jedini, što je sam osnovan, ne osvrću se. Srav. Pachmann str. 109; Winiwarter, V. str. 189; Stubenrauch, III. str. 703.

Digitized by Google

danom jamčeva pristupa, na mjenici naznačenim, i po tom bi nadilazila trogodišnji zagodni rok, koji je proti prihvatniku jur sa danom dospietka mjenice započeo.

ad 2. Budući da poruk, koji za prihvatnika izplatu učini, postaje, strogo uzev, počastnim platcem, to on po čl. 63 mj. r. napram prihvatniku stupa u prava namirenoga držaoca mjenice, on mora dakle u zagodnom roku od 3 godine, koji je ustanovljen u čl. 77. mj. r. za držaoca mjenice (u čija je prava poruk stupio) mjenicu proti prihvatniku utužiti.

ad 3. „Gerichtshalle" od god. 1857. br. 20. i „österr. Gerichtszeitung" od iste godine broj 94., brane nazor, da kod mjenice na vid počimlje teći zastara proti prihvatniku u roku od 2 godine iza dana izdatbe, makar mjenica i kasnije predočena bila, jer da se po čl. 31. stavci 2. mj. r. takova mjenica uz dvie godine, računajuć od izdatbe, mora predočiti. To mi se mnenje ne vidi pravilnim, jer čl. 31 stavka 2. mj. r. propisuje predočbu mjenice u roku od 2 godine samo za uzčuvanje zavratnoga prava proti naledjnikom i izdatniku, ustanovljuje dakle osobiti rok jedino za trajanje zavratne dužnosti; dočim se zastara direktnoga tražbenoga prava proti prihvatniku uredjuje tek člankom 77. mj. r.

Po ovom članku počimlje zastara proti prihvatniku sa danom dospielosti, a po čl. 31. stavci prvoj, dospieva mjenica na vid tek pokazom iste. Odatlje sliedi, da zastara takove mjenice može započeti tek predočbom iste plateža radi. **I. Pirka.**

Zakon

o preinaci nekih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i kretnih stvari radi novčane tražbine.

U sjednici hrvatskoga sabora, držanoj 23. rujna o. g. prihvaćen je u trećem čitanju gore navedeni zakon.

Stariji parlamentarci pripoviedaju, da je dosta malo u našem saboru usvojeno zakona od ovakova obsega, o kojih bi se u odboru i u saboru vodile tako dugo razprave kao upravo ob ovom. Zakon ima 34. §., pa je odbor pravosudni viećao o njem preko deset dana, a u saboru samom razpravljalo se o njem punih šest dana.

Digitized by Google

Ova sporost ne treba da je ikomu zazorna. I pravo je da se zakoni od ovolika domašaja dugo i svestrano pretresuju. A da je ovaj zakon u istinu važan, to su vrlo dobro osjetili i ne pravnici u saboru; samo je šteta, da su pobijajuć ga u javnoj sjednici navodili proti njemu i razloga, koji nestoje, a zaboravili iztaknuti, što bi se možda dalo temeljitije pripomenuti.

Ali ovim ne ima nikakove zamjere, izrekoše svoje nazore i bojazni, kako ih um svjetovaše. Zamjeriti se pako mora onim pravnikom, koji naknadno, pošto je osnova zakona došla pred sabor, na jednoć uzeše umovati: da je došla prerano, da nije udešena prema okolnostim hrvatskoga naroda, da će počiniti mnogo zla. itd. Takovo umovanje dokazuje — površno ili nikakovo poznavanje onoga, što medju njima biva. Vladina osnova ovoga zakona priobćena je u 7. broju „Mjesečnika“ zajedno s obrazloženjem. Od srpnja dakle do rujna bijaše dovoljna vremena našim pravnikom, da izraze svoje nazore o njoj. To bi jamačno dobro došlo i vladi a i članovom sabora. Al da, jedni nisu ni znali, da je u obće osnova bila i štampana, a drugim je vrlo mučno uzeti pero u ruke, ali mnogo lašnje u družtvu prigovarati. Ovo je dosta udobno, ali od nikakove na svietu koristi.

Ovoliko za sada; u budućih brojevih bit će prilike možda više reći. Sada priobćujemo evo zakon, kako ga je sabor prema predlogu pravosudnoga odbora usvojio, a vlada kruni na sankciju podniela. Tko želi upoznati razliku medju osnovom vladinom i saborskim izradkom, može ju lasno naći sravniv onu s ovim.

Zakon glasi ovako:

„Zakon od dana . . . o preinaci njekojih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine.

I. Ustanove obćenite.

§. 1. Dozvola ovrhe za utjeranje novčane tražbine prisilnom prodajom nepokretnih i pokretnih stvari obuzima dozvolu svikolikih uredovnih djela, potrebitih za provedbu dražbe i podieljuje se po sudu, koji je po postojećih propisih zvan, dozvoliti prvi ovršbeni stupanj.

§. 2. Ustanove gradjanskog sudovnika od 16. veljače 1853 (br. 30. d. z. l.), gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852 i zakona od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudovah I. molbe, kojimi naredjuju se sudovi nadležni za provedbu ovršbene dražbe, ostaju netaknute.

§. 3. Radi promašenih rokova i ročišta, ustanovljenih u ovom zakonu, neima mjesta povrati u prijašnje stanje.

§. 4. Ovrhe dozvoljene po sudovih u zemljah krune ugarske, za koje ovaj zakon neima kreposti, i po sudovih u kraljevinah i zemljah,

Digitized by Google

zastupanih u carevinskom vieću, imadu na rekvizicije tih sudova izvršivati ovozemni sudovi prema propisom ovoga zakona.

II. Osobite ustanove.

A. Ovrha dražbom nekretnine.

§. 5. U molbi za ovršbenu dražbu nekretnine radi utjeranja novčane tražbine treba:

1. da je izpravom dokazano pravo voditi ovrhu (§§. 438 i 441 gradj. postupnika);

2. da je točno izražena novčana tražbina glede glavnice i uzgredica;

3. da su gruntovnički označene nekretnine, kojih se prisilna prodaja ište;

4. da je molitelj dokazao, da je uknjižba njegovoga prava zaloga na nekretninu, koju uzima u ovrhu, u gruntovnici jur provedena, a ako pravo zaloga nije još stekao, da ga suvremeno zaište, priloživ obloženi primjerak molbe za gruntovnu oblast;

5. da se priloži osnova dražbenih uvjeta, sastavljena prema ustanovam §. 505 gradj. postupnika, uz naznaku vriednosti nekretnina, koje se imadu prodati;

6. da se prilože izvadci iz gruntovnih knjiga, kao i izprave, koje su podobne opravdati naznačenu vriednost nekretnina i njihovih pripadaka. Ovakove su izprave: uredovne potvrde o godišnjem redovitom porezu, svjedočbe občinskoga poglavarstva, kupoprodajni ugovori, porezne valovnice, prijašnje inventure, starije izprave o procjeni, i t. d.

§. 6. Prosto je vjerovniku, koji nije jur stekao pravo zaloga, zaiskati predbježno samo ovršbeno pravo zaloga na nekretnine, koje uzima u ovrhu.

§. 7. Sud ima, ako je ovrhovoditelj jur stekao uknjižbu prava zaloga na nekretnine u ovrhe uzete, izpitati osnovu dražbenih uvjeta, i ako pronadje, da je prema ustanovam §. 505 gradj. postupnika i da je navedena vriednost nekretninah i njezinih pripadakah dovoljno izkazana, potvrditi ju, dozvoliti dražbu i izdati dražbeni izrok.

Ako ovrhovoditelj u molbi za ovršbenu dražbu traži i uknjižbu ovršbenoga prava zaloga (§. 5. točka 4.), ima sud predbježno dozvoliti ovu poštonju, te kada mu se uredovno posvjedoči, da je ista u gruntovnici provedena, dozvoliti dražbu i izdati dražbeni izrok.

Drži li sud, da osnova dražbenih uvjeta neodgovara ustanovam §. 505. grad. postup., ili da navedena vriednost nekretnina nije dovoljno izkazana, imade prije dozvole dražbe narediti ročište, te na istom saslušati ovrhovoditelja, ovršenika, njegovoga suvlastnika i svekolike hipotekarne vjerovnike, te prema uspjehu razprave izpraviti osnovu dražbenih uvjeta i ustanoviti vriednost nekretnina.

Digitized by Google

Proti odlukam, kojimi se u spomenute u ovom §. svrhe naredjuje ročište, neima pravnoga lieka, te se podnešeni utoci i ništovne žalbe imadu već po prvom sudu ureda radi odputiti.

§. 8. Ovrhovoditelj vlastan je u ovršbenoj molbi (§. 5.) zaiskati, da se neizloži dražbi svekoliko nepokretno dobro na jedanput, već pojedine gruntovne čestice istoga ili više njih skupa redom u molbi naznačenim. Usljed ove molbe narediti će sud predbježno ročište, da na istom uz ovršenika i njegovoga suvlastnika sasluša i svekolike hipotekarne vjerovnike o shodnosti zamoljene čestične dražbe, ter istu dozvoliti kako je predložena, ako su svekolike stranke s njom sporazumne, ili uz možda potrebite preinake, ako se na temelju razprave uvjeri, da će se čestičnom dražbom polučiti bolji uspjeh bez uštrba na ročište pozvanih stranaka. Stranka, koja na ročište nepristupi, smatra se kao da je uz čestičnu prodaju privolila.

§. 9. I ovršenik kao i njegov suvlastnik, pa hipotekarni vjerovnici vlastni su dva mjeseca prije dana dražbe zamoliti čestičnu dražbu nepokretna u ovrhu uzeta dobra (§. 8.). Na ovu molbu ima sud narediti ročište bar mjesec dana prije dražbe, da sasluša stranke pomenute u §. 6. te postupati po ustanovah istoga §.

Sliedivša naknadna dozvola čestične prodaje ima se oglasiti, nu oglas samo jedanput u službene novine uvrstiti.

§. 10. Nepokretna dobra, koja su u cielosti obterećena stvarnimi služnostmi (služeće dobro) ili inimi realnimi tereti, kao i nepokretna dobra, s kojimi su u cielosti skopčana stvarna prava služnosti (gospodujuće dobro) ili druga realna prava, mogu se čestimice prodavati samo onda, ako su svi, kojih se pomenuta prava (dužnosti) kao ovlaštenika ili obvezanika tiču, sa čestičnom prodajom sporazumni.

Na koliko molitelj nebi u samoj molbi za čestičnu prodaju privolu dotičnika izkazao, može zaiskati ročište za njihovo preslušanje.

§. 11. Dozvola čestične prodaje ima tu posliedicu, da se ovršbena dražba obustavlja, čim se prodajom jedne ili više gruntovnih čestica postigne kupovnina dovoljna za namirenje tražbine, radi koje se vodi ovrha.

§. 12. Za dražbu ima sud ustanoviti jedan samo rok i to po vlastitoj razsudi uvaženjem vriednosti nekretnina i onih okolnosti, koje bi mogle što povoljniji uspjeh dražbe osjegurati, nu tako, da rok nebude kraći od tri, ni redovito dulji od četiri mjeseca.

Iznimice može sud ustanoviti i dulji rok, koj ipak nesmije prekoračiti 6. mjeseci; nu ako ovrhovoditelj i ovršenik sporazumno zaištu rok duži od šest mjeseci, ima sud njihovoj molbi zadovoljiti.

§. 13. Što se tiče sadržaja dražbenoga izroka, njegovoga oglašenja, obaviesti vjerovnika hipotekarnih, uvida dražbenih uvjeta, reda kojim

Digitized by Google

se obavlja sudbena dražba, sadržaja zapisnika dražbenoga, dopitanja kupljenoga dobra, posliedica, ako dostalac nezadovolji dražbenim uvjetom, kao i postupka, kad se odsvoji dobro tečajem ovrhe i pri ovrhi dobara nerazdieljivih, valjaju odnosni propisi gradjanskoga postupnika (§. 506—518, 520, 524, 525.) uz obdržavanje sliedećih ustanova:

1. u dražbenom izroku ima se naročito izreći, da će se dobro dopitati onomu, koji zanj najviše ponudi, bez obzira na naznačenu vriednost istoga;

2. dozvoljen je uvid i prepis izprava, na kojih se navedena vriednost dobra temelji;

3. za provedbu dražbe ima sud izaslati povjerenika, koji će ga o obavljenom uredovanju za 24. sata izviestiti uz predlog odnosnog zapisnika; —

4. kod dražbe neima se uzklicati ciena, koju predstavlja navedena vriednost dobra, već sudbeni povjerenik ima početi dražbu očitovanjem, da je dobro na prodaji, te sa ponudami postupati, kako propisuje §. 512, 513. 514. gradj. postup.;

5. i na samom dražbenom ročistu, dok dopitanjem nekretnine najboljemu ponuditelju nije dražba zaključena, može ovrhovoditelj odustati od prodaje;

6. dražba imade se nadalje obustaviti, ako ovršenik i na samom dražbenom ročištu, no prije zaključene dražbe izplati tražbinu, radi koje dozvoljena je prisilna prodaja, ovrhovoditelju na ročištu prisutnomu, a sudbenomu povjereniku, ako ovrhovoditelja na ročištu neima, ili ako nastaju predpostave §. 1425 obćega gradj. zakonika, i preko toga položi svotu, koju će ustanoviti sudbeni povjerenik za pokriće ovršbenih troškova;

7. ako je najbolji ponuditelj učinio ponudu kao punovlastnik trećega, ima kod podpisa dražbenoga zapisnika vlastodavca imenovati i predložiti valjano punomoćje, koje se ima priložiti zapisniku. Neučini li on toga, ili imenuje vlastodavca, koji nije ovlašten dražbovati, smatrati će se on sam dostalcem;

8. sud čim mu stigne izvješće povjerenika (točka 3) ima izpitati, da li je on uredovao prema propisom ovoga zakona, te njegovo uredovanje odobriti ili mu odobrenje uzkratiti, obavjestiv o tom dotičnike;

9. ako sud nepronadje odobriti dražbu, ili, ako dražba ostane bez uspjeha, radi pomanjkanja ličbenika, ima ureda radi novu dražbu narediti, te ustanoviv za nju najkraći u §. 9. odredjeni rok, izrok izdati i oglasiti po prediućih propisih.

§. 14. Vjerovnik, koji hoće da vodi ovrhu dražbom (§. 5.) nekretnine, glede koje je već drugi vjerovnik izhodio dozvolu ovršbene dražbe, može se pridružiti postupku, koji je uslied dozvoljene jur prodaje poveden. Molba za dozvolu pridruženja može se spojiti sa molbom za pri-

Digitized by Google

silnu prodaju, nu ako je molitelj jur stekao dozvolu ovršbene dražbe, može molbu za dozvolu pridruženja podnesti neposredno realnomu sudu.

§. 15. Sud dozvoljujući pridruženje, imade u odluci točno označiti onu prodajnu dozvolu, kojoj se molitelj pridružuje, ter o tom molitelja, prijašnjega ovrhovoditelja, ovršenika, njegovoga suvlastnika i hipotekarne vjerovnike obaviestiti.

Dozvoljeno pridruženje imade se u javnih knjigah zabilježiti i jedan put u službenih novinah oglasiti.

§. 16. Realni sud, koji je jur zvan provesti dražbu nekretnine, ako mu je obaviti dražbu iste nekretnine i na kasnije stiglu mu molbu drugog vjerovnika, koji dozvole pridruženja izrično netraži, imade ureda radi narediti ročište, te saslušav oba ovrhovoditelja nastojati, da se pridruženje izvede.

Uzkrati li kasniji ovrhovoditelj pridruženje, ima se nastaviti prodaja na temelju dozvole, koja je sudu prije stigla, a provedba druge dražbe medjutim obustaviti.

§. 17. Pridruženje imade tu posljedicu, da su ovršni čini, obavljeni na korist prvoga voditelja ovrhe, kriepostni i za pridruživšega se vjerovnika, te da je ovaj ovlašten nastaviti ovrhu u vlastito ime, ako prvi voditelj ovrhe od iste odustane.

§. 18. Vjerovnik, koji je izhodio dozvolu prisilne prodaje nekretna dobra, može u realnoga suda moliti, da naredi sekvestra, kojega imade u molbi predložiti, i koji će pomenutim dobrom upravljati do njegove predaje dostalcu, ako uzmogne vjerojatnim načinom izkazati, da ovršenik rabi dobro na način, kojim mu se očito vriednost umanjuje.

Dostalcu, koji već u smislu dražbenih uvjeta nastupa u posjed kupljene nekretnine, ima se, ako uzište, sekvestracija bezuvjetno dozvoliti.

Ovrhovoditelj i dostalac mogu svoj zahtjev stegnuti i na to, da se ovršeniku pod prietnjom medjutomne sekvestracije, novčane globe ili zatvora zabrani što raditi ili propustiti, čim se dobro pogoršava il vriednost mu umaljuje.

Sud ako dozvoli ovakove medjutomne mjere, postupati će po propisih §§. 429 i 430. gradj. postup.

Imenovanomu sekvestru ima sud označiti obseg i svrhu njegove uprave.

B. Postupak kod diobe kupovnine.

§. 19. Za postupak kod diobe kupovnine valjaju propisi, sadržani u poglavju 23. gradjanskoga parbenoga postupnika uz sliedeće ustanove.

§. 20. Pravo pobijati izpravnost tražbine, koja bi se imala namiriti iz kupovnine, kao i obstanak i prednost odnosnoga založnoga prava, pristoji dužniku i svim hipotekarnim vjerovnikom, ako bi priznanjem

Digitized by Google

prijavljene tražbine ili prava zaloga ili prvenstva bili prikraćeni u zahtjevu, da im se tražbina namiri iz kupovnine.

§. 21. Namirenje tražbine iz kupovnine obustavlja se usljed prigovorah navedenih u §-u predidućem samo u sliedećih slučajevih:

1) Kada se izpravnost tražbine, obstanak ili prednost založnog prava temelji na izpravi po postojećih propisih ovršivoj, imadu prigovori proti njim upravljeni obustavnu moć samo onda, ako se na ročištu dokaže na način propisan u §. 445 gradj. postup., da je ovršno pravo prijavitelja utrnulo.

2) Kad se pako izpravnost tražbine, obstanak ili prednost založnoga prava netemelje na izpravi ovršivoj, već su dokazane samo uknjižbom prava zaloga u gruntovnici provedenom, prigovori proti njoj roditi će obustavnom moći samo onda, ako se na ročištu bar vjerojatnost onih okolnosti izkaže, na kojih se prigovori osnivaju.

3. U svih drugih slučajevih naročito u onih, kod kojih se radi o tražbini izraženoj samo najvišim iznosom, prigovori upravljeni proti izpravnosti tražbine, proti obstanku ili prednosti založnoga prava, radjaju obustavnom moći, makar i nebila dokazana vjerojatnost okolnosti, na kojih se osnivaju.

§. 22. Usljed prigovora, s kojimi je po ustanovah predidućega §. skopčana obustavna moć, ima sud u slučajevih navedenih u točki 1. i 2. istoga §., i nakon bezuspješno pokušane nagode medju strankami, uputiti onoga, koji je prigovor stavio, da u neprodužnom roku od 30 dana redovitom tužbom kod istoga suda svoj prigovor izvede, jer će se inače pobijano pravo kod diobe kupovnine smatrati neprigovorenim.

U slučajevih pako predvidjenih u 3. točki predidućega §. ima sud uvaženjem okolnostih uputiti, da u gornjem neprodužnom roku, i pod pretnjom gore pomenute posljedice podnese tužbu onaj, koji je prigovor učinio ili onaj, kojega se pravo pobija.

Ako povede tužbu vjerovnik, čije se pravo od više njih pobija, ima on proti njim svim kao suparcem tužbu povesti.

Bude li na podnesak tužbe upućeno više njih, koji su prigovorili, imadu oni sporazumno ustanoviti, tko će od njih u ime svih tužbu podnieti. Nije li sporazumak pošao za rukom, voditi će pravdu onaj, koji će prvi podnieti tužbu, a ostalim prosto je pristupiti k pravdi kao suparnikom, dok ista kod I. molbe visi, i u pomenutom svojstvu prema stanju parnice sudjelovati.

C. Ovrha dražbom pokretnih stvari.

§. 23. Ako vjerovnik hoće da vodi ovrhu prisilnom prodajom dužnikovih pokretnina, ima to zaiskati kod nadležnoga suda (§. 1.) uz dokaz

Digitized by Google

ovršbenoga svojega prava, nu bez izrazite naznake stvari, koje se imadu prodati.

Prosto je ipak vjerovniku zaiskati predbježno samo ovršbeno pravo zaloga na pokretnine, koje uzima u ovrhu.

§. 24. Pronadje li sud dozvoliti zamoljenu prisilnu prodaju, ima to odlukom izreći i u istoj odluci, ako je ujedno realni sud, izaslati sudbenoga povjerenika, koji će obaviti plienitbu ili popis u ovrhu uzetih stvari po propisih §§. 526—529, 533—537. gradjanskoga postupnika, a procjenu sudjelovanjem jednogu vještaka.

Procjena može se obaviti i na samom dražbenom ročištu, ako je ovrhovoditelj jur prije stekao pravo zaloga na pokretnine u ovrhu uzete. (§. 23.)

§. 25. Čim realnomu sudu stigne izvješće povjerenstva sudbenoga o obavljenoj plienitbi ili popisu, ima ureda radi ustanoviti jedan jedini dražbeni rok, te dalje postupati po ustanova, sadržanih u točkah 1, 2, 3, 5. §. 539 gradj. postupnika.

§. 26. Dražba obavlja se obdržavanjem propisah, sadržanih u točkah 6. i 8. §. 539. gradj. postup. uz shodnu uporavu §. 13. ovoga zakona i sliedećih ustanova:

1. Čim se poluči kupovnina dostatna za pokriće ovrhovoditeljeve tražbine, uzgredica i popriečno ustanovljenih troškova, neimadu se prodavati ostali zaplienjeni predmeti.

2. Sudbeni povjerenik ima stečenu kupovninu, ako nenastane slučaj točke 6. ovoga §. i stavke prve §. 29. ovoga zakona, izručiti ovrhovoditelju po mjeri njegove tražbine uz namiru i povratak zadužnice ili zabilježbu diona plateža na istoj, i pridržati od kupovnine popriečni iznos za pokriće ovršnih troškova, a eventualni višak predati uz namiru ovršeniku.

3. U zapisniku i dražbi imadu se pojedini prodajni predmeti označiti, kako je to učinjeno u zapisniku o plienitbi, i kod svakoga njih ima se navesti najbolja ponuda i ime i prezime kupca.

4. O obavljenoj dražbi ima sudbeni povjerenik podnieti sudu neodvlačno izvješće uz predlog dražbenoga zapisnika i troškovnik na obredjenje.

5. Sud ima troškove brediti i naložiti sudbenomu povjereniku, da novčani iznos, koji je u ime troška preko obredjene svote pridržao, dotičniku povrati.

6. Ako ovrhovoditelj nije dražbi prisustvovao, ima sudbeni povjerenik kupovninu neodvlačno predati sudu, koji će, obrediv ovršbeni trošak, izdatbu kupovnine odrediti prema propisom točke 2. i 5. ovoga §fa.

§. 27. Sudbeni povjerenik ima obaviti uredovanja, radi kojih je izaslan, i u odsuću ovrhovoditelja, ako si on u ovršbenoj molbi nije pridržao pravo intervencije.

Digitized by Google

§. 28. Ustanove §§. 14—17. ovoga zakona imadu se shodno uporavljati i na pridruženje k postupku kod prodaje pokretnina.

§. 29. Ako se iste stvari uzimaju u ovrhu od više vjerovnikah, ili ako se u ovršbenih spisih naročito iz zapisnika o plienitbi uvidi, da ima još osoba, kojim pristoji pravo na kupovninu, ima sudbeni povjerenik stečenu prodajom kupovninu neodvlačno predati sudu.

Nu ako su svi ovlaštenici prisutni na dražbenom ročištu i ako se o diobi kupovnine sporazume, ima sudbeni povjerenik na temelju sporazumka diobu izvesti i spisan o tom zapisnik sudu podnieti.

§. 30. U slučaju predvidjenom u prvoj stavci predidućega §a. ima sud ureda radi povesti postupak za diobu kupovnine prema smislu i shodnoj uporavi ustanova §. 19—23. ovoga zakona.

III. Prelazne ustanove.

§. 31. Ovlašćuje se vlada (odiel za pravosudje), da ustanovi dan, kojim će ovaj zakon stupiti u kriepost.

§. 32. Ovršbene molbe podnešene prije dana, kojim nazočni zakon stupa u kriepost, kao i prije toga dana zametnute razprave i uredovna djela, ako ovrhovoditelj nezaište povedenje postupka po ovom zakonu, imadu se riešavati i provadjati po propisih gradjanskoga postupnika.

Nu ako dana, kojega će ovaj zakon stupiti u život, nije još zametnut postupak za diobu kupovnine, imadu se kod istoga uporavljati propisi ovoga zakona.

§. 33. Na koliko ovaj zakon nesadržava osobitih ustanova, imadu se obdržavati propisi gradjanskoga postupnika i naredbe k tomu postupniku naknadno izdane. Usuprot stavljaju se izvan kriepostи sve ustanove gradjanskoga postupnika i ini propisi, koji s ovim zakonom u oprieci stoje.

§. 34. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Osnova zakona [1]

ob odkupu i regulaciji regalnih prava.

I. Pravo regalno krčmarenja.

§. 1. Pravo regalno krčmarenja može odkupiti ona politička občina, u koje se području isto pravo izvršuje.

---

[1] Ovu je osnovu izradio zastupnik naroda, podpredsjednik hrvatskoga sabora g. Mirko Hrvat, te ju predložio saboru na razpravu. Da bude štiocu predmet ovaj što jasniji, neka pročita u br. 7. „Mjesečnika“ g. 1875. priobćenu razpravu g. Župčića o regalnom pravu krčmarenja. Ured.

Digitized by Google

Ovaj se odkup ima izvesti posredovanjem zemlje.

§. 2. Odkupnina ustanovljuje se po obsegu onom, u kojem je ovlaštenik dosada zakonito izvršivao regalno pravo krčmarenja i to od dohodaka za vrieme od 1. siečnja 1860. pa do 31. prosinca 1869. odsjekom, odračunav ipak jednu šestinu toga dohodka u ime upravnih troškovah i slučajnih gubitakah.

Ako se dohodak od 1. siečnja 1860. pa do 31. prosinca 1869. pronaći nemože, ima se za mjerilo dohodka uzeti dohodarina, koju je dotični ovlaštenik u ime dohodka od regalnoga prava krčmarenja za godine 1860. do uključivo 1869. platiti imao, odbiv ipak jednu šestinu od tako pronadjenoga dohodka.

U slučaju dvojbe ili prepornosti o zakonitom obsegu izvršitbe ovoga prava ima u pomanjkanju drugih dokaznih sredstva mjerilom biti stanje od 1. siečnja 1848.

Ako občina ima temeljitih prigovora proti vjerodostojnosti podataka ovlaštenika o kolikoći dohodaka regalnoga krčmarenja, vlastna je politička postupajuća oblast odrediti vještačku procjenu istoga, kroz tri po istoj oblasti imenovati se imajuća vještaka.

O pravednosti dvojbe i o prepornosti o zakonitom obsegu izvršbe regalnoga prava krčmarenja, kao što i o temeljitosti prigovora proti vjerodostojnosti podataka ovlaštenika o kolikoći dohodka regalnoga prava krčmarenja, odlučuje postupajuća politička oblast, a putem utoka kr. vladni odiel za unutarnje poslove.

§. 3. Stanbina za prostorije, u kojih se izvršava pravo regalno krčmarenja, zakupnina od obrta, zemljišta i drugi nuzužitaka, spojenih sa zakupom prava regalnog krčmarenja, i svi ini dohodci, dolazeći iz drugoga izvora, nego li iz regalnoga prava krčmarenja, imadu se u svakom posebnom slučaju odbiti od godišnjega dohodka i samo ostavši po tom čisti krčmarski prihod uzeti za temelj odkupnine.

§. 4. Po propisih §. 2. i 3. pronadjeni godišnji dohodak od regalnog prava krčmarenja čini po odbitku jedne šestine u dvadeseterom iznosu odkupnu glavnicu.

§. 5. Ako je u kojoj občini ili mjestu pravo regalnog krčmarenja uživalo više ovlaštenika, imade se dohodak svakog ovlaštenika posebno pronaći i za svakoga posebna odkupnina ustanoviti.

Ako je u jednoj občini ili mjestu više ovlaštenika skupno izvršivalo pravo regalnog krčmarenja, ima se odkupnina skupno za sve ustanoviti.

§. 6. Na zahtjev jedne ili druge stranke posreduje za olahkoćenje odkupa zemlja tim načinom, da ovlašteniku, u koliko dotična občina podpunu sigurnost pruža (§. 19.), pripadajuću mu odkupninu na jedanput izplati 5% regalnimi odkupnicami; dočim občina odpadajuću na sebe odkupninu uplaćiva putem amortizacije u zemaljsku odkupnu zakladu.

Ove regalne odkupnice stavljaju se toli glede glavnice, koli glede kamata pod jamstvo zemaljah krune ugarske, ter će se po odplatnoj osnovi izplatiti, i to barem polovicom putem javnoga žriebanja, u ostalom iznosu pako putem burzovnog nakupa.

§. 7. Ako občina za odkupnu glavnicu nepruža dovoljne sigurnosti, može vlada svoje posredovanje glede izplate odbiti, nu u tom slučaju nije ni ovlaštenik dužan prihvatiti obvezu občine na izplatu odkupne glavnice, ter mu ostaje prosto regalno svoje pravo krčmarenja i nadalje izvršivati.

§. 8. Občine plaćajû od pronadjene odkupne glavnice 5% kamate, $2^1/_2$% odplate i $1^1/_2$% u ime upravnog troška u zemaljsku regalnu odkupnu zakladu i to unapried.

§. 9. Poslje opredieljenja odkupne glavnice i potvrde odkupne odluke po kralj. vladnom odielu za unutarnje poslove prosto stoji občini, ako se neće služiti pogodnošću odplaćivanja (amortizacije), odkupnu glavnicu na jedanput izplatiti ovlašteniku; ako pako izabere odplaćivanje na obroke, dužna je polugodišnje obroke točno unapried plaćati.

Občina može za prikraćenje odplatnoga vremena i više obroka na jedanput položiti, nu daljnje rokovno plaćanje nesmije se ni u ovom slučaju prekinuti.

Isto tako može občina i cieli zaostali dug na jedanput namiriti.

Občini prosto je u svakom slučaju plaćanja odkupne glavnice istu namirivati regalnimi odkupnicami po imenovnoj vriednosti.

II. Pravo regalnoga mlinarenja.

§. 10. Od dana, kojim ovaj zakon u kriepost stupa počamši, svatko je vlastan na svom posjedu držati i podizati mlinove i ine svake vrsti vodne naprave bez regalne daće, nu bez povriede prava trećega i uz posredovanje oblasti po zakonih propisano.

§. 11. Plivajući na vodi mlinovi mogu se dozvolom političke oblasti na temelju preduzeti se imajućih tehničkih izvidjenja bez svake daće podizati, glede sada postojećih plivajućih mlinova, na koliko na zahtjev jedne ili druge stranke pred političkom oblasti pokušat se imajuća odkupna nagoda za rukom nepodje, ostaje pravo regalne daće za vrieme trajanja ovih mlinova netaknuto.

§. 12. Od podignutih prije nego li ovaj zakon u život stupi stalnih (neplivajućih) mlinova ima dotični vlastnik daće odkupiti.

Pronadjena godišnja daća poslje odbitka jedne šestine čini u dvadesetstručnom iznosu odkupnu glavnicu.

Ova glavnica ima se po obvezaniku u šest polugodišnjih rokova skupa sa 5% kamatom ovlašteniku izplatiti.

Digitized by Google

Utjerivanje zaostalih glavničnih obroka i kamata biva političkim putem.

§. 13. Ako ovlaštenik daće od mlinova u §. 12. napomenutih, za godinu dana iza proglašenja ovoga zakona za odkup neprijavi, to će odnosno regalno pravo mlinarenja utrnuti.

III. Pravo regalno ribarenja.

§. 14. Pravo regalno ribarenja sa danom proglašenja ovoga zakona bez svake odštete prestaje.

§. 15. Pravo ribarenja na brodovih riekah pripada od dana, kad ovaj zakon u život stupi, občinam, ter se ima po istih kao občinski dohodak upravljati.

§. 16. Regalno pravo ribarenja na moru ima se posebnim zakonom urediti.

IV. Postupak.

§. 17. Razprave ob odkupu regalnih prava povjeruju se političkim oblastim u propisanom molbenom tečaju.

§. 18. Utoci proti odlukam prve molbe imadu se u roku od 30 dana poslje uručbe prvomolbene odluke ili ustmeno prijaviti, ili pismeno predati kod prve molbe.

§. 19. Odkupne odluke glede regalnoga prava krčmarenja imadu se, bio protiv istih utok uložen ili ne, kr. vladnomu odielu za unutarnje poslove na potvrdu podnieti, koji će odkupnu odluku potvrditi, ako se osvjedoči, da je odkup od občinskog zastupstva redovito zaključen i da odplatci odkupnine imadu u občinskom i regalnom dohodku dovoljno i sjegurno pokriće bez uštrba javne uprave.

§. 20. 1. siečnjem godine, koja nastane iza kako bude potvrdjena po kr. vladnom odielu za unutarnje poslove odkupna odluka strankam priobćena, prestaje dotični doondašnji ovlaštenik izvršivati regalno pravo krčmarenja, pa mu od istoga dana teku 5% kamate na odkupnu glavnicu, dotična pako občina istim danom stupa u izvršivanje prava krčmarenja.

§. 21. Pobližja glede odkupnoga postupka, glede načina izvršbe odkupljenoga regalnoga prava krčmarenja po občinah, zatim potrebne uredbe glede mlinarskoga i ribarskoga reda, napokon glede žriebanja i usmrćivanja odkupnine ustanovljuje kr. vladni odiel za unutarnje poslove naredbenim putem.

§. 22. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Digitized by Google

Gradjansko-pravni slučajevi.

Nasliednici dužni su mirovinu stanovitoj osobi plaćati samo onda, ako dotična osoba dokaže, da je darodavac darovnom pogodbom svoje nasliednike izrikom na to obvezao.

Tereza M. digne tužbu proti ostavini pokojnoga stožernika i nadbiskupa H., da joj se mora mirovina od 200 for. i na dalje i neprekidno izplaćivati. Sudb. stol Zagreb. odbi tužbu njenu osudom od 9. listopada 1871. Tu je osudu potvrdio kr. banski stol, a isto tako i kr. stol sedmorice zabaciv izvanredni previd tužiteljice. Ovu potonju zastupaše u parnici odvjetnik O., a tuženu ostavinu punomoćnik nasliednika Franjo G. i bivša kr. financ. prokuratura.

Razlozi najvišega suda evo ovi su:

Tužiteljica nije ni uztvrdila, a još manje dokazala, da je pokojni stožernik i nadbiskup H. za svoje gospodarske činovnike i odvjetnike kao i za njihove udove sistemizirao redovite penzije. Zato se i njoj dozvoljena mirovina, koju dokazuje ispravom, ma bilo i doživotno dozvoljena, može smatrati samo darovanjem, pa se zato mora prosudjivati po ustanovah XVIII. poglavlja obć. gr. zak.

A dočim §. 955. o. g. z. izriekom odredjuje, ako je darodavac obećao nadarenomu kakovu pomoć u odredjene rokove, da nasliednikom njegovim ne pripada otuda niti pravo niti kakava obveza izuzev slučaj, ako je u darovnoj pogodbi naročito drugačije ugovoreno: to sliedi po sebi, da tužiteljica može od ostavine, odnosno od nasliednika pokojnoga nadbiskupa H. jedino onda zahtievati izplatu mirovine od 200 for. u četvrtgodišnjih obrocih, ako dokaže, da je darodavac darovnom pogodbom svoje nasliednike na isplatu iste mirovine izrično obvezao.

Al tužiteljica nije toga dokazala; iz izprave bo, na kojoj osniva svoj tužbeni zahtjev, nipošto se ne vidi, da je nadbiskup H. izrično obvezao svoje nasliednike na isplatu tražene mirovine; ta obveza ne sliedi za nasliednike darodavca, kako tvrdi tužiteljica, već iz toga, što je uslied priložene isprave tužiteljici doživotno dozvoljena; jer ne gledeć na to, da tuženici nieču, da je I. K., izdatnik te isprave, po svom vlastodavcu, pokojnom nadbiskupu H., ovlašćen bio osjegurati tužiteljici doživotnu mirovinu, mora po smislu §. 955. o. g. z. takova obveza glede nasliednika darodavca u darovnoj pogodbi izrično biti ugovorena, što u nazočnom slučaju, kako je već spomenuto, u darovnici nije učinjeno.

K tomu dolazi, da je darodavac pokojni H., kako to obie stranke priznavaju, šesti dio ostavine svoje oporukom odredio kao penzionalni fond za svoje činovnike, a toga jamačno nebi bio učinio, da je cielu svoju ostavinu, odnosno svoje nasliednike na plaćanje po njem iza života

Digitized by Google

dozvoljenih mirovina, na temelju izdanih osjegurateljnih izprava, obvezanimi držao.

Pošto stvari ovako stoje, ne može se reći, da su suglasne osude nižih sudova, koje odpućuju zahtjev tužiteljice, osnovane budi na predpostavi, parbenim spisom protivnoj, budi na očito pogriešnom tumačenju zakona, pa je zato valjalo izvanredni previd tužiteljice kao neosnovan, na temelju §. 335. g. p. p., zabaciti.

(Riešitba vis. kr. stola sedmorice kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 7. ožujka 1873.).

Pravo, koje se čini ovisnim o naročitom kojem uvjetu, stiče se samo tada, ako je stavljeni uvjet točno izpunjen.

Novak Cveić digne tužbu proti ostavini Ivana Lilića iz B., odnosno proti izkazanomu nasliedniku Aci Liliću, zahtievajuć, da se izpravi zemljištnik br. 50. občine Banovci. Parnica se vodila pismeno, obie stranke zastupahu odvjetnici Bivši kr. žup. sudb. stol u Vukovaru sudio je prema zahtjevu tužiteljevu uz uvjet, da tužitelj položi tamo formuliranu domirnu prisegu. A kr. banski stol osudom od 16. listop. 1872. preinačio je, uslied priziva tuženikova, osudu prvoga suda i zabacio zahtjev tužiteljev uz preboj parbenih troškova. Proti toj osudi uloži tužitelj previd, koji je kr. stol sedmorice zabacio odnosno potvrdio osudu banskoga stola sa sliedećih r a z l o g a:

Zahtjev tužitelja, koji implicite ide na priznanje prava vlastničtva na dotične nekretnine, i koje on hoće da izposluje izpravkom zemljištnika, osniva se na tom, što da je njemu (tužitelju), iste nepokretnosti pokojni Ivan Lilić g. 1853. u posjed i vlastničtvo ustupio pod uvjetom, da ga do smrti hrani i sahrani; a tužitelj tvrdi u tužbi, da je on to i učinio.

Pošto se pravo, koje se čini ovisnim o naročitom kojem uvjetu, stiče samo točnim izpunjenjem toga uvjeta, to ne ima sumnje, da je i u predležećem slučaju pravo vlastnosti tužitelja na upitne nepokretnosti, namienjeno mu po pokojnom Ivanu Liliću, budući da je kao uvjet za stečenje toga prava po tužbenom izloženju izrekom ustanovljena dužnost tužitelja Ivana Lilića do smrti hraniti i sahraniti, kriepost svoju zadobiti moglo samo onda, ako je tužitelj ovoj svojoj dužnosti zadovoljio.

Po tom dakle, da se uzmogne uspieti u ovoj parnici, nije dovoljno, da se je tužitelj — kako se to u previdu naglasuje — nalazio u faktičnom posjedu dotičnih nepokretnosti jur prije uvedenja gruntovnih knjiga, odnosno da mu je iste pokojni Ivan Lilić u posjed ustupio, pošto faktični posjed sam po sebi nemože služiti valjanim dokazom stečenoga prava vlastnosti, koje se bez tvrdoga naslova i pravnoga načina stečenja

Digitized by Google

ne može zadobiti; nego je tužitelj naprama poricanju tuženikovu morao dokazati naročito i to, da je glavni onaj uvjet, što ga je pokojni Ivan Lilić izriekom postavio, kao svrhu svoje privolje t. j. da ga tužitelj do smrti hrani i sahrani, izpunio: toga pako dokaza tužitelj nije izveo.

Budući dakle da se ovdje dokaz ob uztvrdjenom po tužitelju pravu vlastničtva na rečene nekretnosti ne može smatrati valjano ustanovljenim, pa se tako i ne može reći, da su dotične nepokretnosti prigodom uvadjanja gruntovnice pogriešno uvedene kao vlastničtvo pokojnoga Ivana Lilića, morao se je tužitelj i neobziruć se na to, da je po kazivanju Aksentije St. ob ustupu rečenih nopokretnosti pismeni ugovor učinjen, kojega tužitelj niti u tužbi niti tečajem razprave ni spomenuo nije, sa tužbom odbiti.

Sama opomena dužniku, ma bila i valjano obavljena, nije dovoljna, da se prekine zastara po ustanovi §. 1497 o. g. z.

Kaptol Z. digne tužbu proti Kati udovi V., Eduardu K., Augustu K. i Mirku N., da mu imadu izplatit od glavnice iznoseće 2050 for. na ime 6% zaostalih kamata ukupno 1678 fr. 95 nč. s. p. p. i to za vrieme od 13. siečnja 1858 do 21. ožujka 1871. Bivši kr. žup. sudb. stol zagreb. izreče osudom od 17. lipnja 1872., da su tuženici dužni kao hipotekarni dužnici na temelju uknjižene te na 2050 for. glaseće obveznice od 29. listopada 1844. tužećoj stranki na ime 6% zaostalih kamata od rečene glavnice za tri godine, računajuć od 21. ožujka 1871. natrag do 21. ožujka 1868. izplatiti in solidum svotu od 369 for., usuprot da se tužitelj odbija sa zahtjevom na naplatu kamata za vrieme od 13. siečnja 1858. do 21. ožujka 1868. Parbeni trošak da se prebija. — Povodom priziva tužiteljeva kr. banski stol potvrdio je osudu prvoga suda, a isto tako i kr. stol sedmorice odbiv izvanredni previd tužiteljev kao neumjestan po §. 335 g. p. p.

Razlozi su ovi:

Iz razloga osudâ obajuh nižih sudova kao i iz vlastita priznanja tužiteljeva vidi se, da on nije tražio u posebnoj tužbi, da mu se od upitne glavnice sa 2050 forinti izplate 6% zaostale kamate za vrieme od 13. siečnja 1858. pa do 21. ožujka 1868. Izvinjava se doduše, da ne mogaše toga učiniti, jer da tada nije znao, tko da mu je dužan plaćati upitne kamate. Ovu izriku obara sam tužitelj dalnjom svojom tvrdnjom, da je prvotuženu Katu udovu V. više puta opominjao da plati utužene zaostale kamate, znao je dakle za osobnoga dužnika spomenutih kamata.

Nu navedena obćenita opomena, da je i valjano sliedila, kako propisuje dodatak k obć. gr. zak. br. 80. — što nije dokazano — ne bi bila dovoljna, da se prekine spomenuta zastara po ustanovi §. 1497. o.

Digitized by Google

g. z., dočim isti zakon zahtieva, da bude pravo vjerovnika izriekom budi muče, i to prije nego li je minulo vrieme zastare, priznano, česa pako tužitelj nije ni uztvrdio, a kamo li dokazao. Po tom odpada po sebi prisega u tom pogledu navraćena tuženici Kati udovi V.

Pošto dakle prema navedenom stanju preporne stvari ne ima u osudah nižih sudova ništa zakonu ili parbenim spisom očevidno protivna, mora se izvanredni previd, kao po §. 335 gr. p. p. neumjestan, odputiti.

(Riešitba kr. stola sedmorice od 9. svibnja 1873.)

Kazneno-pravni slučajevi.

Ako se uslied zanemarene pazke nad konji prouzroči smrt čovjeka, ima se u takovu slučaju uporaviti §. 335.a ne §. 430. k. z.

Dne 3. studenoga 1873. poplaše se upregnuti konji, koje kočijaš Josip K. ostavi same bez ikakove pazke, te pogaze četirgodišnju Terezu H. Tom nesgodom tako bijaše diete ozliedjeno, da je na ozledah i preminulo. Zato je c. k. okružni sud u Kr. proglasio Josipa K. krivcem prekršaja §. 335. k. z. proti sjegurnosti života. Proti osudi uloži okrivljeni žalbu ništovnu u kojoj iztaknu, da se može obiediti jedino prestupka u §. 430. k. z. navedena, gdje se već previdja nastup štete; na § 335 može se dakle tim manje povratiti, što se §. 430. k. z. na nj niti ne pozivlje.

Kod razprave, koja se uslied toga povela pred kosacionalnim sudom, iztaknu generalni odvjetnik Cramer medju ostalimi, da valjano tumačenje zakona zahtieva, da se uporava §. 430. k. z. ima ograničiti na one slučajeve, u kojih niti nastane težka tielesna ozleda, niti smrt kao posljedica, što su se upregnuta kola ili konji ostavili bez nadzora. Šteta dakle, kojoj se u §. 430. k. z. prieti većom kazni, nesmie da prekorači obseg lahke tjelesne ozlede. Ovako tumačenje primjereno je tako naravi stvari kao i načelom kaznenoga zakona. Ovo potonje ne samo da se razabire iz analogije sa slučajem §§. 34 i 267. k. z., nego jamči za to i opažanje, kako zakon na više mjesta naročito propisuje, da se kakovo djelo ima podvrći kazni u dotičnih ustanovah zakona propisanoj samo onda, ako se ne prikazuje kao drugo jače kaznjivo djelo; a ako se u §. 430. k. z. ne citira §. 335., to ne ima nikakove važnosti. Neposredno sliedeći §. 431. k. z. pokazuje jasno i nedvojbeno, da §. 430. k. z. pada u okvir onih ustanova zakona, koje popunjuje §. 335. k. z.

Kasacionalni sud izreče: Ništovna žalba Josipa K. proti osudi prvoga suda odbija se, dr. F. kao branitelj ima platit globu od 15 for., sa ništovnom žalbom spojeni priziv zabacuje se kao nedopustiv, te se Josip K. osudjuje da namiri trošak postupka pred kasacionalnim sudom.

Razlozi: Prvi sud uzeo je kao dokazano, a okrivljeni Josip K.

Digitized by Google

sam je priznao, da je kao kučis ostavio pred gostionom bez pazke natovarena kola, pod koja bijahu upregnuta dva mlada konja, od kojih je jedan, kako sam okrivljenik priznaje, rado se ritao i grizao; da su se konji poplašili, potrčali, četirgodišnje diete pogazili, koje uslied toga umrlo. Tu krivnju obtuženoga, u kojoj se vide sva zakonska obilježja u §. 335. k. z. navedenih prekršaja i prestupaka proti sjegurnosti života, pošto je svakako i obtuženi po svom zanimanju kao kučijaš mogao uviditi, da bi u navedenih okolnostih moglo biti opasno za ljudski život ostaviti konje same bez ikakove pazke, sud je sasma pravilno prosudjivao prema zaključnoj alineji §. 335. kaz. z. Navodi obtuženoga u ništovnoj žalbi iztaknuti, da se ovdje moraju specijalne ustanove §. 430. k. z. uporaviti, osnivaju se na krivom shvaćanju zakona. Jer §. 430. k z. uvršten je u ono poglavje, koje govori o prestupcih proti tjelesnoj sjegurnosti, a po pojmu ovih izključuje se iz njih krivnja, kojoj je posljedica smrt pojedinca. Prestupak §. 430. k. z. strožije se kazni, ako zaista nastane kakova šteta, pod kojom se očevidno ne može razumievati smrt kojega čovjeka, jer bi se tada ta veća krivnja, kako to n. p. §§. 425 i 426. k. z. pozivajuć se na §. 335. k. z. naročito ustanovljuju, imala podvrći strožijoj kazni ovoga potonjega paragrafa. Odavlje sliedi, da je prvi sud pravom uporavio §. 335. k. z. na djelo obtuženika, počem ne stoji razlog ništetnosti §. 281 br. 9. k. p. pa se ta neosnovana ništovna žalba po k. postup. ima zabaciti. A pošto se iz stanja stvari razabire, da je branitelj obtuženikov dr. F. očevidno iz obiesti žalbu ništovnu podnio, odsudjuje se na globu od 15 for. A jer je Josip K. sa ništovnom žalbom spojio i priziv, mora se i ovaj odbiti, pošto je prvi sud odmjerujuć kazan poslužio se svojim pravom te kazan izvanredno obalio. **Pr. B.**

Prva razprava pred porotom.

Ima tomu više od godine, što je u kriepost stupio novi tiskovni zakon od 17. svibnja 1875. s ostalimi, s njim u savezu stojećimi zakoni. Za zločinstva i prestupke počinjene štampom novi je zakon uveo porotu, a nadležan je suditi o svih ovakih slučajevih sam kr. sudbeni stol u Zagrebu.

26. i 27 rujna o. g. imali smo prvu priliku gledati i slušati, kako gradjani sude svomu sugradjaninu. Pravo govoreć, nije korektno rečeno, da je spomenuta razprava u obće bila prva pred porotom u našoj domovini, jer negdje svršetkom g. 1849. ili početkom 1850. sudili su porotnici s bog slična kaznjiva djela u Zagrebu. Ali sama institucija tako je kratko vrieme živjela, tako se malo rabila i do brza prestala, da se može reći, ono bijaše tek neki pokus, koji ni ne izadje iz onoga stadija.

Digitized by Google

Zakonom od 17. svibnja 1875. uvedena je u Hrvatskoj i Slavoniji porota da sudi o zločinih i prestupcih štamparskih, i nadamo se pouzdano, da to neće ostati pukim pokusom, ma koliko se i morali u početku boriti sa nerazumievanjem stvari, nevještinom, a možda i zlom voljom. Biti će u početku pogriešaka, koje će vrieme i stečena praksa ukloniti. Prvi možda slabiji uspjesi ne smiju nikoga ozlovoljiti, a najmanje proti samoj instituciji razdražiti.

Po novom postupku sudi o zločinih i prestupcih, počinjenih štampom, porotni sud u Zagrebu. Ovaj put dodje kao okrivljenik Makso Kohn, urednik u Osieku izlazećega političkoga lista „Die Drau“. Porotni sud bijaše ovako sastavljen: Predsjednik Franjo Schmidt, prisjednici: Eduard Sova, Gjuro Ključec, Dragutin Gvozdanović i perovodja Gjuro Vrbanić. Državno odvjetničtvo zastupaše zamjenik drž. odvjetnika, Milan Bledšnaider, obtuženoga branio je odvjetnik dr. M. Makanec. Kao porotnici fungirahu: Josip Baričević, J. Domitrović, Franjo Kares, Milan Stanković, Jakov Stern, Dragutin Rozenkranz, Vuk Kolak, Ladislav Hajsek, Josip Ernt, Jos. Budicki, Franjo Neidhardt i Vjekoslav Pabst. Obtuženik poslužio se je svojim pravom te odklonio u prije držanoj tajnoj sjednici neke porotnike; vele, da drž. odvjetničtvo nije toga činilo. Pošto su porotnici zauzeli svoja mjesta, nagovori ih predsjednik gosp. Schmidt poduljim govorom, razloživ im važnost i uzvišenost zadaće njihove te opomenuv ih, da po svom najboljem znanju i savjesti postupaju u ovoj porotnoj parnici.

Razprava uze teći sada redom. Iza obavljenih generalia položiše porotnici prisegu — prema propisu §. 29. zakona o postupku u poslovih tiskovnih. Perovodja pročita obtužbu, kojom se urednik časopisa „Drau“ obtužuje zločina smetanja javnoga mira (§. 65. k. z.) počinjena člankom „Tantae molis erat“; zatim prestupka bunjenja (§. 300. k. z.), počinjena člankom „Parlamentarismus“. Branitelj prigovori, da se s bog zločina proti njegovu branjeniku ne bi imalo postupati, jer da je od posliednjega njegova saslušanja izteklo više od šest mjeseca, da je dakle nastala zagoda u smislu §. 35. zakona od 17. svibnja 1875. o porabi tiska. — Ovomu prigovoru uzprotivi se državno odvjetničtvo, a sud ga takodjer zabaci. Pošto je sud zabacio i druga dva predloga braniteljeva, da se neke osobe pozovu kao svjedoci, uze se braniti obtuženi. Iza dovršena dokazna postupka uze najprije govoriti državni odvjetnik, koji nastojaše dokazati krivnju obtuženoga glede zločina i prestupka, te uzdrža obtužbu u cielosti; naprotiv zagovaraše branitelj obtuženoga predlažuć, da se proglasi nevinim. Razumie se, da su tužitelj, obtuženi i njegov branitelj sa svojih gledišta nagovorili porotnike iztičuć važnost njihove zadaće.

Predsjednik reasumira tada tečaj ciele razprave, predoči porotnikom o čem se radi te im stavi pitanja. Porotnici odoše u posebnu sobu, da

Digitized by Google

viećaju. Rezultat njihova viećanja i glasovanja priobći prvnik njihov g. M. Stanković: porotnici izrekoše, da obtuženi nije kriv, a porotni sud izreče u smislu §. 48. zakona od 17. svibnja 1875. o kaznenom postupku u stvarih tiskovnih, osudom, da se obtuženi odriešuje od obtužbe.

I tim se završi ova prva parnica pred hrvatskom porotom.

XIII. Sastanak (sjezd) njemačkih pravnika u Salcburgu.

Dne 28. 29. i 30. kolovoza o. g. imadjahu njemački pravnici svoj trinaesti sastanak, koji se je, nakon duga vremena, ljetos držao na austrijskom zemljištu, u Salcburgu.

Kako smo dužni pomno pratiti razvoj pravnoga života svagdje po obrazovanom svietu, a najviše u našem susjedstvu, smatramo si dužnošću u kratko izviestiti o radu i zaključcih toga sastanka, budući osvjedočeni, da ćemo tim ugoditi domaćim pravnikom.

Prva plenarna sjednica bijaše 28. kolovoza. Otvori ju na ime permanentnoga odbora pl. Stösser, predsjednik suda u Mannheimu. Za predsjednika sastanka izaberu jednoglasno čuvenoga učenjaka, prof. dr. R. Gneista iz Berlina. Ovaj prihvati ponudjenu mu čast tim radje — reče — što mu se tako daje sgoda, da može izraziti svoje zadovoljstvo, da je sloga njemačkih i austrijskih pravnika na polju znanstvenih i legislativnih pregnuća ostala nepromienjenom. Zatim umoli dra. Kellera iz Beča, predsjednika Franke-a iz Celle, odvjetnika dra. pl. Ruthnera iz Salcburga i odvjetnika Stengleina iz Monakova, da ga pomažu kao podpredsjednici.

Na ime carske vlade pozdravi prisutne pravnike dr. Glaser, austrijski ministar pravosudja. Scieni se sretnim, da je upravo on pozvan taj pozdrav carske vlade izručiti sakupljenim pravnikom, on koji je od prvoga početka velikim interesom motrio djelovanje tih sastanaka te nikada ne smetnuo .s oka veliku njegovu važnost „za naš zajednički pravni život. Velim: naš zajednički pravni život — jer zajedničkom osta nam iz istoga pravno-historičkoga temelja izrasla, u jednakom duhu na sveučilištih naših njegovana pravna znanost“. Glaser pozivlje se, da još jače iztakne to zajedinstvo, na zajednička dva zakonika, vladajuća poslom i prometom u Njemačkoj i Austriji — misli trgovački i mjenbeni zakon. Pa ako Austrija i Njemačka svaka sebi samostalno kroji zakone, ako ide svaka svojim putem u tom radu, ipak im je zajedničkom ona duševna radnja, koja utire i gladi one puteve“. U ovom smjeru nastavi i završi dr. Glaser svoj pozdrav, na koji odgovori predsjednik dr. Gneist u jednako toplom tonu te predloži, da se dr. Glaser imenuje začastnim predsjednikom sjezda. Ovo bje jednoglasno prihvaćeno, premda je Glaser izjavio, da sbog mnogih posala ne može ostati kod sastanka.

Digitized by Google

Za tim je viećnik prizivnoga suda iz Oldenburga Becker na široko razvio načela osnove gradj. parb. postupnika za Njemačku i Austriju, a prof. Gneist ob osnovi zakona ob uredjenju sudova u Njemačkoj, kako je predložena njemačkomu državnomu saboru.

Poslje završene plenarne sjednice radile su 28 i 29 pojedine sekcije.

U sjedinjenoj prvoj i drugoj sekciji razpravljahu prvo pitanje: Bi li bilo umjestno, da se u zajedničkom gradj. zakonu za — Njemačku uz jedinstveni sustav prava imovinskoga ženitbenih drugova postave još subsidiarni sustavi privatne autonomije. Izvjestitelj Albrecht, predsjednik suda i suizvjestitelj Mecke, viećnik izjaviše se proti, naproti prihvati sekcija predlog profesorâ dra. Brunnera i Schrödera, koji ovako glasi: 1. „Potrebno je, da se u zajedničkom zakoniku gradjanskom Njemačke uz sustav zakonskoga prava imovinskoga dispozitivno normiraju i ostali glavni sustavi njemačkoga prava imovinskoga supruga, da se tako popune obće ženitbene pogodbe. 2. Ugovorne ustanove, kojimi se ograničuje jamčenje imovinom zakonskoga prava imovinskoga prama trećim, moraju se upisati u javni registar.“

Na pitanje: bi li se imalo u zajedničkom njemačkom gradj. zakonu ustanoviti, da se nasliedstvo stiče ipso juro? odgovori sekcija jestno.

Treći odsjek razpravljaše najprije pitanje: „Može li se izreka porotnika i kako pobijati u slučaju, kada im je predsjednik krivo razložio pravnu stranu stvari? Ivjestiteljem bijaše viećnik višega suda Thomsen iz Hanovera; većina odsjeka prihvati ove točke njegove: 1. Ako sudac krivo razloži pravnu stranu stvari porotnikom, može se izreka njihova shodnim pravnim liekom pobijati kod najvišega suga? Uputa porotnika može se udesiti prema uvidjavnosti sudca, ali se mora uvrstiti u zapisnik, kad god to uztraži državni odvjetnik ili branitelj.“ Dalnje pitanje bijaše: Ako kridatar u vremenu, od kada je plaćanja obustavio pa dok je otvoren stečaj, osobite pruža pogodnosti jednomu vjerovniku pred drugim, bi li se imao zato on, odnosno onaj vjerovnik kazniti? Na ovo pitanje prihvaćen je predlog bečkoga odvjetnika dra. Jaquesa: „Sjezd pravnika izriče kao svoje uvjerenje: Dužnik, koji znajuć da ne može plaćati, ipak jednoga vjerovnika namiri pred drugim, ili jednomu daje pogodnosti pred drugim; na dalje vjerovnik, koji znajuć da je plaćanje obustavljeno ili predloženo otvorenje stečaja, ipak prima od dužnika naplatu ili ine kakove pogodnosti na uštrb ostalih vjerovnika, imade se kazniti“. Ovaj predlog bje i prihvaćen. — Treće pitanje: bi li se pridržao u kaznenom zakonu svršeni pokušaj? odnosno bi li se unj primio? eventualno bi li se imalo smatrati razlogom kazan dokidajućim, ako se svoje volje zaprieči dovršenje zla djela? Iza duže razprave sekcija se složila u tom: 1. Razlika medju dovršenim i nedovršenim pokusom nije spretna da se uvrsti u zakonik. Ako tko slo-

Digitized by Google

bodne volje zaprieči dovršenje pokusa, priznaje se to za razlog kazan dokidajući.

Ako bude okrivljeni nevinim proglašen, (ili ako nije pod obtužbu stavljen) ima li se s bog pretrpljena iztražna zatvora dati kakova odšteta? Odgovor većine na to pitanje glasi ovako: „Ako bude okrivljeni nevinim proglašen ili ako se je odustalo od obtužbe, ima se za pretrpljeni iztražni zatvor dati primjerena odšteta, izim ako je obtuženi kod postupka svojom krivnjom prouzročio da je metnut u iztražni zatvor, ili se je taj njegovom krivnjom morao produžiti.[1]

U četvrtom odsjeku razpravljahu sliedeća pitanja: „Kako da se stvari shodno uredi u njemačkom postupniku, da se smie tužba mienjati? Mnenje referenta Stössera bje zabačeno, a prihvaćeni predlozi predsjednika prizivnoga suda iz Greifswalda, Kühne-a, koji ovako glase: I. Kad se tužba jednom podigne, može se predmet stavljena zahtieva u toliko promieniti, u koliko se: 1. petit tužbe budi u glavnoj stvari ili u nuzgredicah razširuje ili ograničuje; 2. u koliko se mjesto prvobitno tražena predmeta, radi kasnije nastale promjene, traži drugi predmet. II. U drugih stvarih može se dopustiti promiena tužbe pače i kod prizivnoga suda III. Privolja tuženika neima nikakova upliva.

Drugo pitanje glasi: „Kakovom bi se uredbom dali zamieniti sudbeni polozi?“ Pošto se ovaj put nije moglo radi kratka vremena ob ovom pitanju razpravljati, odgodjeno je ono na budući sastanak. To isto učinjeno je i kod pitanja, bi li se mogao dozvoliti previd proti jednakim osudam.

U drugoj plenarnoj sjednici izviestio je najprije prof. Gneist o novom kaznenom postupniku njemačkom, te razvio njegova načela u vrlo zanimivom govoru, koji ćemo drugi put priobćiti. Zatim izabrani su članovi stalnoga odbora za budući sastanak pravnika. Tu ima profesora, odvjetnika, ali najviše sudaca iz raznih krajeva Njemačke.

Pošto su obavljeni još neki predmeti, zahvali predsjed. sastanka prof. Gneist carskoj austrijskoj vladi, na prijazni, kojom je susrela sastanak, gradu Salcburgu na srdačnom dočeku te zaključi trinaesti sastanak njemačkih pravnika

[1] Vidi „Mjesečnik“ br. 5. g. 1875. Ured.

Viestnik.

Pravničko družtvo, kojemu je i opet pristupilo nekoliko članova — imena njihova priobćit ćemo u budućem broju — imati će mjeseca listopada mjesečnu skupštinu, u kojoj će, bude li moguće, sveučilišni prof. dr. A. pl. B. čitat razpravu, odnoseću se na osnovu zakona o gradj. parb. postupniku, što no je predlo-

Dalje u prilogu.

Digitized by Google

žena car. vieću na razpravu. Dan i mjesto skupštine opredielit će se kašnje i u novinah oglasiti.

— Imenovanja. Nj. c. k. apostol. veličanstvo blagoizvoljelo je imenovati Spiridiona Brusinu kr. jav. redovitim profesorom zoologije na filozofičkom fakultetu hrvatskoga sveučilišta. G. Brusina stekao je dosadanjimi svojimi radnjami tako liepo ime u učenom svietu, da će se ovomu imenovanju svaki rodoljub i prijatelj hrvatskoga sveučilišta od srca radovati.

Pruzvišeni g. ban imenovao je: Emanuela Thallera sudb. pristavom kod kr. sudb. stola u Požegi; Jvana Horvata sudb. pristavom kod kr. sudb. stola u Osieku; Tomislava Mifku pristavom kod. kr. sudb. stola u Vukovaru; Ivana Tuškana, pristavom kod kr. sudb. stola u Belovaru; Stjepana Gjorgjevića i Zlatka Halpera prislušnici u obsegu kr. banskoga stola; dra. Teodora Theodorovića perovodnim vježbenikom u obsegu kr. zemalj. vlade. — Gjuro S. Bugarski, odvjetnik u Vukovaru imenovan je kr. javnim bilježnikom u obsegu kr. sudb. stola u Vukovaru sa sjedištem u Iloku.

— Premješteni su: podžupani: Pajanović iz Jaske u Pakrac; Stjepan Kovačević iz Djakova u Jasku; Martin Ožegović iz Pakraca u Djakovo. — Franjo Arnold kr. jav. bilježnik premješten je u istom svojstvu iz Osieka u Zagreb.

— Sa hrvatskoga sveučilišta. Školska godina $187^{6}/_{7}$ poče 1. listopada; počam od 3. pa uključivo do 14. o. m. držati će se na pravo- i državoslovnom fakultetu državni izpit razdiela pravno-povjestnoga. Kandidata ima do 45., broj s toga tako velik, jer se je u srpanjskom roku razmjerno malo bilo prijavilo.

Na pravo- i državoslovnom fakultetu predavat će u zimskom semestru $187^{6}/_{7}$: g. prof. dr. S. Spevec: Poviest i institucije rimskoga prava; prof. dr. J. Hanel obču poviest prava; prof. dr. L. Marjanović: katoličko crkveno pravo i kanoničko pravo iztočne crkve; prof. dr. Al. pl. Bresztyenszky: hrvatsko-ugarsko privatno pravo i gradj. parbeni postupnik; prof. dr. Franjo Vrbanić: občn statistiku, mjenbeno i trgovačko pravo; namj. prof. dr. I. Čakanić: kazneno pravo i pravnu filozofiju; prof. dr. Kosta Vojnović, knez užički 1) austrijsko privatno pravo, obći dio, obiteljsko i nasliedno pravo i 2) stvarna prava (publicum); namj. prof. dr. Josip Pliverić 1) obće državno pravo, 2) medjunarodno pravo; prof. dr. Bl. Lorković: 1) nauku narodnoga gospodarstva i 2) ustavnu i upravnu politiku; docent dr. M. Sachs: sudbeno liečničtvo; honor. docent D. Rašić: državno računoslovje. U svem dakle 18 kolegia sa 88 sati na tjedan. — Na istom ovom fakultetu imenovan je dosadanji docent g. dr. Janko Čakanić namj. profesorom za stolicu kaznenoga prava.

— Književne viesti. Već smo prošle godine javili, da jugoslavenska akademija znanosti namjerava izdavati „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“. Ovo je postalo istinom, prvi svezak već se štampa, te će za koje vrieme biti gotov. Redakciju znamenite ove radnje obavlja sveučilištni prof. dr. J. Hanel. Ovlašteni smo nadalje javiti, da presv. g. dr. Derenčin, predstojnik odiela za pravosudje, piše komentar k zakonu ob ovršnom postupku, što ga je onomadne sabor prihvatio i koji priobćujemo u ovom broju „Mjesečnika“. Komentar bit će za kratko vrieme gotov. Kako je zakon sám važan te se mora pomno i savjestno vršiti, ta će knjiga svakomu dobro doći, tim više, što ju piše sam sastavitelj onoga zakona.

— U Prag u izašlo je nakladom družtva českih pravnika „Všehrd“ djelo: „Práva Městská království Českého a markrabství moravského itd. Od M. Pavla Krystiana z Koldina. Peto izdanje. Uredio Josip Jiriček.

Digitized by Google

Ciena 3 for. 50 novč. Kritika je liepo pohvalila ovo djelo, što jamačno potvrdjuje i ta okolnost, da je doživilo peto izdanje.

— Besitz nach österreichischem Rechte mit Berücksichtigung des gemeinen Rechtes, des preussischen, französischen und italienischen, des sächsischen und Züricherischen Gesetzbuches. Von Dr. Anton Randa. Drugo izdanje. — Profesor Randa stekao si je u pravničkom svietu vrlo odličan glas. Ob ovom njegovom djelu kritika se je, i to kritika njemačka, do sada upravo sjajno izrazila; njemački pravnički list „Gerichtshalle“ veli o njem: „Ohne Besorgniss auf Widerspruch zu stossen, können wir aussprechen: Diese gediegene Arbeit ist die hervorragendste der oesterreichischen Rechtsliteratur und eine ausgezeichnete Bereicherung derselben“. Mi ćemo ubuduće broju obširnije o njem progovoriti, a za sada preporučamo ga toplo našim pravnikom; ta ono je za nas od dvostruke vrednosti: jer je izvrstno, i jer ga je napisao — Čeh. Ciena mu 12 maraka — 7 for. 20 novč.

— „Handbuch der Verwaltungslehre mit Vergleichung der Literatur und Gesetzgebung von Frankreich, England, Deutschland und Oesterreich. Von Dr. Lorenz Stein. I. svezak. Cielo djelo imat će tri svezka. Preporuča se osobito činovnikom od uprave a i svakomu, tko se želi upoznati sa zadatci i svrhom uprave.

Pravničke svaštice. — Beriva sudaca u velikoj vojvodini Badenskoj. Zakon od 29. ožujka 1876. opredieljuje sudbenim činovnikom u velikoj vojvodini Badenskoj sliedeća beriva: 1) Predsjednik najvišega suda 12.000 maraka; 2) kancelar najvišega suda, predsjednici okružnih i viših sudova po 7000 maraka; 3) podkancelar najvišega suda 6800 maraka; 4) viećnici najvišega suda i direktori okružnih i viših sudova od 5000 do 6200 maraka; 5) članovi okružnih i viših sudova od 2500 do 5200 maraka; 6) inokosni sudci (kao kod nas kot. sudci) od 1800 do 4500 maraka. Tko stupi u jednu od službа, spomenutih ovdje pod točkami 4. 5 i 6. dobije u početku najnižu plaću; a za svake dvie godine provedene u službi sudbenoj dobiva doplatka 400 mar., a kad mu je tako plaća narasla na 3200 mar., dobiva samo 200 mar. doplatka. — Ako sravnimo s ovimi plaćami plaće i beriva sudaca u Hrvatskoj i Slavoniji, vidi se, da su naši sudci viši i niži razmjerno dobro plaćeni. Predsjednik hrvatskoga najvišega suda ima svega 7500 for., dakle svakako više nego li predsjednik najvišega suda u Badenu, ma baš računali jednu njemačku marku po 60 novč., premda joj je kurs niži. Isto tako bolje ili barma jednako dobro plaćeni su kod nas viećnici septemvirata, predsjednik banskoga stola, predsjednici sudb. stolova i viećnici banskoga stola. Ovi brojevi govore još glasnije, ako se uvaže sliedeći podatci: Badenska je prostorom manja od Hrvatske i Slavonije, ali pučanstva imade nešto više; nu ta razlika nije znatna. Ali država badenska imadjaše g. 1873. dohodka 17.335.435 for. Koliko je imala Hrvatska iste godine, toga neznamo točno, ali nećemo sgriešiti, reknemo li, da ga nije imala više od 9 mil. for. Razlika je dakle u prihodu medju obimi državami za punih 8 mil. for.

— Državnomu izpitu razdiela pravno-historičkoga podvrglo se na sveučilištu pražkom školske god. $187^5/_6$ u svem 212 slušatelja. Od tih odobreno ih je 182, reprobirano 30; a od ovih potonjih opet 10 na cielu godinu, a ostali na kraće vrieme. Od onih, koji su izpit napravili, tri su dobila odliku iz svih predmeta, 23 dobiše odliku iz pojedinih predmeta, 74 odobrena su jednoglasno, a 82. većinom glasova. („Pravnik“).

Drugi sastanak austrijskih odvjetnika držat će se ove godine u zlatnom Pragu. Čine se priprave, da bude što pristojniji. Program radnja i

Digitized by Google

razprava vrlo je raznolik i omašan. Dieli se u dvoje: U prvom odsjeku razpravljati će se pitanja pravna, a u drugom pitanja, tičuća se stališa odvjetničkoga. Spomenuti ćemo od jednih i drugih samo neka. Dr. Milanich predloži, da se uredi medjunarodno obćenje; dr. Rössler, da se stvori medjunarodno trgovačko pravo; dr. Linha u Pragu, da se umnoža osoblje kod najvišega suda u Beču; dr. Byk, da se promieni rok za amortizaciju itd. Glede pitanja staliških: dr. Lodgmann v. Auen predlaže, da se promieni zakon o zastupanju ex officio u kaznenih poslovih; dr. Burian, da se sazove enquetno povjerenstvo, koje bi izradilo tarifu za curentia itd. Sastanak trajat će 8, 9, 10 i 11 o. m., a mi ćemo barma u glavnih crtah izviestiti čitaoce naše o njegovem radu.

— Predsjedničtvo kr. zemaljskoga financijalnoga ravnateljstva oglasuje pod 31. kolovoza o. g. sliedeće:

Povodom dokinuća financijalnih nadzorničtva u Hrvatskoj i Slavoniji prelazi od 1. rujna 1876. počamši riešavanje biljegovnih obnašašća i odmjeruje pristojbene takmine (Gebühren-Aequivalent) na kr. urede za odmjerivanje pristojba, i to glede županija i gradova hrvatskih na kr. ured za odmjerivanje pristojba u Zagrebu, a glede županija i gradova slavonskih na kr. ured za odmjerivanje pristojba u Osieku.

Podjedno dokida se kr. ured za odmjerivanje pristojba u Bakru, te njegovi poslovi prelaze na kr. ured za odmjerivanje pristojba u Zagrebu

Što se ovim do obćeg znanja stavlja.

— Kr. zemalj. vlada, odiel za pravosudjuje izdao je 30. rujna sliedeću objavu:

Uslied odredbe kr. ugarskoga ministarstva financija od 22. kolovoza 1876. br. 41.358. imade se zastupanje erarskih pravnih posala kod kr. ravnateljstva erarskih pravnih posalah u sjedištu zemaljskog financijalnog ravnateljstva usredotočiti, a za gospoštinu fužinsku imade se postaviti posebni odvjetnik.

Za provedbu ovoga usredotočenja odredjen je 1. listopada 1876. kao rok, te će danom 30. rujna 1876. za sada postojeći erarski odvjetnici u Zagrebu, Osieku i na Rieci u tom svojstvu svoje poslovanje zaključiti.

Prema tomu proći će počam od 1. listopada t. g. zastupstvo erarskih pravnih posala na ravnateljstvo erarskih pravnih posala u Zagrebu, a gospoštinu Fužinsku zastupati će sadanji riečki erarski odvjetnik dr. Kačić - Peko, koji predbježno na Rieci ostaje.

Što se ovim stavlja do obćenita znanja.

Pitanje i molba.[1]

Njeki pisac pogodio se je s nakladnikom (Verleger), da će mu prirediti djelo za tisak i opravljati korekturu, pa nakladnik da će mu za to platiti pogodjenu unapried nagradu, kako se što naštampa.

Pisac je na vrieme djelo dovršio i nakladniku predao; nu ovaj je bez kakva temeljita razloga štampanje odgadjao, okoprem ga je pisac više putah opominjao, neka vrši ugovor. Tako se dogodi, da je djelo

[1] Opazke na ovo pitanje i molbu uredničtvu dobro će doći; nu ono će u budućem broju svakako o tom svoje mnenje izreći. Ured.

Digitized by Google

bilo doštampano istom poslje osam godina, pa je i piscu onda stoprv sav honorar plaćen.

Pisac sada zahtieva od nakladnika zadocne kamate od pogodjenoga a zakašnjeloga honorara; pita se: pripadaju li mu te kamate? Je li vlastan sudom ih od nakladnika potražiti? Hoće li s tužbom uspjeti?

Molimo odgovor. —v.

Družtveni prinos

platiše sliedeća gg. vanjski članovi pravničkoga družtva:

a) za g. 1875.

Gg.: Bira Petar kot. pristav. 6 fr.; dr. Iv. Banjavčić, odvjetnik 6 fr.; dr. I. Novotny, odvjetnik u K. 6 fr.; Kosta Mladenović 6 fr.; dr. M. Stefinović 3 fr.; Ignjat Wagner, odvjetnik 6 fr.; Risto Mihaljević 6 for.; Hinko Padavić 6 for.; Stojić Ivan 6 fr.; Mihaljević Gjuro 6 fr.; Stražimir Ivan za II. poljeće 3 fr., Sieber Josip 6 fr.; Šmauc Dragutin (za II. poljeće) 3 fr.; Mekovec Ferd. odvjetnik (za II. poljeće) 3 fr.; Bader Dragutin 6 fr.; M. Stojanović, vieć. tajnik (Osiek) 6 fr.; Stefanović Ivan 6 fr.; Martin Ožegović 6 fr.; Ožegović Ivan 6 for.; Gj. Slama (za II. poljeće) 3 fr.; Brošan Friderik 3 for. (za II. poljeće); Jos. Ban, odvjetnik 3 for. (za II. poljeće); I. pl. Thiery, pristav kot. 3 for. (za II. poljeće); Franjo Arnold 6 for.; Franjo Šetinac 6 for.; Julio Ketig, kr. kot. pristav 6 for.; Ernest Janda kr. kot. sudac 6 fr.; Metel Peklić kr. kot. pristav 8 for.; Stjepan Hegedić, pristav. 6 for.; Vuk Milanković 6 for.; Ljudevit Gerloci 6 for.; Vatroslav German 6 for.; Ljudevit Hergešić, 6 for.; Lazar Ruvarac, 6 for.

b) za g. 1876.

Dr. Iv. Banjavčić, odvjetnik 6 for.; dr. M. Stefinović 6 fr.; Josip Čermak. (za II. poljeće) 3 fr.; M. Babić (za II. poljeće) 3 for.; Tomislav Novaković kr. kot. pristav, 6 fr.; Gj. Slama (za I. poljeće) 3 fr.; Slankamenac Ilija 6 fr.; dr Karlo Benak kr. kot. sudac 3 for. (za I. poljeće); Josip Raslić 3 for. (za II. poljeće); Metel Peklić 3 for (za I. poljeće); Ljudevit pl. Belošević, kr. kot. sudac 3 for. (za I. poljeće); Tito Femenić, kr. kot. sudac 6 for.; Antun Križek, kr. kot. pristav 6 for.; Vagjon Franjo, kr. kot. sudac 3 for. (za I. poljeće).

Mjesto da se šalju namire svakomu članu drži uprava pravničkoga družtva da će biti shodnije, ako se ovako potvrdi primitak uplaćena prinosa.

Ovom prilikom molimo gg. članove, da uplate za prošlu ili ovu godinu dužni prinos. Da se olahkoti plaćanje, mi ćemo u buduće svakomu dužniku poslati „Mjesečnik“ uz poštovno pouzeće na onu svotu, koju duguje.

Uprava pravničkoga družtva.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Studen 1876. **Br. 11.**

Koja su prava predmetom posjeda?

Napisao

Profesor dr. Antun Randa.

(Svršetak.)

Držeć se iztaknute zasade, izvodimo odatlje evo ovo:

1) Služnosti[1] jesu očevidno predmetom posjeda, jer je moći neprekidno vršit ono, što čini njihov sadržaj. Zakon priznaje posjed služnosti u §§. 1469 i 1470.[2] Ali valja nam pripomenuti, da se posjed služnosti može shvaćati sa dvostrukoga stanovišta. Jedno je ovo: Posjed služnosti jest ograničena, neposredna faktična moć nad stvari kojom, pa se od posjeda stvari razlikuje samo ograničenošću svojom; oba ta pojma: najme posjed stvari i posjed služnosti, jesu jednorodni te se prikazuju kao uzporedne vrsti višega, općenitoga pojma o neposrednoj faktičnoj moći nad kakvom tvari.[3]

Ali ovakovo shvaćanje ne bi odgovaralo onomu gradj. zakona, jer bi bio inače stečenje i gubitak posjeda služnosti podložio pravilom, što vriede za posjed stvari, dočim uporavlja na nje osobite propise o stečenju i o gubitku posjeda pravâ (312, 313, 351 o. gr. z.). Zakoniku je dakle shvaćanje inako, drugo, koje

[1] Vrši li se faktični sadržaj prava vlastničtva, ima se posjed stvari. Bjelodano je pako, da posjed kao puka faktičnost nije predmetom posjeda. Srav. Unger II. str. 267 br. 52. Stariji naši spisatelji i o tom su se pitanju napisali; srav. Winiwarter, Mater. VIII. str. 189; Perthaler, Ztschr. f. österr. RG. 1842 II. str. 54.

[2] Srav. Pachmann, str. 109; Winiwarter, V. str. 180; Ellinger, Handb. str. 554; Stubenrauch, III. str. 701; Exner, Trad. str. 42. Rimsko pravo ne zna za posjed služnosti, kao za obći pojam. nego samo za posjed pojedinih služnosti. Ali da obći pojam o posjedu prava nije bio nepoznat kasnijemu pravu, dokazuje dosjelost služnosti i uporava a. Publicianae na služnosti.

[3] Srav. Bruns, Bes. str. 476.

Digitized by Google

je moguće te se naznačuje: posjed služnosti vrst je posjeda pravâ (različita od posjeda stvari), uredjena prama osobitim zasadam.[1]

2) Založno pravo naprotiv nije predmetom posjeda ni kad je zalog ručan (pokretan) sadržaj. Bitni je bo sadržaj založnoga prava, da se založena stvar proda (jus distractionis §. 447), a prodaja ne da se izvršit nego jednim samo činom. Tomu ne može se prigovoriti, da tobože i sam zakon govori u §. 1369 o „posjedu zaloga", jer pod timi riečmi zakon misli založno pravo (a nikako posjed zaloga, kako misle Unger II. str. 268 br. 25, Stubenrauch III. str. 701, Arndst KVJschr VIII. str. 384); jer šesto poglavje, na koje upućuje §. 1369, sbori o pravih i ob obvezah založitelja i zalogoprimca, nipošto pako o pravnih učincih puka posjeda založene stvari. Tako ni iz §. 1483: „Dokle god vjerovnik ima zalog u rukuh, ne može mu se preprebacit, da je propustio izvršivanje prava zaloga", ne smie se izvesti, da taj prigovor ne ima mjesta za to, što u držanju zaloga stoji pravo vršenja.[2]

Upravo propis §. 1483 dokazuje, da zakon u neprodanju

---

[1] Na onom pravnom stanovištu, što ga Bruns iztiče, kako B. sam primećuje na str. 81, ne stoji ni rimsko pravo, barem ne klasično pravo. Ali mnogi hoće da iz izvorâ toga prava izvode, da posjed usufruktuara (usuara) bijaše izprvice zaštićivan kao posjed stvari. Srav. Frag. Vat. §§. 90, 91. sa L. 3. §§. 13—17. D. „de vi", gdje je izpušten prvašnji dodatak utile (sc. interdictum de vi). Tako imenito Meischeider §§. 79, 82. Pravije čini se da je shvaćanje Degenkolbovo, Plazrecht str. 79 i sl., i Brunsovo, Besitzklagen str. 244 i sl., da je Ulpian htio reći, da pošto tu ne ima posjeda na stvari, zakon davaše i. utile, dočim se u pandektah, izključiv int. utile, daje u obće i. directum. Posjed služnosti priznaju prusko pravo i saski zakonik (§§. 556—563, 602), a curihžki takodjer (§. 529, ali pri osobnih služnostih samo posjed stvari §. 490). Francezko pravo priznaje nedvojbeno posjed osobnih služnosti, pa i služnosti neprekinutih i očitih (čl. 690); poznaje li posjed i ostalih služnosti, to je još preporno. Srav. Zacharia — Puchelt, Franz. Civilr §. 187. b. Talijanski zak. (čl. 694) brani jednogodišnji posjed svih stvarnih prava (possesso di un diritto reale).

[2] Eno Winiwarter, V. str. 183; Minasievicz, Ztsch. f. RG. 1833 III. str. 371; Ellinger, str. 544; Perthaler, n. u. m. str. 54; Michael, Grundriss str. 182; Harum u Haimerlovom Magazinu XIII. str. 31; Arndts, KVJsch. VIII. str. 383; Kirchstetter, str. 160. br. 4; Meischeider, str. 409. Srav. protiv tomu Pachmann n. n. m. str. 10; Unger, Entwurf str. 101. Syst. I. str. 532 br. 81, II. str. 268. br. 55; Zielonacki, öst. VJsch. IV. str. 106; Stubenrauch, III. str. 701; Exner Trad. str. 47; Forlani str. 204. — Bornemann, I. str. 567 pripisuje, po pruskom pravu, založnomu vjerovniku posjed prava. Vidi protiv tomu u Temme, str. 220.

Digitized by Google

zaloga vidi propust nevršenja založnoga prava.[1] — Proti našemu nazoru navodi Arndts (KVJschr. VIII. str. 383), da se steče posjed, ne treba podpunoga vršenja prava kao što ne treba za steći posjed stvari, da se vrše sva ovlaštenja, što ih pravo vlastničtva obuhvaća. Nije, istina potrebno podpuno vršenje, da se posjed steče, ali se k tomu doista hoće da se vrši bitni sadržaj prava. Držanje pako ne spada k bitnomu sadržaju založnoga prava na stvari pokretne, nije dakle potrebno ni za obstanak toga prava, nuždno je samo za njegovo postajanje (srav. §§. 451, 467 obć. gradj. zak.).[2]

3) Preporno je odavna pitanje, jesu li obvezna prava predmetom posjeda? Izviestno je, da ne mogu bit predmetom posjeda takova obvezna prava, koja utrnjuju jednim jedincatim izvršenjem; ali što je s onimi pravi, koja dopuštaju trajuće vršenje, kao što su realni tereti i nametnuta prava[3], prava

---

[1] Srav. Unger i Stubenrauch n. n. m. Arndts KVJsch. VIII str. 384 takodjer priznaje, da je pravije to tumačenje §. 1483. Ne da se pako tajiti, da §. 1483., ako se učini nasilje njegovu tumačenju, dopušta i ono drugo shvaćanje. Molbami da ti se dozvoli ovršno založno pravo, ovršna prociena i ovršna prodaja, ne vršiš založnoga prava, jer su to samo pripravni koraci. Rimsko pravo priznaje istina posjed založna vjerovnika, ali smatra ga kao posjed stvari, a nikako kao posjed prava. O tom derivativnom posjedu srav. Savigny, Bes. §§. 23—25. Sa gledišta pravnofilozofičkoga polazeć Bruns, str. 480, stavlja, da je posjed založnog prava moguć na ručnom zalogu, posto pravo retencije, što je s njim spojeno, pripušta trajno vršenje. I dolnjo-austrijskog prizivnog suda rješitba od 11. siečnja 1859 (Sb. Unger-Glaserova II. b. 732) priznaje posjed založna prava na pomičnih stvarih; ali u razlozih najvišega suda ne ima tomu nazoru traga. Srav. protiv tomu Puchta, R. Lex. II. str. 68; Arndts, N. F. III. str. 377; Pfeifer, Bes. str. 141; Zielonacki, Bes. str. 187.

[2] Ako se pozivlje Arndts u spomenutih spisih svojih na pignus starijega rimskoga prava, valja na um uzeti, da, po sadašnjem pravu, jus distrahendi spada bez svake sumnje k specifičnomu sadržaju založnoga prava. Srav. Exner, Trad. str. 47. b. 70.

[3] Prvi je Unger I. §. 63 znanstveno razložio, koja je pravna sućnost realnim teretom po aust. pravu. Što o tom govore stari pisci, (srav. na pr. Winwarter, V. str. 180; Rösler, Ueber das Ausgedinge auf Bauerngütern, 1842 str. 27) dokazuje dosta nejasno shvaćanje jurističke naravi realnih tereta. Realni tereti jesu obligatorne obveze, spojene sa vlasničtvom ili posjedom nepokretnine obterećene. Vlastničtvo (prama okolnostim posjed, srav. Stobbe, D. PR. II. str. 222; Wächter, II. §. 49 b. 14; Unger, I. str. 575) nepokretnine obterećene jest razlog obvezni, što potiče od realnih tereta te donosi dužnost davat daću u novcu i u plodinah i službe činiti. Realni tereti dakle imadu se brojiti u obvezanosti, utemeljene jednim stanjem ili odnošaji (obligationes e va-

Digitized by Google

na rente, prava na uživanje, potičuća od posudnih, najamnih i od uporabnih pogodba?

Priznaje se obćenito u teoriji i u praksi[1], da realni tereti i nametnuta prava (Bannrechte) mogu bit predmetom posjeda, premda se mogućnost posjedovat ih običaje razjasnjivati tobože stvarnom naravju realnih tereta. Sam zakon u §§. 1469, 1470 i 1471 izrično priznaje mogućnost posjeda tih prava; rieči

---

riis causarum figuris). Srav. Gerber, Syst. §§. 168 i 169, a uz njegov nazor pristali su Savigny, Ob R. I. str. 134; Hillebrand, D. Pr. §. 146; Friedlieb, Rechtstheorie der Reallasten (1860) §§. 1, 2; Stobbe, D. Pr. R. §. 101, koji je u najnovije vrieme o tom pisao; a od austrijskih pisaca: Nagel, Ztschr. f. Gesetzk. u Rechtspfl. 1860 br. 16 i Oesterr. VJschr. sv. 14 str. 75; Krainz Oesterr. G. Ztg. 1869 br. 29; Exner, Trad. str. 57. Ne može se po tom ni povladit nazoru Ungerovu, I. str. 556—560 (srav. takodjer Wächter, II. §. 48; Bluntschli, D. Pr. §. 90 i sl., takodjer Kirchstetter, str. 278) koji razlikuje pravo u cielosti njegovoj, koje da je stvarno, i pravo na pojedino izpunjenje, koje da je obvezno ili osobno. Ne valja jednomu te istomu pravu pripisat dvostruku narav; pravo u cielokupnosti svojoj nije drugo nego pravo na pojedina, opetujuća se davanja, kvalitativne tu razlike neima. Pojam stvarnoga prava ne valja nikako za realne terete, koji sastoje od obveze na jedno izpunjenje. Slično tomu valja za nametnuta prava. Hipotetična dužnost nabavljat neke stvari svakdanje potrebe samo od onoga, koji je sam vlastan prodavat ih, jest takodjer obligatorna obveza, utemeljena stanovitim kakovim odnošajem, na pr. podložničtvom, posjedom koje nepokretnine (po austr. pravu odnošajem, što donosi propinacionalnu dužnost), domovinstvom (inkolatom) itd. Proti starijim piscem, koji proglasiše, da su realni tereti tražbine hipotekom osigurane (upravo Schuster, Baur. str. 367) ili da su služnosti, srav. Unger, I. str. 557—562. Pojam tih pisaca razširili su u potlašnjem pravu (srav. Minasievicz, Tabularbesitz §. 9 opaz.). Posve originalni, ali takodjer posve krivi nazor izrekao je Mann, Unters. ueber den Begriff der Reallasten (1869); taj pisac sasma odriče samostalnu narav realnim teretom, veli da pojedino podavanje nije izpunjenje obveze, nego izpunjenje uvjeta, koje kad bi se propustilo, obvezana nepokretnina prošla bi na osobu, kojoj dotično pravo pristoji. Čitaj Schmidt, krit. VJschr. 1870 str. 123 i sl., takodjer Gerber, § 169 br. 3, Stobbe II. str. 218.

[1] Srav. Savigny, Bes str. 614; Puchta, Pand §. 137, Arndts, Pand §. 129, a osobito Ztschr. f. Civr. u. P. N. F. III. str. 372 i sl.; Brinz, Pand. §. 33; Windscheid, Pand. §. 464; Bruns, R. des Bes. str. 328—341, 480—483; Gerber, Syst. str. 170; Stobbe, D. Pr. §. 102. Od aust. spisateljâ Pachmann, str. 109 i 110 b. 3; Winiwarter, V. str. 180—183; Nippel, IX. str. 9 i sl.; Ellinger, str. 544; Stubbenrauch, III. str. 702; Unger, I. str. 562 i II. str. 268; Zielonacki, Oesterr. VJschr. IV. str. 108; Kirchstetter, str. 160; Exner, Trad. str. 43 i sl.; praksa takodjer, srav. Ger. Ztg. 1856 br. 102; Ger. H. 1863 str. 618; sb. Ungera i Glasera II. br. 505. Već u Stuttingerovih Consuetudines austriacae ima riešitba g. 1614., koja govori o possessio pensionum. — Tako i prusko pr., srav. §. 3. I. 23, §§. 576, 861, 863, II. 11; curiški zak. §. 529, i francezko prav., srav. Bruns, R. d. P. str. 452. Saski zak. ne priznaje posjeda realnih tereta (§. 512).

Digitized by Google

§. 1469 „ima osobita prava, izvršivana na tudjem zemljištu“ mogu se odnosit jedino na realne terete i na nametnuta prava, jer služnosti su izrično napomenute, a založno pravo (razumievajuć ovdje ručni zalog) nije predmetom posjeda.[1]

Što se tiče posjeda na ostalih obveznih pravih, mnogi drže da je on pravna nemogućnost („okrugli četverokut“). Savignyu (R. d. B. §. 49) čini se to tako jasno, da suvišnim scieni pobijanje protivnih nazora. Veliki dio pisaca (Puchta §. 137, Brinz I. str. 104, Gerber §. 170 br. 4, Unger I. str. 546) zabacuje posjed obveznih prava upravo s razloga, jer da se ne dadu opetovano vršit. Nu očevidno je, da je taj razlog na svom mjestu samo gdje je rieč ob obveznih pravih, koja jednokratnim izvršenjen utrnjuju, kao što su prava potičuća od zajmovne i od kupovne pogodbe, od pogodbe zamiene itd., ali ne valja za obvezna prava, koja se mogu opetovano vršiti.[2]

S toga su punim pravom u zadnje vrieme Arndts §. 129, opaz. 3 (počam od 6. izd.) i Windscheid §. 464 tu teoriju odbacili. Dobro veli W., da može nastat pitanje samo o tom, imade li obveznih prava, koja dopuštaju opetovano vršenje, pa imade li takovih prava, ne ima sumnje da mogu biti predmetom posjeda, jer tomu ne smetaju ni pojam o posjedu niti pojam ob obvezi. Srav. takodjer Bruns, Besitzkl. str. 243. Navedeno je takodjer i to, da je predmetom obveznomu pravu dužnikova volja, koja, pošto joj je sućnost sloboda, ne može bi u ničijem posjedu. (Srav. Kierulff I. str. 364). Ta napokon svako posebno pravo jest moć volje nad voljom tudjom, pa se može razpravljat samo o tom, je li i faktično moguća ona pravna moć nad

[1] Srav. takodjer Winiwarter, V. str. 181.

[2] Ne ima pravo Unger I. str. 545 i 613 tvrdeć, da razlika izmedju stvarnih prava (i realnih tereta) i obveznih prava stoji takodjer i u tom, što ova zadnja vršenjem utrnjuju, a ona prva ne, jer da i onda, kad se vršenje prava u rokovih opetuje, ili kad pravo stoji u držanju ili uživanju stvari koje, ograničenu do nekog roka, svakim ovakim pojedinim inom vršenja sadržaj se prava troši. Neizcrpivost nije bitni momenat stvarnosti prava; nije posebnost ni svih stvarnih, ni izključivo stvarnih prava. Obazri se na pr. na stvarno pravo, ograničeno na jedno vrieme, kao što je ususfructus, na založno pravo, na realne terete i na nametnuta prava što su obvezna prava.

Digitized by Google

voljom treće osobe, koja ovoj obveza pribavlja. A o tom ne može bit sumnje.[1]

Doista ne ma pravnoga razloga, s koga bi se imao načelno smatrat nemogućnim posjed obveznih prava. A upravo po austr. pravu mora se priznat mogućnost toga posjeda s uzroka, što onako općenito glasi §. 311 obć. gradj. zak.[2] Ne može se pako uvidit za-

[1] Srav. Bruns, R. d. B. str. 481; Arndst K. VJschr. VIII. str. 356; Sintenis, Civr. §. 43 br. 19. Pobijali su mogućnost posjeda obveznih prava i s toga, što im je izravnim predmetom netvarno biće, i što ne ima po tom nalike medju odnošajem vjerovnika k predmetu njegova prava i medju odnošajem posjednika k predmetu posjeda (Böcking, Pand. §. 126). Taj razlog dade se uporavit samo na rimsko pravo, koje poznaje jedino posjed uživajućih stvarnih prava, ali nikako na sadašnje obće pravo i na novije kodifikacije (izuzam saski gradj. zak.), koje priznavaju bez svake sumnje posjed realnih tereta, patronatskih prava, jurisdiktionalnih i drugih prava, kojim nije izravnim predmetom tvarno biće. — Čudnovati su razlozi nekih austr. i prus. pisaca proti posjedu obveznih prava. Pachmann n. u. m. str. 109 i po njem Drdacki, Ztschr. f. R. 1829 I. str. 342 pozivlju se na to, da posjed pripada stvarnim pravom na stvari te da ne može imat za substrat osobnog prava na stvari. Ali posjed nije u obće pravom! Što Winiwarter iznosi, V. str. 189, a poprimio Stubenrauch u 1. izd. III. str. 703 (u 2. izd I. str. 427 pristao je uz naš nazor), da obrazloži zašto obvezna prava ne mogu bit predmetom dosjelosti (baš o posjedu ne govori), dokazom je, da se je zameo razlikujuć o sadržaju obveznoga prava i o njegovu predmetu. Posve neodlučan jest razlog, da za obvezna prava nije od praktične potrebe branit posjed. Temme, I. §. 62, srav. takodjer Savigny, R. d. B. (7. izd.) str. 130. Jer ako ne ima potrebe, nije to razlog da se ne može dogodit. Pa se ne može odricati praktične potrebe od obrane posjeda za obvezna prava. Na pr. zar da netreba najmoprimac da se u vršenju prava svoga brani od trećih osoba češće nego usufruktuar, koji protiva svakomu tko ga smeta, ima tužbu (a. confessoria)? Čestokrat iznajmitelj, jer je odsutan ili jer ga nije volje pravdat se, ne priskoči, da svoj posjed brani. Upravo s razloga praktične potrebe saski zakonik, koji ne priznaje posjeda na obveznih pravih, ima u §. 208 propis, da tužba sa smetana posjeda pripada i samu držaocu bez razlike, jesu li mu stvar dali na osiguranje, ili na uživanje. (Srav. Siebenhaar, Komm. str. 204).

[2] Tako i Nippel IX. 10; Kleinwächter, Z. f. RG. X. str. 926; Ellinger, str. 544 (s ograničenjem;) Wittig, Z. f. RG. 1831 II. str. 2. i sl.; Helm u Haimerlovom Mag. XIII. str. 354 i sl.; Weiske, G. Z. 1857 br. 95 i 96; Bruns R. d. B. str. 458; Arndts, Krit. Uebersch. I. str. 358; Stubenrauch, Komm. u 2. izd. I. str. 427. Svakako nisu bitni Nippelovi razlozi, izuzam što se poziv-lje na §. 1471 obć. gradj. zak., koji, rekao bi, da sadržaje primjer posjeda obveznoga prava (srav. opazku 1 na str. 39). Očevidno je pogrješno što navodi Wittig, da dokaže posjed zakupnih prava, i što veli Helm na str. 386 i sl., da zakupnik, čim mu predadu zakupljena dobra, stiče naravski posjed prava na njihove prihode a ujedno stvarna prava, koja su s posjedom spojena, da dakle stiče stvarno pravo. Pogrješni su takodjer Weiskeovi razlozi, on bo čisto odbija posjed osobnih prava na stvari, ali dopušta posjed prava potičuća od najma i od zakupa, jer da je to pravo stvarno. — Tako je po prilici i po pruskom pravu. ALR. izrično priznaje posjed i „ukamaćenih glavnica i drugih prava na užitak kakov (§. 3. I 22, §.

što da se zanieče posjed na pr. prava na godišnji prihod ili prava na uživanje koristi, potičuće od zakupa, to će reći, zašto da zaniečemo faktičnu mogućnost vršiti što je tim pravom sadržaj, dočim se bez prigovora priznaje posjed prava na prihode, ako je na nepokretnosti utvrdjeno, i prava na služnost uživanja, koja ipak imadu ili mogu imat kao i ona prva jednaki sadržaj? Medju pravom, što dolazi od ususfrukta i medju pravom, što potiče od najma i od zakupa, nema ipak bitne razlike u tom, što se tiče faktičnog vršenja i možnosti, da to vršenje smetaju ili vlastnik, ili uporaboprimac ili treća koja osoba. Stvarnost dotiče se naravi prava, ali nikako naravi njegova vršenja.[1]

Naša sudbena praksa nije se ustručavala priznati i posjed obveznih prava, i to u pravo pravâ potičućih od kućnih najmova i od zakupâ (pazi niže na opaz. 4). Da su ovaj nazor imali i urednici obć. gradj. zakonika, kad se je radilo o sastavljanju općenitoga propisa §. 311, domislit se je s podpunim razlogom, jer i starija toli teorija koli praksa općega prava, dosižuće do našega doba[2], a i zadnje kodifikacije (pruski L. R. i Code N.) dopuštaju posjed obveznih prava.[3]

S razlogâ do sada navedenih moramo priznati posjed ne samo pravâ upravljenih na stanovite, ponavljajuće se činitbe, kao

---

192. I. 7). Pruska praksa drži sa skroz nazora, što ga mi zastupamo. Srav. osude najvišega suda u Koch, Komm. I. str. 396 br. 6, str. 416 br. 47, 48; Striet horst, Arch. 2. F. I. br. 74.

[1] Dostojne su, da se spomenu sliedeće Arndtsove rieči, Krit. Ueberschau I. str. 358: „Ne da se išta prigovorit s gledišta pravne dosljednosti, što se pojam pravnoga posjeda i praktična mu važnost razširuju više, nego se je to činilo u rimskom pravu. Narav posjeda nije da bi se morao ograničit na stvarna prava, a ni u obće na imovinske odnošaje, ali je do toga, i samo do toga, da bude u pravnom odnošaju kakav faktičan pojav, koji će nešto trajna biti, i da tim ne bi imalo utrnuti pravo, kad bi ga i bilo. Priznanje, da takova pravna odnošaja ima u zakupu i u najmu, ne smeta, a tim manje, ako se misli da zakupnika i kuće unajmitelja ide pravo, što bi ga mogao braniti i od singularnog nasljednika.“

[2] Od najnovijih pisaca, koji se bave općim pravom, priznavaju posjed prava trajućih obvezâ, Thibeaut §. 203 i §. 230; Höpfner, Bes. str. 46; Bruns, R. d. B. str. 481; Bluntschli, § 56.

[3] Sa svim tim čini se da Savignyova teorija nije bila bez upliva i u zakonodavstvu našem. U mnenju bivšega dvorskoga povjerenstva za stvari pravosudnog zakonodavsva, izdanu g. 1844 (Schenk, Summ. Proz. str. 76), bio je izražen nazor, da gdje se radi ob uživanju stvari, što ga ima uporaboprimac, ne smie se govorit o posjedu, jer uporaboprimac, izuzam slučaj §. 1075, nema tvarnoga prava.

Digitized by Google

n. pr. na rente, nego i uporabnih prava, koja potiču od kućnog najma, od zakupa[1] i od posude.[2]

Ali zato nije predmetom posjeda pravo na kamate kakove glavnice. Te su bitno različne od renta Pravo na rentu nije drugo, van pravo na pojedina davanja, koja se opetuju. Davanjem pojedinih renta samo se pravo na rente vrši. Druga je stvar, kad se kamate pobiraju. Pravo, što od zajma potiče, vrši se utjeranjem uzajmljene svote i tim samim činom utrnjuje. Pobiranjem kamata ne vrši se možda pravo zajmovno, nego posebno akcesorno pravo, najme obligatorno pravo na naknadu za ustupljenu porabu kapitala. Tražbina pojedinoga kamatnoga obroka jest posebna jedna obveza, koja se uplatom utrnjuje. Jer dok se pojedine obvezanosti ne spajaju u pravo jedno jedincato i glede tvari jednorodno (mutuum ima drugi sadržaj), a svake te obvezanosti plaćanjem nestane, nije moć misliti o posjedu prava na kamate.[3]

4) Ostaje nam još pitanje, je li nasljedno pravo predmetom posjeda? Od austr. pisaca[4] potvrdjuju ovo pitanje Schu-

[1] To vriedi i za uživanje stvari, utemeljeno na pogodbi službe „in partem salarii", na pr. za uživanje stana, zemlje.

[2] Što se tiče renta Unger priznao im je mogućnost posjeda u spisu o saskoj osnovi, ali u Syst. II. str. 256 br. 56 od tog je nazora uzmakao. Aust. pisci napomenuti u opaz. 2 na str, 436 i sva sudbena praksa priznaju posjed uporabnih prava. Srav. riešitbe najvišega suda u Unger-Glaserovoj sbirci br. 608, 970. G. Ž. 1860 br. 51, riešitbu dolnjo-austrijskoga prizivnog suda, najvišim sudom potvrdjenu u G. Z. 1862 br. 104., koja načelno priznaje mogućnost posjeda obveznih prava.

[3] Nastaje pitanje, jesu li realna prava predmetom posjeda, to će reći, prava koja su takovim načinom sastavljena s nepokretninom, da će uviek pristojati vlastniku (posjedniku) te nepokretnine? — Teorija i praksa obćega prava priznaju posjed onih realnih prava, koja dopuštaju opetovano vršenje, kao što su patronatna prava, jurisdikcionalna itd. Nema sumnje, da i po aust. pravu mogu bit predmetom posjeda realna prava, koja opetovano vršenje dopuštaju, ali nikako za to što su realna prava, nego s toga, što se mogu trajno izvršivati po obćenitom propisu §. 311 obć. gradj. zak. te posjedovana biti — dočim, je li pri tom pravo spojeno sa posjedom nepokretnine, svejedno je. Mogu dakle bit predmetom posjeda prava patronatska, obrtna, regalija itd. Arg. takodjer §. 1471 obć. gradj. zak. Winwarter V. str. 182 i Stubenrauch III. str. 117 hoće da se §. 1471 obć. gradj. zak. odnosi samo na prava, koja mogu bit izvršivana na tudjem zemljištu, a o kojih je govor u § 1469 obć. gradj. zak.; ali doista u tom krivo imaju, jer zar je pravo na udieljenje prebende takovo pravo, što se na tudjem zemljištu vrši? Težko je samo odlučit, da li §. 1471 govori o pravih, što su aktivno utemeljena na nepokretninah, kao što cieni Nippel IX. str. 10, ili možda i ne obzira se na taj moment).

[4] U području obćega prava ovo je pitanje bilo preporno; ali po novijoj doktrini nema sumnje, da valja na nj niečno odgovorit. Usucapio hereditatis starog rim-

Digitized by Google

ster Ztschr. f. RG. 1835 I. str. 248, Pachmann str. 121 br. 1, ali ne navode razloga, i Ellinger Hb. str. 544, jer zaostavštinska dobra dadu se zahvatit. Da je moći posjedovat (i dosjesti) nasljedno pravo nieče Winiwarter V. §§. 185—187, Nippel IX. str. 9, Unger II. str. 267 br. 57 i Stubenrauch III. str. 702.[1]

Posjed nasljednoga prava nije moguć, jer sadržaj toga prava ne dopušta da se opetovano vrši. Haeredis gestio ne sadržaje izvršivanje pojedinih prava[2], na pr. vlastnosti, služnosti itd. na temelju umišljena ili stvarna nasljedna prava.

U posjed mogu doći ostavština i pojedine stvari njoj pripadajuće, ali nasljedno pravo nikako.

Poslanice županu.[3]

II.

Pitate, zašto da ne nastavljam moga razlaganja, započeta u prvoj poslanici?

Vašoj ću želji zadovoljiti po mogućnosti. Bilo bi mi u ostalom vrlo drago, da se nadje koji od vaših kolega i da kašnje razvije o tom svoje nazore te razsvjetli ovdje iztaknuta načela i više sa praktične strane. Razumie se sobom, da me ne bi ni malo ozlovoljeli niti razboriti prigovori proti ovoj ili onoj zasadi. Ja

---

skog prava i što je ovomu pitanju predmetom. jesu posve različne stvari. I po sadašnjem pravu riečmi: hereditatis possessio, hereditatis possessor ni iz daleka se ne misli na posjed nasljednoga prava. Srav. Savigny, Bes. §. 8; Bruns, R. d. B. str. 83. Posve samovoljno govori Bluntschli §. 56, 4 o posjedu nasljednoga prava, upiruć se pri tom tobože na pomisli njemačkog prava, dočim ni u starom ni u novom njemačkom pravu nema tomu nikakova traga.

[1] Za Winiwarterove i Nippelove navode veoma su zgodne Ungerove opazke, Syst. VI. §. 2 I. str. 270 br. 58.

[2] Srav. Unger u nav. m. i Stubenrauch I. (2. izd.) str. 427. Nasljednomu pravu sadržaj ne stoji u tom, što baštinik može „ostavštinu zaposjesti", nego u tom, što može imat ostavljeno imanje na mjesto pokojnika. — Nije pravo što veli Puchta, Rechtslex. II. str. 68, da rimsko pravo ne zna za posjed nasljednog prava i da nasljedno pravo dopušta, da se trajašno vrši, po tom da se posjeduje.

[3] Vidi: „Mjesečnik" br. 9. o. g.

Digitized by Google

upravo želim, kako sam već prije naglasio, da se jednom zametne i kod nas razprava o pitanjih uprave. Plodna bi ona morala biti i za praktični život. Dakako razprava taka trebalo bi da se digne nad obćenite i svakdanje fraze o potrebi dobre uprave. Toliko smo ipak već proniknuli u potrebe narodnoga života, da ne trebamo više preživati tek tu frazu, od koje same lje nitko ne odeblja.

Velite, da je ono razlaganje moje u prvom pismu skroz obćenito. Dopuščam, ali uvidit ćete i sam, da drugačije nije ni moglo biti. Trebalo je najprije razložiti pojam, stvar u obće, pa onda posegnuti u potankosti, ako i u koliko ono prvo nebi bilo dovoljno. K tomu što je ondje rečeno u obće kao obćenito pravilo, može se potegnuti i na pojedinosti. Zadatak uprave u obće shvaćen i izrečen ostaje u bitnosti isto ma se potegnuo i na manje teritorijalne obsege. Ako je uprava u obće dužna promicati interese fizičnoga, duševnoga, gospodarskoga i socijalnoga života, bjelodano je, da ti zadatci ostaju ma se i govorilo ob administraciji jedne županije, a ne ciele zemlje samo u manjem obsegu

Tko o tom sumnja, neće biti mučno razbiti mu sumnju.

Da nejdemo daleko, uzmimo vas, kao ravnatelja jedne županije, ili, kako se u našem zakonu govori, podžupanije. Vi ste si jamačno već predočili obseg i narav svojih zadataka kao župana t. j. činovnika, koji ima upravljati nekim teritorijem u našoj zemlji. Ali ću dopustiti — prem bi volio da ne moram — da ćeš ih naći, koji toga nisu činili. Razgledat ćemo dakle i onaj i ovu. Vam će, nadam se, ovo dobro doći, barma ćemo vidjeti, koliko se naše misli sudaraju, a koliko se razilaze; onim drugim može biti samo koristno — ako iole mare za svoje zvanje — čuti, što su morali već davno znati.

Vaš položaj po zemlji kao župana nije bome ni malo lagan. Nije baš ni drugdje po svietu to igrarija. No svakako je ugodnije vući teret na izgladjenu, dobru putu, nego li na hrgavoj i hrapavoj cesti, gdje ti čas zagrezne kotač u jamu, čas opet udari o kamen, da misliš: sad će na i kola se razdrobiti. Težko je breme naprćeno upravi u Hrvatskoj, teže nego li u mnogoj inoj državi evropejskoj: Naša zemlja nalazi se sada u stadiju pre-

Digitized by Google

ustrojenja i reformiranja u svih sferah: gospodarskoj, socijalnoj, nastavnoj, itd. Narod, u kojem se te reforme izvode, još pred trideset godina bijaše kmetom vlastele, same slabo obrazovane, a nepoznavajuće svojih dužnosti prama seljaku-kmetu. Za njegovu obrazovanost nitko se gotovo nije brigovao, njegov gospodarski napredak nitko nije promicao, niti mario kako seljak radi i kako vodi svoje gospodarstvo, nitko ga nije upućivao, malo tko pomno odvraćao od nevaljanštine, a svraćao k dobru i koristnu. Tako nas nepripravne zateče g. 1848. Dadoše narodu znatnu slobodu u životu gospodarskom, ali naprtiše mu i velike dužnosti posvećena državljanina; a on niti je znao služiti se onom slobodom, niti je bio dorasao ovim dužnostim.

Pa da su barma sada uzeli ravnati razvoj njegov stalnim pravcem, po stalnoj osnovi i pomoću organa umnih, kojih bi se djelovanje oslanjalo na stalni upravni sustav. Nego mienjali su upravne sustave danas ovako sutra onako, došlo amo ljudi da upravljaju zemljom, koju su prije samo po imenu poznavali i tako ne mogaše biti dobro. Česte promiene pomrsiše stanje stvari, zapletoše poslovanje i porodiše nestalnost u mnogih odnošajih, nepouzdanje ljudi, što sve osujećuje dobru stvar, za kojom se je bilo pošlo. A ipak se još i danas ljudi sjećaju godinâ njemačke vlade veleć: bijaše svagdje red i pravica. A što je najgore, iza listopadske diplome povrati se doneklje stara županijska uprava sa svimi svojimi mahnami, a nijednom prednosti, pa niti onom, kojom se do g. 1848. odlikovala — jeftinoćom. Tako se životarilo sa starimi institucijami, a medjutim uzeše jedna za drugom dolaziti nove potrebe, pomanjkanje svake uprave sve se gorče osjećalo, dok se napokon nestvori zakon g. 1874. te u njem izrekne: uprava se dieli od sudstva, uprava je sama za sebe, predana samoj sebi, a riešena svake ine spone.

U ovom je listu već označena znamenitost toga koraka u životu naroda hrvatskoga. Koristan bit će, ako je vladi pošlo za rukom upravu županija povjeriti vrstnim ljudem, pa ako ona sama t. j. vlada zemaljska umie — vladati, regnare. Od zemaljske vlade očekujemo, da ona vlada, a župani neka upravljaju. A da budu ovi potonji mogli to činiti, treba najprije da znadu svoj djelokrug

Digitized by Google

i svoju zadaću ne samo po paragrafih zakonâ i naredaba, nego po naravi i svrsi uprave.

Mnogi ljudi ne misle mnogo tražeć službu upravnu, drže, da kad jednom postanu tajnici županijski, ostalo da će sve samo od sebe doći. Toga ne ima nigdje, a najmanje u upravi naše domovine.

Kako se sve do našega vieka malo tko starao za dobrobit našega puka, on je moralno, intelektualno i materijalno daleko u nazadku. On je u onom stanju, u kakovom vidimo u prijašnjem vieku neke druge, danas napredne narode. Njemu se dade pomoći, ali tomu se hoće uztrajna te svakovrstna poticanja i pomaganja. Sve ovo ima ponajviše dolaziti od uprave. Je li ova na mjestu, i od nje će zaista sve ovo i doći.

Pučka je škola prvo a i najizdašnije sredstvo, od kojega ima poteći preobrazba svih odnošaja našega naroda i kojim se sredstvom uprava ima služiti, da dostigne spomenutu svrhu. Tužimo seljaka da je neuk, indolentan, razsipan. U narodu propada moral, umnažaju se zločinstva. I ovo čujemo tvrditi. Da u svem ovom ima puno istine, mora se na žalost našu priznati. Neukost i nekultura najljući su dušmani svakoga naroda; svladati ih možemo samo naukom, obrazovanošću, intelektualnim, moralnim i političkim uzgojem naroda.

Za ovim ciljem treba da ide svakolika državna uprava, ali poglavito starat će se za to uprava nastave i nutarnjih posala.

Priznata je istina, da se za obrazovanost puka uzeše u našoj domovini u većoj mjeri brinuti tek vlade u novije doba, počam od 1850. god. ovamo; što se je prije činilo, bijaše neznatno. A u ovo dvadeset godina nije se dalo popraviti, što su stoljeća sagriešila.

Školski zakon od g. 1874. postavio je pučku školu na novi, širi temelj; obrazovanosti naroda htjelo se je dati više garancije, uplivu občina na pučku školu veći zamašaj, te ovako probuditi u občinarih veći interes za školu. Novi školski zakon daje učitelju veliku važnost, občinskim školskim odborom jači upliv, stavlja pučku školu prema zahtievu teorije u ruke same občine, čini ju občinskom institucijom, stojećom ipak pod nadzorom političke oblasti.

Digitized by Google

Ovo preustrojstvo nagazilo je već do sada na velike zaprieke, dolazeće ponešto od pojedinih stališa, dolazeće najviše od naših posebnih odnošaja, od cieloga stanja samoga naroda. Patriotizam hrvatskoga svećenstva pregorjeti će, nadamo se pouzdano, ono nešto upliva, što ga je izgubio kod pučke škole. Tim će nestati i one prve zaprieke. Teže će biti svladati one druge. Prelaz stare pučke škole u novu ne odgovara, to moramo priznati, niti shvaćanju niti prirodnoj sposobnosti našega pučanstva. Ali i te potežkoće nisu toli silne, samo se hoće takta, mudra svjetovanja, napose od šefova političke oblasti, pa će ih malo po malo nestati. Našemu narodu neda se zaniekati mnogo naravskih sposobnosti, prirodjene darovitosti. Vikli smo doduše sami ovako govoriti, sami sebe hvaliti; ali meni je osobito milo slušajuć kako to priznavaju i tudjinci. Evo tomu nova svjedoka. Barun Franjo Myrbach, umirovljeni c. k. namjestnik piše:[1] „Ich habe den grössten Theil meiner Dienstleistung unter slavischer Bevölkerung, und zwar mehrer Nationalitäten, zugebracht und als politischer Executivbeamte unausgesetzten Verkehr mit dem Landvolke gehabt, und ich kann es als Resultat meiner Erfahrung betheuern, dass ich im Allgemeinen bei dem Landvolke der slavischen Race mehr natürliche Befähigung und Bildungsfähigkeit wahrgenommen habe, als dies bei dem durch eine bessere Schulbildung schon früher mehr cultivirten Landvolke der deutschen Race der Fall ist, bei welchem in manchen Gegenden unserer deutschen Kronländer (wir brauchen uns von der Residenz nicht gar weit zu entfernen) eine weit grössere geistige Bornirheit und ein viel schwerfälligeres Denk- und Auffassungsvermögen zu finden ist.“

Nam nije ovo nikakva novost, ali je priznanje od strana čovjeka, koji je motrio u svojoj službi ljude i njihov život, kušao njihove sposobnosti te si o njih stvorio, kako se vidi, povoljan sud.

Sa našim seljakom dade se dosta učiniti, ali mu moraš poznai

[1] Vidi: „Studien zur Frage über Reformen in der politischen Verwaltung in Oesterreich.“ Beč 1876.

Digitized by Google

ćud, pogoditi mu žilicu. Seljak je povodljiv u zlu i dobru, treba dakle nastojati, da ga vodiš na dobro. Seljak naš ima veliki respekt pred županom; ima i liepih duševnih svojstvâ. Tko umie sve ovo dobro upotrebiti, bit će blagotvorcem seljaku i ovaj će ga slušati. Da se ona dobra svojstva razviju, za to će se u prvoj liniji brinuti naša pučka škola. Nu da ova vrši svoju dužnost, za to će se poskrbiti ne samo učitelj, župnik, občinski odbor, nego i županijski školski nadzornik pa i sam župan. Ovoga netreba pobliže dokazivati onomu, koji si je u obće stvorio pojam o zadaći župana kao činovnika upravnoga. Svaki ovaj imao bi si na vratima napisati zlatne rieči §. 1. školskoga zakona. Samo narod naučan, moralan i religiozan može biti zdravom podlogom uredbe, kakova je država. Župan valja da ima kao na dlanu svaku pojedinu pučku školu, osoblje i djelovanje njeno; on će nastojati, da inteligentnije dielove občine prije svega sljubi sa novom školom; da učitelj svaki strogo vrši svoje dužnosti. A bude li seljak na vlastite oči sve ovo gledao, njemu će se škola prikazati u drugoj slici, i napokon mu omiliti. Tkogod misli, da se može seljačtvu iz sadanjega stanja drugim putem ili načinom pomoći, a ne ponajviše naukom, vara se. Svi priznajemo: treba više, revnije i bolje raditi, više štediti, svaku stvarcu bolje upotrebiti, gospodarstvu pomnjivije prigledati, i bolje producirati, svaki izvod koristnije upotrebiti. No svega toga nauči čovjek po najveći dio u školi. Niti kasnje neće biti svi takovi, ali bit će ih većina: radinih, revnih, štedljivih i moralnih. Tada će rasti blagostanje, množati se pučanstvo, jačiti snaga naša materijalna i moralna.

Župan je ne samo vlastan nego i dužan prema ovomu cilju uticati bdijuć, da škola djeluje prema iztaknutoj svrsi. Župan je predsjednik županijskoga školskoga odbora. Tim je ingerencija njegova na pučku školu izrečena. Ali ona nesmie stojati samo u tom, da politički šef predsjeda sjednicam školskoga odbora županijskoga, ili da odobrava njegove zaključke ili pismene izradke; županova ingerencija mora dalje ići, treba da se očituje u duševnom uticanju na one odborske zaključke, da djeluje na njihov sadržaj; pa onda da pazi da li podčinjeni organi točno, podpuno i savjestno izvode one zaključke. A zato opet neka se nezadovoljuje izviešći, koja

Digitized by Google

nisu uviek prama predpostavljenim istinita, nego treba se osobno uvjeriti o tom. Županovo uplivanje treba da se osniva na zakonu, koji ipak ne izključuje samostalne inicijative, u koliko je ova udešena prama zakonu, a svrha joj je promaknuti interese pučke škole. Nu djelovanje polit. uprave ne smie biti izolirano. Svi faktori treba da si složni pruže ruke: svećenik, učitelj, občina i župan, svi ovi valja da rade, potiču, svjetuju upućuju, gdje treba i zapovjedaju. Tako će škola postati zaista narodnom, narodno dobro promičućom institucijom. Ovo treba da ima osobito učitelj na pameti; koji njih inače nju shvaća, komu je ona možda samo kao obskrbilište, kao mjesto žuljevi naroda dosta udobno priredjeno, pružajuće mu toliko nezavisnosti, da može ništa raditi, psovati možda pojedine stališe, takov ne može biti svećenikom pučke obrazovanosti, nije vredan da bude u hramu, što no ima preobraziti hrvatski narod, pošto se cilj taj dade postići jedino napornim radom, zadahnutim čistim patriotizmom i oduševljenjem za zvanje svoje. Što učitelj misli o pitanjih političkih — prem pravomu preostaje malo vremena o tom misliti — to napokon ne spada na polit. oblast, ali spada prigledanje, da li on točno i savjestno vrši svoju dužnost.

Ali političkoj upravi ne pripada samo taj zadatak glede uticanja na intelektualnu i moralnu obrazovanost naroda, kojoj se udara temelj u školi i koji zadatak izvršuje ona (uprava) preko svoga župana načinom gore označenim, i zakonu primjerenim; nju ide još i druga misija, spojena sa posebnim položajem i zadatkom njenim. Politička uprava ima se skrbiti i za političkí uzgoj naroda. Ova zadaća ide preko granica školske obuke, a stoji u tom „da se već odraslo pučanstvo poduči o svojem državljanskom položaju, o svojih pravih i dužnostih, o glavnih načelih svoga državnoga bitka kao državljanâ kraljevine Hrvatske.

Ovakov uzgoj nuždan je svagdje u našoj domovini; u jednom predielu više, a u drugom manje. Ne može se reći: neka o tom nastoji pučka škola. Ona će i tu širec nauku i obrazovanost svoju učiniti, ali tek kod budućih generacija; k tomu sadanja pučka škola mora sijaset svladati neprilika dok se učvrsti. Djelovanje dakle njeno u tom pravcu ići će vrlo sporo. Onaj pako politički

Digitized by Google

uzgoj tako je potreban, da se s njim ne smie ni časka otezati, on će pače samoj pučkoj obrazovanosti put utirati. Narod treba ustmeno poučiti, izvršivanjem zakona praktični dokazati, što je zakon, što zakon nalaže; valja mu predočiti, da zakon ne poznaje nikakovih iznimaka, da su pred njim svi stališi jednaki, da ne poznaje privilegia, da se i gospodinu i seljaku po istih zakonih ima krojiti pravo. Ako se sve ovo učini, nestajat će jedne od najpogubnjih presuda u našem narodu: da gospodin neće proti gospodinu ništa uzraditi. Tako će se narod upoznati sa pravimi namjerami državne vlasti; strogim i neprestanim vršenjem zakona dokazati će se to i praktični. Treba narod poučiti, da su svi dielovi njegovi, svi pridieli bez razlike vjere i narodnosti sastavine ovih kraljevina, djeca jedne domovine hrvatske. Ako se o tom temeljnom načelu riečju i činom pouči, ako se ono jasno protumači, udarit će se stalan temelj, na koji će narod osnovati svoje patriotičko mišljenje; narod će se osvjedočiti, da država ima višu svrhu: braniti sve jednako, da su državni zakoni u toj namjeri izdani. Tako ćemo dobiti razumne, dužnosti svoje poznavajuće državljane; a svatko će priznati, da bi to bila ogromna stečevina za cieli budući život hrvatskoga naroda.

Iz onoga, što je do sada rečeno, jasna je nužda ovakova postupka. A da je na to zvana politička uprava, nije težko dokazati. Da je kod nas razvijeno pučko novinstvo, da ima u obilju popularno pisanih knjiga onakova sadržaja, da ima družtva u ovu svrhu osnovanih, polit. upravi bio bi ovaj zadatak znamenito olahkoćen. Žalibože toga svega ne ima ili ima vrlo malo i ono nesavršeno; a na protiv vrvi od protivnika našemu državnomu obstanku, onim ideam, koje malo prije razvismo, i koje čine sadržaj polit. uzgoja naroda. U takih okolnostih i pod takovimi odnošaji ovoj zadaći nikako ne smie se oteti politička uprava. A naravska je stvar, da to opet ide u red posala župana, kao načelnika teritorijalne uprave. Nu zato je dakako potrebno, da je on sám proniknut mišlju, koliko je koristan taj uzgoj, i da se rukovodjenje njegovo ne da drugomu povjeriti. Od njega nitko ne traži prianjanje uz koju stranku; tko hoće svoje zvanje političkoga činovnika savjestno vršiti, ima stajati nad svakom strankom.

Digitized by Google

Kao što vlada, ma da i je po parlamentarnih pravilih izašla iz jedne stranke, ipak nije i ne smie biti vlada stranke, nego vlada za sve stranke bez razlike; tako ja smatram i niže političke organe i funkcionare kao nad strankami stojeće, koji će upravljati svojim predielom ne po časovitih namišljajih ili hirih stranke kakove, nego po jasnih propisih postojećih zakona; ili da još jasnije reknem: koji se ne imaju baviti politikom, nego upravljati kako donosi zakon i pravo, pa koji imadu prema ovomu i sám puk uputiti o načelih, što je pravo i zakonito. Od njih u ovom pravcu možemo i moramo zahtievati ovo: da bude svaki po svom mišljenju i osjećanju hrvatski patriota, a to zahtievamo upravo od župana, jer oni imadu zastupati državnu vlast pred pučanstvom, pa zato treba da tu ideju javno i bez ikakovih primisalja izpoviedaju. Ovo je toliko pravedan koliko i jasan zahtjev, da mi se ne vidi nuždno o njem još i napose govoriti. Ovaj zahtjev nesadržaje u sebi nikakove pristranosti prama stanovnikom druge vjere, narodnosti ili stališa, ali sadržaje ono, što se svagdje na svietu traži i tražiti mora. Nadam se, da mi ne ćete ni vi toga pobijati. Ako možda kanite, požurite se do budućega mjeseca, dotle ću i ja šutjeti.

Gradjansko-pravne razpravice.

1. *Da li se prekinućem zagode proti kojemu solidarnomu dužniku, prekida zagoda ipso facto i proti ostalim solidarnim sudužnikom?*
2. *Da li djeluje prekinuće zagode proti glavnomu dužniku posredno i na poruka?*

Ad I. §. 1497. o. g. z. govori samo u obće, da se zagoda podnešenom i valjano nastavljenom t. j. do pravomoćne osude provedenom tužbom prekida, nedira pako u pitanje, da li prekida tužba, podnešena proti jednomu solidarnomu dužniku, i zagodu proti istodobno netuženim solidarnim sudužnikom. Da odgovorimo jestno na to pitanje, upućuje nas zaglavna stavka §. 1482. o. g. z., koja izriče načelo, da se vršenjem prava proti kojemu članu

Digitized by Google

koje občine (t. j. korealne zajednice) isto i proti ostalim članovom vrši.

Podignuće tužbe pako jeste doista eklatantno vršenje odnosnoga prava. Do istoga rezultata doći ćemo i po čl. 80 mj. z., kojega se ustanove prama onim obć. gr. zakonika odnose kao iznimke prama pravilu; odakle sliedi, da za gradjanski zakon vriedi baš protivno od ustanove čl. 80 mj. z., po kojem se zagoda samo proti onomu solidarnomu (čl. 81. mj. r.) dužniku prekida, proti kojemu je tužba upravljena, jer bi inače uvršćenje ove ustanove u mjenbeni red suvišno bilo, što se pako obzirom na ekonomiju, kojom su prigodom kodificiranja mjenbenoga reda mjenbeno-pravne ustanove sastavljene, doista ne može uztvrditi.

Pošto §. 894. o. g. z. veli, da samo teži uvjeti, kojim se jedan solidarni dužnik podvrgava, ne mogu ostalim sudužnikom škoditi, dočim izplata zaostalih kamata ili jednoga diela dospiele glavnice, učinjena po jednom solidarnom dužniku, svim sudužnikom u toliko koristi, da se od njih po zaglavnoj stavci §. 891. o. g. z. samo ostatak duga zahtievati može; pošto dalje rečena dielomična izplata dospieloga duga sadržaje po §. 863. o. g. z. muko priznanje toga duga: to ne ima dvojbe — jer to već u samoj naravi corealnosti leži — da ne samo dielomična izplata (§. 893. o. g. z.), nego i u istoj ležeće muko priznanje (§. 863. o. g. z.) učinjeno po jednom solidarnom dužniku, djeluje na sve sudužnike, da se dakle priznanjem duga po jednom solidarnom dužniku, zastara i proti ostalim sudužnikom po §. 1497 o. g. z. prekida.[1]

Ad 2. Proti poruku nepočimlje posebna zastara već od dana dospielosti glavne tražbine, (kako to dr. Stubenrauch tumačeć §. 1367. o. g. z tvrdi) nego po §§. 1478., 1355. i 903. o. g. z. tek iza dana opomene glavnoga dužnika, ili ako se poruk samo za slučaj platežne nemoći dužnika (§. 1356. o. g. z.) obveže, iza dana proti dužniku bezuspješno obavljene ovrhe, po-

[1] Vidi rimsko pravo Const. 5. Cod. de d. r. (8, 40) koje veli: . . . „Aliorum devotionem, vel agnitionem, vel ex libello admotionem, aliis debitoribus praejudicare, et aliis prodesse creditoribus.“

Digitized by Google

što se poruk, koji samo subsidiarno jamči, prije utužiti nemože. (Vidi iznimke u §. 1356. o. g. z.)

Kad dužnik dug iz vlastitoga nagona (dakle bez sudbene ili izvan sudbene opomene) prizna, tim se proti njemu zastara po §. 1497. o. g. z. prekida; ali to prekinuće ujedno i na poruka u toliko djeluje, u koliko prekinućem zagode proti dužniku za poruka, proti komu radi propuštene opomene posebna zastara još nije mogla začeti, nastaje duže jamstvo, jer po §. 1364. o. g. z. ne riešava se poruk još ovoga poručanstva izminućem vremena, u kojem bi dužnik bio morao platiti, i to tim manje, što njegovo jamstvo, ako i prije samostalno (§§. 1367., 1363, alineja 2, §. 1479. itd. itd. o. g. z.) neutrne, po §. 1363. o. g. z. i iza dospielosti glavne tražbine tako dugo traje, dok ne prestane glavna obveza dužnika. [1]

Ali upravo prekinućem zastare (priznanjem dužnika) ostaje glavni dužnik duže obvezan, pošto zastara proti njemu počimlje na novo teći.

Nasuprot tomu nemože tužba, proti glavnomu dužniku podignuta, jamstvo poruka produžiti; jer uslied te tužbe teče nova zastara proti glavnomu dužniku po naredbi ministarstva pravosudja od 21. srpnja 1858. broj 105. u savezu sa zaglavnom stavkom §. 1497. o. g. z. tek od dana pravomoćne osude, dočim proti poruku počimlje po §§. 1355., 903. i 1478. o. g. z. teći posebna zastara već iza dana, kada je tužen (= sudbeno opomenut) glavni dužnik. [2]

Uslied toga mora posebna zastara proti poruku takodjer prije izteći, nego li proti glavnomu dužniku. Dočim dr. Ellinger razjasnjujuć §. 1364. o. g. z. brani mnenje, da obie vrsti prekinuća produžuju jamstvo poruka, tvrdi dr. Stubenrauch, da toga ne uzročuje nijedna vrst prekinuća. No istina leži, kao što se iz gornjega razlaganja jasno vidi, u sredini ovih dvajuh mnenja.

I. Pirka.

[1] Samo produženje platežnoga roka, učinjeno bez privole poruka, ne može po §. 1379. o. g. z. produžiti njegovoga jamstva. O. p.

[2] Ako je dužnik već prije utužbe izvansudbeno bio opomenut, počimlje zastara proti poruku iza toga dana.

Digitized by Google

Izvlastba.[1]

Napisao dr. L. Vidrić.

Pitanje ob izvlastbi predpostavlja vlastničtvo. U narodih, koji nepoznavaju vlastničtva, neimade ni izvlastbe. Dok su ljudi kao nomadi po širokom svietu tumarali, nisu trebali izvlastbe. Ali razvitak društva prošao je razne faze Bilo je kod svijuh naroda doba, gdje se je ukupnost imetka društvenog smatrala svojinom pojedinca, vladara, koji je dielio posjed na pojedince za uživanje. U ovakom stanju društvenih odnošaja nalazimo pojam „dominium eminens“, gdje je glava države mogla razpolagati sa ukupnim imetkom. No društvo čim više se razvijalo, počelo je priznavati pojedincu više prava.

Pravo na zaštitu osobe ter pravo na zaštitu imetka, glavne su stečevine ljudske borbe za slobodu. — Tek onda, kada je društvo došlo do pojma prava vlastničtva, porodilo se pitanje ob izvlastbi. Izvlastba bo protivi se pojmu prava vlastničtva, pa kad bismo ovo hotjeli u posljedicah pojma prava vlastničtva štititi, nikada nebismo mogli dopustiti, da tko prisiljen bude odstupiti svoj posjed. Ali društvo, kad se je ustrojilo, stavilo bi sebi zadaću, koju treba da izpuni. Društvo ili recimo država bez zadaće, bez svrhe nije ino nego skupnina, živuća od danas do sutra.

Ove zadaće zovemo svrhami državnimi. Kad bi si društvo postavilo ove svrhe, tada je ujedno izreklo, da valja ukloniti zaprieke, stojeće na putu postignuću istih. Bude li zahtievala društvena svrha, da ustupim ja svoj posjed, unapried sam ja na to privolio, pa imade u takovom slučaju društvo pravo tražiti od mene, da izpunim svoje obećanje, imade pravo, da me na to prisili. Ovo pravo države da prisili pojedinca, da ustupi društvu svoj posjed, zovemo izvlastbom, expropriatiom (Enteignung).

No država imade štititi i imetak pojedinca, pa kada bi ona oduzela imetak bezuvjetno, iznevjerila bi se svojoj zadaći u tom pogledu. Dužna je država da dade vlasniku za oduzetu mu stvar odštetu, što je već s toga pravedno, jer nije pojedinac dužan doprinašati u državne svrhe razmierno više, nego ostali sudružnici ili državljani. Kad smo ovako došli na čisto, da imade država pravo, a pojedinac dužnost, da trpi, da se posjed njegov izvlasti, nastaje pitanje, da li je pojedinac dužan to trpjeti bezuvjetno, a da li imade država pravo vršiti ovo pravo izvlastbe neograničeno?

Nijedno ni drugo. Država imade svrhu. A pojedinac dužan je li onda ustupiti joj svoj posjed, kada zahtieva to svrha državna, ili, kako to nekoji nazivlju inače, kada zahtieva to javno dobro. Što je svrha

[1] Govor, rečen u sjednici hrvat. sabora prigodom razprave sliedeće osnove zakona. Ured.

Digitized by Google

državna? Ovo pitanje, visoka kućo, naići će na jednak odgovor glede konačnog cilja, ali mienja se odgovor glede pojedinostih u različito doba državnog razvitka. — Nastaje pitanje, kada je nastala nužda da se što izvlasti? Na ovo pitanje odgovara razvitak države.

No kad je nastala nužda izvlastbe, pita se, tko imade suditi o tom, da li je u konkretnom slučaju nastala ova nužda? — Imade suditi o tom onaj organ, koji bi si društvo postavilo za izvadjanje svojih svrha. Ovaj organ jeste obično eksekutivna oblast. Imenito u slučajevih pogibelji u odvlaci, odlučuje u eksekutivna oblast ob izvlastbi bez velikog okolišanja. No dati to pravo bezuvjetno eksekutivi, skopčano jeste sa pogibelji za vlastnika; pa da se doskoči toj pogibelji, stvorile bi države zakone, po kojih valja postupati kod izvlastbe.

U nas neimade takova zakona. — U načelu priznaje doduše §. 365. o. g. z. pravo državi na izvlastbu, ali posebnog zakona o tome neimade. Predležeća osnova imade predmetom izvlastbu nekretnina u Zagrebu. Volio bi ja, da imademo na stolu osnovu ob izvlastbi za čitavu zemlju. No znajući za poteškoće, koje onemogućuju donešenje takovog zakona za čitavu zemlju, radostno pozdravljam osnovu za grad Zagreb, jer komu je stalo do razširenja, do poljepšanja glavnoga grada trojednice, taj mora željeti, da se odstrane zaprieke, stojeće na putu, da se naš junak dostojno razgrani i uresi.

Došavši ovako do predležeće osnove, pitat ćemo, koja su joj načela?

Kod izvlastbe imamo dva pitanja: a) pitanje o tome, da li se imade povući stanoviti objekt u izvlastbu, b) pitanje ob odšteti. — Prvo pitanje opet se dieli na pitanja: a) pitanje o nuždi izvlastbe na stanoviti objekt; drugo pitanje: ob opredieljenju predmeta sama.

Kada nastaje nužda, da se izvlasti stanoviti objekt? Tuj su zakoni različita ustanovili. Nekoji vele: onda kada zahtieva to državna svrha, bez pobliže oznake; drugi pako nabrojili su slučajeve, kada da se može izvlastba dopustiti. Naš zakon pošao je potonjim putem.

Tko je vlastan razsudjivati, da li je u konkretnom slučaju stanoviti objekt nuždan za izvlastbu? U tom su pogledu pozitivni zakoni različiti. U republikah prinadleži to pravo parlamentu, a u monarhičnih državah eksekutivi. U potonjih imade jošte i te posebnosti, da se u niekojih, kao n. pr. u Pruskoj ovo pravo dopušta li kruni. Kruni pako, da se to pravo prepušta li zato, jer se polazi od predmjeve, da drži kruna ravnovesje medju pojedinimi strankami i uplivi, pa da je ona po svom položaju kroz i kroz objektivna, dakle za riešenje tog pitanja najbolje usposobljena. Predležeća osnova prihvatila je oba načela: odlučuju bo i eksekutivna vlast i kruna, nu kruna li onda, ako nije medju obćinom grada Zagreba i vladom postignut sporazumak. Kad je riešeno pitanje, da se stanoviti podhvat izvesti smije, koj uvjetuje izvlastbu, onda

Digitized by Google

dodjemo do predmeta, koj se izvlastbi podvrći imade. Tuj naišli smo na vlastnika. Naravno jeste, da se sada valja s vlastnikom staviti u doticaj. Tuj zametne se postupak, koj je opet u raznih državah različit. — Kako jur rekoh u republikah odlučiva kod tog postupka parlament, u monarhičnih državah pako političke oblasti, a niegdje razpravlja se to pitanje i pred sudovi. Naša osnova predala je taj postupak političkim oblastim, gdje odlučuje u prvoj molbi gradsko poglavarstvo kao politička oblast, u drugoj pako molbi vlada.

Kod toga postupka radi se o tom, da se točno označi predmet, koj se imade izvlastiti. Tuj može nastati slučaj, da vlastnik sklopi nagodu sa izvlastiteljem. Ova nagoda može obsizati oba pitanja, i pitanje o predmetu i pitanje ob odšteti. Podje li ovakova nagoda za rukom, tada je izvlastba gotov čin, jer izvlastba po svojoj privatno-pravnoj naravi nije ino nego ugovor kupoprodajni, a ovaj biva perfektnim, čim su se stranke o predmetu ter o cieni sporazumjele.

No može poći nagoda za rukom li o predmetu, dočim se stranke ob odšteti sporazumile nisu. I u tom slučaju tvrde pisci, da je izvlastba gotov čin, jer vele, da su se stranke i glede ciene tim sporazumjele, što su pripustile, da ju treći ustanovi, što je kod kupoprodajne pogodbe dopustivo. No čim bi se stranke o predmetu samu nagodile, prestaje djelovanje političkih oblasti, pa bude izvlastitelj upućen, da povede redoviti postupak ob odšteti — Nepodje li za rukom nagoda o predmetu, tada nuždan je postupak, ter izreka oblasti političkih o tome, da se objekt stanoviti izvlastiti imade. Bez ovakove riešitbe izvlastba izvesti se nemože. — Nastaje pitanje, da li može nastati slučaj, da političke oblasti izreknu proti nuždi, da se stanoviti objekt izvlastiti imade?

Ja tvrdim, da je to moguće. Pitanje nastaje, da li je za taj slučaj mogućnost vlastniku pružena, da traži zadovoljštinu za povrjedu njegovog prava? Niekoji zakoni dopuštaju tu mogućnost time, da podavaju pravo vlastniku na podignuće civilne parnice. Niekoje pako države imadu upravno sudište, pa mogu pred istim tražiti, da se povuku na odgovornost političke oblasti. U nas neimade upravnog sudišta, s toga bilo bi nuždno, da se dopusti vlastniku tužba pred civilnim sudcem.

Kad je dovršen postupak pred političkimi oblastmi, pa je izvlastitelj izhodio riešitbu, tada nastupa drugi stadij izvlastna postupka, naime onaj ob odšteti. Tko imade riešavati pitanje ob odšteti i kada? — Niekoje države, Francezka n. p. Engleska, podielile su to pravo posebnoj poroti (Special jury). Druge opet države predale su to sudovom. A sudovom opet tako, da oni izreknu svoju odsudu izključivo temeljem vieštačkog mnienja, a opet druge tako, da nisu sudovi vezani na iz[illegible]u vještaka glede odštetne svote. — Institut specialne porote jeste povoljniji za vlastnika nego li izvlastitelja, pa ga zagovaraju svi oni, koji smatraju izvlastbu

Digitized by Google

nepravdom, nanešenom vlastniku, jer sciene, da zaštićuju vlastničtvo bolje porotnici nego sudovi. No uvaži li se, da se radi kod izvlastbe o tome, da se odšteti prava vriednost, tada možemo prihvatiti načelo, da sudovi ustanove odštetnu svotu, jer držim, da će oni kao objektivni sudci neglededć ni lievo ni desno, suditi po obje stranke najpravednije.

Pitanje, kada da imadu postupati sudovi, jeste po jur rečenom jednostavno. Onda, kada nije postignut sporazumak glede ciene. Nastaje pitanje, kada je postao izvlastbeni posao gotovnim činom?

Po tome, što valja izvlastbu iz privatno-pravnog gledišta prosudjivati po kupoprodaji, onda, kada je postignut sporazumak o predmetu i odšteti. Taj momenat stavljaju niekoji umah iza dovršena postupka ob ustanovljenju predmeta, drugi pako iza dovršena postupka ob odšteti. Naša osnova stavlja momenat u izplatu odštetne svote. — Posljedice ovim različitim ustanovam jesu važne. Dok bo ugovor sklopljen nije, može stranka od ugovora odustati. Ja nisam mnienja, da biva izvlastba perfektnom sljedivšom izplatom, nasuprot mnijem, da je perfektnom postala iza dovršena odštetna postupka, pa budem prigodom specialne debate to napose napomenuti. Tuj opažam, da shvaća osnova izvlastbu perfektnom iza sljedivše izplate, pa daje pravo izvlastitelju odstupiti od izvlastbe i nakon pravomoćne odštetne odsude, naravno uz dužnost odštete za prouzročenu štetu.

Da nebude pako vlastnik dugo vremena u neizviestnosti, dali bude predmet njegov izvlašćen ili ne, ustanovila je osnova rokove, unutra kojih mora izvlastitelj tražiti povedenje izvlastnog postupka u obojakom pogledu.

Sve pako troškove, skopčane sa odštetnim postupkom, trpi izvlastitelj. —

To su po prilici, glavna načela predležeće osnove.

Zakon[1]

ob izvlastbi nekretnina u gradu Zagrebu.

Poglavje I.

O pripustu izvlastbe.

§. 1. U obsegu grada Zagreba može se iz razlogah javnoga dobra prema podpunoj odšteti oduzeti ili stegnuti vlastničtvo nekretnina, ako je to potrebito:

a) da se podignu ili razšire crkve, javne škole, bolnice, ludnice, za-

[1] Ovaj je zakon hrvatski sabor u sjednici držanoj 14. listopada prihvatio ovako, kako ga ovdje priobćujemo. Ur.

Digitized by Google

vodi za uboge, sliepe i gluhonieme, zatvori, vojare, javne radionice, državne, zemaljske i občinske sgrade, da se podignu, uzdrže i očuvaju javni spomenici;

b) da se otvore nova groblja ili postojeća razmaknu;

c) da se otvore nove ili razmaknu i izprave postojeće ulice i trgovi, šetališta, javne bašće, i u obće da se izvede osnova o poljepšanju grada;

d) da se izvedu javni vodovodi;

e) da se uredi tek potoka.

§. 2. Pravo vlastničtva na nekretnine oduzima se ili ograničuje se trajno:

1. ako kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) odredi, da se na korist državnoga ili zemaljskoga kojega zavoda, izvede podhvat o kojem je rieč u §. 1., a gradsko zastupstvo vladinoj osnovi neprigovori;

2. ako se usljed prigovora gradskoga zastupstva kraljevskim riešenjem izvlastba dozvoli;

3. ako gradsko zastupstvo zaključi, da se takav podhvat izvede, a kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) zaključak odobri;

4. ako se usljed predstavke gradskoga zastupstva proti uzkratnoj vladinoj odluci, kraljevskim riešenjem izvlastba dozvoli.

§. 3. Vremenita ograničenja, koja nesmiju trajati dulje nego tri godine, niti bitno i trajno promieniti naravi nekretnina, dozvoljuje gradsko poglavarstvo, proti odluci kojega mogu dotičnici uložiti utok na kr. zemaljsku vladu (odjel za unutarnje poslove) u roku 14 danah, računajući od dana poslje dostave odluke.

§. 4. Gradsko poglavarstvo dozvoljuje, da se na stanovitoj nekretnini obave sve one pripravne radnje, koje su potrebite, da se izvede podhvat, radi kojega biva izvlastba.

Vlastniku ima se naknaditi šteta, koja mu se ovakovimi radnjami nanaša.

Proti odlukam gradskoga poglavarstva mogu dotičnici uložiti utok na kr. zemaljsku vladu odjel za unutarnje poslove, u roku ustanovljenom u predidućem §-u.

§. 5. Što ovaj zakon ustanovljuje ob oduzeću i ograničenju prava vlastničtva na nekretnine, valja i za ostala prava na iste.

Poglavje II.

Ob odšteti.

§. 6. Dužnost odštete prinadleži izvlastitelju.

Odšteta, ako nije inače ugovoreno, daje se u novcu.

Digitized by Google

§. 7. Odšteta sastoji u podpunoj vriednosti nekretnine, koja se izvlašćuje računajuć amo pripadke (pertinencije) i plodove njezine.

Ako se izvlašćuje samo diel posjeda, odšteta proteže se i na veću vriednost, koju izvlašćeni diel ima po svojem mjestnom ili gospodarstvenom savezu sa cjelinom, kao i na manju vriednost, koju će preostali diel imati usljed izvlastbe.

§. 8. Kad se izvlašćuje samo jedan diel nekretninah, pristojećih, jednomu te istimu vlastniku, može ovaj zahtievati, da se izvlastba protegne na svekolike nekretnine, ako se dionom izvlastbom cjelokupni posjed tako razkomada, da se preostali diel nemože shodno upotriebiti prema dojakošnjoj njegovoj uporabi.

Sgrade imadu se uvjek u cielosti izvlastiti.

§. 9. Ako onaj višak izvlaštena prostora, koji nerabi za naumljeni podhvat bud po svom obliku, bud po svom obsegu nije sgodan, da se na njem podigne sgrada prema propisom redarstvenim, zdravstvenim ili regulatornim, to pripada pravo izvlastitelju izvlastbu protegnuti i na onu nekretninu, koja do izvlašćene kuće ili zemljišta leži, te spojiti sa viškom prvanjega prostora u jednu cjelinu.

§. 10. Pri odmjeri odštete neima se u račun uzeti ova veća vriednost, koju će nekretnina tek steći provedbom podhvata, radi kojega se izvlašćuje.

§. 11. Štetu, koju izvlastbom trpe posjednici osobnih služnostih i stvarnih pravah, pa zakupnici i najmnici, imade im se unutar granicah odštete ustanovljene za vlastničtvo posebno nadoknaditi, ako se ovlašteni glede pristojeće im odštete sa vlastnikom nenagode.

§. 12. Šteta izviruća iz ograničenjah i radnjah, o kojih je rieč u §§. 2., 3. i 4. naknadnjuje se po onih načelih, koja valjaju za oduzeće vlastničtva.

Ako nije moguće unapred ustanoviti naknadu štete, koja ide vlastnika radi ograničenja njegovoga prava, vlastan je on tražiti, da dok traje ograničenje nakon svake godine, ustanovi iznos odštete.

§. 13. Nove gradjevine, nasadi i poboljšice neimadu se odštetiti, ako izvlastitelj odšteti prigovori i ako iz vremena, kada bijahu izvedeni, iz načina njihova izvedenja, ili iz inih okolnostih očevidno biva, da ih vlastnik izveo u naki, da poluči veću odštetnu svotu. Vlastniku pristoji ipak pravo novo načinjene predmete skinuti (jus tollendi).

§. 14. Izvlastitelj je dužan izvesti i o svojem trošku uzdržavati sve one gradjevine (puteve propuste itd.), koje su za susjedne nekretnine ili u javnom interesu potrebite, da se ukloni pogibelj ili šteta.

§. 15. Izvlastitelj obvezan je na odštetnu svotu plaćati 6% kamate počamši od dana pravomoćnosti odluke ob odšteti (§. 34.) do plateža ili pologa.

Digitized by Google

Poglavje. III.

Izvlastbeni postupak.

I. Sastav osnove.

§. 16. Zemaljska vlada odrediv, da se izvede podhvat, o kojem je rieč u §. 1., i gradsko zastupstvo zaključiv ovakov podhvat (§. 2.), imadu izraditi odnosne gradjevne osnove, te prije svega predati ih oblasti, koja je po postojećih propisih nadležna, da ih izpita.

Ako za izpitanje izradjene osnove neobstoji oblast, razsudjuje ju kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove), koja je vlastna predloženu po gradskom zastupstvu osnovu preinačiti.

§. 17. Stranke vlastne su sklopiti nagodu o predmetu izvlastbe i ob odšteti

Prosto je pak nagodom prepustiti, da se odšteta i prava trećih u provisanom postupku ustanove (§. 23.).

§. 18. Čim je osnova po nadležnoj oblasti izpitana (§. 16.) imenuje kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) u slučajevih predvidjenih u točkah 1. 2. §. 2. ureda radi, a u ostalih slučajevih navedenih u istom §. na molbu gradskoga zastupstva povjerenika, koji će izvlastbeni postupak na koliko se tiče sastava osnove rukovoditi.

Izaslanom povjereniku imadu se predložiti gradjevne osnove uz priloge, kojimi se izkazuje ime i prezime vlastnika, njegovo boravište, gruntovničko ako uztreba i katastralno označenje nekretnine, njezin obseg i tereti.

Kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) vlastna je prije nego li na molbu gradskoga zastupstva imenuje povjerenika, zahtievati, da joj se izkaže pokriće troška potrebita za provedbu podhvata.

§. 19. Izaslani povjerenik imade narediti, da se osnova sa prilozi na shodnom mjestu kroz 14. danah izloži, da ju svatko uzmogne ugledati, te izloženje ovo obnarodovati oglasom, koji će se uvrstiti u službene novine i po običaju razglasiti.

U oglasu navesti će se, da ovlaštenici imadu pravo unutar gore spomenutoga roka osnovi prigovoriti i svoj prigovor podnieti pismeno vladinomu povjereniku ili dati ustmeno u zapisnik, otvoren na mjestu, koje će se u oglasu naznačiti.

§. 20. Čim mine rok (§. 19.) ureći će povjerenik ako uztreba na licu mjesta, ročište na kojem će se o učinjenih prigovorih razpravljati, i na tu razpravu pozvati izvlastitelja, one, koji su prigovore podnieli i vlastnika nekretnine, koja se ima izvlastiti.

Ako uztreba može povjerenik prizvati i vještake.

Razprava neima se protegnuti na pitanje odštete.

Digitized by Google

§. 21. Po dovršenoj razpravi ima povjerenik ob učinjenih prigovorih izreći obrazloženu odluku i prema istoj ustanoviti:

1. Predmet izvlastbe, obseg i granice nekretnine, koja se ima izvlastiti, način i obseg ograničenja, napokon rok, u kojem ima izvlastitelj zamoliti, da se odštetni postupak (§. 23.) povede, koji rok nesmije biti dulji od triuh mjesecih.

2. Gradjevine, koje izvlastitelj ima izvesti i uzdržati (§. 14.).

§. 22. Proti odluci vladnoga povjerenika za izvlastbu dopušten je utok na kr. zemaljsku vladu, (odjel za unutarnje poslove) u roku navedenom u §. 3.

II. Odmjera odštete.

§. 23. Ako odšteta nije nagodom odmjerena (§. 17.), ima se ista na molbu izvlastitelja odmjeriti po kr. sudbenom stolu u Zagrebu po niže sliedećih ustanovah.

§. 24. U molbi (§. 23.) ima izvlastitelj dokazati, da je izvlastba pripuštena (§. 2.), točno označiti nekretninu, koja se izvlaštuje (§§. 20. i 21.), vlastnika joj i terete, priloživ izvadak gruntovni, i ako uztreba katastralni nacrt i potvrdu gradskoga poglavarstva o posjedu.

Molba za sudbenu odmjeru odštete ima se u gruntovnici zabilježiti.

§. 25. Na podnešenu molbu (§. 23.) ima kr. sudbeni stol izaslati iz svoje sredine povjerenika, koji će razpravu rukovoditi. Povjereniku ima se pridieliti zakleti pisar.

§. 26. Sudbeni povjerenik ima narediti ročište na licu mjesta, te na isto pozvati izvlastitelja, vlastnika nekretnine, koja se izvlašćuje ili zakonita njegova zastupnika i poznate mu ovlaštenike, (§. 11.) uz opomenu, da će se ako nedodju i bez njihova sudjelovanja odšteta ustanoviti i odlučiti glede izplate ili pologa njezinoga.

Suvremeno ima povjerenik oglasom, koji će se uvrstiti u službene novine i običajno razglasiti, pozvati na urečeno ročište uz istu opomenu sve one, koji drže, da im pristoji pravo kakovo na nekretninu izvlastbi podvrženu.

§. 27. Sudbeni povjerenik ima prije svega nastojati, da se glede odštete stranke nagode i o sklopljenoj nagodi spisati zapisnik.

§. 28. Nepodje li nagoda za rukom, ima sudbeni povjerenik pozvati izvlastitelja i ovlašćenike, da svaki od njih za odmjeru odštetne svote imenuje si jednoga vještaka, i da se izraze o načinu izplate odštete.

Ima li ovlaštenikah više i neslože li se u izboru jednoga vještaka, odlučuje relativna većina glasova. Steče li više vještakah jednaki broj glasovah, ima se glasovanje ponoviti, te ako se i opet napoluči većina glasovah za jednoga, ima se žriebanjem odlučiti tko će biti vještakom.

Ako stranka neće da vještaka označi, ili ako ovlašćenik na ročiste nedodje, imenuje vještaka mjesto nje sudbeni povjerenik.

Digitized by Google

§. 29. Vještaci treba, da imadu svojstva, koja za nje propisuje, gradjanski postupnik.

Nemogu se kao vještaci upotriebiti osobe, kojih se izvlastba tiče i one, kojim pristoji ma kakovo pravo na predmet iste.

Prigovore proti imenovanomu vještaku imade stranka učiniti na samom ročištu, te će o njih sudbeni povjerenik odmah odlučiti, odrediv ako uztreba, da se imenuje drugi mjesto izključenog vještaka.

§. 30. Po obavljenom izboru dvojice vjestakah, imenuje sudbeni povjerenik trećega, kao predsjednika, te proglasiv vještačko povjerenstvo konstituiranim, poziva stranke, da mu priobće što drže, da će služiti za razjasnjenje stvari.

Važnije izjave stranakah imadu se uvrstiti u zapisnik, te će na temelju istih sudbeni povjerenik ustanoviti naputak za vještačko povjerenstvo i podjedno odrediti dan i uru, kada će se procjena obaviti.

§. 31. Na ročištu urečenom za procjenu sudbeni povjerenik zapriseći će vještake, te spomenuv im podieljeni naputak (§. 30), pozvati da procjenu obave.

§. 32. Mnienje vještakah ima se uvrstiti u zapisnik. Kod većih sgradah može sudbeni povjerenik dopustiti, da vještaci predlože pismeno svoje mnienje.

§. 33. Po obavljenoj procjeni izaslani povjerenik predložiti će sudu o njoj spisane zapisnike i sve spise tičuće se odštetnoga postupka, a sud će obrazloženom odlukom, ako radi opaženih manah nepronadje odrediti, da se iznovice postupa ili postupak popuni, riešiti odlukom pitanje o odšteti.

§. 34. Odluka ob odšteti ima sadržavati:

1. točni opis nekretnine, koja se izvlašćuje;

2. novčanu svotu, koju izvlastitelj ima u ime odštete platiti ili položiti;

3. ime i prezime vlastnika ili onih ovlaštenikah, kojim ima izvlastitelj platiti;

4. rok, u kojem valja da izplati ili položi. Ako stranke inače pred sadbenim povjerenikom neugovore, rok nesmije biti kraći od tri, ni duži od šest mjesecih i počima od dana poslje pravomoćnosti odluke o odšteti.

§. 35. Proti odluci o odšteti dozvoljena je žalba ništovna na kr. stol sedmorice, nu samo radi povrede postupovnih ustanova sadržanih u ovom zakonu i u gradjanskom postupniku.

Ako je žalba ništovna osnovana, ukinuti će stol sedmorice odštetnu odluku i narediti iznovičnu razpravu.

Žalba ništovna ima se uz tri dana poslje dostave odluke ob odšteti podnieti kod sudbenoga stola.

§. 36. Izvlastitelj obvezan je odštetnu svotu položiti:

Digitized by Google

1. ako nekretnina, koja se ima izvlastiti, sačinjava povjerbinu (fideicomis);

2. ako je obterećena stvarnimi pravi (realnimi tereti, hipotekami).

III. Provedba izvlastbe.

§. 37. Sud (§. 23) uvesti će izvlastitelja na njegovu molbu u posjed izvlašćene nekretnine, ako dokaže, da je namirio ili položio svotu, koja je nagodom (§. 27) ili pravomoćnom odlukom (§. 34) u ime odštete odmjerena. Usljed iste molbe ima sud ureda radi odrediti shodna, da se uknjižba prava vlastničtva za izvlastitelja u gruntovnici provede, i da se u istoj brišu sve uknjižbe prava zaloga i inih pravah i teretah tičućih se izvlašćene nekretnine, na koliko izvlastitelj dotične dužnosti nije preuzeo.

§. 38. Odštetna svota stupa na mjesto izvlašćena predmeta glede svih stvarnih pravah (hipotekah, teretah).

IV. Obćenite ustanove.

§. 39. O pitanju, da li se stvar koja ima smatrati dokazanom, odlučivaju nadležne po ovom zakonu za izvlastbeni postupak političke i sudbene oblasti po slobodnom njihovom osvjedočenju, stečenom savjestnom ocjenom svih okolnostih.

§. 40. Ake izvlastitelj nezamoli odštetnoga postupka u propisanom roku, (§. 21.) ili ako neizplati ili nepoloži odštetne svote u roku navedeoom u §. 34 točki 4., pravo njegovo na izvlastbu utrnjuje; i dužan je on naknaditi štetu, koju je s izvlastbenoga postupka ovlašćenik trpio.

Kod odmjere ove odštete, ima se na molbu ovlaštenika postupati po ustanovah ovoga zakona.

§. 41. Troškove svega kolikoga izvlastbenoga postupka nosi izključivo izvlastitelj, koji je dužan i predujmiti ih ako uztreba.

§. 42. Dostava naredabah upravne i sudbene oblasti nadležne po ovom zakonu za izvlastbeni postupak, obavljaju se po propisih poglavlja IV. gradjanskoga postupnika.

Kao prva na tužbu izdana odluka ima se smatrati u postupku za sastav osnove naredba, o kojoj je rieč u §. 20., a u postupku za odmjeru odštete, odluka sudbenoga povjerenika, pomenuta u §. 26.

§. 43. I ostale ustanove gradjanskoga postupnika imadu se po vlastih nadležnih za izvlastbeni postupak uporavljati, gdje god ovaj zakon nesadržava osobite nesuglasne ustanove.

§. 44. Ako je izvlašćena nekretnina obterećena stvarnimi pravi, vlastnik nemože razpolagati odštetnom svotom bez privole dotičnih ovlaštenikah.

Digitized by Google

Na molbu vlastnika ili hipotekarnoga vjerovnika ima sud (§. 23) provesti postupak o diobi odštetne svote po propisih gradjanskoga postupnika o diobi kupovnine.

§. 45. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Obrazloženje

osnove zakona ob izvlastbi nekretnina u gradu Zagrebu.

Akoprem valja priznati da pojam ekspropriacije nema izključivi privato-pravni značaj, jer javno pravo rieśava pitanje, u kojih je slučajevih državna vlast vlastna vršiti pravo izvlastbe; to ipak nije dvojbeno, da je hrvatski sabor nadležan za pretresivanje zakona o izvlastbi nekretninah.

Zajednička vlada drži doduše, da je zakonski čl. LV. od godine 1868. o izvlastbi zajednički zakon, ter je prigodom gradnje Karlovačko-Riečke željeznice branila nazor, da navedeni zakonski članak imade valjanost i u ovih kraljevinah, — nu zemaljska vlada izjavila se je odmah u početku proti tomu nazoru zajedničke vlade, pa ako moj predšastnik i je odredio, da se navedeni zakon imade uporaviti na gradnju Karlovačko- Riečke željeznice, učinio je to samo s razloga, da pomenutomu podhvatu nestavlja zaprieka, te suvriemeno zametnuo o tom pitanju sa zajedničkom vladom razpravu, koja se još dan danas u tečaju nalazi.

Državno-pravno načelo izvlastbe neizključuje kompetencije hrvatskoga sabora, da pretresuje zakon o izvlastbi nekretnina i to pogledom na zakonski članak XXX. od godine 1868. o nagodi, sklopljenoj medju kraljevinom Ugarskom i ovimi kraljevinami ob izravnanju postojavših državno-pravnih pitanjah.

Taj zakonski članak, kojim se uredjuju državno-pravni odnošaji medju ovimi kraljevinami i kraljevinom Ugarskom, neizbraja medju zajedničkimi poslovi niti zakonarstvo a niti eksekutivu u pogledu izvlastbe nekretnina, a nije ni mogao toga učiniti s razloga, što §. 48. navedenoga zakonskoga članka naročito ustanovljuje, da u djelokrug podpune autonomije ovih kraljevina spada zakonarstvo i uprava u svih poslovih pravosudja, kojom se ustanovom naročito priznaje pravo autonomu zakonarstvu, da uredi-privatno pravne odnošaje izviruće iz izvlastbe nekretnina.

Razdieliti pako zakonodavstvo glede izvlastbe nekretnina upravo je ne moguće, jer se neda točno ustanoviti razlika, u koliko se odnosi zakonska koja ustanova na javno ili privatno pravo.

U oči državno-pravnoga položaja ovih kraljevina, koj joj je zajamčen nagodbenim zakonom; neda se zanijekati u govoru stojeće pravo zemlji uživajućoj toli obsežnu državno-pravnu autonomiju.

Zajednička vlada usvaja taj nazor djelomice samo, jer smatra, da

Digitized by Google

je zakonarstvo glede izvlastbe zajedničkim poslom, u koliko je izvlastba nuždna za poduzeća, koja spadaju na zajedničke poslove.

Iz toga načela sliedi, da spada u djelokrug autonomnoga zakonarstva ona izvlastba, koja se tiče poduzećah, spadajućih na autonomni djelokrug ovih kraljevina.

Ovakovo tumačenje nagodbenoga zakona nečini mi se pravilno, jer kod prosudjivanja pitanja, da li koja pravna uredba spada u djelokrug autonomije ovih kraljevina može biti mjerodavnim momentom samo nutarnja narav i značaj te pravne uredbe, a nipošto pako obziri financijalne naravi ili svrha u koju ona postoji.

Shvaćanje ovoga pitanja po nazorih zajedničke vlade krnjilo bi u najvažnijih djelovih antonomiju ovih kraljevina, ter bi ista dapače i iluzornom postala.

Imade bo poslova, koji po jasnom slovu nagodbenoga zakona spadaju u djelokrug autonomije ovih kraljevina, premda se neda tajiti, da upravo ti poslovi imadu služiti zajedničkoj svrsi.

Čim se rieši razprava sa zajedničkom vladom glede kompetencije zakonarstva o izvlastbi, predložit će se saboru na ustavno pretresivanje obći zakon o izvlastbi nekretnina.

Nu vlada odazivajući se često izraženoj želji grada Zagreba, mislila je, da joj netreba do dovršenja navedene razprave odgoditi zakon o izvlastbi nekretnina u gradu Zagrebu tim manje, što zajednička vlada, sudeć po sadanjih njezinih izjavah priznaje, da je hrvatski sabor kompetentan podvrći ustavnomu pretresivanju takav zakon, jer se istim uredjuje pravo izvlašćivanja i postupak kod izvlastbe, koja se tiče jedino nutarnje uprave ovih kraljevina.

Navedši ovo glede kompetencije, prelazi se na obćenito obrazloženje nazočne zakonske osnove.

Mnogogodišnje izkustvo pokazalo je, da su dosadanji propisi glede izvlastbe nedovoljni ter da treba donieti posebni zakon za izvlastbu nekretnina za grad Zagreb.

Izvadjanje poduzeća odnosećih se na gradjenje škola, vojarna, izvadjanje vodovoda, izsušivanje škodljivih močvara, otvaranje novih i razširivanje postojećih ulica i trgova u gradu Zagrebu zapinjalo je o potežkoćah, koje se mogu odstraniti jedino zakonom o izvlastbi, koj će jednako mjerom štititi i javne interese i privatna prava.

Prećerani zahtievi vlastnika nekretnina obezuspiešiše mnoga obće koristna poduzeća. Zakon o izvlastbi nekretnina u gradu Zagrebu potreban je i u interesu same zemlje; jer će se njim pospiešiti izvedenje zakonskoga članka od 28. studenoga 1873. ob ustrojenju javne ludnice za obseg kraljevine Hrvatske i Slavonije, olahkotiti podignuće sgrada za

Digitized by Google

smještenje oblastih i drugih javnih zavoda, za koje se sada plaćaju dosta velike najamnine.

U §. 1. zakonske ove osnove izrečeno je načelo, da se iz razloga javnoga dobra može oduzeti ili stegnuti vlastničtvo nekretnina nu samo uz podpunu odštetu. Da se što bolje obezbjedi nepovriedivost vlastničtva uvrštena je u §. 2. ustanova, da se u stanovitih slučajevih pravo izvlasbe podieljuje kraljevskim riešenjem.

U tom se slaže ova osnova sa novijim pruskim zakonom o izvlastbi s tom ipak razlikom, da se ima kraljevsko riešenje u pomenutu svrhu izhoditi samo onda, ako se neslože vlada i gradsko zastupstvo o tom da je nastao slučaj izvlastbe.

S obzirom na onu okolnost, što neće biti mnogo slučajeva izvlašćivanja jer će bivati samo u neodoljivih slučajevih nužde, nije zemaljska vlada držala, da je potrebno, da se u svakom slučaju izvlašćivanja izhodi previšnje riešenje. Taj nazor podupiru i obziri na postojeće propise, po kojih upravne oblasti riešavaju takova pitanja.

Kod ustanovljivanja odštete uzeto je načelo, da vlastnik dobiva podpunu odštetu za sve manjke, nastale uslied izvlastbe, al nema pravo tražiti vriednost osobitu (pretium affectionis).

Ova ustanova suglasna je sa ustanovami občega gradjanskoga zakona, kao i ustanovami mnogih novijih zakona o izvlastbi.

Postupak izvlastbeni glede sastavka osnove i ustanovljenja predmeta, koj se ima izvlastiti, razlučenje je od postupka od odmjeri odštete i uvedenju poduzetnika u posjed.

Za ustanovljenje predmeta izvlastbe nadležna je i po ovom zakonu kao što i po postojećih propisih politička oblast.

Gore navedeno razlučenje izvlastbenoga postupka smatraju novija zakonarstva kao sredstvo, kojim će se izvlastbeni postupak ujednostručiti, olakšati, pospiešiti i pružiti priliku temeljitu razsudjenju i uvaženju prigovara dotičnika.

Mnogi zakoni prepuštaju upravnoj oblasti, da ustanovi odštetu, jer je vlastniku nezadovoljnu sa odlukom upravne oblasti slobodno udariti redovitim putem pravde, po ustanova drugih opet zakona ustanovljuje odštetu sud ili povjerenstvo vještakah, a francezki zakoni i izvlastbeni zakon za grad Budimpeštu odredjuju za procienu posebno porotno sudište (Specialjury).

U predloženoj zakonskoj osnovi odredjeno je prema postojećemu u Austriji sistemu, da odštetu ustanovljuje sud (kr. sudbeni stol u Zagrebu).

Pravo na odštetu privato-pravne je naravi, jer se kod ustanovljenja odštete radi o pravnom pitanju, o kom ima sud odlučiti.

Proti uvedenju posebne porote, govori ne samo okolnost, što inštitut porote nije još u Hrvatskoj životne svoje snage dokazao, već i to,

Digitized by Google

da porota nije zaista uredba prikladna za obavljati procienu, za koju su potrebiti mjestni izvidi, koji bi potežkoće skopčane sa porotom u obće kod ovakovih slučajeva podvostručili. Izkustvo stečeno takovom porotom za izvlastbene poslove u Budimpešti, nemože sklonuti ovu zemaljsku vladu, da zagovara taj institut za mnogo manji grad Zagreb.

Stoga je uzeto načelo, da sud ustanovi odštetu, ter su u obće u ovoj osnovi usvojena glede postupka u odšteti načela zakons. čl. LV. od god. 1868., koj se je postupak pokazao svrsi shodnim kod izvadjanja ogromnih željezničkih poduzeća.

Glede uvedenja poduzetnika u posjed izvlašćene nepokretnine slaže se osnova sa svimi novijimi zakoni ob izvlastbi t. j. da je vlastnik dužan istom, pošto je primio svotu ili pošto je ista položena, predati stvar ili odstupiti pravo kakovo.

Njeki zakoni imadu doduše ustanovu, da se ima predat stvar uz jamčevinu i prije definitivnoga ustanovljenja odštete. Ovakova ustanova bila bi opravdana samo u silnih slučajevih, nu tih slučajeva neće biti s obzirom na svrhu, kojoj je predložena zakonska osnova posvećena.

Glede obrazloženja pojedinih ustanova ove zakonske osnove napomenuti je, da je glede §. 1. jur gore navedeno načelo, da slučaj izvlastbe može nastati samo onda, kad se sukobe javni interesi sa privatnimi pravi pojedinaca. U tom §. nabrajaju se poduzeća, za kojih je dopušteno izvedenje izvlastbe.

Poduzeća ta opravdavaju izvlastbu, jer će služiti javnomu interesu.

§. 2. Ustanove ovoga §. opravdane su jur gore u obćenitom obrazloženju.

§. 3. Može biti i vremenitih pomanjih ograničenja vlastničtva u javne svrhe, kad se n. pr. tudje zemljište upotrebljuje za polog gradjevnog materijala ili za popravljanje ulica itd.

Dozvole takovih vremenitih i pomanjih ograničenja, koja nesmiju trajati dulje nego tri godine, prepuštene su gradskomu poglavarstvu, koje u gradovih vrši nadležnost političke oblasti prve molbe.

Proti odluci gradskoga poglavarstva dopušten je utok na kr. zemaljsku vladu, odjel za nutarnje poslove.

§. 4. Za izvedenje podhvata, navedenih u §. 1. trebati će manje ili više pripravnih radnja, kao što je izmjerivanje, ustanovljivanje granica itd., a tim bi mogla nastati šteta za vlastnika zemljišta, na kojem se izvadjuje te pripravne radnje.

U pravilu neće biti takovih šteta, nu ako bi nastale, dužan ih je podhvatnik naknaditi. Vlastnik nesmije priečiti tih pripravnih radnja, čim ih dozvoli upravna oblast.

§. 5. Ovaj §. ustanovljuje, da sve što je ovdje propisano ob oduzeću

Digitized by Google

i ograničenju prava vlastničtva na nekretnine, valja i za ostala prava na iste nekretnine.

§. 6. Odštetu daje podhvatnik u pravilu u novcu, nu nije izključena ni druga odšteta n. p. u nekretnina. Mnogi izvlastbeni zakoni dopuštaju odštetu u nekretnina, pak se je nadati, da će ova vrsta naknade pogledom na mjestne okolnosti i u Zagrebu od koristi biti.

§. 7. U općenitom dielu ovoga obrazloženja navedena su načela, prema kojim se ustanovljuje odšteta. Izraz „podpuna vriednost" točniji je od izraza „obična vriednost", jer ovim prvim nisu izključeni obziri na posebne odnošaje i okolnosti posjednika, koj treba da bude podpuno odštećen.

Nekretnina može imati veću vriednost već po tom, što je dio veće nekretnine, a i to se ima odštetiti, kao što i manja vriednost, koju će imati preostali dio nekretnina time, što je jedan dio istih izvlašten. Ustanove ovoga §. izviru iz načela navedena u §. 1., da se vlastnik nekretnine imade podpuno odštetiti.

§. 8. Premda se dade u novcu ustanovit i naknaditi manja vriednost nekretnina, koja je nastala tim, što je jedan dio istih izvlašten, to ipak ovaj §. ustanovljuje, kao što i mnogi drugi izvlastbeni zakoni, iznimku na korist vlastnika, koj može zahtievati, da poduzetnik mora uz odštetu preuzeti cielu nepokretninu, ako se preostali dio nemože više shodno upotrebiti.

Sgrade se imadu bezuvjetno u cjelosti izvlastiti.

§. 9. Ustanova ovoga §. opravdava se tim, da se bez nje nebi mogao urediti grad.

§. 10. Ustanova ovoga §. temelji se na načelu, da se pri odmjeri odštete imade gledati na sadanje okolnosti, a ne na vriednost, koju će nekretnina tek steći provedbom podhvata, radi kojega biva izvlastbá.

§. 11. Sasvim je pravedno, da se u izvlastbenom postupku ustanovi naknada štete, koju bi izvlastbom trpili posjednici osobnih služnosti i stvarnih prava, te zakupnici i najmitelji, a nebi nipošto pravedno bilo upućivati ih sa odštetnimi njihovimi zahtjevi na redoviti put pravde.

§§. 12—15. Za predmete, koji su izvedeni samo zato, da se poluči veća odštetna svota, neima se ništa odštetiti. Da li je pako nastao takav slučaj, odlučuje sud. §. 14. imade svrhu, da se ukloni pogibelj ili šteta, koja bi mogla nastati ne samo za vlastnika već i za treće osobe, ter nalaže poduzetniku, što imade učiniti kod izvadjanja poduzeća.

§§. 16—22. Ovi §§. sadržavaju postupak, da se uzmogne ustanoviti nekretnina, koja se ima izvlastiti, ako se stranke nemogu nagoditi o predmetu izvlastbenom; sadržavaju nadalje ustanove ob odluci političke oblasti o konačnom ustanovljenju osnove. Kod postupka predpostavlja se

Digitized by Google

da je poduzeće i obćenita osnova istoga potvrdjena po nadležnoj oblasti. Ustanove ove udešene su prema najnovijim izvlastbenim zakonom.

§§. 23—45. Postupak glede ustanovljenja odštete, udešen je, kao što je jur gore navedeno, prema propisom zakonskoga članka LV. od god. 1868, koji su se svrsi shodnimi pokazali.

Gradjansko-pravni slučajevi.

Priloga u njemačkom jeziku sastavljenih, nije od potrebe prevod u hrvatskom jeziku priložiti §. 70. gr. r. §. 4. t. 1. p. gr. p.

L. I. zamolio je kod kr. gruntovne oblasti u Osieku dozvolu uknjižbe brisanja založnoga prava, a svoj zahtjev osnivao je na izpravi u njemačkom jeziku sastavljenoj, a nije priložio bio molbi prevod ove izprave.

Gruntovna oblast odputila je molitelja na temelju §. 70. gr. r. i §. 4. t. 1. p. g. p. Uslied podnešena utoka potvrdio je banski stol odluku prve molbe.

Na izvanredni utok molitelja sliedila je riešitba kr. stola sedmorice od 30. rujna 1876. bj. 954., kojom se ukidaju obie odluke nižih sudova i nalaže izravno riešenje.

Razlozi:

Vidiv, da su napadnute suglasne odluke niže utemeljene jedino na razlogu, što priključena povodnoj molbenici utjecatelja namira i proglašenje punoljetnosti nisu sastavljena u uredovnom jeziku, niti su doprinešeni ovjerovljeni prevodi istih.

Vidiv, da §. 70. gruntovnoga reda propisuje doprinošenje prevoda u jeziku uredovnom suda samo u pogledu takovih priloga tabularnih podnesakâ, koji su sastavljeni jezikom, u kom se nebi mogli upotriebiti u postupku parbenom.

Vidiv, da po §. 4. bj. 1. g. p. p. prilozi podnesaka sudbenih ne moraju biti pisani jezikom uredovnim suda, nego je dovoljno, da su napisani jezikom propisanim;

Vidiv, da u smislu §. 10. izdane uslied previšnje odluke od 6. lipnja 1862. naredbe kr. h. s. dvorske kancelarije od 10. lipnja 1862. br. $\frac{1843}{500}$ u krieposti uzdržani propisi, postojeći u obće o poslovnom jeziku sudova u Hrvatskoj i Slavoniji, nisu promienjeni kasnijom kakovom naredbom zakonskom[1], a da po tih propisih, naročito po previšnje odobrenih, okružnicom banskoga stola od 26. srpnja 1860. bj. 4250. svim sudovom priobćenih ustanova kod onih prilogâ sudbenih podnesakâ, koji

[1] Kakove su to zakonske naredbe? Ured.

Digitized by Google

su sastavljeni jezikom njemačkim, kako je to slučaj ovdje, nisu potrebiti posebni prevodi u jeziku uredovnom.

Uvaživ, da su obzirom na prenavedena obie napadnute odluke očito protuzakonite (? Ured.), dakle ništetne, uz ukinuće obih napadnutih odluka nižih naložiti sudu prvo stepenom, da povodnu molbenicu utjecatelja de praes. 8. veljače t. g. bj. 520. mimoidjenjem gore navedenoga netemeljitoga odbijnoga razloga izravno rieši.

Odredba glede troškova odpada, jer u tom pogledu nesadržava utok nikakova zahtjeva." B.

Nam je bio dobro poznat slučaj stariji od onoga gore, gdje je kr. stol sedmorice izrekao riešitbu u isto ovakovom smislu. Nehtjedosmo je priobćiti nadajuć se, da će ta biti prva i posliednja. Ali gore navedeni slučaj pokazuje, da tomu nije tako, zato priobćujemo i ovaj drugi, da se vide razlozi u jednom i drugom.

„Trgovačka firma Simonet et Comp. podnese tužbu proti stečajnoj masi trgovca B. u Zagrebu pto. 358 fr. Kr. sudb. stol povrati tužitelju tužbu na popravak t. j. naloži mu, da prilogom tužbi dodanim te na njemačkom jeziku pisanim doda hrvatski prevod. Proti toj odluci podnese tužitelj utok, a kr. banski stol potvrdi odlukom od 11. studenoga 1875. odluku prvoga suda. Uslied izvanredna previdna utoka tvrdke Simonet et Comp. izdade kr. stol sedmorice 25. veljače 1876. sliedeću rješitbu:

Razmotriv, da smisao odredbe §. 4. točke 1. gr. p. p., da se imadu priložiti prevodi priloga molbe, nepisanih u propisanom jeziku, nije a i ne može biti ini, nego da budu ti prilozi molbe sudbenomu osoblju razumljivi;

posmotriv, da jezik njemački, kojim su pisani prilozi tužbe utjecateljeve proti stečajnoj masi tvrdke M. Brivec radi 358 fr., mora biti a ijeste svakomu, a naročito perovodnomu sudbenomu činovniku u Hrvatskoj i Slavoniji razumljiv, jer su izvornici zakona u Hrvatskoj i Slavoniji u krieposti stojećih većom stranom sastavljeni jezikom njemačkim, kano što je to slučaj i kod prvobitnih gruntovnih napisnika;

posmotriv, da se dužnost pridonešenja prevoda priloga njemački pisanih, osim što nije propisano nikakovim zakonom specialnim, iz §. 4. točke 1. gradj. p. p. tim manje izvoditi može, što je i sam ovaj gradj. postup. izvorno izdan jezikom njemčkim i u kriepost stupio u doba, kad je u Hrvatskoj i Slavoniji službenim jezikom bio baš jezik njemački;

vidiv dakle, da su suglasne odluke nižih sudova osnovane na tu-

Digitized by Google

mačenju zakona očito pogriešnom; vidiv §, 318 gr. p. p., obnašao je davši mjesta izvanred. previdnomu utoku tužeće se tvrdke, napadnute suglasne odluke sudova nižih dokinuti i prvomu sudu naložiti, da tužbu de praes. 24. rujna 1875. izravno rieši.[1]

Nije vlastan suprug maloljetne supruge, nego samo zakoniti ili imenovani skrbnik njezine imovine zahtievati, da se proglasi ništetnim platežni nalog, izdan na temelju mjenice prihvaćene za vrieme malodobnosti.

Ivan M. podnese mjenbenu tužbu proti Anki K. zahtievajuć, da mu se izplati mjenbena tražbina od 500 fr. Na temelju te tužbe izda trgovački sud platežni nalog dne 21. listopada 1872.

Dragutin K. kao suprug maloljetne Anke K. zahtievaše dokazav, da je tužena zaista maloljetna, da se platežni nalog ukine. O tom se povede razprava, mjenbeni vjerovnik uloži prosvjed, a trgovački sud je rješitbom od 3. veljače 1873. obustavio uslied mjenbene tužbe Ivana M. zametnutu razpravu, izdani platežni nalog proglasio ništetnim, jer se je donešenim krstnim i vjenčanim listom, kao javnimi ispravami, dokazalo, da je Anka K. bila tako u vrieme prihvaćene mjenice kao i sada još maloljetna, da je Dragutin K. njezin zakoniti suprug, pa da se uslied toga mora, uslied dvorskoga dekreta od 4. lipnja 1787. br. 1015 i 14. listopada 1803. br. 629. obustaviti povedeni mjenbeni postupak i ukinuti izdani platežni nalog ureda radi, čim sud sazna ma bilo kojim načinom o maloljetnosti prihvatnice mjenice.

Uslied podnesena utoka Ivana M. ukinuo je viši sud riešitbu prvoga suda te mu naložio, da povrati podnesak Dragutinu K., jer da nije prema tomu da bude predmetom sudbene razprave, jer se platežni nalog prikazuje u svom djelovanju kao onakova osuda, glede koje može po dvorskom dekretu od 4. lipnja 1787. slovo f. i od 14. listopada 1803. samo zakoniti zastupnik stranke, koja nije vlastna samu sebe zastupati, prijaviti i podnieti ništovnicu te zatražiti, da se povede novi postupak; jer nadalje nije suprug Dragutin K., nego je otac tužene, Vjenceslav N. zakoniti zastupnik malodobne Anke K. obzirom na njenu imovinu (§. 175. o. g. z.), pa i onda, da otac njezin ne živi, ne bi već po zakonu pripadalo pravu, njenomu suprugu Dragutinu K. da ju zastupa glede njene imovine, nego samo onda, ako bi mu sud povjerio skrbničtvo nad njenom imovinom (§. 260. o. g. z.) i jer se uslied toga mora podnesak Dragutina K., kao tobožnjega zakonitoga zastupnika njegove supruge, ureda radi odputiti.

---

[1] Mi ćemo, imajuć oba ova slučaja pred očima, progovoriti ob ovih rješitbah i o tumačeniu zakona u budućem broju.

Ovu rješitbu drugoga suda potvrdio je i najviši sud, jer je Dragutin K. uložio utok proti njoj. Najviši sud pozivlje se na već spomenute dvorske dekrete i ustanove gradjanskoga zakona i jer da zakoniti zastupnik Anke K. u poslovih imovinskih, njezin otac Vjenceslav N., nije zatražio, da se spomenuti platežni nalog proglasi ništetnim. (Ghalle.)

Kazneno-pravni slučajevi.

O §. 174 II. b kazn. zak.

Kradja u družtvu počinjena veoma je često predmetom kaznenim razpravam. Ovimi redci dokazat će se, kako uslied tih razprava pucaju osude, koje se često naslanjaju na krivo shvaćanje toga §. Sliedeći slučaj neka bude tomu dokazom.

Seljak J. Č. i njegova služkinja M. B. bili su obtuženi, da su zajedno odnieli iz gospodareve dubrave drva, što su valjala 5 fr. 80 novč. J. Č. izpoviedio je, da je svojima kolima pošao do gospodareve dubrave i da je drvâ odvezao; M. B. kazala je, da u koga služi, gospodar naredio je da s njim podje, da je ona poslušala. jer joj gospodar nije rekao, da se radi o kradji, da ona nije mogla ni pomislit, da će seljak ukrasti drvâ, napokon da su zajedno ušli u dubravu, da je gospodar njoj pokazao drva, koja će složit i priniet na kola, a da je ona mislila, da su ono drva plaćena i njenom gospodaru predana. J. Č. potvrdio je, da on nije Mariji B. kazao, da se radi o kradji i da za ono djelo nije joj obećao nikakve osobite nagrade. Ni J. Č. ni M. B. nisu dosle bili kaznjeni, a lugari posvjedočili su, da je običaj, da drva, pošto su bila plaćena, predadu se kupcu, ovaj pako da sam dodje po nje i odveze ih bez pristupa lugara.

M. B. bila je riešena od obtužbe, jer sud se je osvjedočio, da ona nije znala, da su drva tudja, a J. Č. bio je sasvim tim osudjen krivcem zločina kradje po §. 174 II. b. k. z., jer je kradju počinio u družtvu.

§. 174 II. b. k. z. izražuje, da kradja valja da bude počinjena u družtvu jednoga ili više u kradji ortaka (Diebesgenossen).

A tko je u kradji ortak u smislu zakona? Koji, sporazumiv se s drugim zlotvorcem, izvrši s njim kradju, bilo da se je sporazumljenje dogodilo prije ili u čas, kad se je kradja imala izvršiti; ali tko u kradji učestvuje ne znajuć, da se ima odnit tudja stvar, ne može bit nazvan u kradji ortakom.

Ako nema pako u kradji ortaka, ne može bit govora ni o kradji počinjenoj u družtvu; s toga u navedenom slučaju kradja, što ju J. Č.

počini, nije mogla bit označena zločinom po §§. 171, 174 II. b k. z., te J. Č. bio je osudjen samo za prekršaj po §. 460 k. z.

Ovako je sudilo c. k. vrhovno sudište dne 26. kolovoza 1862 pod Br. 138. Iz čes. „Pravnika,“

Upravno-pravni slučajevi.

Tražbine porezne k. ugarskoga erara uživaju kod stečaja, u Cislajtaniji otvorena, istu prednost, koja pripada po §. 43. alineji 4. stečaj r. porezom kraljevina i zemalja zastupanih u državnom vieću.

C. k. dolnjo-austrijska financijalna prokuratura, zastupajuć kr. ugarski porezni erar, podniela je tužbu kod c. k. trg. suda u Beču zahtievajuć, da se obie proti stečajnoj masi Adolfa B. prijavljene porezne tražbine u iznosu od 133 fr. 64 novč. uvrste u prvi razred stečajnih vjerovnika.

Ovomu zahtjevu nije zadovoljio c. kr. trg. sud. bečki odbiv ga osudom svojom od 26. siečnja 1875., pa je pri tom pošao sa stanovišta, da se bazuvjetna prednost poreza, koju daje §. 43. alineja 4. stečaj. reda, može priznati samo porezom onih kraljevina i zemalja, koje su u državnom vieću zastupane, pa da kr. ugarski erar može samo onda zahtievati prvi razred za poreze zemalja ugarske krune, kad bi dokazao, da austrijski porez ima kod stečaja u ugarskoj otvorenih istu prednost; a to nije dokazano.

Proti ovoj riešitbi podnese c. kr. dolnjo-austrijska financijalna prokuratura priziv, a prizivni je sud dokinuo osudu prvoga suda i zadovoljio zahtjevu tužbovnomu.

Razlozi: Na ovo u ovom pravnom preporu odlučno pitanje, imadu li se zemlje ugarske krune smatrati kao ovozemstvo ili inozemstvo, odgovara stečajni red od 25. prosinca 1868. načinom za sve ustanove stečajnoga reda pravo valjanim. §. 60. st. r. veli: „Ako je stečaj otvoren doduše u ovozemstvu, ali u području, za koje ne valja ovaj stečajni red i t. d.“

Zakon od 25. prosinca 1868. ne označuje napose kraljevina i zemalja, za koje je stečajni red uveden, valja on dakle prema §. 3, zakona od 10. srpnja 1869. za sve u državnom vieću zastupane kraljevine i zemlje.

Ako ipak §. 60. spominje područje u ovozemstvu, u kojem ne valja stečaj. red, mogu to biti samo zemlje krune ugarske, koje se dakle barma za stečajni red imadu smatrati kao ovozemstvo. Ako je pako tomu tako, tada ne ima sumnje, da se zahtjevu tužbenomu mora zadovoljiti.

Digitized by Google

Ali i onda, ako bi se zemlje krune ugarske imale smatrati inozemstvom, moralo bi se zadovoljiti tužbi sa sliedećih razloga. §. 51. alineja 2. steč. r. postavlja za načelo, da inozemcem pripadaju u stečaju ista prava kao i ovozemcem, ako se i ovim u onoj državi, kojoj oni (inozemci) pripadaju, davaju ista prava u slučajevih stečaja, koja idu i tamošnje državljane, za što govori predmnieva.

Postoji dakle zakonita predmnieva, da se i kod stečaja u Ugarskoj poreznim tražbinam ne ugarske polovice državne daje prednostno pravo, a nije li to tako, morao bi bio dokazati tuženi upravitelj stečajne mase, česa nije ni ponudio, a kamo li učinio.

Predpostaviv sve ovo mora se ugarskim poreznim tražbinam, pa ma bile one i inozemne, dati jednaka prednost, kakovu imadu i domaće.

Jednakim načinom ne ima se dvojiti o legitimaciji na tužbu dolnjoaustrijske financ. prokurature, jer po alineji 2. lit. a. ministarske naredbe od 10. kolovoza 1851., zvane su financijalne prokurature da zastupaju državnu imovinu bez obzira na ministarstvo ili oblast, kojoj pripada uprava. Ako se dakle c. k. financ. prokuratura smatra ovlaštenom da preduzme uslied zamolbe ugarskih oblasti sudbene korake, tim je i dokazana njena ovlast za to.

Proti ovoj odluci podnese upravljatelj stečajne mase dr. B. previdnu žalbu te naglasi u njoj, da ugarske oblasti postupaju sa Cislajtanijom kao s inozemstvom. §. 60. steč. reda doduše da govori o tuzemstvu, na koje se ne ima protegnuti stečaj. red, čemu valja razlog tražiti u tom, što se isti nije imao odmah protegnuti na sve zemlje Cislajtanije, odčesa se je kasnje odustalo, svakako pako imala bi se pod tim ovozemstvom smatrati vojnička krajina.

§. 51. steč. reda govori samo o privatnih pravih inozemaca. A iz javnoga prava koje države potičuće tražbine države na proti pojedinim osobam ne mogu se subsumirati pod zahtjeve inozemnih državljana.

Inozemac ima dokazati reciprocitet, zakonita predmnieva oslabljuje se već tim, ako ima sudac poseban razlog uzeti, da postoji protivno.

C. k. najviši sud odbio je rješitbom od 3. prosinca 1875. previd i njegov zahtjev, potvrdio je osudu drugoga suda s razloga, što ne ima dovoljna razloga uzeti, da kr. ugarske oblasti nedavaju prigodom prijava proti stečajnoj masi poreznim tražbinam cislajtanskim istu prednost, koja pripada ovdje porezom ugarskoga erara kod otvorena stečaja.

Odgovori,

na „Pitanje i molbu“ u br. 10 „Mjesečnika.“

Da budemo jasni, treba opetovati pitanje:

„Njeki pisac pogodio se je s nakladnikom (Verleger), da će mu

Digitized by Google

prirediti djelo za tisak i opravljati korekturu, pa nakladnik da će mu za to platiti pogodjenu unapried nagradu, kako se što naštampa.

Pisac je na vrieme djelo dovršio i nakladniku predao; nu ovaj je bez kakva temeljita razloga štampanje odgadjao, akoprem ga je pisac više putah opominjao, neka vrši ugovor. Tako se dogodi, da je djelo bilo doštampano istom poslie osam godina, pa je i piscu onda stoprv sav honorar plaćen.

Pisac sada zahtieva od nakladnika zadocne kamate od pogodjenoga a zakašnjeloga honorara; pita se: pripadaju li mu te kamate? Jeli vlastan sudom ih od nakladnika potražiti? Hoće li s tužbom uspjeti?"

Iz rieči „pisac je na vrieme dovršio i nakladniku predao" zaključujemo, da je bilo ustanovljeno vrieme, kada je pisac imao djelo dovršiti. Zato težina pitanja pada na one rieči pogodbe: da će nakladnik platiti piscu unapried pogodjenu nagradu „kako se što naštampa."

Da će se djelo štampati, bila je stvar izviestna, dakle „tempus certum an." Nu moglo bi nastati pitanje: da li je „tempus certum quando?"

Nema dvojbe, da je izplata zavisila od dogodjaja, naime od štampanja, ali od dogodjaja izviestnoga, zato izviestni taj dogodjaj ne može se u ovom slučaju uzeti kao uvjet odgadjajući izplatu, ako nije bio kao takav naročito uslovjen, jer „dies incertus quando, certus an" sam po sebi nesadržaje nikakov uvjet, ako je dogodjaj izviestan.

Ovo sam morao predpostaviti, da utvrdim, da se rieči: „kako se što naštampa" imadu smatrati kano rok izplate, a nipošto kano uvjet odgadjajući.

Ali po pozitivnom zakonu ne može se taj rok uzeti kao „incertus quando."

Po §. 904. ogz. „ako nije ustanovljeno naročito vrieme, da se pogodba izpuni, izpunjenje to može se iskati odmah, to jest bez ikakova potrebna odgadjanja." Zato ako je bilo ustanovljeno vrieme, kada je pisac imao nakladniku predati rukopis, piscu je pristojalo pravo, čim je predao rukopis, zahtievati, da se odmah štampa, i kako se što štampa, da mu se pruži nagrada.

Ako je nakladnik bez ikakova potrebna odgadjanja zatezao štampanjem djela, dužan je pružiti naknadu, i to naknadu po propisu §. 919. ogz.

Zadocne kamate imadu svoje specifično znamenovanje, zato po mojem mnenju nebi tužbeni zahtjev imao glasiti na zadocne kamate, već na naknadu u smislu §. 919. ogz.; mjera ili iznos naknade mogli bi se označiti u postotcih, a piscu bi pristojalo pravo zahtievati onoliko postotaka, na koliko bi dokazao, da bi bio mogao svoju glavnicu uložiti. Ako n. pr. koji javni zavod plaća više od 6%, mogao bi pisac i više zahtievati.

Digitized by Google

Trogodišnja zastara bi tekla od dana posliednje izplate, koju je nakladnik pružio piscu (§. 1487. u savezu sa §. 1478 o. g. z.).

Zato odgovara se na stavljeno pitanje; 1. Piscu pripada naknada. 2. Može ju tužbom potražiti. 3. Morao bi tužbom uspjeti. **Dr. Š. M.**

Drugo mnenje.

Za točan odgovor na predloženo pitanje bilo bi potrebno znati, je li se nakladnik obvezao svaki sgotovljeni dio djela, čim mu se predade, bezodvlačno ili u kojem opredieljenom roku iza predaje u tisak dati, te je li i u koje vrieme se je obvezao svaki započeti tisak dovršiti.

Ovako predmnievajuć, da je tiskanje pojedinih dielova djela umah uzslieditи imalo, te da bi se po vještacih ustanoviti dalo, u koje vrieme bi se svaki dio djela dotiskati dao, scienim, da pisac nikako ne može imati prava na zatezne kamate; jer ove po §. 1333 o. g. z. predstavljaju naknadu štete samo onda, ako je tko propustio u opredieljenom roku dugovanu glavnicu platiti. Pod tom glavnicom se pako razumieva novčana svota, koja je bez kakova uvjeta dospjela.

Neima dakle dvojbe, da se na ovaj slučaj ustanova ta nikako protegnuti neda.

Drugo je pitanje, ne imali pisac radi zavlake pod drugim kojim naslovom pravo, naknadu nastale mu štete tražiti.

Zavlaka (mora) nije doduše u našem gradj. zakoniku tako svestrano i sustavno razvita, kao što u pravu rimskom, nu zato ima ipak obćih ustanova, koje naknadu štetu kao posljedicu zavlake postavljaju. Medju timi ustanovami najobćenitija je ona §-a 919 o. g. z.

Po ovom §. bijaše nakladnik obvezan svaki put u opredieljeno vrieme dužnosti sbog ugovora zadovoljiti.

Ako on toga nije činio, dužan je dati piscu naknadu za to, što nije bezodvlačno pojedine predane dielove djela ovoga bezodvlačno natiskao i onda mu odnosni dio nagrade izplatio.

Naknada ova može biti jednaka zateznim kamatam, nu mogla bi biti i viša ili niža, već kako bi pisac svoju štetu specificirati mogao.

Zahtjev bi tužbeni onamo ići morao, da je nakladnik stoga, što nije u vrieme ugovora izpunjivao, i odnosnih naznačenih svota piscu izplaćivao, dužan ovomu platiti odnosnu naknadu.

Eventualna uspješnost prigovora zastare tužbe po §. 1489 o. g. z. nesmije se dakako s vida izpustiti. **Dr. M. Posilović.**

Digitized by Google

Treće mnenje.

Na stavljeni u „Mjesečniku“ od 1-og listopada o. g. upitak čast mi je sliedeće odgovoriti:

Navedeni slučaj podaje nam samo toliko upute, da se unapred pogodjena nagrada ima platiti za dotično djelo istom onda, kad se isto naštampa. Nu iz ove upute ne crpimo ubaviesti, da li

1. je takodjer ustanovljeno vrieme, do kojega imade najdulje djelo naštampano biti, ili

2. da li takovo vrieme ne bijaše ustanovljeno, pa u tom slučaju, da li

3. je dapače obećao nakladnik štampati djelo, u koliko će mu biti prilično ili moguće.

Na stavljeno pitanje imao bi za svaki sada navedeni slučaj drugi odgovor sliediti.

ad 1. Ako je bilo točno ustanovljeno vrieme za štampanje odredjeno, tada može pisac tražiti zatezne kamate od onog dana, koj sliedi iza posljednjeg dana ustanovljenog roka (§§. 902, 1333, i 1334 o. gr. zak.).

ad 2. Nije li bilo takovo vrieme za štampanje djela ustanovljeno, to podaje §. 904. alinea 1. o. g. zak. piscu pravo, da sili, odnosno opomene nakladnika, da bude bez nepotrebite odgode djelo štampati; u tom slučaju može pisac zahtievati zatezne kamate od dana, koji sliedi iza učinjene opomene, odnosno iza dozvoljene potrebite odgode. (1417, 1334, 903 o. gr. z.).

ad 3. Ako je pako, kao što se čini, nakladnik obećao, da će djelo štampati po činljivosti ili mogučnosti — to bi imao bio pisac u smislu §. 904. alinea 3. o gr. zak zaiskati, da u tu svrhu sudac odredi rok, jer iza minuloga toga roka bio bi nakladnik u zatezanju, ter bi prema tomu bio dužan platiti zatezne kamate (§. 1334. o. gr. zak.).

U tom slučaju nebi jednostavna opomena mogla nadomjestiti odredjenje roka po sudu; ovakova opomena nebi za nakladnika utemeljila odgode (mora) pa prema tomu niti platežne dužnosti.[1]

Pisac će po gore navedenom lasno moći sam na stavljeno pitanje odgovoriti. (Vidi §§. 259 točka 5, 264, 327, 329, 331. ugarskoga trgovačk. zakona).

I. Pirka.

---

[1] Pošto pisac po §. 904 o. gr. zak. potrebnu odgodu nakladniku dozvoliti mora, glede česa ima u slučaju neporazumljenja stranaka sud riešiti prepor.

Četvrto mnenje.

U predležećem slučaju dovršio je pisac djelo i predao ga nakladniku po ugovoru, nakladnika je dakle dužnost, da u smislu §. 1165 gr. zak., pošto mu je predano djelo, plati nagradu.

Istina, nakladnik će tomu opaziti, da je on dužan platiti nagradu tek, kako se što naštampa; no ta mu opazka ne može da stoji, jer je uprav u netemeljitom odgadjanju štampanja sadržano zatezanje sa plaćom, dočim se izpunjenje pogodbe može odmah zahtievati, kao što je pisac u nazočnom slučaju i zahtievao.

Dočim se po ustanovi §. 1333 o. g. z. šteta, koju je dužnik prouzročio svomu vjerovniku tim, što je zatezao platiti ugovorenu dužnu glavnicu, naknadjuje kamatami, koje su u zakonu ustanovljene (§. 995 g. z.), pa jer je Nj. ckr. Veličanstvo previšnjom odlukom od 11. prosinca 1841. odobrilo razjasnjenje, po kom se ima propis §. 1333 gr. zak. uporavljati na sve tražbine u novcu, poticale one budi iz zajma budi iz drugoga pravnoga naslova, sliedi, da piscu pripadaju kamate od pogodjenoga, a zakašnjenoga honorara, te je vlastan od nakladnika kamate potražiti.

Da li će tužbom uspjeti? Iskanje ovo piščevo prestaje u tri godine, i to po propisu §. 1480 gr. zak.; dakle će ga iti trogodišnje zadocne kamate od dana, kad se tužba nakladatelju dostavi, natrag računajuć.

Tubić.

Peto mnenje.

Ako sam pravo shvatio pitanje, imao je pisac u stanovito vrieme sa svoje strane dovršiti djelo i predati nakladniku; a nakladnik izplatiti piscu pogodjenu nagradu, kad se djelo naštampa.

Pošto vrieme, kad se je djelo imalo naštampati, nebijaše opredieljeno, to je izplata nagrade, koja je inače po §. 1165 o. g. z. pripadala odmah čim je pisac djelo predao, odgodjena bila na vrieme, o kom bijaše neizviestno, da li će doći i kada će doći (dies incertus an et quando) te budući da se ovakovo ograničenje smatra kao uvjet (conditio §. 704 o. g. z.), to je izplata nagrade zavisila ob izpunjenju toga uvjeta.

Premda uvjet ovaj bijaše conditio casualis t. j. sasvim neodvisan od volje uvjetno ovlaštena (pisca), ipak je moguć i dopušten, te pošto se po §. 897 i 699 o. g. z. pravo zaviseće od kakova uvjeta, stiče tek točnim izpunjenjem istoga (existente conditione)[1], to nakład-

[1] Retrotractie (Rückziehung) nepoznaje naš o. g. z.; a i pravilo rimskoga prava od nekih glede pogodba postavljeno „impleta conditio retrotrahitur ad conventionis diem", preporno je i skoro sasvim napušteno. Arndts Pand. §. 71 op. 4. Opazka pisca.

Digitized by Google

nik pendente conditione nije bio dužan izplatiti pogodjene nagrade, dakle nije ni tražbina pisca, ma da je nakladnik još tako dugo otezao izpunjenjem ove conditionis casualis t. j. štampanjem djela, ni bila dospjela; pa kako bi se onda moglo uzeti, da je nagrada zakašnjela i odkud pravo na zatezne kamate?

Svakako je pako po naravi ove dvostrane pogodbe, pisac izpunivši sa svoje strane ugovor, ovlašten bio od nakladnika tužbom zahtievati štampanje po §. 904 o. g. z. te tako volji njegovoj, izpuniti uvjet, kad mu se hoće, staviti granice rokom, koji bi sudac po §. 300 gpp. osudom bio imao opredieliti. **Gjuro Treščec.**

(Nadamo se, da će izmedju ovih pet odgovora g. pisca zadovoljiti barma jedan; a ne dvojimo da će njegovo oštroumlje pogoditi odmah, da su mnenja gg. drâ. Š. M. i M. Posilovića njemu najpovoljnija, a neda im se mnogo ni sa juristićke strane prigovoriti. U ostalom pako raduje nas, da je ono maleno pitanje dalo povoda ovolikim odgovorom. Ne bismo žalili, da se i u buduće kad i kad pojave ovaka pitanja. Ured.)

Urbarske parnice.[1]

Kr. vladni odjel za pravosudje uvjerio se je iz podnešenih mu poslovnih izkaza kr. sudbenih stolova kao urbarskih sudova za godinu 1875., da je poslovanje kr. sudbenih stolova u predmetih urbarskih bilo nedovoljno, jer je od 1643 urbarske parnice dovršeno samo 211, a ostale u zaostatku 1434 parnice.

Da se u toj grani pravosudja u buduće poluči povolniji uspjeh, izdao je rečeni kr. vladni odjel shodne naredbe na predsjedničtvo banskoga stola i na banski stol dne 30. listopada t. g. pod broj. 4410., po glasu kojih se mladje sudačke pomoćne sile, imenito viećnički tajnici i sudbeni pristavi, strogo pridržavati imadu, da se što skorije upute u urbarske zakone i propise, pa da jim u tom pogledu budu na ruku i predsjednici sudb. stolova i izkušani u toj grani pravosudja stariji izvjestitelji, zatim da se te mladje sile odmah uvedu u urbarsko poslovanje tim, da jim se dodiele referade urbarske i da jim se povjeri poslovanje urbarsko ne samo kod suda, već i na licu mjesta, u koju se svrhu isti po izkusnih referentih imadu uputiti svestrano o pravih i o dužnostih svojih ter u obće o načinu, kako imadu postupati.

Kr. vladni odjel za pravosudje izrazio je pouzdanu nadu, da će mladje sudačke sile pogledom na njihove sposobnosti i njihovu marljivost odgovoriti znati toj zadaći, a pripomenuo je podjedno, da će pozorno pratiti djelovanje svakoga pojedinca na tom polju i uvažiti po zasluzi uspješan rad. U tu svrhu očekuje isti kr. vladni odjel s jedne

[1] Vrlo nam je drag ovaj člančić, jer iz njega vidimo, da se namjerava ozbiljno doskočiti postojećemu nedostatku. Ured.

Digitized by Google

strane izvješće o tom, kojim su urednikom povjerene urbarske referade i koliko je svakomu od njih povjereno urbarskih parnica, a s druge strane uztražio je mjesečna izvješća o tom, koliko je parnica riešeno, i u koliko je parnica postupanobudi naročito kod suda budi na licu mjesta, uz oznaku odnosnoga izvjestitelja.

Napokon pozvan je banski stol, da kod sudačkih izpita uzme dostojan obzir i na tu granu pravosudja, pa da nijednoga kandidata neodobri za izvršivanje sudstva, koji nebude izkazao, da si je prisvojio poznavanje urbarskih propisa.

Tom sgodom nemožemo prešutiti, a da nespomenemo, kako bi sudačke činovnike i narod zadužio onaj, koji bi pokupio, po potrebi razjasnio i putem štampe izdao urbarske zakone i propise počam od Mario-Terezijanskoga regulativa, odnosno od zakonskih članaka od godina 1832/6. pa do urbarskih patenta od godina 1857. i 1858., ter tako urbarske propise učinio pristupne svakomu onako, kako je to učinjeno opazkami k zadružnomu zakonu, poteklimi iz vješta pera na temelju svestrana poznavanja tadanjih odnošaja. „Narod. Novine."

Okružnica

taljanskoga ministra pravosudja Mancinia od 16. svibnja 1876. ob uzaptih i iztragah glede tiskopisa.

Ovu preznamenitu izpravu, koja služi začetniku na čast, prenosimo u nadi, da se misli u njoj iztaknutimi okoriste i naši službovnici, navlastito kad se radi ob uzaptih tiskopisâ bez podmetne iztrage pred porotom.

„Smatram se obvezanim, da pomnju vašega presvietlog gospodstva svratim na jednu, koja je medju najvažnijimi dužnostmi onih, što upravljaju javnom stvari.

Nastao je i razširio se običaj, da se odredi uzapt novinâ i drugih tiskopisa, a da se zatim u mnogo slučajeva ne predje na sudbeno postupanje, koje ide kao da se baš dalje o tom ne misli. Takovi običaj, koji premašuje zakonske granice, uzima se samovoljom i izazivlje srdčbâ i pritužaba kao zbog povriede slobodnomu očitovanju misli i vlastničkim pravom od koje kao da nema obrane kod nadležnoga suda. Istodobno rek bi, da se i državno odvjetničtvo boji i čuva tog suda, jer kao da u duši ćuti nepravdu i nezakonitost uzaptâ; što mu zaista javni dobar glas i štovanje oduzima. Niti se taj postupak daje opravdati s nužde, da se kojoj silnoj potrebi spješno doskoči, kao što se smatra priečenje da se razdaju dnevnici, koji premda ne sadržavaju sastavaka očevidno osudivih, ipak takvi se kažu, da se je bojati, da budu škodni. Ele tko dobro razmatra uvidit će, da nema veće štete do one, koja proizliče iz

Digitized by Google

pretežnosti osobnih mnenja nad pravnimi sudili i od samovoljnih postupaka, kojimi se preskaču sudbeni načini.

Slobodni tisak nije samo državljansko pravo, nego i bitni uslov životu slobodoumne vladavine. Slabe ga vlade s nepouzdanja i straha svakako stežu; jake ga vlade štuju i s njim se koriste. On ima ipak zakonâ i jamstvâ, koja ga čuvaju od skrajnosti i od sliepe navale strasti, a u tih je granicah prava sloboda. Van njih nije nego razuzdanost, koju izobraženi narod ne smie trpiti bez štete i sramote, a i bez smanjenja narodne časti, jer drugi narodi sude, kakvi su u slobodnoj zemlji običaji i podnašanje tiska, takav je stepen njene izobraženosti i nje doraslosti za slobodne uredbe. No gdje nema zlodjela, ne smie biti progonjenja; a kad se progoni, jer se misli da ima zlodjela, treba da što skorije bude suda. Inače nestati će pouzdanja u kriepost zakonâ i u oblast sudaca. Neće se slaboće, ali niti nesmotrene revnosti; s prve uslobodjuje se smiono razuzdanost i zastrašivaju se poštenjaci; druga mrazi vlast i štetuje, mjesto da koristi vladi, osobito kad iza lahkih i čestih progonjenja bude čestih i lahko predvidivih oprosta.

Nuždno je suviše, da vaša gospodstva dobro paze, te teoritička premda smjela i živahna pretresivanja o vjerozakonskih i političkih predmetih, ocjene namienjene iztraživanju istine, izjave željâ i odvjetâ o preinakah, koje bi se imale učiniti u zakonotvorstvu, dobro da razluče od sastavaka, kojim je očevidna namjera, da uvriede nastave i zakone, da im oduzmu moć i posluh i da ih izlože javnomu preziru. Glede prvih, tisak ide pravo, da bude slobodan i nepovriediv, i da mu ne bude druge stege do duševne odgovornosti prama javnomu mnenju; pri drugih, pravda i dobro shvaćena javna korist zahtievaju strogosti.

Najposlje napomenuti je vv. gg., da ima povremenih tiskopisa, koji postupaju s načinom, dostojanstvom i očevidnom težnjom da koriste zemlji; a opet tiskopisâ, srećom sve to redjih u Italiji, kojim se mile sablazni, ličnosti i klevetne izmišljotine, te nesviestno vriedjaju što je najsvetije, ne štedeć ni osobnog poštenja, ni obiteljskih tajna, ni dobrog podnašaja javnoga, ni vječitih ćudorednosti načela. Na prve imat je blagih obzira s predmnieve, da su im težnje poštene, ne pazeć na političku stranku, kojoj pripadaju, niti jesu li pristaše ili protivnici ministarstvu, koje je na vladi; proti drugim, koji naumice smetaju sigurnost i mir, i koji bi ozloglasili slobodne nastave, kad bi ih ove trpile, ćudoredna je i rodoljubna dužnost, da se pravedna strogost upotrebi, no uviek u granicah i sdušnim štovanjem zakonitosti.

Nakana mi je, čim ove opazke dojavljam, da očitujem mnenje nove uprave i načela, kojih će se držati glede tiskopisâ, te joj se namjere ne bi krivo shvatile. Po taj će se način obezbiedit vlast zakonu i zaštita, koja ide jednu od najvažnijih sloboda, što ih je ustav donio.

Digitized by Google

Neka vv. gg. izvole prepis ove okružnice izručiti gospodi kraljskim državnim odvjetnikom, te dogovorno s njimi poslati mi koncem svakog tromjesečja potanko izvješće ob iztragah protiva tiskopisom, a osobito protiva povremenim tiskopisom, koje su se činile u području dotičnog prizivnog suda, o razlozih uzaptom, o postupcih, koji su iza toga nastali, kakve su okrive bile, a kakve sudbene izreke.“ („Právo.“)

Viestnik.

Sveučilištna svečanost. Dne 19. listopada o. g. obavljena je svečano instalacija novoga rektora za školsku godinu $187^{6}/_{7}$, velemož. g. dra. Antuna Kržana. Svečanost obavljena je u sabornici, kao i prošle godine. Našlo se tu osim akademičke mladeži velik broj druge gospode od civilnih i vojničkih oblasti, članova sabora itd. Razumie se po sebi, da su u punom broju prisustvovali profesorski sborovi svih triuh fakulteta. Odstupajući rektor velemož. g. dr. Stjepan Spevac pope se prvi na stolicu te pročita svoje vrlo zanimivo izviešće o djelovanju sveučilišta u prošloj školskoj godini. Njegovo izviešće priobćiše sve domaće novine, nije s toga potrebno obširnije o njem govoriti. Poslje njega uze novi rektor dr. A. Kržan govoriti svoj nastupni govor, koji je takodjer u novinah štampan, pa s toga predpostavljamo da je poznat, dodavajuć da je svagdje naišao na živo povladjivanje. I tim se svečanost završila. Govor dekanov ovaj je put izostao.

Novi kotarski sudovi. Osim kr. kot. suda u Valpovu, koji je već ove godine ustrojen i jur započeo svoje djelovanje, namjerava kr. zemalj. vlada buduće godine ustrojiti kot. sud u Pakracu i u Dugih Selih. Trošak za to potreban uvršten je u proračun za g. 1877. te će ga sabor po svoj prilici i odobriti. U obće traži vlada u ime troška za pravosudje za buduću godinu 1877. u svem: 1.136.541 fr., dakle za 76.353 fr. više nego li g. 1876. Odbor financijalni izbrisao je od one svote 16.000 fr. te predlaže da se dozvoli 1,120.541 fr. A da se nebavi shodna sgrada za smještenje banskoga i stola sedmorice dozvoli odbor, da se kupi kuća „narodni dom“ za 80.000., da se ta glavnica uzajmi, a za kamate i amortizaciju dozvoljuje već za buduću godinu 6.800 fr.

Družtveni prinos

platiše sliedeća gg. vanjski članovi pravničkoga družtva:

za g. 1876.

Gg. Lazar Ruvarac, 6 fr.; Sime Hrzić 6 fr.; Kovač Ivan 6 fr., Stojanović M. 3 fr.; (za I. poljeće g. 1876); Pero Premuda, 9 fr., (6 fr. za g. 1875 a 3 fr. za g. 1876.); Franjo Brelić kr. kot. sudac 3 fr. (za II. poljeće o. g.). Rudolf Hofstätter viećnik u Vinkovcih 6 fr.; Lujo Polić, podžup. tajnik 6 fr.; Stjepan Ristić 3 fr. (za I. polugodište o. g.); Izidor Cirić 3 fr. (za I. polugodište); dr. Živko Gojković 3 fr. (za II. polugodište); Kosta Bošković, 3 fr. (za I. polugodište); Jovan Manojlović, 3 fr. (za I. polugodište); Ferdo Rešetar, 6 for.; Viktor Špišić u Koprivnici 6 fr.; dr. M. Posilović, odvjet. u Novoj Gradiški 6 fr.; Andrija Markovac, predsjed. sudb. stola u Novoj Gradiški 6 fr.

Uprava pravničkoga družtva.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA.

God. II. Prosinac 1876. **Br. 12.**

Da li su prosudjujuć zločin čedomorstva mjerodavne ustanove gradjanskoga zakonika o zakonitosti djeteta?

Ovo pitanje zavisi o položaju, koji zauzimlje karni sudac razmatrajuć pitanja naravi privatno-pravne. Istina je, da jedino karni sudac ima prosuditi, da li je koji čin kažnjiv i kako se ima kazniti, a za to su mu temelj kazneni zakon i ustanove karnoga postupovnika. On ima dakle iztražiti sva subjektivna i objektivna momenta učina, pa ta izvesti na čistac u koliko o njih zavisi, da li je djelo kažnjivo i kako se ima kazniti, a to zato, jer se kaznjivo djelo progoni uredovno pa i kad se progoni na zahtjev, ima sudac iztražitelj, kad isti predleži i dok se neopozove, razpitati i ustanoviti, što vodi k uglavljenju krivca i što služi za njegovu obranu; on ima dakle iztražiti sva privatno-pravna pitanja i prosudjivati ista, ako bez istih stvar kaznena nebi bila posve izcrpljena.

Pošto sud karni ima iztražiti materijalnu istinu, mora mu biti dužnost pitanja privatno-pravne naravi izpitati i prosuditi po njihovoj istini, da steče podlogu za prosudjenje kažnjiva čina.

Kao što god se on prosudjivajuć kažnjiv čin ima držati kaznenoga zakona, tako moraju mu za prosudjivanje odnošaja privatno-pravne naravi biti temeljem oni zakoni, koji takove riešavaju, a to su oni zakoni gradjanski, kojim dotičnik u svojih privato-pravnih odnošajih podpada. Na ove zakone vezan je on u koliko se ti odnošaji odnose na objekt učina, a u pogledu kažnjivosti čina veže ga kazneni zakonik.

Kad se ovako shvati odnošaj sudca kaznenoga naprama zakonu gradjanskomu, tada ne ima sukoba izmedju prava gradjanskoga i kaznenoga, jer svako služi za prosudjivanje sudu onoga, za što je stvoreno i po tom neveže pravnu sviest u nikojem pogledu.

Digitized by Google

Pravilo stoji, da kazneni sudac ima iztražiti i prosuditi pitanja privatno-pravne naravi; a da to ima činiti jedino ne temelju odnosnih ustanova gradj. zakonika, o tom ne govori zakon jasno, al se razumieva, jer gradj. zakon veže sve državljane i jer se nebi nijedno preporno pitanje moglo riešiti, da za to neima ustanovâ zakona.

Sudac kazneni prosudjivajuć kaznjivost okrivljenika, isto je tako samostalan kao i sudac gradjanski na svom polju i zato nije vezan na odsudu sudca civilnoga u koliko se radi o kaznjivosti okrivljenikovoj, a i ne mora držati one okolnosti za dokazane, na kojih se osniva odsuda sudca civilnoga, kad ove uplivaju na odsudu kaznenu, pače ih ima sam izpitati te ustanoviti, da li zaslužuju vjeru i u pogledu kazneno-pravnom; jer sudca civilnoga vežu izjave stranaka i njihova dokazala, njegova presuda stvara formalnu istinu, dočim sudac kazneni mora stvoriti istinu materijalnu, neglededć na izjave stranaka i na dokazala po istih doprinešena.

Samo kad se kod kojeg učina kaznjivog ima prosuditi, da li je ženitba valjana ili ne, ima sudac kazneni čekati presudu dotičnoga suda, te je vezan na presudu istoga, pače mu mora priobćiti sve podatke, koji mogu uplivati na riešenje toga pitanja i prepustiti mu riešenje istoga. Prem je ovaj sud jedino nadležan odlučiti o valjanosti ženitbe, ipak je kazneni sudac, vršeć svoju dužnost, vezan na zakon kazneni, pa mora s toga sve izviditi i uvažiti, čim se dokida kaznjivost dotičnoga okrivljenika.

Od tuda sliedi, da kazneni sudac u svih slučajevih, gdje ima prosudjivati pitanje naravi privatno-pravne, isto jedino na temelju ustanova civilnih prosuditi ima, u koliko mu pako dotiče prosuditi kaznjivost okrivljenikovu, moraju mu biti mjerilom samo ustanove kaznenoga zakona. Presuda ženitbenoga suda govori ob objektivnoj strani učina, koju treba razlikovati od objektivnosti kaznjiva djela, a ne o subjektivnoj krivnji, to jest kažnjivosti dotičnika, za koju su mjerilom ustanove o zloj nakani i da li se dotičniku kažnjivo djelo u grieh upisati može.

Prem ima u kaznenom zakonu mnogo ustanova, koje se ne mogu inače prosuditi, ako se neodluči predbježno privatno-pravni

Digitized by Google

položaj i odnošaj, ipak je pitanje, da li je diete zakonito ili nezakonito, kad se prosudjiva zločin čedomorstva.

O zločinu čedomorstva govori §. 139 k. z. i to u poglavju ob umorstvu i ubojstvu. Ovaj zločin nije osobita vrst umorstva, već zakon u toj ustanovi govori o kazni zločina čedomorstva, koje je ipak osobita vrst umorstva.

Subjekt tomu može biti jedino mati, a objek novorodjeno diete ; učin pako mora se dogoditi kod poroda, pače i ta okolnost, da se ovaj zločin može počiniti, ako se djetetu uzkrati potrebita pomoć, razlikuje isti od umorstva.

Zakon razlikuje kod ovoga zločina diete zakonito i nezakonito, te opredieljuje za usmrćenje zakonitoga djeteta, dogodilo se i to propustom potrebite pomoći, kaznu doživotne težke tamnice, dočim se usmrćenje djeteta nezakonitoga kazni težkom tamnicom od 10 do 20 godina, a kad uzsliedi smrt djeteta, jer se je propustilo dati mu nuždnu pomoć, s težkom tamnicom od 5 do 10 godina.

Zašto je pako ovaj zločin označen kao vrst umorstva, pa za isti najmanja kazan odmjerena, pače i razlika izmedju zakonita i nezakonita djeteta učinjena, može se naći jedino u razdraženosti matere prouzročene porodom, nipošto zato, što je novorodjenče manje vredno nego druga osoba. Isto tako nema se tražiti razlika izmedju zakonita i nezakonita djeteta u objektu, jer jedno i drugo ima jednako pravo na život i zdravlje i uživa istu zaštitu zakona, već se ta mora tražiti u položaju matere naprama nezakonitu djetetu, najme u onoj razdraženosti čuvstva, nastale iz sramote, žalosti, straha, skrbi za budućnost djeteta i drugih na ćuvstvo djelujućih uzroka.

Sudac kazneni imati će pitanje, da li je diete zakonito ili ne prosuditi sam, kad se neradi o valjanosti ili nevaljanosti ženitbe, pa će ovo riešiti na temelju gradj. zakonika te će držati diete rodjeno od matere neudate nezakonitim, a diete rodjeno od matere udate zakonitim, dok uz rok propisan nebude prigovoreno zakonitosti.

Ako suprug prigovara zakonitosti djeteta, ima sudac kazneni tu zakonitost prosuditi jedino po §. 156. o. g. z., po kom suprug

Digitized by Google

takav porod pobijati može, ako uz rok, dan mu od toga prava, porabu čini, ili po §. 159. o. g. z., kad to pravo vrše njegovi nasliednici uz rok za nje opredieljeni.

Ako mati tvrdi, da je njezino diete zakonito, akoprem je prije ili poslje roka ustanovljenoga §. 138. g. z. rodjeno, ima sudac kazneni ureda radi zametnuti iztragu o zakonitosti, kako to zahtieva §. 157. o. g. z., pa će s toga saslušati vještake.

Premda je u kaznenom postupku priznanje okrivljenikovo mjerodavno i odlučivo, i premda se tim priznanjem odstranjuju svi razlozi, s kojih je zakon odredio, da se blaže postupa, kad se počini zločin čedomorstva na djetetu nezakonitom, ipak se ne smije pustiti s vida, da sudac kazneni i proti volji okrivljenoga mora sve izviditi, što služi za njegovu obranu i ustanoviti, da je tvrdjenje okrivljenikovo, koje govori proti zakonu, takovo, da mu se nemože vjerovati, ako se nebi dokazom kroz vještake nakon točnog iztraživanja stanja matere i djeteta mogao konštatovati razlog onoga vanrednoga slučaja ili tim načinom ustanovila vjerojatnost istoga.

Tvrdi li suprug, da diete rodjeno po njegovoj supruzi u vrieme zakonom opredieljeno ipak nije njegovo, da je dakle nezakonito, pa taj prigovor čini uz rok dan mu zakonom, ili ga čine njegovi nasliednici za dobe pa se i po sudu kaznenom ustanovi, da suprug taj to diete nije mogao roditi, mora se diete takovo držati nezakonitim, ma ga mati i označuje zakonitim, njezino se priznanje i tvrdjenje ne može uvažiti, jer je oprovrgnuto dokazanimi okolnosti.

Drugačije ima se slučaj, ako muž ili nasliednici mu prigovaraju zakonitosti djeteta, a dokaz o nezakonitosti nepodje za rukom, mati pako sama diete nezakonitim označuje.

Po §. 158. o. g. z. nemože preljub učinjen po materi niti izjava njezina, da je diete nezakonito, istomu oduzeti pravo zakonitoga poroda.

Ako se i nebi dopustilo, da izmedju prava zakonita poroda i svojstva istoga može biti razlike, ipak se mora uvažiti, da se u postupku radi čedomorstva neradi o pravih djeteta, već o kvalifikaciji učina i o kažnjivosti matere.

Digitized by Google

Za svojstvo zakonitosti pogledom na posliedice gradjansko-pravne dovoljno je, ako se nezakonitost istoga nedokaže podpuno, ovo se diete mora po gradjanskom pravu smatrati zakonitim, i zato ga idu sva prava zakonitosti. Po kaznenom postupku moraju biti sve okolnosti, na kojih se ima osnovati osuda, dokazane, s toga ima sudac kazneni ustanoviti sva ona momenta, iz kojih se izvodi zakonito ili nezakonito svojstvo djeteta, i ustanoviv taj dokaz prosuditi, koliko se može vjerovati izjavi matere, da je diete nezakonito i to pogledom na okolnosti po njoj navedene, i u koliko je uztvrdjena nezakonitost dokazana i po tom zakonitost njegova dvojna, dakle nedokazana.

Ako se porodi pitanje o nezakonitosti djeteta s toga, što je rodjeno u braku nevaljanu, komu se dotična zaprieka dignuti nemože, a ni roditelji krivi nisu, što nisu znali za te zaprieke, mora se čekati presuda ženitbenoga suda, koja će svakako glasiti, da je ženitba nevaljana i na temelju te presude mora se diete držati nezakonitim.

Ako je pako ta zaprieka ženitbe takova, da se može ukloniti, ima se diete držati zakonitim, ali samo tada, ako se ta zaprieka ukloni. Kazneni sudac ima i u ovom slučaju čekati na presudu ženitbenoga suda, ako je taj predmet već u razpravi kod istoga.

Ako se pako tečajem iztrage pokaže, da obstoje zaprieke bračne, a sudac kazneni drži, da su okolnosti, na kojih se te zaprieke temelje, neistinite i po tom da ovaj prigovor nestoji ili o njem dvoji, mora izazvati rješitbu suda ženitbenoga.

Glasi li ova odsuda, da je ženitba nevaljana, mora i kazneni sudac diete smatrati nezakonitim; odluči li ženitbeni sud, da je ženitba valjana te su i uklonite dotične zaprieke, mora i kazneni sudac diete smatrati zakonitim.

Ako je pako u vrieme učina zaprieka obstojala, mora sudac diete držati nezakonitim i to za vrieme učina, jer se kažnjivo djelo ima prosuditi po činih i odnošajih, koji su obstojali u vrieme, kad je zločin počinjen, pa pošto je ta zaprieka tad već obstojala, bilo je diete već u vrieme učina nezakonito. Što su zaprieke

Digitized by Google

kaznije uklonite, može imati samo važnosti za diete po pravu gradjanskom, a nemože povećati kažnjivosti matere.

Počini li mati zločin na djetetu iz ženitbe nevaljane, kod koje se zaprieka ukloniti nemože, a supruġ može se opravdati, da mu ta zaprieka nije bila poznata, koju je samo mati znala, mora sudac kazneni diete već u vrieme poroda smatrati zakonitim i po tom priznati, da je zločin počinjen na zakonitom djetetu.

Ako i mati tvrdi, da je to diete nezakonitim smatrala, jer su joj bile poznate zaprieke, i kazneni sudac drži ovu okolnost dokazanom, mora ipak suditi da je zločin počinjen na djetetu zakonitu, a ne po subjektivnom nazoru matere, koja tvrdi da je zločin počinila na djetetu nezakonitom, ona je bo imala zlu nakanu diete usmrtiti ili uzkratiti mu potrebitu pripomoć; ako i mati drži, da je diete nezakonito, ne dokida to ni zle nakane, niti se je u činu podkrala takova pometnja, koja joj neda upoznati, da u njezinom učinu leži zločin. Kvalifikacija učina nemienja krivo mnienje matere. Ako bi se ovakov učin drugčije tumačio, moralo bi se uztvrditi, da u ovakovom slučaju mati nebi bila ni kažnjiva i to ne radi zločina čedomorstva na zakonitu djetetu, jer joj nije bila nakana usmrtiti zakonito diete, a niti radi zločina čedomorstva na nezakonitom djetetu, jer joj manjka objekt — nezakonito diete. Ovakovo tumačenje bilo bi sigurno neumjestno.

Ako se i zakonom za zločin čedomorstva na nezakonitom djetetu opredjeljuje manja kazna, nečini se to radi razlike u predmetu već radi veće razdraženosti ćuvstva materina, dakle radi subjektivnoga položaja duše materine naprama djetetu, koje je ćuvstvo snašlo i mater, koja je držala diete svoje nezakonito, nu ipak sudac kazneni mora se držati zakona, a ne duha zakona. U ovom posliednjem slučaju može to uzrujano čuvstvo matere sudca prinukati, da isto upotrebi kao okolnost ublažujuću, pače da upotrebi pravo vanredna ublaženja, ako mater, ovdje okrivljenicu, drži vrednom istoga.

Priobćio **M. Savić.**

Digitized by Google

Poslanica županu.

III.

Kad vam stignu ovi redci u ruke, već ste jamačno bili pročitali razpravu bečkoga državnoga vieća o reformi uprave. Kraj površnosti i svagdanjosti mogli ste kod nekih govornika naći i umnih primjetaba, ali radikalna lieka, kako da se sadanji nedostatci uklone i nuždne poboljšice uvedu, nije, kako ja mislim, nijedan pronašao.

Rezultati ciele one razprave više su negativne naravi: priznalo se sa svih strana, da sadanje ustrojstvo uprave neodgovara zahtjevom prosvjetljene uprave i potrebam pučanstva; priznala se velika znamenitost uprave za javni život. Dalje se ipak nije došlo. Jer prigovarati: obćine su obterećene, neznači još uprave popraviti, kao što se opet s druge strane nebi mahne odklonile, da se koja nova politička oblast kreira.

Naglašena je tom prilikom i radnja te znamenitost nižih političkih oblasti u svakoj sferi života javnoga, napose tamošnjih okružnih i kotarskih oblasti.

Onim prijašnjim odgovaraju naše podžupanije. Ja ću se još u ovom pismu obazrieti na njihov djelokrug te popuniti ovim ono, što sam u posliednjem započeo.

Ono moje razlaganje o znamenitosti pučke obrazovanosti nije možda ništa nova iznielo na sviet, ali je — po mom shvaćanju — u toliko barma spomena vredno, jer se je nastojalo razsvjetliti taj predmet i sa gledišta uprave, te živo prikazati potrebu, da upravni organi ni za čas ne smetnu izpred oka tu — da tako reknem — Arkimedovu točku, s koje ćemo moći pokrenuti cieli narod, te ga staviti na drugi temelj. Prema ustanovam našega školskoga zakona pučka obrazovanost prešla je iz rukuh crkve u ruke državne uprave. Tim je jamačno povjereno svjetskim oblastim najdragocjenije blago, i uprava naša izdala bi si golemu svjedočbu siromaštva, da se pokaže nesposobnom to blago sačuvati, umnožati i pristupnim ga učiniti narodu u što većem obsegu.

Digitized by Google

Razumie se po sebi, da tim nisu izcrpljeni zadatci uprave, niti obseg upravnih posala, prinadležećih županijskim upravnim organom.

Podžupanije postadoše kod nas uslied preustrojstva uprave najniži drž. upravni organi u sistemu oblasti. Što su prije obavljali kotarski uredi kao polit. oblasti, to je prenešeno na podžupanije, a ne manje i najveći dio agenda nekadanjih županija te množina posala zajedničke vlade. Netrebam istom dokazivati sa kolikim osobljem rade naše podžupanije. Samo mi je konstatovati, kako sve jače dolaze tužbe, da gdjekoja podžupanija nije kadra radi množine posala doticati s malenim osobljem, da sve obavi prema onomu zahtjevu: uprava valja da radi brzo, točno i što jeftinije — za stranke.

Da ovake tužbe nisu u pojedinih slučajevih netemeljite, pokazuju najbolje agende podžupanija. Ova ima nadzirati občine i život njihov, uz to riešavati i pritužbe dolazeće od občina, obavljajućih poslove u prenešenom djelokrugu, a ne manje i onih vlastitoga, samostalnoga djelokruga, u koliko dodje do prepora. Poslovi konskripcije i novačenje padaju na teret njim kao i poslovi obrtnosti — prem ovi žalibože, neće zadavati mnogo truda, pošto je i sama obrtnost dosta neznatna —, one paze, da se neporemeti poredak i javna sjegurnost, da budu osoba i imetak dovoljno zaštićivana; podžupanije bdiju, da se vrše točno zakoni šumski kao i ini zakoni gospodarske kulture. A istom kad treba obaviti izbore za sabor, koliko je tu i često vrlo neugodna posla! a ne manjega namiće im posla nadziranje izbora občinskih, nadgledanje gospodarstva občina itd. Podžupani imali bi se pobrinuti, da se zakoni i naredbe valjano proglasuju, pa se nipošto ne bismo mogli zadovoljiti tim, što su one u „Sborniku“ naštampane. U njihovu nadležnost ide briga oko javnoga zdravničtva, a napose kada se porode epedimije ili kužne bolesti, bilo medju ljudmi ili marvom. Koliko nesreće može narod postići u ovakih nesgodah, pokazuje nam izkustvo posliednjih nekoliko godina. Treba li graditi župnu crkvu ili stan župnikom, školu, ili imade li se u obće podignuti kakova javna gradjevina, sve to mora da priredi podžupanija; ona razpisuje jeftimbu, njoj se šalju ponude,

Digitized by Google

kod nje drže licitacije, itd. Podžupanije sudjeluju kod popisa pučanstva, drže ga u očevidnosti, izdaju putne listove, nadziru inostrance, drže u očevidnosti vojnike na dopustu, rezerviste itd. A kolika im istom zadavaju posla diobe zadruga!

Vidit ćete i sami, da nisam izbrojio svih agenda županijskih. Mislim, da će biti i ovo dovoljno za svakoga, da razabere ogromnost posala ali i važnost njihovu. A ovamo niti neračunamo ona mnogobrojna izviešća, koja se šalju višim oblastim, pa onda bezbrojne upite, savjete itd. Naš seljak, samo ako mu je iole moguće, rado dolazi pitat za ovo i ono, i neće k drugomu nego upravo k županu. Tim se gubi mnogo vremena, a ipak savjestan polit. činovnik nebi smio podnipošto takova petenta naprosto odpraviti kući. Sviestnomu županu mora da je upravo do toga stalo, da češće dodje u doticaj sa pučanstvom svoje podžupanije, jer pismom ili pismenim nalogom nikada nećeš toliko obaviti, koliko živom riečju. I seljak nezaboravlja tako lasno, što mu reče g. podžupan; rado prihvaća savjete i opomene, osobito ako su izušćene u formi prijateljskoj, koja može seljaka uvjeriti, da mu je dotičnik zaista prijatelj, i da mu hoće dobro.

Štogod se dakle tiče fizičnoga, duševnoga, gospodarskoga ili socijalnoga života, od svega naći ćeš agenda kod podžupanije. I može se pravom reći, da je njihov zadatak preznamenit, jer one zaista imadu u pravom smislu rieči upravljati, o njihovom radu i nastojanju visi poglavito, hoće li uprava u našoj zemlji odgovarati velikim žrtvam a i velikim nadam, koje u nju polažemo. Odavlje vidite, g. župane, da nije pretjerano ako velimo, da sdušan, revan i patriotičan župan može biti pravim dobrotvorom pučanstva; ja bih barma držao si dužnošću, upravo na tom polju sticati si zasluga, jer ako ikakove, ove mogu čovjeka ponosom zadahnjivati, sviest usrećiti i patriotičkomu osjećanju zadovoljiti.

Vi nemožete od mene tražiti, da vam još na potanje razlažem djelovanje župana, samo ću neke opazke pridati.

Spomenuo sam već nekoliko puta, da se djelovanje i postupak upravnoga činovnika nemože zakonom ili naredbami potanko i svestrano normirati. Množina je slučajeva, odnošaja, koje

Digitized by Google

treba urediti ili obaviti, a neima nikakove ni s daleka analogne ustanove za nj. Upravni činovnik mora da ima inicijative, uvidjavnosti, gdje je potrebno odvažnosti, da po vlastitoj namisli izvede, što se izvesti mora, a nije nikakovim zakonom ili inim propisom normirano. Polit. činovniku treba da je jasna pred očima svrha moderne države, koju ima uprava izvoditi, a koja (svrha) nemože biti nego unapredjenje svihkolikih interesa naroda, da se ovaj što lasnje dokuči svojih visokih ciljeva. Ali država, iduć za ovakim ciljem mora da se sama upire na nepredobitna i nepovrediva načela prava i morala. Državna uprava u svem svom radu treba ne samo da respektira jedno i drugo, nego pravo i moral treba da u njoj nalaze u svako doba jaku obranu i rad njezin treba da se osniva na jednom i drugom.

Vi ćete mi, gospodine župane, dopustiti, da je i princip morala polugom razvoju i pravoj sreći ljudskoj.

Priznavajuć to nećete se moći oteti nego i opet dopustiti, da se odatle izvode i stanovite dužnosti. Istina je, da vi kao polit. činovnik niste pozvan n. p. kao svećenik ili učitelj u svakoj sgodi prodikati načela morala. Ali uprava je nedvojbeno vlastna samo moralnimi sredstvi raditi oko postignuća i ostvaranja svrhe države, valja da u svih svojih radnjah sliedi načelo morala, pa nastoji, da se on u pučanstvu što dublje uvreži. Narod bez morala nemože nikada biti jakom obranom obstanku same države.

Cuju se, i to na žalost našu, vrlo često žalbe, da u gdjekojih predielih naše zemlje svakim danom više nestaje morala, a u istoj mjeri da rastu opačine i zlodjela; da se umnažaju pogibelji osobe i imetka, nemar za poštenu radnju, lienost i razkalašenost i da pučanstvo brojem nazaduje. Ovo su vrlo neugodni pojavi u zemlji, koja istom počimlje se razvijati, kojoj treba nuždno sviesti i moralne snage pučanstva, da se pridigne te postigne u svakom pogledu dostojno mjesto medju naprednimi narodi; u zemlji, kojoj je radina snaga ljudska prvim uvjetom materijalnomu napredku. „A što da ja glede toga činim“? pitat ćete možda malko ironični.

Istina, u naredbah, propisih, zakonih malo ćete naći propisa za ovu vrst djelatnosti. Ali ćete naći propisa u svojoj sviesti, uvidjavnosti

Digitized by Google

gledajuć praktični posljedice pomanjkanja morala. Državna vlast nemože tu mnogo činiti svojimi sredstvi: zakonom ili pače prisilnimi sredstvi. Ali možete vi shodnom podukom, ukorom, dobrim savjetom, a gdje je potrebno i uporabom svoje vlasti. Moralna načela će poglavito razvijati i saditi crkva i škola, ali i državna uprava neka ide u svem onim na ruku, pa i sama da čini što i koliko može. Zajedničkim djelovanjem dade se i tu polučiti prije i povoljniji uspjeh. Ako zaista prieti pogibelj razvoju pučanstva u pojedinih predielih od demoralizacije — a o tom žalibože kao da se neda dvojiti — onda ne valja čekati, dok dozrije plod posijan crkvom i školom, ili dok ovim dviem faktorom podje za rukom popraviti mahne, preporoditi generaciju moralno. Štogod se odgadja na dalje, a moralo bi se izvesti čas prije, može samo nahuditi dobroj stvari, i radnju u budućnosti otegotiti.

Za izvedenje svih ovih zadataka uprave treba sredstva, zavoda, ureda, o čem svem neću da već sada govorim. Bit će tomu prilike i drugi put. Samo ću dvie tri stvarce sada uzgredice spomenuti.

Upravni organi trebaju nadzora. Taj doduše vrše napose u našoj domovini veliki župani. Taj mi se ne čini dovoljnim. Valja da vidi kako se upravlja i onaj, koji vlada. A to su poglavito načelnici dotičnih upravnih područja. Ministar sjedeć u središtu, u glavnom gradu, poznaje svoje upravno područje jedino iz izviešća, koja mu dolaze od nižih organa. U tih, dopuštam, govori se često istina, ali ne riedko gleda se ovaj ili onaj nedostatak prikriti, umanjiti, što ne može nikomu biti na korist, a sjegurno na štetu točne i pouzdane uprave. Tamo, gdje je uveden sustav decentralizacije provincijalni, mogu chefovi provincije od vremena do vremena proputovati svoju pokrajinu, te razviditi kako niži upravni organi vrše svoje dužnosti. O shodnosti ove vrsti nadgleda ne može se dvojiti, samo valja da se obavi u pravo vrieme te bez ikakovih većih priprava i oglasivanja.

U pokrajinah manjih, gdje teritorijalni obseg nedopušta ovakova ustrojstva, gdje neima možebiti ovakih srednjih oblasti, nepreostaje druga, nego da načelnici pojedinih upravnih područja kad kada zagledju napolje. Ovo bilo bi osobito nuždno u takovih zemljah, gdje se je istom počelo upravljati po zahtjevih zna-

Digitized by Google

nosti i prema interesom pučanstva n. p. kod nas, gdje je dakle nuždno na licu mjesta studirati odnošaje, potrebe i zahtjeve, te se glavom osvjedočiti o djelovanju upravne makine. Svaki je početak mučan, valja na to pomišljati, da će se morat mnogo toga popravljati, popunjivati ili dokidati. A o potrebi svih ovakih preinaka može ministar sjegurnije suditi, sviestnije svoje predloge izradjivati, ako se je glavom uvjerio, ne možda o riešavanju akta toliko, koliko više ob ukupnoj djelatnosti upravna organizma, ob uspjesih dosada polučenih.

Iz ovo nekoliko rieči možete i sam zaključiti, što bi trebalo učiniti obzirom na naše domaće odnošaje. Ja se ne ustručavam očito izjaviti, da bi bilo u interesu naše uprave, u interesu svega, čemu ona služi da se n. p. predstojnici nutarnjega ili nastavnoga vladnoga odjela osobno potrude u podžupanije, da pregledju svaki u svom području uredovanje, razne agende, da im dotični organi ustmeno saobće svoja opažanja. Tako bi se, da ne govorimo ob inih probitcih, lasnje suzbijale navale na upravu, koje mogu biti i neosnovane, ali ih nije tako lasno oprovrći, jer dolaze kadšto od ljudi, koji vlastitima očima motre rad nižih upravnih organa.

Ovo su tako jasni i jednostavni zahtjevi, da držimo skroz suvišnim i jednu više o njih govoriti.

Napokon nećete mi zamjeriti, ako se još na jedan momenat osvrnem, koji je više naravi subjektivne. Vi ste jamačno i sam izkusio, da se od upravnoga činovnika mnogo zahtieva, što je i u ovih pismih toliko puta naglašeno. Da se odgovori tim uvjetom, potrebno je, da negovorimo više o drugih uvjetih, da dotično osoblje upravno donese u upravnu struku dovoljna znanja, vještine i savjestnosti. A ovo su uvjeti, koji ne dolaze sami od sebe, nego se stiču prilježnim radom i neumornim studijom i duboko usadjenim moralnim osvjedočenjem o točnom izpunjivanju dužnosti. Nigdje ne valja ona „Wem Gott gibt ein Amt“ itd., ali najmanje u upravi.

Zato svagdje na svietu paze na to, da si budući upravni činovnici pribave dovoljnu kolicinu znanja teoretičkoga, a kasnje pod vodstvom izkusnih starijih i praktične rutine. Ako se misli kod nas drugim načinom doći do sposobna osoblja, na krivom

Digitized by Google

smo putu. Ne bude li se osobita pozornost posvećivala obrazovanosti mladjega naraštaja za upravnu struku, i opet nećemo se moći pohvaliti, da je naša administracija prema onoj drugih naprednih država.

Recimo iskreno, do sada malo smo upravo ovu okolnost cienili. Tko je proučio gradjansko i rimsko pravo, te dotične postupnike, toga smo držali sposobnim za svaku vrst državne službe. Možda bi se medju sadanjimi višimi upravnimi činovnici u našoj zemlji ne jedan našao, koji bi medju dobrimi prijatelji priznao — da svršiv nauke na pravoslovnoj akademiji nije imao čista pojma ob upravi, a kamo li da bi poznavao potanje načela i pravila pojedinih upravnih institucija. Kot. sudac bijaše i sudcem i upravnim činovnikom, danas mogao obavljati zvanje sudca, a sutra preuzeti ono savjetnika kod strogo administrativne oblasti.

I tako bivalo sve do pred koju godinu. Nisu pako tomu krivi pojedinci, nego sustav: sustav u upravi i obuci. Bivša pravoslovna akademija prema naučnom sustavu, koji vladaše na njoj sve do posliednjih šest sedam godina, ne mogaše veću pažnju obratiti državoslovnim disciplinam. Kasnje popraviše se ponešto okolnosti, a po gotovo uslied otvorena sveučilišta. I od toga vremena popraviše se naše nade te očekujemo pouzdano, da će nam iz sveučilišta izaći teoretički obrazovanih ljudi; jer sada uzeše državoslovne nauke ne samo u većem obsegu gojiti, nego njim se daje i sve to veća znamenitost, ako i moramo priznati, da medju njimi i tako zvanimi čisto jurističkimi disciplinami ne ima onoga pariteta, koji bi se morao želiti. U ostalom o tom neka si više taru glavu dotična gospoda profesori i kr. zemalj. vlada.

Uz teoriju jednako je nuždna praktična okretnost. Ova se stiče u samoj službi, a najprije i najbolje pod vodstvom izkusna, u službi državnoj prokušana činovnika. To je za mlada činovnika škola života, koja u ostalom može povoljno djelovati samo onda, ako mlad čovjek donese stanovitu sumu teoretičkoga znanja. Osvjedočenje ob ovom potonjem postizava se kod teoretičkih državnih izpita, o kojih želimo samo jedno: da ih kandidati ne smatraju za neki „Nothnagel“, za kakovu prikrpinu, koja se može istom čimgod obaviti. Pa ako bi kandidati tako i mislili, a ono

Digitized by Google

je na povjerenstvu toga izpita, da primjerenim postupkom za uviek tu misao odkloni, te joj oduzme svaki ma i prividni povod.

S druge strane scienimo, da bi bilo samo na uhar razvoju inteligencije upravne, da se uvedu opet praktični izpiti i za upravnu struku, kakovi su za njemačke absolutne vlade postojali. I budući sudac mora polagati sudački ispit, pače danas ne može se nitko više promovirati za sudb. pristava, ako nije taj izpit obavio. Neznamo zašto da se kod upravnih činovnika dopušta iznimka; ili zar kod ovih nije nuždno ono, bez česa nesmie kod sudstva nitko sudcem postati. Priznavajuć jednaku važnost upravi, moramo tražiti i jednake sposobnosti. Razumie se po sebi, da valja činovnike obiuh grana izravnati i u pravih i berivih.

Vrieme je, gospodine župane, da završim ova razmatranja. Vjerovat ćete, da me je mogla potaknuti na sve ovo pisanje jedino živa želja, da naša uprava postane upravom u smislu zahtjeva pravih potreba naroda i da bude zaista promicala dobrobit drage nam domovine. Nisam ni s daleka rekao svega, što bi morao, pače ni onoga što sam namjeravao. Nu nedostatak dade se popuniti, razmatranja naša i na pojedine struke uprave protegnuti. Bit će tomu sgode a valjda i prostora. Želio sam s ovo nekoliko članaka svratiti pozornost mislećih Hrvata na predmet, koji je svakomu na ustima, ali ne u glavi. Vaša i vaših drugova imala bi biti zadaća, da svojim izkustvom izpravite, što nije možda korektno navedeno, da popunite i nastavite, da razpravom ob upravi izvojujete njoj i u ovom listu dostojno mjesto. Svaki prinos u ovom pogledu bit će nam dobro došao; on će učvršćivati uvjerenje o silnom zamašaju uprave, poticati na iztraživanja te izpitivanja administravnih uredaba, buditi javni interes za djelovanje uprave te tim doprinositi k obćemu boljku, k razširenju osvjedočenja, da bez dobre uprave neima sjegurna napredka „da je ustav tek prvi, a slobodna uprava da je drugi korak do slobode naroda“.

Digitized by Google

O pravnoj naravi zemljištnoga posjeda po englezkom pravu.

Englezka jurisprudencija razpravljajuć o pravu vlastničtva, stavlja načelo, da predmetom vlastničtva (dominion, property) mogu biti jedino stvari (things), nipošto pako osobe, pa dieli stvari u pokretne (personal) i nepokretne (real).

Po englezkoj terminologiji zovu se one stvari real (nepokretne), koje imadu ostati na kojem mjestu t. j. koje su na stanovito mjesto vezane i negibive, pa se uslied toga i ne mogu sa dosadanjega svoga mjesta ukloniti, a naprotiv one su stvari personal (kretne), koje sliede uviek vlastnika svoga, krenuo se on kamo ga volja.

Glede nekretnina razlikuje englezki pravnik: lands, tenements and hereditaments.

Pod pojmom „land“, kojemu je značenje vrlo široko, razumievamo sve predmete, imajuće takova tjelesna svojstva, uslied kojih mogu samo na jednom mjestu postojati. Tenement uhvaća u običnom značenju stanove (kuće) i druge gradjevine, a u juridičkom smislu obuhvaća sve, što se u obće može posjedovati, samo ako je stalno, ako ostaje na istom mjestu. U ostalom u ovu kategoriju mogu spadati ne samo tjelesni predmeti. Tako se može služba, zvanje, renta, ili pravo patronatsko zvati tenement. Hereditament uhvaća u sebi ne samo sve stvari, koje se označuju izrazi „lands and tenements“, nego i sve ostale stvari, koje možeš naslieditи. Pokućtvo, koje po običaju sa kućom zajedno prelazi na baštinika, nespada ni u kategoriju „lands“ ni „tenements“; ali, jer se može baštiniti, spada k „hereditaments“.

Mimogred budi rečeno, da se izraz land neproteže samo na površinu; komu pripada pravo na „land“, ima pravo na sve, što je na i pod površinom. Voda, nalazila se na površini ili pod njom u zemlji, po zakonu spada takodjer k land-u. Može se dakle dignuti tužba s bog stanovita komada zemljišta, koje je vodom poplavljeno, ali nemože se tužiti s bog vode, koja je po hvaćanju englezkom nestalna i kretna i koja se ne može više natrag zahtievati, čim je odtekla sa zemljišta tužiteljeva.

Sve do sada razmatrane stvari jesu tjelesne ili netjelesne;

Digitized by Google

kako se vidi, ovo razdielenje sasma se slaže s onim našega gradjanskoga zakona.

Netjelesnih hereditaments ima različitih vrsti:

1. Advowson, pravo imenovati i predložiti koga za kakovu duhovnu nadarbinu.

2. Tithes t. j. deseto, što se u pravilu mora svećeniku davati.

3. Common ili right of common, pravo rabiti zemljište tudje. Tu se razlikuje „common of pasture, pravo na tudjem zemljištu pasti; „common of piscary", pravo u tudjoj vodi ribu loviti; „common of turbary", pravo na tudjem zemljištu treset vaditi i napokon „common of estovers", pravo na tudjem zemljištu drvo sjeći.

4. Hereditament of ways, pravo prolaziti tudjim zemljištem.

5. Offices, ukupnost prava, pripadajućih javnomu ili privatnomu činovniku kao takovu, imenito pravo na plaću i ina beriva.

6. Dignities, časti, s kojimi je spojeno posjedovanje kakove stvari ili nepokretna dobra.

7. Franchises, sloboštine i pogodnosti, koje se po svojoj naravi i po svom postanku osnivaju na kraljevskom darivanju. Ima ih nebrojna množina, najčešće dolaze ove: povlastice kakova „county palatinate", t. j. nadvornika (Pfalzgraf); pravo, da može udružba više osoba postojati kao političko tielo (body politic); pravo držati „court leet" t. j. lenski sud za manje važne stvari, ili pravo u obće u stanovitih stvarih sud suditi; pravo prisvojiti si morske izmetine (wrecks, Strandgüter), ošastnu marvu (estrays) ili druge ošastnosti (forfeitures), ili nadjeno blago (treasure-trove) i slična. Osobito važno i u ovu kategoriju spadajuće jest pravo lova (forest), koje se opet dieli u više podrazreda.

8. Corodies, posvemašna ili dielomična obskrba, koju stiče kraljevski službenik u kakovoj opatiji sredstvom tako zvanoga panis pisma.

9. Annuities je takodjer obskrba, ali ovu moraju davati svjetovnjaci.

10. Rents, naknada, koja se mora davati zato, jer je ustupjena drugomu poraba zemljišta ili gospodarstva, često se daje

Digitized by Google

u dokaz priznanja tudjega vlastničtva. Ova može se davati u novcu, prirodninah (naturalijah) ili u osobnih službah.

Čistoga lenskoga prava ne ima više u Englezkoj i Irskoj. Uzprkos tomu još se i danas smatra feudno pravo bitnim dielom englezke pravoslovne znanosti, jer je prije bilo vrlo mnogo feuda, a još i danas dadu se mnoge uredbe samo tim protumačiti, ako se uzmu kao preostatci prije obstojalih feudalnih odnošaja.

K ovakim ostankomne kadanjih feudalnih odnošaja broji se u prvoj liniji tenure, jedna vrst posjeda, o kojoj ćemo najprije koju reći.

Po starom englezkom pravu predpostavljalo se je, da su gotovo sve nekretne stvari po zakonu po vrhovnom gospodaru podieljene bile kao nagrada za učinjene službe, i da su se mogle zadržati i posjedovati samo ako se te službe čine. Nekretna stvar, koja se posjedovala pod ovom predpostavom, zvala se tenement, držaoci njezini tenants, a odnošaj takova držaoca prama nepokretnoj stvari, zvao se tenure. Vrhovni gospodar zvao se „lord paramount". Pošto su kraljevi ovako za učinjene, ili učinit se imajuće službe razdielili zemljišta medju pojedince, dogodilo se ne riedko, da su ovi potonji podielili opet drugim jedan dio dobivenih zemalja. Ovako postadoše osobe, koje su naprama kralju bile tenants", a vrhovnim gospodarom naprama onim, kojim su podielile jedan dio dobivena zemljišta; pa da se taj odnošaj označi, nadjenuše im ime mesne, ili middle lords, a one, kojim podieliše ovi zemljišta, prozvaše tenants paravail ili lovest tenants. Tadanje englezko pravo nepoznavaše alodija.

Obzirom na to, kakove su se imale službe činiti, razlikovahu četiri razne vrsti tenures.

Službe te bijahu ili free services t. j. takove, koje mogaše činiti vojnik ili slobodan muž, a da nije tim povredio svoje stališke časti; ili bijahu takove, koje mogaše obavljati samo seljak ili u obće čovjek nizka roda i stališa. Ove potonje zvahu „case services". Ovamo spadalo je n. p. orati za gospodara, izvoziti djubre, itd.

Na dalje ili je bila kolicina tih služba opredieljena, pa se s toga ne mogahu umnožati (certain services), ili su se ravnale

Digitized by Google

prama svakdanjim potrebam, pače možda i prema zapovjedi vrhovnoga gospodara (uncertain services).

Statutom 12. Car. II. c. 24. započe nova era; službe vojničke, koje se moradjahu uslied feudnih odnošaja obavljati, bijahu dokinute te odredjeno, da u buduće imadu biti sve tenures, podielio ih kralj ili tko drugi, „free and common socage tenures“. Iznimka od ovoga pravila dozvolila se samo kod „tenures in frankalmoign“, kod „copyholds and the honorary services of grand serjeanty“, pošto su ove tri vrsti tenures naročito pridržane.

Od ovoga statuta potiče „tenure“ sadanje Englezke.

Najprije radi se o tom, da se protumači izraz „free and common socage.“

Razna su mnenja, odkuda dolazi rieč „socage“. Neki misle, da dolazi od stare latinske rieči s o c a, koja da je značila plug; drugi opet vele, da dolazi od anglo-saske rieči s o c, koja znači isto što: sloboda, ili prednost, te se u ispravah starih često nalazi sa latinskim okončkom „socagium“. Toliko u ostalom stoji, da se sućnost takove „free and common socage tenure“, koja se sve do dana današnjega održa, te sve ostale tenure gotovo iztisnu, ima tražiti u okolnosti toj, što su bile službe, koje se imadjahu obaviti kao naknada, već unapred opredieljene, što nebijaše kod „military tenures“, koje je kralj podieljio.

Da se ne otegoti pregled, razjasnit ćemo gore navedena tri značenja.

Pod t e n u r e i n f r a n k a l m o i g n (sada se piše obično „frankalmoigne“) razumieva se zemljište, podieljeno samostanom ili pojedinim svećenikom za nje i njihove u službi nasliednike. Tko posjeduje takov „tenure“, dužan je obavljati samo službu božju i nikakove druge službe. Prvobitno bijaše naloženo još i moliti za pokoj duše darovatelja, nu kasnje bje to naročito zabranjeno.

„Copyhold tenures“ jesu nekretne stvari, odieljene od „manor“-a (sjela, posjeda vrhovnoga gospodara, gdje ovaj obično stanuje) te podieljene kakovu službeniku. „Manor“ zvalo se sve, što je lord ili u obće kakova odlična osoba rabila za sebe i svoju obitelj. Što je takova osoba od svoga posjeda ustupila svojim

Digitized by Google

službenikom, zvalo se „book-land“ ili „charter-land“, ako je dano na temelju posebna ugovora (deed) uz dužnost davati stanovite daće te uz dužnost obavljati častne službe (free services); ili se je zvalo „folk-land“, ako se je podieljivala službenikom niže kategorije ali bez kakova pismena osjeguranja. „Book-lands“ ili „charter-lands“ izčeznuše s vremenom samo u toliko, jer se označuju obćenitijim i obće prisvojenim imenom „free and common socage tenure“, što je opet u toliko sasma opravdano, jer su po svojoj sućnosti sasma identični sa „free and common socage tenure.“ Od „folk-lands“ razviše se tečajem vremena, zlom porabom podieljivih pogodnosti i tim, da su ove trpjeli podieljivajući lordovi, današnji „copyhold tenures“, kojim poteče ime odatlje, što čovjek obdaren ovakim tenure nije dobio nikakove isprave, nikakova ugovora, kojim bi mogao dokazati svoje pravo, pa se je s toga mogao pozivati samo na običaj od pamtivieka postojeći, kakov običaj bijaše zabilježen u arkivih suda (court-roll). A pošto je u svrhu zasvedočenja svoga prava mogao tražiti prepis (copy) od suda i ovim se služiti, to bude on sam pozvan „tenant by copy of court-roll“, a njegova zemlja „copyhold“. U ostalom odlučan je za odnošaj takova „tenanta“ prema njegovu lordu dugotrajni običaj, kakov postojaše kod „manora“, kojemu pripada Već se je prilično davno upoznalo, da su ti raznoliki i neizviestni običaji isto tolike nepodobštine, pa su već putem zakonodavstva (21 i 22. Vict. c. G. 4) dana sredstva, da se ti copyholds pretvore u free-holds, zato se je broj copyholda znatno umanjio. Pod „grand serjeanty“ razumievala se jedna vrst tenures, koje podieljivahu kraljevi, a nadarenici bijahu obvezani stanovite osobne službe obavljati, ali ne službe u vojsci. Te su službe držali osobito častnimi (honorary services) te bijahu raznolike n. p. tko je nosio stieg ili mač kod krunisanja vladaoca, itd. Niti u ove službe, odnosno tenures, kojih posjed uvjetovaše obavljanje onakih službа, nedirnu statut 12. Car. II c. 24.

Vraćajuć se k „free and common socage tenures“ moramo razlikovati tri vrsti:

1. Petit serjeanty jesu tenures, što ih je kralj podieljivao, i radi česa moradjaše nadarenik svake godine doprinositi za na-

Digitized by Google

mirenje manjih potreba ratnih. Tako su darovali vojvodi Wellingtonu zemljišta, zašto je morao svake godine dati malenu zastavu, koja se spravila u Windsoru.

2. „Tenure in burgage“ sastojahu od kuća ili zemljista, koja su prije bila gradilišta u kakovu staru borough (trgovište ili selo sa gradom), za koje je trebalo lordu plaćati stanovitu rentu.

3. „Gavelkind“ t. j. tenures, kojih držaoc dobi posebne povlasti o razredjenju s istimi medju živimi, a u slučaju smrti prelazila bi zajedno na sve sinove posliednjega posjednika. Ime dolazi od anglo-saske rieči „gafol“ ili „gavel“, koja znači isto što i godišnje podavanje; gavelkind znači dakle toliko kao „land of the kind that yields rent (zemljište, koje daje rentu).

Iz free and common socage tenures razviše se freeholds, koje zaslužuju s toga osobitu pažnju, jer je veći dio nepokretna posjeda u Englezkoj freehold.

Sućnost freeholda-a stoji u tom, što mora da je nepokretna stvar (land) ili barma pravo kakovo, koje pripada komu obzirom na nepokretnu stvar ili u savezu sa takovom stvarju, a s druge strane da je trajanje takova pravna odnošaja neizviestno.

Ako se proteže ovakov odnošaj preko života freeholda, zove se tada freehold of inheritance, a u protivnom slučaju „freehold not of inheritance.“

Freehold of inheritance dieli se opet u

1. „inheritances absolute“ ili free-simple, ako je land, tenement ili hereditament podieljeno za uviek freeholdu i njegovim nasliednikom, bili ovi koji mu drago; zatim

2. „limited frees“, koje se doduše mogahu takodjer baštiniti, ali samo uvjetno i uz stanovito ograničenje. Kod ove vrsti razlikujemo case ili qualified frees, ako samo onaj može baštiniti, koji ima posebno svojstvo, koje se mora odmah i dokazati n. p. ako je tenant izviestna kakova manora-a; i frees conditional, ako je nasliedstvo ograničeno na stanovite baštinike izključiv druge. Ove potonje nazvaše kasnije „frees-tail“, čemu dade povoda „statute de donis.“

Freeholds not of inheritance ograničeni su dok živi stanovita osoba, pa se opet obzirom na ovo razlikuje „conventional“

Digitized by Google

ili legal freeholds prema tomu, da li je onomu ograničenju na stanovitu osobu uzrokom ugovor stranaka ili zakon.

Estates less than freehold jest sasma posebna vrst posjeda zemljišta, pa da se doslovce prevedu one rieči, glasilo bi po prilici ovako: Posjed, koji je manji nego freehold.

Ima tri podvrsti ovoga posjeda:

1. estates for years, ako je posjedovanje zemljišta ili tenementa ograničeno na izviestnu kolicinu godina;

2. estates at will, ako je posjed prenesen uz ustanovu, da se može opozvati, pa s toga može darivalac dokinuti taj posjed kad ga je volja;

3. estates at sufferance, ako je tkogod stekao posjed doduše pravičnim naslovom, ali ga nastavlja bez takova naslova. Ako n. p. netko steče posjed na jednu godinu, ali ga i poslje ove zadrži

Nebi bilo težko kolicinu ovdje izbrojenih vrsti posjeda zemljišta još znamenito umnožati. Ali kao što se malo prije spomenute estates less than freehold ne mogu, strogo uzev stvar, smatrati za podredjene vrsti vlastničtva, valja to isti i glede mnogih drugih razlikovanja, koja čini englezki pravnik ne samo u praksi, nego koja čine i teoretici, pisci knjiga i kompendija. Ali jer se nebi dalo valjano opravdati, da se nešto predstavi kao posebna vrst posjeda ili vlastničtva, što je po sebi samo posljedak ugovorom opredieljene ustanove ili naredbe posliednje volje, to nije probitačno još na dalje izvoditi tih razlika, da se ne dogode još i veća neporazumljenja. (Iz „Jur. Blätter.“)

Krivo svjedočanstvo kod udostovjerenja podpisa po sudcu ili javnom bilježniku.

Sudac ili javni bilježnik udostovjerujuć podpis na izpravi zasvjedočuje, da je stranka istu u njegovoj prisutnosti podpisala ili da je pred njim podpis, nalazeći se na istoj, priznala kao svoj vlastiti. Kad mu stranka nije poznata, imaju mu dva njemu poznata svjedoka posvjedočiti istovjetnost iste.

Digitized by Google

Svaki sudac ili bilježnik, koji istinitost podpisa zasvjedočuje, a stranke nepoznaje niti mu je istovjetnost iste posvjedočena po svjedocih, čini se krivcem zločina zle porabe uredovne vlasti, bio on na to priveden bez koristi, strasti ili inoga razloga, pače kad iz same lahkoumnosti dotičnu zaporku na izpravu stavi.

Ovdje nastaje pitanje: kad poznaš koju osobu? I tu se može dogoditi, da dotični sudac ili bilježnik s osobom kojom duže vremena obći, i koju ljudi uviek jednim te istim imenom nazivlju. U ovakovu slučaju ne može mu se navedeni zločin u grieh upisati, ma se i kasnije ukazalo, da ta osoba nije ona, za koju se je izdala i da si je krivo ime prisvojila.

Nu može se dogoditi ovo: Jedan družtvu poznati član uvede čovjeka strana te ga predstavi pod drugim imenom, a to zato, jer mu je ovaj priobćio, da ima razloga svoje ime družtvu zatajiti. Cielo družtvo, u kom se nalazi sudac ili bilježnik, vjeruje onomu, koj je stranca uveo i drži ga za onog, za kog je uveden. Taj stranac dodje k sudcu ili bilježniku, koj ga je na taj način upoznao, i moli ga da mu udostovjeri podpis, koj predstavlja ono krivo ime. Može li dotičnik zasvjedočiti istovjetnost i istinitost na temelju osobnoga priznanja t. j. postaje li dotični sudac ili bilježnik krivcem zločina, označena u §. 101 k. z., kad se kasnije dokaže prevara?

Ja držim da postaje, a to zato, jer se on samo tada može riešiti odgovornosti, da mu ona osoba, koja je njega izvan ureda s tim strancem upoznala, u uredu zasvjedoči, da je onaj stranac upravo onaj, čije ime dotična izprava nosi.

Učini li on tako, pada odgovornost na svjedoka i ovaj podpada strogosti zakona. Inače bo bi se ovaj lahko mogao braniti tim, da on nije vezan družtvu istinu kazati, a ovakovo lahkoumje dovodi javnu sigurnost u veliku pogibelj.

Svjedok, koj znalice pred sudcem ili biljeznikom što god neistine ob istovjetnosti zasvjedoči, bilo mu to na korist ili ne, čini se krivcem zločina prevare. Kod takova zločina nije odlučiva pohlepa za dobit, pošto § 199-a k. z. krivo svjedočanstvo pred sudom, dakle po samom činu, označuje kao zločin

Digitized by Google

prevare, jer u ovakovu slučaju može ležati razlog više u mržnji ili prijateljstvu nego li u pohlepi za dobitkom. Nema dvojbe, da je izjava učinjena pred bilježnikom ravna onoj, učinjenoj pred sudom, što odtud proizlazi, jer bilježnik u takovu slučaju ureduje kao povjerenik suda.

Dvojbeno je, kad je svjedok neznalice krivo istovjetnost zasvjedočio.

I ovdje može nastati ono, što je rečeno kod sudca ili bilježnika, najme da svjedok dotičnika duže vremena poznaje pod stanovitim imenom te njega uviek pod jednim te istim imenom nazivati čuje, u tom slučaju nije svjedok ni najmanje kriv, ako se i kasnije izpostavi, da je krivo zasvjedočio istovjetnost dotičnika.

Nu može se dogoditi, da svjedok s kojom osobom dolazi u doticaj, pa ju ni po imenu nepoznaje, da ju dakle samo po vidu poznaje. Ova osoba umoli svjedoka, da joj posvjedoči istovjetnost, on to učini, neobavjestiv se ob istini. Pita se, je li taj počinio zločin prevare? Ja bih rekao da jest, akoprem se prigovoriti može, da tu nema zle nakane, koja je ovdje već s toga izključena, jer je dotičnik tvrdo uvjeren bio, da istinu zasvjedočava. Nu ova zla nakana leži u samom činu. Svaki dobro zna, da odgovara sudu, komu samo istinu kazati mora, on je ovdje nešta neizvjestna kao istinu kazao, česa nije točno ni znao, već je samo predmnjevao da je istinito.

Svjedok ovakov imao bi zasvjedočiti: ja poznajem toga čovjeka duže vremena, nu nisam mu znao imena, danas mi je priobćio, da se zove N. N., ja ni najmanje nedvojim, da se on tako zove kako mi reče. Ovakovo svjedočanstvo odgovaralo bi istini i imalo bi drugu moć, nego li ono kad svjedok zasvjedoči: ja poznam toga čovjeka, on se zove tako i tako. Nema dvojbe, da na temelju prvoga svjedočanstva nebi istovjetnost zasvjedočena bila, dočim se je na temelju druge izjave podpis kao istiistinit zasvjedočiti morao držeć osobu za onu, koju podpis predstavlja.

Samo ovako strogo shvaćenje dužnosti svjedokove i sudčeve kod udostovjerenja može učvrstiti ono, što se ovim ure-

Digitized by Google

dovnim činom postići namjerava te se jedino ovim putem može dotičniku krivnja u grieh upisati.

Činiti svjedoka odgovorna putem gradjanskim nebi se postigla željena svrha, jer svjedok zasvjedočujuć istovjetnost nije dužan izkazati svoj imetak, pa kad ga nema, bilo bi suvišno činiti ga samo ovim putem odgovornim za svoj postupak.

Priobćio **M. Savić.**

Ob austrijskoj osnovi parbenoga postupnika.

Napisao

profesor dr. Al. pl. Bresztyenszky.

(Čitano u skupštini pravničkoga družtva 29. studenoga o. g.)

Medju raznimi obilježji našega vieka spominjati će se jamačno kad i kad neopravdana težnja za promjenami i reformami raznih postojećih uredaba.

Prem se veli u jednom od znamenitijih novijih juridičkih djela „das zähe Festhalten an dem Bestehenden scheint eine Eigenheit des juristischen Sinnes zu sein", ipak bi se usudio tvrditi, da kadšto i pravnici zahtievaju i izvadjaju promjena, koje označuje svakdanji život nepotrebnimi, a i štetnimi; pravna poviest novijega vremena daje nam primjera, kako su se morali zakoni u javnom interesu ukidati, za koje se je malo prije sa teoretičkoga gledišta tvrdilo, da su neobhodno potrebni i da će biti nedvojbeno koristni; i pravnici povode se više puta za ideali, koji se ne mogu svigdje izvesti, koji dolaze u sukob sa zadaćom p r a v n e države, koji bi se dali samo onda izvesti, da je čovječanstvo ili dotični dio istoga ćudoredno i znanstveno skroz savršen.

Nu taj idealizam nalazimo samo iznimno kod pravnika, pa s toga mogli bismo reći, da vojuje predmnieva za opravdanost reforma pravnih uredaba, kad ju i sami pravnici traže. Medju mnogimi reformami, koje traže u novije vrieme pravnici i nepravnici u zapadnoj poli naše monarkije, možemo smatrati najosnovanijimi one, koje se protežu na gradjansko parbeno pravo.

Jur koncem prošloga stoljeća, a jošte više početkom ovoga nastojalo se je u Njemačkoj temeljno reformirati tu granu zakonarstva i to ponajprije po načelih t. z. naravnoga prava, a kasnije i mnogo uspješnije, po primjeru francezkoga gradjan-

Digitized by Google

skoga postupnika od g. 1806. (Code de procedure civile). Počelo se je i u Njemačkoj razvijati parbeno pravo na temelju načela prave ustmenosti, neposrednosti, uvjerenja kod procienjivanja dokaza; odustalo se je od prevelike dosljednosti razpravnoga načela i restringirali su se pravni liekovi. Težnju za ovimi, starijemu njemačkomu pravu, kako se je bilo razvilo do pod konac prošloga vieka, nepoznatimi načeli, vidimo stranom u novijih zakonih (osobito u hanoveranskom od g. 1850, zatim u oldenburžkom 1857., badenskom 1864, würtemberžkom 1868, bavarskom 1869.), stranom u zakonskih osnovah (imenito u hanoveranskoj od 1864, sjevero-njemačkoj 1870 i u onih za cielu njemačku carevinu 1872. i 1874.).

I u Austriji pokazuje se osobito nastojanje zakonodavstva oko parbenoga prava; počam od carice Marije Terezije, dotično od cara Josipa II. pa sve do danas nalazimo množinu zakona, naredaba i osnova protežućih se na taj predmet. Nu rad taj neurodi jošt onakovim plodom, kakav je postignut jur prije više godina u nekih nemačkih državah.

Sada postojeće parbeno pravo u Austriji imade svoj prvi zametak u radnji odbora, sazvanih po carici Mariji Tereziji u svrhu kodifikacije, koji su drvršili svoj posao glede toga predmeta istom g. 1781., kadno najme 1. svibnja rečene godine potvrdi car Josip II. predloženu mu osnovu kao „algem. Gerichts-Ordnung“ za češke zemlje, za Austriju i Štajersku, t. z. josefinski postupnik. (I za naše kraljevine izdao je Josip II. posebni postupnik 22. stud. 1785, stupivši u život 1. stud. 1786., nu isti je opozvan opet 28. sieč. 1790.) Josefinski postupnik naišo je ne samo nakon svoga proglašenja na povoljan sud, već mu priznavaju i danas hvalu, makar se je nedostatnim i sporim pokazao, pa držim nešto optimističnim ono što veli Domin u svom djelu „Neuere österreichische Rechtsgeschichte“ (str. 118.) „dass die Prozessführung statistisch nachweisbar in jenen Ländern Oesterreichs, wo die allgemeine und die derselben nachgebildeten Gerichts-Ordnungen bestehen, gegenwärtig wohlfeiler und rascher ist, als in Frankreich, England und in dem grössten Theile Deutschlands“.

Daljni razvoj parbenoga prava u Austriji dokazuje nam, da je bio Josefinski postupnik, makar se je ukazao kao veliki napredak i blagodat spram starijim njemačko-pravnim ustanovam, manjkav i nedostatan spram promienjenim pravnim, a napose spomenutim i inim narodno-gospodarskim odnošajem. Tu tvrdnju dokazuje najbolje velika povorka naknadnih za-

Digitized by Google

kona i naredaba, kojimi se stranom tumače i nadopunjuju pojedine ustanove josefinskoga postupnika, stranom pako izdavaju propisi za pojedine posebne vrsti postupnika, kao što su: poglavito onaj pred rudarskimi sudovi (c. p. od 1. stud. 1781); trgovački, (c. p. od 9. travnja 1782); za ženitbene parnice; (dv. d. od 23. kolovoza 1819), sumarni o smetanju posjeda, (dv d. od 5. prosinca 1812; 8. listop. 1830; 13. veljače 1837 i cars. naredba od 27. listopada 1849); obći sumarni (dv. d. od 24. listop. 1845, razširen zakonom od 16. svibnja 1874); mjenbeni, (n. m. pr. od 25. siečnja 1850 i od 18. srpnja 1859); mandatni, (c. n. od 21. svibnja 1855 i od 18. srpnja 1859), postupak u parnicah iz ugovorah uporabnih, (c. n. od 16. studenoga 1858), bagatelni i opomenbeni (zakoni od 27. travnja 1873. br. 66 i 67 DZL.) i. t. d., a najpače zakon od 16. svibnja 1874, mienjajuć upravo s narodno-gospodarstvenih razloga više ustanova zakona i naredaba u svrhu bržega vršenja gradjanskoga pravosudja. A niti ta povorka zakona neizcrpljuje cielo parbeno pravo, jer se ustanove o gradjanskih sudovih, imenito o nadležnosti istih nalaze u posebnih zakonih i naredbah, isto tako i ustanove o strankah.

Tolika množina raznih propisa o istoj, za praktičan život toli važnoj grani zakonarstva, nemože podnipošto koristno djelovati, otegoćuje imenito sustavno poznavanje dotičnoga predmeta. Znatne potežkoće, koje iz te okolnosti proizlaze, uvidjelo je naskoro austrijsko zakonodavstvo, te je opetovano nastojalo izdati cjeloviti, sustavni zakonik o parbenom pravu, ili barem o parbenom postupniku u užjem smislu. Plodovi toga rada jesu: još danas u Galiciji, Salzburgu, Tirolu, Istriji i Dalmaciji valjajući t. z. zapadno-galički sudbeni red od 19. prosinca 1796; zatim izradci u tu svrhu po caru Franji I. sazvanih povjerenstva od god. 1816—1820.; nadalje erdeljski i ugarsko-hrvatski postupnici od 3. svibnja i 16. rujna 1852. i napokon austrijske osnove od god. 1861, 1867, 1870 i 1876.

Postojeće stanje parbenoga prava u Austriji pokazuje se u novije vrieme tim više neshodnim, čim više odstupljuju kašniji posebni postupnici od prvobitnih i glavnih, t. j. od josefinskoga i zapadno-galičkoga, a poglavito, odkada su zakonom o t. z. bagatelnom postupku uvedena načela prave ustmenosti, neposrednosti, javnosti i uvjerenja kod ociene dokaza; načela protivna starijim austrijskim procesualnim ustanovam.

Digitized by Google

Težnja za reformami toli kaznenoga koli i gradjanskoga postupnika na temelju tih t. z. modernih načela, potiče u Austriji poglavito iz dobe pokreta god. 1848, pa je ona brzo uspiela glede kaznenoga postupnika, (zakon od 17. siečnja 1850) dakako samo za kratko vrieme. Iz dobe jedinstvenoga zakonodavstva za cielu austrijsku carevinu imademo samo jedan zakon za gradjanski postupnik, osnovan na pravoj ustmenosti, neposrednosti i uvjerenju kod dokaza, onaj najme „o mjestnih sudovih", izdan n. m. unut. djela i pravosudja od 26. svibnja 1860.

Neobazirajuć se na kazneni postupnik, koj je god. 1873 (zak. od 23. svibnja) stvoren, spominjem samo u kratko glede gradjanskoga, da se je već god. 1861. izradila u carevinskom vieću (slično i u hrvatskom saboru) osnova zakona, ali zape s razloga, što se je imao na temelju zaključka njemačkoga saveznoga vieća od 17. srpnja 1862. stvoriti jedan gradjanski postupnik za cieli obseg toga tada obstojavšega saveza.

Povjerenstvo, koje se je sastalo u tu svrhu rečene godine u Hanoveru, upotrebi i tu austrijsku osnovu.

Znade se, da radnja toga povjerenstva sa razloga političkih nije urodila željenim plodom; nu osnova, koju je isto izradilo, a jošte više obširno obrazloženje, služilo je kašnijim povjerenstvom i zakonodavstvom bogatim izvorom, tako imenito i u Austriji prigodom nastavljenoga rada god. 1867, 1870. i napokon god. 1876, kadno je vlada podniela carevinskomu vieću „osnovu gradjanskoga parbenoga postupnika za kraljevine i zemlje, zastupane u carevinskom vieću." Bit će mi čast progovoriti nekoliko rieči ob ovoj osnovi, želeć na nju svratiti pozornost domaćih pravnika; držim bo istu znamenitom sa znanstvenoga, a barem posredno važnom i sa praktičnoga gledišta, jer nas spajaju sa zemljami, kojim je osnova namienjena, dielomice isti ili barem slični zakoni, te nas vežu s istimi prometni i ini narodno-gospodarstveni poslovi, iz kojih se radja toliko parnica; a napokon je vjerojatno — sudeć po dosadanjem radu našega zakonodavstva — da će se i u nas ta osnova uvažiti, bude li se rieč povela de lege ferenda.

Želim predočiti, kako osnova sustavno razredjuje ustanove parbenoga prava, pa iztaknuti kod svake cieline ona načela, glede kojih se osnova razlikuje od našega parbenoga prava, imenito od priv. gradj. parb. postupnika, koji možemo smatrati posliednjim od raznih radnja prijašnjega au-

Digitized by Google

strijskoga zakonodavstva oko sustavnoga procesa. Osnova sadržaje po primjeru novijih zakona i osnova ustanove cieloga parbenoga prava, t. j. one o gradjanskih sudovih i njihovoj nadležnosti, zatim o parbenih strankah i o njihovih zastupnicih i napokon o samom gradjanskom parbenom postupku u užjem smislu.

Propisi o sudovih i o strankah, dotično o njihovih zastupnicih, imadu mjesta u sustavu parbenoga prava naravski samo u toliko, u koliko stoje s ovim u neposrednom savezu, ostale spadaju u posebne zakone, (n. p. ustrojstvo i poslovni red sudova i položaj sudaca u obće, ustrojstvo stališa odvjetničkoga, itd.), ili pako u druge grane zakonarstva, (n. p. načela o samih strankah u privatnom pravu.)

Jur u odborih sazvanih po carici Mariji Tereziji u svrhu kodifikacije, razpravljalo se je pitanje, ne bi li bilo shodno u parbeni postupnik uvrstiti i propise ob ustrojstvu i o nadležnosti sudova? Nu nazor taj onda neprodre.

One ustanove, koje sadržaja josefinski postupnik u §§. 410—429 o odvjetnicih, a u §§. 430—437 o sudcih, spadaju više u zakone ob odvjetničkom redu, dotično ob ustrojstvu sudova, nego li u parbeni postupnik. To isto valja i o §§. 541—575 zapadno-galičkoga postupnika. Istom zakon od 27. travnja 1873. o bagatelnom postupku sliedi moderni sustav, sadržavajući u §§. 1—10 neke obćenite ustanove o sudovih i o strankah. To isto valja i o našem parbenom pravu, u kojem se ustanove o sudovih i o njihovoj nadležnosti spajaju u jednu cielinu istom u najnovijih zakonih. (Postupak trgovačko-mjenbeni, bagatelni i onaj pred mjestnimi sudovi, z. od 3. listopada 1876.). Osnova razpravlja ustanove o sudovih, o strankah i o postupku u pet knjiga, razlikujuć se u tom dielenju znatno od njemačke osnove od god. 1874, koja je razdieljena na deset knjiga.

Ta znatna formalna razlika potiče odatle, što austrijska osnova nesadržaje ustanove ob ovrhi (koje sačinjavaju u njemačkoj osnovi 8. knjigu), jer su ove već prije u posebnoj osnovi predložene carevinskomu vieću, (pa i obrazloženju osnove pridane su dielomice kao „6. knjiga“) i odatle, što austrijska osnova razpravlja u jednoj knjizi (u 5) sve posebne vrsti (10 njih) postupka, dočim njemačka osnova normira svaku posebnu vrst (poznavajuć ih manje nego li austrijska) u posebnoj knjizi, (u 5.—7., te u 9. i 10., samo u 6. govori o dviema vrstima.)

Digitized by Google

I. knjiga austrijske osnove sadržaje u 3. poglavja „obćenite ustanove“ parbenoga prava sasma prama stanovištu znanosti, koja naziva skup tih ustanova obćenitim dielom parbenoga prava.

Te ustanove protežu se prvo na sudove (1. poglavje). Najprije označuje osnova obćenite i posebne sudove za gradjanske, trgovačke, pomorske i rudarske parnice. Cielu tu sudbenost vrše izključivo državni sudovi, popunjeni ili sasma ili (kausalni) dielomice sudci-pravnici; neima tu dakle mjestnih sudova, sastojećih od nepravnika, kako ih poznaje naše parbeno pravo. Zatim normira odnošaj molba (Instanzenverhältniss) sudova, sastavljanje senata kod sbornih sudova; način stvaranja zaključaka istih i pomoćne organe sudova (1. odsjek). Tu nalazimo odmah dvie načelne razlike od postojećega austrijskoga i našega parbenoga prava.

Prva tiče se odnošaja molbâ sudova. Osnova najme, sliedeć francezki i novije njemačke zakone i osnove, daje sbornim sudovom I. molbe, zovuć ih u obće „Landesgerichte“ (§. 3.) dvovrstnu sudbenost, I. i II. molbenu najme, posliednju proti rješitbam kotarskih sudova.

Višjim zemaljskim sudovom pako daje dosliedno tomu ne samo II. molbenu sudbenost glede parnica, koje su zemaljski sudovi riešili u I. molbi, nego, ostavljajuć u tom pogledu francezko pravo, i III. molbenu za parnice, riešene u I. molbi kokotarskih, a u II. kod zemaljskih sudova. (§. 4.)

Drugu razliku nalazimo u djelomično samostalnom djelokrugu sudbenih pisarničkih ureda (Gerichtsschreiberamt) i u dielomičnom uredjenju sudnika (Gerichtsvollzieher), u čem se osnova takodjer povodi za francezkimi dotično novijimi njemačkopravnimi instituciami.

Poglavitu djelokrug i samostalnost tih dvajuh pomoćnih sudbenih organa razvidit ćemo kasnije nešto potanje.

S druge strane valja nam spomenuti, da se austrijska osnova nepovadja za spomenutimi inozemskimi zakoni i osnovami glede državnih odvjetničtva; ona jih ne poznaje kao organički faktor u gradjanskom pravosudju; pa su ova zvana sudjelovati samo u parnicah ob ukinuću ženitbene sveze i ob proglašenju ženitbe ništetnom (§§. 641 i sl.).

Nadalje nalazimo u osnovi izcrpive propise o nadležnosti sudova I. molbe u jur spomenutih parnicah; napose govori ista o zakonskoj (predmetnoj i mjestnoj), a napose ob ugovorenoj nadležnosti, zatim o načinu izpitivanja i konstatiranja iste,

Digitized by Google

riešavanja prepora, porodivših se o njoj, i o obavljanju pojedinih sudbenih dielanja izvan teritorijalnoga obsega parbenoga suda (2. o.) Glede nadležnosti inokosnih sudova valja mi iztaknuti kao načelnu razliku od našega postojećega prava, da osnova i tu sliedi zahtieve znanosti, koja nalazi većih garancija za valjano prosudjivanje gradjansko-pravnih prepora u sbornih, nego li u inokosnih sudovih, pa stoga podvrgava nadležnosti ovih samo onakove parnice, koje se smatraju manje važnimi, budi pogledom na njihovu jednostavniju pravnu narav, budi na manju vriednost petita, objekta im.

Prama tomu i u modernih zakonih i osnovah poprimljenom načelu, nadležni su po osnovi kotarski sudovi samo do 300 fr. (§. 16.).

U tih granicah pako utemeljena je nadležnost bez obzira na to, da li traži tužitelj novčanu svotu ili ini objekt imovine, makar da se u tom posliednjem slučaju neponudi izrično pripravnim primiti eventualno i novčanu svotu do rečenoga iznosa.

Osnova ostavlja dakle staro načelo austrijskoga i našega parbenoga prava, koje sili tužitelja, tražećega stanovitu stvar, da se ili ove odreče, makar da mu je do nje više stalo nego li do njezine i potencirane vriednosti, pa da se eventualno zadovolji novčanom svotom, ili pako, ako toga neće, da podigne parnicu pred sbornim sudom.

Nu iz ovoga propisa osnove nastaje potreba, da se ustanovi vriednost objekta. Najjednostavniji način za to jest, da ju navede tužitelj; sudac ipak nije vezan na taj navod, već može i preko istoga, a i bez obzira na dokazala, koja nudja u tu svrhu tužitelj, vriednost ureda radi ustanovit dati. (§. 17.).

Taj propis, posliedica iztražnoga načela, opravdan je pogledom na cielu konstrukciju procesa, prihvaćajućega glede dokaza teoriju slobodnoga uvjerenja.

Samo glede nadležnosti bagatelnih sudova u tužbah do 50 fr. ostavlja osnova u krieposti staro načelo naročite ponude tužitelja, da će mjesto dotičnoga objekta, primiti novčani ekvivalent. (§. 19.) Ta iznimka od prije rečenoga općenitoga načela opravdana je u obrazloženju osnove uputom na izključivu nadležnost kot. sudova u bagatelnih preporih, a poglavito na izključenje priziva u tom postupku.

Dalnju načelnu razliku nalazimo glede nadležnosti u tom, što osnova nepodredjuje fiska, korporacije i zaklade nadležnosti sbornih sudova; nu s druge strane podieljuje ovim izključivu nadležnost u tužbah glede zakonitoga rodjenja i pro-

Digitized by Google

glašenja smrti, što je svakako opravdano pogledom na veliku važnost tih pitanja.

Glede dosada spomenutih ustanova austrijske osnove valja mi samo jošte to iztaknuti, da se ona nepovadja glede razredjenja istih za njemačkim zakonodavstvom, koje nije upitnih ustanova uvrstilo u osnovu o parbenom postupniku, već u posebnu „ob ustrojstvu sudova“ izdanu takodjer g. 1874, koju razpravlja njemački sabor upravo sada.

Protivni postupak austrijskoga zakonodavstva čini mi se opravdanijim pogledom na to, što odgovara više sustavnoj cielosti, jedinstvu i lagljoj preglednosti parbenoga prava, dočim posebna osnova o tih ustanovah sve to u obće otegoćuje, a napose onda, ako je sastavljena poput upitne njemačke, koja spaja ujedno ustanove ob ustrojstvu i nadležnost toli gradjanskih koli i kaznenih sudova.

Nadalje razpravlja aust. osnova u poglavju „o sudovih“ propise o pružanju pravne pomoći medju domaćimi kao i ovimi i inozemskimi sudovi (3. o.); i napokon ob odklonu sudova, sudaca i inih sudbenih organa (4. o.).

Glede posliednje ustanove nalazimo načelnu razliku medju austrijskom osnovom i našim sudovnikom u §. 69. osnove, po kojem imade predpostavljeni zemaljski sud delegirati na zatjev stranke drugi kotarski sud za tužbe, koje diže kot. sudac pred vlastitim sudom, ili kojimi tuži tko kot. sudca pred tim sudom. Ustanova ta je opravdana nesamo sa teoretičnoga gledišta, po kojem imadu kotarski i sborni sudovi sasma odieljenu nadležnost, već i s razloga praktičnih, jer nesili stranke na dužji i kompliciraniji postupak pred sbornim sudom u parnicah, koje se mogu po svojoj naravi brže i jednostavnije razpravljati pred inokosnimi sudovi.

Drugi dio (2. pogl.) „obćenitih ustanova“ proteže se na stranke.

Govoreć osnova slično sa njemačkom „o parbenoj sposobnosti“ (1. o.) drži se načela gradjanskoga zakonika, dotično parbenoga postupnika.

To isto valja i o propisih o suparničtvu (2. o.), o sudjelovanju trećih u parnici (3. o. interventio, denuntiatio litis, nominatio auctoris).

Načelne razlike od našega gpp. nalazimo opet u propisih o punomoćnicih, pošto §. 100. izriče pravilo, da se stranke moraju služiti odvjetnici u svih parnicah pred svimi sbornimi sudovi (izim 2. slučaja istoga §.). Ta je ustanova naravska

Digitized by Google

posliedica jednoličnosti postupka u svih parnica pred sbornimi sudovi I. molbe, jer osnova nepoznaje, kao austrijsko i naše parbeno pravo 2 vrsti postupka (ustmeni i pismeni) pred upitnimi sudovi.

Napokon ustanovljuje osnova u tom poglavju „pravo ubogih“ (4. o.) glede uvjetnoga oprosta od pristojbah, pružanja sjegurnosti, glede prava zastupanja po ubožkom odvjetniku i prava na predujam iz državne blagajne za dnevnice i. t. d., o tečenju i gubitku tih blagodati.

Posliednji dio (3. pogl.) I. knjige napokon predočuje nam one obćenite propise o parbenom postupku u užem smislu, koji su važni za sva štadija postupka u obće. Ti propisi odgovarajući u svem novijoj teoriji i modernim zakonom, razlikuju se u mnogom obziru načelno od starog austrijskoga i našega postupnika.

Prvo načelo, koje osnova medju „obćenitimi ustanovami“ (1. o.) navadja, razpravno načelo najme, nije podnipošto onom dosliednošću u osnovi izvedeno, kojom u našem, ili plane u starih njemačkih i u austrijskom postupniku. Da osnova od toga odustaje, jest ne samo posljedica jur više puta spomenutih modernih procesualnih načela, već je i u interesu stranaka i težnje za materialnom istinom skroz opravdano, pa se upravo prestroga konsekvencija razpravnoga načela izticala jednom od povećih mana njem. procesa, kad se je za reformami istoga težilo.

Kao drugo temeljno načelo izriče osnova ustmenost, dotično neposrednost postupka pred presudnim sudom.

Iztaknuo sam jur, kako valjaju ta naravna te u novijih zakonih i osnovah prihvaćena načela u Austriji i kod nas istom od najnovijega vremena i to samo u vrlo uzkih granicah (postupak bagatelni i u nas, i onaj pred mjestnimi sudovi).

Držim skroz suvišnim razlagati prednosti načela ustmenoga pred onim pismenoga postupka; praksa u inih zemljah, u kojih valja prvo načelo, potvrdjuje podpunoma istinitost svih razloga, koje navadja teorija na korist ustmenosti, dakako, na koliko odgovaraju i sudci i odvjetnici onomu, što to načelo od njih zahtieva.

Izrekav osnova ta načela kao temeljna, označuje zatim unutarnje i vanjske potrebštine spisa, koji ili imadu ustmenu razpravu pripravljati, ili se protežu na pitanja, za koja neima takovih razprava. (1. o.)

Nadalje govori osnova obširno o dostavah. (2. o.)

Digitized by Google

Glede istih nalazimo opet bitnih načelnih novotarija spram dosadanjem austrijskom i našem postupniku. Pogledom na konstrukciju procesa, osobito stadija razprave pred sudovi I. molbe, izriče osnova u §. 134. pravilo, da imade sud redovito samo dostavu svojih riešitba odrediti i obaviti dati; glede ostalih spisa pako, da to imadu učiniti same stranke.

Nu u posliednjem slučaju neobavljaju dostavu neposredno same stranke, već po njihovom nalogu „dostavni činovnici," t. j. (§. 142) sudnici ili sudbeni pisarnički uredi, pa osnova normira točno, kada jedan a kada drugi od tih organah.

I dostave, odredjene ex officio, imadu se obavljati preko „dostavnih činovnika", ovi pako čine to ili neposredno sami ili posredno (poštom, sudb. poslužnici, občinskimi načelnici.)

Samo medju odvjetnici mogu se obavljati dostave neposredno, bez svakoga sudjelovanja dostavnih činovnika.

Ostavljajuć dakle osnova dosadanje načelo austrijskoga i našega postupnika, da imadu sami sudovi odredjivati i obavljati sve dostave, nepovadja se ipak za skrajnostmi protivnoga načela, kako jih nalazimo u francezkom i genevskom postupniku.

Iztaknuv tu načelnu razliku glede dostava, valja mi jošte primjetiti, da osnova veoma točno ustanovljuje sve pobliže propise glede osoba, koje odredjuju, obavljaju i kojim se dostava učiniti imade, zatim glede vremena, mjesta, načina, potvrde, posljedica, zaprieka itd. kao i glede pritužba proti dostavnim organom.

Ustanove osnove o rokovih i ročištih (3. o.) luče rokove koje opredieljuje zakon od onih, koje odredjuje sud; prvi nemogu se nikad, a drugi samo uvjetno produljiti.

Time ostavlja osnova opet strogo razpravno načelo, valjajuće u starijih i u našem postupniku, po kojem mogu stranke sporazumno rokove opredieljivati, pa sliedi u tom sve novije zakone (izim hanoveranskoga post.) i osnove odustajuće u pravom interesu stranaka i pravosudja u obće od toga sredstva zatezanja riešenja parnica.

Po osnovi mogu stranke samo učiniti, da postupak „miruje." (Ruhen des Verfahrens §. 247.)

Zatim se normiraju pobliži propisi glede opredieljenja, računanja, produljenja (uvjetno, ograničeno) i promašenja rokova i ročišta, dotično glede odgode (odročbe) ustmene razprave.

Digitized by Google

Osnivajuć se osnova na načelu neposrednosti, pa težeć za tim, da se prepor, u koliko je moguće, u jednoj razpravi rieši, a obazirajuć se ipak na slučajeve, u kojih će to nemoguće biti: dozvoljuje osnova odgode, nu luči 2 vrsti istih, odgodu (Vertagung) u užem smislu i prenos (Verlegung) razprave.

Medju obimi vrstmi postoji ta bitna razlika, da se kod prve razprava u što kraće vrieme pred istimi sudci nastavlja, dočim se ista kod druge upravo od početka, de novo, započima (§. 191), što je posljedica načela neposrednosti.

Zamudom pravodobne obave stanovitoga parbenoga čina ustanovljuje osnova i u drugih parbenih postupnicih normirane štetne posljedice; kao takodjer — iz razlogah pravičnosti — i pravno sredstvo povrate u svrhu odstranjenja tih štetnih posliedica. (4. o.) Nitko neće dvojiti ob opravdanosti, a upravo i o potrebi povrate; nu s druge strane neima možda procesualne institucije, koja se dade toliko zlo rabiti, kako povrata. S toga ju i restringiraju noviji zakoni i osnove, za kojimi se i austrijska povadja, razlikujuć se u tom smjeru bitno od našega gradj. postupnika, jer nedozvoljuje povrate, ako je zamudi kriv zastupnik stranke (§. 196), zatim ju izključuje absolutno nakon izminuća jedne godine, računajuć od promašena roka ili ročišta, negledeć dakle na to, kad jestranka za pometnju saznala ili kad je zaprieka prestala, (§. 198) i napokon nedozvoljuje naročito povratu, ako stranka zamudi taj rok od 1, godine ili ako nedodje na ročište odredjeno uslied pravodobno podnešene povratne molbe (§. 200). Medju obćenitimi ustanovami o postupku sadržaje osnova nadalje one „ob ustmenoj razpravi.“ (5. o.) Spomenuh jur prije, da je to podpuna ustmenost, pa stoga se i razlikuju ti propisi osnove skroz od onih, koje razpravlja austrijsko i naše parbeno pravo —izuzam postupak bagatelni i onaj pred mjestnimi sudovi — pod naslovom „ustmeni postupak“, koj je protokolaran.

Glede tih ustmenih razprava prihvaća osnova poput francezkoga i drugih novijih postupnika, odstupljujuć sasma od austrijskoga i našega parb. prava, (izim rečena dva zakona) načelo javnosti, i to u najširjem smislu t. j. ne samo javnosti za stranke, već i za obćinstvo, (odrasle osobe) pa označuje slučajeve, u kojih se može javnost iznimno izključiti, pa tko i u tom slučaju imade pristupa k razpravi (§§. 204 - 206). Nakon toga govori ob obćenitih ustanovah, protežućih se na one sastavine, iz kojih sastoji ustmena razprava

Digitized by Google

t. j. navodi stranaka i rukovodjenje razprave po sudu. (Prozessleitung). Smatrajuć osnova (makar to i neizriče naročito, kako je to bilo u prijašnjih osnovah) cielu razpravu jednom cielinom, nepoznaje u starijem parbenom pravu toli važno načelo eventualnosti, pa uslied toga naravski niti onih propisa austrijskoga i našega postupnika, koji izviru iz toga načela.

Ona izriče pravilo, da se imade prigodom riešenja stanovitoga pitanja smatrati svaki relevantni ustmeni navod pravodobnim, koji je učinjen do svršetka ustmene razprave. (§. 210).

Razumieva se, da osnova, težeća zadovoljiti toli opravdanom zahtjevu b r ž e g a pravosudja, pruža i pravnu pomoć proti navodom, glede kojih se sud uvjeri, da se njimi želi zatezati riešenje parnice. (§. 211.)

U propisih o rukovodjenju razprave nalazimo t. z. iztražno načelo u mnogo većoj mjeri, nego li u našem postupniku, koj ga i onako samo u ustmenom postupku poznaje. Sud može i ex offo odrediti, da se predlože izprave, da se spoje u jednu razpravu razne, p r a v n o suvisle tužbe istih stranaka, i obratno, da se napose razpravlja o zahtievih, spojenih u jednoj tužbi ili o raznih prepornih točkah, protežućih se na isti zahtjev, da odgodi razpravu o glavnoj parnici kadno pridodje koj intervenient, pa može sve te odredbe opet ureda radi do osude ukinuti.

Te ustanove smieraju na to, da se pronadje brže i laglje materialna istina, nu povećavaju bez dvojbe uz vlast, takodjer i odgovornost suda.

U jednoj točki ipak daje osnova sudu manju vlast, nego li ju imade po našem postupniku: on nesmije pred se pozvati stranku, koja ima zastupnika, izim ako se imade preslušati poput svjedoka. Osnova identificira sasma zastupnika sa strankom.

Dosada spomenuti i ostali propisi ovoga (5.) odsjeka osnove protežu se na vlast suda, koja mu je potrebna neposredno u svrhu da se pronadje istina; vlast pako, koja mu je potrebna spram strankam i obćinstvu za uzdržati zapt u razpravah, normira osnova napose (6. o.) spram načelom proizvirućim iz naravi stvari te prihvaćenim i u bagatelnom postupku.

Govoreć osnova o zapisnicih, (7. o.) spominje dvie vrsti istih, one najme, koji se vode ob ustmenih razpravah, i one koji se sačinjavaju u inih slučajevih.

Digitized by Google

Samo glede prvih postoji razlika medju osnovom te austrijskim i našim parbenim pravom, resultirajuća iz načelah ustmenosti i neposrednosti osnove. Po ovih načelih sudi sud na temelju onoga, što je saznao neposredno iz navoda stranaka u ustmenoj razpravi, po našem postupniku pako na temelju sadržaja ročištnoga zapisnika.

Prama tomu je naravno, da imade po osnovi zapisnik označiti razpravu samo u glavnih točkah, osobito obzirom na dokazala, pa s toga se taj zapisnik neima u pravilu pročitati, a stranka ga nikada nepodpisuje.

Ustanove „o parbenih spisih“ (8. o.) diele ove na sudbene i na spise stranaka, razumievajuć pod ovimi one, koji si dostavljaju stranke u parnici medju sobom, bez udioničtvovanja suda. Uvid sudbenih spisah dozvoljuje i trećim osobam, ako izkažu pravni interes.

Započeta parnica imade se čim prije dovršiti, to zahtievaju narodno-gospodarstveni i procesualni razlozi, a parbeno pravo imade sadržavati takovih propisa koji po mogućnosti zakrčuju put zatezanju. Simo spadaju ustanove o što većem restringiranju produljenja rokova, odročba i povrate u prijašnje stanje zbog zamude, kao i ustanove, po kojih valja da punomoći, podieljene u svrhu zastupanja u parnicah, sadržavaju clausulam haeredum i substituti.

Nu uz svu pomnju zakonodavstva nedade se ipak absolutno osjegurati nastavak parnice, već su mogući uzroci, s kojih će se ona morat prekinuti, obustaviti.

Dosadanje austrijsko i naše parbeno pravo nereflektira na te napose; austrijska osnova usuprot, povadjajuć se u tom obziru sasma za njemačkom, normira medju obćenitimi ustanovami o postupku (9. o.) sasma točno „prekinuće“ i „obustavu“ istoga.

Razlozi za jednu i drugu neodvisni su uvjek od volje stranaka, pa se nemogu rabiti ustanove o produljenju rokova, odročbah i o povrati. Nastaju pako u savezu sa strankami ili bez istoga prvi osobito onda, kad se vodi parnica bez punomoćnika.

Po osnovi prekida se u tom slučaju parnica smrću ili gubitkom parbene sposobnosti same stranke, dotično ako je ova alieni juris, njezinoga zakonitoga zastupnika; ako je pako radio za stranku odvjetnik, pa ovaj umre ili postane nesposobnim za nastavak parnice, tada se ova time prekida.

Osnova pruža pravno sredstvo stranci, koja bi štetovala prekinućem, da se prisili nasljednik nastaviti parnicu, dotično, da se odredi zastupnik.

Digitized by Google

Napokon može nastati prekinuće ili obustava obzirom na stranke, ako je koja u vrieme rata u vojsci, ili ako se nalazi u mjestu, s kojega je prekinut promet sa sjedištem suda.

Bez obzira pako na stranke prekida se postupak, kadno prestaje sbog rata ili drugih okolnosti djelovanje samoga suda.

Razlika medju prekinućem i obustavom leži u tom, da prvo nastaje po samom zakonu onim činom, „kojim nestaje stranki obrane proti njezinomu protivniku“ (razjasnjenje njemačke osnove od 1874. str. 462), dočim obustavu odredjuje sud sa razloga shodnosti, i to ili na predlog ili ex officio.

Posljedice pako prekinuća i obustave jesu sasma iste: obustavlja se tečaj svih rokova, koji počimaju opet teći, i to sasma s nova, stopram nakon prestanka prekinuća ili obustave.

Nastavši gradjansko-pravni prepor može se riešiti ili presudom suda ili nagodom stranaka

Makar da je postupak brz i jeftin, presuda pravedna i temeljita, to se ipak smatra i sa teoretičnoga i sa praktičnoga gledišta, da je moralno i materijalno probitačnije, ako se parbene stranke nagode. Izhadjajuć od toga gledišta pružaju istina svi postupnici mogućnost, da se tečajem parnice nagoda sklopi, ali se bitno razlikuju glede obsega i načina, kojim se teži za tom svrhom.

Najdalje ide u tom obziru francezki postupnik, koj izriče (čl. 48.) načelo, da se *mora* u pravilu prije nego li se podigne tužba, zametnuti postupak pred mirovnim sudcem u svrhu pokušaja nagode. Drugi postupnici (genevski, badenski) obvezuju same stranke na to samo u stanovitih parnicah, (u ženitbenih ili onih medju rodjaci). Izmedju novijih njemačkih postupnika podjeljuju hanoveranski, würtemberžki i bavarski tužitelju *pravo* da pozove tuženika na posebnu razpravu u svrhu pokušaja nagode, pod prietnjom inakih štetnih posljedica. Austrijski i naš postupnik nepovadja se za timi načeli, već podjeljuje svakoj stranci pravo, da traži pokušaj nagode ma kada tečajem parnice, nu neobvezuje protivnika, da se tomu mora odazvati; sudac pako ima ureda radi nastojati oko nagode samo u postupku ustmenom. Austrijska osnova (10. o.) usuprot *nesili* na pokušaj nagode, ali *pospješuje* isti u znatnijoj mjeri nego li naš postupnik. Po istoj naime *može* sudac ili na zahtjev stranke ili ureda radi ma kada tečajem ustmene razprave pokušati nagodu, pa jer se *sve* parnice ustmeno razpravljaju, to može sudac naravski u *svih* oko nagode ex offo nastojati.

Druga bitna razlika postoji u tom, što imade po našem

Digitized by Google

postupku tu vlast samo sudac prve molbe, po osnovi usuprot i višji sudac, jer se i pred ovim ustmeno i neposredno razpravlja.

U propisih o parbenih troškovih (11. o.), o kojih govori njemačka osnova u ustanovah o strankah — nalazimo tu bitnu razliku, što se po našem postupniku imade u osudi o glavnoj stvari, dotično u odluci zajedno riešiti pitanje o dužnosti plateža tih troškova, kao i o njihovom iznosu; austrijska osnova usuprot dozvoljava, da sud razluči ova pitanja, jer po §§. 257. i 258. imade on u rečenoj osudi, dotično odluci, samo to izreći, dali je, i tko je dužan pa u kojem razmjerju platiti parbeni trošak. Iznos istoga pako označiti će sud u tih rješitbah samo onda, kad je to lahko i bez zatezanja riešitbe o glavnoj stvari moguće, što nepredmnjeva obrazloženje osnove; inače pako imade stranka, kojoj bi se imao platiti upitni trošak, najdužje mjesec dana, nakon pravomoćnosti te riešitbe, zamoliti da se ustanovi iznos troška, što čini sam predsjednik suda nakon saslušanja stranaka, ako se scieni ovo potrebnim.

Ako nebude upitna molba u rečeno vrieme podnešena, može sud na zahtjev stranke, koja mora platiti parbeni trošak, odrediti njezinu protivniku neproduljivi rok za podnešenje molbe u svrhu ustanovljenja troškova, pa ako ju u tom roku nepodnese, izgubi dosudjeno mu pravo na naknadu troškova.

Josefinski postupnik sadržaje propise u poglavju o „sudbenih troškovih" t. j. cautio pro expensis, kojih naš parbeni postupnik neima.

Osnova pridržaje načelo institucie (12. o.), nu restringira uporabu istoga samo za onaj slučaj, ako je tužitelj inozemac, pa tuženik bio ili nebio on austrijski podanik, tu cautiu naročito traži.

Razlog, s kojega osnova, kano i drugi toli stariji koli i noviji zakoni tu cautiu traže, jest neizviestnost, dali će država, kojoj tužitelj pripada, vršiti eventualnu presudu, kojom se isti osudjuje na platež parbenoga troška. Pogledom na taj razlog jest naravno, da se ta cautia nemože tražiti, gdje te bojazni neima, kao niti onda, kad imade tužitelj u Austriji nepokretne imovine ili tabularno osjeguranih tražbina.

Zahtjev tuženika na tu cautiu suspendira razpravu o glavnoj stvari; izrekne li sud, nakon posebne ustmene razprave, da se ista imade položiti, tada opet nije tuženik dužan upuštati se u parnicu, dok se cautia nepoloži, pa ako se to nesbude u ustanovljenom roku, smatra se, da je tužitelj od tužbe odustao.

Digitized by Google

Posljednje ustanove, koje sadržaje obći dio osnove, protežu se na kazne i na sudbene praznike (13. i 14. o.) Glede posljednjih iztičem samo to, da osnova nadilazi u tom obziru Josefinski (§. 376) i zapadno-galički (§. 409) postupnik, za kojimi opet naš postupnik znatno zaostaje. Osnova ustanovljuje trajanje tih praznika, kao što i njemačka osnova ob ustrojstvu sudova, na šest nedjelja, samo što jih nestavlja na stanovito vrieme, već će se ovo opredieliti naredbenim putem obzirom na klimatične i ine okolnosti.

Na t. z. ferialne, t. j. prešne stvari, neimaju ti praznici dakako nikakvoga upliva. Ti duži i neprekidno tekući praznici opravdani su posvema s razloga potrebnoga oporavljenja sudaca, od kojih traže osobito novi postupnici, osnovani na načelih, koja i austrijska osnova usvaja, više duševne radnje i napora, nego li postupnici, u kojih valja načelo pismenosti, posrednosti i legalne teorije.

Opazke

na odgovore, uvrštene u „Mjesečniku“ br. 11. na pitanje stavljeno u br. 10.

Gosp. dr. Š. M. mnije, da u riečih: „piscu će se platiti unapried pogodjena nagrada kako se što naštampa“ — ne leži ni uvjet odgadjajući u smislu §§. 696, 699, 897. o. g. z., ni uvjetu istovjetno ustanovljenje vremena u smislu §. 704. o. g. z., već da te rieči sadržavaju samo tempus certum an et incertum quando, dočim gosp. T. tvrdi, da u tih riečih leži nedvojbeno tempus incertum an et quando, dakle strogo uzamši uvjet odgadjajući u smislu §§. 704. i 696. o. g. z.[1]

Ja pako nenazirem u tih riečih niti tempus certum an et incertum quando u smislu §. 705. o. g. z. — pošto u doba sklopljene pogodbe nije bilo sigurno, dali i kada će se djelo naštampati,[2] — niti uvjet odgadjajući po §§. 696, 704, 699 o. g. z., jer pod uvjetom odgadjajućim se razumieva takav dogodjaj ili takovo ustanovljenje vremena, o kojem nije sigurno, da li i kada će dospjeti, te od kojega odvisi početak kakvoga prava, dočim je u našem slučaju pisac zadobio pravo na nagradu po §. 1165 o. g. z. još kod predaje djela, te samo izplata njezina bijaše preko toga vremena odgodjena; jer ako je ugovoru pridodano kakvo ustanovljenje vremena (tempus incertum an et quando), onda se ponaj-

[1] Tempus incertum an et quando nije drugo van sakriven uvjet, n. p. Ja ti poklanjam 1000 for. na dan tvoje ženitbe, t. j. ako se oženiš.

[2] Neima dvojbe, da u doba sklopljene pogodbe nije bilo sjegurno, da li će se djelo naštampati, jer bijaše moguće, da pisac prije dovršena djela umre, u kojem slučaju nakladnik po §§. 1166 i 918 o. g. z. može od pogodbe odustati. Op. pisca.

Digitized by Google

prije ima paziti na to, da li je početak kakovoga prava ili samo izpunjenje istoga od toga vremena ovisno.

Ako dakle njetko samo izpunjenje obveze na stanovito vrieme opredieli, o kojem je nesigurno, da li će nastupiti ili ne, to se taj slučaj nemože subsumirati niti pod §. 704. o. g. z. — jer onaj §. govori o slučaju, kad tkogod početak prava na njeko stanovito vrieme ograniči — niti pod §. 705. o. g. z., koji obuhvaća tako tempus certum an et incertum quando kao i tempus certum an et quando. N. pr. bolestnik A. dužan je B-u 100 for. kao zajam, posliednji zahtieva platež; A. mu predstavi svoje žalostno stanje, te obeća B-u da će ga naplatiti čim ozdravi. B. pristane na to i obreče, da će čekati dok A ozdravi. U tom slučaju nije pravo tražbine, nego samo izpunjenje obveze o neizvjestnosti vremena ozdravljenja ovisnim te neima dvojbe, da ako bi A umjesto da ozdravi umro, da bi njegovi nasljednici taj dug platiti morali, dočim bi kod pravoga uvjeta po §. 699. i 704. o. g. z. baš protivno nastupilo.

S toga jasno proizlazi, da rečeno ustanovljenje vremena sadržava samo p r i v i d a n uvjet, na koji se imadu per analogiam uporabiti ustanove §. 904 o. g. z.

Pošto je pako djelo već naštampano, dakle ustanovljeno vrieme već nastupilo, to je za nas svejedno, da li je to ustanovljenje samo tempus certum an et incertum quando ili pako uvjet odgadjajući, pošto to pitanje sada u ničem neupliva na naš slučaj.

U našem slučaju odlučiva je ta okolnost, da je nakladnik štampanjem djela svojevoljno zatezao, ter time pisca oštetio.

Gosp. dr. Š. M. tvrdi, da bi naknada štete u smislu §. 919. o. g. z. mogla prekoračiti iznos zateznih kamatâ; ali to mnenje se protivi jasnomu propisu obć. gradj. zakonika, jer u našem slučaju se sastoji šteta u tom, da je baš zatezanjem štampanja n a s t a l o z a t e z a n j e u i z p l a t i n a g r a d e, te upravo ta šteta se naknadjuje u smislu §. 1333. o. g. z. i dvorskoga dekreta od 18. siečnja 1842. broj 592. zateznimi kamati, makar se zatezna naplata osniva na kojem god pravnom naslovu.

Na te kamate ima pisac pravo poslje onog dana, do kojega je ili po dogovoru stranaka (§. 902. o. g. z) ili u pomanjkanju toga dogovora nakon učinjene opomene (§. 904. alinea 1. o. g. z.) imalo djelo najdulje naštampano biti, jer se je od toga dana nakladnik nalazio glede izplate nagrade u zavlaci (§§. 1334. i 1417. o. g. z.) Samo se kaže, da se u našem slučaju i §§. 1480. i 1497. iz vida pustiti nesmiju.

To isto valja i glede mnenja gosp. dr. P., koji osobito naglasuje, da po §. 1333. o. g. z. zatezni kamati reprezentiraju štetu samo onda, kada je tko u o p r e d i e l j e n o m r o k u propustio dužnu glavnicu platiti; nu po glasu sliedećega §. 1334. o. g. z. u savezu sa patentom od 17. lipnja 1788. broj 847., jasno se uvidja, da pripadaju zatezni kamati —

Digitized by Google

i to iza dana učinjene opomene — i onda, ako nebi bio nikakov platežni rok ustanovljen.

Gg. dr. Š. M. i dr. P. bili bi svoj nazor bolje branili, kad bi se bili pozvali na zadnju stavku §. 1154. o. g. z. koji veli: „da je naručilac, ako bi zatezao s plaćom, obvezan naručevnika pò dpuno (dakle ne samo s kamati, ako to nije dosta) odštetiti.

Za odgovor gosp. Tubića, koji se s mojim mnenjem ad 2. slaže, govori slovo dekreta od 18. siečnja 1842. broj 592., koji nesamo smisao §. 1333. nego i zaglavnu stavku §. 1154. o. g. z. razjašnjuje.

Po trgovačkom zakonu, koji se uslied ustanove §. 5. o. g. z. na naš slučaj upotrebiti ne da, moglo bi se mnenje gg. dr. P. i dr. Š. M. dovoljno braniti, jer po §. 327. ug. trg. zak. ima pisac pravo, ako za štampanje djela nije nikakav rok ustanovljen, u svaki čas štampanje djela zahtievati, te je, ako bi nakladnik poslje opomene vlastitom krivnjom štampanje propustio, pisac po §. 523. ug. trg. zak. vlastan zahtievati izpunitbu ugovora i naknadu štete, proizličuće iz zadocnjena štampanja te je po §. 272 i 264. ug. trg. zakona dapače vlastan tražiti ne samo pravu štetu nego i izgubljeni dobitak, dakle po okolnostih više nego zatezne kamate, dočim se po §. 1333. o. g. z. šteta, proizašla indirektno iz protupravnoga zatezanja u štampanju djela, te direktno iz zatezanja u izplati honorara, naknadjuje samo zateznimi kamati.

I. Pirka.

Gradjansko-pravni slučajevi.

Nagodba glede zadružne diobe, sklopljena doduše prije, no potvrdjena po kot. sudu istom nakon što je u kriepost stupio zakon o pravostaji od 6. listopada 1872., nije obvezatna za nijednoga od ugovornih stranaka, ako nisu na nju pristali svi ovlašteni zadruge; ter je potvrda žup. kot. suda bezkriepostna.

Mara M., Jana H. i Kata F. zatražiše po zak. čl. IV. 1870. svoj dio iz zadruge M. Dne 29. ožujka 1872. utanačiše s nekolicinom zadrugara nagodbu, u kojoj ovi obvezaše zadrugu, da će tužiteljicam platiti 500 for. u tri obroka i to 100 for. do 15. kolovoza 1872., 200 for. do 15. kolovoza 1873., i 200 for. do 15. kolovoza 1874. Ovu nagodbu potvrdi žup. kot. sud u Ludini dne 11. studenoga 1873. Na tom je temelju zadruga tužiteljicam u istinu platila 200 for., no preostatka od 300 for. nehtjede im platiti. S toga podigoše rečene žene proti zadruzi M. tužbu na platež 300 for. na temelju diobne nagodbe od 29. ožujka 1872., potvrdjene po kot. sudu moslavinskom dne 11. studenoga 1873. Tužena zadruga branila se proti tomu zahtjevu, tvrdeći, da nagodba od 29. ožujka 1872. nije za zadrugu obvezatna, jer nije potvrdjena po kotarskom

Digitized by Google

sudu za vrieme valjanosti zak. čl. IV.: 1870., već dapače u vrieme pravostaje; da ova potvrda nemože nagodbi dati krieposti; pak ako se je po § 3. zakona od 6. listopada 1872. i mogla zadruga dielieti nagodbom, a ono je trebalo, da na nagodbu pristanu s v i ovlaštenici bez razlike; na nagodbu nasuprot, na koju tužiteljice upiru svoj zahtjev, nisu svi zadrugari pristali; s toga da ona neobvezuje nit zadrugu, nit one zadrugare, koji su na nju pristali.

Kr. kot. sud u Čazmi podielio je pravo tužiteljicam i obsudio zadrugu M. na platež 300 for., i na platež parbena troška u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe, s r a z l o g a, što je nagodba od 29. ožujka 1872. po žup. kot. sudu moslavinskom kao nadležnoj oblasti potvrdjena, pak još k tomu s naročitom izjavom, da je potvrdjena na temelju preslušavanja ovlaštenika; napokon s razloga, da zakonom od 6. listopada 1872. nije bilo zabranjeno diobne nagodbe sklapati, da je dakle i žup. kot. sud moslavinski bio vlastan nagodbe potvrdjivati.

Tu je osudu vis. kr. banski stol na priziv tužene zadruge preinačio, tužiteljice odbio, a tuženu zadrugu od plateža oslobodio, jer na nagodbu od 29. ožujka 1872. nisu svi ovlaštenici pristali, radi čega da je nevaljana. A na tužiteljni previd kr. stol sedmorice potvrdio je ovu riešitbu vis. kr. banskoga stola svojom riešitbom od 19. kolovoza 1876. br. 570. utvrdiv svoju osudu ovimi r a z l o z i:

„Zakonskim člankom VII. 1872. zaustavljen je bio svaki postupak i svaka razprava u stvarih diobe zadružnih dobara po zak. članku IV. 1870., ter je od toga općega pravila izuzet bio u §. 3. istoga zakona jedini slučaj dobrovoljnoga medjusobnoga porazumka svih ovlaštenih članova zadruge, ako su bili složni kako o tom, da se dioba obaviti ima, tako i o načinu diobe.

No u predležećem slučaju diobna nagoda A. na I., na koju tužiteljice svoj zahtjev upiru, nedade se subsumirati pod gore nategnuti §. zakonskoga članka VII,: 1872., pošto ona nije uz pristup svih ovlaštenika sastavljena, kako se to iz razpravnih spisa nedvoumno izpostavlja, po čem je naravno, da za tužiteljice iz nagodbe A. na I. proti onim članovom tužene zadruge, koji na istu pristali nisu, nikakovo pravo nepotiče, a kad k tomu dioba A na I. započeta u smislu zak. članka IV: 1870. nije za vrieme valjanosti toga zakona potvrdjena bila po dotičnom kotarskom sudu u smislu §. 41. slovo *d.* istoga zakona, to se ona obzirom na ustanove §§. 34, 35 i 18 zak. čl. IX. od god. 1874., niti glede onih članova tužene zadruge, s kojimi je diobni zapisnik A. na I. sastavljen, uspjelom smatrati nemože; niti je ista nagoda mogla kriepostnom postati potvrdom obstojaloga žup. kot. suda moslavačkoga, sadržanom u zaporki vidivoj na diobnom pismu A. na I., pošto je ta potvrda izrečena unatoč §. 1. gorepomenutoga zakona o pravostaji u zadružnih doslovih

Digitized by Google

po kom se nije mogla nastaviti razprava niti uredovanje odnoseće se na diobu zadružnoga imetka, dok je trajala pravostaja istim zakonom odredjena, po čemu je očito, da je obstojali kotarski sud moslavački potvrdjujuć dne 11. studenoga 1873. nagodu A. na I. uredovao nenadležno, a tako se diobna nagoda smatrati ima kao nepotvrdjena, dosljedno kao nedovršena i zato neobvezna. Prema tomu se ukazuje presuda banskostolna po zakonu opravdanom, pa ju valja zato i potvrditi."

Dr. I. Z.

Kad je ne umjestan prigovor „non numeratae pecuniae" ?

Mijo D. digne tužbu proti Adamu B. Jurjevom tražeć, da mu izplati dužnu glavnicu od 1000 for. Parnica se vodila ustmeno pred obstojalim kr. žup. sudb. stolom riečkim, a stranke zastupahu odvjetnici B. i R. Rečeni sudb. stol osudio je tuženika na izplatu spomenute glavnice kako se u tužbi zahtievalo, kao i na to, da plati parbeni trošak od 34 for. 11 novč. Banski stol pako osudom od 2. studenoga 1872. (dne 25. rujna 1872 na molbu stranaka izpravljenom) preinačio je osudu prvoga suda i stegnuo glavnicu na 729 for. 26 novč., te parbene troškove prebio. Uslied priziva tužitelja preinačio je kr. stol sedmorice osudu banskoga stola i potrdio osudu prvoga suda.

Razlozi su ovi: Obveznica, iz koje tužitelj izvodi svoje tužbeno pravo, ima sve u §. 886. propisane formalnosti, s toga ima u savezu sa §. 119. gr. p. p. punu dokazanu moć, niti se je mogao staviti prigovor ne izbrojena novca proti ovoj obveznici po 2. stavci §. 119. gr. p. p., jer ni sama obveznica ne spominje, da bilo tamo naznačenih 1000 fr. u gotovu pozajmljeno, već je ova izašla iz medjusobna računa o poslovih medju strankami teklih, kojom prigodom su prije obstojale obveznice, računi i ugovori u ovu obveznicu pretvoreni; na ovu pretvorenu obveznicu na 1000 fr. tuženik je takodjer sve do 18. listopada g. 1868. kroz pet godina kamate bez prigovora plaćao.

Obveznica ova bijaše 28. listopada 1863. uknjižena na nepokretnost tuženika, koji kroz cielo ovo vrieme — sve do ove parnice, nije uknjiženju prigovorio.

Tuženi nadalje nije zaniekao, da nije te zadužnice izdao, niti je naveo, a kamo li dokazao, da je bio lukavštinom, prevarom ili kakovom silom na podpis obveznice prinukan. S toga prigovori proti dugu u obveznici navedenom poslje šest godina, iz oportuniteta stavljeni, pokazuju se takovimi, da se ne mogu uvažiti, onaj bo „non nummeratae pecuniae" u ovoj parnici stavljen je neumjestan, jer nebijaše novac kod izdavanja obveznice uzajmljen.

Isto je tako neumjestan prigovor, da ni u obveznici potaknuti dugovi nisu obstojali i da odnosne izprave tuženiku nisu povraćene.

Digitized by Google

Svemu ovomu bijaše vrieme prigovoriti onda, kada je obveznica sačinjena ili barma kada je uknjižena, česa ipak tuženik nije učinio, već je protivno tomu na obveznicu kroz pet godina bez ikakova prigovora plaćao kamate, pa i tim istinitost navoda u obveznici izloženih priznao.

Protutražbine, koje tuženik tečajem odgovora sa 896 fr. 80 nov. izvadja, i od utužene glavnice odbiti želi, izjavljuje tužitelj kao nepostojećimi i nelikvidnimi, koje po §. 1438. o. g. z. za preboj nisu prikladne.

Što se tiče utuženih 6% kamata, ove su naproti sadržaju obveznice u toj mjeri ne mogoše dosuditi, dočim su samo 5% obvezane, a da je tuženik od 18. listopada do podnesene tužbe, 25. ožujka 1869. najme kamate na otuženu obveznicu dalje plaćao, kako je to kroz pet godina bez prigovora činio, toga nije ni uztvrdio, kamo li dokazao.

Na temelju ovih razloga morao se je uvažiti previd tužitelja te uz preinaku osude banskoga stola potvrditi osuda prvoga suda od 11 kolovoza 1871.

Ako je nuždni dio naredbom posliednje volje prikraćen, počimlje teći zastara prava tužbovnoga danom, kada je proglašena naredba posliednje volje, ne pako od dana smrti oporučitelja. (Tumačenje §. 1487. o. g. z.)

Pavao T. naredi oporukom, da ima sva imovina njegova zapasti suprugu mu Mariju T., dočim je jedino diete, sina Petra T., sasma mimoišao u oporuci. Udova Marija T. uda se za Klimenta S., pa istom poslje njene smrti bude obavljena i dovršena razprava ostavine Pavla T.

Petar T. podigne tužbu proti Klimentu S., baštiniku imovine njegove (Petrove) matere zahtievajuć, da se proglasi nevaljanom oporuka Pavla T., u koliko je njom prikraćen pripadajući mu nuždni dio, i da mu se izplati vriednost polovice inventirane ostavine sa 251 for. kao nuždni dio. Nu njegov zahtjev bude po prvom sudu odbijen s razloga, jer da je pravo tražiti nuždni dio po §. 1487. o. g. zagodom utrnulo.

Naprotiv viši sud u Krakovu zadovoljio je bezuvjetno zahtjevu tužiteljevu osudom od 21. srpnja 1875., a tu osudu potvrdio i najviši sud bečki promieniv ju samo u toliko, da se mjesto 251 for. ima kao nuždni dio dati Petru T. 78 for.

Razlozi su ovi: Da se odmjeri nuždni dio, potrebno je po §. 784. o. g. z., da se sve k ostavini spadajuće stvari potanko popišu i prociene.

Ako i je dakle nedvojbeno pravo tužitelja, da traži poslje smrti svoga otca nuždni dio, te se o zastari prava tužbovnoga po §. 1487. o. g. z. već s toga ne može govoriti, jer je nuždni dio povriedjen ustmenom naredbom posliednje volje, gdje je Pavao T. cielu imovinu ostavio suprugi si Mariji, pa s toga počimlje zastara teći istom od proglašenja posliednje volje, koja se upravo u ovom pravnom preporu hoće djelomice dokinuti, t. j. od 25. studenoga 1869., a od toga vremena pa do podne-

Digitized by Google

sene tužbe t. j. 25. svibnja 1870. nije minuo trogodišnji zastarni rok. Tu se dakle može 24. travnja 1868. sastavljen inventar uzeti za podlogu izmjerenju nuždnoga diela samo u toliko, u koliko su prigodom sastavljanja inventara efekti, ostali iza pokojnoga g. 1853. preminuloga Pavla T., zaista još tu bili, pa se stoga mogli popisati i procieniti. Nu prigodom sastavljanja inventara našlo se je samo nešto efekta kod Klimenta S. u vriednosti od 156 for., dočim ostalih nebijaše više. S ovih razloga mogla se je za podlogu uzeti samo ta svota od 156 fr. te polovica iste tužitelju kao jedincu Pavla T. na ime nuždnoga diela dosuditi. („G. Halle“)

Osoblje u odvjetničkoj pisarni smješteno, nije vlastno primati novac, izim ako ga odvjetnik na pose ovlasti na to, zato se na nj i ne mogu uporaviti ustanove §§. 1027-1030. o. g. z.

Supruzi Antun i Ana Š. dignu tužbu proti J. P. tražeć, da se njegova tražbina od 469 for. kao i dotično ovršno pravo brišu, jer da su spomenutu tražbinu izplatili. Ta se tužba osniva na slidećih činjenicah.

J. P. opunovlastio je odvjetnika dra. H., da utjera sudbenim putem od tužitelja mjenbenu tražbinu od 469 for. Uslied tužbe, podignute po dru. H., bude izdan platežni nalog, dozvoljena ovršna uknjižba založnoga prava na kući tužiteljâ kao i ovršna procjena iste. 16. ožujka 1874. poslaše tužitelja supruzi Antun i Ana Š. dru. H., kao zastupniku J. P-a., poštom dužnu svotu zajedno sa troškovi parbenimi ukupno 509 for.; ovršna procjena bje obustavljena, jer su poštovnim recepisom dokazali, da je novac odpremljen zastupniku J. P. Viši sud je medjutim dokinuo rečenu obustavu. Pošto su dakle tužitelji dužnu svotu zajedno sa kamati i troškovi poslali dru. H. kao punomoćniku J. P-a., pošto je taj iznos listonoša u pisarni dra. H. predao, a njegovi (dra. H.) pisari ga preuzeli, pošto je tako tražbina J. P-a izplatom utrnula, te tuženik nije više vlastan proti tužiteljem ovršno postupati, moli se sud, neka izrekne: tražbina J. P-a. utrnula je uslied izplate, J. P. nije vlastan radi nje voditi ovrhu proti tužiteljem pa se za to već dozvoljena ovršna procjena kao i ostali ovršni koraci u ovom predmetu obustavljaju.

Tečajem dalnje razprave bijaše konstatovano, da je po tužiteljih poslani iznos od 509 for. u pisarni dra. H preuzeo njegov solicitator Josip Sch., metnuo ga u svoj pisaći stol, odakle mu ga je ukrao pisar Em. Sch.

Tužitelji bijahu osudom c. k. kot. suda u Libavi bezuvjetno odbijeni, a viši sud u Pragu potvrdio je, uslied priziva tužitelja, osudu prvoga sudca s ovih razloga:

Tužitelji nisu niti uztvrdili, da je tuženi ili njegov mandatar dr. H. primio njihovo pismo i u njem 509 for., nego samo navode, da je

Digitized by Google

osoblje u odvjetničkoj pisarni dra. H. pismo sa spomenutim novčanim iznosom primilo, koje (osoblje) jest, kako tužitelji vele, muče i zakonom ovlašteno u odsuću odvjetnika sve činiti, što uprava pisarne iziskuje i što je s tim obično spojeno. Pri tom označuju tužitelji Josipa Sch., koji da je bio namješten u pisarni odvjetnika dra. H. kao kancelista, kao onoga, koji je novce primio, pa se pozivlju, da pokriepe svoju tvrdnju, na §§. 1027—1030. o. g. z. Ali sama ta činjenica, da je Josip Sch. bio pisarom kod dra. H., ne može opravdati tužbe tužitelja. Ovoj (tužbi) moglo bi se samo onda zadovoljiti, kad bi bilo dokazano, da je Josip Sch. bio naročito ovlašten rečenu izplatu primiti na račun dra. H., te po tom, pošto je onaj bio mandatar tuženika — čemu nitko neprotuslovi — na račun samoga tuženika J. P-a., jer se za to po §. 1008. o. g. z. zahtieva posebna na tu vrst posala glaseća punomoć, a o mučoj punomoći po §§. 1027—1030 o. g. z. može se ovdje tim manje govoriti, pošto obzirom na zakon od 6. srpnja 1868.[1] (br. 96 d. z. l.) ne stoji, kao da bi bili u odvjetničkoj pisarni smješteni pomoćnici vlastni već po svojem zvanju i zanimanju sve ono na ime odvjetnika činiti, što odvjetničtvo sa sobom donosi, a imenito i ono, zašto se traži posebna punomoć. To bi bili morali tužitelji dokazati i to tim više, jer je tuženi zaniekao, kao da je Josip Sch. dobio tu posebnu punomoć i jer bi se po §. 429. o. g. z. poslani novac mogao samo onda smatrati predanim, da ga je primio dr. H. ili druga po njem na to ovlaštena osoba. A pošto nisu izveli toga dokaza, pače niti pokušali ga izvesti, a osuda kaznenoga sudca, da je Em. Sch. taj iznos ukrao dru. H., može tim manje suplirati onaj dokaz, jer nije proti njemu ni izrečena: to manjka tužbi svaki pravni temelj i zato se je pravom odbila.

Tužitelji podnesu izvanredni pregled, a ovaj je najviši sud rješitbom svojom od 17. listopada 1876. odbio sa sliedećih razloga:

Ako su tužitelji namjeravali polučiti povoljan uspjeh za svoju tražbinu, bili bi morali po §§. 1412. i 1424. o. g. z. dokazati, da su ono, što su po pravomoćnom platežnom nalogu od 18. ruj. 1873. imali platiti J P. zaista i platili njemu ili njegovomu na primitak novca ovlaštenomu punomoćniku, gdje se u tužbi kao takov navodi dr. H. Nevidi se pako, niti je dokazano, da je J. P. ili njegov naznačeni punomoćnik primio poštom poslani iznos od 509 for., pače iz zaključnice razabire se, da je spomenuto pismo sa novcem primio u pisarni dra. H. namješteni pisar Josip Sch., da ga je u svom pisaćem stolu pohranio, odakle da ga je ukrao pisar Em. Sch. Pošto tužena stranka nieče, da je dr. H. ovlastio Josipa Sch. da prima mjesto njega novac, imali su tužitelji to dokazati, ali oni toga nisu učili, pače nisu toga dokaza ni ponudili, prem

[1] Odvjetnički red austrijski. Ured.

Digitized by Google

nepostaje suvišnim, jer da se tobože predmnieva obzirom na svojstvo dra. H. kao odvjetnika, obzirom na pravnu narav odvjetničtva kao posla javnoga, da se u odvjetničkoj pisarni smješteno i radeće osoblje u odsutnosti odvjetnika muče prikazuje ovlaštenim primati i obavljati poslovne stvari. Sve bi se ovo bilo imalo dokazati, jer predmnieva, na koju se ovdje pozivlju tužitelji, nije zakonska (§. 150. gr. p. p.).

Ako se u previdu tvrdi, da su tužitelji imali u smislu §§. 905. i 1420. o. g. z. platiti dug na mjestu svoga domicila, da je predajom svote od 509 for. na poštu pogibelj gubitka prešla na protivnika, to se nevaljanost premise najbolje vidi iz sadržaja tužbe, po kojoj se je platež imao obaviti u Pragu, a nevaljanost zaključka iz ustanove §. 429 o. g. z. osobito kad se u parničkih spisih ni netvrdi, da je tuženi ili njegov mandatar dr. H. odredio ili odobrio, da se novac poštom pošalje.

Zato su osude obajuh nižih sudova osnovane na zakonu, i opravdane, a previd mora se zabaciti.

Dokaz po vještacih ne može se dozvoliti, ako ne ima predmeta za razgledanje, jer tada neima ni stvarne podloge, na kojoj bi se osnovalo mnenje vještaka.

Jakov Justus, posjednik u Pečuhu, digne tužbu proti grofu Pavlu P. vlastelinu zahtievajuć, da mu izplati za posao skupljanja triešća 1103 fr. 20 novč. s. pp. Parnica vodila se pismeno, tužitelja zastupaše odvjetnik V., a tuženika odvjetnik M., oba u Osieku. Bivši kr. žup. sudb. stol odbio je zahtjev tužbovni presudom od 8. kolovoza 1872. i odsudio tužitelja, da naknadi tuženomu parbeni trošak od 24 for. Kr. banski stol potvrdio je uslied podnešena priziva, osudom od 4. prosinca osudu prvoga sudca. Tužitelj podnese izvanrednu previdnu i ništovnu žalbu, koju je kr. stol sedmorice rješitbom svojom od 14. lipnja 1873. odbio te potvrdio osude nižih sudova, osudiv tužitelja da naknadi trošak previda tuženiku.

Razlozi, koji razjasnjuju samu prepornu stvar, jesu ovi:

U nazočnom prepornom slučaju odlučno je prije svega pitanje, nije li u istinu triešće, odpadajuće pri krčenju šume tuženikove, koje je tužitelj ugovorom na se preuzeo, bilo zapriekom takovom, koja bi priečila orati izkrčeno zemljište, kao što tužitelj tvrdi, jer se tim ujedno rieśava i pitanje o tom, da li je tužitelj bio dužan nositi trošak, da se rečeno triešće ukloni.

Tužitelj hoće da gore navedenu okolnost dokaže po vještacih tvrdeć, da se kod svih krčenja i krčevina odpadajuće triešće ostavlja, jer da ono, kad sagnjije, tvori dobro gjubre.

Nu valja suglasno sa banskim stolom priznati, da se taj dokaz neda neposredno po vještacih ustanoviti, jer — ako bi vještaci zasvjedočili

Digitized by Google

navod tužiteljev — tim još nebi bio pružen dokaz o tom, da triešće, koje je odpadalo kod krčenja šume „Ličan“, i koje su radnici tužiteljevi, kako ovaj tvrdi, po nalogu tuženikovu kupili, nije stajalo na putu da se izkrčeno zemljište bez zaprieke neore, pošto prosudjivanje i riešenje toga pitanja zavisi o tom, kakovo je bilo upitno triešće, koje dakako može biti razne veličine, da li je na pojedinih mjestih deblje ili tanje nagomilano ležalo, kako je i banski stol posve temeljito primjetio.

Da bude dakle moguć dokaz po vještacih u označenom pravcu, imao bi bio tužitelj dokazati najprije vrst i ležaj triešća, odpala uslied krčenja šume „Ličan.“ Nu tužitelj ne samo da glede toga nije ponudio nikakova dokaza, nego pače nije ni u tužbi ni tečajem razprave ni spomenuo, kakovo je u obće bilo ono triešće, pa naročito nije uztvrdio, da bijaše sitno i ne nagomilano na pojedinih mjestih, po čem nije izključena mogućnost, da je triešće bilo veliko i krupno i nagomilano deblje na pojedinih mjestih, dakle takovo, koje po naravi stvari prieči oranje zemlje. A kad ta okolnost nije poznata pouzdano, niti se može očevidom, jer manjka predmet, više izviditi, to ne ima stvarne podloge, na kojoj bi imalo osnovano biti mnienje vještaka, da uzmogne biti temeljem izreki sudačkoj, i zato se dokaz po vještacih obzirom na ustanove §. 107. gr. p. p. nije mogao dozvoliti.

Pošto pako nije dokazano, da spomenuto triešće ne bijaše zaprieKom izoranju zemljišta, to postaje irelevantnom okolnost ona, da li je tuženik naložio radnikom tužiteljevim, neka kúpe upitno triešće i kolikim je troškom takovo pokupljeno, dosliedno suvišan je i o tom ponudjeni dokaz, jer iz spomenuta ugovora vidi se jasno, a tužitelj sam to priznaje, da se je obvezao ukloniti sve zaprieke, koje bi smetale uzoranju izkrčenoga zemljišta i da će ga predati tuženiku prosto od svih takih zaprieka. Je li tomu tako, onda je naravno bio dužan odstraniti i triešće, pa dosliedno namiriti i trošak, skopčan s tim poslom.

Prema tomu, jer se ne može reći, da su suglasne osude nižih sudova utemeljene na uporavi ili tumačenju zakona očito pogriešnom, niti na predpostavi, jasnomu sadržaju spisa protivnoj, a ne ima ni slučaja ništetnosti, naznačena u §. 339. gr. p. p., mora se izvanredna previdna žalba tužitelja smatrati ne temeljitom, te s toga odbiti, te mu naložiti, da naknadi tuženiku prouzrokovani previdni trošak. Priobćio D.

Kad se dopituje sudbeni trošak, ne ima se obazrieti na to, što je zastupnik stranke u parnici nadvladale istoga dana još i kod drugih pravnih posala posredovao.

C. k. kotarski sud u B. dopita rješitbom od 16. prosinca 1875. J. J. 21 fr. 88 nov. na ime parbenih troškova, što mu ih mora platit

Dalje u prilogu.

Digitized by Google

F. P., koji nije odustao od tužbe smetana posjeda. Na utok F. P-a. promieni viši sud rješitbu prvoga suda onamo, što je spomenuti trošak umanjio na 15 fr. 88. nov. i to s razloga, jer da je zastupnik tuženika J. J. 14. listopada, 22. listopada i 16. studenoga 1875. ne samo sa rečenom tužbom spojena ročišta obavio, nego jer je istoga dana obavio ročišta, naredjena uslied tužbe R. U. i J. Z. pa i u stvari ovršnoj K. M. proti F. P.; zato da mu za dangubu pripada samo naknada troška za svaki u ovih dnevih u tri razna procesa obavljeni posao, u ime te naknade dovoljno je 7 for. za svaki dan.

Na previdni utok J. J. najviši je sud rješitbom od 16. svibnja 1876. potvrdio rješitbu prvoga suda s razloga, jer se honorar odvjetnika ne ima opredieljivati po broju ročišta, nego po pravoj zaslugi njegovoj; jer se radnje i govori odvjetnika dra. M., izradjeni za rekurenta u nazočnom preporu smetana posjeda, bitno razlikuju od onih, što ih je obavio u parnici istoga rekurenta proti R. U. i K. M. proti R. U., zato nemože kod opredieljivanja troška parbenoga za ovaj predmet odlučiti ono, što će se u isto ime odrediti glede troškova kod ostalih parnica; i napokon jer je trošak po prvom sudu dopitani sasma primjeren.

Kakovi su uvjeti nuždni, da bude po §. 886. o. g. z. valjan pismeni ugovor, koji nije stranka vlastoručno podpisala, nego samo svoj rukoznak postavila?

Dana 12. rujna 1871 pogodiše se supruzi Martin i Klara Stabić s jedne i Josip Konjačić s druge strane za nekretninu u zem. br. 33. u občini Glogovnica ležeću, te rečenim suprugom pripadajuću; sastaviše o toj kupoprodaji pismeni ugovor, na koji su Martin i Klara neznajući pisati stavili svoje rukoznake. Ali do izvedenja ustanova ugovora nedodje, nego su supruzi Martin i Klara Stabić dignuli tužbu pred bivšim kr. žup. sudb. stolom u Križevcih proti Josipu Konjačiću zahtievajuć, da se pismeni kupoprodajni ugovor od 12 rujna 1871 dokine. Prvi sud odbio je osudom od 11. prosinca 1874. zahtjev tužitelja i naložio im, da plate tuženomu parbeni trošak u iznosu od 27 for. Uslied priziva tužitelja preinačio je kr. banski stol osudu prvoga osuda, neuvaživ prigovora tuženika, da je onaj ugovor ustmeni a ne pismeni, te sudio prema zahtjevu tužitelja u glavnoj stvari, a parbeni trošak prebio. Kr. stol sedmorice potvrdi osudu banskoga stola, a zabaci previd tuženikov.

R a z l o z i: Da se u nazočnoj parnici neradi ob ukinuću kakova ustmena, već o valjanosti pismenoga ugovora od 12. rujna 1871. pod A., sastavljenoga u Glogovnici o kupoprodaju nekretnina u zemlj. zapis. br. 33. občine Glogovnica, o tom neima dvojbe, jer je tako u tužbi zahtjev

Digitized by Google

stavljen, te je prema tomu osuda banskoga stola sliedila, pa se ova sa gledišta ustmenoga ugovora previdom ni ne napada. Valja dakle samo prosuditi, u koliko se napadnuta osuda banskoga stola glede valjanosti spomenutoga pismenoga ugovora pokazuje opravdanom.

U tom pogledu treba uvažiti, da je, pošto gore spomenuti pismeni ugovor pod A. nenosi svojeručni podpis tužiteljâ kao prodavaoca, nego samo njihov rukoznak, po §. 886 o. g. z. za valjanost ugovora od potrebe, da je rukoznak taj učinjen pred dva svjedoka, od kojih je jedan ime dotične ugovarajuće, pismu nevješte stranke podpisao.

Uvjeti ti nestiču se kod spomenutoga ugovora, jer kako izpovieda jedan na tom ugovoru podpisani svjedok, Kemenović, nije ni jedan od tužitelja pred njim rukoznak svoj na rečenu izpravu stavio, a po izpovjedi drugoga na istoj izpravi podpisanoga svjedoka Sčetara, samo je tužiteljica Klara Stabić pred njimi rukoznak svoj na upitnu izpravu metnula.

Pošto dakle tužitelji Martin i Klara Stabić u upitnom pismenom ugovoru A. nisu metnuli svoga rukoznaka pred dva na istomu ugovoru podpisana svjedoka ili, što bi po §. 121 gr. p. p. isto toliko vriedilo, ta dva svjedoka nisu se uvjerila neposredno o tom, da su tužitelji zaista rukoznak svoj na rečeni pismeni ugovor stavili — pošto se dalje nezna, tko je imena tužiteljâ kao prodavaoca na onom pismenom ugovoru podpisao, mora se ta izprava nevaljanom proglasiti.

Sa navedenih razloga neodlučna je glavna nečna po tuženiku u odgovoru tužiteljem, ob istinitosti njihova rukoznaka navraćena prisega, o kojoj se tužitelji replicando nisu ni izjavili.

S ovih razloga opravdana je napadnuta osuda kr. banskoga stola, te se mora potvrditi, a previd tuženika odbaciti.

(Rješitba kr. stola sedmorice od 16. studenoga 1875. br. 958.)

Vlastnik hipoteke, na kojoj je uknjižena mjenbena tražbina, ne može ni putem parbenim zahtievati, da se na temelju zastare utrnulo mjenbeno pravo briše.

(Na čl. 77. mj. z. i §§. 1492. i 1499. o. g. z.)

Ljudevit L. digne tužbu proti Šimunu F. zahtievajuć, da se pravo zaloga za mjenbenu svotu od 500 fr., koje je stečeno na temelju mjenice, izdane 8. rujna 1868. a dospiele 9. rujna 1869. uknjižbom iste svote na nekretnosti tužiteljeve a na korist tuženika, proglasi utrnulim i da se izrekne izknjižba iste, jer je po čl. 77. mj. z., uslied izminuća triuh godina, u kojem vremenu nebje mjenbena tužba podignuta, utrnulo zastarom mjenbeno pravo, a s njim i mjenbena tražbina.

C. k. kotarski sud u K. sudio je 31. ožujka 1875. u smislu tužbovnoga zahtjeva, naglasiv u razlozih, da je zahtjev tužiteljev opravdan

Digitized by Google

propisi zakona, naročito §§. 1492 i 1499. o. g. z., a ne manje i čl. 77. mjenb. zakona.

Naprotiv viši sud je bezuvjetno odbio zahtjev tužiteljev, a najviši sud u Beču potvrdio osudu drugoga suda sa sliedećih r a z l o g a:

Istina, §. 449. o. g z. ustanovljuje, da se pravo zaloga proteže uviek samo na valjanu tražbinu, ali se krivo zaključuje, da zagodom mjenbenoga prava prestaje u obće i pravo na tražbinu, jer ako i nemože tuženik mjenbenu svotu realizirati u mjenbenom postupku, pošto je pravo mjenbeno zastarjelo, to ipak izrazuje čl. 83. mj. z. jasno, da mjenbeni dužnik ostaje imaocu u toliko obvezanim, u koliko bi se onaj na njegovu štetu obogatio, pravo na tražbinu ostaje dakle tuženiku i nadalje, na što se nedvojbeno proteže pravo zaloga, podieljeno mu po tužitelju, te uknjiženo na njegovoj (tužiteljevoj) nekretnosti.

Kad stvari tako stoje, to je osuda drugoga suda opravdana tim više, što se ne može u obće s razlogom tvrditi, kao da se dozvola za uknjižbu proteže samo na mjenbenu svotu, koja se dade mjenbenim putem realizirati, nego se ona proteže u obće na pravo tražbine tuženoga do svote od 500 for. („G.-Halle.“)

Vladina naredba.

„Nar. Novine“ priobćiše onomadne što sliedi: „Radi provedbe zakona o mjestnih sudovih i o postupku pred istimi izdala je kr. zemaljska vlada pod br. 5012 dalje sliedeću naredbu svim gradskim poglavarstvom:

Pristupajući k provedbi zakona od 3. listopada t. g. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi („Sbornik“ komad XXXII.—1876. br. 87.) pozivam gradsko poglavarstvo, neka u obrazloženom izvješću vladnomu odjelu za pravosudje, kojemu je dogovorno sa vladnim odjelom za unutarnje poslove, prepuštena inicijativa u pomenutoj provedbi, predloži: broj prisežnika mjestnoga suda i ujedno izjavi, da li kani predložiti občinskomu zastupstvu, da se mjestnomu sudcu dade nagrada i u kojem godišnjem iznosu.

Meni je poznato, da po dojakošnjoj praksi mjestnomu je sudu predsjedao gradski činovnik, kojega je občinski načelnik u tu svrhu opredielio. Po zakonu o provedbi kojega se radi, mjestni sudac bira se po gradskom zastupstvu izmedju občinara imajućih pasivno pravo izbora i izbor potvrdjuje se po banu.

Ovo će poglavarstvo iz dojakošnjega poslovanja mjestnoga suda lahko razabrati, da li su agende mjestnoga sudca i njegova zamjenika tolike, da iziskuju da im se pomenuti častnici izključivo posvete i da li je narav prepora povedenih pred mjestnim sudom takova, da se za

Digitized by Google

uspješno njihovo riešavanje opravdava izbor pravnika ili bar osobe, koja je u običnih pravnih poslovih stekla dovoljnu vještinu. U jestnom slučaju držim, da bi se imala mjestnomu sudcu eventualno kod razgranjenoga poslovanja suda i njegovomu zamjeniku dopitati primjerena godišnja nagrada, ako nebi izbor pao na stalno namještenoga gradskoga činovnika, koji je izbor dakako podvrgnut mojoj potvrdi.

Kod predlaganja prisežnika neka gradsko poglavarstvo uvaži ustanove §. 2. i 17. pomenutoga zakona.

Nakon riešenja navedenih predhodnih pitanja, sliediti će dalnje naredbe.

U Zagrebu, 2. studenoga 1876.

Ivan Mažuranić.

Viestnik.

Pravničko družtvo imadjaše 29. prošlog mjeseca mjesečnu skupštinu u sveučilištnoj sgradi. Čitao je sveučilištni prof. g. dr. Aleks. pl. Bresztyenszky zanimivu razpravu „Ob austrijskoj osnovi parbenoga postupnika“ i to o prvoj knjizi iste, sravnjivajuć načela osnove sa načeli austrijskoga i našega parbenoga postupnika. „Mjesečnik“ donosi na drugoj strani tu razpravu, a veleučeni g. profesor obeća, da će za „Mjesečnik“ još koju ob istoj materiji napisati.

Slušatelja bilo je priličan broj, ako uvažimo tadanje ružno vrieme i — komoditet naših pravnika.

Ovoga mjeseca čitat će g. Ivan Vončina razpravu „o kaznionah.“ Dan i ura priobćit će se običnim načinom članovom družtva.

— Glavna skupština pravničkoga družtva držat će se u drugoj polovici ovoga mjeseca, u kojoj će se razpravljati predmeti u pravilih označeni a i eventualni predlozi pojedinih članova. Glede ovih potonjih svraćamo pozornost svih onih, koji bi htjeli samostalne predloge pred glavnu skupštinu iznieti, na §. 18. pravila, po kojem se taki predlozi moraju predati upravnomu odboru prvoga tjedna mjeseca prosinca. Svraćamo već unapred pozornost članova na glavnu skupštinu, želeć da ih dodje što veći broj; osobito bilo bi shodno, da se potrudi koji vanjski član na skupštinu. Držimo, da je tu najsgodnija prilika, da se čuju mnenja i nazori o djelovanju družtva, a možda i o tom, nebi li se njegovom radu mogao dati još koji zadatak. Svakako je glavna skupština najsgodnije mjesto, da se članovi neposredno ubavieste o stanju i napredku družtva. Kako je kod družtva glavna stvar: upravni odbor, a taj će se po odredbi pravila s nova birati, želeli bismo i stoga razloga, da posjete članovi u što većem broju skupštinu. Dan i mjesto gdje će se držati, obznanit će se kašnje.

Napokon valja nam još javiti, da je upravni odbor zaključio zamoliti neku gospodu, da preuzmu povjerenictvo družtva na sebe, i da pobiru prinose od članova, jer inače ne dodje družtvo nikada podpuno do novca. Imena te gospode priobćit ćemo u svoje vrieme u ovom listu.

K pravničkomu družtvu pristupiše kao članovi gg. Mirko Hrvat, odvjetnik u Djakovu; Konrad Filip, odvjetnik u Koprivnici; Viktor Spišić, odvjet. u Koprivnici, Petar Premuda, c. k. kot. sudac u Brodu (na Savi).

— Sa hrvatskoga sveučilišta. Školska godina $187^6/_7$ na hrvatskom sveučilištu započe upravo tužno. Dne 24. studenoga zakopan je Armin Šrabec, pro-

Digitized by Google

fesor klasičke filologije grčke na filozofičkom fakultetu. Pokojniku bijahu istom 32. god. Bijaše u svakom obziru muž izvrstan: kao profesor, patriota i iskreni prijatelj mladeži. Sahranjen je svečanim načinom; sveučilištni profesori, mladež te i mnogi prijatelji i štovatelji izpratiše nezaboravnoga druga i prijatelja do hladna groba, gdje mu je docent na filozofičkom fakultetu, g. Armin Pavić izrekao kratko ali krasno slovo. Lahka mu zemljica!

Promjenâ dogodilo se na istom sveučilištu u osoblju profesorâ. Dr. Josip Rieger i dr. Stadler, do sada izvanredni profesori na fakultetu teologičkom, imenovani su redovitimi profesori na istom fakultetu; dri. Luka Marjanović i Franjo Vrbanić, do sada izvanredni profesori na fakultetu pravo-i državoslovnom, imenovani su takodjer redovitimi profesori, a dr. Josip Pliverić, do sada suplent, imenovan je izvanrednim profesorom na fakultetu pravo-i državoslovnom za stolicu državnoga i medjunarodnoga prava.

Za prvi semestar ove školske godine upisalo se na sva tri fakulteta hrvatskoga sveučilišta slušatelja: 1) na teologičkom 24 redovita i 47 izvanrednih; 2) na pravo-i državoslovnom: 172 redovita 19 izvanrednih; 3) na mudroslovnom fakultetu: 45 redovitih, 11 izvanrednih. Ukupni dakle broj svih iznosi 1) na fakultetu bogoslovnom 71; na pravo-i državoslovnom 191; na mudroslovnom 56. A na sva tri fakulteta ima ih upisanih 318. — Ovo je svakako broj vrlo povoljan, te je hrvatsko sveučilište u tom pogledu preteklo ne samo kološvarsko i cernovičko nego i sveučilište u Insbrucku.

— Povjerenstva teoretičkih državnih ispita. Kr. vladni odjel za bogoštovje i nastavu imenovao je odpisom od 24. studenoga 1876. br. 5883. članom izpitnoga povjerenstva teoretičkoga državnoga izpita razdjela državo-znanstvenoga, dra. Josipa Pliverića, profesora državnoga i medjunarodnoga prava na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, što se ovim daje na obće znanje s primjetbom, da su za godinu 1876./7. izpitna povjerenstva ovako sastavljena:

Razdjel pravno-historički: Predsjednik dr. Spevec Stjepan; — članovi: dr. Bresztyensky Aleksander, dr. Burgstaller Franjo, dr Hanel Jaromir, prof. Mesić Matija, dr. Marjanović Luka, dr. Šram Lavoslav.

Razdjel sudstveni: predsjed. dr. Špun-Strižić Napoleon; — članovi: dr. Bresztyensky Aleksander, Krestić Nikola, Mrazović Matija, Schauf Adalbert, Šepić Anselm, dr. Spevec Stjepan, dr. Sram Lavoslav, dr. Vojnović Kosta, dr. Vidrić Lovro.

Razdjel državo-znanstveni: predsjednik Mihalić Makso; — članovi: dr. Bresztyenszky Aleksander, Halper Mirko, dr. Lorković Blaž, dr. Pliverić Josip, dr. Spevec Stjepan, dr. Vrbanić Franjo, Vinski Ferd.

Imenovanja. Arnim Weber, dosada drž. odvjetnik kod c. k. sudb. stola u Zemunu, zatim c. k. kot. sudac Antun Zaviška imenovani su viećnici kod c. k. sudbenoga stola u Gospiću; Martin Bišćan imenovau je pristavom kod kr. sudb. stola u Požegi, a Nikola Petranović prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola.

— G. Stanko Andrievć J. U. Dr. izabran je 30. studenoga o. g. za načelnika grada Zagreba.

— G. Mijo Tkalčić otvorio svoju odvjetničku pisarnu u Zagrebu, Opatovini k. br. 100.

— Mato König, odvjetnik u Vel. Gorici, preminuo je ondje naglom smrti. Lahka mu zemlja!

— Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti imala je 25. studenoga o. g. svećanu sjednicu. Iz učena govora učenoga predsjednika razabra mnogobrojno slušateljstvo medju inim i to, da dr. Rački ostaje i nadalje kroz tri go-

Digitized by Google

dine predsjednikom toga zavoda, da će i na dalje i neprekidno raditi oko razvitka hrvatske knjige i znanosti. Izvješće tajnikovo predoči jasnu sliku o rezultatih, što ih je već do sada akademija svojim radom postigla; njimi može i ona i svaki Hrvat podpuno biti zadovoljan, iz njih možemo zaključiti na još povoljnije. — Javiti nam je još'te, da je akademija imenovala pravim svojim članom dra. Franju Markovića, profesora na filozofičkom fakultetu hrvatskoga sveučilišta, a M. Valjevca, profesora na gimnaziju zagrebačkom, članom dopisujućim.

— Nj. c. kr. apoštolsko Veličanstvo podielilo je dru. Antunu Randi, profesoru gradjanskoga, mjenbenoga i trgovačkoga prava na sveučilištu pražkom s bog odličnih zasluga, stečenih na polju znanosti, red željezne krune trećega razreda uz oprost taksa; c. k. počastnomu podkonzulu u Trebinju, Luki Vrčeviću viteški krst reda Franje Josipa I.

Pravničke svaštice. Onomadne priobćiše bečke novine viest, koja je pravnike i ne pravnike upravo zatekla. Evo u čem sastoji:

Pred dvie ili tri godine umre u Beču gradjanin Blümel, ostaviv imovine oko dva miliuna forinti, koja se imala razdieliti medju njegovih deset baštinika. Ostavinsku razpravu vodio je c. k. javni bilježnik dr. Sterzinger u Beču. Imovina sastojala što u kućah, što u vrednih papirih; mislilo se dakle pravom, da će razprava bit brzo dovršena, jer je stvar prilično jednostavna. Medjutim prodje jedna, prodju i dvie godine, a baštinici nikako nemogu dočekati svršetak ostavinske razprave. Napokon im to već dodijalo, oni potjeraju življe tu stvar, koja bude uslied toga predana dru. Stammfestu, odvjetniku u Beču; ali bilježnik dr. Sterzinger pošlje baštinikom expenzar u iznosu od — 104.000 for. a. vr. Dade se lasno promisliti položaj a i osjećanje baštinika dobiv ovakov račun u ruke, koji je dobar dio imovine prietio odnieti. U obće vele, da je ovo račun takov, da mu je ravan samo onaj, napravljen prigodom ostavinske razprave iza grofice Degenfeld-ove, samo što se je u onom slučaju radilo o daleko većoj imovini. Kako će se ova stvar svršiti, nezna se, nu mi ćemo svakako ubaviestiti naše čitatetelje o tom, kada bude rezultat poznat.

— Sastanak austrijskih odvjetnika obdržavan je ove godine, kao što je poznato, u Pragu. Permanentni odbor zaključi, da će se treći sastanak obdržavati g. 1877. u Gradcu, dakle u našem bližnjem susjedstvu. Vrieme opredielit će se u porazumku s odvjetničkom komorom gradačkom. Bečki odvjetnik dr. Jaques pozvan je, neka podastre svoje predloge o tom, kako da se stvori medjunarodno mjenbeno pravo. Odbor je zaključio potražiti mnenja o tako zvanom legalizovanju pod moraš; zatim umolio je odvjetnika dra. Jaquesa, da izradi poslovnik za sastanak odvjetnika, a napokon izabra posebna izvjestitelja, koji će izraditi predlog, kako da se reformira stališ odvjetnika obzirom na novi gradj. postupnik.

Književnost. Od djela „Sbirka zakona sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije", izišao je onomadne svežčić 6. knjige II. Ciena mu je 15 nov.

— Zakon od 3. listopada 1876. o postupku u predmetih i poslovih manje vrednosti, itd. Ciena 10. nov. Službeno izdanje.

— Sbornik zakona i naredaba kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od g. 1868. Kr. vladni odjel za pravosudje odlučio je prirediti drugo izdanje „Sbornika" od g. 1868. Tko ga želi dobiti, neka se prijavi u tiskarni „Narod. Nov."; prodavat će se štampani tabak po 3 novč.

— „Pravo". Pravničko-upravni list, poznat sa liepa svoga sadržaja, izlazi sada u Spljetu. Ciena mu je ista kao i do sada.

Digitized by Google

Družtveni prinos

platiše sliedeća gg. vanjski članovi pravničkoga družtva:

a) za godinu 1875.

Gg. Alth Dragutin, odvjetnik u Vukovaru za cielu godinu 6 for.; Premuda Petar c. k. kot. sudac u Brodu 6 for. (bilo već oglašeno u br. 11. „Mjesečnika") Petričević Ferdo, u Bagu 3 for. (za II poljeće).

b) za godinu 1876.

Gg. Alth Dragutin, odvjetnik za cielu godinu 6 for,; dr. Drag. Benak, kr. kot. sudac u Daruvaru, 3 for. (za druge polugodište); Premuda Petar, c. k. kot. sudac 3 for. za I polugodište (Bilo već objavljeno u 11 broju); Nikola Predoević, viećnik kr. sudb. stola u Osieku 6 for.; Metel Peklić 1 f. 50 nov.; Martin Ožegović, podžupan 6 for. — za cielu godinu.

Izpravak. U broju 10 „Mjesečnika" pometnjom je naštampano, da je g. Ljudevit pl. Belošević platio 3 for. za „I" poljeće, a moralo bi stajati: 3 for. za „II" poljeće god. 1876.

Natjecaji. U obsegu kr. vladnoga odjela za pravosudje izpražnjeno je mjesto perovodnoga vježbenika. Godišnja pripomoć (adjutum) 600 for.

U Slatini ima se smjestit kr. javni bilježnik sa užim obsegom kotara slatinskoga. Molbenice imadu se poslati do 15. prosinca o. g. predsjedničtvu kr. sudb. stola u Osieku kao bilježničkoj komori.

Isto tako ima se popuniti mjesto kr. javnoga bilježnika u Novom. Molbenice valja do 20 prosinca o. g. podnieti kr. sudb. stolu u Zagrebu.

Kod ovozemnih kr. ureda za odmjerivanje pristojba ima se popuniti mjesto perovodje II razreda. Plaća: 700 fr., stanarina 150 for. Molbenice šalju se za tri tjedna, računajuć od dana, kada bude natjecaj treći put uvršten u „Narod. Novinah", kr. zemalj. financialnomu ravnateljstvu u Zagrebu. Uvjeti: podpuno znanje hrvatskoga jezika i svršene pravoslovne nauke.

Stečaji. Otvoren je stečaj nad imovinom Aurela Krenpatića, nekoć obć. bilježnika u Valpovu. Zastupnik i medjutimni upravitelj imetka: odvjetnik Muačević u Osieku, njegov zamienik Antun Benaković. — Prijave podnose se do 30. studenoga o. g. — Otvoren je stečaj nad ostavinom Dragutina Schlissera u Požegi. Zastupnik i upravitelj mase odvjet. Ante Kovačević, zamjenik Franjo Mudrovčić, oba u Požegi. — Otvoren je stečaj nad imovinom Šandora Gutmana, trgovca u Osieku. Zastupnik i privrem. upravitelj stečajne mase odvjetnik Franjo Verovski, njegov zamienik Ignjat Wagner, oba u Osieku. — Nad imovinom Samuela Singera u Vukovaru otvoren je stečaj. Zastupnik i privrem. upravitelj stečajne mase odvjet. Dragutin Alth, zamienik: Kosta Stojšić, oba u Vukovaru.

Nad ostavinom Nike Mutavgjića, bivšega trgovca u Kostajnici, otvoren je stečaj. Zastupnik mase dr. M. Posilović, odvjetnik u Novoj Gradiški, zamjenik mu Wegšeider, odvjet. u Petrinji. Prijave imadu se podnieti do 6. prosinca, a ročište za izbor novoga zastupnika i vjerovničkoga odbora bit će 7 prosinca o. g.

Otvoren je stečaj nad ostavinom Jove Popovića, bivšega trgovca u Kostajnici. Zastupnik mase dr. M. Posilović, odvjet. u Novoj Gradiški, a zamjenik mu Wegšeider odvj. u Petrinji. Rok za prijavu 5 prosinca.

Dokinuti stečaji. Bivši nad imovinom Franje Nestlanga i Josipa Hertmana u Zagrebu otvoreni stečaji dokinuti su odlukom kr. sudb. stola zagrebačkoga

Digitized by Google

Našim štiocem.

Ovim brojem svršuje se druga godina „Mjesečnika.“

Srdačno zahvaljujemo vrlim onim patriotom pravnikom, koji su nas tečajem ove godine ma i najmanjimi literarnimi prinosi pomagali, pa ih liepo molimo, da neuzkrate svoje podpore ni u buduće ovomu časopisu.

„Mjesečnik“ je po mogućnosti nastojao zadovoljiti onomu, što je obećao; on će buduće godine napeti još i jače sile svoje, jer je „pravničko družtvo“ pripravno i na veće žrtve, samo da se njegov pa i organ svih naših pravnika što dostojnije uzdrži, i da što bolje uznapreduje.

„Mjesečnik“ izlazit će i buduće godine u dosadanjem obsegu, povećan kadšto prilozi. Članovi „pravničkoga družtva u Zagrebu“ dobivat će ga i na dalje bezplatno, a za nečlanove ostaje dosadanja ciena: 8 fr. na cielu godinu, 4 fr. na pó godine. Predplata neka se šalje odpravničtvu u dioničkoj tiskari (svilarska ulica, vlastita kuća).

Uredničtvo.

Gg. članovom pravničkoga družtva.

Ima još priličan broj i domaćih, a još više vanjskih članova, koji duguju družtvu prinos za g. 1875; a množina ih, koji neplatiše svoga prinosa za g. 1876. Ovo potonje valja osobito o vanjskih članovih.

S toga umoljava uprava družtva svu gg. članove, da izvole što skorije namiriti svoj dug; interesom družtva nije posluženo, ako imade množinu članova, ali medju njimi i mnogo dužnika. — Prinosi molimo da se šalju neposredno blagajniku pravničkoga družtva g. Adalbertu Schaufu, odvjetniku u Zagrebu.

Uprava „pravničkoga družtva“.

Ovaj je broj „Mjesečnika“ znatno zakasnio. Tomu su krive neke neočekivane zaprieke pa onda i ta okolnost, što ima ovaj broj prilog od po tabaka i prilično obsežan sadržaj. Molimo liepo, da nas s bog toga izpričate.

Uredničtvo.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

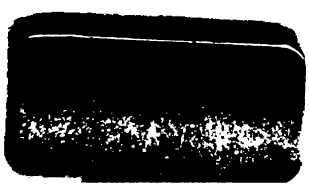

Digitized by Google

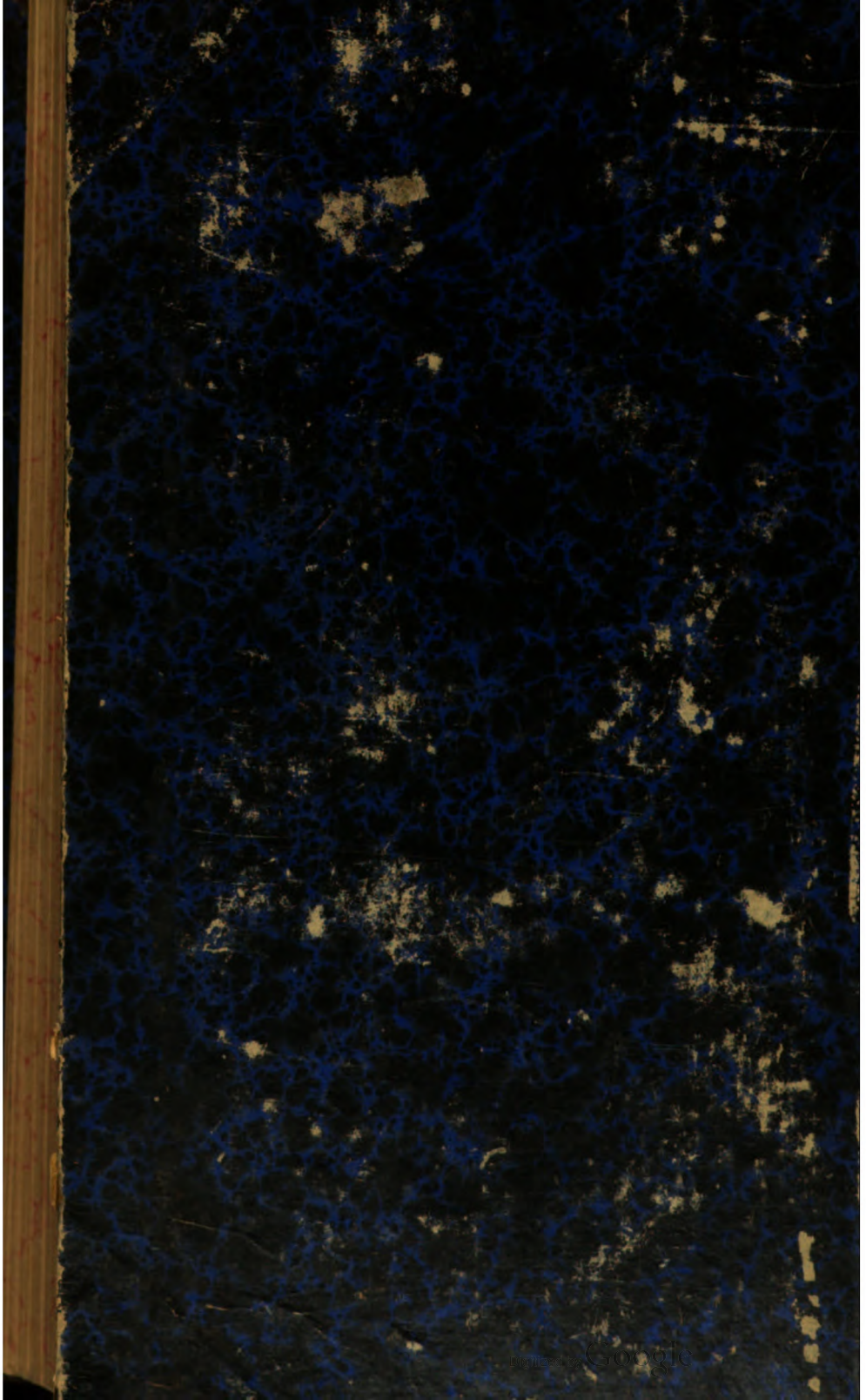
Digitized by Google